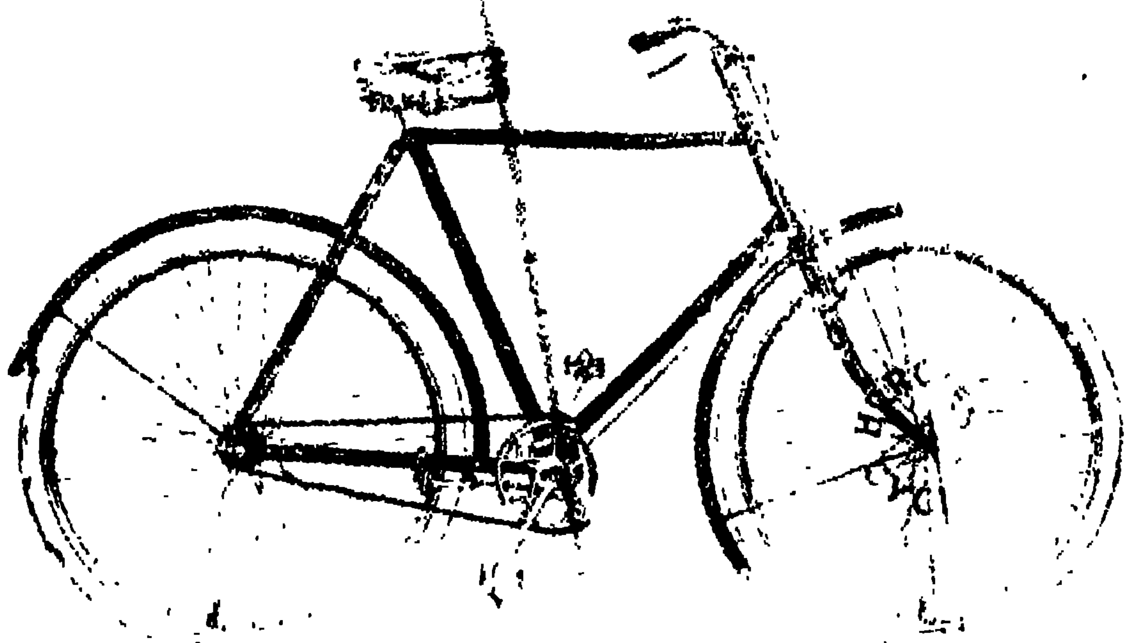
4518

ప్రశస్తమైన సైకిల్సు! | సరసమయిన ధరలు!!

ఆంధ్రసంచికా, దినపత్రికా పాఠకులకు ప్రత్యేక సౌకర్యములు

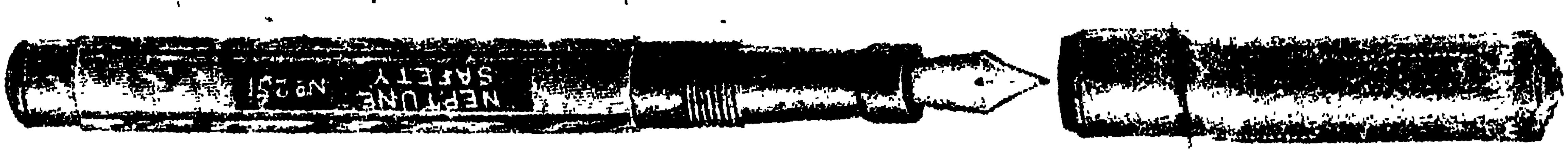

హెర్క్యులీస్ పాప్యులరు సైకిలు గొప్పపేరు గల సైకిల్సుతో సమానముగా పనిచేయును. అతిరమ్యముగా నుండును డన్లప్ టైర్లతో సహా రు 109-12-0

బార్టక్ హంబరు అడ్వాన్సు సైకిలు జన్కిన్ టైర్లతో సహా	92-8-0
రాయల్ ఎన్ఫీల్డు సైకిలు ఇంగ్లీషు పేటెంటు, డన్లప్ టైర్లతో సహా	125-0-0
,, బి. యస్. ఏ. సామానులు డన్లప్ టైర్లు, బి 90/2 సాడిలుతో సహా	140-0-0
సన్బీము రోయల్ పేము సైకిలు, చాలా ప్రశస్తమయినది డన్లప్ టైర్లతో సహా	165-0-0
సన్బీము పాప్యులరు సైకిలు, గ్రీను యనామిలు డన్లప్ టైర్లతో సహా	185-0-0
రడ్జివిట్వర్తు ఎరెడోస్పెషలు, చాల ప్రశస్తమయిన సయికిలు, సామానులు ప్రత్యేకముగా తయారు చేయబడినవి. డన్లపు టైర్లు, బి 90/2 సాడిలుతో సహా	175-0-0
రడ్జివిట్వర్తు స్టాండర్డు సైకిలు పైమాదిరికాని, అన్ని సామానులు నికెలుచేయబడినవి	150-0-
బి. యస్. ఏ 1928 మోడలు సైకిలు డన్లపు టైర్లు బి 90/2 సాడిలుతో సహా	200-0-0
ట్రయంఫ్ పాపులరు సైకిలు డిటో	180-0-0

నెప్ట్యూన్ ఫౌంటెను పెన్నులు

విద్యార్థులకు, ఉద్యోగస్థులకు, న్యాయవాదులకు తప్పక ఉండవలసినది

నెం. 210 రు 3-12-0; నెం 158 కాంపెక్టో రు 4-8-0; నెం 25 సేఫ్టీ రు 5-0-0.

గుఱ్ఱపు బండ్ల రబ్బరు

కడచిన అనేక సంవత్సరముల అనుభవముతో ప్రశస్తమయిన జాన్స్టోను అను గుఱ్ఱపుబండ్ల రబ్బరును తెప్పించి అతి సరసమయిన ధరలకు విక్రయించుచున్నాము. సోదరులు ఒకమారు ఈరబ్బరును వాడిన యెడల దీనియొక్క ప్రాశస్త్యము తెలియగలరు. 1¾ స్క్వేర్ రు 1-12-0 అడుగు; 1½ స్క్వేర్ రు 1-10-0 అడుగు

చిన్ని ట్రైటు మోటారు కారు

ఈకారు, ఇప్పుడు దేశమంతటను వందలకొలది వేలకొలది ఖర్చు అగుటయే దీనియొక్క ప్రశస్తము వ్యక్తపఱుచును.

ధర రు 3400. 1 టన్ను (రు 315)

ఇంగ్లీషు సైకిలు అండు మోటారు ఇంపోర్టింగు కంపెనీ 9 బ్రాడ్వే, మద్రాసు.

ఆంధ్రపత్రిక

పదునేనవ సంవత్సరాది సంచిక

ఆంధ్రమహాజనులచే వ్రాయఁబడిన

జాతీయ సారస్వత సాంఘిక రాజకీయాది

విషయకవ్యాసములును దేశభక్తుల చిత్రపటములును గలవు

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయమున ముద్రితము; ఆంధ్రపత్రికాధిపతిచే బ్రకటితము

9-7, తంబుచెట్టివీథి, జార్జిటవును, మద్రాసు.

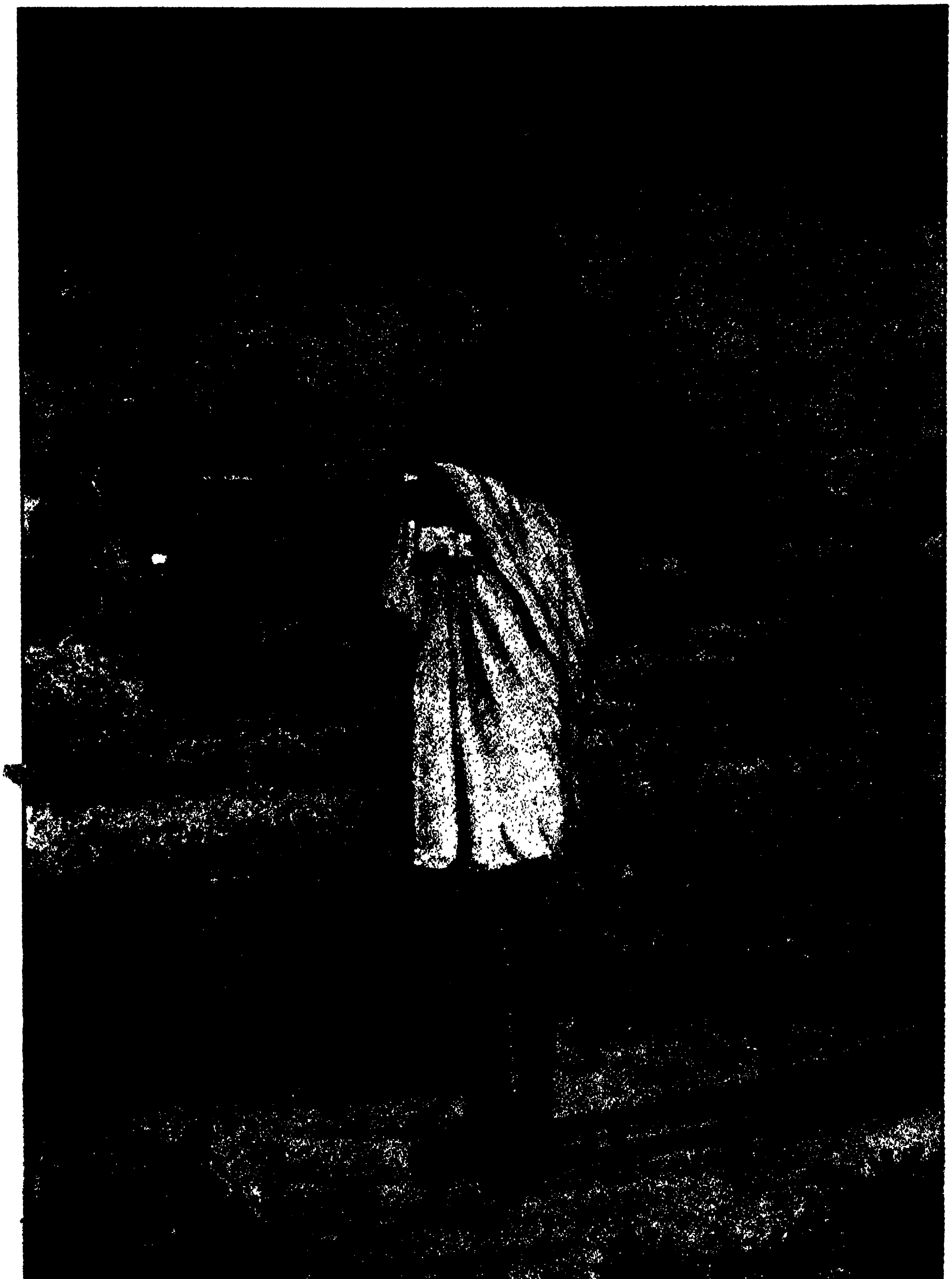
1924-వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ 5-వ తేది

PRINTED AND PUBLISHED BY

K. Nageswara Rao, Proprietor, Andhra Patrika Press

6 & 7, Thumbu Chetty Street, George Town, Madras.

MAHATMA GANDHI

మహాత్మా గాంధి

విషయానుక్రమణిక

చిత్రపటముల విషయానుక్రమణిక

మద్రాసు గవర్నరు; శ్రీ. శే. లెనిమగారు- రష్యానాయకుడు; గతించిన మార్క్సునాల్డుసతి; ముస్తాఫా కెమల్ పాషా, సతీమణి; చిచరిన్, రష్యాజనరల్; ౧౦

శ్రీయుత వాసిరెడ్డివేంకటసుబ్బదాసుగారు; శ్రీయుత సూర్యదేవర సంజీవరాయణింగారు; శ్రీ. శే. కావ్యనిధి వేటకాని లచ్చారావుగారు; శ్రీ. శే. పండిత వంగూరి సుబ్బారావుగారు; కలకత్తా విద్యార్థులు; శ్రీయుత సబ్బారపు అప్పలస్వామిగారు; శ్రీయుత కాండ్రేగుల రామచంద్రరావు గారు, కాంగ్రెసుపత్రికాసంపాదకుడు. ౧౧

శ్రీ. శే. ముత్తయ్య శివకామయ్యగారు బి. ఏ., యల్. టి; శ్రీయుత బుద్ధరాజు అమ్మిరాజు రామరాజుగారు; శ్రీయుత అన్వాసల్ జమాల్ గారు; శ్రీయుత కేశముఖి; శ్రీయుత మోహనలాల్ పాండ్యాగారు; శ్రీయుత మౌలానా సయ్యద్ మహులా సాహెబ్; శ్రీయుత సుందరలాలుజీ; శ్రీయుత దండు నారాయణరాజుగారు, బి. ఏ., బి. యల్; శ్రీయుత వల్లభబాయిపటేలుగారు; శ్రీయుత పండిత సంతానముగారు; శ్రీయుత డాక్టరు వరదరాజులునాయుడుగారు; శ్రీయుత ఆచార్య గిద్వానీగారు. ౧౨

మౌలానామహమ్మదాలీ; దేశభక్త కొండ వేంకటప్పయ్యపంతులుగారు; శ్రీయుత బులుసు సాంబమూర్తిగారు; మౌలానా షౌకతాలీ. ౧౩

నాగపూరు స్వరాజ్యపతాకసంరంభము; స్వరాజ్యపతాకయోధులు, నాగపురము విజయానంతరము. ౧౪

శ్రీశారదాసమాజ చతుర్థవార్షికోత్సవము, సమాజభవన శంకుస్థాపనము, 1923, అనంతపురము; శారదానికేతనము బాలికలు నూలు వడుకుట, శారదానికేతనము బాలికలు, కుట్టుపనిచేయుట, గుంటూరు; ప్రథమకవి పుస్తకభాండాగారము, 1924, గాంధిఆశ్రమము, వేములవాడ; గోపాలకృష్ణ పుస్తకభాండాగారము, ఒంగోలు; వేంకటేశ్వర ఆయుర్వేదకళాశాల, బెజవాడ. ౧౫

శ్రీయుత లక్ష్మణసింగుగారు; శ్రీమతి సుభద్రాదేవిగారు; డాక్టరు సయ్యదుమహమ్మదుగారు; డాక్టరు హార్డికరుగారు; శ్రీయుతులు: హాంబల్‌కర్ గారు, హాల్వేగారు, జయేంద్రప్రసాదుగారు; శ్రీయుత గాంధిదాసు శాస్త్రకూరి కృష్ణమూర్తిగారు; శ్రీయుత మోతీలాల్ ఘోషుగారు, శ్రీయుత నోరిరామశాస్త్రిలుగారు; శ్రీ సీతారామాంజనేయ నాటక సమాజ సభ్యులు, ఏలూరు; ౧౬

హిందీబాలికాపాఠశాల, కాకినాడ; హిందీబాలికాపాఠశాల, శ్రీమతి కస్తూరిబాయిగారు, కాకినాడ; గ్రంథాలయమహాసభ, కాకినాడ. ౧౭

శ్రీ బాలసరస్వతీ ఆంధ్రభాషానిలయము, చాదర్‌ఘాట్, హైదరాబాదు; ఆంధ్రవిద్యార్థులు, 1923—24, పచ్చయప్పహాస్టలు, చెన్నపురి, కాంగ్రెసు వైద్యాలయము, కాకినాడ. బొంబాయిజాతీయ వైద్యకళాశాల, కాకినాడ; నాగపురమునకు వెళ్లిన ఏలూరుసత్యాగ్రహులు; ౧౮

తొట్టి వైద్యము.

లూయీ కూనేగారి ముఖవైఖరీ విద్య, అభినవ వైద్యశాస్త్రము రోగారోగ్యవివేకము శిశుపోషణము మున్నగు గ్రంథములందలి విషయము లన్నియుం జక్కగాం జర్చించి సులలితమగు భాషలో వ్రాసినయుత్తమగ్రంథము 30, 40, రూపాయల యింగ్లీషు గ్రంథములందలి సారమంతయు, నీగ్రంథరాజమున నిమిడియున్నది. ఈపుస్తకముం జదివిన తొట్టివైద్యమునుం గూర్చి యింకొక గ్రంథమును జదువ నవసర ముండదు. దాదాపు 70 పటములు గలవు కాగితము. మంచియచ్చు, చొక్కాని బైండు. రు 4-0-0 ప్రకృతి పత్రికా చందాదారులకు రు 3-8-0

ప్రకృతిపత్రికా

నిరౌషధ, నిశ్శస్త్రమును బోధించుసచిత్రమాస పత్రిక. తొట్టివైద్య మవలంబించువారికిది మిక్కిలి యవసరము. సం॥ చందా రు 3-0-0

(1) వైదేశీయ జలచికిత్స	0-12-0
(2) సూర్యకిరణచికిత్స	0-12-0
(3) మలబద్ధకము	0-8-0
(4) ఆరోగ్యరహస్యము	0-8-0
(5) ఉపవాస చికిత్స	1-0-0
(6) స్వామి రామతీర్థుని గ్రంథములు 1 భా	0-8-0
డిటో 2 వ భాగము	0-8-0

ఈవి నన్నింటిని ప్రకృతిపత్రికా చందాదారులకు రు 1-కి 0-2-0 చొ॥న తగ్గించియిత్తుము. మా కేటలాగు ఉచితము.

మేనేజరు, ప్రకృతి కార్యాలయము, బెజవాడ.

ప్రకృతిచికిత్సాలయము

గుంటూరు జిల్లా, తెనాలి రైలుస్టేషనుకు 6 మైళ్లదూరములోనున్న దంతెలూరు అగ్రహారమునందు ప్రకృతి గ్రంథమాలా సంస్థాపకులును, ప్రకృతి పత్రికాధిపతులును, సుప్రసిద్ధ ప్రకృతిచికిత్సావిషయక గ్రంథప్రణేతలును, జలమార్దనకరణ చికిత్సాది వివిధనిరౌషధ, నిశ్శస్త్ర వైద్యవిధాన వేత్తలు నగు పుచ్చా వెంకట్రామయ్యగారిచే స్థాపింపఁబడినది. ఇంకెట్టి దుర్భరవ్యాధులకైన వివిధనిరౌషధ, నిశ్శస్త్ర చికిత్సలచేఁ జికిత్సించి, కుదుర్పఁగలరు.

చిరునామా:— ప్రకృతి చికిత్సాలయము,

దంతెలూరు అగ్రహారము

కొల్లిపరపోస్టు. (గుంటూరు జిల్లా)

లీలావతిసంగ్రహము

పూర్వగణిత గ్రంథముల నన్నింటిని శోధించి వ్రాసిన యుద్గ్రంథము-ఇందు రాశికగణితము; పాలు, అంబారం; చిన్నపడి, పెద్దపడి; బండీలుహోలీలు; లాభం, నష్టం; కాలముపని, నీడగొలచి యెత్తు కనుగొనుట; బావులకొత్తలు; కట్టెకొత్తలు, నూటికి నూరు సరిపుచ్చుట; ముత్యాల, గుర్రముల; ఫిరంగుల యేనుఁగులఁ పూవులలెక్కలు; క్రకచ, ఘాత, దశాంశ, భిన్నాంక, బీజ, సూత్ర క్షేత్రాది దశవిధగణితములు; వడ్డీలెక్కలు; యుక్తిలెక్కలు, చిక్కులెక్కలు, ఇంక నెన్నియోనిగలవు. చొక్కాని అట్ట బైండు వెల 1 రూపాయి

పుచ్చా వెంకట్రామయ్య దంతెలూరు అగ్రహారం

కొల్లిపరపోస్టు. (గుంటూరు జిల్లా)

శారీరకధర్మబోధిని

సూర్యోదయాత్పూర్వము ప్రతిమనుజుఁడును మేల్కాంచినదాది యాచరింపవలసిన విధివిహితమగు కర్మలన్నియు నాముష్మికఫలదములే గాక ఐహికమగు శరీరారోగ్యాదులను గూడఁ గలుగఁజేయునని యీగ్రంథమునందు సాధింపఁబడినది. కూనే ప్రభృతులగు ప్రాకృతవైద్యులు (Naturopaths) విధించిన కటిలింగస్నానములు, ఉపవాసము, బ్రహ్మచర్యము మొదలగు చికిత్సలు మనకుఁ గ్రొత్తవిగావనియు, నవి మనధర్మశాస్త్రములందును మహర్షులచే విధింపఁబడినవేయనియు సోదాహరణపూర్వకముగ నిందు విమర్శించి వ్రాయఁబడినది. కాఁబట్టి యారోగ్యాభిలాషు లందఱును నిందుఁ జెప్పఁబడిన యాచారము లనుదినము ననుష్ఠానమునం దుంచుకొనిన, వ్యాధి కించిన్మాత్రమును బ్రవేశించి యుండక శరీరారోగ్యముఁ జెందియుందురు.

వెల రు. 0-10-0

వలయువారు.

చిప్పకుల లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు

మారీసుపేట, తెనాలి. (గుంటూరు జిల్లా)

శ్రీ శివాభ్యాం నమః

శ్రీ రక్తాక్షి సంవత్సర సిద్ధాన్త పంచాంగం

శ్లో॥ శ్రీకల్యాణగుణావహం రిపుహరం దుస్స్వప్నదోషాపహం । గంగాస్నాన విశేష పుణ్యఫలదం గోదానతుల్యం నృణాం ।
ఆయుర్వృద్ధిద ముత్తమం శుభకరం సంతాన సంపత్ప్రదం । నానాకర్మసుసాధనం సముచితం పంచాంగ మాకర్ణ్యతామ్॥

ఈ పంచాంగము

శ్రౌత స్మార్త మంత్ర ప్రవక్తలును జ్యోతిష్కుల సంశయ పూర్ణ శశాంకులు నగు

బ్రహ్మశ్రీ మల్లయారాధ్యులవారి పుత్త్రిందును - బ్రహ్మశ్రీ, కుప్పా వేంకటకృష్ణశాస్త్రి గారు,

యీ. నాగేశ్వరశాస్త్రులవారి ప్రియశిష్యులు నగు

కనకయ్య సిద్ధాంతి గారి చే గణింపబడి

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడినె.

ఫలితాంశము

ఈ సంవత్సర చైత్ర వైశాఖమాసములయందు అచ్చటచ్చట ఖండవృష్టియు గాడ్పులును కలుగును. జ్యేష్ఠాషాఢ మాసములయందు అత్యంతవాయువులతో కూడిన మేఘములు కలిగి కించిత్స్వల్పవర్షము కలుగును. శ్రావణ భాద్రపదములయందు కొన్ని స్థలములయందు మధ్యవృష్టియు కొన్నిస్థలములయందు సువృష్టియు కలుగును. ఆశ్వీజ కార్తీకములయందు సస్యోపయుక్త సువృష్టియు కలుగును. పశునాయకుడు బలరాముడు అగుటచే పశువులు తృణసమృద్ధి గలిగియుండును. కృష్ణధాన్యములు చక్కగా ఫలించును. చందన అగరు కస్తూరి ముత్యము పగడము రక్తవస్త్రములకు ధరలు గలిగియుండును. సుగంధవస్తువులు నిర్గంధవస్తువులు ఫలపుష్పాదు లభివృద్ధిగలిగియుండును. శ్రావణ శుద్ధ ౧౫ లు పంపూర్ణ చంద్రగ్రహణమున్నూ మాఘ శు ౧౫ లు త్రిపాదాధిక చంద్రగ్రహణమున్నూ కలుగును. మార్గశిర శు ౧౨ లు ప్రభృతి పుష్య శు ౧౧ ల పర్యంతం గురుమౌఢ్యమున్నూ జ్యేష్ఠ బ ౧౧ లు ప్రభృతి ఆషాఢ శు ౯ ల పర్యంతం శుక్రమౌఢ్యమున్నూ పునః ఫాల్గుణ బహుళ ౭ లు ప్రభృతి అమావాస్యాంతం శుక్రమౌఢ్యమున్నూ కలుగును. కార్తిక బ ౮ లు పుష్కరగామినీ పుష్కరప్రవేశము కలుగును. వర్షము హెచ్చుగా కురియును. పంటలు విడువిడుగుల కొద్దిగా ఫలించును. క్రూరగ్రహదృష్టి పత్యములు రెండు కలుగుటవల్ల జనులు ఘోర అగ్ని స్ఫోటకాది బాధలుకలిగియుందురు. పరస్పర వైరములు ప్రబలియుండును.

స్వస్తి సర్వేజనాః సుఖినోభవంతు శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీగురుభ్యోనమః.

అబ్దత్రయవివరణం। అస్మిన్ దేశే లోకవ్యవహారార్థం చాంద్రమానాబ్దో గ్రాహ్యః. కృష్ణానద్యా దక్షిణదేశే సౌరమానాబ్దో గ్రాహ్యః. వింధ్యస్యోత్తరదేశే బార్హస్పత్యమానాబ్దో గ్రాహ్యః. సర్వత్ర నవధాన్యాదయవర్షం గ్రాహ్యం. చాంద్రమానేన అయం రక్తాక్షినామ సంవత్సరః. సౌరమానేన గత త్సంవత్సర చైత్ర శుద్ధ ౮ అష్టమీ పర్యంతం రుధిరోద్గారినామ సంవత్సరః తదుపర్యబ్దాంతం రక్తాక్షినామ సంవత్సరః. బార్హస్పత్యమానేన ధాతనామ సంవత్సరః. సమాద్యయనాదబ్ద ప్రభృతి పుష్య శు ౧౧ ఏకాదశీ పర్యంతం వైశాఖ స్తదుపర్యబ్దాంతం జ్యేష్ఠాబ్దః. అస్య సమస్తకల్యాణగుణభాజనస్య శ్రౌతస్మార్త నిత్య నైమిత్తిక కామ్య కర్మానుష్ఠానక్రియా తంత్రజ్ఞాన వ్యవహార హేతుభూతస్య శ్రీ రక్తాక్షినామ సంవత్సరస్య సృష్ట్యాదిగత సౌరాబ్దాః ౧౯౭౯ కో. ౯౭ లక్ష ౭౯ వేల ౨౯ కల్యాదిగతాబ్దాః ౯౦౨౯, శాలివాహన శకగతాబ్దాః ౧౮౪౬ ప్రభవాదిగతాబ్దాః ౯౭ బ్రహ్మణశ్శాబ్దాః 1924-25 ఫసలి ౧౩౩౩-౩౪ హిజరి ౧౩౩౪ అస్య రక్తాక్షినామ సంవత్సరస్య అద్యబ్రహ్మణః సౌరసిద్ధాంతమార్గేణ పరమాయుషః శతార్ధం గతం. అనంతరం ప్రథమవర్షే ప్రథమమాసే ప్రథమదివసే అహ్నా త్రయోదశఘటికాః ద్విచత్వారింశత్ విఘటికాః గతాః.

అస్య రక్తాక్షినామ సంవత్సరస్య రాజాది నిర్ణయః

రాజా—శనిః	రసాధిపః=శుక్రః
మంత్రీ=రవిః	నీరసాధిపః=కుజః
సేనాధిపః=శనిః	పురోహితః=బుధః
సస్యాధిపః=బుధః	పరీక్షకః=కుజః
ధాన్యాధిపః=చంద్రః	గణకః=గురుః
అర్ఘాధిపః=శనిః	గ్రామపాలకః=శనిః
మేఘాధిపః=శనిః	దైవజ్ఞాధిపః=శుక్రః
	పశునాయకః=బలభద్రః

అస్మిన్నబ్దే శతమానామకో మేఘః మేఘో వాయువ్యదిగ్భాగే మేఘస్యోత్పత్తిః. మేఘ ఫలం॥ శ్లో॥ అనిలే వాయుమేఘశ్చ మహాఘోరం మహాభయం। ఫలంతి సర్వధాన్యాని - వాయు మేఘస్య లక్షణం - యేకాఢక పరిమితవృష్టిః - తత్ఫలం - యేకాఢకే సువృష్టిః ఆఢక ప్రమాణం॥ శ్లో॥ షష్టిరయోజనవిస్తీర్ణం శతయోజన మాయతం ఆఢకస్య ప్రమాణంతు జేమమానేన గణ్యతే॥ శ్లో॥ దశభాగాః సముద్రేషు దశభాగాః పర్వతేషుచ భూమావతుభాగాః శ్చత్వారః వాసవేన వినిశ్చితాః॥

అథవర్ష ధాన్యాదయో లిఖ్యంతే

వర్షం ౨ ధాన్యం ౯ శీతం ౭ తృణం ఉష్ణం ౧ మారుతం ౨ ప్రజావృ ౧౯ ప్రజాక్షయః ౧౯ రాజవిద్వేషం ౧౧ ఉగ్రం ౯ పుణ్యం ౯ పాపం ౯ వ్యాధయః ౯ తదుపశమనం ౩ ఆచారం ౨ అనాచారం ౯ జన్మాని ౧౧ మరణాని ౯ జనోపద్రవః ౧౩ దేశస్వాస్థ్యం ౧౩ చోరభయం ౭ చోరనాశః ౩ అగ్నిభయం ౨ తచ్ఛాంతిః ౩ దుష్ట నిగ్రహః ౨ శిష్టపరిపాలనం ౧౧ సుఖం ౨ దుఃఖం ౨ మహోత్పాతః ౧౧ క్షుత్ ౧౩ తృష్ణా ౯ నిద్రా ౧ ఆలస్యం ౭ ఉద్యోగః ౧ శాంతిః ౧ క్రోధం ౭ డంభః ౭ మిత్రత్వం ౨ మిత్రభేదః ౯ సనివృత్తిః ౨ ఫల నివృత్తిః ౧౧ ఉత్సాహః ౧౩ అతివృష్టిః ౧౯ అనావృష్టిః ౧౩ శలభబాధా ౩ మూషకబాధా ౨ శుకబాధా౧౩స్వచక్రభయం ౭ పరచక్రభయం ౯ జ్ఞానం ౯ అజ్ఞానం ౩ కాపట్యం ౯ నిష్కాపట్యం ౭ ధార్మికత్వం ౧౨అధార్మికత్వం ౧ సత్యం ౧౯ అసత్యం౧దయ ౧౯ నిర్దయ ౭ విశ్వాసః ౩ అవిశ్వాసః ౧ న్యాయః ౨ అన్యాయః ౨ కామం ౧౭ లోభం ౧౨ మోహం ౯ మదం ౧౨ మాత్సర్యం ౧౩ భోగం ౨ మనోవేదనా ౧౧ భయం ౧౯ ద్వేషం ౧౭ శౌర్యం ౧౨ ప్రతిష్ఠా ౧౯ అప్రతిష్ఠ ౨ సస్యవృద్ధిః ౭ తన్నాశః ౯ పశువృద్ధిః ౨ తన్నాశః ౧౧ అశ్వవృద్ధిః ౧౧ తన్నాశః౯గజస్య ౩ తన్నాశః ౭ మహిషస్య ౯ తన్నాశః ౩ మత్కుణస్య ౨తన్నాశః౯కుక్కుటస్య౨తన్నాశః పిపీలికాస్య ౧౭తన్నాశః ౯ వృశ్చికస్య ౧౩ తన్నాశః ౧౩ పక్షికస్య ౭ తన్నాశః ౩ పక్షిస్య ౭ తన్నాశః ౩ శుకవృద్ధి ౯ తన్నాశః ౩ గోమాయుస్య౩ తన్నాశః ౩ ఉష్ట్రస్య ౧౧ తన్నాశః ౯ ఛాగస్య ౭ తన్నాశః ౧౧ శ్వానస్య ౭ తన్నాశః ౧౯ మహిషస్య ౩ తన్నాశః ౭ మృగస్య ౧౧ తన్నాశః ౧౯ గోవృద్ధిః ౩ తన్నాశః౭ వృకస్య ౧౯ తన్నాశః౩ మూషకవృద్ధిః ౧౭ తన్నాశః ౧౨ వ్యాఘ్రస్య౯తన్నాశః౧౨ భల్లూకస్య ౧౩ తన్నాశః ౧౨ సర్పస్య ౧౧ తన్నాశః ౧౯ గార్ధభస్య ౧౭ తన్నాశః ౧౨ ద్రుమస్య ౧౯ తన్నాశః ౧౯ విప్రస్య ౧౩ తన్నాశః ౧౧ క్షత్రియస్య ౧ తన్నాశః ౯ వైశ్యవృద్ధి ౧౧ తన్నాశః ౨ శూద్రస్య ౩ తన్నాశః ౧౧ మ్లేచ్ఛస్య ౨ తన్నాశః ౯ సంకరస్య ౧ తన్నాశః ౯ వజ్రం ౧౯ వైడూర్యం ౩ మరకతం ౯ మాణిక్యం ౯ గోమేధికం ౧౧ పుష్యరాగం ౩ ఇంద్రనీలం ౧౧ ప్రవాళం ౧౧ మౌక్తికం ౭ సువర్ణం ౨ రజతం ౭ తామ్రం ౧౩ కాంస్యం ౧౧ లోహం ౩ అయోస్య ౧౯ సీసం ౩ త్రపు ౯ విద్యుత్ ౮ శిలావర్షం ౬ ఘనగర్జితం ౪.

అథ సంవత్సరఫలాని లిఖ్యంతే

చాంద్రమానాబ్దఫలం—శ్లో॥ రక్తాక్షివత్సరే సస్యవృద్ధిః వృష్టిరనుత్తమా। ప్రేక్షంతే సర్వదాన్యోన్యం రాజానో రక్తలోచనాః- ఇదం ఫలం అబ్దప్రభృతి ఆవత్సరాంతం.

సౌరమానాబ్దఫలం

శ్లో॥ అహాజేని హతాః సర్వే భూపాలోగ్రస్తథాజనాః। తథాపి తత్రజీవంతి రుధిరోద్గారివత్సరే. ఇదంఫల మబ్దప్రభృతి చైత్రశుద్ధ ౮ పర్యంతం - తదుపర్యబ్దాంతం రక్తాక్షినామ సంవత్సరఫలం పూర్వమేవోక్తం. బార్హస్పత్యమానేన। ధాతృనామ సంవత్సరఫలం. శ్లో॥ ధాత్రీధా త్రివలోకానామథయాచ ఫలప్రదా। ధాత్రద్ధేధరణీనా ధా

పరస్పర జనోత్సుకాః॥ గురూదయాద్భఫలం॥ శ్లో॥ సమాదనకాత్ ఫలం॥ శ్లో॥ సీమయుక్తా స్సదావి ప్రోఃసర్వకర్మసమన్వితాః । రాజా వైశాఖాబ్దఫలం॥ శ్లో॥ వైశాఖే ధర్మనిరతాః రాజాన స్సప్రజాశ్శుభం । మంత్రి విచారః శ్లో॥ దైవజ్ఞే శృగునందనే॥ పశునాయకస్య బలభద్రస్య విమృత్తి సర్వసస్యానాం అర్ఘ్యా గోన్యుక్తచేతసః । ఇదంఫలం అబ్దఫలం॥ శ్లో॥ సువృష్టి స్సర్వదేశానాం । తృణసస్యసమృద్ధయః॥ మధ్య ప్రభృతి - పుష్య శుద్ధ ౧౧ ల పర్యంతం - తిమపర్యన్తాంతం జ్యేష్ఠాబ్ద కేశే సుభిక్షంచ । రామ శ్రేష్ఠాశు నాయకః॥ ఇమాని పురోహితాదీనాం ఫలం॥ శ్లో॥ జ్యేష్ఠాబ్దే ధర్మమార్గస్థాః పీడితా శ్చనృపాంప్రజః । వృత్తి ఫలాని సకలదేశేషు ప్రశస్తాని॥

గృత్తులతాప్తిః భవేన్నస్య వినాశనం ॥ ఇదంఫల మావత్సరాంతం.

అథ రాజాదీనాం ఫలాని లిఖ్యంతే — శ్లో॥ మహార్ఘ్య మత్యల్ప తరావృష్టిః అధర్మయుక్తామనజాః కువృత్తాః - తేనీచశక్త స్సపిసంచ గంతి । శ్లేష్మాదిశాకానాం సుఖమ్మేపే శనౌ - ఇదంఫలం సౌరాష్ట్ర విదర్భదేశయోః ప్రశస్తం.

మంత్రిణః శనేఃఫలం ॥ శ్లో॥ రాష్ట్రామనోర్నృవైకల్య మహా వృష్టిస్తు సుగరం అధర్మ నిరతాసుర్వ్యా ధాన్యసస్యచ మంత్రితే. ఇదం ఫలం పాంచాలకళింగదేశయోః ప్రశస్తం॥

సేనాధిపతేః శనేఃఫలం - శ్లో॥ అధర్మిష్ఠాః నృపాస్సేనా హీనాః పాపకృతోనరాః । పరస్పరం క్రోధకృచ్చ సేనాధ్యశే శనైశ్చరే॥ ఇదంఫలం సర్వదేశేషు ప్రశస్తం॥

సస్యాధిపతేః బుధస్యఫలం॥ శ్లో॥ మధ్యవృష్టి ర్మందసస్యం మేఘావాతేన పీడితాః। క్షౌమంతి మనుజాన్నిత్యం । బుధేసస్యాధిపే॥ ఇదంఫలం సర్వదేశేషు ప్రశస్తం॥ ధాన్యాధిపతేః చంద్రస్య ఫలం॥ శ్లో॥ బహుక్షీరప్రదాగావః । సర్వేవ్యాధి వివర్జితాః । సుభిక్షం వసుధావర్షం - చంద్రేధాన్యాధిపేసతి । ఇదంఫలం సర్వదేశేషు ప్రశస్తం । అర్ఘాధిపతేః శనేఃఫలం॥ శ్లో॥ వృష్టిస్తు మధ్యార్ఘ్య ప తౌశనౌ చేత్ ఆతంక చోరాగ్ని యుతా మహీస్యాత్ ఫలం ఫలే, ధాన్య సమృద్ధిః రల్పాల్పకృష్టాని ధాన్యాని ఫలంతి నూనం, ఇదంఫలం ఆంధ్రదేశే ప్రశస్తం॥ మేఘాధిపతే శ్శనేఃఫలం॥ శ్లో॥ మధ్యసస్య మనర్ఘ్యంచ । ఖండవృష్టిస్తు జాయతే । కృష్ణధాన్యసమృద్ధిశ్చ । మందే మేఘాధిపేసతి । ఇదంఫలం సర్వదేశేషు ప్రశస్తం రసాధిపతేః । శుక్రస్యఫలం॥ శ్లో॥ సుగంధ వస్తూని సితేరసేశే నిర్గంధవస్తూ నిరసానికాని । క్షీరాణి సర్వాణిచ కందమూల ఫలాని పుష్పాణి బహూనిసన్తు॥ ఇదంఫలం కొంకణ మగధ దేశయోః ప్రశస్తం । నీరసాధిపతేః కుజస్యఫలం॥ శ్లో॥ చందనాగరు కస్తూరీ ప్రవాళం రక్తవాససాం । అర్ఘవృద్ధ్యా ప్రజాయంతే । భౌమే నీరసనాయకే. ఇదంఫలం మాళవదేశే ప్రశస్తం॥ పురోహితస్య బుధస్యఫలం॥ శ్లో॥ పురోహితే సౌమ్యే । బుద్ధియుక్తాః పురోహితాః । ప్రజానాంసుఖ మత్యంతం రాజాన స్సుఖసంచయాః॥ పరీక్షకస్య కుజస్యఫలం ॥ శ్లో॥ చోరాగ్ని శస్త్రబాధాచ ఫలితార క్తజాతయః॥ రక్తద్రవ్య సమృద్ధిస్స్యాద్భవేత్ పరీక్షేయభూసుతే। గణకస్య గురోఃఫలం॥ శ్లో॥ గణకేతు గురౌనాశ్యే గణకా స్సమ్యబుద్ధయః । నరాణాం సుఖమత్యంతం ద్విజాశ్చాధ్యయనతత్పరాః॥ గ్రామపాలకస్య శనేఃఫలం॥ శ్లో॥ ఈతిభీతి యుతా లోకాః చోరబాధా సమాకులాః ఫలంతి కృష్ణధాన్యాని మందేచే గ్రామపాలకే । దైవజ్ఞస్య శుక్రస్య

ఫలం॥ శ్లో॥ నీతియుక్తా స్సదావిప్రాః సర్వకర్మసమన్వితాః । రాజా మంత్రి విచారః శ్లో॥ దైవజ్ఞే భృగునందనే॥

అథ ఆర్ద్రాప్రవేశకాలఫలాని లిఖ్యంతే— ఏతత్సంవత్సర జ్యేష్ఠ బ ౫ సహిత మందవాసరే ధనిష్ఠా నక్షత్రే విష్కంభనామ యోగే । కౌలవాకరణే సూర్యోదయాదిపంచదశ ఘటికా పంచాశ ద్విఘటికానాం భోగసమయే । ఘ ౧౫-౧౦ భానోరార్ద్రానక్షత్రే ప్రవేశకాత్ తత్ఫలాని లిఖ్యంతే॥ తిథిఫలం॥ పంచమ్యాంసుభ దంభ వేత్; వారఫలం; మందే మందఫలంవిదుః॥ గ్రంథాంతరే-ఖూరవారే అర్ఘనాశః; నక్షత్రఫలం వాసవక్షేత్రోః ధరణీ సంపూర్ణ ఫలదాయినీ; యోగఫలం; విష్కంభే జలసంపూర్ణం॥ కరణఫలం । కౌలవే వృష్టి కృత్సదా; కాలఫలం దివార్ద్రాసస్య నాశాయ; గ్రంథాంతరేః పూర్వాహ్ణ కాలే జగతోవిపత్తిః మధ్యందినే చాల్పతరాచ వృష్టిః; ధరణ్యాది మణ్డలఫలం । ధరణ్యాది మణ్మండలే చంద్రమసః మన్మండలే విద్యమానత్వాత్ క్షేమంభవతి।

మేషసంక్రాంతి ఫలాని లిఖ్యంతేః ఏతత్సంవత్సరచైత్ర శుద్ధ ౩ సహిత మందవాసరే సూర్యోదయాద్యేకపంచాశ్ ఘటికా చతుశ్చత్వారింశద్ద్వి ఘటికాభోగసమయే । భానోర్మేషరాశౌప్రవేశత్వాత్ తత్ఫలంః కాలఫలం॥ శ్లో॥ రాత్రౌ సస్యాభివృద్ధి స్స్యాత్ క్షేమారోగ్యం సుభిక్షకృత్॥ గ్రంథాంతరే॥ నిశి ప్రవృద్ధిః; వారఫలం॥ మందవారే స్వల్పవృష్టిః॥ పక్షాంతరే । శని కుజ గురువాసరే తు దుర్భిక్షు; అథ ఫలచతుష్టయ విచారః॥ జ్యేష్ఠ శుద్ధ ౧ ప్రతిపద్యుక్త భౌమవార ఫలం॥ శ్లో॥ సుభిక్షయుద్ధా మభభీతికృచ్చ లోకా స్సదా న్యో న్య నృపాశ్చ కృద్ధాః॥ దగ్ధం పురగ్రామవనా నగాంశ్చ జ్యేష్ఠాది భూమాసుదినే మహీంద్రాః॥ ఆషాఢ శు ౫ యుక్త సోమవార ఫలం । అతి వృష్టిః ఆషాఢ శు ౫ యుక్త స్వాతీనక్షత్రఫలం॥ ఆషాఢే శుక్లపక్షేతు నవమీస్వాతిసంయుతా । వాయుస్స్వాత్రిసంపాతి భూమాబీజం నవాపయేత్. తత్కృష్ణపక్షరోహిణీయుక్తైకాదశీఫలం । ఆషాఢే కృష్ణపక్షేతు రోహిణ్యేకాదశీ యుతా । మధ్యవృష్టి ర్మందసస్యం మహార్ఘ్యం ధరణీతలే॥ ఏతత్ఫలచతుష్టయం చాంద్రమాసేన ప్రశస్తం

కుజచారః॥ అస్మిన్నబ్దే ఉదయనక్షత్రాపేక్షయా । ద్వాదశ నక్షత్రే కుజస్య వక్రత్వం సంభవత్వాత్ తద్వక్రం అశ్రుముఖం నామ భవతి॥ శ్లో॥ ద్వాదశైకాదశే ధిష్ణ్యే దశమేవా ప్రతీపకే । వక్రమశ్రుముఖంనామ । రసవృష్టి వినాశనం । కుజచారః । వైశాఖ శు ౧ ప్రభృతి । వైశాఖ బ ౧౨ ల పర్యంతం శ్రవణనక్షత్రే కుజస్యస్థితిః । చైత్ర శు ౭ ప్రభృతి వైశాఖ శు ౧ ల పర్యంతం ఉత్తరాషాఢా నక్షత్రే కుజస్యస్థితిః । మార్గశిర బ 3 లు ప్రభృతి పుష్య శు ౧౧ ల పర్యంతం ముత్తరా భాద్రానక్షత్రే కుజస్యస్థితిః॥ శ్లో॥ స్వాతిమిత్రేచ

...త్రేత ప్రాజాపత్యో [illegible] తిరామన । సంవరక్ జలగాక్ [illegible] స్వంగర్తకాం నయ॥

అథ బుధచారః ॥ శ్లో॥ [illegible] స్వామి [illegible] యుద్ధ [illegible] గణనాం ఇజితాం। [illegible] శ్లో॥ [illegible] దుర్భిక్ష [illegible] । [illegible] ఫలితేషు [illegible]. చైత్ర బ ౧౩ లు పశ్చిమ [illegible] వైశా శు ౧౩ లు ప్రాగుదయం । జ్యేష్ఠ బ ౪ లు ప్రాగస్తం । ఆషాఢ బ ౯ లు పశ్చాదుదయం శ్రావణ బ ౧౧ పశ్చాదస్తం । భాద్రపద శు ౧౩ లు ప్రాగుదయం । ఆశ్వీజ బ ౨ లు ప్రాగస్తం । కార్తిక బ ౪లు పశ్చాదుదయం ఫాల్గుణ బ ౭ లు పశ్చాదస్తం । [illegible] శు ౯ ప్రాగుదయం మాఘ శు ౧౭ ప్రాగస్తం ॥

గురుచారః—అబ్దప్రభృతి కార్తిక బ ౩ ల పర్యంతం [illegible] రాశిస్థితః తత్ప్రభృత్యాబ్దాన్త పర్యంతం ధనుషిస్థితః। శ్లో॥ [illegible] తానాం భూపానాం యుద్ధే జనపదక్షయః అతుష్టావృష్టి [illegible] దాంబరం కిట కేతుగా॥ శ్లో॥ [illegible] భూపభయం [illegible] నుహాత్ । అనుష్టావృష్టి [illegible] స్యాత్ క్షితీశ్వరాః.

అథ శుక్రచారః—జ్యేష్ఠ బ ౧౧ లు పశ్చాదస్తం ఆషాఢ శు ౧౫ లు ప్రాగుదయంగతః ఫాల్గుణ బ ౭ ప్రాగస్తంగతః॥ శ్లో॥ [illegible] యాస్తమయం యాతి శుక్లపక్షే యదాభృగుః। గజాశ్వ రాజపుత్రాణాం శోణితం పిబతే మహీ॥ శ్లో॥ ఉదయాస్తమయం యాతి కృష్ణపక్షే యదాసితః । గజాశ్వ రాజపుత్రాణాం వృద్ధిం [illegible]॥ శుక్రః పునర్వసూనక్షత్రే అస్తమితః ఆర్ద్రానక్షత్రే ఉదితః; తత్ఫలం శ్లో॥ [illegible] ఉదయేచాస్తగే భృగౌ [illegible] ప్రజా [illegible] తే సస్యవృద్ధిః ప్రజాయతే పునఃపూర్వా భాద్రానక్షత్రే అస్తమితః॥ శ్లో॥ ధనిష్ఠా పంచ ఋక్షేషు భార్గవే [illegible] దయాస్తగే నృపాణాం [illegible] ప్రాహుః సస్యవృద్ధిః ప్రజాయతే॥ [illegible] మార్గశీర్షే [illegible] [illegible] పూర్వమాహుః [illegible], సౌమ్యాత్ శుక్రో దయే తాపం॥

శనిచారః అబ్దప్రభృతి భాద్రపద శు ౨ పర్యంతం చిత్తానక్షత్రే వక్రగత్యాచ ఋజుగత్యాచ శనిఃస్థితః. తత్ప్రభృతి పుష్య బ ౩ ల పర్యంతం స్వాతినక్షత్రే స్థితః. తత్ప్రభృతి వత్సరాంతం విశాఖానక్షత్రే స్థితః. ఆవత్సరాం తంతులా రాశౌశనిః స్థితః॥ శ్లో॥ [illegible] జనద్విగ్రజ్ఞ [illegible] స్యాత్ [illegible] [illegible] స్యాత్ [illegible] మాంజిష్ఠ [illegible] సస్యహా॥ శ్లో॥ [illegible] [illegible] ప్రకటాశ్చనష్టా । [illegible] సంచారఫలం శ్లో॥ ఏకర్క్ష చరోనర్క్షాత్ శుభదోద్వి [illegible] మధ్యమఫలదః త్రిభగతశ్చథమ ఫలాది [illegible] నిర్దిష్టః.

అథ గురుశుక్రమౌఢ్య నిర్ణయః మార్గశిర శు ౧౨ లు [illegible] ప్రభృతి పుష్య శుద్ధ ౧౨ ల పర్యంతం గురుమౌఢ్యం [illegible] జ్యేష్ఠ బ ౧౧ శుక్రవాసర ప్రభృతి ఆషాఢ శు ౧౫ ల పర్యంతం శుక్రమౌఢ్యః [illegible] ఫాల్గుణ బ ౭ లు ప్రభృతి ఆవత్సరాంతం శుక్రమౌఢ్యః [illegible]

[మకరసంక్రాంతి నిర్ణయః క్రియతే]

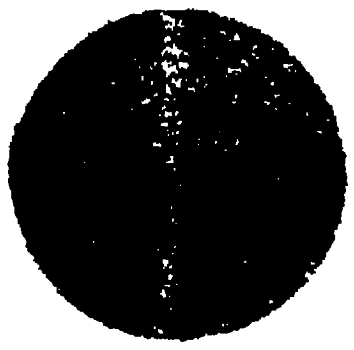
[illegible] పుష్య బ ౩ [illegible] మహానక్షత్రే [illegible] సూర్యోదయాది సప్తవింశతి ఘటికా [illegible] ప్రవేశాత్ తత్ఫలం॥ శ్లో॥ [illegible] త్రినేత్రకం లంబకర్ణం [illegible] దంతం [illegible] అష్టబాహుం ద్విపాదంచ [illegible] కృష్ణవర్ణకం స్త్రీరూపం [illegible] సంక్రాంతే [illegible] - అస్యఫలం [illegible] చోరనాశః; [illegible] సం- [illegible] వస్త్రధారణం - తత్ఫలం ఆరోగ్యం; - [illegible] గంధలేపనం - [illegible] - [illegible] ధారణ ఫలం-[illegible] - [illegible] పుష్పధారణ ఫలం [illegible]; సువర్ణ పాత్రే అన్నభక్షణ ఫలం సువర్ణపాత్ర ఫలం - దుర్భిక్షః; - రాజపదవ్యాగం; - [illegible] ఫలం - దుర్భిక్షుంభయదం - నారికేళఫలభక్షణ ఫలం - మహార్ఘ్యం - శ్వేతఛత్ర ఫలం - [illegible] గ్యం - భిండి

ఆయుధధారణం క్షుద్భయం; - సింహవాహన ఫలం - మహాభయం; కించిత్స్థితి చెష్టా - అశుభం నివిష్టావస్థాఫలం అల్పవృష్టి వృద్ధిః - పూర్వేనిగమనం- [illegible] అనిష్టం ప్రకారాంతరే దక్షిణ దిగ్గమనం - తద్దేశేషు రాజవిద్వరంపతు ఫలం కృష్ణపక్ష ఫలం॥ శ్లో॥ కృష్ణపక్షే యదాపుష్యే [illegible] సుభిక్షం క్షేమ మారోగ్యం జంతూనాం మభయప్రదం - తిథిఫలం - సుఖం - వారఫలం- భయం- వ్యాధి [illegible] భయం - కాలఫలం - శూద్రారిష్టం - లగ్నఫలం - చంచలం - ముహూర్తఫలం - మహార్ఘ్యం రాజపీడనం నక్షత్రఫలం - దక్షిణదేశానామరిష్టం - యోగఫలం - శుభఫలప్రదం కరణఫలం - [illegible]॥ శ్లో॥ సంక్రాంతి పురుషోధార్య [illegible] ద్రవ్యం [illegible] ద్రవ్యం నివృత్తయేత్ .సంక్రాంతి పురుషోత్పత్తికాలే స్నానదానాదికం కార్యం. ఏవ మాలోడ్య [illegible] ఫలం తృణాది సస్యసస్యాంతం పంచాంశాధికం ఫలం భవతి॥

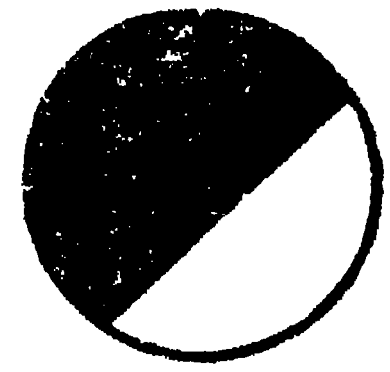
అథ సూర్యగ్రహణ నిర్ణయః క్రియతే:— కార్తీక బ ౪ లు సూర్య వాసరే సూర్యోదయాది ఏకవింశతి ఘటికా చతుర్దశ విఘటికానాం గ్రస్త చంద్రోపరాగః । ఏకాదశాం శాకేకేంచిన్మ్యాన ద్వాద శాంశ ౧౯ ౨౧ ౧౪ సమయే సర్వమునీనాం - ఘటస్నాన వాసోని ప్రవేశః

అథ గ్రహణకాల నిర్ణయః క్రియతే:— ప్లవ నామ సంవత్సర శ్రావణ శుద్ధ ౧౫ లు సురువాసరే - ధనిష్ఠానక్షత్రే శేషగ్రస్త సోమోపరాగః సంపూర్ణగ్రాసః । సింహశిరశ్చకః ఆగ్నే యస్పర్శం వాయవ్య నిమీలనం ఈశాన్యోన్మీలనం । నైరుతి మోక్షః । అస్తమయాది స్పర్శకాల ఘటికా విఘటికాః ౧౪ ౨౦ నిమీలనకాల ఘటికా విఘటికాః ౧౭-౧౭

మధ్యకాల ఘటికా విఘటికాః ౧౮-౫
ఉన్మీలనకాల ఘటికా విఘటికాః ౨౦-౫౦
మోక్షకాల ఘటికా విఘటికాః ౨౩-౩౩
బింబాదర్శనకాల ఘటికా విఘటికాః ౩-౩౭
అద్యంత పుణ్యకాలః ౯-౧౩

అథ పునః మాఖ శు ౧౫ భౌమువాసరే ఆశ్లేషానక్షత్రే రాహుగ్రస్త చంద్రోపరాగః । ఏకాదశాం శాకేకేంచిన్మ్యాన ద్వాద శాంశ (గ్రాసః) కృష్ణవర్ణః అగ్నేయస్పర్శం నైరుతి మోక్షః సూర్యాస్తమయాది

స్పర్శకాల ఘటికా విఘటికాః ౨౦-౯
మధ్యకాల ఘటికా విఘటికాః ౨౩-౫౪
మోక్షకాల ఘటికా విఘటికాః ౨౭-౩౪
అద్యంత పుణ్యకాల ఘటికా విఘటికాః ౭-౨౫ ఏతస్మిన్ మాసే గ్రహణసంభవ విమయ మాస ౧౦ శ్రావణమాస గ్రహణే లిఖిత త్వాత్ విశేషః తత్ర ద్రష్టవ్యం - వర్ణఫలం - చంద్రసూర్యోపరాగేతు కృష్ణవర్ణేన సంయుతా । క్షుద్భారిష్టం మహర్ఘంచ । అతివృష్టి స్త్రిగం వేం। అరుణఫలం - సౌమ్యాయనే - విప్రభూపాన్ హంతి । గ్రాస ఫలం శ్లో॥ త్రిపాదగ్రస్త సూర్యేందౌ । అనావృష్టిర్భవే ద్ధ్రువం వారుణమండల ఫలం॥ శ్లో॥ వారుణే సర్వ జంతూనాం క్షేమం రాజ్ఞాం

గ్రహణమాసఫల ॥ శ్లో॥ మాఖ ఫాల్గుణ చైత్రేషు జ్యేష్ఠ శ్రావణమాసయోః ధనం ఇంద్రపర్వ ఫలం సస్యవినాశః - రాజ్ఞాం కలహప్రదం చ రోగః - సర్వగ్రాసోర్క ఇందురాహ్వ రాజరాష్ట్రవినాశనం - అయన ఆశ్లేషానక్షత్ర జాతానాం కటక సింహ తులా వృశ్చిక ధనుర్మకర రాశి ఫలం ద్విజాతీనాం అష్టం గ్రాసఫలం॥ శ్లో॥ సర్వగ్రస్తౌ చంద్రసూర్యౌ జాతానాంచ ॥ ప్రకారాంతరేణ - కటక సింహ వృషభ జాతా క్షుద్వ్యాధ్యగ్ని భయప్రదౌ ధనిష్ఠానక్షత్రే గ్రహణ సంభవాత్ మానాంచ । పునః ధనూరాశి జాతానాంచ యథావిధిశాంతిః కర్తవ్యా । మాహేంద్ర మండల ఫలం॥ శ్లో॥ మాహేంద్రమండలే గ్రస్తే గ్రహణం చంద్ర భోజనవిమయేచ శ్రాద్ధాదివిమయశ్చ పూర్వవత్ నిస్సందేహః॥ అథ చా సూర్యయోః। రాష్ట్రం సుభిక్షం సుభిక్షం ప్రజానాం సుఖదం భవేత్. । దాంతాః చైత్ర వైశాఖ జ్యేష్ఠ భాద్రపద దాశ్వయుజ పుష్య మాఖ ఫాల్గుణ పర్వఫలం - ఇంద్రపర్వం - సస్యవినాశః - రాజ్ఞాం కలహప్రదం - మాసేషు సమార్ఘః । ఆషాఢ కార్తికమాసయోః అర్ఘ్యం శ్రావణమార్గ వర్ణఫలం - దుర్భిక్షం ధనిష్ఠానక్షత్రజాతానాం మకరకుంభ మేష శిర మాసయోః సూన్యార్ఘః । అథ సౌరార్ఘ విచారః. మేష వృషభ వృషభమిథున కటకరాశిషు జాతానాం ధనిష్ఠానక్షత్రే గ్రహణసంభవాత్ కటక సింహ మాసేషు సూన్యార్ఘః । మిథునకన్య తుల వృశ్చికధను పీడాకరత్వాత్ యథావిధి శాంతిః కర్తవ్యా। ప్రకారాంతరేణ మకర మకరకుంభ మాసేషు సమార్ఘ ఏవాసే అర్ఘ్యః॥ తులామిథున కుంభరాశి జాతానాం యథావిధిశాంతిః॥ శ్లో॥ జన్మ సప్తాష్టరిష్ఫాంక దశమస్థే నిశాకరే । దుష్టస్థానే ప్రదోగాపాఖః జన్మర్క్షే నిధనేపిచ । యన్నక్షత్రగతో రాహుః గ్రసతే శశి భాస్కరౌ । తజ్జాతానాం భవేత్పీడా యేనరాః శాంతి వర్జితాః॥ శ్లో॥ సూర్యస్య సంక్రమే వాపి గ్రహణం చంద్ర సూర్యయోః । యస్య త్రి జన్మనక్షత్రే తస్య రోగో భవామృతిః॥ శ్లో॥ త్రిజన్మనక్షత్రం నామ । జన్మనక్షత్రం పరంస్య పూర్వోత్తరక్షం చ త్రి జన్మనక్షత్ర మిత్యక్షీయం । కేచిదభిప్రాయః జన్మదశమ ఏకోనవింశతి తారాఇతి ॥ శ్లో॥ త్రిషడ్దశాయోపగతం నరాణాం శుభ ప్రదంస్యాద్గ్రహణం రవీందోః॥ ద్విసప్తనంశేషు చమధ్యమంస్యాత్ శేషేష్వనిష్టం కథితం మునీంద్రైః ॥ జన్మరాశ్యాదిజన్మ కాల చంద్ర స్థితరాశి రిత్యాషాక్షేః జ్ఞేయం నతు జన్మలగ్నమితి శ్రాద్ధవిమయే భోజనవిమయేచ తివాక్యేతీయ యామపర్యంతం సావకాశః.

అథ కందాయఫలాని లిఖ్యంతే

అ	భర	కృ	రోహి	మృ	ఆ	పున	పుష్య	ఆశ్లే
౨	౫	౦	౩	౬	౧	౪	౭	౨
౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧
౪	౨	౦	౩	౧	౪	౨	౦	౩
మ	పుబ	ఉబ	హ	చి	స్వా	విశా	అనూ	జ్యే
౫	౦	౩	౬	౧	౪	౭	౨	౫
౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧
౧	౪	౨	౦	౩	౧	౪	౨	౦
మూ	పూషా	ఉషా	శ్ర	ధ	శత	పూభా	ఉభా	రేవ
౦	౩	౬	౧	౪	౭	౨	౫	౦
౨	౦	౧	౨	౦	౧	౨	౦	౧
౩	౧	౪	౩	౦	౩	౧	౪	౨

శ్లో॥ ఆదిశూన్యే మహావ్యాధిః మధ్యశూన్యే మనోవ్యథా ।
అంత్యశూన్యే ఫలాస్వల్పం త్రిశూన్యే నిష్ఫలంభవేత్॥
వినా మేకేన్యస్థలాభంస్యాత్ మేకు సమతాభవేత్ ।
శూన్యే శూన్యత్వ మాప్నోతి కందాయస్య ఫలం స్మృతః॥

అథ ఆదాయవ్యయాః.

మేష వృశ్చికయోః ౧౪-౧౪ వృషభతులయోః ౮-౮ మిథున కన్యయోః ౧౧-౫ కటకస్య ౫-౫ సింహస్య ౮=౧౪ ధనుర్మీనయోః ౨-౮ మకరకుంభయోః ౫-౨ సర్వస్య ఆదాయః ౫3 వ్యయః ౬

అశ్విన్యాదీనాం సంవత్సరఫలాని లిఖ్యంతే.

అశ్వి	పుష్య	స్వాతి	ఉత్తరాషాఢానాం	రాజపూజ్యం.
భర	ఆశ్లే	విశా	శ్రవణానాం	యుద్ధం.
కృత్తిక	మఖ	అనూ	ధనిష్ఠానాం	భూషణం.
రోహి	పూర	జ్యేష్ఠ	శతభిషానాం	రోగః
మృగ	ఉత్త	మూల	పూర్వాభాద్రాణాం	ఆయుష్యం.
ఆర్ద్రి	హ	పూషా	ఉత్తరాభాద్రాణాం	అర్థలాభః
పున	చిత్త	అభిజిత్	రేవతీనాం	మనస్తాపం.

అథ రాజపూజ్యావమానాని

	రాజపూజ్యం	అవమానం.		రాజపూజ్యం	అవమానం.
మేషస్య	3	౬	తులాయాః	౭	౫
వృషభస్య	౬	౬	వృశ్చికస్య	3	౨
మిథునస్య	౨	౨	ధనుషః	౬	౨
కటకస్య	౫	౨	మకరస్య	౨	౪
సింహస్య	౧	౫	కుంభస్య	౫	౪
కన్యాయాః	౪	౫	మీనస్య	౧	౭

అథ వర్షయోగాశ్చ తద్భంగాశ్చ లిఖ్యంతే

చైత్రమాసే రవి బుధ గురు శుక్ర శనీనాం దహన వాయు చండ నాడీషు సంచారః కుజస్య జలనాడి సంచారః పునఃశుక్రవశాచ్చ బుధ శుక్రయోః మధ్యే యేకో వక్రీ యేకో ఋజుగమనాచ్చ అత్యంత వాయు సహిత ఖండవృష్టిః తత్రతత్ర భవతి.

వైశాఖమాసే రవి బుధ శుక్ర శనీనాం చండవాయు దహననాడీషు సంచారః బుధ శుక్రయోః సుధా నీరసనాడ్యోః సంచారః బుధ శుక్రయోర్మధ్యే యేకోవక్రీ యేకోఋజు గమనాచ్చ అత్యంత అతిప సహిత పశ్చిమ వాయుః తస్మాత్ తత్రతత్ర స్వల్పవృష్టి ర్భవతి

జ్యేష్ఠమాసే రవి బుధ గురు శనీనాం వాయుదహన చండ నాడీషు సంచారః తన్మధ్యేక్వచిత్కాలే రవి బుధయోః నీరసనాడీ సంచారః కుజ శుక్రయోః సుధాజల నీరసనాడీషు సంచారః పునః శుక్రవశాచ్చ బుధ శుక్రయోర్మధ్యే యేకో వక్రీ యేకోఋజు గమనాచ్చ తన్మధ్యే కుజచలన వశాచ్చ అత్యంత పశ్చిమవాయు సహిత ప్రాంతాది క్వచిద్దేశేన క్వచిద్దేశే సామాన్య వృష్టిర్భవతి.

ఆషాఢమాసే గురుశన్యోః వాయుదహన నాడీషు సంచారః కుజ రవి శుక్ర బుధానాం జలమేఘ నీరస సుధా నాడీషు సంచారః తన్మధ్యే క్వచిత్కాలే బుధ శుక్ర సంయోగః శుక్రోదయశ్చ క్రూరగ్రహాణాం సౌమ్య నాడీషు సంచారః సత్యేపి శుక్రః తదుదయకాలే వక్రగత్వాత్ సర్వదేశేషు సామాన్య వృష్టిశ్చ సహోదయయోగశ్చ భవతి వాయు శీతసహిత ఇతిజ్ఞాతవ్యం.

శ్రావణమాసే కుజ బుధ గురు శుక్రాణాం సుధా మేఘ జల వాయు నీరసనాడీషు సంచారః గురు శన్యోః వాయుదహన నాడీషు సంచారో భవత్యపి తన్మధ్యే కుజ చలనవశాత్ మధ్యవృష్టి ర్భవతీతి వాచ్యం.

భాద్రపదమాసే గురు శన్యోః వాయు నాడీ సంచారః ఇతర గ్రహాణాం మేఘ జల అమృత నాడీషు సంచారవశాత్ బుధ శుక్రయోః మధ్యే యేకోవక్రీ యేకో ఋజు గమనాచ్చ సువృష్టిః.

ఆశ్వయుజమాసే కుజ బుధ శుక్రాణాం సుధా జల నీరస మేఘ నాడీషు సంచారః బుధస్యక్వ చిత్కాలే దహనవాయు నాడీషు సంచారః క్వచిత్కాలే జల నీరస నాడీషు సంచారః రవేః కించిత్కాలే నీరసనాడి సంచారః కించిత్కాలే దహన వాయు నాడీషు సంచారః గురుశన్యోః వాయు నాడీసంచారః తన్మధ్యే శన్యస్తమయాచ్చ శుక్రస్య పూర్వ దిశి మఘాపంచకసు యోగవశాత్ వృష్టి ప్రతిబంధక కారణా సత్యేపి కేషాంచిత్ సుయోగవశాత్ సువృష్టిః భవతి.

కార్తీకమాసే రవి బుధ గురు శనీనాం వాయు చండదహన నాడీషు సంచారః కుజ శుక్రయోః మేఘ జల నాడీషు సంచారః తన్మధ్యే శనే రుదయ వశాచ్చ శుక్రస్య మఘాపంచకయోగ బలాచ్చ దేశభేదేన సువృష్టి ర్భవతి.

మార్గశిర పుష్యమాసే క్వాపిక్వచిత్ యోగబలాత్ వర్షయోగమస్తీతి అవగంతవ్యం

అథ దేశారిష్టయోగాః.

వత్సరాది మారభ్య చైత్ర బ ౫ ల పర్యంతం గురు శుక్రయోః సమసప్తక దోషః ఆశ్విజ బ ౭ ల ప్రభృతి కార్తిక శు ౧౦ ల పర్యంతం బుధ మంద సంయోగ దోషః ఆశ్విజ బ ౪ ప్రభృతి కార్తిక బ ౪ ల పర్యంతం రవి మంద సంయోగదోషః పుష్య శు ౧౫ ల ప్రభృతి మాఖ శు ౮ ల పర్యంతం గురు శుక్రయోః సంయోగదోషః ఫాల్గుణ బ ౪ ల ప్రభృతి ఆబ్దాంతం కుజ గుర్వోః సమసప్తకదోషః తేషాం ఫలాని లిఖ్యంతే॥ శ్లో॥ యదాగఫారీ సురరాజమంత్రిః యద్యేకరాశౌ సమసప్తకేవా అనంతిలంకా పురిమధ్యదేశే తుర్భిక్షభయం శస్త్రభయం నరాణాం॥ శ్లో॥ రవిమందా యేకరాశౌ నృపాణాం కలహంభవేత్, బుధ మందా యేక రాశౌ దుర్భిక్షం వ్యాధిపీడనం॥ యద్యేకరాశౌ సురభార్గవాచేత్ గుర్వోః కళత్రేన భృగుస్తు వక్రీ । సిద్ధం హియుద్ధం మహాజాధిపానాం వృష్టేః ర్వినాశం సముపైతి తద్వత్ మాఖ శు ౧ ప్రభృతి ఫాల్గుణ బ ౪ ల పర్యంతం కుజశన్యోః సమసప్తకదోషః॥

రామానుజీయ శ్రీవైష్ణవ తిరునక్షత్ర దినాని.

చిత్రి నెల	అశ్విని	మేషం	వడుగనంబిగారి తిరునక్షత్రం
	కృత్తిక	మేషం	సెయ్యకొండార్ తిరు
	ఆర్ద్ర	మేషం	యెంబెరుమానార్ తిరు
	పునర్వసు	మేషం	ముదలియాండాన్ తిరు
	,,	మేషం	వద్రవక్రి తిరుమఖనార్ తిరు
	చిత్త	మేషం	మధురకవుల తిరు
	హస్త	డిటో	తేవప్పెరుమాళ్ తిరు
వైయ్యాశి	స్వాతి	వృషభమాసం	అళహాసింగర్ తిరు
	స్వాతి	డిటో	పెరియతిరుమలనంబి తిరు
	విశాఖ	డిటో	నమ్మాళ్వార్ తిరు
	అనూ	డిటో	పెరియభట్టర్ తిరు
ఆనినెల	స్వాతి	మిథునమాసం	పెరియాళ్వార్ తిరు
	అనూ	డిటో	నాథమునుల తిరు
ఆడినెల	పూభ	కటకమాసం	శ్రీ ఆండాళ్ తిరు
	ఉత్తరాషాఢ	డిటో	ఆళ్వందారు తిరు
	,,	డిటో	పుండరీకాక్షులు తిరు
ఆవణినెల	రోహిణి	సింహమాసం	శ్రీ కణ్ణన్ తిరు
పెరటాశి	విశాఖ	కన్యామాసం	తిరుమలనంబి తిరు
	శ్రవణం	డిటో	వేదాంతదేశికుల తిరు
	శ్రవణం	డిటో	తిరువేంగడముడయాన్
	పుబ్బ	కటకమాసం	యదుగిరి నాచ్చియార్
అల్పిశి	కృత్తిక	తులామాసం	కూరకులోత్తమదాసన్ తి
	మూల	డిటో	మనవాళ మహామునులు తిరు
	పూషా	డిటో	సేనముదలియాళ్వార్ తిరు
	శ్రవణం	డిటో	పొయిఘయాళ్వార్ తిరు
	శ్రవణం	డిటో	పిళ్లలోకాచార్యర్ తిరు
	ధనిష్ఠ	డిటో	పూదత్తాళ్వార్ తిరు
	శతభిషం	డిటో	పేయాళ్వార్
కార్తికనెల	కృత్తిక	వృశ్చికమాసం	తిరుమంగయాళ్వార్ తిరు
	కృత్తిక	డిటో	నంబిళ్ల గారి తిరు
	రోహిణి	డిటో	తిరుప్పాణియాళ్వార్ తిరు
మార్గళి	జ్యేష్ఠ	ధనుర్మాసం	తొండరడిప్పొడియాళ్వార్
	జ్యేష్ఠ	డిటో	పెరియనంబి తిరు
తైనెల	పున	మకరమాసం	కుంబార్ తిరు
	మఖ	డిటో	తిరుముడిశయాళ్వార్
	హస్త	డిటో	కూరత్తాళ్వార్
మాశి	మృగ	కుంభమాసం	తిరుకచ్చినంబి తిరు
	పున	డిటో	కులశేఖరాళ్వార్
	రోహి	డిటో	నంబెరుమాళ్లు
పంగుని	పుష్య	మీనమాసం	యతిరాజ సంపత్కుమారర్
	ఉత్తర	డిటో	శ్రీరంగనాచ్చియార్
	రేవతి	మేషమాసం	పెరియపెరుమాళ్ తిరు

ఇతి తిరునక్షత్ర నిర్ణయః

శ్రీమాధ్వపుణ్యదినాని

చైత్ర శు ౨ వేదవ్యాస తీర్థానాంపు
శు ౬ కవీంద్ర తీర్థానాం పుణ్యదినం
౧3 సత్యవ్రత తీర్థానాం పుణ్య
బ 3 వాగీశతీర్థానాం పుణ్య
బ ౧3 సత్యవిజయ తీర్థానాంపు
వైశాఖ శు 3 విద్యాధి రాజతీర్థానాం పుణ్యదినం
జ్యేష్ఠ శు 3 సత్యసంధ తీర్థానాంపు
బ ౨ సత్యపూర్ణ తీర్థానాంపు
బ 3 రఘువర్య తీర్థానాంపు
ఆషాఢ శు ౯ సత్యాధిరాజ తీర్థానాంపు
బ ౫ శ్రీజయ తీర్థానాంపు
శ్రావణ శు ౧ రాఘవేంద్ర తీర్థానాంపు
శు ౭ సత్యవర తీర్థానాంపు
భాద్రపద శు ౧౦ సత్యేష్టకామ తీర్థానాం పుణ్యదినం
బ 3౦ మాధవతీర్థానాంపు
ఆశ్వీజ శు ౭ సత్యపరాయణ తీర్థానాంపు
కార్తిక శు ౧౦ సత్యవర తీర్థానాంపు
శు ౧౧ వేదనిధి తీర్థానాంపు
బ 3 విద్యానిధి తీర్థానాంపు
బ ౧౪ పద్మనాభ తీర్థానాంపు
మార్గశిర శు ౧౧ సత్యనిధి తీర్థానాంపు
శు ౧౨ రఘునాథ తీర్థానాంపు
పుష్య శు ౧౨ రఘూత్తమ తీర్థానాంపు
బ ౬ సత్యకామ తీర్థానాంపు
౭ నరహరి తీర్థానాంపు
బ ౧౪ విద్యాధీశ తీర్థానాంపు
బ 3౦ పురందరదాస తీర్థానాంపు
మాఘ శు ౯ మధ్వనవమి ఆనంద తీర్థానాంపు
ఫాల్గుణ శు ౨ సత్యబోధ తీర్థానాంపు
శు ౪ వ్యాసరాజస్వామిపు
౬ సత్యవ్రత తీర్థానాంపు

పంచాంగశ్రవణఫలం.

యశ్శృణోతి మధు శుక్లపక్షకే వర్షనాథ సచివాదికం ఫలం, ప్రాప్నుయాద్దురిత ముక్త విగ్రహః - ఆయు రర్థ మతులం యశస్సుఖం, కన్యకనీ కాంచన దిగ్గజానాం - గవాం సహస్రం సతతం ద్విజేభ్యః, దత్వా ఫలం యల్లభతే మనుష్య స్తత్ఫలా న్యబ్దఫలాని శృణ్వన్. రాజా మంత్రీ సస్యనాథో రసానా మీశస్సార్ధం స్వామినో నీరసానాం అర్ఘాధీశః కించ మేఘాధినాథో దద్యుశ్శ్రేయః శృణ్వతాం తత్ఫలాని.

శంకుస్థాపనాది ముహూర్తములకు శుభమైన తిథివారనక్షత్రములను తెలియజేయు చక్రము

ముహూర్తముల పేరు.	తిథులు.	వారములు.	నక్షత్రములు.	లగ్నములు.	విశేషవిధులు.
శంకుస్థాపనం	౩-౫-౭-౧౧-౧౩	బు గు-శు	రో-మృ-హ-శ్ర-అనూ-ఉఫ-పుష్య త్రి-పున-ధ-శ-అశ్వ-స్వా	వృ-కర్కా-తుం-మీ	చతుర్థశుద్ధి
గృహప్రవేశం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౩-౧౫	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-రో-మృ-పున-పుష్య-ఉఫ-స్వాతి అనూ-శ్ర-ధ-శత	వృష సింహ-వృశ్చి కుం మీ-క-ధ-మి	అష్టమ, ద్వాదశశుద్ధి
సిసేకం	౨-౩-౫-౭-౧౦	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-రో-ఉ-హ-స్వా-అనూ-మూల ఉషా-శ్ర-శత-ఉభా	వృ-మి-కర్కా-సిం తు-ధను-కుం మీ	లగ్నశుద్ధి
గర్భాధానం	౨-౩-౫-౭-౧౦	సో-బు-గు-శు	రో-ఉ-హ-స్వాతి-అనూ-ఉషా-శ్రవ శత-ఉభా-ధని-మృగ	వృ-మి-క-సిం-తు ధను-మీ	లగ్నశుద్ధి-సప్తమమందు పాపగ్రహములు లేకుం డుట పూర్వార్ధముగా
పుంసవనం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౩-౧౫	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-రో-మృగ-పు-పుష్య-ఉఫ-హ-చి స్వా-అనూ-మూల-ఉషా-శ్రవ-ధ-శత ఉభా-రే	ను-ధ-మి మీ	నవమశుద్ధి-మూడవ మాసం
సీమంతం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౩-౧౫	ఆ-మం-గు	అశ్వ-రో-మృ-పున-పుష్య-ఉఫ-హ-చి స్వా-అనూ-మూ-ఉషా-శ్ర-ధ-శ-ఉభా-రే	మే-ధ మీ	౪-౬-౮ మాసములు-నవమ శుద్ధి
జాతకర్మ	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౩	సో-బు-గు-శు	రో-ఉభా-ఉషా-స్వా-పున-శ్ర-ధని-శత అశ్వ-హస్త-పుష్య-అనూ	వృష-తు-మి-క ధను-మీన-కటక	అష్టమశుద్ధి
నామకరణం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౩	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-రో-ఉత్తరాత్రయం స్వా-పున శ్ర ధ-శ-హస్త-పుష్య-అనూ	వృష తు-మి-కన్యా ధను-మీన కటక	అష్టమశుద్ధి
డోలారోహణం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౩	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-రో-మృ-ఉత్తరాత్రయం-పున హ-చి స్వాతి-వి-అనూ	వృ-మి కర్కా-కన్య-తు-ధను-మీ	౧-౩-౫ మా[illegible] శుభం అష్టమశుద్ధి
అన్నప్రాశనం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౩	సో-బు గు-శు	అశ్వ-రో-మృ-పున-పుష్య-ఉత్తరాత్ర యం-హ-చి-స్వా-అనూ-శ్ర-ధ శత-రే	వృ-మి-కర్కా-క-తు ధను-మీ	పురుషులకు ౬-౮-౧౦ మాసముల యందును స్త్రీలకు ౫-౭-౯ మాసములు, శుభం, దశమశుద్ధి, లగ్నమందు పాపగ్రహములు లేకుండుట
కర్ణవేధ	౨-౩-౫-౭-౧౦	సో-బు-గు శు	అశ్వ-మృ-పుష్య-హ-చి-స్వాతి-అనూ శ్ర ధ-శ-రే-ఆర్ద్ర-ఉత్తరాత్రయం	వృ-మి-కర్కా-క తు-ధ-మీ	౬-౮ మాసములయందు శుభం అష్టమశుద్ధి
కేశఖండనం	౨-౩-౫-౭-౧౦	సో-బు-గు-శు	అశ్వ-మృ-పున-పుష్య-హ-చి-స్వా-శ్ర ధ-శ-రేవతి	వృ-మి-కర్కా-క-తు-ధ మ	ఉత్తరాయణం - పూర్వాహ్ణం
అక్షర స్వీకారము	౨-౩-౫-౭-౧౦	సో-బు-గు శు	అశ్వ-పున-పుష్య-హ-చి త్త-అనూ శ్ర-ధ-రేవతి	మే-కర్కా-తు మ	ఉత్తరాయణం, ౫వ సంll అష్టమశుద్ధి, సూర్యుడు చర స్థిరరాసులయం దుండగా
విద్యారంభం	౨-౩-౫-౭-౧౦-౧౧-౧౩	ఆ-సో-బు-గు-శు	అశ్వ-మృ-ఆర్ద్రా-పున-పుష్య-ఆశ్రే పూర్వాత్రయం-హ-చి-స్వా-అనూ-మూల	మే-కర్కా-తు-మ	అనధ్యయనములను విడిచి పెట్టవలెను. శస్త్రవిద్యాభ్యాసమునకు-అది-మంగళ వారములు-శుభం
ఉపనయనం	౨-౩-౫-౭ ౧౦	బు-గు-శు	అశ్వ-రో-మృ-పున-పుష్య-ఉత్తరాత్ర యం-హ-చి-స్వా-శ్రవ-ధ-శత	పాపగ్రహములు కేంద్రమందు లేకు న్నంత లగ్నము	సప్తమశుద్ధి-లగ్నమందు పాపగ్రహములు లేకుం డుట-పూర్వాహ్ణము

ముహూర్తముల పేరు.	తిథులు.	వారములు.	నక్షత్రములు.	లగ్నములు.	విశేషవిధులు.
వివాహం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౩	బు-గు-శు	రో-మృ-మ-స్వా-హ-అనూ-ఉ-రే-ఉత్తరాత్రయం-మూల	వృ మి కర్కా-కన్య-తుల-ధను-మీనం	సప్తమ శుద్ధి
సీమంతకర్మం	౨-౩-౫-౧౦-౧౩	సో-బు-గు-శు	అశ్వి-పున-పుష్య-ఉత్తరాత్రయం-హస్త-చి-స్వా-అనూ-ఉ-రే	వృ సిం-కన్య-క-ధను-మ కుం-మీ	పూర్వాహ్నమందు శుభము
నవవస్త్రధారణము	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౧-౧౩	బు-గు-శు	అశ్వి-ఉత్తరాత్రయం-హ-చి-స్వా-అనూ-జ్యే-ధ-శత-రే	వృ-మి-కర్కా-క-తు-ధ-మి -మ-కుం	వ్యతీ-పుశుద్ధి
ప్రయాణం	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౩	సో-బు-గు-శు	మృ-అశ్వి-పుష్య-పున-హ-అనూ-శ్ర మూల-ధ-రేవతి	మే-మి-కర్కా-తు-ధను-మీనం-మకరం	పంచమశుద్ధి-నా కనాలు-తి థులు నక్షత్రము ల కల దిక్కులు విడిచిపెట్టవలెను.
గృహారంభం	౨-౩ ౫-౭-౧౦ ౧౩-౧౫	సో-బు-గు-శు	రో-పుష్య-ఉత్తరాత్రయం-హ-అనూ-శ్ర శత-ధ-రేవతి	కర్కా-వృ-మీ-మ	తూర్పు-ఈశాన్య-ఉత్తర దిక్కులయందు ద్వారములు
బీజావాపము నకు	౨-౩-౫-౭-౧౦ ౧౧-౧౩	సో-బు-గు-శు	రో-హ-చి-స్వా-పున-పుష్యమి-ఉత్తరాత్రయం మూల-ధ-రే	వృ-మి కర్కా-కన్య తుల-ధను-మీనం	శుభగ్రహదృష్టిగల లగ్నము శుభమైనది

ఈ ముహూర్తములకు ఏకవింశతి మహాదోషములు వదలి పెట్టవలెను. పంచకరహితము కావలెను. చంద్రతారాబలయుక్తముగా నుండవలెను. పాపగ్రహములు అనగా రవి - చంద్ర - కుజ - రాహు - కేతు - క్షీణచంద్ర - పాపయుతబుధులు - లగ్నమునకు - 3-౬-౧౧ స్థానములయందును శుభగ్రహములగు గురు - శుక్ర - పూర్ణచంద్ర పాపయుతము కాని బుధుడు వీరలు లగ్నమునకు, ౧-౨-౪-౫-౭-౯-౧౦-౧౧ ఈ స్థానములయందును ఉండిన శుభము. చంద్రుడు పాపయుతుడైనను శుభుడైనను లగ్నమునందు నుండకూడదు.

పంచకరహితము చేయు విధము

శుక్లప్రతిపత్తు మొదలు తిథి సంఖ్యయును, ఆదివారముమొదలు వారసంఖ్యయును, అశ్విన్యాదిగా నక్షత్ర సంఖ్యయును మేషాదిగా లగ్న సంఖ్యయును గలిపి తొమ్మిదిచే భాగించగా శేషము ౧ మిగిలె నేని మృత్యుపంచకము. ౨ మిగిలెనేని అగ్నిపంచకము. ౪ మిగిలెనేని రాజపంచకము. ౬ మిగిలెనేని చోరపంచకము. ౮ మిగిలెనేని రోగ పంచకము. శేషసంఖ్యలు శుభమయినవి.

మతాంతరముగా తిథిసంఖ్య శుక్లపక్షములో శుక్లప్రతిపత్తు నుండియు కృష్ణపక్షములో కృష్ణప్రతిపత్తు నుండియు గణించుట కలదు. మార్తాండగ్రంథరీత్యా గత తిథులను లగ్నసంఖ్యను కలిపి తొమ్మిదిచే భాగించగా శేషము ముందు చెప్పిన ప్రకారముగా చూచుకొనుట కూడ గలదు. ప్రమవకము కలుపుట శాస్త్రసమ్మతము కాదు.

సూర్యోదయాస్తమయ కాలములు

నెల	తేదీ	ఉదయం ఘం.	ని.	అస్తమ ఘం.	ని.	నెల	తేదీ	ఉదయం ఘం.	ని.	అస్తమ ఘం.	ని.
ఏప్రిల్ ౧౯౨౪	౧	[illegible]	౪	౬	౧౪	అక్టోబరు	౧	౫	౫[illegible]	౫	౫౫
	౧౦	౫	౫	౬	౧౫		౧౦	౬	౦	౫	౪౮
	౨౦	౫	౫	౬	౧౯		౨౦	౬	౨	౫	౩౭
	౩౦	౫	౪౫	౬	౨౦		౩౦	౬	౫	౫	౩౩
మే	౧	౫	౪౫	౬	౨౦	నవంబరు	౧	౬	౬	౫	౩౧
	౧౦	౫	౪౧	౬	౨౨		౧౦	౬	౧౦	౫	౩౦
	౨౦	౫	౩౭	౬	౨౬		౨౦	౬	౧౫	౫	౨౮
	౩౦	౫	౩౬	౬	౨౯		౩౦	౬	౨౧	౫	౨౭
జూన్	౧	౫	౩౬	౬	౩౦	డిసెంబరు	౧	౬	౨౨	౫	౨౮
	౧౦	౫	౩౬	౬	౩౨		౧౦	౬	౨౯	౫	౩౦
	౨౦	౫	౩౭	౬	౩౫		౨౦	౬	౩౨	౫	౩౫
	౩౦	౫	౩౯	౬	౩౯		౩౦	౬	౩౫	౫	౩౬
జూలై	౧	౫	౪౦	౬	౩౯	జనవరి ౧౯౨౫	౧	౬	౩౧	౫	౪౬
	౧౦	౫	౪౨	౬	౩౯		౧౦	౬	౩౫	౫	౫౫
	౨౦	౫	౪౬	౬	౩౬		౨౦	౬	౩౯	౬	౦
	౩౦	౫	౪౭	౬	౩౨		౩౦	౬	౩౭	౬	౫
ఆగస్టు	౧	౫	౪౭	౬	౩౧	ఫిబ్రవరి	౧	౬	౩౭	౬	౫
	౧౦	౫	౫౧	౬	౨౯		౧౦	౬	౩౫	౬	౧౧
	౨౦	౫	౫౩	౬	౨౨		౨౦	౬	౩౩	౬	౧౪
	౩౦	౫	౫౫	౬	౧౪		౨౮	౬	౨౬	౬	౧౬
సెప్టెంబరు	౧	౫	౫౬	౬	౧౪	మార్చి	౧	౬	౨౬	౬	౮
	౧౦	౫	౫౬	౬	౭		౧౦	౬	౧౬	౬	౧౦
	౨౦	౫	౫౯	౬	౫౬		౨౦	౬	౧౨	౬	౧౨
	౩౦	౫	౫౭	౫	౫౨		౩౦	౬	౪	౬	౧౫

అమృతయోగములు

ఆ॥ రే - ఉత్త-ఉత్తరాషాఢ-ఉత్తరాభాద్ర-హస్త-రే (శ్రవ-
సో॥ మృగ-స్వాతి-రేవతి-పున. శ్రవ. [మూల
మం॥ రోహి-మూల అశ్వ-ఉఫ-ఉషా-ఉభా.
బు॥ పూషా-పూఫ-పూభా-కృ-ఉఫ-ఉషా-ఉభా.
గు॥ అశ్వ-పుష్య-స్వా-మ.
శు॥ పూ-హా-రే-అశ్వ-అనూ-స్వా-ఉఫ-ఉషా-ఉభా.
శ॥ -స్వా- రో. శత.

మరణయోగములు

ఆ॥ అనూ-జ్యే-మ-విశా-ధని.
సో॥ విశా-కృ-మ-పూభా-ఉషా.
మం॥ శత-ఆర్ద్ర విశా-పూభా.
బు॥ ధని-మూల-రే-అశ్వ-హ.
గు॥ మ-రో-శత-ఆర్ద్ర-విశా-పూఫ.
శు॥ పుష్య-రో-జ్యే-శ-అ-మ.
శ॥ ఉఫ- - -ఉషా-పూభా-ఉభా-రే.

రాహుకాలం మొదలైనవి.

సూర్యోదయము 6 ఘం॥ లు అయ్యే దినములకు.

వారములు.	రాహుకాలం. మొదలు	వరకు	గుళిక కాలం. మొదలు	వరకు
	ఘం.	ఘం.	ఘం.	ఘం.
ఆదివారము	4½	6	3	4½
సోమవారము	7½	9	1½	3
మంగళవారము	3	4½	12	1½
బుధవారము	12	1½	10½	12
గురువారము	1½	3	9	10½
శుక్రవారము	10½	12	7½	9
శనివారము	9	10½	6	7½

రజస్వలా తిథిదోషములు.

పాడ్యమియందు మహాపాపియును, విదియయందు పుత్రవతియును తదియయందు సౌభాగ్యవతియును చవితియందు వ్యభిచారిణియును, పంచమియందు శుభ్రపదురాల్గును, షష్ఠియందు వికృతసంచారిణియును, సప్తమియందు శుభ్రపదురాలును, అష్టమియందు వికృతసంచారిణియును, నవమియందు విశేషకష్టవతియును, దశమియందు పుత్రవతియును, ఏకాదశియందు శుచియుబ్భాగురాలును, ద్వాదశియందు పరులను దూషించునదియును, త్రయోదశియందు పుత్రవతియును, చతుర్దశియందు కోపియును, పూర్ణిమయందు దుష్టసంచారిణియును, అమావాస్యయందు దుష్టచారిణియును అగును.

రజస్వలా నక్షత్రపాదగండములు

భరణి-ఆశ్లేష-పుబ్బ, పూషా, పూభా, వలయొక్క 1-వ పాదము మాతృగండమనియు, 2-వ పాదము పుత్రనాశనమనియు, 3-వ పాదము ధననాశనమనియు, 4-వ పాదము శుభమనియు చెప్పబడినది. మరియు కృత్తిక, ఆర్ద్ర, ఆశ్లేష, పునర్వసు, మఖ, జ్యేష్ఠ యీనక్షత్రములయొక్క 1-వ పాదము మగనికి ప్రదమనియు, రెండవపాదము 2 పంచ గండమనియు, 3, 4 పాదములు మహాపత్తి శాంతియనియు. చెప్పబడియున్నది. కృ-మఖ-ఆర్ద్ర-పునర్వసు యీమొదలగు నక్షత్రములయందును, ఆదివారము, మంగళవారము, శనివారముల యందున్ను దుష్టకాలముల యందున్ను దుష్టతిథ్యాదులయందున్ను దుష్టయోగముల యందున్ను రజస్వల అయినయెడల శాంతి జరుగవలెను.

ప్రసూతి తిథిగండ విభాగములు.

శ్లో॥ కృష్ణపక్షే చతుర్దశ్యాం ప్రసూతిఫల మశ్నుతే। చతుర్దశ్యాంతు షడ్భాగం ప్రథమేనచ దోషకృత్ । ద్వితీయే పితరంహంతి తృతీయే మాతరంతథా । చతుర్థే మాతులం హంతి పంచమే వంశనాశనం। షష్ఠేచైవ శిశుంహంతి శాంతిం కుర్యాద్యథావిధిః॥ తా. అనగా, కృష్ణపక్షసంబంధిన చతుర్దశిగడియలు ఆరుభాగములు చేయవలయును. అందు 1 భాగమునకు దోషములేదు. 2 భాగమునకు పితృగండము. 3 భాగమునకు మాతృగండము. 4 భాగమునకు మేనమామ గండము. 5 భాగమునకు వంశనాశనము. 6 భాగమునకు శిశుగండము.

ప్రసూతి జ్యేష్ఠానక్షత్ర దశగండములు.

శ్లో॥ జ్యేష్ఠాదౌ జననీమాతా ద్వితీయే జననీపితా। తృతీయే జననీభ్రాతా శిశుమాతా చతుర్థకం। పంచమే ఆత్మనాశాయ, షష్ఠే గోత్రక్షయం భవేత్ । సప్తమే చోభయకులం అష్టమే జ్యేష్ఠభ్రాతరం నవమే శ్వశురం హంతి దశమే పితరం హరేత్ ॥

పదిభాగములకు ప్రత్యేకగండములు.

1 భాగము తల్లియొక్క తల్లికిని, 2 భాగము తల్లియొక్క తండ్రికిని, 3 భాగము తల్లియొక్క అన్నకును, 4 భాగము శిశువుయొక్క తల్లికిని, 5 భాగము శిశువునకును, 6 భాగము శిశువుయొక్క గోత్రజాలకును 7 భాగము, ఉభయకులములకును, 8 భాగము శిశువుయొక్క అన్నకును, 9 భాగము మామకును, 10 భాగము తండ్రికిని గండములని తెలియవలయును.

మరణమునకు ద్విపాది త్రిపాది నక్షత్రములు దుష్టతిథ్యాదులు.

కా, కృత్తిక, మృ, పున, ఉత్తర, చిత్త, విశా, ఉషా, భరణి యీ నక్షత్రములయందు, మృతిపొందినతావున 6 మాసముల వఱకు దీపము పెట్టుటకాని మనుష్యసంచారము గాని చేయగూడదు. ధని, పూషా, ఉభా, రేవ; శత యీ నక్షత్రములందు మృతిబొందిన తావున 6 మాసములవఱకు దీపము పెట్టుట కాని మనుష్యసంచారము కాని చేయగూడదు. ౧-౬-౧౧-౧౩-౧౪-౨-౭-౧౨ యీ తిథులయందును - శుక్ర - శని - ఆది - మంగళవారముల యందును, మరణము సంభవించినయెడల దోషకర మయినది.

ప్రయాణమునకు యోగ్యనక్షత్రములు, తిథులు, వారములు.

పూషా, పుష్య, పున, రేవ, హస్త, శ్రవ, మృగ, ధని, అశ్వ, చిత్తలు. జ్యేష్ఠ, స్వాతి, శతభిషం ఈ నక్షత్రములయందును సోమ-బుధ-గురు వారములందును విదియ తదియ పంచమి సప్తమి యీతిథులయందును ప్రయాణకర్మ ప్రశస్తము.

వారశూలలు.

ఆదివారము శుక్రవారము పడమరకు, సోమవారము శనివారము తూర్పునకు, మంగళవారము బుధవారము ఉత్తరమునకు, గురువారము దక్షిణమునకు వెళ్లగూడదు.

సుశకునములు.

ఒకరాజు, ఇద్దరు బ్రాహ్మణులు, వేశ్య, సపుత్రికాస్త్రీ, ఏనుగు, గుఱ్ఱము, తెల్లనియెద్దు, ఆవు, గోమయము, ఉద్ధృతమృత్తిక, ధౌతవస్త్రగజకుశ, మంగళధ్వని, మండెడి నిప్పు, దీపము, జలపూర్ణకుంభములు, కల్లు, మాంసము, రక్తము, భక్ష్యములు, మిత్రులు, చెఱుకుగట్లు, తేనె, తాంబూలము, శస్త్రము, అలంకారములు, బంగారము, వెండి, రాగి, అద్దము, అక్షతలు, జెండా, చామరము, గొడుగు, గరిక, దర్భ, రథము, వృద్ధుడు, చందనము. తెల్లనిపువ్వులు, పాలు, పెరుగు, నెయ్యి, అన్నము, శంఖము, గోరోచనము, ముత్యములు, అశీర్వాదము శుభవాక్యములు, బ్రహ్మచారి, గురువు, వైష్ణవుడు, పద్మములు, లాజలు, తెల్లధాన్యము, గేదె, కోడి, కాకి, భరద్వాజము, నెమలి, ముంగిస, మేకపోతు ఇవి మార్గయాయికి దక్షిణముగ వెళ్లిన సర్వార్థసిద్ధి ॥ తుమ్మెద, ఒంటె, ఆడకుక్క, చిలుక, పిచ్చిక యెడమభాగమున వెళ్లిన శుభము.

దుశ్శకునములు.

తాను ప్రయాణమునకు పట్టుకొని పోయెడి వస్త్రాదికము భూమియందు పడుట, కొమ్మవాగ్దలను, భయవార్తలను వినుట, తుమ్ము మొదలగు వినబడుట, సిగసుముగనుండుట, భోజనముజేసి వెళ్ళుమని నిర్బంధించుట, ప్రయాణముచెప్పునప్పుడు వెనుకకుపిల్చుట, పిచ్చివాడు, శత్రువు, ఘాతకుడు, నపుంసకుడు, బోడివాడు, దిగంబరి, సన్యాసి, దొంగ, తైలాభ్యంగనుడు, నలినుడు, జాతిభ్రష్టుడు, త్రాడు చేతిలో కలవాడు గర్భిణీస్త్రీ, వంధ్య, నల్లయెద్దు, పాము, కప్ప, చెవులపిల్లి, పంది, తొండ, తోలు, మలిన వస్త్రములు, ఎముకలు, ఊక, అమేధ్యము, రాళ్లు, ఉప్పు, నూనె, తెలకపిండి, నువ్వులు, మినుములు, రోదనము, నష్టిగ, ధూమాగ్ని, ప్రత్తి, ముట్టుసి పువ్వులు, బెల్లము, గోక్షుతము, నపుంసకుడు, ఈ శకునములు కార్యప్రతిబంధకములు.

సుస్వప్నఫలములు.

మేడయును, పర్వతమును, రథమును, గజమును ఎక్కినట్లు, గుఱ్ఱమును, ఆందోళికమును చూచినట్లు; ప్రభువులతో మాట్లాడినట్లు, చంద్రసూర్యులను చూచినట్లు; అమేధ్యములో పడినట్లు, తెల్లని వస్తువుల చూచినట్లు, తనకు వివాహమైనట్లు, శరీరమంతయు పసుపు అయినట్లు అలంకారములు ధరించినట్లు, తాను మృతిపొందినట్లు, ఫలములు పుష్పములు ఒకరికిచ్చినట్లు, విద్యాభ్యాసము చేసినట్లు, తాను గంగాస్నానము చేసినట్లు, దేవతలను గోవులను ఎద్దును రక్తమును చూచినట్లు, పరులగృహము కాలినట్లు ఇత్యాది స్వప్నములు గలిగిన శుభము ద్రవ్యలాభము గలుగును.

దుస్స్వప్నఫలములు.

సర్పము మొదలయిన క్రూరజంతువులు, నువ్వులు నూనె, ఆముదము, ఎముక, పత్తి, నిప్పు, ఇనుము, మురికిబట్టలు, పడినగృహములు చూచినట్లు, సముద్రమందున్నట్లు, జలమధ్యమందున్నట్లు, బురదయందు మునిగినట్లు ఖైదైనట్లు అవయవములు ఖండించినట్లు ప్రవాహమున కొట్టుకొని పోయినట్లు, మృతవార్త విన్నట్లు తనకుటుంబములో చనిపోయినట్లు, గ్రహణస్పర్శ చూచినట్లు, విధవను చూచినట్లు తనకు రోగమువచ్చినట్లు, వైద్యునిచూచినట్లు, ఔషధసేవచేసినట్లు, ఇత్యాది దుస్స్వప్నము లయ్యెనేని దరిద్రము, ద్రవ్యహాని, ఆపదయును కలుగును. తెలివివచ్చినపిమ్మట నొక మహామంత్రము ౧౦౮ సార్లు ఉచ్చరించిన యెడల ఆదోషము పోవును. మంత్రం–సహస్రపరమాదేవి॥ అను మహామంత్రము ఉచ్చరించి పచ్చనిగరిక తీసికొనివచ్చి యీమంత్రోచ్చారణవల్ల తనశిరస్సునందు ధరించుకొని గజేంద్రమోక్షపారాయణమైనను, పంచాక్షరీమహామంత్రమైనను, నారాయణాష్టాక్షరీ మంత్రమైనను, జపము చేసినట్లైయిన దుస్స్వప్నదోషము నివారణమై పోవును.

గండపురుషస్థితి.

గండపురుషుడు కార్తిక–ఆషాఢ–ఫాల్గుణ–వైశాఖ మాసములయందు ఆకాశమునను–మాఘ–భాద్రపద–చైత్ర–ఆశ్వయుజమాసములలో పాతాళమునను, జ్యేష్ఠ–శ్రావణ–మార్గశిర–పౌష మాసములలో భూమియందును ఉండును. రజస్వల – ప్రసూతి మొదలగునవి సంభవించినపుడు శాంతి కలిగినయెడల గండపురుషుడు భూమియందుండెనేని దోషప్రాబల్య మగుటచే విశేషశాంతి. మిగతకాలములలో దోషము సామాన్యము.

వార దుర్ముహూర్తములు.

ఆ	సో	మం	బుధ	గురు	శుక్ర	శని
ఘ ఘ	ఘ ఘ	ఘ ఘ	ఘ ఘ	ఘ ఘ	ఘ ఘ	ఘ ఘ

౨౭ – ౨౫ – ౧౬ – ౧౫–౭–౫–౧౯–౧౬–౧౧–౧౯–౭–౯ | ౧–౨

౩–౨౪–౪౩। ౪౪ ౨౩–౨౪–౧౬–౧౫–౩ – ౪

బల్లి పాటువలన సంభవించెడు శుభాశుభములు.

శిరస్సున కలహము–ముఖమందు బంధుదర్శనము – కనుబొమ్మలనడుమ రాజానుగ్రహము – పైపెదవిని ధనవ్యయము – క్రిందిపెదవిని ధనలాభము – ముక్కుచివర రోగము, కుడిచెవియందు దీర్ఘాయువు–ఎడమ చెవియందు వర్తకలాభము – నేత్రములయందు ఖైదు – గడ్డమున రాజదండనము–నోటియందు భయము–కంఠమున శత్రుహాని – కుడిభుజమున ఆరోగ్యము–ఎడమభుజమున స్త్రీసంగమము–కుడిముంజేతియందు కీర్తి – ఎడమ ముంజేతియందు రోగము – స్తనయుగ్మమున దోషము – ఉదరమున ధాన్యలాభము – రొమ్మునను నాభియందును ధనలాభము–ప్రక్కలందు సుఖము–పాదములయందు ప్రయాణము – వీపున శుభము–గోళ్లయందు ధనవ్యయము–లింగమున దారిద్ర్యము–జుట్టునను మృత్యువు. ఈ ప్రదేశములయందు తొండ ప్రాకినను ఫల మిట్లే.

ప్రసూతివిషయమై తిథ్యాదిగండములు.

అమావాస్యా ప్రతిపత్తులయొక్క సంధియందును పంచమీ షష్ఠీయొక్క సంధియందును దశమీ ఏకాదశులయొక్క సంధియందును పూర్ణిమాప్రతిపత్తులయొక్క సంధియందును రెండుగడియల కాలము తిథిగండ మనంబడు. కటకసింహములయొక్క సంధికాలమందును వృశ్చికధనుస్సులయొక్క సంధికాలమందును మీనమేషములయొక్క సంధికాలమందును అరగడియ కాలము లగ్నగండ మనబడును. రేవతి అశ్వినులయొక్క సంధికాలమందును ఆశ్లేషామఖలయొక్క సంధికాలమందును జ్యేష్ఠామూలలయొక్క సంధికాలమందును ఎనిమిదిగడియలు నక్షత్రగండ మనంబడును. ఈ గండకాలములయందు జనించిన శిశువులకు శాస్త్రోక్తరీతిగా శాంతి జరుగవలెను. దుష్టనక్షత్రములయందు జనించినయెడలను శాంతి విశ్యుక్తముగా చేయవలెను. గండత్రయమందు జనించినశిశువు జీవించుట దుర్లభము.

ఆనందాదియోగములు

ఆది	సోమ	మం	బుధ	గురు	శుక్ర	శని	ముహూర్తరాజః
అశ్వి	మృ	ఆశ్లే	హ	అనూ	ఉషా	శ	ఆనందం-ద్రవ్యలాభః
భర	ఆ	మ	చి	జ్యే	అభి	పూ	కాలదండం-విఘ్నః
కృ	పున	పూ	స్వా	మూ	శ్ర	ఉభా	ధూమ్రం-హానిః
రో	పు	ఉఫ	వి	పూ	ధ	రే	ప్రజాపతిః-కార్యసిద్ధిః
మృ	ఆ	హ	అ	ఉషా	శ	అ	సౌమ్యం-ధనవృద్ధిః
ఆ	మ	చి	జ్యే	అభి	పూ	భ	ధ్వాంక్షం-విఘ్నః
పున	పూ	స్వా	మూ	శ్ర	ఉభా	కృ	ధ్వజం-రాజ్యలాభః
పు	ఉఫ	వి	పూ	ధ	రే	రో	శ్రీవత్సం-లక్ష్మీలాభః
ఆశ్లే	హ	అనూ	ఉషా	శ	అ	మృ	వజ్రం-కలహః
మ	చి	జ్యే	అభి	పూ	భ	ఆ	ముద్గరం-మరణం
పూ	స్వా	మూ	శ్ర	ఉభా	కృ	పున	ఛత్రం-రాజ్యలాభః
ఉఫ	వి	పూ	ధ	రే	రో	పు	మిత్రం-కార్యసిద్ధిః
హ	అనూ	ఉషా	శ	అ	మృ	ఆశ్లే	మానసం-స్త్రీలాభః
చి	జ్యే	అభి	పూ	భ	ఆ	మ	పద్మం-కార్యహానిః
స్వా	మూ	శ్ర	ఉభా	కృ	పున	పూ	లంబం-భోజనలాభః
వి	పూ	ధ	రే	రో	పు	ఉఫ	ఉత్పాతం-ద్రవ్యనాశః
అనూ	ఉషా	శత	అ	మృ	ఆ	హ	మృత్యుః-హానిః
జ్యే	అభి	పూ	భ	ఆ	మ	చి	కాణం-కార్యహానిః
మూ	శ్ర	ఉభా	కృ	పున	పూ	స్వా	సిద్ధి-కార్యసిద్ధిః
పూ	భ	రే	రో	పు	ఉఫ	వి	శుభం-శుభకార్యసిద్ధిః
ఉషా	శ	అ	మృ	ఆశ్లే	హ	అనూ	అమృతం-స్త్రీసంతోషం
అభి	పూ	భ	ఆ	మ	చి	జ్యే	ముసలం-భోజనహానిః
శ్ర	ఉభా	కృ	పున	పూ	స్వా	మూ	గదా-అశుభం
ధ	రే	రో	పు	ఉ	విశా	పూ	మాతంగం-స్వర్ణలాభః
శ	అ	మృ	ఆశ్లే	హ	అనూ	ఉషా	రాక్షసం-క్లేశం
పూ	భ	ఆ	మ	చి	జ్యే	అభి	చరం-దుర్వార్తాశ్రవణం
ఉభా	కృ	పున	పూ	స్వా	మూ.	శ్ర	స్థిరం-కార్యసిద్ధిః
రే	రో	పు	ఉఫ	విశా	పూ	ధ	వర్ధమానం-అతిశయలాభః

గౌరీపంచాంగం కాలము ౧-కి ౩¾ ఘడియ. ఘంట ౧ నిమిషం ౩౦.

పగటి ముహూర్తములు.

నాళ్లు	ఆది	సోమ	మంగళ	బుధ	గురు	శుక్ర	శని
౧	ఉద్యోగం	అమృతం	రోగం	విషం	ఉద్యోగం	రోగం	విషం
౨	లాభం	విషం	ఉద్యోగం	అమృతం	విషం	జ్వరం	అమృతం
౩	విషం	ఉద్యోగం	జ్వరం	శుభం	జ్వరం	అమృతం	జ్వరం
౪	అమృతం	లాభం	లాభం	ఉద్యోగం	లాభం	కలహం	ఉద్యోగం
౫	శుభం	జ్వరం	అమృతం	రోగం	అమృతం	లాభం	శుభం
౬	ధనం	అమృతం	ఉద్యోగం	శుభం	విషం	సుఖం	లాభం
౭	అమృతం	ఆదా	విషం	ధనం	కలహం	ధనం	ధనం
౮	విషం	ధనం	లాభం	అమృతం	జ్వరం	అమృతం	లాభం

రాత్రి ముహూర్తములు.

నాళ్లు	ఆది	సోమ	మంగళ	బుధ	గురు	శుక్ర	శని
౧	శుభం	రోగం	జ్వరం	లాభం	సుఖం	అమృతం	విషం
౨	అమృతం	లాభం	ఉద్యోగం	రోగం	రోగం	జ్వరం	ఉద్యోగం
౩	జ్వరం	ధనం	కలహం	విషం	కలహం	కలహం	శుభం
౪	రోగం	ఉద్యోగం	లాభం	ఉద్యోగం	లాభం	లాభం	అమృతం
౫	కలహం	రోగం	రోగం	శుభం	ఉద్యోగం	శుభం	కలహం
౬	లాభం	అమృతం	లాభం	లాభం	జ్వరం	ధనం	రోగం
౭	ఉద్యోగం	విషం	ఉద్యోగం	ధనం	లాభం	అమృతం	అమృతం
౮	రోగం	జ్వరం	ధనం	లాభం	ఉద్యోగం	విషం	లాభం

నవగ్రహములు ద్వాదశస్థానములయందు సంచరించునప్పుడు ఇచ్చు మంచిచెడ్డ గోచారఫలములను తెలియజేయు చక్రము

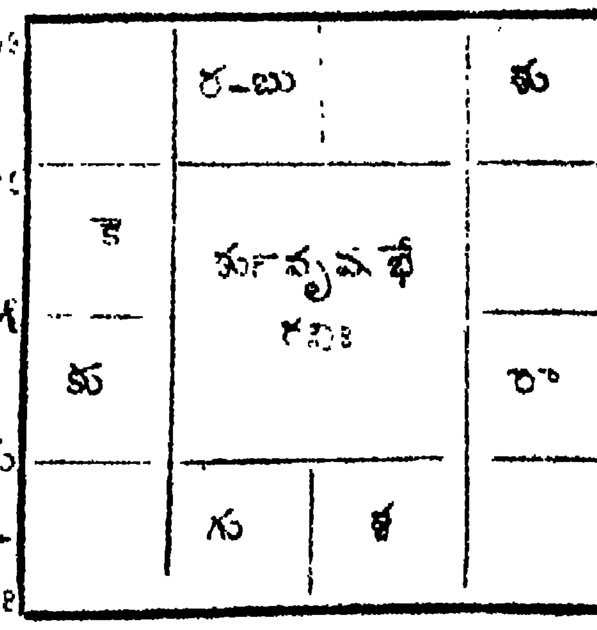
గ్ర	౧	౨	౩	౪	౫	౬	౭	౮	౯	౧౦	౧౧	౧౨
రవిః	స్థానచలనం	భయః	సంపత్	మానక్షయం	భయం	శత్రుక్షయం	దేహపీడ	రోగః	భయః	లాభః	ఆరోగ్యం	వ్యయం
చంద్రః	సౌఖ్యం	వ్యయః	లాభః	రోగః	కార్యహానిః	ధనం	లాభః	వ్యయః	శత్రుకలహః	లాభః	సుఖం	దుఃఖః
కుజః	భీతిః	హానిః	లాభం	శత్రుపీడ	రిపుభయం	ధనలాభః	కలహః	భయః	వ్యథః	చలనం	లాభం	రోగం
బుధః	బంధః	లాభః	వ్యయం	శత్రుబుద్ధి	పుత్రః	భూషణం	వ్యసనం	సంతోషం	సుఖం	శుభం	సుఖం	వ్యయః
గురుః	గమనః	ధనలాభః	ఆపత్	నాశనం	సంపత్	క్లేశః	ఆరోగ్యం	హానిః	ధనాగమనం	హానిః	సంతోషం	పీడా
శుక్రః	ఆరోగ్యం	భాగ్యం	సౌఖ్యం	సుఖం	పుత్రలాభః	మానహానిః	క్లేశః	భీతిః	ధనలాభః	హానిః	సౌఖ్యం	లాభః
శనిః	అపులః	హానిః	సంపత్	[illegible]రోగం	బాధుః	లక్ష్మీః	గావదండం	సుఖః	రోగః	జాడ్యం	లాభః	క్లేశః
రాహుః	భయః	కలహః	సౌఖ్యః	మానహానిః	ధనవ్యయం	సుఖం	భయం	వ్యసనః	సంతాపం	కలహం	లాభః	హానిః
కేతుః	భయః	విరోధః	సుఖం	మానహానిః	ధనక్షయం	సుఖం	భీతిః	హానిః	కలహం	విరోధం	ధనాగమనం	హానిః

తేది			వివరము
5		౧౪	౧ శు॥ శుక్ల ప్రతి... వసంత నవరాత్రారంభః ... ఘ ౩-౦...
6		౧౫	౨ ఆ॥ ద్వితీ ...
7		౧౬	౩ సో॥ తృతీ ... సౌభాగ్య గౌరీ వ్రతం ... ఘ ౩-౧౭
8		౧౭	౪ మం॥ చతుర్థీ ... ఘ ౩-౩౩
9		౧౮	౫ బు॥ పంచమీ ...
10		౧౯	౬ గు॥ షష్ఠీ ... ఘ ౩-...
11		౨౦	౭ శు॥ సప్తమీ ... ఘ ౩-...
12		౨౧	౮ శ॥ అష్టమీ ...
13		౨౨	౯ ఆ॥ నవమీ ... శ్రీరామనవమి ...
14		౨	౧౦ సో॥ దశమీ ...
15		౩	౧౧ మం॥ ఏకాదశీ ...
16		౪	౧౨ బు॥ ద్వాదశీ ...
17		౫	౧౩ గు॥ త్రయోదశీ ...
18		౬	౧౪ శు॥ చతుర్దశీ ...
19		౭	౧౫ శ॥ పూర్ణిమా ... చిత్రా పూర్ణిమా ...
20		౮	౧౬ ఆ॥ కృష్ణ ప్రతి ...
21		౯	౧౭ సో॥ ద్వితీ ...
22		౧౦	౧౮ మం॥ తృతీ ...
23		౧౧	౧౯ బు॥ చతుర్థీ ...
24		౧౨	౨౦ గు॥ పంచమీ ...
25		౧౩	౨౧ శు॥ షష్ఠీ ...
26		౧౪	౨౨ శ॥ అష్టమీ ...
27		౧౫	౨౩ ఆ॥ నవమీ ...
28		౧౬	౨౪ సో॥ దశమీ ...
29		౧౭	౨౫ మం॥ ఏకాదశీ ...
30		౧౮	౨౬ బు॥ ద్వాదశీ ...
1		౧౯	౨౭ గు॥ త్రయోదశీ ...
2		౨౦	౨౮ శు॥ చతుర్దశీ ... మాసశివరాత్రిః ...
3		౨౧	౨౯ శ॥ అమావాస్య ...

కుజ, బుధచారాః				
...	...	...	...	...

తేది			వివరములు
4	[illegible]	30	ఆ॥ శుక్ల ప్రతిపత్ [illegible] తాజ్య [illegible] సంక్రాంతా వేయాగ కాలః భు [illegible]
5	[illegible]	30	సో॥ ద్వి [illegible] కేమ [illegible] ముహూర్త దక్షిణాభిముఖ చంద్ర దర్శనం భు [illegible] [జయంతి భు [illegible]
6	[illegible]	౧	మం॥ తృ [illegible] అహః ౩౧-౩౨ పరశురామ
7	[illegible]	౨	బు॥ చ [illegible] త్యాజ్యభాగః త్రేతాయుగాదిః అక్షయ్యతృతీయా సంపత్కౌరివ్రతం కదళీవ్రతం ఘృతధేనుదానం భు౩-[illegible]
8	[illegible]	౩	గు॥ [illegible] శంకరజయంతిః భు౩-[illegible]
9	[illegible]	౪	శు॥ [illegible] భు౩-[illegible]
10	[illegible]	౫	శ॥ [illegible] కృత్తికా ప్రథమపాదే పుంపుంసత్రే నిర్జలరాశౌ రవిః [illegible] అహః ౩౧-౩[illegible] వృద్ధాదుకటాకర్త్యాది వర్జనీయాని భు౩-౩[illegible] [నద్యాయం భు౩-[illegible]
11	[illegible]	౬	ఆ॥ [illegible] కేశే భానుసప్తమి గంగోత్పత్తిః అనధ్యయ
12	౩౦	౭	సో॥ [illegible] సంక్రాం భు ౩-[illegible]
13	౩౧	౮	మం॥ [illegible] కృత్తి [illegible] అహః ౩౧-[illegible] వైష్ణవానాం శ్రీ [illegible] జయంతిః భు౩-[illegible]
14	[illegible]	౯	బు॥ [illegible] పూర్వాహ్నకాలః పునర్వసుప్రవృత్తిః [illegible] భుం-[illegible]
15	[illegible]	౧౦	గు॥ [illegible] సర్వేషాంమేకాదశీ అశ్వత్థవ్రతం [illegible]
16	౩	౧౧	శు॥ [illegible] ప్రదోషః [illegible] రాహుద్వాదశి [illegible] అనధ్య నక్షత్రయః నృసింహజయంతిః భుం-[illegible]
17	౪	౧౨	శ॥ [illegible] అహః [illegible]
18	౫	౧౩	ఆ॥ ○ [illegible] వ్యాసపూర్ణిమా మాదద్ధ్యక్ష [illegible] అన్నదానం శ్రీ [illegible] చంద్రదర్శనం [illegible] భుం-౩[illegible]
19	౬	౧౪	సో॥ కృష్ణ ప్రతి [illegible] కేమః [illegible] త్యా ౩-[illegible] యాగ కాలః భుం-౪౩[illegible]
20	౭	౧౫	మం॥ ద్వి [illegible] కేమం [illegible] అహః ౩౧-[illegible] భుం-[illegible]
21	౮	౧౬	బు॥ తృ [illegible] త్యాజ్య ౩-౪౪ మిధునాయన గతోరవిః [illegible] అహః ౩౧-[illegible] సౌరకల్పాది భుం-[illegible] [ఆరాధన భుం-[illegible]
22	౯	౧౭	గు॥ [illegible] శ్రీ ముదిగొండ శంకరారాధ్యులవారి
23	౧౦	౧౮	శు॥ [illegible] భుం-[illegible]
24	౧౧	౧౯	శ॥ [illegible] రోహిణ్యాదౌ పుంపుంసత్రే అర్ధ జల రాశౌ రవిః [illegible] అహః ౩౧-[illegible] సంక్రాం భుం-[illegible]
25	౧౨	౨౦	ఆ॥ [illegible] సంక్రాం భానుసప్తమి అనధ్యయనద్వయా భుం-౩[illegible]
26	౧౩	౨౧	సో॥ [illegible] భుం-౪౩[illegible] [భుం-[illegible]
27	౧౪	౨౨	మం॥ [illegible] అహః ౩[illegible] శేష రక్తత్యాగః
28	౧౫	౨౩	బు॥ [illegible] త్యాజ్యభాగః భుం-[illegible]
29	౧౬	౨౪	గు॥ [illegible] అభ్యుదితో యోగః సర్వేషాం మేకాదశీ భుం-[illegible]
30	౧౭	౨౫	శు॥ [illegible] త్రయోదశతిథి ప్రదోషః భుం-[illegible]
31	౧౮	౨౬	శ॥ [illegible] అహః ౩[illegible] శూన్యతిథిః అనధ్యయ చతుర్దశం మాసశివరాత్రిః భుం-[illegible]
1	౧౯	౨౭	ఆ॥ [illegible] భుం-౩[illegible] [యోగః అన్వాధానం భుం-[illegible]
2	౨౦	౨౮	సో॥ ● అమా ౩[illegible] సంక్రాం అమాసోమవార వ్రతం పిండపితృయజ్ఞః పద్మక

కుజచారః	బుధచారః	బుధ వక్రత్యాగః	[illegible]	[illegible]
[illegible] శ్రవణ [illegible]	[illegible] వక్రీ [illegible]	౪[illegible]	౩[illegible]	[illegible] పునర్వసు [illegible]
[illegible] శ్రవణ [illegible]	[illegible] బుధ వక్రీ	[illegible] బుజ్యే [illegible]	శుక్రచారః	[illegible] పునర్వసు ౩[illegible]
[illegible] ధనిష్ఠ [illegible]	౧౧-౩౧	౪౧-[illegible]	[illegible] ఆర్ద్ర [illegible]	శని రాహు కేతు
[illegible] ధనిష్ఠ ౩౪-[illegible]	[illegible] ప్రాగుదయం [illegible]	[illegible]	[illegible] ఆర్ద్ర [illegible]	[illegible]
[illegible]	౧౬-[illegible]	గురుచారః	[illegible] ఆర్ద్ర [illegible]	[illegible]

తేది		వివరము
3	[illegible]	[illegible] యోగ కాలః [illegible]
4	[illegible]	[illegible] మిథిజయంత్యా చంద్రోదయః సముద్రగః సోపపదం [illegible]
5	[illegible]	[illegible] గౌరీవ్రతం [illegible]
6	[illegible]	[illegible]
7	[illegible]	[illegible] పుంసవనహ్యకే పుంసవనత్రుత్రే అర్ధ [illegible]
8	[illegible]	[illegible] కవే కవే అరణ్యగౌరీవ్రతం [illegible]
9	[illegible]	[illegible] మరణయోగః [illegible]
10	[illegible]	[illegible] అనధ్యాయః [illegible]
11	[illegible]	[illegible]
12	[illegible]	[illegible] పాపహా దశమి [illegible]
13	[illegible]	[illegible] సర్వేషామేకాదశి నిర్జలైకాదశి [illegible]
14	[illegible]	[illegible] పుణ్యకాలః పరేషామేకాదశి [illegible] ప్రదోషః కూర్మజయంతిః [illegible]
15	[illegible]	[illegible] కవే కవే అన్వష్టక [illegible]
16	[illegible]	[illegible] అన్వాధానం శ్రీ [illegible] చంద్రదర్శనం [illegible]
17	[illegible]	[illegible] సోమవ్రతం యోగకాలః [illegible]
18	[illegible]	[illegible]
19	[illegible]	[illegible]
20	[illegible]	[illegible]
21	[illegible]	[illegible] ఆర్ద్రాప్రవేశః శ్రీ శ్రీ నత్రుత్రే [illegible]
22	[illegible]	[illegible]
23	[illegible]	[illegible] మరణయోగః [illegible]
24	[illegible]	[illegible] అనధ్యాయః [illegible]
25	[illegible]	[illegible]
26	[illegible]	[illegible]
27	[illegible]	[illegible] పశ్చాదస్తం [illegible] సర్వేషామేకాదశి [illegible]
28	[illegible]	[illegible]
29	[illegible]	[illegible] ప్రదోషః [illegible]
30	[illegible]	[illegible] మాసశివరాత్రిః [illegible]
1	[illegible]	[illegible] అన్వాధానం [illegible]
2	[illegible]	[illegible] యోగకాలః పిండపితృయజ్ఞః [illegible]

	బు	ర	శు
కే	శు [illegible] మిథునే శు [illegible] కుంభేకు శు 3 వృషభే బు బ [illegible] మిథునే బు		
శు			రా
	గు	శ	

కుజచారః	[illegible]	[illegible]	గురుచారః	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	జ్యేష్ఠానక్షత్రే [illegible]	[illegible] ఆర్ద్రా [illegible] వక్రీ [illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	శుక్రచారః	శనిచారః [illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible] ఆర్ద్రా [illegible]	[illegible] శుక్ర [illegible]	[illegible] వక్రత్యాగః
బుధచారః	[illegible]	[illegible] ఆర్ద్రా [illegible]	[illegible]	రాహుకేతు చారః
[illegible]	[illegible]	[illegible] ఆర్ద్రా [illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible] ఆర్ద్రా [illegible]	[illegible] పశ్చాదస్తం [illegible]	[illegible]

తేది	వివరము
3	[illegible]
4	[illegible]
5	[illegible] శ్రీ పునర్వసు కార్తె [illegible]
6	[illegible]
7	[illegible]
8	[illegible]
9	[illegible]
10	[illegible]
11	[illegible]
12	[illegible]
13	[illegible]
14	[illegible]
15	[illegible]
16	[illegible]
17	[illegible]
18	[illegible]
19	[illegible]
20	[illegible]
21	[illegible]
22	[illegible]
23	[illegible]
24	[illegible]
25	[illegible]
26	[illegible]
27	[illegible]
28	[illegible]
29	[illegible]
30	[illegible]
31	[illegible] అమావాస్య [illegible]

[illegible]

1 ౧౭ ౨౬ శు|| శుక్ల ప్రథమ [illegible] శుభే కేతే మృత్యుయోగః యమగండకాలః భు [illegible] [illegible] క్రాం పుత్రదళ్యాంగోష్ఠత చంద్రోదయః భు౩-౧౭౩౦

2 ౧౮ ౨౭ శ|| ద్వితీయ [illegible] శ్రీ శ్రీ [illegible] పాదజల [illegible]

3 ౧౯ ౨౮ ఆ|| తృతీయ [illegible] మొహరం

4 ౨౦ ౨౯ సో|| చతుర్థి [illegible] నాగచతుర్థి భు౩-౨౨౩౨

5 ౨౧ ౩౦ మం|| పంచమి [illegible] అహః ౩౧-౩౩ దగ్ధయోగః శ్రీ [illegible] నాగపంచమి గరుడపంచమి భు౩-౩౨౩౩

6 ౨౨ ౩౧ బు|| షష్ఠి [illegible] కుమారషష్ఠి భు౩-౪౩[illegible]

7 ౨౩ ౧ గు|| సప్తమి [illegible] భు౩-౫౩[illegible]

8 ౨౪ ౨ శు|| అష్టమి [illegible] వరలక్ష్మీవ్రతం అనధ్యాయః భు౪-[illegible] [illegible] భు౪-౧౪[illegible]

9 ౨౫ ౩ శ|| నవమి [illegible] అహః ౩౧-[illegible] తిథి

10 ౨౬ ౪ ఆ|| దశమి [illegible] ఏకాదశీతిథిః దధివ్రతారంభః భు౪-౨౫[illegible]

11 ౨౭ ౫ సో|| ఏకాదశి [illegible] సర్వేషామేకాదశీ భు౪-౩౫[illegible]

12 ౨౮ ౬ మం|| ద్వాదశి [illegible] అహః ౩౧-[illegible] విష్ణోః పవిత్రార్పణం దామోదరద్వాదశీ భు౪-౪౬[illegible]

13 ౩౦ ౭ బు|| త్రయోదశి [illegible] అనధ్యయనత్రయం శివపవిత్రార్పణం [illegible] భు౪-౫౬[illegible] [illegible] భు౫-౭[illegible]

14 ౩౧ ౮ గు|| పూర్ణిమ [illegible] అన్వాధానం హయగ్రీవోత్పత్తిః చంద్ర

15 ౩౨ ౯ శు|| కృష్ణ ప్రథమ [illegible] యమగండకాలః భు౫-౧౭-[illegible]

16 ౧ ౧౦ శ|| ద్వితీయ [illegible] మఖాప్రథమ పాదే శ్రీ నపుంసక నక్షత్రే పాదజల [illegible] అహః ౩౧-[illegible] హానిదపుణ్యకాలః పరేషాం దశఘటికాః కృతయుగాంత [illegible] [illegible] భు౫-[illegible]

			శు
కు-[illegible]	బు౨సిం హే౧గవిః బు౧౦ మ కేతవః కు బు౧క టకే రా		ర
	మకరే కేతుః		బు-[illegible]
	గు	శ	

17 ౨ ౧౧ ఆ|| తృతీయ [illegible] భు౦-[illegible]

18 ౩ ౧౨ సో|| చతుర్థి [illegible] భు౦-౧౭[illegible]

19 ౪ ౧౩ మం|| పంచమి [illegible] అహః ౩౧-౧౦ అగస్త్యోదయః [illegible] దగ్ధయోగః భు౦-[illegible]

20 ౫ ౧౪ బు|| షష్ఠి [illegible] మృత్యుయోగః భు౦-౩[illegible]

21 ౬ ౧౫ గు|| సప్తమి [illegible] భు౦-[illegible]

22 ౭ ౧౬ శు|| అష్టమి [illegible] దగ్ధయోగః స్మార్తానాం శ్రీకృష్ణజయంతిః భు౧-౦[illegible]

23 ౮ ౧౭ శ|| నవమి [illegible] అహః ౩౧-[illegible] కన్యాయనగతో రవిః ౩[illegible] అమృతసిద్ధయోగః వైష్ణవ శ్రీకృష్ణజయంతిః భు౧-౧౧[illegible]

24 ౯ ౧౮ ఆ|| దశమి [illegible] త్రిద్యుస్పృక్ భు౧-౨౧[illegible]

25 ౧౦ ౧౯ సో|| ఏకాదశి [illegible] భు౧-౩[illegible] [భు౧-౪౩[illegible]

26 ౧౧ ౨౦ మం|| ఏకాదశి [illegible] అహః ౩౧-[illegible] సర్వేషామేకాదశీ

27 ౧౨ ౨౧ బు|| ద్వాదశి [illegible] భు౧-౫౩[illegible] [భు౨-[illegible]

28 ౧౩ ౨౨ గు|| త్రయోదశి [illegible] అమృతసిద్ధయోగః మాసశివరాత్రిః అనధ్యయనచతుష్టయం

29 ౧౪ ౨౩ శు|| చతుర్దశి [illegible] మృత్యుయోగః భు౨-[illegible]

30 ౧౫ ౨౪ శ|| అమా [illegible] పూర్వఫల్గుని ప్రథమ పాదే శ్రీ శ్రీ నక్షత్రే నిజజల [illegible] అహః ౩౦-[illegible] అన్వాధానం పిండపితృయజ్ఞః అగ్ని సావర్ణి కమన్వాదిః భు౨-[illegible]

కుజచారః	కు౬బు పూర్వాభాద్ర [illegible]	బ ౧౧ మం పశ్చాదస్తం	శుక్రచారః	బు౧౦అ పునర్వసు [illegible]
కు౧౦ సోమ శనివక్రం [illegible]	కు౮ పూర్వాభా౩ బు౧౧-౧౪	బు౪౭-౧౪.	కు౧కు ఆర్ద్ర ౨ బు [illegible]	బు౧౩కు పునర్వసు౩ [illegible]
బు౧౦అ శనిభుక్తి [illegible]	కు౧౨ మృపూర్వాభా [illegible]	గురుచారః	౪౬-౧౫	శనిచారః శాంతి
బుధచారః	బు౧కు ఉత్తరఫల్గుని [illegible]		కు౮ ఆర్ద్ర౩ [illegible]	రాహుకేతుచారా
కు౧కు పుష్య [illegible]	బు౯ బుధ వక్రారంభః	కు ౧ కు గురు వక్రత్యాగః	బు౧కు ఆర్ద్ర [illegible]	బు౧కు ఆశ్లేష రాహుః
కు౪పు పూర్వ [illegible]	౧౫-౧౧	౩౩-౧౫	బు౬బు పునర్వసు౧-౫	శని కేతుః౧౪-౧౧

తేది			వివరము
31	౧౬	౨౫	ఆ॥ శు ప్రతి ౧౦ పూర్వఫల్గు ౨౪ సిం ౧౪ బా ౧౦ రా ౬ ౩౬ సంక్రాంత్యుత్తరకృత్యం ... చంద్రోదయః యోగకాలః
1	౧౭	౨౬	సో॥ ద్వి ౧౭ ౨౬ ఉత్తరఫల్గు ౫౦ పా ౧౦ ౩౭ కౌ ౧౭ ౨౭ రా ౪౯ భు ౨ ౪౭ దగ్ధసఫర్ [శైవమాసవ్రతం భు ౨ ౩౫ ద ౨౯
2	౧౮	౨౭	మ॥ తృ ౧౪ ౩౧ హస్త ౫౬ ౧౦ గ ౧౪ ౩౧ రా ౭ ౩౦ పూర్వ ౧౯ రవిః ౩౪ ౫౦ షోడశోమావ్రతం వినాయకచతుర్థీ హరితాళిక స్వర్ణగౌరీవ్రతం బలరామజయంతిః తామసమన్వాదిః సామవేదినాముపాకర్మ భు ౨ ౫౭ చ ౨
3	౧౯	౨౮	బు॥ చ ౧౦ ౫౧ చి ౧౭ ౧ శు ౧౦ ౦ ౩౪ బ ౫౪ ౫౧ ౧౦ ౫౧ వి ౩౦ ౨౩ ఋషిపంచమీ భు ౩ ౮ ౩
4	౨౦	౨౯	గు॥ పం ౬ స్వా ౧౪ ౧౬ ౨౦ ౪౭ ౧౮ ౬ ౨౦ ౨౭ ౨౫ శ్రావణసూర్యషష్ఠీ భు ౩ ౧౮ చ ౪ [౩ ౨౯ భు ౫
5	౨౧	౩౦	శు॥ ష ౦ ౪౩ విశాఖ ౫౩ ౪౮ వి ౧౦ ౩౫ వై ౩౯ ౩౯ తై ౦ ౪౩ వి ౧౯ ౫౩ కు ష కే శ అముక్తాభరణసప్తమి అనమా భు
6	౨౨	౧	శ॥ స ౪౭ ౫౭ అనూ ౨౦ విష్కం ౩౧ ౫౦ భ ౨౧ ౧౨ వి ౧౬ పూర్వ ౩ రవిః ౧ ౩౦ రాధాకృష్ణాష్టమి అహాః ౩ ౯ ౪౦
7	౨౩	౨	ఆ॥ న ౪౧ ౨౨ జ్యే ౧ ౪౬ మా ౫౫ ౧౦ ప్రీ ౩ ౧౬ బా ౧౪ ౪౦ రా ౨౨ ౩౫ నందనవమీ భు ౩ ౪౯ చ ౭ [భు ౩ ౩౯
8	౨౪	౩	సో॥ ద ౩౪ ౫౮ మూల ౫౪ ౪౪ ఆయు ౧౫ ౩౫ తై ౨౪ వి ౧౬ గజలక్ష్మీవ్రతం మహావ్రతారంభః భు ౪ ౦ చ ౮
9	౨౫	౪	మ॥ ఏ ౨౯ ౩౬ పూర్వాషాఢ ౫౪ సౌ ౦ ౨౬ వ ౧౧ ౩౦ రా ౨౭ ౫౮ పూర్వ రవిః ౨౭ ౪౦ అహాః ౩౦ ౩౨ సర్వేషామేకాదశి పరివర్తనైకాదశి భు ౪ ౧౧ చ ౯
10	౨౬	౫	బు॥ ద్వా ౨౩ ౪౭ శ్రవణ ౫౦ శో ౦ ౩౩ అతి ౩౩ బా ౨౩ ౪౭ తిత్యః ప్ర ౩ ౪౭ శేషః ౨ ౧౧ రా ౨౪ ౫౭ ప్రదోషః శ్రవణద్వాదశీవామనజయంతిః ఋగ్యజుషోపాకర్మ అమలద్వాదశి భు ౪ ౨౧ చ ౧౦
11	౨౭	౬	గు॥ త్ర ౧౯ ౬ ధ ౩ ౪౫ సు ౪౭ ౧ తై ౧౯ ౬ త్యాజ్యాభావః తిథిద్వయం శుక్ర కేశవ రా అనత్యయనచతుష్టయం భు ౪ ౩౨ చ ౧౧
12	౨౮	౭	శు॥ చతుర్ ౧౦ శత ౪౪ ధృ ౩ ౧౨ వణి ౧౦ ౨౧ ౨౭ రా ౨౭ ఉత్తరఫల్గునీ ౧ ప్రథమచరణే శ్రీపురుమన్ శుక్రేపూర్వ జలరాశౌరవిః ౫౩ ౨౬ అనంతపద్మనాభవ్రతం అన్వాధానం శనే భు ౪ ౪౩ చ ౧౨
13	౨౯	౮	శ॥ ○ పూర్ణిమ ౧౪ పూర్వాభా ౩ ౨౭ శూల ౧౭ బవ ౧౪ శేషః ౨ ౨ యోగకాలః ఉమామహేశ్వరవ్రతం ఆపస్తంబీనాం ఉపాకర్మ మహాలయపక్షారంభః భు ౪ ౫౩ చ ౧౩
14	౩౦	౯	ఆ॥ ప్ర ౧౩ ౧౩ ఉత్తరాభా ౪౪ ౯౫ ౬ ౪౪ కౌ ౧౩ ౧౩ వి ౨౩ భు ౫ ౪ చ ౧౪
15	౩౧	౧౦	సో॥ ద్వి ౧౩ ౬ రేవతి ౪౭ వృ ౩౪ ౧౬ గ ౧౩ ౬ వి ౧౫ ౪౨ భు ౫ ౧౬ చ ౧౫
16	౧	౧౧	మ॥ తృ ౧౫ ౯ అశ్వి ౫౦ ౪౨ ధృ ౩౩ ౪౩ భ ౧౫ ౯ రా ౫ ౨౨ ఉత్తర ౨ కన్యాసంక్రమణం ౧౭ ౫౦ అహాః ౩౦ ౧౭ పుణ్యకాలః సంక్రమణాత్పరతః షోడశఘటికాః అమృతసిద్ధియోగః బృహత్తపోవ్రతం భు ౫ ౨౬ చ ౧౬
17	౨	౧౨	బు॥ చ ౧౭ ౪౫ భ ౫౫ ౫౫ వ్యా ౩౩ ౫౦ బా ౧౭ ౪౫ వి ౩౫ పంచమీలోరిభరణీమహాలయః భు ౫ ౭ చ ౧౭
18	౩	౧౩	గు॥ పం ౨౧ ౧౪ కృత్తి ౦ ౧౦ హ ౩౩ ౨౪ తై ౨౧ ౧౪ వి ౨౧ ౧౩ తూర్యతిథిః చంద్రషష్ఠీ భు ౫ ౧౭ చ ౧౮
19	౪	౧౪	శు॥ ష ౨౫ ౨ రో ౦ ౨౨ వ ౩౪ ౪౫ వ ౨౫ ౨ రా ౧౪ ౩౩ ఉత్తర ౩ రవిః ౪౩ ౫౦ అహాః ౩౦ ౧౪ భు ౫ ౨౭ చ ౧౯
20	౫	౧౫	శ॥ స ౨౯ ౫౪ రో ౬ ౪౫ సి ౩౫ ౧౧ బ ౨౯ ౫౪ వి ౨౨ ౯ అమృతసిద్ధియోగః భు ౫ ౩౮ చ ౨౦
21	౬	౧౬	ఆ॥ అ ౩౪ ౩౧ మృ ౧౨ ౪ వ్య ౩౬ ౮ బా ౨ ౧౨ రా ౫ ౩౪ సూర్యసావర్ణికమన్వాదిః మధ్యాష్టమియుక్తాష్టమీ కృతిపాతమహాలయః అమృతయోగః భు ౫ ౪౮ చ ౨౧
22	౭	౧౭	సో॥ న ౩౮ ౫౬ ఆర్ద్ర ౧౮ ౩౫ వ ౩౭ ౧౨ తై ౭ ౪౪ రా ౨౧ ౧౬ అవిహిన్నకమిశ్రోద్ధాపనం భు ౫ ౫౮ చ ౨౨
23	౮	౧౮	మ॥ ద ౪౨ ౫౭ పున ౨౪ ౧౦ ప ౩౭ ౪౭ వ ౧౦ ౫౮ రా ౧౫ ౪౬ ఉత్తర రవిః ౮ ౧౫ తులాయాంగతోరవిః ౩౪ ౮ అహాః ౩౦ ౪ భు ౬ ౮ చ ౨౩
24	౯	౧౯	బు॥ ఏ ౪౬ ౧౭ పుష్య ౨౯ ౬ శి ౧౭ ౫౦ బా ౪౫ ౨ త్యాజ్యాభావః సర్వేషామేకాదశి భు ౬ ౧౯ చ ౨౪
25	౧౦	౨౦	గు॥ ద్వా ౪౮ ౪౯ ఆశ్లే ౩౩ ౧౧ సి ౩౭ ౨౧ కౌ ౧౬ ౫౨ ౩ ౧౪ యతీనాంమహాలయః భు ౬ ౨౯ చ ౨౫
26	౧౧	౨౧	శు॥ త్ర ౯ ౫౯ మఖ ౩౬ ౧౯ సా ౩౫ ౪౩ గ ౯ ౨౭ వి ౪౫ రా ౨౬ ౧౦ హస్తా ౧ ప్రథమచరణే శ్రీ శ్రీ వత్స శుక్రేపూర్వ జలరాశౌరవిః ౩౨ ౧౫ కలియుగాదిః గజచ్ఛాయా అహాః ౨౯ ౫౮ అమృతయోగః గజగౌరీవ్రతం భు ౬ ౪౯ చ ౨౬
27	౧౨	౨౨	శ॥ చ ౫౦ ౨ పూర్వ ౩౮ ౧౭ శు ౩౭ ౧౭ భ ౯ ౫౯ శేషః ౧౬ రా ౨౬ ౩౩ అనధ్యయనత్రయం మాసశివరాత్రిః శస్త్రహతానాంమహాలయః భు ౬ ౫౦ చ ౨౭
28	౧౩	౨౩	ఆ॥ ● అమా ౪౮ ౫౦ ఉత్తర ౩౯ ౧౪ శుభ ౦ ౨౯ ౫౪ చ ౧౯ ౨౨ శేషః ౦ ౩౪ రా ౨౯ ౫౫ పిండపితృయజ్ఞః అన్వాధానం మహాలయఅమావాస్య భు ౭ ౦ చ ౨౮

బ ౩ సిం హే రవిః రా కు
కుంకట కేతుశ్శుక్రః కే కు శ బు
గు శ

కుజచారః [౧౫-౧౧ కు ౧౩ కు ప్రాగుదయంబు	బ ౧౨ గు పూర్వఫ బు ౨౫ ౧౧	కు ౫ కు పుష్య ౧ కు ౪౮ ౧౧	బ ౧౧ బు ఆశ్లే ౩ కు ౫౦ ౧౧
బ ౭ శ కుజ వక్రత్యాగః	౫౧ ౧౫	బ ౩౦ ఆ ఉత్తర ౧ బు ౩౫ ౧౪	కు ౯ ఆ పుష్య ౨ కు ౨౭ ౧౧	బ ౩౦ ఆ ఆశ్లేష కు ౩ ౧౮
బుధచారః	బ ౨ సో బుధ వక్రత్యాగః	గురుచారః	కు ౧౩ కు పుష్య ౩ కు ౪౭ ౧౬	శనిచారః
కు ౧ ఆ పూర్వఫ కు ౫౪ ౧౧	౨౭ ౧౧	బ ౧ ఆ జ్యేష్ఠ ౨ బుధ్యే గు	బ ౧ ఆ పుష్య ౪ కు ౨౬ ౧౧	కు ౩ కుం పూర్వాభా ౧
కు ౫ గు పూర్వఫ ౩ బు ౫౦ ౧౨	బ ౭ శ పూర్వ ౩ శుక్ర బు	౧౦ ౧౪ శుక్రచారః	బ ౫ గు ఆశ్లే కు ౨౭ ౧౧	శ బు ౧౩ ౧౪
కు ౧౧ బు పూర్వ బు ౪౩ ౧౨	౪౭ ౧౪	కు ౧ ఆ పూర్వ కు ౧౫ ౧౪	బ ౧ ఆ ఆశ్లే బు ౩ ౧౧	[illegible]

29 ౧౪ ౨౪ సో॥ శుక్ల ప్రథమ ౨౩ హ ౩౭ ౫౯ బ్ర ౨౫ ౩౧ కింస్తు ౩౧ శేషః ౩ ౪౯ త్యా ౩ ౫౭ రా ౨౯ ౫౯ హస్తా ర్కరవిః ౫౬ ౦ గ్రాకం యోగకాలః దేవి నవరాత్రారంభః కలశస్థాపనం [illegible] ౩౭ ౨౦ అహః ౫౯ ౫౨ భు ౨ ౧౦ చ ౫౯ [ఉత్తరఫల్గుంగోప్న చంద్రోదయః [illegible] భు ౨ ౨౧ చ ౩౦

30 ౧౫ ౨౫ మం॥ ద్వి ౪౨ ౪౬ చి ౩౬ ౫౫ వి ౦ ౨౦ ౧౧ కౌ ౧౪ ౩౦ శేషః ౧ ౫౦ త్యాప్ర [illegible] ౨౦ ౧౫ అహః ౫౯ ౫౨

1 ౧౬ ౨౬ బు॥ తృ ౩౭ ౬ స్వా ౩౪ ౬ వై ౧౪ ౧౭ తై ౧౦ ౭ రా ౧౭ ౨౬ శ్రాం స్తనవృద్ధిగౌరీవ్రతం భు ౨ ౩౧ [illegible]

2 ౧౭ ౨౭ గు॥ చ ౩౨ ౩౭ విశా ౩౦ ౩౩ విష్కు ౭ ౪ ప్రీ ౫౨ ౨౭ వణి ౫ ౨౬ [illegible] భు ౨ ౪౧ [లలితా వ్రతం భు ౨ ౫౨

3 ౧౮ ౨౮ శు॥ పం ౭౬ ౩౩ అనూ ౨౬ ౨౨ ఆయు ౫౧ ౩౭ బా ౨౬ ౩౩ రా ౯ ౫౯ హస్తా [illegible] వేషుహాంగ

4 ౧౯ ౨౯ శ॥ ష ౨౦ ౧౦ జ్యేష్ఠ ౨౧ ౫౧ సౌ ౪౩ ౨౬ తై ౨౦ ౧౦ త్యాజ్యాభావః తిథిద్వయం మరణయోగః భు ౩ ౨౨ చ ౪

5 ౨౦ ౩౦ ఆ॥ స ౧౩ ౪౩ మూ ౧౭ ౧౫ శో ౫ ౧౭ వణి ౩ ౪౩ ది ౩ ౩౩ రా ౯ ౪౩ అనధ్యయ సద్యోయంభానుసప్తమి సరస్వతీ పూజా కాళికాష్టమిదుర్గాష్టమి భు ౩ ౧౨ చ ౫ [స్వాతోచిష సన్యాదిః దుర్గాబలిః సువాసినీపూజా భు ౩ ౨౨ చ ౬

6 ౨౧ ౧ సో॥ అ ౭ ౨౩ పూషా ౧౨ ౫౧ అతి ౨౭ ౨౬ బవ ౭ ౨౩ రా ౧ ౪౭ హస్తార్కరవిః ౪౧ ౯ అహః ౫౯ ౪౪ మహానవమీ

7 ౨౨ ౨ మం॥ న ౧ ౫౯ ఉత్తరాషాఢ ౫౪ ౨౪ సుకర్మ ౫౩ సు ౧ ౫౯ కౌ ౧ ౫౯ ది ౧౭ ౨౧ అవమాసోపపదం విజయదశమి శమీ పూజా రాజ్ఞాం పట్టాభిషేకః కలశోద్వాసనం ద్విదళవ్రతారంభః భు ౩ ౩౩ చ ౭

8 ౨౩ ౩ బు॥ ఏ ౫౧ ౪౭ శ్ర ౫ ౩౭ ధృ ౩ ౧౦ ఘ ౨౪ వ ౫ ౧ ౩౫ స్మార్తానామేకాదశి భు ౩ ౪౩ చ ౮

9 ౨౪ ౪ గు॥ ద్వా ౪౭ ౩౫ ధని ౩ ౧౭ శూ ౭ ౫ బ ౨౦ ౧౫ ది ౨౦ ౫౪ క్రాం వైష్ణవానామేకాదశి పద్మనాభ ద్వాదశి గోద్వాదశి భు ౩ ౫౩ చ ౯ [౪౭ అహః ౫౯ ౩౬ శనిప్రదోషః అమృతయోగః ౪ ౪ చ ౧౦

10 ౨౫ ౫ శు॥ త్ర ౪౬ ౩౪ శత ౨ ౩౦ ౧ ౫ ౨ ౫౫ ౦ కౌ ౧౭ ౩ ౭ ది ౧ ౧ చిత్తాం చరకోస్త్రీ పుంస్త్వ శుక్లేపాదజలరాశౌరవిః

11 ౨౬ ౬ శ॥ చ ౪౫ ౪౭ పూభా ౧ ౯ ధృ ౫ ౪ ౧౪ ౧౬ ౧ ౨ ౬ ౨౬ వే అధ్యయనం [illegible] భు ౪ ౧౪ చ ౧౧

12 ౨౭ ౭ ఆ॥ ○ పూ ౪౬ ౧౭ ఉభా ౩ ౧౦ వ్యా ౫ ౧ ౫ భ ౪౬ ౨౪ రా ౪ ౪ అన్వాధానం కౌముదీపూజా ఆగ్రయణం శ్రీ కాంచంద్రదర్శనం భు ౪ ౨౪ చ ౧౨ [భు ౪ ౩౪ చ ౧౩

13 ౨౮ ౮ సో॥ కృష్ణ ప్ర ౪౭ ౫౭ రే ౫ ౩౧ హ ౫ ౦ ౩౬ బా ౧౭ ౭ రా ౨ ౪ చిత్తాః ౨౫ ౫౪ అహః ౯ ౩౦ యోగకాలః

14 ౨౯ ౯ మం॥ ద్వి ౫౦ ౪౧ అశ్వి ౦ వజ్ర ౫౦ ౬ తై ౨౦ శేషః ౨ ౩ ౭ త్యాప్ర ౧౧ రా ౫ మరణయోగః భు ౪ ౪౫ చ ౧౪

15 ౩౦ ౧౦ బు॥ తృ ౫౪ ౧౫ భ ౩ ౨౫ సిద్ధి ౫౦ ౯ వ ౨౧ రా ౧౬ ౩ దగ్ధయోగః చంద్రోదయోమావ్రతం భు ౪ ౫౫ చ ౧౫

16 ౩౧ ౧౧ గు॥ చ ౫౭ ౪౧ కృ ౧౭ ౩౨ వ్య ౫౦ ౪౬ బ ౨౬ ౨౫ త్యాజ్యాభావః చిత్తా తులాయాం రవిః ౪౭ ౧౭ అహః ౯ ౨౪ భు ౫ ౬ చ ౧౬ [త్రిద్యుస్పృక్ విషువత్పుణ్యకాలః ఉదయాత్ప్రభృతి యామద్వయపర్యంతం భు ౫ ౩ చ ౧౭

	౪ తులాయాం		
	ఉకుజకుంభే గురుః		
	శు కన్యాయాం		
	బు ౭ తులా		
	యాంబుధః శు	రా ఘ	
	సింహే శుక్రః		
కే ఘ	బ ౧౪ కన్యా		బు
	యాం శుక్రః		
			౪

17 ౧ ౧౨ శు॥ పం ౬ ౦ ౧౦ రో ౨౪ ౨౦ వ ౫౧ ౪౦ శా ౩౦ ౫౨ ది ౨ ౨౬ రా ౧౦ ౯

18 ౨ ౧౩ శ॥ ష ౩ ౧౭ మృ ౩౦ ౧౭ ప ౫౨ ౪ తై ౩ ౧౨ రా ౨౩ ౫ భు ౫ ౩ ౧౭

19 ౩ ౧౪ ఆ॥ స ౭ ౫౨ ఆర్ద్ర ౩౬ ౧౬ శి ౩ ౩౭ వ ౫౧ త్యాజ్యాభావః భు ౫ ౨౪ చ ౧౯

20 ౪ ౧౫ సో॥ అ ౧౨ ౨౬ పునర్వ ౪౧ ౫౭ సిద్ధ ౫౪ ౧౬ బ ౧౨ ౨౬ ది ౯ ౨ చిత్త ౪ రవిః ౭ ౧౬ అహః ౯ ౧౬ భు ౫ ౩౪ చ ౨౦ [భు ౫ ౫౪ చ ౨౧

21 ౫ ౧౬ మం॥ న ౧౬ ౯ పుష్య ౪౭ ౨ సా ౫౪ ౨౬ కౌ ౧౬ ౯ ది ౨ ౩౧ నవమీతిథిః

22 ౬ ౧౭ బు॥ ద ౧౯ ౫౨ ఆశ్లే ౫౧ ౩౦ శు ౫౩ ౫౭ గ ౧౯ ౫౨ ది ౨౧ ౨౭ శూన్యతిథిః భు ౬ ౫౫

23 ౭ ౧౮ గు॥ ఏ ౨౨ ౧౭ మఘ ౫౩ శు ౫౨ ౩౭ భ ౨౧ ౫౨ ది ౩ ౧౧ స్మార్తప్రథమవర్జ్యే శ్రీ శ్రీ వత్సలేపుష్య ౨౪ ౬ రవిః ౯ ౪౨ అహః ౨ ౧౦ వృశ్చికాయన గతోరవిః ౫౩ ౩౪ భు ౧ ౬ చ [సర్వేషామేకాదశి భు ౧ ౧౬ చ ౨౩

24 ౮ ౧౯ శు॥ ఏ ౨౩ ౩౭ పూఫ ౫౭ ౭ బ్ర ౧౦ ౨౫ బా ౨౩ ౩౭ ది ౧౫ ౩౮ ఏకాదశితిథి

25 ౯ ౨౦ శ॥ ద్వా ౨౩ ౪౪ ఉఫ ౫౭ ౯ ఐం ౪౭ ౧౨ తై ౨౩ ౪౪ ది ౧౫ ౨౬ ద్వాదశితిథిః శనిప్రదోషః యమదీపం భు ౧ ౨౭ చ ౨౫

26 ౧౦ ౨౧ ఆ॥ త్ర ౨౨ ౩౬ హ స్త ౫౭ ౬ వై ౪౩ ౦ వణి ౨౨ ౩౬ ది ౯ ౫౭ స్వాతిం రవిః ౪౭ ౫౪ అహః ౯ ౪ నరకచతుర్దశి స్నానం చంద్రోదయకాలే కర్తవ్యం భు ౧ ౩౭ చ ౨౬ [ఋగ్వేదస్నానం అన్వాధానం భు ౧ ౪౭ చ ౨౭

27 ౧౧ ౨౨ సో॥ చ ౨౦ ౧౩ చిత్త ౫౯ విష్కు ౩౭ ౪౨ శ ౨౦ ౧౩ ది ౧౭ ౨౭ తిథిద్వయం దీపావళిః నరకచతుర్దశి స్వాత్యా

28 ౧౨ ౨౩ మం॥ ● అమా ౧౬ ౪౧ స్వా ౫౩ ౫౭ ప్రీతి ౩౧ ౪౭ నాగ ౧౬ ౪౧ ది ౯ ౫౪ యోగకాలః పిండపితృయజ్ఞః మార్జరాణాం సంవత్సరాదిః కేదారవ్రతం భు ౧ ౯ చ ౨౮

కుజచారః	శు ౧౧ బు హ ౧ బు ౫౧ ౧౫	బ ౭ సో చి ౩ బు ౪ ౦ ౧౧	శు ౬ శ మఖ ౨ శు ౧ ౧౪	బ ౧౪ సో ఉ ౨ శు ౩ ౪ ౧౧
శు ౯ సో ధని ౩ శు ౫ ౩ ౧౧	శు ౧౪ శ హ ౨ బు ౨ ౫ ౧౪	బా బు చిత్ర బు ౨౬ ౧౫	శు ౯ మం మ ౩ శు ౪ ౧౪	శనిచారః [౧౫ ౧౦
బ ౪ శు ధనిశ శు ౪ ౦ ౧౫	శు ౧౫ అ హ ౩ బు ౫ ౯ ౧౧	బ ౧౦ బు స్వా ౧ బు ౯ ౨౦	శు ౧౩ శు మ ౪ శు ౫ ౧౨	శు ౯ సో పశ్చాదస్తం శ
బ ౧ శ శత ౧ శు ౨ ౪ ౧౫	బ ౨ రుం హ ౪ బు ౯ ౧౫	బ ౧౩ అ స్వా ౨ బు ౨ ౩ ౧౨	బ ౧ సో పూఫ ౧ శు ౬ ౧౪	శు ౫ శు స్వా ౨ శ ౩ ౯ ౧౧
బుధచారః	ప్రాగస్తం బు ౫ ౭ ౧౪	బ ౩ ౦ బు స్వా ౩ బు ౧ ౭ ౧౧	బ ౩ బు పూఫ ౨ శు ౯ ౧౧	రాహుకేతుచారః
శు ౩ బు పూ బు ౧౦ ౧౧	బ ౪ శు చిత్త బు ౨ ౪ ౧౧	గురుశుక్రచారః	బ ౫ శు పూఫ ౩ శు ౫ ౧౧	
[illegible]	[illegible]	శు ౧౫ [illegible]	బ ౭ మం పూఫ ౪ శు ౪ ౧౧	బ ౪ శు ఆ శ్లే ౩ రాహు
[illegible]	[illegible]	[illegible]	బ ౧౫ శు ఉఫ ౧ శు ౧ ౧౪	[illegible]

శ్రీరక్తాక్షినామ సం॥ కార్తికమాస తిథివారాదయః శాలివాహనశకం ౧౮౪౬ కల్యాది ౫౦౨౫ సాలు 1924

తేది	తిథి		వివరము
29	౧౩	౨౪	బు॥శుక్ల ప్రతిపత్ [illegible] కేదారవ్రతం ... కార్తికస్నానప్రారంభః బలిపాడ్యమి ఆకాశదీపారంభః యమద్వితీయా [illegible]
30	౧౪	౨౫	గు॥ద్వితీయ [illegible] అనూరాధ [illegible] ... గోరీవ్రతం [illegible]
31	౧౫	౨౬	శు॥తృతీయ [illegible] ... మరణయోగః [illegible]
1	౧౬	౨౭	శ॥పంచమి [illegible] మూల [illegible] త్యాజ్యం [illegible]
2	౧౭	౨౮	ఆ॥షష్ఠి [illegible] పూర్వాషాఢ [illegible] ... స్వాతిరవిః [illegible]
3	౧౮	౨౯	సో॥సప్తమి [illegible] ఉత్తరాషాఢ [illegible] ... మృత్యుయోగః [illegible]
4	౧౯	౩౦	మం॥అష్టమి [illegible] ... గోష్టాష్టమి అనాధ్యాయః [illegible]
5	౨౦	౧	బు॥నవమి [illegible] ... కూష్మాండ నవమి ...
6	౨౧	౨	గు॥దశమి [illegible]
7	౨౨	౩	శు॥ఏకాదశి [illegible] పూర్వాభాద్ర [illegible] ... సర్వేషామేకాదశీ వృద్ధాస్మార్త ఏకాదశీ [illegible]
8	౨౩	౪	శ॥ద్వాదశి [illegible] ఉత్తరాభాద్ర [illegible] ... ప్రదోషః ... క్షీరాబ్ధి ద్వాదశీ ... చిలుకుద్వాదశీ ... మహోత్సవః ప్రదోషః [illegible]
9	౨౪	౫	ఆ॥త్రయోదశి [illegible] రేవతి [illegible] ... తులసీవ్రతోద్యాపనం వైకుంఠచతుర్దశీ [illegible]
10	౨౫	౬	సో॥చతుర్దశి [illegible] అశ్వని [illegible] ... జ్వాలాతోరణం శ్రీ ... చంద్ర
11	౨౬	౭	మం॥ ○ పూర్ణిమ [illegible] ...
12	౨౭	౮	బు॥కృష్ణప్రతిపత్ [illegible]
13	౨౮	౯	గు॥ద్వితీయ [illegible]
14	౨౯	౧౦	శు॥తృతీయ [illegible] ... మరణయోగః [illegible]
15	౧	౧౧	శ॥చతుర్థి [illegible] ... పుణ్యకాలః మధ్యాహ్న ప్రభృతి పుణ్యకాలః [illegible]
16	౨	౧౨	ఆ॥పంచమి [illegible]
17	౩	౧౩	సో॥షష్ఠి [illegible]
18	౪	౧౪	మం॥సప్తమి [illegible] ... అమృతయోగః [illegible]
19	౫	౧౫	బు॥అష్టమి [illegible]
20	౬	౧౬	గు॥నవమి [illegible]
21	౭	౧౭	శు॥దశమి [illegible]
22	౮	౧౮	శ॥ఏకాదశి [illegible] ... సర్వేషామేకాదశీ ... సిద్ధయోగః [illegible]
23	౯	౧౯	ఆ॥ద్వాదశి [illegible] ... అమృత
24	౧౦	౨౦	సో॥త్రయోదశి [illegible] ... ప్రదోషః [illegible]
25	౧౧	౨౧	మం॥చతుర్దశి [illegible] ... మాసశివరాత్రిః [illegible]
26	౧౨	౨౨	బు॥ ● అమావాస్య [illegible] ... పితౄణాం [illegible]

కు	బహుళ [illegible]	రా
కే	[illegible] తులాయాం కు	
గు	శ-బు	శు

కుజ-బుధచారః		గురుచారః	శుక్రచారః	శని చారః
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

తేది	తిథి	వివరము
27	౧౩	[illegible] యోగకాలః భు[illegible]
28	౧౪	[illegible] గోష్ఠిగ చంద్రోదయః భు[illegible]
29	౧౫	[illegible]
30	౧౬	[illegible] తిథిద్వయం భు[illegible]
1	౧౭	[illegible] అమృతసిద్ధయోగః స్కందషష్ఠీ ... దానాని భు[illegible] [మిథు[illegible]
2	౧౮	[illegible] జ్యేష్ఠా రవిః [illegible] మిత్రసప్త...
3	౧౯	[illegible] త్యాజ్య [illegible] అనధ్యాయః బుధాష్టమి భు[illegible] [యోగః ప్రశస్తకల్పః భు[illegible]
4	౨౦	[illegible]
5	౨౧	[illegible]
6	౨౨	[illegible] స్మార్తానామేకాదశీ భు[illegible]
7	౨౩	[illegible] పశ్చాద్దస్తం గురుః [illegible] మౌఢ్యప్రారంభః ... వైష్ణవానామేకాదశీ భు[illegible]
8	౨౪	[illegible] ప్రదోషః హనుమద్వ్రతం
9	౨౫	[illegible] దత్తాత్రేయజయంతిః
10	౨౬	[illegible] త్రిశాం చంద్రదర్శనం భు[illegible]
11	౨౭	[illegible] జ్యేష్ఠా [illegible] వ్యతీపాతయోగః అన్వాధానం భు[illegible]
12	౨౮	[illegible] శూన్యతిథిః యోగకాలః భు[illegible]
13	౨౯	[illegible] ద్వితీయా శూన్యతిథిః
14	౩౦	[illegible]
15	౧	[illegible] మూలా ... ధనుస్సంక్రమణం ... షోడశ ఘటికాః పుణ్యకాలః ధనుర్మాసారంభః భు[illegible]
16	౨	[illegible]
17	౩	[illegible]
18	౪	[illegible] భు[illegible]
19	౫	[illegible] అనధ్యాయః కాలభైరవాష్టమి భు[illegible]
20	౬	[illegible] మృత్యుయోగః భు[illegible]
21	౭	[illegible]
22	౮	[illegible] సర్వేషామేకాదశీ భు[illegible]
23	౯	[illegible] ద్వాదశీతిథిః ప్రదోషః భు[illegible]
24	౧౦	[illegible] తిథిద్వయం మాసశివరాత్రిః భు[illegible]
25	౧౧	[illegible] అన్వాధానం భు[illegible]
26	౧౨	[illegible] యోగకాలః పిండపితృయజ్ఞః

1925 సం॥ జనవరి నెల

తేది			వివరము
27	౧౩	౨౭	శ॥ శుక్ల ప్రతి [illegible] అమా [illegible] అవమా వృత్తరక్ష్యంగోన్నత చంద్రోదయః భు౭-౧౭చ[illegible]
28	౧౪	౨౫	ఆ॥ [illegible] పూర్వాహ్ణం [illegible] భు౭-౭౩చ౧ జమాదీసాని
29	౧౫	౨౬	సో॥ [illegible] క్రాం అమృతసిద్ధయోగః భు౭-౩౫చ౭
30	౧౬	౨౭	మం॥ [illegible] దగ్ధయోగః భు౭-౪౬చ౩
31	౧౭	౨౮	బు॥ [illegible] అహః [illegible] భు౭-౫౭చ౪
1	౧౮	౨౯	గు॥ [illegible] శుక్రాం భు౮-౮చ౫
2	౧౯	౩౦	శు॥ [illegible] అమృత సిద్ధయోగః అమృతయోగః అనధ్యాయం భు౮-౨౦చ౬
3	౨౦	౧	శ॥ [illegible] దగ్ధయోగః భు౮-౩౧చ౭
4	౨౧	౨	ఆ॥ [illegible]
5	౨౨	౩	సో॥ [illegible] గురుః౧౦-౪ సర్వేషామేకాదశి వైకుంఠైకాదశి శ్రీరంగక్షేత్రే ద్వారదర్శనమహోత్సవః వైష్ణవానామముక్కోటి గురుమౌఢ్యనివృత్తిః భు౮-[illegible]
6	౨౩	౪	మం॥ ద్వాదశి [illegible] కూర్మద్వాదశి భు౮-౫౭చ౧౦
7	౨౪	౫	బు॥ [illegible] ప్రదోషః భు౯-౮చ౧౧
8	౨౫	౬	గు॥ [illegible] మృత్యుయోగః అనధ్యయన చతుష్టయం భు౯-౨౦చ౧౨
9	౨౬	౭	శు॥ [illegible] అన్వాధానం నటరాజ ముఖాగమః చిదంబరక్షేత్రే ఆర్ద్రా దర్శన మహోత్సవః భు౯-౩౧చ౧౩
10	౨౭	౮	శ॥ [illegible] యమగండకాలః భు౯-౪౦చ౧౪
11	౨౮	౯	ఆ॥ కృ ప్రతి [illegible]
12	౨౯	౧౦	సో॥ [illegible] శుక్రాం భు౧౦-[illegible]
13	౧	౧౧	మం॥ [illegible] పుణ్యకాలః కూష్మాండదానాని భు౧౦-౨౪చ౧౭
14	౨	౧౨	బు॥ [illegible]
15	౩	౧౩	గు॥ [illegible] సంకష్టహరచతుర్థి [illegible]
16	౪	౧౪	శు॥ [illegible]
17	౫	౧౫	శ॥ [illegible] అనధ్యయనద్వయం భు౧౦-౩౬చ౨౧
18	౬	౧౬	ఆ॥ [illegible] అమృతయోగః భు౧౦-[illegible]
19	౭	౧౭	సో॥ [illegible] అహః [illegible] శుక్రాం భు౧౧-[illegible]
20	౮	౧౮	మం॥ [illegible] ఉత్తరాయణ [illegible] అవమా స్మార్తానామేకాదశి భు౧౧-[illegible]
21	౯	౧౯	బు॥ [illegible] వైష్ణవానామేకాదశి భు౧౧-[illegible]
22	౧౦	౨౦	గు॥ [illegible] ప్రదోషః భు౧౧-౩౧చ౭
23	౧౧	౨౧	శు॥ [illegible] శ్రవణ [illegible] మాసశివరాత్రిః అనధ్యయనద్వయం భు౧౧-[illegible]
24	౧౨	౨౨	శ॥ ● అమా [illegible] దర్శ అన్వాధానం భు౧౧-[illegible]

	శు		రా	
		బ౩మక శే రః కుంభే రవి శు		
	శే			
కు-ర బు	శు	శే		

కుజ-బుధచారః	గురు శుక్ర ప్రాగుదయంబు		శుక్ర-శనిచారః	
[illegible]	౩౭-౧౭	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	బు బుధవక్రత్యాగః	గురుచారః	[illegible]	[illegible]
[illegible]	౪-౧౭	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	ప్రాగుదయం [illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	౩౦-౧౭	౧-౬	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

25	౧౩	[illegible]
26	౧౪	[illegible] గోష్ఠ చంద్రోదయః [illegible]
27	౧౫	[illegible] అధిద్వయంమృత్యుయోగః [illegible]
28	౧౬	[illegible]
29	౧౭	[illegible] మదనపంచమి [illegible]
30	౧౮	[illegible] అమృతసిద్ధియోగః [illegible]
31	౧౯	[illegible] సూర్యచంద్రవ్రతం అర్ఘ్యవ్రతం [illegible]
1	౨౦	[illegible] భీష్మాష్టమి [illegible]
2	౨౧	[illegible] నవమితిథిః [illegible]
3	౨౨	[illegible]
4	౨౩	[illegible] సర్వేషామేకాదశీ భీష్మైకాదశీ [illegible]
5	౨౪	[illegible] వరాహద్వాదశీ సోపపదం [illegible]
6	౨౫	[illegible] అమృతయోగః [illegible] కల్పాదిః ప్రదోషః [illegible]
7	౨౬	[illegible]
8	౨౭	[illegible]
9	౨౮	[illegible]
10	౨౯	[illegible] మరణయోగః [illegible]
11	౩౦	[illegible]
12	౧	[illegible] పుణ్యకాలః [illegible] కలియుగాదిః [illegible]
13	౨	[illegible]
14	౩	[illegible] మరణయోగః [illegible]
15	౪	[illegible]
16	౫	[illegible]
17	౬	[illegible]
18	౭	[illegible]
19	౮	[illegible] సర్వేషామేకాదశీ అమృతయోగః [illegible]
20	౯	[illegible] అధిద్వయం ప్రదోషః [illegible] మాసశివరాత్రిః [illegible]
21	౧౦	[illegible] మహాశివరాత్రిః
22	౧౧	[illegible] ద్వాపరయుగాదిః [illegible] అమాతిథిః [illegible] కాలః పిండపితృయజ్ఞః [illegible]
23	౧౨	[illegible] అమా [illegible]

బ	[illegible]
	బ౩కుంభే రవిః
	కు౧మీనే కుజః
	మకరే బుధః
	మకరే శుక్రః
ర-కే	బ౧౧ కుంభే బు
బు-శు	
గు	

బుధవారః [illegible]

శుక్రవారః [illegible]

శనివారః [illegible]

గురువారః [illegible]

[illegible]

తేది				
24	౧౩	౨౩	మ॥ శు॥ ... త్యాజ్యాభావః సమశృంగచంద్రోదయః భు౧-౫౦చ[illegible]	
25	౧౪	౨౪	బు॥ ... రవిః ... అహః ... దగ్ధయోగః భు౧-౫౯చ౧	
26	౧౫	౨౫	గు॥ ... శాంతచతుష్టి భు౨-౯చ౨	[పాపాన్ [illegible]
27	౧౬	౨౬	శు॥ ... భు౨-౧౭చ౩	[భు౨-౨౬చ౪
28	౧౭	౨౭	శ॥ ... రవిః ... అహః ... మరణయోగః	
1	౧౯	౨౯	ఆ॥ ... కృష్ణ త్రిదుర్గాష్ట ... మనసప్తమీ భు౨-౩౫చ౫	
2	౧౯	౨౯	సో॥ ... అనధ్యయనద్వయం భు౨-౪౪చ౬	
3	౨౦	౩౦	మం॥ ... పూర్వాభాద్ర ... రవిః ... అహః ... భు౨-౫౩చ౭	
4	౨౧	౩౧	బు॥ ... భు౩-౨చ౯	
5	౨౨	౧	గు॥ ... భు౩-౧౧చ౯	
6	౨౩	౨	శు॥ ... ద్వాదశితిథిః సర్వేషామేకాదశీ భు౩-౨౦చ౧౦	
7	౨౪	౩	శ॥ ... పూర్వాభాద్ర ... అహః ... శనిప్రదోషః స్వతిం ... భు౩-౨౯చ౧౧	
8	౨౫	౪	ఆ॥ ... భు౩-౩౮చ౧౨	
9	౨౬	౫	సో॥ ... అనధ్యయనత్రయం భు౩-౪౭చ౧౩	
10	౨౭	౬	మం॥ ○ పూర్వా ... రవిః ... అహః ... అన్వాధానం బహుపాపన్నిక ... వసంతోత్సవః హోళికోత్సవః శ్రీకాంచంద్రదర్శనం భు౩-౫౬చ౧౪	
11	౨౮	౭	బు॥ ... భు౪-౫చ౧౫	
12	౨౯	౮	గు॥ ... భు౪-౧౪చ౧౬	
13	౧	౯	శు॥ ... మీనేరవిః ... అహః ... మధ్యాహ్న ప్రభృతిషడశీతి పుణ్యకాలః బ్రహ్మకల్పః భు౪-౨౩చ౧౭	
14	౨	౧౦	శ॥ ... అమృతయోగః భు౦-౨చ౧౮	
15	౩	౧౧	ఆ॥ ... భు౦-౧౦చ౧౯	
16	౪	౧౨	సో॥ ... తిథిద్వయంతిస్రోష్టకా భు౦-౧౯చ౨౦	
17	౫	౧౩	మం॥ ... త్యాజ్యాభావః ... రవిః ... అహః ... ప్రాగస్తం శుక్రః ... శుక్రమౌఢ్యారంభః అనధ్యయనద్వయం భు౦-౨౬చ౨౧	
18	౬	౧౪	బు॥ ... భు౦-౩౪	
19	౭	౧౫	గు॥ ... అమా భు౦-౪౨చ౨౩	
20	౮	౧౬	శు॥ ... రవిః ... అహః ... మేషాయనకోరవిః ... అహః ౩౦-౨-స్మార్తానామేకాదశీ భు౦-౫౦చ౨౪	
21	౯	౧౭	శ॥ ... వైష్ణవానామేకాదశి భు౦-౫౮చ౨౫	
22	౧౦	౧౮	ఆ॥ ... ప్రదోషః భు౧-౬చ౨౬	
23	౧౧	౧౯	సో॥ ... పూర్వాభాద్ర ... రవిః ... అహః ... అనధ్యయనత్రయంమాస శివరాత్రి భు౧-౧౪చ౨౭	
24	౧౨	౨౦	మ॥ ● ... అన్వాధానంపిండపితృయజ్ఞః భు౧-౨౨చ౨౮	
			శ్రీక్రోధనామసంవత్సర చైత్రమాసతిథివారాదయః శాలివాహనశకం ౧౮౪౭ కల్యాది ౫౦౨౬ మార్చి 1925	
25	౧౩	౨౧	బు॥ శుక్ల ... యోగకాలః చాం ద్రవత్సరాదిః భు౧-౩౦చ౨౯	

	కు		
ర-బు	బత మీనే రవిః బరవృష భేకుజః శు౧౩ మీనే బు	రా	
శు-కే	౪ కుంభే శుక్రః బ౧౩ మీనే శు		
గు		శ	

మంగళవారః
కుర౭కు భరణికుర౫-౧౪
కు౯మం భరణికు౫౬-౧౭
కు౧౪సో కృత్తిక౭-౧౦
బ౪శ కృత్తిక౨౫-౪
బా౯గు కృత్తిక౭-౧౫
బ౧౦మం కృత్తిక౩-౧౫
బుధవారః
కు౩బు ...

కు౫శు ... ౧౫
కు౬శ ... ౧౬
కు౭సో పూర్వాభాద్ర ...
కు౯బు పూర్వాభా ... ౪-౧౫
కు౧౦గు పూర్వా ... ౧౦
కు౧౩ఆ పూర్వాభాద్ర ... ౨౦
కు౧౫మం ... ౧౪
బ౨ఆ ఉత్తరా ... ౫
బ౪శ ఉత్తరా ... ౫

బ౬సో ఉత్తరా ... ౫
బ౧బు రేవతి ... ౫
బ౧౧గు రేవతి ... ౫
బ౧౩ఆ రేవతి ... ౫
గురువారః
కు౭సో పూర్వాభా ... ౫
బ౧౩ఆ ఉత్తరా ... ౫
శుక్రవారః
కు౯కు ... ౫

కు౭ఆ ధనిష్ఠకు౭-౧౨
కు౯మం శతభిషకు౬-౧౫
కు౧౧కు శతభిష ... ౫-౧౦
కు౧౪సో శతభిషకు౪-౧౫
బ౧బు శతభిష ... ౧౨
బ౪శ పూర్వా ... ౧౫
బ౬సో పూర్వా ... ౧౪

బ౭మ ప్రాగస్తం కు౫౬-౧౫
బా౯గు పూర్వాభాద్ర ... ౧౫
బ౧౩ఆ ఉత్తరాభాద్ర ... ౧౨
శనివారః
శు ౧ మం శని ప్రారంభః ... ౫

Printed at the Andhra Patrika Press, Madras.

Most Thrilling ! **Most Interesting ! !**

అత్యద్భుతమగు పరిశోధక నవలలు

కన్నపుదొంగ

సెట్టు రు. 2—0—0

పగటిచుక్క

సెట్టు రు. 2—0—0

అగ్గిరాముడు

రెండవ కూర్పు రు. 0—10—0

ఈనవలలు చదువ మొదలిడినతరువాత ముగించువరకు తోచ దనుట నిశ్చితము. ఇట్టి పరిశోధకనవలలు తెలుగువారికి ఇంతవరకు వెలువడి యుండలేదు. చదివినవారికి విశదము !!

మంచితరుణము ! మఱువకుడు !!

బ్రహ్మశ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం పంతులుగారి గ్రంథములు (రు. 15-14-0 విలువ గలవి) ఒకేసారి కొనువారికి మార్చినెల ఆఖరువరకును రు॥ 10 లకే ఇయ్యబడును. లైబ్రరీలకు, ఉపాధ్యాయులకు, స్త్రీలకు, విద్యార్థులకు ఇట్టి సమయము మరల లభింపదు. బహు లాభకరము !!

గ్రంథముల వివరములు

గణపతి 1-వ భాగము	0-12-0	వినోదములు 1, 2 వ భాగములు	0-8-0
గణపతి 2-వ భాగము	0-12-0		
సిద్ధార్థచరిత్ర	0-12-0	సంఘచరిత్ర	0-4 0
గురుగోవిందు చరిత్ర	0-12-0	నలోపాఖ్యానము	0-8 0
ఖానక్ చరిత్ర	0-12-0	ప్రసన్నయాదవము	0-8-0
కర్పూరమంజరి	1-0-0	పారిజాతాపహరణం	0-8-0
సౌందర్యతిలక	1-0-0	పార్వతీపరిణయము	0 6-0
రామచంద్రవిజయం	0-10-0	చతురచంద్రహాస	0-8-0
హేమలత	0- 2-0	అహల్యాబాయి	0-12-0
మణిమంజరి	0-6-0	రాజరత్నం	0-12-0
కృష్ణవేణి	0-6-0	రాజస్థానకథావళి 1-వ	1-0-0
భారతకథామంజరి	0-8 0	డిటో 2 వ భాగము	1-0-0
సువర్ణపుష్పము	0-4-0	రఘువులచరిత్ర	0-10 0

నలోపాఖ్యానము వెల రు. 0-8-0 మాత్రమే.

అనసూయ

ద్వితీయ ముద్రణము రు 0-12-0.

(శ్రీ పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారి)

సాక్షి

నాలుగు భాగములు వెల రు. 7-4-0

భీష్మప్రతిజ్ఞ గంగోత్పత్తియు. వెల రు. 0-12-0

తేజసింగు

1-0-0

భరతసంగ్రహము పద్యకావ్యము

తాత్పర్యము సహా వేదుల సీతారామశాస్త్రి ప్రణీతము 1-0-0

అభినయము నేర్చుకొనిన వారికిని, నేర్పువారికిని మిక్కిలి యుపయోగకారి. మేజువాణీలలో ముందు కొమ్పెంప వేసుకపదువారికి గ్రంథమును తప్పక జరుపవలెను.

శిల్పసంగ్రహము

ఇండ్లు గృహములు, దేవాలయములు, గోపురములు మొదలైనవి కట్టుకొనుటకు, సంగ్రహముగా తెలుగుటీకతో వ్రాయబడినది. 1,2 వేదుల సీతారామశాస్త్రి ప్రణీతము 0-6-0

భద్రాచల రామచరిత్ర-చక్కని ప్రబంధము	1-0 0
భక్తచింతామణి - రేపటి సైండు	0 5-0
నారాయణ కీర్తనలు	0-2 0

1924 జనవరి లగాయతు ఉపాధ్యాయులందరికిని నూ సరస్వతి వాచకములకు రు 1 కి 0-2-0 అణాలు కమీషను ఇయ్యబడును. ప్రతి ఆర్డరుతోను 1/8 సొమ్ము అడ్వాన్సుగా బంపవలెను. అడ్వాన్సులేని ఆర్డరులు పంపబడవు. ప్రతిఆర్డరుతోను ఒక క్యాటలాగు ఉచితముగా పంపబడును. రు. 10 లు మించిన ప్రతిఆర్డరు 1 కి 0.2.0 వంతున కమీషను మాయొద్దగల పుస్తకములకు మాత్రమే ఇయ్యబడును. క్యాటలాగుకు పంపవలెను.

కె. యల్. ఎన్. సోమయాజులు, గోదావరి బుక్ డిపో, రాజమండ్రి

ఓమ్

ఓన్నమః ప్రణవార్థాయ శుద్ధజ్ఞానైకమూర్తయే,
నిర్మలాయ ప్రశాన్తాయ దక్షిణామూర్తయే నమః.

ప్రస్తావన

శ్రీమన్మహాదేవుని విశ్వలీలాతాండవమునం దొక చాంద్రమానాబ్దము గతించినది. అద్య బ్రహ్మకల్పమునందు ద్వితీయపరార్ధమునందు ౧౯౫౫౮౮౫౦౮౫ సౌరమానాబ్దములు గతించినవి. కలియుగమునందు ౫౦౮౫ సంవత్సరములు గతించినవి. శాలివాహనశకాబ్దములు ౧౯౦౬, క్రీస్తవశకాబ్దములు ౧౯౮౩, హిజ్రిశకాబ్దములు ౧౩౩౪, గాంధియుగాబ్దములు ౨ ముగిసినవి. ప్రభవాదిచాంద్రమానాబ్దములు ౫౭ గడచినవి. రక్తాక్షి యుదయించినది. పరమేశ్వరుని విశ్వలీలాతాండవవిహారమునందు మాయాపరిచ్ఛిన్నమైన సంసారప్రవృత్తి ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. ఆ మాయాప్రవృత్తి నాత్మసంస్కారమున కనురూపముగను జీవకాలము ననుభోగించుచు సంసారయాత్రను జేయుచు నిష్క్రమణమును జేయుచున్నవి. చిత్రవిచిత్రము లైన ప్రకృతిస్వరూపములు మహాసమ్మోహమును గలుగజేయుచున్నవి. ఈ మహాప్రపంచము రాగులకు మోహమును యోగులకు మోక్షమును సమకూర్చుచు విశ్వకల్యాణమున కాధారముగ నున్నది. ఈ పరమార్థమునే పరిపరివిధములను భక్తులు భజించుచున్నారు. కవులు వర్ణించుచున్నారు. గాయకులు పాడుచున్నారు. పండితులు ప్రశంసించుచున్నారు. శిల్పులు చిత్రించుచున్నారు. జ్ఞానులు కనుగొనుచున్నారు. యోగు లనుభవించుచున్నారు. ఈనిత్యానుభవమును ప్రపంచమునకు వ్యక్తముచేసి యుద్ధరించుటకు మహానుభావులు చేసినప్రయత్నములు గతసంవత్సరకావ్యకళాదులచరిత్రములయందు గోచరం బగుచున్నవి. సకలదేశములందును కావ్యకళాశాస్త్రములందు నూతనభావాంకురములు వికసించుచున్నవి. ఆధిభౌతికవిభవారాధనమునందు లగ్నమైన ప్రపంచదృష్టి యాధ్యాత్మికభావమునకు మరలుచున్నది. పశుబలారాధనతత్పరములైన పాశ్చాత్యజాతులందు సమితమము ధర్మజిజ్ఞాస యుదయించినది. ధర్మమూర్తియైన గాంధిమహాత్ముని ధర్మోపదేశములందు పాశ్చాత్యాభిమానులకు సమితము విశ్వాసము గలుగుచున్నది. భారతదేశవిమోచనము నిమిత్తమున గాంధిమహాత్ము డుపదేశించిన పరమధర్మము శ్రీకృష్ణుడు పార్థుని నిమిత్తమున నుపదేశించిన గీతాధర్మమువలె ప్రపంచోద్ధరణమునకు దోడ్పడుటకు పరమేశ్వరుడు వర్తమానసంవత్సరమునం దనుగ్రహించుగాత!

అరిష్టదాయకము లైన ఇకారాంతవర్షసప్తకమునందును రుధిరోద్గారి గతించినది. రక్తాక్షి యుదయించినది. ఈ గుడిసర్షములందు కాళయుక్తికి శుక్రుడు, సిద్ధార్థికి కుజుడు, రౌద్రికి రవి, దుర్మతికి శని, దుందుభికి బుధుడు, రుధిరోద్గారికి రవియును, ప్రభువులై, మహాసంక్షోభమును గలుగజేయుచున్నవిధమును ప్రపంచచరిత్రము విశదము చేయుచున్నది. ఇకారాంతసంవత్సరములందు కడపటి సంవత్సరమైన రక్తాక్షిసంవత్సరఫలమైనను భగవదనుగ్రహమువలన శుభదాయకముగ నుండుటకు ప్రపంచము పరితపించుచున్న విధమును సకలరాజ్యచరిత్రములును చెప్పక చెప్పుచున్నవి.

రక్తాక్షి సంవత్సరము

రక్తాక్షి సంవత్సరమునకు శని ప్రభువు, సేనాధిపతి, అర్ఘాధిపతి, మేఘాధిపతి, గ్రామపాలకుడు; ఫలము:— అధర్మము, అల్పవృష్టి, నీచకర్మాసక్తి, నీచవృత్తి, సంక్షోభము, కృష్ణధాన్యసమృద్ధి, చోరబాధ; రవి మంత్రి; ఫలము:—యుద్ధము, రాజవైరము, అధర్మము;

బుధుడు సస్యాధిపతి, పురోహితుడు; ఫలము:— మధ్యవృష్టి, మందసస్యము, ప్రజాపీడ, పురోహితుల సూక్ష్మబుద్ధి; చంద్రుడు ధాన్యాధిపతి; ఫలము:— క్షీరసమృద్ధి, సుభిక్షము, ఆరోగ్యము, సువృష్టి; శుక్రుడు రసాధిపతి, దైవజ్ఞాధిపతి; ఫలము:— పుష్పసమృద్ధి ఫలసమృద్ధి, సుగంధవస్తుసమృద్ధి, రాజనీతివిచారము, కర్మాభివృద్ధి, నీతివ్యాపనము; కుజుడు నీరసాధిపతి, పరీక్షకుడు; ఫలము:— చందనాగరుకస్తూరీప్రవాళాభివృద్ధి, చోరాగ్నిశస్త్రబాధ; గురువు గణకుడు; ఫలము:— సౌమ్యబుద్ధి, సౌఖ్యము, సదాచారము; బలభద్రుడు పశునాయకుడు; ఫలము:— సువృష్టి, తృణసస్యసమృద్ధి, సుభిక్షము. సంవత్సరమునకు సామాన్యఫలము:—

శ్లో. రక్తాక్షివత్సరే సస్యవృద్ధి ర్వృష్టి రనుత్తమా,
ప్రేక్షన్తే సర్వదాఽన్యోన్యం రాజానో రక్తలోచనాః
శ్లో. ఆహవే నిహతా స్సర్వే భూపా రోగై స్తథాజనాః
తథాఽపి తత్ర జీవన్తి రుధిరోద్గారివత్సరే.

రక్తాక్షి సంవత్సరమునకు సంరంభము, సంక్షోభము, విప్లవము సామాన్యఫలములుగ నున్నను సౌమ్యఫలబీజములను నయితము గ్రహబలము సూచించుచున్నది. ఈ సంవత్సరమునకు రాజైనశని రవిసంయోగమును బొంది ప్రపంచమునకు శాంతిని గలుగజేయుటకు భగవంతుడనుగ్రహించుగాక.

పదునాల్గవసంవత్సరాదిసంచికను సకాలమున ఆంధ్రప్రపంచమునకు సమర్పించుట కనుగ్రహించిన యాంధ్రమహాజనులకును భగవంతునకును వందనముల నర్పించుచున్నాను.

సంచికలు

సాధారణసంవత్సరాదిని ప్రారంభమైన సంచికల ప్రచారణము క్రమవికాసమును బొందుచున్నవిధమును పదునాల్గు సంచికలవీక్షణము విశదము చేయుచున్నది. ఆంధ్రపత్రికల చరిత్రమునందు సంవత్సరాదిసంచికలు నవయుగారంభమును విశదము చేయుచున్నవి. పందొమ్మిదవ శతాబ్దాంతమునందు లోకకల్యాణమున కవతరించిన నవశక్తికి మంగళహారతులను సమర్పించుట కాంధ్రహృదయము దోహదపడుచున్నవిధమును సంవత్సరాదిసంచికలయందలి వ్యాసములు పద్యములు పటములు విశదము చేయుచున్నవి. స్వదేశోద్యమముతో నారంభమైన నూతనోత్సాహము స్వధర్మానుష్ఠానమునందు పరిణామము నొందుచున్నవిధమును నాంధ్రభావప్రపంచచరిత్రము విశదముచేయుచున్నది. ఆంధ్రులదృష్టి బాహ్యసాధనల నుండి యాంతరంగికసాధనములకు మరలిన విధమును భావప్రపంచము విశదముచేయుచున్నది. ఈ ధర్మవికాసమును సంవత్సరాదిసంచికలయందలి వ్యాసములు విశదము చేయుచున్నవి. దేశకాలపాత్రస్థితిగతుల కనురూపమైన ధర్మప్రతిష్ఠాపనమున కనుకూలముగను సంవత్సరాదిసంచికలస్వరూపస్వభావాదులును పరివర్తనమును బొందుచున్నవిధమును గతసంచికలవలె రక్తాక్షిసంచికయును విశదముచేయుచున్నది.

గతసంవత్సరమున నాంధ్రరాష్ట్రకాంగ్రెసు చరిత్రమునం దొకసువర్ణఘట్టము నిర్మితమైనది. ముప్పదెనిమిదవదేశీయమహాసభ ఆంధ్ర

కాంగ్రెసు సంచిక

రాష్ట్రమునందలి కాకినాడపురమునందు మొదటిసారి గూడినది. ఈ యపూర్వసమావేశమునకు సంబంధించిన విషయము లీసంచికయందు ప్రాముఖ్యమును బొందినవి. లక్షలకొలది ప్రజలు కాకినాడయందు జాతీయతీర్థయాత్రను జేసి నాయకులను సందర్శించి కృతార్థులైరి. కాకినాడయందు గూడినసభల యుదంతమును నాయకులయుపదేశములును నిందు జేర్పబడినవి. దేశభక్త వేంకటప్పయ్యపంతులు మౌలానా మహమ్మదాలి రాజేంద్రప్రసాదు జవాహరిలాలు నెహ్రూ చిత్తరంజనదాసు జయకరు సదాశివయ్యరుగారులు మొదలగువారి యుపన్యాసములును చిత్రపటములును నిందు జేర్పబడినవి. ఈ వ్యాసములకు దోడుగ వాఙ్మయమునకును రాజ్యాంగాదులకును సంబంధించినవ్యాసములును భావభరితములైన పద్యాదులును జేర్పబడినవి.

కాంగ్రెసు సమావేశమైన గాంధినగరమునకు సంబంధించిన ఛాయాపటము లీసంచికయందు ప్రచురమును గాంచినవి. జాతీయమహాసభ

చిత్రపటములు

గూడిన పెద్దడేరా పటము ప్రదర్శనము

నకు సంబంధించిన పటములు సంయుతము గలవు. గతసంవత్సరస్వరాజ్యసంరంభమునందు నాగపురపతాకసంరంభమునకు ప్రాముఖ్యము గలిగినది. స్వరాజ్యపతాకవిజయమునకు లక్ష్యముగను గాంధీనగరమునందు వేలకొలది సేవకుల సమక్షమునను జేయబడిన స్వరాజ్యధ్వజారోహణపటము ముద్రింపబడినది. నాగపురము సత్యాగ్రహపతాకసంరంభమునందువిజయమును బడసిన శాంతియోధులపటములును రంగములపటములును జేర్పబడినవి. ఆంధ్రదేశమునకు సంబంధించిన యితరపటములును నెప్పటియట్లు ముద్రింపబడినవి. కార్మికనాయకుడును ప్రధానమంత్రియును రామ్సే మెక్డొనాల్డుని పటము, తురుష్కరాజ్యాధిపతి కెమెలుపాషా పటము, కార్మికనాయకులపటములు ఇతరమైన పటములు గలవు.

శాంతమూర్తియైన గాంధిమహాత్ముని పటములు ముఖపటముగను ప్రత్యేకపటముగను ముద్రింపబడినవి.

ముఖపటము

ముఖపటమునందు శస్త్రచికిత్సానంతరము తీసిన రూపమును మొదటిపటమునందు శ్రీకృష్ణజన్మస్థానమునకు బాహ్యాకారమును నిరూపింపబడినవి. ఈరూపములందు నయితము మహాత్ముని మహాత్యాగము సువ్యక్తంబగుచున్నది. లోకకల్యాణమునకు పునర్జన్మమునెత్తిన మహాత్మునిరూపసందర్శనము నామస్మరణము పావనకరములు. మహాత్ముని విమోచనమును నారోగ్యమును జాతీయహృదయము నావరించిన నిశ్చేష్టత కుత్తేజనమును గలుగజేసినవి. దేశమునందంతటను నూతనోత్సాహము విజృంభించుచున్నది. ఆంధ్రులు వారి భక్త్యుత్సాహములను విశదము చేయుటకు దేశకైంకర్యమునకు లక్షరూప్యములను పూజానిధిని సమకూర్చి గాంధిమహాత్మునకు సమర్పించుటకు నిర్ణయించిరి. ఆంధ్రమహాజనులు కృతనిశ్చయులై యథాశక్తిని పూజానిధికి కానుకలను సమర్పించి స్వధర్మనిర్వహణమును జేసి పరమేశ్వరానుగ్రహమునకు పాత్రులగుదురుగాత!

ప్రపంచప్రవృత్తి

ప్రపంచపరిస్థితుల అయోమయస్థితిని యూరపు రాజ్యముల పరిస్థితులు విశదము చేయుచున్నవి. ఫ్రాన్సు ప్రబలస్థితియందున్నను జర్మనుపిశాచమును తలచి భయపడుచున్నది. గతసంవత్సరమునందు రూరుప్రాంతము నాక్రమించుకొని యర్బుదముల ద్రవ్యమును వ్యయము చేసినది. వ్యయమున కనురూపమైన ప్రయోజనము ఫ్రాన్సునకు సమకూడక పోయినను జర్మనీస్థితి కపారమైన నష్టము గలిగినది. జర్మనీని విభజించుటకు ఫ్రాన్సు చేసిన ప్రయత్నములు నిరర్థకములైనవి. విభాగపక్షావలంబనులకు సంప్రాప్తమైన పరాభవము సకలదేశములందును దేశద్రోహులకు గుణపాఠమును నేర్పుచున్నది. జర్మనీయందు విభాగపక్షావలంబనులకు దారుణమరణావమానములు శరణ్యములైనవి. అయినను ఫ్రాన్సునకు జ్ఞానోదయము గలుగలేదు. జర్మనీని యధోగతియందుంచుటకు ఫ్రాన్సు చతుర్విధోపాయములను వినియోగించుచు మిత్రభేదాదిదుస్తంత్రముల నవలంబించుచున్నది. ఆ తంత్రములన్నియును ఫ్రాన్సున కాత్మవిశ్వాసమును గలుగజేయుటకు నిరుపయోగముగ నున్నవి. ఫ్రాన్సు తనకు మించిన మహాసైన్యములను సంరక్షించుచు నాత్మనాశనమును జేసికొనుచున్నది. ఫ్రాన్సుపక్షమునందు గల రాజ్యములును, యుద్ధసన్నాహములను జేయుచు యూరపు రాజ్యములు, 1927 వ సంవత్సరమునందు తిరిగి సంగ్రామదావానలమును వ్యాపింపజేయుటకు సిద్ధమగుచున్న విధమును రాజ్యములస్థితి విశదముచేయుచున్నది. ఫ్రాన్సు దేశము నష్టపరిహారము మిషమీదను జేయుచున్న బీభత్సమున కాద్యంతములు గనుపింపకున్నవి. నష్టపరిహారసమస్యను నిర్ణయించుట కేర్పడిన యుపసంఘనిర్ణయములను పోయిన్కేరి ప్రభుత్వము నిరాకరించుట నిశ్చయము.

నష్టపరిహారమునకు జర్మనీ 2,25,00,00,000 నవరనుల నిచ్చుటకును గ్రేటుబ్రిటను అమెరికాకీయవలసిన సొమ్మునుమాత్రము తీసికొని శేషించినదానిని ఫ్రాన్సు మొదలగు దేశములకిచ్చుటకును బ్రిటీషుప్రభుత్వ మంగీకరించినది. బ్రిటిషుప్రభుత్వము అమెరికాకు 4,60,00,00,000 డాలరుల అసలు మొత్తమును 6,50,59,65,000 డాలరుల వడ్డీని 62 ఏండ్లయందు చెల్లింపవలయును. ప్రతియేటను బ్రిటీషుప్రభుత్వము 18,00,00,000 డాలరులను

అప్పునకుగాను చెల్లించుచున్నది. ఎవరిసంగతి యెటు లున్నను ఫ్రాన్సుదేశముమాత్రము తనభాగమునకు 130,00,00,000 పవనులు గావలయునని కోరుచున్నది. జర్మనీ నష్టపరిహారము మొత్తమంతయును 150,00,00,000 పవనులకు మించగూడదని ఘోషించుచున్నది. మొత్తము విషయమై సమాధానము కుదిరినను ఇచ్చెడి విధానమునందును హామీయందును ఫ్రాన్సు తనపట్టును విడువకున్నది. యూరపురాజ్యములసంగ్రామబీజములను ఫ్రాన్సు పెంచి పోషించుచున్న విధమును నష్టపరిహార సమస్యయును ఫ్రాన్సురాజ్యనీతియును విశదము చేయు చున్నవి. ఈమహోపద్రవమునుండి యూరపురాజ్య ములను ప్రపంచమును నుద్ధరింపవలసినభారము కార్మిక ప్రభుత్వముమీద గలదని రాజ్యాంగపరిస్థితులు విశదము చేయుచున్నవి.

బ్రిటీషురాజ్యాంగతంత్రమునందు మైవానుగ్ర హామువలన నపారమైన పరివర్తనము గలిగినది. కార్మికుల

కార్మిక ప్రభుత్వము

వినుప్రభుత్వపు నిర్మాణత్వము ప్రజా స్వాదమునందసంతృప్తిని గలుగజేసినది. ఎన్నికలయందు సంయుక్త ప్రభుత్వము పరాజయము నొందినది. కన్సర్వేటివ్‌లసంఖ్య 346 నుండి 259 కి తగ్గినది. కార్మికులసంఖ్య 144 నుండి 187 కిని లిబరలులసంఖ్య 11 నుండి కిని 147 పెరిగినది. లేబరు లిబరలుపక్ష సంయోగమువలనను కార్మిక ప్రభుత్వము బ్రిటీషు రాజ్యాంగమునందదృష్టవశమునను నేర్పడిన సంగ్రామసమయమునందు దేశద్రోహిగ బరిగణింపబడి నిర్బంధములకు బాలైన రామ్సె మెగ్డొనాల్డు మహాశయు నకు ప్రధానమంత్రిపదవి నధిష్ఠింపగలభాగ్యము గలిగినది. ఈయదృష్టము భారతభూమికి బ్రయోజనకరము గాక పోయినను లోకశాంతికైనను ప్రయోజనకరమగునని రాజ్యాంగపరిస్థితులు విశదముచేయుచున్నవి. కార్మిక పక్షము సోవియటు రుష్యాతో సమాధానమును జేసికొని నది. తురుష్కులతో జేసిన లాసేను ఒడంబడిక నామోదించినది. ఫ్రాన్సుదేశముతోను జర్మనుదేశముతోను సమాధానమును జేయుటకు బ్రయత్నములను జేయు చున్నది. స్వస్థలవిషయములందును సమ్మెకట్టులందును కార్మికసమస్యలందును సమాధానముల నేర్పాటు చేయు టకు బ్రయత్నములను చేయుచున్నది. బలహీనమైన కార్మికపక్షము మీ స్వల్పకాలమునందు జూపినసాహస ధైర్యములు రాజ్యాంగపరిజ్ఞానము సంస్తవనీయములు. బ్రిటీషుమంత్రివర్గమునందు విద్యాసంపన్నులు మాన ధనులు తత్త్వజ్ఞులు నున్నను బలీయమైన సామ్రాజ్య సంస్కారము స్వధర్మనిర్వహణమునకు ప్రతిబంధకమాగ నున్నది. ఫ్రాన్సుదేశమును సమాధానపరచుటయందు జూపెడి పరిజ్ఞానము కార్మిక ప్రభుత్వపు ప్రతిష్ఠను వ్యక్తము చేయుగలదు. కార్మిక ప్రభుత్వము యూరపురాజ్యాంగ సమస్యలయందెంత యుదారస్వభావమును గనబరచి నను భారతరాజ్యాంగసమస్యపట్లను పరాసమును నిరా దరణమును జూపగలవిధమును స్వల్పకాలానుభవము విశదముచేసినది.

రాజ్యాంగరంగమునందు కార్మిక మంత్రివర్గ ప్రవేశము భారతీయనాయకుల హృదయములం దాశాంకురములను వికసింపజేసినట. ఉదారాశయ ములను దెలిపిన రామ్సెమెగ్డొనాల్డుగారును వారి యనుచరులును స్వాతంత్ర్యమును స్థాపించుటకు

భారతీయుల నిరాశ

దోడ్పడుదు రనునాశ గలిగినది. మహా గౌరవనీయులు శ్రీనివాస శాస్త్రి గారును సామ్రాజ్య శాసనసభ్యులును కార్మికమంత్రులకు స్వస్తివాచకములను సమర్పించిరి. కాని ఈయాశలన్నియును నిరాశలైనవి. కార్మికపక్షము నకు కర్నలు వెజివుడునుగాని హాల్డేను ప్రభువునుగాని భారతరాజ్యాంగమంత్రినిగ నియమించుటకు ధర్మ ప్రతిపత్తి గలుగలేదు. అజ్ఞాతుడైన సర్ సిడ్నీ ఓలివియరు మంత్రిపదవిని స్వీకరించిరి. ఓలివియరు ప్రభువుగారి భావము లు భారతహృదయమునందు నిరాశను బలపరచినవి. ఓలివి యరుగారు నిరాశాసందేశమును చల్లగను వెల్లడిచేసిరి. సంస్కరణశాసనమును ప్రస్తుతము పరిశోధించుట యసం భవమని మంత్రి సమర్థించి బ్రిటీషురాజ్యాంగశీలమును విస్పష్టముచేసెను. ఓలివియరు ప్రభువుగారి ప్రసంగము

సహాయమంత్రి రిచార్డ్సుగారి వ్యాఖ్యానములు నిరాశను కలుగజేసిన విధమును భారతరాజ్యాంగప్రవృత్తి విశదముచేసినది. ఓలివియరు ప్రభువు రిచార్డ్సుగారు లేమి చెప్పినను చెప్పకపోయినను రాజ్యాంగసంస్కరణశాసనమును విమర్శించుట మాత్రము ప్రస్తుత మసంభవ మని విశదమైనది. వ్యక్తులయుదారాశయములును పక్షముల సిద్ధాంతములును భారతరాజ్యాంగముల వాసనలతో సంకుచితములు గాగల విధమును కార్మికపక్షప్రవర్తనము విశదముచేసినది. అయోమయమును దారుణమ్మునునైన భారతరాజ్యాంగవిధానమునందు ప్రకాశము ప్రవేశించుట కవకాశములు లేవని ౧౯౧౭ వ సంవత్సరమునందు మాంటెగుగారు ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతమే వర్తమానకాలమునందు స్థిరతరముగ నున్నదని యనుభవము విశదముచేసినది. అధికారాసనమునందు శ్రీరామా రామారాయణంగారు కూర్చున్నను, సర్ మాల్కం హేలిగారు కూర్చున్నను, రీడింగు ప్రభువుగారి ఓలివియరు ప్రభువుగారు కూర్చున్నను ప్రయోజనము సమానమని విశదమైనది. అధికారసాహచర్యము భయంకరమైన న్యాయమునందు పరిణమించెడి విధమును అనుభవము విశదము చేసినది. ఈ యనుభవమే అసహాయయోగాభ్యాసమునకు కారణమైనది. స్వరాజ్యపక్షనాయకుల యనుభవముయొక్క మీసత్యమును విశదము చేయుచున్నది. భారతదేశమోక్షము భారతీయుల యధీనము నందు గలదను సత్యము తిరిగి వెల్లడియైనను నాయకుల దృష్టిమాత్రము పార్లమెంటునుండియును శాసనసభలనుండియును మరలకుండుట విచిత్రముగ నున్నది. నిరంకుశవిధానమునకు సహజమైనఫలము గలుగునపుడు సంభ్రమమున కవకాశము లేకపోయినను నిరంతరమైన ఆశాభంగము సహజముగ విభ్రమమును గలుగజేయుచుండును. గతసంవత్సరకాంగ్రెసుచరిత్ర సంభ్రమకారణములను విశదము చేయుచున్నది.

గయాకాంగ్రెసు త్రివిధబహిష్కారమును సమర్థించినను దాసు పక్షమువారు వారిపట్టును నెగ్గించుకొనుటకు విశ్వప్రయత్నములను జేసిరి. నిర్మాణకార్యవిధానమునందు లగ్నము గావలసిన శక్తిసామర్థ్యములు ఖండనమండనములకు వినియోగించినవి.

శాసనసభా ప్రవేశము

ప్రతికక్షులదృష్టి ప్రజలదృష్టి దాసు రాజగోపాలాచార్యులుగారల భావవిమర్శనమునందు లగ్నమయ్యె. నిర్మాణవిధానమునందు లగ్నము కాకుండెను. ప్రవేశవాదులు బహిష్కారవాదులు ప్రదర్శించిన వాక్కలహములతో గాలయాపనము చేసిరి. ప్రయోగసమాధానము నాస్థిరము సమాధానము కాలహరణమునకు సాధనము మైనది గాని సంయోగమునకు సాధనము గాలేదు. బొంబాయి సమావేశమునందు ప్రత్యేకసమావేశ మవసర మని నిర్ణయింపబడినది. ఆ నిర్ణయమున ననుసారముగ ఢిల్లీయందు సెప్టెంబరు మాసాంతము నందు ప్రత్యేకమహాసభ గూడినది. ఆ మహాసభయందు ప్రతిజ్ఞబహిష్కారపురస్కృతమైన అసహాయోద్యమసిద్ధాంతము సమ్ప్రతిపాదితమైనను మతనైతికవిధమైన ప్రతిబంధకములు లేనివారు సభ్యులై ప్రవేశింపవచ్చుననియు ఎన్నికలయందు పాల్గొనవచ్చుననియు నిర్ణయింపబడినది. ఆనిర్ణయము స్వరాజ్యపక్షాశయమును సఫలముచేసినను దేశమునందు శాంతి గలిగి ప్రజాదృష్టి నిర్మాణకార్యవిధానమునందు లగ్నము గాలేదు. ఢిల్లీసమావేశానంతరము ప్రజలదృష్టి ఎన్నికలయందు లగ్నమయ్యె. నిర్మాణవిధానము నామమాత్రావశిష్టముగ నిలిచియుండెను. ఎన్నికల యనంతరము కాకినాడయందు గూడిన భారతజాతీయమహాసభయందు ప్రజలదృష్టి నిలిచినది. కాంగ్రెసు చరిత్రమునందు నిశ్చేష్టాకరమును వివాదగ్రస్తమును విచారకరమునైన గతసంవత్సరచరిత్రము అసహ్యాకరమైన ఘట్టముగ నుండగలదు.

ఈ పరమవిషాదకరమైన ఘట్టమునందు నాగపురపుసత్యాగ్రహము మహాజ్యోతివలె ప్రకాశించుచున్నది. శ్రీయుత జమ్నాలాలు బజాజుగారి

పతాక విజయము

నాయకత్వముక్రిందను నాగపురమునందు జరిగిన స్వరాజ్యపతాకసంరంభమును విజయమును ప్రజాభ్యాశయము నాహ్వా

చిన స్వరాజ్యానుతాపమును విశదము చేయుచున్నవి. వేలకొలది యువకులు పరమోత్సాహముతో స్వరాజ్య పతాక సంరక్షణమునకు నిర్బంధమును స్వీకరించిన విధము స్వాతంత్ర్య సంరంభమునందు పవిత్రఘట్టముగ నుండగలదు. బోర్సదు అపరాధపన్ను నిరాకరణ విజయమును గతసంవత్సర చరిత్రమునందు గణ్యమైన యధ్యాయముగ నున్నది. ఈయుభయ విజయములకు శ్రీయుత వల్లభభాయి పటేలుగారి శాంతము సామర్థ్యము కారణములు. అకాలీజట్టుల ప్రశాంతవిజయమును నొక ముఖ్యఘట్టమును తెలుపుచున్నది. ఈ విషమ పరిస్థితులందు విముక్తులైన ఆలీసోదరుల ప్రవేశము శాంత్యుత్సాహములకు కారణమైనది.

కార్యవాదులు

కార్యవాదులైన ఆలీసోదరుల విమోచనములు విషాదాయత్తమైన ప్రజాహృదయమునందు తేజమును గలుగజేసినవి. రాజగోపాలాచార్యుల పక్షమువారు కార్యభారమును ఆలీసోదరులపరముచేసి వారియాజ్ఞలను పాలించుట కంగీకరించిరి. మౌలానా మహమ్మదాలీగారు ఢిల్లీయందలి రాజీ తీర్మాన మంగీకృతమగుటకు కారకులు. శ్రీయుత వల్లభభాయిపటేలు, జమ్నాలాలుబజాజు, గంగాధరదేశపాండే, దేశభక్త వెంకటప్పయ్య, డాక్టరు కిచలుగారులు మొదలగు నాయకులు కార్యభారమును మహమ్మదాలిగారి యధీనము చేసిరి. సామదానాద్యుపాయములను కాంగ్రెసు పక్షమువారిని స్వరాజ్యపక్షపు రాజీకి మహమ్మదాలిగారొప్పిదముచేసిరి. వరదాచార్యులు, సుందరలాలు, శ్యామసుందరబాబుగారులవంటి బహిష్కారవాదులు రాజీతీర్మానమును ప్రతిఘటించినను మధ్యస్థపక్షముయొక్కయు మహమ్మదాలిగారియొక్కయు బలవంతమువలనను రాజీతీర్మాన మంగీకరింపబడినది. కాంగ్రెసుపక్షమువా రెన్నికలయందు ప్రతిఘటనప్రస్థానమును జేయుటకు విరమించిరి. స్వరాజ్యపక్షమువారికి సభాప్రవేశప్రస్థానమును జేయుట కవకాశములు గలిగినవి. దేశబంధు చిత్తరంజనదాసుగారు విజయయాత్రను జేసి స్వరాజ్యపక్షమునకు తేజమును గలుగజేసిరి. అక్టోబరు నవంబరు డిశంబరుమాసములందు ప్రజాదృష్టి యంతయు నెన్నికలయందు లగ్నమైనది. యథార్థముగను గతసంవత్సరమంతయును వ్యర్థమైన వాదప్రతివాదములతో గడచినది. తిలకుస్వరాజ్యనిధి ఖద్దరునిర్మాణము కాంగ్రెసుసంఘములు మూలబడినవి. కాకినాడ కాంగ్రెసు కాంగ్రెసుజీవనమునందు గలిగిననిశ్చేష్టతను దొలగించి నూతనోత్సాహమును గలుగజేసినవిధమును దేశచరిత్రము విశదము చేయుచున్నది.

కాకినాడ కాంగ్రెసు

ముప్పదియెనిమిదవ భారతజాతీయమహాసభ కాకినాడయందు జయప్రదముగ జరిగినది. ఆలీసోదరుల నాయకత్వము విజయమునకు శుభసూచకముగ నుండెను. ఢిల్లీరాజీకి కారకుడైన మహమ్మదాలిగారు కాకినాడయం దారాజీని సమర్థించుట యవసరమైనది. శ్రీయుత రాజగోపాలాచార్యులుగారికిని, దేశబంధు చిత్తరంజనదాసుగారికిని, గొప్పకలవరమునకు కారణమైన విషయములన్నియును సమాధానము కుదిరినది. ఉభయులును అసహాయోగసిద్ధాంతమును పునఃప్రతిపాదనమును జేయుటకును ఢిల్లీరాజీని సంరక్షించుటకును నంగీకరించిరి. ఈయపూర్వసంయోగము కాకినాడకాంగ్రెసువిజయమునకు దోడ్పడినది. ఉభయనాయకులును నిర్ణయించినతీర్మానమును కాంగ్రెసు ఆమోదించి వివాదమునకు మూలమైన కలహబీజములు నంతరింపజేసినది. కాంగ్రెసు అసహాయోద్యమ ధర్మబద్ధమైనను స్వరాజ్యపక్షస్థితి కవకాశము గలిగినది. రెండుపక్షములయందును ప్రతివాదుల కీరాజీతీర్మాన మసంతృప్తిని గలుగజేసినను సామాన్యముగ నీతీర్మానము సంతృప్తిని గలుగజేసినది. ఈస్నేహపరిస్థితి కాంధ్రుల సౌజన్యము మూలమని కాకినాడకాంగ్రెసుపరిస్థితులు విశదముచేసినవి. రాజీవిషయమునందువలె నితరవిషయములందును కాకినాడకాంగ్రెసుసమావేశము పరిగణనీయముగ నున్నది. లక్షలకొలది ప్రజలు ఖద్దరుబట్టలను గట్టుకొని కాంగ్రెసుయాత్రను జేసి యానందించిరి. పరమోత్సాహముతో నాయకులయుపదేశముల నాలకించిరి. గాంధీనగరము, ఖద్దరుగుడారము, స్వరాజ్య

ధ్వజారోహణము, నగరసంకీర్తనములు, భజనలు, సేవా బృందములు, వివిధసభలు, ఖద్దరుప్రదర్శనము, నాయకులయుపదేశములు ప్రజలయుత్సాహము కాకినాడ సమావేశమున కనిర్వచనీయమైనశోభను గలుగజేసి కాంగ్రెసుప్రతిభను వెల్లడిజేసినవి. కన్నులుగలవారి కీయుదంతము జ్ఞానోదయమును గలుగజేయుటకు జాలియున్నను కన్నులుండియును జూడనివారిని జూచునటులు చేయుట బ్రహ్మకైనను తరముగాదుగదా!

స్వరాజ్య పక్షము

ఎన్నికలయందు స్వరాజ్యపక్షమునకు గొంత విజయము గలిగినది. మధ్యరాష్ట్రములందు స్వరాజ్యపక్షమునకు పూర్ణవిజయము గలిగినది. డాక్టరు మూంజె రాఘవేంద్రరావుగారుల నాయకత్వముక్రిందను మధ్యరాష్ట్రములందు ప్రతిష్టంభనము పూర్ణముగ నవలంబింపబడినది. ఆర్థికశాసనమును నితరశాసనములను శాసనసభ నిరాకరించినది. సర్ ఫ్రాంకుస్లయిగారు ప్రజాయత్తశాఖలను స్వాధీనము చేసికొని నిరంకుశాధికారము నుపయోగించుచున్నారు. వంగరాష్ట్రమునం దెన్నికలయందు స్వరాజ్యపక్షమునకు పూర్ణమైన విజయము గలుగకపోయినను నితరపక్షముల వారి సాహచర్యమువలనను గొంతవఱకు ప్రతిష్టంభనతంత్రము సాధ్యమైనది. నిరాకృతమైన యార్థికభాగములను లిట్టను ప్రభువు పునరుద్ధారణము చేసి స్వరాజ్యపక్షమును బాధించుచు ప్రభుత్వవ్యవహారములను నిరాటంకముగ నడుపుచున్నాడు. సామ్రాజ్యశాసనసభయందు స్వరాజ్యపక్షమునకు పూర్ణమైన విజయము గలుగకపోయినను నితరపక్షముల సహాయమునను పండిత మోతీలాలునెహ్రూగారు ప్రతిష్టంభన ప్రస్థానమును నిపుణముగ జేయుచున్నారు. స్వరాజ్య స్వాతంత్ర పక్షముల సంయోగము బలము నొసంగినది. ప్రభుత్వమునకు పూర్ణమైన పరాజయము గలిగినది. రాజ్యాంగసమస్యను నిర్ణయించుటకు నాయకులసభా సమావేశ మావశ్యక మను తీర్మానమును శాసనసభ ప్రతిపాదించినది. ఆర్థికశాసనమును శాసనసభ పండిత మదనమోహనమాలవీయగారి నాయకత్వము క్రిందను నిరాకరించినది. నిర్బంధశాసనముల నుపసంహారము చేయవలయునను తీర్మానమును ప్రభుత్వము చతుర్విధోపాయముల ప్రతిఘటించినను సభ యంగీకరించినది. భారతప్రభుత్వ మితరసందర్భములందును పరాజయము బొందినది. ఈపరాజయ పరంపరలు ప్రజాధికారబద్ధమైన ప్రభుత్వమునకు ప్రతిబంధకములుగాని నిరంకుశ ప్రభుత్వమునకు ప్రతిబంధకములు గావు. గవర్నరుజనరలు తలచినపుడెల్లను శాసనములను సమర్థించుట కధికార మొసంగెడిశాసనము నిర్మింపబడినది. స్టేటుకౌన్సిలు సహాయమున నార్థికశాసనము శాసనరూపమును దాల్చినది. కె. వి. రంగస్వామి అయ్యంగారు మినహా శేషించినవారందఱును రాజప్రతినిధివ్యవహారము నామోదించిరి. రాజ్యాంగసంస్కరణములు సమకూర్చిన స్వాతంత్ర్యము మితవాదులకు స్వరాజ్యపక్షమువారికి ప్రపంచమునకు విశదమైనది. స్వరాజ్యపక్షము తలచిన ప్రతిష్టంభనతంత్ర మసాధ్యమని విశదమైనది. భారతప్రభుత్వ మక్షయముగను నిరంకుశాయుధములను వినియోగింపగలవిధము విశదమైనది. రాష్ట్రీయశాసనసభలయందును ప్రభుత్వములు పరాజితములైనను నిరాటంకముగను నిరంకుశాధికారము సాగుచున్నది. చెన్నరాష్ట్రమునందు ప్రజాప్రతినిధులైన మంత్రు లధికారుల ప్రాపకమువలనను రాజ్యయాత్రను, జీవయాత్రను జేయుచున్నారు. మంత్రులయధికారము మిథ్య యని మద్రాసుశాసనసభావ్యవహారములును నితరరాష్ట్రముల సభావ్యవహారములును విశదముచేసినవి. అయినను సంస్కరణములను పట్టుకొని పెనగులాడదలచినమహాశయు లెందఱో గలరు. స్వరాజ్యపక్షమువారి కనుభవమువలన సంస్కరణముల ప్రయోజనము గోచరంబైనది. ఈపరిజ్ఞానము క్రొత్తగాకపోయినను భారతీయులకు విభ్రాంతిని గలుగజేసినది. ఈసంరంభప్రస్థానమునందు స్వరాజ్యవాదుల కర్తవ్య మగ్రాహ్యముగ నున్నది. నిరంకుశప్రభుత్వ మెంతకాల మీవిధమునను ప్రవర్తించునదియును కాలము విశదముచేయగలదు. నిరంకుశవిధానమునకు ప్రతీకార మసహాయయోగముగాని సహాయవిధానము గాదని యధికారహృదయము విశదముచేసినది.

సంస్కరణముల ప్రయోజన మేటన్నను అధికారహృదయము నిరంకుశదుర్గమునందు సుప్రతిష్ఠితముగ నుండగలవిధము విశదమైనది. నిరంకుశదుర్గభేదనము స్వశక్తి వలన సాధ్యము గాగలదనియును పరాపేక్షవలన సాధ్యము గాదనియును విశదమైనది. ముప్పదికోట్ల భారతీయులు స్వశక్తిని వినియోగింపగలవిధమును నిర్ణయించుటయె నిరంకుశాధికారదుర్గమును భేదించుటకు సాధనము.

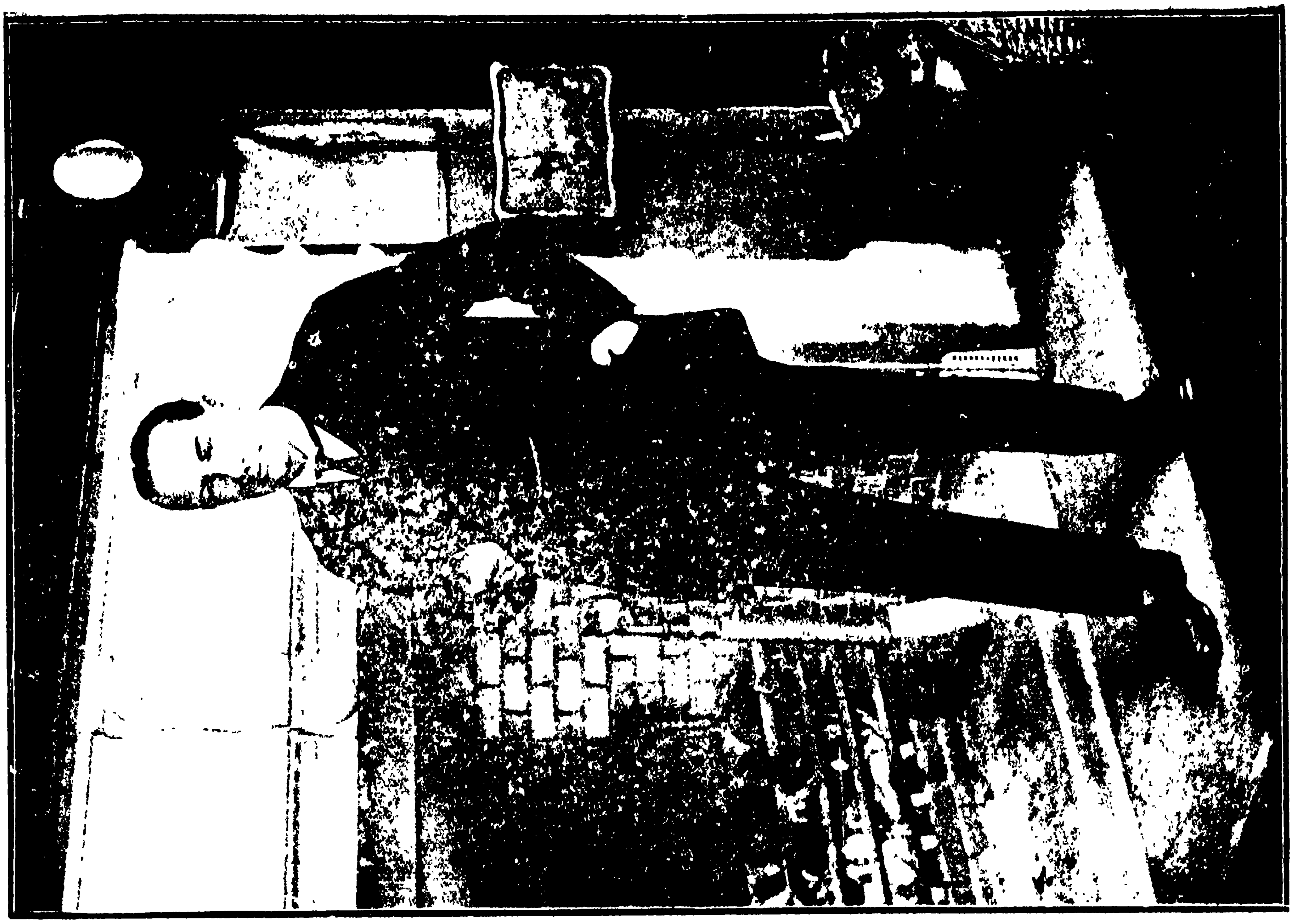
సక్రమ సంరంభము

స్వరాజ్యపక్ష మవలంబించిన ప్రతిరోధకవిధానము పరివర్తనవిధాన మనియును సక్రమసంరంభవిధానము గాదనియును ప్రతిపక్షులు లాక్షేపించుచున్నారు. ఆర్థికశాసనమును తిరస్కరించుట సక్రమసంరంభమార్గముగాని పరివర్తనవిధానముగాదని రాజ్యాంగచరిత్రము విశదము చేయుచున్నది. ఆదాయమును వ్యయమును నిరంకుశప్రభుత్వము నిర్ణయించుచున్నది. ఆనిర్ణయములందు స్వల్పమైన మార్పులను జేయుటకు నిరంకుశప్రభుత్వ మంగీకరించునుగాని విశేషమైన మార్పులను జేయుటకంగీకరింపదని యిప్పటివ్యవహారము విశదముచేసినది. అధికారు లాడించునటు లాడ మానసమును సామ్రాజ్యశాసనసభాసభ్యు లాడుట యోగ్యమో ఆత్మగౌరవమున కనుకూలముగ ప్రవర్తించుట యోగ్యమో ప్రాజ్ఞులు నిర్ణయింపవలసియుందురు. హెయిలీగారు పాడించెడియాట నాడుటయును పాడించెడిపాటను పాడుటయును సంఘగౌరవమును నిర్మూలము చేసినది. ప్రజలసంకల్పములను నిరాకరించెడి ప్రభుత్వమును పోషించుట యధర్మముగాని ధర్మముగాదు. ప్రజాశ్రేయములకు బద్ధకంకణమైన ప్రభుత్వమునకు పోషణమును నిరాకరించుట సుప్రసిద్ధమైన రాజ్యధర్మమని రాజ్యనీతికోవిదు లంగీకరించుచున్నారు. ఆ సుప్రసిద్ధధర్మమునే ప్రజాప్రతినిధు లవలంబించి స్వధర్మనిర్వహణము చేసిరి. ప్రజాభిప్రాయ మీయాచరణమున కనుకూలముగ నున్నవిధమును ప్రజాభిప్రాయము విశదముచేయుచున్నది. దీనికి ప్రతీకారమును నిర్ణయించి ప్రజలసానుభూతిని బడయుట యధికారుల ధర్మము. అధికారులు స్వధర్మనిర్వహణమును జేయునప్పుడు భగవంతుడు స్వధర్మ నిర్వహణమునకు బూనుకొనగలడు. స్వరాజ్యపక్షమువారు ముందేమి చేయదలచినదియును నాయకులు నిర్ణయింపగలరు. కాని కార్యవిధానమును నిర్ణయింపవలసినభార మధికారము గల ప్రభుత్వముమీద గలదు గాని ప్రతిఘటనమునకు బూనికొనిన ప్రజాప్రతినిధులమీదను లేదని రాజ్యధర్మానుభవము విశదము చేయుచున్నది. బ్రిటిషురాజ్యాంగచరిత్రమునందును నితర రాజ్యాంగచరిత్రములందును నార్థికశాసననిరాకరణము సక్రమప్రతిఘటనముగను సంగీకరింపబడుచున్నది. ఇతర రాజ్యాంగములందు సక్రమమైనసాధనము భారత రాజ్యాంగమునందేల పరివర్తనమార్గముగను బరిగణింప వలయునో తెలియకున్నది. ప్రజాప్రతినిధు లార్థికశాసనమును నిరాకరించి స్వధర్మమును నిర్వహించిరి. భావి పరిణామము భగవదధీనమునందు గలదు. స్వధర్మనిర్వహణమే ప్రజలకర్తవ్యము. నాయకులు గాంధిమహాత్మునితో సంప్రతించి కార్యవిధానమును నిర్ణయించుటకు బూనుకొనుచున్నారు. ప్రభుత్వహృదయమునం దేవిధమైన సంచలనమును గలిగినటుల గనుపించదు. ఈవిషమపరిస్థితులందు నాయకులును ప్రజలును స్వధర్మనిర్వహణమును జేయుటకు మహాత్యాగమును జేయవలసిన యవసరము గలుగుచున్నది. అధికారులును నాయకులును ప్రజలును స్వధర్మపరాయణులై దేశాభ్యుదయమునకు దోడ్పడుటకు భగవంతు డనుగ్రహించుగాక!

భారతీయుల పరదేశస్థితి

భారతీయులకు స్వదేశమునందు సంప్రాప్తమైన తిరస్కారమే పరదేశములందును తీవ్రముగ సంప్రాప్తమగుచున్నది. కెనియాసమస్య యథాస్థితియందున్నది. తెల్లవారు భారతీయులను ప్రతిఘటించుటకు సిద్ధపట్టును కట్టుచున్నారు. దక్షిణాఫ్రికాయందు భారతీయులను వెడలగొట్టవలయునను సంకల్పము తీవ్రాకారమును దాల్చుచున్నది. గూడెముల శాసనమును జేసి భారతీయుల నవమానించి బహిష్కరించుటకు స్మట్సుప్రభుత్వము పూనుకొనినది. జనరలు స్మట్సుగారు వెనుక నంగీకరించినసమాధాన మిపుడు

Mr. Stanley Baldwin

Ramsay Macdonald, Prime Minister

W. ADAMSON.	H. H. SLINGER.	J. R. CLYNES.	NEOL BUXTON.	V. HART SHORN.	P. HASTINGS
డబ్ల్యు. ఆడమ్సను స్కాట్లెండు సెక్రటరీ	హెచ్. హెచ్. స్లిన్సరు [illegible]	జె. ఆర్. క్లీన్సు [illegible]	[illegible]	వి. హార్ట్షార్న్ [illegible]	పి. హేస్టింగ్సు అట్టర్నీ జనరలు

PHILIP SNOWDEN	ARTHUR HENDERSON	LORD CHELMSFORD	LORD PARMOOR	J. H. THOMAS	LORD HALDANE
ఫిలిప్ స్నోడను బ్రిటీషు ప్రభుత్వకోశాధికారి	ఆర్థరు హెండెరసను హోంసెక్రటరీ	[illegible]	[illegible]	జె. హెచ్. థామసు కాలనీలమంత్రి	హాల్డేను ప్రభువు లార్డుచాన్సలరు

నిరుపయోగమైనది. భారతీయుల హక్కులను గాపాడుటకు శ్రీమతి సరోజినిదేవిగారు చేయుచున్న ప్రయత్నములు నిరుపయోగములుగ నున్నవి. స్టేటుకౌన్సిలునందు సర్ నరసింహేశ్వర శర్మగారు ప్రభుత్వపక్షమును చేసిన దైన్యసమర్థనము ప్రభుత్వహృదయమును విశదముచేయుచున్నది. శర్మగారి కధికారపదమునందు గల యభిమానము భారతీయులగౌరవమునందు లేదని వారి ప్రసంగము ప్రవర్తనము విశదముచేసినవి. అధికారపదస్వీకారముతో దేశాభిమానమునకు భ్రమరకీటకన్యాయము సంప్రాప్తమగుట భారతరాజ్యాంగములదుర్విపాకమునకు నిదర్శనముగ నున్నది. స్వస్థలమునందును పరస్థలములందును పుట్టుగతులు లేని భారతీయులస్థితి పరమసౌభాగ్యులకు సయితము రోషావేశమును గలిగించుట సహజము. దక్షిణాఫ్రికాస్థితిగతులు ప్రబలమైన కార్యవిధానము నపేక్షించుచున్న వని గాంధిమహాత్ముడు ప్రకటించెను. గాంధిమహాత్మునియుపదేశానుసారముగను భారతీయులు ప్రవర్తించి స్వదేశమునందును పరదేశములందును నాత్మోపలబ్ధిని బడయుదురుగాత!

వర్తమానపరిస్థితులందు స్వరాజ్యసంరంభమునందు విజయయోగసిద్ధికి నిర్మాణవిధానము శరణ్యముగ నున్నది.

ఉపాయమై

గాంధిమహాత్మునియూ దేశమును కాంగ్రెసు నిర్ణయమును సమాదరణీయములుగ నున్నవి. దేశమునందు ప్రజాహృదయమునందు స్వరాజ్యాభిలాష గలిగినను అభిలాషకనురూపమైన యనుతాప ముదయింపలేదని యథార్థమైన పరిస్థితులు విశదముచేయుచున్నవి. నిర్మాణకార్యవిధానమునందు ముఖ్యాంగమైన ఖద్దరునందు విశ్వాసము లేనినాయకు లెందరో గలరు. గతసంవత్సరమునందు ఖద్దరువ్యాపనము వెనుకంజవేసినది. రాటములు మగ్గములు మూలపడినవి. ఖద్దరుధారణమునందు ప్రజల కభిమానము తగ్గినది. దేశమునందంతటను హిందూమహమ్మదీయులకు సంయోగము శిథిలమైనది. కలహకారణములు వ్యాపకమును బొందినవి. ఉత్తరహిందూస్థానమునందు దేదోప్రాంతమునందు మతసంబంధమగు నుద్రేకము గల విశేషములు తెలియుచుగను

నిర్మాణ విధానము

ప్రత్యక్షమగుచున్నవి. అంటరానితనమును నివారించుటకు దగిన ప్రయత్నములు జరుగుటలేదు. తిలకుస్వరాజ్యనిధికి కానుకలను సమర్పించుటయందు సయితము ప్రజలు తగినయుత్సాహమును జూపుట లేదు. మీదుమిక్కిలి స్వరాజ్యసిద్ధివియోగమును శంకించెడి మహనీయులును గలరు.

ప్రజాస్థితి యిటులుండగా, అధికారనిరంకుశత్వము నిరాటంకముగ వృద్ధిని బొందుచున్నది. వంగదేశమునందు విప్లవనిందారోపణమునకు యువకులు గూఢకారణములకు నిర్బంధము ననుభవించుచున్నారు. దేశబంధు, చిత్తరంజనదాసు మొదలగు వంగనాయకులకు సయితము నిర్బంధవాసము గలుగ నున్నదని వార్తలు వెడలుచున్నవి. రాజకీయసాంఘికవిప్లవముల నేరము డాంజే, సింగారువేలుసెట్టి గారులు మొదలగువారిమీదను నారోపింపబడినది. నిర్బంధశాసనప్రయోగ మన్ని ప్రాంతములందును నారంభమైనది. ఆంధ్రదేశమునందు జగన్నశాస్త్రిగారిమీదను, భట్టిప్రోలు సూర్యప్రకాశరావుగారిమీదను అధికారవీక్షణము ప్రసరించినది. అధికారకరుణాకటాక్షము దేశమునందంతటను వ్యాపించుననుటకు సూచనలు గలవు. పాపము విల్లింగ్డను ప్రభువుగారి కీర్తివ్యసనము యమునవిరామము గలుగుట సంతాపకరము.

నిరంకుశత్వము

జలియనువాలా బాగుహత్యలతరువాత నైదేండ్లు గతించినను జెయిటోవధలు ప్రభుత్వహృదయము మారనివిధమును విశదము చేయుచున్నవి. బ్రిటీషుప్రభుత్వమునకు మారణాయుధప్రయోగమే శరణ్య మని జెయిటోయుదంతము విశదము చేయుచున్నది. అధికారులనిర్బంధవిధానము వ్యాపకమును బొందుచున్నను ప్రజలప్రశాంతస్థితి మహాత్మునియోగసిద్ధికి శుభలక్షణముగ నున్నది. అకాలీయోధులు- మహాశూరులైన అకాలీయోధులు- ప్రభుత్వగార్జన్యమునకు జెయిటోయందును నితరసందర్భములందును నాత్మసమర్పణము చేసి శాంతధర్మవిజయమార్గమును లోకమునకు బ్రదర్శించిరి. ఈవిషమదశయందు సయితము తమయుత్సాహమును విసర్జించనిమహానుభావులు

దేశదాస్యవిమోచనమునకై యాత్మసమర్పణము జేసి పాటుపడుట భావివిజయమునకు శుభలక్షణముగ నున్నది. ఈశుభస్థితియందు దైవానుగ్రహమువలనను గాంధిమహాత్మునివిమోచనము గలిగి ప్రజానాయకులహృదయములందు నూతనోత్సాహము ప్రబలుచున్నది. ఆయుత్సాహము వర్తమానసంవత్సరమునందు కార్యరూపమును దాల్చి ప్రజాభీష్టసిద్ధిని గోడ్పడుటకు భగవంతు డనుగ్రహించుగాక!

గాంధిమహాత్ముడు

పరమేశ్వరానుగ్రహమువలనను గాంధిమహాత్మునకు గొప్పగండము తప్పినది. కర్నలు మేడకుగారు మహాత్ముని మృత్యుముఖమునుండి రక్షించిరి. మహాత్ముడిపుడు సముద్రతీరమునందుగల జుహుగ్రామమునందు విశ్రాంతి ననుభవించుచున్నాడు. క్రమముగ రాజకీయవిషయముల ననుసంధానమును జేసికొనుచు నాయకులతో సంప్రతింపులను జేయుచున్నాడు. శ్రీయుతులు దాసు నెహ్రూ, లజపతిరాయి, రాజగోపాలాచార్లు, వల్లభభాయిపటేలుగారులు మొదలగునాయకులు భావికర్తవ్యమువిషయమై మహాత్మునితో సంప్రతించుచున్నారు. దేశదృష్టి నిపు డాకర్షించుచున్న శాసనసభలవిషయమునను అకాలీలవిషయమునను మహాత్ముడు తీవ్రమార్గమును నిర్ణయించునని నమ్ముట కవకాశములు లేవు. శాసనసభలవిషయమునను ఆరంభశూరత్వము ముగిసినది. ప్రథమరంగము ముగిసినది. రెండవరంగ మారంభమగుటకు వ్యవధి గలదు. స్వరాజ్యపక్షమువారివిధానమును మహాత్ముడు నిర్ణయింపజాలడు. గాంధిమహాత్ముడు స్వరాజ్యపక్షమువారిని కాంగ్రెసు పక్షమువారిని వారిదృష్టిని నిర్మాణకార్యవిధానమునందు లగ్నము చేయుడని కోరుట సహజము. కాని నాయకులయుపన్యాసములందుగల విశ్వాసాదరణములు కార్యవిధానమందు గలుగకుండుట సంతాపకరము. జెయిటోయాత్రలవిషయమై అధికారులు తీవ్రవిధానము నవలంబించుదురని వదంతులు వ్యాపించుచున్నవి. అకాలీలసంరంభము వారి జన్మస్వత్వమునకు సంబంధించినను కాంగ్రెసుసంబంధ మెంతవరకు గ్రాహ్యమో గాంధిమహాత్ముడు నిర్ణయింపవలయును. గాంధిమహాత్ముడు వర్తమానసంవత్సరాదినుండియును నవజీవనయగు యంగుఇండియాపత్రికాసంపాదకత్వమునుస్వీకరించునట్లు తెలియుచున్నది. దక్షిణాఫ్రికాసమస్య మహాత్మునకు సంతాపమును గలుగజేయుచున్నది. ఆసమస్యవిషయమై తీవ్రమైనయాచరణ మత్యంతావసరమని మహాత్ము డిదివరకే తెలిపియున్నాడు. మహాత్మునియారోగ్యము సంపూర్ణముగకుదుటబడుటకు మూడుమాసములైనను గావలసియున్నను మహాత్ముడు కాలహరణము చేయక కార్యరంగమునందు వెంటనే ప్రవేశింపదలపడుచున్నాడు. వర్తమానసంవత్సరము దుర్ముఖసంవత్సరమువలె స్వరాజ్యసంరంభమునందు ప్రముఖముగ నుండుటకు శుభసూచనలు గలవు. అధికారుల నిర్బంధములు ప్రజానాయకులత్యాగము విశేషముగ వ్యాపకమును బొందుట సహజము. కార్మికప్రభుత్వము స్వరాజ్యాందోళనము నాపుటకును స్వీయప్రతిష్ఠను సంరక్షించుకొనుటకును రాయలుకమీషను నియమించియాశాంకురములను వికసింపజేయవచ్చును. ఈసంకులపరిస్థితులందాంధ్రుల కర్తవ్యము వివిధరంగములందును దుర్భరముగ నుండగలదు.

ఆంధ్రుల కార్యభారము

ఆంధ్రోద్యమారంభముతో వివిధరంగములందును నాంధ్రుల కార్యభారమధికమైనది. ముఖ్యముగను రాజకీయరంగమునం దాంధ్రులకార్యభారమధికతరమైనది. నిరంకుశప్రభుత్వవిధానమునం దాంధ్రులకు వ్యక్తిత్వము గలుగకపోయినను స్వరాజ్యవిధానమునం దాంధ్రులకు వ్యక్తిత్వముగలిగి కార్యభారము దుర్భరమైనది. ఆంధ్రమంత్రులు లబ్ధావకాశములను నిర్బంధములకు వినియోగించిరి గాని దేశవికాసమునకు వినియోగింపలేదు. ఆంధ్రమహాసభకధ్యక్షతనువహించిన రాజారామారాయణింగా రాంధ్రరాష్ట్రసమస్యనే మఱచిపోయిరి. వారియవకాశములను నిర్బంధములకు వినియోగించిరి. విద్యాంగమంత్రి సర్ పరశురామపాత్రోగారును విశ్వవిద్యాలయవిషయమును వెనుకబెట్టిరి. పరిశ్రమాంగమంత్రి సర్ కూర్మా వెంకటరెడ్డినాయుడుగారునిందలతో గాలమును గడపిరి. అధికారులదృష్టి భూరం

ర్థోద్యమ విషయమునను మందగించినను ప్రజాదృష్టి పరిస్థితుల కనుకూలముగను వికసించినది. ప్రజల యాదరణ పోషణమువలన నాంధ్ర వ్యక్తిత్వము వికసనమును బొందుచున్నది. ఆంధ్రమహాజనులు జాతీయవిద్యాపోషణమునందును వాఙ్మయకళాపోషణమునందును స్వధర్మనిర్వహణమును జేయుటకు యథాశక్తిని బాటుపడుచున్నారు. ఆంధ్రదేశమునందు గల జాతీయవిద్యాలయము లేటితర రాష్ట్రమునందును లేవు. కీర్తిశేషులు కోపల్లి హనుమంతరావు పంతులుగారు స్థాపించిన యాంధ్ర జాతీయకళాశాల యాంధ్రుల ప్రతిభను భారతభూమియందు వ్యాపింపజేసినది. ఆంధ్రదేశము భాగ్యవంతమైన దేశము గాకపోయినను జాతీయవిద్యాలయములను గ్రంథాలయములను గానసమాజములను నాటకసమాజములను పోషించుచున్నది. అసహాయోద్యమ ప్రస్థానమునం దాంధ్రనాయకులును యువకులును ముందంజవేసి స్వధర్మనిర్వహణమును జేసి యధికారుల ధిక్కారములకును ప్రజాసన్మానములకును బాత్రతను గడించిరి. వృత్తులనువిసర్జించి దేశసేవ కాత్మసమర్పణము చేసిన న్యాయవాదులు న్యాయమూర్తి [illegible] గారి శిక్షావిధులకు బాత్రులై గాంధిమహాత్ముని ప్రశంసలకు బాత్రులైరి. విద్యను చాలించిన విద్యార్థులు కష్టములననుభవించుచున్నను దేశసేవను జేయుచున్నారు. ఆంధ్రచిత్రకారులు రెండేండ్లు చిత్రకళాప్రదర్శనమును జయప్రదముగ నిర్వహించిరి. నిర్మాణవిధానమునకు ముఖ్యాంగమైన ఖద్దరునిర్మాణవ్యాపారమునం దాంధ్రదేశమునకు భారతభూమియందు ప్రతిష్ఠగలిగినది. పత్రికానిర్వాహకులు గ్రంథకర్తలు ప్రచారకులు విజ్ఞానవ్యాపనమును జేయుచున్నారు. ఆంధ్రులు ౩౮ వ భారతజాతీయమహాసభను కాకినాడయందు జయప్రదముగ నిర్వహించి భారతసోదరుల ప్రశంసలకు బాత్రులైరి. కాకినాడయందు గాంధినగరమున గూడినమహాసభలు సర్వతోముఖమైన యాంధ్రుల యుత్సాహమును విశదముచేసినవి. కాంగ్రెసునకు రూ. ౧, ౫౦,౦౦౦లు వసూలైనవి. ఖద్దరుధారణ మాచార్య ప్రఫుల్లచంద్రరేగారి ప్రశంసను బడసినది. ఆంధ్రస్వచ్ఛందసేవకులు స్త్రీపురుషులు ధర్మనిర్వహణమును జేసి నాయకుల ప్రశంసలను బడసిరి. ఆంధ్రుల కార్యనిర్వహణశక్తి వారిభారమును వర్తమానసంవత్సరమునందు ద్విగుణీకృతము చేయుచున్నది. గాంధిమహాత్ముడు రాటమునందే దేశమునకు తరణోపాయముగలదని ప్రకటించుచున్నాడు. ఖద్దరుబోర్డు ఖద్దరునిర్మాణవ్యాపకమునకు ధనము నపేక్షించుచున్నది. ప్రచారకులు స్వరాజ్యప్రచారమును జేయుటకు ద్రవ్యము గావలసియున్నది. కార్యనిర్వాహకసంఘము గాంధిమహాత్మునకు లక్షరూప్యముల పూజాద్రవ్యమును సమర్పించుటకు నిర్ణయించినది. మూడు నాలుగు మాసములలో గాంధిమహాత్ముడాంధ్రదేశసంచారమును జేయుట సంభవము. ఆంధ్రులు వారికార్యదీక్షను భక్త్యుత్సాహములను గనబఱచుటకు శుభసమయము సంప్రాప్తమగుచున్నది. ఆశుభసమయమునందు సకలజనులకును యథాశక్తిని భారతమాత నారాధించుట కవకాశములు గలవు. ఆంధ్రలోకము యథాశక్తిని లబ్ధావకాశములను సఫలముచేసి యాత్మోపలబ్ధిని బడయుటకు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ డనుగ్రహించుగాక!

మహాత్ముని నిర్బంధవిమోచనము

దామరాజు పుండరీకాక్షుఁడుగారు

"బయట పడినావె భారతభాగ్యమూర్తి!
ఘనకృపామూర్తి మోహనగాంధిమూర్తి"
కాలవశుఁడైన రామభూపాలుపగిది,
విధివశుండౌ హరిశ్చంద్రవిభునిభంగి,
ధర్మమునఁ గట్టువడియున్నధర్మరాజు
మొదలుగాఁగల పాండవపుత్రులట్లు,
సత్యమె జయించునను ధర్మసరళి నెఱిఁగి
సాత్త్వికుండైన క్రీస్తు సచ్చరితుమాడ్కి,
కానికాలంబునకుఁ జిక్కి ఘనయశుండు
ధీరుఁడై నీకనులముంచె దివికిఁ జనిన
బాలగంగాధరునిసాటివాఁడ వగుచు,
కర్మవశమునఁ జెఱసాలఁగాంచి మరల
బయట పడినావె భారతభాగ్యమూర్తి
ఘనకృపాసాంద్ర! మోహనగాంధిచంద్ర!
అడవిలో రాక్షసుల రాముఁ డణఁచినట్లు
జైలులో మృత్యుదేవత సాగనంపి
దరశి శ్రీరామరాజ్య మేర్పఱచుకొఱకు
సత్య మెద నమ్మి స్వేచ్ఛాప్రసాది వగుచు
బయట పడినావె భారతభాగ్యమూర్తి!
ఘనకృపాసాంద్ర! మోహనగాంధిచంద్ర!
బంధములఁ జిక్కి నీతపోబలముచేత
దాస్యరణమును లోనుండి తఱిమి వేసి
స్వచ్ఛమగు దేహమున నేఁడు స్వేచ్ఛ గాంచి
బయట పడినావె భారతభాగ్యమూర్తి!
ఘనయశస్సాంద్ర! మోహనగాంధిచంద్ర!
లంకలోపలఁ జొచ్చి శ్రీరాము ప్రతిభ
గొంతవడిఁ జెల్పి కార్యానుకూలుఁడైన
ఆంజనేయుం డనఁగఁ జిత్తరంజనుండు
రాజ్యవర్గంబుఁ జొచ్చి నీ ప్రతిభఁ జూపి
పలువిధంబుల నీకుఁ దోడ్పడుచునుండ
బయట పడినావె భారతభాగ్యమూర్తి!
ఘనకృపాసాంద్ర! మోహనగాంధిచంద్ర!
భర్త నెడఁ బాసి ధైర్యంబుఁ బాయకుండ
నెమ్మదిఁ దపం బొనర్చు సీతమ్మవోలె
భారతీయస్వరాజ్యసౌభాగ్యలక్ష్మి
నిన్నుఁ బాసి తపించుచు నున్నకతన
జయజయధ్వానములు పునర్జన్మ మెత్తి
బయట పడినావె భారతభాగ్యమూర్తి!
ఘనకృపాసాంద్ర! మోహనగాంధిచంద్ర!
రామరాజ్యసౌభాగ్య మేర్పడనికతన
నంధకారంబునం దయోధ్యాపురంబు
మునిఁగి కళ కాంతు లుడిగినపోల్కి నేఁడు
నాయకుని నిన్నుఁ బాసి హైందవధరిత్రి
అంధకారమయమయి యల్లాడుచున్న
తరుణమున నీవు పూర్ణవత్సలతఁ జూపి
బయట పడినావె భారతభాగ్యమూర్తి!
ఘనయశస్సాంద్ర మోహనగాంధిచంద్ర!
రాక్షసాధములైన ఘోరమగుతపముఁ
జేసి వాంఛాఫలంబు నాసించి యుండఁ
బరమయోగీంద్రుఁడవు భద్రపదుఁడ వీవు
కల్మష మనంగ నెఱుఁగని ఘనుఁడ వీవు
కల నయిన మనోవాక్కాయకర్మలందు
హింసయు, నధర్మ మెందు సహించనట్టి
శాంతమూర్తివి, రెండేండ్లు సాత్త్వికమునఁ
జేసినతపంబు పుష్పవికాస మగుచు
పంట పండదె భారతభాగ్యమునకు
జయము చేకూరదె స్వరాజ్యసాధనమున
ఘనయశస్సాంద్ర! మోహనగాంధిచంద్ర!

విహంగవిమానము

వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు

క. లలితకుహూకాకలరవమా! అల వనరమయుంటివిరం దగు కవివరమా!
అలరు వసంతునిరాకం, దలఁపించెడి నీకు స్వాగతము! కోకిలమా!

ప్రస్తావము

వసంతాభ్యుదయ మైనది. శిశిరపీకల గాగు ప్రకృతి చిత్రచిత్రముగ సింగారించుకొని చిగురుగే లత్తి జీవలోకము నాహ్వానించుచుండెను. వసరమామాధవ్యుల వైవాహికశుభసమయమున నఖిలజగంబును నానంద ప్రపూర్ణమై యుండెను. అప్పుడు విహంగవిమానము నుండి వివిధస్వరములతో విశ్వగీతములు వినవచ్చుచుండెను. ఆమధురస్వరము లప్రయత్నముగ శ్రవణగోచరములై యంతరంగమునఁ బ్రతిధ్వనించి యనేకసంకల్పముల నంకురింపఁ జేయుచుండెను. అభిన్న స్వరము లేకీభావమే వసంతగానము. అభిన్న ప్రకృతుల సముత్సాహ సమీకరణమే వసంతకల్యాణమహోత్సవము. సమస్త బంధుమిత్ర పరివార సమాకీర్ణం బగు నాకల్యాణమండపమే విహంగవిమానము.

జగముచుట్టమగు వసంతుని పెండ్లికి బంధువులుగాఁ జేరనివా రెవ్వరును లేరు. ఆతని కందఱును చుట్టములే. కాని, వారందఱును దమలోఁ దాము పరస్పరబంధులు మాత్రము కారు. అందు సజాతీయులును, విజాతీయులును, శత్రులును, మిత్రులును, సములును, విషములును గూడ సమావేశులై యుండిరి.

పురోహితుఁడగుపూర్ణకాముఁడు పుష్పాక్షతలను జల్లుచుఁ బవిత్ర ప్రణయమంత్రములను బఠనము సేయుచుండెను. వధూవరులు ప్రథమావలోకనసమయమునఁ బరస్పరహృదయములే కాక ప్రకృతి యంతయును బులకించి పోయెను. ఆయానందములో నాటలు, పాటలు, పంతాలు, వినోదములు, ముగ్గులు, ముచ్చటలు జరిగిపోవుచుండెను.

కొందఱు రసజ్ఞులు పెండ్లిపాటల నాలకించుచుండిరి. కొందఱు విచక్షణులు పెండ్లివేడుకలఁ దిలకించుచుండిరి. కొందఱు సమర్థులు పెండ్లిపనులలోఁ బాల్గొనుచుండిరి. కొందఱు ముగ్ధులు ప్రకృతిచిత్రములకు ఆశ్చ పడుచుండిరి. కొందఱు విదగ్ధులీస్వరవిలాసములకు మెచ్చుకొను చుండిరి. కొందఱు వాచాలురు తర్కవితర్కములలోఁ దత్త్వమును మఱచిపోవు చుండిరి. కొందఱు క్రియాశూన్యులు లోకాభిరామాయణమున నిమగ్నులగు చుండిరి. ఇట్టి యనేకభిన్నప్రకృతుల భిన్నభావము లన్నియు నీపెండ్లివేడుకలలో నలక్షితములై యుండెను.

భావప్రపంచమున విహరించు పరమహంసల నవలోకించుచున్న యొకకవికులభూషణుఁ డప్పుడు పర్ణకుటీరాంగణమునఁ గూర్చుండి ప్రణయగానమునకు శ్రుతులను సవరించుకొను చుండఁగా నెలమావిచిగురుజొంపమునం దూఁగుచుఁ దూఁగుచు వసంతకోకిల పంచమ

స్వరంబున "కుహూ! కుహూ! కుహూ!" అని పాడఁ దొడంగెను. ఆపల్లవిలోఁ బ్రమదావన మంతయుఁ బల్లవితమయ్యెను. ప్రసవమంజరు లన్నియును బరిమళించెను. ప్రకృతి యంతయును బరవశమైపోయెను. భావగానలోలుండగుకవి యప్పుడు.—

ప్రసవరస మానునెలదేఁటిపాటకంటె
ఫలరసముఁగ్రోలు రాచిల్కపల్కుకంటెఁ
గనరుజిహ్వరాకుఁ గసిగాటు గ్రసించు,
మత్తకోకిలరవ మింత మధురమేమొ?

అని భావింపఁ దొడంగెను.

ప్రవేశము—మధువనము.

ప్రవేశము—రసాలశాఖపైఁ జిలుక, గోరవంక.

చిలు— (మెడ నిక్కించి) ఆహా! ఏమి యీయమృతగానము!

గోర— ఔను. అది యింతఫలరసము కంటెను మధురముగా నున్నదే! కాకులలోఁ బెరిగినదానికిఁ గీలకంఠ మెట్లువచ్చినదో?

చిలు— ఎక్కడఁ బెరిగిననేమి, ఎవ్వరు పెంచిననేమి? అది దాని జన్మస్వాతంత్ర్యమే కాదటే!

గోర—అక్కా! నీకుమాత్రము కలాలంకృత్వము జన్మస్వాతంత్ర్యము కాదా?

చిలు— ఇదియెట్లు? పలుకులు నేర్చినంతమాత్రమునఁ బాటలు పాడఁగలమా! మన మిరుప్పురమును గలాలాపలమే కాని కలకంఠుల మెట్లగుదుము?

గోర-మనముకూడ దానివంటి పక్షులమే గదా! ఆపాట మన మేల నేర్చుకొనఁగూడదు?

చిలు— అది సహజముగఁ బుట్టవలయునే గాని నేర్చుకొనిన వచ్చునది కాదమ్మా!

గోర—మనము మాత్రము రసజ్ఞులము గామా? కోకిల నాశ్రయించినచో మన కీరహాస్యము బోధపడునేమో?

చిలు—కోకిల కెవ్వరివలన బోధపడినది? మనకు సహజముగా రసానుభవమేగాని, రాగగరిమ యెక్కడిది?

గోర— ఫలరసము మాని మనముకూడఁ బల్లవసేవనముం గావించిన నేమగునో?

చిలు—సోదరీ! పువ్వులలో మసలినంతమాత్రమునఁ దేనెటీఁగ తేఁటి కాఁగలిగినదా? ఊరక యానపడి చిగురుమేయుటకారంభించినచో నొగరుబిగువుచే మనకున్న పలుకుబడికూడఁ జెడిపోవును. కష్టపడి ప్రయత్నించినంతమాత్రమున మనము కలకంఠులము కాఁగలమా?

(కోకిలమరలమృదుస్వరముతో కుహూ! కుహూ! కుహూ!)

(గోరవంక తత్తరముతో రెక్కలనప్పళించుచు మెడఁ గుంచి పైకిఁజూచుచు నటునిటుఁ దిరుగుచుండును.)

చిలు— (కిలకిల నవ్వుచూ) సోదరీ! ఈ యావేగమంతయు నేమే!

గోర— అక్కా! వినఁబడలేదా? ఆకోకిల మనలను బిలుచుచున్నది!

చిలు—చెలీ! ఎంతవెఱ్ఱిదానవే! అది మనవంకఁ జూచియైనఁ జూచినదా? పలుకరించినట్లు. పరాకుఁ దెలిపినట్లు. ప్రత్యుత్తర మిచ్చినట్లు-ప్రబోధించినట్లు- బహుభావములు దానిపాటలోనే యున్నవి.

గోర—అక్కా! నీమాటలు నిజమే నే! చూడుము! తమ్ముఁ బలుకరించినట్లుగా దెసలుమాఱుపలుకు చున్నవి. తమకుఁ బరాకుఁ దెలిపినట్లుగాఁ దరుణవల్లికలు పల్లవాంచలముల సవరించుకొను చున్నవి. తమకుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చినట్లుగాఁ బక్షిసంతతు లన్నియును బ్రతివాదముఁ జేయుచున్నవి. తన్నుఁ బ్రబోధించినట్లుగాఁ బ్రకృతి యంతయును దన్మయమగుచున్నది. ఆహా! ఒక్కపాటలోనే యిన్ని భావములా?

చిలు — అదియే బహుజన్మతపఃపరిపక్వమగు ప్రతిభ! అట్టి యమృతవృష్టిచేతనే జీవచైతన్యమంతయు నానంద విలసితమగుచుండును. అట్టి యమృత ప్రభచేతనే జీవలోకమంతయు నాలోకరమణీయ మగుచుండును.

గోర— ఆకోకిల నిట్లు పాడుమన్నవారెవ్వరే!

చిలు—అది యొక్కరికొఱకుఁ బాడుటలేదు. ఉత్సాహము పొంగి పొరలినప్పు డది యూరక పాడుకొనుచుండును. దాని కెట్టికోరికయును లేదు.

గోర—లేకేమి? మన మందఱము నిట్లుమెచ్చుకొను చుంటిమి గదా! వన మంతయు నిట్లానందకందళితమగుచున్నది గదా! దెసలన్నియు నిట్లు ప్రతిధ్వనించుచున్నవి గదా! జగమంతయు నిట్లభిముఖ మగుచున్నది గదా! లోకమును మోహింపఁ జేయుటకుఁగాకున్నచోఁ గోకిల కీపాట యేల?

చిలు—సోదరీ! నీవు పొరఁబడుచున్నావు. కొమ్మ లెవ్వరిమెప్పుకొఱకుఁ బల్లవించుచున్నవి? తెమ్మెర లెవ్వరి

మెప్పుకోలుకు వికసించుచున్నవి? పుష్ప లెవ్వరి మెప్పుకోలుకుఁ బరిమళించుచున్నవి? ఫలము లెవ్వరి మెప్పుకోలుకు ఫలించుచున్నవి? ఆనందోచ్ఛ్వాసముచే నగుచుండు దీనింగూర్చి యనుభవజ్ఞు లభినుతించుచుందురు. రసజ్ఞులు రంజిల్లుచుందురు. కోకిలపాటకూడ నట్టిదే.

గోర—అక్కా! నీవు కవిత్వమునుగూర్చి ప్రశంసించినట్లు ప్రశంసించుచున్నావే!

చిలు—కాదా మఱి! హృదయమును రసమయముగఁ జేయుపలుకుపొందికయే కవిత్వము.

(కోకిల—కుహూ! కుహూ! కుహూ!)

చిలుక—గోర— (ఆనందపారవశ్యమునందును.)

కవిపరవశంబునలో

సీ. ఆనందమయవసంతారామమోహన
　　దివ్యతేజంబుపై దృష్టి నిలిపి
ఆనందరాగరసామోదపల్లవ
　　మృదులపీఠంబుపై మేను నిలిపి
ఆనందరసతరంగాయితనవసుధా
　　మధురభావంబులో మనసు నిలిపి
ఆనందగుప్తమంత్రాధారపావన
　　ప్రణవనాదంబులోఁ బాట నిలిపి
అఖిల మానందపారవశ్యమున మునుఁగ
వాస్తవానందతన్మయత్వంబుఁ గాంచి
చల్లగా రాగవల్లరుల్ ఝల్లుమనఁగ
కోయిలా! హాయిగాఁ బాడు కోఁగిడమ్మ!

కోకిల—కుహూ! కుహూ! కుహూ!—

గోర—(ప్రకృతిస్థయై స్మృతినభినయించి) అక్కా! ఈమధురగానమునకు లోక మంతయు నిట్లు స్తిమితించి పోవుచుండఁగాఁ దనబిడ్డగా నెంచి పెంచికొన్న కాకి యీకోకిలనెట్లు తన్నివేయఁగలిగినదో?

చిలు—దాని కారసజ్ఞత యెక్కడిది! పుష్పములను బొడిచికొనితినుపులుగుసకుఁ బుష్పపరిమళ మెట్లు తెలియును?

("తురుతురుతురుతురుతుక్" అను ధ్వనియగుచున్నది.)

గోర—(ఉలికిపడి) ఇది యేమి? ఈయనంత సుఖస్వరముసఁ గ్రిందినుండి యేదో యపస్వరము వినఁబడుచున్నది!

చిలు—అది యేదో కఠినవస్త్రమునుండి వెలువడిన కఠోరస్వరమువలె నున్నది.

("ఠక్ ఠక్ ఠక్" అను ధ్వనియగుచున్నది.)

గోర—(భయముతో) అక్కా! ఎవ్వరో చెట్టుఁ గొట్టుచున్నట్లున్నది!

చిలు—(ఆలోచించి) తెలిసినది. భయములేదు. ఈ వికృతచేష్టలు వడ్లంగిపిట్ట వనితోఁచుచున్నది.

గోర—(క్రిందికిఁ జూచి) ఔనే! తన ముక్కుతో నది యాతరుస్కంధమును టక్కుటక్కు మని పొడుచుచున్నది. చూడుము!

చిలు—(పరికించి) ఫలవృక్షములను బగులఁ గొట్టుటయే దానిపని.

గోర—ఈశుభసమయమున నిది యెంత రసభంగము చేయుచున్నది!

చిలు—పోపోయి దాని నెట్లయిన మరలింతము పదమ్మ.

(చిలుకయు, గోరవంకయు నెగిరి క్రిందికొమ్మపై వ్రాలుచున్నవి.)

వడ్లంగిపిట్ట—(చప్పుడు విని తల పైకెత్తి) ఓహో! చిలుకా గోరింకలవలెనున్నారు.

గోర—వలె నుండుట యేమి? మేము చిలుకా గోరింకలమే!

వడ్లం—మీయంతటి రసజ్ఞత నాకు లేదనియా పసి నేనన్నమాటకుఁ బ్రత్యాఖ్యానముఁ జేయుచున్నావు?

చిలు—నీకు రసజ్ఞత లేదనియా? నీచేష్టలు—

వడ్లం—(అర్ధోక్తియందే) నాచేష్టలు మీ రేమని గ్రహించితిరి?

గోర—రసభంగములుగా నున్నవని—

వడ్లం—ఓహో! తెలిసినదానివలె రసము రసమనుచున్నావు! రసస్థానమేదియో నీ వెఱుఁగుదువా?

గోర—ఎఱుఁగ కేమి? పాటలో రసమున్నది. పలుకులో రస మున్నది.

వడ్లం—అలాగా? వానికి మూలము?

గోర—చిగురులో రస మున్నది. పుష్పాలో సర మున్నది. పండులో రసమున్నది.

వడ్లం—అంతేనా? మఱి యెచ్చటను లేదా? సరే. వానికి మూలము?

గోర—రసజ్ఞనిహృదయములో రసమున్నది.

వజ్లం — ఆగు మాగుము! గోరంకా! నీవొక్క సారిగా గప్పగంతులు వైచుచున్నావు. వానికి మూల కారణ మగు కేంద్రస్థానము ఇప్పుడు నేను నిలిచియున్న చోటే! ఇందేమైన రస మున్నదేమో యనియే నేను పరీక్షించు చుంటిని.

గోర — ఏమైన నగపడినదా?

వజ్లం — ఇంతవఱకు నాకేమియు నగపడలేదు.

గోర — (నవ్వుచు) ఇది మూలచ్ఛేదప్రయత్న మునాని, రసగ్రహణప్రయత్నముగాదు.

వజ్లం — చెట్టులేనిరసము చిగురునకెక్కడ నుండి వచ్చును? వెఱ్ఱిదానా! తత్త్వజ్ఞానములేని పాండిత్యముతో చెప్పులు దిద్దవచ్చితివా.

గోర — అలాగా? అట్లయినచో నీతలకు మించి నశక్తి ముక్కున కెట్లు వచ్చినది?

చిలు — (సాధుభావముతో వజ్లంగిపిట్టంగాంచి) అన్నా! ఈ నుమ్మతర్కమువలన నేమి ప్రయోజన మున్నది? కోయిల హాయిగా పాడు చున్నది. ఒక్కింతసేపు నిశ్శబ్దముగా నుండ యానందించరాదా?

వజ్లం — ఆహా! ఏమి యీచిలుకపలుకులు! మ్రానుగోయిలమాట చిగురుగోయిలపాటపాటిది కాక పోయె నేమి?

చిలు — వాదము వలదంటిని గాదా?

వజ్ల — వాద మక్కఱలేదు గాని వస్తుతత్త్వము గ్రహింపవలదా?

గోర — (వినుగుతో) సెపిడు గహించిన దేమి? రంథాన్వేణమే గాని నీకు రసగ్రహణశక్తి యేది? ఎంత పట్టిపాకులాడినను, ఎంతపొట్టు పొట్టుచేసినను, నీబ్రదు కంతే.

చిలు — అన్నా! రసజ్ఞులపని యిదగాదు. అమృతతరంగమాలికాఖేలనమున కానందింపక యెడు గున నేమున్నదో త్రవ్వగోరుట యవివేకము కాదా?

గోర — ఔను, అమృతఫలముల నారగింపవల యును గాని, గిల్లిగింజలను లెక్కించుటవలన నేమిప్ర యోజనము?

వజ్లం — (కోపముతో) అమృతము, రసము, హాయి, యని మీరేమేమో కొసవెఱ్ఱిమాటలు చెప్పు చున్నారు. గ్రుడ్డినమ్మకమేగాని గుణాగుణపరిశీలన మక్కఱ లేదా?

చిలు — దేనిగుణాగుణములను దానినిబట్టియే గ్రహింపవలయును. పనసతొలలరుచి పై పెచ్చులను నమ లిన నెట్లు తెలియును?

వజ్లం — సరే. ప్రకృతమును విమర్శింతము. కోయిలపాట హాయిగా నున్న దంటిరిగదా! ఎట్టి దాహాయి?

చిలు — సకలజీవహృదయములను రసమయము లుగా జేయుమధురభావము లందు మూర్తీభవించి యున్నవి.

వజ్లం — సరిసరి! ఈమాటలవలన నాకేమి బోధ పడినట్లు? పెండ్లిపాటయా? వసంతపుబాటయా?

చిలు — నీకెట్లు తోచుచున్నది?

వజ్లం — ఏమియు దోచుట లేదు. ఒక్కటే పొలిపాటవలె నున్నది.

గోర — మధురకోకిలగానము మ్రానుగోయిల కెట్లు రుచించును?

వజ్లం — (కోపముతో) మర్యాద నతిక్రమించి మాటాడుచున్నావు!

గోర — ఉన్నమాట యన్న నులుకేల?

వజ్లం — (కోపముతో) అలాగా? ఇందెక్కువ తక్కువలు నీవేమి గ్రహించితివి?

గోర — గ్రహింపకేమి? చిదుకబొడిచిచెట్టుదొలు చుదానవు నీవు — పాటపాడి చిగుళ్లను బెట్టించున దది.

వజ్లం — (అసహ్యాభావముతో) నోరుమూయుము! గట్టిగ మాటాడుచున్నావు.

గోర — నీ యినుపముక్కుకంటెను, నీటక్కటక్కుల కంటె నా మాటలు కఠినముగానున్నవా?

(వజ్లంగిపిట్ట కోపమును బట్టజాలక గోరవంకను బొడువజూచు చుండగా గాలిపాటున రసాలఫలముజారి పడినచప్పుడగును.)

"తురుతురుతురుతురు తుర్రో!"

అని వజ్లంగిపిట్ట యెగిరిపోవును.

చిలు — గోర — (యథాస్థానమున కెగిరిపోవును.)

కోకిల — కుహూ! కుహూ! కుహూ!

కవి

చిప్పురు దినుము! పాడుము! మఱి

చివురులు వెట్టిపు మలరజేయుము వనమున్,

నవనవగీతాచాతురి

నివ్వెఱ మరల మరలఁ బాడుమీ! కోకిలమా

వందనము

వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు

శ్రీమూర్తి తనమూర్తి చిత్తగించెడి వేళ, సిద్ధసంకల్పంబు చెందు వేళఁ
జిన్మయాకాశంబు చిత్రితం బగు వేళఁ, బంచభూతములు నర్తించు వేళఁ
బద్మజాండంబులు ప్రసవంబు లగు వేళ, బహురూపములు కానఁబడెడు వేళఁ
బ్రవిమలానందంబు ప్రకృతి కబ్బెడి వేళ, నఖిలంబునకుఁ బుష్టి యైన వేళ
వేయుచేతుల సృష్టి గావించు వేళ, నన్నియును దానయ్యు దేని నంటుకొనక
విశ్వకారణమూర్తియై వెలుఁగుచుండు, వరదుఁ డగు వేదనిధికి మా వందనములు!

సీ. ఘోరశార్దూలముల్ కుయివెట్టు నడవిని, మృగకదంబములకు మేపు సూపి
ఆఁకొన్న బకములు పైకొన్న కొలఁకునఁ, జలుచేపలకు మనుతెఱఁగు సూపి
ఖరనఖశ్యేనముల్ తిరుగు నాకసమున, వరకపోతములకుఁ దెరువు సూపి
దారుణామయములు దరికొన్న జగమునఁ, బొదలుజంతువులకు బ్రదుకు సూపి
సకలజగములఁ బ్రణయైకశాసనమునఁ, బాలనము సేయు జగదేకపాలకునకు
భక్తచింతామణికి సార్వభౌమమణికిఁ, బ్రేమమయజీవమణికిఁ బ్రణామశతము!

సీ. భూతజాలంబు లుప్పొంగి పోవుచు నుండ, భువనంబు లణువులై పోవుచుండ
గగనభూచరసృష్టి గగ్గోలుపడుచుండ, రవిచంద్రతారకల్ రాలుచుండ
భవరంగమున నాశపటము జాఱుచు నుండ, హాహావిరావంబు లగుచు నుండ
జీవచైతన్యంబు చివికిపోవుచు నుండ, నఖిల మేకార్ణవం బగుచు నుండఁ
బ్రకృతిదుస్సహ మగునట్టి ప్రళయవేళ, నఖిలసంక్షోభముం గాంచి యవధిఁ గాంచి
తన్నుఁ దాఁ గాంచి యానందతాండవమున, మగ్నుఁడగు నీశ్వరునకు నమస్కృతంబు!

సీ. కరుణామృతము వోసి పరమాదరమున లాలించి నిత్యంబుఁ బాలించు తల్లి
ప్రేమామృతము చిల్కి ప్రియతమపథము రూపించి నిత్యంబుఁ జూపించు తండ్రి
జీవామృతం బిచ్చి చిరతరారోగ్య మందించి నిత్యంబు సంధించు వెజ్జు
జ్ఞానామృతము సూపి యానందవార్ధిఁ గీలించి నిత్యంబుఁ దేలించు గురువు
నగుచు జీవుల నిత్యంబు ననుసరించి, వేయుగన్నులఁ గని మేలు సేయుచుండు
సర్వలోకాశ్రయుండైన సర్వమయుని, వత్సలత్వంబునకు నభివాదనములు!

సీ. హాలాహలమునైన నరచేత నిమిడించి, యారగింపఁగ నోపునట్టిశక్తి
అశనిపాతమునైన నడుగుదప్పక నిల్చి, తలయెత్తి యెదిరింపఁ గలుగుశక్తి
కాలపాశమునైనఁ బూలమాలికవోలెఁ, దేజరిల్లఁగఁ జేయు దివ్యశక్తి
ప్రళయానలమునైనఁ బండువెన్నెలవోలెఁ, బరిణమింపఁగఁ జేయు భవ్యశక్తి
సాధువులకుఁ గటాక్షించు సర్వశక్తి, సర్వసమవర్తి శాశ్వత సత్యమూర్తి
సర్వభూతదయాపరచక్రవర్తి, చరణకమలంబులకు నమస్కారశతము!

రక్తాక్షి

బుర్రా బాలకృష్ణశాస్త్రి గారు

దుష్టసప్తకప్రఖ్యాతదోషమునను
గాథమౌ నడుమంత్రపుఁ గల్మిచేత
స్వాశ్రయగ్రహపటుబలోచ్చయముచేత
కాలముం గర్మముం దోషు గలిగియుంట
నొకరి కొక్కరు తీసిపో కుక్కు మిగిలి
యుఱక లోకాల వేధించుచుందు రకట!
ఎంతకాలము మీయాట లిట్లు సాగు;
ఉచ్చనీచలు శాశ్వత ముంటఁబోవు
అప్పు డటు రుధిరోద్గారి వై తివిగద!
ఇపుడు రక్తాక్షివైన మా కేమిభయము

* * * *

సహజదుర్ధర్ష దుర్మార్గసరణి నీది
సహజనిశ్చలసమానానుసరణి మాది
పటునిరంకుశనిస్తంద్ర ఫణితి నీది
ప్రబల ధర్మానుగతతపఃఫణితి మాది
జగము పుట్టెను బుట్టె మీసప్తకంబు
ఎన్నిమాఱులు రావు నీ విట్లు దవిలి
ఎంతగా మేము నిన్ సహియింపలేదు!
దయయు దాక్షిణ్యమును లేదు తలఁచికొనినఁ
బెల్లకుం దగురీతినే వెడలుచుందు
వర్తనముకూడ, నింక మా ప్రార్థనములు
చాలు; నీదయ్య చాలును; చాలు ఫలము;
ఇపుడు రక్తాక్షివైన మా కేమిభయము?

* * * *

అవును రక్తాక్షి వౌదు వేమైన నౌదు
వంతమాత్రాన భయపడ మమ్మ మేము.
ఎన్నినా ళ్లుందు; వర్షమాత్రేచ్ఛచేత
నిపుడు భుజకీర్తు లొదవె నం చెంచఁబోకు
మల్లకాలయుక్తి చనె; సిద్ధార్థి గడచె;
రౌద్రి పోయెను; వెడలె దుర్మతియు నటులె;
దుర్మతి యడంగి నంత దుందుభియు మ్రోసె;
జనెడి నదె రుధిరోద్గారియును గలంగి
ఉట్టి కట్టక వీరెల్ల నూఁగినారె!
వట్టియపకీర్తిమాత్రమే వచ్చెఁగాని
యంగి యిదమిత్థ మని చేయఁగలిగినారె?
గోళములు గోళము లొఱసికొనెనె యెచట?
ఉర్వ్వదశావిశ్వమంపుల శుభములు గాని
జంతుసంహారాది విప్లవములు గాని
కలిగి యీభూతసృష్టిని గలఁచివైచు
ప్రళయములు వచ్చెనా పరిపాలనమునఁ?
గూటికిని గుడ్డకును లోటు గూర్చె నొకటి
భూమి కదలించి దేశాలఁ బూడ్చె నొకటి
చేయనలచిన దేదియో చేసినారు
నుదిరి బ్రహ్మాండభాండమం దొక్కమూల
నే రవంతయు మాఱుటయెల్ల సహజ;
మీవు చేసెడి దేమున్న దింకమీఁద
పూర్వవర్షము లంతేఁగాఁ బొడిచె నపుడు
ఇపుడు రక్తాక్షివైన మా కేమిభయము?

* * * *

కర్మఫలభోక్త వై నింగి గాచునపుడు
కలుషవృత్తి మార్పును గలుగఁబోదు
ధర్మశాంతిప్రయుక్త సన్మార్గయాయి
ప్రబలదుర్గ్రహశిరఃపూపు వాపకుండ
నెప్పటికి నొక్కరీతినే వృద్ధిపొందు;
నెన్నికష్టాలు వచ్చిన నేమి? మదిని
ధర్మము జయించు ననుమాట తథ్యమె కద!
మించి కీర్త్యపకీర్తులే మిగిలి యుండు;
తనువులును సంపదలు శాశ్వతములు గావు;

వహ్నికణములు నామరూపాలు గ్రక్క
హృదయ మమృతమయం బయి గదిరెనని
వారిమూర్తుల సత్కీర్తివనిత యంత
నములమోదంబుతోడ స్వర్ణాక్షరములఁ
బేరుపేరున వ్రాయు దిగ్భిత్తులందు
నన్నియును నీవె నమ్మది నరసికొనుము
చెప్పవలసిన దంతయుఁ జెప్పినాను
ఎట్లు మెలఁగెదో చూడు నీయిష్ట మింక
నీవు రక్తాక్షివైన మా కేమిభయము?

* * * *

ఒక్కసంగతి జ్ఞాపక ముంచుకొనుము
దుష్టసత్త్వమున కెల్లఁ దుదియె నీవు
అదె సమీపంబునవె ప్రభవాదు లుండి
రీవు పోయినఁ గృతయుగ మేర్పడుఁ గద!
ఈరవంతకాలంబు సహింపలేమొ!
వచ్చుచుంటివిగాని యీప్రక్కఁ గంటె
దినదినప్రవర్ధితమహోదివ్యతేజ
మూనినవసంతభానునిపోల్కి నదిగొ
ధర్మసంస్థాపనాచార్యతరణి వచ్చె
బహుళసందేహవీచికాపటము వెడలి
శాంతవారిధి స్వేచ్ఛగా సాగసాగి
అటునిటుం దూఁగుచలనంబు నాఁపివైచి
స్వాగతదుర్జయ్య మగు జనశక్తితోడ
సిద్ధనిజమనస్సంకల్పసిద్ధితోడ
భంగముల్ దాటి దరిఁ జేర వచ్చుచుండె
నిపుడు రక్తాక్షివైన మా కేమిభయము?

* * * *

ఎపుడు నీకును దయకుఁ జుక్కెదురు గాదె!
దయయు సత్యంబు శాంతంబు ధర్మసహన
మార్గసంచార మూని దుర్మదవిఘాత
విజయశంఖంబు పూరింప వెఱఁగుపడక
"నేను రక్తాక్షి నింక న న్నెఱుఁగఁ జేతు"
ననుచు గర్జనచేయుదు వబ్బహాతక!
ఏమనందగు నీకు సిగ్గింత లేదొ?
ఎట్లు పూర్వాపరజ్ఞాన మొగసెనొక్కొ?
గమ్యముం జేర ధర్మమ్ముఁ గదలనీక
సకలభేదమ్ము లోకప్రక్కఁ జదిమిపెట్టి
యేకఫలకాంక్ష జగములు నేకమయ్యె
ఎన్నిమార్గాలఁ బట్టిన నింతయైన
శాంతభంగంబు గాకుండ సంచరించి
ధర్మభంగంబు గాకుండఁ దలఁపుఁబట్టి
సత్యభంగంబు గాకుండ సంప్రతించి
శీలభంగంబు గాకుండ సిద్ధపఱచి
నిష్కలంకప్రభావమ్ము నిగ్రహించి
ధైర్యకవచంబు రక్షణోద్యతముగాఁగ
నీకుఁ దానెంతుఁ గలదొకొ యీపోకలేమి?
ఈబెదరుపు లదేమి? యీకృతి యదేమి?
ఏమి తలపెట్టి వత్తువో యెఱుఁగరాదు;
జంకుమాత్రము విడువదు స్మరణఁ దగుల;
శాంతితేజోత్సాహధైర్యముల్ చాలగల్గు
నింక రక్తాక్షివైన మా కేమిభయము?

గాంధిమహాశయప్రశంస

గార్లదిన్న సుబ్బారావు గారు

గాంధిమహాత్మ! దేశమునకై ప్రేమ[illegible], [illegible]
[illegible] బొందితే! యెట్టులు [illegible] వారికిని
[illegible] మిత్రులకు భాగ్య[illegible] [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible], స్వాతంత్ర్యము [illegible]
[illegible] సౌఖ్యముల్
[illegible] చేయఁగాఁ [illegible]
[illegible]
బంధువు, మోహ[illegible] [illegible]
బంధు[illegible], [illegible]
[illegible]
[illegible] యించితే [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] ! [illegible]
[illegible]
[illegible] వ్రాయనేర్తునే? స్వాతంత్ర్య[illegible] నాద్యమా
[illegible]? [illegible]

సీ. నీవు జనించిన పావనస్థానంబు, [illegible] యవతారభూమిగాఁగ
నాజన్మమును [illegible] నావాసమగుకాశి, [illegible] జన్మగృహము గాఁగ
సకల భారతపుత్ర సముదాయ మాత్మీయ, [illegible] యాదవజనము గాఁగ
నతిశయముగ స్వరాజ్యకాంక్ష గల జనసంఘముల్ [illegible] పాండవులుఁగ
నీ కెదురై మది నీతోడ మెప్పని, వారెల్ల సమతులై కౌరవులుఁగ
నరయంగ నెహరూ మహమ్మదాలీ [illegible] తులు నిరుపాది భక్తులును గాఁగ
సత్యదయాశాంతి సాహసా[illegible], గుణములు మెచ్చు గోపికలుఁగ
దేశసేవా[illegible] నేయఁగఁ [illegible], [illegible] భయవశంబు గాఁగ
[illegible] భారంబు హరించు పనియుఁగాఁగ
[illegible] సభయు కాఁగ
[illegible] రాయబారంబు గాఁగ
ఖద్దరుదాల్చుటే కామ్యసిద్ధియటంచు, జగతి గీతోపదేశంబు గాఁగ
దర్శనమాత్రాన దాసులై యేవారుఁ, జనుట యమానుషశక్తి గాఁగ
[illegible] జలకై నీ వెప్డు బహుసంతసిల్లను, భక్తులకై పసు పాటుగాఁగ

గీ. గాక, [illegible], [illegible] తాపసుండ వనదగు నీకి
[illegible] 'మహాత్మ' [illegible] ఘనత యెంత? వెలయదెంత?
[illegible] నారోగ్య మిచ్చుఁగాక
[illegible] తలంపు [illegible] దుదముట్టునట్లు
[illegible] గాక, గాంధి సుధనామ! నయగుణగ్రామసీమ
సర్వజనాభిరామ! వినరక్షితనామ! ధృతిధామ! భారతసుతలలామ.

సాహిత్యవిమర్శనస్వభావము

వేపూరి లక్ష్మీనరసయ్యగారు, ఎం. ఏ.,

విమర్శన మనఁగాఁ జక్కఁగాఁ బరిశీలించుట యని యర్థము. కావున సాహిత్యము విమర్శించువారు గొప్పప్రతిభ, అభ్యాస ముండవలెను. విమర్శనము చేయునపుడు, కవియొక్క భావావేశమును, ప్రపంచానుభవమును, మానవప్రకృతిని గ్రహించుశక్తి, శాస్త్రానుభవము గల్గియుండవ యున్నది. కాని విమర్శకుఁడు కవిగాఁ బుట్టనక్కరలేదు గాని సమానుఁడు గానేరఁడు. అట్లుగానిచో కవిభావస్థితులను గుర్తింపఁజాలఁడు. ఎట్లైనను కవిత్వవిమర్శన కవిత్వమువలెనే కష్టతరమైనది. అందుచేత దానికిఁ దగిన గౌరవ మున్నది.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున సారస్వతచర్చ విమర్శకశ్రేణి యనిమర్శన లేకుండుట బాధ కలిగించు లోపము. ఇటీవలలో వ్రాసిన విమర్శలు లక్షణగ్రంథములు బట్టియే వ్రాసియున్నారు. మనవాఙ్మయమున లక్షణగ్రంథములకు స్థాన మున్నది గాని విమర్శనమునకు వానికి గల గౌరవస్థానము మరచినదై యున్నది.

సంస్కృతాంధ్రములందుఁ బెక్కు లక్ష్యలక్షణగ్రంథము లున్నవి. వాని వ్యుత్పత్తిని గుర్తించి యుంచుట విచారణీయము. భాషకుఁ బూర్వము సాహిత్యము లేనట్లు, సాహిత్యమునకుఁ బూర్వము విమర్శన లేదని యందఱకును దెలిసిన విషయమే. కావున లక్షణగ్రంథము లన్నియు నింతయో యింతయో సాహిత్య మేర్పడినతర్వాతనే బయలుదేరినవి. కవులభావము కడు చిత్రమైనది. దానిని గ్రహించుటకుఁ బండితపామరు లర్హులు. కాని భాషాలోపముచే భావములు భావపూరితములగుకొన్ని యుద్గ్రంథములను, వానియందలి యున్నతభావములను, గ్రహింపలేక పోవుదురు. సాహిత్యము "విశ్వశ్రేయస్కరమైనది." కావున నది అందరికి అందవలసినవిషయమే, అందుచేతఁ గావ్యము దురవగాహము కాఁగూడదు. ఒకప్పుడు భాషాజ్ఞానము ప్రబలముగా నున్నను కాలాంతరముచే క్షీణించుటచేతఁ గొన్ని యుద్గ్రంథములు జనసామాన్యమునకు కష్టము కాకుండఁ బోవచ్చును. అట్టిచో ప్రబల సాహిత్యమునకు దుష్ప్రవేశమైనను గ్రంథములలోనిభావములు తెలిసికొను నుత్సాహము గలవారైనను, భాషాకాఠిన్యమునకు జడిచి, వెనుకకు నడచుమనసమునకు నాయా గ్రంథకర్తల నిరసించుచుఁ బోవుట గలదు. అట్టివారి నెవరు నిందింపఁ గలిగినవారో తెలియదు. ప్రస్తుతపుకాలమునకు నింతియే మని తెలుపుట యుక్తము.

కవులు తమ రుచికి మనుకూలమైనశైలిలోను, తమ కాలవాడుకనుబట్టిశైలిలోను గవిత వ్రాయునాచారము కలవారు. వారు ప్రపంచముకొఱకు బద్ధులై, స్వాతంత్ర్యమును జంపుకొనరు. కావుననే "నిరంకుశాః కవయః" అందురు. కవి కొక్కొక్కకాలమున నొక్కొక్కశైలిపై నలవాటు పడియుండును. ఇందులకు దృష్టాంతముగఁ గవిసార్వభౌముఁడగు శ్రీనాథమహాకవి వ్రాసినశృంగారనైషధములోని యీ క్రింది పద్యముఁ జూపికొనవచ్చును.

"చ. పనిగొని నారికేళఫలపాకమునం జవిదైన భట్టహా
 ర్షుని కవితానుగుంభములు సోమరిపోతులు కొంద అయ్యా లో
 నని తలయూఁపక లేక రచియట్టిద లేజపరాలు చెక్కగీ
 టిన పసపల్లుబాలకుఁడు డెందమునం దలరంగ నేర్చునే."

ఈపద్యమువలనఁ గవులఁ బట్టి రసవిదులు నడచుకొను నలవాటు గలవా రని తోఁచెదు. ఈ కారణముచేఁ గాలవశమునఁ గొన్ని సాహిత్యగ్రంథములు సామాన్యజనసామాన్యులకుఁ గూడ నర్థము కాకుండఁ బోవచ్చును. అట్లు మార్పులు వచ్చునపు డాయాగ్రంథములవిలువ చెడును. చెడకయుండుటకొఱకు వ్యాఖ్యానములు కావలసివచ్చును. లక్ష్యలక్షణములను దెలుపు వ్యాఖ్యానములే చివరకు లక్షణగ్రంథము లైనవి. కావున లక్షణ

గ్రంథము లన్నియు నశించి పూర్వ మున్న వాఙ్మయ స్వభావమును దెలుపుటకు గ్రంథములు లేకపోయిన నవి. అవశేషాంశములగు వానిని యనుసరించి యుండి లేని విమర్శశిల్ప మంతయు తెలియు నా? అరిస్టాటిలు అను Aristotle గ్రీకు తత్త్వశాస్త్రజ్ఞుఁడు గ్రీకు పూర్వ మున్న నాటక గ్రంథముల నాధారము చేసికొని నాటకలక్షణములు నిరూపించు గ్రంథమును 'Poetics' వ్రాసెను. అతనికిఁ దర్వాత వచ్చినవారు గ్రంథమునే మూలాధారముగాఁ జేసికొని యా గ్రంథములోని లక్షణములకు విరుద్ధము లేకుండునట్లు గ్రంథములు వ్రాసిరి. విరుద్ధ విరుద్ధము లైనను గల గ్రంథములు బనికిరానివిగాఁ ద్రోసివేసిరి. అయితే మనలక్షణగ్రంథములుకూడ బయలుదేరి యుండును.

లక్షణగ్రంథములకట్టుబాటులకు లోఁబడని గ్రంథములు యెంతరస మున్నను, భావ మున్నను, మన లాక్షణికులు బహిష్కరించిరి. అంతియగాని నూత్నభావస్వరూపము బహిరంగముచేయుటకో, పరసస్వరూపము వెల్లడిచేయుటకో, లేక, తమకుఁ గల భాషాస్వాతంత్ర్యము వెల్లడించుటకో యత్నించుకవులు తమకుఁ బూర్వమున్న నియమములు జవదాఁటియుండరని తర్కించుచూ గ్రంథకర్త లాగిరికనుకయే మనసాహిత్య మభివృద్ధి నొందకుండుటకుఁ గారణ మైనది. ఇట్లు నిర్బంధిత ర్శనము కేవలభావనకు యనఁదగునేమనకు నా నేటిసాహిత్యమునకు బ్రాచీననియమానుసారము లుచితముగ్రాన మొనఁగకపోవుటయే.

గ్రంథ మెంతరసవంతముగ నున్నను, "శూద్రుఁడు రచించిన శ్రావ్యము గా" దనుకట్టుబాటుకూడ నప్పటివి చేసియున్నాఁడు. సాహిత్యమునకు గ్రంథములు ప్రధానములా, గ్రంథకర్తలజాతి ప్రధానమా యని ప్రాచీనలక్షణగ్రంథకర్తలు గ్రహింపకపోవుట మిక్కిలి విచారకరము.

లక్షణగ్రంథములకట్టుబాటులు కవుల ననేకవిధములఁ బీడించెను. స్వాతంత్ర్యశీలురగు కొందఱు లక్షణకట్టుబాటులకు లోఁబడలేక విడువలేక కడకు జవదాఁటిరి. కావుననే యట్టికవులకవితలో గుణము చాల కానవచ్చుచున్నది. ఇట్టిస్వాతంత్ర్యశీలురలో కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుఁడొకఁడు. ఇతఁడు తన 'కవిరాజమనోరంజనము'లోఁ దన యభిప్రాయము నిట్లు చెప్పికొనియున్నాఁడు:

ఉ. "చెల్లఁ దలంచి యెవ్వఁడును జేసిన లక్షణ మొక్కఁ డిచ్చలన్
జెల్లమి జేసి తా నొకటి చెప్పఁగ లక్షణసిద్ధ మౌను సం
దిల్లుటఁ గావ్యశంక లవియేల పెలా సమ్మతి నిల్పెలా......".

ఇట్టి యభిప్రాయము లక్షణములనిర్బంధముఁ జాల మందికి జనియించి స్వాతంత్ర్యమును జేయును.

సాహిత్యమునకు సహాయపడినంతవరకు లక్షణగ్రంథములు ఉపయోగకరములు; కాని నాటంకి యైనప్పుడు వానిని త్రోసివేయవలసివచ్చును. ఏలన మనకు సాహిత్యమే ప్రధానము. అయిన మనము పూర్ణముగా లక్షణగ్రంథములను నిరసింప వీలులేదు. అవియు నొకప్పుడు సాహిత్యమునకు సహాయములుగా నుండినవి. మరియు నొకవిధమగు లక్షణములు గల ప్రాచీనసాహిత్యగ్రంథములను పరిచయము చేసికొనుటకవి సహాయపడును.

కనుక లక్షణగ్రంథములు మనకుఁ బూర్ణాధారములు కావు. అవియే యాధారములు కానియెడల నింకే యాధారములు సాహిత్యమునకుఁ గలవని పాఠకు లడుగవచ్చును. ఆధారములు లేకపోలేదు. సాహిత్యము భావమునకుఁ గూడినది. భావరహితమైనప్పు డది తనవనిని మానుకొన్నదని యనవచ్చును. కావున భావమును విమర్శించుటకు భావపరిపూర్ణతయే కావలయును. అట్టిభావపరిపూర్ణముగ విమర్శింపఁబడిన విమర్శనలు భాషకావశ్యకములు. రసస్వరూపమును, భావస్వరూపమును, లక్షణగ్రంథములు, ప్రాచీనవ్యాఖ్యానములు బోధించుట లేదు. కాన వానిని విమర్శనవాఙ్మయమున నొకతెగగఁ బరిగణించి ప్రధానస్థానము భావవిమర్శమున కీయవలయును.

పాశ్చాత్త్యులయందు విమర్శనము నూతనవికాసముఁ బొంది యున్నది. మనదేశమునం దన్ననో యది జన్మించినదే కాని, యభివృద్ధిఁ బొందినది కాదు. ప్రస్తుతము పాశ్చాత్త్యులయం దున్న విమర్శనవిభాగములను గూర్చి యించుక ముచ్చటింతము. ఇతరవిషయములనేమియు బాటింపక గుణాగుణములను స్థూలదృష్టితోఁ

ప్రశంసించి భాగోగులను మాత్రమే చివరకు విచారించి, కావ్యముపైని తీర్పుచెప్పువిధ మొకటి. దీనిని 'భాగోగుల తీర్మానపు విమర్శన' మని యందము. (Judicial Criticism) ఈ తెగవిమర్శకులకు లక్షణగ్రంథములే ప్రమాణములు గాని, కవికి నూతనభావవికాస మంగీకరది కాదు. నూతనవిషయము లన్నియు విమర్శనలోనికిఁ దేఁబడనందున ఆసాహిత్యమునకు నష్టము కలిగినది. కావున నీవిషయమే వదలి కావ్యమునందలి గుణాగుణములను మాత్రమే సూక్ష్మబుద్ధితో విచారించి యీకావ్యమునందీయీగుణము లున్నవి, వేఱొకకావ్యమునం దాయాగుణము లున్నవని యొక్కొక్కకావ్యము నాకావ్యపు సూత్రములతోఁ బరిశీలించు టన్యాయమని నిశ్చయించి కొందఱు "అనుమేయ విమర్శన" (Inductive Criticism) కొఱకై వాదించి యున్నారు. ఆవాద మెంతయు ప్రశంసనీయమే. లక్షణబంధితులవిమర్శనలోనికావ్యముఁ జూచినవారికీయనుమేయవిమర్శనకన్న వేఱుమార్గము లేదని తోఁపక పోదు. అయిన నీమార్గమునకుఁ గూడఁ గొంతకొఱఁత గలదు. ఇందు విమర్శకునివ్యక్తి బొత్తుగా నగపడదు. అంతియు గాక కావ్యము సర్వజనరంజకమైనది లేనిది తేటపడదు. అందఱు పండితులైనయెడల సదృష్టవిషయములతోఁ గాలము పుచ్చఁగలరు. గాని సామాన్యజనులు కవి సుబోధములు కావలయు నన్న నుపసంహార ముండితీరవలయును. ఏవిషయము మనము విచారించినను నది మంచిదా? చెడ్డదా? యని చర్చించుచుందుము. అటులే కావ్యము లందుఁగూడ విచారింపవలసి యున్నది. కావున ననుమేయపద్ధతి ప్రకారము మన కేదియుఁ దేలదు. ఉపసంహారము లేనందున విమర్శన చివరమాత్ర మాశాభంగకరముగా నుండును. ఏకావ్యమునైనను మనము చదివి యానందింపవలసినదియే. అట్టియెడ ననుమేయవిమర్శన ప్రకార మానందమునకుఁ గొంతలోపము వచ్చును. కావునఁ బూర్వపుఁబద్ధతికిని ఈనూతనపద్ధతికిని మధ్య మార్గమే మనపద్ధతిగా నవలంబించిన మంచిమార్గమునఁ బోయినవార మగుదుము. దీనినే చారిత్రిక (Historical) విమర్శన మందురు. అనుమేయపద్ధతి ప్రకార మొక గ్రంథమును గొంతవఱకు విమర్శించి ఆధునికప్రాచీనవర్తమానములు కవులకు నిదర్శనముగా నాగ్రంథ మున్నదో తెలిపి కావ్యమందలి గుణదోషములను వెల్లడించు నుపసంహారముతో నిది ముగింపఁబడును. అభివృద్ధి నొందఁదగిన పతివాఙ్మయమున కిట్టివిమర్శనలే చాల నవసరములు.

ఆంధ్రమున నూతనభావకావ్యములు చాలినన్ని లేవని మనమందఱ మెఱుంగుదుము. నూతనభావకావ్యము లేవన, లక్షణగ్రంథములు ననుసరించి నాయికానాయకులను జిత్రించి ప్రబంధసంప్రదాయములు దృష్టిపథమున నుంచికొని యష్టాదశవర్ణనములతో నొకయుచ్చునఁ దీసిన ప్రతిబింబపటములవలె స్వకపోలకల్పిత నూతనభావములతోఁ బుద్ధివివేకములతోఁ బాత్రములు సహజధర్మములకు ననుగుణములగు పోకడలతో నలరుకావ్యము లని చెప్పవచ్చును. నూతనమార్గము లన్నఁ బూర్వనాగరికులకు నచ్చదు. ఒకవేళ నెవ్వరైన నట్టిగ్రంథముల నేగిసనో సమకాలికులు వానిని ఒత్తియొత్తి విడుతురు. కావుననే చేమకూర వేంకటపతి "విజయవిలాసము" లో "ఏగతిని రచించుచున్న సరికాలమువారలు మెచ్చరే కదా" యని చెప్పియున్నాఁడు. సమకాలికులపీడ చాలబలమైనది. సమకాలికులు తఱుచుగాఁ బ్రాచీనవాఙ్మయముకంటె నాధునికవాఙ్మయము వెనుకఁబడిన దను విశ్వాసముతో నుందురు. కాన రసోత్తరములైనను, ఆదర్శప్రాయములైనను సమకాలికుల గ్రంథములలోని స్వారస్యము వారు గ్రహింపఁజాలరు. కావున సమకాలికులకంటె రాఁబోవు యుగమువారే నూతనభావకావ్యకర్తలకు సహకారు లని తలంపవలయును. సత్కావ్యములగుణములను గాలమే వెల్లడింపఁగలదు. భవభూతి గూడ సమకాలికులయొత్తిడికి తాళలేక కాఁబోలు "మాలతీమాధవీయము" లో "గ్రంథము బాగులేదనువారికొఱకిది వ్రాయఁబడలేదు. కాల మనంతమైనది. ప్రపంచము విశాలమైనది. నాసమానధర్ముఁడు పుట్టకపోఁడు. అట్టివానికొఱకే వ్రాయుచున్నాను." అని సమాధానము చెప్పికొని యున్నాఁడు.

మనము పురాణములలో మునిఁగి ప్రబంధము లలోఁ దేలుచున్నాము. ప్రబంధములనుగుఱించి శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారివిమర్శనఁ జదివినవారికి వేఱుగ వ్రాయవలసియుండదు. ప్రబంధరచనవేలము వెట్టి యాఁగిపోయినతరువాత వే ఱేవిధమైనకావ్యములు చాలినన్ని యాంధ్రవాఙ్మయమున బయలుదేఱలేదు.

ఇప్పు డింకొకవిషయము గమనింపవలసియున్నది మనవారు నిబంధనలకు నెక్కువగా లోఁబడువారు. పుక్కిటిశాసనములకును నితరసైతిక శాస్త్రములకు నెట్లు లోఁబడిరో యట్లే యేదో యొకవిధముగా వ్రాయఁబడిన లక్షణగ్రంథములనే ప్రమాణమునుగా నెంచిరి. ఇప్పటికి నేవిషయమునందైన నొకచర్చ వచ్చెనేని తప్పై ననను, ఒప్పైనను పూర్వగ్రంథమునే ప్రమాణముగా నెంతురు. ఈయలవాటునలన వారు పూర్వగ్రంథములం దెంతయభి మానము గలవారో తెలియనగును. రఘులకు యతి ప్రాసలు చెల్లవందుము. అట్లు చెల్లిన భాష కేమి లోపము వచ్చునో చెప్పువా రరుదు. కాని యతి మాత్రము కూడదనువారు మెండు. కొంచెము స్వర భేదమే యొప్పనిమనవారు నూతనమార్గముల నెప్పనే యొప్పరని చెప్పవచ్చును. ఒకప్పుడు "అర్జునపరాభవ"మ నునాటకము నేను చదువుచుండ, సంస్కృతసాహిత్యము గలపండితుఁడొకఁడు నాయొద్దకు రాఁగా, నేనానాటక గుణాగుణములను గుఱించి యెంతోయుత్సాహముతో ముచ్చటింపఁబోవ, నాతఁ డానాటకనామము మూఁడు నాలుగు సారు లుచ్చరించి యేగ్రంథమునకైనఁ బరా భవము లేక విఘ్నసూచన గల్గునామము గ్రంథనామమై యుండఁగూడ దని శాసింపఁబడియుండ నిట్టి గ్రంథనామ మిడుట పొరపాటని చెప్పెను. పండితులపూర్వలాక్షణిక విశ్వాస మెంతవఱకుఁ దెచ్చినది. సంస్కృతభాషలో "కంసవధము," "ఊరుభంగము" "శిశుపాలవధ" లోనగు విషాదాంతనామములతోఁ బెక్కు గ్రంథము లుండుట యాపండితుఁ డెఱుంగఁడు కాఁబోలు. లక్షణగ్రంథనామముల నిషేధించెనే గాని యుత్తమకవులానియమ ములనుల్లంఘించిరి. ప్రతిభాషయం దిట్టి స్వాతంత్ర్యము కవులకుఁ గలదు. పండితు లాలక్షణగ్రంథములనుబట్టియే ప్రాకులాడుచుందురు. కాని లక్ష్యవివేకముతో భాషా ప్రపంచము దర్శింపలేరు. ఇదియే మనవిమర్శనమునకు వేరుపురుగై కావలసినంత సాహిత్యముఁ బాడుచేసినది.

ప్రస్తుతము దీనిని విరమించి మనచర్చకు వత్తము. సాహిత్యము విశ్వమునకు జెందియుండుటవలనఁ దానిని పెక్కు బంధనలవలనఁ జెఱుపఁగూడదు. భావనాశక్తి యేమార్గము చూపునో యామార్గమునఁ బోవుటే కవుల కుచితము.

ఆంధ్రమున విమర్శనగ్రంథములు పెక్కు లేవని వేఱుగా జెప్పనక్కఱలేదు. శ్రీ రామలింగారెడ్డిగారు నూతనభావవిమర్శనమునకు మార్గదర్శకులు. ఇటీవల నప్పుడప్పుడు వెలువడుగ్రంథములపీఠికలయందుఁ గొంత నూతనవిమర్శనసూచన లగపడుచున్నవి. పూర్వపుఁ బద్ధతులను మాని నూతనకల్పితకావ్యములు వ్రాసినవా రరుదు. వీరిలో రాయప్రోలుసుబ్బారావుగారు కొంతవ ఱకు నూతనమార్గావలంబనముఁ జేసిరి. శ్రీ శేషాద్రిర మణకవులు "ప్రణయిని"లోఁ జక్కనిభావములను నూత నప్రబోధములతో వ్రాసిరి. "ఉషాగానము" కూడ నిట్టివిధముగ వ్రాసినగ్రంథములలోనిదే. ఇట్లే కొన్నిహాస్యగ్రంథములు నితరములు కనఁబడుచున్నవి. కాని, విశేషముగాఁ గానఁబడవు. కావుననే ఆంధ్రసాహిత్యము ప్రపంచసా హిత్యమునకు వెనుకఁబడియున్నది. ఈకొఱంత కొలఁది కాలములోనే తీరు నని యెంచెద.

ఇప్పుడు "సాహిత్య" మన నేమో కొంత చర్చిం తము. ప్రపంచమునం దనేకవిధము లగు గ్రంథము లున్నవి. అవి యన్నియు సాహిత్యగ్రంథములుగా నెంచఁ దగునా? అట్లన్నిటిని సాహిత్యగ్రంథములుగా నెంచను వీలుపడదు. ఉత్తమగ్రంథములుమాత్రమే సాహిత్య ములోఁ జేర్పఁదగినవి. ఉత్తమగ్రంథములను వేఱుదీయుట సామాన్యమైనపని గాదు. "లోకో భిన్నరుచిః" అనునట్లు ఒకరికి నుత్తమగ్రంథముగాఁ దోఁచినది మఱియొకరి కట్లు తోఁపదు. కావున నన్నియు నుత్తమగ్రంథములుగానే యెంచవలసివచ్చును. అప్పుడు మనమార్గ మేదియో

ఆనందాశ్రమ గ్రంథరత్నమాల

తెనుఁగు పుస్తకముల వివరము

గ్రంథములు [illegible] తెలుపబడెను.

నూతన ప్రచురితము నామలింగానుశాసనము అను

నామాంతరము గల

అమరకోశము

త్రికాండము - సటీకము

ఆంధ్రటీకా భాషాంతరములతోఁ గూడినది.

20 రతుల డిమ్మి గ్లేజు కాగితములు

క్యాలికో బైండు 1 12 0

16 రతుల సాదా కాగితము

క్యాలికో బైండు 1 8 0

అట్టబైండు 1 0 0

శ్రీమద్భగవద్గీత

ప్రతిపదార్థ టీకా భాష్యవిశేషార్థ సహితము

ఈ గ్రంథము మొదటి కూర్పునందు శ్రీరామానుజభాష్యము ననుసరించి టీకాతాత్పర్యములు కొంత సంగ్రహముగ వ్రాయఁబడినవి. భాష్యమును యథామాత్రముగా తెనుఁగు చేసినచో విశిష్టయుపయుక్తమని యనేకులు కోరినందున భాష్యమునందు దొరకు విషయమునైన విడువక అందలి ప్రమాణములకు ఆకరములతోను, క్లిష్టములైన ప్రమాణములకు అర్థములతోను, భాష్యమునందు సందిగ్ధములైన విషయములకు తాత్పర్యచంద్రికనుండి విశేషముగా వివరణములతోను గూర్చి, తేట తెనుఁగున ఈ రెండవకూర్పును ముద్రించియున్నారము. ఇందు గీతార్థసంగ్రహమునకు టీకయు చరమశ్లోకమునకు లోకాచార్యులు రచించిన రహస్యార్థమును గలవు. మొదటి కూర్పుకంటె నీ రెండవకూర్పునందు సుమారు 250 పుటలధికముగా చేర్పఁబడియున్నవి. కాలికో బైండు గిల్టుపేరు గలది 3 0 0

శ్రీమదాంధ్రమహాభారతము, పద్యకావ్యము

పెక్కు వ్రాఁతప్రతుల సహాయమున చిరకాలమునుండి సంపూర్ణశ్రద్ధతో వ్రాయింపఁబడి 40 రతుల గ్లేజు కాగితములపై అచ్చొత్తించి మేలు కాలికో బైండు గిల్టుపేరు వేయఁబడియున్నది.

1. ఆది సభాపర్వములు గల సంపుటము 2 4 0
2. ఆరణ్యపర్వము 2 4 0
3. విరాటోద్యోగపర్వములు 2 4 0
4. భీష్మద్రోణపర్వములు 2 4 0
5. కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, స్త్రీ పర్వములు 2 4 0
6. శాంతిపర్వము 2 4 0
7. [illegible], అశ్వమేధ, ఆశ్రమవాస, మౌసల, మహాప్రస్థాన, స్వర్గారోహణ పర్వములు గల సంపుటము 2 4 0

శ్రీ [illegible] వ్యాఖ్యానములు, ఆంధ్రటీకా తాత్పర్యవిశేషార్థములతోను [illegible] లతోను కాలికో బైండు అట్టపై బంగారు గిల్టుపేరు గలది 1 12 0

[illegible] 0 12 0

[illegible]:— [illegible] ప్రణీతమగు [illegible]. 0 12 0

[illegible]:— [illegible] ప్రణీతము 0 8 0

పారిజాతాపహరణము:—ముక్కు తిమ్మనార్యుని ముద్దుపల్కులు ఎవరికి కష్టముండును? ఇందు శ్రీకృష్ణుఁడు స్వర్గలోకమునుండి పారిజాతవృక్షమును దెచ్చుట. [illegible]. ఇంకను పెక్కుకథలు గలవు. నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగారి గొప్పపీఠిక గలదు. 0 8 0

గజేంద్రమోక్షణము:—టీకాతాత్పర్య సహితము. కాలికో బైండు 0 10 0

డిట్టో డిట్టో పేపరు బైండు 0 8 0

రుక్మిణీకల్యాణము:— టీకాతాత్పర్యము, కాలికో బైండు 0 10 0

డిట్టో డిట్టో పేపరు బైండు 0 8 0

శ్రీసహస్రనామస్తబకము:— విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్, గోపాలసహస్రనామస్తోత్రమ్, హయగ్రీవ సహస్రనామ స్తోత్రమ్ మొదలగు యంశములు గలవు 0 12 0

భజగోవింద శ్లోకములు, శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాద విరచితము. శ్రీగోవింద ద్వాదశపంజరికా స్తోత్రము తచ్ఛిష్యవిరచితము శ్రీగోవింద చతుర్దశపంజరికాస్తోత్రము ఈ రెండును టీకాతాత్పర్యములతో 0 2 0

శ్రీలక్ష్మీనృసింహస్తోత్రము శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదవిరచితము సటీకాతాత్పర్యము 0 2 0

ముకుందమాలా సటీకాతాత్పర్యము 0 4 0

ఎ. [illegible] సెట్టి అన్డ్ కంపెని

తెనుఁగు బుక్కుసెల్లర్సు అన్డ్ పబ్లిషర్సు

286, చైనా బజారు రోడ్డు,

మద్రాసు

తెలియకుండును. కావున నుత్తమగ్రంథమును వర్ణింతము. విషయమును బట్టియు, విషయవిచారణను బట్టియు సర్వజనుల కభిరుచి గలిగించుచు స్వరూపమువలన నానందము కలుగఁజేయునది యే యుత్తమగ్రంథము.

"సీ. శబ్దసంస్కార మెచ్చటను జాఱక నీక
 పదమైత్రి యర్థసంపదలఁ బొదలఁ
దలఁపెల్ల సంక్లిష్టతను బ్రదీప్తము గాఁ
 బునరుక్తిదోషంబు పొంతఁ బోక
యాకాంక్షితసుపూర్తి యాచరింపుమను శా
 ఖాచంక్రమక్రియ గడపఁ జనక
ప్రకృతార్థభావంబు పాదుకొన నడచుచు
 నుపపత్తి యొందు సదూర్జితముగ
తే. గీ. నొకటఁ బూర్వోత్తరవిరోధ మొందకుండ
 దత్తపదవయవవాక్యతాత్పర్యభేద
 ములు మహావాక్యతాత్పర్యమునకు నొనరఁ
 బలుక నేర్చుట బహుతపఃఫలము గాదె."

ఉత్తమగ్రంథము పైవిధముగ నుండవలయు నని పింగళిసూరకవి చెప్పియున్నాఁడు. సంస్కృతకవులుగూడ "రమణీయమగు శబ్దార్థములు ప్రతిపాదించునదియే కావ్యమనియు" "రసాత్మకమగు వాక్యమే" కావ్యమనియుఁ జెప్పియున్నారు. కావ్యమునకు రసము జీవము. రసమును పాత్రౌచితినిబట్టి జాగరూకతతోఁ గాపాడినవాఁడె కవితాశిల్పమునఁ గృతార్థుఁడు. శ్లేషలు, శబ్దాలంకారములు, గర్భకవితలు రసము వెదజల్లఁ జాలవు. కవులకుఁ గల చిత్రనిర్మాణశక్తి వెల్లడించును. రసవిషయమునఁ బాత్రపోషణమున రచనాసౌష్ఠవమున నెన్నుకొనఁదగిన కార్యమె విమర్శనీయము. దానిని దలఁచిననే యమృతము లభించును. కావున నట్టి గ్రంథమునకును మానవజీవమునకును రసస్వరూపమునకుఁ జేరిక కలదు. వీనికి భిన్నమగునవి సాహిత్యములోఁ జేరవు. ఇది లోకానుభవముచే గ్రహింపఁదగినది. ఇట్టి గ్రహణశక్తి లేనిచో బజారులెక్కలజాబితాకూడ సాహిత్యములోనికిఁ జేర్పవలసియుండును. కావ్యస్వరూపవిషయములో రసికులకు భిన్నాభిప్రాయము లుండును. అయిన నుత్తమస్వరూపమును నడకవలననే గుర్తింపవచ్చును. దీనిని నిర్ణయించుటకు రాచికులు కావలెను. మానవజీవము ప్రపంచమునం దంతయు నొకటే. అలవాటులు భేదించును. కాని స్వభావము మాఱఁజాలదు. కావున సాహిత్యము ప్రపంచమం దంతట నొకవిధమే.

సాహిత్య మిట్లైనప్పుడు జనసామాన్యమునకు సాహిత్యపరిచయ మబ్బుట దుస్తరము కాకపోయినను, విశ్రాంతిలేకయో, ప్రపంచభాషలు రాకయో యందఱికి సాహిత్యవాసన దొరకకపోవచ్చును. ఒకభాషయందుఁ బాండిత్యమున్నవారికి వేఱొకభాష రాకపోవచ్చును. ప్రస్తుతము మన మాంగ్ల (పాశ్చాత్య) సాహిత్యము తెలిసికొనవలె నన్న నాభాష నేర్చుకొనవలసివచ్చును. అట్టియెడ నాభాషాసాహిత్యవిమర్శనఁ జదివి భాషావాసన లేనిసమయమున సాహిత్యవాసన కలుగఁజేసికొనవచ్చును. ఇట్టిసమయములందు విమర్శనలు తోడుపడును. విమర్శనయందు మాతృకలోనిభావములు కొన్ని తేటపడకపోవచ్చును. భాషామార్దవము పోవచ్చును. కాని యావిమర్శనలు సాహిత్యపరిచయమందుఁ దోడుపడకపోవు. విశ్రాంతిలేనివారికిఁగూడ విమర్శనలు తోడుపడుచునే యుండును.

వాఙ్మయమునకు విమర్శన తోడుపడురీతి తెలిసికొన్నతర్వాత విమర్శనము వాఙ్మయమున నేభాగమలంకరించునో చూచెదము. కావ్యవిమర్శనకుఁ బూనుకొన్నవాఁడు కవిసమానుఁడని వ్రాసియున్నాము. లేనిచో కవిభావములు గ్రహింపఁజాలఁడు గదా! విమర్శకునిలక్షణములను కొన్ని గమనింతము.

విమర్శకుఁడు గొప్పయనుభవశాలియుఁ బాండిత్యము కలవాఁడు కావలెను. రాచికుఁడును గూడఁ గావలెను. నిష్పక్షపాతియు, విశాలహృదయుఁడు గావలెను. భాషాజ్ఞానము లేనియెడల కవి భాషాచమత్కారము గుర్తింపలేక కొంతభావముగూడఁ బోఁగొట్టును కావునఁ గవి కున్న లక్షణములన్నియు విమర్శకున కుండవలెను. ఒకప్పుడు విమర్శకుఁ డివి యన్నియుఁ గలవాఁడయ్యు నొకరి కవిత్వము విమర్శించుతఱి నది లేదు. ఇది లేదు. ఇది అనవసరము, అది యవసరము, అని మొదలు పెట్టి, కవితాపరిశ్రమ మెఱుఁగక ఖండించుచుఁ బోవచ్చును. ఇక

కష్టము కవియే యెఱుఁగును. కావునఁ గవిస్వవిమర్శకులలోఁ గవియే శ్రేష్ఠుఁడు. కవులు విమర్శకులైన నీ విమర్శకుల కొకదోషముకలదు. తా మేది కష్టమని తలఁచి వ్రాయలేకపోదురో దానిని వేఱొకకవి వ్రాసిన యెడల నెంతో యానందించి యాకవిని శ్లాఘింతురు. లేక తాము వ్రాసినదానికన్న నెక్కువ రసముతో వ్రాసి వన్నెఁబెట్టినయెడల నసూయతోఁ జూతురు. ఎప్పుడైనను గవి కవికి జ్ఞాతికావునఁ గవివిమర్శనయందు **దూషణభూషణములలో** నేదైననొకటి యెక్కువగా **నుండును.** కావుననే విమర్శకుఁడు కేవలము కవి గాక పైని పేర్కొన్న లక్షణములు గలిగియుండవలయును.

అట్టివ్యక్తి వ్రాసినవిమర్శకుఁగూడ వ్యక్తి కలుగును. విమర్శకునిభావసూచనలు పోకడలు శైలి నడక ఇవి యందగపడును. విమర్శకునిభావములు మనము గుర్తింపవచ్చును. విమర్శము గద్యములో రచించినను గద్యముకూడఁ గావ్యమునకుఁ బనికివచ్చును. విమర్శకుఁ డొకవిధమైనవాఙ్మయమును మన కిచ్చినవాఁడగును. విమర్శకుఁడు కవివలెనే పృథగ్భూతత్వము గలవాఁడు. అతఁ డొకవిధమగువ్యాఖ్యానము వ్రాయువాఁడు; కనుక నతని వ్రాఁతలుకూడ విలువగలిగియుండును. కావున విమర్శకుఁడు గూడ సాహిత్యమం దొకభాగము. అందుచేత విమర్శనచరిత్ర వాఙ్మయచరిత్రయం దొకభాగమై యున్నది.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున విమర్శనగ్రంథములు తక్కువగా నున్న వని యిదివఱకే తెలిసికొంటిమి. ఉన్నవానిలోఁ గొన్ని కేవలము దోషవిమర్శనములు. ఇందుల కుదాహరణములు "ప్రసన్నరాఘవవిమర్శనము" "పూర్వశాకుంతలావిమర్శనము" "కవితావిమర్శనము." రెండవతెగ నిష్పాక్షికవిమర్శనములు (ఆవేదన, వసుమనుచరిత్రల విమర్శము, ఉనిఖండనము, శ్రీనాథచరిత్రముఁ బోలు గ్రంథములు) ఇప్పుడిప్పుడే యాంధ్రమునఁ గొన్ని నూతన సాహిత్యగుణదోష విమర్శనలు వెలువడుచున్నవి. కవిత్వతత్త్వవిచారము అలంకారతత్త్వవిచారము పింగళి సూరనార్యుఁడు, వసుచరిత్ర విమర్శముఁ బోలు గ్రంథము లాంధ్రవిమర్శన వాఙ్మయమునకుఁ గ్రొత్త మార్గములు చూపుచున్నవి. అనతికాలములో నిట్టిగ్రంథములు వెలువడి విమర్శనకొఱంతఁ దీర్చి సాహిత్యమున కుత్సాహము గలుగఁజేయునని యెంచెద.

విమర్శమునకుఁ బూనుకొనకమునుపు సాహిత్యమన నేమో గ్రహించి, లక్షణగ్రంథములు నెంతవఱకు వాడవలయునో వితర్కించి, కవియొక్క చరిత్రము నేర్చి, భాషాపోషణము పాత్రపోషణము గమనించి, ఔచితి రసము గుణము దేశకాలస్థితులు పరికించి, నిష్పక్షపాత బుద్ధితోను విశాలభావములతోను, ప్రపంచమానవ జీవనవివేకముతోను విమర్శమునకు బయలుదేఱవలెను. ఆంధ్రసోదరు లట్టివిమర్శములు విరివిగా వ్రాసి యాంధ్రమహాకవులగుణముల నెల్లడించుటకుఁ బ్రాలుమాల రేని పాశ్చాత్యవాఙ్మయములలో దేనికిని మనమాతృభాష తక్కువ కాదు. అట్టిశుభావసరముకొఱకు వాఙ్మయము ప్రతీక్షించుచున్నది.

ఆ శ ం స ము

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

శ్రీరాష్ట్ర మఖిలప్రపంచవలయే స్వాతంత్ర్య ముజ్జృంభతాం
నిత్యానందసమృద్ధి వృద్ధిమహితం మానుష్యకం వర్ధతామ్,
సత్యజ్ఞానమహామహోవితరణే ఉత్సాహయా ఇహా యాస్యత
స్స్వామిన్! సర్వజగద్గురో! విజయతాం సర్వత్ర తే స్వాగతమ్.

మ. కనఁగాఁ దొల్లిటివెల్లనిర్ణయము లిక్కాలమ్మునన్ దల్లక్రిం
దనఁగా మార్పడు చేర్పడెన్, భువనకళ్యాణంబు చేకూరనుం
డెనటంచుం గనుఁగొంచు నుంటి; మిట సందేహంబులే దింక నీ
వనురక్తాక్షివిగాఁగ మాయెడవు రక్తాక్షీ! సమీక్షింపఁగన్.

చ. తెలిసి గుఱుతింపఁగాఁబడె సువర్ణసమూర్తి గయోకండు మర్త్యమం
డెలుకయుఁ బారతంత్ర్యమున నేవయుఁ గొల్వఁగ జన్మమందె నన్
తెలుఁగది; తత్ప్రయోజనము తీరెను, మీరెను మోక్షకాంక్ష, యు
క్కటి యిది చక్కఁదీర్పఁ బొడకట్టఁగదే జగదేకనాయకా!

ఉ. పంచసహస్రముల్ కడవపైఁ గలివత్సరిలు, ధర్మముల్ పరా
పంచలగున్, ప్రచండమగుఁ బాప, మటంచును దొంటి వాక్ప్రసం
గించినవార్త లిప్డు తలక్రిందగుఁగాత జగద్గురూ! ప్రజా
సంచయ ముద్ధరింప నవతారము తారు పరిగ్రహింపఁగన్.

శా. భూకంపంబులు పెల్లుమీఱెనవి శేషో మాపా యేమేమొ చీ
కాకుల్ దాకొననుండఁబోలు నని వైక్లబ్యంబు మాకేటి, కో
లోకాధీశ్వర! మీకృపాజలధి కల్లోలంబులం దోఁగుచున్
శ్రీకైవల్యపదాభిలాషమున మాచిత్తం బుదాత్తంబుగాన్.

ఉచిత వేషము

కొత్తపల్లి సూర్యారావు గారు

ఉ. కాలమెఱుంగనై జనులఁ గాని సమస్తులు లేరు మార్పనెం, కాలతునం దెఱుంగక వికారపువేషములెల్ల నన్యవి
ద్యాలలితుల్ ధరింతురు విధాతలె వీరటంచు లాదరించినం, గాలము వెఱ్ఱివెఱ్ఱి తిలకాఱులు వేయక మాఱువచ్చునా?

ఉ. సర్వేడునంటఁ గాంచియు ననాదరభావముఁ జూపి వారికే, సర్వఁదలంతు రక్షులొకనాఁడును గాలము దానమాఱునే
చివ్వకుఁ గాలుద్రవ్వెదరు చేసినతప్పును నొప్పుసేయఁగా, నెవ్వరు కొంటెయుక్తు లొలయింతురు కాలము నానమాఱునే?

క. కలికాల ధర్మమనుచును, దలచెఱుసున గర్హ్యకార్యంబులి నొనరింపం,
దల మగు ముగ్గురు నలువురు, కలుకుల గర్భకులు పుట్టఁగాఁ జేయుదురో!

గీ. తోఁకలేని సకృత్తో సామ్య మిచ్చెంచు, కొనఁగఁ జూతు రకట! కస్తురల్లి
గుడిసె యొక్కసంతఁ గుంభినీనవు రాణి యగునె? నోసటి బ్రాలవగ్ధయగునె?

వెంకటపతిరావు జిల్లిసీమలో సంపన్నులగు నిడసనమెట్ల వారిచిన్నవాఁడు. రైలుబండి గోదావరిజిల్లాలో లేనప్పుడు రాజమహేంద్రవరములోఁ జదువు చాలించిన పిమ్మట వకీలు పరీక్షకని స్టీమరుమీఁదఁ జెన్నపట్టణము తండ్రి పంపఁదలఁచెను. మీనాక్షి స్టీమరెక్కుటకై కాకినాడవచ్చి యక్కడ రెండుమూఁడు దినములకుఁ దగిన కాయలు, పండ్లు. మజ్జిగ, మంచినీరు పోసికొనుటకుఁ గళాయిగిన్నెలు కొని ప్రయాణసన్నాహము చేయుచుండఁగా వేంకటేశ్వరులునాయఁడను విద్యార్థి తోడు పడియెను.

రావు—నాయఁడుగారు! మూఁడవనాఁటికిఁగాని చేరలేము. ఈనాఁడిక్కడ భోజనముచేసి బైలుదేఱుదుము. ఎల్లుండిభోజనమున కక్కడఁజేరుదుము. నడుమ నెక్కనాఁడు ఆమూఁకలో స్నానముచేయకుండ మైలతిండి తినలేము. పస్తుపడియుండుట మేలా? కాని కూడుదిని ప్రాయశ్చిత్తముచేసికొనుట మేలా?

నాయఁడు—నేను సముద్రప్రయాణములో నేమైనఁ దలత్రిప్పు వాంతులు కలిగెనా పుక్కిలించుటకుమాత్రము నీళ్లచెంబు తెచ్చుచున్నాఁడను. నే నేకాదశీవ్రతమే చేసెదను.

రావు—కాలము మాఱుచున్నదనిన దానియంతట నది మాఱవలసినదేగాని కానికూళ్లు దిని మనము మార్చుచున్నామని యెట్లు చెప్పవచ్చును?

నాయ—"పథి శూద్రవ దాచరేత్" తని యాపద్ధర్మముగాఁ జూడవలయును.

రావు—శూద్రులు మీరే ముక్కు బిగించుకొని కూరుచుండ మనుచుండ నేనా? మానాయనగారిమొద్ద సబద్ధ మాడఁజాలను. నాలుక బంగారుతీఁగతోఁ గాల్తనను.

నాయ—మాతండ్రిగారు మీతండ్రిగారి శిష్యులే.

రావు—అక్కడ రెండేండ్లు పట్టనవాసము. ఏమో విద్యకై మెంత!

నాయ—ఆవిద్యకై యెఱిఁగియు నూతిలోఁ దిగఁబడుట.

రావు—పోనిండు, ఏమి చదువు? వందలకొలఁది తండ్రి పంపుచుండఁగా నాయనకుఁ దృప్తిగాఁ జదివితేఁటిన యెడల లాభ మున్నదిగాని. ఏమో! "పట్టణే పాద మాచార"మ్మనియెట్లుండునో! ఉభయభ్రష్టులము కాఁగూడదు.

నాయ—మీరు కుటుంబముతో బైలుదేఱరాదా, వంటపూటింట్లదరిద్రము వదలును.

రావు—స్థాయిపడినతర్వాత.

నాయ—మీరు పరీక్షయైనతర్వాత హైకోర్టులోనే పనిచేయవచ్చును.

రావు—చీరకుంగండా మొదలు. ఇంకను స్టీమరెక్క లేదు. ఎప్పటిమాట యో!

నాయ—ఎంతసేపు? కన్నులు మూసికొనిన నింతలో వచ్చును. ముందు రైలుకూడ వేయుదురు,

రావు—చూచికొందముగాని, మీవలెనే నేనును దండుగవస్తువులేవియుఁ గొనను. ఈసారి ప్రయాణమెట్లుండునో చూచెదను. "శ్రీకృష్ణం" దగ్గఱకు వెళ్లి టిక్కెట్టు కొనుట యెక్కడనో, యెప్పుడు బైలుదేరునో, పాట్లు లనుకొని సినీలో మాట్లాడిన బావ యున్నాఁడు, విచారించి వచ్చెదను.

నాయ—మంచిపేరు; మనవారు భక్తి రసముట్టిపడ స్టీమరునకు శ్రీకృష్ణమని పెట్టినారు. మా యూర నొకఁడు బాబూ "దొరలు తమమతముతోఁ బాటు దేశములో నూనెకూడ, కిరసనాయిను దీపముల కింటింటఁ బ్రవేశపెట్టినా" రన్నాఁడు.

రావు—స్టీమరు మీనాక్షియఁట.

ఇట్లనుకొని కృత్యములన్నియు నెరవేర్చుకొని యథాకాలమున యథాయోగ్యముగాఁ బొగయోడ యెక్కినారు. చెన్నపురి చేరినారు. రావుగారి తండ్రిగారు ముందుగా వ్రాసియుత్తరముచొప్పున నిదివఱకే పట్టనములో నివాసము కుదుర్చుకొని వకీలుగానున్న సుబ్బరావుగారను నొకరు సేవకు నొక్కని సముద్రపు రేవునకుఁ బంపెను. వెంకటపతిరావును గనిపెట్టి బండిమీఁద నింటికి సేవకుఁడు తీసికొనివచ్చెను, రెండుమూఁడుదినములు సుబ్బరావుగారుపచరించి న్యాయశాస్త్ర కళాశాలలోఁ బ్రవేశపెట్టిరి. బుద్ధిమంతుఁడు. ఏ విషయమైన గ్రంథమైనను "మంచినీళ్ల ప్రాయము." ఒక బస యిల్లు కుదుర్చుకొని స్నాన సంధ్యాద్యనుష్ఠానములు తీర్చికొనుచు వేళకుఁ బూఁటకూళ్లయింట భుజించుచు కళాశాల కేగుచు రెండేండ్లు గడపినాఁడు. పరీక్షలైనవి. గెల్చినాఁడు. అప్పటికి బెజవాడ మీఁదుగాఁ జెన్నపురి కినుపదారి పడినది. సుబ్బరావు పంతులుగారి సహాయమున రావుకు హైకోర్టులో నొక యుద్యోగము దొరికినది. "రెండుసంవత్సరము లీపనిలో నుండుము. నీకు నచ్చకపోయినయెడల వకీలు పనిలోనికి దిగవచ్చును. కోర్టు వ్యవహారములు తెలిసికొనుచుండు" మని సుబ్బరావుగారు వెంకటపతిరావునకు చేసిన యుపదేశము సమ్మతమై తండ్రిగారి యనుమతిపైఁ గొలువు చేయుచుండెను. బెజవాడనుండి బకింగుహాము కాలువమీఁదను, అక్కడ నుండి రైలుమీఁదను వెంకటపతిరావు భార్యను సీతను తండ్రిగారు తీసికొనివచ్చి దిగబెట్టి కొన్నిదినము లక్కడనుండి వెళ్లిరి. విద్యార్థిదశ గడిచి, రావుగారు సుద్యోగియై సముద్రపువాసనలఁ బ్రక్కను గూడుకున్న క్రొత్త వాసనవాసనకై ముక్కుమూసికొని జట్కాబండిలో కోర్టునకు వెళ్లుచుండిరి. కొన్ని నెలలనాఁటికి పదిగంటలకు భోజనముచేసి వెళ్లి మరల సాయంకాలమునకు వచ్చి మంచినీరయినను గొనక పనిచేయుచుండుటచే శరీరము శుష్కించినది. వైద్యునకుఁ జూపించెను. "భోజనములో వ్యత్యాసము కలిగినది. మధ్యాహ్నము ఫలాహారము చేయుచుండుము. పట్టణములలో సహజమయిన వేఁడికిఁ దోఁడు మనుష్యుల వేఁడి యొక్కటి యెక్కుడు. ఏదైన నాహారము పుచ్చుకొనవలయు"నని డాక్టరుగారు చెప్పిరి.

రావు—నాకలవాటులేదు. ఆచారము కుదరదు. కోర్టులో నందఱలోను దిన లేను.

వైద్యు—ఔషధప్రాయముగా నంగీకరింపవలయును.

రావు—మానాయనగారు వినినఁ గోపగింతురు. వాస్తవముగ, నాకే మనస్కరింపదు.

వైద్యు—నేనొకటి చెప్పెదను. రెండు చిన్న పెసరట్లు కాగితములోఁ జుట్టఁబెట్టుకొనిపోయి, యొంటిగంట వేళఁ గొళాయిదగ్గఱ నెవ్వరును జూడకుండ నోటిలో వేసికొని యిన్నినీళ్లు త్రాగుచుండుఁడు. దీనిలోఁ దప్పులేదు. శరీరమును గాపాడుకొనవలయును.

రావు—చిల్లరతిండి నాకుఁ బడదు. తడిగుడ్డ కట్టుకొని తినుటకుఁ జాలినంతకాలము లేదు. అయినను, జేబులోఁ బెట్టుకొనివెళ్లిన దానికి మడి యేమి?

వైద్యు—ఏదో, చూడవలయును. నామందువలననే గుణమీయదు. మీరుకూడఁ గొంత—

రావు—సరే చూచెదను. పెసరట్టులో నంటులేదు. ఎంగిలికాదు.

వైద్య—కొన్నినాళ్లు సరిపుచ్చుకొనుడు. మనస్సమాధానము ముఖ్యము.

ఇంటికివచ్చి వేంకటపతిరావుగారు తలగట్టి పండుకొన్నారు. "ఎట్లురా!" యని దీర్ఘ విచారముచేసినారు. భార్య చెప్పినమాటలపైఁ గోర్టు సమీపములో నిల్లుచూడఁబోయెను. దినమునకు రెండు పెసరట్లు చేసికొనియున్న చోటనే యుండుటకంటె నీ క్రొత్తయిల్లు లెక్క—యెక్కు—డుగా నగపడెను. కోర్టు సమీపమున బాడుగ లెక్కువ. ఒకప్పుడు తండ్రిగారు క్రిందటినెలకంటె ప్రస్తుతమాసమున నేల వ్యయ మెక్కు—డుగానున్నదని యడుగు నేమోయని భయము. దీని నన్నిటిని విచారించి రహస్యముగాఁ గోర్టులో నట్టుముక్క— "ఫలహారము"నకే యొకంబడియెను. ఒక్క—యట్టు పరగడుపునఁ దినుట కూడ మంచిదని భార్య చెప్పెను. అప్పుడప్పుడు తాను వంట చేసికొనవలసివచ్చినపుడు స్వయంపాకముతోపాటు పెసర నిప్పటి చేసికొనలేక కోర్టు దగ్గఱ నయ్యరు హోటలులోఁ గొన మొదలుపెట్టెను. కొన్నినాళ్లకు భార్య నేల శ్రమ పెట్టవలయును. బ్రాహ్మణుఁడే చేసి యమ్ముచున్నాఁడని అయ్యరుగారి యుంపుడు కత్తె లేక పనికత్తె యిచ్చిన పింజి రొట్టెలకే సమ్మతించెను. జందెములు వేసికొన్న పిల్లల చేతఁ జేయించి అయ్యరుగారు రంగడిమీఁదఁ గూర్చుండి యమ్మువానినే కొనఁజొచ్చెను. తండ్రిగారు నూఱు రూపాయలు జీతమైనదని విని స్వర్గస్థులైరి. అప్పటికిఁ బెద్ద పెద్దల సహవాస మబ్బినది. సభలలోనికి వెళ్లవలసివచ్చినది. పఱిగవాటుగ సంఘు ఫలాహారములు—తోఁటపండులు—శీతకాలములో రాత్రి తడిగుడ్డకట్టుకొనలేక పట్టుపంచె చుట్టఁబెట్టుకొనుట—అరటియాకులు ప్రియముగానున్నపుడు, పగలు పరాకునఁ బనివానిచేఁ దెప్పించుట మఱచినపుడు, వెండికంచములో—కొంచెము తలనొప్పి వచ్చిననాఁడు చొక్కాయ చేతులుమీఁది కెగఁదీసికొని—రామారావుగారి స్నేహ మబ్బినప్పటినుండి—తండ్రిగారి మరణము—గొప్పయుద్యోగము—అయ్యరుల సహవాసము—దొరగారి దర్శనముచేయుటకు బంగ్లాకువెళ్లినపుడు సచేల స్నానమెందుకు? కోర్టులోఁ బ్రక్క—బెంచిమీఁది సాహెబుగారిని ముట్టుకొనిన బట్టలేకావా? భోజనమువేళ స్నానము తప్పదుగదా! పలిదికంటె నురుఁగాయ, బట్టలకంటె యజ్ఞోపవీతములకుఁ బెట్టుట యేల? నిత్యము సాయంకాలము శివాలేశ్వరుని గుడిలో లెంపలు వేసికొన్నఁ జాలును. సర్వ ప్రాయశ్చిత్తము. ఇట్లని కొంతకాల మాలోచనలు జరిగినవి. మన యీ యనాచారశరీరము దేవుని, దేవునిగుడిని మైలపఱుచునని రాత్రి పదిగంటల వఱకు దీపముకడఁ గచ్చేరి కాగితములు చూచుకొనుట మొదలిడెను. వేడిలో వేఁడి యింటికి వచ్చినదిమొదలు భోజనము వఱకుఁ గాగితములు చూచుకొనుచున్న భోజనమైన తర్వాత బ్రతికెమఁట—"సాహెబు! నన్ను మునిస్వామి దులిపినాఁడు గాని, నిన్న రాత్రి నుఱ్ఱుటి దులిపినట్లు లేదు. నిద్ర పట్టలేదు. దానికిఁ దోడు తాయి కాఁగులో నిల్లు పండుగాఁ బోయలేదు—చెమటపట్టినది. పెసరట్లకంటె బిస్కట్టులు బలమని జోన్సుగారు చెప్పి యొకటిచ్చినారు; రుచిగానున్నది. రేపటినుండి పెసరట్లుమానెదను." అని యట్లు చేయసాగెను. రుచియెట్లున్నను జేబులో బిస్కట్టులవలన నూనె పట్టుకొనదట. పదిసంవత్సరముల నాఁటి కిట్టి వేదాంతము పూర్ణముగా ముదిరినది. ఉద్యోగము బడాయించి రెండువందలు జీతమైనది. అమ్మగారి కిరుగు పొరుగు వారల స్నేహముచే బీచి షికారునకు బండి కొనుమని కోరికొన బుద్ధిపుట్టెను. కొనినంతనె, తన కూఁతురు ముచ్చటలకిని తాను సాయంకాలముల వాహ్యాళి. తర్వాత సముద్రము నెక్కునకు నిత్యమును షికారులకుఁ బంతులుగారి హృదయమున నుత్సాహాంకురము పొడమెను. మెట్టుపై మెట్టు. పట్టనాచారములు కావలసినన్ని యలవడినవి. కట్టుబట్టతోఁ గోళాయియొద్ద స్నానమంటాకు నసహ్యముపుట్టె స్నానములకుఁ గదికట్టించుమని యింటి యజమానికి జాబు వ్రాసి కట్టించుకొనిరి. బూట్సులు, నైటుక్యాపులు, కోట్లు, ప్రొయ్యి యలుకు కొనఁ బంపిగుడ్డ—బూట్సు తుడిచికొనుటకుఁ గంతగుడ్డ—కఱవు. కాఫీ వడియగట్టుటకు జేబురుమాళ్లు కొఱతలేదు. నూలుగుడ్డ మందునకులేదు. ఆచారము సన్నగిల్లు నప్పటికి సంధ్యావందనమునకు సమయముకూడ దొరకుటలేదు.

వైదిక బ్రాహ్మణులతో మాటలాడుటకు-తండ్రి తద్దినము
తిథియొకటి రెండుదినములు ముందుగాఁ దెలిసికొనుటకు-
తీరుబడి కనఁబడుటలేదు. వారి పంచాంగములో తండ్రి
గారి తిథి వచ్చునెల కాగితము లుండనేయుండవు- [illegible]
వంద్యుఁడు. కూఁతునకుఁ బెండ్లి యీడువచ్చినది. బ్రహ్మ
దేవునివలె నొక్కసారి నాల్గుదిక్కులు వెదకెను. ఈసమ
యమునకు శాఖాభేదము పాటిపోయినది. ఏదియెట్లు
పోయినను-మఱిచి పోవుదమని యెంత కష్టపడినను సందె
ముక్క చిన్నతనములో నేర్చికొనినది గనుక, పంతులు
గారు సంధ్యవార్చినను మానినను చక్కా మొక్కలకాఁగి
తలకెక్క విడువలేదు. దులిపి దులిపి విడిచినాఁడు-నిర్ల
క్ష్యము చేసినాఁడు. తర్వాత "నేను సంధ్యావందనము
చేయనినాఁడు దొరగారు నాపైఁ గోపగింపలేదు. తిన్న
యన్నము రాత్రి బాగుగా జీర్ణమైనది. మడికట్టుకొనక
తినినపుడుగూడ నెలనెలకు జీతము ముట్టుచునే యున్నది."
అని రావుగారు దుస్న్యాసములు మొదలుపెట్టిరి.

"కొన్ని నాళ్ళలో రంగూను డిస్ట్రిక్టు మునసబుగా
వేయించుకొందును. ఈలోపునఁగుమారికి పెండ్లి చేయుట
మంచిది. ఏనాఁడైననుసరియే, నియోగియేయని నియమము
లేదుగాని వైదికులు, నియోగప్రభువులని- నకారగుళ్ళని
విరసముగాఁ జూచుచున్నారు. అట్టి బ్రహ్మగాళ్ళకు బలి
గ్రద్దలకు నేనెట్లు బిడ్డనిచ్చెదను. నిజముగా నాకు నియో
గపు సీటులేదు. చదివిన వైదికికి ఛాందసమును లేదు. నేను
దొరటోపీ పెట్టుచున్నానని దుఃఖపడు వీపు మీఁద నెన్ని
కల్పింపలేరు." అని వృత్తాంతపత్రికలలో విద్యార్థులకై
వెదకసాగెను. ఏ బ్రాహ్మణ బాలుఁడు బి. ఏ. ప్యాసయి
నాఁడో యని మార్కులు లెక్కవేయుట, పిల్లకునచ్చ
వలెను, తల్లి చూచుకొనవలయునని యెవ్వరినో యొక
విద్యార్థిని రాత్రిపూఁటఁ దమయింటికిఁ దీసికొని వచ్చు
చుండుటచే రాత్రిభోజనము గురుత్వము చూపెను. తన
మనస్సునకుఁ దగినవాఁ డన్యశాఖవాఁడున్నను నియో
గులపిల్ల వానినే చూడుఁడని భార్య నిక్కచ్చి చేయుటచే
నీవే చూచికొమ్మని యామె కాభారము వదలి పెట్టెను.
నియోగుల పిల్లవాఁడు బి. ఏ. కాకపోయినను సరియే
మేమే చదువు చెప్పించెదమని యమ్మగారే శ్రద్ధపట్టినది.
బీచి... సాయంకాలము బసచేయుచు వంట బ్రాహ్మణుని
ఫలహార మక్కడికే తెచ్చునట్లాజ్ఞయిచ్చెను.

ఎల్లమిల్లి వారను సర్కారులలో నున్న నియోగులలో
సంపన్న స్థితులు, సంపన్నులు. సోమయాజులను నెల్లమిల్లి
వారి చిన్నవాఁడు క్రొత్తగాఁ జిన్నపట్టణము బి. ఏ. చదు
వుటకు వచ్చెను. నెలమైనది. ఏదినమాటినను సోమయాజి
నిద్ర్పతముగాఁ గనఁబడు చుండెను. తంబుశెట్టివీధిలోఁ
గాపురమున్న సోమయాజులు స్నేహితుని మూలమునఁ
బంతులుగారి భార్యకుఁ దెలియవచ్చెను. రాజమహేంద్ర
వరము స్నేహితుఁడొకఁడునకు "సోమయాజి గుణవంతుఁడు
బ్రహ్మచారి యని రావుగారి కింటికెంబడితోఁగూడ జాబు
వ్రాసెను. కొందఱు మధ్యవర్తులు సోమయాజిని సర్.
రామస్వామి మొదలియారుగారి సత్రములోనికిఁ దీసికొని
వచ్చిరి. రావుగారు, సతీమణియు మాస్తూవలె వచ్చి
చూచిరి. నచ్చినది, మఱునాఁడు సోమయాజులు తండ్రిగారి
కుత్తరము వ్రాసిరి. ముహూర్త నిశ్చయము చేసిరి. పెండ్లికంద
అను వచ్చిరి. పెండ్లి జరగుచున్నది. తక్కిన వర్ణనలెందుకు?
కన్యాధార వేళ. రాత్రి దీపముచాటున-పగలు నిద్ర బద్ధకము-
చూడవచ్చిన యిరుగు పొరుగు మగనాండ్రు- బంధువులు-
వీరిలో నెవ్వరిని జూచుటకు సోమయాజులు సిగ్గుచే నొక
రీతిగా మొదటినాఁడుండెను. రెండవనాఁడు మనస్సులో
నేదో యాలోచన పుట్టినది. తెగలేదు. పసుపు నలుగులు,
బంతులాటలు జరుగుచున్నవి. వియ్యపు మర్యాదలలో
లోపము లేదు. సదస్య మాత్రము బాగుగా జరుగలేదు.
నాలుగవనాఁటికిఁ బెండ్లికొడుకున కూహ కుదురక తలనొప్పి
పట్టుకొన్నది. శరీరములో జబ్బేమియు లేదు. నాఁటిరాత్రి
యూరేగింపునకు నేను రాలేనని చెప్పెను. ఎన్నియో
రూపాయలు వెట్టి కట్టించిన విమానము వ్యర్థమైనది.
స్నేహితులు, తండ్రి, అన్నగారు బుజ్జగించిరి. బందుగులు
బతిమాలిరి. వైద్యుఁడు చేయిచూచి కొంచెము బద్ధక
ముగా నున్నదిగాని జబ్బులేదని చెప్పెను. నాగవల్లి
స్నానము చేయుమనిన నేను స్నానముచేయలేనని స్పష్ట
ముగాఁ జెప్పెను. ఏమియుఁ దోఁపదనునేగాని కారణము

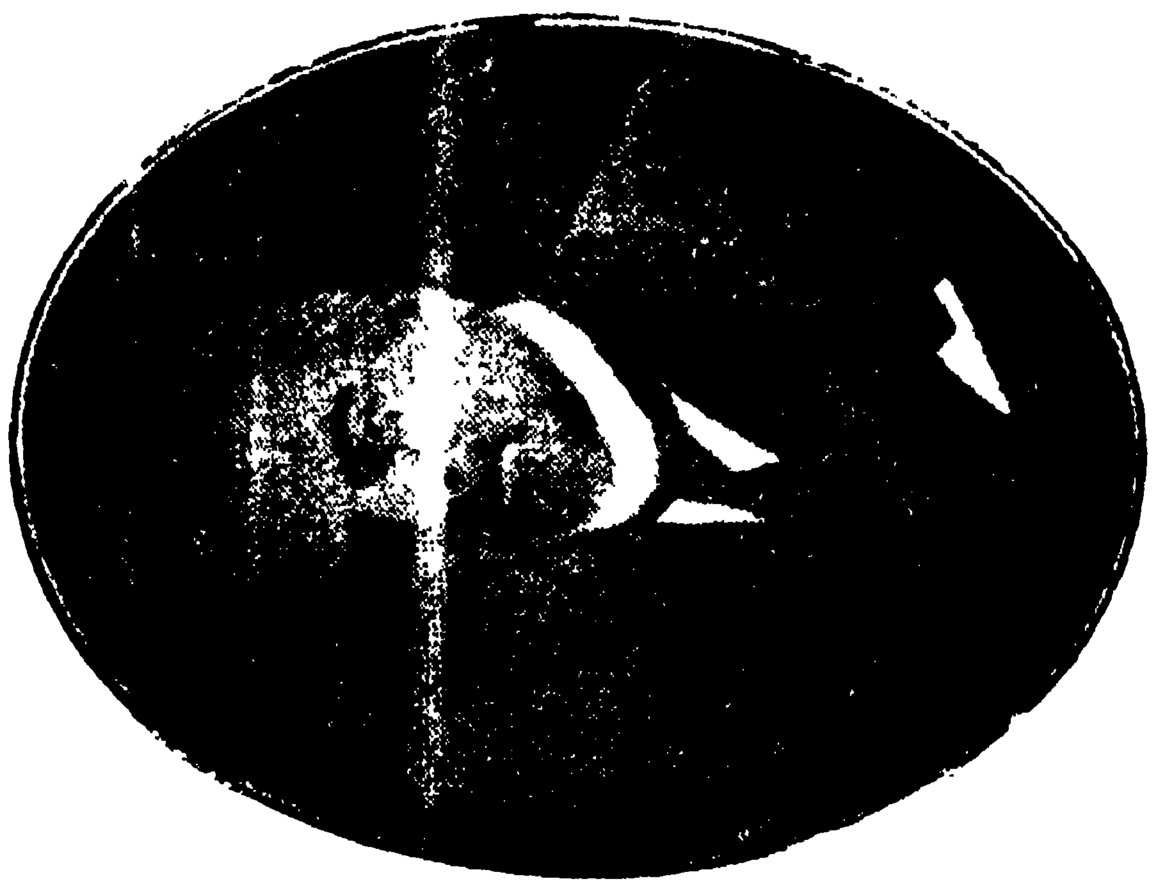
చెప్పెను. మామగారు వచ్చి, "అత్తయ్యా! ఏమిటి? నీకీ కింత విచారము? కాసులు హారములు భారముగా నెత్తిన వేసి పోయినవి. [illegible] సమయమునకు రాలేదని నాకే విచారముగా నున్నది." అని మెల్లగ నోదార్చెను. "అయ్యా! నే నట్టివాడను గాను. నా కారణంపే [illegible]. మీ [illegible]. మీకీ కించ మనస్సునుండి తొలగించుచున్న నాకు మరింత తోచదు. కొంచెము తల దిమ్ముగానున్నది. నే [illegible]" వని మామగారితో, నాయన [illegible] దగినట్లుగానే కొంత సెలుగున, గొంతెత్తి [illegible] సమాధానము చెప్పెను.

అత్తగారు ప్రక్కను సోమయాజి యెక్కను పెట్టుకొని వానికి వినఁబడునట్టులు, "మా కేమి మూడనున్నదో తెలియదు. పెండ్లిలోనే రోగిమా! చేతిలో నేమియు లేదని వైద్యుడు చెప్పెను. ఇంగ్లీషు చదువుకొను కుఱ్ఱవాండ్ర కింతరోగములు. ఇంతకు మాకుఱ్ఱదాని యదృష్ట మెట్లున్నదో? అదేమి పాపమో? యెక్కడి సన్యాసిని తెచ్చితిమి! నన్నుఁ జూడఁగానే సిగ్గుపడి తలవాంచి యూరకుండును. నాకుఁ గొడుకుతో సమానుఁడు. "అమ్మా! నీవు వెళ్ళి సీతమ్మనితో నాగవల్లి నాలుగుగడియలు నెట్లయిన జరపించుమని బతిమాలి సెలవుఁ దీయవలయును. ఈ నాలుగు గడియలు పదిమందికి సంతోషముగానుండు"మని చెప్పుము. పెండ్లితిండి, నిద్ర లేకపోవుట, పొగలోఁ గూర్చుండుట, అన్నియు సమకూరినవి. నెత్తిన చమురుపెట్టి స్నానము చేయించితిమా కొంత తలనొప్పి యెగఁగ వచ్చునని లేచివచ్చునట్లు చేయు" మని కోరుచుండెను.

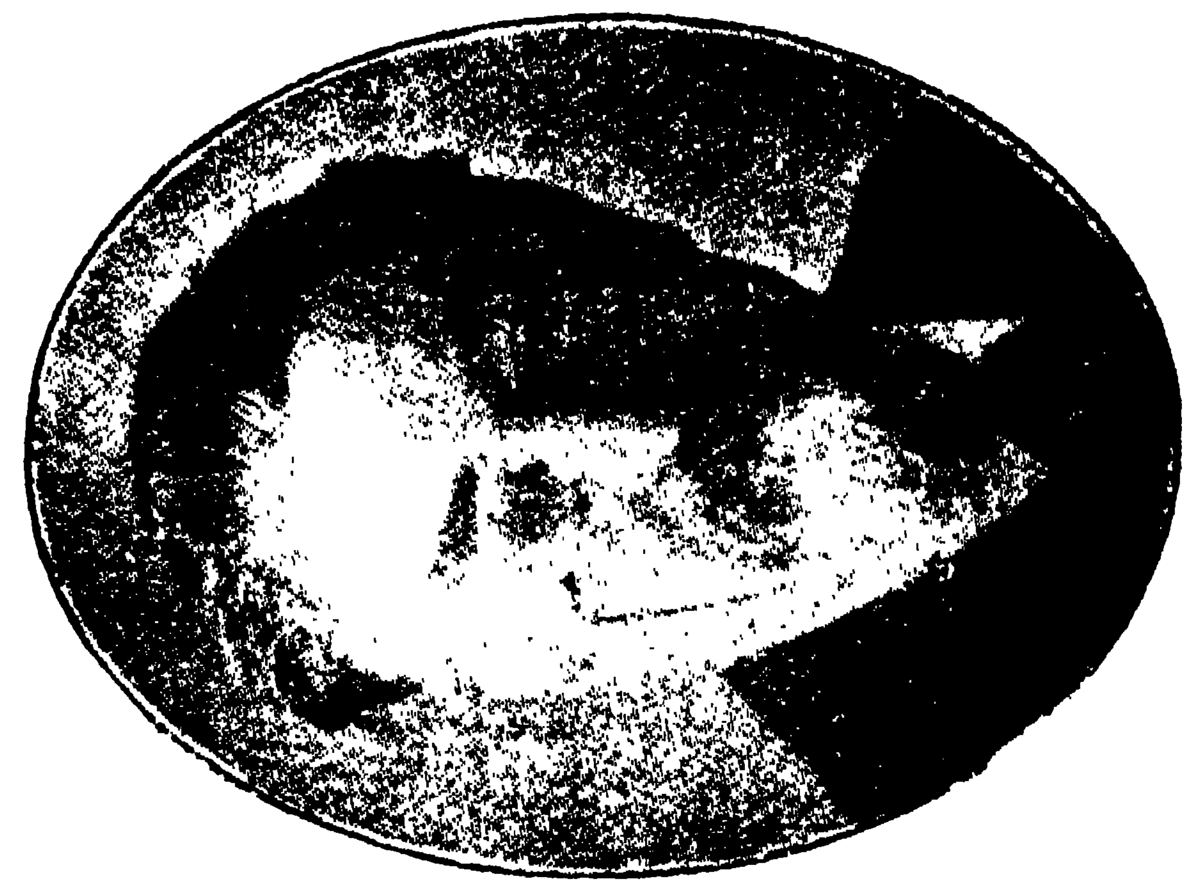
అక్కకు సమాధానము చెప్పెడు. అత్తగారి మాటలు వినఁబడుచున్నంతసేపు మనిపోవుచున్నది. మీరు వెళ్లి మీపనిచూడుఁడు. నేనుగుదురుపెట్టి లేపెదనని సంజ్ఞచేసి యక్క తమ్మునియొద్దికి వచ్చి ప్రక్కలోఁ గూర్చుండి- "తమ్ముఁడు! నీ కింత పెంకితనము కూడదు." అని 'యుత్తరజందెములు' యజ్ఞోపవీతములలో నుండి చిక్కు వాపుచు "మాకు సిగ్గుగానున్నది. అమ్మలక్కలు నవ్వుచు ముచ్చటలు నచ్చటలు లేవని మమ్ము వెక్కిరించుచు న్నారు. నాన్న విచారించుచున్నాఁడు. అమ్మ, రాత్రి [illegible] సంకటపడి తిండితినక కన్నీరు పెట్టుకొను చున్నది. పెండ్లిలో శుభమా? [illegible] వాలట్లు. నీకిష్ట ము లేనియెడ నాకీసంబంధము వలదని మొదటనే చెప్పఁ గూడదా? ఆవిషయము కాదంటివా లోకము లేమో చెప్పను. చెప్పుట కిష్టము లేనిచో మాటలాడక స్నాన మునకు లేచిరమ్ము. పెండ్లిపీట వేసినారు. పాటలు పాడు టకు, పెండ్లిపేరంటము పిలిచినవా రెల్లరు వచ్చియున్నారు. [illegible] పురోహితునితోఁ జెప్పెదను. మధ్యాహ్నము నీయిష్టము. అన్నియును భోజనములకు ముందే ముగించి స్నానములు చేసి భోజన ములు చేయుదమని మామగారు చెప్పుచున్నారు. నాగ వల్లి [illegible] పెట్టుచున్నారు. నేను రాఁగూడదు, నీవు లేచి పెళ్లిపీటమీఁద కూర్చుండుము. సంక్షేపముగాఁ బదిమం దికి నిబ్బంది లేకుండ జరగనిమ్ము. తర్వాత నీవు- నీయత్త గారు- మామగారు. మీయిష్టము. మీబావ యీమాటలు లోవచ్చెదరు. ఆయన నెఱుఁగుదువుగదా! ఇంగ్లీషుదొర లని, [illegible] వారియెట్లుఁడని, వేళాకోళములు చేయుదురు." అని చేయిపట్టుకొని లేవఁదీసెను. 'ఉ, నాగ వల్లి నిష్ఠురము నాకేల" యని సోమయాజి లేచెను. "మానా యన మానాయన"యని తల్లి వచ్చి చేయి ముద్దుపెట్టుకొని యెను. అత్తగారు, 'వదినా! తలమీఁద నూనె చక్కఁగా నినుమనట్లుగా రాసి దబ్బున నీళ్లుపోసి తీసికొనిరండు-" రంగనాయకీ! భవానీ! "పాట్లుగ శ్లోకం ఆపరం ఆగట్టం-" ఇప్పుడు పాటలు పద్యములు వద్దు. తర్వాతచూచుకొందము. కోడలా! పిండివంటలుచేసి వెంకటేశ్వరునకుఁ బసుపుఁగొ మ్ములు కట్టించుము. [illegible]! నీవు [illegible]. నేను జేయించె దను." అని టక్కుటక్కున నాలుగుమాటలాడి యావల కుఁ జనియెను. రాత్రిగా రెవ్వరిని మాటలాడవద్దని సంజ్ఞ చేసి తన పనిమీఁద నుండెను.

నాగవల్లి జరిగినది. భోజనములైనది. సోమయాజి పండుకొనియెనుగాని నిద్రపట్టలేదు. మనస్సుపద్నాల్గు భువనములు తిరిగివచ్చినదికాని, అత్తగారి నిదివరకెక్కడనో చూచినట్లు జ్ఞాపకము. అంతలో నేదియో సందేహము.

Sir D. M. Dalal, Indian High Commissioner

Mr. Sydney Webb

Lt. Colonel Viscount Goschen, The New Governor of Madras

The Late Lenin, President, Russian Republic

కీ॥ శే॥ శేషులగు లెనినుగారు, రష్యానాయకుడు

The Late Mrs. Macdonald

గతించిన మాక్డనాల్డు సతి

Madam and Mustapha Kemal Pasha

ముస్తఫా కెమల్ పాషా, సతీమణి

Chicherin, as a Russian General

చిచరిన్ రష్యా జనరల్

ఒరుల కెవ్వరికిం దెల్పఁడు. తండ్రి చెప్పినట్లు వచ్చినందుకు వలఁ చెనుగాని పెండ్లి వారి యందాకములు కాలేదు. తలిదండ్రు లింటనే యున్నారు. ఇట్టి సంగతి తెలిసికొని స్నేహితులు వచ్చి "స్నేహితులవారు, పెండ్లి వారిని యత్తవారిని బ్రోచుచువారని యనుచున్నారు. ధైర్యముగా సలుగురిలోఁ గలసి మెలసి యుండు" మని బోధించిరి. సిద్ధతేక యతఁడట్లే యుండెను. మనుగుడుపులలో నొకనాఁడు సాయంకాలమున గుఱ్ఱపుబండ్లలో పెండ్లివారిని సముద్రపుయొడ్డునకుఁ దీసికొనిపోదలంచిరి. (సోమయాజి, పెండ్లికూఁతురు, అత్తమామలు నొకబండిలో సోమయాజి తోబుట్టువులు, కూఁతురు, అల్లుఁడు మొదలైనవారు రెండవ మూడుబండ్లలోఁ గూర్చుండెదరు.) సోమయాజిఁ దమ్మి పువ్వులు ముడిచి నాఁడుకట్టించిన క్రొత్త పట్టుబట్టలు దొడిగి యత్తమామయరచుల క్రొత్త పంచెలు కట్టించిరి. పెండ్లికూఁతురు దొరలపిల్లవలె పట్టుగౌను బ్రాహ్మణులపిల్లవలె బంగారునగలు రత్నములు చౌకట్లు - అద్వైతభావముగా నుండెను. రాయ్రగారు పంట్లము, కోటు, సాయంకాలపుకోటు ధరించి, సాహెబుగారి గా రైరి. ఆయనభార్య కొర్నాపు పట్టుచీర, దానికిఁ దగిన అవికె, యాభరణములతో స్వచ్ఛ బ్రాహ్మణ గృహిణి వని రుజువుచేయుచుండెను. కొందరలో బల్లమీఁదఁ బెట్టి యల్లునకచ్చుట మఱచిపోయిన సరిగకుళ్లాయి నొకచేత ఫలాహారములు పెట్టె నొకచేతఁ బట్టుకొని వంటబ్రాహ్మణుఁ డునచ్చి పెళ్లి నమ్మగారి కాలుదగ్గఱఁ బెట్టి కుళ్లాయిని సోమయాజి కిచ్చెను. బండ్లు నడిచినవి. పెద్దయినుపవంతెన యొద్ద బండ్లు నిలచినవి. ఒక్కొక్కరిని దింపి వేంకటపతి రాయ్రపంతులుగారు వియ్యమువారికిఁ జిత్రములు చూపి చెప్పుచు వారాకియొప్పపులినతలమున రాజహంసవలెఁ బ్రక్కను గృహిణి నడచుచుండఁ నందఱును వెంటఁగొని నడయాడుచుండెను.

సోమయాజితలంపుల కపుడు మరల సమయము వచ్చినది. ఆలోచనకు దిగినాఁడు. ముఖము వికసించఁ దొడఁగినది. 'ఆఁ! దొరకినది.' రెండవగోడవలో మరల మఱతునేమో యని గట్టిగ జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని, "సరిసరి" యని తనలోఁ దాను సమాధానపడి యానందపడెను. సత్తమామలతో, సంబంధ సమయమునఁ దన్ని చంపినందుకు, దా నెట్లుఁగి సంతోషమును నేనియు చెన్నపురి వార్తలు చెప్పుచుండెను. ఇంతయుఁ దాను యేమియుఁ గోరక గదా సర్వసాధారణముగా నందఱును సాయంకాలము బీచికి షికారుపోయెదరు. పెండ్లివారు సంతోషమున సాయంకాలమునఁ గాంచిన సముద్రతీరము మంచిది. సోమయాజి మనస్సులో నుబ్బితించిన సంతోషమునకు మేర యనుకతిన్నెలలో లీనమై పోయినది గదా! కొంతసేపుండి దీపములు వెలిఁగించుచున్నపుడు బండ్లకెక్కించి రాయ్రగారు రెండవమారుడు క్రొత్తవీధులు త్రిప్పి తీసికొని పెళ్లినాయునని తెచ్చిన ఫలాహారము లుపయోగముచేయించి మెల్లఁగా నందఱును సంతోషముతో గృహమునకుఁ దెచ్చిరి.

ఇన్నికష్టములకుఁ బాల్పడిన సోమయాజిహృదయ మిప్పటికి మీ కెవ్వరికిఁగాని తెలిసినదా! తెలియ లేదను కొందును.

సోమయాజి క్రొత్తగాఁ జెన్నపురమువచ్చిన 7-8 నాళ్లలో నొకనాఁడు స్నేహితులతో బీచికి వచ్చెను. అతనికది యొక ప్రత్యేకమము. ఏదిచూచినను వింతగా నుండెను. అన్నివింతలకంటె పెండ్లి-యొకదొరగారి చేయిపట్టుకొని యొక్క బ్రాహ్మణస్త్రీ సైకత ప్రదేశమున విహరించుట. అద్భుతమునకు మేరలేకపోయెను. ప్రతిదినము సాయంకాలములయందు నిక్కడ జరగువినోదములు చెలికాండ్రు చెప్పఁగా మఱింత యద్భుతము కలిగెను. పెండ్లిలోఁ - దనయత్తగారి నిదివఱకెక్కడనో చూచినట్లు లోలోన నాడుచున్నది. ఎక్కడఁ జూచినాఁడో! యెట్లు చూచినాఁడో! మాత్రము తలంపునకు రాలేదు. ఆలోచన మెక్కుడైన కొలఁది "సీమె యానాఁడు దొరగారి చేయిపట్టుకొని యిసుక తిన్నెలలో విహరించిన యామె" యని పొడకట్టి యభిమానము ముంచుకొని వచ్చినది. "ఇట్టియామెకూఁతురా నాకుభార్య" యని దుఃఖము కలిగెను. అందఱకు నిబ్బంది కలిగెను. బుద్ధిమంతుఁడు-ఊహకుదరని సగమునగము కొందరమాటల నితరుల నేమని యడుగును? గుట్టు బైటఁ బెట్టలేదు. ఈనాఁడు బీచిషికారులో

మామగారు దొర వేషము- అత్తగారు బ్రాహ్మణ వనిత - వీరిద్దఱిసమావేశము చూడఁగనే వెనుకటి సంశయమునకు సమాధానము తనలోఁ దనకే కలిగి యానందముప్పతిల్లినది. కలికాలముగదా! కాలమునకుఁ దగిన వెఱ్ఱి వేషముగదా యిది. ఉచితవేషము లేకపోవుట యెన్ని యిక్కట్టులకు మూలము కాఁబోయినదోగదా! యని చక్కఁగాఁ జర్చించుకొనియెను. త్వరపడి తనకుఁ గలుగు సందేహముల వాస్తవము కనుఁగొనకుండ నెల్లవారికిఁ జెప్పి యపకీర్తి పాలగువారిదినములలోఁ గొంద ఱుందురుగదా! తొందరపడఁగూడదని ధనవంతుల యల్లుఁడగు టకంటెఁ జక్కని చుక్క యిల్లాలైనదను దానికంటె నెక్కువయానందముం బొందెను. ఇందునుగూర్చియే పెద్దలు

గీ. తగినవేషంబుఁ దనుతాన పొగడుకొనమి
నొచ్చియును గీడు వలంకమి యిచ్చి వగవ
కునికిఁ దనకెంత ....
.... నడవడి యొప్పఁజేయు.

అని నుడివినారుగాని దాని నెందో మహాసముద్రమువంటి చేటభారతములోఁ బడవైచిరి. నాకుఁ బద్యము పూర్తిగా రాలేదు. అన్నింటికి క్షమింపుఁడు.

నాయకుఁడుగా రేమైనారని యడిగెదరా! ఆయన యిక్కడిచిత్రము లన్నియుఁ గనిపెట్టుచు నింటికి వ్రాసిన యుత్తరములు గలవు. దానిలో వారిసంగతి వచ్చును. చూచుకొందము.

అన్యాపదేశము

మక్కపాటి వేంకటరత్నము గారు

భ్రమరీ! నీకాశ్రయంబును బ్రణయనిభృత
మమృతనిధియగు పుష్పరాజమును విడిచి
తనువు బడలంగఁ బ్రబలనైదాఘవేళ
నొంటి నెచ్చోటికేగుచు నుంటి విపుడు.

గీ. భృంగమా! మధువానెడివేడ్క నీవు
మదిమదిని నన్ను గదియఁ గోరెదవు గాని
పిదప నాకగుచేటు నెమ్మదిఁ దలంచి
గుణము గ్రహియించి నను జాలిఁ గన విదేల?

గీ. హా! లతాపుత్రి! పుష్పిణివైననీదు
ప్రాయమును విలసనము నేలపాలు గాఁగఁ
బ్రాపు నెసఁబాపి నిను గీడుపఱచి నట్టి
యదయుఁడగుసృష్టికర్త నేమనఁగలాఁడ!

గీ. నవనవవిలాససంపదల్ నవసిపోవు
మధువు చెడిపోవు బుష్పముల్ మాడిపోవు
గాని మామకమానసాకర్షణంబు
రమ్యవల్లీ! త్వదీయసౌరభము చెడదు.

గీ. ప్రణయమాధుర్యరసకదంబములు నసఁగి
స్నిగ్ధసుకుమారగతి వికసించి దెసల
సరళసౌరభములు వెదఁ జల్లుచుండు
రమ్యసుమమంజరుల నేల రాల్చు నార!
కాలపవమానుఁ డదయేమి కారణంబొ?

పెద్దనార్యుని యుదంతము

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

ప్రబంధ కవులలో గరిష్ఠుఁడని పేర్కొనఁబడు నితఁడు విశేష ప్రతిభాశాలులై వన్నెకెక్కిన యాంధ్ర మహాకవులలో నొకఁడు. శ్రీకృష్ణదేవరాయని మనం బాకర్షించిన విద్వత్కవిరత్నములలో నితఁ డొకఁడు. తొల్లి సరసప్రబంధకర్తల పరిగణనావసరంబున రాయల యాస్థానములోని యష్టదిగ్గజములని భాషాభిమానుల పొగడ్తగాంచిన కవిగ్రామణులలో నితఁడొకఁడు. పెక్కేల? పెక్కుబాసల నేర్చియుఁ ద్రిలింగభాషాసుధారసాస్వాదనమున నానందపరవశుఁడై "దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" యనిన కర్ణాట భూకాంతుఁడగు నాంధ్రభోజునిచే "ఆంధ్రకవితాపితామహ!" యని పిలువఁబడి సరివారిలో మెప్పువడసిన కవిశిరోమణి యితఁ డొక్కఁడే. అట్టి యీ కవితల్లజుఁడు తన జీవితకాలమంతయు నొక్కమనుచరిత్రమునకే వెచ్చపెట్టక యెన్నోకృతులు వ్రాసియుండు ననుట కల్లగాదు. కాని వానిలో నెల్ల నొక్క హరికథాసారము మాత్రము నామమాత్రమున నానంద పెట్టుచున్నది. చిక్కిన వానిపేరయిన వినరాకపోవుట యాంధ్రదేశము దుర్దశయే కాని వేఱుగాదు. ఇతఁడు తనపోషకప్రభుని చిత్తవృత్తి ననుసరించి పెక్కుసమయంబుల లెక్కకు మీఱిన చాటుకృతులు సమయసందర్భోచితంబులు స్వభావమధురంబులుగాఁ జెప్పి యాతని మెప్పించుచు వచ్చెనఁట. వానిలోఁగూడ వాడుకలోనున్న యేవో రెండుమూఁడు దక్కఁ దక్కినవి లెక్కకు రాకపోవుటయు భాషయొక్క భాగ్యహీనతయే యనవచ్చును. ఎవరిభావము కవితాప్రతిమకు జీవమో యెవరిభాషణము భాషాంగనకు భూషణమో యెవరివ్రాత లోకంబునకుఁ జేయూఁతయో యట్టి వారిపలుకులకలిమియే వాగ్దేవికిఁ గలిమి. దానిలేమియే లేమిగదా? మృతప్రాయుఁడగు నీతని జీవకవిత్వము కొంత నిర్జీవమగుట చిత్రముగాని యహంకారదూరుఁడగు నీతని చరిత్రమును దెలుప మనుచరిత్రము దోడ్పడకపోవుట చిత్రము గాదు.

వాస్తవ మరయఁ దొల్లిటివారిచరిత్ర మనఁగా వారికులగోత్ర జననీజనకాదుల నామములును వారి దినచర్యయును గాదు. ఇఁక నేమనఁ జదువరుల కానందమునో విచారమునో శాంతినో శౌర్యమునో యుహామునో పరమునో బోధించుచు హృదయంబు గరగించునట్టివారి జీవితకాలములోని ఘనకార్యములే లోకారాధ్యములగు నట్టివారి యుత్తమచర్యలపుడు గాదిపుడుగా దెప్పుడైనను మఱచినను మఱపునకు రాక వ్రాయకున్నను వ్రాతలై వినకున్నను వీనులవిందై శాశ్వతము లగు ననుట నిక్కము. అట్టివారుగానిచో వారి చరిత్రములు పెద్దభారతమంత గ్రంథములయినను లోకము వానిని దలక్రిందిదింపుగానైనఁ జేయనొల్లదు. కావునఁ బెద్దనార్యుని నిజోదంతము పూర్తిగాఁ దెలియలేదని వగవఁ బనిలేదు. ఆతనియానచ్చరిత్రమునకు నతని యాంధ్రకవితామహబిరుదమే చాలునని సంతసించి లభ్యమగు నంతలో నతనిచరితముఁ దెలిసికొందము.

వంశనివాసాదులు

పెద్దనార్యుఁడు నందవరవంశమున జన్మించినవాఁడు. ఇందుల కీతనిగద్యములోని "నందవర పురవంశోత్తంస" యనెడు విశేషణమే ప్రమాణము. దేశమునుబట్టి వెలనాటివారు వేగినాటివారనినచ్చినట్లే వీరికి గ్రామమునుబట్టి నందవరమువారని వ్యవహారముగలిగినది. ఈనందవరము "కర్నూలుజిల్లా నంద్యాలతాలూకా బనగానపల్లి జమీను"లోనున్నది. ఈగ్రామమును దీనింబట్టివచ్చిన పై వంశమును గూర్చి చౌడేశ్వరీవిలాసమనునొక ప్రాచీనద్విపదకావ్యము సవిస్తరముగాఁ దెలుపుచున్నది. చౌడేశ్వరీవిలాసము లేక చాముండావిలాసమనుపేర నెవరో యతిప్రాచీను లొకసంస్కృతగ్రంథమును రచియించినట్లును దానిని, కోట నారాయణకవి తెలిఁగించినట్లును దానివలననే తెలియుచున్నది. దేవీమహిమను తెలుపు నందలికథ యిపుడు విశ్వాసపాత్రము గాకపోయినను బ్రకృతాంశమగు నందవరవంశమును గూర్చి తెలిసికొనుటకదియే యాధారమగుటచే దానినుండి సంగ్రహించి యించుక వ్రాసెదను.

పాండవవంశ వివర్ధనుండగు జనమేజయుని పుత్త్రపౌత్త్రపరంపరలో నుత్తుంగభుజుఁడను రా జొకఁడుండెను.

అతనికి నందుఁడు లేక నందనుఁ డను నొక పుత్రుఁ డుండెను. ఈనందునిగూర్చి లోకంబున నొకచాటుశ్లోకము విదితమై రమ్యమైన యొకచిన్నకథను దెలుపుచున్నది. చదువరుల కింపుగా నుండును గావున దాని నిం దుదాహరించెదను.

ఉత్తుంగభుజుఁడు పుత్రవతియగు తనధర్మపత్ని యెడ ననాదరముఁ జూపి వేశ్యాలంపటుఁడై యుండెనఁట. అట్లు కొంతకాలము చనినంత నొకవణిజుఁ డమూల్యమయిన రత్నహారమును విక్రయింపఁదెచ్చి దానిని రాజాంతఃపురంబునకుఁ బంపెనఁట. దానింగని యారాణి మక్కువపడియు రాజు కొననీయఁడని యెఱిఁగి తన యొద్ద సొక్కములేమికి వగచి యక్కఱలేదని త్రిప్పి వేయుచున్నంత నామె ప్రియదాసి "అమ్మా! అమ్మ వచ్చినవస్తు వేదయిన నెంత వెలయిచ్చియైనను నిలుచుట రాజకులంబున నాచారము. అట్టిచో మనమునకు నచ్చిన మణిహారము నూరక పోఁగొట్టుకొన నగునా? చేత సొమ్ము లేకున్నచోఁ గ్రయధనమున కొకయేఁడు గడువు పెట్టి యావర్తకుని మరల రమ్మనవచ్చును. ఇంతలో దేశకాలస్థితినిబట్టి యావణిజుఁ డైనఁ జావవచ్చును. లేదా? రాజుగారిబోగముది చనిపోవచ్చును. కాదా? రాజుగారే పోవచ్చును. దానఁ జేసి మననందుఁడు రాజు గావచ్చును" అని సమ్మతిపఱచి యారతనాలసరము గొనిపించె నఁట. పైయర్థము గర్భితముగా నున్న శ్లోక మిది.

"ఉత్తుంగభుజనాశో వా, దేశకాల గతోఽపి వా
వేశ్యావణిగ్వినాశో వా, నందో రాజా భవిష్యతి"

ఈనందుఁడు తనపేరఁ బరఁగిన పూర్వోక్తనందవరము రాజధానిగా దేశము నేలుచు నొకతఱి, దైవయోగంబున సారెసారెకు గంగాస్నాన మొనరించి వెంటనే తిరిగివచ్చునట్టి శక్తి నొసంగు మంత్రరాజము నొకయతి యుపదేశింప నతం డొక సూర్యోపరాగదివసంబున భార్యాసహితుఁడై కాసి కేగి జాహ్నవీమజ్జనాదికం బాచరించి కాలకర్మవశంబున నమ్మంత్రము బలహీనము గాఁగా విచారించుచు నత్తరుణమునఁ జాముండికాపూజ లొనర్చవచ్చు కాశీనివాసులు నాశ్వలాయనసూత్రులు శ్రీవత్సాది త్రయోదశగోత్రులు వేదశాస్త్ర పురాణాదివేత్తలు నగు నేనూటుగురు బ్రాహ్మణులఁ గాంచి ప్రాంజలియై వారికిఁ దనదశ విన్నవింప, వారు మరల నట్టి మంత్ర ముపదేశించిరి. అందుల కతఁడు సంతసించి మణికర్ణికాఘట్టమునఁ దనరాజధానియగు నందవరమును శాశ్వతాగ్రహారముగా ధారాపూర్వకముగా వారికి [1] దానము చేసి తనపురంబున కరుదెంచెను. అంతఁ గొంతకాలంబునకుఁ గాశిలోఁ గఱవు సంభవింప నయ్యయిదు వందలయిండ్ల వైదికులును దమకు ధారాదత్తమయిన నందవరమునకు వచ్చి నందరాజును సందర్శించి పూర్వదానవృత్తాంత మెఱింగించిన నతఁడు దెలిసియుఁ దెలియని యట్లు నటించి "మీకిచ్చినదానమునకు సాక్షిని జూపి దగేని యిప్పుడు నందవరము మీకు విడిచిపెట్టెద" నని బదులు చెప్పెను. అందుల కావిప్రులు కుపితులై వెంటనే కాశికివచ్చి చాముండికాంబ గొనియాడి, యనుగ్రహించి బ్రాహ్మణీరూపమును దాల్చిన యామెను నందవరమునకుఁ దోడ్తెచ్చిరి. రాజును భయభక్తివినయంబులు ముప్పిరిగొన నిలువెడలి యెదురువచ్చి పురంబువెలుపల నున్న యద్దేవి చరణకమలంబుల కెఱఁగి నీదర్శనలాభంబున కిట్లు పన్నితి నని విన్నవించి మన్నింప సన్నుతులొనర్చి యాకుటుంబ వారికి నందవర మిచ్చి సకుటుంబముగా వారాణసికిఁ బోయి యందు నివసించె. అంత దేవియుఁ బదుమూఁడుగోత్రంబుల ధరామరులకును దగినసేతిని వృత్తులు పంచియిచ్చె. వారును జౌడేశ్వరిని గులదేవతఁగా, నారాధించుచు నంతటినుండి నందవైదికు లనఁబరఁగిరి. వారే క్రమముగ నందవరికులు నందవరీకులు నని వ్యవహరింపఁబడుచున్నారు. పైనివ్రాసిన యంశంబులకును వీరు నందవైదికులే కాక నందవరీకనియోగులు గారనుటకును - నాంధ్రచౌడేశ్వరీవిలాసమునుండి కొన్నిపంక్తు లిం దుదాహరించెదను.

"ఈరీతి వృత్తులు నేనూటు నేసె,
వారిజోద్భవ వంశవార్ధిచంద్రులకుఁ
గాశికావళ్లఁ గడనుంచి యపుడు,
వాసికెక్కిరి [3] నందవైదికులనఁగ
ఆకాల నొకవిప్రుఁ డార్వేలకులుఁడు
దుగ్గ నప్పయ వచ్చి తోడనే నిలిచి
అంబవెంబడి మీరు నరుదెంచునపుడు

(1) ఈదానమును దెలుపు సంస్కృత చౌడేశ్వరీ విలాసములోని శ్లోకము "విలంబినామాంకిత భవ్యవత్సరే సూర్యోపరాగే మణికర్ణికాయామ్, మహీసురేభ్య శ్శుభ మగ్రహారం నందో దదౌ నందవరం మహీశః" (2) ఈగ్రంథము 1891 లో బళ్లారి న్యాట్రల్ ప్రెస్సులో ముద్రింపబడెను. (3) ఈపద మీగ్రంథమునఁ బెక్కుమాఱులు ప్రయోగింపబడినది.

వెంపడి వచ్చితి వేదాఢ్యులార!
నా శోకవృత్తిచ్చి న న్నాదరించి
మీ కులంబునఁ గల్ప మేరతోనుందు"
నని యాతఁ డీరీతి నాడువాక్యములు
విని యంతటను జూచి విప్రకోట్లెరి
మానక నిన్నిట్లు మాకులంబునను
గలపను గావునఁ గాఁ దలఁచినది
పొలమైన ధనమైనఁ బొందుగాఁ గొనుము,
మలపడఁ గులమున మఱి చేరనీము."

నందవరమును నందవైదికులను గూర్చి పైనివ్రాసినవిషయము ధరణిమధ్వరాయ కవిప్రణీతమగు నందవైదిక చరిత్రమునఁగూడ గానవచ్చుచున్నది. విషయ మొక్కటియే కావున గ్రంథవిస్తరభీతిచే నందలిపద్యము లిం దుదాహరింపనైతిని. ఈనందవరికులు కాలక్రమమున నత్యభివృద్ధికి వచ్చి జీవనోపాధులు చాలక కర్నూలు మండలమందేకాక, అనంతపురము, బళ్లారి, కడపమండలములలోఁగూడ విశేషముగా వ్యాపించి వేదాధ్యయనాది కర్మనిరతులు గాక జీవయాత్రకై లౌకికవృత్తి నవలంబించి యార్వేలవారికంటె నెచ్చుగా గ్రామాధికారపదముల నాక్రమించుచు వచ్చినట్లు తెలియుచున్నది. ఈమండలములలో నిప్పటికిఁగూడ నియోగివైదికభేదము వాడుకలో లేకపోవుటచేతను, ఆకాలములో నెల్లెడల గ్రామకరణములుగా నున్నయార్వేలవారు దమనామంబుల తుద నమాత్యపదము గలిపికొనుట చూచుటచేతను గ్రామకరణముల కిది బిరుదనామమని తలంచి కాఁబోలు నందవైదికులుగూడఁ గొంద ఱాకాలంబున నమాత్యపదముపయోగించికొనినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇందులకు మనుచరిత్రగద్యములోఁ గానవచ్చు చొక్కయామాత్యశబ్దమే నిదర్శనము. దీనింజూచి భ్రమసి కొందఱు "పెద్దనార్యుఁడు నందవరీకనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు అని వ్రాసిరి. కాని పైనివ్రాసిన నందవైదికచరిత్రమును బట్టి యావ్రాతనిరాధారమని తోఁచకపోదు. ఇదియుంగాక పెద్దన దానశాసనములలో నెల్ల నతనితండ్రిపేరు చొక్కరాజనియే యుండుటచే లేఖకు లెవరో మనుచరిత్ర గద్యములో నాతనినామమున కమాత్యపదము దగిల్చిరని యూహింపవలసివచ్చుచున్నది. అట్లుగాక, పెద్దనయే వ్రాసియుండునని యూహించుట సరియైనదే యైనను, దనతండ్రి గ్రామకరణముగుటచే నతఁ డట్లువ్రాసియుండును.

కాని, యమాత్యపదము నియోగిత్వమున కాధారమనియుఁ దాము నియోగులమనియుఁ దెలిపికొనుటకుఁ బెద్దన యుపయోగింపలేదని విశ్వసింపవచ్చును. ఈవిషయముంగూర్చి యనంతపురమండలములోని నందవరికులను గొందఱ నడుగఁగా, వారు "మాపూర్వులు చిరకాలముగా లౌకికవృత్తి నవలంబించి జీవించుచు వచ్చుటచే మేము లౌకికులమని మాలోఁ గొందఱు చెప్పెదరుగాని తొలుత మేము నందవైదికులమే మాదేశములో నార్వేలవారికి మాత్రమే కాక మాకు నియోగులనెడి వ్యవహార మెన్నఁడును లే" దని చెప్పిరి. ౧ ఇఁక దీనింగూర్చి వ్రాయ నేల?

పెద్దనార్యుని జన్మస్థానముఁగూర్చి సరియైన యాధారమేదియుఁ గానరాదు. "బళ్లారిప్రాంతమందలిదూపాడుపరగణాలోని దోరాలగ్రామ మీతని జన్మస్థలమని కవుల చరిత్రయు, 'దూపాటిసీమలోని ద్రోణాదుల' యీతని వాసగ్రామ మని శివిలీలతమును చెల్పుచున్నవి. కాని యీ రెండునుగూడ సరిగా లేవు. "దూపాడు" జాగీరుగా నున్నది. కాని 'పరగణా, సీమ' యనెడిపేరున లేదు. ఇది కర్నూలుమండలములో మార్కాపురముతాలూకాలో నిది కాని బళ్లారిప్రాంతమందలిది గాదు. ఈదూపాడు జాగీరులో దోరణాల యనుగ్రామము గలదుగాని 'దోరాల, ద్రోణాదుల' యనుగ్రామములు గానరావు. దీనంగూర్చి 'కర్నూలు మాన్యువలు' అను గ్రంథ మిట్లుచెప్పుచున్నది.

"ప్రతాపరుద్రీయకృతి నాయకుఁడగు వీరప్రతాపరుద్రమహాదేవరాజు శ్రీశైలయాత్రకై వచ్చి యక్కడి నుండి స్వదేశనిరీక్షణకుతూహలమునఁ దూర్పుగా బయలు వెడలి కంబముమీఁదుగా వచ్చి గింజికోట దర్శించి పదపడి కొచ్చెర్లకోటకు విచ్చేసి తత్ప్రాంతమందలి యడవిని ఛేదింపఁజేయ, నందు 'దూపాడు' అనెడి చిన్నపల్లె యొకటి గానవచ్చె ప్రతాపరుద్రుఁడు దాని నొకపెద్ద గ్రామముగా నెనర్చి యందుఁ జుట్టుపట్టుల నున్నకొన్ని గ్రామములను చేర్చి దూపాడుజాగీ రనుపేరుపెట్టి దాని ననుమకొండనివాసియగు శ్రీనాథరాజునకు నొసంగెను.

(1) నందవరము గ్రామకరణము వెంకటసుబ్బయ్యగారుగూడ దమగ్రామములో నున్నశాసనాదులంబట్టి కూడ 'నందవరీకులు వేదాది విద్యలు నేర్చినవారు. వైదికులు. వీరు యుధిష్ఠిరశకము ౨౦౬౭ లో నందవరాగ్రహారమునకు వచ్చిరి.' అని, 29-9-1917 నాఁటి కాజాబువ్రాసిరి.

అదియిపుడు కర్నూలుజిల్లా మార్కాపురముతాలూకాలో నున్నది.

ఈదూపాడుజాగీరులోని 'దోరణాల' గ్రామము మన కవి మొదటినివాసగ్రామము. పెద్దనార్యుఁ డాశ్వలాయన సూత్రుఁడు. ఋగ్శాఖీయుఁడు. వాసిష్ఠగోత్రుఁడు. ఈతని తండ్రి చొక్కరాజు. ఇతఁడు తనగోత్రమును వ్రాసికొనక పోవుటచేతను, ఇపుడున్న కొందఱల్లసానివారు శ్రీవత్స గోత్రులగుటచేతను, పెద్దనార్యునిది శ్రీవత్సగోత్రమని భ్రాంతిగలుగవచ్చునుగాని యితఁడు వ్రాయించిన కరాచి సీమలోని యన్నూరుశాసనమునుబట్టి యితఁడు వాసిష్ఠగోత్రుఁడయినట్లు తెలియుచున్నది.

తక్కిన యీకవివృత్తాంతమును, కృతివిమర్శనమును గవులచరిత్రమువలన దెలియుచున్నవి గావున వాని నిందుఁ దెలుపఁబనిలేదు. కాని యొక్కయంశమును గూర్చి మాత్రము తెలుపవలసియున్నది.

“అంచటఁ బుట్టిన చిగురుకొమ్మైనఁ జేవ.”

అనుపద్యమందలి చిగురుశబ్దమునకు వ్యాఖ్యాతలు గూడఁ బ్రమాదవశంబున నేదేదో యర్థమువ్రాసిరి. దత్తమండలములలో “చిగురుచెట్టు” అనియొకచెట్టు గలదు. దానికిఁ జేవగలుగుట దుర్లభము. అది వంటకట్టెలకు మాత్రమే తఱచుగా నాదేశమున నుపయోగింపఁబడును. పెద్దన యామండలములోనివాఁడగుటచే దీనిని మనసులో నుంచుకొని యాపురమునఁ బుట్టినచిగురుచెట్టు కొమ్మగూడఁ జేవగలిగియుండు ననెడిభావమును దెలుపుటకై చిగురుకొమ్మ యని ప్రయోగించెను ఇపు డచ్చటివారు దానిని సిగిరిచెట్టని వాడుదురు. ఇంక నిట్టి ప్రయోగములు కొన్ని గలవు. వానిని మఱియొకప్పుడు వివరింతును.

నే ననంతపురములో నున్నపుడు పెద్దనార్యునిపై వృత్తాంతము వినియున్నాను. విన్నసంగతి ప్రకటింపక పోనేల యని యిపుడు ప్రకటించితిని. మఱియు నిప్పటి కొందఱు నన్నయార్యుఁడు నియోగి యనిసాధించుటకై ప్రయత్నించుచున్నట్లుగాఁ బెద్దనార్యుఁడు వైదికుఁడని సాధించుటకై యిది వ్రాసినదిగాదు. నా కట్టిభేద మిసుమంతయు లేదు. అట్లు సాధించుటవలన నాకుగాని యితరులకుఁగాని కలుగులాభము లేదు. క్రొత్తకథ. కొంచెము చిత్రముగానున్నదిగదా యని ప్రకటించితిని. ఇదే నా మనవి.

---

(1) ‘అల్లసాని పెద్దన్నగారు దోరణాలకాపురస్థులు’ అని దోరణాల గ్రామకరణము పల్లంపు నరసయ్యగారు 28-9-1917 తేదీని నాకొక జాబు వ్రాసిరి. దానిని పెద్ద ఆర్వీడు గ్రామములోని వెంకటకృష్ణయ్యగారు బలపఱచిరి. (2) శాసనము 633, బి. 1915. ఎపిగ్రాఫికల్ రిపోర్టు, 1916, మదరాసులో నున్నది.

తిక్కన సోమయాజి స్తుతి

పొన్నలూరి సూర్యనారాయణశర్మ గారు

నరులెల్లన్ నుతియింత్రు తిక్కనకవీంద్రా! నిన్నిలన్ "నానృషిః
కురుతే కావ్య" మటంచు; సత్య మది; నీవుం గల్గె మార్గంబు
స్వర్గరసాధోభువనంబులందుఁ బరివారింపంగ నెన్న సంపెందు స్థా
వరముల్ జంగమముల్; ప్రదియనుగు నైశ్వర్యంబు సామాన్యమే!

శా. సర్గంబు ప్రళయంబు లెన్ని సనినన్ శాంతిం బ్రసాదంబు నీ
మార్గంబుల్ గను శాశ్వతంబు లయి నైర్మల్యంబుతో నొప్పెడున్
దుర్గంబుల్ సరసుల్ వనుల్ సరిపు లెంచుక బ్రాఁకులుం గల్గి నీ
సర్గంబుల్ ప్రళయంబులెం జెపుడు విశ్వాతీతవిజ్ఞానికా! ౨

సీ. అంతరిక్షమునఁ గ్రమాంభకారిమతోడ
నీలమేఘంబులు శ్రేణి గొనఁగ
దూరనుండి చెలువుగు తెలుపువేసములట్లు
సౌదామినులు మింట సౌరు సేయఁ
బ్రబలివీచెడు సమీరణతరంగములందు
నాసార మందంద నలమికొనఁగఁ
బొదలతోఁ బరులతోఁ బుష్పియంతయు సమ
స్థితినున్నయట్లుగాఁ జెలువు మెఱయ
నవాను నక్షిసారికలను హంతకులుఁ బుగము
నేఁడుమండియుఁ బురికిని నడచుమెండి
చోటులను నిన్నుఁ గాంచఁగా చేరరనిన
నినుగూర్చి యెంతొ వర్ణింతు సుకవి! ౩

సీ. గిరిశృంగములనుండి పరువిడు జలయోఘ
లీలాగమనము లాలింతు నీవు;
అంబుజముకోశంబులందు డాఁగిన భృంగ
సంతాపగాన మాలింతు నీవు;
కాననంబుల నానేక శ్రేణి యొనరించి
వింతగహాస్య మాలింతు నీవు;
అంతఃపురమునందు యోషాసతీయువతుల
సంలాపములెల్ల నాలింతు నీవు;
వేయిపల్కు లేల? యీ విశ్వమందు
నీదు చెవిఁ జేరనట్టిది లేదు సుమ్ము;
సకలలోకంబులందలి సకలవిషయ
సంతతులు నీ శ్రవణపహారాంతికములు. ౪

సీ. స్థావరజఙ్గమాత్మకవిశ్వమును లోన
వెలి జూడఁగల్గు నీవీక్షణములు;
చూడ్కికి మదకిని జోరరాని పసిమందుఁ
బరిసర్పితములు నీపసలములు;
సకలలోకములకుఁ జైతన్య మొడవించి
విలసింపఁజేయు నీ పలుకుపగములు
నవరసంబులయందు ననవద్యరీతులఁ
బనరింపఁజేయు నీ భావగతులు;
బళిర కవిచంద్ర! విబుధసంభావనీయ!
నీదు లీలలు వర్ణింప నేర్పుగలదె?
నీదుకావ్యామృతాబ్ధిలో నుసుకమైన
నెరపుమున మున్గి తేలెడి బుధులకెల్ల. ౫

సీ. భర్గజటాజూటపరినిర్గళద్గాంగ
ఝురముతోఁ దులఁదూఁగు సరసధార
వాణీకరాగ్రుల వ్యాఖ్యార్థవీణాని
నాదంబుఁ బురుడించు నవ్యగీతి
యమృతపారావారవహరి సారాధింగి
భంగశీకరపాకభవ్యసుఖము
కలికి మిన్నల యపాఙ్గప్రసారములట్లు
లలితమోహనరచనలబెడంగు
నీదు కావ్యంబుఁ బఠియింప నిశ్చయముగ
నలయు నెవ్వానికైన నెవ్వరికైన
నీవలనఁ గాదె కవితయు నిల్చియుండె;
ననవరసరోజమూంస సత్కవివతంస! ౬

వ. ప్రకృతికి జీవితంబునకు బంధనమై నెను జీవితంబునన్
వికృతియొకింత గల్గినను వీర్పడఁజేయక దానితోడనే
ప్రకృతిని మార్చువాండేవపు భావము సర్వము సర్వవేళలన్
సుకముగ నుండునట్లుగురు సూచుచునుండెదు సత్కవీశ్వరా!

వ. కుళికెడునట్లు, తాపమునఁ గుంపనమొందెడునట్లు, భీతిఁ గెం
దలఁకెడునట్లు, మోహమునఁ దార్కొనునట్లు, హిమానిఁ గంపనం
బులఁజనినట్లు, నిర్వికృతిపూర్ణత నొప్పినయట్లు దోఁచు నీ
విలసితనవ్యకావ్యములు వేడుకమైఁ బఠియించుచుండఁగన్. ౭

మ. కవినై యుట్టుటయె; యందు బుధుఁడై కావ్యం బొనర్పంగ విం
త విశేషంబగు; నందునన్ సకలహృద్యస్థేమ చాతుర్యతా
వివిధత్వంబునఁ గైలసెప్ప టరుదో విశ్వంభరన్; గోవిద
స్తవనీయోన్నతకావ్య! నిన్నుఁ బురుడించంజాల రెవ్వారలున్. ౮

ఆత్మికశక్తులు

ఆర్య సుఖదేవవర్మ గారు

గీ. తాను వసియించు ప్రేమతో దైవమిడిన, మందిరమ్మగు దేహమ్మునందు నుండు
యంత్రముల గూర్చి యెఱుంగని యజ్ఞుడెట్లు, కడుసుఖమ్ముగ వసియింపఁగలఁడు మనస.

మన కెన్ని శక్తులుగలవు? వాని నెట్లు వికాసమునకు దేవచ్చును? అను నీ విషయముల మానవుఁడే విచారింపఁగలఁడు కావున నీ మానవజన్మ మన్నింటి కంటె నుత్తమోత్తమము. గనుక నెవఁడు తన దైనిక జీవనక్రమమును బట్టి తనశక్తుల వికాసమును, క్షీణతయుఁ గనుఁగొనఁజాలఁడో, యట్టివాఁడు తన యోగ్యత నెంత మాత్ర మభివృద్ధిపఱచుకొనఁ జాలఁడనుట నిర్వివాదాంశము. ఏవర్తకుఁడు తనవ్యాపార వ్యవహారములకు సంబంధించు లెక్కలను ప్రతిదినము జూడక, లాభమును సంపాదించు నుపాయముల నన్వేషింపకుండునో, యట్టివాఁడు దివాలాతీయుటకుఁ జాలకాలము పట్టదనుట నిక్కముగదా. ఏరాజు తనరాజ్యము నుత్తమ మార్గమున శాసింపక, తన చతురంగ బలమును వృద్ధిపఱచు నుపాయముల వెదుకఁడో, అట్టివానిశక్తి క్షీణించి రాజ్యము చెల్లాచెదరై పోవుననుట నిర్వివాదాంశము. ఈవిషయమే ప్రతివ్యక్తికిఁ గూడఁ నన్వయించుచున్నది. కాఁబట్టి, ప్రతిమనుష్యుఁడు తనసమస్త శక్తులనిశ్చిత జ్ఞానమును, వికాస మార్గమును పోషక శక్తులను, ఘాతకశక్తులను, ఇంద్రియములను స్వాధీనపఱచు కొను సాధనాంతరములను ముఖ్యముగా దెలిసి కొనవలసియున్నది.

వీనిని విచారించుటకుఁ బూర్వము మన శక్తుల స్వరూప విజ్ఞానమును దెలిసికొను టత్యంతావశ్యకము. మనలోపల రెండు విధములైన శక్తులుగలవు. వానిలో మొదటిది- ఆత్మికశక్తి. రెండవది - ప్రాకృతిక శక్తి. ఈ యాత్మిక శక్తి ప్రాకృతిక శక్తితోఁ జేరి తన ప్రభావమును వెల్లడిచేయుచుండును. ప్రతియవయవమున దూరి జరుగవలసిన కార్యముల నెల్ల జేయుచున్న మన యాత్మికశక్తి కెంత పరిమాణము గలదో, విచారింపవలసియున్నది. సామాన్య దృష్టితో వివేచన చేసితిమేని మన శక్తి కడు నల్పమనియు, దీర్ఘముగ నాలోచించితిమేని ఆశక్తియే యపారమై యున్నదని విస్పష్టమగుచుండును. ఉదాహరణమున కొక గోధుమగింజను పరీక్షింతము. దీనిలో నిమిడి యుండు శక్తిని బరిశీలింపుఁడు. ఈ గోధుమగింజను యోగ్యమైన భూమిలోనాటి, యుత్తమమైన యెరువును వేసి, కావలసినంత నీరును భద్రముగ రక్షించితిమేని, యొకసంవత్సరములోపల నావిత్తనము వలన రమారమి 200 విత్తనములను బడయఁగలము. ఈ రెండు వందల విత్తనములను మరల వెదజల్లితిమేని, యొక్కొక్క దానికి రెండువందల విత్తనముల చొప్పున పండగలవు. ఇవ్విధముగ నేడెనిమిది సంవత్సరములు చేసితిమేని, కోటాను కోటి విత్తనములు సమకూరగలవు.

పాఠకులారా! చూచితిరా! ఒకగోధుమగింజలో నెంతటి యపారమైన శక్తిగలదు. ఈ శక్తి యొక్కొక్కబీజమందు విద్యమానమైయున్నది. ఒకబీజమందొక వృక్షమును మాత్ర ముద్భవించు శక్తియేగాక యనేక వృక్షములను బుట్టించునట్టి యపారమైన శక్తిగలదు. ఒక్కొక్క బీజమందెంతటి శక్తి నింపబడి యున్నదో, యూహింప శక్యమా? ఎవని యగాధమగు శక్తిసామర్థ్యముచే నీబీజముత్పన్నమై యున్నదో, అట్టివాని శక్తిసామర్థ్యము లెంతయగాధములై యున్నవో, యూహింప మఱెంత దుస్సాధ్యముగదా! ఇఁక మన బీజరూపమగు వీర్యమును గురించి యాలోచింతము. ఒకవీర్యపు బిందువుచే మానవశరీర మేర్పడుచున్నది. ఇంతటి గొప్ప శక్తి యావీర్యపు బిందువునందు గలదుగదా. ఎవరు స్థిరవీర్యులో, ఋతుగాములో, అట్టిదంపతులకు సంతానము తప్పక లభించును. తద్విరుద్ధముగ ప్రవర్తించువారి వీర్యము వ్యర్థమగుటయే గాక, భావిసంతానోత్పత్తి బీజములు సయితము నశించి పోవును. సారాంశమేమనః— ఒక విత్తనమున కెంతటి శక్తిగలదో, అట్లేవీర్యపు బిందువునం

డాక్టరు జీ. బీ. గారి

సుగంధనస్యము

అంగములయందెల్ల శిరస్సును, ఇంద్రియములయందెల్ల నయనములును, ప్రధానములను విషయము సర్వజనులకును తెలిసిన విషయమేకదా! ఈ రెంటియందును కలుగు వ్యాధులు సాధారణముగా ప్రాణహాని కలిగింపకున్నను అవి వ్యాధిగ్రస్తుని జన్మమును నిష్ప్రయోజకముగాం జేసి యామరణాంతమును బాధించుచుండును. ఇట్టి వ్యాధులకు లోనికి తీసికొను మందు లనేక ముపయోగింపబడుచు వచ్చిన గాని యవి యా వ్యాధులను నివారింప లేక పోవుటయే గాక రసవిషగంధకాదులు చేరినవిగా నుండుటచేత తుదకు దేహారోగ్యము నంతను చెడగొట్టునవిగా కూడ నేర్పడినవి. తరువాత పై పూతలును పట్టును నవనాగరికులచేత మంచివైద్యములుగా తీర్మానింపబడి యట్టి మందులుకూడ ననేకము లిప్పు డుపయోగింపబడు చున్నవి గాని యవిగూడ నంత ప్రయోజనకరములుగా గ్రహింపబడుట లేదు.

ఈ సందర్భము లన్నియును యోచించి చిరకాలము పరిశ్రమచేసి యాయుర్వేద యాంగిలేయ యూనాని వైద్యములందారితేరి లోకోపకారార్థమై తమ సర్వస్వమును వినియోగించుచున్న డాక్టరు, **జీ. బీ. గారి సుగంధనస్యమును** కనిపెట్టిరి. ఇది యిదివరకే లోకమందంతటను వ్యాప్తము చేయబడి సుప్రసిద్ధమైనది కాబట్టి దీనినిగురించి మేము విశేషించి శ్లాఘింపవలసిన పనిలేదు. ఒకసారి యుపయోగించిన యెడల దాని యుత్కృష్టగుణము నదియే స్థాపింపగలదు. దీనిచే బాధానివృత్తి గాంచి కృతజ్ఞతా పూర్వకముగా గొప్పవారును కొలందివారును పంపిన యోగ్యతాపత్రికలు లెక్కకు మిక్కిలిగా నున్నవి. గత డిసంబరుమాసములో బరోడాయందు జరిగిన భారత పారిశ్రామిక ప్రదర్శనమునందు బంగారు పతకమును బహుమానమును పొందినది.

ఈ సుగంధనస్యము నుపయోగించుటవల్ల మెదడు, ముక్కు, కన్నులతో సంబంధించిన సమస్త వ్యాధులును సమూలముగా నశించును. పీనసము, ఒంటితలనొప్పి, తలలోనిపోట్లు, జలదోషములు, మొదలైన కంఠమునకు పై బడిన గల వ్యాధులకును ఈ సుగంధనస్యము పెట్టినది భిక్షము. ఇట్టి గుణవిశేషము గలిగి యింతసులభముగా విక్రయింపబడు నౌషధ మిదితప్ప మఱియొకటిలేదు. చిరకాల ముంచినను చెడని సుగంధ విశేషమువలన, పొడి యభ్యాసములేని వారికి సహితమిది హితప్రదగా నుండును.

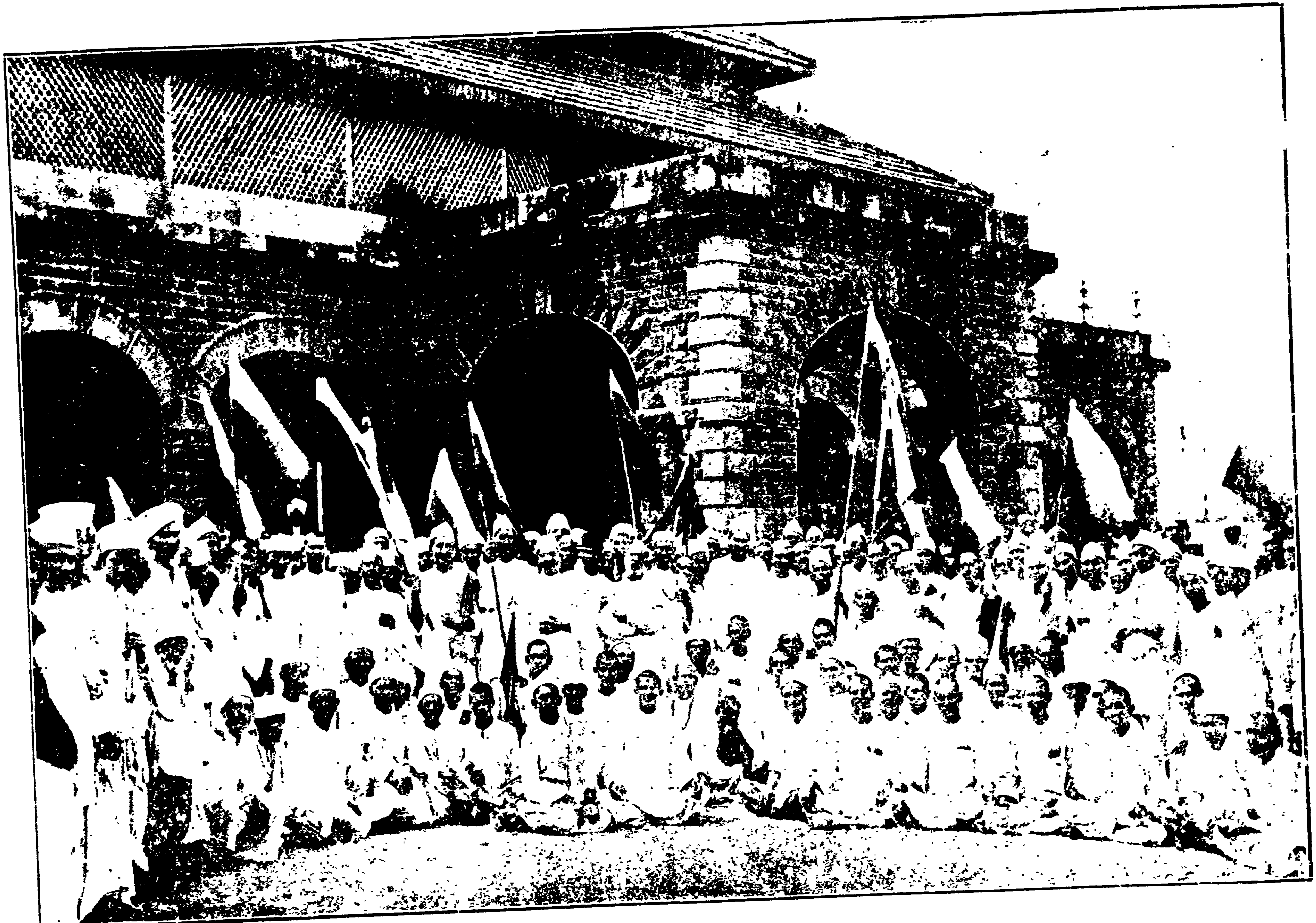
సాధారణముగా పొడివేయువార లీ సుగంధ నస్యమును కట్టి రెండుసారులుపయోగించిన యెడల, ఇది సాధారణపు పొడి ౧౦, ౧౫ సారు లుపయోగించినంత పనిచేయును. కాలణా వెలగల సాధారణపు పొడిలో నీ సుగంధనస్యము నొకచిటిక కలిపిన యెడల నా పొడి యంతయును మిక్కిలి పరిమళవంతమగును. ముఖ్య గమనింపు ఆంధ్ర, లేక ఇంగ్లీషు భాషలలో విలాసమును విడివిడిగాను వ్రాయవలెను.

బుడ్డి ౧ కి అ. ౦-౪-౦ వి. పి. ఖర్చు అ. ౦-౪-౦ డజను ౧. కి రూ. ౨-౫-౦. వి. పి. ఖర్చు ౦-౬-౦.

విలాసము:— **గురుబసవ అండు కంపెనీ లిమిటెడ్,**

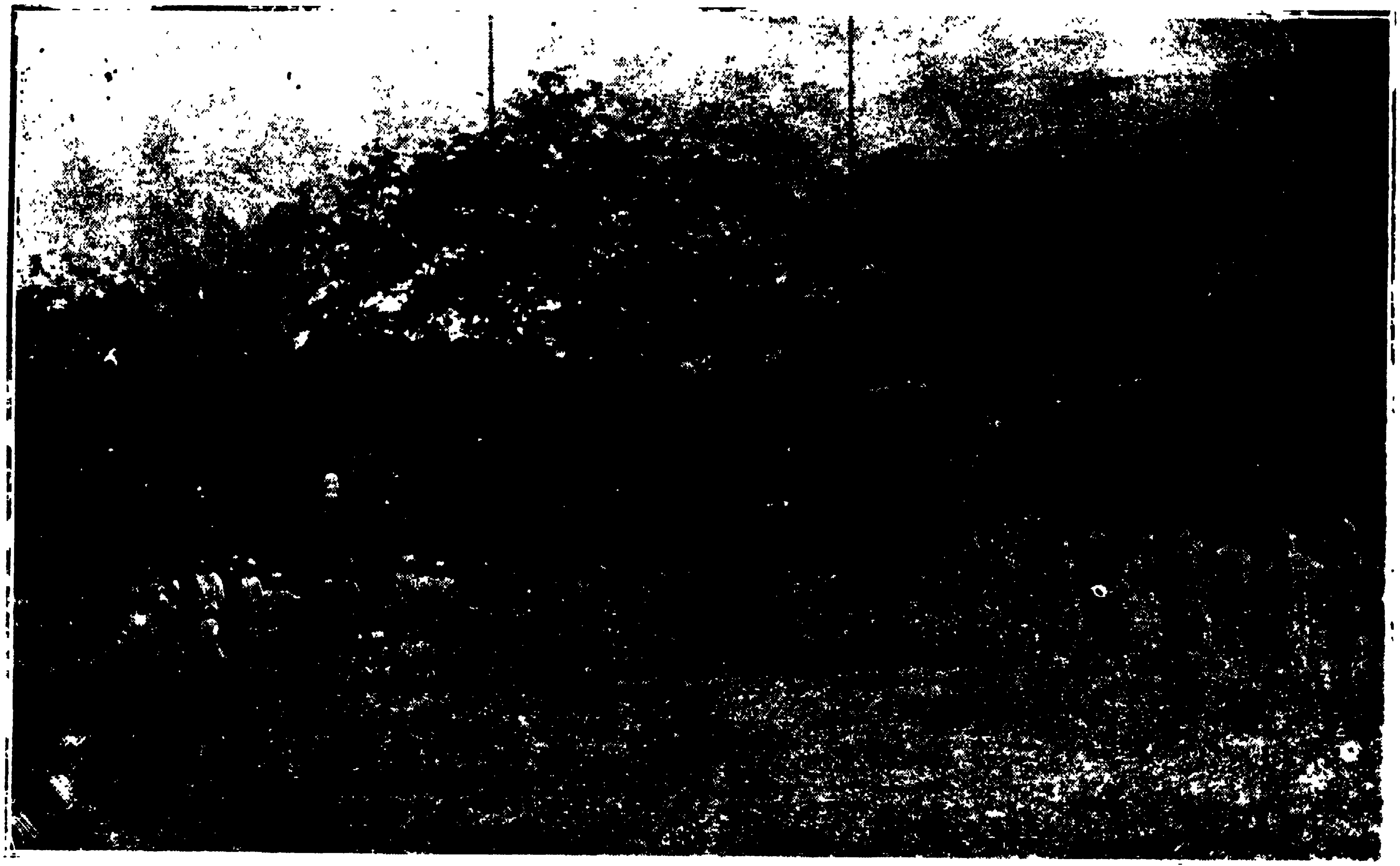
పోస్టుబాక్సు 510 మద్రాసు.

Swarajya Flag Bearers after Nagpur Victory

స్వరాజ్య పతాకధారులు, నాగపురము విజయానంతరము

Procession of the National Flag, Nagpur

నాగపూరు స్వరాజ్యపతాకసంరంభము

OM

THE MYSORE GOVERNMENT SECURITY

Life and Marriage Assurance Company Limited.

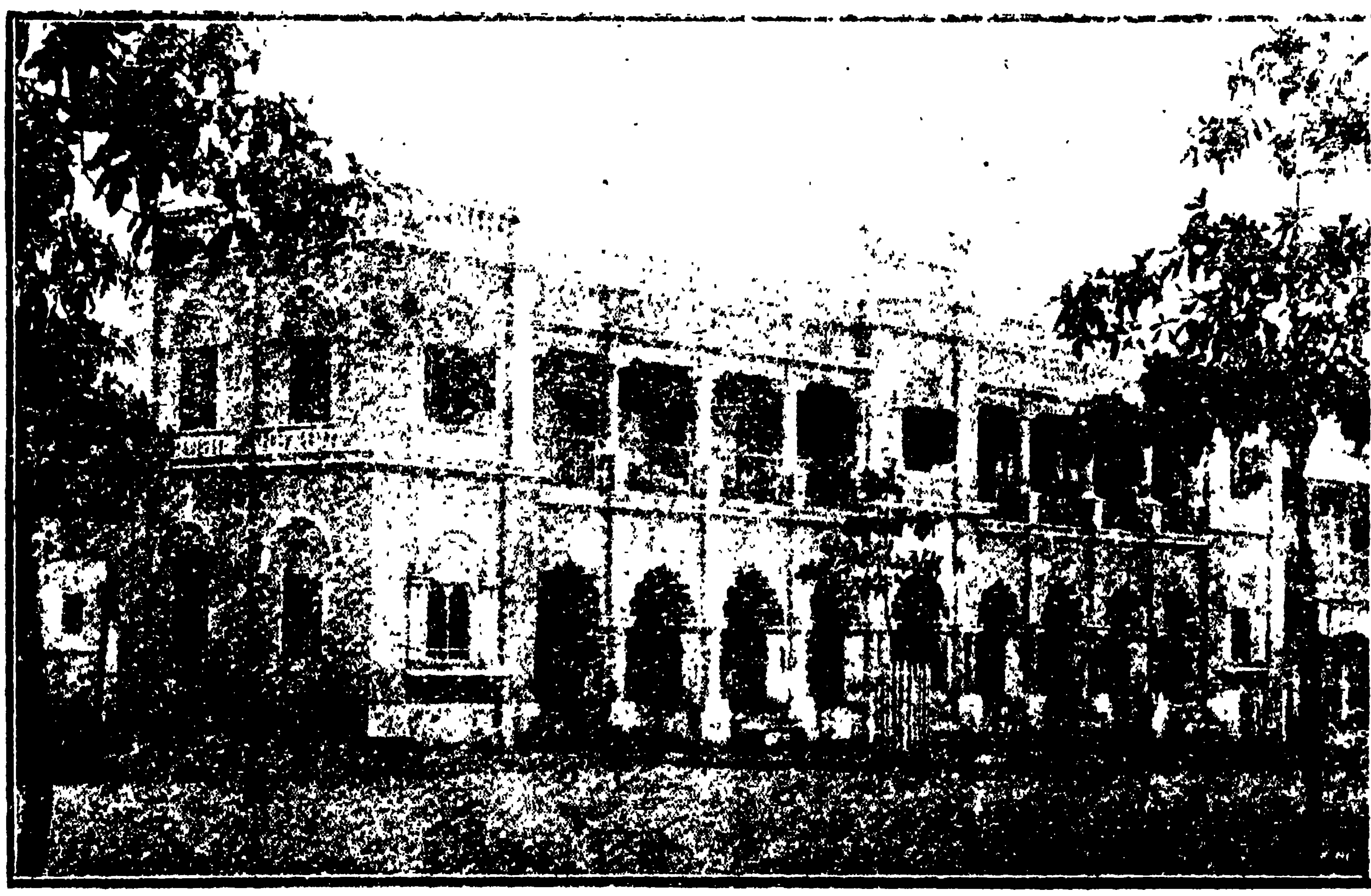
Head Office: Life and Marriage Assurance Buildings, Mysore (South India).

Capital (Fully subscribed) Rs. 5,00,000; Capital Paid up exceeds Rs. 3,00,000.
Government Securities held Rs. 1,50,000; Life Insurance policies issued Rs. 15,00,000.
Annual Premium income Rs. 50,000

Necessary security Deposit furnished to the Government of India as per Indian Life Assurance Companies Act 1912. **Loans from Rs. 1,000 to Rs. 5,000- Will be given with and without interest and security to our life Policyholders and bondholders.** Next drawing for granting loans on 31st July 1924. Wanted Agents everywhere on liberal terms. Apply for particulars sharp to :—

Messrs. P. K. Rau & Sons.

Chief Agents, for Madras Presidency. 289, Thambu Chetty Street, MADRAS.

మైసూరు గవర్నమెంటు సెక్యూరిటి లైఫ్ అండు మ్యారేజి అస్యూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్.

హెడ్ ఆఫీసు : లైఫ్ అండు మ్యారేజి అస్యూరెన్సు బిల్డింగ్సు: మైసూరు. (దక్షిణ ఇండియా)

ముఖ్యమైన ఏజన్సీలు: ఇండియా, బర్మా, సిలోను మొదలగు జాగాలలో గలవు.

మూల ధనము { పూర్తిగా చందాలు వేయబడినవి రుప. **5,00,000** / చెల్లించబడినది **3,00,000** లకు పైగానే గలదు. } ఇండియా గవర్నమెంటువారివద్ద రు **1,50,000** ధరావత్తు కట్టబడినది.

జారీచేయబడిన భీమా కంపెనీ పాలిసీలు రుప **1500000** సం॥రము ప్రీమియం వరుమానము రుప **50,000**

1912 సం॥రం ఇండియన్ లైఫ్ అస్యూరన్సు కంపెనీల నిబంధన ననుసరించి ముఖ్యమైన ధరావత్తు ఇండియా గవర్నమెంటు వారికి కట్టబడినది. లైఫ్ పాలిసిదారులకు, బాండుహోల్డరులకు వడ్డీ తాకట్టులతోను, వడ్డీ తాకట్టులేకుండాను ఋణము లిచ్చు ప్రత్యేక సదుపాయములు గలవు. ఋణములు యిచ్చుట, లాటరీ 31-7-1924 తేదీన జరుగును. ధారాళమైన షరతులపై పనిచేయుటకు ఏజంట్లు అన్నిచోట్లలో కావలెను. వివరములకు తక్షణమే ఈదిగువ విలాసమునకు వ్రాయవలెను:—

మెసర్సు పి. కె. రావు అండు సన్సు, చీఫ్ ఏజంట్లు, చెన్నరాజధాని, 289, తంబుశెట్టి వీధి, మద్రాసు.

శ్రీమదాంధ్ర వచన మహాభాగవతము.

సంస్కృతమునందు వ్యాసప్రోక్తమైన శ్రీ భాగవతమును తేటగా నీటుగులుకు శైలిని పట్టములను జేర్చి ముద్రించియున్నారము. ఇందు శ్రీధరీయము, తిలకము, అనెడి అనేకవ్యాఖ్యలయందుఁగల విశేషాంశములను జేర్చియున్నారము. ఈగ్రంథమును చిన్నసైజున మేలైన కాగితములపైన చొత్తించియున్నారము. భాగవతోత్తము లందఱును ఆదరాతిశయమును జూపి చందాదారులుగాఁజేరి మా కుత్సాహము గలిగింతు రని యువ్విళ్లూరుచున్నాము.

శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము వచనము.

సంపుటము			
మొదటి సంపుటము, కాలికో బైండు ప్రథమ, ద్వితీయస్కంధములు.	౧	౮	౦
రెండవసంపుటము, తృతీయ, చతుర్థస్కంధములు	౧	౮	౦
మూఁడవసంపుటము, చతుర్థ, పంచమస్కంధములు	౧	౮	౦
నాల్గవసంపుటము, షష్ఠ, సప్తమస్కంధములు	౧	౮	౦
ఐదవసంపుటము, అష్టమ, నవమస్కంధములు	౧	౮	౦
ఆఱవసంపుటము, దశమస్కంధము, ప్రథమ భాగము	౧	౮	౦
ఏడవసంపుటము, ద్వితీయభాగము, సంపూర్ణము	౧	౮	౦
ఎనిమిదవసంపుటము, ఏకాదశ, ద్వాదశ స్కంధములు	౧	౮	౦

ఈ గ్రంథమంతయు 2 వాల్యములుగా బైండుచేయఁబడియున్నది. పుస్తకానికి బైండు గిల్టక్షరములు వెల ౧౦ ౦ ౦
ఇందు పోస్టేజి చేరి యుండలేదు.

ఆర్. వెంకటేశ్వర్ అండు కంపెనీ, లోన్‌స్క్వేరు, మద్రాసు.

స్వదేశివస్తువులకు ప్రోత్సాహమొసంగుడు!!!

22 బంగారుపతకములు బహుమతి యియ్యబడినవి.

ది అలెంబిక్ కెమికల్ వర్క్స్ కంపెనిలిమిటెడ్ బొంబాయిబరోడ

ప్రొఫెసరు టి. కె. గజ్జర్సు ఐనోనిక్ ఫర్మసి

పేటెంటు టాయిలెట్లు, టానికులు, ఔషధములు, టించర్లు, కుటుంబములకు కావలసిన అన్నిరకముల సరసమైన దివ్యౌషధములు, మావద్ద సిద్ధముగా నుండునని ప్రజలందరికిని తెలియును.

ఇంకో ఎసన్సు, బ్లూబ్లాక్, ఎఱుపుసిరాలు తయారుచేయబడి సిద్ధముగా బుడ్లలో నింపబడియున్నవి. మామూలు కలములకు ఫౌంటెన్‌కలములకు ఉపయోగింపవచ్చును.

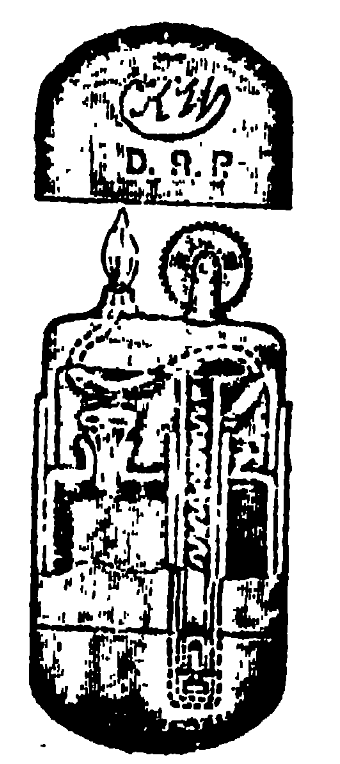
26 ఔన్సుల బుడ్డి 1 కి ధర రు 1-2-0. వివరములకు క్యాటలాగునకు వ్రాసిన పంపబడును.

Sole Agents :—**S. Vydia & Co.**
201 Devaraja Mudali Street P. T. Madras.
Branches :—6 Bunder Street Madras
China Bazaar Street
Trichy Fort

నూతనమైన ఎలెక్‌ట్రిక్ దీపము

నూతనముగ రప్పించబడిన ఎలెక్ట్రిక్ శక్తివలన వెలిగించబడు దీపము. దీనిని వెలిగించుటకు అగ్గిపుల్ల, నిప్పు, ఏయొక్కసహాయములేకనే దీపము వెలిగించవచ్చును. నిప్పు కావలసినప్పుడు దీపముయొక్క మైరక్షను ప్రకారముచేసి పైభాగములో అమర్చియుండు చక్రమును త్రిప్పినట్లయితే దిక్కుమని ప్రకాశముగ వెలుగును. దీపము 1-కి రు 1-4-0

వి. ఏ. ఎస్. పాణి అండుకో,

తపాలుపెట్టె 17 మదరాసు.

దద్భుతమగు మానవసృష్టి బీజములు దాగియున్నవి. పాఠకులారా! చూచితిరా! వీర్యపు బిందువులోని యపార శక్తిసామర్థ్యమును! ఈరహస్యమును మన పూర్వ ఋషులు చక్కగా దెలిసియుండుటం జేసిమన క్షేమమునకు సంబంధించు నట్టి ఋతుధర్మములను అనగా (గృహస్థాశ్రమ మందుండు నప్పటికిని నింద్రియ లోలుడు గాక ఋతుగామియై యుండు నట్టి సూత్రములు.) శాస్త్రములందు వ్రాసిపెట్టియున్నారు. ఈయింద్రియనిగ్రహమునకై మనపూర్వులు యోగాభ్యాసాది ప్రయోగములను సాధించి, తన్మూలమున అద్భుతమగు నింద్రియ వికాసమును బడసిన శ్రీకృష్ణాదుల సచ్చరిత్రములే తార్కాణములై యున్నవి. చదువరులారా! ఇంద్రియ నిగ్రహపు మహిమ నింకనైన గ్రహింప గల్గితిరా! లేదా! ఇట్టి మహత్తరమగు శక్తిని పాడుచేయు వారి నేరగతిలోం జేర్చవలయునో, మీరలే యూహింపుకొనుడు. ఎప్పుడు మానవుండు తన సుప్తశక్తులను వికాసపఱచునో, అప్పుడే వాని వికాసక్షేత్ర మపారమై యుండును. దీనికి, నియమానుకూల్యమైన యాచరణమే మూలసాధనమై యున్నది. ఆనియమములవలన హాని గల్గుటయే గాక, వానిశక్తులు గూడ వికసింపవు. ఈ జ్ఞాన కర్మేంద్రియముల విలక్షణమగు శక్తిని విచారించుచు మానవుం డాశ్చర్య సముద్రమున మునుగుచున్నాడు. కావుననే, గీతయం దిట్లు చెప్పంబడియున్నది, "ఆశ్చర్యవత్పశ్యతి కశ్చిదేన మాశ్చర్యవ ద్వదతి తథైవ చాన్యః; ఆశ్చర్యవచ్చైన మన్యః శృణోతి శ్రుత్వాప్యేనం వేదన చైవ". గీత. 2. 29. అనగా కొందఱు దేహమును కడు నాశ్చర్యకరమైన దృష్టితో విలోకించు చుందురుగాని, దాని యందలి యద్భుత శక్తులను మాత్రము కనుగొన లేరు. ఇంతటి విలక్షణమగు శక్తిగల నీ దేహోపయోగ మెఱింగినవారు మిక్కిలి యరుదు. చూడుడు. మనముఖమం దద్భుతమగు వక్తృత్వ శక్తిగలదు. ఈ వాక్శక్తి మిక్కిలి ప్రబలమైయున్నది. ఇది యిరువురల మధ్య ప్రేమానురాగ ముత్పన్నము జేసి మైత్రిని కుదురించగలదు. లేదా, మిత్రులయందు ద్వేషాగ్నిని ప్రజ్వలింపం జేసి కలహములను పుట్టించగలదు. ఇంతియగాక, నేటి, దైనిక-వార- మాసికవృత్తాంత పత్రికలును, నుత్తమోత్తమములైన గ్రంథరాజములును, వక్తృత్వాదిసమస్తములును శబ్దసృష్టియొక్క యావిష్కారములై యున్నవి. మానవుని శక్తి శబ్దరూపమున నొకచోట సమకూరు చున్నది. ఇది యొకానొకప్పుడైనను మిక్కిలి యుపయోగకరమై యుండగలదు. ప్రతియొకడును మాట్లాడుచుండునుగాని, శబ్దములద్వారా వెలువడు చుండు నట్టి తనశక్తినెఱుంగు వాడు మిక్కిలి యరుదుగదా! వాక్శక్తిని వ్యర్థముచేయకూడదను భావ మెఱింగిన మనపూర్వఋషులు మౌనముదాల్చి మునివర్యులై యుండిరి. గనుకనే వారు పలికిన ప్రతిపలుకు వేదవాక్యమైయుండెను. అటుచే, నేడు శబ్దసృష్టి గురియుచుండినను, వాని ప్రభావమెంత మాత్రమును గానరాదు. కారణమేమి? ఆవాక్శక్తియందు సంయమ శక్తి బొత్తిగా లేదనుటయే. ఇక చెవిలోని శ్రవణశక్తిని విచారింతము. ఇదిగొప్పది. దీనివలననే శిష్యుడు గురువులనుండి విద్యను గ్రహించగలడు. అదిహృదయమునజేరి తన ప్రభావము స్థిరపఱచును. సుసంస్కారమువలనం నతండు యోగ్యుండై శ్రేష్ఠుండగును. కుసంస్కారమువలన చెడిపోవును. కనుక, కర్ణేంద్రియముల శక్తిగూడ మిక్కిలి ప్రబలమైయున్నది. ఇవ్విధముగనే, నాసికయందలి ప్రాణశక్తి జీవనమొసంగు చున్నది. నేత్రములలోని దర్శనశక్తి సృష్టిదర్శనమును జేయుంచుచున్నది. ఇట్లు నానావిధములైన యింద్రియముల శక్తులు వేర్వేరు విధముగ తమ యద్భుతశక్తులను ప్రకటించుచున్నవి. సజ్జనులారా! ఇట్టి గొప్పశక్తులు మనరోమరోమము లందు సయితము నిండియున్నవి. కాబట్టి ప్రతివారును ధర్మాను కూల్యముగ ప్రవర్తించి, తమయందిమిడియుండు నద్భుత శక్తులను వికాసపఱచి, యాత్మన్నత్యమును బడసి కృతకృత్యులగుదురు గాక!

శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు

జంధ్యాల వేంకటశివకవులు

రక్షించె నెవ్వఁ డార్తత్రాత యౌటచే, శరణొందు దుర్బలసమితి నెల్ల
శిక్షించె నెవ్వఁ డక్షీణబలుండౌట, సాధుబాధకులైన శాత్రవులను
పోషించె నెవ్వఁ డమోఘకృపుండౌట, దైన్యంబు వాపి బీదలగు జనుల
భూషించె నెవ్వఁడు మనీషివరుండౌట, దిగ్దంతులైన సుధీనిధులను
అట్టి రాజాధిరాజవిఖ్యాతబిరుదుఁ, డనుపమగుణాంబురాశి మహామహుండు
ఆంధ్రకవితాయుతుండు విద్యాధికుండు, భూమిపాలుండు కృష్ణరాట్పుంగవుండు.

సీ. నావాడ ముఖదేశనాథులు కప్పమ్ము, లను గొంచు ద్వారమ్ములను వసింప
గేయప్రబంధపంక్తిని వందిమాగధుల్, జయబిరుదావళుల్ సదువుచుండ
సప్తదిగ్గజములై నట్టి పెద్దనముఖ, కవివరుల్ కృతులఁ గానుకలను నొసఁగ
నిరుపక్కలను వన్నె నింపుచుఁ గత్తుల, చేఁబూను భటుల సుశ్రీ చెలంగ
గీ. సకలరాజన్యమస్తకస్థగితపద్మ, రాగమణికాంతిపుంజనీరాజితాంఘ్రి
జలజుఁడై సింహపీఠిని కొలువుదీర్చు, కృష్ణరాయలప్రాభవ మెన్నఁ దరమె?

మ. ఉదయాహార్యము ముట్టడించె, నటుపై నోహో యనన్ గొండవీ
టిఁ దగన్ బట్టికొనెన్, బదంపడిని దాడిం జమ్మిలోయాఖ్య, నా
పిదపన్ గొట్నము, బొట్టునూరు, నటుపై వేగన్ హరించెన్ జయా
స్పదుఁడై మీఱినకృష్ణరాయల కిలన్ సా టెవ్వరంచున్ మదిన్. (?)

చ. అల సురభాషఁ బ్రోచెను మహామహుఁడై యలరారుభోజుఁ డ
ట్టుల మన తెల్గుబాసను గడుంగడుఁ బ్రోచెను, విద్దెలోనఁ బె
ద్దలయిన పెద్దనాదులను దద్దయుఁ దన్పుచుఁ గృష్ణదేవరా
యల కెనరారు లోకమున నంచు జనుల్ గొనియాడ నిచ్చలున్.

శా. ఏలోకమ్మున నున్నవాఁడొ మృతుఁడై యీయాంధ్ర దుఃఖమ్ముఁ దా
నాలోచింపక యే సమస్తకకుబబ్జాస్యాశిరోదేశస
ల్లీలాకల్పితమౌక్తికాయితయశోలీనస్వరూపమ్ముచే
నీలోకమ్మున నున్నవాఁ డనుచు నూహింపుండు చేతమ్మునన్.

ఆంధ్రసారస్వతము - హాస్యరసము

ఆంధ్ర - శేషగిరిరావుగారు

నవ్వు జనింపఁ జేయునది హాస్యము. అది ఆనందప్రదము. ఆనంద మారోగ్యదాయకము. హాస్యము నవరసములలో నొకటి. అపారమగు ఆంధ్రసారస్వతమున హాస్యరసము చాలఁగొలఁది. మృగ్యమని చెప్పుటకూడ సాహసముకాదేమో! శృంగారరస మేమిపుణ్యమొనరించెనో కాని ఆంధ్రకవిపుంగవులచే నది గన్నమన్ననలో సహస్రాంశమైన మిగిలినరసములు నోఁచియుండలేదు. మనసారస్వతమున నున్నంత పిచ్చిగాఁ బచ్చిగా సుకుమారశృంగారప్రబంధములు మఱి యేసారస్వతమున నుండవు. ముప్పటుమఁగాని ముప్పునకుఁగాని కన్ను పొడుచుకొని చూచెద మన్నను ఆంధ్రవాఙ్మయమున కేవలహాస్యరస ప్రధానమైన గ్రంథమొక్కటియుఁ బ్రబంధయుగమందుఁ బొడసూపలేదు. ఆంధ్రకవితల్లజుల కల్లరపు శృంగారరసస్రవంతిలో 'మునుఁగానాం, తేలానాం' తో సరిపోయినది. పుణ్యకాలము కాస్తయు-చిల్లపెంకులలోఁ జింతామణు లన్వేషింప దొరకొనినట్లు ఆంధ్రప్రబంధములం దౌషధప్రాయముగనైన హాస్యరస ముపలబ్ధమగు నేమో తడుముకొనుదము.

భారతము నవరససంపోషిత మని కదా పండితనిర్వచనము. అట్టి భారతమునందుసయితము గాలించిచూచినచో ఒక్కటిరెండుతావుల తప్పిజాతి హాస్యముండినట్లు గుర్తింపనగును. ప్రథమాంధ్రమహాకవి యగు నన్నయభట్టారకుఁడు హృద్యమగుహాస్య మొక్కడొక్కడ చిలుకరించియున్నాఁడు. ఈతనిహాస్యము చదివినవెంటనే మనమునకుఁ దట్టి, కడుపు చెక్కలుచేయునంత అతిగాక సరళమును సరసమునునై మందహాసజనకముగా నుండును. 'నలుని తిలకించితిరా?' యని సార్థవాహులను దమయంతి ప్రశ్నింపఁగా వారు:—

క. నలుఁ గాన మిప్పవనంబున
గల వెప్పుడు గాంతు ముగ్రకరులను సింహం
బుల ఋక్షంబుల నిదిమ
ర్త్యుల కవిషయ మాతపంబు నూఁడదు దీనిన్. —అరణ్యపర్వము.

అని చెప్పి రనుటలో నెంతటి చమత్కారహాస్యము! అర్జునుఁడు ద్రుపదుని గట్టి తనకాళ్ళముందర నుంచ, ద్రోణుఁడు మహారాజుం గాంచి.

క. మీ రెవ్వరయ్య, ద్రుపదమ
హారాజులె! యిట్టుకృపణు లయి పట్టువడన్
మీరికి వలసెనె! యహహా! మ
హారాజ్యమదాంధకార మదివాసెనొకో! —ఆదిపర్వము.

అని మొగము తిగలనైచిట్లు చేసిన దెప్పిపొడుపులు నగువారల కెంతయైన ఆహ్లాదము సంపాదించును.

కవిబ్రహ్మ యగు తిక్కనసోమయాజి హాస్యరసపరిపోషణము లెస్సగాఁ జేయలేదని నాతలంపు. ఉత్తరగోగ్రహణపర్వనాసందర్భమున హాస్యరసప్రయోగమున కెంతయేని అవకాశము కలదు. కాని యీఘట్టమున నీకవియు నిజమైనహాస్య ముపయోగింపనేరఁడు. ఎట్లందురు? ఉత్తరుఁడు పిఱికిపంద. అతనివచనములు సాఱకాయకోఁతలని చదువరులకు విదితము. అట్లగుటనే పాఠకులమనములు హాస్యమునకై తెలుపుఁబడవు. నాచనసోమనాథుఁడు సరసహాస్యప్రయోగమున దిట్ట. నారదునకుఁ 'గయ్యమున్న సంభావనఁ గన్నరీతి' నుండునని వర్ణించియున్నాఁడు. ఇట్టి తేలికహాస్యము మనగ్రంథములందుండుట అరుదు. ఈయుగపువాఁడే యగు గౌరనమంత్రి-'హరిశ్చంద్రోపాఖ్యాన'మందలి కాలకౌశికవీరబాహువర్ణనలలో మనోరంజకమగు హాస్యము కలదు.

ఈనాఁటి కవులలో శ్రీనాథుఁడు మేలుచేయి హాస్యరసప్రయోగమునను. జామాతయగు శివునిపైఁ గోపముపెట్టి యాలిని విశేషగుణములను హిమవంతుఁ డెట్లుగాఁ దీసికొనెనో చమత్కారముగా వర్ణింపఁబడినది పరీక్షింపుఁడు.

సీ. తలమీఁది చదలేటి దరిమీలఁ దిన జేరు
కొంగలు చెలఁగి కొంకొంగు రనఁగ
మెడఁదున్న పునుకల నిడుపేరు లొండొంటిఁ
బోరిఁబోరిఁ దాఁకి బోణబోణగు రనఁగఁ
గట్టినపులితోలు కడకొంగు సోఁకి యాఁ
బోతుల త్తడి చిఱ్ఱుబుఱ్ఱు మనఁగఁ
గడియంపుఁబాములు కకపాలలో నున్న
భూతి మైఁజిలికిన బుస్సు రనఁగఁ
తే. దిమ్మిప్రాఁజాలి పునుకకెంచమ్ము సాఁచి
దిట్టతనమున బిచ్చము 'దేహి' యనుచు
వాడవాడల భిక్షించు వాఁడుగాని
యిట్టిదివ్యాన్నములు మెచ్చునే శివుండు.

హరవిలాసము.

విసువుచేఁ గల్గిన ఈవిరోధభావములు పాఠకుల కెంతయైన నవ్వుఁబుట్టింపఁజేయును. వడ్డనసమయమందు జరిగిన ఈ చమత్కారమును జూడుఁడు:—

తే. ఓమె యేమె యిదేమెమె లేమ యేమె
మేఘపుష్పంబు దేవంబు మేలమాడ
మేమె మేమేలు దలచయ్యె మేలు మేలు
'మేఁక మేఁక'న సభవారు మిగుల నగిరి.'— శృంగారనైషధము.

శ్రీనాథునిది రుచికరమగుహాస్యము. సరళహాస్యరసప్రయోగమున శ్రీనాథుఁడు చతురుఁడు. ఈతని గ్రంథములందు హాస్యము చిప్పిలుపద్యములు తఱచు. చాటువులందును చక్కనిహాస్యము సువదరించి యున్నాఁడు. భారతమందలి ఉత్తరకుమార ప్రజ్ఞలు తిలకించి- అనుకరించి-పల్నాటివీరచరిత్రమునందు శ్రీనాథుఁడు తంబళిగొమ్మయ్య ఉచ్చిలు నొప్పించినాఁడు. కాని యవి శ్రీనాథునకు హాస్యరసప్రయోగకుశలత్వమునం దావగింజంతయు అధికకీర్తిగౌరవములు దేనేరవు సరికదా మీఁదుమిక్కిలి ఆతనికున్న కుశలత్వమునే కుంచించునంత అసభ్యములుగ నున్నవి. శ్రీనాథునిదని అనుమానాస్పదమగు ప్రతీతిగల 'క్రీడాభిరామ' రూపకమందలి హాస్యము తరిచినకొలఁదిని ఆభాసపాత్రముగ నున్నది. ఏది యెట్లున్నను, (గ్రుడ్డిలో మెల్ల మేలనునట్లు) చమత్కారహాస్యరసప్రయోగమునందు శ్రీనాథుఁ డాంధ్రప్రబంధకవిసార్వభౌముఁడే. సరససరళ హాస్యమున కితని గ్రంథములందును చాటువులందును ఉపలబ్ధములగు నన్ని ఉదాహరణములు మఱి యే ఆంధ్రకవిగ్రంథములందును అనుపలభ్యము లనుట సత్యమునకుఁ గొంచెమయిన దూరముకాదు.

శ్రీనాథుని యనంతరమునుండి ప్రబంధములు జవనాజి ఓకి వాతమువలె నెడతెఱపిలేకుండ వర్షించినవి. ఈప్రబంధములందు హాస్యము 'కొత్తిమిరప్రాయముగ' నైన లేదు. ఆంధ్రలోకమున అంధపరంపరముగ తెన్నాలి రామలింగనిగూర్చి హాస్యకథలు పెక్కు జనాపవాదములవలెనే విశేషవ్యాప్తిలో నున్నవి. రామలింగఁడు హాస్యకవి యనియు జనశ్రుతియేకాని ఆతని 'పాండురంగమాహాత్మ్యము' లోఁ బ్రౌఢకవిత్వమేకాని కేవలహాస్యరసప్రధానములగు పద్యములు చెత్వాగములేనాటికైనను గానరావు. హాస్యశృంగారము చిప్పిల్లు పద్యములన్నియు శ్రీనాథునిమెడఁ గట్టుట ఆంధ్రకవిపండితులకు వృథాచారమైనట్లే మోటుసరసమును, ములకహాస్యమునుగలకథలు తెన్నాలి రామలింగనికి ముడిపెట్టఁబడుచున్న వని నా నిశ్చితాభిప్రాయము. 'పాండురంగ మాహాత్మ్యము'లోని 'నిగమశర్మయొత్తుగడలు' మంచి హాస్యజనకములని ప్రతిపక్షులు రామలింగని వెనుకవేసికొనివచ్చి సర్దుబాటు చేయనవచ్చును. హాస్యకవితాధురంధరుఁడని ఆంధ్రప్రపంచమున అపారయశముగాంచిన తెన్నాలి రామలింగనికి 'నిగమశర్మయొత్తుగడలు' విసరంతైన యశోగౌరవము లాపాదింపవని అట్టివారికి నా చేయుమనవి. 'నిగమశర్మ యొత్తుగడ'లలో నిజమైన హాస్యము మఱుఁగుపడియే యున్నది.

ప్రౌఢకవిమల్లన 'రుక్మాంగదచరిత్ర'లో సంభావన బ్రాహ్మణులకు వికారనామము లొసంగి చక్కనిదరకపు హాస్యము వాడియున్నాఁడు. 'నిరంకుశోపాఖ్యాన'మను రసవత్ప్రబంధము రచించిన కందుకూరి రుద్రకవి హృదయంగమమగు హాస్యము పోషించియున్నాఁడు:—

చ. కలశపయోధిమీఁదఁ దరఁగల్ మఱి హోయని మ్రోయ వేయుభంగుల తలపాన్పుపాము బుసకొట్టఁగ నేగతి నిద్రచెందెదో
యలసతఁ దండ్రి! చీమ చిటుకన్నను నిద్దుర రాదు మాకు నో
బలవదరీదరీకుహర భాస్వదరీయదరీదరీహరీ! —శతకము.

'చీమ చిటుక్కుమంటే మాకు నిద్ర రాదుగదా, అట్టిస్థితిలో క్షీరసాగరమునుండి నిరంతరము వెల్వెడలు ఉత్తుంగతరంగమాలికల హోరులలో - తలపాన్పుపాము కస్సుబుస్సులలో - నీ వెట్లు సుషుప్తి గల్గుదువు?' యని సందేహనివారణార్థము బాలుడివలెఁ గవి విష్ణుమూర్తి నడుగుచున్నాఁడు. ఇంపగుహాస్యము అనుభవైకవేద్యమేకాని విమర్శించి చెప్పఁజాలము. దేవతాపరమైన యిట్టిహాస్యము నిర్దోషమనుట సర్వజనసమ్మతము. సర్వవిధముల శ్లాఘాపాత్రమును. ఈకాలపువారగు సారంగు తమ్మయ్య చెదలువాడ మల్లయ్య అనుకవులు తమగ్రంథములందు ఉండీఉండనట్లుగా హాస్య ముపయోగించిరని చెప్పఁగానిసంతోషింపవచ్చును. ఆంధ్రప్రబంధములందు హాస్యరసాస్వాదనమునకుఁ గడఁగుట ఏనుఁగుడొలలో హీరకసంపుటము లారయుటే.

'అసలే కోఁతి, అందులో కల్లు త్రాగినట్లు', ఇంటిపెరడు పెంచుకొనుటకైన చాలీచాలనట్లుగా నున్న హాస్యరసమునకు మఱియొక రోగము తగిలినది. పచ్చిబూతులే హాస్యరసపరిపోషణమునకు ముఖ్యపరికరము లను దురభిప్రాయము ఈనాఁటి ఆంధ్రకవులలోఁ బ్రాదువాఱినది. చంద్రరేఖావిలాపము, కవిచౌడప్ప, వేఁకుగోపాల, రామలింగేశశతకములు చదివిఁజూచిన వారలకుఁ బైవిషయ మనుభవపూర్వకమగును. నుంటికెఁ గూనుతో డైనట్లు రానురాను బూతులు హాస్యరససంపోషణమునకు అవశ్యపరికరము లని దురభిప్రాయపడుట యటుండఁ వానిని సుగుణములుగాఁ గూడఁ బరిగణించిరి. అట్లగుటనే జగ్గకవి 'బూతులఁ బ్రాజ్ఞుఁడ' వని కృతిపతి తన్నుగ్రహించిన శ్లాఘాడంబరముగాఁ జంద్రరేఖావిలాపమునఁ జెప్పికొన్నాఁడు. బూతులబూంగయగు నాకావ్యనాటకములందు హాస్యనిర్వాహణమునకై విదూషకుఁడను ప్రత్యేకపాత్ర ననుసంధించుట.

ఇఁక చాటుధారల నెత్తికొందము. తెలుఁగు చాటువులలో సాత్త్వికమును, సరసమును, సరళమును- నగు హాస్యము చిలికి చిమ్ము పద్యరత్నములు పరశ్శతములుగా నున్నవి. ఈక్రిందిచాటుధార నారయుఁడు.

క. మీరుం బోగ త్రాగుదురా!
వారిజభవ! వామదేవ! వైకుంఠ హరీ!
ఓకీనారద! వినుగా
యీరేడుజగంబులందు నిది ముఖ్యమురా!

'మీరుగూడఁ బొగత్రాగుదురా!' యని నారదులవారు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులను బ్రశ్నించినాఁడట. బ్రహ్మమానసపుత్త్రుఁడు సృష్టిస్థితిలయకారులను నెంతటి ఉత్కృష్టవిషయమును

గూర్చి పృచ్ఛించినాఁడు! వా రాతనితో 'ఈరేడుజగములలోఁ బోగాకు ముఖ్యమనిరఁట. ఆహా! ఎట్టి చమత్కారహాస్యము. హాస్యరసమున కవధియో యనిపించుచున్న దీపద్యము. అసలుకుమించిన కొసరుం దిగువకందమునఁ గనుఁగొనుఁడు. శివుఁ డద్రిశయనించుటకు, విష్ణువు శేషశాయియగుటకు, రవిచంద్రులు మింట నుంటకుఁ, గారణము మీరఁ దెలియునా? తెలియకున్న నీపద్యము చదివి తెలిసికొనుఁడు బాగుపడెదరు.

క. శివుఁ డద్రిని శయనించుట
రవిచంద్రులు మింటనుంట రాజీవాక్షుం
డవిరళముగ శేషునిపైఁ
బవళించుట నల్లిబాధ పడలేక సుమీ!!

మర్యాదకు మిఱ్ఱియొకటి చిత్రింపఁబడె. చాకలివానిపైఁ జమత్కారముగాఁ జెప్పఁబడిన దీ గుసగుసగీతము.

ఆ. వె. చాకివానితోడ జగడాలు పడలేక
సిరి గంగాదు పట్టుచీర గట్టె
శివుఁడు తోలుగప్పె సీ యని పదిగోసి
భైరవుండు చీర పాఱవైచె.

బూతులమాట మానిచితిమేని సంప్రదేశఖావిలాపము నిజముగా హాస్యరసప్రాంధరాజము. ఇందలి హాస్యము చాలామట్టుకు సంస్కారదూరాచారతిరస్కారప్రతిపాదకము. ఈర్ష్యచేతనే యనుకొనుఁడు జగ్గకవి యీగ్రంథము రచియించెను. ఎట్లైననేమి దీనిని వెల్వరించి ఆంధ్రసారస్వతమునకు తలమానికముగ సిద్ధమైనాఁడు. అనుకరణమునకు పూనుకొనువారు గలరుగాని సామాన్యులు ఏలాగో సంప్రదేశఖావిలాపము నకుఁ బ్రతిబింబములు వెయిలు దేలలేదు. అది మనయదృష్టమే. ముప్పది యేండ్ల అమ్మాయి యను చీపికన్నులచంద్ర సలువదియేండ్ల అబ్బాయి యైన చిడుముపొక్కుల సింగరాజును కలచి-వలపించి-వలలోవైచికొను టయే ఇందలి ఇతివృత్తము. ఇం దపూర్వవిషయ మొకటి కలదు. కీరభద్రతంబళికి నరసింగార్యనంబి శాస్త్రచ్ఛినపట యీవృత్తాంతము ఆంధ్రకవులు కనివినియుండని విచిత్ర విధము. దేవాలయపుటర్చకులు విధ్యుక్తవిధుల విడిచి పసుపుముచ్చట్లతోఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెదరని కదా దీనితాత్పర్యము. తమకాలమునాఁటిజనతాస్థితిని గాన్యదర్పణములందుఁ బ్రతిఫలింపఁజేయుట ప్రతిభావంతులగు కవుల చమత్కారము. ఇట్టివిషయములు మనసారస్వతమునం దరిది; అపూర్వము. మున్నమున్నటి బొబ్బిలిచరిత్రముకూడ నారదుఁడే ఇంద్రునకు నివేదించినట్లు రంగరాయ చరిత్రమునఁ గలదు. ఇదిఎంత అసంభవముగానుండునో పాఠకమహాశయులే యూహించుకొందురు గాక! జగ్గకవి యీపూర్వవిషయప్రతిపాదనమునందు విశేషప్రతిభాప్రాగల్భ్యముఁ జూపి సంఘదురాచారము చమత్కారముగా నాగరికముగాఁ జనివాని తనముతోఁ జేసియున్నాఁడు. కవికాలమునాఁటికే పూర్వపుఁగట్టుఁ బాట్లను బాసి దేశమునందు గౌరవము గోల్పోయిన బ్రాహ్మణసంఘమును గవి ఒకానొక పాత్రముచే నెట్లు తిట్టించినాఁడో.

క. ఓం భూలు చేసికొంచును
జంభంబులు గొట్టుకొంచు జడముడి నడుభా
రంభము లరయుచుఁ దరిగెడి
దంభపువిప్రులకు నీకుఁ దగ దిది వినుమా.

సంఘవిషయకమును, అట్లయ్యు అబాధకమునునగు నిట్టిచమత్కారహాస్యము పరిపోషించిన జగ్గకవియుద్దిష్టశైద్య మాసన్నతము. అపారము. విశేషించి శ్లాఘాపాత్రము.

హాస్యరసపరిపోషణమునకు బూతులే ప్రధానము లని యూహించిన కవిచౌడప్ప సయితము మొక్కొక్కచోఁ బ్రసాదమైనహాస్య ముపయోగించియున్నాఁడు. ఎట్లన్నను

క. ఆడినమాటలు దప్పిన
గాడిదకొడుకంచుఁ దిట్టఁగా విని మదిలో
వీఁడా కొడుకని యేడ్చెను
గాడిదయును కుందవరపు కవిచౌడప్పా.

అను దానిని చేకొనసగును. ఇందలిహాసము మనోహరమై ఇంపు నింపుచున్నది. పండిప్రోలు లక్ష్మణకవి మొదలగువారు శ్లేషకవిత్వము స్వార్థమునకు, శత్రునిరసనతిరస్కారములకు వాడుకొన్నట్లే అడిదము సూరకవి, కూచిమంచి తిమ్మకవి, జగ్గకవి, ఇత్యాదు లీకేపిల హాస్యమును తమకుఁ గిట్టనివారలను తిట్టుటకుఁ బనిముట్టుగా నుపయోగించిరి. నిదర్శనముగా రామలింగేశ కుక్కుటేశ్వరశతకములను బరిశీలింపనగును.

ఆధునికయుగమందలి హాస్యరసపరిపోషణము విమర్శింపదొరఁకొనుటకు మున్ముందు భాషాలాపములు, చాటువులు, శతకములు మన సందర్శనమును విమర్శనమును వాంఛించును. పగటిభాగవతులు అసభ్యమైన హాస్యమునకుఁ బుట్టినిండ్లు. 'గొల్లకలాపము' వినిపించు వేశ్యాంగనలనువెంటఁ దప్పక విదూషకుఁ డొకఁడుండును. ఇట్టివిదూషకులు చెప్పు హాస్యము సాధారణముగాఁ బచ్చిబూతులతోఁ దెప్పలు తేలుచుండును. పామరజనసమ్మతమగునుగాని ఈబూతుహాస్యము నాగరికులకు, రసికులకు, అనిష్టజనకమై, హేయమై, భావించుటకుఁ గూడ నాభాసపాత్రమై జుగుప్సాకరమై యుండును. పప్పులోఁ బచ్చిపిరియపుఁగాయ కొరికించినట్లు నిద్రాదేవికిఁ దమదేహముల ధారాదత్తము చేసిన ప్రేక్షకులలోఁ జులుకుపుట్టించుటకుఁ గల్పింపఁబడి యుండును ఈహాస్యము. ఇట్లనుటనే కాఁబోలు తెనప్రబంధమునకు సాదృశ్యము గానే కవులును కృతిఁజెప్పనేరరని తెన్నుమిన్నగా శ్లాఘించుచున్నాడు. 'హాస్యకవిజాణ' యనిరఘునాథరాయల పేరోలగమందును 'కొంటె కోణంగి'యని ఆంధ్రపండితప్రకాండులచేతను మెండుగా గొండాడఁబడుచున్న కవిచౌడప్ప యేమనెనో—

క. పదినీతులు పదిబూతులు
పదిశృంగారములు గల్గు పద్యముల సభిం
జదివినవాఁడే యధికుఁడు
గదరప్పా కుందవరపు కవిచౌడప్పా.

క. నీతుల కేమి యొకించుక
బూతాడక దొరకు నవ్వు పుట్టదు ధరలోఁ
నీతులు బూతులు లోక
ఖ్యాతులురా కుందవరపు కవిచౌడప్పా.

బూతాడఁగూడదనువారిని దలవాఁచ చీవాట్లు పెట్టి వారినో రెట్లీతడు నొక్కెనో చూచితిరా.—

క. బూతు తెగడుదురు తమతమ
తాతలు ముత్తాత మొదలు తరతరములవా
రేతీరున బూతెఱఁగిరి
ఖ్యాతిగ మఱికుందవరపు కవిచౌడప్పా!

కంటిరా! 'పదబూతులు సభలోఁ జదివినవాఁడే యధికుఁడంట-బూతాడక నవ్వు పుట్టదంట-బూతులలోక ఖ్యాతులంట'—పాపము! ఇది కేవలము కాలదోషము. నీతిబాహ్యవర్తనము నైన సామాన్య జనములకు దోఁకుపుట్టించుటకు కట్టబూతు లావశ్యకమని వారూహించిరి కాబోలు. ఈ రోగము మన ఆంధ్రమునకే పట్టలేదు. సంస్కృతమునకును గల యంటురోగమే. ప్రతాపరుద్రీయమందలి హాస్యరసలక్ష్యములు తిలకించినవారికి నావదినములందలి సభ్యత సకలము విదితమగును. ఇంకను అనుమానము వీడనివారు కాళిదాసప్రహసనమని నామాంతరముగల లంబోదరప్రహసన మొక్కసారి చిత్తగించిన నిజము తేటతెల్లమగును. 'తీఁగలగల భాగ్యశాలికిఁ' గ్రింది కందమందలి సమాచార మనుభవప్రశస్తమే.

క. తీఁగలగల భాగ్యశాలికి
నీఁగలుగు గోళ్లు నేఁడెనీళ్లు లభింపన్
దాటించి [illegible] సాగినఁ
దీటరయ దేవేంద్రపదవి తిరముగ జగతిన్.

ఇందలిహాస్యము నిరుపమానముగదా! 'నానాఁటికిఁ దీసికట్లు నాగంభట్లూ' అన్నసామెత చతురతగాఁ బద్యమందమర్చి యెట్లు హాసము గలుగఁజేసెనో అరయుఁడు.

క. ఏనాఁటి యగ్రహారము
మానాఁటికి కండ్రికాయ మాపని దీరన్
మీనాఁడు మాన్యమాయెను
నానాఁటికిఁదీసి కట్లు నాగంభట్లూ!

అభాగ్యకములును అతిసుకుమారసుందరములునునగు నిట్టి హాస్యపుఁజాటువులు, పుంఖానుపుంఖములుగాఁ 'దాళీపత్రసంపుటములందు' మూలమూలల మూల్గుచు ప్రకాశమును ప్రజాదరణమును నిరీక్షించుచున్నవి.

శతకముల నొకటి రెండింటి మన మీసందర్భమున సమీక్షించి పరామర్శింపవలయును. హాస్యరసాన్వేషణపరులమై మనలో విశేష ప్రచారముగల 'వేణుగోపాల కుక్కుటేశ్వర రామలింగేశ్వర' శతకములుమతిక హాస్యముతో జుగుప్సాకరములగు బూతులతో నిండియుండి రసికుల కేహ్యపాత్రములైయున్నవి. 'మూర్ఖహృద్భయాభ్యాగత శూలమో'యన రచింపఁబడిన 'చంద్రశేఖరశతకము'నందు రుచ్యమగు హాస్యము కలదు. తమాషాకథలు గ్రామ్యభాషలోఁ జెప్పుచుఁ గవి యిందు హాస్య ముజ్జీవింపఁజేయును. మాదిరికి నొక్కటి.

ఉ. సంగితకాడ పాడకికి సాలిచు నీవదిపాడినందుకున్
యింగిత మెంచి నేను మరి యిన్నదుకున్ సరిపోయె వింటివా
అంగుసపే తలూపినటి అప్పుకు తంబుర యీడ మెట్టిపో
బంగుడు బాపనాడ యని పల్కును మూర్ఖుఁడు చంద్రశేఖరా!

ఈహాస్యమున కాధారము 'నీవుపాడినందులకు నేను విన్నందుకు సరిపోయింది, పైఁగా నేను తలయూఁపినందుకు తంబురా యిచ్చిపో' అనెడిసామెత. ఇట్టివింకను ఆశతకమునఁ బెక్కులున్నవి. విస్తరభీతిచే నీవిషయ మింతటితోఁ గట్టిపెట్టి ఆధునికయుగహాస్యరసస్వభావపరిపోషణపరీక్షణమునకుఁ గలమున కనుజ్ఞ నిత్తము.

ఆధునికయుగారంభముతో నాంధ్రభాషామోహ కదృష్టపురేఖ బయలుపడినదని జనవాక్యము. ఈయుగమున తొలుదొల్త స్మరింపవలసినవారు వీరేశలింగము పంతులు. ఆంధ్రభాషాభ్యుదయాభివృద్ధి నాశించి మనసారస్వతమున నూతనమార్గముల నవలంబించి పలుత్రోవలు త్రొక్కిన పంతులువారు సంఘదురాచార తిరస్కారప్రతిపాదకమగు హాస్యమును నెలకొల్పనుద్యమించిరి. నూతనపథమగుట వీరియుద్యమమెంతయు నభినందనీయమైనను నిజఆంధ్రభారతికి అంగవికారము దెచ్చిపెట్టెనే గాని అలంకారము మొనఁగూర్పలేదు. వీరిగ్రంథములలో హాస్యరసప్రధానములైనవి ప్రహసనములు. అభాగ్యోపాఖ్యానము, సత్యరాజపూర్వదేశయాత్రలు మొదలగునవి. వీరిప్రహసనములు సంఘదురాచారదూషణమునకు వ్రాయఁబడినవని ఇంతకుముందే నివేదించియున్నాను. దూషింపఁబడిన దురాచారములు ద్రుంగుడుపోయిన తోడనే వీనివ్యాప్తి తగ్గును. మఱియు నిట్టివి సర్వజనామోదకములు గావు. అట్లగుట వానికి సారస్వతమున బలుమఁబడియు చిరస్థాయిత్వము లేదన్నమాట. స్టీలు ఎడిసను వ్రాసిన సాంఘికవ్యాసము లాంగ్లసంఘసంస్కరణాభివృద్ధి యొనర్చినట్లు వీరిగ్రంథము లాంధ్రసంఘసంస్కరణ మొనర్పలేదు. వీరిప్రహసనములకు 'విశ్వశ్రేయమును విశ్వవ్యాపకమును' లేమి నుత్తమకృతులలోఁ జేరవు. పంతులవారి 'అభాగ్యోపాఖ్యానము' బూతులులేని 'చంద్రరేఖావిలాపము'నకు అచ్చుబొమ్మ. ఇందువీరు వికృతాకారములును వికారచేష్టలును వర్ణించుటచే హాస్య ముజ్జీవింపఁ బ్రయత్నించిరి. కాని ఇది సర్వోత్కృష్టమైన హాస్యము కాదు. సత్యరాజపూర్వదేశయాత్రలందలి హాస్యముకూడ నీకుదిటిలోనిదే.

పంతులవారి ప్రహసనము లాదర్శములుగ నిడుకొని చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు కొన్ని ప్రహసనములు రచియించిరి. సంఘాచారములందలి విపరీతములను వింతయైన ఆచారములను వినోదచర్యలుగా మార్చి, వక్కాణించి, సంఘదురాచారములను వెలార్చుటచే వీరిఆశయమైనను ఈ ప్రహసనములు వ్రాయఁబడునప్పటికే ప్రాఁతపడి త్రుప్పు

పట్టిన సాంఘికాచారములను వెక్కిరించి వెక్కిరింపుటచే నివి ఆంధ్ర జనాదరణమును బడయలేదు. జనాదరము బడిసినను వీరి 'వినోదము'లందు సయితము స్వతస్సిద్ధమును నవ్యమును నగు హాస్యము యిల్ల. వీరి నాటకములందుఁగూడ సర్వోత్కృష్టమైన హాస్యము నాస్తి. వీరు పక పాత్రలు పచించు హాస్యవచనములు జనపరంపరముగా ముదుసళ్లనోళ్ల నుండి వెల్వడుచుండు సామాన్యహాస్యవచనములే. వీరినాటకములలోఁ జతురచంద్రహాసమున కొంచెము మెఱుఁగైన హాస్యము కలదు.

సంఘువిషయములగూర్చి అభాగకేములను చమత్కారకావ్యములు వ్రాసిన ఆంధ్రకవులలో దాసు శ్రీరాములుగారు గరగ్రణ్యులు. వీరి 'తెలుగునాడు' లోనిది లేలికయైన హాస్యము. మచ్చునకై.

ఉ. లేవరు రెండు రెండనిన లేచినవా రయినం దటాలునం
పోవరు పోవుదుర్ నిలిచి 'పోదుము-పోదుము త్రోయకుం'డటుం
చీవరు సందు నేస్తు పలయింతురు పెండిలిలో సదస్యసం
భావననాఁడు మాపినలె బాపన సాముల సాము లన్నియున్.

అనునది చేకొనదగును. ఇట్టి లలితమ్యహాస్యమున కెంతయేని తావుకలదు. ఆంధ్రసారస్వతమున.

ఈసందర్భమున తిరుపతివేఁకటకవులను మన మెన్నఁటికిని మఱవరాదు. శ్రీనాథుని తరువాత, అలనికంటె విన్నగా విరివిగా హాస్యముపయోగించి ప్రసంగములు రచించినవారు ఆంధ్రకవీశ్వరులలో వీరే. శతృతిరస్కారమునకు హాస్య మాయుధముగ నెపపమిప న్నుపయోగించిన వారే యయ్యు వీరు పలుతావుల మనోహరహాస్యరససంపోషణమొనర్చి ఆంధ్రభారతికి అలంకారములను ఆరోగ్యమును చేర్చి కూర్చినారు. ఉదాహరణముగా రెండుమూఁడు పద్యరత్నములు చేకొనదగును.

మ. ఒకయోగానికిఁ జిన్నికుఱ్ఱనికి నాయుష్కర్మ చేయించి దా
నికినై కాని యొసంగి 'తక్కసగముర్ దెమ్మన్న' 'నాచేత లే
దకటా!' నాఁగను తెప్పరపుంగృతికిఁదా నంగీకృతిం జొన్పె లౌ
భ్యకులాయమ్మగు ముద్దరాలి వరితం బాలించితే తిర్పతీ.

ఉ. గారెల పిండివంటకయి కాంతుఁడు కాంతను బృచ్ఛసేయ నా
సారసనేత్ర త్రైలోకటి చయ్యనఁజూపి 'యిదొక్కఁ డున్నదా
ధార' మటన్న సామెతగ ... ... గిరతము.

శ్రీ బాలజనైకవేద్యమ్ములగు నిట్టికథలు సంభాషణశైలికి మిక్కిలి సమీపముగు శైలిలోఁ జెప్పి మందహాసము కల్గించుటయే వారి ప్రతిభ. అదియే వారి యనర్ఘ చమత్కారము. ఇట్టి వినోదకథలఁ జొప్పించి హాస్య ముజ్జీవింపఁ జేయుటయేకాక-'వైదిక చాదస్తము'-'కుండలలోఁ బాండిత్యము' 'యంబ్రహ్మ' 'కొండుభొట్లుకుఁ బరీక్ష'-'గడేకారు'-మొదలగు నవ్వుతాలిమాటలతో లలితహాస్యము పోషించియున్నారు. ప్రబంధములలో నింతసొంపుగా నింపుగా హాస్య ముపయోగించినవారు మఱి ఆంధ్రకవులందు లేరు. ఈవిషయమున శ్రీనాథుఁడు గూడ వీరికిఁ దీసికట్టే.

'ప్రతాపరుద్రీయము'-'కన్యాశుల్కము'-'వరశుల్కము'- ఈ మూఁడును హాస్యరసప్రధానములగు ఆంధ్రనాటకరాజములు. ఇవి ఆంధ్రజనాదరణము బడసినవి. అయినను వీనియందలి హాస్యము సర్వోత్కృష్టమనుపాపమునకు నే నొడిఁగట్టఁజాలను. సులభసుందరగ్రాంథిక భాషనవిడిచి స్వరయుక్త మగు గ్రామ్యభాషను పురికొప్పినిఁ జొన్పి మాటలాడించి నవ్వించుటయే ప్రతాపరుద్రీయమందలి హాస్యము. తెలుగుముక్కలతో నచ్చిరాని ఇంగ్లీషు ముక్కలు మిశ్రిత్తి చేర్లించి పాత్రలచే మాట్లాడించి హాసప్రహాసముల జనింపఁజేయుట కన్యాశుల్కమునందలి నవ్వునకుఁ గారణము. అగస తెలుఁగువలన వరశుల్కనాటకమున హాస్యము పోషింపఁబడినది. మూఁడు నాటకములలోఁ గూడ హాస్యము గ్రామ్యభాషవలనను, 'నానాభాషలసంకర సోమయాజుల' కలగాపులగపుఁ దెలుఁగువలనను కలుగుచున్నది. అంతియే కాని గ్రంథకర్తల రచనాసామర్థ్యముచేఁగాని, హాస్యరసప్రవీణతచేఁగాని, ప్రజ్ఞాచమత్కారముచేఁగాని కల్గుటలేదని ఘంటాపథముగ జాకోని వాదింపవచ్చును.

హాస్యరసతారాపథమున శుక్రతారయై, ఆంధ్రసారస్వతమున హాస్యరసప్రాముఖ్యమును బోధించిన పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులువారిని హాస్యరసవిషయక మగు నీవ్యాసమున నింత వఱకుఁ దలపెట్టకుండుట మహాపాతకము. పంతులవారు హాస్యరసప్రయోగమున నిరూలంకృత ప్రజ్ఞాధురీణులు. హాస్యరసమును సర్వతోముఖముగ వాడియున్నారు. ఈవిషయమున వారు నొక్కఅబాని దారులు లేవు. నాట్యముచేయని సారస్వతరంగములు లేవు. వారుముట్టని విషయములు లేవు. వారెత్తికొనని ప్రస్తావనలు లేవు. హాస్యరసవిషయమున వారన్నియు నుచ్ఛిష్టము గావించి వదలివేసిరి. ఇఁకముం దాంధ్రకవులెవరు హాస్యరస ముపయోగించినను పంతులుగారి ననుసరించుటయే యగును. వీరిహాస్యరసమును విభాగించి విమర్శించుట తలకు మీఱినపని. అయినను ఆంధ్రసారస్వతపురోభివృద్ధి నుపలక్షించి నాయోపినకొలఁది విభాగించి విమర్శింప యత్నింతును. నవ్వు జనింపఁజేయుటకు మార్గములు తలవంద్రుకలన్ని. అందు ముఖ్యమైనవి చేకొని పరామర్శింతము. గ్రంథమునందు వచ్చుపాత్రములు చేయుకార్యములచే హాసము జనింపఁజేయుట యొకమార్గము. ఈమార్గమును వీరు 'కంఠాభరణము'-'సరస్వతి' నాటకములందుఁ ద్రొక్కియున్నారు. గ్రంథకర్తవచనరచనాచమత్కారముచే, కలగాపులగపుఁ దెనుఁగుచే నవ్వించుట వేఱొకమార్గము. ఇట్టిని వీరిగ్రంథములందు సర్వత్ర సాధారణముగాఁ గానిపించుచునే యుండును. ఒక నిదర్శనము. వంటలవాఁడనై పొట్టల నెట్టెట్టో గడుపుచున్నాననుటకు బదులు-'అసావాదిత్యో బ్రహ్మ' ఉన్నట్లుండొకతిరుసదుగా 'మహానసాంతరచిత్రాన్నదధ్యోదనరచనాసమర్థుఁడనై' యున్నాననుటచే నెవనికి నవ్వురాదు? సంఘదురాచారములఁ బరిహసించి హసింపఁజేయుట యింకొకమార్గము. ఇది వీరి 'సాక్షి' వ్యాసరాజములందుఁ గావలసినంత ప్రతిపక్షులపైఁ బగదీర్చికొనుటకు వారిగ్రంథములఁ బరిహాసపాత్ర

ములుగఁజేసి నవ్వించుట నేఁటిలోకమార్గము. ఇది వీరి 'విసర్గ్యావర్గ్య విసంధ్యసన్యము'న కానవచ్చును. ఈప్రతిపక్షమువలన విమయిక హాస్యము మనకు అడిసము సూరకవి, కూచిమంచిసోదర కవులు నేర్పినది. దీనినే వీరేశలింగముపంతులు కొక్కొండవారిపైఁ బ్రయోగించి ఆధునికయుగమున ఇట్టిహాస్యప్రయోగమునకుఁ బితామహులైనారు. ఈవిషయమున అతికిఁ బరుగిడక మోతాదుగా నుండినందులకు లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు స్తుత్యులు. సర్వతోముఖమగు వీరిహాస్యము ప్రత్యేకించి విపులముగా విమర్శింపవలయునే గాని ఇట్టి చిన్నివ్యాసమున అంటీ అంటనట్లుగా నామమాత్రముగా తాఁకి వదలవలసినది కాదు.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారిని మఱియొక్కసారి స్మరించినఁగాని ఈవ్యాస మువసంహరించుటకు నామనస్సొప్పదు. నాటకములందలి వీరిహాస్యము రుచిరమును, లలితమును, నవీనమును గాకపోయినను వీరినవలలయందు సర్వోత్కృష్టము - సర్వజనాహ్లాదకరమునగు హాస్యము తాండవించుచుండును. ఆంగ్లకవిశేఖరుఁడగు చార్లెస్ డికెన్సువలె వీరు నవలలందు నైతికహాస్యము నెమనెమ వాడి చదువరుల డెందమున కమందానందము సంధానింతురు. వర్ణనలయందును సంభాషణలందుం హాస్యరసము మేళవించి పండితకోటిని మెప్పించుటయే వీరిప్రతిభ. వీరి 'హేమలత'— 'రామచంద్రవిజయము'— 'రాజరత్నము'—లందు రుచిరము, లలితము, నవీనము, నగుహాస్యరసము నదృశముగాఁ గూర్పనేర్పుతోఁ బోషించియున్నారు. వీరి 'గణపతి' హాస్యరసమున కవధి. లక్ష్మీనరసింహద్వయ మాంధ్రసారస్వతమునకు హాస్యరసాలంకారములు సంపాదించుటలో నాంధ్రులకృతజ్ఞతకుఁ బాత్రులు. వారిగ్రంథములను తఱచు చదివి, అందలి ఆనందరసాస్వాదనసౌఖ్యలహరిలో మనమోలలాడుచుండుటయే వారికి మన మొనర్చు ప్రతికృతి.

నిర్దుష్టము, నిరుపమానము నగు హాస్యరస గ్రంథరాజములతో లక్ష్మీనరసింహద్వయ మాంధ్రభారతికి నివాళు లొసంగుచుండ దబ్బాక కుక్కరికై కొందఱు 'తగదుమమ్మా'యను నిహాస్యరసగ్రంథరచనలో వ్రేలు పెట్టి ఆంధ్రభారతికి వికారరూప మాపాదించుచున్నారు. ఆంధ్రసారస్వతాభివృద్ధి నభిలషించువారి కిట్టి 'చిల్లరవాఙ్మయ నిర్మాణము' విచ్చుఅపిడుగు చెఱచినట్లుగా హృదయవేదన కల్గించును. ఇట్టి గర్హ్యహాస్యగ్రంథములు ప్రాయికముగ హాస్యరసబాల్యావస్థను దెల్పునగాని పరిపక్వస్థితిని వెల్లడిచేయఁజాలవు. ఈహాస్యము రానురాను బూతులలో దిగును, జగ్గకవికాలమును తలఁపించును, 'ఏమిచెప్పుదుం గురునాథా' అనిపించుచున్నది. ఈ 'చిమునుపొక్కుల సింగారము'- ఈ 'చిల్లరవాఙ్మయము' సత్వరముగా మొదలంట నడల్చుకొనకుండిన నాఁటిపెచ్చు పెరిఁగి ఆంధ్రసారస్వతమునంతను పట్టుకొని ద్రొక్కవచ్చును. హాస్యరసమును వేరితో ఆంధ్రసారస్వతమహావృక్షమునకు వేరుపురుగుగానున్న ఈ 'గైలువాఙ్మయము' నాకునువ్వువలె విడిపోయి మాడిపోవుటకు ఆంధ్రులు తపస్సు ధారపోసి లబ్ధమనోరథులై ఆంధ్రభారతి ఉపలాలన లందికొని ఉత్తంసు లగుదురుగాక!

వేఁకువ

శృంగారకవి సర్వారాయఁడుగారు

దీకొని కొక్కొరో యనుచుఁ దేఁకువఁ గూయఁగ సాగెఁ గోళ్లుఁ లోఁ
దాఁకిన బత్తి మేల్కొలు ప్రతానము లార్యులు పాడుచుండి, రెం
తే కమలానుమోదములఁ దేలిన వాయువు వీచుచుండె, ఘం
టాకలనాదము ల్ఘణఘణస్థితి మ్రోగుచు విన్పడెం గడుం,
గాకులు కావుకావు మని గాఢతరధ్వనిఁ గూయఁ జొచ్చెఁ బెక్
గేకలఁ బిల్చుచుం జని రొగిం బనిపాటుల కేగువారు, కన్
చీఁకటి మాయఁగాఁ దొడఁగెఁ, జీపురుగట్టలచప్పు డెల్లెడన్
బ్రాఁకె, ఖణంగు, ఖుస్సు మనుభాండనినాదము నిండె, జవ్వనుల్
వాకిళు లూడ్చి ముగ్గులిడువారలు, కొందఱు నీళ్ల బిందెలన్
జేకొని పోవువారు, కొని చెచ్చెరఁ దెచ్చెడువారు, పిల్లలన్
వేఁకువయయ్యె లెండనుచు నిద్దుర లేపెడువారు, నైగి; యూరఁ
గాకని లేచి ఖైటికి, షికారునకుం, జనువారు, పుల్లలన్
గైకొని పల్లుదోముకొనువారలు, తోఁచిరి; స్నానసంధ్యలన్
మేకొని చేసి నెన్నుదుటనిండ విభూతిని బూసి వైదికుల్
ప్రాకటకార్యులైరి; యిటులం దనరారి నిశాంత మెంతయున్
శ్రీకరమై విధాతృనవసృష్టికి నాది యి దంచుఁ దెల్పెడున్॥

తంతి విలాసము: Aswin అశ్విన్ | టెలిఫోను నెం 697

అశ్విన్ అండ్ కంపెని

౧౯౦౨ సం॥ము స్థాపితము

[illegible] ఆయుర్వేదీయ [illegible] విక్రయింపబడును.

వెలలు మిక్కిలి తక్కువ! [illegible]!! [illegible]!!!

[illegible]

174, [illegible], మదరాసు.

***Sole Agents*:**

1. ABBOTT ALKALOIDAL Co., Chicago, U. S. America.
2. BACTRO CLINICAL LABORATORY Ltd., Calcutta.
3. DASTOOR SPECIFIC Co., Bombay.

***Agents*:—**

1. ANDHRA AYURVEDIC PHARMACY Ltd., Bagalpur.
2. BEHAR CHEMICAL WORKS Bagalpur,
3. KESARI KUTEERAM, Madras,
4. INDO FOREIGN GENERAL AGENCY, Cuddalore,
5. MINSARARASAM Co., Ltd., Salem.

ధరలజాబితా

[illegible]

[illegible]	రు. అ.		రు. అ.	
2	0	4	0	4
20	1	12	0	8

[illegible]

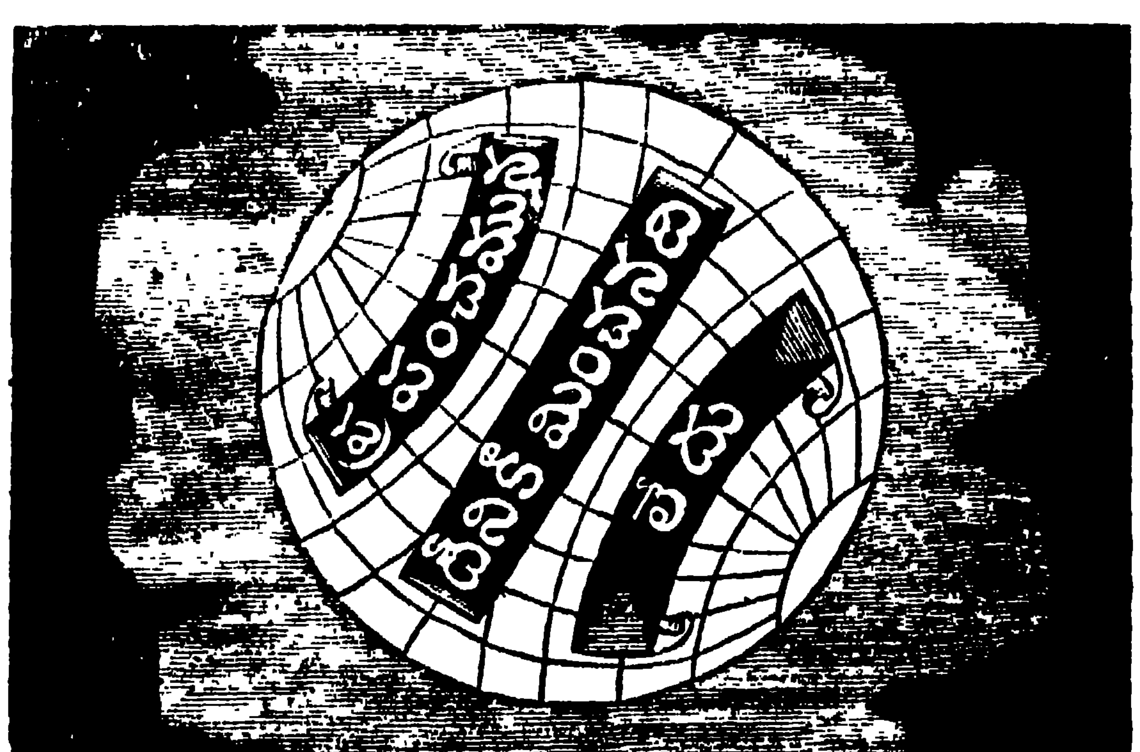
రు. అ.		రు. అ.	
0	0	0	8
0	2	2	6

ఆర్. [illegible] నశ్యము [illegible]

[illegible]	రు. అ.		రు. అ.	
3	0	9	0	4
6	1	2	0	5

రు. అ.		రు. అ.	
0	1	0	14
0	1	1	8

షణ్ముగం

నశ్యము

నశ్యము [illegible]

[illegible] 1–కి 0–4–0 నుండి 2–8–0 వరకు [illegible]. [illegible] 1–కి రు 2–8–0.

[illegible]

తెలుగు జిల్లాలలో ఏజంట్లు కావలెను.

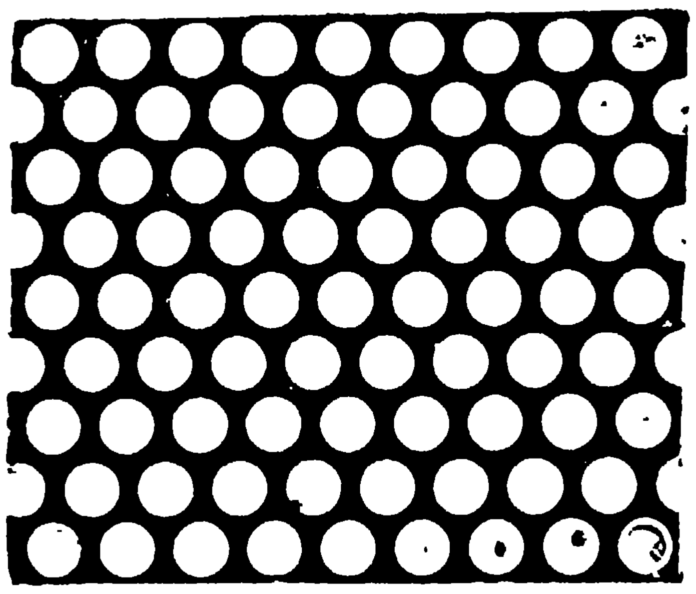
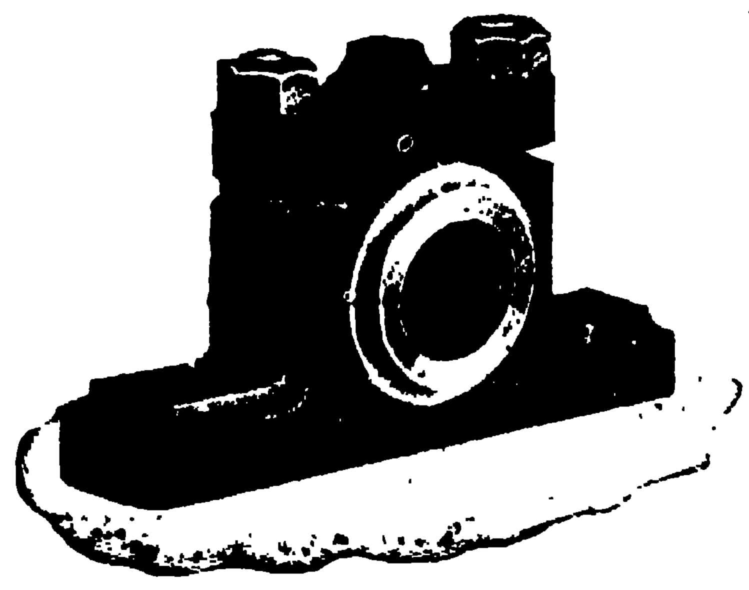
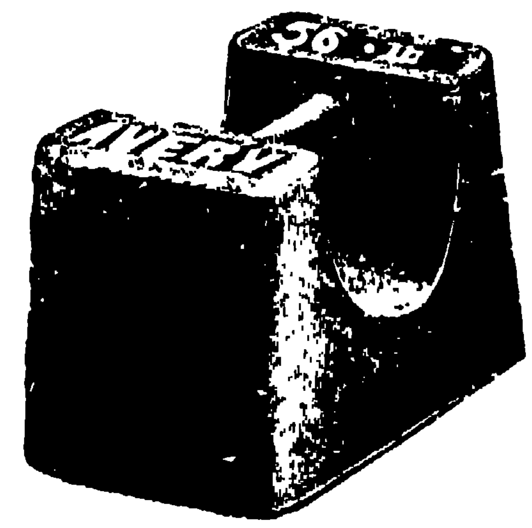
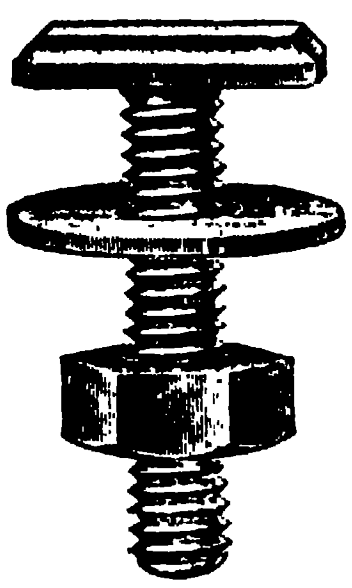
షణ్ముగం స్నఫ్ కంపెనీ. లిమిటెడ్. పోస్టుబాక్సు నెం. 140. మద్రాసు.

లక్ష్మీ అండు కంపెని

"లక్ష్మీ" [illegible] No. 829.

[illegible] సామానులు, యంత్రములు [illegible], వర్తకులు, [illegible]

16, [illegible], మదరాసు.

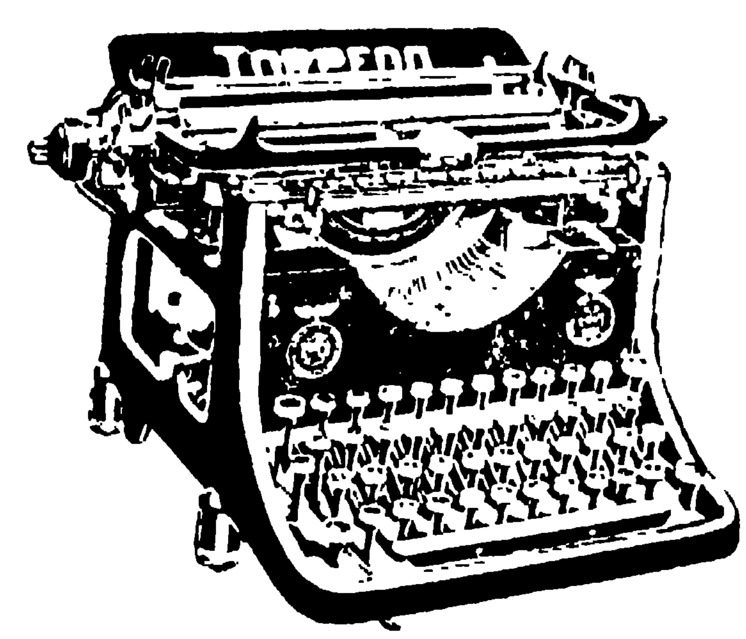

[illegible]

THE TORPEDO

The Typewriter of Highest Perfection.

Permanently visible line of writing.
4 rows of keys and single shift.
Spaced writing without the aid of space bar.
Complete removability of moving parts without any tools to effect cleaning, oiling &c. very easily.
Very strong mechanism simple to operate.
Price very competetive.

Stationery and Office ruquisites

American Spring Cots very Comfortable-and light folds flat.

"KOPPIO"

English Duplicator. No inky rollers or hands. Time saving machine does the work of very costly machines, at a price cheaper than the cheapest of the kind.

[illegible] ! [illegible] మంచములు. [illegible] !!

[illegible] తయారుచేయబడినది. [illegible] ఆర్డరులు [illegible] పంపుడు.

[illegible] 2'-6" రు. 25. [illegible] 3'-0" రు. 30.

,, [illegible] అనుకూలముగ [illegible] గలవు. రు 40.

Please apply to or call at.

THE INTERNATIONAL AGENCY Co.,

Post Box No. 25. 118, Armenian St. Madras. Telegrams "**Inagenco.**"

వసుచరిత్రము - చంద్రికాపరిణయముల కథావస్తునిర్మాణము

శ్రీ శేషాద్రి రమణ కవులు

తెలుగుభాషలలోఁ బ్రబంధయుగము పినవీరభద్రుని శాకుంతలముతో మొదలుపెట్టఁబడిన దని కొందఱు, అల్లసాని పెద్దనార్యుని మనుచరిత్రముతో మొదలు పెట్టఁబడినదని మఱికొందఱు, శాసించియున్నారు. దూర మాలోచించితి మేని శ్రీనాథమహాకవి శ్రీహర్షునికృత మగు నైషధము నాంధ్రీకరించుటతో నారంభింపఁబడె నని మాయభిప్రాయము. పెద్దనార్యుఁడు శృంగారనైషధమును దృష్టిమునం దుంచి మనుచరిత్రమును రచించెను. పినవీరభద్రుఁడు నామసామ్యము నైనను గ్రహించి శృంగారశాకుంతలము ప్రబంధశక్తిని విరచించెను. తను వాతికవులందఱు, తమతమ గ్రంథములలో శ్రీనాథుని శైలి నైతము తలఁదాల్చి సాంస్కృతికజటిలమగు భాషలోఁ గవిత వ్రాయసాగిరి.

ప్రబంధయుగములో దలసూపిన గ్రంథములలో నెన్నఁదగినది వసుచరిత్రము. ఏతద్గ్రంథకర్తయగు రామరాజభూషణుని ప్రశస్తి యెఱుంగనిరసవిదు లుండరు. శ్రీకృష్ణదేవరాయ మరణానంతరము సదాశివరాయలను నామమాత్రమునకు రాజును జేసి యాంధ్రరాజ్యచక్రమును ద్రిప్పినరామరాజు నీరామరాజభూషణకవి కృత్యాదికములచే రంజింపఁ జేసి సత్కారము లొందినటులు వసుచరిత్రమునఁ గలదు. ఇంతియగాక విద్యానగరపతనానంతరము తిరుమలదేవరాయలు రాజధాని పెనుగొండకు మార్చుటయుఁ బిమ్మట నతనికుమారుఁడగు వేంకటపతిరాయలు మహమ్మదీయులచేఁ బరాభూతుఁడై చంద్రగిరిదుర్గము చేరుటయు వసుచరిత్రమునఁ జెప్పఁబడుటచే వసుచరిత్రము రామరాజనంత్యకాలమున వేంకటపతిరాయలరాజ్యారంభమునందు(అనఁగా క్రీ. శ ౧౫౬౦ మొదలు ౧౫౭౦ వఱకు గ్రంథరచన మొనరించుచు,) ప్రసిద్ధుఁడగు రామరాజభూషణునిచే రచింపఁబడెనని చరిత్రకారులు విశ్వసించుచున్నారు. రసభావములయందు శ్లేషయమకాదులయందు నద్వితీయమగు వసుచరిత్రమునకుఁ బిమ్మటఁ బెక్కు ప్రతిబింబకావ్యములు బయలువెడలెను. అట్టివానిలో మొట్టమొదటిది చంద్రికాపరిణయము.

కావుననే చంద్రికాపరిణయమునకు వసుచరిత్రమునకు నెక్కుడు సంబంధము గలదు. చంద్రికాపరిణయమును జటప్రోలుసంస్థానపరిపాలకుఁడును రేచెర్లగోత్రీయుఁడునగు సురభిమాధవరాయకవి రచించెను. ఈమాధవరాయకవి అళియరామరాజువలన సంస్థానపునరు నొందెను. మాధవరాయకవిపుత్రులు గోలకొండనవాబగు అబ్దుల్‌హసను కుతుబుషా (తానీషా) వలన ఫసలి ౧౦౬లో (క్రీ. శ ౧౬౫౦) సంస్థానపునరు నొందియున్నారు. ఇవియన్నియు సమన్వయించితిమేని మాధవరాయకవివర్యుఁడు భట్టుమూర్తికి సమకాలికుఁడై వసుచరిత్రమును స్వయముగఁ జూచి పఠించి ఆనందించి యావలచంద్రికాపరిణయమును రచించినట్టు లూహింపవచ్చును. సురభివంశచరిత్రకారు లుదాహరించిన ఈక్రింది

> "చ. సురభికులామలాబ్ధిఁ బొడసూపినమాధవరాయచంద్రుఁ డా
> సరసపదార్థరంజనము సత్కవిహృద్యము గాఁగఁ జంద్రికా
> పరిణయముం రచించె నది భావ్యము నీవసుచర్య చూడఁగాఁ
> బరఁగనిగూఢవృత్తి నటువర్తిలె నీకును మూర్తినాముఁడే॥"(?)

అను పద్యమువలన జంద్రికాపరిణయము రచించినటులు గూడ స్పష్టమగుచున్నది. మాధవరాయకవి కాలనిరూపణము చేయుటలోఁ బలువురు పొరపడి యింక నాథునికుఁడని చెప్పియున్నారు. ఆ చరిత్రాంశము లన్నియు మానిజాము రాష్ట్రాంధ్రకవులచరిత్రములో విరళముగాఁ జర్చింపఁబడును. జటప్రోలు చెంతనున్న బట్టుపల్లియే రామరాజభూషణుని నివాసస్థలమనియు నీయుభయకవులు పరస్పరపరిచయముగలవారని నైతము కొందరు వ్రాసియున్నారు. ఎటులైననుమల్ల

భూవిభునకు భర్తృహరిసుభాషితము నంకితముగా నొసంగిన యెలకూచిబాలసరస్వతి, మాధవరాయలు, రామరాజ భూషణులు సమకాలికు లనుటలో సాహసము లేదు. వసు చరిత్రమును జూచి మాధవరాయలు పలుమారు పఠించి యట్టిశైలిని నేదేని గ్రంథరాజము రచింపవలయునని సంకల్పించి చంద్రికాపరిణయమును వ్రాసియుండును. కావుననే చంద్రికాపరిణయములోని పద్యములు వసుచరిత్ర కథాంశములోని పద్యముల యనుకరణమును చాటుచుఁ గొన్నిచోటుల సారహీనములుగ నున్నవి. మాధవరాయ కవి చంద్రికాపరిణయమును వసుచరిత్రమువంటి శ్లేష గ్రంథముగ నొనర్ప నెంచెను. కాననే పరస్పరసాదృశ్యము నెలకొనినది.

ఇంతవఱకుఁ గవికాలము సమకాలికులు కవి నివాసవిశేషము మాత్రమె చర్చించితిమి గాని చంద్రికా పరిణయము కేవలకవితాగ్రంథమా, కథాగ్రంథమా, సాహిత్యగ్రంథమా యనునంశమును జర్చింపలేదు. ప్రబంధయుగమును స్మరించునపుడు కవికాలనిరూపణముతోఁ దృప్తినొందక ఔచితీపోషణము రసవిశేషము కథాకల్పనము గూడ విమర్శించుట యుక్తము. చంద్రికాపరిణయమునఁ గథాకల్పన మెట్టులున్నదో యందలి ముఖ్య కథాంశములకే గ్రంథము మాతృకయో స్వతంత్రభావములపట్ల నీకవి యెంతవఱకుఁ గృతార్థుఁడయ్యెనో తెలిసి కొందము. ఇంతవఱకు మనము చంద్రికాపరిణయమునకు వసుచరిత్రమునకుఁ గల కథాసంబంధమును జర్చింపలేదు. వర్ణనసందర్భములలోఁ గలసామ్యములఁ దెలిసికొంటిమి. కథాకల్పనమున నీ యుభయగ్రంథములకుఁ గలసామ్యము తెలిసికొందము. ముందు వసుచరిత్రమే జనించిన దగుటచే నందలి కథాంశమును బరిశీలించి పిమ్మటఁ జంద్రికాపరిణయమును బరింతము.

వసుచరిత్రము కేవలము లక్ష్యగ్రంథము. అందుఁ గవితాపరికరములు చాలినన్ని లేవు. శబ్దాలంకారములు, శ్లేష, వైదగ్ధ్యము, వర్ణననైపుణ్యము, పదాడంబరము మాత్రమె కానవచ్చును. ప్రతిపద్యము నూతన భావమును వెల్లడించును. రసము వెదఁజల్లును. భాషామాధుర్యము తేటపఱచును. కాన, యాపద్యరత్నములు కథాసూత్రములో గ్రుచ్చ నిలుపడదు. భట్టుమూర్తి సాహిత్యరసపోషకుఁడు - సంగీతసాహిత్యనిధి. వసుచరిత్రములోని ప్రతిపద్య మాయాశమునే వెల్లడించును. సాహిత్యరసపోషకునకు రసపోషణమున నేమి కొఱంత? భట్టుమూర్తి సాహిత్యసముద్రము మథించి పద్యరత్నములను బ్రోగుచేసెను. సానఁబట్టెను. క్రొత్తసొబగులు వెలయించెను. లాభమేమి? సారస్వతపీఠము పాలించుభారతికి రత్నములరాశి నొసంగెఁ గాని కథాసూత్రమున వానిని నందచందములతో గ్రుచ్చఁజాలకపోయెను. కవితాశిల్పమునకుఁ గథావస్తువు ప్రధానమని రామరాజభూషణుఁ డెఱింగినవాఁడు కాఁడు. అతఁడు వసుచరిత్రమునందు

ఉ. "కేవల కల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నము లాద్యసత్కథల్
వావిరిఁ బుట్టురత్నము లవారితసత్కవికల్పనావిధా
నావహపూర్వవృత్తములు సానలుదేరినజాతిరత్నముల్
కావున నట్టిపుణ్యకథగా నొనరింపుము నేర్పు మెంపుఁగన్."

అని చెప్పియున్నాఁడు. కళాపూర్ణోదయమువంటి కల్పనాప్రబంధములు భట్టుమూర్తి యామోదించువాఁడు కాఁడు. కథావస్తువు స్వల్పముగాఁ గల్గి సమయోచిత వర్ణనములతోఁ గథావిస్తరములో నున్నవగు మనుచరిత్రాదులపై గౌరవబుద్ధి కలవాఁడు. కాని వసుచరిత్రములో నితఁడు క్రొత్తత్రోవఁ ద్రొక్కెను. స్వల్పకథాంశమును వర్ణనములతో విస్తరింపఁజేసి చిత్రకల్పనములు కవితాశిల్పములు శ్లేషచిత్రములు సమకూర్చి కథావస్తువు నిర్జీవము గావించి పూర్వనియమములు చాలవఱకు జవదాఁటెను. వసుచరిత్ర మాఱాశ్వాసముల ప్రబంధము. ఇందు రమారమి 850 పద్యములు కలవు. సగముపద్యములు వర్ణనాంశములక్రిందఁ బోయి యుండవచ్చును. మిగిలినసగములోఁ గూడఁ గ్రంథాంశము కొలఁదిగ నున్నది. వసుచరిత్రములోఁ గవి తనశిల్పమును జూపినాఁడు గాని, కథానిర్మాణశక్తిని జూపలేదు. వసుచరిత్రమునందలి కథాంశముపై రసవిదు లింతవఱకంతగా బుద్ధి బోనిచ్చి యుండరు. అందలికథకు జీవకళ లేమియే దీనికి హేతువు. నైమిశములో శుకశౌనకా

డలు సూతుని గాంచి "మీరాజు దేవచిహ్నములు భూమిఁ బాలించునో తెలుపు" మన, నాతఁడు [illegible] వసుచరిత్రముఁ జెప్పనారంభించెను.

అధిష్ఠానపురపాలకుఁడు వసురాజు. ఈతఁడు తన పురిచెంతఁ బ్రవహించు శుక్తిమతిని కోలాహలపర్వతము అడ్డగింపఁగాఁ గినిసి దానిని గోట మీటి దూరముగఁ బాఱఁద్రోలెను. తరువాత నా శైలమును గేళిశైలముగ శుక్తిమతిని కేళీసరస్సుగ నుపయోగించుకొనెను. ఇంతలో వసంతము వచ్చెను. వసంతసందర్శనమునకు రాజు చెలికాండ్రతో వనములఁ దిరిగెను. ఇది ప్రథమాశ్వాసములోఁ గల ముఖ్యకథ.

ఇఁక ద్వితీయాశ్వాసము. ద్వితీయాశ్వాసమున రాజు వనములోఁ బ్రవేశించి [illegible] వనమును వర్ణించి దాని సౌందర్యము రాజు వర్ణించు నంతలో నెటనో యొక మనోహరగానము విన వచ్చెను. రాజు గానము నెటనుండి వచ్చెనో కనుఁగొను మన నర్మసఖుఁడు మెల్లగ నేగి మాధవీలతికలలోఁ బ్రతిబింబమును దర్శించి యువతి యొకతె పాడుచున్నటులు చెప్పి యామెసౌందర్యము రాజున కెఱింగించెను. రాజు మోహముగొని నర్మసఖునిసహాయముతో నచటి కేగి చాటుననుండి వారిని దర్శింపసాగెను. నర్మసఖుఁడు జపి వేషము వేసికొని యామెయొద్ద కేగి చెలితోఁ దన వృత్తము నెఱింగించి మంజువాణివలన నాగానమొనర్చిన బాల గిరికాదేవి యనియు నామె శుక్తిమతికోలాహలుల పుత్రి యనియు శుక్తిమతిని బంధముక్తనుగావించి కోలాహలుని గోట మీటుటచే నింద్రుఁడు వసురాజునకు విమానాదిక మిచ్చెననియుఁ జెప్పెను. మాయాజపి యామె [illegible] విషయములఁ జెప్పినటులు నటించి వసురాజును గిరిక చెట్టఁబట్టఁగల దనెను. ఆమె ప్రేమపారవశ్యమునొంది చెంత నున్న వసురాజును జేరఁబిలువ గిరిక సిగ్గువడెను. ఈసమయమునఁ దల్లి పిలువనంపుటచే గిరిక వెడలిపోయెను. వసురాజు మోహముచే మన్మథదూషణముతోఁ గాలము గడపసాగెను.

చతుర్థాశ్వాసము:— గిరిక మోహముతో నవసహించుచున్నంతలో [illegible] యగు మంజువాణి యాకారయానముల వసురాజునొద్ద కేగి యదృశ్యాకారముతో వసురాజును దర్శించెను. అతఁడు మోహావస్థలో నుండ, మంజువాణి యతనిఁ గల మణిపుత్రికలలోఁ దానొకతెయై నిలిచెను. వసురాజుమోహోక్తులు విని యతఁడు మూర్ఛిల్లినతఱిఁ దాఁ దెచ్చిన గిరికాహారము వసురాజుకంఠమున నలంకరించెను. వసురాజు హారస్పర్శమువలన మిగుల మోహావస్థలో నుండఁగా నప్పుడు మంజువాణి ప్రత్యక్షమై గిరికావృత్తాంతముఁ జెప్పి వీడ్కొని, "యాతనివలన ముద్రిక నొంది తిరిగి వచ్చితిని" యనియు "నిన్ను వసురాజు వరించు" ననియు గిరికకు నెఱింగించి యామెను దృప్తిపఱచెను.

పంచమాశ్వాసము:— ఇంద్రుఁడు కోలాహలుని దర్శింపఁగాఁ నాతఁడు తనపుత్రి యగు గిరికను జూపెను. ఇంద్రుఁ డామెను వసురాజునకిమ్మన నాతఁ డామోదించెను. పెండ్లి నిశ్చయమగుటచేఁ బేరంటమునకు మైనాకుఁడు హిమవంతుఁడు మేరుమందరరోహణాచలాదులు వచ్చిరి. ఇంద్రుఁడు వసురాజునొద్ద కీవార్తఁ దెలిపెను. గిరికను శృంగారించుటతో నాశ్వాసము ముగిసినది.

షష్ఠాశ్వాసము:— ఇందుఁ గథాంశములేదు. రాజపుత్రుఁడు పెండ్లి కేగుచుండఁ బురకాంతలు మేడ లెక్కి చూచిరి. పెండ్లిసంరంభము మధుపర్కములు కట్నములు మున్నగువానితో వివాహము యథాశాస్త్రీయము ముగిసినది. కోలాహలుఁడు సూతును బుజ్జగించి యత్తవారింటికిఁ బంపెను. అధిష్ఠానపురప్రజలు పెండ్లికుమార్తెను [illegible] గృహప్రవేశముతో సంభోగవర్ణనముతోఁ గథాంశము గట్టెక్కినది.

ఇది వసుచరిత్రములోని కథాసంగ్రహము. నర్మసఖుఁడు పంచమాశ్వాసములో వచ్చెను. కాని ప్రయోజనము శూన్యముఁ జేసి యాతని గ్రంథకర్త యదృశ్యము గావించియున్నాఁడు. వసురాజుతో నీతఁడు గృహప్రవేశము గావించి కథారంగమునుండి యంతర్ధానమయ్యెను. వసురాజుపరాక్రమాదులు కవి ప్రథ

మాశ్వాసములోఁ జాలవఱకుఁ జెప్పెను. అంతతోఁ దృప్తినొందక మంజువాణిచే మరలఁ జెప్పించెను. మంజువాణి చెప్పుటలో విమానము నింపునివలనఁ బొందిన విశేషాంశ మొక్కటి మాత్రము కలదు. దానిని బ్రథమాశ్వాసములోఁ గవియే చెప్పినను, బ్రథమాశ్వాసములోని వసురాజవృత్తాంతము మంజువాణిచేఁ జెప్పించినను, గథకుఁ బునరుక్తిదోషము తొలంగియుండెడిది. భట్టుమూర్తి సాహిత్యరసపోషక చక్రవర్తి గాని కథానువర్తి కాఁడుకదా!

ఇట్లు స్వల్పప్రసక్తులు పురస్కరించికొని గిరికా వర్ణనము సైతము మూఁడుమాఱులు ప్రత్యేకస్థలములలోఁ గావింపఁబడి యున్నది. మంజువాణి సామాన్యకాంత. ఈమె యాకాశగమనము గావించుటయు నదృశ్యాకారముగ వర్తించుటయు, మానవధర్మమునకు వ్యతిరేకము. వసురాజునకు విమానయానశక్తిఁ దెలుపుటకుఁ బ్రబంధము నిర్మింప సాహసించిన యీగ్రంథకర్త మంజువాణి శక్తిసామర్థ్యములను నుగ్గడింపఁ బోవుటకు హేతువు మృగ్యము. స్వాప్నప్రయాణముతోఁ బేరొందగిన విశాలాపురము మంజువాణి యాకాశయానముతో నేగుటలో విశేషము కానరాదు. స్వాప్నఫలమునకై కామరూపముఁ జిత్రాకారధారణముఁ జేసితి నని మంజువాణి చెప్పికొనుటఁ జూడ గిరికాదశ నూహించుటకై యట్లు మృషావాదము గావించుచున్నదేమో యని స్ఫురింపఁ దగినంత గొప్పగ నున్నది.

నదులు పేరంటాండ్రుగను శైలరాజములు పెండ్లిపెద్దలుగను వచ్చిరి. ఈయస్వాభావికకథ యమృతమువంటికవితతో సంగత మగుటచే నిర్జీవములగు పాత్రములు చాలవఱకు సజీవములైనవి కాని కథాదోషముచేఁ బాత్రపోషణము కొఱతవడినది. కోలాహలపర్వతుఁడు శుక్తిమతియుఁ గలసికొనిరని మనము సొంతమాటలతోఁ జెప్పికొనినచోఁ బ్రకృతివిరుద్ధమగు నీసంబంధ మేమి యని తోఁచును. కాని యాకథాంశమును బఠించుతఱిమాత్ర మాసందేహము తోఁపఁజాలదు! సాహిత్యరసపోషకునియమృతవాణియం దాశక్తి యున్నది. ఆశ్లేషలుగూడ సందర్భశుద్ధిగ నుంటచే గ్రంథము చేత నున్నంతవఱకుఁ గథాంశము నడుచుచున్నటులె కనపించును. ప్రత్యేకముగఁ గథాంశమును విడఁదీయుదుమేని నంద చందములు లేక యస్థిపంజరమువలెఁ గానవచ్చుచుండును. ఈ లోపమునకుఁ గథాంశమే కాక రామరాజభూషణుఁడు గూడఁ గొంతవఱకు బాధ్యుఁడు కాకపోఁడు.

ఆఱవయాశ్వాసమునఁ గథాంశము తక్కువయన నేల? లేనే లేదు. పెండ్లిసంరంభములు వర్ణించుటతోనే కడచిపోయినది. నాటకబీజముల నీప్రబంధములో భట్టుమూర్తి కొలఁదిగఁ బెట్టెఁ గాని వానికిఁ బ్రయోజనము కల్పింపఁజాలఁడాయెను. నర్మసఖప్రవేశము ఆశ్వాసారంభమున నుంచుట నాటకములలోఁ జూడనగును. ఇంతియెగాక విదూషకుని వేషధారణము యవనికావసరము విమర్శించిన నాకాలమున నాటకరచనముపైఁ గల కవుల యభిమానము కొంచె మేని వెల్లడికాకపోదు.

ఇఁక ప్రకృత మనుసరింపవచ్చును. వసుచరిత్రమున [illegible] నెన్నియో ప్రబంధములు బయలువెడలినవి. సాధారణముగా నన్నిటియందుఁ గథాంశ మింతియ. రాజవర్ణనము వేటకేగుట ఒక సుందరిని గాంచి మోహించుట విప్రలంభశృంగారము మన్మథ దూషణము చంద్రదూషణము రాచకార్యములు పెండ్లివర్ణనము ఇంతతోఁ బోక యంతఃపురమునకు నింకఁ జొరవఁజేసికొని పడకటింటికి మనకవు లేగి యుగాంతరమునాటి యాదంపతుల గుట్టు బయటవేయుదురు. ప్రబంధములు చాలవఱకు వసుచరిత్రములోని వర్ణనములకుఁ గవితాచమత్కారములకుఁ గథాంశములకుఁ బ్రతిబింబము లగుటచేత నొకదానిని జూచి మఱియొకదానిని జూడ నవసరము లేకపోవుట తటస్థించినది.

ఈదోషము చాలవఱకుఁ గవులు సమకాలికు లగుటచేఁ జంద్రికాపరిణయమునకు సైతము సంభవించినది. కవి మిగుల వ్యక్తిగలవాఁడగుటచేఁ గథకుఁ గొన్ని నూతనరంగముల నెలకొల్పి స్వతంత్రమార్గములను దీసెను గాని వర్ణనములలో మాత్రము వసుచరిత్రములోని పోకడల మఱచిపోఁజాలఁడయ్యెను. గిరికాదేవియుఁ జంద్రి

కయు నొకరి కొకరు ప్రతిబింబములె. ఇరువురు నొకవిధ మగు వాఙ్మయసామగ్రితోఁ బోఁతపోసిన చిత్రరూపములె. గిరికాసంబంధముఁ గుదుర్చవచ్చిన యింద్రుఁడు, చంద్రికాసంబంధము నిశ్చయించిన కుముదుఁడుగను, కోలాహలుఁడు క్షణదోదయమహారాజుగను, నర్మసఖుఁడు నర్మసఖుఁడుగను, వసురాజువసంతసందర్శనయాత్ర సుచంద్రునిజైత్రయాత్రగను, జెప్పవచ్చును.

కాని చంద్రికాపరిణయములోని స్వతంత్రకథాంశములనుమాత్ర మీకవి వెలితిపఱుపలేదు. శాండిల్యాగమము వసంతుని తపోభంగప్రయత్నము, గంధర్వుని సింహరూపధారణము, చంద్రికాస్వయంవరరాజవర్ణనము, స్వతంత్రకథాంశములు. ఇందు మాధవరాయకవి చాల వఱకుఁ గొత్తబాటలఁ దీర్చి రసపోషణమునకుఁ జాల పాటుపడెను. వసంతతపోభంగము గావించుటకు మన్మథుఁడు కోకిలలు శారికలు తుమ్మెదలు మొదలగుబలముఁ గొని వచ్చెను. వసంతుఁడు మలయమారుతుఁడు దేవవేశ్యలు సహాయసంరంభముతో నేతెంచిరి. మునితపస్సు సామాన్యప్రయత్నములతో భంగము కాదయ్యెను. శక్తిలోపములు లేక యందఱు పాటుపడిరి. వసంతుఁ డొకవిధముగను మలయానిలుఁ డింకొకవిధముగను దాడివెడలిరి. అపుడు మన్మథుఁడు గావించినసంగ్రామము ప్రశంసాపాత్రమైనది. ఇట మన్మథుఁడు ప్రబంధకవులు చిత్రించిన స్త్రీవ్యసనుఁడగు ననంగుఁడు కాఁడు. శూరశిరోమణి యగు వెలమవీరుఁడు. తీర్చిన పంచశరుఁడు. ఈతని సంగరసంరంభము శ్రావ్యము మనోహరము నై యున్నది.

వసంతమన్మథాదులు సంగ్రామము నిశ్చయించి వసంతునిసూత్రమునొద్ద కేగ నిశ్చయించిరి. విరోధ మెలప్ప గనిపట్టివచ్చుట కొకవేగులవాఁడు కావలయును గదా! ఇందులకుఁ దగినవాఁ డెవఁడు?

చ. గురుజనభక్తి వచ్చి యొకకోయిలవేగరి తద్వసంతభూ
సురతిలకాశ్రమం బిడిన చున్నని తెల్పఁగఁ గంటఁ డంను ని
ర్జరపతితో నిజాప్తవరబాలములో నసియించె. ...

కోకిలవేగరితోడ్పాటుచే మన్మథుఁడు వసంతముని వనములో దరము విడిసెను. మన్మథుని చలికాఁడును సేనానాయకుఁడునగు వసంతుఁడు మునివనము నంతయు నాక్రమించుకొనెను. ప్రతిపక్షకోటిలోనివారగు జాబిల్లి, ఆమని, గాడ్పు, అంచ మిగులఘాతుకకృత్యమునకుఁ దలపడి మునిని బలిమిమై ముట్టడించిరి.

సీ. శైత్యశత్కరకుంతసటులధారాశిఖ
తమి నేత నాటించెఁ జంద్రమిన్న
తళుతళుక్కన వేగ జళిపించి మావిక్రొం
దళపుఁగత్తిని మౌని నటికె సురభి
కడుఁ జంచరీకసంఘము మ్రోయు ఘనజాల
కంబులయాతి మొత్తె గడుసుగాడ్పు
కటురజోగ్నికణాలి గ్రమ్మఁ జెంగోపమంచు
తత్తుల మునిఁ గప్పె హత్తి యంచ.

ఇటు లెంతనిర్దయతోఁ దీవ్రభావముతోఁ దలపడినను శాంతికవచధారియగు మునిధైర్యము తఱుఁగదాయెను. ప్రయత్నము వ్యర్థమగుటచే మారునకుఁ గోపము వచ్చి, "చనసినవాగహాస్ఫురణముతోఁ బరితేజితాబ్జముకుళాస్త్రపరంపర" నించెను. ఆశరములు మునిపేరెదఁదాఁకి పరాగము సించెను. భక్తికవచపుధూళివలె నదియుండెను. మన్మథుఁడు తన ప్రయత్నము వ్యర్థమగుటకుఁ గినిసి "పూమొగ్గనేజను తద్వక్షమున గుప్పునం బొడిచె." అంతతో నూరకుండక నిర్దయాత్ముఁడై "నూతనపలాశదళంబను బాఁకుదారచేఁ జలమున నయ్యతిఁ నటికె సారససాయకవీరుఁడు." మన్మథుఁ డొనరించుపశుబలప్రదర్శనము ఆత్మబలశాలి యగు వసంతమహామునియెడ ఫలశూన్యమయ్యెను. ముని బాధనొందఁ డాయెను. అప్పుడు చంద్రచందనపవమానులను బ్రేరేచి

కం. "నడచి యళిఘంటికాధ్వని
యడరఁ బరాగాగ్నికణచయంబులు వెడలం
గను నవతుశరాగసుమ నసను
బెడిదంబగు శక్తి వైచె భీకరలీలన్."

శక్తిప్రయోగము గావించెను. ఇది తిరుగు లేని దివ్యాస్త్రము. సాధారణాయుధము లశక్తములగుటచే మన్మథుఁడు నారాయణాస్త్రమువంటి శక్తిని బ్రయోగించెను. అళిఘంటికలు మ్రోఁగుచుండఁ బరాగాగ్నికణములు మిన్నుముట్టుచుండఁ బ్రయోగించిన యీబంధూకపుష్పశక్తి విశ్వక్షోభయంకరముగ నుండెను. అదియు

సిద్ధం బయ్యెను. మూగం డింతలో [illegible] యుండె, "మారీచ[illegible] కనిపించక కేవలము [illegible] మోసెను." [illegible] మునిపై కి దుమికెను. [illegible] సాహసిక క్రోధము నారంభించెను. మన్మథుని ప్రయత్నము విఫలము గాలేదు. [illegible] మదనశక్తి [illegible] విధ గాథ [illegible], [illegible] మునిలో [illegible] [illegible] మన్మథుం డెన్నెను. వెంటనే యొరనుండి [illegible] బెట్టెను. "[illegible] నిష్ఫల[illegible] ప్రత్యని [illegible] మహంపుడు— [illegible] నేఖ హెచ్చరిక." [illegible] యత్నము [illegible] ము గాలేదు. క్రోధము తీఱలేదు. [illegible] మొగి [illegible] చూడఁగలఁడు? [illegible] వినియోగించి [illegible] నిలువ నెంచెను. [illegible] విఫలమగు కొలఁది నుత్సాహము, క్రోధము [illegible] మయ్యెను. [illegible] యత్నము గాఢమైనది. [illegible] మన్మథుఁడు మానిమూ కృతార్థుఁడై [illegible].

చ. సరసబలంబు గొల్వ సురసా [illegible] బోక మాని దా
సి రమణ [illegible] గుదియఁ జేకొని మొత్తి ప్రహారమహా
పరశువుఁ బూని వే యడిచి బాగగు మంచెనవంకఁ బట్టి ప
ల్లరములఁ గ్రుమ్మి యార్చి హిమధాముఁడు గన్గొని మెచ్చనయ్యెడన్.

గద, గండగొడ్డలి బాకు మొదలైనవి వెంట వెంటనే ప్రయోగించి నానావస్థలు [illegible] ము చేయలేక యుండెను [illegible] ప్రయత్నింప [illegible] గ్రామములో మన్మథుఁడు లుండు [illegible] గావించి [illegible] ప్రహారము చేయసాగెను. [illegible] మన్మథుని [illegible] పట్టెను. ఇది [illegible] చిత్రము.

మన్మథ ప్రయత్నములు సంగ్రామకర్మములుగా మార్చి కవి చూపిన [illegible] మనోహరముగ [illegible] నున్నది. ఈకవి వసుచరిత్రమును లక్ష్యముగ [illegible] కొనక స్వతంత్రమార్గమునఁ బోయి యుండెనేని వాఙ్మయమున కొక యమూల్యగ్రంథరత్నము లభించునదియె గాని, ప్రతిబింబకావ్య మగుటచే మన కొక కృత్రిమరత్న మయ్యెను. [illegible] వ్యాకరణశాస్త్ర [illegible] శాస్త్రము [illegible] నిరర్గళముగ [illegible]. [illegible] వసుచరిత్రము [illegible] జేసి [illegible] వ్రాయ [illegible] నానుకరణ[illegible] [illegible] యాత్మవంచన [illegible] సాహసించినచో [illegible] కాని స్వతంత్ర[illegible] [illegible] దృష్టి, [illegible], స్వభావ [illegible] [illegible] శ్లేషను [illegible] [illegible] స్వభావ[illegible] [illegible] [illegible] దూర దృష్టి [illegible] [illegible] బాగుగా నాలోచించినచో [illegible] తమ సహజక[illegible] [illegible] మూర్ఖ [illegible] ములలో [illegible]. [illegible] [illegible] విలువ లేదు.

చం[illegible] మనోహరములగు భావములుగల పద్యములు [illegible]. స్వతంత్రభావము [illegible]. అనుకరించ[illegible] వసుచరిత్ర ముపై [illegible]. ఆంధ్రవాఙ్మయములో సుప్రసిద్ధులగు [illegible] యనుకరణపిశాచమునకుఁ దమ యుత్తమోత్తమగ్రంథములు బలి యొసంగియున్నారు. ఇట్టి దురాచారము పదునేడవ శతాబ్దారంభమునుండి వ్యాపించి భాషాప్రపంచమును క్షీణపఱచి క్షీణపఱచి [illegible] దారితీసినది. మన్మథుఁ డొనరించిన ఘోరసంగ్రామభాగము మాధవరాయకవి రసోత్తర

ముగ వర్ణించెను. ఇట్టివర్ణనములె స్వతంత్రములైనవి మఱికొన్ని యున్న వసుచరిత్రమునందు ... యము ... సంపాదించినదే గాని ... గుటc బ్రక్కనే ... వసుచరిత్రమునందు చెప్పను వసుచరిత్రమున ధారాశుద్ధి ... ప్రయోగ యోజనము చాలినంత లేదు. ... శ్లేషలు ... నకుc దెచ్చినవి ... బయలు వెడలిన ... చాలినంత లేకున్నను ... పింగళి సుచరిత్రములు ... చంద్రికాపరిణయము వసుచరిత్రమువలె స్వతంత్రశ్లేషగ్రంథము కాదు. వసుచరిత్రమువంటి కథాప్రాముఖ్యగ్రంథము కాదు. వసుచరిత్రము తెలుగున జేరిన శిల్పకావ్యమని చెప్పవచ్చును.

వసుచరిత్రమునందలి వర్ణనములన్నియుc జంద్రికాపరిణయములోc దూcచినటులు గలవు. వసుచరిత్రములో వసంతమును దర్శింప వసురాజు ... చంద్రికాపరిణయములో సుచంద్రుcడు తపస్సు దానవుని జంప బయలు వెడలినటు లున్నది. వసుచరిత్రము ద్వితీయాశ్వాసము వసురాజనర్మసఖుని ప్రవేశముతోc నారంభింపcబడినది. చంద్రికాపరిణయములోc గూడ నటులె సుచంద్రనర్మసఖుని ప్రవేశముతో ద్వితీయాశ్వాస మారంభింపcబడినది. ఇరువురు నర్మసఖులు నభేదముగ వనమును బరిమితపద్యములలో నొకే విధముగ వర్ణించిరి. వసంతశోభ దర్శింప వినోదార్థముగ నేతెంచిన వసురాజుద్యానసందర్శనములతోc గాలక్షేపము జేయుట యుక్తముగ నున్నది. మునులబాధల వారింప శాండిల్యునియాజ్ఞ తలదాల్చి బయలువెడలిన సుచంద్రుcడు వసురాజువలెc బోటిపెట్టికొని యతనితో నరిగిc గాలక్షేపముc జేయుట కథాసంవిధానమునకు బాధకము. సుచంద్రునితోc గుముదుcడను దేవసంభూతుc డొకcడు చంద్రికాసౌందర్యము విరివిగ వర్ణించి తెలిపెను. అంతేకాక తనవిమానముపైc జంద్రికయున్న తావునకు సుచంద్రుని గొనిపోవ నాయమను జూచి మరల సుచంద్రుcడు కీర్తిముగ వర్ణించెను. ఈయంశము వసుచరిత్రములోని నర్మసఖుcడు ... వర్ణించుటకు వసురాజు గిరికా ... వర్ణించుటకు సాయముగ ... గిరికాదేవి రాజకుమారుని మోహాగ్నిలోc ద్రోచి ... మాన ... ఇటుc జంద్రికాపరిణయములోc గూడ జరిగియె. పిమ్మట మోహా ... లోనుండి తెప్పించి సుచంద్రుcడు పూర్వాంతము మఱి ... తపస్సు దానవునిపై కేగి వాని జంపెను. మొదటనుండి వెంటనంటియున్న నర్మసఖుcడు మధ్య యదృశ్యమయ్యెను. ... నర్మసఖుcడు సుచంద్రునితోc గుముదుcడు పరిచయము చేసికొనుచుండగc గనిపించి యామహాకార్యమున నదృశ్యమునాcడు. మరల వానిగతి యేమో తెలియదు. వసుచరిత్రములోని నర్మసఖుcడు మెల్లగా ... చేరినాcడు. ఈనర్మసఖునిగతి యేమాయెనో నేcటివఱకు మనకుc దెలియరాదు.

ఇంతవఱకు మూcడు ఆశ్వాసములలోని కథను బరిశీలించితిమి. నాలవయాశ్వాసమంతయు యమకకవిత్వము. గ్రంథమంతయు నొక్కశైలి. యీయాశ్వాస మంతయు నొక్కశైలిగ నున్నది. ఇందు ధారాశుద్ధిగాని ధారాసౌకుమార్యముగాని సూర్యబింబము గాని కానరాదు. దుర్ఘటములుగు యమకములు నిర్వహింపcబడినవి. వసుచరిత్రములో గీతానుగతిగ వచ్చినవర్ణములన్నియుc గ్రోడీకరించి ప్రబంధమర్మములc గాపాడుటకె యీయాశ్వాసము కల్పింపcబడినటులు దోcచుచున్నది. ఇందుc గథాంశము లేదు. రాజమోహాము కొంతసేపు; చంద్రికమోహాము మఱికొంతసేపు. ఇరుప్రక్కృతులు మోహాము ప్రవర్తనము బాధాభినయము నొక్కటియైనదియె. వసుచరిత్రములో రాజు వనవిహారము చేయునప్పుడు వచ్చిన వసంతమునకుc బ్రతిబింబము మాధవరాయ కవివర్యుcడు జ్ఞాపకముంచుకొని నాలవయాశ్వాసమునc బ్రసక్తి కల్పించుకొని యేకరువుపెట్టెను. పూలు గోయుట వనవిహారము జలక్రీడలు మన్మథపూజ కేళీవనప్రవేశము సూర్యాస్తమానము వెన్నెలవచనము చంద్రమన్మథపవమానదూషణము సూర్యోదయము శిశిరోపచారప్రదర్శనము

లోనగు ప్రబంధసంప్రదాయములకై ప్రత్యేకించి యీయాశ్వాసము వినియోగింపఁబడినది. ఇవియన్నియు నైనపిమ్మటఁ బ్రధానకథాంశము పంచమాశ్వాసమునఁ గొంత చేర్పఁబడినది. స్వయంవరభేరి మ్రోఁగింపఁబడెను, రాజకుమారు లందఱు సభావేదికల నలంకరించిరి. కుణదోదయుని ప్రార్థనముచే గౌరీదేవి స్వయంవరాగతరాజలోకమును వర్ణింప నేతెంచెను. రాజలోకమును పార్వతి వర్ణించినపిమ్మట సుచంద్రునిఁ జంద్రిక వరించెను. పార్వతి కుణదోదయున కొకదివ్యమంత్రమును గటాక్షించెను. కుణదోదయుఁడు తన పూర్వపుణ్యము ఫలించిన దని యానందించి యారాత్రికె వివాహ లగ్నము నిశ్చయించెను.

తుదియాశ్వాసము షష్ఠాశ్వాసము. ఇందుఁ జంద్రికాభ్యంగస్నానము అలంకారములు చేయుట వివాహమండపమునకుఁ దెచ్చుట. సుచంద్రునకు నిటులె జరిగినవి. స్త్రీలే రాజు నలంకరించిరి. రాజును సందర్శించుటకుఁ బౌరాంగనలు మిగుల నార్భాటములు చేసిరి. ఇది యంతయు వసుచరిత్రమున జరిగినదియె. తుదకు వివాహము సన్నికల్లు త్రొక్కించుట పెండ్లిపెద్దలు దీవించుట తండ్రి తనయకు బుద్ధులు చెప్పుట యుచితవిధముగా నెఱవేఱిన పిమ్మట మగనితోఁ బెండ్లికుమార్తె యత్తవారింటికిఁ జేరెను. మఱలఁ బౌరాంగనలు పెండ్లికుమార్తెను జూడ సంరంభములు చేసి కొంతవఱకుఁ గృతార్థలైరి. సాయంకాలమునకు నిషేకముహూర్తము. రహఃక్రీడాగృహప్రవేశము. చంద్రికలజ్జాప్రచురణము సుచంద్రుని శృంగారక్రీడాప్రదర్శనములతో దాంపత్యధర్మములతోఁ గథ గట్టెక్కినది. మనము ప్రకృతాంశములోనికి వచ్చితిమి. ఈయంత్యాశ్వాసము చాలవఱకుఁ గథాంశమంతయు వసుచరిత్రమునకు ఛాయగనే యున్నది. ఇందు స్వతంత్రభావములు కొన్నిచోటులలోఁ గలవు. కాని కథాంశము కథాకల్పము భట్టుమూర్తి పాడిపాడి విడిచిన దగుటచే నిందు జీవకళ చాలవఱకు మఱుఁగుపడియున్నది. భట్టుమూర్తికృతిలోఁ గథాంశమునకంటె సాహిత్యమునకె ప్రధానస్థాన మీయఁబడినది. వర్ణనములలో సహజములు చాలవఱకుఁ దక్కువ. అప్రతిమానమగు వసుచరిత్రకల్పనము మాధవరాయకవిహృదయమును దన్మయము గావించి యాతనిచే నట్టి యుత్తమోత్తమగ్రంథమును మఱియొక దానిని వ్రాయించినది. ఎంత ప్రతిబింబకావ్యమైనను జంద్రికాపరిణయమునఁ గవితాచౌర్యముగాని భావచౌర్యముగాని లేదు. రామరాజభూషణునిపోకడలు మాధవరాయకవి సార్వత్రికముగ ననుసరించి కథాకల్పనమునకుఁ బ్రాముఖ్యము తొలఁగించెను.

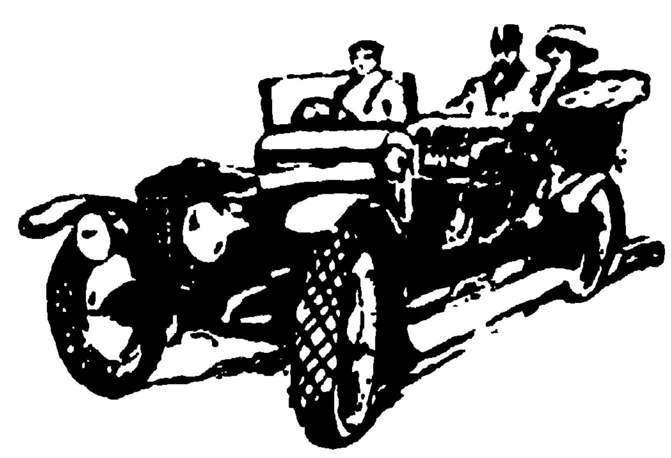
చంద్రికాపరిణయము—ఆంధ్రవాఙ్మయమున నుత్తమగ్రంథము. వసుచరిత్రమున కగ్రస్థానము, ద్వితీయస్థానము చంద్రికాపరిణయమునకు నొసంగవలయును. చంద్రికాపరిణయమె మాతృక యనియు వసుచరిత్రమె ప్రతిబింబకావ్యమనియు వాదించువారుందురు. వసుచరిత్రమునం దున్నన్ని యమూల్యభావములు సహజమగు శ్లేషకవిత చంద్రికాపరిణయములోఁ గానరాదు.

చంద్రికాపరిణయములోని శైలి మూఁడు తెఱంగులఁ గానవచ్చుచున్నది. ఇది యంతయు వ్యస్తములగు విషయములఁబట్టి వచ్చినదె కాని వేఱు కాదు. సహజముగ నడుచు కథాంశమున మాధవరాయప్రభువర్యుని శైలి శరత్కాలజీవనదివలె సమవేగముగ గంభీరముగ నిర్మలముగఁ బ్రవహించుచుండును. ఇట్టిశైలికి పద్యము నిదర్శనము గాఁగలదు.

“చ. అని ముని శాపమిచ్చిన భరంబు మనంబున నిండి యుండ న
య్యనఘుని పాదపద్మముల నయ్యెడఁ జయ్యన వ్రాలి భక్తి చే
కొని యిటులంటి నోనియమికుంజర! మీరు గతాగసుండనై
నను నను బ్రోవఁగర్త్య కరుణాస్పదనంబగు మానసంబునన్.

అనుకరణభాగమున నన్వయక్లిష్టము, అప్రయుక్తపదప్రయోగము, పరుషపదఘటనము తఱచుగాఁ గానవచ్చుచుండును. ధారాళమగు శైలి కొఱఁతపడియుండును. చూడుఁడు.

మ. అలతటిఁ దద్గిరీంద్రతటికాంచనకాంచన మాలతీలతా
వలయలతాంతకాంతతర వాసనవాసితవానిలాళికల్
మలయపవిభుండు వేడ్కఁ దనమానసమానసముజ్జ్వలాత్మ నా
త్మ్యలఁ గని పల్కె స్వర్గిరియువిమనజీవన దివ్యశ్రీనన్.

Sri Saradasamajam, Fourth Annual Meeting and Laying of foundation stone, Anantapur.

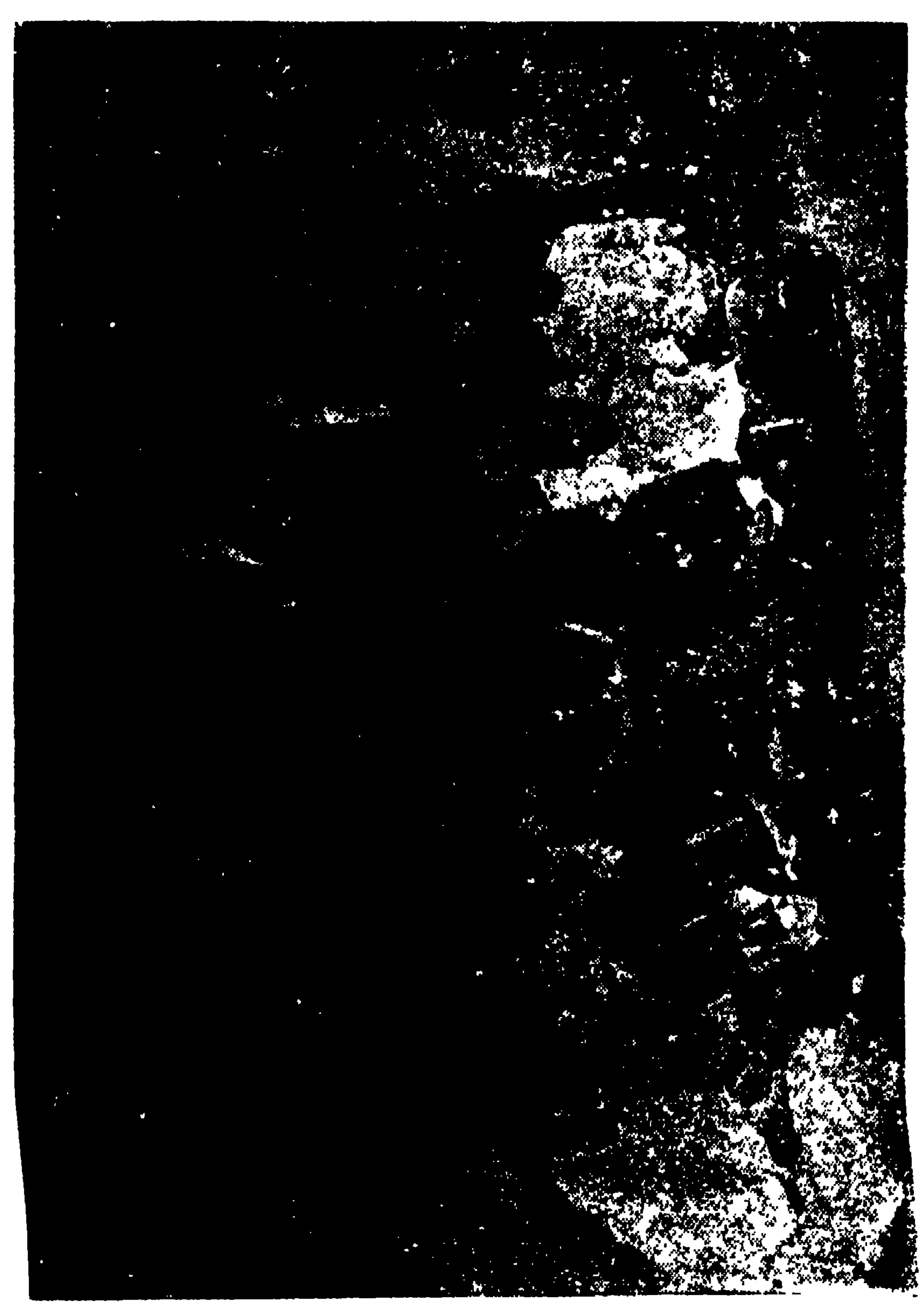

శ్రీ [illegible] 19[illegible]3. [illegible]

Saradanikethanam Girls, Spinning yarn, Guntur.

శారదానికేతనము బాలికలు, [illegible], గుం[illegible]

Saradaniketanam Girls, Needlework, Guntur.

శారదానికేతనము బాలికలు, [illegible] చేయుట, గు[illegible]

Prathamakavi Pustaka Bhandagaramu, 1924, Gandhi Asramamu, Vemulavada.

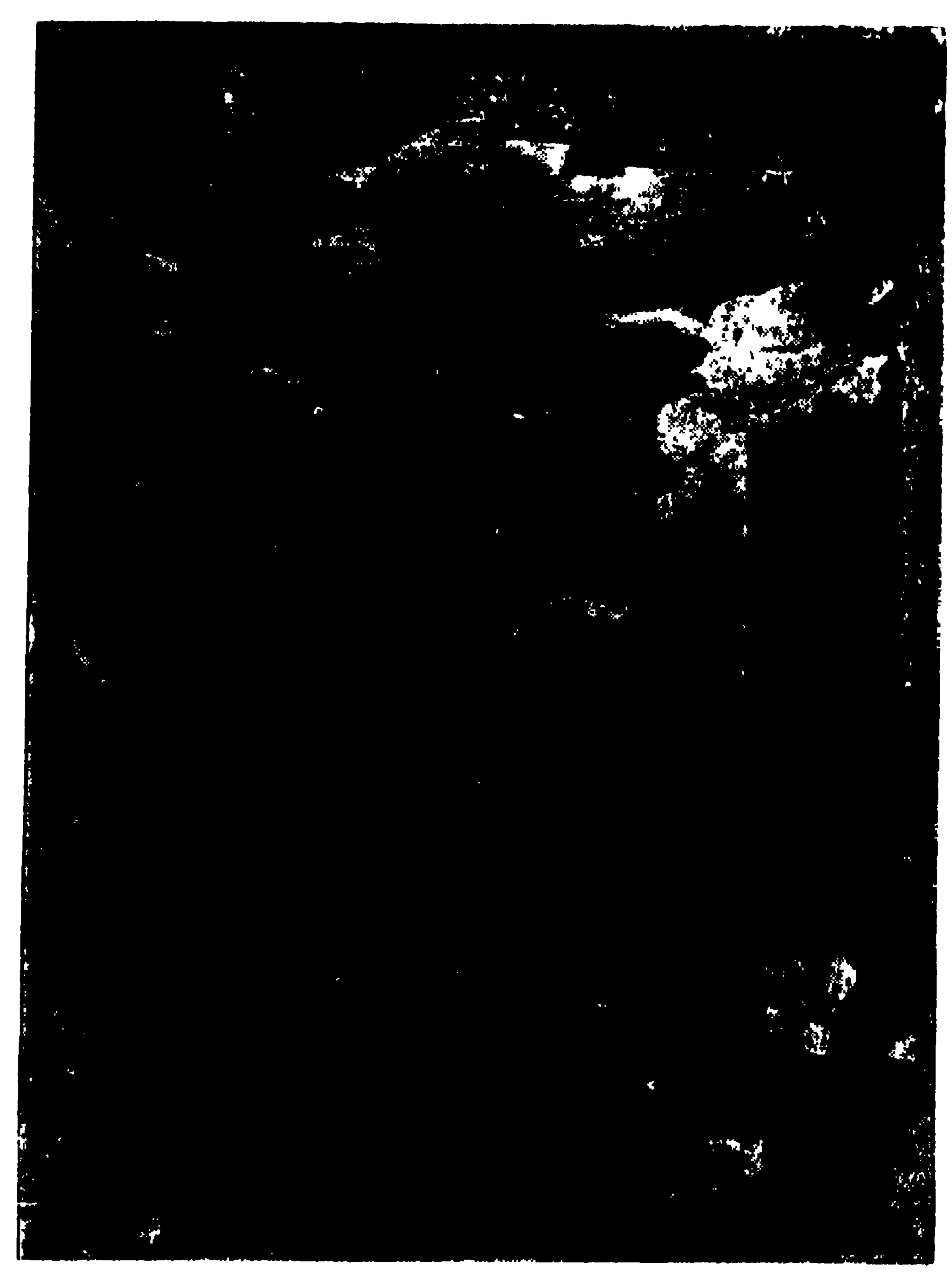
ప్రథమకవి పుస్తకభాండాగారము, 1924. గాంధి ఆశ్రమము, వేములవాడ

Gopalakrishna Library, Ongole.

గోపాలకృష్ణపుస్తకభాండాగారము, ఒంగోలు

Venkateswara Ayurvedic College, Bezvada

వేంకటేశ్వర ఆయుర్వేదకళాశాల, బెజవాడ

శ్లేషకవితల చతుర్థాశ్వాసము భేదించుట చాల కష్టము. సాధారణపండితుల కాపద్యములు దురవగాహము లని తెలుపుట సాహసము కాఁజాలదు. ఈయాశ్వాసమంతయు నారికేళపాకములో నిమిడియున్నది. శ్రమచేసి భేదించినఁగాని రుచి తెలియదు. శైలి పరిశీలించిన నీవిషయము స్పష్టము కాఁగలదు.

మ. శరజద్వేషి నిశాకధూః వరణేచ్ఛఁ రాఁగ ముష్మన్న బల్
త్వగఁ గాలోపధి కారు లూనుసపచంద్రజ్యోతిరాశీలస
త్పరివర్ణ్యస్వకవర్ణనిర్ణిహతచంద్రజ్యోతిరాశీలస
ద్గరిమం బెంపయి దోఁచెఁ బ్రాని పదాత్యట్టులం బయ్యెడన్.

మనుచరిత్రమునలెఁ జంద్రికాపరిణయము కథాప్రధానమైనది కాదు. కథాప్రధానముగఁ బ్రబంధములు వ్రాసి సమయోచితములుగ వర్ణనముల నిమిడ్చినచో వాఙ్మయమున కట్టికృతులు చాల సహాయకారు లగును. సాధారణముగ జనసామాన్యమునకు మనుచరిత్రమువలె వసుచరిత్రమును నింక నాపేగలోని యితర కావ్యములును రుచింపక పోవుట కిందుఁ బకనార్హ్యమగు కథాభాగము లేకుంటయె ముఖ్యహేతువని చెప్పనచ్చును. వసుచరిత్రము బయలు వెడలినపిమ్మట నాంధ్రవాఙ్మయమున గొప్ప మార్పు కలిగెను. ప్రబంధకవు లందఱు శైలియందు నానియమములయందుఁ దన్మయులై యట్టి కావ్యములే రచింపసాగిరి. ఈ యుగారంభమున బయలువెడలినదగుటచేఁ జంద్రికాపరిణయమునందుఁ బెక్కు గుణములు కలవు. రామరాజభూషణుఁడు సాహిత్యమున సంగీతమున సామర్థ్యము గలవాఁడు. మాధవరాయప్రభువర్యుఁడు సాహిత్యమునఁనే కాక శాస్త్రములయందుఁగూడ నఖండపరిశ్రమకలవాఁడగుటఁ జంద్రికాపరిణయము త్తమోత్తమగ్రంథ మనఁదగియున్నది. వసుచరిత్రము ననుకరింపనిచో చంద్రికాపరిణయము వాఙ్మయమునఁ బ్రధానస్థానము నొందునదియే.

చంద్రికాపరిణయము కథాగ్రంథము కాదు. కవితాగ్రంథము కాదు. సాహిత్యగ్రంథము. ఇందు సాహిత్య పరికరము లెక్కువ గలవు. ప్రాచీనప్రబంధముల నెంతవఱ కనుకరణసంబంధము గలదో విమర్శింపనగును గాని యిందు నౌచితి పాత్రపోషణ విమర్శింపఁదగిన యవకాశము లేదు. కాన నాప్రసక్తి మానితిమి.

ఇట్టియుత్తమగ్రంథము మిగులఁ జక్కఁగ వ్యాఖ్యతో ముద్రింపించి పాఠకలోకమున కుచితముగ నందించు శ్రీ శ్రీ శ్రీ రాజా సురభి వేంకటలక్ష్మారావు వారికి పండితజనాభేద్యమగు నీకృతికి సమీచీనవ్యాఖ్య వ్రాసి యలరించిన విఖ్యాతయశులగు అవధానము శేషశాస్త్రిగారికి నాంధ్రప్రపంచము కృతజ్ఞతచూపు టావశ్యకము.

కావ్యరచన

తాపీ ధర్మారావు పంతులుగారు, బి. ఏ.

గరిమను దేశగౌరవ మఖర్వ పరాక్రమవైభవంబులన్
బరఁగెడివేళ, నుయ్యెలలపై సుఖయుండి, కృతుల్ రచింపఁ "గ
ప్పురవిడె మాత్రకింపయిన భోజన మింక నదేది యేదియో
దొరకినఁ గాదె" యంచు నొకదొడ్డ కవీశుఁడు సెప్పె నప్పరో!

వరమది; యట్లువ్రాయు విభవంబు నస్మృష్టవశంబునన్ గణిం
చిరి మనవారు కొందఱు విశేష వివేక విలాసు; లంద ఱ
ప్పుడు సునఁ దూఁగుటుయ్యెలల భాగ్యము సంపఁ బోసంగు బెట్టె? లే
వెరవున లాఁతి సత్కవులు వెల్వడఁ గాంతు రుదారభావముల్?

అరయ రసజ్ఞపాఠకుల నాముదుకొందు నరింప, నొక్కఁ"డీ
ధరణి విశాల, కాలము తుదం గన నట్టిది, భావసామ్య మొ
క్కరుఁడునుఁ గల్గఁడే? కృతినిఁ గాంచి ముదంబును బొంద నేఁటి నా
రరుసము నందకున్నఁ జనె" యంచు రచించె గసాంచితంబుగాన్.

ఒరులిది విందురా యనెడు నూహ మెఱుంగక, పొంగి, తొనుగాఁ
బొరలి, హృదంతరాన నెడముం గనఁ జాలక, నెల్లిఁ గొంమి, వే
వురు వలపన్న నాఁగక, గుబులొక్కనఁ బాలు మనోనుభావముల్
దొరకక, చెప్పఁబెట్టులని తొంటి కవీశులు సాటఁ గూడదే?

పరువపు శాద్వలంబు, నొకపజ్జ మనోహరగాన మొప్పవేఁ
బరువిడు కొండవాఁగును, సువాసనలన్ వెదచల్లు చల్ల తె
మ్మెరలును, సంజకెంపు జిగి మించు నభంబు, విహంగ గీతముల్,
దొరకకచెప్పఁ బెట్టులని తొంటి కవీశులు సాటఁ గూడదే?

పరిసర మందు నంబునిధి, భంగ పరంపర పైఁ జెలంగ బం
ధురగతి మ్రోఁగు సానువులునుం, బరిసర్పిత చంద్రకాంతి, శీ
కరభర వాతపోతమును, గ్రందు రవంతయు లేని కాలముల్
దొరకక చెప్పఁ బెట్టు లని తొంటి కవీశులు సాటఁ గూడదే?

సరసిజ సౌరభంబును గిసాల కషాయితరాగరాగియౌ
పరభృతముస్, మహాప్రకృతి పావన మూర్తిఁ గనంగఁ జాలు ప్ర
స్తరరచితాసనంబు, నెఱసంజ సుఖంబు, మరుత్కిశోరముల్
దొరకక చెప్పఁ బెట్టు లని తొంటి కవీశులు సాటఁ గూడదే?

విరిసెడి పెక్కువన్నియల పీవనవా నపరాశి వింత బం
గరు చెఱువట్టు లగ్గమునఁ గ్రాల, విహంగమకూజితంబులం
బరమునఁ బర్వఁ జార్వరుల, స్వైర విహార వినోదసైరికో
త్కరపటుగీతి చాల వెనుకన్ విన వచ్చుచు నుండు సుస్థితుల్
దొరకక చెప్పఁ బెట్టు లని తొంటి కవీశులు సాటఁ గూడదే?

సిరిచిఱు నవ్వులున్, వలపు సేఁతలు, వన్నెలు, చిన్నెలున్ మనో
హరముగఁ గొన్ని వర్షము లనంతము లంచనుకొంచుఁ గాంచి, యీ
శ్వర కృప వింత మాపునఁ బ్రసన్నతఁ గాంచిన యంతె, నవ్వియున్
విగవిగ నిట్టె మాయమయి, విన్నదనంబునుఁ గూర్చ, నింట సుం
దరియు సుతాదులుం సమమనంబుల నున్నఘనార్తి మ్రింగి, దు
ర్భర సరితాప ఘోరవిధిఁ బాసినొ లేనిడి నేఁటినుండినా
నయమున నొప్పఁ గోడ సిగహాసము సేయుచుఁ దన్నుఁ జూచు కో
దొరకక చెప్పఁ బెట్టులని తొంటి కవీశులు సాటఁ గూడదే.

పతి రిఁగోసు నాఁకటం గొరలు పుత్త్రులబొమ్మ నిరుద్ధ దృష్టుల
బరువును నెత్తి యమాయిలఁ బల్కఁడు సాధ్విని జూచి చూచి న
ట్లసహ, నిజార్తి విస్మరణ, నాధునికం బగు లేమి నెంచఁగా
దొరకక చెప్పఁ బెట్టు లని తొంటి కవీశులు సాటఁ గూడదే!

గరువముఁ గోలుపోయి, విధి కట్టెడి సేఁతలఁ దొంటి పొంకముం
దొరఁగి, విలూన భూషయు, విమాషిత తేజయునై, క్షుదార్తితోఁ
బరిభవ మొంది కుందు నొక భాగ్యవిహీనను గాంచి నంత నే
పౌరజన కుండఁగా నచిరపూర్వపరిస్థితులందు దాని సు
స్థిరవిభవంబు, శేముషియు, దేశము, గీర్తియు నొక్కటన్ హృదం
తరమునఁ బర్వ మంద, నయనంబుల బాష్పము లూటలూరఁ, గా
తర మతి "దేవదేవ, భయసంబులు నీ చెయిసంబు" లంచు, మే
గరుపడ నెంచు భావమును, జ్ఞానము, బుద్ధి, వివేక సంపదల్
దొరకక చెప్పఁ బెట్టు లని తొంటి కవీశులు సాటఁ గూడదే?

కరువలి వానకుం జడిసి కట్టెదుటం బొడసూపు నొక్క క
బ్బురమగు నమ్మకంబు గలపట్టునఁ దాఁ దల దాఁచి, "యద్దిరా!
శరణము నిచ్చె నీశుఁ"డని సంతసమందుచు నందు నుండ, ని
ష్ఠురముగ, నచ్చటే, శ్రుతి కఠోర విధంబునఁ, బెద్ద పిడ్గు వ
చ్చెరఁ బడి, వాని నొక్కనినె చిత్రవధం బొనరించి, యంతికే
తర విషయంబు లింతయునఁ బాడకక యుంచుటఁ గాంచి, నాస న
శ్వరముగ వ్రేలఁ బెట్టి దినముం గని, యాపరమేశు లీలలన్
దరవిసయుం బలొప్పఁగ మనంబున నెంచెడు సన్నివేశముల్
దొరకక చెప్పఁ బెట్టులని తొంటి కవీశులు సాటఁ గూడదే?

చైతన్యస్వరూపసిద్ధాంతములు

పారనంది జగన్నాథస్వామి గారు, ఎమ్. ఏ., ఎల్. టి.,

ప్రాచీనదేశసిద్ధాంతములో ఆత్మమనస్సులు రెండు భిన్న పదార్థములు. పాశ్చాత్యుల శాస్త్రములో వస్తుతః రెండూ ఒకటేకాని, వ్యాపారములవలన భిన్నరీతుల విచారణీయము లగుచున్నవని చెప్పవచ్చును. ఈప్రపంచమునంతను చేతనాచేతనములుగ విభజించి, చైతన్యమునంతను ఒకేపదార్థముగ నిరూపించి చైతన్యముయొక్క భిన్నావస్థలు పరిణామక్రమములో వ్యక్తమగుచున్నవని అన్నిమతములు అంగీకరింపకతీరదు. మనుష్యునిలో వ్యక్తమైన చైతన్యస్థితిని రెండు భిన్నపదార్థములుగ పరిగణించుటకంటె, ఒకేవస్తువుగ నిరూపించుట ఎక్కువ శాస్త్రీయముగ తోచుచున్నది. ఆవస్తువుయొక్క వివిధవ్యాపారములకు వివిధనామము లుంచుట బాగుగానే యున్నదికాని, ఆనామములను వస్తువులని భ్రమపడుట సంభవించుచుండును. ఈ చైతన్యముయొక్క స్వరూపము వివిధావస్థలు, ఈ వ్యాసములో క్లుప్తముగా విచారింతము.

మనుజుని జాగ్రదవస్థలో వ్యక్తమగుచున్న చైతన్యమే పూర్ణమైన చైతన్యమనిన్ని, తదితర చైతన్యావస్థ మరొకటి లేదనిన్ని నిద్రలో ఈచైతన్యము నిర్వ్యాపారమగుననిన్ని మొన మొన్నటివరకు తలుస్తూఉండెడిరి. ఈ సిద్ధాంతము శాస్త్రములలో మారినా, సామాన్యులలో ఇంకనూ నాటేఉన్నది. నిద్రలో ఇంద్రియము లన్ని వ్యాపారము లేనివి అగుటచేత, ఇంద్రియములద్వారానే బాహ్యప్రపంచజ్ఞానము కలుగవలెనుకాబట్టి, చైతన్యమునకు నిద్రలో స్థితివ్యవహారము లుండవు. ఈసూత్రమును అనుసరించి జాగ్రచ్చైతన్యము, నిద్రాచైతన్యము అని రెండింటిగ చైతన్యమును విభజించుచుండిరి. ఈసిద్ధాంతమునకు కొంచెము పర్యాయముగా నిద్రాచైతన్యమునకు లీనచైతన్యమని పేరుపెట్టి, నిద్రలో చైతన్యము లీనమై యుండునని చెప్పినారు. వారైనా ఈలీనచైతన్యమునకు ప్రత్యేకవ్యాపారమును కల్పించియుండలేదు.

లీనచైతన్యముయొక్క విశేషము స్మృతి, ఏకాగ్రతలలో చక్కగ వ్యక్తమగుచున్నదని త్వరలో చాలామంది గ్రహించినారు. ఇదివరకు కలిగిన అనుభవము జాగ్రచ్చైతన్యమునకు వచ్చినప్పుడు ఆవృత్తికి స్మృతి అని పేరు. ఈవ్యాపారమును చక్కగ విమర్శిస్తే, మూడు అవస్థలు కనబడును. అనుభవజననము, అనుభవస్మృతి, జననస్మృతికాలములకు మధ్య ఆఅనుభవముయొక్కస్థితి. ఈస్థితి లీనచైతన్యము. జననమైనతరువాత ఆ అనుభవము సంస్కారరూపమున లీనమైయుండి, స్మృతికాలమున తిరిగి జాగ్రదవస్థకు వచ్చుచుండును. ఇది లీనచైతన్యముయొక్క ఒకవిధమైన వ్యాపారము.

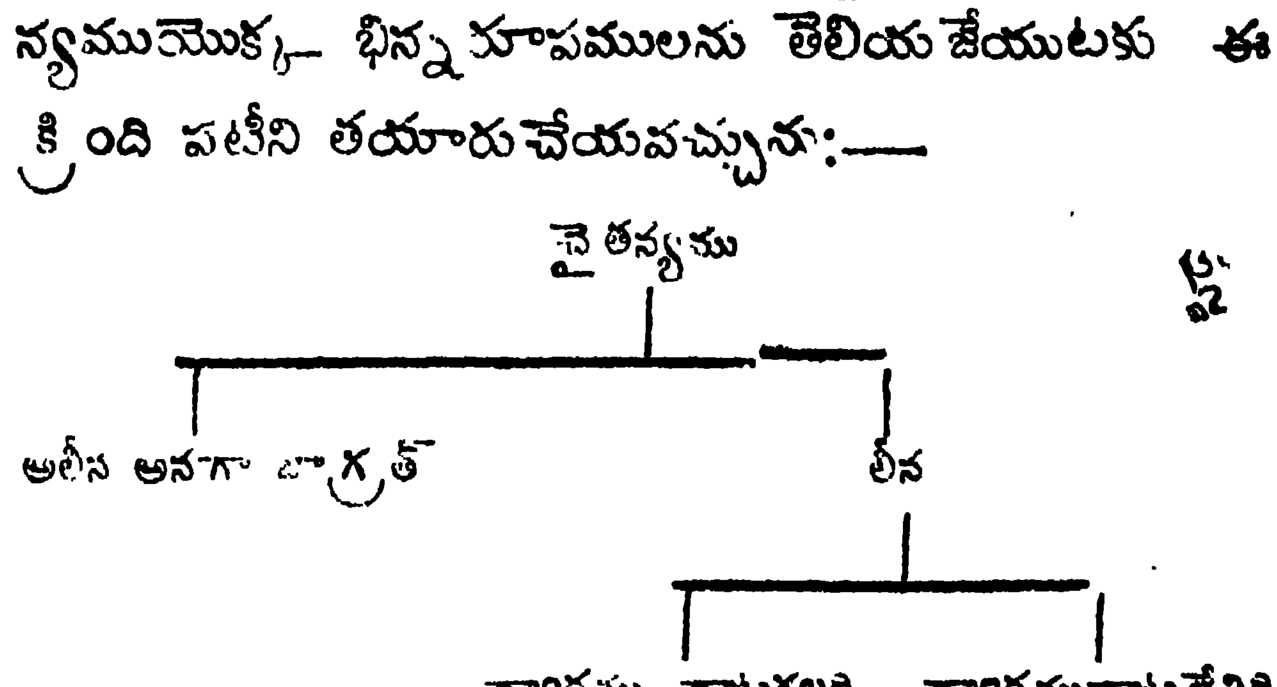
ఏకాగ్రతను పరీక్షించినచో మరొక విశేషము వ్యక్తమగును. ఏయొక్క నిమిషమందైనను అనేకేంద్రియములు పనిచేస్తూ ఉండును. కాని ఆవృత్తులన్నిటిలో దేనియందో ఒకదానియందు ఏకాగ్రత ఉండును. మిగిలినవన్నీ లీనములగును. ఎట్లన, నేనీవ్యాసమును వ్రాయుచున్నప్పుడు నానేత్రములు చూచుచుండును; నేను వ్రాయుచుండు అక్షరమేకాక మీది అక్షరములు, కలముయొక్క రంగు క్రింద కాగితముపై ఉన్న మచ్చ, వ్రాస్తూ ఉన్న బల్ల ఆకారము, చుట్టుప్రక్కలవస్తువుల ఆకారము, ఇవన్నీ కొద్దిగనో, గొప్పగనో దృగ్గోచరము లగును. ఆ ఇంద్రియవృత్తులకు సంబంధించిన మనోవృత్తు లుండితీరును. ఆవృత్తులన్నీ నా ఏకాగ్రతలోనికి చేరలేదు. అవి అందుచేత లీనములైనవి. ఇట్లు నేత్రేంద్రియము ఎట్లు లీనచైతన్యమునకు సామగ్రిని చేర్చునో అలాగే యితరేంద్రియములు కూడా చేర్చును. లీనచైతన్యమునకు

చేరిన ఇవన్నీ ఒక్కరీతిగా ఉండవు. వాటిలీనత ఎక్కువ తక్కువగా ఉండును. ఈ ఎక్కువ తక్కువ వాటి ప్రసరించినమనస్సుయొక్క ఏకాగ్రతను బట్టి ఉండును. ఏవృత్తులు ఆకాలమున మనస్సున ఎక్కువగా నాటినవో, ఏవి ఏకాగ్రతలోనున్న వృత్తికి సంబంధించినవో, అవి తక్కువలీనములు అగును. ఏవి తక్కువలీనము లగునో అవి స్మృతికాలములో సులభముగా జాగ్రదవస్థకు వచ్చును.

ఈ సిద్ధాంతమే చాలాకాలమువరకు సర్వాంగీకృతమై యుండెను. నిద్రావస్థ, లీన, అలీనము లనెడి జాగ్రదవస్థ, ఇవి చైతన్యముయొక్క స్వరూపము లని మనశ్శాస్త్రజ్ఞు లందరూ సిద్ధాంతీకరించి యుండిరి. ఇట్లుండగా మనస్సంబంధమైన నూతనసామగ్రి కొంత జ్ఞానమునకు వచ్చినది. వ్యక్తమైయున్న పంచేంద్రియములద్వారానే అనుభవమునంతా సంపాదించగలము ఒకరికి తెలియజేయగలము అనేసూత్రమునకు విరోధముగా నుండు సంగతులు అనేకములు సందర్భించినవి. వాటికి టెలిపథీ అని పేరుపెట్టినారు. మూరస్థలిపిద్వారా ఉత్తరములు మొదలైన సాధారణమార్గమున కాకుండా, బాహ్యేంద్రియములు సహాయము లేకుండా, ఒకరి కొకరు ఒకసంగతిని తెలియబరచుకొనగలరు. ఇప్పుడు బాహ్యచైతన్యము ప్రవర్తించలేదు గదా. అలాగే ఒకవ్యక్తి యోగనిద్రలో ప్రవేశించి, అతడు జాగ్రచ్చైతన్యములో ఎరగని సంగతిని చెప్పుట; ఒకవ్యక్తిని అట్టినిద్రలో ప్రవేశపెట్టగా అట్టి సంగతులను చెప్పుట; జాగ్రదవస్థలో వాటినిగురించి ఎట్టి ప్రశ్నలు వేసినా, ఎంతప్రయత్నము చేసినా, వాటి అనుభవము ఏమిన్ని లేకుండుట; ఈ విధమైనవాటికి హిప్నాటిజము అని పేరుపెట్టినారు. ఇట్టి సంగతుల పరీక్షవలన లీనచైతన్యస్వరూపవిషయమై సిద్ధాంతము మారవలసివచ్చినది.

లీనచైతన్యమును రెండుసోపానములుగ విభజించినారు. ఒకరకము సులభముగ, సాధారణముగ, జాగ్రచ్చైతన్యప్రయత్నములవలన జ్ఞప్తికి రాగలిగినవి; ఎట్టిప్రయత్నముచేసినా, జాగ్రచ్చైతన్యప్రభావము ఉన్నంతసేపూ స్మరణకు రాకున్నవి, అసాధారణపరిస్థితులలో వచ్చుచున్నవి రెండోరకము. వీటినిబట్టి చైతన్యమునకు వచ్చుటకు, రాలేకపోవుటకు ఒకద్వారమును దాటిరాగలిగియుండవలె నని ఒకరూపకమును కల్పించి శాస్త్రజ్ఞులు వర్ణించుచుందురు. చైతన్యద్వారమును దాటగలిగేవి, దాటలేనివి, అని రెండువిధముల ఆలీనచైతన్య మున్నదని సిద్ధాంతము ఏర్పడినది. ఈభేదములకు కారణము ఏకాగ్రతాతారతమ్యములని శాస్త్రజ్ఞులుచెప్పుచున్నారు. ఎందుచేతననగా అసాధారణపరిస్థితులలో వ్యక్తమగుచున్నవి ఒకప్పుడు అనుభవములోనికి వచ్చియున్నట్లు ఇతరరుజువులు కనబడుచున్నవి. కాని జాగ్రదవస్థలో స్మృతికి రాకుండా ఉన్నవి. జాగ్రచ్చైతన్యములో ద్వారము దాటిరాలేకపోవుట, యోగనిద్రలో వచ్చుచుండుటను బట్టి చూడగా, ఈబాహ్యచైతన్యముకంటె ఆలీనచైతన్యము ఎక్కువ సంపద కలదిగా తోచుచుండును. ఏకాగ్రతలోనికి వచ్చుఅంశము ఒకటైనపుడు, దానిసమయమున లీనచైతన్యమునకు చేరుచున్న సామగ్రి ఇంత అంత అని చెప్పతరము కాదుగదా. ఈలీనచైతన్యముయొక్క వ్యాపారములను ఆత్మజిజ్ఞాసాసంఘము వారు (Psychic Research Society)* పరీక్షిస్తూ ఈసిద్ధాంతమును స్థాపిస్తూ ఉన్నారు.

ఇంతవరకు చెప్పినదానిని సంగ్రహించిచో చైతన్యముయొక్క భిన్నరూపములను తెలియజేయుటకు ఈ క్రింది పటీని తయారుచేయవచ్చును:—

ఈ రెండు లీనచైతన్యములు వాటికిసందర్భించిన పరిస్థితులలో జాగ్రత్ స్థితికి రాగలిగినవే. ఏరూపమున

* ఈసంఘము వారిపనిని, ఈ టెలిపథీ, హిప్నాటిజము, వ్యాపారములను వర్ణిస్తూ, ఆత్మజిజ్ఞాస, లేక శరీరము విడిచినతరువాత ఆత్మస్థితి" అనే పేరుతో నేను వ్రాసినపుస్తకము ఆంధ్రపత్రికా కార్యాలయమున దొరుకును.

పూర్వఅనుభవములోనికి వచ్చినవో, ఆరూపముననే తిరిగి అనుభవమునకు ఆలీనచైతన్యములు మనోవృత్తులు రాగలవు. అందుచేత ఇవి చైతన్యములో ఉన్నవే కాని, చైతన్యమునకు అతీతములు కావు.

ఇట్లుండగా మరొకవిధమైన చైతన్యమును అంగీకరించక తీరనది కాదు. సర్వాంగీకారము పొందియున్న పరిణామసూత్రము ననుసరించి చైతన్యపరిణామమును పరీక్షించుటచేత మనుజుని మనోనిర్మాణములో జంతుసంబంధములైన భావములు, వాంఛలు, మొదలైన మనోవృత్తులు వాసనారూపమున లీనములైయున్నట్లు కనుగొనినారు. ఏవాంఛలు జంతువులు నిరాటంకముగ తీర్చుకొనుచున్నవో, వాటిని మనుజుడు బహిరంగముగ ఆలోచించలేకున్నాడు; ఆలాగని అవి వానిమనస్సు కూర్పునుండి తొలగిపోలేదు. ఏభావములు, చర్యలు అనాగరకకుటుంబములలో నిరుపమములో, వాటిని నాగరికులు నిర్మూలము చేయలేకున్నా బహిరంగముగ ప్రకటింపలేకున్నారు. ఇట్టివన్నీ పరంపరలో వాసనలుగా పిల్లలలో వ్యక్తమగుచున్నట్లున్ను, వాటిని సాంఘికనియమములచే అణచివేయ యత్నిస్తూ ఉన్నట్లున్ను శాస్త్రజ్ఞులు కనిపెట్టినారు. ఆభావములను, ఆవాంఛలను, తెగదీయ నాగరికులు, ముఖ్యముగ నీతిపరులు యత్నించుచున్నారు. వీటి ఉనికి బాలుల మనస్సుకూర్పులోనే కాకుండా పెద్దవారి మనస్సు కూర్పులోకూడా ఉన్నట్లు మరొకవిధమున ఇటీవల మనశ్శాస్త్రజ్ఞులు కనుగొనుచున్నారు. ఉన్మాదము, అస్థిరత, మతివిభ్రమము, దయ్యముపట్టుట, గ్రహబాధ, ఈ మొదలైనపేర్లతో వ్యవహారములో ఉన్న (Hysteria and Merotic disorder) మనస్సంబంధమైన రోగముల పరీక్ష ఇటీవల ఎక్కువైనది. ఆ జబ్బులకు శారీరకచికిత్స ఎంత చేసినా రోగనివృత్తి లేకుండెను; మనశ్చికిత్స చేయవలెనని ప్రయత్నించుటలో చెప్పనిగ్గు వాంఛలు ఆరోగులను బాధిస్తున్నట్లు స్పష్టమైనది. ఏవో కొన్నివాంఛలు ఉన్నట్లున్నా, ఆవాంఛల సంగతి సూచించుటకైనా జంకుచున్నట్లున్నూ, ఏవో కొన్నికొన్ని చెప్పినా సాక్షాత్తుగా చెప్పక ఏదోవిధముగా సూచిస్తూ ఉన్నట్లున్నూ, పచ్చిబూతు ఉచ్చరించుటకు నాగరికుడు ఎంత సిగ్గుపడునో అంతకంటె ఎక్కువ సిగ్గుతో ఉన్నట్లున్నూ— ఈమొదలైన సంగతులనేకములు తెలిసినవి. అట్లే స్వప్నముల స్వభావమును తెలుసుకొన ప్రయత్నించిన పరీక్షకులుకూడా ఆలాగే చెప్పుచున్నారు. ఏవాంఛలు జాగ్రత్స్థితిలో మనోవ్యాపారములోనికైనా రాలేవో అవి ఒకొక్కప్పుడు మారువేషముతో స్వప్నములోనికి వచ్చి కొంత ప్రకారాంతరతృప్తిని పొందిపోవుచున్నవని వారి మతము. ఈవాంఛలు, ఈ వాసనలు, బాహ్యచైతన్యమునకు ఎన్నడు రాజాలవు. అవి చైతన్యాతీతములైన లీనచైతన్యములు.

ఈ పరీక్షలవలన చైతన్యస్వరూపనిరూపణ మారవలసివచ్చినది. మనకు జాగ్రత్స్థితిలో వ్యక్తమయ్యే వృత్తులేకాకుండా జాగ్రత్స్థితికి ఎన్నడూరాలేని వాసనారూపవృత్తులు, మనోవృత్తులున్నూ ఇంకా అనేకములు ఉన్నవనిన్నీ, మనస్తత్త్వజ్ఞులు వాటిపరీక్ష చక్కగ చేయనిది అనేకవ్యాపారముల స్వభావమును సమన్వయించలేమనిన్నీ తెలిసినది. మనుజుని వ్యాపారమును పరీక్షించినపుడు అనేకవ్యాపారములకు చాలా చిన్నచిన్నవాటికి ఉచితమైన కారణములను నిరూపించలేకున్నామని అందరికి తెలిసినవిషయమే. ఈకారణములు లీనచైతన్యములో ఒకచోట ఎక్కడో జన్మ పొందుతూఉన్నవి. సాధారణలీనచైతన్యములోని వైనపుడు వాటిని కనుగొన శక్యమగును. అసాధారణలీనచైతన్యములోని వైనపుడు ఈ బాహ్యప్రయత్నము చాలకున్నది. అతీతలీనచైతన్య మైనపుడు తెలుసుకొనుటకు ప్రత్యేకసాధనసామగ్రి చక్కనిశాస్త్రీయకుశలత కావలసివచ్చుచున్నది. ఈచైతన్యమును నిరూపించుటకు ఉద్యుక్తమైయున్న మతమునకు ఇంగ్లీషులో Psycho-Analysis *అనిపేరు. ఈ సూత్రమును సిద్ధాంతముగ అంగీకరించినా, ఈమతముయొక్క సిద్ధాంతముల విషయమై ఇంకా చర్చ జరుగుచున్నది.

ఈరకము లీనచైతన్యముతో కూడా మూడురకముల లీనచైతన్యము, ఒకరకము జాగ్రచ్చైతన్యము సిద్ధమైనవి.

---

* ఆత్మజిజ్ఞాస అను పేరుతో Psychic Research గురించి వ్రాసినట్లు, ఈ Psycho Analysis గురించి ఒక చిన్న పుస్తకమును వ్రాయవలెనని కుతూహలము ఉన్నది.

ప్రబోధము

వేంకటశేషేశ్వరులు

బాలుడవు కాగలాడవు ప్రథితవంశ,
జాతుడవు నీదుతాతముత్తాత లేవ
ఘనులు త్రొక్కిరో దానినే తలపుమయ్య
ధర్మసూక్ష్మ మియ్యదియె హైందవకుమార!

పాడిపంటల కేతల్లి పట్టుగొమ్మ
అనుపమాద్వైత సిద్ధాంతమునకు జన్మ
భూమి భారతమాత వాపోవుచుండ
తగున నిద్రింప నీకు హైందవకుమార!

వేషభాషల జూచియె వెఱ్ఱిపడక,
మేల్మిరూపంబు గల్గిన మేడిపండు
పురుగులకు పుట్టినిల్లనుబుద్ధితోడ
తత్త్వము గ్రహింపుమయ్య హైందవకుమార!

ధర్మ మేమూల దాగెనో ధర్మనృపుల
కట్టియిక్కట్టు గల్గెనో యెఱుగరాదు
నేడధర్మంబు ప్రబల కన్నీరువిడచు
తల్లి నొకసారి గనుము హైందవకుమార!

కలవు నీగేహమం దనర్ఘమ్ములైన
రత్నరాసులు వానిపై భ్రాంతివదలి
వెలకు కొఱగాని త్తగుల్లలను గోర
దగునె యోజింపుమయ్య! హైందవకుమార!

పావురంబును గొట్టుదుర్భ్రాంతి గలిగి
క్రిందనున్నట్టిపాము గుర్తింప లేని
బోయవలె మోసపోక సద్బుద్ధి గలిగి
తగినటు లొనర్పుమయ్య హైందవకుమార!

యుగమహాత్మ్యమ్మనన్ జేసి యోగ్యులకు నొ
కింతకష్టంబు ప్రాప్తించు నంతమందు
ధర్మమే గెల్చు నిద్ది సత్యమ్ము; నీవ
ధైర్యమందకుమయ్య! హైందవకుమార!

అన్యవస్తువులందు నీ కాస వలదు
నీకు కల్గినదానితో దృప్తిజెంది
దేశసౌభాగ్య మూహించి తిరుగుమయ్య!
తగ వెలుంగుట మేలు హైందవకుమార!

పాపభూయిష్ఠమయ్యె విశ్వమ్ము; న్యాయ్య
మన్నశబ్దంబె వినిపింపదయ్యె; నన్నృత
మెక్కుడయ్యె; కృతఘ్నత్వ మెల్లదిశల
దానయై చుట్టుముట్టు హైందవకుమార!

అవయవంబులు శుష్కించి శవమువోలె
భరతమాతకు చైతన్యబలము తగ్గ
నామయమ్ము గాదది మనోవ్యాధి గాని
తగినమం దిడుమయ్య! హైందవకుమార!

ధర్మపరిపాలనాసంవిధానమందు,
పేరుగాంచినట్టి క్షత్రియ వీర్యమెల్ల
నేటి కక్షాత్రమయ్యె... చింతింపనేల?
దప్పునే కర్మఫలము హైందవకుమార!

సోదరులయందు ద్వేషము జూపకయ్య!
శత్రువిచ్ఛేదయోగ్యమౌ సంఘబలమ
హత్త్వ మూహింపుమయ్య! అన్యాయమందు,
దగులనీకయ్య! మనము హైందవకుమార !

ధర్మశాస్త్రము - మహా మహేంద్రజాలము

పారనంది రామశాస్త్రి గారు

ఇదివఱ కాంధ్రపత్రికలో "నింద్రజాల"మని యొకపుస్తకము ప్రకటింపఁబడుచున్నది. దానిని వినుటయేకాని చూడలేదు. దీనిలో జర్మనీగారిడీ, యోగదృష్టి, హస్తలాఘవము, ఇంగ్లీషు ఇంద్రజాలము, మంత్రశాస్త్రము, భూతవైద్యము, యంత్రములు, అమెరికా పారి చీట్లు, పేకలతమాషాలు, విచిత్రవినోదవిద్యలు, గలవఁట. ఇంతే కాక మనుష్యుని మాయముచేయుట, మామిడిచెట్టును బుట్టించుట, జీవములో సమాధియగుట, శరీరములేని తలకాయచేత మాటలాడించుట, భూమిపైని గజమెత్తున గాలిలో మనుష్యుని నిరాధారముగ నిల్పుట, మొదలగు విచిత్రము లనేకములు గలవఁట. ఇట్లే ధర్మశాస్త్రములో మహామహేంద్రజాల గ్రంథములు బయలుపడలేదున్నవి. వానిలోను ననేకవిచిత్రములు గలవు. హిందూగారిడీ. హిందువుల కర్మలను దారుమారుచేయుట, విలక్షణదృష్టి, హస్తలాఘవము అనగా పూర్వ ధర్మశాస్త్రములలోని పాఠములను, పూర్వవ్యవస్థలను మాయము చేయుట, హిందువుల యింద్రజాలము, తంత్రశాస్త్రము అనగా కల్పనాశాస్త్రము, యంత్రములు, ఇప్పటి హిందూపండితుల యభిప్రాయపు చీట్లు, గృహ్యసూత్రములతమాషాలు, లేనివారికి నధికారమును కల్పించు వినోదవిద్యలు, గలవు. ఇంతియకాక యొకజాతిని మాయముచేయుట, లేని కర్మలను బుట్టించుట, జీవన్న్యాసమును సమాధినొందించుట, విషయ మెఱుగనివారిచే నెఱిగినట్లు మాటలాడించుట, ఎఱిగినవారికి వాగ్బంధ మొనర్చుట, లోకమందు నిరాధారముగ మనుష్యులను నిల్పుట, నవీనములను పురాణములుగాను, పురాణశ్లోకములను మంత్రములుగాను, దెలుపుట, మంత్రములను, "మంత్రములు కావ"ని చెప్పుట, అప్పటికి హాజరులేనిగ్రంథముల నాధారముగాఁ జెప్పుట, హాజరైనప్పుడు దానిలో లేదుగాని మఱియొక గ్రంథములో నున్నట్లు చెప్పుట, ఉన్న పుస్తకములలోని గ్రంథభాగమునకుఁ గ్రొత్త వ్యాఖ్యానమును కల్పించి ప్రాతదానిలో చేర్చి "ప్రాత వ్యాఖ్యానమే" యని భ్రమింపఁజేయుట, అర్హులయశ్రద్ధను, ననర్హుల శ్రద్ధను శ్లాఘించుట, అయాజ్యయాజనము, అనధ్యాప్యాధ్యాపనము, అసత్ప్రతిగ్రహములను, లోకానుగ్రహములుగా జెప్పుట, "సంస్కరణ" శబ్దమునకు సహజమయిన యర్థమును దుడిచివైచి, యపార్థమును కల్పించుట, చాతుర్వర్ణ్యవిభాగము గుణకర్మచే నయినదేయని "చాతుర్వర్ణ్యం మయా సృష్టంగుణ కర్మవిభాగశః" అను దాని కభిప్రాయము, జెప్పుట "జన్మనాజాయతే శూద్రః కర్మణాజాయతేద్విజః" అను దానికి బ్రాహ్మణుఁడు పుట్టినప్పుడు శూద్రుడేయనియు, నుపనయన కర్మచేత ద్విజుడగుననియు నర్థముఁ జెప్పి శూద్రునకుఁగూడ నుపనయనాధికారమున్నదనియు, నది పుంస్త్వముతేనివానికి క్రియలేని గర్భాధాన సంస్కారమట్లు ద్విజత్వము లేనివానికి, వేదమంత్రములులేని, యుపనయన సంస్కారముండవచ్చునని సమర్థించుట, పూర్వధర్మశాస్త్ర కర్తలగు మహర్షులచే నిర్ణయింపఁబడిన "స్మార్త" సంకేతమును మాపి యట్టివానికి "పురాణోక్త కర్మ" లను క్రొత్తసంకేతమును కల్పించుట, వ్రాత్యతలేనివారికి వ్రాత్యత కల్పించి, దానికై ప్రాయశ్చిత్తముకల్పించి, దానికై గృహ్యసూత్రముల కన్యార్థములను కల్పించుట, ఐహికప్రయోజనకర్మల, నాముష్మిక ప్రదములుగా జెప్పుట, అర్థార్జనమును ధర్మార్జనమనుట, పామరులను భ్రమింపఁజేయుట, మున్నగునవి కలవు. ఇంకను ప్రాయశ్చిత్తపు తమాషాలు చూపఁబడగిన వి. ప్రాయశ్చిత్తముకొఱకు, పాపము సంపాదించి దానివలన, పతితులయినట్టివారు, విషాదమును, లజ్జను బొందుటకు బదులు సంతసించునట్లుచేయు సమ్మోహనశక్తి. దీనికెట్టి యింద్రజాలమైనఁ జాలునా? ఒకగ్రామమున నొక పెద్దనాయుడు తనకుమారుని నుపనయనసంస్కారముచేత బ్రాహ్మణునిగా జేసితి నని సంతసింపగలఁడే కాని, తనతండ్రితాతలు మొదలగు దనవారినందఱి నధోగతిపాలుచేసి నట్లు తెలియఁజాలఁడు. ఇది మహా మహేంద్రజాలముగాదా? ఇంకను జూడుఁడు. చూచినకొలఁదిని విషాదమునకు బదులువినోదమే కలుగ వచ్చును. పూర్వధర్మశాస్త్రములలో మహర్షులు పాపములలోన బుద్ధికృతములకే ప్రాయశ్చిత్తముకాని బుద్ధ్యకృతములకును పుణ్యకర్మలకును ప్రాయశ్చిత్తము లేదనియుఁ జెప్పియున్నారు. కొందఱుమాత్ర మల్పపాపములను బుద్ధికృతములను సంగీకరించినారు. బ్రహ్మహత్యాది మహాపాతకములకు బుద్ధికృతములకు మరణాంతముదక్క వేఱుప్రాయశ్చిత్తము లేదనియే యేకకంఠముగా నందఱును జెప్పియున్నారు. "శ్లో. అకామతః కృతేపాపే ప్రాయశ్చిత్తంవిదుర్బుధాః, కామకారం కృతే ప్యాహు రేకే శ్రుతినిదర్శనాత్." అని మనువు. దీనిలో "ఏకే" యనుటలో మతాంతరమందస్వరసతను దెలిపియున్నాడు. "శ్లో. ప్రాయశ్చిత్తీయతాంప్రాప్య దైవాత్పూర్వకృతేనవా, నసంసర్గం వ్రజేత్సద్భిః ప్రాయశ్చిత్తేకృతేద్విజః." దీనిలోఁగూడ "దైవాత్" అనుపదముచేత ననిచ్ఛాకృతములకే చెప్పియున్నాడు. ఇక బ్రహ్మహత్యవిషయమున "అధ్యాయము ౧౧ శ్లో. ౭౨ "బ్రహ్మహాద్వాదశసమాః" అని యారంభించి హన్తృభేదమును, జాతిని, జెప్పక సామాన్యముగా నారంభించి "శ్లో. ౮౨ వఱకు ద్వాదశవార్షిక వ్రతమధ్యకృత్యములను జెప్పి "శ్లో. ౮౨ లో "శ్లో. "సమాప్తేద్వాదశేవర్షే బ్రహ్మహత్యాం వ్యపోహతి" అనిచెప్పి "శ్లో. ౮౯ లో" ఇయం విశుద్ధిరుదితా ప్రమాప్యాకామతోద్విజం, కామతో బ్రాహ్మణవధేనిష్కృతిర్నవిధీయతే" అనియు, బుద్ధికృత బ్రహ్మహత్యకు "నవిధీయతే" అనియే చెప్పినాడు. ఇచట అవిధీయమాన మనగా ననిర్దేశ్యము. "మరణాన్తమనిర్దేశ్యం" అను

పరిభాషచేతను, "భృగ్వగ్నిపతనాదృతే" అను నితరమహర్షుల వచనము చేతను, మరణాన్తప్రాయశ్చిత్తము సిద్ధించుచున్నది. యాజ్ఞవల్క్య మహర్షి "శ్లో. ప్రాయశ్చిత్తైరపైత్యేనోయదజ్ఞానకృతంభవేత్" అనియే చెప్పుచున్నాడు. పరాశరీయమందు "తథాచమనుః" ఇయంవిశుద్ధిరుదితా ......కామతో బ్రాహ్మణవధేనిష్కృతిర్నవిధీయతే" బోధాయనోఽపి "అమత్యా బ్రాహ్మణంహత్వా...ఋషయోనిష్కృతింతస్యవదంత్యమతిపూర్వకే; మతిపూర్వంహతేతస్మిన్నిష్కృతిర్నోపలభ్యతే" స్మృత్యంతరం "యఃకామతోమహాపాపంనరఃకుర్యాత్కథంచన, నతస్యనిష్కృతిర్దృష్టాభృగ్వగ్నిపతనాదృతే" శాతాతపోఽపి "అకామకృతేప్రాయశ్చిత్తం కామకృతేత్వాత్మానమవసాదయేత్;" మహ్యమాంగిరా ఆహ "ప్రాణాన్తికం చయత్ప్రోక్తం ప్రాయశ్చిత్తంమనీషిభిః, తత్కామకారవిషయం విజ్ఞేయంనాత్రసంశయః;" విజ్ఞానేశ్వరముని "గురూణామప్యథతేషాం వేషనింగాసుహృద్వధః, బ్రహ్మహత్యాసమంజ్ఞేయం అధీతస్యచనాశనం"...అనశనేనకర్శితోఽగ్నిమారోహే దితి;" ఇదంసమరణాన్తికప్రాయశ్చిత్తం కామకారవిషయం; "యథాహమహ్యమాంగిరాః "యః కామతోమహాపాపం నరఃకుర్యాత్కథంచన, నతస్యశుద్ధిర్నిర్దిష్టా భృగ్వగ్నిపతనాదృతే"; హేమాద్రి "జ్ఞానతఃకరణేత్వంగిరాః" యఃకామతోమహా...భృగ్వగ్నిపతనాదృతే"; దేవలుడు "యత్స్యాదనభిసంధాయ పాపంకర్మసకృత్కృతం, తస్యేయంనిష్కృతిఃప్రోక్తా కర్మవిద్భిర్మనీషిభిః" విధేః ప్రాథమికాదస్మాద్ద్వితీయేద్విగుణంభవేత్, తృతీయే త్రిగుణం కృచ్ఛ్రం చతుర్థే నాస్తి నిష్కృతిః, అభిసంధికృతే పాపే సకృద్వాపీహ నిష్కృతిః."; గౌతముఁడు. ౨. "అగ్నౌ సక్తిర్వ్రిస్యాత్ఘ్నః త్రిరవచ్ఛాతస్య. ౩. లక్ష్యంవాస్యాజ్జన్యే శస్త్రభృతాం. ౪. ఖట్వాంగకపాలపాణి ర్ద్వాదశసంవత్సరాన్ స బ్రహ్మచారీ భైక్షాయగ్రామంప్రవిశేత్కర్మాచక్షాణః" అని ద్వాదశవార్షికమునకే తుల్యవైకల్పికముగా మరణాన్తమును జెప్పియున్నాడు. ఆపస్తంబుఁడు "ఏతేనైవవిధినోత్తమాదుచ్ఛ్వాసాచ్చరేన్నాస్యాఽస్మిన్లోకే ప్రత్యాపత్తిర్విద్యతే కల్మషంతునిర్హణ్యతే" వ్యా "ఉత్తమఉచ్ఛ్వాసః ప్రాణవియోగః తస్మాచ్చరేత్ ...అశ్వమేధావభృథాదిషుసంభవత్స్వపిఅస్యాఽస్మిన్లోకే జీవితేప్రత్యాపత్తిశ్శుద్ధిర్నాస్తీత్యర్థః" కల్మషంతునిర్హణ్యతే తస్యపుత్రాదిభిస్సంస్కారాదికర్తవ్యఇతిభావః" అని ద్వాదశవార్షికమునకే అనగా సకామకృతబ్రహ్మహత్యా ప్రాయశ్చిత్తమునకేతుల్యవైకల్పికముగా మరణాన్తమును జెప్పినాడు. ఔశనసస్మృతి "బ్రహ్మహత్యాంసురాపానం స్తేయంగుర్వంగనాగమం. కృత్వాచైవం మహాపాపం బ్రాహ్మణఃకామమోహితః, కుర్యాదనశనంవిప్రః పుణ్యతీర్థసమాహితః, జలేవాప్రవిశేదగ్నౌ ధ్యాత్వాదేవంకపర్దినం. నహ్యన్యానిష్కృతిర్దృష్టా మునిభిఃకర్మవేదిభిః;" ప్రాయశ్చిత్తేందుశేఖరము "మహాపాతకేషుబ్రహ్మహత్యాదిషుప్రాయశ్చిత్తం" "తత్రబ్రాహ్మణత్వప్రకారకజ్ఞానపూర్వకంమారణం కామనయాబ్రాహ్మణవధేమరణాదేవశుద్ధిః. తచ్చాత్మనోఽగ్నిప్రవేశనేన, భృగుపతనేనవా, అథవా బ్రహ్మహత్యాపాపశుద్ధ్యర్థం బాణలక్షీభూతోఽయమితిజానతాం ధర్మభృతాంగృహాభూమౌస్వేచ్ఛయాలక్ష్యభవనేన" ఇట్లు మహర్షులందఱు మొరలిడుచుండ వారిమొర లెవ్వరికిని వినఁబడనట్లుచేయుచున్న "ద్విగుణంబుద్ధిపూర్వకే" అను నొక యంగిరోవచనమునుదెచ్చి దానిచేతనే మహాపాతకములకును రెండేసిప్రాయశ్చిత్తము లున్నవనుచు, నవి పాతకుల యిచ్ఛానుసారముగ నుండవచ్చుననుచు, నందువారికి దమపాపము పోవలయునని కోర్కియున్నచో, మరణాన్తికము జేసికొనవచ్చునట. పాపముపోనక్కరలేకసత్యవహార్యతకొఱకు మాత్రము కోర్కియున్నచో ద్విగుణప్రాయశ్చిత్తముచేత, నది వారికి సిద్ధింపవచ్చునట. మరణాన్తికమునకే ద్విగుణప్రాయశ్చిత్తము పర్యాయమట. పాపులకు రెండు కోర్కులు నుండరాదా? ఈద్విగుణప్రాయశ్చిత్తము శాస్త్రీయమే యైనచో రెంటిని, నేల చేయఁబాలదు?. కానిచో నొక్కదానినైన నెట్లు చేయఁగలదు?. ఇది పారిభాషికము గాఁబోలు. పోనిండు. చూచితిరా యీయంగిరోమహర్షియే యీకల్పనఁ దనసత్తినిఁ బెట్టుదురేమో? యని భయపడియే "బాబులారా! నేనట్లు చెప్పలేదు. నేను జెప్పిన ద్విగుణప్రాయశ్చిత్త మితర పాపవిషయముగాని, మహాపాతక విషయముగాద" ని రెంటికి నుదాహరణముగ విజ్ఞానేశ్వరమందు "విహితంయదకామానాం కామాత్తుద్విగుణంభవేత్" తథా, మ్లేచ్ఛైనాధిగతశ్శూద్రస్త్వజ్ఞానాత్తుకథంచన, కృచ్ఛ్రత్రయంప్రకుర్వీత జ్ఞానేతు ద్విగుణంభవేత్" అనియు, హేమాద్రియందు "శ్లో. యఃకామతో పాపం నరఃకుర్యాత్కథంచన, నతస్యశుద్ధిర్నిర్దిష్టాభృగ్వగ్నిపతనాదృతే" అనియు మొరఁబెట్టుచున్నను, నాతనిమొరనుగూడ వినక "నీవట్లేచెప్పినావ"న్నట్లాతనిగూడ వ్యామోహమొందించునట్లు చేయఁగల యీ మహామహేంద్రజాలమహిమ తక్కినవారి కెట్లుచేయదు?. ధర్మశాస్త్రమందు సామాన్య విశేషభావమును చూడనేరాదట. "ద్విగుణంబుద్ధిపూర్వకే" అని యున్నది గావున ద్విగుణ మనగా "కద్దియైనసరేకదా" అన్నప్పుడుమాత్ర మట్లు కాదట. విశేషవివక్ష కావలయునట. "అకామతఃకృతేపాపేప్రాయశ్చిత్తంనకామతః" అనువచనమున కర్థము అకామకృతపాపవిషయమునఁ జెప్పఁబడిన ప్రాయశ్చిత్తము కామకృత పాపవిషయమునఁగాదని" యట "ద్విగుణంబుద్ధిపూర్వకే" అను దానికి మాత్రము అబుద్ధికృతపాపమందుఁ జెప్పఁబడిన ప్రాయశ్చిత్తమే బుద్ధికృతమందు "ద్విగుణ"మని చెప్పుకొనవలయునట. ఓహో యేమి సమన్వయ చాతుర్యము. ఏమిఁపాండిత్య స్వాతంత్ర్యము. కాని యది యట్లుండనిండు. అబుద్ధికృతపాపస్థలీయప్రాయశ్చిత్తమునకు, బుద్ధికృతస్థలమందు ప్రాప్తియెట్లు? ప్రాప్తిలేక నిషేధముండునా? శాస్త్రకర్తలట్లు చేయుదురా? కర్తలేకాదు శాస్త్రసమయ మెఱింగినవారైన, నట్లుచెప్పుదురా?. అదేమైనను "ప్రాయశ్చిత్తంన" అనుదానికి "ప్రాయశ్చిత్తములే" దనియేస్మృతిమూలకర్తలు, వ్యాఖ్యాతలునందఱుఁజెప్పియున్నారు. "న"దానికి "కాద"ని యపూర్వకల్పనఁ జేసినను, లేదన్ననేమి, కాదన్ననేమి, సిద్ధించినదేది?. అభావమేకదా, ఈమహామహేంద్రజాల మన్యులనేకాక, తన కర్తలనుగూడ వ్యామోహమొందింపఁ గలిగియున్నది. అచ్చట ప్రతియోగితావచ్ఛేదక మేద్దియో తెలిసికొన్నచో నీకల్పన? యవకాశ ముండకపోవును.

విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతము

మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులు గారు

వన్దే వేదాన్తకర్పూర చామీకర కరణ్డకమ్, రామానుజార్య మార్యాణాం చూడామణి మహర్నిశమ్.
చిదచిత్పరతత్త్వానాం తత్త్వయాథార్థ్యవేదినే, రామానుజాయ మునయే నమో మమ గరీయసే.

పూర్వకాలమందు న్యాయవైశేషికములు, పూర్వోత్తర మీమాంసలు, సాంఖ్యయోగములు మొదలగు షడ్దర్శనములు ఋషులచే సూత్రరూపముగ రచింపబడినవి. గురుపరంపరాగతమగు వాని తాత్పర్యార్థమును జిజ్ఞాసువులకు స్పష్టముగాఁ దెలియఁజేయుటకు మరికొందఱు ఋషులు వృత్తిగ్రంథములను వ్రాసిరి. ఎట్లనఁగా; జైమినీయమున కుపవర్షవృత్తి, బాదరాయణీయమునకు బోధాయనవృత్తి, పూర్వమీమాంసకు శాబరాదులకు భాట్టప్రాభాకరులు వ్రాసిన వివరణము, ఉత్తరమీమాంసకు భర్తృప్రపంచప్రభృతులు రచించిన వృత్తులు కలవు. ఉత్తరతంత్రమునకు శంకరాచార్యాదు లతిస్వతంత్రముగా వ్యాఖ్యానములను వ్రాసిరను సంగతి ఆర్యనిక గ్రంథములను జదువుచున్న సామాన్యమహాశయులకు వేఱుగాఁ జెప్ప నవసరము లేదు. కాని విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతవిషయములను పూర్వాచార్యులందఱు నార్షమగు బోధాయనమునే సంరక్షించుచును వచ్చిరి. ఈ యంశమునే శ్రుతప్రకాశికాచార్యులవారు శ్రుతప్రకాశికావతరణికయందు "పరమర్షిప్రణీతాని వ్యాఖ్యానాని, తేషాం చ మహర్షిప్రణీతాని వ్యాఖ్యానాని సన్తి చేత్తాన్యేవానుగన్తవ్యాని, న హ్యన్యకృతేష్వాశ్వస్తవ్యమ్, ఋషిరభిప్రాయ మృషిరేవ స్వతో వేదితు మర్హతి" అని వ్రాసియున్నారు. ఇట్టిబోధాయనవృత్తి కాలక్రమమున నశింపఁగా ద్రమిడ, గుహదేవ, టంక, భారుచి ప్రభృతులగు నాచార్యు లార్షమగు నీబోధాయనమతమునే భాష్యము లనియు, వార్తికము లనియు బహుగ్రంథములను రచించి సంరక్షించి వృద్ధినొందించిరి. ఆకాలమందీమతము బోధాయనీయమత మనియు వృత్తికారమత మనియు సముచ్చయవాదిమత మనియుఁ గొంతకాలము వ్యవహరింపఁబడెను. పిదపఁ గొంతకాలమున కనఁగా శంకరాచార్యాదుల కాలమందీమతము భాగవతమతమని వ్యవహరింపఁబడినట్లు గ్రంథప్రామాణ్యమువలననే కానవచ్చుచున్నది. శంకరాచార్యులు సూత్రభాష్యములో ద్వితీయాధ్యాయ ద్వితీయపాదములో నున్న "ఉత్పత్త్యసమ్భవాత్, న చ కర్తుః కరణమ్, విజ్ఞానాదిభావే వా తదప్రతిషేధః, విప్రతిషేధాచ్చ" అను సూత్రములభాష్యములో "తత్ర భాగవతా మన్యన్తే, భగవానేవైకో వాసుదేవో నిరంజనజ్ఞానస్వరూపః పరమార్థతత్త్వమ్" ఇత్యాదివాక్యములయం దీవైష్ణవులను భాగవతులని వ్యవహరించెను. ఆకాలమునాఁటికి భగవద్రామానుజమును లవతరింప లేదు. ఆ శిరోభూషణమైన నవతరించిన నాథమునియు యామునాచార్యులవారి కాలమున లోకవిదితముగా నున్న యామునమునకు దగిన నియమములను సిద్ధాంతములను వీర్వడి చక్కఁగా దేశమం దంతటను వ్యాపింపఁజేసిరి. అందువలననే యామునమునకు రామానుజమత మని పేరు కలిగినది. కాని యామునమునకు విశిష్టాద్వైతమని పేరున్నట్లు ప్రమాణగ్రంథములయందును గానరాదు. అద్వైతులు కొందఱు "విశిష్టం చ విశిష్టం చ విశిష్టే, తయో రద్వైతమ్ విశిష్టాద్వైతమ్" అనఁగా సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టమ్ - స్థూలచిదచిద్విశిష్టమ్ - బ్రహ్మ. ఈ రెండింటికి నద్వైతము విశిష్టాద్వైత మని సమర్థించిరి.

ప్రమాణనిరూపణము

ప్రమేయజ్ఞానము ప్రమాణాధీనము గావున ముందుగఁ బ్రత్యక్షాది ప్రమాణములు నిరూపింపబడుచున్నవి. ప్రమాణ మనఁగాఁ బ్రమాకరణము. యథావస్థితవ్యవహారమున కనుగుణమగు జ్ఞానము ప్రమయనంబడును. అట్టిప్రమకు సాధకమయినది గావున ప్రమాణమని చెప్పఁబడును. ఈ విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతమందుఁ బ్రత్యక్షమనియు, ననుమానమనియు, శబ్దమనియుఁ బ్రమాణములు మూఁడు. వానిలో సాక్షాత్కారి ప్రమాకరణము ప్రత్యక్షము. ఇది సవికల్పకము, నిర్వికల్పకము నని రెండువిధములు. వానిలో గుణము, జాతి మొదలగువానితోఁ గూడిన ప్రథమగోవ్యక్తిని ప్రత్యభిజ్ఞతో గ్రహించునది సవికల్పకము. గుణజాత్యాదులతోఁ గూడిన యొకగోవ్యక్తిని మొట్టమొదటఁ జూచినపుడు కలిగెడుజ్ఞానము నిర్వికల్పకము. స్మృతి, ప్రత్యభిజ్ఞ మొదలగునవి ప్రత్యక్షమం దంతర్భూతములు. ఈవాదమం దభావము భావాంతరము గావునఁ బ్రత్యక్షసిద్ధమే; ఘటప్రాగభావ మనఁగా మృదవస్థ; ఘటధ్వంసము కపాలావస్థ, ఈరెండును పుణ్యపురుషులయం దుండు ప్రతిభావితమును ప్రత్యక్షములో నిమిడియే. "యథార్థం సర్వవిజ్ఞానమితి వేదవిదాం మతమ్" అని సిద్ధిత్రయమందు యామునాచార్యులవారు సాధించినట్లు భ్రమాదిప్రత్యక్షజ్ఞానము కూడ యథార్థము.

1. అఖ్యాతి 2. ఆత్మఖ్యాతి 3. అనిర్వచనీయఖ్యాతి 4. అన్యథాఖ్యాతి మొదలగుఖ్యాతులను ఖండించి వీరు సత్ఖ్యాతిపక్షమును స్వీకరించిరి. సత్ఖ్యాతి యనఁగా జ్ఞానవిషయసత్యత్వము. శుక్తియందు రజతభ్రాన్తి యితరవాదులకు భ్రాంతియయినను పంచీకరణప్రక్రియచే సర్వభూతములు సర్వభూతములయం దుండుటవలన శుక్తి

యందు రజతాంశమున్నది గావున నిది భ్రాంతి కాదు. యథార్థమే. రజతాంశలు స్వల్పముగ నుండుటచే రజతవ్యవహారము లేదు. శుక్త్యంశబాహుళ్యమువలన శుక్తియనియే వ్యవహరింపఁబడును. ఈయంశమునే భాష్యకారులు శ్రీభాష్యమం దిట్లు సాధించియున్నారు. "సూత్రకారోఽపి భూతానాం త్రివృత్కరణం తథావదత్, త్ర్యాత్మకత్వాత్తు భూయస్త్వా దితి తేనాభిధా భిదా" సూత్రకారులు సైతము పృథివ్యాది భూతములు మూఁడాకారములు గలవి యని "త్ర్యాత్మకత్వాత్తుభూయస్త్వాత్." (3-1-2) అనుసూత్రమందుఁ జెప్పియున్నారు. "సోమాభావే పూతీక గ్రహణం శ్రుతిచోదితం, సోమావయవసద్భావా దితి న్యాయవిదో విదుః" యజ్ఞముచేయునపుడు సోమలత లభింపనియెడల పూతీకతీగయొక్క ముక్కలను గ్రహింపవలెనని శ్రుతియే విధించుచున్నది. అట్లు విధించుటకుఁ గారణము పూతీకమున సోమలతావయవము లుండుటయే యని మీమాంసకులు చెప్పుచున్నారు.

శ్లో. శ్రీహ్యభావేన నీవారగ్రహణం శ్రీహిభావతః,
నీవారేషు ప్రసృతం తస్య యుక్తస్త్వన్యక దేశభాక్.

వడ్లులేనియెడల నీవారధాన్యములను గ్రహించుట నీవారధాన్యములలో వడ్లయొక్క అవయవము లుండుటవలన సంభవించుచున్నది. కావున నేవస్తువు ఏవస్తువుయొక్క అవయవములతోఁ గూడియున్నదో ఆవస్తువు ఆవస్తువుతో సదృశమయినది. స్వప్నగతము లగు వారిచే మాత్రమే యనుభవింపఁ దగినవియు, స్వప్నము ముగియునంతవరకు నుండునవియు నగు పదార్థములను ఆయా ప్రాణుల పుణ్యపాపానుగుణముగా భగవంతుఁడే సృజించుచున్నాఁడు. కావున నివియు సత్యములే యని సూత్రకారులు "సంధ్యే సృష్టిరాహహి, నిర్మాతారం చైకే పుత్రాదయశ్చ, మాయామాత్రంతు కార్త్స్న్యేనానభివ్యక్త స్వరూపత్వాత్" (3-2-1-2-3) అను నీ మొదలగు సూత్రములచే సమర్థించియున్నారు.

తెల్లగానుండు శంఖము పచ్చగాఁ గానవచ్చుటలోఁ గారణ మేమనఁగా: నేత్రమునందుండు పిత్తపదార్థముతో సంయుక్తములయిన నేత్రరశ్మిలు మనము శంఖమును జూచునపుడు శంఖముతో సంయుక్తము లగుచున్నవి. అపుడు శంఖగతధావళ్యము నేత్రరశ్మిలయందుండు పీతిమచే నభిభూత మగుటంజేసి మనముఁ గానరాదు. కాఁబట్టి యట్టిసమయమున నది బంగారపుపూఁత పూసిన శంఖమువలెఁ గానవచ్చును. నేత్రమునందుండు పిత్తపదార్థముగాని పీతవర్ణముగాని అతిసూక్ష్మముగా నుండుటంజేసి చుట్టుప్రక్కల నున్నవారికిఁ గనఁబడదు. అయితే అవి అతిసూక్ష్మములైనను తన నేత్రములయం దుండునవి యగుటవలన పిత్తరోగము గలవానికి మాత్రమే కానవచ్చును. సమీపమందుండునట్టి పీతవర్ణమును నిరంతరము చూచుటచేఁ గలుగు సంస్కారవశమున దూరముగానుండు పదార్థములయందలి పీతవర్ణమును గూడ జూచుట కీనయనరశ్మిలు సమర్థము లగుచున్నవి. జపాకుసుమసన్నిధియందు స్ఫటికమణి యెఱ్ఱగాఁ గానవచ్చును. ఈజ్ఞానముకూడ సత్యమే. మరుమరీచికయందుఁ బొడము జలజ్ఞానము పైనఁజెప్పఁబడిన పంచీకరణప్రక్రియచే సత్యమని సమర్థింపఁబడినది. ఒకదిక్కునందు దిగంతరముండుటవలనను, అవచ్ఛేదకము లేకుండ దిక్కుని వేఱుగా నొక పదార్థముంగీకరింపఁబడకపోవుటవలనను, దిగ్భ్రమకూడ యథార్థమే. ఇట్లు ద్విచంద్రజ్ఞానము, దర్పణాదులు ముఖమును తెలియజేయుట, అలాతచక్రము మొదలగునవి కూడ నీమతమందు యథార్థములే.

అనుమాన నిరూపణము

అనుమితియను తెలివిం బుట్టించునది యనుమానము. అట్టి తెలివి పుట్టుటకు లింగజ్ఞానము సాధనము. అట్టి జ్ఞానమునకు ముఖ్యవిషయము సాధ్యము. అది యున్నట్లు భావింపఁబడుస్థలము పక్షము. పర్వతముపై ధూమమును జూచినవానికి నచట వహ్ని యుండునని జ్ఞానము కలుగును. అదియే యనుమితి. అందు సాధ్యము వహ్ని. పర్వతము పక్షము. ధూమము లింగము. అయినను ధూమమును జూచినవాఁ డంతలు వహ్ని యుండునని యెఱుఁగఁడు. అందువలన ధూమ మున్నదని తెలిసికొనుట చాలదు. ధూమ మున్నచోట్ల వహ్నియుండు నని తెలిసికొన్నవాఁడు కొండమీఁదఁ బొగఁ జూచి వహ్ని యున్నదని యూహించును. పొగ యున్నచోట్ల నెల్ల నిప్పుండునని తెలిసికొనుటయే వ్యాప్తిజ్ఞానమనఁబడును. వ్యాప్తి అన్వయవ్యాప్తి యనియు వ్యతిరేకవ్యాప్తి యనియు రెండుతెఱఁగులు. వానిలో హేతువున్నచోట్ల సాధ్యముండుట అన్వయవ్యాప్తి. సాధ్యము లేనిచోట హేతు వుండకపోవుట వ్యతిరేకవ్యాప్తి. ఇట్టి రెండువ్యాప్తులకు దృష్టాంత ముండవలెను. పొగయున్నచోట్లనెల్ల నిప్పుండుననుటకు వంటయిల్లు దృష్టాంతము. అది అన్వయదృష్టాంతము. అదియే సపక్షమనంబడును. నిప్పులేనిచో ధూమముండదనుటకు హ్రదము దృష్టాంతము. దానికి వ్యతిరేకదృష్టాంతమని పేరు. అదియే విపక్షము. నిశ్చితసాధ్యము గలది సపక్షము. నిశ్చితసాధ్యాభావము గలది విపక్షము. ఈయనుమానము తనకుం దాన యూహించినది స్వార్థానుమానము. పరులకొఱకుం బ్రయోగించిన వాక్యములచేఁ దాను తెలిసికొని యూహించినం బరార్థానుమానము. అట్టివాక్యమునకు న్యాయమని పేరు. దానికిఁ బ్రతిజ్ఞా హేతూదాహరణోపనయనిగమంబులని పంచావయంబు లుండును.

ఉదాహరణము "కొండమీఁద నిప్పుగలదు. పొగ యున్నది గాన. పొగయున్నచోట్లనెల్ల నిప్పుండును. వంటయింటియందువలె. ఇందు నట్టిపొగ యున్నది. కావున నిందు నిప్పుగలదు. ఈయయిదును వరుసగా ప్రతిజ్ఞాదులని యెఱుంగునది. సాధనంబులవలె దోఁచిఁ సాధకంబులుగాని హేతువులు హేత్వాభాసములు. అవి సవ్యభిచారము, విరుద్ధము, సత్ప్రతిపక్షము, అసిద్ధము, బాధితములని అయిదు విధములు. ఉపమానమని మఱియొక ప్రమాణము గలదు. ఇది యనుమానమం దంతర్భూతము. అర్థాపత్తి, తర్కము, వాదము, జల్పము, వితండ, ఛలము, జాతి మొదలగునవికూడ ననుమానాంతర్భూతములు.

శబ్దప్రమాణము

అప్తుఁడు కానివానిచేఁ జెప్పఁబడని వాక్యమువలన గలుగుజ్ఞానమునకు సాధనమైనది శబ్దప్రమాణము. కారణదోషములగు భ్రమవిప్రలమ్భాదులు బాధకప్రత్యయము లేని వాక్యమైనను ప్రమాణమని చెప్ప

వచ్చును. "యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై" అను శ్రుతి చొప్పున భగవంతుఁడు సృష్ట్యాదియందు పూర్వపూర్వక్రమవిశిష్టములైన వేదములను స్మరించి చతుర్ముఖుని కుపదేశించును గావున వేదము నిత్యమనియు నపౌరుషేయ మనియు సిద్ధమైనది. కావున దీనికి గారణదోషములు, బాధకప్రత్యయమును లేవు. "ఆమ్నాయస్య క్రియార్థత్వా దానర్థక్య మతదర్థానామ్, తదుపాశ్రితానాం క్రియార్థేన సమామ్నాయః" "దృష్టో హి తస్యార్థః కర్మావబోధనం నామ"

అను పూర్వమీమాంసాన్యాయము ననుసరించి, "ఇంద్రం యజేత, భూతికామో వేస పశుం మాలభేత, అగ్నిహోత్రం జుహోతి," ఇత్యాది వేద వాక్యముల కన్నింటికి కార్యపరత్వమందే ప్రామాణ్యము గాని "సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ, యః సర్వజ్ఞః సర్వవిత్, పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ" ఇత్యాదిస్వరూప నిరూపకధర్మప్రకాశకములు నిరూపితస్వరూపధర్మ ప్రతిపాదకములు నగుశ్రుతులచే బోధింపఁబడు సిద్ధవస్తువగు బ్రహ్మమందుఁ బ్రమాణములు కావనియు నొకవేళ ప్రమాణ మయినచో "ఉపాసీత, ద్రష్టవ్యో మంతవ్యో నిదిధ్యాసితవ్యః" ఇత్యాద్యుపాసనావిధులకు శేషభూత మయి బ్రహ్మకస్వయ మని సమర్థించిరి. కాని "నరేంద్రుడు సుఖముగా నున్నాఁడు. నీకుఁ బుత్రుఁడు జన్మించెను. ఆయేటియొడ్డునఁ బండ్లు నమ్ముచున్నారు" అనునిట్టి సిద్ధవస్తుబోధకములగు లౌకికవాక్యములకుఁ గూడ బోధకత్వము కనఁబడుచున్నందునను, బాలునకుఁ దల్లిదండ్రులు "వీఁడు మామ, ఇది అక్క, వీఁడు అన్న" అని వ్రేలితోఁ జూపించి సిద్ధవస్తుబోధకములగు శబ్దములను బ్రయోగింపఁగాఁ గాలక్రమమున వాఁడు వారిని దెలిసికొన శక్తిగలవాఁడగుటవలనను సిద్ధవస్తుబోధకతాశక్తి వేదశబ్దములకుఁ గూడ సంభవించుచున్నది. కావున నప్రామాణ్యశంక లేశమును లేదు. దృష్టఫలప్రసక్త్యనముచే నదృష్టము లగు స్వర్గాదులు ఫలముగా గల సాధనములయందుఁ బ్రవృత్తినిఁ బుట్టించును గావున శ్రేయసాధనములను బోధించువాక్యములకుఁ గూడఁ బ్రామాణ్యము కలదు. కావున వేదమంతయుఁ బ్రమాణమే. ఇట్టి వేదము కర్మభాగమనియు బ్రహ్మభాగమనియు రెండువిధములు. వీనిలోఁ గర్మభాగము భగవదారాధనపరము. బ్రహ్మభాగము భగవంతునిస్వరూప రూపగుణవిభూతులను దెలుపును.

పూర్వోత్తరమీమాంసల కైకశాస్త్రత్వ సమర్థనము

పూర్వోత్తరమీమాంసలు రెండు నొక్కశాస్త్రమే అని "సంహిత మేత చ్ఛారీరకం జైమినీయేన షోడశలక్షణేనేతి శాస్త్రైకత్వసిద్ధిః" (ఈ బ్రహ్మమీమాంస జైమినిసంబంధి యగు షోడశాధ్యాయములతోఁ గూడిన శాస్త్రములోఁ జేరియున్నది. కావున శాస్త్ర మొక్కటియే యనుట సిద్ధించును) అనువాక్యముచే నీయర్థమును బోధాయనుఁడే తెలియఁజేసియున్నాఁడు. ప్రతిపాదింపఁబడు విషయములకు భేద ముండుటనుబట్టి షట్క భేదంబు నధ్యాయభేదంబును గలిగినట్లే పూర్వోత్తరమీమాంసలకు భేదము గలిగినదిగాని స్వతః భేదము లేదు. "అర్థైకత్వా దేకంవాక్యమ్" (అర్థ మొక్కటి యగుటవలన వాక్య మొక్కటియే యగును) అను న్యాయమునుబట్టి ప్రతిపాద్య మొక్కటియగుట వలన భాగద్వయాత్మకమగు వేదమంతయు నొక్కటిగా నుండుట యుపపన్నము. ఏలయన; "వేదైశ్చ సర్వై రహ మేవ వేద్యః," "సర్వే వేదా యత్పద మామనన్తి" ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిప్రమాణములచే నది బ్రహ్మపరమై యున్నది. వేదార్థవిచారమునకు గల రెండు మీమాంసల వలన మీమాంసాద్వయము నొక్కశాస్త్రమే అనుట కాక్షేపము లేదు. కర్మబ్రహ్మవిచారములు రెండు నొక్కశాస్త్రమే యయినయెడల నారంభమందు "అథాతో వేదార్థజిజ్ఞాసా" అని సాధారణార్థ మేల ప్రతిజ్ఞాతము కాలేదు? "అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా" అని పూర్వభాగమునకు సంబంధించినదియే యేల ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడెను?" అని అంటె వేని చెప్పెదను వినుము. "అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా" అనునదియే యుభయభాగములకు సాధారణమగు ప్రతిజ్ఞ యని తెలిసికొనుము. ధర్మవిచారము బ్రహ్మమీమాంసాప్రథమాధ్యాయమందలి యుక్తపాదములో సంగతమై యున్నది. అట్టి బ్రహ్మవిచారమును ప్రారంభించినను దానిని వేఱుచేయుట యుపపన్నము. ఎట్లన; న్యాయశాస్త్రమందు నిగ్రహస్థానముల కంత ఫలము, జాతి మొదలగువానిలోని యాభాసములు వేఱుగాఁ జెప్పఁబడినవి. ఇందువలనఁ దోషపరిహార మేమనఁగా సర్వక్రమము వలన బ్రహ్మమీమాంసా ప్రథమాధ్యాయ యుక్తపాదమందుఁ గర్మవిచారము చేయుట యుక్తమగా నున్నది. కాని సుకరముగాఁ దెలియుట కొఱకు మొదటనే కర్మవిచారము ప్రారంభింపఁబడినది. ఈరీతిగాఁ గర్మబ్రహ్మభాగములు రెండింటికి నసాధారణార్థప్రతిజ్ఞలు రెండును వేఱు వేఱుగఁ జేయఁబడఁగ సాధారణార్థప్రతిజ్ఞ అర్థసిద్ధమగును. సాధారణార్థము ప్రతిజ్ఞాతమయినను అసాధారణార్థము వేఱుగాఁ బ్రతిజ్ఞ చేయఁబడవలెను. పూర్వమీమాంసకు మొదట ధర్మజిజ్ఞాస ప్రతిజ్ఞాతమైనను "అథాతః శేషలక్షణమ్," "అథాతః క్రత్వర్థపురుషార్థయో ర్జిజ్ఞాసా" అని యవాంతరముగా మఱికొన్ని అసాధారణార్థప్రతిజ్ఞలు చేయఁబడినవి. అందుచేఁ బూర్వోత్తరభాగములు రెండింటికి నసాధారణార్థము ప్రతిజ్ఞ చేయుటచేఁ దనకుగలసాధారణార్థ మర్థసిద్ధముగాఁ బ్రతిజ్ఞ చేయఁబడినది యగు ననునభిప్రాయముతో "అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా" అనియే ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడినది. కాని "వేదార్థజిజ్ఞాసా" అని ప్రతిజ్ఞ చేయఁబడలేదు. లేక "అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా" అనియే యుభయభాగసాధారణప్రతిజ్ఞ యని చెప్పవచ్చు. ధర్మమనగా నలౌకికశ్రేయస్సాధనము. అది సాధ్యధర్మ మనియు సిద్ధధర్మ మనియు రెండువిధములు. సిద్ధధర్మము భగవంతుఁడు. "యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః, తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనమ్" అని మహాభారతవచనము. "ద్రవ్యక్రియాగుణాదీనాం ధర్మత్వం స్థాపయిష్యతే, తేషా మైంద్రియకత్వేఽపి న తాద్రూప్యేణ ధర్మతా." (ద్రవ్యక్రియాగుణాదులకు ధర్మత్వము స్థాపింపఁబడు చున్నది. అవి యింద్రియగోచరములైనను, ఆరూపముతో వానికి ధర్మత్వము లేదు.

ద్రవ్యాదు లున్నను క్రియలు ప్రధానముగాఁ గలిగియుండుటవలనఁ బూర్వభాగము సాధ్యధర్మమును జెప్పునది. ఉపాసనములు నుపాసనాంగము లున్నను బ్రహ్మ ప్రధానముగాఁ గలది. కావున నుత్తరభాగము సిద్ధధర్మపరమై యున్నది. అందువలనఁ బ్రథమప్రతిజ్ఞ ఉభయభాగ విచారమునకుఁ బోదువుగా నున్నది. ధర్మశబ్దము సాధ్యధర్మవిషయమగుట ప్రసిద్ధము. కావున నదియే బుద్ధిస్థమగుటవలనను, పూర్వభాగమందు జెప్పబడినది యగుటచే మొదటిది యగుటవలనను ధర్మజిజ్ఞాసాపదమునఁ బ్రతిజ్ఞ ఉపపన్న మగుచున్నది. సిద్ధధర్మము సాధారణ ప్రతిజ్ఞచే నే యర్థముగాఁ బ్రతిజ్ఞాత మైనను బహుగ్రంథవ్యవధానము గలిగియుండుటచే శబ్దముచే బోధింపఁబడదను శంకను పరిహరించుటకు "అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసా" అని మరల ప్రతిజ్ఞ చేయబడినది. జన్మాద్యస్యేతి సూత్రముచే దానిలక్షణము చెప్పఁబడినది. కావున నీరీతిగాఁ బూర్వోత్తరమీమాంస లొకటే శాస్త్ర మని సమర్థింపఁబడినది. కాని పూర్వభాగ మందుఁ గూడ సిద్ధధర్మరూపుఁడగు భగవంతుఁడు సకలకర్మలచే నారాధ్యుఁ డగుటచే నతఁడే ప్రధాన ప్రతిపాద్యుఁ డని తెలియవచ్చుచుండఁగాఁ బూర్వభాగము సాధ్యధర్మప్రధానమని చెప్పుట పైన నుదాహరింపఁబడినవచనములతో విరోధింపదా యని పలుకుదురేమో? పూర్వోత్తరభాగములయందున్న భేదవిషయము పూర్వభాగ మెఱింగినవారికి జెప్పుచున్నది. "గోబలీవర్దన్యాయముగా "విష్ణునామా స వేదేషు వేదాన్తేషు చ గీయతే" అనుదానితో సేకార్థత గలిగియున్నది. కర్మ లప్రధానములని ప్రతిపాదించుటలో విరోధము లేకపోలేదు. కర్మ ప్రధానములని ప్రతిపాదించుట జైమిని కిష్టమే గాని "రాజపురుషుఁడు" అను షష్ఠీతత్పురుషసమాసమందు సమాసతాత్పర్యమును బట్టి రాజునకెట్లు ప్రాధాన్యము కలదో అట్లనే వాస్తవముగాఁ బ్రాధాన్యము పరబ్రహ్మమునకే. రాజపురుషునకెట్లు ప్రాధాన్యమో అట్లే శాబ్దముగాఁ గర్మకుఁ బ్రాధాన్యము. పూర్వభాగమందుఁ గర్మ భగవదారాధనరూప మని తెలియఁజేయఁ బనిలేదు. ఆయుంకేమి నచట తెలియఁజేయుటకు అనవసరము. ఎట్లన; కర్మలు పరమేశ్వరారాధనహేతువుగా నయ్యెడు స్వర్గాదిఫలములు నిచ్చునని శ్రుతిస్మృతులు తెలియఁజేయుచున్నవి. "యే యజన్తి పితౄన్ దేవాన్ బ్రాహ్మణాంశ్చ హుతాశనాన్ సర్వభూతాన్తరాత్మానం విష్ణుమేవ యజన్తి తే" "అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభు రేవ చ, న తు మా మభిజానన్తి తత్త్వే నాత శ్చ్యవన్తి తే" అందువలనఁ బరమాత్మకైన నెక్కువరూపమగు ప్రాధాన్యము కర్మకుఁ గలదు. కావునఁ బూర్వభాగమందు గర్మకు మెండుఁ బ్రాధాన్యము తెలుపఁబడినది. అస్మత్పరమాత్మారాధనరూప మని వనుకనుండి తెలియఁబడియెడిన గనుటచే విరోధము లేదు. కాఁబట్టి ప్రతిజ్ఞ ఉపపన్నమై యున్నది.

కావున శాస్త్రైక్యము సరిపోయినది. ఆలోచింపఁగా జైమిని కర్మబ్రహ్మమీమాంస లొకటే శాస్త్ర మని చెప్పకపోయినను బాదరాయణుఁ డారెంటిని నేకశాస్త్రముగా నంగీకరించి బ్రహ్మసూత్రములను రచించెను.

భాగద్వయాత్మకమగు నిట్టివేదము ఋగ్యజుస్సామాధర్వణము లని నాలుగువిధములు. ఇది మరల మంత్రమనియు నర్థవాదమనియు విధియనియు మూఁడువిధములు. కర్మప్రయోగంబులలో ఫలసిద్ధికై యుచ్చరింపఁబడునది మంత్రము. విధినిషేధవిషయముల ప్రాశస్త్య నింద్యత్వంబులం దెలుపువాక్యము అర్థవాద మనంబడును. ఇట్లు సేయవలయు నిట్లు సేయఁగూడదనియుం జెప్పునది విధి. అది అపూర్వవిధి. పరిసంఖ్యావిధి, నియమవిధియని మూఁడువిధములు. వానివివరణము మీమాంసార్థప్రకాశిక, లౌగాక్షి మొదలగు గ్రంథములలోఁ జూడ నగపడయును.

ఇట్లు ప్రమాణములను నిరూపించి ప్రమేయమును గూర్చి యికఁ జెప్పఁబోవుచున్నాము.

ఈ రామానుజదర్శనమందు చిత్తు, అచిత్తు, ఈశ్వరుఁడు నని మూఁడు తత్త్వములు. ఈవిభాగము, "భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా" అను శ్వేతాశ్వతరశ్రుతిచే యథార్థముగా గలిగినది. దీనిలో భోక్త యనఁగా జీవుఁడు. భోగ్యమనఁగా నచిత్తు. ప్రేరిత ఈశ్వరుఁడు.

"సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" అని జగద్బ్రహ్మలకు సామానాధికరణ్యముచే బ్రహ్మమొక్కటియే తత్త్వ మనియు, "సదేవ సోమ్యేద మగ్ర ఆసీ దేక మేవాద్వితీయమ్." ఇత్యాదులచే నొకతత్త్వమొక్కటియే యనియుఁ జెప్పఁబడియుండఁగా ముత్తత్త్వములు గాఁ జెప్పుటకు హేతువేమి యని యుండవలెను, జాతివ్యక్తి, గుణగుణి, ధర్మధర్మము లట్లు ప్రకారప్రకారి భావాపత్తినే యపృథక్సిద్ధములై యొక్కటిగాఁ గనవచ్చుచు స్వరూపభేదముచే ననేకములై యున్నవో అట్లనే ప్రకారియగు నీశ్వరుఁడు ప్రకారములగు చిదచిత్తులు నొకతీరుగాఁ గలిసి తత్త్వమొక్కటియే యున్నట్లున్నవి. స్వరూపభేదముచే ననేకములై యున్నవి. "అనేన జీవే నాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి। తత్సృష్ట్వా త దేవానుప్రావిశత్। యస్యాత్మా శరీరం, యస్య పృథ్వీ శరీరం" ఇత్యాదిశ్రుతులచే నీశ్వరునికిఁ జిదచిత్తులకు శరీరశరీరిభావము తెలియఁజేయబడుచున్నది. "దేవదత్తో గచ్ఛతి" ఇత్యాదులయందు "దేవదత్తపిండవిశిష్టఆత్మా గచ్ఛతి" యని యర్థమగుచున్నది. దేవదత్తాదిపదసంకేతము శరీరమునకుఁ గాని తద్విశిష్టమగు నాత్మకుఁ గాదు. అయినను "శరీరవాచకపదానాం శరీరిపర్యంతాను ధావనమ్" అను న్యాయముచే శరీరవాచకపదములు శరీరిని బోధించునవి. కణాద కృతమైన వైశేషికశాస్త్రము. తృతీయాధ్యాయము. 12 సూత్రము. "దేవదత్తో గచ్ఛతి యజ్ఞదత్తో గచ్ఛ తీత్యుపచారాం చ్ఛరీరే ప్రత్యయః". "యద్యపి దేవదత్తత్వం శరీరవృత్తి ర్జాతి స్తేన దేవదత్తో గచ్ఛతీతి ముఖ్య ఏవ ప్రయోగః, యథార్థ ఏవ చ ప్రత్యయః, యద్యపి దేవదత్తత్వం శరీరవృత్తిర్జాతి స్తేనదేవదత్తో గచ్ఛతీతి ముఖ్య ఏవ ప్రయోగః; యథార్థ ఏవ చ ప్రత్యయః దేవదత్త శరీరవిశిష్టాత్మన్యపి స్వీకారో" (ఉపస్కారము) ఈయర్థముచే

భగవద్రామానుజముని వేదార్థసంగ్రహమం దిట్లు ప్రతిపాదించి యున్నారు "అశ్రుతవేదాన్తాః పురుషాః సర్వే పదార్థాః సర్వే శబ్దాః త్వాన శ్చ బ్రహ్మాత్మకా ఇతి న పశ్యన్తి సర్వశబ్దానాం చ కేవలేషు తత్తత్పదార్థేషు వాచ్యైకదేశేష్వేవ [illegible] మన్యన్తే వేదాన్తవాక్యశ్రవణేన బ్రహ్మకార్యతయా తదన్తర్యామికతయా చ సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వం సర్వశబ్దానాం తత్తత్ప్రకారసంస్థిత బ్రహ్మవాచిత్వం చ జానన్తి. నన్వేవం గవాదిశబ్దానాం తత్తత్పదార్థవాచితయా వ్యుత్పత్తి ర్బాధితా స్యాదితి నైవమ్; సర్వే శబ్దా అపృథక్సిద్ధ [illegible] వాచకాః, [illegible], నామరూపే వ్యాకరవాణీ త్యత్ర; [illegible] లౌకికాస్తు పురుషాః శబ్దం వ్యుత్పాదయన్తః శబ్దవాచ్యే ప్రధానాంశస్య పరమాత్మనః ప్రత్యక్షాద్య పరిచ్ఛేద్యత్వాత్ వాచ్యైకదేశభూతే వాచ్యపరిసమాప్తిం మన్యన్తే వేదాన్తశ్రవణేన హి వ్యుత్పత్తిః పూర్యతే; ఏవమేవ వైదికాః శబ్దాః సర్వే పరమాత్మపర్యన్తాః స్వార్థం బోధయన్తి; వైదికా ఏవ సర్వే శబ్దాః ఆదౌ వుత్పత్తి [illegible] పరమైన బ్రహ్మణా [illegible] పదార్థా [illegible] పరమాత్మపర్యన్తేషు [illegible] న్నామతయా ప్రయుక్తాః; [illegible] (1-21) "సర్వేషాం తు స నామాని కర్మాణి చ పృథక్ పృథక్; వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ పృథక్ సంస్థాశ్చ నిర్మమే" సంస్థా — సంస్థానాని, [illegible]; ఆహ చ భగవాన్ పరాశరః, "నామ రూపం చ భూతానాం కృత్యానాం చ ప్రపంచనమ్, వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ దేవాదీనాం చకార సః" శ్రుతిశ్చ: సూర్యాచంద్రమసౌ ధాతా యథాపూర్వ మకల్పయత్" [illegible] పూర్వవత్ప్రకల్ప్య నామాని [illegible] చకార [illegible]; ఏవం జగద్బ్రహ్మణో [illegible] ప్రసంచితేన. (వేదాన్త మెఱుంగని వారు సకలపదార్థములు సర్వశరీరాత్మలు బ్రహ్మాత్మకము లని యెఱుంగరు. ఆయాయి పదార్థములను జెప్పు సకలశబ్దములకు నాయాయి యర్థములయందే శక్తియని తలంచుచున్నారు. సమగ్రముగ వేదాన్త వాక్యముల యర్థమును జెప్పి [illegible] జగమంతయు బ్రహ్మకార్య మనుటవలనను, జగమునకు బ్రహ్మ అంతర్యామిగ నుండుటవలనను, సర్వము బ్రహ్మాత్మక మనియును, సర్వశబ్దములు వానివానిని ప్రకారముగా గలిగియున్న బ్రహ్మమునే చెప్పుననియును దెలిసికొందురు.

ఇట్లయినచో నియమము లగు నాయాయి యర్థములను జెప్పు ఘటము పటము గోవు మొదలగు శబ్దములవ్యుత్పత్తికి బాధకాదా? అందువేమో అట్లు కాదు. వినుము చెప్పెదను. శబ్దము లన్నియును అచిత్తు; జీవుడు విశేషణములుగా గలిగియున్న పరమాత్మనే చెప్పు నని నామరూప వ్యాకరణశ్రుతిచే జెప్పబడినది. శబ్దములను బ్రయోగించుచుండెడు లౌకికులు ప్రధానాంశ మగు పరమాత్మ ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములకు గోచరింపనివాడగుటవలన శబ్దముచే జెప్పబడు నర్థముయొక్క ఏక భాగమందే వానియర్థముంతయును బరిసమాప్త మని తలంచుచున్నారు. వేదాంతవాక్యశ్రవణముచే జ్ఞానము పూర్ణమగును. ఈ రీతిగనే వైదిక శబ్దములుకూడ పరమాత్మపర్యంతముగ తమయర్థమును బోధించుచున్నవి. మొట్టమొదట బ్రహ్మవైదికశబ్దములవలననే సర్వపదార్థములను మను పటివలెం జేరుపెట్టెను. మనువుకూడ దనస్మృతియందు ప్రథమాధ్యాయము- 21 శ్లోకములో "బ్రహ్మ సర్వపదార్థములయొక్క- [illegible] లను నామములను కర్మలను వేదశబ్దములనుండియే [illegible]ంచెను." ఈ యర్థమునే (బ్రహ్మసూత్ర ప్రథమాధ్యాయ తృతీయపాదమందు గున్న దేవతాధికరణములో 27 సూ.) "శబ్ద ఇతి చే న్నాతః ప్రభవా త్ప్రత్యక్షానుమానాభ్యామ్" అను సూత్రమునే బ్రహ్మసూత్రకారుడు కూడ ప్రతిపాదించెను. ఇట్లు ప్రకారప్రకారిభావముచే జిదచిత్తులకు బ్రహ్మముతో [illegible] నట్టి భేదము, విశిష్టైక్యమును నట్టి [illegible] శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. "క్షరం ప్రధాన మమృతాక్షరం హరః", "క్షరాత్మానా వీశతే దేవ ఏకః" — ప్రకృతి క్షరము, [illegible] అమృతాక్షరము, ప్రకృతికి [illegible] ఆయాయి కార్య ములయందు నియమించుచున్నాడు. ఇచ్చట ప్రధానమనగ [illegible] [illegible] గ్రహించునున్న [illegible] జీవుడు చెప్పబడు చున్నాడు. [illegible] నాశము లేనివాడగుటచేత, [illegible] పరిణామము లేనివాడగుటచే [illegible] జెప్పబడుచున్నాడు. "వ్యక్తా వ్యక్తం భరతే విశ్వమీశః" ప్రకృతి [illegible] విశ్వము నీశ్వ రుడు ధరించుచున్నాడు. ఇచట ప్రకృతిజీవులు ధార్యులు. ఈశ్వ రుడు ధారకుడు. ఇందువలన భేదము బోధింపబడుచున్నది.

"ప్రకారాంతం [illegible] జనితా [illegible] [illegible]"-అంతర్యామి [illegible]. ఇంద్రియముల [illegible] యును జీవునకు ప్రభువు. అంతర్యామి [illegible] యుగ [illegible] యుండెడు [illegible] జీవులకీశ [illegible] నియామకుడని చెప్పబడెను.

"ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతి ర్గుణేశః" ప్రకృతికిని జీవులకును ప్రభువు. సత్త్వ రజ స్తమోగుణములకు నియామకుడు. ఈశ్రుతిచే నిరాధార [illegible] శబ్దము వివరింపబడెను. "పతిం విశ్వ స్యాత్మేశ్వరం శాశ్వతం శివ మచ్యుతమ్" పరమాత్మ విశ్వమునకు పతియును, ఆత్మలకు ఈశ్వరుడును, నిత్యుడును మంగళస్వరూపుడును వినాశము లేనివాడు నగుచున్నాడు. ఈశ్రుతి పరమాత్మకంటె [illegible] లేదనియు, జగత్తంతయు నీశ్వరునకు శేషమనియు, వానికి బరమాత్మ శేషి యనియు నిట్టి భేదమును నిరూపించుచున్నది. ఇచ్చట పతిశబ్దము శేషి వాచకముగాని రక్షకవాచకము కాదు. పతిశబ్దము శేషియందు రూఢము. శేషశేషిలక్షణము ముందు వివరింపబడును.

"జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజా వీశనీశౌ"-జన్మరహితులగు జీవేశ్వరు లలో నొకడు సర్వజ్ఞుడు. మఱియొకడు కించిజ్జ్ఞుడు. ఒకడు నియ న్త, మఱియొకడు నియామ్యుడు. ఈశ్రుతి కించిజ్జ్ఞత్వసర్వజ్ఞత్వాదు లచే జీవేశ్వరులకు భేదమును దెలుపుచున్నది. "నిత్యో నిత్యానాం చేతన శ్చేతనానా మేకో బహూనాం యో విదధాతి కామాన్"- నిత్యులు చేతనులు నగు ననేకజీవులకు నిత్యుడును, చేతనుడునగు నొకడైన యీశ్వరుడు కర్మఫలముల నిచ్చుచున్నాడు. ఈశ్రుతి జీవేశ్వరుల కుత్పత్తిప్రళయములు లేవనియు, జీవులకు గర్మఫలభోక్తృత్వమును,

ఈశ్వరునికిఁ గర్మఫలదాతృత్వమును, అనుభిన్నకర్మములు గలవా రని ప్రతిపాదించుచున్నది. "భోక్తా భోగ్యం ప్రేరితారం చ మత్వా"- భోక్తయగు జీవుఁడు, భోగ్యమగు ప్రకృతిని, ప్రేరకుఁడైన పరమాత్మను దెలిసికొని ముక్తినొందును. ఈ శ్రుతి జీవప్రకృతిపరమాత్మలకు భోక్తృభోగ్యనియంతృత్వములచేత భేదమును బోధించుచున్నది.

"తయో రన్యః పిప్పలం స్వా ద్వత్తి అనశ్న న్నన్యో అభిచాకశీతి"—జీవేశ్వరులలో నొకఁడైన జీవుఁడు కర్మఫలము ననుభవించుచున్నాఁడు. వారిలో నొకఁడైన యీశ్వరుఁడు కర్మఫలము ననుభవింపకయే ప్రకాశించుచున్నాఁడు. ఈ శ్రుతియందు జీవేశ్వరులకుఁ గర్మఫలభోక్తృత్వాభోక్తృత్వములచే భేదమున్నదని తెలుపుచున్నది. కాక యీశ్వరస్వరూపము మోక్షసంప్రాప్తికని బోధింపఁబడుచున్నది. "పృథగాత్మానం ప్రేరితారం చ మత్వా జుష్ట స్తత స్తేనామృతత్వ మేతి" జీవాత్మను పరమాత్మను వేఱుగాఁ దెలిసికొని యట్టిజ్ఞానముతోఁ గూడినవాఁడై ముక్తినొందునని యీ శ్రుతి చెప్పుచున్నది. ఇట్టిశ్రుతులు వందలకొలఁది యున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నన్నింటిని నిచట వ్రాయలేదు. స్మృతివచనములు గూడ నీయర్థమునే ప్రకటించుచున్నవి. ఎట్లన: "భూమి రాపో ఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధి రేవచ, అహంకార ఇతీయం మే భిన్నా ప్రకృతి రష్టధా" "అపరేయ మిత స్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధి మే పరామ్, జీవభూతాం మహాబాహో! యయేదం ధార్యతే జగత్" (గీత 7 అ 5 శ్లో 6) భూమి, ఉదకము, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశము, మనస్సు లోనగు నింద్రియవర్గము, మహత్తత్త్వము, అహంకారము, అను నెనిమిది భేదములు గలిగి ప్రపంచమున కుపాదానకారణమైన ప్రకృతి నాసంబంధి మైనది. దీని కపరప్రకృతి యని పేరు. దీనికంటె విలక్షణమగు వాటియొక ప్రకృతి కలదు. దానినిఁ బరాప్రకృతియనియు, జీవుఁడనియుఁ దెలిసికొనుము. దానిచే నీయచేతనజగమంతయు ధరింపఁబడుచున్నది. ఇట్లెనిమిది విధములుగా నున్న ప్రకృతి నాసంబంధి మయినదని శ్రీకృష్ణభగవాను లర్జునుని కుపదేశించుటచేఁ గారణదశయందును ప్రకృతిజీవపరమాత్మలకు భేదము సిద్ధించుచున్నది. "సర్వభూతాని కౌంతేయ! ప్రకృతిం యాన్తి మామికాం; కల్పక్షయే పున స్తాని కల్పాదౌ విసృజా మ్యహమ్ (గీత 9 అ7 శ్లో) ప్రళయకాలమందు స్థావరజంగమాత్మకములగు సర్వభూతములు నాశరీరమయిన ప్రకృతియందుఁ బ్రవేశించుచున్నవి. మరల సృష్టికాలమందు వానిని సృజించుచున్నాను. "ప్రకృతిం స్వా మవష్టభ్య విసృజామి పునః పునః । భూతగ్రామ మిమం కృత్స్న మవశం ప్రకృతే ర్వశాత్" (గీ 9 అ 8 శ్లో) నాసంబంధమైన ప్రకృతిని నానావిధములుగాఁ బరిణమింపజేసి గుణత్రయాత్మకమయిన నాప్రకృతికి లోబడియుండు చతుర్విధభూతములను సృష్టికాలమందు మాటిమాటికి సృజించుచున్నాను. "మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతి స్సూయతే సచరాచరం । హేతు నానేన కౌంతేయ! జగద్విపరివర్తతే" (గీ. 9 అ-10) ప్రకృతి నన్నధ్యక్షునిగాఁ బొందినదయి చరాచరప్రపంచమును సృజించుచున్నది. ఇందుచేతనే జగత్తు మాఱుచున్నది. "ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభా వపి" (గీ-13-20) ప్రకృతి జీవుఁడు అనాదు లని తెలిసికొనుము. ఈవిధముగా సర్వావస్థలయందు భోక్తృభోగ్యరూపములతో నున్న చిదచిత్తులు పరమాత్మకు శరీరమనియు నియామ్యములనియుఁ బరమాత్మకంటె పృథక్స్థితి లేనివనియుఁ బరమాత్మ చిదచిత్తులకు నాత్మగ నున్నాఁడనియు మఱి కొన్నిశ్రుతులు ప్రతిపాదించుచున్నవి. "యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథివ్యా అంతరో యం పృథివీ న వేద । యస్య పృథివీ శరీరం, యః పృథివీమంతరో యమయ త్యేష త ఆత్మాంత ర్యా మ్యమృతః । య ఆత్మని తిష్ఠ న్నాత్మనో ఽన్తరో య మాత్మా న వేద; యస్యాత్మా శరీరం, య ఆత్మాన మంతరో యమయతి. ఏష త ఆత్మా న్తర్యా మ్యమృతః" ఎవఁడు జీవునియందున్నవాఁడై జీవునిలోపలనుండునో యెవనిని జీవుఁడెఱుఁగఁడో ఎవనికి జీవుఁడు శరీరమో ఎవఁడు జీవునిలోపల నుండి యాజీవుని నియమించుచుండునో అతఁడు వినాశము లేనివాఁడు.

ఇట్లు బృహదారణ్యకోపనిషత్తులోని అంతర్యామిబ్రాహ్మణమంతయు నీయర్థమునే చెప్పుచున్నది. సుబాలోపనిషత్తులో "యః పృథివీ మన్తరే సంచరన్, యస్య పృథివీ శరీరం, యం పృథివీ న వేద" అని యారంభించి "యో ఽక్షర మన్తరే సంచరన్ యస్యాక్షరం శరీరం య మక్షరం న వేద, యో మృత్యు మన్తరే సంచరన్ యస్య మృత్యు శ్శరీరం యం మృత్యు ర్న వేద, ఏష సర్వభూతాంతరాత్మా ఽపహతపాప్మా దివ్యో దేవ ఏకో నారాయణః" అన్తః ప్రవిష్ట శ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా. సర్వాత్మకుఁడైన పరమాత్మ సకలజనులయొక్క హృదయమందుఁ బ్రవేశించి శాసకుఁడైయున్నాఁడు. ఈ శ్రుతియును జీవేశ్వరులకు శరీరశరీరిభావమును బోధించుచున్నది. సగుణశ్రుతులు, నిర్గుణశ్రుతులు, భేదశ్రుతులు, అభేదశ్రుతులు, ఘటకశ్రుతులని శ్రుతు లైదువిధములు. వీనిలో ఘటకశ్రుతులు భేదశ్రుతులకు నభేదశ్రుతులకు గలవిరోధమును దొలఁగించి యైకార్థ్యమును సమకూర్చుచున్నవి. ఈప్రకారము సర్వావస్థలయందును చిదచిత్తులను శరీరముగాఁ గలవాఁడై యున్నందునఁ బరమాత్మయే కారణదశను కార్యదశను పొందియుండి, సృష్టికిఁ బూర్వమందు సూక్ష్మరూపమును, సృష్టికిఁ బరమందు స్థూలరూపమును ధరించి జగదాకారముతో నిలిచియున్నాఁడు. "స దేవ సోమ్యేద మగ్ర ఆసీ దేక మే వాద్వితీయమ్; త దైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయే యేతి, త త్తేజో ఽసృజత" ఇత్యాది శ్రుతులు కార్యకారణదశలను బొందిన ప్రపంచము పరమాత్మయని నిర్దేశించుచున్నవి. "తద్ధేదం తర్హ్య వ్యాకృత మాసీ త్తన్నామరూపాభ్యాం వ్యాక్రియత" అను శ్రుతి సృష్టికిఁ బూర్వ మీప్రపంచకముయొక్క నామరూపములు వ్యక్తములు గాకుండెననియు సృష్ట్యనంతరమందు నామరూపములతో నీప్రపంచకము వ్యక్తమయ్యెననియుఁ గావునఁ గార్యావస్థనొందినవాఁడును, కారణావస్థనొందినవాఁడును, స్థూలసూక్ష్మ చిదచిద్వస్తుశరీరకుఁడైన పరమాత్మయే అయినందునఁ గార్యకారణములకు భేదము లేదనియు, నందువలనఁ గారణవిజ్ఞానముచేఁ గార్యవిజ్ఞానము కలుగుచున్నదనియుఁ దెలుపుచున్నది.

అచిత్తు హేయమనియు నీశ్వరస్వరూపము ముపాదేయమనియుం దెలిసికొనుటకు ముందు జ్ఞానాశ్రయమగు నాత్మ స్వరూపము తెలియవలెను ముపపన్నమగుచున్నది.

వీనిలో నాత్మస్వరూపము దేహేంద్రియమనఃప్రాణాదుల కంటె విలక్షణము, అజడము, ఆనందరూపము, నిత్యము, అణువు, అవ్యక్తము, అచింత్యము, నిరవయవము, నిర్వికారము, జ్ఞానాశ్రయము, ఈశ్వరునికి నియామ్యము, శేషము, ధార్యము నగుచున్నది.

1. అజడమనఁగా స్వయంప్రకాశమానము దీపము దీపాంతర నిరపేక్షముగా స్వస్వవ్యవహార హేతువయినట్లు ప్రకాశాంతరనిరపేక్షముగా స్వస్వవ్యవహార హేతు వగుట. ఇందుకు "స్వాద్యస్య సర్గ్యోతిః పురుషః, అత్రాయం పురుషః స్వయంజ్యోతి ర్భవతి, ఆత్మా జ్ఞానమయో ఽమలః" ఇత్యాదిశ్రుతులు ప్రమాణము.

2. ఆనందరూపమనఁగా;— "అనుకూలం సుఖం దుఃఖం ప్రతికూల మితి స్థితిః, స్వాత్మా స్వస్యానుకూలో హి త్వాత్మసాక్షికః ఏవ సః" అన్నట్లు దనకుఁ దా నెల్లప్పుడు సుఖరూపమై యుండుట. "నిర్వాణమయ ఏవాత్మా, జ్ఞానానందమయ స్త్వాత్మా," ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతులచే నాత్మయొక్క ఆనందరూపత్వము స్పష్టమగుచున్నది.

3. నిత్యమనఁగా నెల్లప్పుడుండునది. ఆత్మ యెల్లకాలమున్నవాఁడైనచో "ప్రజాపతిః ప్రజా అసృజత," "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే," "యతః ప్రసూతా జగతః ప్రసూతీ తోయేన జీవాన్ వ్యససర్జ భూమ్యామ్" ఇత్యాదులచే నాత్మకుఁ జెప్పఁబడు జననమరణము లెట్లుపపన్నములగును. అని శంకరింపఁగా నా శ్రుతివచనములచేఁ జెప్పఁబడు జన్మమనునది దేహసంబంధమునని సులభయోంపు గాదు. మరణమనఁగా దేహవియోగము. ఆత్మ నిత్యుఁడైనచో సృష్టికి ముందీశ్వరుఁ డొక్కఁడే యుండెనని చెప్పఁగూడ దంటివేని "ఒకఁడుగా నుండుట యనఁగా నామరూపవిభాగశూన్యుఁడై యుండుట. కావున నట్లు చెప్పవచ్చును. సంహారదశయం దాత్మలేనియెడల నీశ్వరుని కుపాదానత్వము సిద్ధింపదు. అకృతాభ్యాగము (చేయనికర్మకు ఫలప్రాప్తి) కృతవిప్రణాశములు (చేసినకర్మలు నిష్ఫలములగుట) సంభవించును. "న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్," "నిత్యో నిత్యానాం," "ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి," "న త్వేవాహం జాతు నాసమ్" అని ఆత్మనిత్యత్వప్రతిపాదకము లగు శ్రుతిస్మృతులు వేనవే లున్నవి.

ఆత్మ అణువగుటయెట్లు? హృదయప్రదేశమునుండి బయలువెడలి వెళ్లునదియు, వచ్చునదియు నై యుండునని నిర్దిష్టమగు శాస్త్రము చెప్పుటచే నాత్మ యణువుకావలయును. 'హృది హ్యేష ఆత్మా' అని హృదయమందుండునది యనియు, "తేన ప్రద్యోతేనైష ఆత్మా నిష్క్రామతి" చక్షుషో వా మూర్ధ్నో వా అన్యేభ్యో వా శరీరదేశేభ్యః" అని ఉత్క్రమణమును, "యేవై కే చాస్మా ల్లోకా త్ప్రయంతి చంద్రమస మేవ తే సర్వే గచ్ఛంతి," అని గమనమును, "తస్మా ల్లోకా త్పునరేత్య స్మై లోకాయ కర్మణే." అని ఆగమనమును శాస్త్రము చెప్పుటచే నాత్మ అణువు విభు వైనయెడల నీ చెప్పిన క్రియలలో నొకటియైనను సంభవింపదు. సూత్రకారులును, "ఉత్క్రాంతిగత్యాగతీనామ్" అను సూత్రముచే నాత్మాణుత్వమును సాధించెను. "ఏషోఽణు రాత్మా చేతసా వేదితవ్యః," "వాలాగ్రశతభాగస్య శతధా కల్పితస్య చ, జీవో భాగః స విజ్ఞేయః" "ఆరాగ్రమాత్రో హ్యవరోఽపి దృష్టః" "స్వరూప మణుమాత్రం స్యాత్ జ్ఞానానందైకలక్షణమ్" ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతులచే నాత్మాణుత్వము సంప్రతిపన్నము. ఆత్మ అణువై హృదయమునందుమాత్ర మున్నయెడల "పాదే మే వేదనా, శిరసి సుఖమ్" అని శరీరమందంతటను గలిగెడు సుఖదుఃఖముల నదియెట్లను భవింపగలదనఁగ ;-మణి, సూర్యుఁడు, దీపము మొదలగు కాంతిగలవస్తువు లొకచోట నుండునవి యైనను, వానికాంతి మాత్రము నలుప్రక్కల ప్రసరించునట్లు ఆత్మ హృదయప్రదేశమందుమాత్రమున్నను, దానిధర్మమగు జ్ఞానమంతటను వ్యాపించుటచే శరీరమునందంతటను గలుగు సుఖదుఃఖముల ననుభవించుటకుఁ బ్రతిబంధకము లేదు. ఈయంశమును "గుణాద్వా లోకవత్" అను సూత్రముయొక్క భాష్యమందు శ్రీభాష్యకారు లిట్లుపపాదించియున్నారు: "ఆత్మా స్వగుణేన జ్ఞానేన సకలదేహం వ్యాప్యావస్థితః ఆలోకవత్ యథా మణిద్యుమణిప్రభృతీనా మేకదేశవర్తినా మాలోకో ఽనేకదేశవ్యాపీ దృశ్యతే తద్వత్ హృదయస్థ స్యాత్మనో జ్ఞానం సకలదేహం వ్యాప్య వర్తతే" ఈయంశము బృహదారణ్యకమందుఁగూడ నక్కాణింపఁబడినది. "ప్రజ్ఞయా వాచం సమారుహ్య వాచా సర్వాణి నామా న్యాప్నోతి, ప్రజ్ఞయా ఘ్రాణం సమారుహ్య ఘ్రాణేన సర్వాన్ గంధా నాప్నోతి, ప్రజ్ఞయా చక్షు స్సమారుహ్య చక్షుషా సర్వాణి రూపా ణ్యాప్నోతీత్యాది. సౌభరివలె నొకఁడేక కాలమం దనేక దేహములను బరిగ్రహింపఁగలిగియుండుట జ్ఞానవ్యాప్తిబలముచేతనే అని యెఱుంగవలయును.

5. అవ్యక్తమనఁగా ఘటపటాదులవలె నగు ప్రత్యక్షాదిప్రమాణములచే వ్యక్తములగుచున్నవో ఆప్రమాణములచే నాత్మ తెలియఁబడకుండుట. ఆత్మ—మానసజ్ఞానగమ్యము గాని ఐంద్రియకజ్ఞానవిషయము కానకుండుట.

6. అచింత్యమనఁగా నచిత్సజాతీయమని తలంచుటకు వీలు లేక యుండుట.

7. నిరవయవ మనఁగా—విజ్ఞానఘనః, విజ్ఞానమయః, ఇత్యాది శ్రుతులు చెప్పినట్లు జ్ఞానైకాకార మగుటచే నచిద్వస్తువువలె నవయవసమూహరూప మయినది కాదు.

8. నిర్వికార మనగా "అమృతాక్షరం హరః, ఆత్మా శుద్ధోఽక్షరః" అన్నట్లు అక్షరశబ్దవాచ్య మగువస్తు వగుటవలన క్షరణ స్వభావము గలదగుటచే క్షరశబ్దవాచ్యమగు నచిత్తువలె వికారింపుట లేకుండ నెల్లప్పు డేకరూపమై యుండునది యని యర్థము.

9. జ్ఞానాశ్రయ మనగా జ్ఞానమున కునికిపట్టై యుండుట. జ్ఞానమనఁగా దనయునికిచేఁ దన కాశ్రయమయినవస్తువును చేరియుండి స్వపరవ్యవహారములకు హేతువై యుండెడు నొకయాత్మధర్మము. దీనినే యామునస్థులు ధర్మభూతజ్ఞానమని వ్యవహరించెదరు. దీని కాత్మ

ఆశ్రయమై యుండును యనగా దీపము ప్రభయు రెండును తేజో ద్రవ్యములయి యున్నను దీపము ప్రభ కాశ్రయమై యున్నట్లు ఆత్మ జ్ఞానస్వరూపమైనను స్వాశ్రయమగు జ్ఞానముకంటె నన్ను విడివి పృథక్ సిద్ధ్యనర్హములు లేదనుట తా నాధారమై యుండును. "అక్ష గమో పేదేసం జిఘ్రాణీతి స ఆత్మా, న పశ్యో పృత్యుం పశ్యతి, విజ్ఞాతార మరే కేన విజానీయాత్, జానాత్యేవాయం పురుషః, ఏష హి ద్రష్టా శ్రోతా ఘ్రాతా రసయితా మంతా బోద్ధా కర్తా విజ్ఞానాత్మా పురుషః" ఇత్యాదిశ్రుతులచే నాత్మయొక్క జ్ఞాతృత్వము, సిద్ధమగు చున్నది. కర్తృత్వభోక్తృత్వములు రెండును జ్ఞానావస్థావిశేషము లగుటచే నాత్మ జ్ఞాత యని చెప్పుటవలననే యివి రెండును సిద్ధించు చున్నవి. "జ్ఞో అత ఏవ" యతో జ్ఞానగుణకం జ్ఞాతృత్వ మాత్మనః, నిష్ప్రయోజనం విర్వ్యాకర్తృత్వాశ్రయః" ఆత్మయొక్క జ్ఞాతృత్వము ఇది విశదపరిచినది యని స్వీకరింపబడినది అని తెలిసికొను టకు గారణ మయినది. ఆత్మయొక్క కర్తృత్వము ఉపాయి విషయ ములను పొందుట, స్వీకరించుట—శేని విషయమై కలిగెడు ఇచ్ఛకు గారణ మయినది. అన్నట్లు ఆత్మయొక్క జ్ఞాతృత్వము హేయోపా దేయముల నెఱుంగుటకు గారణ మయినది. హేయములను విడుచుట చేతను, ఉపాదేయములను స్వీకరించుటచేతను కలిగిన చికీర్ష, కర్తృత్వము మూలముగాఁ గలదు. కర్తకే దా చికీర్ష పుట్టును. ఈచికీర్ష జ్ఞానము యొక్క అవస్థావిశేషము. దానితోఁ గర్తృత్వమునకు గల సంబంధము ననుసరించి కర్తృత్వము జ్ఞానావస్థావిశేషమని ఔపచారికముగాఁ జెప్పఁ బడుచున్నది. లేనియెడల గర్తృత్వ మనునది క్రియాశ్రయత్వము గావున దానిని జ్ఞానముయొక్క అవస్థయని ముఖ్యముగాఁ జెప్పఁగూడదు. క్రియయనునది జానాతి, ఇచ్ఛతి, ప్రయతతే కరోతి అని జ్ఞానచికీర్షా ప్రయత్నానంతరభావియగు ప్రవృత్తియగుటచే నట్టిప్రవృత్తి కాశ్రయ మయి యుండుట కర్తృత్వ మనుటచేతను దానిని జ్ఞానముయొక్క అవస్థావిశేషమని చెప్పుటయుడు నౌపచారికమే. భోక్తృత్వ మనగా భోగమున కాశ్రయమై యుండుట. భోగమనఁగా సుఖదుఃఖరూపమైన అనుభవజ్ఞానము. అదియు జ్ఞానముయొక్క అవస్థావిశేషము. దాని కాశ్రయమైనదానిని జ్ఞానముయొక్క అవస్థావిశేష మని చెప్పుటచే నదియు నౌపచారికముగఁ జెప్పఁబడినది యగును. ఇట్లు జ్ఞాతృత్వమున కును కిరికిరి గలిగినసంబంధాతిశయముచే దానిలో నైక్యముగఁ జెప్పఁ దగియుండుటచేతనే జ్ఞాతృత్వమును జెప్పినపుడు కర్తృత్వభోక్తృత్వ ములుకూడ సిద్ధించుచున్నవనుట కాటంకము లేదు.

ఆత్మకు సహజముగనుండు కర్తృత్వము లేదనియుఁ, బ్రకృతికే కర్తృత్వమనియు, వాదించుసాంఖ్యుఁడు ప్రత్యవస్థితుఁ డగుచున్నాఁడు. కఠవల్లియందు "నజాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్" అని ప్రారం భించి "హంతా చేన్మన్యతే హంతుం హత శ్చేన్మన్యతే హతం, ఉభౌ తౌ నవిజానీతో నాయం హంతి న హన్యతే" అని ఆత్మకు హననాదిక్రియలయందుఁ గర్తృత్వము నిషేధించుటవలనను, గీతలలో సర్వేశ్వరుఁడు తానే. "నాన్యం గుణేభ్యః కర్తారం యదా ద్రష్టాను పశ్యతి | కార్యకారణకర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతిరుచ్యతే | ప్రకృతేః క్రియమాణాని గుణైః కర్మాణి సర్వశః | అహంకారవిమూఢాత్మా కర్తాహ మితి మన్యతే "పురుషః సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హే తు రుచ్యతే" అని చెప్పుటచేత నీరీతిగా నధ్యాత్మశాస్త్రమం దాత్మ అకర్తయనియుఁ బ్రకృతి గుణములకే కర్తృత్వమనియుఁ జెప్పుటచేతఁ గర్తృత్వము ప్రకృతికేఁ గాని ఆత్మకు లేదనియు నాత్మకు భోక్తృత్వ మూత్రమే యున్నదనియు సాంఖ్యుఁడు వాదించుచున్నాఁడు.

ప్రకృతికే కర్తృత్వ మొప్పి, ఆత్మకుఁ గర్తృత్వము లేదన్నచో విధినిషేధరూపమగు శాస్త్రమునకుఁ దా నధికారి యనియు దానికి లోఁబడి నడువవలసియుండుటయు, విహితనిషిద్ధకరణప్రయుక్తసుఖదుఃఖ రూపఫలభోక్తృత్వము నగుటగు. చేతనుఁడు కర్త కానిచో శాస్త్ర మునకు వైయర్థ్యము ప్రసక్తమగును. "శాస్త్రఫలం ప్రయోక్తరి" "కర్తా శాస్త్రార్థవత్త్వాత్" అనినదా న్యాయము? "స్వర్గకామో యజేత," "ముముక్షుః బ్రహ్మోపాసీత," ఇత్యాది శాస్త్రవిధులు స్వర్గమోక్షాదిఫలభోక్తనే కర్తగ నుండగా నియోగించుచున్నది. అందువలన ఫలభోక్తయగువాఁడే కర్తయయి యుండవలెను.

సాంసారికప్రవృత్తియందుఁ జేతనునియందు కర్తృత్వము స్వరూప ప్రయుక్తము కాదు. అది దేహోపాధికము. శాస్త్రార్థకర్తృత్వము గ నుక కర్తృత్వ మాత్మధర్మ మని గ్రహింపవలెను. కర్తృత్వధర్మము లగు జ్ఞానేచ్ఛాప్రయత్నములు భగవదధీనము లై యుండుటవలనను, అజ్ఞానా నువుభిగవదధీనమతి లేకుండెఁ గ్రియామాత్రములు కాజాలకపోవుట వల నను, చేతనుని కర్తృత్వ మీశ్వరాధీనము. ఈయంశమును "పరా త్తు తచ్ఛ్రుతేః" అను సూత్రముయొక్క భాష్యమందు శ్రీభాష్యకారు లతినిపుణముగా సమర్థించియున్నారు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిచట నావిషయ మంతయును వ్రాయుట కవకాశము లేకపోయినది. చేతనుని బుద్ధిమూలమగు ప్రయత్నము నపేక్షించి యీశ్వరుఁ డనుమతి యొసం గుటచేఁ దత్ప్రయోజనిబంధనమగు పుణ్యపాపములు చేతనునికే చెందు చున్నవి. చేతనుని కర్తృత్వము పరమాత్మాయత్త మన్నచో విధినిషేధ వాక్యములకు వైయర్థ్యము సంభవింపదా యని ప్రశ్న వేసి "కృత ప్రయత్నాపేక్షస్తు విహితప్రతిషిద్ధావైయర్థ్యాదిభ్యః" (బ్ర.సూ.) అనుసూత్రభాష్యమందు అవైయర్థ్యము పరిహరింపబడినది. ఎట్లనఁగా నీచేతనుఁ డొనర్చుప్రథమప్రయత్నము నపేక్షించి యీశ్వరుఁడు వీనినిఁ బ్రవర్తింపఁజేయును. ఎట్లనః సకలచేతనులకు స్వభావసిద్ధముగా జ్ఞాతృత్వ ముండుటచే సామాన్యముగాఁ బ్రవృత్తినివృత్తియోగ్యత్వ ముండనే యున్నది. ఇట్టి స్వరూపమును నిర్వహించుట కీశ్వరుఁ డంతరాత్మగా నున్నాఁడు. ఉదాసీనుఁడై యున్న పరమాత్మ పూర్వవాసనారూపమగు చేతనుని విధినిషేధప్రవృత్తులయం దనుమతియు ననాదరము గలవాఁడై విహితములయం దనుగ్రహమును నిషిద్ధములయందు నిగ్రహమును జేయు చుండును. స్వానుగ్రహరూపమగు పుణ్యమునకు ఫలమగు సుఖమును, నిగ్రహాత్మక మగు పాపమునకు ఫలమైనదుఃఖము వాయాచేతనుల కొసంగుచుండును.

Sjt. Lakshman Singh gara

శ్రీయుత లక్ష్మణసింగుగారు

Sreemati Subhadra Devi garu

శ్రీమతి సుభద్రాదేవిగారు

Dr. Syed Mahammad

డాక్టరు సయ్యదు మహమ్మదుగారు

Pt. Hardiker

డాక్టరు హార్డికారుగారు (జెంచి)

Mr. Hambulkar, Mr. Halve, Mr. Jayendra Prasad

హాంబల్ కర్ గారు, హాల్వేగారు, జయేంద్రప్రసాదుగారు

Gandhi Das Kallakuri Krishnamurthy garu

గాంధిదాసు కాల్లకూరి కృష్ణమూర్తిగారు

Sjt. Motilal Ghosh

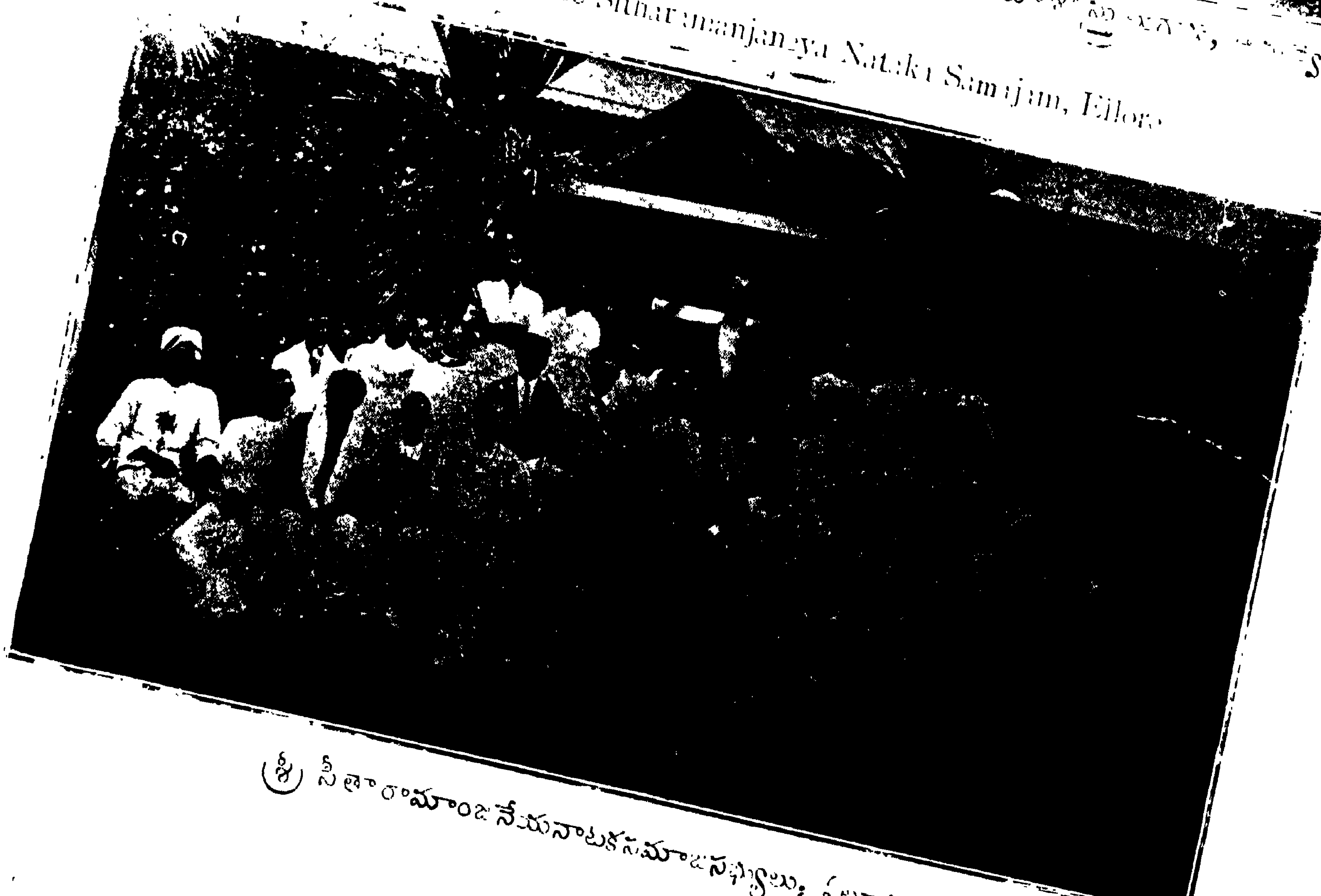
[illegible]

Sjt. Nori Ramasastri Guru

[illegible]

Members of the Sree Sitharamanjaneya Nataka Samajam, Ellore

శ్రీ సీతారామాంజనేయనాటకసమాజసభ్యులు, ఏలూరు

ఈ యర్థమునే పూర్వాచార్యులు శ్లోకరూపముగా సాధించియున్నారు. "ఆత్మా హీశ్వరపరతన్త్రైవ హి స్వాతన్త్ర్యేణ శక్త్యా స్వయం తత్తత్ జ్ఞానచికీర్షా ప్రయత్నాన్ స్వతన్త్రో వర్తతే, తత్రోపేక్ష్య తతోనుమత్య విహిత ప్రసిద్ధ్యనుగ్రహానుగ్రహా తత్తత్కర్మఫలం ప్రయచ్ఛతి తత స్సర్వస్య పుంసో హరిః" (సర్వేశ్వరుడు సర్వప్రవృత్తులయందు జీవుని ప్రయత్నమును అపేక్షించి ప్రవర్తింపఁ జేయుచుండును. జీవుని శాస్త్రీయప్రవృత్తులయందు సహకరించుచు నాస్తీయ ప్రవృత్తులయందు నిగ్రహానుగ్రహములను జేయుచు నాతఁడు యుక్తఫలములనిచ్చుచుండును. ఉక్తమైనది "ఏష హ్యేవ సాధు కర్మ కారయతి. తం యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీషత ఏష హ్యేవాసాధు కర్మ కారయతి, తం యమధో నినీషతే." (కౌషీతకి బ్రాహ్మణము) కొనిపోవుటకొఱకు వానిచే మంచికార్యములను చేయించును. క్రిందికి పోవుటకై చెడ్డకార్యములను చేయించును అని యర్థము.) ఇట్లు చెప్పు శ్రుతి యొట్లు సంగతమగునని ప్రశ్నింపవలదు. ఈ సర్వచేతనసాధారణము కాదు. ఎవడైతే భగవదనుగ్రహమును పొందుటకు యోగ్యము గలవాఁడై ప్రవర్తించునో అట్టివాని ననుగ్రహించును. భగవంతుఁడే స్వప్రాప్తి సహాయములైన సత్కర్మలయందు ప్రవర్తింపఁజేయును. ఎవడైతే భగవద్విషయమున ద్వేషము గలవాఁడై ప్రవర్తించునో అట్టివాఁడు తనను పొందకుండునట్లు చెడ్డకర్మలఁ జేయించును. సర్వేశ్వరుఁడు గీతయందును స్వయముగా చెప్పియున్నాడు. "తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం, దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే" "తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్, క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు." కావున ఈ రెండు ప్రమాణములు సర్వసాధారణమని యనుటకు ప్రయోజనమును విశేషమునియు తెలియఁగవలెను.

అర్థ—జ్ఞానమునకు కాశ్రయమై యున్నదైయుండి "విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే, జ్ఞానస్య గుణ మాత్మనో నిర్మలం పరమార్థతః" అని దీనిని జ్ఞానమని శ్రుతులేట్లు వ్యవహరించుచున్నవి? అని పలికితివేని చెప్పెద వినుము. జ్ఞానము స్వాశ్రయమునకు స్వయంప్రకాశమై యుండి యున్నట్లాత్మయును జ్ఞానమునకు స్వప్రకాశమగుటచేతను దీనికి జ్ఞానము సారభూతగుణమగుటచేతను స్వరూపనిరూపకధర్మమగుటచేత నిట్లు చెప్పబడియున్నది.

ధార్యమగుట యనఁగా—"ఏష సేతు ర్విధరణ ఏషాం లోకానామసంభేదాయ, ఏతత్సర్వం ప్రజ్ఞానే ప్రతిష్ఠితం, ఏతస్య వా అక్షరస్య ప్రశాసనే గార్గి సూర్యాచన్ద్రమసౌ విధృతౌ తిష్ఠతః", ఇత్యాదిశ్రుతులయందుఁ జెప్పఁబడిన ట్లీశ్వరుఁడు సకలచేతనాచేతనములను గురించి యెల్లపుడు ధారకుఁడై యుండును. ఈశ్వరుని నిత్యేచ్ఛాకార్యమైన సంకల్పము లేనపుడు లేనసత్తకు హాని కలుగునట్లుండుట.

శేషమై యుండుట యనఁగా:—చన్దనకుసుమతాంబూలాదుల వలె నీశ్వరుని కిష్టవినియోగార్హమై యుండుట. చన్దనకుసుమతాంబూలాదులు తమకని యుండు నొకయాకారము లేనిదై యిచ్ఛానుసారముగ యోగించువారి కిష్టము వచ్చినట్లు వినియోగపడుటకుఁ దగియున్న విధమున నీశ్వరునియొక్క చేతనమై యున్నను స్వప్రయోజనగంధము లేనిదై వినియోగపడుట స్వరూపస్వభావముల నన్నిటినే శేషియగు శ్రీమన్నారాయణుని కతిశయాకరమై కావలసినట్లు వినియోగపడుటకుఁ దగియుండును. "యస్యేష్టవినియోగార్హం శేషశబ్దేన కథ్యతే, ఈశ్వరేణ జగత్సర్వం యథేష్టం వినియుజ్యతే, పరగతాతిశయాధానేచ్ఛయోపాదేయత్వ మేవ యస్య స్వరూపం స శేషః, పరశ్శేషీ," అను శేషశేషిలక్షణము. "యస్యాస్మి న తమన్తరేమి, నాహమాత్మా స్వయం స్వస్య హ్యాత్మతన్త్రః, పరమాత్మనః శేషోహం దాసోహం తే స్వామీ త్వం, ఆత్మదాస్యం హరేః స్వామ్యం స్వభావం చ సదా స్మర" ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతులలోని శేషశేషిభావము చెప్పఁబడుచున్నది.

ఇట్లు చిత్తు నిరూపింపబడినదగుటచే నచిత్తు నిరూపింపఁబడుచున్నది.

అచిత్తనఁగా చైతన్యమునకు నాధారము కానివస్తువు. శ్రుతిలో నుండు భోగ్యశబ్దముచేఁ జెప్పఁబడునది. ఇది జ్ఞానశూన్యము. వికారాస్పదము. వికారమనఁగా మృత్తు ఘటరూపమును బొందినట్లు మఱియొక యవస్థ నొందుట. ఇది శుద్ధసత్త్వమనియు, మిశ్రసత్త్వమనియు సత్త్వశూన్యమనియు మూఁడువిధములు. వీనిలో శుద్ధసత్త్వ మనునది రజస్తమోగుణములతోఁ గలయిక లేని కేవలసత్త్వము, నిత్యము, జ్ఞానానందజనకము, కర్మకారణము కాక, కేవలభగవదిచ్ఛచే విమానగోపురమండపప్రాకారాదిరూపముగాఁ బరిణమించునది. నిరవధిక తేజోరూపము, నిత్యముక్తేశ్వరులచేఁ గూడ నింతపరిమాణము గలదని యిది పరిచ్ఛేదింప నలవి గానిది. దీనిని కొందఱు జడమనియు మఱికొందఱు అజడమనియు వ్యవహరించెదరు.

మిశ్రసత్త్వము—సత్త్వరజస్తమస్సులను మూఁడుగుణములతోఁ గూడినదై చేతనులజ్ఞానమునకు కారకమై, విపరీతజ్ఞానజనకమై, నిత్యమై, ఈశ్వరునికిఁ గ్రీడాపరికరమై, ప్రకృతి, అవిద్య, మాయ యను నామములతో వ్యవహరింపఁబడునది చిత్తుకన్న వేఱు. మహత్తు అహంకారము మొదలగు వికృతులను దీనినుండి పుట్టించునది గావున "మూలప్రకృతి రవికృతిః" అను సాంఖ్యకారికోక్తి ననుసరించి దీనికి ప్రకృతి యని పేరు. జ్ఞానవిరోధియగుటచే నవిద్య యనఁబడును. విచిత్ర సృష్టికారిణియగుటచే మాయ యనఁబడును. ఈప్రకృతి విభక్తతమస్సనియు నవిభక్తతమస్సనియు అక్షరమనియు కొన్ని యవస్థల నొందియుండును. సత్త్వరజస్తమోగుణములవైషమ్యముచే నిది మహత్తు, అహంకారము, పంచతన్మాత్రలు, ఏకాదశేంద్రియములు, భూతపంచకము నను నిరువదినాలుగు తత్త్వములను బుట్టించును. వానిలో సత్త్వగుణము "తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ ప్రకాశక మనామయం, సుఖసంగేన బధ్నాతి జ్ఞానసంగేన చానఘ, (గీ-14-6) అన్నట్లు నిర్మలమైన దగుటచే జ్ఞానజనకము, ఆరోగ్యజనకము. సుఖమందు జ్ఞానమందు నాస

క్తిని గలిగించును. "రజో రాగాత్మకం విద్ధి తృష్ణా సంగసముద్భవమ్" అన్నట్లు రజోగుణము రాగతృష్ణాసంగములను కర్మసంగమును బుట్టించును. "తమ స్త్వజ్ఞానజం విద్ధి మోహనం సర్వదేహినాం, ప్రమాదాలస్యనిద్రాభి స్తన్నిబధ్నాతి భారత! (గీ.14-8)" అన్నట్లు తమోగుణము ప్రాణులకు ప్రమాదాలస్యనిద్రలను గలిగించును. ప్రకృతి వలనఁ బొడము ప్రథమవికారము మహత్తు. ఇది బుద్ధి. దీనివలన వైకారికము, తైజసము, భూతాది యని మూడువిధములగు నహంకారము పుట్టుచున్నది. అహంకార మభిమానహేతు వైనది. వీనిలో వైకారికాహంకారమునుండి పదునొకం డింద్రియములు పుట్టినవి. భూతాద్యహంకారమునుండి శబ్దతన్మాత్ర, దీనినుండి ఆకాశము, స్పర్శతన్మాత్ర దీనినుండి వాయువు, రూపతన్మాత్రయు, ఇందునుండి తేజస్సు, రసతన్మాత్రయు, దీనినుండి జలము, గంధతన్మాత్రయు దీనినుండి పృథివియును బుట్టినవి.

సత్వశూన్య మనఁగా—కాలము ఇది నిత్యమై యీశ్వరునికి క్రీడాపరికరమై శరీరమై యుండును.

ఈశ్వరుఁడు

సర్వేశ్వరుఁడు, సర్వశేషి, సర్వకర్మసమారాధ్యుఁడు, సర్వకర్మఫలప్రదుఁడు, సర్వాధారకుఁడు, సర్వకార్యోత్పాదకుఁడు, సర్వశబ్దవాచ్యుఁడు, సర్వజ్ఞుఁడు నగువాఁ డీశ్వరుఁడు. ఇతఁడే జగత్తున కుపాదాననిమిత్తసహకారికారణుఁ డగుచున్నాఁడు. సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టవేషముచే నుపాదానకారణము, సంకల్పవిశిష్టవేషముచే నిమిత్తకారణము, కాలాదుల కంతర్యామిగా నుండుటచే సహకారికారణము. కార్యరూపముగా వికరించుటకు దగినవస్తు వుపాదానము. కార్యరూపముగాఁ బరిణమింపఁజేయునది నిమిత్తము. కార్యోత్పత్తి కుపకరణమగు వస్తువు సహకారి. ఇట్లు శ్రీమన్నారాయణుఁడే త్రివిధకారణ మని విశిష్టాద్వైతవేదాంత మ్ముద్ఘోషించుచున్నది. న్యాయయుక్తము లగు వేదాంతివాక్యములను బాగుగ విమర్శించినయెడల శ్రీమన్నారాయణుఁడే జగత్కారణ మని స్థిరపఱుపఁబడుచున్నది. ఎట్లంటేని; "తదైక్షత బహుస్యామ్" అను శ్రుతిలోఁ జెప్పఁబడిన యీక్షాపూర్వక మగుసృష్టి యచేతనమగు ప్రకృతి కుపపన్నము కాదు గావునఁ బ్రకృతి జగత్కారణము కానేరదు. ఛాందోగ్యమందు సదాకాశప్రాణశబ్దవాచ్యములకు జగత్కారణత్వము ప్రతీయమాన మగుచున్నది. వాజసనేయకమందు బ్రహ్మవాచ్యము కారణమని ప్రతీయమాన మగుచున్నది. సర్వశాఖాప్రత్యయన్యాయముచే సత్తు, ఆకాశము, ప్రాణము, బ్రహ్మ, ఆత్మ మొదలగు సామాన్యశబ్దముల కేకవిషయత్వము ప్రతిపాదింపవలసి యుండఁగా భాగపఠన్యాయముచే సామాన్యశబ్దములకు విశేష మగు బ్రహ్మయందు బర్యవసానము చెప్పవలసి యున్నది. మరల నీబ్రహ్మశబ్దవాచ్యునికి "ఆత్మా వా ఇద మేక మే వాగ్ర ఆసీత్, నాన్య త్కించన మిషత్" ఇత్యాద్యైతరేయశ్రుతిలోఁ జెప్పబడిన ఆత్మశబ్దవాచ్యునియందుఁ బర్యవసానము కలుగఁగా నీ యాత్మశబ్దవాచ్యుఁ డెవఁడు? ఇంద్రుఁడా? అగ్నియా? ఉపాస్యుఁడని ప్రసిద్ధిగాంచిన సూర్యుఁడా? సోముఁడా అని సంశయము కలుగఁగా నీదేవత లందఱు కర్మవశ్యులు, పరిమితైశ్వర్యులు నని శ్రుతులలోఁ జెప్పఁబడుచుండుటచే వీరు జగత్కారణభూతులు కాఁజాలరు. శ్వేతాశ్వతరమందు "ఏకో హి రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థుః, య ఇమాన్ లోకా నీశత ఈశనీభిః," అని రుద్రునికిఁ గారణత్వము చెప్పఁబడినది. అథర్వశిఖయందు "రుద్రుఁడే సర్వాత్ముఁ" డనియు, తైత్తిరీయమందు "హిరణ్యగర్భ స్సమవర్తతాగ్రే" అని హిరణ్యగర్భుఁడు జగత్కారణ మనియు గనఁబడుచున్నది. కాని యాయాయిశబ్దములచే ప్రసిద్ధముగా వ్యవహరింపఁబడు చిత్రచతుర్ముఖాదులు జగత్కారణము కారు. ఏలయన; "యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వమ్," తత్ర బ్రహ్మా చతుర్ముఖో ఽజాయత", "ప్రజాపతిః ప్రత్యగ్రపర్ణే సమభవత్", "హిరణ్యగర్భం పశ్యతి జాయమానమ్", అని అనేకశ్రుతులయందు శ్రీమన్నారాయణునిచే సృజింపఁబడినవాఁ డనియు, "న బ్రహ్మా నేశానః", "బ్రహ్మాదిషు ప్రలీనేషు", అని సంహరింపఁబడువాఁ డనియు బ్రహ్మ చెప్పఁబడుచున్నాఁడు. అట్లనే రుద్రుఁడుకూడ "నారాయణాద్రుద్రో జాయతే" "బుద్ధ్వాదా త్రిశిఖ స్సూలపాణిః పురుషో ఽజాయత", సంవత్సరే కుమారో ఽజాయత, తం ప్రజాపతి రబ్రవీత్, కుమార కిం రోదిషి? సో ఽబ్రవీత్, అనపహతపాప్మా ఽహ మస్మి," ఇత్యాదిశ్రుతులచే రుద్రుఁడు సృజింపఁబడినవాఁడనియు, ననపహతపాపుఁడనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడు గావున జగత్కారణము కానేరఁడు. కావున శివ శంభు శంకర మహాదేవాదిశబ్దము లన్నియు "యాని నామాని గౌణాని విఖ్యాతాని మహాత్మనః" అన్నట్లు గౌణవృత్తిచే భగవద్గుణములుగా సమన్వయింపఁబడినవి. మహోపనిషత్ప్రణీత శ్రీవైకుంఠస్తవమందు "త్వమీశ్వరోఽసి న పరోఽస్తి నేశ్వరోఽన్యో విశ్వస్య చాసి పతి రస్య పరాయణంచ, నారాయణ త్వమతపర స్త్వమిహైక ఏవ బ్రహ్మేశయోపి భవదీక్షణలబ్ధసత్తాః. సర్వశ్రుతిష్వనుగతం స్థిరమప్రకంప్యం నారాయణత్వమపరం త్వయి నాన్యదన్యమ్, సూక్తం తు పౌరుష మశేషజగత్పవిత్రం త్వాముత్తమం పురుష మీశ ముదాజహార. యన్మూలకారణ మబుద్ధ్యత సృష్టివాక్యై ర్బ్రహ్మేతి వా సదితి వాత్మగిరాథవా తత్, నారాయణ స్త్వమితి మహోపనిషద్వ్యవీతి సౌబాలికీ ప్రభృతయో ప్యనుజగ్ము రేనామ్". అని చెప్పినట్లు మహోపనిషత్తు, నారాయణోపనిషత్తు, సుబాలోపనిషత్తు, మైత్రాయణీయము, పురుషసూక్తము, నారాయణానువాకము, అన్తర్యామిబ్రాహ్మణము మొదలగువానియందు శ్రీమన్నారాయణుఁడే పరమకారణ మనియు, సర్వవాచ్యుఁ డనియు, జగచ్ఛరీరకుఁ డనియు, మోక్షప్రదుఁ డనియు నుపపాదింపఁబడుచున్నది.

బ్రహ్మ యొక్కటియే సత్యము. అది నిర్గుణము, తద్వ్యతిరిక్తమగు జ్ఞాతృజ్ఞేయాదివికల్పము లన్నియు బ్రహ్మయందుఁ గల్పితములు గావున మిథ్య యనంబడును. బ్రహ్మకవిద్యచే సంసారము కలుగుచున్నది. తత్త్వమసీ త్యాదివాక్యజన్యజ్ఞానము సంసారనివర్తకము. కావున నిర్విశేషచిన్మాత్రబ్రహ్మమునే వేదాంతములు చెప్పుచున్నవని యద్వైతులు ప్రతిపాదించుచుండగా వేదాంతములకు నారాయణునియం

దట్లు తాత్పర్యము. అతనికి సమస్తకల్యాణగుణాత్మకత్వ మెట్లు సంగచ్ఛమానమగునని శంకించెదవేమో సమాధానమును జెప్పెద వినుము.

కారణత్వమును బ్రతిపాదించుశ్రుతులచే నారాయణుని కారణత్వముసిద్ధింపగా శేషశ్రుతులకు నశేషశ్రుతులకుఁ గలవిరోధము ఘటకశ్రుతులచేఁ బరిహృతము కాఁగా నిర్గుణశ్రుతులు హేయగుణనిషేధపరము లగుటవలనను, జ్ఞాతృజ్ఞేయాది వికల్పములను బోషించుచు నవిద్య యను నది యొకటి కలదని చెప్పుటకుఁ బ్రమాణము లేకపోవుటవలనను బ్రహ్మకార్యమగుజగత్తు సత్యమగుటవలనను, అవిద్యచే సంసారము కలిగిన యెడల జీవగతదోషము లన్నియు బ్రహ్మయందు సంభవించుటవలనను, అట్టి అవిద్యను దొలఁగించుటకు సాధనాంతర మొకటి కలదని చెప్పుటకు శక్యము కాకపోవుటవలనను, అద్వైతవాద మసంభావ్యము గావున నిర్విశేషచిన్మాత్రబ్రహ్మము సిద్ధింపదు.

అందువలన శ్రీమన్నారాయణుఁడే నిఖిలజగత్కారణుఁడు నిఖిలహేయప్రత్యనీకకల్యాణైకతానుఁడు, మోక్షప్రదుఁడు నని సిద్ధాంతీకరింపఁబడినది. సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్ట మగుబ్రహ్మకారణము. స్థూలచిదచిద్విశిష్ట మగుబ్రహ్మ కార్యము. కారణము కంటె కార్యము వేఱు కాదని విశిష్టాద్వైత వేదాన్తసమ్ప్రదాయము. ఈశ్వరుఁడు సర్వజ్ఞుఁడు, సర్వశక్తియు నీశ్వరు సంగీకరింపమిచేత నిరీశ్వరసాంఖ్యమతము, మీమాంసకమతము నిరసింపఁబడినవి. పరబ్రహ్మ ముపాదానకారణత్వము కూడ నొప్పనట్లు నీశ్వరుఁడు నిమిత్తకారణుఁడే యని వాదించునైయాయికులు పాశుపతులు నిరసింపఁబడు చున్నారు. కార్యమునుగుఱించి యీశ్వరుఁ డుపాదానమునిమిత్తము నయినట్లే కర్తృత్వము ప్రేరకత్వము నియంతృత్వము అనుమంతృత్వము సహకారిత్వము, ఉదాసీనత్వము మొదలగునవి కూడ నుపపన్నము లగుచున్నవి. శరీరగతములగు బాల్యయౌవనాద్యవస్థ లేరీతిగా జీవునికంటవో అట్లే చిదచిచ్ఛరీరకుఁడగు పరమాత్మకుఁ జిదచిద్గతదోషము లెంతమాత్ర మంటవు గావున నిర్వికారశ్రుతికి భంగము లేదు. శరీరలక్షణము లైన ఆధేయత్వవిధేయత్వశేషత్వాదులు జగత్తునకుఁగూడ సమన్వయించు చున్నవి గావున జగచ్ఛరీరకుఁ డైన యీశ్వరుఁడు తద్గతదోషాసంస్పృష్టుఁడై యున్నాఁడు.

మోక్షస్వరూపము

సకలజగత్కర్తయు, సర్వజ్ఞుఁడు, సర్వశక్తి, సమస్తకల్యాణగుణాకరుఁడు, నిఖిలహేయప్రత్యనీకుఁడు నైన పరమాత్మయొక్క అనుగ్రహముచే జీవుఁడు నివర్తితాశేషబంధనుఁడై అర్చిరాదిమార్గము ద్వారా అప్రాకృత నిత్యవిభూతి నొంది ఆవిర్భూతగుణాష్టక స్వరూపుండై నిరంతరభగవదనుభవజనితమహానందార్ణవనిమగ్నుఁడై పునరావృత్తిరహితుఁడై యుండుటయే మోక్షము. అట్టిమోక్షమునకు ముఖ్యసాధనము భగవదనుగ్రహము. దాని కుపాయము జ్ఞానధ్యానవేదనోపాసనాదిశబ్దవాచ్యమగు భక్తియోగము. ఇంతకంటె మోక్షసాధనము మఱి లేదని "తమేవం విద్వా నమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ" ఇత్యాదిశ్రుతులు పలుకుచున్నవి. ఈభక్తియోగము నకు యజ్ఞదానాదులు, నిత్యనైమిత్తికకర్మలు, శమదమాదులు నుపకారకములు.

మకరసంక్రమణము

వడ్డాది సుబ్బారాయుఁడు గారు

విస్సను మన్నుఁ జేసికు సుభిక్షముగా నొనరింపఁజాలు నర్కసన్నుతిఁ గన్న దీమకరసంక్రమణం; బతిఘోరపాతకుల్
సన్నమియిం దొలంగి, యట స్వర్గసుఖంబు ఘటిల్లు; గంగ యేఁ
దిన్నగఁ ద్రావఁ జేయుఁడని దీనులకుం బరమాన్నమా నిటన్.

ఉ. అల్లుగ నత్తలింటికిని, నమ్మల యిమ్ముల కాఁడుబిడ్డలం
జెల్లలతోడఁ జేర్చు, ననఁ బెద్దరయో! నోములు గట్టులేఁగలం
దల్లులపాయి సర్వమును ద్రావఁగ నిచ్చును; బందిశృంఖలల్
సల్లగఁజేయు; నీమకరసంక్రమణంబు మహామహం బహో!

చ. అరుణరుచిం గ్రసించి, తలయంట్లపొంజిం బోగమంచు మించెఁ గ
న్నెరయయి పంచుగం బ్రజకు నింగికిఁ బ్రాఁకు నిమందు నిండుచం
దురుఁ బురుడింప భూరుహతతుల్ సహజాతరసాలనూనమం
జరులకు దాపకేలి యనుజాలిని బావ్వకణాళి రాలుపన్.

ఉ. వెల్లులు గోపెలన్నిటను, వీధులనుండు నెగళ్లు, నిండ్లనా
కళ్లను బ్రుగ్గుబ, ట్లముంగఁ గ్రేవల సున్న పుబొట్లు జేసు, ఉ
త్పల్లపుఁ బూసరుల్ పసుపుఁబూఁతలు ద్వారములందుఁ గుంకుముల్
పల్లెలఁ బట్టణాలఁ గనుఁబండువు సంక్రమణంపుఁబండుగన్.

ఉ. కోమట్లు నత్తి మల్లిరిరి ప్రావ్వనాశెలుఁ జిత్రవర్ణస
ద్ధమ్ముల మేల్తమ్ముతములు గమ్యశిరస్త్రము లాగుతామ్రమా
శమ్ములు, శత్రు పికటి కాలం దలఁపింపుము, గోపురిన్ యథే
చ్ఛమ్ముల చరింపు, నీమకరసంక్రమణమ్మున శౌర్యధుర్యముల్.

చ. కడచెను దద్దినాలయమఘాతుకకాలము; వచ్చెఁ బెండిలుల్
నడుగులఁ జేయుశోభనపువాసరముల్ గలయుత్తరాయణం;
బెడలెడు నల్లభూజనుల కెల్ల ఘటిల్లినకాకరూ పికం;
గడగుడి డాయఁగంటి; మెఱిగంటియుగాద శుభాదిఁ గావుతన్.

నన్నయభారతమందలి ఛందోవిషయములు

గిడుగు వేంకట సీతాపతి గారు, బి. ఏ. యల్. టి

నన్నయకు పూర్వము తెలుఁగుకవిత్వము లేకపోలేదు; గాని, మనకు తెలిసినంతవఱకు ఆంధ్రసారస్వతమందు నన్నయ రచించిన భారతమే మొదటిగ్రంథము. గనుక, ఆంధ్రవ్యాకరణమునకున్ను, ఆంధ్రఛందస్సునకున్ను నన్నయభారతము ప్రధానమైన లక్ష్యగ్రంథము.

లోకమందలి సాధువును బట్టి కవులున్ను, కవులవాడుకను బట్టి లాక్షణికులున్ను భాషకు సంబంధించిన పడికట్లు కాలానుసారముగా నిర్ణయించుకొంటూ ఉండవలసినదే కాని, ముందుగా నియమము లేర్పరచి వాటిని అనుసరించి కవులున్ను, లోకమున్ను ఉండవలెనన్న వ్యవస్థ ఎంతదొడ్డలాక్షణికుడేర్పరచినా నిలవదు. లక్షణములు కాలానుసారముగా మారకపోతే, లక్షణము లోకంతోనా, కవిప్రయోగములు ఒకతోవా కాక తప్పదు.

భాష మారుట లేదనిన్ని లక్షణములను కవులు పూర్తిగా అనుసరిస్తూ ఉన్నారనిన్ని పెద్దతోవ త్రొక్కి వాదించేవారికి, నన్నయభారతమందలి వ్యాకరణ విషయములున్ను ఛందోవిషయములున్ను ప్రత్యేకించి చూపిస్తేనే కాని ఈ రెండువిషయములలోను కవుల ప్రయోగములు రానురాను ఎట్లు మారుతూవచ్చినవో బోధపడదు.

లోకవ్యవహారసిద్ధమైనభాషావిషయములలో కవికి స్వాతంత్ర్యము తక్కువ గాని, ఛందోవిషయములలో కవికి కావలసినంత స్వాతంత్ర్యమున్నది. సంగీతశాస్త్రమువలెనే ఛందశ్శాస్త్రమున్ను కళకు సంబంధించి ఉన్నది. కళానిపుణులు క్రొత్తమార్గములను అవలంబించి జనుల హృదయములు రంజింపజేయవచ్చును. అప్పుడు ఆమార్గములను పరిశీలించి, కొన్నిలక్షణములను ఏర్పరచి, లాక్షణికులు తమలక్షణగ్రంథములలో చేర్చుకొంటారు.

నన్నయభారతమందలి ఛందోవిషయము లన్నీ మొదట జాగ్రత్తగా పరిశీలించి, ఆంధ్రఛందస్సు నేటివరకు ఎట్లు పరిణమిస్తూ ఉన్నదో వివరించి, మధురకవులు ఇప్పుడిప్పుడు ఎట్లు పండితులకున్ను పామరులకున్ను ఆదరణీయము లవుతున్నవో చర్చించి వ్యాసములు వ్రాయదలచినాను. ఈ విషయములలో మొదట పేర్కొన్న విషయమైనా పూర్తిగా చర్చించుటకు ఈ సంచికలో స్థలము చాలదేమో. గనుక, ముఖ్యమైన విషయములు సంగ్రహించి తెలియజేస్తున్నాను. నన్నయ యథేచ్ఛముగా చేసుకొన్న ఛందోనియమము లేవో తెలుసుకోవలెనన్న కోరికతోనే ఈవిమర్శ తలపెట్టినాను. మన కుచితమైనవి కాకున్నా ఆ నియమములనే మన మిప్పుడు పాటించవలెనన్న ఉద్దేశము నాకించుకంతమాత్రమును లేదు. మన కిష్టమయినవే నన్నయకుకూడా ఇష్టమయినవని రుజువుచేయుటకు సంకల్పించి, అన్వేషిస్తే, సత్యము తెలుసుకొనుట కష్ట మవుతుంది.

వచనములు, పద్యములు

నన్నయభారతమందు మొదటిశ్లోకము, ఆశ్వాసాంతగద్యలు కాక 1492 వచనములు, 2497 పద్యములు ఉన్నవి. ఈపద్యములలో ఏవేవి ఎన్నెన్ని ఉన్నవో చూడండి:—వృత్తములు మొ॥ :—

శా. 18	స్ర. 1	వసంత 3	అంబురుహ 1
మ. 61	మ. స్ర. 2	స్వాగతం. 2	రథోద్ధత. 1
ఉ. 185	మాలిని. 2	తోటకం. 1	మణిభూషణం. 1
చ. 241	కవిరా. 2	పద్మకం. 1	లయగ్రాహి 3
మత్త. 26	మాలిని. 7	ద్రుతవి. 1	దండకం. 1
తరల. 25	పృథ్వి. 5	ననమ. 1	మొత్తము. 591

సంస్కృతములో లేని జాత్యుపజాతిగీతాదులు:—

క. 1223	ఆ. వె. 195	ఉత్సాహ. 4	మధ్యాక్కర. 39
సీ. 251	తే. గీ. 181	తరువోజ. 12	మధురాక్కర. 1

మొత్తము 1906.

తెలుఁగుభాషకు ఏయేవృత్తములు సహజముగా అమరియుండునో ఏవి సులువైనవో మొదలయినవిషయములు మరియొకవ్యాసములో చర్చింపదలచినాను.

నన్నయ వాడిన వృత్తములలో కొన్నింటి కొన్నివిశేషములు కలవు.

పృథ్వి

నన్నయ 11 అక్షరముల పిమ్మట వడి నిల్పినాడు. చూడండి. "భీమారిలోకచిత్తుఁడై తగిలి ♦ పాయుమక్ ముందటన్" (ఆది. 2. 163)—అప్పకవి, అనంతుడు, చిన్నకోటపెద్దన, కవిజనాశ్రయకర్త ఇట్లే నియమము చేసినారు. తాతంభొట్లు 13 అక్షరముల తర్వాత వడి నియమించినాడు. పెద్దనమాత్రము సంస్కృతమర్యాద ననుసరించి 8 తర్వాత తొమ్మిదింట వడి నిల్పినాడు.

పద్మకము

నన్నయ పదియవదింట వడి నిల్పినాడు. చూడండి:—"పాదుకు పల్కువిని ♦ వాడదు నాకదురాత్ముఁడై" (ఆది. 6. 227) అనంతుడు, అప్పకవి మొదలయినవారు 11-వది విరామాక్షరమని నియమించినారు.

కవిరాజవిరాజితము

అప్పకవి మొదలయిన లాక్షణికులు ప్రతిచరణములోను 8-వ అక్షరము, 14-వ అక్షరము, 20-వ అక్షరము, విరామాక్షరములుగా నియమించి, ఇవి మొదటి అక్షరముతో మైత్రికలవి కావలెనని లక్షణము చేసినారు. ఈ నియమము కంకంటిపాపన మొదలయినవారు

కొందరు పాటించినారు; గాని నన్నయ, పెద్దన, జక్కన 14-వ చోటనే వడి నిల్పినారు. తిక్కన రచించిన స్త్రీపర్వములో రెండు పద్యము లున్నవి. అందులో ఒకటి నన్నయ పాటించిననియమమును, రెండవది లాక్షణికులు చెప్పిన నియమమును అనుసరించి ఉన్నవి.

మధ్యాక్కరలు

అప్పకవి మొదలయిన లాక్షణికులందరున్ను ఒక్కవిధముగానే మధ్యాక్కరకు లక్షణము చెప్పినారు. ప్రతిపాదములోను రెండు ఇంద్రగణములు, ఒక సూర్యగణము, రెండు ఇంద్రగణములు ఒక సూర్యగణము. అందరున్ను మూడవగణము తర్వాతనే వడి నియమించినారు. నన్నయ రచించిన మధ్యాక్కరచరణములలో నాల్గవగణము తర్వాత వడి కనబడుచున్నది. యుద్ధమల్లుని శాసనాక్కరలలో సైతము నాల్గవగణముతర్వాతనే వడి ఉండుటచేత పూర్వకాలములో ఇట్లే ఉండేదని ఊహించవలసి ఉన్నది. తిక్కన మధ్యాక్కరలు వ్రాయ లేదు. ఎఱ్ఱాప్రెగడ మూడవగణముతర్వాతనే వడి పాటించినాడు. మరి యేకవిన్నీ మధ్యాక్కరలు చెప్పినట్టు కనబడదు. లాక్షణికులు ఎఱ్ఱాప్రెగడ పాటించిన వడినియమమును అనుసరించి లక్షణము చెప్పి నారు గాని నన్నయ పాటించిన వడినియమము గురించి చెప్పనే లేదు.

వడి విషయములోనే కాక గణములవిషయములో సైతము నన్నయమధ్యాక్కరలకున్ను లాక్షణికులు చెప్పిన మధ్యాక్కరలకున్ను భేదమున్నట్లు కనబడుతున్నది. నన్నయ మధ్యాక్కరలకు పాఠభేదములు అనేకముగా ఉన్నవి. నన్నయ ఎట్లు రచించినాడో తెలుసుకొనుట కష్టముగా ఉన్నది. అచ్చుపడ్డప్రతులు వ్రాసినయొకల వాస్తవము ఏదో తెలియదు. పరిష్కర్తలు లాక్షణికులు చెప్పినట్లు సవరించుటకే ప్రయత్నించినారు గాని వాస్తవము తెలుసుకొనుటకు ప్రయత్నించలేదు. ఇంతకూ ఆప్రయత్నమైనా సఫలము కాలేదు. అచ్చుపడ్డ ప్రతులలో దృష్టాంతముగా వేమూరివారు ప్రకటించినది చూడండి:—

"తనదివ్యశక్తి నప్పాశముల విడిచి ♦ తన్మునినాథు (ఆది.8.112)

"సమరంగ ధర్మువు రక్షింపఁ బ్రీతి ♦ నని శత్రులందు (అర.1.225)

ఈవిధముగా కొన్నిచరణములలో గణములతీరు లాక్షణికులు చెప్పినట్లు లేదు.

కొన్నిచోట్ల చాలావ్రాతప్రతులలో ఒక్కవిధముగానే ఉన్న పాఠములు అచ్చుపడ్డప్రతులలో కనబడకపోవుటచేతను, అచ్చుపడ్డ పుస్తకములలోని పాఠములు కొన్ని "రాజు గావలె" (ఆది. 4. 175) "పూజింపుమను" (అర.2.355) నన్నయ వ్యవహారమందున్న "రాజు గావలయు, పూజింతుము" అనే ప్రయోగములకు విరుద్ధముగా ఉండుట చేతను, పరిష్కర్తల పాఠములు ప్రమాణమైనవి కావని ఊహించ వలసి ఉన్నది. గనుక, నన్నయమధ్యాక్కరలపై ఖరి నిర్ణయించుటకు శక్యము గాకున్నది.

ఈవిషయము కొంతవరకు విమర్శించినవారు శ్రీయుతులు టేకుమళ్ల రాజగోపాలరావు పంతులుగారు; బ్రహ్మశ్రీ వఝల చినసీతారామ స్వామిశాస్త్రిగారు మొదలయినవారు. నేను కొంతవరకు విమర్శించి నాయభిప్రాయములు అనంతుని ఛందోదర్పణమునకు నేను వ్రాసిన ఉపోద్ఘాతములో ప్రకటించినాను. ఈవిమర్శనము ఇంకా పూర్తి కాలేదు. "భారతి" సంచికలలో "నన్నయమధ్యాక్కరలు" అనే శీర్షికక్రింద కొన్నివ్యాసములు వ్రాయదలచినాను; గనుక, ఇక్కడ వీటివర్చ ఇంతటితో చాలిస్తున్నాను.

సీసములు; ఆటవెలదులు; తేటగీతులు *

నన్నయభారతమందు 251 సీసములు, 195 ఆటవెలదులు, 181 తేటగీతులు ఉన్నవి. ఈ 251 సీసములలోను ఆటవెలది గల సీసములు 224; తేటగీతిగల సీసములు 27 మాత్రమే. దీనినిబట్టిచూడగా నన్నయకు తేటగీతులకంటె ఆటవెలదులపై అభిమానము ఎక్కువగా ఉన్నట్లు కనబడుతున్నది. అంతేకాదు. నన్నయగ్రంథమందు 2497 పద్యము లున్నవి; అందులో కందములసంఖ్య (1223) అన్నిటికంటె ఎక్కువ; కందములతర్వాత ఆటవెలదులసంఖ్యయే (419) ఎక్కువ.

ఈ సీసాదులలో నన్నయ కొన్ని అసాధారణనియమములు పాటించినాడని తోచి, సుమారు పదిసంవత్సరములక్రిందట పరిశోధించుటకు ప్రారంభించినాను. అంతకుపూర్వము ఈవిషయమును గురించి లాక్షణికులు, విమర్శకులు ఏమైనా వ్రాసినారేమో అని పరిశీలించినాను. కవిజనాశ్రయము, కావ్యాలంకారచూడామణి, అనంతుని ఛందోదర్పణము, అప్పకవీయము — ఈ గ్రంథములలో చెప్పిన సీసభేదములకున్ను నన్నయ రచించిన వివిధసీసములకున్ను సంబంధము అట్టే కనబడలేదు. అయితే, అప్పకవిమాత్రముసీసభేదములను పేర్కొని "సప్తవిధము లివియు; శబ్దశాసనుండు, పంచమామ్నాయ ఫక్కిలోఁ బల్కఁగాని, కడమకవు లాఱుసీసముల్ విడిచిపెట్టి, చెలఁగి సమసీసపద్యమే చెప్పినారు." అని వ్రాసినాడు; గాని, ఇందులో శబ్దశాసనుని (అనగా నన్నయ) గురించి చెప్పినదానికి అట్టే ఆధారము కనబడలేదు. అప్పకవి పేర్కొన్న ఏడువిధములైన సీసములలోను రెండు మాత్రమే నన్నయభారతమందు కనబడుతున్నవి:— (1) వడిసీసము; అనగా సర్వత్ర వడినియమమే కలది; (2) అవకలి వడిసీసము; అనగా సర్వత్ర ప్రాసయతినియమమే కలది.

ఈదిగువ నుదాహరించిన సీసములు అప్పకవి చెప్పిన సర్వతః ప్రాససీసమునకున్ను, అక్కిలిప్రాససీసమునకున్ను కొంతవరకు సంబంధము కలవిగా కనబడుతున్నవి; గాని పూర్తిగా అప్పకవి చెప్పినట్లు లేవు.

"సీ. పలుకులముద్దును ♦ గలికి క్రాల్గన్నుల
తెలుపును వలుఁద చన్నుల బెడంగు

---

* తెలుగుపత్రిక సం.1. సంచిక. 2. (1919-అక్టోబరు)లోను, వావిళ్లవారు ప్రకటించిన అనంతుని ఛందోదర్పణమునకున్ను, యథామూలముగా ఇప్పుడు వావిళ్లవారు ప్రకటించిన అప్పకవీయమునకున్ను నేను వ్రాసిన ఉపోద్ఘాతములలోను ఈవిషయము సవిస్తరముగా చర్చించినాను.

నలఘుకాంచీపద ♦ స్థలములయొప్పును
లలితాననేందుమం♦డలమురుచియు
నళినీలకుటిల కుం♦తలములకాంతియు,
నలజవ్వనంబున ♦ విలసనమును
నలసభావంబును ♦ బోలుపును మెలపును,
గలుగ నగ్గిరిజను ♦ దలఁచి తలఁచి
ఆ. ముదితయందుఁ దనదు ♦ హృదయంబు నిలుపుఁ
జేసి రాగ మెసఁగ ♦ భాసురముగ
గమనతో వనాంత♦గమన చేతస్కుఁడై
మర్త్య నవనిపతికి ♦ నాయ్య మమాగ ఆది 3 27

దీనికే వృత్తప్రాససీసమని గాడా పేరు కలదు

ఇందులో ఆటవెలదియందు సైతము ప్రాసాక్షరము సీసపాదములలోని ప్రాసాక్షరము (అనగా 'ల') అయితేనేకాని అప్పకవి చెప్పిన సర్వత్ర ప్రాససీసము కానేరదు

సీ. అంత గేహాహితు ♦ లమృతంబు గానక,
యొంతయు నలిగి ఎ♦లింద్రుఁ గూడె
నంతనం బుండి య♦సురదుర్లతోడిగా,
గ్రింతయు గాలు నిం♦కేల యనుచు
సంతినట్టి యు♦త్సాహమేతులై,
యంతంబు లేని ర♦థాశ్వములను
దంతులఁ బలపదా♦తుల నొడఁగూర్చి,
యంతకాకారులై ♦ యార్చి యమర
ఆ. నిలఁ దాఁకి రోసి ♦ రురుతరశరపక్ష
జాతవాతరయవి ♦ ధూతముకుచుఁ
జెదర జలదపంక్తి ♦ బెదర వజ్రాయుధు
హృదయ మగల నఁగఁ ♦ ద్రదళగణము ఆది 2-21

ఇందులో ఆటవెలద మొదటిచరణమందున్ను, మూడవచరణమందున్ను ప్రాసాక్షరము సీసపాదములలోని ప్రాసాక్షరము (అనగా 'ంత') అయితేనేకాని అప్పకవి చెప్పిన అర్ధప్రాససీసము (లేక, వృత్తప్రాససీసము) కానేరదు, అయితే, అనంతుడు "వృత్తంబులకుఁ బోలె పలయు నాల్గుగతులఁ బ్రాసము న్నిల్ప విగతులు నునుపఁ" అని చెప్పిన వృత్తప్రాససీసము కావచ్చును, గాని, లాక్షణికులు చెప్పని విశేష మొకటి ఈ నన్నయసీసమందున్నది పూర్వార్ధములందలి ప్రాసాక్షరము 'ంత' పశ్చిమార్ధములందున్ను ఉన్నది.

అప్పకవి చెప్పిన సమసీసము, విషమసీసము, సర్వలఘుసీసము నన్నయభారతమందు లేవు నన్నయసీసములలో వడి, ప్రాసనియమములు ఒక వ్యవస్థావిశేషమునుబట్టి ఉన్నవి, గనుక, వాటిలో ఏదిన్ని సమసీసము కాదు నన్నయ నాలుగు ఉత్సాహాలు మాత్రమే రచించినాడు, వాటిలో రెండింటతర్వాత వచనములున్ను, రెండింటితర్వాత ఆశ్వాసాంతగద్యలున్ను ఉన్నవి; గాని, తేటగీతిగాని, ఆటవెలదిగాని లేదు, గనుక, నన్నయ విషమసీసము రచించలేదనుట స్పష్టము.

అయితే, నన్నయ పైని చెప్పిన రెండువిధములయిన సీసములే (అనగా సర్వత్ర వడినియమమే కలవి, సర్వత్రప్రాసనియమమే కలవి) కాక, మరికొన్నివిధములైన సీసములు రచించినాడు వీటినిగురించి లాక్షణికులెవరును చెప్పియుండలేదు ఈసీసభేదములు ఏవ్యవస్థనుబట్టి ఏర్పడినవో చూడండి గీతరహితములైన సీసములు నాలుగు విధములు (1) సర్వయతిసీసములు, అనగా నాలుగుపాదములలోను, రెండుదళములందున్ను వడినియమమే కలవి (2) సర్వప్రాససీసములు; అనగా నాలుగుపాదములలోను, రెండుదళములందున్ను ప్రాసనియమమే కలవి (3) ప్రథమదళయతి ద్వితీయదళప్రాససీసములు, అనగా నాలుగుపాదములలోను మొదటిదళములందుయతినియమమున్ను ద్వితీయదళములందు ప్రాసయతినియమమున్ను కలవి (4) ప్రథమదళప్రాస ద్వితీయదళయతి సీసములు, అనగా నాలుగుపాదములలోను మొదటిదళములందు ప్రాసయతి నియమమున్ను ద్వితీయదళములందు యతినియమమున్ను కలవి సీసములకు చెప్పిన ఆటవెలదిగాని తేటగీతిగాని, మొదటచరణమున్ను, రెండవచరణమున్ను ఒకపంక్తిగాను, మూడవచరణము, నాల్గవచరణము ఒకపంక్తిగాను ఉంచినచో నయములు, పైనిచెప్పిన నాలుగు విధములున్ను గీతములందుకూడా కనబడుతున్నవి ఈవిషయము చాలా కాలముక్రిందట * వాడి వేంకటస్వామిగారు ఆంధ్రగ్రంథచింతామణిలో వ్రాసినారు అయితే, గీతరహితమైన సీసములు ఎన్నివిధములుగ ఉన్నవో, ఏయేవిధముల సీసము లెన్నెన్ని ఉన్నవో వారు విమర్శించలేదు అంతేకాక, వారివ్యాసములో నిర్దిష్టగపాట్లు కనబడినవి "నన్నయకవిత్వములోఁ బ్రథమదళయతిసీసములకుం బ్రథమదళయతిగీతాటవెలఁదులు లేనేలేవు" అని వారు వ్రాసినారు. గాని, ఉన్నది, చూడండి:—

సీ. పుణ్యకర్మంబులు ♦ వొలిసిన నర్వికి,
నేతెంచునట్టి య♦యాతివోలె
* * * *
తే. శార్ఙ్గవప్రియానా♦సన్నదేహాండసై
యుడిగి రథముమీఁదఁ ♦ బడితి నేను ఆది 1 191
* * * *

వీరేశలింగం పంతులుగారు ఆంధ్రకవులచరిత్ర ప్రథమభాగము (1917) పుటలు 72-74 లో చాముండికావిలాసకర్తృత్వమునుగురించి వ్రాస్తూ "నన్నయనియమమునకు కేవల విరుద్ధముగా పైసీసపాదములు పూర్వార్ధమందు ప్రాసమును ఉత్తరార్ధమందు వడిని కలవిగా నున్నవి" అని వ్రాసినారు దీనినిబట్టి నన్నయసీసములలో పూర్వార్ధమందు ప్రాసయతిన్ని ఉత్తరార్ధమందు వడిన్నిగల సీసములు లేవని పంతుల వారి అభిప్రాయమైనట్టు స్పష్టము; గాని ఇది పొరపాటు; చూడండి:

* వ్యాసము వ్రాసినవారు వేంకటస్వామిగారే అయినా ఈ విషయము మొదట పరిశోధించి కనుగొన్నవారు మహా-శ్రీ వడ్లమూడి వీరరాఘవ పంతులుగారు అనిన్ని, ఆవిషయము వేంకటస్వామిగారు తెలియజేయక పోవడము పొరపాటనిన్ని [illegible]

సీ. కలహంస పలికిన ♦ పలుకులు గోయించు,
వడి బ్రానిపోయిన♦నలన చూచు

* * * *

ఆ. నందు బుద్ధి నిలిపి ♦ కందర్పబాధిత
యగుచునున్నయది సైరాధినాథ. అర. 2. 26.

* * * *

నన్నయ పాటించిననియమముల వ్యవస్థ పరిశీలించినయెడల 16 విధము లయిన సీసములు ఏర్పడవచ్చును అవి ఈ దిగువ ప్రస్తరించి చూపించినాను:—

సీసముల ప్రస్తారము

1	2	3	4
సీ యతి గీ యతి	సీ యతి గీ ప్రాస	సీ యతి గీ య-ప్రా	సీ యతి గీ ప్రా-య
5	6	7	8
సీ ప్రాస గీ యతి	సీ ప్రాస గీ ప్రాస	సీ ప్రాస గీ య-ప్రా	సీ ప్రాస గీ ప్రా-య
9	10	11	12
సీ య-ప్రా గీ. యతి	సీ య-ప్రా గీ ప్రాస	సీ య-ప్రా గీ య-ప్రా	సీ య-ప్రా గీ ప్రా-య
13	14	15	16
సీ ప్రా-య గీ యతి	సీ ప్రా-య గీ ప్రాస	సీ ప్రా-య గీ య-ప్రా	సీ ప్రా-య గీ ప్రా-య

ఇందుకు తెలిపిన రెండింటికి చెప్పినయెడల తక్కినవి సులభముగా తెలుసుకొనవచ్చును.

(I) $\frac{\text{సీ. యతి}}{\text{గీ. యతి}}$ అంటే సీసపాదముల నాల్గింటను రెండుదళము లందును, గీతపాదముల నాల్గింటను యతినియమమే కలది

(II) $\frac{\text{సీ. య-ప్రా}}{\text{గీ. య-ప్రా}}$ అంటే సీసపాదముల నాల్గింటను మొదటి దళములందున్ను గీతప్రథమతృతీయచరణములందు యతినియమమున్ను తక్కినచోట్ల ప్రాసనియమమున్ను కలది

ఇందులో 12, 14, 15 సంఖ్యలక్రింద చెప్పినసీసభేదములు మాత్రము నన్నయభారతములో లేవు తక్కిన పదమూడువిధములయిన సీసభేదములున్ను కలవు. ఏయేవిధముల సీసములు ఎన్నెన్ని ఉన్న వంటే:—

(1) 158 (ఆది.1.27 మొ.); (2) 8 (ఆది II. 21 మొ.); (3) 2 (ఆది VIII. 82, అర. II. 344); (4) 8 (సభా I.46,187); (5) 8 (ఆది.1.88 మొ.); (6) 88 (ఆది.I.7) (7) I (ఆది. VIII. 115); (8) 4 (ఆది.III.115మొ.); (9) 16 (ఆది I 80మొ.); (10) 5 (ఆది.II.14); (11) 1 (అర.I.191); (13) 21 (అర. [illegible] మొ.); (16) 2 (అర.II.26,94) మొత్తము 251.

ఆనందముద్రణాలయ ముద్రితప్రతిలో చూస్తే 15 సీసములలో పైనిచెప్పిన నియమము ఒక్కొక్కచోట తప్పినట్లు కనిపిస్తుంది; గాని తాళపత్రప్రతులు చూచి సరియైనపాఠములు గ్రహించినయెడల నన్నయ రచించిన 251 సీసములున్ను పైని పేర్కొన్న నియమములను అనుసరించియే ఉన్నవని స్పష్టమగును. ఈపాఠములగురించి ఇక్కడ విస్తరించి వ్రాయుటకు అవకాశము చాలనందున రెండింటినిమాత్రమే వివరించి వ్రాస్తున్నాను అర. II. 280 "ఇన్నలోపాఖ్యాన మెప్పుడు" అనే సీసము సర్వయతిసీసము కావలసినదే కాని అచ్చుపుస్తకములో ఆటవెలది మూడవచరణము "నుతవర్తనుండైన ♦ ఋతుపర్ణు గీర్తింప" అని ఉండుటచేత నియమము తప్పినట్లున్నది. కాని అనేక తాళపత్ర ప్రతులలో "ఋజువర్తనుడు" అని "ఋషివర్తనుడు" అనిపాఠములున్నవి. అర II 162 "మతిహీనుండైతేన ♦ సతులపల్కులు" అనేసీసము సర్వప్రాసయతిసీసము కావలసినదే కాని అచ్చుపుస్తకములో "ర్ధనము లిట్లునేయ ♦ దనునా విధికి" అని ఉండుటచేత నియమము తప్పినట్లున్నది కాని కొన్ని తాళపత్రప్రతులలో "జనునె విధికి" అన్నపాఠము కనబడినది

నన్నయ (సీసములతో కలపక ప్రత్యేకించి) రచించిన తేటగీతులలోను ఆటవెలదులలోను పైని చెప్పిన నియమములు కలవు. అచ్చుపడ్డ ప్రతులు చూస్తే, వీటిలో గూడా ఒక్కొక్కచోట నియమము తప్పినట్లు కనిపిస్తుంది; గాని తాళపత్రప్రతులు చూచి సరియైనపాఠములు గ్రహించినయెడల నన్నయ రచించిన ఆటవెలదులు, తేటగీతులుకూడా సీసములవలెనే పైని చెప్పిన నియమములను అనుసరించి ఉన్నవని తేటపడును ఇందుకు రెండుగా మూడు ఉదాహరణములు చూడండి:—

తే సాక్షియును ధర్మవర్ధియు ♦ సాక్ష్యవిధులు
తప్పకాదు తప్పినను స♦ధర్మయుక్త
వరుణపాశసహస్రంబు ♦ వానిఁ గట్టి,
పాయు నేలేటి నొక్కొక్క ♦ రాయతివముగ సభ. 2.242.

ఇందులో మొదటిదళమందు యతినియమమున్ను, రెండవదళమందు ఒకచోట అనగా రెండవచరణమందు యతినియమమున్ను మరియొకచోట, అనగా నాల్గవచరణమందు, ప్రాసయతినియమమున్ను కలవు గనుక మీద చెప్పిన నియమము తప్పినట్లున్నది వ్రాతప్రతులలోని పాఠము చూడండి —

"సాక్షియును ధర్మవర్ధియు ♦ సాక్ష్యధర్మ
విధులు దప్పంగఁ జెప్పిన ♦ నధమవృత్తి

అని ఉన్నది. ఇందులో మొదటిదళమందు యతిన్ని రెండవదళమందు ప్రాసయతిన్ని కలవు. పైనిచెప్పిన నియమములు నిలిచినవి

"తే. వీనిపుట్టినపాపంబు♦వేళఁ జెక్కు
దుర్నిమిత్తముల్ పుట్టిన ♦ నిర్ణయించి
యేను జెప్పితిఁ దొల్లియు ♦ వీనిచేత,
నెట్టుఁ గౌరవులకు నెగ్గు ♦ పుట్టు ననియు" అర. 1.49.

దీనిలో నియమముచెప్పినది. వ్రాతప్రతులలోని పాఠము చూడండి. నియమము నిలిచినది. 3 వ పాదము "యేను జెప్పితిం దొల్లియు ♦ నిరిని చేత" అని ఉన్నది.

"ఆ. నైమధేశ్వయుంతు ♦ నలుఁ డన్న డసమర్థుఁ
డగుటఁజేసి గన్ను ♦ నన్యు లెఱుఁగ
నుండ నుండఁ గాన ♦ యయుసభాంతరగుల
కరిగి యిట్టు లనుచు ♦ నయన విూను" ఉ. 2-156

ఇది సర్వప్రతి యతినియమముకలది కావలసియుండెను. అచ్చుప్రతిలో ప్రాసనియమము నాల్గవచరణములో ఉన్నది. వ్రాతప్రతులలో ఈ నాల్గవచరణము "కరిగి యరిగి యిట్టు లనుచు విూను" అని ఉన్నది.

ఇటువంటినియమములు నన్నయ పాటించినాడని తెలియుటవల్ల ఒక గొప్పమేలు కలిగినది. ఈ విరామస్థలములలో పాఠభేదములు కనబడినప్పుడు ఏపాఠము నన్నయ రచించినదో తెలుసుకొనుటకు కొంత అవకాశము కలిగినది. ఇందుకు దృష్టాంతముగా నొకటి చూడండి:—

సీ. ఆ. మునివరేణ్యు శాప♦మునఁ జేసి యిప్పాట
ననయుమన్న వాఁడ ♦ నాఁటఁగోలె (అర. 4-119)

ఇది సర్వప్రాసనీసము కావలసినది; గాని, ఆ. 4 వ చరణములో ప్రాసయతికిమారుగా యతినియమము అచ్చుప్రతులలోను, కొన్ని వ్రాతప్రతులలోను ఉన్నది. ఒక వ్రాతప్రతిలో మాత్రము, "శాపమునఁ జేసి ననసి యి, ప్పాటనున్నవాఁడ ♦ నాఁటఁగోలె" అని ఉన్నది. ఇదియే సరియైనపాఠమని నన్నయపాటించిన నియమములబట్టి నిశ్చయించవచ్చును. ఇక్కడఖండాఖండ ప్రాస మున్నదని ఈపాఠము విడిచిపెట్టరాదు. ఈప్రాసము నన్నయభారతమందు ఇంకా కొన్నిచోట్ల కనబడుతున్నది.

యతి

లాక్షణికు లందరిలోను యతిభేదములను ఎక్కువగా వివరించి చెప్పినవాడు అప్పకవి గనుక, అతడు చెప్పినవాటిలో ఏవి నన్నయ భారతమందు నాకు కనబడలేదో వాటిపేర్లున్ను ఆయతులు ఎటువంటివో నావ్యాసము చదివేవారు సులభముగా తెలుసుకొనుటకై జ్ఞాపకార్థము ఒక్కొక్కదానికి ఒక్కొక్కఉదాహరణమున్ను ఈదిగువను విన్నవిస్తున్నాను.

1. లుప్తవిసర్గ స్వరయతులు (అ-దాసోహము)
2. ఋత్వసంబంధయతులు (కృ-ఇ)
3. ఋత్వసామ్యయతులు (కృ-మృ)
4. వృద్ధియతులు (ఇ-లౌకిక)

} స్వరయతులు

5. బిందుయతులు (ంప-మ)
6. [illegible] (జ్ఞ-న)
7. [illegible] (జ్ఞ-[illegible])
8. అనుస్వారసంబంధయతులు (ంప-ంబ)
9. అనునాసికాక్షరయతులు (ంప-మ; ంత-న)
10. [illegible] (ఘని-ఘూ[illegible])
11. [illegible] ([illegible]-ంయ, ంర-ంల)
12. అక్షరములలో ల (ళ) ములను మైత్రి
13. [illegible] ([illegible]-ఘ్ఘుర)
14. [illegible] ([illegible])

} వ్యంజనాత్మకయతులు

15. [illegible] (ఉ[illegible]-అ-ఇ)
16. [illegible] (అ-జు[illegible])
17. విభాగయతులు (ఇ-నాలుగు)
18. నామాఖండ[illegible] ([illegible])

} ఉభయయతులు

పైని పేర్కొన్న ఉభయయతుల నాలిగింటికిన్ని నన్నయభారతమందు ఎటువంటిప్రయోగమూ లేదు. ఈదిగువను పేర్కొన్న ఉభయయతులలో నేటికి ఎటువంటిప్రయోగములు నన్నయభారతమందు కనబడెనో విన్నవిస్తున్నాను.

(1) యుష్మదస్మచ్ఛబ్ద యతులు:—"త్వత్పాత్త్రులమైన యస్మదాదులకల్ల గా" (ఆది. 2-215) అని వ్యంజనమునకుమాత్రమే ప్రయోగమున్నది; గాని, స్వరమునకు లేదు.

(2) పరరూపయతులు:- ఒక్క 'వేదండ' శబ్దమునకే ప్రయోగమున్నది. అది ఆదిపర్వములో (3-227) పద్యములోని "పండితాహిత" అనేపద్యములో ఉన్నది. అయితే దానికి రెండువిధములైన పాఠములు కలవు. "వే। దండమండలదండితుండ వి♦దారణాసిభుజార్గళా" అని కొన్నిప్రతులలోను "వే। దండగండవిదారిఘోరత ♦ రాసిభాసిభుజార్గళా" అని కొన్నిప్రతులలోను ఉన్నవి. అప్పకవి 'వేదండ, సారంగ' శబ్దములను రెండేసిపద్యములు చెప్పిన ఒకటి స్వరమునకున్ను ఒకటి వ్యంజనమునకున్ను ఉదాహరించినాడు. వేదండశబ్దముక్రింద వ్యంజనమునకు ఉదాహరణముగా భీష్మపర్వములోని పద్యమున్ను, స్వరమునకు ఆదిపర్వములోని ఈపద్యమున్ను ఉదాహరించినాడు. కూచిమంచి తిమ్మకవి కూడా అచ్చుకు వచ్చి నిలిచిఉన్న పాఠమునే తన సర్వలక్షణసారసంగ్రహములో ఉదాహరించినాడు. గాని, పాఠభేదము లుండుటచేత నన్నయ ఎట్లు రచించినాడో నిశ్చయముగా చెప్పలేము; గాని, స్వరము ప్రత్యేకించవచ్చునన్న జ్ఞానము భాషాపండితులకే కాని సాధారణుల కుండదని చెప్పవలసిన పరరూపాది శబ్దములు విరామస్థలమందు వాడినప్పుడు, నన్నయ వ్యంజనమునకే కాని స్వరమునకు వడి నిల్పడని నా అభిప్రాయము. ఈ అభిప్రాయము సరియైనదని, పక్కన ఉభయయతివిషయములో నన్నయ ఎట్లు వడి నిల్పినాడో చూచినతర్వాత స్పష్టము కావచ్చును *

* వేదండశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి విమర్శించవలసి ఉన్నది. "వేదః సామవేదః అండః జననకారణం యస్య సః వేదండః సామోద్భవ ఇతి ప్రసిద్ధిః" అని అప్పకవీయములో చెప్పినట్లే కొందరుపండితులు చెప్పుతున్నారు. గాని, దీనికి సిద్ధాంతకౌముదిలో ఆకరము కనబడదు. కట్టు

3. ప్రాదియతులు:—

వీటికి లక్ష్యములుగా ఈక్రిందను ఉదాహరించినవి నన్నయ భారతమందు కనబడుచున్నవి:—

ప్ర—ప్రాప్త (ఆది 3.141); ప్రార్థించి (ఆది. 7.15); ప్రారబ్ధ (ఆది. 7.150); ప్రారంభ (స. 1. 106, 246.)

ప్రతి—ప్రత్యక్ష (ఆది. 7. 35)

అతి—అత్యంత (ఆది. 7. 58)

అభి—అభ్యుదిత (ఆది. 3. 124); అభీష్ట (ఆది. 3. 82; అర. 2. 317) అభ్యుదయ (స. 1.18)

సమ్—సమంచిత (ఆది. 1. 89); సమర్పణ (ఆది. 2. 40); సముల్ల (ఆది. 4. 39); సమీహిత (ఆది. 4. 127); సమక్షము (ఆది 6. 49); సమర్థత (ఆది. 6. 49) సమృద్ధు (ఆది. 8. 15); సమేత (ఆది. 8. 256); సముదయ (అర. 2. 282) సమగ్ర (అర. 1.359)

అప—అపేత (ఆది. 4. 20); అపాంక్తీకృత (అర. 1. 28)

వి—వ్యపగత (ఆది. 1. 149); స. 1. 35); వ్యాపాదిత (ఆది. 8. 117)

నిర్—నిరంతర (ఆది. 1. 72; అర. 4. 65);

ఉత్—ఉదాత్త (ఆది. 1. 10; 8. 53); ఉదగ్ర (ఆది. 7. 118; స. 1. 160; అర. 1. 305, 361)

వీటిలో వ్యంజనమునకే కాని స్వరమునకు ఎక్కడనూ వడి నన్నయ పాటించలేదు.

సమున్నత (ఆది. 3. 159); నిరర్థక (ఆది. 8. 31); నిరాగసుండ (స. 1. 184) ఈ మూడింటిలోమాత్రము స్వరమునకే వడి నిలిచియుండుటచేత ఈపాఠములు సరియైనవో కావో చూడవలసి వచ్చినది.

"ఉ. నిగ్రహమేది నన్ను ధరణీవర! కూపము వెల్వరించునాఁ
దుగ్రమయూఖసాక్షిగ సముస్నతదక్షిణపాణిఁ జేసి"

అని వేమూరివారిప్రతి (1907) లో ఉన్నది. అందులోనే శుద్ధపత్రికలో "ఒప్పు" అనే శీర్షికక్రింద "దుగ్రమయూఖసాక్ష్యముగ నున్నత" అన్నపాఠము కనబరచినారు. ఈపాఠమే తక్కిన ప్రతులలో ఉన్నది. ఈలాగుననే 'నిరర్థక' 'నిరాగసుండ' అనేశబ్దములు గల చోట్ల పాఠభేదము లున్నవో అని చూచినాను గాని, భిన్న పాఠములు నేను చూచిన ప్రతులలో కనబడలేదు. ఇంకా మరికొన్ని ప్రతులు చూస్తేనే కాని నన్నయ ఏమి ఉద్దేశించినాడో చెప్పలేము.

'నిర్' అనే ఉపసర్గతోనున్న శబ్దములు స్వరప్రధానవడికే వాడినట్లు స్పష్టమైతే కావచ్చును. అప్పుడు,—"భారత్యమరాపగౌఘము నిరంతరసంతత" (ఆది. 1. 72) ఈచరణములో నన్నయ అఖండవడి ఉద్దేశించినట్లు స్పష్టము.

4. నిత్యసమాసవిశ్రాంతులు

అనంత (ఆది. 1. 6, 104; 5. 174; 8. 182, 196)

అనన్య (ఆది. 3. 169; 8. 141)

అనిష్టుండు (అర. 1. 132)

అనూన (సభ. 1. 43; 88; అర. 1. 360; 4. 107)

అనేక (ఆది. 3. 160; 5. 17; స. 1. 9; 2. 93)

ఈ నఞ్ సమాసములలో స్వరమునకే కాని వ్యంజనమునకు నన్నయ వడి పాటించలేదు.

నారాయణ (ఆ. 2. 22) విశ్వామిత్ర (ఆది. 4. 35; 7. 94)

సాంబు (అర. 1. 159) ద్వార (ఆది. 6. 302; స. 1. 175)

ఏకాంత (ఆది. 8. 74); సాంగ (ఆది. 4. 167.)

ఈ సమాసములలో వ్యంజనమునకే కాని స్వరమునకు వడి పాటించలేదు. 'నారాయణ' అనే శబ్దముమాత్రము "పాయక పాకశాసనికి" అనేపద్యము (ఆది. 1. 24) లో స్వరమునకు 2 వ చరణములోను, వ్యంజనమునకు 3 వ చరణములోను వడి నిలిచేటట్లు, ఉపయుక్తమైఉన్నది. అయితే, కొన్నిప్రతులలో ఈపద్యమే కనబడలేదు. (అదికనబడ్డప్రతులలో 'దానును' అనుటకు మారుగా 'వానస' వాణస' అనేశబ్దము కనబడుచున్నది) ఈపద్యము నన్నయ రచించినది కాదని కొందరంటున్నారు.

5. నిత్యయతులు

ఎందేని (ఆది. 3.85); తగఁడేని (ఆది. 6.47), శక్తుఁడేని (ఆది. 7.145) ఉండిరేని (సభ. 2.237).— వీటిలో స్వరమునకే కాని వ్యంజమునకు ఎక్కడనూ వడి పాటించలేదు.

ఉన్నేని (ఆది. 7.141)— దీనికి పాఠభేదము లున్నవి.

అచ్చుప్రతిలో "ఉన్నేనిమోఘముగాదు దిగ్ధరణీరవీందు లెఱుంగఁగాఁ" అని ఉన్నది. గనుక ఈచోట మాత్రము నన్నయ వ్యంజనమునకు వడిపాటించినాడని కొందరు అనుకోవచ్చును; గాని వ్రాతప్రతులలో "ఉన్నేని దిగ్ధరణీందుభాను..."అని ఉండుటచేత ఈ నిత్యయతులలో నన్నయమతమున స్వరము ప్రధానమేగాని వ్యంజనము కాదని ఊహించవచ్చును.

కల్పద్రుమములో ఈశబ్దము లేదు. ఆప్టే సంస్కృతనిఘంటులోను, కిటెల్ కన్నడ నిఘంటులోను "వేతండ" అనే రూపాంతరము కూడా ఇచ్చినారు. ఈనిఘంటులలో 'వితండ' శబ్దము (=ఏనుగు)కూడా ఉన్నది. 'విదండ' శబ్దము ఎక్కడనూ కనబడలేదు. 'వితండ' శబ్దమునుండి 'వేతండ' శబ్దము వచ్చిఉండునేమో? 'వేతండ' శబ్దమే 'వేదండ' శబ్దముగా మారినదేమో? తెలుగుభాషలో 'వెతకు' 'వెదకు' 'బ్రతుకు' 'బ్రదుకు' అని రూపాంతరము లున్నట్లే సంస్కృతభాషలో సైతము "ఘటంగక 'ఘడంగక; 'చేటక,' 'చేడక;' 'పారత' 'పారద' 'అన్తిక' 'అన్దిక;' 'కుటప,' 'కుతప,' 'కుడబ' అని రూపాంతరములున్నవిగదా. "ప్రథమ ద్వితీయయోః తృతీయచతుర్థౌ" అని చండునివ్యాకరణము (8-11) లో ఉన్నట్లు వేతండ శబ్దము "వేదండ"ముగాప్రాకృతములో మారి సంస్కృతభాషలోనికి వచ్చినదేమో? గల్లకటాకాది శబ్దము లెన్నో సంస్కృతము లయినవిగదా,

6. పంచమీవిభక్తి విరామము

ఇందుకు మూడుప్రయోగములు మాత్రమే కనబడినవి. యాజకోత్తములకంటె (ఆది. 2. 223); వారలకంటె (ఆది. 8. 43) ఇంతకంటెను (స. 2. 269) వీటిలో వ్యంజనమునకే కాని స్వరమునకు ఎక్కడా వడి పాటించలేదు.

7-8. కాకుస్వర; ప్లుతవిరామములు

మహిమా (ఆది. 1. 116); ఒకో (ఆది. 3. 169); కావే (ఆది. 4. 242) జన్నే (ఆది. 8. 179); మఱచితే (8. 316); క్షత్రియులుండవే (అర. 1. 290); కాకుస్వర ప్లుతవిరామములకు లక్ష్యములుగా చూపించదగిన ప్రయోగములు ఇవిమాత్రమే నాకు కనబడినవి. వీటిలో వ్యంజనమునకేకాని స్వరమునకు ఎక్కడా వడి పాటించలేదు. వేమూరివారిప్రతిలో "మాయిద్దఱిలోనం దెవ్వరి వలతు సెప్పు♦మా" (ఆది. 8. 110) అని ఉన్నది; గాని, చాలాప్రతులలో "వలతు సెపుమ ♦ యనవుడు నా" అని ఉన్నది.

వీటినిబట్టి చూడగా, అనంత మొదలయిన నఞ్సమాసములలోను, ఎందేని మొదలయిన శబ్దములలోను సంధికార్యము స్పష్టముగా ఉండుటచేత స్వరమునకే వడి కూర్పవలెననిన్ని, తక్కినవాటిలో శబ్దములవ్యుత్పత్తి తెలిసిన భాషాపండితులకే కాని సాధారణులకు స్వరము విరుగునన్నజ్ఞాన ముండదు గనుక వ్యంజనమునకే వడి కూర్పవలెననిన్ని నన్నయ ఉద్దేశించినట్లు కనబడుతున్నది.

అప్పకవి మొదలయిన లాక్షణికులు ఉభయవళ్లకు లక్ష్యములుగా పేర్కొన్న శబ్దములలో ఏవి నన్నయ భారతమందు కనబడుతున్నవో వాటిలో ప్రతిశబ్దమున్ను స్వరయతికో, లేక వ్యంజనాక్షరయతికో-ఏదో ఒకదానికేకాని, ఉభయవళ్లకున్ను ఉద్దేశించి నన్నయ ప్రయోగించినట్లు కనబడదు. "పాయక పాకశాసనికి" అనే పద్యము నన్నయరచించినదే అని రుజువయినా, ఈ సిద్ధాంతము నిలబడగలదనియే నానమ్మకము. ఎందుచేతనంటే, "నా|రాయణునట్లు... ధ♦రామరవంశ..." అనేచరణములోనివడి కేవలము స్వరమైత్రి కలదే కాదు; వ్యంజనమైత్రి కలదికూడాను. "నారాయణ" వంటి శబ్దములలో అనగా స్వరము విరుగునన్న జ్ఞానము కేవల భాషాపండితులకే కాని తక్కినవారికి లేని శబ్దములలో, ఆ స్వరము గల వ్యంజనమునకు మైత్రి గల వ్యంజనముకూడా వడిస్థలమందు నిలపడము నన్నయకు ఇష్టము. అంతేకాని, వ్యంజనముతో పనిలేని కేవల స్వరమైత్రి ('నారాయణ' మొదలయిన శబ్దముల విషయములో) నన్నయకు ఇష్టము కానట్లు కనబడుతున్నది. అనగా, "అటుసననీక వి♦శ్వామిత్రుం డనియె" (హరిశ్చంద్ర)ఇందలియతి నన్నయకుఇష్టముకాదు; గాని "సరసి|జాక్షినిజూచి వి♦శ్వామిత్రుం డనియె" ఈ విధమున నున్న యతిమాత్రము నన్నయకిష్టమని నా యభిప్రాయము. ఇందుకు నిదర్శనముగా నన్నయప్రయోగము చూడండి: "సుతుం| డురుతరభీమరూపుఁడు ఘ♦టోత్కచు..." (ఆది.6.282)

అంతేకాదు, వ్యంజనముతో పనిలేక, స్వరప్రధానమైనవళ్లలో సైతము వ్యంజన మైత్రి నన్నయకు ఇష్టమయినట్లు కనబడుతున్నది. ఇందుకు లక్ష్యము లనేకముగా ఉన్నవి; గాని, అన్నీ చూపించుటకు ఇక్కడస్థలము చాలదు గనుక, ఏవో కొన్నిమాత్రమే చూపిస్తున్నాను:

"శౌ| ర్యాలంకారు...ఘనుఁ గ♦ర్ణాఖ్యుఁ గ" (ఆది. 6. 30)

"పా| ర్థార్పంగ నేలనావుడు బ♦లాఢ్యుఁడు" (ఆది. 6. 213)

"ఉ| గ్రానలప్రస్థలై రని ధ♦రామర" (ఆది. 7. 21)

"అక్షర| జావళి లోఁ దప్పియున్నె ♦ నధికప్రీతిఁ" (స. 1. 257)

"ఇష్టు| పలుకు సెడి సుచిత్తుఁ ♦ డయ్యెనొక్క" (అర. 1. 208)

పాదాద్యక్షరమునకున్ను విరామస్థలమందున్న అక్షరమునకున్ను ఉచ్చారణలో మైత్రి పూర్తిగా కుదిరినప్పుడే వడినియమము సార్థకమవుతుంది. "ద్విపద. నాకవాసుల నేను ♦ ప్రార్థించినాఁడ | నాకవాసులకృప ♦ నఖిలభాగ్యములు" రెండు చరణములలోను స్వరప్రధానమైన వళ్లే ఉన్నా, రెండవచరణమందు వ్యంజనమైత్రికూడా ఉండుటచేత, శ్రావ్యత ఎక్కువయినది. ఇటువంటివడి నన్నయకు ఇష్టము గాని, మొదటిచరణములోని వడి నన్నయకు అసమ్మతమని నా అభిప్రాయము. ఉభయవళ్ల తలంపు నన్నయకులేదనే నా నమ్మకము. అఖండవడి సమ్మతించని లాక్షణికులు తెచ్చిపెట్టిన ఉభయవళ్ల ప్రసక్తి అఖండవడి వాడిననన్నయకు అనవసరము.

అఖండవడి*

కవిజనాశ్రయకర్త, సులక్షణసారము రచించిన లింగమగుంట తిమ్మకవి, కవిలోకసంజీవిని రచించిన ముద్దరాజురామన్న, లక్షణసారసంగ్రహము రచించిన చిత్రకవి పెద్దన, సర్వలక్షణసారసంగ్రహము రచించిన కూచిమంచి తిమ్మకవి, సుకవి మనోరంజనము రచించిన కూచిమంచి వెంకటరాయడు, లక్షణదీపికా కర్త అఖండవడి గ్రాహ్యమని పరిగణించి, దానికి లక్షణము చెప్పినారు. అప్పకవికి మాత్రము ఇష్టముకాకపోవుటచేత, అఖండవడి అగ్రాహ్యమన్న అభిప్రాయము కొందరికి కలిగినది. శ్రీనాథాదిమహాకవులు అఖండవడి తరుచుగా వాడినారు. అచ్చుప్రతులలో పరిష్కర్తలు తమ ఇష్టానిష్టములబట్టి గ్రంథము తారుమారుచేయుటచేత, కనబడకపోయినా, వ్రాతప్రతులలో భారతాదిసద్గ్రంథములందున్న అఖండవళ్లు కనబడుతున్నవి. అఖండవడి గ్రాహ్యమన్న సిద్ధాంతము ఏర్పడినప్పుడు ఉభయవళ్లు అనవసరముకాక తప్పదు. ఉభయవళ్లకు లాక్షణికులు లక్ష్యములుగా పేర్కొన్నశబ్దములు ఎట్లు నన్నయ తనగ్రంథమందు విరామస్థలములలో వాడినాడో చూచినతర్వాత నన్నయకు అఖండవడి ఇష్టమే అన్న నమ్మకము నాకు తోచినది. ఎందుచేతనంటే, స్వరప్రధానమైన వళ్లలో సైతము వ్యంజనమైత్రి కూర్పవలెననిన్ని, స్వరమునకైనా వ్యంజనమునకైనా వడికూర్పవచ్చునన్న స్థలములలో సైతము చాలాచోట్ల వ్యంజనమునకే వడికూర్పవలెననిన్ని కోరిన నన్నయకు వ్యంజనమైత్రి ప్రధానమైన అఖండవడి ఇష్టముకాకపోవునా?

* "తెలుగు" పత్రిక (సం 1. సంచికలు 9-10) లో ఈ విషయమును సవిస్తరముగా చర్చించి నేనొకవ్యాసము వ్రాసినాను.

అచ్చుప్రతులలో నిలిచియున్న అఖండవళ్లు చూడండి:—

1. నలినాక్షి యందొక్క ♦ నాగకన్యక కావు,
పవనశరైయై వానిఁ ♦ బట్టి తిగిచి,
కొని నాగపురమున ♦ కొనరంగఁ జని...(ఆది. 8. 128)

2. యక్షిలామ మేగ్వదు ♦ నట్లుండఁగాఁ బల్కి,
వేడ్కతో మఱుమాట ♦ వినఁగఁ దివురు
నతిఘనలజ్జావ♦నత యగు నక్కన్య,
పైఁ బడి (ఆది. 8. 37)

ఈ రెండింటిలో ప్రాసయతి కనబడుతున్నది గదా యతి విచార మెందుకని కొందరికి తోచును. పరిష్కర్తలకు అట్లుతోచినది గనుకనే దిద్దక విడిచినారు. ఈ రెండుసీసములున్ను సర్వత్ర యతి నియమము గలవి గనుక, ఇక్కడ నన్నయ ఉద్దేశించినది యతియేకాని ప్రాసయతి కాదు.

3. సిరలు దైవశక్తిఁ బ్రభ ♦ వించినవా రను శేముసందియం
బీ రమణీయకాంతి నుప♦లింపఁగ (ఆది. 5.155)
భావిపురాతనాప్యతన ♦ పార్థివలక్ష్ములు పొండవేయు ల
క్ష్మీవిభవంబుతోడ నుప♦మింపఁగ (స. 2. 114)

ఈరెండింటిలో ఏదో ఒకటి అఖండవడి యని చెప్పకతప్పదు. ఇటువంటిని ఉభయవళ్లకు లక్ష్యముగా లాక్షణికు లెవ్వరును పేర్కొని యుండలేదు. "ఉపమించు" మొదలయిన క్రియారూపములలోని 'ఇంచుక్' ప్రత్యేకించుట కూడదన్నవాదము నన్నయకు సమ్మతమనియే నాయభిప్రాయము. ఇటువంటి క్రియారూపములు వాడినప్పుడు అతడు వ్యంజనముననే వడి కూర్చినాడు. చూడండి:— పరిచరించు (ఆది.2. 152) ; అనుగమింపఁగ (అర.2.305) ; బాధించి (ఆది.6.294) ; ప్రార్థించి (ఆది.7.15) గావించె (సభ.1.16); నిర్మించె (స.2.160).

4. పర్వం | బ కడుఁ మేలనఁగ శాంతి♦పర్వము వెలయున్. (ఆది.1.57) పర్వంబు + అ (ఏవార్థకమైనఅకారము) ఇక్కడస్వరము ప్రత్యేకించుట కూడదంటే, ఈ ఉదాహరణము అఖండవడికి లక్ష్యము కాదని చెప్పవలసి ఉంటుంది. కాని, కొంతమంది పెద్దపండితులు ఇటువంటిచోట్ల స్వరము ప్రత్యేకించుట కంగీకరించినట్లు కనబడుతున్నది. అముద్రితగ్రంథచింతామణి సం. VIII. సంచిక. 1. లో మండపాక పార్వతీశ్వరకవిగారు రచించిన మాలికలో "ఏకే మేకయి నట్లు చుక్కనగుప♦ల్కె ముక్కరై" అని ఉన్నది. అందులోనే "ఇం| తేకాదా మనసోమనాథకవియం♦తేవాసి" అని వ్యంజనమైత్రి గల ప్రయోగముకూడా కనబడుతున్నది.

నన్నయభారతం వ్రాతప్రతులలో కనబడుతూ ఉన్న అఖండ వళ్లు చూడండి:—

1. కొడుకుం ద్రిలోకవిజయుం
బడయుదు నని ఘోరమగు తపం బొనరింపం
గడఁగె సురరాజు నెడ్డ(=వ)లో
వెడకొని దివ్యాగ్రబుద్ధి ♦ నిష్ఠాత్ముండై. (ఆది.5.120.)

"నిష్ఠాత్ముండై" అనుటకు మారుగా "నేకాంతమునన్" అని అచ్చులో మార్చినారు. "నిష్ఠాత్ముండై" అనియే నన్నయ రచించి ఉండునని దానితర్వాతి వచనములో "ఇట్లతినిష్ఠనేకపాదస్థితుండయి" అని ఉండుటచేత స్పష్టమవుతున్నది.

2. నీవ కడు నేర్పుకాఁడవు
గావలవదు వీనిఁ గొన్నిగఱచితి మేమున్
నీవిద్య లెల్లఁ జూపుదు
మీవీరులు చూచి మేలు ♦ మేలని పొగడన్. (ఆది.6.33)

అచ్చుప్రతిలో "మే వీరలు" అని దిద్దినారు. ఇక్కడ "చూపుదుమే" అంటే అర్థము సరిపడదు.

3. "నూవె మనంబునఁ దలంచు♦మందుదు నేనున్"(ఆది.5.135) "సూన......సుందరి యెపుడున్" అని ఒకరున్ను, "నూవె...(జో)ల వక యేనున్" అని దిద్దినారు.

4. "నల్లనైతోఁ తెంచునట్టి తనువు" (ఆది.6. 211) అని ఒక వ్రాతప్రతిలో నాకు కనబడినది; గాని, ఇది సర్వత్ర ప్రాసయతినియమముగల సీసముగనుక ఈపాఠము సరియైనదికాదు. మరికొన్ని ప్రతులు చూడగా అచ్చుప్రతిలోని పాఠమే కనిపించినది.

'బోరన' శబ్దము "బోరు + అన" అని విడదీయుటకు అవకాశమున్నదేమో విమర్శించవలెను. 'బోరు' అనుకరణపదముగదా? ఇందు స్వరము విడదీయుటకు అవకాశమున్నదంటే, "బో|రనఁ గీర్తించిరి సంతతస్తుతి పదా♦రావంబు"లో అఖండవడి ఉన్నదని చెప్పవలెను. ఇట్లే మరిమూడుచోట్ల 'బోరన' శబ్దము విరామస్థలమందు నన్నయ్య వ్యంజనముననే వడి నిల్పి ప్రయోగించినాడు.

(చూ. ఆది. 4. 190; అర. 1. 287; 2. 29.)

యతికి సంబంధించినవి శేషములు మరికొన్ని గలవు.

"పొలుపడి నిల్చులాఁతివా ప్రాసమునకు
జాతివాకు సవర్ణమై శంక లేక
యతికిఁ బంచమవర్గాద్య మగుటఁజేసి
చెల్లదు వకారమునకు లక్ష్మీభుజంగ" అప్ప. 2. 249

"లాఁతిజాతికి వడికి నిల్పఁదగదనుచు
సూత్రమునఁ జెప్ప లేదని చూడవలదు
నన్నయార్యుఁడు పంచమామ్నాయమునను
నిలుపులక్ష్యంబులకు మాఱు పలుక వశమె." అప్ప. 2. 251

దీనినిబట్టి చూడగా జాతివా లాతివాలకు వడి నిల్పరాదనిన్ని నన్నయ అట్లు నిల్పలేదనిన్ని అప్పకవియభిప్రాయ మయినట్లు కనబడుతున్నది. నిల్పలేదని చెప్పినదానికి లక్ష్యము లెట్లు చూపించుటకు సాహసించినాడో తెలియకున్నది. పైని ఉదాహరించిన పద్యముల తర్వాత "భూనుతకీర్తి బ్రాహ్మణుఁడు ♦ వృట్టుఁడు" అనే పద్యము ఆదిపర్వమునుండి (1. 157) ఎత్తి, తన లక్షణమునకు లక్ష్యమైనట్లు కనబరచినాడు. "జాతివాలాతివాలకు" నన్నయ వడి నిల్పలేదని చెప్పినవాడు "భూ" లాతి "వృ" లకు వడిగలపద్యము ఉదా

హరించిన నేమిప్రయోజనము? ఇంతకూ జాతిలాతివాలకు వడినిల్పిన పద్యము నన్నయభారతమందు లేకపోలేదు.

సీ॥పా॥ "వేణి సరస్వతి ♦ వెన్న యైరావతి... (స. 1. 71) భారతమందు గసడదవాదేశము నిక్కమైనట్లే కనబడుచున్నది.

తిక్కనప్రయోగములు

1. ఒం | డుగడ (విరా. 1. 130); 2. ఒం | టెదురుగ (విరా. 1. 103); 3. శ్రీ వారింపఁగ (ఉద్యో. 1. 143)

ఎఱ్ఱాప్రెగడప్రయోగము

ఉ | ర్వి సలింపఁగ (హరి. ఉ. పు. 259)] నన్నయభాగవతములో ప్రాసస్థలమందుమాత్రము ఈ ఆదేశమునకు లక్ష్యములు కనబడలేదు.

వపలకు మైత్రి లేదన్న అభిప్రాయముతో కొందరు పరిష్కర్తలు "మహీ|వల్లభ తత్క్షణాగమ నెపంబున..."అని (ఆది.1.125) ఉంటే, "నెపంబున" అనేశబ్దము "నెవంబున" అని మార్చి అచ్చువేయించినారు. "నెవంబున" అనేశబ్దముయొక్క సాధుత్వమునిల బెట్టుటకు ఈపద్యమే ప్రమాణముగా చూపిస్తున్నారు. 'నెపము'అనేశబ్దము అందరికీ తెలిసినదే "ద్రుపదతనూజం" అనే పద్యములో (సభా.2.222) నాల్గవచరణము "నెపమునఁ బరిభూతయయ్యె ♦ నిష్కరుణులచేఁ" అని ఉన్నది. "వీరుఁడగు నరుని యేయున, పారశరావలులనడుమ ♦ వారింపంగా" (ఆది.7.197) ఇక్కడ దిద్ది మార్చివేయలేదు.

ఉభయనల్లు ఉండవలసినదని వాదించేవారు పంచమీవిభక్తి విరామముతోపాటు చతుర్థీవిభక్తి విరామముకూడా చేర్చుకోవలసి ఉంటుంది. నన్నయభారతమందు ఈవిభక్తిప్రత్యయము విరామస్థలమందు ఒక్కచోటనే ఉన్నది. "అనఘు మామామశకుని నా♦కైకడంగి" (స.2. 174).

"కృతవీర్యఘనమెల్లఁ ♦ గ్లప్తిసేసి" (ఆది.7. 132) ఋకార ఇకారములకు మైత్రి కలదని లాక్షణికులు చెప్పలేదు. దీనినిబట్టి లక్షణము చేయవలసి ఉన్నది.

ప్రాస

నన్నయభారతమందు అప్పకవి మొదలయిన లాక్షణికులు చెప్పినప్రాసభేదములు కొన్నిమాత్రమే కనబడుచున్నవి. అవి ఏవంటే,

1. ఖండాఖండప్రాసములు

1. వీఁకఁ బఱతెంచి...(ఆది. 8. 200)

2. ఆపన్నగముఖ్యులఁ దన, వీఁపున (ఆది. 2. 42)

అప్పకవి వీటిని ఉదాహరించినాడు. ఇవేకాక, ఆదిపర్వమునందు అని "మత్త. తీఁగయుయ్యెల" అనేపద్యముకూడా ఉదాహరించినాడు; గాని, ఈపద్యము నన్నయభారతమందు నాకెక్కడా కనబడలేదు.

2. సంయుతాసంయుతప్రాసము

రేఫఱ్ఱముసకు—"ఉ. క్షత్రియవంశులై..."(ఆది. 2. 178)

3. ఉభయప్రాసము

1. దుర్నిమిత్తముల్ పుట్టిన ♦ నిర్ణయించి (అ. 1. 49)

2. కనకగిరిం......| త్రిణయన (అర. 4. 38)

4. ప్రాసమైత్రిప్రాసము

1. ఇమ్ముగ సర్వలోక...వం | ద్యుంబరము...(ఆది.1. 76)

ఈపద్యమునే కూచిమంచి తిమ్మకవి తన సర్వలక్షణసారసంగ్రహమందు ఈ ప్రాసభేదమునకు లక్ష్యముగా చెప్పినాడు. కొన్ని వ్రాతప్రతులలో "ఇంమ్ముగ" అనే ఉన్నది. అచ్చుప్రతులలో ఇమ్ముగ అని మార్చినారు.

2. ఉ. "అమ్మునియాజ్ఞ...నుగ్రతం|బమ్మున...(ఆది. 4. 87)

3. ఉ. "పంబినశోక భారము...|యంబుధి...(ఆది. 7.119;8.85

'పంబిన, పమ్మిన' అని రూపాంతరము లున్నవనుటకు ఇటువంటిపద్యములే ఆధారమగుటచేత వాస్తవమేదో తెలియదు. 'ంబ,మ్మ' వీటిని ప్రాసాక్షరములుగా ఒకపద్యములో నిలపకూడదన్న వాదము వల్ల వచ్చినరూపాంతరములు కావా?

5. స్వవర్గజప్రాసము

ఢధలకు "శా. ఏడక్షౌహిణు... | రూఢిం... (ఆది. 1. 69)

దధలకు "ఉ. కావన...సం | బోధన...(ఆది. 2. 200)

6. ఋప్రాసము

1. గారవమున నిచ్చి ♦ యాఋషితోడ...(ఆది. 7. 86)

2. ఆఋషి... | చీరలు (అర. 3. 104)

7. అభేదప్రాసము

"ప్రల్లద మేది...1 త్రెళ్లుడు...(స. 2. 69)

'ండ, ంద'లకు ప్రాసము అప్రశస్తమని అప్పకవి చెప్పినాడు. కాని సభాపర్వమందలి పద్యము (2. 111) ఒకవ్రాతప్రతిలోను, అహోబలపండితీయములోను ఎట్లున్నదో చూడండి:—

"ఉ. మండితసూర్యరశ్మి...(గటు|

స్యందిసుగంధి......" మరికొన్ని వ్రాతప్రతులు చూచి ఈ పాఠములయొక్క సాధుత్వము నిర్ణయించవలసి ఉన్నది.

కొన్ని ఇతరవిషయములు

అద్రువ (ఆ.2.70; 5.128; స.1.209; అర.1.162; 4.78) సగణముగా ప్రయుక్తమై ఉన్నది. ఈవిధముగానే 'ఎడ్డ' రెండులఘువులుగా వ్రాతప్రతులలో కనబడుచున్నది. చూ. ఆది. 5. 120. "ఎడ్డలో" (సగణం) అయితే, "ఏ నొకపాపభావమున ♦ నెడ్డ దలంపక..." (అర.2.214) అనికూడా కలదు. విద్రుచె, చిద్రుపలు, ఎద్రిచి మొదలయినవి ఇటువంటివే. "మొగినశేలుమొగిచి ♦ మ్రొక్కిరంత" (అర.2.102) ఇందు 'మొగిచి' అనుటకు మారుగా 'మొగిడ్చి', అని వ్రాతప్రతులలో ఉన్నది. 'అద్రువ' వలెనే 'మొగిడ్చి' నగణము.

ఇదివరకు అచ్చుపడ్డభారతప్రతులలో ఒకటయినా నిర్దుష్టమైనది కనబడలేదు. సరియైనవ్రాతప్రతులతోడ్పాటు లేకపోవుటచేతనూ, పరి

ష్కర్తలు తమ ఇష్టానిష్టములనుబట్టి మూలమునకు విరుద్ధముగా వ్రాతప్రతులలోని పాఠములు దిద్ది అచ్చువేయించుటచేతనూ, ఇప్పుడు అచ్చుపడ్డప్రతులలో అపపాఠములు అనేకముగా కనబడుతున్నవి. లేఖక ప్రమాదములవల్ల గలిగినకీడుకంటె పరిష్కర్తలు అయుక్తముగా చేసినదిద్దుపాట్లవల్ల కలిగినకీడు ఎక్కువగా ఉన్నది. కవి ఉద్దేశించిన దేదో తెలియదు. కొన్నిచోట్ల ఈ అపపాఠములు చూచి మోసపోయి నన్నయమతమునకు విరుద్ధముగా లక్షణముచెప్పడముకూడా సంభవిస్తూ ఉన్నది. స్పష్టముగా కనబడుతూ ఉన్న లేఖకప్రమాదములు మాత్రము సవరించి పాఠభేదములన్నీ చూపిస్తూ భారతమయినా యథామూలముగా అచ్చువేయిస్తేనే కాని, ప్రాచీనభాషాలక్షణము, ప్రాచీనఛందో లక్షణము పూర్తిగా తెలుసుకోలేము. ఇప్పుడు నేను వ్రాసిన విషయములు మూడు అచ్చుపడ్డ ప్రతులు, ఆరువ్రాతప్రతులు మాత్రమే చూచి వ్రాసినాను. ఇంకా మరికొన్నిప్రతులు చూచినయెడల నా యభిప్రాయములు నేను మార్చుకోవలసివచ్చునేమో! చూచినప్రతులయినా సరిగా చూడక పోవుటచేత నేను కొన్నిచోట్ల పొరపాటుపడి ఉండవచ్చును. వాస్తవమేదో తెలుసుకోవలెనన్నకోరికేకాని నేను చేసిన సిద్ధాంతమే నిలబెట్టుకోవలెనన్న దురభిమానము కలవాడను కాను గనుక, నాపరిశీలనలో లోపములున్నయెడల వాటిని కనుగొన్నవారు వెంటనే నాకు తెలియజేయవలసినదని వినయపూర్వకముగా వేడుకొంటున్నాను.

ఈశ్వర ప్రార్థనము

గోదావరి సత్యనారాయణ, బి. ఎ.

శ్రీ సంధిల్లగ భారతీయులకు నక్షీణోరుసౌభాగ్యముల్
వాసిం జెందగ సంపదావళుల దుర్వారంబుగా నిచ్చి యు
ద్భాసిల్లంగ ననుగ్రహించి రుధిరోద్గారిన్ వసన్ లోకసం
త్రాసంబుల్ దొలఁగింపవయ్య పరమాత్మా! భక్తసంరక్షకా!

మ. అతివర్షంబున కొన్నిదేశముల వర్షాభావతన్ గొన్నిటన్
క్షితిసస్యంబులు నాశమయ్యె కఱవుల్ నిత్యంబు దేశస్థులన్
వెతలంబెట్టఁగసాగె తీవ్రగతులన్ వేధించె భూకంపముల్
గతసంవత్సరమందు నీదుదయ తగ్గన్ భక్తసంరక్షకా! ౨

శా. పాపంబుల్ భువి సల్పుచుందురని భావంబందు మర్త్యాళిపై
కోపం బూనుట న్యాయమా శిశువుపై క్రోధించునే మాత నీ
రూపంబెవ్వరు చూడఁగల్గుదురు చిద్రూపాత్మకా! దేవ! నీ
ప్రాపుంజూచియెకాదె నిల్చెదము దేవా! భక్తసంరక్షకా!

మ. కఱవుల్ వానలు కాటకంబులును భూకంపంబులున్ జావులున్
వెఱపుం బుట్టఁగఁజేసి భూజనుల నీవిశ్వప్రభావోన్నతిన్
నిరతంబున్ స్తుతియింపఁజేయు గరము న్నీమాయ లెవ్వారికిన్
బరికింపంగఁ దరంబుగాదు పరమాత్మా! భక్తసంరక్షకా! ౪

శా. యోగాభ్యాసగరిష్ఠులౌ మునులకు న్యోచింప దుస్సాధ్యమై
బాగై కన్నులఁ జూడరాని దయి సద్యోగీంద్రియాతీతమై
రాగారణ్యము గాల్ప దావ మగుచున్ రాజిల్లు నీరూపమున్
వేగం బిప్పుడు చూప నిండుదయ రావే భక్తసంరక్షకా!

మ. రవిచంద్రాదుల సృష్టిచేసి జగముల్ రక్షించి నిశ్శంకతో
పవలుం రేయియుగల్గునట్లు విధు లేర్పాటింతగాఁజేసి యి
బ్భువనాతీతుఁడవై సమస్తమును సమ్మోదంబులోఁ గాచి పే
రవనీభారము దాల్చుచుందువు రమేశా! భక్తసంరక్షకా! ౬

శా. ఆపద్వేళల భీతి దోఁప నెద ధైర్యంబంతయున్ దూలఁగా
బాపాత్ముండను పాహిపాహియని నిన్ భావంబులో నెంచినన్
తాపం బార్పఁగవచ్చి ప్రోతు వహహా తథ్యంబుగా దీనర
క్షాపారీణుఁడవయ్య! నీవు జగదీశా! భక్తసంరక్షకా!

మ. ధరలో మే లిది చెడ్డ యంచు ప్రజ సిద్ధాంతంబు లెన్నెన్నియో
సరగన్ జేయుచు నుంద్రు సంతతము ప్రాస్పద్దృష్టులన్ జూచి నీ
యురుదృష్టిన్ సకలంబు లోకహితమై యొప్పారు నీసేవకుల్
చరితార్థుల్ గద భూమిపైని భువనేశా! భక్తసంరక్షకా! ౮

శా. భోగంబు ల్వెనుమాయ లంచు మది సంపూర్ణంబుగా నమ్మి స
ద్యోగాభ్యాసము సల్పి నిన్నుఁగన నుద్యోగింత్రు పుణ్యాత్మకుల్
భోగాయత్తమనస్కు లెన్నడును నిన్ బూజింపగా నేర రో
యోగీంద్రేశ్వర! భ్రాంతచిత్తములతో నో భక్తసంరక్షకా! ౯

మ. ధనసందోహము వస్తువాహనములున్ దారాసుపుత్రాదులున్
మన సింపారఁగఁ గల్గెనంచు భువిలో మత్తిల్లి దర్పంబునన్
నిను ధ్యానింపక క్రుద్ధులై బధిరులై నిత్యంబు స్వార్థార్థులై
దనివింతెందును మూఢుఁ డెట్లు జనవంద్యా! భక్తసంరక్షకా!

వృక్షములు, మనుష్యులు

పార్నంది సత్యనారాయణమూర్తి గారు

మనుష్యులవలెనే, వృక్షములుకూడ, నాహారమును స్వీకరించి, రూపపరిమాణములందు మార్పుల నొంది సంతానాభివృద్ధిని జేయుచున్నవి.

మనుష్యులు తమకు గావలసిన వస్తుసంపాదనకు సంచారమును జేయుచున్నారు. వృక్షములు, చోంపకయే యాహారసంపాదన జేయునట్లు భగవంతు డనుగ్రహించియున్నాడు.

వృక్షములను మనుష్యులతో పోల్చునపుడు, వానియంగములకును, మనుష్యాంగములకును, గల సమానత్వమునుగూర్చి, తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నింపవలెను. ఇంతవఱకట్టి ప్రయత్నములనుగూర్చి ప్రకటింపనందున నేనందులకు పూనుకొంటిని. ఇం దెంతవఱకు కృతకృత్యుడనైతినో పాఠకులే నిశ్చయింపగలరు.

అంగనిర్మాణము

1. చర్మము=పట్ట, మనకు చర్మమువలెనే వృక్షకోటికి పట్ట యుపయోగించుచున్నది.

2. కండరములు = కాష్ఠనాళపుంజము, (బెండు పదార్థము) మనలో కండరమువలె వృక్షములం దివి యుపయోగించును.

3. నాడులు = కాష్ఠనాళపుంజములందలి వర్ధకావ 8 (ఇది శిణమునకు పైభాగమున గలదు) మనలో నాడీమండలము చేయుపనిని వృక్షములం దిది చేయును.

4. అస్థిపంజరము=కాష్ఠభాగము (చేవ), మనకు వెముక లెట్లుపయోగపడుచున్నవో యటులె వృక్షములందు చేవ యుపయోగపడుచున్నది.

5. గుండెకాయ=ఆకుభాగము, శరీరపోషణకు గావలసిన రక్తమును హృదయము శరీరమంతటికిని బంపునటులె, ఆకులు వృక్షపోషకరసమును వృక్షభాగమంతటికిని బంపుచుండును.

6. నెత్తురుగొట్టములు= శిణములు. మనలో ధమనులు, సిరలు, కేశనాళికలు, రక్తమును తీసికొనిపోవునటులు వృక్షములలో వేళ్లనుండి వచ్చినయాహారము సిద్ధాహారముగా మాఱుటకు నాకులలోనికి తీసికొనిపోవుటకును, ఆకులలో తయారైన పోషకరసమును ఆయా భాగములలోని కిచ్చుటకును, శిణములను గొట్టములు గలవు.

7. రక్తము=పోషకరసము, మనశరీరమునందు రక్త మున్నట్లు వృక్షములందు పోషకరసముండి మనలో రక్తముచేయుపనిని చేయును.

8. ఆహారము=వేళ్లనుండివచ్చునాహారము, మనకువలెనే వృక్షములకుకూడ ఘన, ద్రవపదార్థము లవసరము. ఆపదార్థములను వేళ్లు సంపాదించును.

9. ధాన్యకొట్టములు = కాండము, సంవత్సరమందు వేరువేరు ఋతువులలో పండుధాన్యాదులను మనము సంగ్రహించుకొని యవి పండనికాలమందైనను మనయవసరముకొలది వానినుపయోగించుకొనువిధమున వృక్షకోటి యాకులలో తయారై వచ్చిన యాహారము యొక్కువైన దానిని కాండమం దుంచుకొని యాకులు రాలిపోయి యాహారము తయారుకాని సమయమున సంగ్రహించుకొనిన యాహారమును యుపయోగించుకొనుచుండును.

10. చేతులు=వేళ్లు, మన మాహారము సంపాదించుకొనుటకు చేతుల నెట్లుపయోగించుచున్నామో యటులే వృక్షముల వేళ్లు ఆహారసంపాదనకొఱ కుపయోగించుచున్నవి.

11. గోళ్లు = మూలరక్షణములు, మనకు గోళ్లెట్లుపయోగించుచున్నవో యటులే, వృక్షములయొక్క వేళ్లకొనలయందు గల మూలరక్షణము లుపయోగపడుచున్నవి. అవి యరిగిపోయిన మరల పుట్టుచుండును.

12. కాళ్లు=వేళ్లు, సంచరించుటకు మనకు కాళ్లెట్లుపయోగపడుచున్నవో యటులనే వృక్షములవేళ్లు కొంతదూరమువఱకు నాలుగు దిశలకు వ్యాపించి యాహారము సంపాదించుటకును, వృక్షభాగములను భరించుటకును నుపయోగించును.

13. జీర్ణాశయము=ఆకుభాగము, మనము తీసికొనిన యాహారము ఆహారనాళముద్వారా జీర్ణాశయములోనికిపోయి కొన్ని రసములసహాయమున జీర్ణమై రక్తముగామాఱి, శరీరపోషణ కుపయోగించువిధముననే వేళ్లనుండి వచ్చునాహారము గొట్టములద్వారా ఆకులలోనికిపోయి జీర్ణసాధనరసములవంటి, సూర్యకిరణవాయుసహాయమున, పోషకరసముగా తయారై వృక్షపోషణ కుపయోగించుచున్నది.

14. నోరు=ఆకులు, వేళ్లు, మనకు నోరుపయోగించునట్లు, వృక్షములకు ఆకులు, వేళ్లు, నుపయోగించుచున్నది.

15. శ్వాసకోశములు=ఆకులు, వేళ్లు, మనశ్వాసకోశము లెట్లు వాయువును గ్రహించి రక్తమును శుభ్రపఱచుచున్నవో యటులే వృక్షములందలియాకులు వాయువును గ్రహించి పోషకరసమును తయారుచేయుచున్నవి. వేళ్లుకూడ వాయువును పీల్చుకొనును.

16. ముక్కురంధ్రములు=ఆకులలోని రంధ్రములు (స్టోమేటా) మన ముక్కురంధ్రములు ఉచ్ఛ్వాస, నిశ్వాసములు జరిగించునటులాకులలోని రంధ్రములు గాలిని పీల్చుట ప్రాణవాయువును విడుచుట జరిగించుచున్నవి.

17. చర్మమందలి సూక్ష్మరంధ్రములు=కాండమునందలి రంధ్రములు, మనచర్మమునందువలెనే వృక్షములకు కాండముపై రంధ్రములు గలవు. అవి గాలిని పీల్చుటకు మాత్రము కొంతవఱకు నుపయోగపడుచున్నవి. నీటినిగూడ విడుచును.

18. బాహ్యావయవములు=ఆకులు, చర్మము, శ్వాసకోశములు, ప్రేగులు, మూత్రపిండములు మనలో బాహ్యావయవములలో ముఖ్యముగా గణింపబడుచున్నవి. వృక్షములలో నీయవయవము లన్నియును జేయుపనుల నాకులు, కాండము జేయుచున్నవి. (గాలివిడుచుట, నీటిని వదలుట)

19. టిస్యూలు=కణములు, మనశరీరమందలి వేఱువేఱు భాగములందు నేకవిధము లగు టిస్యూలు (అణువులు) చేరియున్నట్లే వృక్షములందుకూడ కొన్నివిధములగు కణములు గలవు.

20 ఇంద్రియములు=మనకువలెనే వృక్షములకుకూడ, నిద్ర, సుఖము, భయము, బాధ మొదలగు నింద్రియజ్ఞానము గల దని పరిశీలించి ఒకపండితవర్యుడు పత్రికలలో ప్రచురించెను. దిరిసెన, సీమచిర్జూరము మొదలగు వృక్షములయాకులు రాత్రులయందు ముడుచుకొని నిద్రించుచున్నట్లుండును. కొన్నిచెట్ల యాకులపై చేయివేసిన భయపడునట్లు ముడుచుకొనిపోవును. మనుష్యునిశరీరమునం దనేకము లగు నవయవములు చేయుపనులను వృక్షములయందు ఆకులే చేయవలసియున్నందున భగవంతు డొక్కొక్కవృక్షమునందు వేలకొలదియాకులను ప్రసాదించియున్నాడు. అట్లు ఎక్కువగా నాకు లుండనియెడల నిన్నిపనులు ఒకటిరెండాకులు చేయుట కష్టము గదా?

ఇంతవఱకు మనుష్యునియొక్క యవయవములకును వృక్షాంగములకును గల సమానత్వమునుగూర్చి తెలిసికొనినారము. ఇటుపై సంతానాభివృద్ధినిగూర్చి మనుష్యులతో నెంతవరకు పోల్పవచ్చునో తెలిసికొందము. ప్రారంభశరీరశాస్త్రము మాత్రమే తెలిసికొనినవారు దీనిని గ్రహించుటకు అవకాశ ముండదు. కనుక గర్భోత్పత్తినిగూర్చి తెలిసికొని పిమ్మట దీనిని జూడ ప్రార్థితులు.

సంతానవిషయములో సమానత్వము

1. అవయవసౌష్ఠవము= పుష్పదళములు, సువాసన, స్త్రీపురుషులకు గలుగు సంపర్కసందర్భమున పురుషులమనస్సు నాకర్షించునది స్త్రీ గదా! అట్లాకర్షించుటకు స్త్రీయొక్క సౌందర్య మెటులు కారణమగుచున్నదో యావిధముగనే పుష్పదళములు శోభాయమానమై సువాసనగలిగి సంపర్క కారణములగు కీటకాదుల నాకర్షించుచున్నవి.

2. పురుషాంగము=కేసరములు, ఇవి గర్భోత్పత్తికి హేతువులగు సూక్ష్మబీజములను (పుప్పొడిని) తమయం దుంచుకొని యవసర సమయమున తిత్తులనుండి బయటకు వచ్చునట్లు చేయును.

3. స్త్రీయంగము =కీలము, (అండాశయము) గర్భాశయమందలి యండములు గర్భధారణకు తగుయోగ్యత నొందుసమయముల దీని యగ్రమందలి దిమ్మెనుండి యొకవిధమయిన జిగటపదార్థము (రజస్సు) స్రవింప కీటకాదులచే తీసికొనిరాబడిన పుప్పొడి దానియం దంటుకొని నాళముగుండా గర్భాశయములోనికి పోవును.

4. గర్భకోశము=అండకోశము—ఇందులో అండములు గలవు. ఆయండములలో స్థూలబీజము లుండును. మనుష్యులలో మాసమున కొకయండము గర్భకోశమునకు పై నిరుపార్శ్వములందు గల బీజములనుండి రజోరక్తముద్వారా వెలువడి (అరుదుగా రెండింటినుండి రెండండములు వెలువడుట గలదు. అప్పుడే కవలపిల్లలు గలుగుదురు) సంపర్కసందర్భమున సూక్ష్మబీజసంపర్కముచే పిండముగా మారును. పుష్పములం దట్టియండములు కొన్ని గర్భకోశమునందుండి సూక్ష్మబీజ (పుప్పొడి) సంపర్కము తమయందలి స్థూలబీజములకు గలుగగానే యంకురములుగ (విత్తనములు) మారును.

5. పిండము, అంకురము, మనుష్యులలో పురుషసంబంధమగు సూక్ష్మబీజము. ఋతుసమయమున వెలువడి మార్గమందుండిన యండమందు సూక్ష్మరంధ్రములగుండా ప్రవేశించి స్థూలబీజముతో జేరి పిండముగా మారునటులు పుష్పములో సూక్ష్మబీజములు (పుప్పొడి) కీలమందలి గొట్టముద్వారా అండాశయములో ప్రవేశించి, అందులోనుండు నండమునందలి సూక్ష్మమార్గమున ప్రవేశించి, అందుండు స్థూలబీజముతో జేరి, యంకురముగా మారును. మనుష్యులలో సాధారణముగా నొక్కసంతానమే కలుగుచుండగా వృక్షములం దిన్నిబీజములు కలుగుటకు కారణ మేమని సందేహమును పొందనలదు. సాధారణముగా మనుష్యులు, కొన్ని జంతువులు, పక్షులు తమ యాహారముకొఱకు వృక్షములం దాధారపడునట్లు చేసిన భగవంతు డట్లధికసంతానము వృక్షముల కీయకుండిన నెట్లగును?

6. పిండవృద్ధి = అంకురవృద్ధి, మనుష్యులలో గర్భమందలి పిండము నాభిమార్గమున తల్లి తీసికొనిన యాహారమును స్వీకరించి క్రమాభివృద్ధి నొంది జన్మించువిధమున నండాశయమందలియంకురము తల్లితో సమానమగు వృక్షములోని పోషకరసమును పువ్వుయొక్క తొడిమనుండి బీజబంధకతంతువులద్వారా స్వీకరించి యభివృద్ధి నొంది కాయనుండి వేడిమి మొదలగువానిచే విడబడి భూమిపై బడును. (కాయలు పండి రాలునంతవఱకు మనము వాని నుంచక తీసివేయుచున్నాము.)

7. స్తనములు=అంకురదళములు, అంకురచ్ఛదనము, జన్మించిన శిశువును పోషించుటకు స్తనములను భగవంతుడు కలిగించినట్లే వృక్షములం దంకురపోషణకు నంకురదళములను నంకురచ్ఛదనమును కలిగించియున్నాడు.

8. స్తన్యము=పప్పుపదార్థము, పిండిపదార్థము, శిశువు జన్మించుసరికి స్త్రీలలో స్తన్యము కలిగించి కొంతకాల మాశిశువును తల్లిచే పోషింపబడునట్లు చేసినదేవుడు వృక్షములలో మొలక యాహారమును సంపాదించుకొనునంతవఱకు నంకురదళములలోను నంకురచ్ఛదములోను, నొకవిధమైనపప్పు, పిండిపదార్థములను కలిగించి యంకురము పోషింపబడునటులు చేసియున్నాడు,

సంతానము కలుగకుండుట

స్త్రీ, పురుషులరక్తములు, పరస్పరాకర్షణ లేకుండిన, సన్నిహితసంబంధము లయినను, ఉభయులలో నొకరు రోగయుక్తులై సంతానబీజములు చెడినవారై యుండినను, ఉద్దేశపూర్వకముగా నాబీజములను చెడగొట్టుకొనినను, గర్భస్రావకారణములను కలిగి యుండినను, సంతానము కలుగదు. ఆవిధముగానే పుష్పములయందు నాత్మసంపర్కముచేతను స్త్రీయంగమందు కీలము లేకుండుటచేతను చీమలు మొదలగువానిచే నాయంగము కొఱికివేయబడినను, పురుష పట్టి చెడగొట్టబడినను, పుష్పము కాయగా మాఱకుండును.

సత్సంతానము

మనుష్యులు జ్ఞానముగలవారగుటచే సత్సంతానము నొందుటకు తగు నంశములను తెలిసికొని యాప్రకారముగా ప్రవర్తించుచు యోగ్య సంతాన మొందగలరు. ఆవిధముగ ప్రవర్తించుటకు తగునట్లు మన శ్రేయఃకాము లగుమనపూర్వు లనుభవపూర్వకముగ కొన్నిగ్రంథములను వ్రాసి మనము వానిని తప్పక యనుసరించుటకు గాను వానిని ధర్మములుగా జెప్పి యతిక్రమించినవారు కులమారు లగుదురనియు నరకగాము లగుదురనియు శాసించియున్నారు.

వధూవరు లొకేవిధ మగురక్తము కలవారైనయెడల నట్టివారికి సంతానమే కలుగదనియు, కలిగినను, (కొంతభేదము గలవారికి) శిశువు లాయుర్వృద్ధిబలాదులను కలిగి యుండ రనియు, వారిచే చెప్పబడినశాస్త్రములు మనకు బోధించుచున్నవి.

ఆకారణముచేతనే సంబంధములను జేయునపుడు పితృమాతృపక్షముల కొన్నితరములవఱకు యోచించి చేయుచుందురు. వృక్షములట్టియంశములను దెలిసికొని ప్రవర్తించుటకు వీలులేకుండుటచేతను భగవంతు డొక పుష్పమునందుండు స్త్రీపురుషాంగము లేకకాలమున పక్వము గాకుండునట్లును కేసరములకంటె కీలము పొడవుగా పెరిగి యుండునట్లును (ఆత్మసంపర్కము కాకుండునట్లును వేఱువేఱు పుష్పములందలి స్థూలసూక్ష్మబీజములకు సంబంధము కీటకాదులచే కలుగునట్లు పరసంపర్కము) జేసియున్నాడు.

మనలో కొందఱు బుద్ధివిశేషముగలవారమని గర్వించి పూర్వులు విధించిననియమముల నతిక్రమించి మేనమామకుమార్తెలను, మేనత్తకూతుండ్రను, యక్కచెల్లెండ్రపిల్లలను, పినతండ్రి, పెదతండ్రిబిడ్డలను (మహమ్మదీయులలో నీయాచారముగలదు) వివాహ మొనర్చుచున్నారు. మఱియు పరిపూర్ణత నొందని యవయవములు గలపిల్లలకు గర్భాధానము నేర్పఱచుచున్నారు.

అట్టిస్త్రీపురుషులకు రక్త మొక్కవిధమైనదగుటచే పరస్పరాకర్షణశక్తి లేనివారై యుండును. కాబట్టి వారలు దాంపత్యసుఖమును గాని సంతానమును గాని పొందక విచారించుచుందురు. సంతాన మొందినను సత్సంతానముగానందున కొందఱు దుఃఖించుచుందురు. ప్రసవసమయమున కొందఱు మృత్యువువాత పడుచుందురు.

ఈ విషయములో మనుష్యులకంటె వృక్షకోటియే భగవదాజ్ఞ ననుసరించి సత్సంతానము నొందుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

వలసపోవుట

మనుష్యులలో కుటుంబము అభివృద్ధినొందినకొలది జీవనోపాధి కొఱకు వేఱువేఱు స్థలములకు బోయి ప్రత్యేకముగా నుండునట్లు వృక్షకోటికూడ తమసంతానము తమదగ్గఱనే యున్నయెడల జీవనోపాధి కష్టకాలముగా నుండదని విత్తనములను వ్యాపింపజేయుచున్నవి. ఇట్టివ్యాప్తి మనుష్యులు, జంతువులు, పక్షులవలనను, వాయువుచేతను, నీటిప్రవాహసహాయమున జరుగుచుండును.

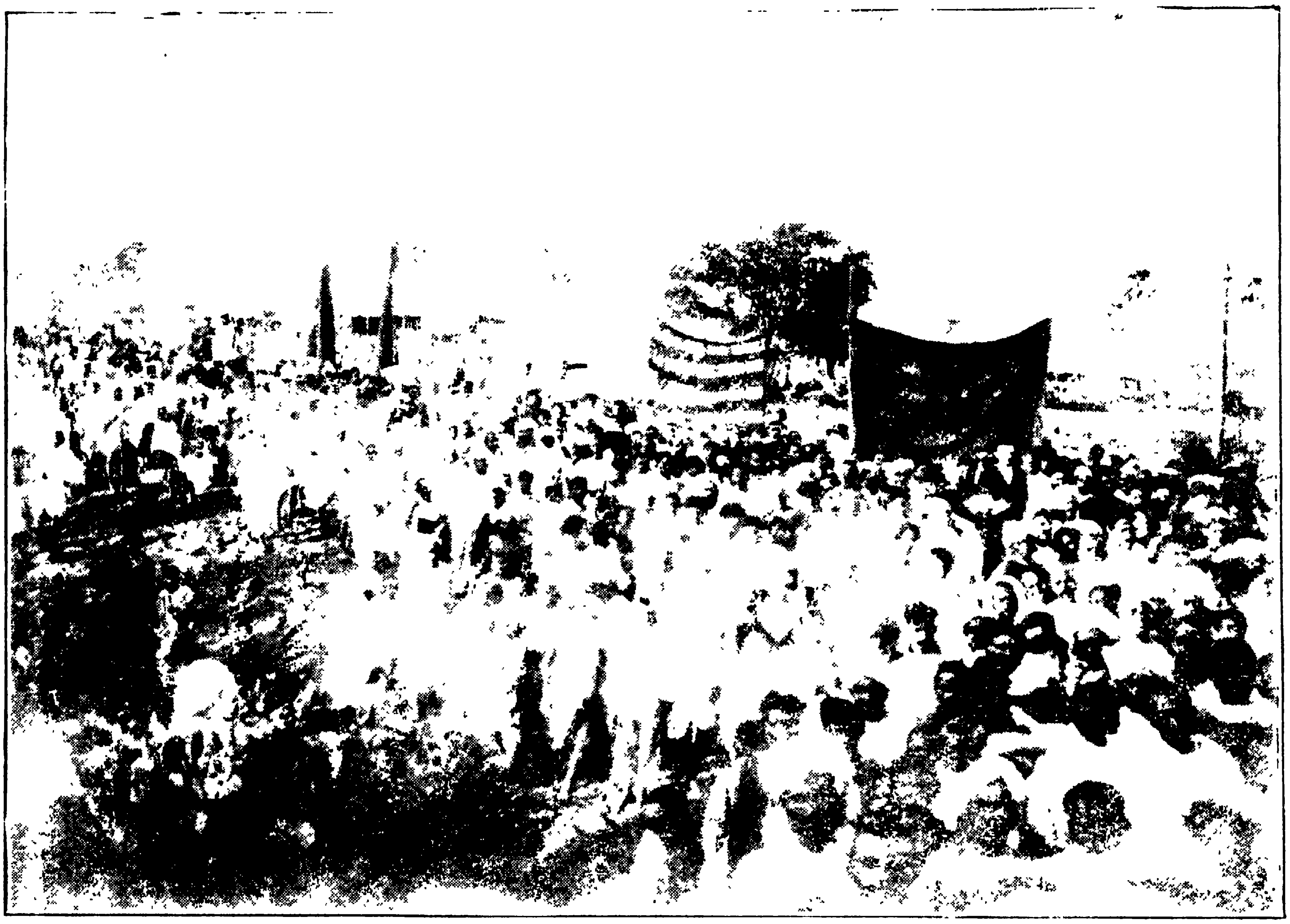
ముగింపు

వృక్షకోటియందుగల ఈవిచిత్రసృష్టివిధానమును దెలిసికొని పరమేశ్వరలీలావిలాసమును వేనోళ్ల శ్లాఘించి సాధ్య మగునంతవఱకు వృక్షకోటికి హానిజేయకుందురని పాఠకులను హెచ్చరించుచు విరమించుచున్నాడను.

పరిశీలనచే అధికాంశముల నెఱిగించువారికి కృతజ్ఞుడ నయ్యెదను.

[illegible]

The Flag Procession, Cocanada

[illegible]

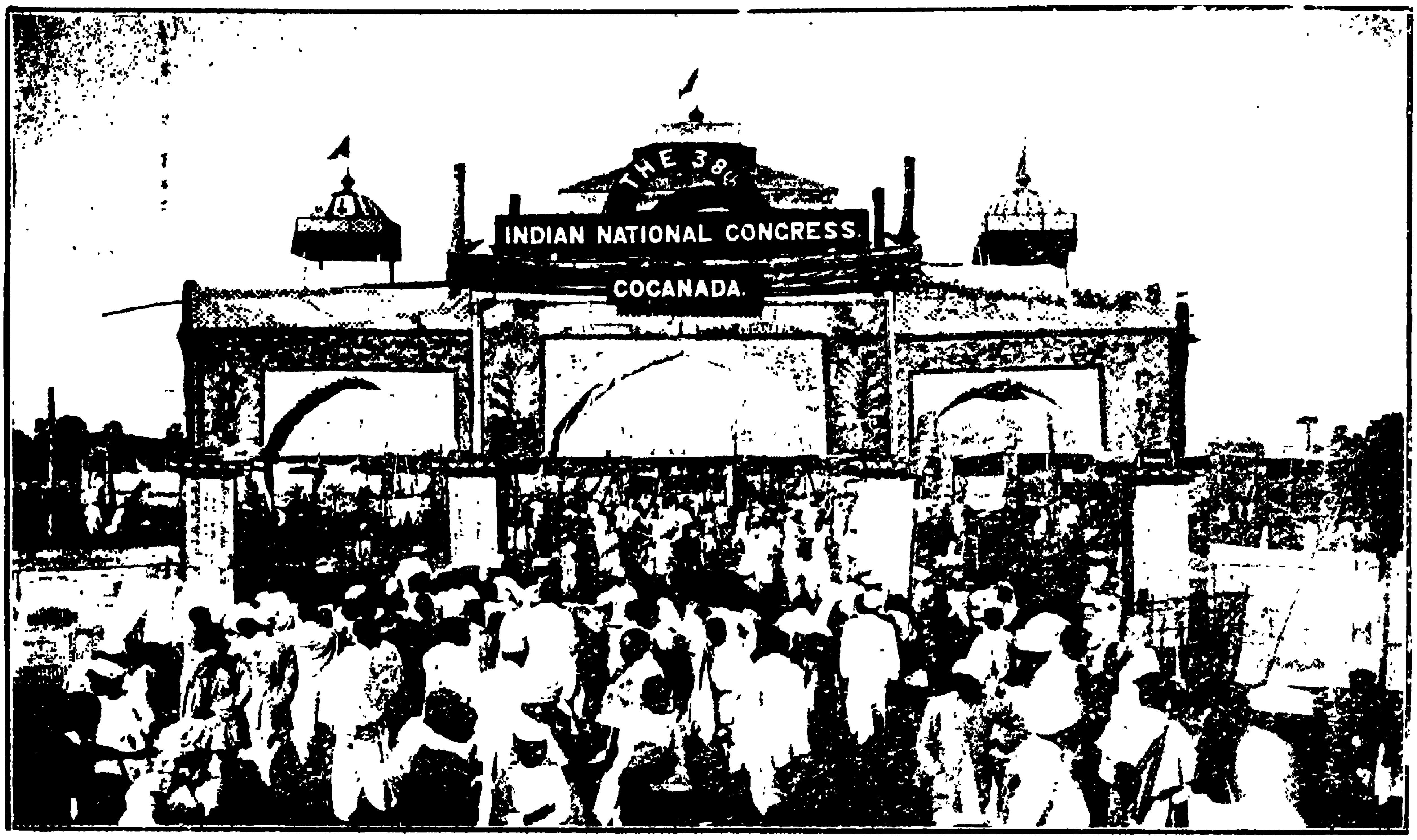
The Gandhi Nagar, Cocanada

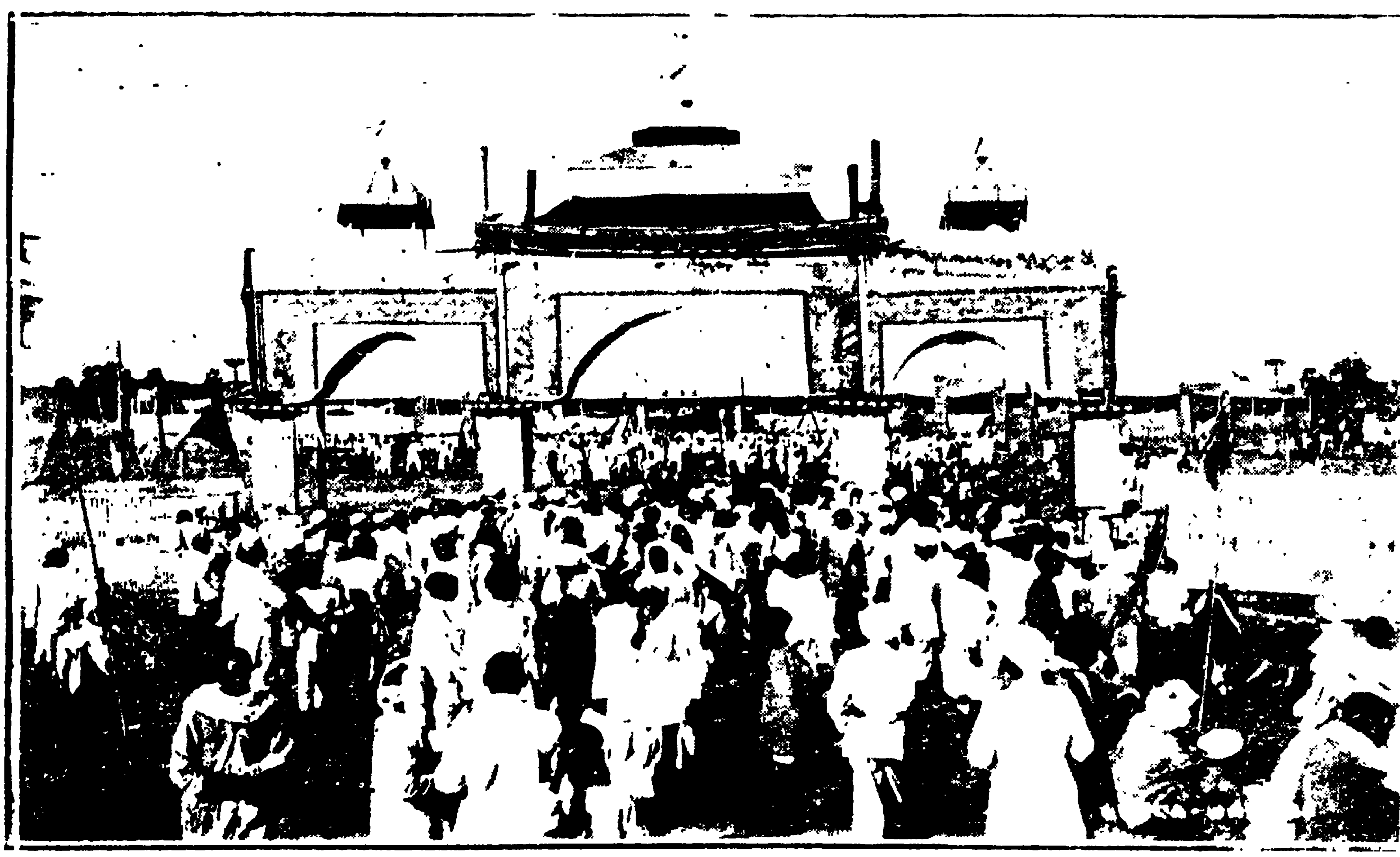

గాంధీ నగరము, కాకినాడ

[illegible]

The Main Entrance to the Congress Pandal, Cocanada

38వ జాతీయ మహాసభ - సింహద్వారము, కాకినాడ

౩౭-వ దేశీయమహాజన సభ — కాకినాడ

ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు లగు కొండ - వెంకటప్పయ్య పంతులుగారి స్వాగతోపన్యాసము

శ్లో. నిత్యం నిరాకృతి నిజానుభవైకమాన మానందధామ జగదంకురబీజ మేకమ్
దిగ్దేశకాలకలనాదిసమస్తహస్త మగ్రా నహం గిరశు శర్మ మహ స్మహాసం.

శ్లో. యథాతథాంపి యః పూజ్యో యత్రతత్రాపి యోఽర్చితః
యోఽసివా సోఽసివా యోఽసౌ దేవ స్తస్మై నమోఽస్తుతే.

ఆర్యులారా, ప్రతినిధు లగు సోదరసోదరీమణులారా!

ఆంధ్రదేశీయుల పక్షమున తమ కెల్లరకు హృదయపూర్వక ముగు స్వాగత మొసంగుచున్నాను.

ఈ దినము ఆంధ్రదేశచారిత్రమునం దద్వితీయముగ పరిగణింప దగినది. భారతదేశ స్వాతంత్ర్యసంపాదనాబద్ధకంకణులును, త్యాగ మూర్తులు నగు తమకు, సన్మానసత్కారము లొసంగెడి మహా భాగ్యము ఆంధ్రదేశమునకు నేటికి లభించినది.

ప్రసిద్ధమగు ప్రాచీనభారతవర్ష యితిహాసమునందు ఒకకాల మున ఆంధ్రులు ప్రధానస్థానము వహించి, తచ్చారిత్రమునకు వన్నె దెచ్చిరి. క్రీస్తుశకమునకు రమారమి మున్నూరు సంవత్సరములకు పూర్వమే కృష్ణాతీరమున (ధరణికోట) ధాన్యకటకమును రాజధానిగా జేసికొని పూర్వపశ్చిమసముద్రతీరముల రెంటిమధ్య నున్న రాష్ట్రము నంతయు పరిపాలనము చేయుచు క్రమక్రమమున తమ రాజ్యమును ఉత్తరహిందూస్థానమున వ్యాపింపజేసి మగధదేశము నాక్రమించి సామ్రాజ్యమును స్థాపన గావించి పాటలీపుత్రమునందు నన్నూరు సంవత్సరములు రాజ్యపాలన నడిపించిరి. మఱియును లోకప్రసిద్ధము లగు తక్షశిల నలంద మొదలగు విశ్వవిద్యాలయములవలెనే ప్రఖ్యాత మైన విశ్వవిద్యాలయమును ధాన్యకటకమునందే ప్రతిష్ఠాపనజేసిరి. ఇచ్చటి బౌద్ధస్తూపము చిత్రవిద్యానైపుణ్యమునం దనన్య మగుటచేత అందలి ప్రధానశిలాచిత్రములు లండనుపట్టణమునందలి ప్రశస్తవస్తు ప్రదర్శనశాలకు గొనిపోబడి యున్నవి.

తురుష్కరాజ్య ప్రాబల్యకాలమునందు సహితము ఆంధ్రులు విజయనగరసామ్రాజ్యమును స్థాపించి, చిరకాలము భారతీయ నాగరి కతను పోషించిరి. ఆంధ్రమండలములు ఆంగ్లేయప్రభుత్వమునందు జేరిన పిదప, ప్రజాభ్యుదయము లెక్కింపబడక, ఆంధ్రులు అన్యభాషా ప్రజలలో కలుపబడి పరిపాలింపబడుటచే, ఆంధ్రవ్యక్తిత్వము బొత్తిగా మఱుగుపడిపోయెను. కాని వంగరాష్ట్ర విభజన కాలమున, అఖిల భారతదేశమునందు వ్యాపించిన జాతీయోద్యమప్రభావముచే, మేల్కాంచి, జాతీయాశయముల దేశమున వ్యాపింపజేయుటయే గాక, జాతీయతను దృఢపఱుప, భారతదేశమునందు భాషాప్రయుక్త రాష్ట్ర నిర్మాణమునకొఱకు "ఆంధ్రోద్యమము" కొనసాగించిరి. దేశీయమహా సభవారిచే ఆసూత్ర మంగీకరింపబడుటకై, ప్రయత్నము గావించి, ఆంధ్రదేశమును ప్రత్యేక రాష్ట్రముగ పరిగణింపవలెనని కోరిరి. ఆ ప్రయత్నమందు కీర్తిశేషు లగు లోకమాన్య తిలకుమహాపురుషు డొనర్చిన సహాయము కృతజ్ఞతాపూర్వకముగ స్మరింపదగినది. ఆ ప్రయత్నము వలన కాంగ్రెసు వ్యవహారములందు, ఆంధ్రదేశము ప్రత్యేకరాష్ట్రముగ నంగీకరింపబడెను. అప్పటినుండియు ఆంధ్రుల ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వము ప్రకటించుటకు కొంత యవకాశము కలిగినది. తర్వాత, అసహాయోద్యమ ప్రారంభమునందే విశాలహృదయమును, దూరదృష్టి గల గాంధీమహాత్ముడు భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర సూత్రమును స్వరాజ్యప్రాప్తికి ప్రధానసోపానముగ గ్రహించి, భాష ననుసరించి రాష్ట్రవిభాగము గావించి, ఆయారాష్ట్రముల ప్రత్యేకవ్యక్తిప్రాబల్య మున కవకాశము కలిగించెను. అట్లు చేయుట అన్ని రాష్ట్రములవారును భారతజాతీయతాభివృద్ధికి తమ తమ వ్యక్తిప్రాబల్యము ననుసరించి యథాశక్తి దోహదము గావించిరి. దానిం బట్టియే నేడు ఆంధ్రదేశము నకు, తోడిరాష్ట్రములవారి నందఱి నాహ్వానము గావించి, సన్మానించు భాగ్య మబ్బినది.

ఆంధ్రదేశమునందు ఈగోదావరిమండలము సుప్రసిద్ధమైనది. ఈ మండలము గోదావరీజలములచేత పావనమై, రసవంతమై, ధన ధాన్యసమృద్ధిచేత నొప్పారు చున్నది. ఆంధ్రచాళుక్యవంశ రాజులలో యశోవంతుడును, ఆంధ్రభాషాపోషకుడు నగు రాజరాజనరేంద్రుడు ఇక్కడకు సమీపముననున్న రాజమహేంద్రవరమును రాజధానిగాజేసి కొని, ఈదేశమును పాలన చేయుచుండెను. ఆంధ్రకవిపుంగవుడును, ఆంధ్ర మహాభారతకర్తయు నగు నన్నయభట్టారకుడు రాజరాజ నరేంద్రునికే ఆగ్రంథము నంకితము జేసెను. అటుపిమ్మట పలువురు రాజవరులు, కవిశ్రేష్ఠులు, మహావిద్వాంసులు, వేదవేదాంగకోవిదులు తమతమ చారిత్రములవలన ఈ మండలమునకు వన్నె దెచ్చిరి. మఱియు సంఘసంస్కర్త, వివేకవర్ధనీ పత్రికాసంపాదకులు, కవీశ్వరుడు నై అనేకములగు ఆంధ్రగ్రంథములు రచించి, ఆంధ్రవాఙ్మయము నభివృద్ధి జేయుటయేగాక ప్రకృతమున ఆంధ్రదేశమున నెంపొందియున్న పార హితైక జీవితాశయముల నంకురింపజేసిన కందుకూరి వీరేశలింగకవి ఆ

రాజమహేంద్రవరమునందే తన జీవితమునంతయు గడపెను. ఇప్పటికిని ఈ మండలము ఐశ్వర్యమునందువలె విద్యాసంపదలందు సహితము వన్నెగాంచియేయున్నది. ఇట్టి మండలమున ఆంధ్రదేశమునకు పురరాజ మని చెప్పదగిన కాకినాడపట్టణమున అపూర్వమగు ఈ మహాసభను సాగించుట ఈ మండలగౌరవమునకు తగియే యున్నది. ఇందుగూర్చి ఈ మండలవాసుల - అందు ముఖ్యముగ ఈ పురవాసుల యుత్సాహము గణనాతీతము.

ఈ మహాసభా సమావేశభారమును వహించుట మాకిది ప్రథమ మగుటచేతను, ఇంతవరకు పేర్గాంచిన కలకత్తా, బొంబాయి మున్నగు రాజధాని పట్టణములందువలె సౌకర్యములు సమకూర్చుట మాకు సాధ్యము కాకపోయినను హృదయపూర్వకమగు ఆదరణ నొసంగుట యందు దేనికిని వెనుదీయువారము కామని వక్కాణింప సాహసించు చున్నాను. కావున సత్కారవిధులందు మావలన కలుగు లోపముల సహించి, దయతో మన్నింప వేడుచున్నాను

ఈమహాసభ ఎంతవైభవముతో సమావేశమైనను లోకపూజ్యుడును, ఉత్కృష్టభారతీయుడును అసహాయోద్యమసారథియు నగు గాంధిమహాత్ము డిచ్చటలేమి కొరంతదీర్చుట యసాధ్యము. భరతఖండమును దాస్యమునుండి విముక్తిజేయుటకై, ఇదివర కెన్నడును కని విని అసహాయోద్యమమున నిరుపమానమగు అహింసాతత్త్వముతోడ సంధించి, ముప్పదియారు సంవత్సరముల కాలమునుండి దేశీయమహాసభా ప్రయత్నములు సాధింపజాలని యాందోళనము కొనసాగించి, ఆసేతుహిమాచలము దేశమందంతటను స్వరాజ్యకాంక్షను ప్రజ్వలింపజేసిన మహాశయుడు, ఇపుడు ఎఱవాడ చెఱసాలయందు బద్ధుడైయుండుట మన యసహాయతను ప్రకటించుచున్నది.

1921 వ సంవత్సరమున, ఆయన గావించిన యుపదేశము శిరసావహించి, పలువురు దేశనాయకులు ఆయనతోడ నడచుచు ఉద్యమము సాగించిరి. ఉద్యమము సముచితముగ ప్రయోగించినయెడ జయము చేకూరునని బాలురకు సయితము తేటపడునంతటి స్పష్టమైన దగుటచేత, అనుకొనినట్లు జయము సమకూడకపోవుట అనుష్ఠానయుతమే కాని, సిద్ధాంతలోపము గాదని యొప్పుకొనక తప్పదు. గాంధి మహాత్ముడు ప్రజోత్సాహము గమనించి, స్వరాజ్యము సంవత్సరము లోపల సాధ్యమగు నని వక్కాణించి యుండిరి. అది నేడు దూరమై పోవుటకు ప్రజలలో పట్టుదలయు, దీక్షయు, ఉద్యమతత్పరత్వమును లేకపోవుటయే కారణము.

గాంధీమహాత్ముడు కారాగృహబద్ధుడైనపిదప మహోద్యమము మొక్కపోయినది. ప్రముఖులలో తర్కములు బయలువెడలినవి. కొందఱు శాసనసభాప్రవేశము గావించి, ప్రతిష్టంభములు చేయుట కర్తవ్యమని వాదింప మొదలిడిరి. మరికొందఱు దానికి ప్రతిఘటించి, పూర్వమువలెనే యుద్యమము సాగించి శాసనోల్లంఘనమునకు ప్రయత్నములు చేయవలయునని పట్టుబట్టిరి. ఇట్లు రెండుసంవత్సరముల కాలము వాదప్రతివాదములతో వ్యర్థమయ్యెను. ఎట్టులో ఢిల్లీపట్టణమున, శాసనసభా ప్రవేశాభిమానుల కెడమిచ్చుచు, అసహాయోద్యమమందలి విశ్వాసమును మరల ప్రకటించి, నిర్మాణకార్యక్రమమునకు కంకణబద్ధులై గడంగవలయునని తీర్మానము గావించుటయ్యెను. కాని మొత్తమునకు శాసనసభల యెన్నికల యావేశమున మరి యే యితర పనులు సాగించుట కవకాశము కానిపింపదయ్యెను. శాసనసభా ప్రవేశమున కెడమిచ్చుటతోడనే ప్రజాదృష్టి శాసనసభలపై ప్రసరించెను.

ఇప్పటికి శాసనసభల యెన్నిక లన్నిప్రాంతములను ముగిసినవి. ముందు జరుగవలసిన కార్యమును గూర్చి మరల తర్కములు ప్రారంభమైనవి. శాసనసభా ప్రవేశయత్నము సాఫల్యంతవరకు జయప్రదముగ నున్నదని స్వరాజ్యపక్షమువారు సంతసించి, ముందు శాసనసభలలోని కార్యక్రమమును ఈ మహాసభలో నిర్ణయించుకొని, ముందు నడుప వలయునను అభిలాషలు సూచించుచున్నారు. శాసనసభల కిష్టమైనవారు పోవచ్చు నన్నంతమాత్రముననే, ఇదివరకు ఉద్యమమునందు విశ్వాసము లేనివారు కొందఱు, స్వరాజ్యపక్షమువారమని పేరిడికొని తక్కిన కార్యక్రమమును నిరసించి, కొన్నిచోట్ల ప్రతిహతముగ సహితము పనులు గావించుచుండుటచేత, మరల బహిష్కారత్రయమూలకమగు అసహాయోద్యమమును సంపూర్ణముగ నవలంబింతుమని తీర్మానించుట యావశ్యకమని తక్కినవా రభిప్రాయపడుచున్నారు. ఢిల్లీ సభలో, శాసనసభా ప్రవేశమున కెడమిచ్చుట మాత్రమే గాని, తక్కిన కార్యక్రమ మంతయు సంపూర్ణవిశ్వాసముతోడ నెఱవేర్ప వలయుననియే, తీర్మానము గావింపబడినది. అందులకు భిన్నముగా కొందఱు నడచుచుండుట మిక్కిలి శోచనీయము.

దేశవిముక్తికి అసహాయోద్యమమే శరణ్య మని యింతవరకు నమ్మి పనిజేయుటయ్యెను. చేసినదానికి ఫలము చేకూరలేదని యసంతృప్తితోడ నుద్యమమునే త్యజించుట మిక్కిలి యయుక్తము. ఇది యిరుపక్షములవా రంగీకరించునదియే. కాని యుద్యమమును సంస్కరింపవలయు నను అభిప్రాయము గలవారు కొందఱు, ఉన్నది యున్నట్లే సాగింపవలయు ననువారు కొందఱు నుండుటచేత, కర్తవ్యము నిర్ణయము గాక, కార్యసాధన కడ్డుగలుగుచున్నది. శాసనసభా ప్రవేశ కార్య మింతటితోడ తీరినది గాన, దాని జోక్యము మాని తక్కిన కార్యక్రమమును ఉభయపక్షములవా రేకముఖమున సాగించుట యుక్తము. ఢిల్లీలో నిర్ణయమైన దిదియే. శాసనసభలలో సభ్యులుగ జేరినవారు వారికి తోచినమార్గమున, ఆ సభా కార్యములను గడపించి, వారిలో వారు నిర్ణయించుకొనెదరు గాక! మరల ఈ సభవారికి ఆ జోక్యము కలిగింపకుండుట యుచితము. లేకున్న వాదప్రతివాదములు ప్రబలి, మరల కార్యక్రమము నిలిచిపోవుటకు కారణము కలుగును.

మరియును, బహిష్కారత్రయమును పునరుజ్జీవితము గావింప వలయునా? సంస్కరింపవలయునా? లేక త్యజింపవలయునా? యను సమస్య పలువురచే చర్చింపబడుచున్నది. అసహాయోద్యమమునందలి ఈభాగము, దేశమునందు అనుష్ఠానమున వెనుకబడినదగుటచేత, నామమాత్రముగ నుంచుటవలన జనులలో నుద్యమముపట్ల గౌరవము తగ్గును

చున్న దని కొంద ఱభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈవిషయమున వలసినంత సానుభూతి ప్రజలు చూపలేదనుట నిశ్చయమే గాని, సంఖ్యయం దల్పములైనను, మహాప్రబలములైన అనుష్ఠానవ్యాపారము లుండుటచేత నవి యుద్యమగౌరవమును కాపాడుటయే గాక ప్రజలయం దుత్సాహము సహితము పూరింప సమర్థములై యున్నవి. భారత దేశనాయకులలో సుప్రసిద్ధు లగు పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ, దేశబంధుదాసు మొదలగు వారివలెనే, ౧౯౨౧ వ సంవత్సరమున పలువురు వృత్తిత్యాగము గావించి జీవితసౌఖ్యముల నిరసించి, శ్రీ గాంధి మహాత్ముని సందేశమును యెదల నిడికొని దేశముకొరకై పాటుపడుటకు సంసిద్ధులైనవారనేకులు కుగ్రామప్రాంతములలో సైతముండిరి. ఇప్పటికిని అనేకులు కలరు. కొలదిమందియైన అట్టి అనుష్ఠానసంపన్నులుండుట అవసరము. వారివలన ముందెప్పటికైనను మరల నుద్యమము తీవ్రరూపము ధరించుటకు నవకాశము కలుగును. ఎప్పటికైన, ముప్పదికోట్ల ప్రజలును గాంధీతత్త్వావలంబకు లగుట యసంభవము.

బహిష్కారత్రయమును విసర్జించినపిదప, అసహాయోద్యమము అడుగూడిన పాత్రమే యగును. కాని బహిష్కారత్రయమును ప్రజలు బాగుగా నవలంబింపలేదు. కాన వదలివేయవలయు ననుట సుక్రమము గాదు. ఏదియేమైన నొక్క సంవత్సరముపాటు ఏకాగ్రమతిగనో సాగించిన బహిష్కారత్రయమూలక మగు అసహాయోద్యమప్రయత్న ప్రభుత్వమును దద్దరిల్ల జేసినది, నూటయేబది సంవత్సరములనుండి వేయబడిన ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వపునాదులు గడగడ వడంకసాగినవి. భూగర్భమునకు నయితము వేళ్లుప్రాకిన ఈ ప్రభుత్వమహావృక్షము మహోద్యమప్రవాతముచేత నల్లలనాడినది. ఆ యాందోళన ప్రభావమును మఱచు టెట్లు! ఎందఱో వృత్తులనదలి, ఎందఱో చెఱసాలల కేగి, ఎన్నియో శ్రమల కోర్చి, ఎంతయో ద్రవ్యము వ్యయపెట్టి, ఎన్నియో ప్రాగల్భ్యములు పలికి ఇప్పుడు వెనుకబడుట వెఱ్ఱితనము గాదా? పుణ్యశ్లోకుడు లోకవిఖ్యాతుడు నగు శ్రీ గాంధిమహాత్ముడు చెఱసాలయం దుండగనే, మనమిట్లు ప్రవర్తించుట సంతాపకరమగు విషయము.

మరియు, అసహాయోద్యమకర్త యగు గాంధిమహాత్ముని యశస్సు దశదిశలను వ్యాపించినది. ఆయన బోధించిన అసహాయోద్యమతత్త్వము పరదేశవాసులలో ప్రముఖులు కొందఱు శ్లాఘించినారు. యుద్ధములుచేసి, రక్తపాతము గావించి, హింసామూలకముగ రాజ్యస్వత్వములకై ఘోరముగ పోరాడిన పాశ్చాత్యులలో సైతము, ఈ అహింసాతత్త్వమును సంపూర్ణముగను, అసహాయవాదమును భౌతికముగను అనుష్ఠేయమను సంకల్పముల పురికొల్పినది. మనసోదరులు, రణశూరులు, భారతవీరులు నగు అకాలీలు మన మితవాదసోదరులకు సంశయాస్పదముగ గన్పట్టిన దౌర్జన్యరహిత మగు అసహాయోద్యమసత్యమును ప్రకటితము గావించిన శాంతమూర్తులు, మరల ఆ మార్గముననే, తమహక్కుల గాపాడుకొనుటకై ప్రభుత్వముతో శాంతసమరమునందు ఈ ముహూర్తముననే దీక్షగొనుచున్నారు. ఇట్టి సమయమున ఉద్యమము నశించినదని చెప్పవచ్చునా? అట్లు చెప్పుట ప్రతిపక్షుల సాంప్రదాయము. అసహాయోద్యమమునకు సమాధికట్టి, దానిపైన శిలాశాసనము చెక్కించుకాలము వచ్చినదని రష్ బ్రూకు విలియంస్ ఇప్పటికి షుమారు రెండు సంవత్సరముల క్రిందటనే వ్రాసియుండెను గాని, యిది కేవలము పైకి చెప్పెడి మాటయే. ఉద్యమ మింకను బ్రతికి యున్నదని ప్రభుత్వమువారు నమ్ముచునే యున్నారనియు, దాని నణచివేయుటకు నిదురలేకుండ నిరంతరము చింతాయుక్తులై యున్నారనియు, స్పష్టమగుచున్నది. ఉద్యమము తాత్కాలికముగ నిద్రాణము నొందియున్నంత మాత్రమున, అంతరించినదని యూహించుట పొరబాటు. నాయకులలో దృఢనిశ్చయమును, ఏకభావమును చిగురెత్తినయెడల ప్రజలలో నుద్యమోత్సాహము పొడముట ప్రారంభించును. అసహాయోద్యమగభీరనాదమును పాంచజన్యమున పూరించి బ్రహ్మాండము నింపగలిగిన మహానాయకుడు మరల కనబడినయెడల మూలమూలల నుండి సహితము ప్రజలు ఇప్పటికిని వేలకొలదిగ వెంబడించెదరు.

కావున నిరాశచెందక శంకలు మాని రెండుపక్షములవారును దేశమున ప్రబోధము మొదలిడి, అసహాయోద్యమాందోళనమునకు పునాది యగు నిర్మాణకార్యక్రమమునందు సర్వప్రయత్నములను ప్రకృతము కేంద్రీకరింప జేయవలయును.

నిర్మాణకార్యక్రమము

స్వరాజ్యపక్షమువారు శాసనసభలపై మాత్రమే లక్ష్యముంచక నిర్మాణకార్యక్రమమునందు దృష్టి నిలిపి సంపూర్ణవిశ్వాసముతో పనిచేయుదురుగాక! వివిధాభిప్రాయములు నాయకులలో నున్నంత కాలము కార్యసాధన కడ్డుపాటు లనేకములు కల్గుచునే యుండును. నిర్మాణ కార్యక్రమ విషయమున, నాయకులును ప్రజలును ఏవిధమగు భిన్నాశయముల కెడమీయక, 1921-వ సంవత్సరమున గాంధీ మహాత్ముని నాయకత్వముక్రింద నడచినరీతిని ఐకమత్యముతో తీవ్రముగ పనులు సాగింపవలయును. ప్రజాహృదయము సంపూర్ణముగ నాకర్షింపగల మహానాయకుడు గాంధీమహాత్ముడు తప్ప మరియొక్కరు లేరనుట నిశ్చయమైనను, దేశమునందు మరికొందఱు ప్రజ్ఞావంతులును, త్యాగస్వరూపులు నగు నాయకులు కలరు. వారు ఐకకంఠ్యమున శాసించిన మార్గమున దేశము నడచుటకు సంసిద్ధమైయుండు ననుటకును సందియము లేదు. ఒక్క శాసనసభావిషయమై కొందఱకు భిన్నాభిప్రాయములుండిన నుండుగాక! అసహాయోద్యమమునందు వారందఱు నిండు నమ్మకము వెల్లడించు దీక్షాపరులై, తదనుసారమగు కార్యక్రమమున ముందంజ వేసినయెడల, అడుగుదప్పక వారు నడచిన త్రోవను నడచుటకు వేనవేలు ప్రజలు నడుముగట్టికొని యున్నారని చెప్పుట యత్యుక్తి గాదు.

నిర్మాణకార్యక్రమము నెఱవేరుటకు ఉత్సాహపూర్వక మగు ఏదియో యొక కారణ ముండినగాని సాధ్యముగాదని కొందఱి యభిప్రాయము. స్వరాజ్యకాంక్షకంటె ఉత్సాహప్రేరకమగు కారణము నిర్ణయించుట శక్యముగాదు. స్వరాజ్యమే భారతవర్ష మిప్పుడు కాం

క్షీంచుచున్నది. ఇదిగాక కొల్లున్నను ఇప్పుడు రాజకీయశాఖలవారందఱును స్వరాజ్యసంపాదన మత్యంతావశ్యకమని గట్టిగ వక్కాణించుచున్నారు. ఈ సమయమున భారతజాతిని లోకమున పరిగణించువారు లేరు. భారతీయుల నితరదేశములలో నిందనీయక, కష్టములను అవమానములను కల్పించుచున్నారు. మన యిప్పటి పరిపాలనకర్తలు, ఆంగ్లేయ పరిపాలనకర్తలైనను తమవశములో నున్న రాజ్యములలో సహితము భారతీయుల గౌరవస్వత్త్వముల కాపాడుటలేదు. కెనియాలోని భారతీయులనుగూర్చి, బ్రిటిషు పార్లమెంటువా రొనర్చిన తీర్మానము అన్యాయముగ వారి స్వత్త్వములను నిరసించుటయే గాక, భారతలోకమునంతయు నవమానితము జేసినది. ఆ తీర్పును పునర్విమర్శింపవలెనని మన మితవాదనాయకు లొనర్చిన ప్రయత్నములు వ్యర్థములయ్యెను. ఆ సందర్భమున అధినివేశములమంత్రు లొనర్చిన ప్రసంగములవలన మనకు స్వరాజ్యము లభించువఱకును శ్వేతజాతులతోడ సమాన స్వత్త్వముల కర్హులుగ యంగీకరింపబడమని స్పష్టమైనది. ఇంతగెలిచి, గవ్వగెలువు మన్నట్లు మనదేశమున మనకు స్వరాజ్యము లేనంతవఱకు మన మాటలు పాటించువా రుండరు. ఒకజాతికి లోబడినవారు స్వతంత్రులగు పరజాతులతో సఖ్యత నొడగూర్చుకొనుటెట్లు? సమానత్వము బడయుటెట్లు! కేవలము మన ఆత్మగౌరవము కాపాడుకొనుటకైనను స్వరాజ్యమే సాధనము, సర్వానర్థములను బాపుటకును స్వరాజ్యమే సాధనము. మరియును ప్రభుత్వమువారు ప్రజాభిప్రాయముల సరకు గొనక, మితవాదులనుగాని, జాతీయవాదులగాని, యొక్క రీతిని మన్నించుచు, నానాటి నిరంకుశత్వము ఎక్కుడైనందున ప్రభుత్వవిధానము ప్రజలకు దుర్భర మగుచున్నది. వీరుమిక్కిలి వారి లోపముల నిర్భయముగ నెన్నినప్పుడు సంస్కరణశాసనము రద్దుజేయుదుమని బెదరించుచున్నారు. సంస్కరణశాసనము నిష్ప్రయోజన మని మొదటినుండియు నుద్ఘోషించుచుండుటచేతను, మితవాదులు మొదలగు వారిని మనలనుండి విడదీయుశాసనమే గావున దానిని మగల ఉపసంహారము గావించుటకంటె నుత్కృష్టమైన కార్యము లేదని మనము సంతసించెదము. ఇప్పటి కన్ని రాజకీయశాఖలవారికిని తెలియవచ్చినందున, స్వరాజ్యము సత్వరముగ సంపాదించుట యావశ్యకమని అందఱు నెంచుచున్నారు. స్వరాజ్యకాంక్ష మనమనస్సుల దృఢముగ నాటుకొని ప్రతిరక్తనాళమునందు ప్రవహించి, హృదయకోశము నావరించి సర్వాంగములందు జాజ్వల్యమానమగు ఉద్రేకము గల్గించుటచేత, అందు కొఱకు జేయు సర్వప్రయత్నములకు ఉత్సాహము కల్పించును. తాత్కాలికావేశములు నిజమైన ఫలసాధకములు కాలేవు. నిండు యోజనపై కార్యక్రమము నిర్ణయించుకొని, శాంతమనస్కులై కార్యమునకు గడంగుట కార్యసాధకుల కర్తవ్యము.

నిర్మాణకార్యక్రమమునందు ఈ సమయమున మిక్కిలి కఠిన సమస్యగా నేర్పడిన హిందూమహమ్మదీయసఖ్యతావిషయమును ముఖ్యముందు పరిష్కరింపవలసియున్నది. అది లేనిదే స్వరాజ్యప్రాప్తియసంభవ మగుటచేత అన్ని కార్యములు కట్టిపెట్టియైనను, అట్టిసఖ్యత నొడగూర్చుటకు సర్వప్రయత్నము లొనర్చుట యావశ్యకము. ఈసమస్య ఉత్తరహిందూస్థానమున మిక్కిలి క్లిష్టమై, మహావిపత్తులకు గారణమగుచున్నది. ఈకలహకారకులు ఘోరదుష్కార్యముల నొనర్చి, మతధర్మము పేరిట స్వధర్మములను త్యజించుచున్నారు. ఇట్టి మత దురభిమానమును నాయకు లగువారు మహాపాతకమని ఖండించి, అట్టిభావముల నిర్మూలము గావించిననే గాని ఈ విపత్తుల వారించుటకు శక్యము గాదు. మత విషయకము లగు ఆచారములయెడ, అన్యోన్యగౌరవము సహనము లేకపోవుటచేత, ఈ కలహములు సామాన్యముగ బయల్పడుచున్నను, ఆర్థికాదికము లగుకారణాంతరములు సహితము అచ్చటచ్చట కలవని యూహింపవచ్చును. ఇట్టికారణముల సంపూర్ణముగ, నిష్పక్షపాతముగ విమర్శ గావించి, వానిని తొలగించుటకు తగిన ప్రయత్నములను వెంటనే చేయుట యవసరము. దేశమునందు పేర్గాంచిన నాయకులు పలుకుబడి గలిగిన స్థానికనాయకులతో సంప్రతించి, ఆయాస్థానికములగు పరిస్థితులను చక్కబెట్టుటకు దృఢప్రయత్నముల గావింపవలయును. ఈ సందర్భమున అజ్మలుఖాను డాక్టరు సయ్యదు మామూదు మొదలగు నాయకులు ఉభయసంఘములలో సఖ్యత నొడగూర్చుటకు జేసిన ప్రయత్నములు శ్లాఘ్యములు. మరియును ఉభయసంఘములవారును ఒండొరుల స్వత్త్వముల నిరసింపక, లక్ష్యముతో ప్రవర్తించునట్లు ఆయాసంఘనాయకులు తమ తమ సంఘములలో గాఢమగు ప్రబోధము గావించి, దిట్టమగు కట్టుబాట్లను గావించుట కర్తవ్యము. మహమ్మదీయులము హిందువులము, క్రైస్తవులము, పార్శీలము అను ప్రత్యేక సంఘభావముకంటె మన మెల్లరము భారతీయులము అను ఏకాలభావము ప్రజలయందు వ్యాపింపజేయుట మిక్కిలి యావశ్యకము. కాని ప్రత్యేకసంఘములలో, ఆయాసంఘ నాయకులు తమ సంబంధముల కల్పించుకొని, వారి ముఖ్య సంస్థలయందన్నిటను పాల్గొనుచుండిననేగాని అట్టి ప్రబోధము గావించుటకవకాశముండదు. అంటియుంటక దూరదూరముగనుండు నాయకులు వారెంత గొప్పగొప్పవారైనను వారియందు జనులకు లక్ష్యముండుట సాధ్యపడదు. ఖిలాఫతునందు మహమ్మదీయనాయకు లెట్టిశ్రద్ధవహించుచున్నారో, హైందవనాయకులు హైందవసంస్థలయం దట్టిశ్రద్ధనే వహించి, వానిని యుక్తమార్గముల నిర్వహింపనియెడల నిప్పుడుగల్గియున్న దుస్థితుల దొలగించుట దుష్కరము. జాతీయసమాఖ్య నివేదించుట కేర్పడిన ఉపసంఘము, వారి నివేదికయందు ఈసమస్యనుగూర్చి తగిన యేర్పాట్లు సూచించెదరని నమ్ముచున్నాను. ఈసభవారు వానిని విమర్శించి, తగినమార్పులతో నంగీకరింతురు గాక! కాని సూచనలెంత యుత్కృష్టములైనవియైనను కార్యాచరణముకలనగాని అవి సాఫల్యముగావు. కాన నాయకులందఱు ఇందువిషయమున దృఢప్రయత్నముల గావించి, ఉభయసంఘములకును సఖ్యత దేశమునందంతట నెంపొందింతురు గాక!

వివిధప్రాంతములవారి సంయోగమునకును, జాత్యైక్యత బలపరచుటకును సామాన్యభాష యవసర మన్నవిషయ మెల్లరంగీకరించినదే. ఇట్టి భాష హిందీయేయని యందఱ అంగీకరించియున్నారు. కావున కాంగ్రెసు కార్యము లాభాషామూలకముగ సాగింపవలయునని తేలి

చున్నది. ఇందువలన, హిందీ తెలియనివారు అన్యప్రాంతీయులతో చక్కగ వ్యవహరించుటకును కాంగ్రెసుకార్యములందు పాల్గొనుటకును, ఆ భాషను సత్వరము నేర్చుకొనవలయుననట చెప్పకయే యూహింప దగియున్నది.

నిర్మాణకార్యక్రమమునందలి తక్కిన యంశములలో అస్పృశ్యతానివారణయు ఖద్దరు నిర్మాణమును అత్యంతావశ్యకము లైనవి.

ఖద్దరు నిర్మాణ మన్నిటిలోను సుకరమైనదైనను దానియందు తగినట్లు వ్యాపకము చేయలేకపోవుట విచిత్రముగ నున్నది. ప్రజలలో లక్ష్యము లేకపోవుటయును ఉద్యమము కొంత తగ్గిపోవుటయును దీనికి కారణములు. మరల నుద్యమము ఉత్సాహముతోడ ప్రారంభమైనయెడల, ఈకార్యమును జనులు తీవ్రముగ నెఱవేర్పగలరు. ఖద్దరు వ్యాపకమునకు ఈక్రింద నుదాహరించిన మూడునియమములు అత్యంతావశ్యకములు.

౧. ప్రతిరైతును తనభూములలో తనకుటుంబమునకు ప్రతిసంవత్సరమునకు కావలసినంతవట్టుకైనను ప్రత్తి పండింపవలయును.

౨. ప్రతి కుటుంబ యజమానియు తనకుటుంబమునకు ప్రతిసంవత్సరమునకు కావలసినంత దూది ముందుగ పంటకాలమునందే నిలువ జేసికొనవలయును.

౩. ప్రతియింటను ఒక్కరాట్నమైన నుంచి, దానిమీద తమ కుటుంబమునకు కావలసిననూలు వడుకవలయును.

ఇట్లయిన దేశమున వస్త్రములకు కొఱతయుండదు. కొలదికాలములోనే భరతవర్షసంతతియు ఖద్దరువస్త్రమునే ధరింపగలదు. అభ్యాసము జేసినకొలది సన్నవస్త్రములకూడ తయారుజేయుట దుస్సాధ్యముకాదు, కావున సన్నవస్త్రములపై అభిమానము గలవారికి సహితము కొలది కాలములోనే అవి లభ్యమగుటకు సందియ ముండదు. వస్త్రముల ధరల హెచ్చుతగ్గులు ప్రజలను బాధింపజాలవు. విదేశవస్త్రములతోడ పోటీయు నుండబోదు. ఒక ఈ ఖద్దరునిర్మాణకార్యమును దేశము సంపూర్ణముగ నెఱవేర్చినయెడల స్వరాజ్యము సాన్నిధ్యమున నున్నదనియే చెప్పదగును. ఖద్దరునందు విశ్వాసములేనివారింకను దేశమందున్నయెడల సబర్మతీ మహర్షి స్వరూపమును స్మరణకు దెచ్చుకొని, చెఱసాలయందు ప్రవేశించినప్పుడు భారతీయుల కాయన యొసంగిన సందేశమును గమనింపవలయును.

అస్పృశ్యతా నివారణవిషయమున దక్షిణహిందూస్థానమందు పూర్వాచార పరత్వము ఆటంకము కలిగించుచున్నది. తీవ్రాందోళన కలిగించిననే గాని అది జయప్రదము గాజాలదు. ఈ సమస్య తీరనంతవరకును, స్వరాజ్యసిద్ధి దుస్సాధ్యమే.

కాంగ్రెసు సంస్థా నిర్మాణము

కాంగ్రెసు సంఘములనిర్మాణము లేనిచో ఎట్టిపనులైనను సాగించుట యసాధ్యము. పెక్కుచోట్ల ఈ సంఘములు నామమాత్రావశేషముగ నున్నవి. ప్రచారకులకు తగిన సహాయప్రోత్సాహములు లేకపోవుటచే కార్యనిర్వహణము వెనుకబడిపోయినది. గ్రామసంఘములు స్వరాజ్యసౌధమునకు పునాదు లగుటచే, గ్రామసంఘ నిర్మాణముకంటె ప్రధానమగు కార్యము మొక్కటియుండబోదు. పట్టణవాసులకంటె గ్రామవాసులలో రాజకీయప్రబోధము తీవ్రముగ జరుపవలసియున్నది. ఈ భరతవర్షమునందు పట్టణప్రజలకంటె పల్లెటూళ్ళప్రజలే బహుసంఖ్యాకులుగ నున్నారు. వీరియాశయములు, వీరియుత్సాహము వీరి త్యాగము, వీరి పట్టుదలలమీదనే భారతదేశాభ్యుదయము నాధారపడి యున్నది. భారతదేశస్వరాజ్యమునకు వారే నిర్మాణకర్తలు. కావున పల్లెటూళ్లలో కాంగ్రెసుకార్యములు విరివిగ సాగించి, ప్రబలము గావింపవలెను. అందుకు ప్రచారకులలో ప్రధానులు కొందఱు పట్టణములందుకంటె గ్రామములలో నివాస మేర్పఱచుకొని కాంగ్రెసు కార్యవిధానమును పల్లెలలో సాగించుట యవసరము. పల్లెటూరి జనులలో మహోద్యమముపట్ల భక్తివిశ్వాసములు ప్రబలి, ఉత్సాహము మహాప్రవాహమువలె పొంగి పొరలినప్పుడు, పాశ్చాత్యవ్యామోహము నందు మునిగియున్న పట్టణవాస్తవ్యులు త్వరలో మేల్కాంచి, ముందంజ వేయ ప్రయత్నింతురు. మరియును స్వరాజ్యనిధి సమకూర్చుటకు గ్రామములలో తగినంత ప్రబోధము దుస్సాధ్యమగుచున్నది. స్వరాజ్యసంపాదనార్థమై జరుగుచున్న యాందోళనము ఇంకను దీర్ఘకాలము నడువవలసియుండుటచే, ప్రచారకులకు వలయు ద్రవ్యసముపార్జనకు స్థిరమగు ఏర్పాట్లు కొన్ని ముఖ్యగ్రామములలో నేర్పడవలసియున్నది. దేశీయ మహాజనసభాకార్యములు ప్రభుత్వకార్యములవలెనే, సరియైన కట్టుబాటుతో నడపుట యావశ్యకము. అందుకు ధనమును కార్యనిర్వహణ దక్షులును కావలయును. వివిధప్రాంతములందు జరుగవలసిన కాంగ్రెసు కార్యములు నడపుటకు బాధ్యతవహింపగలవారు కొందఱను నియమించుట మిక్కిలి యవసరము. వారిలో యావద్భారత కార్యములపట్ల భారము వహించువారు కొందఱు, ఆయారాష్ట్రప్రాంతముల కార్యభారమును వహింపగలవారు మరికొందఱును ఏర్పడవలయును. ఇట్టివారిలో ద్రవ్యసహాయముతోడ నావశ్యకము లేక యుండువారు కొందఱుండినను మరికొందఱకు అట్టిసహాయము నొసర్చిననేగాని వారి జీవయాత్ర గడపుటకు సాధ్యము గాదు. అట్టివారికి వారివారియవసరము ననుసరించి ద్రవ్యసహాయము చేయుటకు తగినధనము సమకూర్చి, వారలమూలకముగ కార్యక్రమము నడిపింపవలయును. స్వరాజ్యప్రయత్నము కొంతకాలము గాఢముగ అన్నిప్రాంతములలో నడపిననేగాని సాఫల్యమగుటకు అవకాశము కలుగనేరదు. కావున నిట్టి నియామకముల రాబోవు సంవత్సరము మట్టుకైనను అఖిలభారత సంఘమువారు గావించి, అందుకు వలయుధనము సమకూర్చి, సూచనలు రాష్ట్రములవారికి చేయుట కర్తవ్యము. ఆయారాష్ట్రములవారును తమతమ రాష్ట్రములలో జేరిన వివిధ మండలములందును ఇట్టి ఏర్పాటులనే జేయుట యవసరము. ఇట్టి కార్యనిర్వాహకుల నియామకము దేశీయమహాసభాకార్యములలో ప్రధాన విషయముగా అంగీకరించిననేగాని, ఉద్యమమును పటుత్వముతో నడపుటకు సాధ్యముకాదు. ఇన్నిటికిని, ప్రధాననాయకు లగువారు గావలెను

త్యాగము ప్రబోధము లొసగువానివలన దేశము మరల నుత్సాహపూరితమై కార్యసాధనకు గడంగకలసియున్నది.

ఈ మహాసభా సమావేశమునకు మౌలానా మహమ్మదాలీగారు అధ్యక్షత వహించుట మనభాగ్యము. వీరు మాతృదేశ సేవాపరతంత్రులగు మహనీయులలో అగ్రగణ్యులు. దేశహితైకదీక్షతో వీరును, వీరి యగ్రజులగు మౌలానా షౌకతాలీగారును, చేసినకృషి జగద్విదితము. మౌలానా మహమ్మదాలీగారు కామ్రేడుపత్రికా సంపాదకులుగ నుండి ప్రభుత్వమువారి యక్రమచర్యల, నిరంకుశ ప్రవర్తనముల నిర్భయముగ ఖండించుచువచ్చినకతన, పెక్కుకష్టములపాలైరి. అసహాయోద్యమ ప్రచారమునందు గాంధీమహాత్ముని యనుయాయులై వీరు చేసిన సేవ, తదుద్యమము కెంతయు ప్రోద్బలము కలిగించెను. ప్రభుత్వమువారు వీరిని తిరుగ నిర్బంధించిరి. వీరి విడుదల ప్రజలయందు దధికోత్సాహము పుట్టించెను. వీరి రాక దేశమునందు దాశాజనకమైయున్నను వీరు కారాగృహము వదలినది మొదలు కాంగ్రెసు కార్యభారము వహించి కాంగ్రెసునందును, ఐకమత్యమును శాంతియు సంస్థాపించుటకు వీరు కృషి సల్పుచున్నారు. హిందూమహమ్మదీయ సఖ్యతావశ్యకమును గూర్చి ప్రబోధించుటకు, వీరును, వీరి జ్యేష్ఠభ్రాతయు, దేశమునందంతట సంచరించుచు, శాంతిసందేశము నిచ్చుచున్నారు. ఈ కాంగ్రెసుమహాసభ యాలోచింపదగిన యంశము లెవ్వియు లేవనియు, ఈ సభకేమియు ప్రత్యేక ఉద్దేశము లేదనియు కొంద ఱనుచున్నారు. కాని, ఈ మహాశయుని నేతృత్వమున, దేశమునందు కాంగ్రెసు కార్యముల భంగపరచి, జాతీయసౌభాగ్యాకాంక్షులకెల్లరకు దుఃఖజనకమైనవి యగు హిందూ మహమ్మదీయ వైషమ్యముల పారద్రోలి, ఐకమత్యమును సంస్థాపించి, జాతీయోద్యమ ప్రవాహము నిర్విఘ్నముగ సాగింపజేయు గల్గితిమేని మనమొక యుత్కృష్ట కార్యమును సాధించినవార మగుదుము.

వీరి తల్లిగారగు బీబమ్మగారి సేవాపరతలను మనము మఱవజాలము. వార్ధక్యమందున్నను, దేశమునందన్ని భాగముల దిరుగుచు, అసహాయోద్యమ సూత్రముల బోధించుచుండిరి. దేశసేవాదీక్షచే వీరు పర్దా పరిత్యజించుట అసహాయోద్యమ చారిత్రమునందు సువర్ణాక్షరముల ప్రస్ఫుటముగ లిఖింపదగిన అసాధారణ ఆత్మత్యాగము. ఇట్టి సతీమతల్లిసుపుత్రుడు సభాసమావేశమున కధ్యక్షులుగ నుందురు. వీరిసందేశము ఉద్యమమునందు నూతనోజ్జీవము, నూతనోత్సాహముల గూర్చి కొల్పి, ద్విగుణీకృతోత్సాహులజేసి గాంధిమహాత్ముడు మన సాన్నిధ్యమం దుండగ కల్పించిన ఆశల సఫలీకృత మొనర్చునట్లు కార్యాచరణకు మరల బ్రోత్సహింపగలదు.

ఇక నీ కాలము వ్యర్థముచేయక మౌలానా మహమ్మదాలీగారి నధ్యక్షపదవి నలంకరింప బ్రార్థించుచు, మీకెల్లరకు హృదయపూర్వక స్వాగత మొసంగుచున్నాను.

వందేమాతరమ్

మౌలానా మహమ్మదాలీగారి అధ్యక్షకోపన్యాసము

మిత్రులారా! సోదర సేవకులారా!

జాతీయ మహాసభ కధ్యక్షత వహించిన మహనీయులందరును, సోదర భారతీయు లెవ్వరికినీయనంతరి నొసంగగల మహోన్నత గౌరవమును తమకు ప్రసాదించినందులకు వందనము లర్పించుట యాచారమైయున్నది. అట్టిపదవి నలంకరించుటకు తమ కర్హత లేదనియు, అంతకు పూర్వ మీపీఠ మధిష్ఠించినవారితో తా మెంతమాత్రమును సరిరామనియు చెప్పుటకూడ నాచారమే. అసలుకు లాంఛనాధ్యక్షుల వినయ శౌశీల్యముల ప్రకటింపుటంజేసి, కేవలము లాంఛనామాత్రములని చెప్పజనదు. నేనును వర్తిత చర్వణముగ నామాటలనే వచించుచు, వానినింకను నిస్సారము లొనర్పబూనుట, నావినయసంపత్తిమూలమున కాదు. రెండుసంవత్సరముల క్రిందటు, నేను చెఱసాల కేగుటకు కొంచెము ముందుగ కొన్ని రాష్ట్రసంఘములు కాంగ్రెసు సభాధ్యక్ష పదవికి నానామమునుకూడ సూచించినవి. అప్పుడు నేనాపదవి నంగీకరింప జాలనని విన్నవించి, నాకు (నానామమును సూచించుట వలన) గల యాశ్చర్యమును కొంతవరకైనను వెల్లడింపగల స్థితి నందుంటిని. కాని ఈపర్యాయము విధివశమున నాకట్టియవకాశ మణుమాత్రమును లేక పోయెను. నేను చెఱసాలనుండి విముక్తినొందిన కొంతకే, ఇచ్చటి సన్మానసంఘము తాము కొలదిదినములలో సమావేశమై నాయెన్నికవిషయమై వివిధరాష్ట్రములను గావించిన తీర్మానములను స్థిరపరుపనుంటిమని నాకు తెలిపిరి. అట్టితరుణమున నైనను, నా యనంగీకారమును తెలిపియుందును. కాని, ఢిల్లీమహాసభకు కారణభూతములైన పరిస్థితులను బట్టియు, ఆమహాసభలో నేర్పడిన సందర్భములను బట్టియు, నేనీ యధ్యక్షపదవి నంగీకరింప కుండుట యొకింత అధర్మమగు నేమోయని సంశయించితిని.

నేనీపదవి నలంకరింపబూనుట మిగులసాహసకార్యము. నాభయసంశయములకుగల కారణ మొకటి మీకెల్లరకును తెలిసియే యుండును. నాకు కాంగ్రెసుతోడి సంబంధము నిన్న మొన్నటిది. నేను కాంగ్రెసుకు మొట్టమొదట ప్రతినిధిగా వచ్చినది 1919-వ సంవత్సరముననే. అప్పుడైనను నేను క్రమపద్ధతిని సభాకార్యములందు పాల్గొనలేదు. ఐరోపా సంగ్రామకాలమున కడపటి నాలుగు సంవత్సరములను మాసోదరులు రాజకీయ నిర్బంధితులమై, అమృతసరసభనాటికి 'చేటూలు' చెఱసాలనుండి విముక్తులమైతిమని తమలో కొందరికి తెలిసియే యుండును. విముక్తినొందినంతనే, ఎకాయెకి, భారతీయరక్తముచే పునీతమైన అమృతసరస్సున కేగితిమి. అప్పటికే కాంగ్రెసుసభ ప్రారంభమయ్యెను. మేము సక్రమముగ ప్రతినిధులమగుటకు వీలులేకపోవుటచే అమృతసరపౌరులు దయాపూర్వకముగ మమ్ము తమ ప్రతినిధులుగ నంగీకరించిరి. మరుసటివత్సరము నాగపుర మహాసభకు మేము క్రమపద్ధ

తిని ప్రతినిధులమై వచ్చితిమి. నేటివరకును అట్లు రాజిల్లిన దొక్క నాగపురమునకే. నాకుపూర్వ మీ యధ్యక్షపీఠము నధిష్ఠించినవారెల్లరును, తమజీవిత మంతయు కాంగ్రెసు సేవకై ధారవోసిన ధీరులు. కావున కాంగ్రెసు వ్యవహారములందు కేవలము నసిపాపడ నగు నేను, ఈ యప్రతిమాన గౌరవమును నాకొసంగినందులకై కృతజ్ఞతా పూర్వక వందనములర్పించుట లాంఛనమాత్రమెట్లగును?

ఏమహామహుడు నావలె నిటీవలనే కాంగ్రెసు రంగమున ప్రవేశించియు నాయకాగ్రగణ్యుడయ్యెనో; ఇప్పటి సమావేశమైన సదస్యులెల్లరు నెంత వెదకినను ఏమహామహుని దివ్యస్వరూప మిచ్చట కానరాదో; ఆమహాత్ముని సాహచర్యభాగ్యము (నేను కాంగ్రెసునందు ప్రవేశించిన) ఈ స్వల్ప కాలమునందు నాకబ్బుటయే ఈ నా ప్రస్తుత పదవి కొకింత యర్హతగలిగించి యుండవచ్చును. నేను మొదట 1919-వ సంవత్సరమున ప్రతినిధినై కాంగ్రెసును సందర్శించిన నాటనుండియు ఆమహాత్ముడే ప్రజాహృదయము నాకర్షించి, కాంగ్రెసునందు ప్రథమగణ్యుడయ్యెను. మునుపటికన్నను నేటి పరిస్థితులలో నాయన నాయకత్వము మనకత్యావశ్యక మగుచున్నది. అట్టిస్థితిలో, ఆయన యెడ భక్తి విశ్వాసములం దేరికిని తీసిపోక పోయినను, శక్తిసామర్థ్యముల యందల్పుడ నగు నావంటివా డాయన స్థానమాక్రమించుకొని, నేటి సభా కార్యముల నిర్వహించుటయే దైవసంకల్పమైనచో,

"ఉత్తములు గతించుటంజేసి, మేముత్తములమైతి" మని నుడివిన ఆంగ్లదేశ కవిపుంగవునివలె నేనును చింతించుట తప్ప నేమియు చేయజాలకున్నాను.

మహాత్ముని నిర్బంధమునకు ముఖ్యకారకుడైన యాతడు, మహాత్ముని "బ్రతికి యుండగనే భూస్థాపితము" కావించుటవలన ప్రజలలో నాయన జనింపజేసిన మహాశక్తి యణగి పోవునని యాశజెందినను, నేనుమాత్రము మహాత్ము డెటుల సజీవుడై యున్నాడో అటులనే ఆ నవీనశక్తియు నింకను సజీవముగనున్నదని నిశ్చయముగ నమ్ముచున్నాను.

మిత్రులారా! దైవముపై భారమువైచి, తాముతప్పక తమ దయారసమును నాపై వర్షించెదరని నమ్మి, నేనీయున్నతస్థానము నలంకరింపగల యర్హత యించుకైనను ప్రసాదించగల యా మహాశక్తిని నేడా ధ్యానించుచున్నాను.

మిత్రులారా! అమృతసరస్సు, కలకత్తా, నాగపురము, అహమ్మదాబాదు మహాసభలకు సభాధ్యక్షులుండినను, ఏమహనీయుడు ప్రధానపురుషుడై మిమ్ములనడిపించెనో, ఆ మహనీయుడొక్కడే మిమ్ముల నేడు నడుపదగినవాడు. మన సేనాని యుద్ధరంగమున పట్టుపడి శత్రువులచే జిక్కియున్నాడు. ఆయనలేని లోపమును దీర్పగలవా రెవ్వరు? నేనన్ననో, మీ ప్రేమాతిశయమువలన సామాన్య సైనికవర్గమునుండి నాయకత్వమువహింప నాహ్వానింపబడినవాడను. ఈసభా నిర్వహణమునందును, కాంగ్రెసు నిబంధనల ననుసరించి నే నధ్యక్షపదవియందుండవలసిన సంవత్సరపర్యంతమును, అట్టి ప్రేమాతిశయమే నాపై చూపవేడెదను.

అధ్యక్షుని కార్యభారము

ఒక్క విషయమున మాత్రము మీకు నేను వాగ్దానమొనర్పవలసి యున్నది. అందుకు నాకట్టి సంకోచమును లేదు. నాజీవితమంతయు పోరాటమునందే గడపితిని. నాసహజన్యగ్రోత్సాహమును, తీక్ష్ణతయు నాపోరాటములందు ప్రదర్శించుట నాకలవాటు. మీరు నన్నధ్యక్షునిగ నెన్నుకొనుటచే, నాస్వేచ్ఛకు భంగమువాటిల్లినది. మరియందునకు కాక పోయినను, నాస్వేచ్ఛకొఱకైనను, ఈసభ కధ్యక్షత వహించు మహాభాగ్యమును సంతసముతో విడనాడి యుందును. ఎట్లున్నను, నాకు క్రొత్తయైన శాంతిస్థాపన కార్యభారము నాపైనబడినది. ఈలోకమున సమరమునకన్న వాంఛనీయము మెద్దియైన నున్నచో, అయ్యది శాంతియేనని, నావంటి సంగ్రామాభిలాషి సైతము యొప్పుకొనక తీరదు. కావున శాంతైక్యముల నెలకొల్పుటకై నేను పోరాడు నవకాశమును వదలుకొంటిని. అందులకు చింతింపను. అధ్యక్షపదవియందుండి, నాశక్తికొలది మీకు సేవయొనర్చుటకై ఏతెంచితినేకాని, బానిసల యజమానివలె నధికారమునెరపుటకు కాదు. ఇట్టి రాజకీయసంఘముల యాచారము ననుసరించి, నేటి మహాసభను నాయధ్యక్షకోపన్యాసముతో నుపక్రమించుటలో, నిరంకుశాధికారివలెగాక, సేవకునిభంగి మెలంగదలచితిని. మీరు వివిధ విషయములను చర్చించి నిర్ణయించుటయందు నేను తోడ్పడెదను. కాలయాపనయు, దేహమనోబలముల దుర్వ్యయమును కాకుండ, నిర్దుష్టములైన నిర్ణయములను కావించుటకై మీతోడి సేవకుడ నగు నేను నాశక్తికొలది తోడ్పడెదను. ఆ నిర్ణయములన్నియు మీయవియే అయి యుండవలెను నాయవి కాకూడదు. మీరును, నేనును సంప్రతించి కావించిన తీర్మానములైన నై యుండవలెను.

మహాత్ముని యప్రతిమాన వశీకరణశక్తినిగూర్చి మనవి చేసియుంటిని. కొలదిమంది ఆయనచే సమ్మోహితులు కాకుండ తప్పించుకొన యత్నించినను, వారల కది దుస్సాధ్యమయ్యెనని మన మంగీకరింపక తప్పదు. స్వకీయాభిప్రాయములను విడనాడి, మహాత్ముని యభిప్రాయములనే యవలంబింపవలసినదని ఆయన ఎవ్వరిని కోరియుండలేదు. అది యాయన యభీష్టమును కాదు. ఆయనతో శీఘ్రముగను, హృదయపూర్వకముగను, నేకీభవించిన యనుచరులు పలువు రాయన కార్యక్రమమునందు సంపూర్ణ విశ్వాసముచేగాక, కేవలము మహాత్ముని యందలి భక్తిచేతనే ఆయన ననుసరించితిమను విషయమును గ్రహింపజాలక పోయిరి. మహాత్ముడు చెఱసాలకేగుటకు పూర్వ మీవిషయమును గుర్తించి, మిగుల చింతించెనని నాకు తెలిసినది. మహాత్ముని జనవశీకరణశక్తి నాకు లేదని చెప్పుటకు సైతము నాకగత్యతలేదు. కావున, నేపక్షమున మీసమ్మతుల నొసంగినను, జాగరూకతతో పరిశీలించి, బాధ్యతల గుర్తెఱిగిగాని యొసంగరాదని మనవిజేయుచున్నాను. ప్రాముఖ్యవిషయములగూర్చి నేనొసంగు నభిప్రాయములు మీకు రుచింపవేమోయని వెరగొంది మిన్నకుండినచో, నావిధ్యుక్తధర్మమును నెఱవేర్ప జాలకుందును. ఇంతియకాక, నేనట్లొనర్చుట ప్రజాస్వామిక సిద్ధాంతములకు విరుద్ధముగ నుండును. అటులనే, సభాధ్యక్షుని సంత

సింపజేయుటకై ప్రతినిధులు స్వకీయాభిప్రాయముల వెలిబుచ్చుటకు స్వాతంత్ర్యము నొసంగకుండుటయును; ఏకొలదిమంది సానుభూతినో బడయుటకై, అధికసంఖ్యాకుల నోళ్ళు కట్టివేయుటయునుకూడ ప్రజాస్వామికము నపహాస్యస్థితికి తేగలవు.

కాంగ్రెసు సమావేశము

శత్రులకు తావుకాదు

అయినను, భారతీయులు ఆరువేలమంది ప్రతినిధుల నెన్నుకొని పదియు, మన మెల్లరమును నానాదిశలనుండియు కాకినాడ పట్టణమునకు ప్రయాణమొనర్చినదియు, మన మిల్లుబయలు దేరకపూర్వమే మనహృదయముల నావరించియుండిన యభిప్రాయముల ననుసరించి ఏదైన, నొకపక్షమున సమ్మతుల నొసంగుటకు కాదు. పారశీక కవివరుడు 'ఓమరు' జెప్పినట్లు "వచ్చినత్రోవనే మరలపోయినచో," మనకుగాని యొరులకు గాని, యెట్టి మేలొనర్చినవార మగుదుము ?

మనమిచ్చటకు బయలుదేరక పూర్వము మనకుగల యభిప్రాయములను, మన సోదర ప్రతినిధులతో సరిపోల్చి జూచి మార్చుకొనక పోతిమేని, యీ ప్రయాణమంతయు వృధయగును. వ్యయప్రయాసలు నిష్ప్రయోజనములు.

మనభావములు దోషభూయిష్ఠములని మనము సంపూర్ణముగ దలంపకపోయినను, మనకన్న వివేకులును, అనుభవశాలురును నగు పెద్దల యభిప్రాయముల గౌరవించుటచే గాని; ప్రత్యేకవ్యక్తులు మనకన్న నధికులు గాకపోయినను, ఒండొరుల సంయోగముచే నేర్పడిన బహుజనాభిప్రాయము నాదరించుటచే గాని; మన యభిప్రాయముల మార్చుకొనుట మన కెంతయు గౌరవప్రదముగాని లజ్జాస్పదము గానేరదు. ఒరుల దృఢ విశ్వాసముల గౌరవించుటలో నే నెరికిని దీసిపోవను. కాని ప్రతియభిప్రాయమును మనస్సాక్షి ప్రేరితమని దలంచుట పాడిగాదు. ఈసందర్భమున సుప్రసిద్ధరాజనీతివిశారదు డగు 'క్రాంవెల్లు' నుడివినవచనములు నా సిద్ధాంతమును బలపరచుచున్నవి. ఆయన యెల్లపుడును, తన యనుచరులతో "నొకవేళ మీరే పొరబడితిరేమో యను సంగతి మరువవలద"ని జెప్పుచుండువాడట.

ఆత్మనిగ్రహము

ప్రతినిధులు సర్వవిషయముల తమ యభిప్రాయములను యథేచ్ఛగ వెల్లడింపగల స్వాతంత్ర్యము గలదు. తమ మదికిదట్టిన తీర్మానముల నుపపాదింపవచ్చును. ఇతరు లుపపాదించిన తీర్మానములకు తమ యిచ్చవచ్చినన్ని సవరణల నుపపాదింప వచ్చును. ఎన్నిమారులైనను సమ్మతుల లెక్కింపవలెనని గోరిన గోరవచ్చును. కాని యితరుల యభిప్రాయముల పాటింపక, వారల కష్టసుఖముల గమనింపక, దుర్దశనంది మనో వైకల్యమున గుందు భారత జాతి క్షేమమును సరకుగొనక యీ యధికారముల చెలాయింపబూనినచో కార్యభంగమగును. సభాస్థలిని జేరినపుడు, ప్రజలు యుత్సాహము శిక్షణ శూన్యమై నిగ్రహ విరహితమై యుండుట శోచనీయమని వాపోవుచు, నిష్కళంకముగ వారల సరళశాంత స్వభావమే వారలను గొంతవరకైనను రక్షించెనని మహాత్ముడు జెప్పుచుండెడివాడు.

జనసామాన్యమునకు, ఆత్మనిగ్రహ శిక్షణాదులలవడ జేయగల నాయకులు ప్రతినిధులే కావున, వారల (ప్రతినిధుల) నిగ్రహ శిక్షణములు ప్రజలసద్వర్తనమునకు ఆధారభూతము లగుచున్నవి. ఇంతకన్నను ముఖ్యమగు విషయ మింకొక్కటిగలదు. మన యభిప్రాయము లెంత దృఢతరమైనను, వానిని వెలిబుచ్చుటలో దుశ్చింత పరదూషణల కవకాశ మొసంగు పాక్షికభావముల నవలంబింపకుందుము గాక. మన నాయకోత్తముడు లోకమందెల్లెడ నహింసా సందేశమును జాటియున్నాడు. మన వాక్కులయందైనను, దౌర్జన్యమును, దరిజేరనీని యీ మహనీయుని శిష్యులమైయుండియు, మన మిత్రసత్తములయెడ నైనను అహింసా సూత్రమును పాటింపజాలకుండుట హాస్యాస్పదము. నే నెన్నటికిని, ప్రజోత్సాహమును జల్లార్చి ఉదాసీనభావమును బెంపొందింప నిచ్చగింపను. మనకు గావలసినది శిక్షణము. మృతి గాదు. యంత్రమును త్రిప్పుటకు యావిరి యెట్లావశ్యకమో యటులనే, జాతీయ పురోవృద్ధికి నుత్సాహ మావశ్యకము. కాని యావిరి క్రమమార్గమున నడిపింపవలయును. దీనికి సంబంధించినదే రాజధర్మము. మనయందు భిన్నసిద్ధాంత సంఘర్షణ వలన జనించిన సంగ్రామము దక్క వేరొండు గాదు. కావున శాంతిస్థాపనకొఱకైనను మన సిద్ధాంతముల విడనాడజాలము. కాని, నేటి స్థితినిబట్టి మనతో ప్రతివిషయమున నేకీభవింపజాలకపోయినను, మనవలెనే నిశ్చల జాతీయ వాదులైనవారిని కూడగట్టుకొనుటకై యెట్టి త్యాగమైనను గావింప సంసిద్ధులమై యుండవలయును. మన నాయకోత్తముడు రాజకీయరంగమును ఆధ్యాత్మిక మొనర్చి, పవిత్రవంతము గావించుటవలన మన యుద్యమము యుత్కృష్టమయ్యెను. కావున నీతిబాహ్యమైన రాజకీయ జీవనము మనల నెంతమాత్రమును సంతృప్తిపఱుపజాలదు. కాని రాజకీయరంగమున సామాన్యముగ యుత్కృష్ట వాంఛితములు జేకూరక పోవచ్చును. మన జీవితమంతయు నున్నదానితో తృప్తినొంది గడుపవలసి వచ్చుచున్నది. అట్లగుటచే ఉత్తమ వాంఛితము లభింపనంతమాత్రమున యొక్కింత తక్కువస్థితి నంగీకరించుటకు నెట్టి యభ్యంతరమును నుండరాదు. ఏలన అట్లంగీకరించుటవలన దేశీయులలో పలువుర మనలో గలుపుకొని విజయపథమున జరియింపగలుగుదుము. బానిసత్వమును నిర్మూల మొనర్చి స్వాతంత్ర్య విజయమును బడయవలసియుండ, వేగమె మన శోదిన దుర్ణయముల పటాపంచలు గావించి, ధర్మసంస్థాపన సేయవలసియుండ స్వపక్ష విజయమునకై పెనగులాడుటనుచితము.

మిత్రులారా! కలహపూర్వకమైన యీ యుపోద్ఘాతమునకు నన్ను మన్నింపుడు. అట్లొనర్చుట మీకును నాకునుగూడ శ్రేయోదాయకమని నమ్మితిని. ఇంక నుపక్రమింతము.

ముసల్మానులకును, కాంగ్రెసు సభాసంస్థకును గల సంబంధము

సైనికవిప్లవము: ముసల్మానులపై దుష్ఫలితములు

కాంగ్రెసు మహాసభతోడ నాకుగల్గిన సంబంధము నిన్న మొన్నటిదేయని నుడివియుంటిని. నాకేకాదు. కాంగ్రెసుసభ నా సంఘమునకుగూడ క్రొత్తదే. ఆసంఘముయొక్క రాజకీయ జీవితము సంగ్రహముగా నిచ్చట యొక్కింతి ముచ్చటింపవలసియున్నది. అట్లు ముచ్చటింపవలసిన, నేను మనల గలవరపెట్టుచున్న విషమసమస్య సుగ్రాహ్యమగును. ౧౮౮౫ సంవత్సరమున హైందవ నాయకులు కొందరు ఆంగ్లేయ ప్రముఖుల సాయంబునొంది, అఖిలభారత జాతీయ మహాసభను ప్రతిష్ఠాపితమొనర్చినప్పుడు, ఎవరో కొందరుదప్ప భారత భూమిని వసియించు మహమ్మదీయు లెవ్వరును నీ యుద్యమమున పాల్గొనలేదు. పాశ్చాత్య విద్యా సాంప్రదాయముల ననుసరించి విద్యాభ్యాస మొనర్చిన మహామహులచే ప్రారంభింపబడిన యీయుద్యమమున, పాశ్చాత్యవిద్యాసంపర్కము లేమింజేసి, నా మహమ్మదీయ సోదరులు పాల్గొను నర్హత గల్గకపోయినను, వారల రాజకీయ భావములు ఏ రాజకీయోద్యమమునకైన భంగము వాటిల్లజేయునవియై యుండెను. వారలకు హైందవ రాజ్యమును పాలించు భాగ్య మబ్బుగంటివేను యుంతగింప లేదు. ఇందువలన పాశ్చాత్య విద్యాపద్ధతులు వారలకు మరింత హేయమయ్యెను. 'ప్లాసీ' యుద్ధ కాలమునుండి సైనిక విప్లవము దనుక యీ నూరు సంవత్సరముల కాలమునను, చల్లచల్లగా ఎవ్వరికిని తెలియకనే హైందవ రాజ్యపాలనము మహమ్మదీయుల హస్తతలములనుండి జారిపోయెను. భారతవర్ష మాంగ్లేయుల వశమయ్యెను. అయినను నూతన రాజ్యాక్షిప్తులు నాగరికతా విజ్ఞాన సంపదలందు దమకు తీసిరారని ముసల్మానులు దలంపక మానరైరి. ఒక్క శతాబ్దమిట్టి అయిష్టాక్షేపములు పెరిగి పెనుగాలులై ౧౮౫౭ సంవత్సరమున నొక్క పెట్టున భారతవర్షము నూగులాడింప జొచ్చెను. ప్రథమమున నియ్యది హైందవ సైన్యములకు సంబంధించి కలకత్తానగర ప్రాంతమున నుద్భవమైనను కలహక్షేత్రమగు డిల్లీనగరమునను తత్పరిసరప్రాంతములను ఆంగ్ల పరిపాలనమనిన గర్హించువార లెల్లరును కలహకారులతో గలసిపోయిరి. మతరాజకీయ వ్యవహారములు సమ్మిళితమై యభేద్యమయ్యెను. ఆంగ్లేయులకే విజయము చేకూరినను వారి లెవ్వరకును జనింపకమున్నె మహమ్మదీయు లెందరెందరో తమ కొదవు నాపదల దలంపక యీ కలవరమున నాంగ్లేయులకు తోడ్పాటొసంగిరి. కాని కలవర మడంగినంతనే ఆయా ప్రాంతముల వసియించు మహమ్మదీయ యున్నతవంశ సంజాతులే ఆంగ్లేయ క్రోధానలమునకు గురియై మహాకష్టము లనుభవించిరి. పరాసు మహావిప్లవము పరాసురాజ్యమందలి ఉత్తమ సంజాతుల ప్రాభవ మడంచినట్లే నీ సైనిక మహాకలవరమును మహమ్మదీయ సాధుంతుల యౌన్నత్య మంతరింపజేసెను. భీభత్సమున నంతగా గాకపోయినను, నీ విషయమున సిపాయివిప్లవము పరాసు విప్లవమును బోలి యున్నదని జెప్పిన నింద అతిశయోక్తి లేదు. అట్లు విభవమును గోల్పడి యైశ్వర్యశూన్యులైన యుత్తమవంశ సంజాతులు తమకింక రాజ్యాధికారము మరల జేకూరదని వాళల వీడిరి. అయినను నూతన పరిపాలకుల యాచార విజ్ఞాన సాంప్రదాయముల గర్హించుచు, వాని పరిచయము నభిలషింపక దూరమున తొలగిరి. మహమ్మదీయ రాజ్యాంగక్షేత్రములుగూడ విప్లవాంగములైన వత్సరమున నే, కలకత్తా బొంబై చెన్నపట్టణముల ప్రతిష్ఠింపబడిన విశ్వవిద్యాలయముల గరుపబడు విద్యావిధానమున పాల్గొన వారిచ్చగింపరైరి. అందుచే విప్లవ ప్రారంభమైన ముప్పది వత్సరములకు, పాశ్చాత్య విద్యాభ్యాస మొనర్చి పాశ్చాత్య పద్ధతుల ననుసరించి ప్రతిష్ఠించిన రాజకీయోద్యమమున నా మహమ్మదీయ సోదరులు పాశ్చాత్య విద్యా సంపర్కము లేమింజేసి పాల్గొనజాలకపోయిరి. కాని అఖిలభారత జాతీయ మహాసభ 'భారత' 'జాతీయ' యను బిరుద నామంబులు సార్థకము జేసికొనుటకు మహమ్మదీయ సోదరు లిందు పాల్గొనుట యవసరమయ్యెను.

సయ్యదు అహమ్మదుఖాను కాంగ్రెసు ఉద్యమమున పాల్గొనరాదని ప్రతిఘటించుట

కాంగ్రెసు మహాసభకు, మహమ్మదీయులుగూడ ప్రతినిధులుగ బంపుటకు ప్రయత్నములు సల్పకపోవలేదు. కాని అట్టి తరుణమున మహమ్మదీయ లోకమున పాశ్చాత్యవిద్యా సంస్థాపకుడని బిరుదు నందిన సయ్యదుమహమ్మదుఖాను రాజకీయరంగమున బ్రవేశించి ౧౮౮౭ వత్సరమున డిసెంబరు ౨౮ వ తేదీని లక్నోపురమున నొక్కటియు, ౧౮౮౮ సంవత్సరమున మార్చి ౧౬వ దినమున మీరటు పట్టణమున నొక్కటియు రెండు మహోపన్యాసములగావించి, ముసల్మానుల కాంగ్రెసు మహోద్యమమున బాల్గొనరాదని యుద్బోధించి యట్టిప్రయత్నముల వారించెను. ఈ యుపన్యాసముల విమర్శించుట యొకకష్ట కార్యముగాదు. ఏలనన, రాజకీయ వ్యవహారములయం దభిరుచిగల నేటిమహమ్మదీయులు విశ్వసింపని హేత్వాభాసము లెన్నియో యందుగలవు. సయ్యదు మహమ్మదుఖానువలె వాదప్రతివాదముల నారితేరినవారి నోటనుండి సహజముగ వెలువడుగొన్ని అవాచ్యంపు బల్కుల నాధారముగ గైకొని యాతడు హిందూమహమ్మదీయైక్యతకు విరోధియని వాదించు వారిలో నేనొక్కడను గాను.

ఆయన వ్యతిరేక భావమేల వహించెను?

సయ్యదు అహమ్మదుఖానుగారు తమ యుద్యోగమును చాలించుకొనిన పిమ్మట స్వసంఘోద్ధరణకై యుద్యమమును ప్రారంభించినను ఆయనకు మహమ్మదీయాభిమానమేకాక భారతీయాభిమానమును, నిశ్చలదేశభక్తియు నున్నటుల ననేక యుపన్యాసముల వలన వెల్లడికాగలదు. భారతజాతియైక్యతయం దాయన కెక్కుడు విశ్వాసము. తన హిందూస్థానహితులనాతడెంతగ ప్రేమించినదియు, ఆయనను స్వయముగ నెరిగినవారెల్లరకును విదితమే. కొందరాయన నారోపించినసంకుచితభావములే యుండినచో నదియెట్లు సాధ్యమైయుండును,

మహమ్మదీయు లెన్నటికిని రాజకీయ జీవనమున పాల్గొనరా దని ఆయన నిశ్చయించెనను నిందారోపణకూడ సరియైనదిగాదు. నేను దహరించిన రెండుపన్యాసము లందును సోదర మహమ్మదీయుల నమ్మించుటకై ఎట్టివాదనల గావించినను, మహమ్మదీయు లప్పటికింకను రాజకీయ రంగమున ప్రవేశింపరాదని ఆయన తీర్మానించుటకు గల ముఖ్యకారణములు రెండని తోచుచున్నది. భారత ప్రభుత్వాధికారము మహమ్మదీయులనుండి తొలగి, ఆంగ్లేయుల హస్తగతమగుటచే, తమ పదవి నాక్రమించుకొనిన వారిని తెగనాడుటకన్న మహమ్మదీయులకు సంతోషకార్యము వేరొకండు లేదని ఆయనబాగుగ నెరుగును. అట్లొనర్చుట మహమ్మదీయుల కెంత సులభమైనను, శాంతి ప్రదమగు కాంగ్రెసు ఉద్యమమునకు భంగము వాటిల్లుననియు నాతనికి తెలియును. ఖానుగారు రాజకీయవిషయములలో స్వసంఘీయులను వెనుకకులాగుటకుగల ప్రధమకారణ మిదియే. రెండవకారణమును అంత ముఖ్యమైనదే. మహమ్మదీయులు తమసంఘము నుద్ధరింప దలచినచో, ముందుగ విద్యావంతులు కావలెను. కాని, తమకొక ప్రత్యేక విద్యాలయమును, నిర్మించి, ప్రభుత్వ సంస్థాపనలలో వలెగాక సామాన్య విద్యతోపాటు మతవిద్యసహిత మొసంగినను కూడ, మహమ్మదీయులకు పాశ్చాత్యవిద్యపై నభిమాన ముదయింపజేయుట సులభసాధ్యము కాకుండెను. ఉద్రేకరహితమైన, విద్యావిధాన నిర్మాణకార్యమున పాల్గొనుటకన్న, "కాఫరుల" ప్రభుత్వమును, నిందించుటయే మహమ్మదీయుల కెక్కుడు సులభమును, ఉల్లాసకరమును నగుటచే, వారట్లొనర్చుదు రేమోనని ఆయన భీతిల్లెను. అందువలన, రాజకీయ జీవనమెంత యాకర్షవంతమైనను, తాత్కాలిక ప్రయోజనరహితమగుటచే, మహమ్మదీయుల కార్యదీక్షయంతయు నావంకకు మరలకుండ నాయన సర్వప్రయత్నముల గావించెను. కార్యము ముగిసినపిమ్మట, మంచిచెడ్డలను పరిశీలించుట సులభమే. అందువలననే గతించినవారి చర్యలను మనము విమర్శించి వంకలుదీర్ప సాహసించుచున్నాము. అట్టి విమర్శన దృష్టితో పరికించినను, సయ్యదు అహమ్మదుఖానుగారి భావము సమంజసమైనదనియే చెప్పవలసియున్నది. ఆయన పలికిన వాక్యములు కొన్ని అసలే పలుకకుండిన నెక్కుడ బాగుండెడిదేమోయని నాకుతోచినను, మహమ్మదీయులయొక్కయు, భారతభూమియొక్కయు శ్రేయోభిలాషు లెవరైనను సరే, ఖానుగారు మహమ్మదీయుల నడపిన మార్గమునకన్న విశేషము భిన్నముగ సంచరించియుండ రని నే నొప్పుకొనవలసియున్నది.

మహమ్మదీయ సంఘమునకు నాయకత్వము వహించి, వైపద్ధతిని నిర్ణయించిన ఖానుగారియెడ స్వసంఘీయులకు మహమ్మదీయులలో నైతము విశేష సంఖ్యాకులకు సదభిప్రాయము లేకుండెననుసంగతి మనము గమనింపవలెను. ఆయన 'ఖొరాను' గ్రంథము నన్వయించుటలో తీవ్రహేతువాదముల నవలంబించెను. మహమ్మదీయ మతసిద్ధాంతముల కెట్టిసంబంధమును లేకపోయినను, చిరకాలానుగతములై ప్రజామోదమును వడసి పూర్వాచారపరాయణులలో పలువుర నావేశించియున్న మూఢవిశ్వాసములను, దురాచారములను, ఆయన తీవ్రముగ ఖండించెను; కావుననే పలువురు స్వమతస్థు లాయనను ద్వేషించుచుండిరి. లక్షలకొలది ఆయనను తిట్టిరి. నిందల నారోపించిరి. చాలకాలమువరకును, ఆయన స్థాపించిన అలీఘరు కళాశాలయనిన, భక్తిపరులైన మహమ్మదీయుల కసహ్యముగ నుండెను. ఇట్టిస్థితియందు నైనను, రాజకీయ విషయములలో మాత్రము మహమ్మదీయు లందరును నేకగ్రీవముగ నాతని నాయకత్వ మంగీకరించిరి. ఆయన కేవలమతవిషయములను, రాజకీయ పన్నాగములను, ప్రచారగించియుండినచో నంతమహిమ గలిగియుండునా? కావున, ఖానుగారి పలుకుబడికి ముఖ్యకారణమాతని పద్ధతియందలి ప్రాశస్త్యమేయని నా నమ్మకము.

అలీఘరు కళాశాల స్థాపించినపిమ్మట ఇరువది సంవత్సరముల వరకును, మహమ్మదీయులకు రాజకీయజీవనము గాని, అంతగ చెప్పదగిన రాజకీయ సంస్థలుగాని లేవు. ఒకవేళ కాంగ్రెసుకోర్కె లెవ్వియైనను సఫలమైనచో మహమ్మదీయుల కపకారము జరుగునని ఖానుగారికి గాని, ఆయన బ్రిటీషుమిత్రులకు గాని—వీరిమాట వేరుగ చెప్పనేల—తోచినవెంటనే, 'మహమ్మదీయ స్వత్వసంరక్షక సంఘము'నకు జెందిన తన స్నేహితులను, ముఖ్యముగ తనకళాశాల నిర్వాహకులను, సమావేశపరచి ఏదోయొక తీర్మానము గావించెడి వారు. ఆతీర్మానము 'పయనీరు' పత్రికయందును, ఖానుగారి స్వకీయవార్తపత్రికయందును ప్రకటింపించెడి వారు. ఆదినములలో మహమ్మదీయుల రాజకీయ జీవన మింతకన్న నేమియులేదు.

తన మిత్రులగు సర్కారుద్యోగుల కీపద్ధతి మిగుల రుచించెననియు, వారి కసమ్మతమగు వేరొకపద్ధతి నవలంబించినచో తన కళాశాలకును విద్యాసభకును సర్వవిధముల నాటంకముల కలుగజేయుదురనియు, ఆయన బాగుగ నెరిగియుండెనని నే నంగీకరించెదను. కొందరు రాజకీయవిమర్శకు లాతని కారోపించిన దాస్యభావ మాతనియందు లేదని, నేనాతని స్వభావమును బాగుగ పరిశీలించి స్పష్టముగ చెప్పగలుగుచున్నాను. స్వతంత్రభావ పూరితుడగు ఖానుగారి కీసమయానుకూల ప్రవర్తనమైనను సంపూర్ణముగ నంగీకారమైయుండి యుండదు.

౧౯౦౬ వ సంవత్సరములో, మహమ్మదీయ మహాసభా సంస్థాపనమూలమున వారి రాజకీయజీవనమున నూతనశక మారంభమైనకొలది దినములకే, అలీఘరు కళాశాలా విద్యార్థులు సమ్మెకట్టుట సంభవించెను. పోలీసుభటులు కళాశాల యందొక విద్యార్థితో కలహించిన సందర్భమున, ఆంగ్లేయులగు కళాశాలాధ్యక్షుడును, పండితులును, పోలీసువారి పక్షమూనుటయే, ఈ సమ్మెకు కారణము. దాదాపుగ నాసమయముననే. ఖానుగారి జ్ఞాపకార్థము కళాశాలలో ప్రతివత్సరమును జరుగు "సంస్థాపక స్మారక వర్ధంతి" వచ్చెను. నాటి యుత్సవమునకు, స్వర్గీయుడైన సంస్థాపకునిగూర్చి నేను కొన్ని పద్యముల 'నుర్దూ' భాషయందు వ్రాసితిని. విద్యార్థుల [illegible]త్మగౌరవమునకును, పరదేశీయుల దురభిమానము నడంచుటకు నవసరమగు త్యాగమును చేయగల మనస్థైర్యమునకును, నిదర్శనమైన [illegible] సమ్మె వ్యవహారమునుగూర్చి ముచ్చటించుచు, ఖానుగారియా[illegible]ంచి [illegible]టిని.

"మాకిట్టి 'అల్లరి' నంతయు నేర్పినది నీవే. నీవు ప్రారంభించితివి. మేము పూర్తి కావించితిమి.

ప్రధానవిరోధి

సయ్యదు అహమ్మదుఖానుగారి స్వభావమును సిద్ధాంతములు నిట్టివని యని దెలంపువాడ నేనొక్కడనే గానని దెల్పుటకు, దెక్కు నిదర్శనములు గలవు. చిత్రమగు నొకసంభాషణ మిచ్చట జేర్కొనియెద. నాసోదరు డింకను ఉద్యోగి పదవి నందుండిన కాలమున నొకానొక తరుణమున వృద్ధుడగు నొకయాంగ్లేయ యుద్యోగి నాసోదరు నవలోకించి "భారతవర్షమున ఆంగ్లప్రభుత్వమునకు ప్రబల విరోధి యెవ్వరని తలంచెదవు!" అని ప్రశ్నజేసెను. అందులకు నాసోదరుడు దేదియో వచియింపుచుండ వారించి యాయుద్యోగి, "కాదు, కాదు, ఆంగ్లరాజభక్తాగ్రగణ్యుడనిపించుకొనుచున్న సయ్యదు మహమ్మదుఖానుదక్క ఆంగ్లేయ ప్రభుత్వమునకు ప్రబలవిరోధి వేరొక్కడు గాడని" వచించెను. అతని పల్కుల కచ్చెరువందె అ సత్యది వాస్తవముగా నేరదని నాసోదరుడు వాదింపుచుండ, మరల నాయుద్యోగి, 'హారో' 'వించెస్టరు' (సీమరాజ్యమందలి పట్టణములు) నగరములందు విద్యాభ్యాసమొనర్చు విద్యార్థుల వలెనే విద్యాభ్యాస మొనర్చుచు, వారివలెనే జీవనము గడుపుచు, వ్యాయామ పరిశ్రమాదుల వారికైన నవలీల నోడింపగల అలీఘరు విద్యార్థులు, సీమనుండి యిచ్చటికరుదెంచు తెల్లయుద్యోగులకు వశవర్తులై సేవలొనర్తురని దలంచుచుంటివా? అదికల్ల. పోకతల్లీ! హైందవరాజ్యమున ఆంగ్లేయపరిపాలనకు అంత్యకాలము దాపరించుచున్నది. విశ్వాసపాత్రుడగు సయ్యదు అహమ్మదుఖానే నేడు ఆంగ్లేయ పరిపాలనకు ప్రధాన విరోధి" అనెను.

మనలో బెక్కండ్రవలె యీసీమ యుద్యోగియు, ఆంగ్లేయ పరిపాలకులచే బ్రతిష్ఠింపబడిన పాఠశాలలో గరుపబడు విద్యావిధానమువలన జనించు యరిష్టముల గుర్తింపజాలడయ్యెను. విద్యావిధాన ప్రాబల్యమునే తప్పక జనించు యసంతుష్టినే యాతడు నూడగట్టెను. ధనశూన్యమయ్యును ఔత్తమాద్యములకాకరమైన విద్యాలయ మొకవంక జెన్నారుచుండ, (నేటికి మూడువత్సరముల క్రిందట, నాపూర్వ విద్యాలయ మిట్టి పరిణామము జెందెను) ఆంగ్లపరిపాలకులపోషణ మందుచు, జాతీయాదర్శ విరహితమై, శ్రీమంతుల యాదరణకే పాత్రమై, యసంఖ్యాకులగు యుపాధ్యాయ విద్యార్థులతో నిండియుండు ప్రాత విద్యాలయమింకను నానగరమున బెంపొందుచుండ "నీయాంగ్లప్రభుత్వ ప్రధాన విరోధి" దనపోరాటమున జయము గాంచెనని గర్వింపజాలను. అతని విద్యార్థి సంతతులు ఆంగ్లప్రభుత్వమునకు జోహారు లొనర్పకుండ మెలంగ గల్గునంతటి యుత్కృష్టదశ యాచిరకాలముననే భారతభూమికి గల్పింప కృషిసల్పకపోయినను, యాతడు స్వమతాభిమానులగు మహమ్మదీయులను, దేశాభిమాన పూరితులగు భారతీయులను, తయారుజేయుట నభిలషించె ననియు, యయ్యదియె యాతని లక్ష్యమనియు, నేను దృఢముగ వక్కాణింపగలను.

అలీఘరు కళాశాల: మహమ్మదీయ మహాసభ

భారత భూమియందలి ముఖ్య రాజధానీనగరములలో దాదాపు ముప్పది సంవత్సరముల క్రిందట విశ్వవిద్యాలయము స్థాపనమయ్యెను. దేశమున నూతన జాతీయ జీవన నిర్మాణ కాలముకూడ నీముప్పదివత్సరములే! అట్టి కాలముయొక్క యవశ్య పరిణామముగ భారత జాతీయ మహాజనసభా సంస్థబయల్వెడలెను. ౧౮౫౭ సంవత్సరపు విప్లవమున ముఖ్యరంగమగు భూభాగమందు, తనమతస్థులొరకై సిపాయి కలహము జరిగిన యిరువదివత్సరముల లోపలనే యొక మహమ్మదీయ కళాశాలను స్థాపింపగలుగుట సర్ సయ్యదు అహమ్మదుఖానుగారు చేసిన మహత్కార్యము మరల సరిగ ముప్పదివత్సరములకే, ప్రభుత్వ విశ్వవిద్యాలయ సౌకర్యములను పొంది తత్ఫలితమగు రాజకీయ విజ్ఞానోదయమున పాల్గొనజాలని ముసల్మానుల కొరకు నూతనరాజకీయసంస్థయొకటి స్థాపింపబడెను. కాలానుగుణములగు పరిణామములు కల్గుట ప్రకృతి నియమమేకదా! మరియు ౧౯౦౬ సంవత్సరాంతమున ఢక్కా పట్టణమున జరిగిన మహమ్మదీయ మహాసభను స్థాపించినవారిలో ముఖ్యులు సయ్యదు అహమ్మదుగారి స్వంతకళాశాలలోని విద్యార్థులగుటకూడ సకారణముగ నున్నదనియే తోచుచున్నది.

ఈనూతన మహాసభాస్థాపనము భారతదేశము నందలి మహమ్మదీయుల రాజకీయ జీవనమున నూతన శకమును సృజించెను. అప్పటికి కొన్నిమాసములకు పూర్వము త్వరలో రానున్న మింటో మార్లేసంస్కరణముల సందర్భమున, మహమ్మదీయుల కోరికలను అప్పటి రాజప్రతినిధియగు మింటో ప్రభువుగారికి నివేదించుటకు రాయబారమొకటి తరలెను. రాయబారముయొక్క నివేదికము "ప్రేరణ" వలన జరిగినదని చెప్పుటు, యుద్ధకాలమున కొందరు పత్రికాసంపాదకులన్నట్లు "ఇప్పుడేమియును ప్రమాదము లేదు" ప్రభుత్వమువారు హైందవ విద్యావంతుల కోరికలను త్రోసివేయజాలరనుట నిశ్చయము. కావున యలనాటుచొప్పున కొన్నివత్సరములవరకు భారతీయుల పోరు చల్లార్చి వారినోళ్లు కట్టుటకు కొన్ని సంస్కరణములను బిచ్చము పెట్టుటకు సిద్ధముగనుండిరి. పూర్వమొక కాలమున ఇంగ్లండునందు న్యాయాధికారి విచారణ కాలమున నొకఖైదీని "నీపక్షమున వాదించుటకు న్యాయవాది యెవ్వడైనను న్నాడా?" యని యడుగ వాడు తన యుద్దేశ్యము దాచక, "అట్లు లేకపోయినను విచారణ సంఘమున నామిత్రులు కలర"ని బదులుచెప్పెనట! అట్టివేయొట్టిస్థితియందుండెనో యాకాలమున భారతదేశమునందలి మహమ్మదీయులస్థితి యట్లుండెను. కాని అప్పటికి ప్రభుత్వమునందు మహమ్మదీయులకు గల్గుమిత్రులు, రహస్యముగ, నితరులవలెనే వారినికూడ తగిన న్యాయవాదులను కుదుర్చుకొను డని పురికొల్పిరి. ఆప్రేరణ యెట్టిస్థలమునుండి వచ్చినను అపర్యాయము మహమ్మదీయపక్షము బాగుగా వాదింపబడెనని చెప్పుట కెట్టి యభ్యంతరమునులేదు. అందరకును సామాన్యముగ దేశభాగములనుబట్టి నియోజకవర్గము నేర్పరచు పూర్వపు పద్ధతిలో, ముసల్మానులకు సరియైనట్టియు తృప్తికరమైనట్టియు ప్రాతినిధ్యము లభించినదని చెప్పుటకు వలనుపడదు.

మరియు మహమ్మదీయులు ప్రథమమునుండియు తమకు కావలెనని వాదించుచున్న ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యము మంచిది కాదని వాదించువా రందరును అట్టి ప్రాతినిధ్యము హిందూమహమ్మదీయులమధ్య అభిప్రాయ భేదములయొక్క ఫలితమే కాని, వాని కదికారణము కాదని జ్ఞప్తియం దుంచుకొనవలయును.

ప్రత్యేక నియోజకవర్గము జాతీయైక్యత

మహమ్మదీయులకు అధికారవర్గమునందుగల మిత్రులు ప్రత్యేక నియోజకవర్గ స్థాపనము అచిరకాలమున హిందూ మూసల్మానుల యైక్యతకే తోడ్పడునని యిప్పటికి కొంచెమైనను కనుగొనలేకపోయిరి. భారతీయులకు యెంత సంకుచితముగనైనను ప్రాతినిధ్యము నొసంగుట కిష్టమే ప్రథమప్రయత్నము. అట్టిసందర్భమున బ్రిటిషుపాలనా ప్రారంభము నుండియు నున్నరీతిగ హిందూ మూసల్మానులింకను విముఖులుగను అప్పుడప్పుడు పరస్పర కలహముల సల్పుకొనువారుగనే యున్నయెడల, సామాన్య నియోజకవర్గ స్థాపన ముభయజాతులకును ముఖ్యయుద్ధకారణమై వారలకదివరలోనున్న భేదములను మరింత వృద్ధిపొందించి యుండును. ప్రతియభ్యర్థియు 'స్వసంఘ సంరక్షణము'ను మిషతో విమతస్థులయెడ తనకు నందరికంటె యెక్కువగనున్న ద్వేషము నూతగా చేసికొని, తన సోదరమతస్థులను తనకే వోట్లనియ్యవని కోరి యుండును. ఈపద్ధతి దోషభూయిష్ఠమగుటయే గాక దానిచేత యెన్నికలయందు రెండుజాతుల పరిస్థితులును నసమానములగుటచే అట్టి యెన్నికల ఫలితములు రెండు మతములవారికిని హానికరములుగా పరిణమించి యుండేవి. ఏలనన తన ప్రతినిధి నెన్నుకొనుటలో సఫలత నొందలేని సంఘము జయమొందిన విరోధిసంఘము నెడ తప్పక యసూయాపూరితమై యుండియుండును.

రెండు సంఘములకును నేర్పడిన భేదములు సాంఘిక, లేక, మత సంబంధమైనవగుటచే ఎన్నికల సమయమున వివిధ రాజకీయాభిప్రాయ ప్రాబల్యమున కవకాశము లేకుండెడిది. జాతివైషమ్య మెక్కువగా నున్నకాలమున, ప్రత్యేక నియోజకవర్గముచే నెన్నుకొనబడు ప్రతినిధులుకూడ, తప్పక శత్రుజాతియెడ సుప్రసిద్ధాసూయాగ్రస్తులై యుందురని నాకు తెలియకపోలేదు. కాని ప్రత్యేక నియోజకవర్గముల నేర్పరచుట జాతివైషమ్యములను తగ్గించుటకు కారణమైనది.

వివిధమత సమ్మేళనము

మహమ్మదీయులకు ప్రత్యేకసంఘ ప్రాతినిధ్యము నొసగవలెనను చర్చలో నేనుకూడ సంపూర్ణముగ పాల్గొంటిని. కాని ౧౯౧౦ సంవత్సరమున నూతన శాసనసభల యెన్నికలలో మహమ్మదీయుల హక్కులు ఆచరణ రూపమున స్థిరపడినవెనుక, భారతదేశ రాజధాని యగు ఢిల్లీనగరమునుండి దేశమునందలి రాజకీయాందోళనములో మహమ్మదీయులు తగునట్లు పాల్గొనుటకు సహాయకారిగ నుండుటకై వారపత్రిక నొకదానిని సంపాదింప నిశ్చయించితిని. తాత్కాలికావసరముల కొరకు ప్రయత్నించుటలో నప్పుడప్పుడు సంఘమునందలి భిన్న వ్యక్తులకు సంఘర్షణములు తప్పక జరిగినను, మహమ్మదీయులు తమ ప్రత్యేకావసరములను సకల భారత జాత్యవసరములతో సమన్వయము చేయవలయునను భావమును పురికొల్పుటకు మిక్కిలి శ్రమపడితిని. మతమున్న పదియైదనేకకోట్ల జనసంఖ్యతో నిండియుండియు, భిన్న భిన్నములగు సంప్రదాయములును, మతములును, సంఘములును గల భారతదేశమునందు, యీ మతవైషమ్యముల బరిమార్చి సర్వమత సమన్వయమునకు గడంగుట యెంతయు శ్రేష్ఠమైన కార్యమని నానమ్మకము. ౧౯౧౪ సంవత్సరమున, అనగా నే నింకను నాకు స్వగృహమునుండి వచ్చి రెండు సంవత్సరములు గాకమునుపే, మహమ్మదీయ విశ్వవిద్యాలయ స్థాపనమును గూర్చి కొంచెము జంకుతోనైనను విస్పష్టముగ నుచ్చరించితిని. అప్పుడు నేను చెప్పిన దీక్రింద వివరించుచున్నాను:

"అన్నిమతములవారును కలసి యొకపరుని (విదేశప్రభుత్వమును) ద్వేషించుట యను కారణమున దక్క మరియేయితర సాత్వికశక్తిచేనైన నీ భరతఖండమునందలి ప్రజలందరును నొక్కటిగ బంధింపబడినచో, హిందూదేశమను నది వ్యక్తిత్వములేని యొక భూభాగముయొక్క నామమైపోవచ్చును. అట్లు కానిచో నీదేశమున సర్వమత సంయోగమైన నావలెను." భరతఖండమందలి యన్నిమతములందును భిన్నత్వమును పెంపొందించు బీజము లున్నవని తెలిసియు, దేశమునందు నమ్మకము, ఆశ, సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యేచ్ఛయు చూడ, నైకమత్య బీజములుకూడ కలవనునమ్మకము నాకు కలిగెను. మతములందలి సిద్ధాంతభేదములు కేవల మతసంయోగమునకే యవకాశము నొసంగుచున్నవి కాని, మరియొక విధమైన మతసమ్మేళనమున కవకాశమున్నట్లు తోచదు. కాని నేననువదించిన యుపన్యాసభాగమున చెప్పినట్లు, యీసిద్ధాంతభేదములు స్థానికములును, జాతీయములును గాక, మతసంబంధములయినవి. ఇరువది సంవత్సరములనుండియు నెల్లప్పుడును, అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములకంటె మహత్తమైనట్టియు, పవిత్రమైనట్టియు, నాధ్యాత్మిక లక్షణములు గలిగినట్టియు, నొకమత సంయోగము నే లక్ష్యముగా నుంచుకొని యుంటిని. మరియు ప్రస్తుత రాజకీయజ్యోతిష్కులు, హిందూ మహమ్మదీయ విభేదములు ప్రాచీనకాలమునందువలె నిప్పుడుకూడ పెంపొందగలవని భావిఫలమును సూచించినప్పుడుకూడ నేనాలక్ష్యమును మరువక దృష్టిపథమునందుంచుకొని యున్నాను. ఈలక్ష్యమును కార్యరూపముగ నొనర్చుటకే నావారపత్రికను ప్రారంభించి దానికి సార్థకముగ "కామ్రేడ్" అని నామకరణ మొనర్చితిని. 'కామ్రేడ్' అన సర్వజనమిత్రమును, నిష్పక్షపాతియును నని యర్థము.

సోదరులారా! నాపత్రికయొక్క ప్రథమ సంచికయందు నే నప్పుడు వ్రాసిన యుపోద్ఘాతవాక్యముల ననువదించుట కేవల మప్రస్తుతమని తలంపకుడు. తత్కాలమున భారత భూమియందు రేగియున్న రాజకీయాందోళనముచే, సంశయాత్మకమును, ప్రాపంచికవిషయ నిమగ్నమునగు ప్రపంచమునకు నామనోగతభావములను తేటతెల్లముగ నాప్రధానవ్యాసము తెలుపుటకు సహజముగ సంకోచించితిని. కాని ఉన్నతభావ పరంపరలకులోనగు ప్రతివారికిని, నాకుగల భావోన్మాదమే, ఆదర్శములే, తప్పక నేర్పడియుండును. ౧౯౧౨ వ సంవత్సరము ౧౪ వ జనవరి తేదీన నేనిట్లు వ్రాసితిని.

"భారతభూమి నైకమత్యము కల్గియున్నదను మాటను మేము విశ్వసింపము. ఏలన, యట్లేయున్న యెడల, యీ సంవత్సర కాంగ్రెసు మహాసభాధ్యక్షుని శ్రమపెట్టి అన్యదేశమునుండి తీసికొను నవసర మేల? మృష్టాన్న స్మరణమాత్రమున బుభుక్షాపూర్తి కానేరదు. సర్వధనా కాంగర్భిత వ్యాపారమునకు అభిమానార్థిత దేశభక్తి యొక్క వైఖరి నిప్రతిపాదించు నింద్రజాలమందు ప్రజ్ఞావైశిష్ట్యముగల ఘోడదనవృత్తి మాపట్లను మరింతనైగస్యము కలదు.

"మిథ్యాఫలవంచితములై నేత్రానందమాత్రముచే తృప్తినొంద జాలక క్షుత్తామపీడితులై వంతనొందు విహగములమాడ్కి"

మిథ్యానిష్కముల తళుక్కుగాంచి కాంచనభ్రాంతి తప్పించుకొన నేరని మనవారు కొందరు కూడ నటువలెనే శ్రుతికర్పణమందియు హృన్వేదనననుభవింతురు. కాని మనము ప్రేమాస్పదుడయ్యు ఎక్కువగ భీతిల్లజేయువాడును మననునన్ను జాలని వాడును ఎవరనిన, వ్యవహార ప్రజ్ఞావిరహితుడగు కేవల లక్ష్యమూర్తియే. ఆంగ్లకవియొకడు బైరను నుగూర్చి "యత్యంత ప్రతిభాశాలి యయ్యు విమర్శకు గడంగినప్పుడు మాత్రము శిశుప్రాయుడని" జన్మను యెహోకి నిను గూర్చి వచించియున్నా డు. అఖండలక్ష్యసంపన్నుడయ్యు నోర్మిలేని వానిని మనముకూడ నీరీతి గనే గణింతుము. బుద్ధివైకల్యమునందిన యీదేశమునం దైకమత్యోన్ము-ఖమైన లక్ష్యప్రతిపాదనము నుద్యమించిన యత్నపరంపరలు సముచిత ములును, అసముచితములును, లెక్కకు మిక్కిలిగ నిష్ఫలములగుటనే మరి యొకయనాలోచితమగు యత్నము నిష్ఫలమైనచో అందునగూర్చి స్వల్పముగ నైనను సానుభూతిని చూపజాల కున్నాము. తునిగిన గాజుపెంకులను గోదుతో సంధింపజూచి వైముఖ్యతిచే విసికించు యత్నభంగమునకు వగచెంది విముఖి యగుచుండు వస్తుతత్త్వ మును నిందింపజూచు దుర్నయమునకు మాత్రము మనము లోనుగా జనము. అనగా స్థితిగతులను ధీరులమై యెదుర్కొందుము. ప్రత్యక్షస్థితిని గమనింతుము.ఎట్టి వికారాకృతిని వహించియున్నను, ఆదరణపాత్రము కాకపోయినను, ప్రత్యక్షస్థితిని యథార్థముగ గమనింతము. అవశ్య ములగు వ్యవహార యాథార్థ్యములు తృణీకరింప జూచుట నయహైన్య తను దెల్పుచున్నది. ఐకమత్యమున కాటంకము కాజాలి లోతుగా పాతుకొన్న పట్టుదలను, భేదప్రతిపాదకము లగు నాశయప్రాబల్య ములను నిష్కపటరీతి గమనింపుము, యైకమత్యసాధనమునందు ప్రధాన మైన పదముగా నెంచదగును. నేటి సంభారముల సేకరించినను, రేపనుమాటను మరువజనగు.

"హిందువులును మహమ్మదీయులును, పరస్పరానుకూల్యత లేక గాని పరస్పరవిరుద్ధముగ గాని కార్యసిద్ధి నూహించినచో నాభ భ్రష్టత్వము జెందుటయే గాక యధోగతిపాలగుదురని మా అభిప్రాయము. మార్గమున కడుజాగరూకతతో నడ గిడుచుండవలయును. ఆధునికార్య వర్గస్థితికి సాదృశ్యము నొందగల స్థితివిశేషము ప్రాచీన, లేక ప్రస్తుత, చరిత్రముల నెందు గాన్పించదు. పురావృత్తము (చరిత్ర) పునరావృత్తి నొందదు. దానిలోకము నకింకను మార్గద్యోతిక మగుచున్నది. మనలనుకూడ శ్లాఘింప సమర్థమై యున్నది. భారతీయధర్మసందేహము లించు మించు నానారాజ్యధర్మసందేహముల వంటివి. అయినను యూరపు ఖండాంత ర్వర్తులగు నయకోవిదులును వదాన్యులును నైతము జాత్యభిమానచోది తులై స్వార్థపరత్వమునకై తాండవించు యుద్ధజాలముల దగుల్కొని యున్నప్పటికిని,దండనీతిని వారింప నింకను నిరాశ జెందక రణాధిష్ఠాన దేవతయొక్క సింహాసనమున శాంతికన్యకను నెలకొల్ప వెనుదీయక యున్నస్థితియందు, భారతజాతీయ భవిష్యత్తునుగూర్చి మనము నిరాశ జెందజనునా? సమధర్ములగు నాల్గుకోట్ల జపానుదేశీయులచే సమ్మానిం పబడు నత్యంతాద్రిదేశభక్తియు నితరజాత్యభిమానావేశవిజృంభణ, మును వర్తమానమున మనభావక్షేత్రములందు మన మంకురింపజేయంజాలక పోవచ్చును. అయితే కనడా రాజ్యమందు వర్తించుచున్న యైక్యసంప దను నెలకొల్పుట దుస్సాధ్యము కానేరదు. ఇత్యాది రసలాలసచే కాని, కల్ప - చమత్కృతిచే కాని శోభితమగు గాంధర్వపరిణయము కాకపో వచ్చును. పరస్పరానుకూల్యతలో నుద్భవిల్లిన వైవాహిక సంబంధము నిరసింపదగినది కాదు. రసికవాగ్వ్యాపారము వీడి వివేచనాసహితమైన నీరసవచోభణితినే యనుసరింతము. రసాధిష్ఠానదేవత శుభలేఖార్థము లను నిరాకరింపకుండ ననుగ్రహించు గాక! ఇదియును సులభమార్గము కాదు. కాకపోయినను భారతీయ సంతానమున కాదరణపాత్రమును నిరంతరస్థానయోగ్యమునై విలసిల్లుచున్నది

* "ఓ ! ఐకమత్యమా!!"

క. వచ్చెదవు నరుల కైక్యం
బిచ్చెదవిక జాతిజాతి నేర్పడ కూర్మిక్
గ్రుచ్చెదవు; మాకుగతి యిక
చిచ్చునఁ జేరుటయె, జాగు చేసిన వెనుక౯."

స్నేహితులారా! మూడు సంవత్సరముల క్రిందట నేను లక్ష్య ముగా నుంచికొనిన యాదర్శముయొక్క యసంపూర్ణాకారము నైనను సందర్శించుభాగ్యము లభించెను. ఆయాదర్శమును మనము తలంచినంత సంపూర్ణముగ పొందజాలకపోతిమను మాటను మన మొప్పుకొనక తప్పదు. ఇట్టి పరిస్థితులకు ముఖ్యకారణము లెవ్వియో జంకు లేకుండ నిష్పక్షపాతబుద్ధితో మన మాలోచింపవలసియున్నది. అట్లు చర్చించు టకు పూర్వము వెనుకనుండి నేను వివరించుచున్న నా ప్రథమ పత్రి కా ప్రయత్న కాలము నాటి పరిస్థితులకు మరలివత్తును.

---

* "Thou wilt come, join men, knit nation unto nation;
"But not for us who watch to-day and burn.
"Thou wilt come; but after what long years of trial,
"Weary watching, Patient longing, dull denial!.,

మహమ్మదీయులు

విదేశ వ్యవహారములు

నేనుతలచిన ట్లన్ని శాసనసభలలోను, ప్రజాశయములనే వాదించుటలో పరస్పరసాహాయ్యము చేసికొనుట కభ్యంతరము లేనట్టి హిందూ ముసల్మానులనే యీప్రత్యేక నియోజకవర్గము సభ్యులుగా నెన్నుకొనెను. అట్లయ్యు దేశమునందు సంఘములలో పరస్పరభేదము లుడుగంటకపోయెను. పాశ్చాత్యజాతులు ముసల్మానులయెడ చూపు దౌర్జన్యమువలనను, నాదౌర్జన్యము భారతదేశమునందలి ముసల్మానులలో గావించిన భావోద్రేకమువలనను, పరిస్థితులలో నకస్మాత్తుగ నొక నూతనవర్తనము కలిగెను. మహమ్మదీయేతర దేశభక్తులలో నిప్పటికిని, విదేశ మహమ్మదీయుల పరిస్థితులు హైందవ మహమ్మదీయులలో కలుగజేసెడి భావపరివర్తనము నెడల ననంగీకారము చూపువారగలున్నారు. కాని కొంచెము మాలోచించినయెడల నేనిప్పుడు వచించిన పరిస్థితులలోని క్రొత్తమార్పు, హిందూదేశమునందలి మహమ్మదీయుల దృష్టిని స్వదేశ వ్యవహారములనుండి నిస్సంశయముగ కొంతవరకు మరల్చినను, యీవిదేశీయ ప్రభుత్వమును నమ్మిన లాభము గలుగునను చిరకాలానుగతమైన మహమ్మదీయుల నమ్మకమును నిర్మూలింపతోడ్పడెను. ఇట్లు చేయుటచే భారతజాతియైక్యము మిక్కిలి యభివృద్ధియయ్యెనని చెప్పుట కభ్యంతరము లేదు.

౧౯౧౧ సంవత్సరమునందలి పరిస్థితులు

భారతదేశమునందలి యన్నిమతసంఘములయొక్క సంయోగావశ్యకతనుగూర్చి నాకు గల యభిప్రాయములను ప్రచురించుటకు 'కామ్రేడు' పత్రికను నిర్ణయించితిని. ప్రపంచమునం దెచ్చటనున్నను ముసల్మానుల యెడల సానుభూతిని చూపవలయుననుట, మహమ్మదీయ మతసిద్ధాంతములలో ముఖ్యమైనను, అట్టిసానుభూతి కేమాత్రము భంగకరముకాకుండ స్వదేశాభిమానమును సాధించుటలో హిందూ దేశమునందలి మహమ్మదీయులకు సాయముచేయుటకు నాపత్రిక నిర్ణయింపబడినది. నేను ప్రథమమున పత్రికాసంపాదకత్వమునకు గడంగినప్పుడు నాస్వదేశమునకు బయటనుండు వ్యవహారములు నాదృష్టి నంతయొక్కువగా నాకర్షించుననని తలంచనయితిని. ఈజిప్టుదేశమునందలి యప్పటి పరిస్థితులంత సంతృప్తికరముగా లేనిమాట వాస్తవమే! ఇంత కాలమునుండి యైరోపా ఖండలి రాజ్యములలో నొక్కయింగ్లాండుతోనే మనకు సంబంధముకలదు. అట్టిపరిచితమైన యింగ్లాండు దేశము, టర్కీ పరిషియాలయందు క్రొత్తగ సాహసముగ స్థాపింపబడిన రాజ్యాంగ సంస్కరణములయెడ ప్రథమమునసానుభూతియున్నట్లు చాటియు తరువాత మనమనుకొనునంతటి శ్రద్ధను చూపకపోయెను. మనరాజకీయ దృష్టిలోనికి వచ్చిన రెండవదేశము రష్యాదేశము. నూరుసంవత్సరముల క్రిందట ఫ్రాన్సుదేశమునకు జరిగిన సంపూర్ణాపజయకాలమునుండియు రష్యా యైరోపా ఖండమునందలి రాజ్యములలో మిక్కిలి బలము కలదని యెంచబడుచుండెను. మరియు నాసియా ఖండమందుకూడ నంతకంటె బలము సంపాదింప గలదనని ప్రయత్నించెను. ఇట్లున్నంతకాలము రష్యా మానవజాతికి ప్రబలశత్రువనియు, వందుచే నారాజ్యము నోడించి తత్ప్రియత్న భంగము గావించుటయే, యింగ్లాండుయొక్క పవిత్ర కార్యమనియు పాలకులు మనకు బోధనములు గావించిరి. కాని జపానుదేశముయొక్క సత్వరాభ్యుదయమును, తూర్పున దానికి గలిగిన సంపూర్ణ జయమును, నితర ప్రాచ్యదేశములను సగర్వముగ తలలనెత్తి తిరుగుటకు ప్రోత్సహించుటయే గాక, రష్యాదేశస్థితిగతులలో సంపూర్ణములైన మార్పులను గలుగజేసెను. రష్యాను సంపూర్ణముగ జయించిన జపానుదేశమిప్పుడును వెనుకనుకూడ నింగ్లాండునకు మిత్రదేశముగనే యుండెను. అయినను రష్యా పూర్వ మొకప్పు డున్న గర్భశత్రుస్థానమునుండి తొలగి రష్యా యింగ్లాండుదేశములకు సంపూర్ణ మైత్రి సమకూరెను. ఈ కారణములచే సమీప ప్రాచ్య రాజ్యాంగవ్యవహారములలోకూడ మార్పులు కలిగెను. పరిష్యాలో బహిరంగముగ నిరంకుశత్వమును చూపుటయేగాక యసంఖ్యాకములగు యుద్ధసందేశములను పంపనుద్యుక్తమైన రష్యాయెడల యభిప్రాయములు మారెను. టర్కీయందుకుండ చిరకాలానుగతమైన ట్యూటన్ స్లావు విరోధము నూతన బలముతో కలసనాపి తుదకు ఫ్రాంసు మిత్రమండలి, బాల్కను రాష్ట్రమిత్రవర్గమునకును వైరముగా పరిణమించెను. సమీప ప్రాచి మరియొకమారు యూరోపునందలి రాజ్యాంగవైరము యొక్క కేంద్రస్థానమయ్యె.

ఇంతకాలమువరకును, బాల్యమునుండియు మహమ్మదీయ రాజ్యములయెడ నింగ్లండును మిత్రముగను, రష్యాను శత్రువుగను పరిగణించవలవాటు పడిన హైందవ మహమ్మదీయులలో - నీపరిస్థితులు కొంతకలవరముకలిగించెను. కాని భారతదేశమునందలి హిందూమహమ్మదీయ విభేదములు వారప్పటికి గమనింపవలసిన ముఖ్యవిషయములుగ గన్పట్టెను టర్కీ, పరిష్యా పరిస్థితులు దూరస్థలములగు విషయములుగ నుండె, పరస్పర వైషమ్యముల వలన కలిగిన భావోద్రేకము, భారతదేశమునందలి హిందూ మహమ్మదీయ విభేదములే కొంపలుమునుగు గొప్ప యంతర్జాతీయ విషయములనుగా జేసెను.

వ్యవహారములు సరిగా నేనునూచించినంత యుత్సాహకరముగా పరిణమించలేదు. ౧౯౧౧ సంవత్సరము మహమ్మదీయ రాజ్యములపట్ల ధూమకేతువయ్యెను. టర్కీ పరిష్యా మొరాకో దేశములందలి నూతన రాజ్యాంగ సంస్కరణముల యాచరణము విఘ్నపరంపరాహతమై తుదకు వాతావరణముమారి తుపాను చెలరేగెను.

ఢిల్లీదర్బారున చేయబడిన రాజ ప్రకటన

హిందూదేశమునందలి మహమ్మదీయులపట్లకూడ ౧౯౧౧ సంవత్సర మెవ్వరు నూచింపజాలనంత యపకారి యయ్యెను. తత్సంవత్సరాంతమునకు కొన్నిదినములకు పూర్వము చక్రవర్తిగారు ఢిల్లీలో నొక విపత్కారకమగు ప్రకటనమును గావించెను. తానా సంవత్సరమున పట్టాభిషిక్తుడనైతినని స్వయముగ వచ్చి నిండుపేరోలగమున తెలియజేయుటయే దర్బారుయొక్క యుద్దేశ్యమని పైకి కనబడెను. "అట్లు

రాజు తనస్వదేశమును వీడివచ్చుటు బ్రిటిషు ఆచారమునకును, రాజ్యాంగవ్యవహారపద్ధతికిని నూతనమైన పెడత్రోవయని" యందరిచే నంగీకరింపబడెను. ఈ యాచార నూతనత్వమును, భారత ప్రజలకే గాక రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వములకుకూడ తెలియకుండ తత్కాలమున ననుసరింపబడిన రహస్య ప్రవర్తనమును, సమర్థనీయము లనియే చెప్పవచ్చును. ఏలన యీరాజప్రకటనము, భారతదేశమునందు బ్రిటిషురాజ్య ప్రారంభము నుండియు ప్రకటింపబడినవానిలో నుదాత్తతమమై యున్నది. మరియు నా ప్రకటనమే చేయబడకముందు, ప్రభుత్వము నెడల ప్రబలమైన యసూయను పుట్టింప సమర్థమైనట్టియు, విశాలవ్యాప్తమై యణచ ద్రొక్కుటకు దుస్సాధ్యమైనట్టియు, నాందోళనము నెట్లు శమింపజేయవలెనో యను బహిరంగచర్చ యీ యాందోళనము నపాయముగ చేసి యుండును. ఆ ప్రకటనమునందలి యంశములలో రెండు మిక్కిలి ముఖ్యమైనవి లార్డుకర్జను బంగాళీలయెడ చిరకాలమునుండి తనకున్న పగదీర్చుకొనుటకు గావించిన బంగాళా విభజనమును రద్దుకావించి పునస్సమ్మేళనము చేసి, ప్రాక్పశ్చిమభాగములను కలిపినవెనుక బీహారు ఒరిస్సాలను ప్రత్యేక రాష్ట్రముగ మార్చుట మొదటిది. కలకత్తానుండి ఢిల్లీకి రాజధానినిమార్చి పరోక్షముగా బంగాళమును శిక్షించుట రెండవది. ఈ రెండువ్యవహారములను, ప్రభుత్వమువారు చేసిన కాల స్థల పద్ధతుల మరచి, పరస్పర సంబంధములేని రెండు ప్రత్యేక విషయములుగ పరిగణించినయెడల రెండును నాకు సమ్మతము లేయని నేను 'కామ్రేడు' పత్రికలో వ్రాసియుంటిని. ఈబంగాళాసమ్మేళనము ౧౯౦౫ సంవత్సరమున జరిగియుండవలసినది. రాజధాని మార్పు ౧౮౫౭ సంవత్సరమున జరిగియుండవలసినది. కర్జన్ మిడిల్టన్ ప్రభువులు తొందరపడి తప్పుగావించిరి. హార్డింజి క్రూ ప్రభువులు జరిగిన తప్పునకు తీరికగ పశ్చాత్తాపపడుచుండిరి. ఆ ప్రకటనమునందలి యన్ని వ్యవహారములకును ఢిల్లీని రాజధానిగా జేయుట మిక్కిలి ముఖ్యమైనదనియు, రాజధానిమార్పు యొక్క ఫలితముగ మాత్రమే బంగాళా పునస్సమ్మేళనము జరిగెననియు, బంగాళీయుల యభిప్రాయములను తృప్తి నొందింపజాలు ప్రత్యేక విషయములవలన బంగాళీలు సంతృప్తి నొందుదురని ప్రభుత్వమువారు తలచిరనియు, రాజధానిమార్పునకు విరుద్ధముగ కొందరు బంగాళీలు చెప్పు నభ్యంతరములకు బంగాళా సమ్మేళనము ప్రతిఫలముగ నొసంగబడెననియు, రాజ ప్రకటనమువలనను భారతప్రభుత్వమునకును నిండియా కార్యదర్శికిని జరిగిన యుత్తరప్రత్యుత్తరములవలనను తెలియగలదు. తూర్పు బంగాళమునందలి యార్థికములైన చిక్కులు, అస్సామును బంగాళములో ముడిపెట్టుటవలన గలుగు నష్టములు, రాజసాహేబ క్కాలమధ్య ప్రయాణాది సౌకర్యలోపములు, మొదలగు నంశములు, 'నిశ్చితవిషయము' న నిర్ణయము గావించుటలో కారణములగుటకు తగియుండినను, భారతప్రభుత్వ మిండియా కార్యదర్శికి వ్రాసిన యుత్తరములో వీనిలో నొక్కటియైనను పేర్కొనినట్లు గాన్పింపదు. ఆయుక్తి మున, ౧౯౦౫ సంవత్సరమున చేయబడిన బంగాళావిభజనము తక్కుర్తులకు గల రెండభిప్రాయములను సఫలము గావించెనని వ్రాయబడెను. అందిట్లున్నది.

"మిక్కిలి భారమైన బంగాళాపాలనమును సులభము చేయుటయే గాక, తూర్పుబంగాళమునందలి మహమ్మదీయులకు యిదివరకు ననుభవింపని కొన్ని సౌకర్యముల నందుటకు వీలుగలిగెను."

కాని భారతరాజధానిని తన రాజధానిగా చెప్పుకొను గౌరవమును బంగాళము కోల్పోయెను. అంతియేగాక భారతప్రభుత్వమును సమీపమునుండి విమర్శించుటకును, దానికి నిరంతరము నొత్తిడి కలిగించుటకును, సౌకర్యములను కూడ కోల్పోయెను. యీయాగపు ఖండము యొక్క విదేశ రాజ్యాంగ వ్యవహారములలో "లాభాలాభములు సమానములుగా నుండవలెన"ను సూత్రము పలుమారు మన కనుభవైక వేద్యమగుటచే మనకు దానియెడల సంపూర్ణమైన జుగుప్సకలిగినది. ఆసూత్రానుసారముననే యీజిప్టులో నింగ్లాండు తనయిష్టము వచ్చినట్లు ప్రవర్తించు నధికారమునకు ప్రతిఫలముగ ఫ్రాంసునకు మొరాకో యొసంగబడెను. అట్లె యిటలీదేశమునకు ట్రిపోలీ దక్కెను. తదనుసారముననే జర్మనీ అగాడిర్ నందు దురాశాప్రేరితమైన యాక్రమణమును గావించెను. ఈపాడుసూత్రము భారతదేశముయొక్క పరిపాలనా వ్యవహారములలోనికికూడ మెల్లగ ప్రవేశించినది. ఇండియా ప్రభుత్వమువారొక మారిట్లు వ్రాసిరి:—

"తూర్పుబంగాళము, అస్సాము, బంగాళా విభజనమువలన నిస్సంశయముగ లాభమునందినవి. రాష్ట్రమునందలి ప్రజలలో నధిక సంఖ్యాకులగు మహమ్మదీయులు రాజభక్తిగలిగి సంతృప్తులై యున్నారు. కాని రెండు రాష్ట్రములందును భూస్వాములందరును బంగాళీలే! వారే యధిక సంఖ్యాకు లుద్యోగములం దున్నారు. దేశవ్యవహారములలో కూడ వారికే పలుకుబడి యెక్కువగ కలదు. అట్టిబంగాళీల యసంతృప్తి యథాప్రకారముగ బలవత్తరముగనే యున్నది"
ఆకాలముననే నిట్లు వ్రాసితిని:—

"దేశభక్తి గల్గినట్టియు, తృప్తులైనట్టియు, నొక సంఘమునందలి వారి కొలదియాస్తులను బలాత్కారముగ దొంగిలించి, యసంతృప్తులైనట్టియు, రాజభక్తి విరహితులైనట్టియు, మరియొక సంఘమునకు బలవంతముగ కట్టిపెట్టుటకంటె సులభకార్యమేమున్నది." మహమ్మదీయుల కంతటి దురాశయేలేదు. దురాశలేనపుడు ప్రతిఫలములేకపోవుట రాజనీతిలోనిను ప్రసిద్ధసూత్రమే కదా!

రాజప్రకటనవలన మహమ్మదీయ రాజకీయ వ్యవహారములలో గలిగిన మార్పులు

నేను 'కామ్రేడ్' పత్రికలో "మహమ్మదీయులు సర్కారు వారి నిర్ణయము నంగీకరింపవలెననియే నాయభిప్రాయమని వ్రాసితిని. కాని, వారి కన్యాయము జరిగినదని చెప్పక తీరినదికాదు. వంగదేశ విభజనకు పూర్వము వారికెట్టి యిబ్బందు లుండినను, బలహీనులకు సహజమైన యోరిమితో వానినన్నిటిని సహించి యున్నకుండిరి. వంగదేశ విభజన కావలయునని యాందోళన కావించినది వారు కాదు. విభజనవలని లాభమును పొందుటకు వారర్హులే యైనను, అది వారికి తలపని

తలంపుగ ప్రాప్తించిన వరమయ్యెను. వారిస్థితి బాగుపడ నారంభించెను. దానితో వారియాశలును వాంఛలునుకూడ వృద్ధినొందెను. పడమంత్రి పుసిరి దాపరించిన వాడందరి వలెనే మహమ్మదీయులును ఒక్కొక్కప్పుడు గర్విష్ఠులై పింఛము విప్పుకుని నైతక్కలాడు నెమళ్ళవలె సంచరించిరని కూడ నంగీకరింపవచ్చును. కాని కైపెక్కిన వానిని తాత్కాలికానందము వలెనే, ఈనూతనస్థితి విశేషకాలముండలేదు. అకస్మాత్తుగను, నతితీవ్రముగను పతనము సంభవించెను. స్వాతంత్ర్యమును బడసిన బానిసలను మరల విక్రయించినట్లయ్యెను. పగసాధించుట కీనిన ప్రతివారికిని మహదానందమేకదా! బానిసలను మరల తమయజమానుల కొప్పగించినంతనే యజమానులు కొరడాలను పాదరక్షలను నధికముగ ప్రయోగించినందుకు యజమానుల నేమనగలము? తూర్పుబంగాళమునందు మహమ్మదీయులు పాలకుల పక్షము వహించినతోడి దేశీయులతో పోరాడిరి. ఇట్లు ప్రయోగింపబడిన మహమ్మదీయులగతి యేమయ్యెను? దేశీయులతో పోరాటమింకను సాగించుట చిక్కుగానున్నదని పాలకులు గ్రహించినంతనే, అతిత్వరితముగ సంధిచేసికొని, తమకంతవరకును తోడ్పాటొనరించిన మహమ్మదీయులను తోడిదేశీయుల యాగ్రహమునకు గురిజేసి విడనాడిరి. ఇటుల 'రాజభక్తి' పరుల కన్యాయము కావించి వారు గాబట్టుకొనిన హక్కులను నశింపజేసి, 'సంతృప్తి' యను మహాపాతకమున కొడిగట్టుకొనినవారిని శిక్షించిన నీవింతద్రోహమునకన్న నీచమైన సందర్భము ప్రపంచ చరిత్రయందు గాంచుట కష్టము. రాజప్రకటన కావింపబడిన వెనువెంటనే నేను ఆరాష్ట్రాధిపతియగు సర్ చార్లెసు బెయిలీగారిని (ఈయన నిప్పుడొకమాలకు త్రోపివారు) సందర్శింప నేగినపుడు సింహప్రభువును, సక్ వినోదమిత్రుడును నగుపడి రాజప్రకటనగూర్చి నాయభిప్రాయమేమని యడిగిరి. "వంగదేశపు హిందువులకు సంబంధించినంత వరకును 'కొంతలాభము కొంతనష్టము'; "బలశీలురును రాజభక్తియుతులును" నగు బేహారు ప్రజలకు 'కేవలము లాభము'; తూర్పుబంగాళపు మహమ్మదీయులకు 'కేవలము నష్టము'; మహమ్మదీయుల రాజభక్తికిని బహుమానముగ కావలసినంత పరాభవము జరిగెను" అని చెప్పితిని. పరాభవవర్ధకమై అజీర్ణపుబాధమాత్రము రాకుండు గాకయని నెమ్మదిగ నాలో నేను ప్రార్థించి వెడలిపోతిని. అంతకు కొంచెము పూర్వము దర్బారు సమయముననే నేనతిత్వరితముగ రాజప్రకటనను చదువుచుండ నాప్రాతస్నేహితుడును సి. ఐ. డి. అధికారియు నగు సర్ చార్లెసు క్లీవులాండు గారు నన్ను పలుకరించిరి. పత్రికాధిపతుల శిబిరములో ప్రకటన ప్రతులను పంచిపెట్టుచుండిన యుద్యోగివద్దనుండి మొట్టమొదట నొక ప్రతిని సంపాదించినవారిలో నేనొకడను. క్లీవులాండు గారు "నన్నుగూర్చి" ప్రకటనలో మీకుగాని నాకుగాని ఏమైన బహుమతికలదా" యని చమత్కారముగ నడుగ నాకోపము నణచుకొనజాలక "నాకేమియు లేదుగాని మీకుమాత్రము చేతినిండ పనికలుగగలదు" అని యంటిని. నాజ్యోతిష మబద్ధమైనదని ఎవ్వరనగలరు?

మిత్రులారా! మహమ్మదీయుల రాజకీయ పురోగమనమునం రాజప్రకటన ప్రాధాన్యమును వహించుటచే, దీనివిషయమై నేనింత విపులముగ చెప్పవలసి వచ్చినది. సోదరదేశీయులనుండి తమ్ముకాపాడుకొనుటకై మహమ్మదీయులెల్లకాలము విదేశీయ ప్రభుత్వమును నమ్ముకొనియుందురో, అంతకాలము నిట్టిద్రోహములు జరుగుచునేయుండునని, వారికి స్పష్టముగ తెలియుట కింతకన్న నేమికావలెను? స్వదేశ, విదేశ వ్యవహారములందెందును ప్రభువుల తోడ్పాటును నమ్మియుండరాదని మహమ్మదీయులు గ్రహించిరి. ఒక వేళ నంతి మహత్తరత్యాగమును కావింపకయే, సోదరదేశీయులతో పొత్తుగలుపుకొని, శాశ్వతశాంతియు, సౌహార్దమును సంపాదింపగలుగుదు మేమోయని వారాలోచింప నారంభించిరి.

స్వరాజ్యము మహమ్మదీయ మహాసభవారి లక్ష్యమగుట

మహమ్మదీయ మహాసభ ఎన్నడును హిందువులకుగాని, కాంగ్రెసుకుగాని, వ్యతిరేకమైన సంస్థాపన కాకపోయినను; దేశమునందలి యితర సంఘములతో చెలిమియు సహకారమును పెంపొందించుట వారియుద్దేశములలో చేరియుండినను; వంగదేశ విభజన విషయమై యాందోళన తీవ్రముగనుండిన దినములలో ప్రారంభింపబడిన దగుటచే సహజముగ ప్రత్యేకసంఘ ప్రయోజనముల సంరక్షణయు, రాజభక్తియు మహమ్మదీయమహాసభోద్దేశములలో జేర్చబడెను. ఢిల్లీ ప్రకటన మైనపిమ్మట నొకసంవత్సరమునకు, మహాసభా కార్యనిర్వాహకవర్గము సభా ధర్మములు మార్చవలెనని సూచించుచు, నూతనలక్ష్యమునందు "భారతవర్షమున కనువగు స్వపరిపాలనము"నకు ప్రధానస్థాన మొసగిరి. తరువాత మార్చినెలలో జరిగిన మహాసభా సమావేశములో నీమార్పు ఆమోదింపబడెను. ఇందునుగూర్చి నేనిట్లు వ్రాసితిని:

"మహమ్మదీయుల నూతనలక్ష్యము మార్గమధ్యమందలి విశ్రమస్థానమువంటిది. అచ్చటనుండి పరికించినచో, వారిగమ్యస్థానము స్పష్టముగ కాన్పింపగలదు."

నేటి మహమ్మదీయుల యభిప్రాయములు సక్రమముగ బోధపడుటకై, జాతీయవాదు లెల్లరును, మహమ్మదీయులైనను, యితరులైనను, నేనాదినములలో 'కామ్రేడు' పత్రికకు వ్రాసిన వాక్యములను జాగ్రత్తగ పరిశీలింప గోరెదను:—

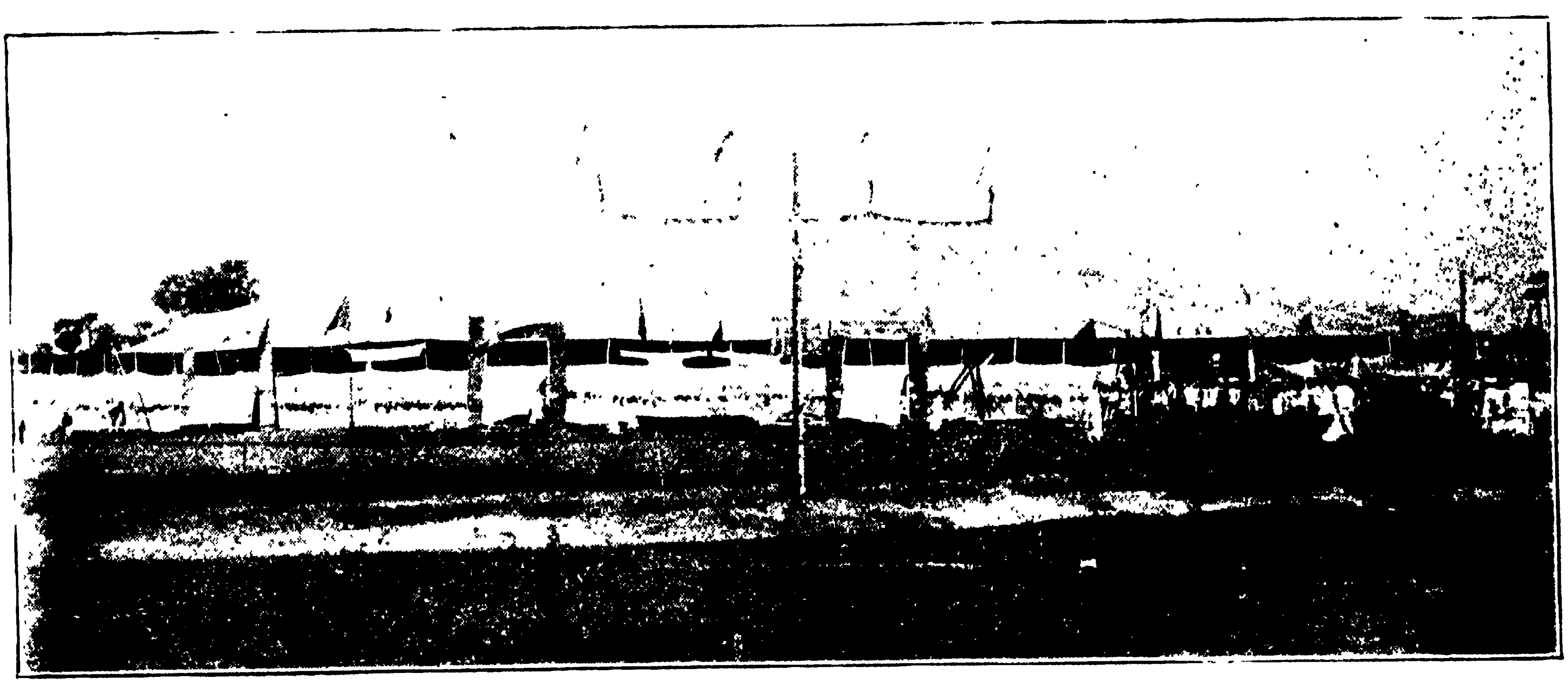
"స్వపరిపాలనా సంపాదన, పాలకులు పరిపాలనావిధానమునందు కావించు సంస్కరణములమీదగాని, పాలకపాలితుల యన్యోన్యసంబంధ విశేషముమీద నైననుగాని, సంపూర్ణముగ నాధారపడియుండదు. ఆత్మవికాసముయొక్క అవశ్యపరిణామమే స్వపరిపాలనము. కాని భారతవర్ష మింకను సంపూర్ణముగ నాత్మవికాసమును బొందలేదు. పరస్పర విరుద్ధములైన ప్రయోజనములు, మతములు, సంఘములవారెల్లరును, భారతవర్షమునకు భౌతికాకార మొక్కటైనట్లులనే, ఆత్మకూడ నొక్కటియే యని గ్రహింపవలెను. ఇంతమాత్రమే చాలదు. మానవ శరీరమునందు వివిధావయవములుండినను, మానవుని మానసిక, నైతిక ప్రవృత్తు లెప్పటికప్పుడు మార్పుచెందుచుండినను, తన ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము ననుభవించిన రీతిగనే, భారతీయ ప్రజలెల్ల

Hoisting of Swaraj Flag, Cocanada

స్వరాజ్య ధ్వజారోహణము, కాకినాడ

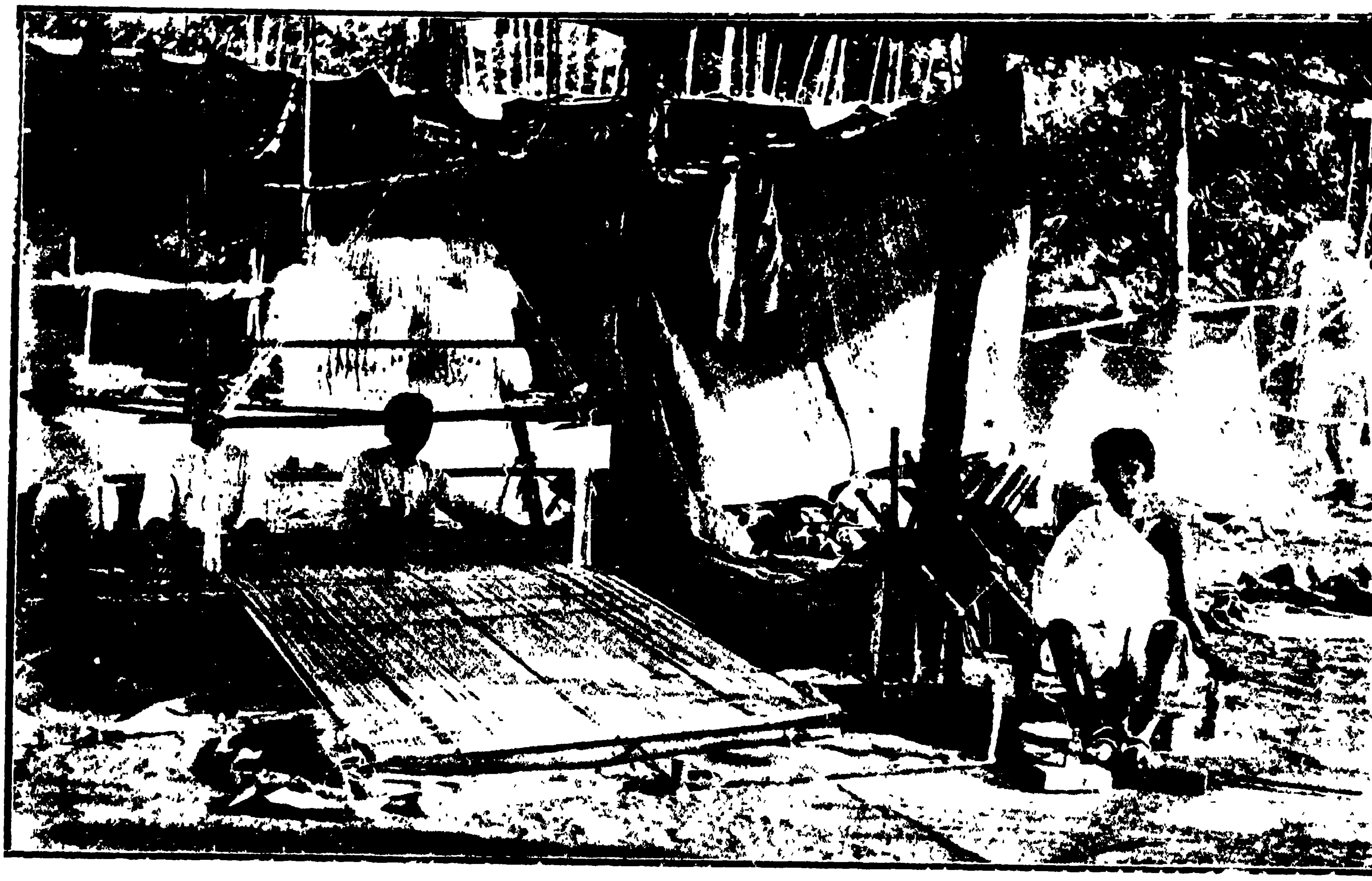
The Congress Pandal, Cocanada

దేశీయ మహాసభామండపము, కాకినాడ

[illegible]

Weaving Exhibition of the Khadi Asrama, Bontala Kodur, Cocanada

[illegible]

The Industrial Demonstration made by the Andhra Jatheeya Kalasala, Machilipatnam, at The Cocanada Congress

బందరు ఆంధ్రజాతీయకళాశాలవారి పారిశ్రామిక ప్రదర్శనము, కాకినాడ కాంగ్రెసు

చు నేయున్నది. అస్పృశ్యత సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమున కాటంకముగ నున్నది. ఎంతటిధైర్యవంతుడైన యీఅంతఃపరిస్థితులజూడ విషణ్ణుడైపోవును. వాని కేవాత్రమైన ధైర్యముండి అనియున్నయెడల పైనిర్బంధము లతో అది కాస్తయునుపోవును. వేనవేలమంది కాంగ్రెసు ప్రచారకులు అన్యాయశాస్త్రములచే నేదో ఒక కారణము పెట్టి కారాగారము లందుంచబడిరి. గాంధిమహాత్ముడు, పరమశాంతిమూర్తి, శాంతి సత్యాగ్రహములపై ప్రేమ గనుపరచినందులకు దయమాలి శిక్షించిరి. సంస్కరణములు, ద్వంద్వప్రభుత్వము, మంత్రిపదవులు అధికారవర్గమునకు బలమొసంగెను. ఇదివరకుకన్న సంస్కరణములు వచ్చినపిదప నిర్బంధము నెక్కువాయెను. స్వర్గమునుండి ఊడిపడిన సివిలుసర్వీసు ఇండియా ప్రభుత్వముపై ధ్వజమెత్తుచున్నట్లు రాయలుకమిషనుసాక్ష్యమునుబట్టి తెలియుచున్నది. భారతస్వాతంత్ర్యము నిరోధించు ఉక్కుచట్టమే అనేకసంవత్సరములు పాలించుచుండునని లాయిడుజార్జి గారు ఉన్నదున్నట్లు చెప్పిరి. ఇట్టికష్టపరిస్థితులలో స్వరాజ్యసంగ్రామమువీర్ఘకాలము జరిగి కష్టముగ నేయుండును. కండుపజయము గాంచుటకు నవజాతీయమూలములను స్థాపనముగొనుటకు కాలమువచ్చినది.

స్వరాజ్యము మనప్రయత్నములవల్లనే రావలెనని మహాత్ముడు చెప్పెను. స్వరాజ్యమును దేవతలుగాని అధికారవర్గముగాని ఒక పారితోషికముగ నొసంగుట కూడిపడునదిగాదు. ప్రజలు భారతమాతసేవకై జీవితమును అర్పణచేసినగేని స్వరాజ్యము సులభముగ రాగలదు. రాజకీయములను ఆత్మలాభముల సంపాదించుటకై వినియోగించుస్థితినుండి సత్య ఆధ్యాత్మికస్థితికి మహాత్ముడు లేవనెత్తెను. 'మూన్నాళ్ల ముచ్చట' బలముపోయినది. సేవాత్యాగముల కాలము ప్రారంభమైనది. ఈనూతనశిక్షవలన చాలమంది కాంగ్రెసువాదులు భయపడి పారిపోయినను మాతృభూమిసేవకై జీవితముల నర్పించిన సత్యాగ్రహులసైన్యమేర్పడినది. పూర్వానుభవమును బట్టిచూచిన నెన్నెన్నియో తెగలయందు కాంగ్రెసు వాదులనుండి అనేకస్వభావములు, వయసులు గలవారుండుటవలన, ఒకేరకపు సత్యాగ్రహసైన్యమును యేర్పరచుట సాధ్యము గాదనియు, వాంఛనీయముగూడ గాదనియు తలంపబడెను. దేశమంతటను ఐచ్ఛికభటనిర్మాణములు బాగుగ పనిజేయువానిని సృష్టించుటకు సమయ మాసన్నమైనది.

ఐచ్ఛికభటులు

ఐచ్ఛికభటులెన్నెన్నిరూపములు జేసెదరని మహాత్ముడు వారిపై ఎంతయో ఆశవహ్నియుండెడివాడు. ఈ ఉద్యమము దేశమున కుపయోగకరముగనుండునటుల వారు ఆత్మశిక్షణముబొంది అహింసకు బద్ధులైయుండవలెనని ఆయన కోరెను. కొందరు కాంగ్రెసువాదులు శిక్షణమునందు కొంత తగ్గింపవలెనని కోరిరి గాని, మహాత్ముడు అందువలని యుపద్రవమును కనుగొని దానికి లొంగకపోయెను. మహాత్ముడు చేసిన పని మంచిదని బొంబాయి, మద్రాసు చౌరీచౌరాలోని విషయములు తెల్లముచేసెను. సహనములేక లోతుపాతులు దెలియని విమర్శకులు మహాత్ముని దుర్బలుడని నిందింపవచ్చును. కాని ఆయన ధీరకార్యమును గుర్తెరిగినవారు ఆయన శాసనోల్లంఘనమును విడనాడి దుర్బలత్వముచేత ననజాలరు. ఇట్లు నేయుటవలని యుపద్రవమును మహాత్ముడు స్పష్టముగ గనుగొనియే ఆసంరంభము వాసివేసెను. మహాత్ముడు సత్యాగ్రహ సంరంభమును ఆపినపుడు లాలాలజపతిరాయి వంటిపురాతన నాయకులే మహాత్ముని గొప్పతనమును గ్రహింపలేకుండుట విచారణీయమే. ఈవిషయమై యింకను యెక్కువచెప్పి లాభమేమియును లేదు. మనప్రస్తుతకార్యము దేశము స్వరాజ్యమును శాంతన్యాయమార్గముల బొందునట్లు చేయుటయే.

ఐచ్ఛికభటులయొక్కయు తన్నిర్మాణములయొక్కయు లోపములను చౌరీచౌరాదురంతములు వెల్లడిజేసెను. వీరల సుగుణసంపత్తిని నాగపూరు పతాకసంరంభమును అకాలీవిజయమును వెల్లడిజేసెను. విజయవంతమగు సంరంభములందు గూడ యీశభాకార్యదర్శి హార్డీకరుగారు చెప్పినటులు ఐచ్ఛికభటులు అహింసత్యాగములపై శిక్షణమును బొంది పనిచేయవలయును.

ఐచ్ఛికభటోద్యమము పాశ్చాత్యసైనికపద్ధతినుండి వెలువడినది. సైన్యములో జేరవలెనను నిర్బంధము నొల్లని స్వతంత్ర దేశములలో ఐచ్ఛిక సేవాపద్ధతి అనుసరింపబడును. పరాధీనదేశములగు ఇండియావంటి దేశములలో యీ ఐచ్ఛికశిక్షణముగూడ సాధ్యముగాదు. కారణము విదేశీయులకు ప్రజలయందు విశ్వాసములేదు. భారతదేశీయుల మహాసభ ప్రారంభమునుండియు ఐచ్ఛికభటులు జాతీయోద్యమమునకు అఖండసేవను జేయుచుండిరి. స్వయంసహాయము, దౌర్జన్యరాహిత్యమగు అసహాయోద్యమము కాంగ్రెసు విధానమైనపుడు ఐచ్ఛికభటనిర్మాణములు పూర్తిగ మార్పుజెందెను. అసహాయోద్యమతరంగము మిన్నుముట్టి వేలకొలదిమంది కాంగ్రెసు కిలాఫతు ఐచ్ఛికభటులుగజేరి దేశమునకు అఖండసేవ సల్పిరి. కాని దౌర్జన్యరహిత అసహాయోద్యమమునకు మూలాధారమగు సత్యాగ్రహసిద్ధాంతమును ఐచ్ఛికభటులు గ్రహింపజాలకపోయిరి. సత్య, అహింస, త్యాగములను ఆచరణలో బెట్టుటకు ధైర్య, సహనములు గావలయును. సురాసురుల సంగ్రామమునందు తుదకు విజయము సురలకు గల్గినను అసురులే యింకను ప్రపంచమునందాధిక్యమును గల్గియున్నారు. పశుబలమునకును, ఆత్మబలమునకును భోగకష్టానుభవములకును ప్రాచీప్రతీచీ సంస్కారములకును అధిక్యమును గూర్చిన సంరంభమునందు భారతపుత్రులు పురోగాములుగ నుండగలరు.

మహాత్ములు స్వార్థత్యాగమును సత్యాగ్రహమును సల్పి పశుబలమును జయించిన దివ్యాదర్శము మనకు గాన్పించుచునే యున్నది. మహాత్ముని శుష్కశరీరమును ఎఱవాడ జైయిలులో బంధించినను ఆయన ఆత్మ ప్రపంచమంతను మానవకారుణ్యాతిశయమును చాటెను. నేడు ప్రపంచమునందు మహాత్ముడుత్తమపురుషుడై పరగుచున్నాడు. ఆత్మశాశ్వతవిజయముల నుద్ఘోషించును. లోకమాన్యునిసందేశము మహాత్ముని ఆదర్శనమునందు ప్రతిఫలించుచున్నది. కాని యింకను కష్టకాలములును తీవ్రపరీక్షలును రానున్నవి. ఇంకను నెందరో వాజపేయులును అకాలీలును యీ మహాసంరంభమున విజయము బడయుటకై

త్యాగములసల్పి బాధానుభవమును గాంచవలయును. మహాత్ముడు కష్టములబొంది విజయమార్గమును జూపెను. ఇచటనున్న సత్యాగ్రహులు చాలమంది మహాత్ముని ఆదర్శమును త్యాగకష్టానుభవముల బొంది ధర్మమును నిర్వర్తింప సంసిద్ధులుగ నున్నారు. మీలో చాలమంది అసహాయోద్యమమువలన కష్టముల బొందిరి. ఉద్యమస్వరూపము మారినది. ఉద్యమముయొక్క భౌతికమూలము అధ్యాత్మిక మూలముగ మారినది. ఆత్మనిగ్రహము, ఆత్మలాభము మున్నగు భౌతికాదర్శములు, ఆత్మసమర్పణము, నాశనము క్రిందకు మారినవి. సత్యాసత్యములకై వేలకొలది మంది అర్పణ గావించుకొనిరి. మీ అనుభవమును దేశముయొక్క అవసరమునుబట్టి చూచిన జాతీయ ఐచ్ఛికదశ నిర్మాణము జాతీయశాశ్వత మూలములపై నుండవలయునని తెలియగలదు.

దివ్యదత్తమగు స్వరాజ్యమునకు మహాత్ముడే ప్రపంచమునకు మార్గముజూపెను. భారత సంస్కారమునుబట్టి సత్యాగ్రహముద్వారా ఆదర్శనమును జేరగలము. జైన, బుద్ధ, దధీచి, అర్జున, భీష్మాది మహాపురుషు లుద్భవించిన యీపురాతన సంస్కారభూమియందు వేలకొలది మంది సత్యాగ్రహులు పుట్టగలరు. ఆత్మనిగ్రహము,ఆత్మరాహిత్యము, ఆత్మత్యాగమే మోక్షమునకు నిజమగుమార్గములు. ఈదివ్యగుణములును, మంచిశిక్షణ నిర్మాణములతో నలవడవలయును. గాంధిమహాత్మునితో సమకాలికులముగ నుండి మన భవిష్యత్తునకు ఆయననాయకత్వమున పాటుపడునంతటి అనుగ్రహము మీకు గల్గినది. యౌవనమునందే కార్యోత్సాహముండి ఆశయుండిన జీవితమునకు వసంతోగమముగ నుండును. నవ్యభారతనిర్మాణము భారతమాతయోధు లనదగు మీచేతులలోనే గలదు. శ్రీకృష్ణుడు చెప్పినటుల మీరే దైవరాజ్యపుత్రులు. గాంధిమహాత్ముడు ఆదైవరాజ్యమునకు త్యాగకష్టానుభవముల ద్వారా మార్గమును జూపెను. మేల్కొనుడు, నిర్మాణముల గావింపుడు, మాతృభూమి పిలుపు ననుసరించి పనిచేయుడు, మహాత్ముని ననుసరింపుడు.

శ్లో॥ దైవీ సంపద్విమోక్షాయ నిబంధాయాసురీ మతా
మాశుచస్సంపదం దైవీ మభిజాతోసి భారత॥

సుప్రసిద్ధదేశభక్తుడగు శ్రీయుత పండిత జవహరిలాల్ నెహ్రూగారి నాయకత్వమున ఈ సభ విజయము నొడయునటులు భగవంతుడు ఆశీర్వదించుగాక!

అఖిలభారత గ్రంథాలయ ప్రదర్శనము-కాకినాడ

శ్రీయుత న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులుగారి అధ్యక్షోపన్యాసము

మన రాజధానియందు గ్రంథాలయోద్యమమును బెజవాడలో శ్రీయుతులు నరసింహశాస్త్రిగారును అయ్యంకి వేంకటరమణయ్యగారు మున్నగువారుప్రారంభించిరి.అఖిలభారత పుస్తకభాండాగార ప్రథమసమావేశము మద్రాసులో 1919లో జరిగెను. నేడు రెండవసభ ఇచట జయకరుగారి అధ్యక్షతను జరుగుచున్నది. ఈ యుద్యమము జాతీయాభ్యుదయమున కెంతయు లాభకరమైనను, బలమగుసాధనమైనను దాని ప్రాముఖ్యమును ప్రజలు చక్కగ గుర్తింపలేదు. ఉత్సాహముతో ప్రజలు దానిని సాగించుటలేదు. ఈయుద్యమముయొక్క ఉద్దేశ్యము ప్రతివానిని ధీమంతునిగజేసి బుద్ధి వికాసమును కలుగజేయుటయే యని అందరకును తెలిసినవిషయమే. స్త్రీపురుషులకును వృద్ధులకు, యువకులకు, పిల్లలకు అన్నితెగలవారి కిది యుపయోగించును. వీరి జీవితములు సుఖప్రదముగ జేయబడును. అట్లు చేయుటకు ప్రయత్నించును. గ్రంథాలయమే గొప్పకు ఆలవాలము. ఇచటనే వివేకము జ్ఞానము, పూర్వులు గడించిన విజ్ఞానము గ్రంథములందు కేంద్రీకృతమై యున్నది. కొంతకాలమైన, పుస్తకభాండాగారములో గొప్పవారిచెంత కలసి యుండగలము. తరతరములనుండి సంపాదింపబడిన మన పెద్దల జ్ఞానమునకు మనమే వారసులము. దానిని మనమువినియోగించుకొననిచో అది మన తప్పు. మనతోడివారందరకును విద్యాగంధమును వెదజల్లి ప్రబోధమును కలిగించి వికాసము కలుగజేయుట మనవిధి.

ఈయుద్యమమును పాశ్చాత్యులు అత్యుత్సాహముతో నడుపుచున్నారు. పాశ్చాత్యదేశములందు ప్రతిపల్లెయందును ఈయుద్యమమే. గ్రంథాలయములన్న పుస్తకములు ఒకమూలబడియుండు స్థానము లను కొనుకాలము పోయినది. అచట బుద్ధివికాసమునకు జాతీయజీవనమునకు ఆకరములైనవి. ప్రతిదేశపువారును ఊరిలో గొప్పపుస్తకభాండాగారము లున్నవని ఉప్పొంగుచున్నారు. బ్రిటిషు చిత్రవస్తు ప్రదర్శనాలయమున 2000000 పుస్తకము లున్నవి. కరపత్రములు మున్నగునవి ఇంకొక 5000000 గలవు. వాషింగ్టన్ లో 2500000 గ్రంథరాజములున్నవి. భాండాగారము విలువయే 2 కోట్ల రూప్యములు. పన్ను వేయదగు సొత్తుమీద పౌను 1-కి ఒక పెన్నీ పన్నును పుస్తకభాండాగారమును నెలకొల్పుటకు పురపాలక స్థానికసంఘమువారు విధించునిబంధనలు గలవు. 19°0 సంవత్సరమున గ్రేటుబ్రిటనుకును, యునైటెడ్ స్టేట్సువారికిని కీ॥ శే॥ ఆండ్రుకార్నిజిగారు పుస్తకభాండాగారము భవనములను ఒసగి ఈ యుద్యమమున కెంతయు ప్రోద్బలము నొసగిరి. 1910 లో ఇంగ్లాండునందు 2000000 మంది [illegible] ఎరవు తీసికొనెడివారు. ఇందులో నూటికి 59 గురు పురుషులు. నూటికి 41 మంది స్త్రీలు. ఇంధులో నూటికి 48 మంది 20 ఏండ్లకు లోపుగను నూటికి 32 మంది 20 ఏండ్లకు పైబడినవారు గలరు. ఇంటి దగ్గర చదువుకొనుటకు వీరు 60.0000 పుస్తకములను గొంపోవుదురు.

యునైటెడ్ స్టేట్సు

లో పుస్తకభాండాగారములను నెలకొల్పుటకు వ్యక్తులెందరో చాలమంది లక్షలకొలది ధనమును ఇచ్చిరి. ఇచట విద్యముగ పనిచేయు

చున్నవి. ఎంతయోడబ్బు పెట్టుబడిగలను. యునైటెడ్ స్టేట్సులో పుర పాలకసంఘములందు గ్రంథాలయములు జూపినపురోవృద్ధి ప్రపంచములో ఇంకొకచోట లేదు. కొన్ని రాజ్యములయందు అనుభవము గల కొంతమంది వ్యక్తులను నియమించి స్థానికగ్రంథాలయభాండాగారములను స్థాపించి ప్రోత్సహించునటుల జేసెదరు ముఖ్యముగ ఇది పట్టణములందును, గ్రామములందును జరుగును. ప్రభుత్వకోశమునుండి కొంత విరాళమునుగూడ ఇచ్చుట కధికారమున్నది. సాధారణపుస్తక భాండాగారములే గాక సందేహము నివారణజేసికొనుటకు కొన్ని గ్రంథాలయములున్నవి. ఎటువిచ్చు గ్రంథాలయము లున్నవి ఎన్నియో గ్రంథాలయములున్నవి. మతము, న్యాయశాస్త్రము. పురాతనవస్తుపరిశోధనము, వైద్యము, ప్రకృతిశాస్త్రము మున్నగు విషయముల నన్నిటిని తెలిసికొనుటకు సెలగు గ్రంథాలయములు గలవు.

ఈయుద్యమమును వ్యాపింపజేయుటకు ప్రత్యేకసంఘములుగలవు. గ్రంథాలయములందు సహాయకులుగ పనిజేయువారిని పరీక్షించి పట్టముల నొసగెదరు. గ్రంథాలయములనుగూర్చి ఎన్నియో పత్రికలున్నవి. ఈయుద్యమము శీఘ్రముగ వ్యాపించుచున్నది. ముఖ్యోద్దేశ్యము ఉపన్యాసములు, ప్రదర్శనములు, వినోదములు, సభలమూలముగ జ్ఞానమును వెదజల్లుటయే.

పాశ్చాత్యదేశములం దీయుద్యమవ్యాపకమును జూచితిమేని మన మెంత వెనుకబడినారమో గ్రహింపగలము.

పూర్వము మన గ్రంథము లన్నియు వ్రాతలోనేయుండెను. తక్షశిల నలంద విక్రమశీల ఓదంతపురి విశ్వవిద్యాలయములకు జేరియుండెను ఆసియాఖండమునుండి విక్రమశీలకు, ఓదంతపురికి చాలమంది పోవుచుండెడివారు. ఇవిగాక మఠపీఠములందును దేవాలయములందును గ్రంథాలయము లుండెడివి. ఇందులో ముఖ్యముగ వేదాంతతత్వమును మతవిషయములనుగూర్చి వ్రాసిరి. లోకులుగూడ కొందరు గ్రంథాలయములను స్థాపించిరి. ప్రభువులచే పోషింపబడు గ్రంథాలయములలో తంజావూరు గ్రంథాలయము ఇంకను పేరుగాంచుచున్నది. అమూల్యగ్రంథము లెన్నియో ఇందు గలవు. ఇందులో కొన్ని గ్రంథముల పేర్లు మనకు తెలియనే తెలియవు. 17, 18 శతాబ్దముల ఆంధ్రవచనవాఙ్మయము ఇంతవరకు తెలియదు.

ఆధునిక పద్ధతుల నవలంబించి తన రాజ్యములో గ్రంథాలయమును స్థాపించినవారిలో మొదటివారు బరోడా గయిక్వారుగారు. ఆయన కేంద్ర గ్రంథాలయము జిల్లా గ్రంథాలయములను గ్రామ గ్రంథాలయములను సంచారక గ్రంథాలయములను స్త్రీలకును పిల్లలకును ప్రత్యేకభాగములను ఏర్పాటుజేసిరి. మనము గూడ ఈప్రాంతములందు మంచి ప్రారంభమును జేసినారము. కాని అనధికారవిధానము ననుసరించితిమి నాళము కృష్ణారావుగారు ఆయన మిత్రులును గలసి 20 ఏండ్లకు పూర్వము రాజమహేంద్రవరమున స్థాపించిన గౌతమీగ్రంథాలయము మున్నది. అందు 15000 సంపుటము లున్నవి. 400 మంది సభ్యు లున్నారు. ఇందులో 50 మంది స్త్రీలు గ్రంథములను ఉపయోగించుకొనుచున్నారు. మొన్ననే కే. వి. ఎస్. రామచంద్రరావుగారి ధర్మపత్ని 6000 రూప్యములను గ్రంథములను కొనుటకు విరాళము నొసగిరి ఇచట కాకినాడలో కీ. శే. పోలవరం జమీందారు కొచ్చెర్లకోట ఆర్. వి. కృష్ణారావు బహదరుగారు దానముచేసిన గొప్పగ్రంథాలయమున్నది. కీ॥ శే॥ చెలికాని లచ్చారావుగారు 'ఆంధ్ర పరిశోధకమండలి' అను వ్రాతప్రతుల గ్రంథాలయమును స్థాపించిరి. వీరు ఒకపత్రికను గూడ ప్రకటించిరి అందులో ఇదివరకు కైకిరాని గ్రంథము లన్నిటిని గూర్చి వ్రాయుచున్నారు. ఈగ్రంథాలయములో తెలుగు సంస్కృతగ్రంథము లెన్నియో గలవు. జిల్లా గ్రంథాలయములకు వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రి గారు తమదగ్గర ప్రకటింపబడి గ్రంథములెన్నిటినో దానము జేసినందుల కెంతయు వంద్యులు. 1911 లో ఆంధ్ర దేశగ్రంథాలయ సంఘము స్థాపింపబడెను. బెజవాడలో కేంద్రగ్రంథాలయ మేర్పరుపబడెను. దీనిని రామమోహన గ్రంథాలయ మనెదరు. తెలుగుదేశమున గ్రంథాలయోద్యమమును స్థాపించుటయే దీనియుద్దేశ్యము. ఈయుద్యమము ప్రజలలో ప్రాకుటకు మనమిత్రులు బెజవాడలో మాసపత్రికను ఆంధ్రమున ప్రకటించుచున్నారు. వివిధతరగతుల ప్రజలకు అనేకశాఖల నేర్పరచిరి. దీనివలన గ్రంథాలయలాభములను తెలియజేయుచున్నారు. తెలుగుదేశములో చాలచోట్ల గ్రంథాలయములను స్థాపించుచున్నారు. ఈప్రదర్శనము చిన్నదే అయినను ఉద్యమముగొప్పను జూపుచున్నది. ఈయుద్యమమును మీరందరును గ్రహించి మీ గ్రామములందును, పట్టణములందును గ్రంథాలయములను స్థాపింపుడని కోరుచున్నాను.

అఖిలభారత విశ్వకర్మ మహాసభ - కాకినాడ

పీటరు జావిట్కిన్సుగారి ప్రారంభోపన్యాసము సంపటి భాగములు

ప్రియజనులారా!

ఈ అఖిలభారత విశ్వకర్మ ద్వితీయమహాసభయం దుపన్యసింపు గౌరవము గల్గినందులకు నాకు చాలసంతోషముగనున్నది. ఇయ్యది అఖిలభారత విశ్వకర్మమితవాదిసంఘ యాజమాన్యమున జరుగుచున్న రెండవ విశ్వకర్మమహాసభ. ప్రథమమహాసభ రెండు సంవత్సరముల క్రింద పూజ్యులగు గాంధిమహాత్ముని అధ్యక్షతను జరిగెనని తెలియుచున్నది. ఈ విశ్వకర్మసంఘముయొక్క యుద్దేశము భారతదేశపు చేతిపనుల నుద్ధరించుటయే. ఈ ఉద్యమము విజయముగాంచుట చాల అవసరము. ఇందువలన భారతదేశమే గాక ప్రపంచమంతయుగూడ అనాగరికతలో పడిపోకుండ జేయువచ్చును.

ప్రష్యామహాసామ్రాజ్య మొకనాడు విఖ్యాతిమై శక్తిమంతముగ నుండినది. ఇపుడెట్లు క్షీణించి వినాశమైనదియు మీరెరిగియే యున్నారు. దానికి ముఖ్యకారణమేమో యెవరికిని దెలియదు. అది కత్తులచేతగాక స్వదేశపరిశ్రమ నపేక్ష జేయుటచేతనే కల్గెను.

ఎనిమిది సంవత్సరముల ఆదేశముయొక్క క్షీణము ప్రారంభమైనపుడు దిగుమతి ఆగిపోయెను. ఆ దేశములో పనిజేయుచుండిన పారిశ్రామికయంత్రములు యనోయొకమర పోవుటవలన పనిజేయక ఆగిపోయెను. ఆ పోయినభాగము లచటదొరకవు. అన్నియును విదేశములందే చేయబడును.

ప్రజలిపుడు నూలువడుకుటను, నేతను, తోలుపనును జేసి చెప్పులు చేయుటను మరచిపోయిరి. దేశములో కావలసినంత ఉన్ని, దూది, తోళ్లు కండ్లయెదుట కనబడుచుండగా, వారు వేలకొలదిమంది గాక లక్షలకొలదిమంది కృశించిపోవుచుండిరి. దేశములో నెంతయో అన్నముండగా లక్షలకొలదిమంది మాడిచనిపోవుచుండిరి. కారణము, యింతవిలేవని గర్వపడు ఆధునికపు రాకపోకల సాధనములు పనిచేయక పోయెను, ఒక చిన్నదంతైన యెక్కడనో పాడైన యంత్రముయొక్క ముఖ్యభాగము పోవుటవల్లనో నాశన మేర్పడెను. ఇప్పుడు భారతదేశఆర్థికస్థితిగూడ ప్రష్యా నాశముగాకముందువలెనే యున్నది.

అట్టి ఘోరవినాశము మనల నావరించుటకు ముందే యిప్పుడే పురాతనపు స్వల్పమగు చేతిపనులను చిత్రకళలను అభివృద్ధిచేసి ప్రోత్సాహము జేయవలయును.

ఆధునికనాగరికతను రుచిమాపిన పిదప నీనుకట్టిరిరాడంబరజీవితమునకు నడంగుట కష్టమే. ఈ ఆధునికనాగరికత మహాపాపము. నేను చెప్పునది నమ్ముడు. నేను దానిని రుచిచూచితిని. నేను ఏమి చెప్పుచున్నానో నాకు దెలియును. మొదలు మిమ్ము సదా చి కొందరు నవ్వి వెక్కిరించెదరు. కాని దానిని లక్ష్యము చేయవద్దు. గాంధిమహాత్ముడు చెప్పిన దానిని వినుడు. అపుడు మీరు నవ్వుటకే పనియుండదు. అదియే చాల మంచిది.

నిరాడంబరజీవితమునకు గడంగుట యనగా అనాగరికముగ నుండుట గాదు. పురాతన విశ్వకర్మనాగరికమును అనుష్ఠింపు డనియే కోరుచున్నాను.

మీరు (విశ్వకర్మలు) పురాతన హైందవ నాగరికనిర్మాతలే గాక ప్రపంచనాగరక నిర్మాతలని చెప్పవలయును. మీరు మానవునకు అనాగరకత పోగొట్టబట్టియే గాంధిమహాత్ముడు మిమ్మును ప్రపంచము మరల ఆ అనాగరకతలోనికి బోకుండ నుద్ధరింపుమని కోరెను.

మీరు (విశ్వకర్మలు) ఇపుడు 4 కోట్ల మంది యున్నారు. భారతదేశమునందున్న దేవాలయములను ఇతర పూజాస్థలములను మీరే నిర్మించితిరి. పూర్వము మీరు భారతదేశమునందు బంగారు వెండి, రాగి, కంసాలిపనులును, దంతపుపనులును కొయ్యచెక్కడపు పనులును, శిల్పమును, వడ్రంగమును, ఇతర చిత్రకళావిన్యాసములను జేసితిరి. ఆచిత్రకళాప్రకృతిభావము మీయందే గలదు. కాని అది నిద్రాణమై యున్నది. ఇపుడు కావలసినది దానిని మేల్కొల్పుటయే. ఈ అఖిలభారత విశ్వకర్మమహాసభ యుద్దేశ మయ్యదియే. భారతదేశమంతయును ప్రపంచమంతయు గూడ మీకు తోడ్పడుగాక. చిత్రకారుడు ఏదో యొక దేశమునకే గాక ప్రపంచ మంతకును సంబంధించినవాడు. భగవంతుడు మిమ్ము నాశీర్వదించుగాక!

శ్రీయుత ఆచార్య ప్రఫుల్లచంద్ర రే గారి అధ్యక్షోపన్యాసము

గోదావరిజిల్లా కాకినాడ పురమందిరమున 1928 డిశెంబరు 29వ తేదిని జరిగిన అఖిలభారత విశ్వకర్మమితవాది ద్వితీయమహాసభ కధ్యక్షత వహించిన సర్. పి. సి. రాయి గారి అధ్యక్షోపన్యాసమునుండి యీ క్రిందిభాగములు మాకు ప్రచురణార్థ మంపబడినవి: —

సోదరులారా, మిత్రులారా, భారతదేశ పరిశ్రమలవలన మన దేశ నాగరికతకును, మిగిలిన ప్రపంచనాగరకతకు గూడ అమితమగు లాభములు గల్గెను. ప్రపంచనాగరకతకు తోడ్పడినవారిలో గ్రీకుల పిదప విశ్వకర్మలనే చెప్పవలయును. ఎల్లోరా, తిరునల్వేలీ, మధుర గుహాలయముగల చిత్తరువుల జూచినయెడల భారతదేశపు చేతిపను లెంతపరకభివృద్ధిగాంచినవియు తెలియగలదు. విశ్వకర్మల విజ్ఞానమున కివి నిదర్శనములు గావా? మద్రాసులో గూడ విశ్వకర్మలు చేతితో జేసిన పను లెన్నియో గలవని నేను విందును. ప్రపంచమంతయును యాత్ర

చేసినవారు మనదేశములో తాజిమహాలు నిర్మాణమును జూచి ఆశ్చర్యమును దెల్పెదరు. అది ప్రపంచములోని అద్భుతములలో నొకటిగ పరిగణింపబడుచున్నది. నేను నలువలు తయారగు బెంగాలునుండి వచ్చితిని. ఈవలువ లెంతయో పలుచనగనుండి సాయంత్రము చేసికొని నది మరునాటి యుదయమునకు గాన్పింపకుండును. ఇపుడు అన్ని చేతిపనులు చచ్చిపోయినవి. భారతదేశమునకు స్వరాజ్యము నిచ్చినయెడల తన విషయమును తాను జూచుకొని దేశీయులు చేతిపనుల నభివృద్ధిచేసికొని యుండెడివి. బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు ఇంగ్లాండు కాపిటలిస్టుల లాభములను మాత్రమే గమనించుచుండిన మహాదోషము.

ఇటీవలలో భారత ప్రభుత్వముయొక్క హోంమెంబరుగ నుండిన సర్ విలియం విన్సెంటుగారు బ్రిటిషు ప్రభుత్వము ఇండియాకేమిచేసినదియు నిర్ణయించుస్థితిలో నున్నారు. ఏమియును జేయలేదని ఆయన అంగీకరించెను. మించిపోయినదానికి పరితపించి లాభమేమియును లేదు. మనకు మనస్వంత అభివృద్ధిమార్గ మూండవలయును. వెండి బంగారు నగిసనుల జేయు కంసాలులును, కమ్మరులును, వడ్రంగులును, కొయ్యచెక్కడపు పనుల జేయువారును, శిల్పులును, నేతగాండ్రును, రంగులువేయువారును అందరుగూడ భారతదేశీయనాయకుల ప్రోత్సాహమును బొంద నర్హులై యున్నారు. ఆర్థికముగ నెన్నికష్టము లున్నను మీరు మీపూర్వుల నే అనుసరించియున్న విషయము చాలమంచిది. భారతదేశమంతటను వృత్తివిద్యాలయముల నిర్మించి విదేశీయాక్రమణ లేకుండ యీదేశీయులే ధనమును సేకరించునట్లు శక్తి నేర్పుట చాల అవసరము.

భారతవస్త్రాధిక్యము

భారతదేశములో చేతితో జేసిన వస్తువులను బ్రిటిషు యూరోపియను వస్తువులతో పోల్చి చూడుడు. ఈదేశపు వస్తువులు చాలకాలము మనును. విదేశములవస్తువులు పైమెరుగు మాత్రమే కావున సోదరులారా, కాలమును గమనింపుడు. గాంధిమహాత్ముని అనుచరులలో నొకడై అల్యూమినియము పరిశ్రమాభివృద్ధి కెక్కువపని జేసిన జీవనలాలుగారిని మీరు రెరుగుదురు. ఆయనకు ఇంగ్లీషుదగువు రాకున్నను వ్యాపారము ఎట్లుచేయుచున్నాడో చూడుడు. ఆయనవ్యాపారము దేశమంతటను వ్యాపించినది. ఎక్కడకు పోయినను ఆయనవస్తువులు గాన్పించును. ఆయన నిజముగా గాంధిమహాత్మునిశిష్యు లనవలయును. ఆయన కలకత్తా, బొంబాయి, మద్రాసు, రంగూనువంటి పెద్దపట్టణములలోనే గాక, రాజమహేంద్రవరం, కాకినాడ, బెజవాడ, మూర్షిదాబాదువంటి చిన్నపట్టణములలో గూడ ఏజెంట్లను నియమించెను. ఆవస్తువుల అధిక్యమును కొనువారే యంగీకరించిరి. ప్రదర్శనముల జేసి మీవస్తువుల ప్రదర్శించుటయును, మీపరిశ్రమలవలన తయారగు వస్తువుల నమ్ముకొనుటకు మార్గముల గూడవలయును.

విశ్వకర్ములు అందరసానుభూతికిని పాత్రులై యున్నారు. విశ్వకర్మలకు మంచిరోజులు వచ్చుచున్నవి. శిల్పిసోదరులారా! వెంటనే మీపారిశ్రామిక నిర్మాణము వేరుగ నుండవలసిన అవశ్యకతను సందేహింపనక్కరలేదు. మీరు సహకార పరపతిసంఘముల వంటిదాని నిర్మింపవచ్చును.

నేడు నా కన్నిరోగ పను లుండుటవలన వ్యవధి కొలదిమాత్రమే యున్నది. మీసందర్శనము గలిగినందులకు కృతజ్ఞుడను. నేను బెంగాలులో చేతిపనుల అభివృద్ధియందు కొంతవరకు పనిజేయుచున్నాను. నేను నామిత్రుడు పండిత గానాల రామమూర్తిగారి కోరికపై మీకార్యక్రమమునందు పాల్గొన నంగీకరించితిని. భగవంతుడు మిమ్ము నాశీర్వదించుగాక! నేనింతటితో విరమించుచున్నాను.

అఖిలభారత మహిళా మహాసభ - కాకినాడ

మాతా, కస్తూరిబాయి గాంధి అధ్యక్షోపన్యాసము

ప్రియసోదరీమణులారా!

మనము భారతస్త్రీలము. మనదేశముయొక్క గౌరవస్వాతంత్ర్య సౌఖ్యములను మరల సంపాదించుటకు నేమిపనిజేయవలయునో మిమ్మును కలిసికొని [illegible]చ్చరించుటకు నేడు నాకవకాశ మిచ్చినందులకు వందనము [illegible]వెంచుచున్నాను. మనమాతృభూముద్ధరణకై మనసోదరులు ధైర్యముతో వేరువేరు మార్గములను బనిజేయుచున్నారు. ఐతే ప్రియసోదరీమణులారా! మనము తల్లికూతుళ్లము. మన మందరమును పెద్ద మొదలు చిన్నవరకును సహాయము జేయవలెనని కోరునని మణువజనము. కావున మనమందరమును ఏకమై యీమహాదాదర్శమును నెరవేర్చుటకు సవినయముతో చిత్తశుద్ధితో విశాలహృదయముతో పనిజేయవలయును,

సీత, ద్రౌపది, మీరాబాయి, నూర్జహాను, చందుబీబీ మున్నగు ధీరనారీమణులను, ఝాన్సీలోనున్న ధీరవనితలక్ష్మివంటి స్త్రీలకును, తల్లియైన భారతమాత యీ యుగమునం దట్టికూతుళ్లను గనుట మానెనని చరిత్ర ముద్ఘోషించునంతటిసిగ్గును దెప్పింపకుడు.

కావున మనము, పరమాత్మ మనకొసంగిన శక్తినంతను వినియోగపరచి సత్యవిజయమునకై హృదయ మానసపూర్వకముగ ఆత్మపరిపూర్ణముతో కార్యార్పణము జేయుదుముగాక!

కార్యసాధనములు

నేను ఉత్తరమునుండి దక్షిణమునకును, తూర్పునుండి పడమరకును దేశమంతటను తిరిగితిని. ఎక్కడికిపోయి చూచినను సోదరీమణులందరును యేజాతివారైనను యేమతమువారైనను యీయాదర్శముకొరకే తహతహలాడుచుండిరి. మనము యీ ఆదర్శమును చేరుటకు పనిజేయుటెట్లు?

జాతీయ విద్య

మొదట నేను విద్యావిషయమై చెప్పెదను. తల్లులే విద్యావిహీనులుగ నుండిన చిన్నవారలమాట యేమి చెప్పవలెను ప్రతిరోజును ప్రతిగంటయును పెద్దవాళ్లనుజూచియే పిల్లలు పరిశ్రమను, ధైర్యమును, స్వావలంబనమును, దేశభక్తిని నేర్చుకొందురు.

ఇంటివద్ద తల్లి పెంపునుబట్టియే పిల్లలనడవడి యేర్పడుచుండును. నేడు మనదేశములో సత్య, గౌరవశీల లోపములు గాన్పించుచున్న యెడల ఆలోపము మనదే. తన్నివారణోపాయము మన చేతులలోనే గలదు. ఆత్మశరీరమానసములు అభివృద్ధి గాంచుట కవకాశములేని సోదరీమణులందరకును మనము సహాయము జేయవలయును. మన బాలికలకు గూడ నట్టి యవకాశ మొసంగవలయును.

మనము మన జాతీయవిద్యాలయములకు బలమునొసగి వానిని పని జేయించి మనపిల్లలకు మంచివిద్య చేకూరునటుల జూడవలయును. గాంధి, జాతీయవిద్యపై నంతియొక్కవపట్టుదలతో జెప్పినది యెందులకో యని మీరు చాలమంది ఆశ్చర్యపడుచుండవచ్చును. ప్రభుత్వ పాఠశాలలు బానిసలను తయారుజేయు ఫ్యాక్టరీలు తప్ప మరేమియును గావని ఆయన తెలిసికొనెను. సోదరీమణులారా, నేను ముఖ్యముగ మీకొకటి జెప్పగోరుచున్నాను. మీ కుమార్తెలు కుటుంబములో మగవానిపై ఆధారపడకుండునటుల గౌరవముగ జీవనాధారమును సంపాదించుకొనునటుల యేచేతిపనులో నేర్పి సాధన మేర్పరుపవలయును. భారతదేశము చాలబీదదేశము. శక్తినంతను వృధాచేయజాలదు. వేల కొలదిమంది విధవలు ఏమిచేయుటకును పనిలేక సోమరులై పరాధీనులై యున్నారు. ఈ స్త్రీలు ఉపాధ్యాయినులుగను, నర్సులుగ నుండునటుల నేర్పి పల్లెలలోను పట్టణములలోను వారిసోదరీమణులకు సహాయము జేయునటుల జేయవలెను.

గ్రంథాలయములు

నేను ఆంధ్రదేశమునకు వచ్చినప్పటినుండియు యీదేశములో మీరు స్త్రీలుచేసినపని నాకు అద్భుతముగ గాన్పించుచున్నది. మీరాష్ట్రములో 500 గ్రంథాలయము లున్నవనియు, స్త్రీలు వానినిబాగుగ నుపయోగించుచున్నారనియు వినుటకు చాల సంతోషముగ నున్నది. ఈ గ్రంథాలయములు మీ సాంఘిక మానసిక, రాజకీయ కార్యములకు కేంద్రస్థానము లగునని నేను నమ్మెదను.

అస్పృశ్యతానివారణము

హిందూసోదరీమణులు మహమ్మదీయ సోదరీమణులకును, మానవస్వత్వములు తిరస్కరింపబడిన దురదృష్టవంతులకును సహాయము చేసి వారికున్న స్వాతంత్ర్యమును సఫలపరచెదరని నేను కోరుచున్నాను వారు నీచముగ అధోగతియందుండుట మనకు లజ్జాకరము. వారలను వైదొలగియుంచుట మన బలహీనము. వారిని మాదిగవాండ్రుగను బహిష్కరించితిమేని మనము భారతీయులము ప్రపంచదృష్టిలోగూడ నట్లే యుందుము. మనకును వారికినిగూడ తండ్రియగు భగవంతునికొరకు వారి నుద్ధరించెదముగాక! వారొకవేళ సోమరులుగ నున్నను. కార్యాచరణ యందలిసంతోషమును లాభమును వారికి బోధించుట మావిధియై యున్నది.

ఖద్దరు ప్రచారము

ఇచట నూటికి 80 మంది ఖద్దరునుధరించుటజూడ సంతోషమగుచున్నది. దీనిని జూచిననే మీరు ఖద్దరుయొక్క ఆధ్యాత్మిక, ఆర్థిక ప్రాముఖ్యమును కనుగొంటిరని తెలియగలదు. భారతదేశమునం దితర రాష్ట్రములుగూడ మిమ్మును జూచిన నేర్చుకొనునని నమ్ముచున్నాను. మీరు ఆంధ్రదేశమునందు అందరును ఇంకను ఎక్కువప్రయత్నములజేసి యీదేశములో ఖద్దరుగట్టని స్త్రీగాని, పిల్లగాని లేదని చెప్పగలస్థితి రావలయును.

త్యాగము - కష్టానుభవము

ఈవారము కాకినాడయందరయు కార్యనిమగ్నమై యున్నది. మీరు నాయకుల నెందరనో చూచితిరి. కాని మనము ధర్మరాజ్యమునుసంపాదింపవలెనన్న బుద్ధిపూర్వకముగ స్వార్థత్యాగమును జేయ సిద్ధముగనుండవలెనని జ్ఞాపకముంచుకొనవలయును. మీరాష్ట్రము గం॥ దువ్వూరి సుబ్బమ్మగారివంటి స్త్రీని జాతీయోద్యమమున కర్పించినందుల కభినందించుచున్నాను. ఆమె రెండుసారులు సంవత్సరం సంవత్సరం శిక్షబొందెను. కాని మీ రింకను కష్టముల బొంది త్యాగమును గావించి ఆదర్శమును జేయవలయును. మీరు కష్టములను సంతోషముతో భరించెదరని నాకు దెలియును. ఒకవేళ అధైర్యమువచ్చు నెడలప్రాణము పోవుచున్నను సహనముతో ధైర్యముతోనుండి దేశమునకు ప్రాణము లర్పించిన వాజపేయిగారిని స్మరణకు దెచ్చుకొనుడు. మన అహింసా సైన్యమునందు ధైర్యముగల సిపాయీలలో ఆయన ఒకడని మన మెప్పుడును స్మరించుచుండవలయును.

సోదరీమణులారా, తుదకు ముగించుచు నేనొకటి జెప్పెదను. మన కార్యక్రమము విజయమందుటవలన మనము స్వరాజ్యమును పొందుటయే గాక ఆచంద్రార్కమును కీర్తికాయులమై పశుబలము జయింపజాలదనియు ఆత్మశక్తియే జయింపగలదనియు మానవకోటి కంతకును దెలుపగలమని మనకునం దిడుకొనవలయును.

వందేమాతరం

ఆంధ్ర భజగోవిందము

బాలకవి తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు

ఓరరే! యెంతవివేకహీనుఁడవు లోకాధారు గోవిందునిన్
గరుణాసాగరు సంస్మరింప వకటా! కాలుండు నీప్రాణముల్
సరగన్ దీయుచునున్నకాలమున లేశంబైన నిన్ "డుక్రిఞ్
కరణే" పాఠము రక్షసేయ దిది నిక్కంబోరి మూఢాత్ముఁడా!

ఉ. విత్తము సేకరింపవలె వేలకువేలను కోర్కె మాని నీ
చిత్తమునన్ దురాశలకుఁ జేరఁగనీక సుబుద్ధి గల్గి నీ
వృత్తముచేత లబ్ధమగువిత్తము కాసయినన్ సహస్రమం
చత్తినవేడ్క నెంచుకొనుమా! వినుమా! యనుమాన మేటికిన్.

చ. పొలఁతుకగబ్బిగుబ్బలను పొక్కిలిఁ గన్గొని మోహవార్ధిలోఁ
బలఁ బడఁబోకు పోకు మిఁక బాగుగ వానినిఁ జీము నెత్తురున్
గలిగినకండలంచుఁ బొడగాంచినవేళల మాటిమాటికిన్.
దలఁచుము పైమెఱుంగులకు దాసుఁడవై చెడిపోకు మజ్ఞుఁడా!

మ. నలినీపత్రపయఃకణంబుగతిఁ బ్రాణం బస్థిరత్వంబు, మ
ర్త్యులు తృష్ణామయపీడితాత్ములగుచున్ దుఃఖాబ్ధినిర్మగ్నులై
తెలివిం గోల్పడి దారిఁగానకఁ గడున్ దేహాభిమానంబుతో
నిల వర్తింతురుగాని సౌఖ్యపడువా రెవ్వార లూహింపఁగన్.

ఉ. వేలకువేలు మానవుఁడు విత్తము నార్జనసేయువేళలం
దాలును బిడ్డలున్ హితులు నందఱు నాదల మోయుచుందు ర
య్యాలును బిడ్డలున్ హితులె యర్థముఁ గూర్పఁగలేక వృద్ధుడై
కాలముఁ బుచ్చువేళఁ బొడగాంచరు పిల్చినఁ బల్కరక్కటా!

ఉ. బొందిని బ్రాణవాయువులు పొల్పుగ నుండెడునంతదాఁక ని
న్నందఱుఁ గూర్మిమై గుశలమా? యటంచునుఁ బృచ్ఛసేతు రో
మందుఁడ! నీవు చావఁగనె మక్కువఁజూపినపెండ్లమైన నీ
యందపుమేనుఁ జూచి భయమందు నసహ్యమునందు నెంతయున్.

శా. సౌకవేయిగాఁ దలఁచి కల్లలుఁ బొల్లులుఁ గూని సొమ్ముఁ బే
రాసను గూర్పనేలొకొ వినుమర్థమనర్థము సౌఖ్య మందునన్
వీసముఁ గానరాదు సుమి విత్తముగల్గినయట్టివారి కా
రా! సుతుఁడైన సంతతభయప్రదుఁడేగద యెంచిచూడఁగన్.

చ. చెడుగుడులాడఁ బోడఁగనుఁ జిన్నతనంబున బాస, లందపుం
బడఁతులతోడఁ గూడ నెలప్రాయమునం దభిలాష లంతవృ
ద్ధుఁడయిన ఖిన్నుఁడున్ విషయదుఃఖములన్ గృశియించు నింక నె
వ్వఁడు మనుజుండు బ్రహ్మపదపూజ నొనర్చి తరించుఁ జెప్పుమా.

శా. దారాపుత్త్రులు మిత్త్రులెవ్వరుఁ? విచిత్రంబీ మహాసంసార సం
సారం బంతయు భ్రాంతికల్పితము నిస్సారంబు సంబంధ మె
వ్వారి వ్వారలు? నేనెవండ? నిటురా నేకారణం? బెవ్వరీ
దారాపుత్త్రులుమిత్త్రులంచు మదిలోఁ దర్కించినన్ మేలగున్.

శా. రాగత్యాగముగల్గు సత్పురుష మిత్రత్వంబునన్ దానిచే
వేగన్ గల్గును మోహనాశనము భావింపంగ నిర్మోహతన్
బాగై నిశ్చలమై విశుద్ధమగు తత్త్వజ్ఞానసంప్రాప్తియౌఁ
దాఁగల్గించును గాదె శాశ్వతసుఖోద్యన్ముక్తి భక్తాళికిన్.

ఉ. కాయపటుత్వమెల్లఁ జెడఁ గామవికార మదెట్టులుండుఁ బా
నీయము శుష్కమైనతటి నిల్చునె చెర్వనునట్టినామ? మా
దాయము పోవ సేవకులుఁ దగ్గర యుందురె? తత్త్వవేత్తగాఁ
బోయెడివాని కెన్నఁ సంసరణబంధము? లెందమునం దలంపఁగన్.

ఉ. 'భోగము భాగ్యమున్ సతులుఁ బుత్త్రులు మిత్త్రులు నిత్యమంచు నీ
వీగతి మోసపోకు మివి యెల్లనుగల్ల యటంచు వానిపై
రాగము మాని విశ్వపరిత్యాగశు సత్యసౌఖ్యదాయకున్
బాగుగ నమ్మి కొల్వుము శుభంబగు, నన్యవిచార మేటికిన్.

చ. శిశిరవసంతకాలములుఁ జిత్రకరంబగు సందెవేకువల్
నిశలుఁ బవళ్లునుం దిరుగు నిత్యము నాయువుఁ దీఱుఁ గాని యో
కృశమతి! నిన్నుఁ గ్రమ్ముకొని కేరుచునుండినకోర్కెగాడుపుల్
భృశముగ నుండుఁగాని చలియింప వొకింతయు నేమివింతయో?

మ. ధనసంపాదనఁ జేయుకోరికయె హృద్యంబయ్యె నారార! దీ
నిని మానందగునంచు నింతవఱకున్ నీకెవ్వరున్ జెప్పరో
ఘనసంసారసమాఖ్యయాబ్ధిఁ గడవంగన్ లోకము ల్మాఁటు, స
జ్జనసాంగత్య మొకండె నావ యగుచున్ సాయంబుఁ జేయుంగదా.

ఉ. కావిమెఱుంగుదోవతులఁ గట్టినబోడులు జోగులున్ మునుల్
భూవలయంబున న్నిరతమున్ దిరుగాడుచునుంద్రు గాని స
ర్వావృతుఁడైన బ్రహ్మము నహో! కనఁజాలరు పొట్టకూటికై
యీవిధి దంభవేషముల నెత్తెడువారి కదెట్లు చేకుఱున్.

చ. ముదుతలువాఱె మేను, శిరము న్నెరసెం గద మగ్గుబుట్టతుల్
దొడదొడనూడె దంతములు తుండము బోసిగ నుండె వృద్ధుఁడై
యడుగిడలేక దండమును హస్తమునం గొనె నూతకోలగా
విడువఁడు తృష్ణ నిప్పటికి వెంగలియాతని యేమి సెప్పుదున్.

ఉ. ముందట నగ్ని వెన్కను నభోమణి గడ్డమునందు జానువుల్
పొందుగ రాత్రులందు నిడ పూటను బాటకు బిచ్చమెత్తి చే
తం దిని చెట్లనీడల నతంబు దపం బొనరించువాని నా
సం దలఁ బట్టియాడ్చును విస్మ్రునిఁ జేయును తృష్ణ భూసురా!

శా. గంగాసాగరయాత్రలన్ సలిపినన్ గాంగేయదానంబు లు
ప్పొంగన్ భూసురకోటికిచ్చిన వ్రతంబుల్ వెక్కు గావించినన్
సాంగోపాంగముగా శ్రుతిస్మృతుల సభ్యస్తంబు గావింప నె
బ్భంగిన్ దత్త్వవివేకహీనునకు లబ్ధంబౌను మోక్షం బిలన్.

ఉ. ఆలయసీమలందు సొబగౌ తరుమూలములందు నిల్చుచున్
నేలను నిద్దురింపుమను నెమ్మి మెలన్ బులితోలుఁ గట్టి ని
ర్మాల మొనర్చి రాగముల భోగములన్ ద్యజియించి బ్రహ్మమున్
జాల భజించునట్టి యతిసౌఖ్యము వాకొన శక్య మెట్లగున్.

ఉ. యోగివరేణ్యుఁడైన నిల నుత్తమభోగివరేణ్యుఁడైనఁ దా
రాగవిహీనుఁడైన ఘనరాగసమేతుఁడునైన నిత్యమ
య్యాగమవేద్యు సర్వసుగుణాఢ్యు ననంతు నకల్మషున్, బరున్,
బాగుగఁ జిత్తమం దిడిన బ్రహ్మపదంబునుఁ జేరకుండునే.

ఉ. గీతలలోపలన్ వెలయుకీలు నెఱింగినవాఁడు, స్వర్ధునీ
పూతజలంబుఁ ద్రావినసుపుణ్యుఁడుఁ గేశవనామకీర్తన
ప్రీతుఁడుఁ బ్రేతనాయకవిభీషణముద్గరమున్ దలంచెఁదా
భీతిల నేల? నయ్యమునిబింకము సాగునె వానిముందటన్.

చ. పలుమఱు జన్మమెత్తుటయుఁ బల్మఱుఁ జచ్చుట మాతృకుక్షిలోఁ
పలఁ బలుమాఱు సొచ్చుటయుఁ బాపపుసంసృతిలబ్ధము ల్గదా
తెలియుము కర్మబంధములఁ ద్రెంపి సుఖించెడుమార్గ మిందుకై
జలజభవాండపూరితపిచండు ముకుందుని సేవఁ జేయుమా!

ఉ. యోగనియోజితాత్ముఁడగు యోగివరేణ్యుఁడు సందుగొందులన్
మూగినయట్టి పేలికల బొంతలు గుట్టుచుఁ బుణ్యదుష్కృత
త్యాగ మొనర్చి బాలునివిధంబునఁ జిత్తవికారికై వడిన్
బాగుగ నిత్యమోదమున భాసిలుచుండు జగంబులోపలన్.

ఉ. ఎవ్వఁడ వీవు? నే నెవఁడ? నెచ్చటినుండియు వచ్చినార? మీ
యవ్వయు నయ్య, యెవ్వరని యాత్మఁ దలంచిన స్వప్నతుల్యమై
నివ్వెరగౌఁ గదయ్య! యిది నీ విఁక బంధవిముక్తిఁ బొంది యా
కవ్వడినేస్తగానిపదకంజయుగంబును బూజసేయుమా!

ఉ. అందఱిలోపలన్ వెలయునట్టిమహాత్ముఁడు విష్ణువొండె యీ
చంద మెఱింగి భేదముఁ జంపియు భూతదయార్ద్రబుద్ధిచేఁ
బొందుము మోక్షసౌఖ్యములఁ బుట్టుట గిట్టుటఁ గట్టిపెట్టు మో
మందుఁడ! నీవు నే ననెడిమత్సర మేటికి మాటిమాటికిన్.

ఉ. లోపరిశత్రుషట్కమును లొంగఁగఁ జేసినపుణ్యుఁ డాత్మస
ద్రూపముఁ గాంచి ధన్యుఁడగు మూఢుఁ డనట్లొనరింపలేనియా
పాపుఁడు కాలకింకరులబాధలఁ బొందుచుఁ బుట్టిగిట్టుచున్
శ్రీపతిఁ జేరుమార్గమును జేరఁగలేఁ డరిఁ జెన్నినార్తికున్.

శా. గీతానామసహస్రము న్నిరతమున్ గీర్తింపుమా, శ్రీపతిన్
జేతోవీధి నఖండభక్తి వెలయన్ సేవింపుమా, సజ్జన
వ్రాతస్నేహముచేతఁ బూతమతివై వర్ధిల్లుమా, దీనసం
ఘాతంబున్ ధన మిచ్చి సాఁకు, మిదె సత్కార్యంబు లుర్వీస్థలిన్.

*ఉ. వైరులమీఁదఁ గోపమును బాంధవమిత్రకుమారకోటిపైఁ
గూరిమిఁ జూపుచుండుటయుఁ గూడదు మూఢుడ సర్వ మీశ్వరా
కారమె, సంధివిగ్రహవికారవిమూఢుఁడవై తలంగు మీ
దారిఁ దొలంగెదన్ భవశతంబునకున్ గడతేఱలే విఁకన్.

ఉ. రోగము లుద్భవిల్లునని రోయక మాయకుఁ జిక్కి కామినీ
భోగము లిచ్చగించెదవు భూసుర! మృత్యువు తప్పదట్టిదు
ర్యోగమటం చెఱింగియు నహో! దురితాచరణేచ్ఛమాన వీ
త్యాగము లేక ముక్తికలదా? యిలలోపల నెట్టివారికిన్.

శా. ప్రాణాయామ మొనర్చి పిమ్మటను ప్రత్యాహారమున్ జేసి ని
త్యానిత్యంబులచర్చ సల్పి జపయుక్తాత్మాంతరంబందు మో
క్షానందప్రదుఁడైన బ్రహ్మమును నీవాలోకనన్ జేయు మ
జ్ఞానారణ్యమునందుఁ జిక్కకుము మోహావేశతన్ దుర్మతీ!

మ. తొలుతన్ సద్గురుపాదసేవ సలుపన్ దోడ్తోడ నద్దానిచేఁ
గలుగున్ సంసృతిపాశమోక్ష మిది నిక్కం బంత యుష్మద్విని
ర్మలహృద్రంగమునం గనంబడు జగన్మాన్యుండు దేవుండు ని
శ్చలచిత్తంబున బోధితాంశములపై సాగింపుమీ యత్నమున్.

* ఈ పద్యము మొదలు నాలుగు తుదపద్యములు వేమూరు వెంకటకృష్ణమసెట్టి అండు సన్సువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన శ్రీశంకరాచార్య విరచితమగు లక్ష్మీనృసింహస్తోత్రగ్రంథాంతమున శ్రీమదాచార్య విరచితములై ప్రస్తుత రిశోధనలకలన లభించిన భజగోవిందశేషశ్లోకము లని "మోహముద్గరశేష" మను పేరఁ బ్రకటించిన శ్లోకచతుష్టయమున కాంధ్రీకరణము.

మహాకవి రవీంద్రుడు

తణికెళ్ల వీరభద్రుడుగారు ఎమ్. ఏ.

[రవీంద్రునివాక్యము లీవ్యాసమం దాంధ్రీకరింపబడినవి. ఒకభాషలోని యుత్తమవాక్యములు మఱియొకభాషలో వ్రాయుటయందును, కవిసార్వభౌమునిగీతముల నల్పుడు భాషాంతరముచేయుటయందును రసనష్టము కాకతప్పదు. పండితులు మన్నింతురుగాక.]

ప్రస్తుతమున ప్రపంచమందలి కవులెల్లరిలో నుత్తము డని ఘనతవహించిన హైందవుడగు రవీంద్రు డాధునికయుగమందలి లోకపురుషులలో నొకడు. కవిత్వ విషయములో నతనిని "సర్వజ్ఞుడని" పిలువవచ్చును. అతని నాటకములును, గీతములును, కథలును, లేఖలును, వచనమును, కావ్యమును నవయుగసారస్వతమునకు నూతనోజ్జీవము గల్పించినవి. రసభరితములగు గీతముల రచించుటయం దాతనికళాకౌశల మద్భుతము. సృష్టిచిత్రముల వర్ణించుటయందును, ప్రకృతికిని మానవజీవితమునకు గల చెలిమి సూచించుటయందును నాతని ప్రజ్ఞ యసమానము. తనమాతృభాష కాకపోయినను నాంగ్లమం దతనికి గల రచనాకౌశల మపారము. ఆతనిని కవిగాయకుడని చెప్పినపుడు, పనిలేక వీథులవెంబడి తిరుగుచు, వెఱ్ఱిమొఱ్ఱిపాటలను బాడునాదర్శరహితుడని కాదు. అత డాధునిక యుగమందలి "కవివీరుల"లో నగ్రగణ్యుడు. మహాకవులందఱును "శూరుల"నియు లోకోద్ధారకులనియు గతశతాబ్దమం దొక యాంగ్లమహాశయుడు నొక్కి చెప్పుచుండెను. ఏపురుషుని వర్ణించినను, ఏకాలము వర్ణించినను, బాహ్యప్రపంచము వీడి మానసవీథిని జేరి, వారి వారి యాదర్శములను గనుగొని వానితత్త్వమును బోధించుట కవికర్తవ్యమయియున్నది. వేలుత్రిప్పి ద్వారము దెఱచి యుగముయొక్క మానసగృహమును జొరనిచ్చి, దానియం[illegible]మైన పదార్థ మేదిగలదో దానిని సంగ్రహించి యారసమును గ్రోలుటకు సమర్థత నీయగల కవీశ్వరుడే కవిశూరుడను బిరుదమున కర్హుడు. సారస్వతము సృష్టియొక్క ప్రతిబింబమును జూపును. అనగా పరమరహస్యమును వెల్లడిచేయును. ప్రతిక్షణమందును, మానవజీవితమను నాటకము మనయెదుట బ్రదర్శింపబడుచున్నది. కాని మనకు నేత్రములుండియు చూచుటలేదు. చెవులుండియు వినుటలేదు. కాబట్టి బహిరంగమయ్యు నిది రహస్యమయినది. నిత్యమును బ్రదర్శింపబడు నీ మానవనాటకములోని ముఖ్యాంశములను దీసి, వానికి గళను జేర్చి, చక్కని యాకృతి నిచ్చి మనహృదయమాలిన్యమును ద్రోసివైచి, మనల నున్నతపదవికి దేగలిగిన కవియే మహాకవియనబడును. ఆధునిక యుగమందలి కవులెల్లరిలోను రవీంద్రు డీశతాబ్దతత్త్వమును బాగుగా నెఱింగినవాడు. లోకమందలి దేశములన్నియు నేసమస్యచే బీడింపబడుచున్నవో గ్రహించి దైవికాదర్శములేని జీవనము నిరర్థకమని దేశదేశములకును బోధించుచున్న మహాశయుడు. పక్షు లుదయమున దమగూండ్లను విడిచి యొక చెట్టుమీదనుండి మఱియొక చెట్టుమీదికి బోవుచు, నేలాగున కొంతసేపొక కొమ్మమీదను మఱికొంతసేపు మఱియొక కొమ్మమీదను గూర్చుని పాడుచుండునో, ఆవిధముననే యీగంభీరమగు హైందవపక్షి ఇంగ్లాండు నుంచి అమెరికాకును అమెరికానుండి జపానునకును దన సందేశమును గొంపోయి కావ్యగీతములు పాడుచుండును. దినమంతయు బాటుపడినపక్షి సాయంతనమున గూటికి జేరినట్లుగా, నొకదిగ్విజయయాత్ర సలిపిన పిదప తిరిగి శాంతినిలయమగు స్వగృహమునకు జేరుచుండును. ఈకవి కెట్టి యున్నతాదర్శమున్నదో యాతనిమాటలే సాక్షి:-

మహాప్రభూ, నాచేష్టలన్నిటి యందును నిన్ను జూపింపవలయుననియే నాముఖ్యోద్దేశము...............

లోకులు నాకృతులన్నిటి యందును నీప్రతిబింబమునే చూచెదరు..............................

కవివాక్యములనుండి యెవరికి రుచించినయర్థమును వారు తీయుదురు; కాని, నాపరమార్థము సదా నిన్నే సూచించును.

ఇదియే రవీంద్రుడు తన గీతములందు బోధించు తత్త్వము. దీనిని బోధించుటకే తాను లోకయాత్ర సల్పుట. ఒకసందర్భములో నాతడు వర్ణించినరీతిని, తాను

సార్వభౌముని టపాజవానట. లోకపాలకుని వార్తను వీథి వీథికిని యింటింటికిని గొంపోవుటకై తాను నియమింపబడి యుండెనట. రవీంద్రుని కవిత్వము భక్తిరస ప్రధానము. అతని "గీతాంజలి" మన హిందూదేశమందేకాక పాశ్చాత్య ఖండములయందును మెప్పువడసి పశ్చిమవిద్వాంసులు చేయజాలిన మహోన్నత గౌరవమునకు (నోబెలు పెజు) పాత్రమైనది. ఇది యీకవి తన భావగీతములను పుష్పములతో బరమేశ్వరునికి సమర్పించినపూలహారము. ఈగీతములయందు మానవహృదయము పరమాత్మముతో నైక్యమగుటకునెట్టివిధముగ బరితపించుచున్నదో చక్కగావర్ణింపబడినది. సదా పరమేశ్వరునిధ్యానించుచుండుభక్తుడు భగవంతుడుతనకు ప్రత్యక్షమగుటకు ముందు తల్లడిల్లువిధమును, అతని యత్నములును, ఉత్సాహమును, ఒకానొకసమయమందు జనించు నాశాభంగమును, వివరముగా వర్ణింపబడినవి. ఈదిగువ వాక్యములనుండి యీ మహాభక్తుని యాందోళన మెట్లులున్నదో చూడనగును. నా శరీర ప్రాణములను దుద కతనిచేతిలో నప్పగింపవలెనని యాతనికి ప్రేమ మెప్పుడయినను గలుగునాయని వేచియుంటిని.

నీవే నాకోరిక. నీవు తప్ప నాకు వేరుకోరిక లేదని నాహృదయము ప్రతిక్షణమందును జపించునుగాక. నా దృష్టిని మరల్చు నితర కోరికలన్నియు నసత్యములును నిస్సారములును కదా !

పరమాత్మా ! నాశరీరమును హరించి నీవే నాసర్వమని సూచింపగలిగిన స్వల్పభాగమును మాత్రమే నిలుపుము. ఏప్రక్క తిరిగినను నీస్పర్శమునే యనుభవించుటకును, ప్రతి క్షణమందును నీసన్నిధికివచ్చి నాప్రేమను సమర్పించుటకును సమర్థత నిచ్చు కొలదిభాగమును మాత్రమేవిడిచి, నామానసమును హరింపుము.

ఈ పరమభక్తునికి పరమేశ్వరుడు ప్రభువు, తండ్రి, సోదరుడు, మిత్రుడు. ఏయే సమయములందెట్టి యుత్సాహము జనించునో దానిని వేర్వేరుచోట్ల నీరీతిని వర్ణించి యున్నాడు.

మహాప్రభూ ! గానామృతమును ద్రాగి యున్మత్తుడనయి, పరిపాలకుడవగు నిన్ను మిత్రుడాయని సంబోధించు చుంటిని.

రాజుల కెల్లరకును రాజగు నీమహారాజాధిరాజెవ్వడని యాశ్చర్యపడుచుంటిని. రారాజా! నేను నీయెదుటనే నిలువబడితిని.

అన్నా ! నా సోదరులలో ముఖ్య సోదరుడవు. నా యార్జనమును సంతోషముతో నీతో బాల్గొనెదనురమ్ము.

నీవే నాతండ్రివి. నీపాదములకు సాష్టాంగ ప్రణామంబుల నాచరించుచున్నాను.

అమ్మా ! నీమెడ నలంకరించుటకు నాకన్నీటి బిందువులతో నొక ముత్యాలహారమును గూర్చితిని. దయయుంచి స్వీకరింపుమా!

ఈవిధముగా నీభక్తాగ్రేసరుడు భగవంతుని సంబోధించి యున్నాడు. పరమేశ్వరుడు పరిపూర్ణుడు, సర్వగుణుడు, ఏక్షణమందేయే గుణములు భక్తుని మనస్సు నాకర్షించెనో, ఆయా మానసస్థితు లీయాకారములను దాల్చినవి. మానవుడు గంభీరమగు సృష్టివైచిత్ర్యములను దిలకించు నపుడు, అఖిల ప్రపంచ సార్వభౌముని కవి కాన్పించును. ఆకాశమునుండివర్షమునుగురిపించి సృష్టియంతకును జల్లదనమిచ్చుచు పరిపాలకుడు తన కరుణారసమును వెదజల్లునపుడు, చిరునగవుగల ముఖముతో ప్రేమతో నిండిన చేయి జాపి, 'నాయనా' యని పిలిచి హృదయమును గరిగించు కన్నతల్లి జ్ఞాపకము వచ్చును. మనపవిత్రగ్రంథ మగు భాగవతమందు మనుష్యుడు లౌకికమందేయేయానందముల నపేక్షించునో, ఆయా సౌఖ్యము లన్నియు భగవద్ధ్యానముచే బొంద వచ్చునని వర్ణింప బడినది. శ్రీకృష్ణుడు తా నొకనాటిరాత్రి యకస్మాత్తుగా వేణుగానము సలుప ప్రారంభించినపుడు, గోపికలందఱును గీతమార్దవముచే హృదయములు చలింప, తమతమగృహకృత్యములను సేవలను వదలి యర్ధరాత్రమందా మహాగాయకుని వెదుక మొదలిడిరి. తమతమ భర్తలను దలిదండ్రులను బిడ్డలను వదలి తనకై పరుగిడుట ధర్మమాయని పరిపాలకుడు వారిని బ్రశ్నింప వా రిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమేమి?

ఉ. పతుల సుతుల బంధుల నృతులకు న్భజింపుమటంచు ధర్మప
ద్ధతి యానతిచ్చితివి దేహధారిణులకు ధర్మజ్ఞ! చింతింపుమా
పతిపుత్రాదికనామమూర్తి వగుచు న్భాసిల్లునీయందుఁ ద
త్పతిపుత్రాదికవాంఛల న్సలిపి సంభావించు టన్యాయమే?

ఈ గీతములయందు మానవమనస్సు పడు పరితాపము స్పష్టముగా వర్ణింపబడినవి. ఒక ప్రేమగల చక్కనియువతి తన ప్రాణేశ్వరునిరాక కెదురు చూచుచు, తన ప్రియుని హస్తముల నడుమనిమిడి సమస్తప్రాపంచికబాధలను మఱచి మహానందము ననుభవించు తరుణముకొఱ కువ్వి

గ్గోరుచున్నట్లు మానవహృదయము పరమేశ్వరుని స్పర్శమునకై పరితపించుచున్నది. అట్టి మిక్కుటమగు నాశతో నిండియుండిన ప్రాణికోరిక చెల్లింపబడనపు డా ప్రాణికి నిరుత్సాహమును నాగ్రహమును జనించుటలో నేమి యాశ్చర్యము కలదు? ఈపరిస్థితి నీదిగువ వాక్యములలో కవి వర్ణించి యున్నాడు.

"నిన్ను కలిసికొనవలెననుకోరికతో జీవించియుంటిని. కాని యా సమావేశమింకను లభింపలేదు. క్రూరుడవై నీయాకారమును నానేత్రములకు గనబడకుండ దాచి కొనెద వేల? ప్రభూ! రాత్రియంతయు గడచినది. కాని నీప్రియదర్శనము కానేలేదు.

అతడు లేచి లేచి హృదయేశ్వరుని దర్శనాభావముచే జనించిన నిరాశలో మునిగియున్నపు డాతనిమానసము దిలకింపుడు.

నీవు నీముఖము జూపింపక, నన్ను పూర్తిగా వదలి వేసిన యెడల, నీదీర్ఘములగు వర్షకాలపు దినముల నెట్లు గడపగలను?

మిత్రమా ! నాకు నీవే దిక్కు. ప్రాణప్రియా! నా యింటి తలుపులు తెఱచియే యున్నవి. స్వప్నమువలె క్షణములో నదృశ్యము కావలదను నా విన్నప మాలకింపుము.

నాకీరాత్రి నిద్రపట్టుట లేదు. క్షణ క్షణమునకును ద్వారముతీసి చీకటివైపు జూచుచుంటిని."

ఈవిధమున వేచి వేచి విసిగి తుద కీచందమున మొత్తపెట్టుచున్నాడు.

"ఒకదినము వెనుక మఱియొకదినమునడచుచున్నది. కాని నీదర్శనము లభించుటలేదు. హృదయపాలకుడా ! ఇక వేచియుండజాల."

రవీంద్రుడు గీతాంజలియందుమానవప్రాణి యనంతమయినదిగా వర్ణించియున్నాడు. మొదటిగీతమందే యీ యుత్తమతత్త్వము సూచింపబడినది.

"నీవు నన్ననంతునిగా జేసితివి. నాయందు నీకట్టి దయకలదు. దుర్బలమగు నీపాత్రములోని జలమును బారబోసి యెప్పటికప్పుడు తిరిగి నీటితో నింపుచుంటివి."

మనుష్యుని జీవిత మాతనిమరణముతో నంతమొందదనియును, ఆత్మ శరీరము క్షీణింపగనే తిరిగి వేఱొక గృహము నిర్మించి కొనునవియు మన నమ్మిక. కార్యములందు సాధారణముగా మానవజీవితము, అనగా, మనుష్యుని చర్యలును, ఆశయములును వర్ణింప బడుచున్న వే కాని యాతని చరిత్ర ముగిసి శరీరమదృశ్య మయినవెనుక నాతనిజీవి కేమి వాటిల్లునో కవీశ్వరులు వర్ణింప యత్నింపరు. మృత్యువనగా నెవ్వరికయినను భయంకరమైనదియు దురూహ్యమైనదియు నగుసమస్య. ఎంత వేదాంతులయినను మృత్యువును తలచగనే భయకంపితులు కాకమానరు. ఆంగ్లవాఙ్మయమందు మానవజీవితములోని నవరసములును వర్ణింపబడినవి. కాని యంధకారమగు మృత్యుదేశముగూర్చి వర్ణించినవారుకాని దాని పేరు తలపనుత్సాహము జనించినవారు కాని కానరారు. ఆదిపురుషుని సృష్టినిగురించి యుత్తమగ్రంథమును రచించి, సూర్యమండలము, చంద్రమండలము, తారామండలము మొదలుగాగల లోకములతో గూడిన సర్వబ్రహ్మాండమును సయితము వర్ణింప గలిగిన మిల్టను మహాశయునకు మృత్యురహస్యము తెలియలేదు సరికదా భయముకలిగినది. స్వర్గలోకమందలి నందనోద్యానమునందు,

కల్పవృక్షమును కలివృక్షమును కలిసి జంటగా నున్నవి. అనగా మృత్యువు జీవితమున కంత సమీపముగానుండును—మృత్యువనగా నేమో కాని, ఏమయినను సరే, మొత్తముమీద నేదో యొక భయంకరమైన శక్తి యని చెప్పుటకు సందేహములేదు.

ఆంగ్లదేశమందలి కవులలో నగ్రగణ్యుడై జగద్విఖ్యాతిగాంచిన నాటకకర్తయై మానవ జీవితపటములోని ప్రతియంశమును నైపుణ్యముతో చిత్రించి, భూమినుండి యాకసమువంకను నాకసమునుండి భూమివంకను జూచి నంతనే సృష్టినంతను వశముచేసికొన గలిగిన యాంగ్లకవిసార్వభౌమునకు మృత్యువనగా నెవ్వరును బూర్తిగా తెలిసికొననిదేశమట. ఆ దేశమునుండి యెప్పుడును ఒక్కబాటసారి యయినను దిరిగివచ్చి మన కాచిత్రములను వివరింపలేదట. ఈ నాటకకర్తయొక్క ముఖ్య గ్రంథమందు కథానాయకుడు పరమ ధర్మాభిలాషి. అతడు లోకమందలి యధర్మమునుజూచి విసుగుజెంది, జీవించుట యా మానుటయా యని తనలోతాను చాలసేపుతర్కించుకొనుచుండెను. ప్రాణముబాసి ప్రాపంచకబాధలను దొలగింపవచ్చునని తీర్మానించెనుగాని ప్రాణము పోయినవెనుక నేమిజరుగునో తెలియకపోవుటచే గలిగిన భయము మనో

నిశ్చలతను గదలించెనట. కడపటి యంకమందు విష ప్రయోగమున మరణ మాసన్న మగుటచే విచారనిమగ్నుడయి చెంత నిలువబడిన మిత్రుని యొక్కయు, ధర్మమునకై స్వార్థత్యాగియయిన తన్ను జూచి యచ్చెరువొందు దిదృక్షులగు మానవకోటియొక్కయు సెలవుగైకొని తన జీవితార్థమును లోకమునకు బోధింపమని గోరుచు ప్రాణము పైకిపోవు సమయమున కనులుమూసి యతడు "ఇటుపైని యంధకారము" అని పలికెను. అనగా ధర్మనిరతుడగు నీయువకునికేకాక యాతని సృష్టికర్తయగు కవిపుంగవుని కాతగుణమున మానవజీవితానంతర మంధకారముగా దోచెనని చెప్పుట యతిశయోక్తి కాదు. కాని మృత్యువును గురించి మన హైందవకవి చెప్పిన వాక్యములు వేరుపద్ధతిగానున్నవి. నాటకమందు ప్రథమాంకమందు ప్రారంభింపబడిన కార్యములు పంచమాంకమందు సఫలము లగును. అవి పూర్ణత్వమును బొందును. మృత్యు వటులనే జీవితమునకు గడపటి యంకము వంటిదట. అతని యుత్సాహ మీదిగువ వాక్యములవలన తేటపడును.

చావు బ్రతుకులు కవలపిల్లలు. నాకు జీవితమందుత్సాహ మున్నది. కాప్రన మృత్యువు నందును నభిమానముకలదు. చంటిపిల్లవాడు పాలుత్రాగుసమయమున దల్లి కుడి స్తనమునుండి తప్పించి నపుడు బిగ్గరగా నేడ్చును. కాని యుత్తర క్షణమే ఎడమవైపు స్తనము నోటికి తగులగా నూరకుండును.

అనగా ప్రాణి యీ లోకమునుండి బలాత్కారముగా లాగబడినప్పుడు దుఃఖించును. కాని వెంటనే రెండవలోకమును జూచి సఖ్యపడును. కాని మనుష్యుడు తాను లోకయాత్ర సల్పిన కొలదిని ప్రాపంచక మాలిన్యమెక్కువగును. రవీంద్రునికి దానెప్పుడు లోకద్వారము దాటెనో జ్ఞాపకములేదు కాని యొక్కమాటమాత్రము తెలియునట. వయస్సు ముదిరినకొలదిని దైవిక తేజమునకు దూరుడగును.

నాపేర బిలువబడు ప్రాణి యీ చీకటికొట్టులో దుఃఖించుచున్నది. నేనతిశ్రద్ధతో కోటగోడవలె నీగోడను కట్టుచున్నాను. ఈ గోడ వృద్ధియయి ఆకాశము వైపు పెరిగినకొలది, నల్లనిదాని నీడలో నా నిజరూప మానాటి కానాడు హరింపబడగా, నంతకంతకు నాకది యదృశ్య మగుచున్నది.

మనము పెరిగినకొలదిని యైహికబంధములు హెచ్చుచుండును. మనుజుడు మిక్కిలి శ్రమపడి యైశ్వర్యమును సంపాదించునేకాని తుదకు దన 'ఖజానాకొట్టులో తానే ఖైదీగా పట్టుబడె ననుమాట గమనింపడు. ఈ యథార్థమునే, రయీంద్ర తత్త్వజ్ఞుడు చిత్రముగా వర్ణించెను. మానవుడు స్వాతంత్ర్యముతో బుట్టును; కాని యినుప గొలుసులతో దన్ను దానే బంధించుకొనుట యాశ్చర్యము.

గీతాంజలి యాధునికయుగమందు రచింపబడిన భక్తిరసప్రధానములగు గ్రంథములలో నుత్తమమయినది. అదియొకమతగ్రంథమని చెప్పవచ్చును. దీనియందు సర్వజనసమ్మతమైన మతమే వర్ణింపబడినది. నిజమతాభిమాని హృదయనైర్మల్యము కరుణారసము దైవభక్తి కలవాడయి యుండును. నిజభక్తుడు తనలోపములను గ్రహించి మనోవాక్కర్మములందు నిర్మలతకు యత్నించుచుండును. భగవంతునియందు భారమువైచి సదా పరమపురుషుని నామసంకీర్తనము గావించుచుండును. నిజభక్తునివలె రవీంద్రుడు తన యైహికలోపములను రూపుమాపుమని సర్వవేళలయందును జగదీశ్వరుని ధ్యానించుచుండును.

తండ్రీ! నాఋణము లెన్నియో కలవు. నాలోపములు మిక్కుటముగా నున్నవి. నాలో నేను పడుచున్న లజ్జకు బరిమితి లేదు.

ప్రభూ, ఖండింపుము. ఖండింపుము. నాహృదయ దౌర్బల్యమును ఖండింపుము. పేదలను విసర్జింపకుండగను, బలోన్మత్తులకు వంగి సలాములుచేయకుండగను మనోనిశ్చలతను బ్రసాదింపుము.

సాధారణముగా భక్తులు పాపభూయిష్ఠమగు నీ ప్రపంచమును జూచి యసహ్యపడి, తమకు గూడ పాపమంటునేమో యను భయముచే లోకమును వీడి, యడవులలో నివాసముచేసికొని జపించుచుందురు. కాని యట్టి యేకాంతపద్ధతి మనయాధునికకవివర్యునికి రుచింపదు. అతనికి మనము నిత్యమును జూచు ప్రకృతియంతయు పరమాత్మని యాకారమైయున్నది.

ఆహా నేనెంత ధన్యుడను ప్రపంచమను నీ మహాతీర్థమునకు బరమేశ్వరుడు నన్నాహ్వానించెగదా!

ఐహిక పాపభీతిచే నరసమూహములకు దూరముగా నివసించు సన్న్యాసులను జూచిన రవీంద్రునికి మిక్కిలి నిరసన. వారు తీర్థపునాటి వినోదము చూడుటకు పోవునప్పుడు

విలువగల జరీబట్టలను ధరించిన పిల్లవాడు పదునవస్థలో నుండురు. అట్టి వేషధారియగు బాలుడు తనతోడి మిత్రులతో. నాటలో పాల్గొని యానందింపగలడా? వాని రాజదుస్తులు ప్రతిక్షణమందును వాని కాటంకము కలుగ జేయవా?

తల్లీ! మానవ ప్రపంచమందలి పవిత్ర ధూళి నిన్నంటకుండ జేసి, సామాన్య జనసమూహమను మహోత్సవమందు బాల్గొనుట కాటంకము గలిగించినయెడల వీనితో నెగ్గుటెట్లు? ధగధగ మెఱయుచున్న నీవిలువదుస్తులవలన నెంతమాత్రమును బ్రయోజనము లేదుసుమా!

పలయన, లోకమందు కడుబీదలను, లోకవర్జితులను ఎవ్వరుకలరో వారియందే యీశ్వరుని పాదములు మోపబడియున్నవి.

లోకమందు కడుబీదలును, లోకవర్జితులను ఎవ్వరు కలరో వారి వేషముతోనే యీశ్వరుడు సంచరించుచుండును.

లోకమందు కడుబీదలును లోకవర్జితులును ఎవ్వరు కలరో వారి సమూహములందే యీశ్వరు డెప్పుడును నివసించుచుండును.

ఓసన్న్యాసీ! నీ మంత్రములను జపమాలను గట్టిపెట్టుము. దేవాలయములో నొకమూల చీకటిలో నేకాంతముగా గూర్చుండి నీ ధూపదీపాదుల నర్పించుట తగదు.

పరమేశ్వరుని దర్శనము కావలెనన్న, నెంటనే ఆలయము విడచి, దినమంతయు కష్టపడి నెమ్మదిగా దనపొలమును దున్నుకొనుచుండు కృషీవలుని కడకు బొమ్ము. దినమంతయు నెండలో నిలచి రాళ్లు పగులగొట్టుచు బాటను సరిచేయుచుండు కూలివానిని సందర్శింపుము.

కాబట్టి యెంత నీచమయినను లోకమందలి ప్రతి ప్రాణియు పరమాత్ముని ప్రతిబింబమైయున్నది. అనేకములతో నిండియున్న నీ జగన్నాటకమందు ఏకమగున దేది కలదో [illegible]ని స్వర్గాసౌఖ్యమును వీడకుమా. అను వాక్యము రవీంద్రుని కావ్యసారాంశమయియున్నది.

కాబట్టి రవీంద్రుని భావగీతములయందు ప్రేమయే మానవుని జీవితమునకు ముఖ్యాధారమయినదిగా బోధింపబడియున్నది అనేకత్వములో నుండి యేకత్వమును గ్రహింపవలయుననియే యీ మహనీయుని సందేశము. గీతాంజలి యాంగ్లభాషలో రచింపబడిన యుత్తమమత గ్రంథమని సూచింపబడినది. అది మొదట బంగాళా భాషయందు రచింపబడియున్నను ఆంగ్లమునకు గూడ మార్చబడినది. నిజముగా నాంగ్లభాషలోనికి భాషాంతరము కానియెడల పాశ్చాత్య విమర్శకులకు నది తెలిసియుండదు. అది నోబిలు ప్రైజు సంపాదించియుండదు. బంగాళాభాషయందు రవీంద్రుని స్థాన మున్నతమైనదన్న మాట యటుండనిచ్చి యాంగ్ల సారస్వతమునకు నీ హైందవ కవిసార్వభౌముడు చేసిన మహోత్కృష్టమైన యుపకారము గమనింపవలెను. రవీంద్రుని భావగీతములేకాక యతని వ్యాసములును లేఖలును కథలును నాటకములును నూతనాంగ్ల సారస్వతమున కెంత వన్నె దెచ్చినవో చెప్పనలవికాదు. ముఖ్యముగా గీతాంజలివలన భక్తిరస ప్రధానమగు గ్రంథము పాశ్చాత్యభాషలలో గూడ హృదయ రంజకముగా రచింపవచ్చునని స్పష్టమయినది. ఆంగ్ల కావ్యములలో గాఢమయిన భగవద్భక్తి వర్ణింపబడినట్టి యుత్తమ గ్రంథములు లేవనియే చెప్పవచ్చును. నాటకకర్తలకు చక్రవర్తియనదగు షేక్స్పియరు మానవ నాటకములోని చిత్రవిచిత్రములన్నింటిని అతిరమ్యముగా వర్ణించె నన్నమాట నిజము. గూఢమగు మానవ హృదయమును జొచ్చి రహస్యముల నన్నింటిని వెల్లడి చేసినమాట నిజము. మనుష్య జీవితములోని సుఖదుఃఖములను వివరముగా మనకు స్పష్టీకరించినమాట వాస్తవము. అతని నాటకమందు ధర్మాధర్మములకు గల సంగ్రామము జూపబడినమాట సత్యము. జీవిత మనుష్యసమస్య చర్చింపబడినదే కాని భగవత్సమస్య యంతగా గాన్పింపదు. నిరంతరము పరమేశ్వరుని ధ్యానించుచుండు ప్రహ్లాదుని వంటి భక్తుడు ఆంగ్ల సారస్వతమంతయు వెదకినను కానరాడు. అందుచేతనే రవీంద్రుని గీతము లాంగ్లమునకు నూతనోజ్జీవమును గల్పించినవి. అనగా గీతాంజలియందు బూర్వఖండముయొక్క జీవితతత్త్వము పాశ్చాత్యులకొఱకై పశ్చిమభాషలో నమర్చబడినదని చెప్పుటకు సందేహము లేదు.

రవీంద్రుని కావ్యములలో బాల్యమును వర్ణించిన గీతములు మిక్కిలి మధురములయినవి. అతని సారస్వతమందు బాలుడు ముఖ్యాధికారియై సంచరించుచుండును. పసిబాలుని మృదుశరీరమును చంద్రవంకబోలు ముద్దులొలుకు ముఖమును, వాని చిత్రపుటూహలును రమ్యపు చేష్టలును ఆనందదాయకములును భావగర్భితములు నయియున్నవి. ఆంగ్లభాషయందలి కావ్యములలో బాల్యవర్ణ

నము ఇటీవల వఱకును లేదనియే చెప్పవచ్చును. ఎక్కడ నయినను ఉపమానముక్రింద బాలుని గురించి సూచన చేయబడవచ్చును. కాని బాలుడు కథానాయకుడయిన గ్రంథములు కానరావు. వర్డ్సువర్తు కాలమునాటివఱకును చిన్ని బాలుని జీవితార్థమును గ్రహించి బాల్యముయొక్క భూతభవిష్యత్తులను మానవజీవితమునకు బాల్యము బోధింపగల సందేశమును సరిగా నేయాంగ్ల కవివరుడును వర్ణించియుండలేదు. బాల్యమును మనోహరముగా వర్ణించిన యాంగ్లగ్రంథములలో రవీంద్రుని "చంద్రవంక" ముఖ్యమయినది. గీతాంజలియందు బాల్యతత్త్వము సూచింపబడినది. రవీంద్రుని చిన్నకథలయందు ముఖ్యముగా బాలుడే కథానాయకుడయి యున్నాడు.

రవీంద్రునికి లోకమంతటియందును నతిసౌందర్యము కలదియయి చూచినంతనే ప్రేమను స్ఫురింపజేయునది చంటిబిడ్డ. ఎవ్వరయినను చంటిపిల్లవాడు తనదుస్తులను శరీరమును మకిలచేసికొనుటచే నసహ్యముగానున్నాడని పలికిన పక్షమున రవీంద్రుని కత్యాగ్రహము రాగలదు. తన ముఖమును సిరాతో పూసికొనినాడని పూర్ణచంద్రుని జూచి యెవ్వరయిన నేవగించుకొందురా? బాలురకు బ్రకృతితో నయ్యాటములాడుట మిక్కిలి ప్రీతి. వా రెప్పుడును చెట్లు చేమలు, గట్లుకాలువలు కలచోటుల దిరుగనిచ్చినయెడల నానంద పరవశులయియుందురు. మనము నిత్యమును జూచుచున్న ప్రపంచమును మనుష్యులును వారికి నూతనమగు చిత్రాకారముగ గాన్పింతురు. చిన్నిపాపలకు మనవీథులలోనుండు దీపములకును నాకాశమునందు నక్షత్రములకును నెంతమాత్రమును భేదము కాన్పింపదు. 'చంద్రవంక'యందలి చిన్నబాలుడు తల్లితో దన ప్రగల్భముల జెప్పుచు "అమ్మా, ఎవ్వరికిని యెంతమాత్రమును దెలియని యేదేశముకలదో అక్కడకు నేపోవలెను" సప్తసముద్రములను బదమూడు మహానదులను దాటగలను. అని ప్రతిజ్ఞ చేసెను. ప్రాపంచకవ్యవహారమందు మనకు నియమములును నిబంధనలును గలవు కాని బాలునికి నే దేశమందు తర్కశాస్త్రము, లోకవ్యవహారికనిబంధనలను గాలిపటములవలె నెగరవేయునో, ఆదేశ ముత్సాహమును గలుగజేయునట. ప్రకృతికిని బాలురకును గల చెలిమి యెంతచిత్రముగానుండునో యీదిగువ చరిత్రను బట్టి స్పష్టమగును.

రాయచరణుడు తన ప్రభువు కుమారుడగు చంటిపిల్లవానిని నెలయేటి యొద్దకు దీసికొనివెళ్లెను. అతను వేఱుపనిమీద నుండగా నీపసిపాప డానెలయేటిగానము విని యానంద పరవశుడయి దానిని సమీపించెను. ఎందుకన అల్లరి పిల్లలగు నదీకన్యలు తమ విచిత్రమగు పాటతో వానినిబిలిచి తమ నాట్యరంగమునకు గొంపోయిరట. చూచినంతనే మనల భయకంపితులజేసి తాకినంతనే ప్రాణమును హరింపగలుగు సముద్రతరంగములు బాలురకు నర్థములేని చిత్రమగు పాటలను బాడుచుండును. తల్లి తన చంటిబిడ్డ నుయ్యెలలో బండుకొనబెట్టి యూగించునపు డల్లిబిల్లి పాటలను బాడుటలేదా.

రవీంద్రుని యభిప్రాయమున బాలుడనగా బ్రేమ వాడు తన తల్లికానందము. ఆనందమేల? యామెకు బ్రాణము. ఆమెయొక్క హృదయ ప్రతిబింబము. ఈపసి బాలుని చరిత్రయెట్టిదో యతడెందు నిమిత్త మీలోక యాత్ర సల్పుచున్నాడో యీదిగువ వాక్యములు స్పష్టీకరించును.

ఈచంటిబిడ్డడు కుప్పలుగా బడియుండిన బంగారమును రాసులుగానుండిన ముత్యములునుగల ధనికుడయ్యు పేదబిచ్చగానివలె నీ మర్త్యలోకము దిగియున్నాడు. అతడు కారణములేకయే వచ్చెనా? కాదు. జగన్మాతయొక్క ప్రేమధనమును యాచించుటకుగదా యీముద్దులొలుకు చిన్నదిగంబరభిక్షుకుడు తాను కేవలము నసహాయుడయినట్లు నటించుట.

మాతా పుత్రులదయిన యీదిగువ సంభాషణము దిలకింపుడు:—

అమ్మా. నన్నెక్కడ గనుగొంటివి?

నాయనా, నీవు మొదటనుండియు నాహృదయమందు వాంఛగా దాగి యుంటివి. భూలోకమను తీవ్రనదీ ప్రవాహమున దేలిపోవుచున్న నీవు నాహృదయమద్దురాగా జిక్కికొంటివి. అందఱివాడవగు నీవు నావాడవయితివి. నీవు నన్ను దాటిపోయెదవను భయముచే హృదయమున జేర్చి నొక్కి గట్టిగా బట్టుకొంటిని, ఆహా! అబల నగు నాకోమల హస్తముల నడుమ నమూల్యమగు లోకధనమును బంధింప గలిగినదియే యింద్రజాలము!

ఈవిధమున బాల్యవర్ణనము రవీంద్రుని కావ్యమందు భావగర్భితముగాను నసమానముగాను నున్నది.

అనేక స్థలములయందు మాతాపుత్రుల యనురాగము వర్ణింపబడినది కాని యిట్టి వర్ణన మతీతము. ప్రేమయే బాలుని సందేశము. దానిని బోధించుటయే యీకవివరుని ప్రధమోద్దేశము. ఒకప్పుడు తల్లి తనయాత్మ ప్రతిబింబమగు కుమారుని యద్భుతచేష్టలను జూచి యాశ్చర్యపడి తనినిటులు "కన్నవాడా" లోకులందఱును నీముఖమును జూతురుగాక, చూచి లోకమందలి సర్వాంశముల యథార్థతత్త్వమును గ్రహింతురుగాక. నిన్ను ప్రేమింతురుగాక. ప్రేమించి తమతోతాము గాఢానురాగులయి మెలంగెదరుగాక, అని యానందపరవశయయి పలికినది. ఇదియే రవీంద్రుని సందేశము. ఇట్టి యథార్థమునే పూర్వమొక మహాపురుషుడు బోధింపయత్నించి యా ప్రయత్నమందు ప్రాణత్యాగము చేసెను.

లోకయాత్ర సల్పుమహాజనులారా యొక చిన్న వార్త, గమనింపుడు. మీరందఱును బాలురవలెనుండుడు. వారిపద్ధతి నవలంబింపనియెడల మీకు స్వర్గలోకమందడుగిడుట కర్హతలేదు.

ఆంగ్లసారస్వతమందు బాల్యవర్ణనము నూతన పదతియయినను మన హైందవ సారస్వతమున ప్రాచీనము నాటినుండియు కావ్యగౌరవము నందినది. రామాయణ భారత భాగవతాది కాలములనాటినుండియు బాల్యవర్ణనము మనకు సాంప్రదాయమైనది. పుత్రులకొఱకు తల్లిదండ్రులు పరితపించుట, వారి నిమిత్తమై మహాతపము లొనరించుట, పుత్రులబడసిన వెంటనే సమస్తక్లేశములు నదృశ్యములయ్యెనని యుప్పొంగుట, ఒకవేళ పుత్రవియోగము కలిగినయెడల శోకాబ్ధిలో మునిగి యడుగంటుట మొదలగునవి మన హైందవ సారస్వతమునకు వింతగాదుకాని యాంగ్లసారస్వతమందు నూతనాంశములని చెప్పవచ్చును. శ్రీరాముని బాల్యచేష్టలును, లవకుశుల యద్భుతకృత్యములును, భరతుని విచిత్రపరాక్రమమును ధ్రువుని తపస్సును ప్రహ్లాదుని పరమభక్తియు మొదలగు నెన్నియోచరిత్రలు హైందవ కవిపుంగవుల మనముల నాకర్షించి నవీనకాలమందు నయితము గ్రంథకర్తలకు మార్గదర్శకములయి లక్షలకొలది హైందవులకు ముక్తిదాయకములుగా నున్నవి. వేయేల మన యుత్తమ మతగ్రంథమగు భాగవతమందు లోకపాలకుడు తాను పసిబాలుని యవతారము స్వీకరించినట్లున్న దికదా. సమస్త లోకములకు చక్రవర్తియగు శ్రీకృష్ణుని బాల్యక్రీడలు వర్ణించిన కవియే మన హిందూకవు లందఱికిని సార్వభౌముడని చెప్పవచ్చును. పరమేశ్వరుడు బాలుడగుటచే నాతని వింత క్రీడలను వైష్ణవభక్తులందఱును చదివి యానందించి, పరిపరివిధముల యత్నించుచుండిరి. శ్రీకృష్ణుడు పసిపిల్లలందఱివలెనే పాలు, మీగడ, వెన్న మొదలగువానియందు మిక్కిలి ప్రీతికలవాడట. చిన్ని కృష్ణునికి వీనియందు గల యభిమానము మిక్కుటమగుటచే వీని భక్తులందరు నితనికి నవనీతచోరుడను బిరుదము నిచ్చిరట. క్షీరము మానవకోటికి ప్రాణము. నవనీతము క్షీరసారము. దాని మృదుత్వము వర్ణనాతీతము. సృష్టి యంతటిలోను మిగుల మెత్తనిది. మానవహృదయమును హరించిన శ్రీకృష్ణుడు పరమబాలుడగు నవనీతచోరుడేల కాడు?

రవీంద్రుడు నవీన శకమందలి కవిపుంగవులలో నగ్రగణ్యుడని మొదటనే సూచింపబడినది. భక్తిరసప్రధానమగు గ్రంథమును రచించి ధన్యత్వమును బొందిన పరమభాగవతోత్తముడు. ముక్తిని బొందుటకు ప్రేమయే ముఖ్యసోపానమని యాతని యభిప్రాయము. మనము చూచు పదార్థములన్నింటికంటెను మహత్తరమైన దేదికలదో దానిని మఱువవలదను సందేశమును ప్రతిగీతమందును బోధించుటయే యాతని ముఖ్యోద్దేశము. ఈకవి వాక్యముల నెవరికి రుచించినట్లు వారర్థము చెప్పవచ్చును గాని యాతని మాటల పరమార్థము సదాదీనినే సూచించును. ప్రపంచమందలి నానాదేశములందును మహాపురుషులే యున్నతాదర్శములకై పాటుపడుచు తమ యావచ్ఛక్తిని ధారవోయుచుండిరో యట్టి మహత్తరమైన యాదర్శములనే యితడు కావ్యరూపమున జనసమూహమునకు జూపుచున్నాడు. అందఱికంటె నితనికి యొక ఘనత కలదు.

ఇతడు పూర్వఖండమును బశ్చిమ ఖండమును సంఘటనము గావింప యత్నించు మహనీయులలో నుత్తముడు. పాశ్చాత్యుల సంఘతత్త్వము మనకును, మన జీవితసారము పాశ్చాత్యులకును బోధించి, యీరెండు శక్తులను సమావేశమయిన యెడల లోకమునకు మహోపకారము కలుగగలదని నమ్మిన మహాశయుడు. పశ్చిమ శాస్త్రము హైందవ తత్త్వమును రెండు మహానదులను సాగరసంగమము గావించి విశ్వభారతియను బుణ్యక్షేత్రము నిర్మించిన పూజ్యుడు. తనదేశము పరదేశ మను

భేదములను పాటింపక సమదృష్టితో జూడగల్గిన విశాల హృదయుడు. ధనమదాంధులగు పాశ్చాత్త్యుల దుర్మార్గమును ఖండించునపుడు సయితము తనదేశమెట్టి సాంఘిక దాస్యముచే బీడింపబడుచున్నదో మఱువక యాదాస్యమును బరిమార్పవలెనని దినదినమును ఘోషించు నిష్పక్షపాతబుద్ధిగల లోకైకహితుడు. ఎన్నటికయినను జ్ఞానమను నిర్మల జలపూరితమగు హిందూనది పూర్వాచారమను నెడారిలోజిక్కి దారితప్పి యదృశ్యము కాకుండ రక్షింపుమని సదా జగదీశ్వరుని బ్రార్థించు దేశభక్తుడు. మనుష్యులేమి, దేశములేమి, యాత్మను గోల్పోయిన వెనుక నైహికైశ్వర్యములన్నియు నిష్ప్రయోజనములని లోకమునకు జాటుచున్న హైందవయోగ శాస్త్రబలముచే నేమి, ధనబలముచే నేమి, రాజ్యముబలముచే నేమి, యున్మత్తులయి కంప్లగానక విఱ్ఱవీగుచుండు పశ్చిమగోళ వాసులకు నిజతత్త్వమును బోధించి దైవికాదర్శములేని జీవనము నిరర్థకమని తమవార్తలను దేశదేశములకు బంపుచు లోకోద్ధారకులయిన హిందుమహాపురుషులు ముగ్గురిలో నొకడు. శాస్త్రప్రపంచమందును, కావ్యప్రపంచమందును రాజకీయ ప్రపంచమందును దైవికాదర్శము నెలకొల్పి, ధర్మదేవతను బ్రతిష్ఠాపన చేయుటయే యీ హైందవ త్రయము లోకమునకు జేసిన మహాసేవయై యున్నది. సకలశాస్త్ర పారంగతుడయి ప్రకృతి రహస్యములనెల్ల గ్రహించి సృష్టికి శిరోభూషణమగు మానవునియందేకాక, మనము కాలికింద నిర్లక్ష్యముతో నడుగద్రొక్కు పనికిరాని మొక్కయందు సయితము ప్రాణమున్నదనియు, దానికిని మనవలెనె సుఖదుఃఖములున్నవనియు బ్రత్యక్ష నిదర్శనములజూపి, యొక్క మహాశక్తియే సమస్త పదార్థములందును బ్రవహించుచున్నదని బోధించు శాస్త్రజ్ఞాని యొకడు. ఎల్లప్పుడును బరమాత్మని నామసంకీర్తనము గావించుచు ప్రతి చిన్న పదార్థమందును, నోరెఱుగని పసిబాలునియందు సయితము పరమేశ్వరుని ప్రతిబింబమునే చూపి, యనేకముతో నిండియున్న యీ ప్రపంచమందు శాశ్వతమై లోకాతీతమగు నొక్కటి యగునేదికలదో దానిని దేశదేశములకు బోధించు భక్తిపరాయణుడగు కవిగాయకుడొకడు. ధర్మనిరతియందు దపరహరిశ్చంద్రుడయి, అహింసాతత్త్వమను తారకమంత్రపటిమను తన మనోవాక్కర్మములచే లోకమందు వెదజల్లుచు, వేణుగానముచే బదియారువేల గోపికల మనముల నాకర్షించిన శ్రీకృష్ణునివలె మానవకోటి మనముల హరించి జగన్మోహనుడయి ధర్మసంస్థాపనము నిమిత్తము పరమ విరాగియై రాజిల్లు తేజస్వియొకడు. ఆధునికయుగమందే హైందవులగు మనము నైతికతత్పరులగు మన ప్రాచీనుల నిర్మలజీవితమునకు దూరులమై, శారీరమానవ నైతికబలములు క్షీణించి పాశ్చాత్త్య మోహపాశమునజిక్కి యొంపమాప్రల వెనువెంటదిరుగుచున్న కాలమున, తమ యాదర్శములచేతను, తమ వాక్యములచేతను, తమ చేష్టలచేతను తమ నైతిక సందేశమును వ్యాప్తిజేసి లోకోద్ధరణమునకై నడుముకట్టిన జగదీశుడు, రవీంద్రుడు, కరుణాసాంద్రుడు అను లోకారాధ్యులగు త్రిమూర్తులను గన్న భారతమాత లోకమాత యనుటకు సందియమేమి?

Sree Balasarasvati Andhra Bhasha Nilayamu, Chaman, Gouliguda, Hydrabad. (Deccan)

శ్రీ బాలసరస్వతీ ఆంధ్రభాషానిలయము, చామన్, గౌలిగూడ, హైదరాబాదు

Andhra Students 1923—24, Pachayappa's Hostel, Chetput, Madras

ఆంధ్రవిద్యార్థులు, 1923-24 పచ్చయప్ప హాస్టలు, చెన్నపురి

[illegible]

Congress Dispensary, Cocanada

కాంగ్రెసు వైద్యశాల, కాకినాడ

Bombay National Medical College, Cocanada Congress

బొంబాయి జాతీయ వైద్యకళాశాల, కాకినాడ

Nagpur Satyagrahis of Ellore

నాగపురమునకు వెళ్లిన ఏలూరు సత్యాగ్రహులు

దేవాలయములు

వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు గారు

౧

మనదేశములో దేవాలయము లేనిగ్రామమే లేదు. అట్టిగ్రామ మేదైన నున్నయెడల, అక్కడ మంచి తీర్థముకూడ తీసికొనగూడదని పెద్దలు చెప్పుదురు. సాధారణముగా ఈ దేవాలయములకు భూములమీదగాని ప్రజలవలనగాని వచ్చువరుంబడి అర్చకుని జీవనమునకును నిత్యనైవేద్య దీపారాధనలకే చాలదు. ఇప్పుడిప్పుడు కొన్ని జిల్లాలలో దేవాలయపుభూములు బాగుగా ఫలించుచుండుటచేత అనేకదేవాలయములకు సాలునకు వేయి మొదలు పదివేల రూపాయీలవఱకు ఆదాయము వచ్చుచున్నది. కాని, ఇది యంతయు పూర్వకాలములో వలెనే, తామే అనుభవింపవలయు నని అర్చకులవాదన. ఇవి దేవునివిగాని అర్చకులసర్వీసు యీనాములు కావనియు అటులైనయెడల భోగమువాండ్రు, భజంత్రీలు, స్వస్తివాచకులు మొదలగు స్వామిసౌఖర్లకు పట్టాలిచ్చినట్లే వీరికిని పట్టాల నిచ్చియుందు రనియు, దేవునినిత్యనైవేద్యధూపదీపారాధనఖర్చులలో అర్చకుని భూతాది ఖర్చులు చేరే యున్నవనియు నిటీవల హైకోర్టువారు తీర్మానించియున్నారు. అర్చకుడు లేనిదే దేవునికి అర్చనయే జరుగదుగనుక, నితనికి ప్రత్యేకించి సర్వీసుమాన్యములు ఎక్కడనోగాని వేఱుగా నీయబడియుండలేదు. కాబట్టి అర్చకుని కుటుంబమువారు స్వామివారి అయివజులోనుండియే జీవింపవలెను. కాని యీ అయివజు ఎంత వృద్ధియగుచున్నను, అంతయు తమ కుటుంబములకే వినియోగించి దేవాలయము దుస్థితిలో నుంచుటయు, ఉత్సవములు మొదలగునవి సరిగా జరిపింపకపోవుటయు తటస్థించుటచేత స్వామివారి యీనాములను అర్చకులనుండి లాగుకొని వారిభూతాదికి నెలజీతముల నిచ్చుటకు కోర్టువారు, నూతన ట్రస్టీలను ఏర్పఱచుచున్నారు. సి॥ ప్రొ॥ కోడ్డు సె. 92 క్రింద దేవాలయముల మేనేజిమెంటు విషయమై స్కీములు ఏర్పడుచున్నవి. ఇదిగాక యీ యర్చకులకుటుంబములు తామరతంపరగా పెరిగినపుడు స్వామివారి యీనాములను విభాగించుకొని, అయివజునంతయు తమ జీవనోపాధికే వినియోగించుకొనుటచేత, కోవెల మరమ్మతులు, యీనాముల మరమ్మతులు, ఉత్సవములు, మొదలగునవి నిలిచిపోవుచున్నవి గనుక నిట్లు పంచుకొనగూడ దనియు ఒకటి రెండు చిన్నకుటుంబములకు సరిపడునట్లుగానే జీతముల నేర్పాటుచేయవలసినదనియు కోర్టులు తీర్పుల నిచ్చుచున్నవి. తక్కినకుటుంబమెంబర్లు ఇతర కోవెలలోగాని మఱియొకచోటగాని ఉద్యోగములు సంపాదించుకొన వలసినదేగాని, స్వామివారి భూములమీద జలగలవలె అంటి యుండరాదు. అర్చకులు మంచిసంస్కారులైనకొలది వీరికి జీతములు వృద్ధిచేయబడి, గొప్పకోవెలలకు తీసికొనబడుదురు.

తమ పూర్వులకంటె, నిప్పటివారికి దైవభక్తి కొఱవడుటవలననో, లేక, మనలోని నవనాగరికులకు రూపోపాసన రుచింపకపోవుటచేతనో లేక కొందఱు అర్చకుల సమర్థతాదుష్ప్రవర్తనలవలననో యీ దేవాలయములను, ప్రజలు త్రొక్కిచూడకున్నారు. ఇవి శిథిలములగునపుడు తూష్ణీంభావమును వహించుచున్నారు. ఉత్సవములు మొదలగువానికి విరాళముల నొసగకున్నారు. కాబట్టి కనీసము అర్చకునికి రు. ౨౧ లు నెలజీత మిచ్చి నిత్యనైవేద్య దీపారాధనలకు నెలకు రు ౧౫ లు ఏర్పఱచినయెడల దేవాలయముల మరమ్మతులకును ఉత్సవములకును సొమ్ము మిగులకపోదు. ఇట్టి దేవాలయములకు స్కీముల నేర్పాటు చేయించుకొన్నయెడల స్వామివారికి వచ్చు అయివజును, ఏయే కార్యములకు నెంతెంత ఉపయోగింపవచ్చునో ట్రస్టీద్వారా నిబంధనలను చేసెదరు. ఈ నిబంధనలను, అప్పటప్పటి సంగతిసందర్భములనుబట్టి ప్రజలు కోర్టువారిచేత మార్పించుకొనవచ్చును. ట్రస్టీని తీసివేయింపవచ్చును. లెక్కలను తనిఖీ చేసికొనవచ్చును. వానిని ప్రచురింపించవచ్చును. లెక్కకాపీలను బడయవచ్చును. ఇట్టి సౌకర్యములు కలుగజేసినను గ్రామస్థులు తమ దేవాలయపు వ్యవహారములను తామే చక్కగా జరిపించుకొన జాలనియెడల వీరు స్వపరి

పోయిన సొమ్ములు? సుమారు నూటయేబది రూపాయలు ఖర్చుపెట్టినయెడల శాశ్వతముగా ఒక స్కీము ఏర్పాటు చేసికొనవచ్చును.

ఈ స్వల్పమొత్తమును గూడ ఖర్చుపెట్టజాలరనియు, జమీందారులు ట్రస్టీల నడతనుగూర్చి పైతనిఖీ చేయరనియు పౌరదేశసభాసము మన పల్లెటూరి వారికింకను పట్టుపడలేదని ప్రతిఘటించుకొనుచు, జిల్లాకును కమిటీల నేర్పాటుచేయుటకు, మన మద్రాసుశాసననిర్మాణసభలో ఒక బిల్లును ప్రవేశపెట్టినారు. దీనిలో మరికొన్నిమార్పులు చేసి, చర్చకు శీఘ్రకాలములోనే తీసికొని వచ్చెదరు. ఈ బిల్లు ప్యాసయినయెడల మన స్కీముల క్రింద నేర్పడిన ట్రస్టీలు, కోర్టులకు బదులు, ఈ కమిటీల కుత్తరవాదులై యుందురు. ఈ కమిటీలు కోర్టుల పైతనిఖీకి లోబడియుండవలెనుగాని కార్యనిర్వాహక శాఖకు లోబడుచుట మంచిది కాదని నా యభిప్రాయము. కమిటీలకును, ట్రస్టీకిని, ప్రజలకును మధ్య సంకురించు తగవులు పిటీషనులమీద కోర్టులు పరిష్కరించినయెడల, వారితీర్పులు తృప్తిగనుండుటయు త్వరలో స్వల్పఖర్చుతో న్యాయమును పొందుటయు ఆయాగ్రామ ప్రజాభిప్రాయమును శీఘ్రముగ కనుగొనుచుండుటయు తటస్థించును. ట్రస్టీలమీద పైతనిఖీకి గ్రామకమిటీల నేర్పరుచుటయే మంచిది. శాఖోపశాఖలతో గవర్నమెంటు డిపార్టుమెంటుగా మన దేవస్థానములను మార్చుటవలన నెంతమాత్రము లాభము లేక పోగా ప్రజాస్వపరిపాలనమునకు ఆటంకముకూడ కలుగజేయును. ప్రస్తుతస్థితిగతులలో వోట్లు ఎన్నికలకంటె గ్రామస్థులు కోర్టుల మూలముననే తమ కమిటీమెంబర్లను నామినేటుచేయించుకొనుట యుచితము.

పెదతిరుపతికివలెనే ద్వారకాతిరుమల సింహాచలము, కోటప్పకొండ, పొన్నూరు, శ్రీశైలము, అంతర్వేది కోటిఫలి, ద్రాక్షారామము, ఆకిరిపల్లి, అన్నవరము మొదలగు ప్రసిద్ధ దేవాలయములకుకూడ స్కీముల నేర్పాటు చేయవలెను. విజయనగరము, పిఠాపురము, మైలవరము, నూజవీడు, బొబ్బిలి, వెంకటగిరి మొదలగు సంస్థానాధీశులు ట్రస్టీలుగా నున్న దేవాలయములకు కూడ స్కీముల నేర్పాటుచేయనియెడల వారేవిధముగ స్వామివారి ఆయివజును వెచ్చించుచున్నారో జనుల కెట్లు తెలియగలదు? పూర్వపుజమీందారు లిచ్చిన యీనాముల అయివజును భగవత్కైంకర్యపరులు ప్రతిదినము ఇచ్చు కానుకలను, వీ రెట్లు వినియోగించుచున్నారో ప్రజలకు తెలియవలసినవిధి. ఈజమీందారులకు, తమ తాబేదారులగుంపా కొన్ని దేవాలయములను స్వాయముగా మేనేజి చేయుచున్నారు. వీరు తమ క్రింది యుద్యోగస్థులమీద నమ్మకముంతురు గాని ప్రజలకమిటీలమీద వీరికి విశ్వాసము తక్కువ. కాబట్టి, ఆయాచోట్ల ప్రజలు స్వల్పముగ ఖర్చుచేసి, యీగొప్పదేవాలయములకు కూడ త్వరలో స్కీముల నేర్పాటుచేసికొనవలెను. వీనినిబట్టి హైందవ మతము విజ్ఞానము పెంపొందింపవచ్చును. పాశ్చాత్య దేవాలయములవలె మనవికూడ మంచిసంస్కారులచేత మేనేజి చేయబడుచు, ప్రజల ఐహికాముష్మికసుఖములకు తోడ్పడగలవు. సంగీతము, స్వస్తివాచకము, హరికథాకాలక్షేపములు, నాటకములు, వేదాంతబోధ, పురాణపఠనము, సంస్కృతపాఠశాలా స్థాపనము, మొదలగునవి యెన్నియో మతసంబంధమైన కార్యములకు స్వామివారి అయివజును ఉపయోగింపవచ్చును. ఈ విషయములో ఉచితముగ కొందఱు న్యాయవాదులైనను ప్రజలకు తోడ్పడినయెడల నిజమైన జాతీయజీవనమునకు సహకారులగుట కెట్టి సందేహము లేదు. నానావిధమైన మన పూర్వపు శాస్త్రములు, కళలలోని విజ్ఞానమునకు ఆధునిక విషయములను జేర్చి పూర్వపు పరిభాషాపదములతో గ్రంథములను రచియింపించి నిజమైన జాతీయ విద్యను వ్యాపింపజేయవచ్చును. మన విదేశప్రభువులు వారి మతవ్యాపనకు మనసొమ్ము ఖర్చుచేయుచున్నారు గాని మనమతవ్యాపనకు ఒక్క దమ్మిడియైనను వారీయరు. కాబట్టి యీకాలములో, దేవాలయముల అయివజును, మనమతమునకును జాతీయవిద్యకును ఖర్చుపెట్టుకొనుట శాస్త్రసమ్మతము న్యాయమునై యున్నది. ప్రస్తుత బిల్లులో తగిన సవరణలు, మన ప్రతినిధులచేత చేయించి, దేవాదాయములను, శుంఠలగు అర్చకులచేతులలోనికి గాని, ప్రజాహితకరములైనను తక్కినకార్యముల కుపయోగించుటకు కార్యనిర్వాహక శాఖవారి చేతులలోనికి గాని పోనీయక మన మతజాతీయ విద్యావ్యాపనకే ఖర్చు పడునట్లు చేయుట మనవిధి.

దావా దేవాలయమునకును దాని ఆస్తులకును ఒక్కరే ట్రస్టీగా నుండవలెను. చాతుర్వర్ణములలో చేరి మేజరై మనోదార్ఢ్యముగల యే మగవాడైనను ట్రస్టీగా నుండవచ్చును. అతను, దేవాలయమున్న గ్రామములోని కాపురస్తుడు గాని దానికి అయిదుమైళ్లలోపుగా నున్న యితర గ్రామనివాసిగ గాని యుండవచ్చును. నెలకు యేబది రూపాయీల అయివజు వచ్చేవాడుగ గాని లేక తనవంతుకు రెండువేల రూపాయీలకు తక్కువ కిమ్మతు కాని స్థిరాస్తి కలవాడుగ గాని యుండవలెను. ఆయన యిన్సాల్వెంటుగగాని నీతిబాహ్యమైన నేరమునకు శిక్షింపబడినవాడుగగాని యుండకూడదు.

2. పైనచెప్పిన యోగ్యతలుగల ట్రస్టీ తా నేర్పడిన తేదీ లగాయతు మూడు సంవత్సరములవరకు ఆపదవిలో నుండవచ్చును. ఆ గడువు కాలమైన తరువాత తిరిగి ఆయననే కోర్టువారు ఏర్పరుచుచుండవచ్చును.

3. ట్రస్టీ చనిపోయినప్పుడుగాని మరియే ఇతర కారణములచేతగాని ట్రస్టీపదవి ఖాలీ అయినప్పుడు దేవాలయమం దభిమానము గలవా రెవరైనను పిటీషను పెట్టి కోర్టువారిచేత నూతనట్రస్టీని యేర్పరుచుకొనుచుండవలెను.

4. స్వామివారి చరస్థిరాస్తులన్నియు ట్రస్టీ కోర్టువారి సహాయముతో స్వాధీనము చేసికొని దేవునితరఫున మేనేజి చేయుచుండవలెను.

5. స్వామివారికి వచ్చు ఆదాయమును, వారికొరకు చేయు వ్యయమును కనపరచు లెక్కలను యెల్లప్పుడు ట్రస్టీ సరిగా నుంచవలెను. కోర్టువారు కోరినప్పుడు వానిని హాజరు పెట్టుచుండవలెను. దేవాలయమం దభిమానముగలవా రెవరైనను తడవకు రెండేసిరూపాయీలు దాఖలుచేసి ట్రస్టీ యుంచిన లెక్కలను చూచుకొని కాపీలు తీసికొనవచ్చును. తనకు అప్లికేషనుతో ఆ సొమ్మును దాఖలుచేయగానే వారమురోజులలోగా ట్రస్టీ లెక్కలను కనుపరచి కావలసిన కాపీల నీయవలెను.

6. సంవత్సరముల కొకసారి ట్రస్టీ, కోర్టువారి వలన నియమింపబడు ఒక ప్రత్యేక ఆడిటరుచేత, లెక్కలను తనిఖీ చేయించుకొనవలెను. ఆడిటరుకు స్వామివారి యెస్టేటునుండి యేబదిరూపాయీలకు మించకుండ ఫీజు నీయవచ్చును.

7. స్వామివారి అయివజులోనుండి అర్చకుని జీతమునకును నిత్యపూజావిధానమునకును, ఉత్సవములకును, గుడి మరమ్మతులు మొదలగువానికిని, అవసరమైనంతవరకు, సొమ్మున్నంతవరకు, ఖర్చు పెట్టుచుండవలెను.

8. నిత్యపూజయు, మామూలుగా జరుగు మాసోత్సవ సంవత్సరోత్సవములును పండుగులును, ట్రస్టీ యథావిధిగా జరిగించుచుండవలెను. ఆదాయమును బట్టి వానిని వృద్ధిపరచవచ్చును.

9. అర్చకుని జీతమునకును, నిత్యపూజా విధానమునకును, ఉత్సవములకును ఖర్చుపెట్టగా తరువాత దేవాలయము మరమ్మతులకును నూతన కట్టడములకును స్వామివారి అయివజులోనుండి వ్యయపరుచు చుండవలెను.

10. సంవత్సరాది పండుగదినమున గ్రామములో ముందుగా దండోరా వేసి స్వామివారి సన్నిధానమున గత సంవత్సరపు ఆదాయవ్యయముల స్టేటుమెంటును ట్రస్టీ బహిరంగముగా చదువవలెను. దానికాపీని 15 దినములవరకు దేవాలయములో కట్టుటయే గాక మరియొక కాపీని కోర్టువారికి పంపవలెను.

11. అర్చకుడు ట్రస్టీయొక్క అదుపాజ్ఞలలో నుండవలెను. ప్రస్తుతము అర్చకత్వము చేయుచున్నమని షిక నెల 1-టికి కనీసము రు 15 లు నిర్ణయించి చేసినందుకు గాను, జీతము ఏర్పాటు చేయబడును. అతని విద్యను బట్టియు, నడతనుబట్టియు, దేవుని ఆదాయమునుబట్టియు, ఈ జీతమును వృద్ధిచేయవచ్చును.

12. దేవాలయమును, ప్రాతఃన 8 ఘంటలు మొదలు 12 ఘంటలవరకును సాయంత్రము 6 ఘంటలు మొదట 9 ఘంటలవరకును తెరచియుంచవలెను. పర్వదినములలోను మరి కొన్ని దినములలోను, ట్రస్టీ ఆజ్ఞప్రకారము ఎక్కువకాలము తెరవవచ్చును.

13. స్వామివారికో వెలనుగాని దాని ఆస్తులనుగాని ట్రస్టి తాకట్టుపెట్టకూడదు; విక్రయించకూడదు. స్వామివారిభూములను కోర్టువారియంగీకారము లేనిదే అయిదు సంవత్సరములకంటె నెక్కువ కాలమునకు కవుళ్లు నీయకూడదు. కోర్టువారి సాంక్షను లేనిదే ట్రస్టి యెప్పుడును అప్పులను చేయకూడదు.

14. సంవత్సరారంభముననే స్వామికి సుమారుగా రాతగిన ఆదాయమును కావలసిన ఖర్చులను తెలియజేయు పట్టీనిన్ని (బడ్జెటు) నిత్యపూజకును ఉత్సవములకును చేయదలచిన ఖర్చులపట్టీనిన్ని (దిట్టము)కోర్టులో దాఖలు చేసి, వారి సాంక్షను ముందుగా తీసికొనవలెను.

15. స్వామివారిభూములమీదను, ఇతరాస్తులమీదను రావలసిన శిస్తులు అద్దెలు వగైరాలు వసూలు చేసి ఆ మొత్తములోనుండి దేవస్థానపు పనులకు ట్రస్టి ఖర్చు చేయుచుండవలెను. నిత్యపూజకును ఉత్సవములకును వస్తురూపముగగాని లెక్కరూపముగగాని అర్చకునకు కోర్టువారు సాంక్షను చేసిన దిట్టముప్రకారము ట్రస్టి యీయవచ్చును. అవసరమని తోచినపుడు ట్రస్టి ఒక గుమాస్తాను బంట్రోతును పెట్టుకొనవచ్చును.

16. దేవాలయమునకు ప్రస్తుతము మిక్కిలి అవసరమైన మరమ్మతులను, ట్రస్టి కొంతకాలము ఉత్సవములను ఆపివేసి యైనను తక్షణము మొదలుపెట్టి చేయించవలెను.

17. ఎప్పుడుగాని ట్రస్టి తనచేతిలో రెండువందల రూపాయీలకంటె హెచ్చు మొత్తమును నిలవయుంచుకొనకూడదు. కోర్టువారిచేత అంగీకరింపబడిన బ్యాంకులో మిగిలిన మొత్తమును యెప్పటికప్పుడు వడ్డీకి డిపాజిట్టు చేయుచుండవలెను. కోర్టువారి సాంక్షను తీసికొని స్థిరాస్తిని కొనుచుండవచ్చును.

18. దేవాలయమునం దభిమానము గలవారెవరైనను తగిన కారణములను కనుపరచి కోర్టులో పిటీషను పెట్టి, ట్రస్టీని తొలగించవచ్చును.

19. ఈస్కీములో అవసరమని తోచినపుడెల్లను, దేవాలయమం దభిమానముగలవారెల్లరు, మార్పులను కోర్టువారిచేత చేయించుకొనవచ్చును. ఈదావాలో చేయబడినడిక్రీని ట్రస్టీయే కాక వారిలో నెవరైనను అమలు జరిగించుకొనవచ్చును. ఈ స్కీముకు సంబంధించిన పిటీషను లన్నియు, ఈడిక్రీ అమలులో పెట్టినట్లెంచబడును.

20 పైనవ్రాసిన నిబంధనలలో "కోర్టు" అనుశబ్దము యీడిక్రీని ప్యాసుచేసిన కోర్టునకును, యీకోర్టును తీసివేసినయెడల, యీ దేవాలయముమీద జూరిసుడిక్షను గల మరియొక కోర్టుకును కూడ, అన్వయించును.

అశ్రుపాతము

జంధ్యాల వేంకటశివకవులు

అగ్ని వర్షంబు గురియు సూ♦ర్యకిరణముల
భువన మెల్లను భస్మమై ♦ పోవునపుడు
కరుణచే నిలువెల్లను ♦ గరఁగి నీవు
జలస్వరూపంబుఁ దాల్చి వ♦ర్షంబు గురిసి
పృథ్వికాంతకు జీవనం ♦ బిచ్చుచుందు
వటుల నాహృదయంబు ని♦రంతరోగ్ర
తాపమున భస్మముం జెందు ♦ తఱి నెఱింగి
కనుల నిరతాశ్రుధారను ♦ గలుగఁజేసి
చల్లపఱచెదు మామక ♦స్వాంత మీవు
పరమలఘుతరోద్వేగ వై♦వశ్య మంది
గురుతరశరీరధారి కుం♦జరవరమ్ము
క్షుబ్ధత జెందుచుండుటఁ ♦ జూచి నీవు
గండముల మదజలమును ♦ గార్పఁజేసె
దంత నయ్యది మరల స్వా♦స్థ్యమ్ము నొందు,
అటుల నావనమున శాంత ♦ మగుడు ప్రకుపి
తాంబుధిని బడు నావవి♦ఘంబు నాదు
దశయుఁ గడుశోచనీయమై ♦ తనరుచుండ
నశ్రుపాతంబుఁ గూర్చెద ♦ వంత నేన
నంతశాంతిసామ్రాజ్యమ్ము ♦ నధిగమింతు.

—పూదేనుమండి.

గీర్వాణభాషాప్రచారము

మద్దులపల్లి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

శ్లో. యాదేవీ సకలప్రపంచకలనా వ్యాపారధీరా పురో, న్నిద్రాక్షీణేంద్రియలోక నేవ సకలం దృష్ట్వాద్య నిద్రాముగాత్
సాగీర్వాణ సరస్వతీ భగవతీ ప్రాప్య ప్రబోధం చిరా, ద్యాసాక్షీణకటాక్ష వద్య పునరప్యాలోకయ త్వాదరం.

పండితమ్మన్యమాన్యులారా!

ప్రపంచమ్మున నానాదేశమ్ముల ననేకప్రకారమ్ముల విస్తరిల్లి యున్న భారతీపురంధ్రీమణికి నాదినుండి నేఁటివరకును నవిచ్ఛిన్నంబుగ ప్రచారవిచారము కొదువలేక జరుగుచున్నయది యేయేదేశమ్ములనే యేభాష యాదరణీయమైయున్నదో అద్దియె విశాలంబుగ విస్తరిల్లి నానాముఖంబుల నద్వితీయమై విరాజిల్లుచున్నయది. ఏదేశంబులనేని నాదరణీయమగు దేశీయవిద్య నిరంకుశంబుగఁ బ్రభుత్వ మొనరించినను గీర్వాణభారతీసతి మాత్రము పూజ్యమానయై సర్వత్ర నివాస మేర్పఱచుకొని సుస్థిరయై నిరామయయై నిరంకుశయై యనవద్యయై నానాగుణమణిఖచితసింహాసనారూఢయై దివ్యదృష్టుల నెల్లెడలం బ్రసరింపఁజేయుచుఁ దన సామ్రాజ్యపాలనాపద్ధతుల నప్రమత్తయై యున్నదనుమాట నిరుత్తరము. ఇట్లు తాను వాఙ్మయసామ్రాజ్యపట్టభద్రయై తనకృపాకటాక్షనిక్షేపంబున కనేకులఁ బాత్రులుగాఁ జేసి తదీయవాచాసుధామధురధారాసారంబున నిత్యాభిషిక్తయగుచు జేగీయమానయై నిత్యప్రబోధంబున మేలుకాంచి యుండెను. ఆయమ కంఠరాయము లంకరింపకుండ భాషోద్ధారణచణులగు భూరమణులు తమసర్వస్వమును భారతీసతీతిలకమునకర్పించి యేలోటును గాంచకుండ దండధరులపగిది నిండుకొల్వున దండిమగంటిమి నుండఁ జేసిరి. పండితమండలము నఖండపాండితీభూషాలంకృతముం జేసి శుండాలమండలంబుల నూరేగించిరి; గీర్వాణవాణీసతికిఁ దనవైభవముఁ గ్రీఁగంట నొక్కింత నిక్కినిక్కిచూడఁ జిఱునవ్వుదయించెను; ఆనంద మంకురించెను; గర్వము చిగురొత్తెను. మేను పులకరించెను; ముఖరాగ మతిశయిల్లెను. ఆనందబాష్పములు ప్రవహింపసాగెను. చిట్టచివరకు నొక్కచోఁ బాదంబులు దిక్కుల కెగయ నాట్యమాడసాగెను. పాప మాయమకేమియుఁ దెలియదు కాఁబోలు; మీఁగాళ్లమీఁది చూపు చూచుకొనుచు ముందుచూపు గానక తనవైభవమునఁ గాసంతయైన లోటుమాట నోటరాదని తలంపసాగెను. దేశభాషాయోషయుఁ దనకు మాతయగు నాయమకుఁ దనదేశంబున నమందంబున విందొనరించుచుఁ దన పుట్టుకగు ఋణమును దీర్చికొన మెల్లమెల్లన నుద్యమించుచుండి తల్లివైభవమునకుఁ దోడ్పడి ప్రోత్సహించుచుండెను. ఇట్లు తా నమందానందసమేతయై పండితమండలీమండితయై నిండుపేరోలగంబునఁ జిరకాలము నిరాయాసంబునఁ బ్రొద్దుపుచ్చుకొనుచుండెను. యుగములు గతించినవి. లక్షలు, వేలు, నూర్లు, వత్సరములు వెనుకఁబడినవి. తన కించుకంతయు నకించనత్వము పొడగట్టినది కాదు. పదుల సంఖ్యలోనికి వచ్చెను. రానురా నీకాలమాయమపాలిటికి అంతకంత కాసన్నభూగా వియము కింకరుపెయ్యె. అయ్యో. యెంతలో నెంతవైపరీత్య ముదయించెనో గదా! పాపము!

"కస్యాత్యంతం సుఖ ముపనతం దుఃఖ మేకాంతతో వా।
నీచై ర్గచ్ఛ త్యుపరిచ దశా చక్రనేమిక్రమేణ"

అనినట్లు దేవతాజనంబునకుఁ గూడ దశాపరివర్తనము తప్ప దయ్యెఁ; రానురాను వార్ధక్యము ముదిరెను. సంచారము నిలువఁ జొచ్చెను. వంకుఁ బుట్టెను. తనకుమారికలు తనయట్ల వినుమూపు పచరింపఁ జొచ్చిరి. ఆలంబన మొసంగువారు కనుచూపుమేరకుఁ గానరారైరి. ఎందునుం బోవఁజాలక మూలనఁ గూర్చుండు కాల మావిర్భవించె. ఇట్లు దైవవిధి యెంతెత్తుపల్లవ నడచినను, "క్వ భోగ మాప్నోతి నభాగ్యభాగ్జనః" అనినట్లు భాగ్యోదయమగుటఁ దనకట్టికాలమునఁ బ్రాచీన పండితమండలి యండయయ్యె. ఇఁక ముందుమార్గము విచారములో నుండెను. చింత లతిశయిల్లెను. తన్నాదరించుటకు భూపాలు రొడంబడకున్నను పాపము కొందఱు పేదసాదలు మాత్రము తన్ను విడనాడలేదు. ఘనవంతులు లావంకకుఁ దలఁద్రిప్పరైరి. ముద్రణాలయంబులు దేశీయభాషాపరవశంబులై ముద్రించిన బీరువ లలంకరించనా యని తన్నొత్తి పొడవసాగెను. శ్లోకములు కప్పుకొననా యని ఇంగ్లీషుబాలు రగతాళి సేయసాగిరి. వారిని జూచి మనశ్రోత్రియకుమారులును గనుసైగఁ జేయ మొదలిడిరి. పాప మాయమకు నేఁడునేఁడు బహిస్సంచార ముడిగిపోయినది. శ్రోత్రియగృహస్థులు తమకుమారుల నేమనఁజాలక పెదవు లదరించుచుండిరి. ఆవాగ్దేవికి ద్విగిజయయాత్రకుఁ బయలు వెడలినప్పుడీయాంధ్రదేశమునకు వారశూలతగిలెనా యని నేఁటికిఁ జింతగల్గె 'అత్యుచ్ఛ్రియః పతనహేతుః', అని తానును దన్నుంగానని వారలఁ, గన్నుఁగీటుచునే యుండెను. మనయాంధ్రసోదరులు "మారపుకొండలు నును" పనినట్లు విదేశభాషాసేవకు శక్తియున్నవఱకుఁ బరుగిడసాగిరి. సారము గనుగొనిరి. కడకుఁ గ్రొత్త యొకవింత యన్నట్లు కన్యాదాతలు సయితమపూర్వరీతిఁ దమకూఁతునకు నింగ్లీషునం దక్షరకుక్షియయిన వాఁడు కావలెనని వెదుక నిచ్చయించిరి. ప్రాత యొకరోఁత యనియు వినఁగలిగితిమి. పులిని జూచి నక్క వాతఁబెట్టుకొనినట్టు లశేష

జనంబునకును గతానుగతికత్వమే యలవడెను. కొంతకాలమున కేమయ్యెను? ఇంగ్లీషునందుకు పరీక్షలు గాలునన్నందులకు స్కూల్ ఫైనల్ ప్యాసునగుచు నాంక్ష పెట్టిరి. అదిమాని బి. ఏ. యని నేర్చిరి. అది యంతరించి ఎమ్. ఏ., నాకక్కఁ దోపఁబెట్టెను. అదిమఱచి ఐ. సి. యస్. నాపుఁజేసిరి. కట్టకడకు కందు తీర్ణులయినను బనిలోఁ జేరినవాఁడే కావలెననిరి. నేఁడు నేఁడు మనవారికి "స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః" అను గీతావాక్యము స్మృతిపథమును నలంకరించెను. ఆర్యోక్తి సత్యమ్మనివారు లోలోన లెక్కించుచునుండిరి; "ఇతో భ్రష్ట స్తతో భ్రష్టః" అని నట్లయినందున స్వధర్మాశ్రయంబునకుఁ గ్రాపుల వంకఁ జూచి కంటఁ దడిపెట్టలేకుండిరి. ఈనాఁటికని తన్నాశ్రయించిన ప్రాచీనచ్ఛాందస పుత్రులెక్కడనో యొక్కప్రక్క రిక్కరిక్కలాడ నెప్పుడో యొక్కప్పుడాదె భారతి కను జెప్పలు పులపాడుచునునే యుండెను. కాని యింతవఱకును మనవారు పూర్వమత్సరమున నాదెసకుఁ గనుచూపు నిగుడ్పకైరి. విద్యార్థి సోదరులనుభవజ్ఞులై యుంట విరక్తులై యుండం జూచి తల్లిదండ్రు లర్థము ప్రాణము పోగొట్టుకొని యయ్యో యని చింతిలుచున్నను నివారింపోడు మందు మాత్రము దృఢాశయులై యుండిరి. రానురాను నీరీతి నచిరకాలముననే యవతారభేదము గన్పట్టెను. ఇఁక మన యాంధ్రవాణీసేవకులు చిటికెలపందిరి నైనను గోడలేని చిత్తరువు వ్రాయ నుత్సుకులైరి. చిన్నప్పుడు బడిలోఁ జదివిన రెండక్షరములకు రెండు వాఙ్మయపత్రంబులం గ్రొప్పి యొకటిన్నర చరిత్రగ్రంథముల పేర్లు పెట్టి పత్రికలనుండు ప్రచురణంబులఁ జూచి తాము గూడ నొక గ్రంథము వ్రాసి ప్రచురణము చేయవలయునని గ్రంథము వ్రాయ సమకట్టిరి. గీర్వాణశబ్దమమరమందున్నదని వినికిడి. రచనయందు శబ్దమే త్రోవ నడుచుచున్నదో తెలియదు. గణములు ప్రమగణములు. యతులు కాషాయసందేహములు. ఎట్లో పూర్తిచేసిన నట్టి గ్రంథమొకటి "సంక్షిప్త సంగ్రహ లఘు గుప్తకలి వినోదసారమంజరి" యని బయలు వెడలును. కవికులతిలకు లెవరో కలివినోదమను గ్రంథము వ్రాయుట; అందు దమపాండిత్య మొలికించి తెకవిక చేసి సంక్షేపించి సంక్షిప్తకలి వినోదమని యొకఁడు; దానిని సంగ్రహించి సంగ్రహకలి వినోదమని మఱియొకఁడు; లఘూకరించి, గుప్తార్థ బోధమని. ఇన్నింటికిని సారమని, అందులో మంజరియని. ఆంధ్రమని అభినవమని, వేలువేలు నామంబుల పెట్టకేలకు "సంక్షిప్తసంగ్రహ లఘు గుప్తకలి వినోదసారమంజరి" యని ముగింతురు. తరువాత కొందఱు తమనామముల నిరికించుచుందురు. అట్లున్నను టెక్స్టుబుక్కులు చేయవలయునను వారి ప్రయాసమునకు రైల్ పోస్టల్ డిపార్టుమెంటువారి యాదాయమె తార్కాణము. చేసినదంత యెట్టిపులగమో తెలియరాదు. చేయునది భాషాసేవ. పోనిండు 'ఎవరికివారే యమునాతీరే' యనుకొందమన్న మనసంక్షిప్త కవులు తమకర్థముగాకున్నఁ బండితసార్వభౌముల నిందఁ జేయమొదలిడిరి. రచనలు కటువులు. పదములు గొంట్లు. అర్థము గాంభీర్యము. తలపగులఁ గొట్టుకొనినం దెలియరాదు. భావము నిగూఢము. అని పలు పలు తెలుంగుల పేర్లు పెట్టి చూపుచుందురు. పిండికొలఁది రొట్టెయను

పశ్చాద్బుద్ధి యీమేధాప్రపంచమునఁ దోఁపట్టనయ్యె. గీర్వాణభాషా సేవకులం జూచి తమపాండితీగరిమచే "ముక్కుకు దేవుడు పరవీయు మండ నేలా ప్రయాస" యని పళ్ళనవ్వులు నవ్వ యత్నించుచుండిరి; కాని తమ కలివినోదము కలివినోదమని యెన్నరుగదా! తాఁ జెడ్డకోఁతి వనమెల్లఁ జెఱచెనన్నట్లు తమశక్తినిఁ బ్రకటించుచుండిరి. గాని గీర్వాణ సరస్వతీ ప్రసంగము కెత్తరైరి. ఎంతవింతయో గదా! ఈరీతి నంతకంతకు క్షీణదశ నొందుచున్న గీర్వాణభాష నుద్ధరించుటకు నొక్కరైనను వలనిక్కబెట్టరైరి. మనకు సంస్కృతభాష యెంత యుపయోగమో తెలియకుండిరి. రహస్యము లెందున్నవి? ఎటునుండి వచ్చెను? ఇతిహాసము లెక్కడ? చరిత్రాంశము లెందు? భగవత్సాయుజ్యమునకుఁ ద్రోవఁ జూపునదేది? కొంచెము వెనుక దృష్టినంపుడు. ముద్రణాలయంబులు రాకమున్న నీవిద్యాధనమును మనపూర్వు లేరీతి గుప్తపఱచి యంతవరము చెడకుండ మనకు కటాక్షించిరో యదియే యావిస్మయం దున్న గౌరవమును సూచింపుచున్నయది గదా? క్రమముగ ముద్రితములు గూడ నయ్యెను. బ్రదికియున్న కాలమున నాదివాగ్దేవి నలుగురిలో మేటియగుట నాయమకే గౌరవమొసంగి ముద్రణంబునఁ బుటలలంకరింపఁ జేసిరి. నేఁటి కందులకుఁ గొఱగాకుండ నాయమ నేదో పడలో పదునొకండవదిగా నెన్నుకొని యత్యేనాదరము చూపుటకు నాభాషాసేవకులు లేకుండుటయే కారణమగుచున్నయది. పాప మాదేవి వెట్టికాలము నాఁటిది. ఈచిత్ర కాలపుఁ జిత్రముల నెఱుంగదు గదా! దళసరికాగితములపై నాసగొనెనా? కిత్తావారబైండు కావలెననెనా! పుల్ కాలికో కోరెనా? వెట్టితల్లి పుట్టినట్లున్నఁ జాలుననుకొనెను; ఈదేశంబే యాయమ కచ్చుబాటు గాకుండెనుగాని వంగదేశంబునఁ దానును సాటివారిలో మేటియై దేశభాషాయోషకు హెచ్చరికగనే యుండెను. తానును గాలపుఁ జిత్రముల నొక్కరికన్న నిక్కటముగనే చక్కఁజేయుచున్నది. తానే యాదేశంబున సామ్రాజ్యదీక్షవహింప వంగభాషాయోషపై దాడివెడలుచున్నది. అచిరకాలంబుననే కృతకృత్య కాఁగలదు. కూపకూర్మన్యాయమున మనవారించుక యాలోచించరుగాని, ఆదేశమున గీర్వాణభారతీవిజయము నాలకింపుఁడు. ఏమి గ్రంథములో? ఏమివ్యాఖ్యానములో! ఏమిరచనలో! ఏమిపరీక్షలో? సర్వము కరతలామలకములు. పరోభివృద్ధికరములు. ఇఁక మనవారి వ్యాఖ్యానములో విచారింతము. తార్కికుఁడో, వైయాకరణియో, మీమాంసకుఁడో, వ్రాయఁబూనుదురు. అందుఁ దమపాండిత్యము తమ తమవిద్యలయందుఁ జటపట లాడింతురు. వారికిఁ దెలియదు. చదువువారి కంతకుఁ దెలియదు. చెప్పువారికి మొదలే తెలియదు. వ్యాఖ్యానము చేయు గ్రంథమెందుం గూర్చియో? విద్యార్థుల కాగ్రంథంబున నేది ప్రయోజనమో, ఎంతకావలయునో, ఎట్లువ్రాయవలయునో వారివాగ్ధోరణిలోఁ గానరాదయ్యె. నాటకములలో వ్యాకరణపటిమ. తర్కపాండితీప్రకర్షత. మీమాంసవాదములు. అసలు నాటకమునందలి రహస్యప్రసంగములు బయలుపడుటకున్న. తర్కవ్యాకరణ మీమాంస ప్రసంగము నాటకములలో నెంత ప్రాచుర్యముగా వచ్చునో తెలియదగును. ఇట్లు మనవారు మొదటినుండియు దిగ్బంధన మొనర

రించుచునే యుండిరి. పాశ్చాత్యుల కుతూహలముడయించు మార్గము లుడిగినవి. ఈపాపకాలమునందుఁ సలంపుహారలే లేరు. నాటి కొక్కఁ డున్న స్వంతకృషి కనకాశము గానరాదు. ఇట్లంతకంతకు నశింపఁ జొచ్చె. మఱియు మనవారి కెప్పుడుఁజూచినను జిగీషయే పాండిత్యమునకు ఫలమని తలఁపుగలిగెను. తన్ను నిందునేమొ యనరాదను శపథము. తనకుఁ దోఁచిన రహస్యములు ప్రచురించిన సర్వులు కవితెలియుదురేమో యను నొకభయము. తానవి చెప్పిన నొరులను నేర్చుకొనిపోవుదురేమో యను నొక శంక. ఈరీతిఁ బూర్వమునుండియు గీర్వాణవిద్యాపాఠకుల రహస్యవచ్యలు నేఁటివరకును. ‹‹అస్యాత్యం పిత్రాచార,, మని పండితులను మలఁచలఁపక నింతవరకుఁ దెచ్చిరి. సర్వము సంపూర్ణము కావచ్చినది. ఎట్టి జిగీష కనిపెట్టిరోగాని శబ్దములు చదువు బాలుని రామశబ్దమునకు షష్ఠీవిభక్తి "రామేషాం" అని యాసర్వశబ్దమునకు "సర్వాణా" మనియా యని ప్రశ్నలు, ఏమిప్రశ్నలో! బాలుని జెవఁగొట్టుట తప్ప వేఱుఫలము గానరాదు. మేఘసందేశము చదువుకుజ్ఞుని ‹ఆషాఢస్య ప్రథమదివసే.› యనుస్థలమునఁ బూర్వపక్షముచేసి యాతనికిఁ దెలియకుండఁ జేయుటయేగాక పిమ్మటఁ గాళ్లపైఁ బడినను నాతనికిఁ జెప్పకుండుటయు పిమ్మట నాతఁ డందేముండెనో మనగురువు చెప్పలేడని యామొదటివాని చేతుటయు, అచ్చట వాని పాండిత్యము పల్లవగ్రాహిపాండిత్యమైయుండుటయు విద్యార్థి రెండర్థముల జెడిపోవుటయు సిద్ధించుచున్నది. ఇట్లనేకప్రకారములఁ దిమ్మిని బ్రహ్మిని, బ్రహ్మిని దిమ్మినిజేసి మూలచ్ఛేదపాండిత్యులగుటయుఁ గనుచున్నారము. ఇంత యనూయ మఱొకవిద్యయం దున్నట్లులేదు. హూణవిద్యార్థుల యైకమత్యము. పండితుల భాషాసేవాప్రచారము చూచిన ననూయ కాపురమున్నదేమో విచారింపుఁడు. వృద్ధికి వచ్చువారి మార్గమది; మనవారి మూలచ్ఛేదకమార్గమిది. ఇంతమాత్రమయిన గతశేషులగు పండితులున్నంతవరకే. ఆపైన ఆకాశమే. ఇన్నికారణముల చేతను, మఱికొన్ని యితరకారణముల చేతను, సంస్కృతమంతరించుటకు మూలమయినది. జ్ఞానార్కునకు రాహుకాలము డగ్గరించినది. అజ్ఞానతమఃపటలము లావరింపఁ దొంగిచూపులు చూచుచున్నవి. ఇట్టికాలమునఁ గర్తవ్యాంశమాలోచించి జగంబున కీకీడు విడిదీసి పురశ్శ్రేయోభివృద్ధికిఁ దోడుపడవలసిన భారము పండితసమాజముపై నొరగుచున్నది. నిన్న నేఁడు మన కట్టెదుటఁ బుట్టిన హిందీభాషా కుమారి యెంతలోపల గన్యాతకెక్కెనో లెక్కిడుదము. తప్పటడుగులు వేయుకాలముననే దేశమునంతయుఁ ద్రిప్పి మహేంద్ర సేవకులఁ దన ప్రక్కకుం ద్రిప్పికొనినది. సభలకెక్కినది. దేశీయమహాసభ నలంకరించినది. విజయశంఖధ్వాన మొనరించుచున్నది. తనసేవకులకు స్వర్ణపతకంబుల దిగవేయుచున్నది. అనేకుల నుపన్యాసకులఁ జేసినది. ఏండ్లకుఁ జిన్నదియైనను మహాత్ముని యాశీఃపాత్రమయినది. ఇఁక నాయమదీర్ఘాయువునకు గండము లుండఁబోవు. ఈచిన్ని బాల కింతలోపల నింతయైశ్వర్య మబ్బుటకు మహాత్ముని యనూయావిరహితంబగు శాంతోద్యమంబే కారణంబు; మహాత్ముని మనోనైర్మల్య మీహిందీకుమారి ప్రచారమున మనకుహో ప్రపంచమునఁ దోఁపట్టకమానదు. మనపండితమండలి కంతటి యౌదార్యమున్న

గీర్వాణవాణీతిలక విరాజిల్లుచున్నసాలుగాక తానెంత విజృంభించియుండునో యెన్నిసభల కెక్కెనో యెందఱ నుపన్యాసకులఁ జేయునో! అట్టిభాగ్యము మన యాంధ్రజనానికి కలుగఁ గానరాకపోయెను. మనవారలయనూయ యెట్టిదో విచారింతము. అనేకులు జిగీషాపరతంత్రులై దేశాంతరములఁ బడిరాని పాట్లుపడి యెన్నెన్నియక్షరము నేర్చుకొని తమకుఁ బ్రతి మాటయొసఁగ నుండువారిని చూచి పాండిత్యప్రసిద్ధ మొసఁగిరి. తమమిన్న ముట్టనిన పండితులు నోచింపని నావద్ద గ్రంథములై యుండఁ జాలుదురే గాని కడకు మిగులునది గానరైరి. ఎట్టకేలకు మూగిరియో వంగిరియో వెళ్లిరియో యనుట. లేకున్నఁ బ్రాణంబుల విడనాడిరి. ఏలయింతి యనూయ జనింపవలయును? విద్యానాశనమున కేగదా? తాము ఆర్జించిన విద్యాధనమును లోకమునఁ బంచిపెట్టి యుండున్న సహాస్యాతి రహస్యములఁ బైటంబెట్టి దానివలన నేల చిరతరయశఃకాయమును సంపాదింపఁ దలంపరాదు! వైదేశికు లాంగ్లభారతి నాశ్రయించి తత్కృపాపాత్రములై లడీయవరప్రసాదమున అణోరణీయంబులను రహస్యంపు సంగతులఁ గనిపెట్టలేదా? విద్యుచ్ఛక్తిఁజేత పట్టలేదా? జిగీషమానిననేది కాదు! దానిని ప్రధమముగ నాచరించుచున్న మనపండితులమార్గమద్వితీయమైనది. ఎట్లయిననేమి? అగస్త్యాస్యతికి గ్రహచారము మూందగించినది. ‹‹విశ్వా శిరస్థే కుటిలే కుతశ్శ్రీః›› యనినట్లు ఆయమకు దైవగతి మారిపోయినది. కడకు ముగియవచ్చినది. ముగిసినది. నాళ్లన్నియు నేకమయినవి. సర్వత్ర స్తంభించినది. ఇఁకముందుగతి యెద్ది? కర్తవ్యమేమి? ఎద్ది? ఎద్ది మనకావశ్యకము? ఎదిచేసిన మనయుద్యమము నెరవేరును? ఎట్లు మనయాంధ్రావనిమండలము గీర్వాణవాణీకృపాపాత్రము కాఁగలదు? అని యిందుకై దీర్ఘాలోచనము సేయుదము. మనగీర్వాణభాషాసేవకులలో ముఖ్యముగ వాచాప్రచారము నుపయోగింప నుద్యమించువారు గానరారు. ఏమున్నను. ‹‹అంతర్గడగుడాయతే బహిర్వక్తుంనశక్యతే›› యన్నట్లుండును. తాము గ్రంథమునుజూచినప్పుడు తక్క మఱి యితరకాలముల నాభాష నుపయోగింప నార్జించినవారుకారు. ఇదియొక త్రోవ నలిగినది. మనపండితసాంప్రదాయములో నయితము శిష్యులకు బోధించునప్పుడు గూడ నిదియె పద్ధతియయ్యెఁగాని యాశ్రయించిన భాష నుపయోగపఱచి శిష్యునకు భాషాపరిచయము గలుగునట్లు చెప్పుట యడుగంటినది. ఇదియెంత దురాచారమో చూడుఁడు. ప్రారంభమునుండియు సర్వకాల సర్వావస్థలను దాని నభివృద్ధిచేసికొనుటకుఁ దదీయవ్యవహారమే యుపయోగించుచుండిన నంద సమాన్యమగు వాచాధోరణి గలిగియే యుండెడిది. ఆ పద్ధతి కట్టిపెట్టిరి. ఇట్లు చేయుటచే నేమగును? చదివినవి యుద్గ్రంథములు. సంస్కృతోపన్యాసమనిన మానముద్ర లేదు. ప్రాపంచికవిషయములలోనన్న పచ్చిబూతులు. ఇట్లు నానాఁటికి నశింపనయ్యెను. ఇది గాక నెనఁడేని కొంచెము మాటాడిన మనశ్రోత్రియగృహస్థులే పండ్లిగిలింతురు. ‹మునుపే ముక్కిడి, పైనఁ బడిసె› మన్నట్లు దీనివలన మఱికొంత ముఖపిధానమయ్యె. పుట్టుచెడుగులన్నియు దీనికే పుట్టెను. ఇతరభాషలలోఁ జూతము. ప్రారంభించిన దాదిగ నాభాషనే వ్యవహరింతురు. దానివలనఁ జిన్నప్పటినుండియు నొకవిధమగు వాగ్ధోరణి

గలుగుచున్నది. మనవారి కిది లేదు. కనుకనే భాష యెన్నివిధముల నంతరింపవలయునో అన్నియు మనవారికిఁ దోఁపట్టెను. ఫలితము లేదు. ఇఁక కర్తవ్య మూహింతము. ఇంగ్లీషు-హిందీభాషలవలెఁ సంస్కృతమున బాలురదగ్గఱనుండియు భాషాభివృద్ధి గలుగుటకుఁ దగిన గ్రంథ సామగ్రి లేదు. ప్రథమపాఠములనుండి యెవరెవరి కెంతెంతవరకు భాషా పరిచయము గలుగునో యట్టిరచనలు లేవు. ఎక్కడనేమియు నెక్కడనెట్లో లేకున్నఁ బాపవారిగాని లేనన్నట్లు గ్రంథము లున్నవి. అందునను రెండు శబ్దములు కాఁగానె రఘువంశము పాఠము. చదువు గ్రంథమునకు విద్యార్థికెంత జ్ఞానముండవలెనో తెలియదు. శుద్ధపాఠము. అంతకంటె బాలబోధనమునకు సులభములగు గ్రంథములా? సున్న. సోపానశ్రేణివంటి గ్రంథపంక్తి గానరాదు. పండితసమాజము ఖండనముపై ఖండనములే గాని ముఖ్యోపయోగమార్గము వెదకుట కుద్యమింపకపోయెను. కనుక, అట్టి గ్రంథసంపాదనము ప్రథమ ప్రయత్నము.

గీర్వాణవిద్యార్థి ప్రతివాఁడును మొదలిడినది మొదలు తానా భాషయందే యెక్కుడభ్యాసము చేయుచుండిన ధారాళముగ భాషా పరిచయము కాఁగలదు. దేశికులెల్లరును సమసన్నిధినుండు విద్యార్థుల కెల్లరకును నీమార్గము శిక్షించి తామును భావార్థములయందు గైర్వాణీభాషనే యుపయోగించి పాత్రాపాత్రవిచక్షణతో ననుగ్రహించుచుండిన నచిరకాలములో విద్యార్థు లభివృద్ధికి రాఁగలరు. ఇట్లు చేసిన ననేకులకు శ్రుతపాండిత్యమును గుదురగలదు? అనేకు లుత్సుకులు కాఁగలరు. ఇది ముఖ్యమని పౌనఃపున్యముగాఁ బండితప్రపంచమునకు నమస్కారాంజలి. ప్రతిగృహస్థపాత్రుఁడును దమపుత్రుల నీరీతిఁ జదివించి ఇహపరలోకములకు బందుగులై గీర్వాణభాషోద్ధారకు లౌటకు యథాశక్తి ప్రయత్నించుట రెండవ ప్రయత్నము.

ఆంధ్రదేశమున ననేకులు మాతృభాషా సేవక మహాశయు లనవరతము నవిచ్ఛిన్నముగ మాతృభక్తియెడ బద్ధాదరులై యున్నారు గాన నిఁక నాయమవిషయమై మనమంత ప్రోత్సహింపవలసినది కానరాదు. "ప్రకృత మనుసరామః." యనుదము. ఇప్పుడు గీర్వాణ భాషాదీపిక యంతరింపనున్నది. స్నేహపదార్థ మింకిపోయినది. అద్దాని నుద్ధరింప బ్రయత్నించి యద్దీపికాప్రభల మున్నువలె దేశంబున వెలిగించుట కర్తవ్యాంశము. ఇప్పటికిని అక్కడక్కడ గీర్వాణసభలు రిక్కరిక్కలాడుచునే యున్నవి. చదివినవారిని బరీక్షించుటకే గాని చదువనివారిగతి నాలోచింపను గాదు. పోనీ యాసభలలోనైన గీర్వాణవిద్యాప్రచారమా? తదుద్ధరణమా? దానినిగూర్చిన యుపన్యాసములా? పరీక్షలందుమా? కొమ్ములుతిరిగిన పండితులు తల్లక్రిందులగుచున్నారు. వారు పరీక్షలలోఁ దల క్రిందులౌదురా? భాషోద్ధారణ మొనర్తురా? అన్నియు సున్న. గాన భాషోద్ధారణమున కుద్యమించిన సభలవిగావు. ఇఁకఁ గాశేశీలా? ఆనిభారతి యేట్లోవనఁ బారిపోవునో. దిక్కులఁ బ్రచరించునో యేమో యని ముండేయప్పదిగ్భ్రంశన మొనరించిరి. మన కలి వినోదపండితులు రచించిన సంగ్రహాత్సంగ్రహములే పాఠ్యగ్రంథములు చేసిరి. అన్నిటను వ్రేలుపెట్టుటకు మాత్రము రకమున కొక పాత్రము పాఠ్యమగును. కడకు పాండిత్యమెంచనిన లెక్కమును చూచినాను. వ్యాకరణము బాగున్నది. సాహిత్య మున్నది. ఇవెందున్నది? ముఖములందా? గ్రంథములందా? యని యీవ్యాసపాఠకులు సంశయింతురు. ప్రాణ ధారవోసినను బరీక్షావారిధి తరించునది దుస్తరము. ఇందుచే నుత్సాహముగఁ జదువు ప్రయత్నము లస్తమించెను. పాఠకులు ముందంజవేయఁ జాలకుండిరి. గాన నెవ్వియు భాషోద్ధరణమునకుఁ దోడ్పడవయ్యెను. అయిననిఁక శరణ్యమెద్ది? యని యూహింతము. మనయాంధ్రదేశీయపండితమాన్యు లనేకస్థలముల సభలంజేసి యందుద్ధారణమార్గ ముపన్యసించి పూర్వమాత్సర్యమంతరింపఁజేసి శ్రద్ధాళువులై సదయహృదయులై యాబాలగోపాలము తేటతెల్లముగఁ దెలియున ట్లీయుద్యమమును బ్రోత్సహింపవలసినట్లు వారిపై నీభారము వైచుచున్నారము. బాలురకును బోధపడంగల గ్రంథముల రచించి యందున్న రహస్యములఁ బైలుపఱచి వానియుపయోగము నుద్ఘోషించి వాఙ్మయసేవ యొనర్చి ప్రపంచమునకు సహాయ మొనరింపవలయును. వారు వీరనక యెల్లరకును నభివృద్ధికాములై యచ్చటచ్చటఁ బరీక్షాస్థానము లేర్పఱచి యందుఁ బాఠకుల కుత్సాహముదయించు నుపాయము లాలోచించి సర్వుల నుద్బోధించి యజ్ఞానతమంబును బారఁదోల జ్ఞానాదిత్యుని రాక కెదురుచూచుచు గీర్వాణ సరస్వతికి నిత్యప్రబోధము నట్లు మేల్కొల్పి ఇహపరలోకములకు నాప్తులై కీర్తిగడించుట తృతీయ ప్రయత్నము.

ఇఁక నీఫలితార్థమును మనవిచేసి విరమించుచున్నాఁడ.

శా. ఆదిన్ వాఙ్మయసేవ, పిమ్మటఁ దదీయాలోచనా మార్గ, మా,పైఁ దత్సంస్కృతభారతీకరుణ, యాపైఁ దత్ప్రచారంబు, నా,
మీఁదన్ దివ్యరహస్యవేదనము, నామీఁదన్ సదాముక్తిసౌఖ్యాదిప్రాప్తియుఁ గల్గుఁ బండితవరేణ్యా! భ్రాతృలారా! తుదిన్.

మ. అనుచుం బ్రాంజలినాచు నే మనవిసేయ గల్గితింగాన వి, రనపాయస్థితి నీప్రచారమును జేయన్ దీక్షనుం బూని వెం,
టనె యుత్తీర్ణులరై ప్రజాళికి "స్వయం తీర్ణాపరాన్ తారయే", త్తను రీతిం గరుణింప"వేఁడెద సమస్తాంధ్రీయులారా! యిఁకన్.

స్వప్నలోకము

చింతలపూఁడి శేషగిరిరావు గారు

ప్రవర్తరకార్యభార సందీప్తిచేత
నలసియుంటిని సాయంతనంపు వేళఁ
బోతిఁ జేరఁగ నొక సికతాతలంబు
మేని శ్రమఁ బాపు మందసమీరుఁ డనుచు
ఉత్తరీయంపుఁ గొంగుపై నొత్తిగిలుచుఁ
జేయితలగడగాఁ జేర్చి చేరఁబడియుఁ
జిత్తమలరఁగ సృష్టిపై చిత్ర్యమెల్లఁ
గాంచుచుంటిని కన్నుల కఱవుదీర.
పక్షిసంతతు లాకాశపథములోన
నర్ధచంద్రాకృతిని దాల్చి యరుగుచుండ
నాకసంబను పందిలి నంటియున్న
కంబములు లేనియాకు తోరణములట్లుఁ
గానిపించుచునుండె శృంగారమొప్ప
నన్నిదిశలను నిశ్శబ్ద మావరించెఁ
గాని శ్రవణపుటంబుల నానుచుండెఁ
గూకలిడుచున్న సంద్రంపు ఘోష కొంత.
అట్టులాశ్చర్య సాగరమందు మునిఁగి
కన్నులరమోడ్చి కునుకుచుఁ గలనుఁగంటి
దాని కలరూ పెఱింగింతు నేనొకింత:—
చటులకంటక క్షితిజాతసంయుతంబు
కఠిన సముపేతపాషాణ కలుషితంబు
విపినమృగరాజగర్జనభీకరంబు
నగుచుఁ గన్పట్టు మార్గమధ్యంబుఁ బట్టి
యేగుచుంటి న దేడ కో యెఱుక లేక.
అట్టు కలిపకుకాలంబు చెట్టు చేమ
పుట్టగుట్టలఁ గాంచుచుఁ బోయినంత
దృష్టికిం దోచెఁ దైలపుం దివ్వెయొకటి.
సరియె! కాఁబోలునిదిజనాశ్రయమటంచు
జేరి యటకుఁ బథశ్రమఁ దీరఁ దలఁచి
కంటి నిదురను స్వప్నలోకంబునందె.

స్వప్నమందలి నిదురలో స్వప్నమొకటిఁ
గాంచుచుంటిని వినుఁడి యొకించుకంత.
కన్నుమూసినయుత్తరక్షణమునందె
తపసి యొక్కఁడు నాకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.
నిమ్మపూమపూలు వెన్నంటి యేగుచుంటి
గమ్యతలమునుఁ గాంతు మన్నాంక్షకతన.
ఆతఁడట్లు పలుటూపాటి నరుగుచుండి
చేరె నపుడపుడె పటకుటీర మొందు.
అట్టు లాబుషి యదృశ్యమగుడు నేను(?)
వచ్చిచేరియుఁ దద్గృహప్రాంగణమున
నిలచి చూచితిఁ గకుబంతనిచయమెల్ల
అన్నియుం బర్ణశాలలే యచటఁ గలవు
కాని యొంటొంటిమధ్యను గానఁబడియె
బాలతృణ పూరితంబగు బయలుకొంత
అరరె! ధన్యతఁబొందె నా యక్షియుగము
చూచి తోకమునిపల్లెను జూడ్కులలర
నని మదీయ భాగ్యంబు నే నట్లుపొగడి
కొనుచు వింతలారయు వేడ్కకొంతగలుగఁ
బోతి వేఱొక్క మునివాటి పొంతకంత
వ్యాఘ్రహరిణంబు లొక్కెడ నాడుచుండె
నొకట గజకేసరుల్ చేరెఁ బ్రకటితముగ
నిరత మన్యోన్య వైరమే నెగడుగాని
యిట్టి సఖ్యభావంబు లవెట్లుగలిగె
ననుచుఁ జింతించుచుఁ సాగి తవలికింక
అతులదీర్ఘంపుకుశసమూహంబుపైన
నారవైచిన నార్ద్రవల్కలములెంతొ,
గనులపండువు సల్పెను మనము పొంగె
నంత నింకొక్కఋష్యాశ్రమంబుఁ జేరఁ
గడుపునిండుగ నివ్వరికంకులెల్ల
మేసి మృగశాబకంబులు మృగము వెంటఁ

బర్ణశాలకవాటంపుఁ బ్రక్కకేఁగ
నట్టె చూచితి ననిమిషత్వంబు నొంది
తల్లిబిడ్డలప్రేమ సూత్రమ్ము వంక.
అంత నాసతి నొక కుటీరంబుఁ జేర
నతులస్వచ్ఛంపు జలపూరితంబులైన
పాత్రలంబట్టి పూదీవెపాదిగిలకుఁ
గోరి మునికన్యకాళియు నీరమెత్తి
వెనుకకుందిగ్గి చూచుచు వెడలుచుండె
నాలవాలమ్ములం బక్షిజాల మహహా!
పిల్చుచుండుట నీరమ్ము బెదరిబెదరి.
ఇంక ముంగలగలయాకుటింటికేఁగ
నొక్క దేశికునొద్దను బెక్కుమంది
కూడి మునిబాలకాళియుఁ బాడుచుండె
సామగానంబు విమలసచ్ఛాత్రనియతి.
ఆదిర! ధన్యంబులయ్యె శ్రోత్రంబులంచు
వేఱె యొక పర్ణశాలకు వెడలినంత.
సామగానంబుమించిన శబ్దమొండు
శ్రావ్యముగ వినఁబడియె నాశ్రవణములకు.
రమ్యతరమైన యిద్ది యారాట్నగాన
మనుచు గ్రహియించి చేరువ కరిగినంత.

మున్ను బ్రత్యక్షమైన యామునియె యిచట
చరకమును ద్రిప్పుచున్నట్టి సరణిఁ దోఁచె
కాయమతి బలహీనమై కానఁబడియె
చాయ చామన చాయయౌ చాడ్పునుండె
బ్రాయమఱువదిఁ మించని భంగిఁదోఁచెఁ
బోసినోరను బుద్ధియే పొడమె నాకు
గాని ముఖమండలంబునఁ గానఁబడియె
బహుళతరమైన సాత్త్వికభావమెంతొ
యట్టి పురుషాగ్రగణ్యుని చుట్టుఁ జేరి
చెంతమునివరుల్ గొందరాసీనులైరి
వీరి కమ్మహాభాగుఁడు ప్రేమసూత్ర
సరణిఁగాఁబోలు బోధన సలుపుచుండె.
సహజమౌ మృదుమధుర వాగ్జాలమందు
అట్టులాతని వాగమృతంబుఁగ్రోలి
హర్షసూచకభంగి నయ్యాశ్రితాళి
చఱచి కరతాళపుంధ్వనుల్ సలిపినంత
తత్తరిల్లుచు లేచియు నుత్తరీయ
ముర్వి విడల్చి మిగులఁ బ్రొద్దుఁబోయె నంచు
మోముఁదుడిచికొనుచుగృహోన్ముఖుఁడనై తి
సంతసించుచు గనినట్టి స్వప్నమునకు.

కుటీరలక్ష్మి

కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మ గారు

౧

కార్తికమాసము ప్రారంభమై పదునాల్గుదినములైనది. సుధాకరుఁడు దినదినము కళాభివృద్ధి నందుచుఁ దనసాంద్రశీతల కిరణములచే జగజ్జనుల గడగడ వణకింపుచున్నాఁడు.

దివ్యసౌధములలో గాలి చొరకుండ గవాక్షములను తలుపులను బిగించుకొని యున్ని చొక్కాయలు తొడిగికొని పచ్చడములఁ గప్పుకొని సెనువును విశ్వమును మఱచి గుఱ్ఱుపెట్టి నిద్రవోవు ధనాఢ్యులకు శీతకాలమంత సౌఖ్యమైనకాలము లేదు. కాని పిక్కటంపువలిలో నొడలు నింప బట్టలేక దట్టమైన కొంపలేక నల్లాడు బీదజనులస్థితి మాత్రము హృదయవిదారకముగ నుండును.

పేదలు సాధులు పథికులు నలమటించెడు నాశీతరాత్రివేళ రామలక్ష్మి కప్పుకొంతవోయిన చుట్టుగుడిసెయందుఁ దనయిరువురుబిడ్డల నొకతాటియాకులచాపపై నిరుప్రక్కలఁ బరుండఁబెట్టుకొని "అమ్మా చలే" యని బిడ్డలరచినప్పుడెల్ల "నాచిన్ని యన్నలారా! నన్నుఁ గట్టిగా గౌఁగిలించుకొనుఁడు. ఈప్రపంచములో మీ కున్నధనమెల్ల నీ నిర్భాగ్యపుతల్లి యొక్కటియే గదా?" యని కన్నీరొల్కుచు డగ్గుత్తికతోఁ బల్కుచు నవ్వారిగా వెడలుచున్నకన్నీటిధారల పైపైఁ జెక్కుల నద్దుకొనుచు నాగభీరశీతరాత్రిని వేగించుచుండెను. రాత్రి మూఁడుగంటలతిక్రమించినది. హోరు మని యీదరగాలి యెక్కువైనది. గోడకొత్తిగిలి పరుండినరామలక్ష్మికిని యామె బిడ్డలకును చంద్రు డభిముఖుఁడైనాఁడు. చల్లనియాచంద్రకిరణములు రామలక్ష్మిమీఁదను నామె యిద్దరుబిడ్డలమీఁదను సోకినవి. అయీదరగాలి కాచంద్రకిరణప్రసారమునకు చలి మిక్కుటమైనది. చలిబాధకు తాళలేక రామలక్ష్మి చిన్నకొమారుఁడగు రంగఁడు "అమ్మా! చలే" యని పెద్ద కేక పెట్టెను. "కేక వేయకు నాయనా" యని రామలక్ష్మి యాబిడ్డను దగ్గరకు లాగఁబోయినది. బిడ్డయొడలు కొయ్యవలె గట్టిగాఁ జేతికిఁ దగిలినది. అంత రామలక్ష్మి "అయ్యో! బిడ్డ కొయ్యలాగున్నాఁడే"మని యాతురతతో "రంగా, రంగా" యని రెండుమాఱులు గట్టిగా పిలచినది. రంగడు పలుకలేదు. రామలక్ష్మిగుండె లవిసిపోయినవి. "అయ్యో నాయనా! పలుకవేమిరా?" యని రామలక్ష్మి పెద్దగ నేడ్వసాగినది. తల్లి రోదనమునకుఁ బెద్దకొమారుఁడగు రాముఁడుగూడ మేల్కొని "అమ్మా! యెందు కేడ్చుచున్నా?" వనెను. "నాయనా! తమ్ముఁడు బిగిసికొనిపోయినాఁడు. మాటలేదు. ప్రాణమున్నట్లు లేదురా" యని రామలక్ష్మి యేడ్చుచుఁ జెప్పినది. ఇఁక నేమున్నది? తల్లి బిడ్డ లిద్దరు "రంగా రంగా" యని గొల్లున గోలెత్తినారు.

వీరిరోదనమునకు నిరుగుపొరుగుల నున్నవారి కెల్లరకు మెలఁకువ వచ్చినది. పాపము! రామలక్ష్మి యెందులకో యేడ్చుచున్నదని యందఱు పరుగెత్తుకొని వచ్చి "రామలక్ష్మీ! యెందు కేడ్చుచున్నా?" వనిరి. "నాయనలారా! సంస్థానమువంటి సంసారము చితికిపోయి కడుపుకూటికిఁగూడ కష్టపడుచున్నను, వేలకువేలు సంపాదించువాఁడు పోయి యల్లాడుచున్నను, యిద్దరుపసులుసులను బెట్టుకొని బ్రతుకవలయు ననుకొంటిని. వీరే నాభాగ్య మనుకొంటిని. ఆయదృష్టము లేకుండ దేవుడు కన్నులఁ గంపపెట్టినాఁడు. కడుపునఁ జిచ్చుపెట్టినాఁ" డని రామలక్ష్మి రంగనిఁజూపి రోదనముచేయుచు చెప్పినది. "అయ్యో పాప" మని యందఱు రంగనియొద్దకుఁ బోయి పట్టి చూచిరి. "ఏమున్నది? కొయ్య!" "చిన్నబిడ్డగుణమేమొ! రక్షచేసిన తెలివి వచ్చు"నని కొంద ఱనిరి. "ఏడేండ్లబిడ్డకుఁ జిన్నబిడ్డగుణమేమి" యని కొందఱామాట నాక్షేపించిరి. "ఆఁ! రావచ్చును. పదిరెండేండ్లవఱకు చిన్నబిడ్డగుణము వచ్చుట కల"దని కొందఱు సమాధానము చెప్పిరి. "అట్లయిన జుట్టుతో రక్షచేయుఁడ"మని యొకరు మోమునఁ జుట్టు నంటించఁబోవుచుండ నింతలో నొకముసలివాఁడు వచ్చి "యాబిడ్డకు రక్ష చేయుచున్నా రెందులకు? మీకు మతి పోయినదా? ఒకవంక హోరుమను యీఁదరగాలి; ఒకచెంప జిల్లుమని శీతకట్టు; పున్నమవెన్నెల; చల్లనిచాప; అడుగున ప్రక్కబట్టలేదు; పైన కప్పుకొనుబట్టలేదు; ఈరాత్రి చలియత్యధికముగా నున్నది; పాపము శీతగాలికి బిడ్డ బిగిసికొనిపోయినాఁడు. రక్ష వలదు. శిక్ష వలదు. రెండు తాటాకులు మంటవేసి బిడ్డశరీరము కాపుచేయుఁడు తెలివి వచ్చు"నని చెప్పెను. ముసలివాఁడు చెప్పినమాట నిజమని యందఱు నిశ్చయించిరి. వెంటనే నిప్పుచేసి యఱచేతులతో బిడ్డయొడలు కాచిరి. అట్లొక్క పదినిముసములు కాపుచేయ పిల్లవానిశరీరము మెత్తపడెను. మఱి పదినిముసము లట్లే చేయ పిల్లవాఁడు కొంచెము కదలెను. అంత ఆనందముతో "రామలక్ష్మీ! నీ బిడ్డ బ్రతికినాఁడే. భయపడవల"దని యూఱడించిరి. ఇంకఁ గొంచెముసేపునకు "అమ్మా! వేడిగా నున్నదేమే" యనుచు రంగఁడు కనులు తెఱచెను. "నా చిట్టితండ్రీ! బ్రతికితివా?" యని రామలక్ష్మి పట్టరానియానందముతో కుమారు నాలింగనమొనర్చుకొనెను.

౨

వేంకటస్వామి పితృపితామహుల కాలమునుండియు రంగులద్దకమే వృత్తిగా గలవాఁడు. వేంకటస్వామి తండ్రియగు రామస్వామియు నాతనితండ్రి యగు వీరస్వామియు జీవితులై యున్నకాలమునందు వారివ్యాపారము చాల కొద్దిపాటిదై యుండెను. వా రెప్పుడు కోస్తాబేరము చేసి యుండలేదు. తమ గ్రామమునందలి వర్తకు

లిచ్చిన నూలునకును వస్త్రములకును రంగు లద్ది మరల నావర్తకులకే యిచ్చుటకు నేర్పాటుతో నాయన వ్యాపారము చేసిరి. రంగులనుగూడ వారు ఏమి గ్రామవర్తకులయొద్దనే కొనుచుండిరి. వారి వ్యాపార మింత సౌమ్యముగ నుండుటను బట్టి కొంచెమో గొప్పయో లాభము వచ్చుటయే గాని యపాయము లగు వ్యాపారనష్టములు వారికి కలుగకుండెను. పాడిపంటలతో నొప్ప కలిగినకాపురమును ప్రతిష్ఠతో వారికాపుర ముండెను.

తండ్రి మరణించు నప్పటికి వేంకటస్వామి యిరువదేండ్లయీడు వాఁడు. తిమ్మాపురమునందలి వైశ్యయువకులతోగూడ సమీపపురము నందుఁ బ్రవేశపరీక్ష చదువుచున్నాఁడు. తండ్రి మరణింపగనే యేక పుత్రుఁడగు వేంకటస్వామి చదువు మానిపోయినది. తండ్రివ్యాపార భార మాతనిపైఁ బడినది. వైశ్యయువకుల సాంగత్యమువలన గలిగిన వాణిజ్యప్రియత్వముతోడను నాంగ్ల భాషాభ్యాసమువలన గలిగిన స్వాతంత్ర్యభావములతోడను వేంకటస్వామి కులవృత్తి నారంభించెను. వేంకటస్వామి వ్యాపారములో చేయిపెట్టగనే గ్రామవర్తకులయొద్ద రంగులుకొని వస్త్రములు పుచ్చుకొని రంగు లద్ది మరల వర్తకుల కొసంగి వారిచ్చెడుసొమ్ము గైకొనెడి కూలిపాటుపద్ధతి వేంకటస్వామికి రుచింపలేదు. బొంబయినుండి తానే స్వయముగ రంగులను బట్టలను తెప్పించి వేరువేరురంగుల నద్దించి యింపుగొల్పెడి తీరైనముక్కలను తీగలను నంచులను వేయించి తెలుఁగుసీమయందలి నలుదిక్కులకేకాక బొంబాయి హైదరాబాదు రంగూను సింహళము మున్నగు పరరాష్ట్రములకు గూడ నెగుమతిచేసి లాభము గడించవలె నని వేంకటస్వామికి బుద్ధిపుట్టెను. వెంటనే వేంకటస్వామి కొన్నివేలు ఋణముతెచ్చి చేతు పాటు తెలుగని యౌవనంపు టుత్సాహముతో బొంబాయికివెళ్లి రంగులు బట్టలు వచ్చు నేర్పాటు చేయ సమకట్టెను. "నీవు చిన్నవాఁడవు; వర్తకములోనిమాయ మర్మము లెఱుగవు. ఇట్టి ఘనవ్యాపారములు వర్తకజీవులగు నావైశ్యులకే తగును గాని మనకుఁ దగవని బంధుమిత్రులెన్నివిధములఁ జెప్పినను వేంకటస్వామి కప్పు డున్నవ్యాపారకాంక్షలోఁజెవి మూరలేదు. బొంబాయికివెళ్లి వేంకటస్వామి బట్టలదిండ్లును రంగులును వచ్చునేర్పాటు జేసి యందుకొఱకు కాయావర్తకులకుఁ గొంత సొమ్ము ధరావతు నిచ్చి వచ్చెను. బొంబాయి వెళ్లివచ్చిన తరువాత వేంకటస్వామి వ్యాపారకాంక్ష మఱింత ప్రబలమైనది. అప్పటి వర్తకుల కుబేరసంపద యాతని మఱింత మోహమున ముంచినది. ఐశ్వర్యవంతుఁడను కావలెనన్నచో విరివియైన వ్యాపారము సేయుటకన్న వేఱు మార్గము లేదని యాతఁడు నిశ్చయించెను.

వేంకటస్వామి బొంబాయినుండి రాగానే గ్రామము వెలుపల నున్న తమకాలీదొడ్లలో పెద్దపాకలు వేయించి బందరు నెల్లూరు కాకినాడ మధుర మున్నగు పట్టణములనుండి చక్కనిరంగుల నద్దుట యందును చుక్కలు కట్టుటయందును, సొగసైన యంచులను కమ్ములను వేయుటయందును నిపుణులైన పనివారల రప్పించి బొంబాయి నుండి వచ్చినరంగులతో వస్త్రములతో వ్యాపారము సాగించెను.

ఒక్కసంవత్సర మగునప్పటికి వేంకటస్వామిగారి రంగుబట్టలు దేశమంతట ప్రసిద్ధి కెక్కినవి. "చిరిఁగి ముక్కలైనను వన్నెమా యని వన్నె తగ్గని చక్కనిరంగులు, సన్ననిబట్టలు, సరసమైన ధరలు" అను పత్రికలలోని పెద్దపెద్దప్రకటన లాతని పేరును మఱింత వ్యాప్తిపఱచినవి. అనేకవస్తువులు పత్రికలయందుఁ బ్రకటించినయోగ్యతకుఁ దగియుండవు. కాన పత్రికాప్రకటనములన్న లోకమునకు విశ్వాసము లేదు. కాని వేంకటస్వామి గారిరంగుబట్టలు పత్రికలయం దెంతపృథుముగఁ బ్రకటింపఁబడెనో యంతకంటెను మెరుగనేయుండెను. మాయరంగులు విపరీతపుధరలు యిత్యాదిమోసపుక్రియలు లేకుండ నుండెను. అందువలననే ప్రజలకును వర్తకులకును గూడ యాతనియందు విశ్వాసము కుదిరినది.

ఆనాటిఋజువర్తనమే యాతనికి లాభము చేకూర్చినది. వేంకటస్వామి తెచ్చినఋణము తీఱిపోయినది. తొలునాళ్ల వేంకటస్వామి వ్యాపారసంఘమునుజూచి వెక్కిరించినవారు ముక్కుపై వ్రేలిడుకొని యక్కజపడునట్లాతనివ్యాపారము శుక్లపక్షచంద్రునివలె దినదినాభివృద్ధిని గాంచినది.

3

పదిసంవత్సరము లీరీతి నేకశక్తితో వ్యాపారము సాగినది. వేంకటస్వామి అంచు సన్నపు, వారిరంగుబట్టలు జగత్ప్రఖ్యాత మైనవి. అయిదువేలఋణపురూకలతో "నష్టము సిద్ధము నష్టము సిద్ధము" అను ప్రజాశీర్వాదముతో నారంభించిన వేంకటస్వామివ్యాపారము, ప్రాంత ప్రాంతమునందలి పల్లెపట్టణముల ప్రాకిపోయినది. ప్రతిసుందరాంగి తనువునను, ప్రతివిలాసపురుషునిశరీరమునను వేంకటస్వామి గారి రంగు బట్టలే రాణించినవి.

వ్యాపారము కూడివచ్చిన విత్తమున కేమి కొదువ? వేంకటస్వామి సకలైశ్వర్యశోభితుఁ డైనాఁడు. అతని పురాతనపు పెంకుటిల్లు మూడంతస్థులగృహసౌధ మైనది. పట్టుసోఫాలు, నిలువుటద్దములు, పట్టెమంచములు, తూగుటుయ్యాలలు, బల్లలు, కుర్చీలు, వెండిపాత్రలు, బొంబాయి చెన్నపురి మున్నగు పట్టణములనుండి తెచ్చిన వింతవింతలైన విలాసవస్తువులు మున్నగుసంపద్విలాసనాగరికోపకరణములతో వేంకటస్వామిమేడ నిండిపోయినది. గృహశోభయే యింతయైశ్వర్యవిరాజితమై యుండ నిఁక భార్యాబిడ్డల యలంకారములను గూర్చి వేఱ నుడువ నేల?

వేంకటస్వామి ఇప్పుడు పెద్దషాహుకారు. అతని విశాలమైన కచ్చేరిసావడిలో యిద్దరు గుమాస్తాలు యెప్పుడు పెట్టెలను ముందుపెట్టుకొని కూర్చుండి వ్యాపారసంబంధములగు వ్రాతకోతల నిర్వహించుచుందురు. వేంకటస్వామి వ్రాతబల్ల యొద్ద కుర్చీలోగూర్చుండి గుమాస్తాలడిగినవ్యవహారవిషయములకుఁ దగినయుత్తరములఁ నిచ్చుచు తన్ను జూడ వచ్చినపెద్దమనుష్యుల నుచితరీతి సత్కరించి సంభాషించుచు తన్నుసందర్శింపవచ్చిన యాచకబృందములయథోచితదక్షిణలఁదనుపుచుఁ గాలమును గడుపుచుండును. పలుకుబడిని బట్టియు భాగ్యమునుబట్టియు నిటీవల కొన్నిస్థానికాధికారములు వేంకటస్వామికి లభించినవి. అనుచిత

ముగాఁ దనకు లభ్యమైన యధికారపదవులను విక్కాణి ప్రజాసమ్మత ముగ నిర్వహింపుచు వేంకటస్వామి ప్రజాగౌరవమును బడయు చుండెను.

రామలక్ష్మి వేంకటస్వామి కనుకూలపత్ని. వారిద్దరు మేనత్త మేనమామబిడ్డ లగుటచేత్తి కాబోలు వారిద్దరి స్వభావములందుగూడ సామ్యమున్నది. వేంకటస్వామి యెంతటియుదార్తుడో, రామలక్ష్మి యంతటియుదార్తగలది. వేంకటస్వామి యెంతటిసరళస్వభావుడో రామలక్ష్మి యంతసరళప్రవర్తనను గలది. వేంకటస్వామి యెంతటియుపకార శీలుడో రామలక్ష్మి యంతటియుపకారశీల.

అన్నార్తులకాయింట నన్నము దొరకకున్నను, రామలక్ష్మి యింట దొరకును. శిశువుల కాయింటఁ బాలలభ్యమైనను రామలక్ష్మి యింట బొజ్జనిండును. రామలక్ష్మియింట బాసలతో పాడి. వచ్చిన వారి కెల్ల రామలక్ష్మి లేదనకుండ మజ్జిగ పోయిందును. అన్నివర్ణముల వారు, ఒకమజ్జిగయే గాదు, ఉదయము లేచినది మొదలెన్నియో విధముల సహాయమును రామలక్ష్మివలనఁ బడయుచుందురు. ఈరీతి నాలేఁబ్రాయపు దంపతులు తులలేని సిరిసంపదలచేతను, ఇంతటి సంపద యున్నను గర్వముచే ప్రలోభముచే మొక్కవోని సుగుణసంపదల చేతను పౌరుల కత్యంతప్రేమాస్పదులై విరాజిల్లుచుండిరి.

౪

మఱి రెండువత్సరములు గడచినవి. ౧౯౧౪ సంవత్సరము వచ్చినది. ఐరోపాలో ఘోరమైన సంగ్రామ మారంభమైనది. నూలుగుండీ మొదలయిన ప్రతిచిన్నవస్తువునకుఁ గూడ పరదేశములపై నాధారపడియున్న హిందూదేశములోఁ బ్రతివస్తువునకు ధర పెరిగి పోయినది. ముఖ్యముగా జర్మనీలోఁ దయారగు రంగులకును మాంచెస్టరు, లాంకషైరు పట్టణములలో తయారగు వస్త్రములకును విపరీతముగా ధరలు పెరిగినవి. రూపాయి కొకతులము లభించిన మల్లుకడ్డీ యొక్కడగజమైనది. ముప్పదిరూపాయలభించిన రంగుపీపా మూఁడు వందల రూపాయలైనది.

పెద్దపెద్దవ్యాపారములలో విపర్యాంతరములు లేవు. వచ్చిన భోగి, పోయినజోగి. రెండేపద్ధతులు. ఈరెంటికిని తాళుకొని తట్టుకొని నిలువబడే సమర్థతను గలిగియుండవలెను. వేంకటస్వామి యాకస్మికముగా సంభవించిన ఈధరలప్రమాదము విని నిశ్చేష్టుఁడైనాఁడు. మూఁడు సంవత్సరములవఱకు నొకేధరలకు రంగుబట్టలను సందిచ్చునట్లు బొంబయివర్తకులకు వేంకటస్వామి ప్రామిసరీనోటు వ్రాసియిచ్చి యున్నాఁడు.

వర్తకులందుని మొత్తము వేంకటస్వామికి దరావతుసొమ్మునుగూడ చెల్లించియున్నారు. కాన రంగు లెంతప్రియపుధరలకుఁ గొన్నను వేంకటస్వామి వెనుకటిధరలప్రకారమే రంగువస్త్రములను వర్తకులకుఁ జెల్లించి తీరవలెను. ఈ స్థితిఁ దలఁచినప్పుడు వేంకటస్వామి గుండె గుభేలు మన్నది. కాని యిట్టి ఒప్పుదలలె బట్టలవర్తకులెల్ల తానుగూడ పొందియుండుటచే రంగు లెక్కువధరలకు గొన్నను బట్టలు పూర్వపుధరలకే వచ్చునుగదా. లాభము లేకపోయినను నష్టము లేకుండ వ్యాపారము సాగవచ్చునని వేంకటస్వామి కొంతధైర్యము పొందెను. ఎప్పటియట్లు వ్యాపారము సాగుచుండెను.

కాలము ప్రతికూలముగా నున్నప్పుడు అనుకొనని విషయము లనుకొనినట్లు జరుగవు. వేంకటస్వామి రంగు లొక్కటియే గదా నేను ప్రియముగఁ గొనవలసినది. బట్టలు పూర్వపుధరలకే వచ్చును కదా యనుకొనెను గాని రంగులొక యనుకొనినదానికంటె యనేకరెట్లధికమైనప్పుడు అసలు వ్యాపారము నష్టములేకుండ నేరీతి సాగును? మహాప్రసిద్ధ ప్రజాసేవకుఁడు యశస్వియుగా విహరింపుచున్న వేంకటస్వామి వర్తకవృత్తిలో క్రమక్రమముగా నవరోధ మారంభమయ్యెను. సంగ్రామతీవ్రతచేతను నానాటికి నధికమగుచుండు ధనవాహిని యింకెట్లుండును? జలము కొంచెమైన పడవ యేరీతి నడచును? కొన్ని మాసములనుండి వేంకటస్వామి మనసున మనసు లేదు. ఒకటేవిధముగ దీర్ఘాలోచనము చేయుచున్నాఁడు.

ఈదెబ్బతో వేంకటస్వామి యుధ:పాతాళమునకుఁ ద్రొక్కఁ బడినట్లే యని యాతని యౌన్నత్యమునుజూచి సహింపలేని ప్రతిపక్షు లానందింపుచున్నారు.

పాపము! వేంకటస్వామి కెంతకష్టము వచ్చినదని యాతని శ్రేయోభిలాషు లగుమిత్రులు విచారింపుచున్నారు.

శివుఁడు తనవాఁడైన చిల్లరదేవుళ్లతో నేమి పని? కాని శివుఁడే ప్రతికూలుఁడైనాఁ డిప్పుడు వేంకటస్వామికి.

వేంకటస్వామి తెలివితేటలు గలమనిషి. వ్యాపారమర్మము లాతఁడెఱిగినట్లు కొనుటేరైన యెఱుఁగునో యెఱుఁగఁడో యని భావింపవలసినంతవాఁడు.

విదేశరంగులవ్యాపకముచే నశించిపోయిన నీలిమందు ఉత్పత్తిని రంగులు లేక సంకటపడుచున్న యీతరుణమునందు పునరుద్ధరించుట చేత కొంచెము లాభముండునేమో యని వేంకటస్వామి కొకయూహ దోఁచినది. ఈరంగువిూలమున దనయుద్దేశపు వ్యాపారము నిరంతరాయముగ సాగింపవచ్చునేమోయని వేంకటస్వామి యాలోచించినాఁడు. పరిశోధనఁ గొనినాఁడు. ప్రయత్నము గొనినాఁడు. కాని యెన్నియెత్తు లెత్తినను యెన్నిపాట్లుపడినను వేంకటస్వామి వ్యాపారమునకుఁ బూర్వపు పొంకిమి రాలేదు.

౫

వైశాఖమాసము సగముచెల్లినది. ఎండలు బహుతీక్ష్ణముగా నున్నవి. నాలుగుగంటలైనను బయట మొగమును బెట్టనీయుట లేదు. మంటలఁ గ్రక్కుచున్నది నాఁటియెండ. నిప్పులఁ జెరుగుచున్నది నాఁటిగాడ్పు. ఇట్టి భయంకరపుటెండలతో వేగుచున్న యొక్కనాఁటిపగలు మూఁడు గంటలవేళ సుందరమైన తనసౌధమునందు తనపడకటిగదియందలి ద్వారములకును గవాక్షములకును వట్టివేళ్ల తడికలను గట్టించి యెడ తెగకుండ చల్లనినీళ్లచేఁ దడిపెంపుచు వానినుండివచ్చు శీతలసమీరములకు హాయిహాయియనుచు కూజానీళ్లతో గ్రుక్కదడుపుకొనుచు తాళవృంతములతో స్వేదనివారణము చేసికొనుచు వేంకటస్వామి తనపట్టెమంచ

ముపైఁ బరుండి యుద్ధగాథ నాలోచించుచుండెను. రామలక్ష్మి తల్పసమీపముననే పీటిచాపపై పెద్దవాఁడగు పెద్దకొమరుని నిద్రపుచ్చి రెండేండ్లవాఁడగు చిన్నకొమరుఁడు నిద్రపోవుచుండుటచే సెంపులోనికి పోకుండ నొడిలో గూర్చుండబెట్టుకొని ముద్దులాడుచుండెను.

ఇంతలో నెవరో గబగబ మేడ మెట్లెక్కి లోనికి వచ్చుచున్నట్లు చప్పుడయ్యెను. ఎవరువచ్చుచున్నది మాచుటకై రామలక్ష్మి బిడ్డను చంకనిడుకొని లేచి నిలువబడెను. ఆలోచనాధీనచేతస్కుఁడై యున్న వేంకటస్వామియుఁగూడ యాసడికి లేచి మంచముపైఁ గూర్చుండెను.

ఇంతలో ఆగుమాస్తా రంగనాథుఁడు వచ్చెను. భోరుభోరున నేడ్చుచు "అయ్యా మనయుద్ధపుఁబోట్లను నిప్పు ముట్టుకొన్నది. భయంకరముగా మండుచున్న" దనెను. "ఆఁ-ఆ-ఆ-గోరుముట్టుపై రోకటిపోటా?" యని వేంకటస్వామి పలుకుచుండి నొగిలినాఁడు. అయ్యో! యని రామలక్ష్మి నేలఁ గూలెను.

ఉచితశైత్యోపచారములచే నిర్భాగ్యురాలగు రామలక్ష్మి యసువులు నిలిచినవి! భాగ్యశీలుఁడగు వేంకటస్వామి యసువు లెగిరి పోయినవి!

నడికొప్పు నంటఁబెట్టిన మల్లుతానులదిండ్లు నూలుదిండ్లు రంగు బట్టలదిండ్లు దొంతరలు తీర్చిపెట్టిన రంగుపిపాయిల సహితముగా భగభగమని మిన్నునంటుచుమంట లెగసి యుద్ధపుఁబోట్లు భస్మావశేషమైనవి. ఎంతటివిపాదసంఘటనము.

"అయ్యో! అర్థము ప్రాణము ఒక్కమారే పోయినదే" యని రామలక్ష్మి యొక్కతయే గాదు—గ్రామమంతయు నాబాలగోపాల మొక్కవిధము విలపించినారు. మానవుని భోగభాగ్యములును ప్రాణముఁగూడ యెంతక్షణభంగురమో వేంకటస్వామిజీవితము వెల్లడించినది. ఐహికైశ్వర్యములను గాంచి గర్వించెడి మందమతు లీవృత్తాంతమును జూచి కన్నులు తెఱచెదరు గాక.

౬

రావలసిన బాకీ లున్నవి. ఇయ్యవలసిన బాకీ లున్నవి. చేబదులుగా యిచ్చినవియున్నవి. ప్రామిసరీనోటులుగాఁ దిచ్చినవియున్నవి. చెల్లించినదిగ రావలసిన లున్నవి. చెల్లించవలసినది గిరావలు లున్నవి. దేశమంతట నవిచ్ఛిన్నముగా వ్యాపారమును వలనుపఱచినట్లుపఱచి వేంకటస్వామి జీవము వదలినాఁడు.

అనాథ, అబల. భర్తృవిహీనదుఃఖముతో భాగ్యవినాశనదుఃఖముతో నల్లాడుచున్నది. పాపము! రామలక్ష్మి యేమిచేయగలదు? తనయులఁ జూడబోయినఁ గన్నులు తెఱవని పసిపాపలు. వేంకటస్వామి యాస్తికి రక్షకు లెవరు?

బొంబాయివర్తకు లతి తెలుసుగలవారు. వేంకటస్వామి చచ్చినవారముదినముల కే వచ్చి తట్టబుట్ట బయటవేసినారు. అసూర్యంపశ్యయగు రామలక్ష్మిని యామెముద్దుబిడ్డలతోఁగూడ ముంగిలి కీడ్చినారు. తోటలమీఁదను దొడ్లమేడలమీఁదను మిద్దెలమీఁదను దండయాత్ర సాగించినారు.

ఈభీభత్సప్రదర్శనములో రామలక్ష్మికి "నా" యన్నవారు లేక పోయినారు. అదియేమి పాపమో? వేంకటస్వామికి రామలక్ష్మికిఁగూడ తల్లిదండ్రులుగాని తోడబుట్టినవారుగాని లేరు. రామలక్ష్మికి సవతి యన్న యొకఁ డున్నాఁడుగాని యాతఁడు కర్షకుఁడు. వ్యాపారవ్యవహారము లెఱిగినవాఁడు కాఁడు.

ఇరుగుపొరుగున దాఁచినసామానులక్కడేయంతర్ధానమైనవి. బంధువులయింట దాఁచిన నగలు నాశ్యము లక్కడే యంతరించినవి. ఆగుమాస్తాబృందము, ఆమిత్రవర్గము, ఆబంధుబలగము! యేమయిరో! ఒకరు వాకిటిలోనికి వచ్చి పలుకరించువారు లేరు. ఈవిపత్సమయములో మొదటినుండి వేంకటస్వామి యొద్దనుండిన ఆపాపగుమాస్తాలు చేఁజిక్కినసొమ్మును కబళించుటయే గాక వేంకటస్వామి యాస్తిపాస్తులజాబితాలు చెప్పి ఋణదాతలలనఁ బారితోషికములఁ బొందిరి. స్వామిద్రోహమన్న నిట్టిదియే గదా!

పర్యవసాన మేమి యన? రామలక్ష్మి యామెయిద్దఱుబిడ్డలు తప్ప వేంకటస్వామికి సంబంధించిన దేమియు మిగులలేదనియే చెప్పవచ్చును. ఆతనిభాగ్య మెంతత్వరితముగ నభివృద్ధి నందెనో యంతకు లక్షరెట్లు త్వరితముగ నశించిపోయినది.

ఇట్లు సర్వము నమ్మైపోవుటచేత రాగిడబ్బు లేక రామలక్ష్మి యల్లాడుచుండ నొక్కసత్యసంధుఁడు రూపాయిలు మూటగట్టుకొని వచ్చి "యమ్మా! నీపెనిమిటి నాకొమారుని వివాహమునిమిత్తము డబ్బు లేక కటకటం బడుచుండ నైదువందలప్పునిచ్చెను. ఆమహానీయుఁడు నావల్ల ఋణపత్రమునైన వ్రాయించుకొనలేదు గాని నేనుమాత్రము దానిని ఋణముగానే పరిగ్రహించితిని. ఆయన యుండఁగానె యీపైకమిచ్చుప్రాప్తము నాకు లేకపోయినది. కాని నీకాఁపురమిప్పుడు చితికిపోయినది. కాని యీయవసరకాలమున నాయొక్క లెవ్వరమునకైన సాయపడినచో ఆయన చేసినయుపకారమునకు నాకృతజ్ఞతను గొంతయైనఁ జూపినవాఁడ నగుదును. అని వడ్డితోఁగూడ నైనూరయిదు వందలు రామలక్ష్మిచేతఁ బెట్టెను. రామలక్ష్మికి రావలసిన యనేకబాకీలలో వచ్చినసొమ్ము యీయైదువందలే. రామలక్ష్మి యాసొమ్మును దనకు రావలసిన ఋణపుసొమ్ముగా గాక మహాదానముగాఁ బరిగ్రహించెను.

తనచేఁజిక్కిన యీ యైనూరువందలలో రామలక్ష్మి యొకనూరు రూప్యముల కొక చిన్నస్థలముగొని మఱియొక నూరు రూప్యముల కొకపూరిగుడిసెను యింటికి గావలసిన చెంబు, తప్పెల, పప్పు, బియ్యము గొనుక్కొని యాకుటీరములోఁ బ్రవేశించెను. మిగిలినరూక లొకసజ్జనుని నమ్ముకొని యాతనిచేతఁ బెట్టెను.

౭

ఐరోపా మహాసంగ్రామ కారణమున హిందూదేశమున నన్నవస్త్రాదుల కేర్పడిన మహాక్షామమువలన బీదలు పడ్డయిక్కట్టు లింతయంత కాదు. రూపాయకు మూఁడుసేర్ల గింజలతోఁ బొట్టగడుపుకొనుటయే కష్టమైన జనులకు బట్టగూడకొనుట మహాదుర్భరమైనది.

పేలికలుకట్టినవారు, వాపలు చుట్టినవారు, పట్టాలు కట్టుకొన్నవారునై బీదజనులు మహాయాతన ననుభవించిరి.

ఈదుర్భరస్థితిలో మహాభోగము లనుభవించిన రామలక్ష్మియు నామె బిడ్డలును అనుభవించిన కష్టములు నింనాతీతములు. ఇద్దరు బిడ్డలును తల్లియు తినవలసినప్పుడు పదహారణాల దినములలో నాల్గుమూఁడు లున్నను యేన్నాళ్లో వచ్చును. అతిగారాబముగాఁ బెరిగిన పిల్లలు అశక్తులు. అదికావలె నిదికావలెనని తల్లిని పీడింతురు. పాపము రామలక్ష్మి కన్నీళ్లతో; "నాయనా మన కవి లే"వని బ్రతిమాలి చెప్పును.

రామలక్ష్మి సుకుమారి; యభిమానవతి; ఇతరులచే జేయించుకొనుటయే గాని తాఁ జేసి యెఱుఁగదు. ఇతరులకుఁ బెట్టుటయే గాని తా నితరుల నడిగి యెఱుఁగదు. అట్టిమానవతి యితరులను యాచించుట యెంతకష్టము. అయినను కానికాలము వచ్చినది. కడుపు ఘనమెఱుఁగదు. లేమి సిగ్గెఱుఁగదు. ఏపాటుయినపడి తన్ను తన బిడ్డలను కాపాడుకొని తీరవలెను. రామలక్ష్మికడనున్న నాలుగువందల రూప్యములతో నొకటిన్నర వత్సరము గడచినది. అప్పటికా రామలక్ష్మి పూవు లమ్మిన యూరఁ గట్టె లమ్మెనన్న సామ్యమున నేదో యొకపాటు పడవలసి వచ్చినది. రామలక్ష్మి యిప్పుడు గత్యంతరము లేక సంజచీకటిలో యిద్దరు ముగ్గురు గృహిణులయిండ్ల కేఁగి "యమ్మా మీకు పిండివిసరి పెట్టెదను. రవికలు కుట్టిపెట్టెదను. నాచేత నేదైన నీకొకటిపని చేయించుకొని నన్నును నాబిడ్డలను కాపాడుఁ"డని ప్రార్థించెను. పాపము రామలక్ష్మి వైశ్వర్యమును కండ్లారఁ జూచిన యాగృహిణులకు రామలక్ష్మి వేఁడికోలు జాలిఁ గలిగించెను. అట్లే యని వారు సమ్మతించి తమపనులను రామలక్ష్మి కిచ్చి చేయించుకొనుచుఁ దగుమూల్య మిచ్చుచుండిరి.

రామలక్ష్మియు నామెబిడ్డలయు గుడ్డలుగూడ చినిగి పేలికలై పోయినవి. గుడ్డలుకొనుటకు రామలక్ష్మియొద్ద డబ్బేది? భుక్తిగడచుటయే దుస్తరముగ నుండ వస్త్రము లెట్లువచ్చును? పైపెట్టు కార్తీకమాసారంభమునఁ గురిసిన విపరీతపు వానగాడ్పులకు రామలక్ష్మి గుడిసెమీఁది యాకులు కొన్ని యెగిరిపోయినవి. కప్పించుటకు రామలక్ష్మికి సామర్థ్యమున్నదా? పాపము అందువల్లనేగదా రామలక్ష్మిబిడ్డ యట్లుబిగుసుకొనిపోయెను. పాఠకులారా! ప్రథమ ప్రకరణవృత్తాంతము జ్ఞాపకము లేదా?

౮

రామలక్ష్మితనయుఁ డట్లుబిగుసుకొనిపోయిన మరునాఁటి యుదయము రామలక్ష్మి పెందలకడనే లేచి బిడ్డలిద్దరకింతయన్నము వండి పెట్టి రాత్రి జరిగినవృత్తాంతమును బిడ్డలు కప్పుకొనుట కొక్కగుడ్డముక్కయైన లేని తమదురవస్థను దలపోయుచు "బిడ్డల కొక్కదుప్పటిని కొనవలెనన్న నాకడ యెఱ్ఱని యేగాని లేదు. కొనకపోయిన నీమాయ చలికి బిడ్డలయసువులు దక్కునట్లు లే"దని దుఃఖించుచు లేని సత్తువతో కూలిపిండి విసరుచుండెను.

కూలికి నాలికిఁ బోవ యభిమానించి చేయుపనియే కాని పిండి విసరుట యెంతకష్టమైనపని? మఱియు దానివలన వచ్చుకూలిగూడ యత్యల్పమే! బలహీనురాలగు రామలక్ష్మి యుదయము మొదలు సాయంత్రమువఱకు విసరినను రెండుశేర్లగింజలకన్న నెక్కువ విసరలేదు. రెండుశేర్లకు కూలి యొక అణా. రవికకుట్టినఁగూడ నంతియే కూలి; సాదారవిక కర్ధణా; గంజీరవిక కణా; చిన్నకోకాయ కణా. అహోరాత్రములు పనిచేసినను దినమునకు రెండణాలకన్న నెక్కువ రాదు. మూఁడణాలరాబడియైన లేదు. మూఁడుకడుపులు నిండవలెను మూఁడుఁడు! ఎంత దుఃఖస్థితియో?

రామలక్ష్మి యట్లు యెలపోయుచుఁ బిండివిసరుచుండ వీధి నేదియో డప్పుగొట్టినట్లు సడియయ్యెను. రామలక్ష్మి తనదుఃఖములో నాడప్పువానిచప్పుడిక యెట్టిదో గమనింపలేదు. అంత వాకిట నాడుకొనుచున్న రామలక్ష్మి బిడ్డలిద్దరు "అమ్మా-కాగితం-కాగితం-నేను చదువుకొన్నాను-నేను చదువుకొన్నా"ననుచుఁ జెరియొక కాగితమును చేతఁ బట్టుకొని గంతులువేయుచుఁ దల్లియొద్దకు వచ్చిరి. ఎట్టి దుస్థితిలోనైనను బిడ్డలముఖసందర్శనము తల్లులకు సంతాపనివారకమే గదా! సంతోషముతో వచ్చినబిడ్డలను జూచి రామలక్ష్మి యొకింత యానందముతో "రంగా! నీ కాగితము నాకుఁ జూపవా? నేను నీకు అమ్మను గాదూ" యని లాలనతోఁ బలికెను. "అన్నయ్య యివ్వరాదేమి?" అని రంగఁడు బుంగమూతి పెట్టుకొని కాగితమును గుండెలకదుముకొని ముద్దుగాఁ బలికెను. "ఇదిగో అమ్మా! నాకాగితము ముందుగా చదువు" మని రాముఁడు తల్లిచేతిలో తనకాగితమును పెట్టెను. అయితే నా కాగితమును ముందుగాఁ జదువుమని యలిగినరంగఁ డున్నకాగితమున కడ్డుపడెను. రంగని రమణీయపు చేష్టలకు సంతోషితస్వాంతయై రామలక్ష్మి రంగని నక్కునఁ జేర్చి "రంగా! యెంత కోంటెవురా" యని తనివిదీర ముద్దాడెను.

రామలక్ష్మికి చక్కగాఁ జదువువచ్చును. కొడుకులు తెచ్చిన ప్రకటనకాగితములను జదివి ఈ గృహలక్ష్మి నాదారిద్ర్యనివారణకేమయిన తరణోపాయ మగునేమో యనుకొనెను.

౯

అది ౧౯౨౧ సంవత్సరము. ఆంధ్రదేశమున సహాయనిరాకరణోద్యమము మహావిజృంభణస్థితిలో నున్నది. ఎక్కడచూచిన ఖద్దరు సంఘములు! ఎక్కడ చూచిన నేతపరిశ్రమాలయములు! ఎక్కడచూచిన మధుపాననిషేధకప్రయత్నములు! ఎక్కడచూచిన జాతీయపాఠశాలలు! ఎక్కడచూచిన స్వదేశీసంతలు! సభలు! ఏయింట చూచిన రాటములు! కదుళ్లు, నెవులు, యేకులు, ప్రత్తి, ఎక్కడవిన్న నిదే ముచ్చట.

దేశవ్యాప్తమైన యీయుద్యమము రామలక్ష్మిగ్రామములో మాత్రము ఎందుకుఁ బ్రవేశింపదు? ఆగ్రామములోఁగూడ నొకజాతీయోపసంఘము స్థాపింపఁబడినది. ఒకజాతీయపాఠశాల పెట్టఁబడినది. ఒక్క ఖద్దరుపరిశ్రమాలయము నెలకొల్పఁబడినది. ఆపరిశ్రమాలయమువారే రాటమును గూలికి వడుకువారెల్ల మాకుఁ దెలియఁబఱచిన రాటమును యేకులను ఇంటికి మేమే తెచ్చియిచ్చి వడికిననూలునకు వీసెకు రూపాయి పావలాకూలి నిచ్చి తీసికొని పోవుదుమనియు, అసుగూడ బోసి యిచ్చినవారికి మఱి యొకపావలా యెక్కువకూలి నిచ్చెద మనియు,

నూలుసన్నమునుబట్టియుండఁ గాని హెచ్చు యివ్వఁబడదనియు, మొత్త ముగా నూలువడుకుటను అభ్యసించువారికి మాస్వంతమనిషిని బంపి నేర్పించెదమనియు, మానుషముగా గృహములందె యుండి జీవనము చేయఁదలఁచు దేశసతీమణులకీ రాటము కొంగుబంగారమనియు, పేదల కల్పక మనియు నారంభము చాటించిరి. ఆవిషయములనే చిన్న కాగి తపుముక్కలపై సవిస్తరించి యూరంతయు పంచిరి. మన రామలక్ష్మి తెచ్చినది యా ప్రకటన కాగితములనే. రామలక్ష్మి యా కాగితములను జూచి పగలెల్ల పాటుపడినను నాకు బేడడబ్బులకన్న నెక్కువ నవ్వుట లేదు. ఈ రాటము వడుకుటవల్ల నామాత్రము రాకపోదు. మఱియు నీరాటమును వడుకుట మొదలు పెట్టితినేని యింటింటికిఁ బోయి గింజలు తెచ్చి పిండివిసరి మళ్లి వారికిచ్చి వచ్చు శ్రమయైన తీరిపోవును. అంతి యేకాక యేరాత్రియో శ్రమపడి మఱి వీసెండు యేకులు వడుకుదునేని రెండుబట్టలు గూడ నేయించుకొనవచ్చును. కాన ప్రయత్నించిచూచెదను గాక! అని రామలక్ష్మియీరీతి యోచించి యొక కాగితపు ముక్క పై తాను రాటమును వడుకుటను నేర్చుకొనసిద్ధముగా నుంటిని గాన నేర్పుమనిషిని రాటమును యేకులను పంపఁ బ్రార్థించుచున్నానని వ్రాసి రామునిచేతఁ బరిశ్రమాలయమున కంపెను.

మఱునాటియుదయము రాటమును ఏకులను తీసికొని రెడ్డి కోటమ్మ రామలక్ష్మికుటీరమున కేతెంచెను. రామలక్ష్మి యాస్త్రీ యొద్ద పదిదినములు రాటమువడుకుటను నేర్చుకొనెను. రాటముపై చేయివేసిననాఁడె రామలక్ష్మికి దారము తీయుట వచ్చెను. పదిదినముల యభ్యాసముతో రామలక్ష్మికి వడుకుటలో మంచి కౌశల మేర్పడినది. పరిశ్రమాలయమువారు రామలక్ష్మి వడకినసన్నని నూలును చూచి సంత సించి "అహమ్మదాబాదులో దేశీయమహాసభా సందర్భమున జరుగు ఖద్దరుప్రదర్శనమున మీనూలును ప్రదర్శించెదము గాన ఈరెండుమాస ములను చక్కనినూలును తీయుటకుఁ గృషి సల్పు"డని కబు రంపిరి. రామలక్ష్మి యుత్సాహముతో రాటమును వడుకుటను సాగించెను. పరిశ్రమాలయమువారు రామలక్ష్మినూలున కెక్కువ మూల్య మిచ్చి తీ సికొనుచుండిరి. బిడ్డల నిద్దరను జాతీయపాఠశాలలలో చదువుకొనుట కంపి ఆ యింట నాయింట గింజలు తెచ్చి పిండివిసరుశ్రమ తీరిపోవు టచే రామలక్ష్మి నిరంతరము యింట గూర్చుండి విధివిరామము లేక నూలు తీయుచుండెను. ౧౦

నాఁడు పండువులలో కెల్లఁ గడపండువగు సంక్రాంతిపండుగ. మన తెలుఁగుసీమలో సంక్రాంతి పండుగ చాల సంతోషప్రదమైనది. సంవత్సర మెల్ల పాటుపడిన కృషీవలుఁడు పంట నింటికిఁ జేర్చి తన పాటుఫలమును కన్నులార జూచి యానందించునది యీ పండుగ సమయముననే, అన్ని పండువులలో యన్నమునకే మనసుపడెడు పేదజనులు కడుపు నిండ భుజించునది. యీ పండుగకే వేలు గల వాఁడు మొదలు కూలివానివఱకు సంతుష్టితో నుండునది. సంక్రాంతి పండుగ దినముననే సన్న పువ్వుఁబూఁతలతో కావిపోఁడులతో పసుపుకుంకు మలతోఁ బచ్చనితోరణములతో నతిరమణీయరంగవల్లులతో ప్రతి గృహము సర్వాకర్షణీయముగ నుండునట్లు చేయునది సంక్రాంతిపండుగ; భాగ్యవంతునిమొదలు బడుగువానివఱకు సంతుష్ట హృదయముతో సమున్నతోత్సాహముతో నాచరించునది సంక్రాంతిపండుగ. ప్రకృతి లక్ష్మియొక్క యనూనసౌభాగ్యము నసమాన సౌందర్యమును గను లారఁ జూచి యానందించు శుభదినము సంక్రాంతిపండుగ; ఈ పం డువు సౌభాగ్యము బస్తీలలోకన్న పల్లెటూరులలో నెక్కువగఁ గాన్పిం చును. గృహములన్నియు కళకళలాడుచున్నవి. ప్రజలెల్ల రుత్సాహ ముతో నున్నారు. ఏదెసఁ జూచినఁ బండుగసొంపు గానవచ్చుచున్నది కాని మన రామలక్ష్మి కుటీరముమాత్ర మెప్పటివలెనే యున్నది. ఆ కప్పుపోయిన గుడిసెయే! ఆ జీర్ణచేలములే! ఏట్టి మార్పులేదు. ఉద యము తొమ్మిదిగంటలైనది. రామలక్ష్మి రాటమును త్రిప్పుకొను చున్నది. చిన్నవాఁడగు రంగఁడు తల్లిమీఁదఁ బడి నానుకొని "అమ్మా నాకుఁ గ్రొత్తచొక్కా కుట్టించవేఁ? మనయింట్లో పండుగచేయవేఁ," యని మారాము చేయుచున్నాఁడు "రంగ నాన్నా! రాటమున కడ్డురాకు" మని రామలక్ష్మి వానిని బతిమాలుచున్నది. కుఱ్ఱఁడు వినఁడు. "ఏ పం డుగకు అప్పచ్చులు చేయవు. క్రొత్తచొక్కాలు కుట్టించవు. అందఱు కుట్టించుకొన్నా"రని రంగఁడు పెద్దపెట్టున యేడువ సాగినాఁడు. పాపము! రామలక్ష్మికి దుఃఖ మాగలేదు. పూర్వపుస్థితి యొక్కమారు జ్ఞప్తికి వచ్చినది. పెనుగాలికి మహాసముద్రమువోలె యామె హృద యము యొక్కమారు సంక్షోభించినది. సాగరతరంగములవలెఁ బొరలి పొరలివచ్చు దుఃఖమును ఆవేదనను ఆఁపుకొనలేకపోయినది. కన్నీరు కాల్వలు గట్ట రామలక్ష్మి యొక్కమాఱు కుమారు నాలింగనమొనర్చు కొని "నాయనా నే నేమిచేయుదును.? మీ రడుగవచ్చునప్పటికి నా చేతు లిట్లు తలక్రిందైనవి. అయ్యో? మీతండ్రి జీవించియుండఁ బెద్ద దినమని తల్లిదండ్రుల పేర్వెట్టి ఈ పండుగనాఁ డెంతమంది బ్రాహ్మ ణులకు దక్షిణలు! ఎంతమంది బ్రాహ్మణులకు వస్త్రదానము! ఎంత మంది బీదల కన్నసంతర్పణ! ఎంతమంది బీదలకు వస్త్రబహు మానము! పొరుగూళ్లనుండిగూడ మీతండ్రి యిచ్చు సంభావన కాశపడి బ్రాహ్మణులు గుంపులుగ వచ్చెడివారు. ఆ బ్రాహ్మణాశీ ర్వాదఫల మేమయ్యెనో? ఆ వస్త్రదానఫల మేమయ్యెనో? ఆ యన్న దానఫల మేమయ్యెనో? ఆ ఘనదానఫల మేమయ్యెనో? ఆ నెఱ దాత బిడ్డలకు నేఁడొక్క చొక్కా గుడ్డలేదు; ఒక్క అప్పచ్చిముక్క లేదు; ఆ మహారాజు పుట్టుభోగి; కావుననే యాయన కట్లు జరిగి పోయినది. దారిద్ర్య మాయన యనుభవించునేమో యనియే భగవం తుఁ డాయనను చిటికెలోఁ దీసికొనిపోయినాఁడు. మంచివాని చావు మరణకాలమందుఁ దెలియునన్నట్లు మరణమే యా యుత్తమపురు షుని యోగ్యతను వెల్లడించుచున్నది. ఆ బంగారుగని నిర్భాగ్యుల మగు మనకు దక్కునా? నాయనా! పూఁటకు గంజిలేనిమనకుఁ బిండి వంటలు క్రొత్తవస్త్రములు యేరీతి వచ్చు"నని రామలక్ష్మి పెద్దపెట్టున విలపించెను. తల్లితోపాటు రంగఁడుగూడ విలపించెను. పాప మాతల్లి బిడ్డల నూరడించువా రెవ్వరు?

రును తమ నైక్యతను గుర్తించినచో, నిక స్వరాజ్య సంపాదనమును బ్రతిఘటింపజాలిన వారీ భూలోకమున నెవ్వరును లేరు. కాని తమ రాజకీయ లక్ష్యమును నిర్ణయించుటకు జాగరూకతతో మెలంగుడని మేము బోధించినటులనే, జాతీయ పునర్నిర్మాణపద్ధతులందు నైరిమ కేవలము నరుల ననుకరింపరాదని హెచ్చరించుచున్నాము. భారతవర్షమున జాతీయైక్యతకు భంగకరముగ కన్పట్టు చిన్నచిన్న సంఘములను వశింపజేయుటవలన గాక, వాని ప్రాబల్యమును, ఆవశ్యకతను నంగీకరించుటవలననే, రాజకీయ సమ్మేళన మేర్పడగలదు. భారతజాతీయ నిర్మాతలకు తగిన లక్ష్యమును సూత్రప్రాయముగ చెప్పవలసినచో, అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రము లంగీకరించిన, "భిన్నత్వమున నేకత్వము" అనునదియే యుత్తమోత్తమముగ గాన్పించుచున్నది.

మహమ్మదీయులు: విదేశ వ్యవహారములు.

విదేశ వ్యవహారములలో ౧౯౧౧ సంవత్సరారంభమున, మహమ్మదీయుల సంతాప మధికమయ్యెను. గతించిన సంవత్సరమంతయు తమకష్టము లెట్టులైనను గట్టెక్కునని యాశగొనియుండిరి. అదియును వేరలేదు. సరిగదా, పైనెప్పు సంవత్సరప్రారంభమునాటికంటె సంవత్సరాంతమున కెక్కుడు విపత్తు లేర్పడెను. ౧౯౧౧ సంవత్సర శరత్కాలమున ట్రిపోలీదేశము నిటాలియనులు అన్యాయముగ నాక్రమించుకొనిన సందర్భమున, మహమ్మదీయుల కంతర్జాతీయ ధర్మముల యెడగల విశ్వాసము క్షీణించెను. వారికిది మిగుల సంతాపకారణ మయ్యెను. ఆ విశ్వాసము సంపూర్ణముగ నడుగంటుటకు పర్షియా దేశమున రషియావారి చర్యలును, ఇంగ్లీషువా రందుల కొసంగిన యనుమోదమును విశేషముగ తోడ్పడెను. ఈ రెండు సందర్భములందును పాశ్చాత్యుల రాజ్యకాంక్ష దుస్సహములగు హింసలకును, దురాగతములకును, కారణభూత మయ్యెను. ట్రిపోలీ సుక్షేత్రములోని ఘోరహత్య లెవ్వరు మరువగలరు! కర్బెలా రణరంగమందలి దుర్గతియొక్క వర్ధంతినాడు పారశీకసంవత్సరోత్సవము జరిగెను. నాడు జరిగిన ఘోరములును, అందు ముఖ్యముగ, ఉత్తరపారశీకమున ప్రధానమతాచార్యులై, "తన విజ్ఞానము, సత్ప్రవర్తనము, పరమతసహిష్ణుత లోనగు గుణగణముచే మహోన్నతగౌరవ మనుభవించిన" 'షేకత్ ఇస్లాము' బిరుదాంచితుడగు పుణ్యపురుషుని యురిదీయుటయు మరచు టెట్లు? మహమ్మదీయుల మనస్సంతాపము నింకను వృద్ధిచేయుగల విషయము లింకను కావలసియుండినచో, ఇటాలియనులు మిగుల పవిత్రమగు 'కాబా' పై నాకాశవిమానముల దాడిసాగించెదమని బెదరించుటయు, 'మెషాదు'ను రషియావారు ముట్టడించి, ఫిరంగులు కాల్చుటయు, ఆపనిని పూర్తిగావించెను. (పారశీక దేశమునందు కొంతకాలమునుండి పారశీకులయెడ స్నేహభావమూనుటచే దేశమునుండి వెడలగొట్టబడిన) షూస్టరుగారు లండను నగరమున 'పారశీకసంఘము' చే నొసంగబడిన విందుసందర్భమున నిట్లు నుడివెను:—

"నాకు గలిగిన కష్టమును నేను పాటింపను. కాని, అంతర్జాతీయ వ్యవహారములలో క్రైస్తవమత నియమములు వర్తింపవని మహమ్మదీయులు కనుగొనుటచే నొందిన కోపాతిరేకమును గూర్చి నాకుగల సానుభూతిని వ్యక్తపరుపక పోయినచో, నేలము మోసకారి నగుదును."

నావాక్యము లెంత సత్యములు! ౧౯౧౨ సంవత్సర శరత్కాలములో ప్రారంభమై, ఒకప్పుడు ౫౦౦ సంవత్సరములనుంచి స్థావరముగనున్న తురుష్కులను ఐరోపాఖండమునుండి తరిమివేయునట్లుగ పడిన బాల్కనుయుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. అందలి యనుభవములు మహమ్మదీయుల కోపానలమును మరింత ప్రజ్వలింప జేసెను.

భారతవర్షమునందలి మహమ్మదీయుల భావములు మారిపోవుట

౧౯౧౧ సంవత్సరమునకు, తురుష్క, పారశీక మొరాకో రాజ్యముల శత్రువులపట్ల యాంగ్లేయుల ప్రవర్తనము, హైందవ మహమ్మదీయుల కుపితులనొనర్చి, ఆంగ్లేయ పరిపాలనయెడ విముఖుల నొనర్చివైచెను. ఈకారణమున, భారతవర్షమున నాంగ్లేయులను మహమ్మదీయులను గల పూర్వపు గౌరవస్నేహ భావములకు భంగమువాటిల్లెను. పరిపాలనమునందు ప్రజాళికసాధారణమగు ధైర్యసాహసములతో వార లాంగ్లేయపరిపాలనమును విమర్శింపజొచ్చిరి. ఆకాలమున నింగ్లాండుదేశమున బరిపాలనా కార్యముల నిర్వహించు నతివాదులపై భారతవర్షమునందలి తెల్లయుద్యోగులు గినుకదాల్చినను అట్టి ఆంగ్లప్రభుత్వచర్యలనుగూర్చియే విమర్శనల జేయసాహసించు, భారతీయులగాంచి, యనుమానాస్పదులైరి. 'కామ్రేడు' పత్రికపై తేబడిన యభియోగము, యిప్పుడంతరించిన ముద్రణశాసన మెంతహానిచేయునదగలదో, భారతీయులకు సువ్యక్తమొనర్చెను.

తురుష్కదేశమునుండి యరుదేరిన కరపత్రమును ప్రాప్తి మొనర్చుకొనుటకే 'కామ్రేడు' పత్రికపై నాయభియోగము దేబడెనని వీరెల్ల రెరింగినవిషయమే. మాసిడోనియా రాజ్యమున బాల్కను రాష్ట్రపాలకు లొనర్చిన ఘోరహత్యలవర్ణించుచు నాబాల్కను రాజ్యమును నిర్జింప క్రైస్తవుల తోడ్పాటునకై యీ కరపత్రమూలమున నాంగ్లేయుల వేడుకొనిరి. 'కామ్రేడు' పత్రికా విచారణ యింకను ముగియలేదు. ఇంతలో కాన్పూరుపట్టణమున జరిగిన విషయములు ముసల్మానుల మరింత కుపితుల నొనర్చెను. కాన్పూరు నగరమున నొక చిన్న మసీదులోని యొక పార్శ్వమును బడగొట్టుటయు ముసల్మానులాగ్రహపూరితు లగుటయు మున్నగునవి సంభవించెను.

ఇక్కారణమున, నెవ్వరికిని నుపకారిగాక హైందవమహమ్మదీయులం గలవరింపజేయు విదేశరాజ్యాంగపద్ధతులను, హైందవపరిపాలనా వైఖరులను, విడనాడుడని బ్రిటిషుపరిపాలనాధికారుల వేడుకొనుటకై నేనును, ఆతరుణమున మహమ్మదీయ మహాజనసభా కార్యదర్శియు, గలసి యింగ్లాండు రాజ్యమునకు బయనమైతిమి.

ఇక్కార్యమున మేము గొంతవరకును విజయమును గాంచితిమి. అంత నొక్క సంవత్సరములో, ప్రపంచమంతయు గల్లోలపరచిన మహా

విషాదములు సంభవించెను. ఐరోపామహాసంగ్రామము రేగుటయు, తురుష్కసామ్రాజ్యము ఆంగ్లేయదేశమునకు శత్రుపక్షమున జేరి సమర మొనర్చుటయు, తత్కారణమున లార్డుహార్డింజిగారొద్దకు భారతీయ మహమ్మదీయు లంపిన రాయబారము ఫలరహిత మగుటయు సంభవించెను.

సంగ్రామ ప్రారంభము; భారతవర్షమున మహమ్మదీయ సంచలనము

జర్మనుమహాయుద్ధము ప్రారంభమయినతోడనే ౧౯౧౪ సంవత్సరము ఆగస్టు 12 తేదిని నేను 'కామ్రేడు' పత్రికయందు వ్రాసిన వ్యాసమున, బ్రిటిషుపరిపాలకులకు జోహారు లొనర్పజాలని మహమ్మదీయ విద్యాధికుల యభిప్రాయముల వ్యక్తపరచితినని దలంచెదను. అందిట్లు వ్రాసితిని:—

"భారతీయులలో వివేకవంతులింకను కలరు. వారలు ప్రభుత్వమునకు సేవలొనర్చెదమని యార్భాటములు జేయక ప్రజలలో వారికి గల పలుకుబడిని వినియోగించి పరిపాలకులచిక్కుల తగ్గింపజూతురే గాని వృద్ధియొనర్ప బ్రయత్నింపరు. భారతవర్షమున ప్రస్తుతస్థితియందు బ్రిటిషుసామ్రాజ్యముతోడి సంబంధ మత్యంతావశ్యక మని విశ్వసింతురు. వారలు సద్భావప్రేరితులని జెప్పుటకు వేరొండు నిదర్శన మేమి గావలయు?

ప్రభుత్వ విమర్శకులు స్వలాభాపేక్షితులయ్యు, "చిత్తము మహాప్రభో" యను నామమాత్ర రాజభక్తుల కంటె విశ్వాసపాత్రులు.

తురుష్క-పారశీక, మొరాకో, రాజ్యములతోడిసంబంధములలో ఇంగ్లాండుదేశము, భారతీయ మహమ్మదీయుల యభిప్రాయముల గౌరవించినను గౌరవింపకున్నను; మొన్నటి మహాసంగ్రామమున తురుష్కుల ప్రవర్తనమును గూర్చి సార్వభౌముని యమాత్యులు నుడివిన నుడువులు, సమంజసమైనను గాకపోయినను, పరస్పర విరుద్ధములైనను గాకున్నను, ఆస్ట్రియారాజ్యము బాస్నియా హెర్జిగోవినా రాష్ట్రములలోను, యిటాలియారాజ్యము ట్రిపోలిపైని రాష్ట్రములోను, సంధిసూత్రముల మంటగల్పినతరి యాంగ్లేయులవర్యులు సంధిసూత్రములు పరమపవిత్రములని వారొనర్చిన ప్రకటనలకు విరుద్ధములైనను గాకపోయినను; ట్రిపోలిబాల్కను రాష్ట్రముల, స్తన్యపాన మొనర్చు పసిగ్రుడ్డులను, నిస్సహాయులగు యబలాసంతతులను, వృద్ధాప్యమున నడువనేరక మంచమున బడియుండు ముదుసలి జనంబులను, హత్యల గావించిన యుదంతమును వినిన, వారల యంతరాత్మల వేదన, జనించినను జనింపకున్నను; యేకసామ్రాజ్యముననే వలసరాజ్యపాలకులు, శ్వేతేతరులగు, సోదరప్రజలపై నెపుడు పరిపాలనము, సరసమైనను గాకపోయినను; తల్లిరాజ్యము తన యధికారమంతయు వినియోగించి, వలసరాజ్యాధికారులు గావించు దుష్కరంబు వారించినను, వారింపజాలక "నేనేమియు జేయజాలనని, గార్లుజాచినను"; చిక్కు-బాధ్యతల క్రమవిభాగముకొరకును, తమ రాజ్యంపు-భారతీయ లొనర్చు యాందోళనమును, భారతీయ నిరంకుశ ప్రభుత్వము స్నేహభావముతో వీక్షించినను అనూయాగ్రహభావములతో వీక్షించినను; వంగదేశ విభజనాందోళన సందర్భమున వారల రాజభక్తికి దగినట్లు వారల గౌరవించినను, వారల స్వామిభక్తిని దృణీకారభావముతో ద్రోసిపుచ్చినను; వారల పుణ్యక్షేత్రముల పవిత్రతయు, వారి పూజ్యతయు, ఎల్లెడల గౌరవించినను, గౌరవింపక, ప్రతిష్ఠాపనాచమును, సంతృప్తిచేయుట, కప్పుడప్పుడు బలిపెట్టినను; యీసందర్భము లెవ్వియు బరికింపకయే, మన ప్రకృతస్థితిని బరికించి, భారతజాతీయ వికాసమునకు ఆంగ్లేయరాజ్యశిక్షణ మావశ్యకమని తలంచి స్వాతంత్ర్యాభిలాషులవలె మే మాంగ్లేయరాజ్యమునకు హృదయపూర్వకముగ, రాజభక్తిపరాయణులమై మెలంగెదము. ఆంగ్లరాజ్యము, జర్మనురాష్ట్ర నావికాదళమును భస్మీభూత మొనర్చి యైరోపాఖండమునకు సర్వరాజ్యాధికారమును బట్టముకట్టుకొనినను; అట్లుగాక, తద్రాజ్యముయొక్క (ఆంగ్ల) బ్రహ్మాండనావికాదళమంతయు, ఉత్తరసముద్రములో మునిగి మటుమాయమైపోయినను, (Leige) లీజి లండనునగరముల ముట్టడించుచు, తద్రాజ్య (ఆంగ్ల) సైన్యంబులన్నియు హతమైనను, మేము చలింపక విశ్వాసపాత్రులమై యిట్లే మెలంగెదము. ఇంగ్లాండు రాజ్యమునకు మాయవసరము లేకపోయినను, నారాజ్యముతో మా కవసరము గలదు. రాజ్యాంగవ్యవహారములలో ఛాందసముగాక, పవిత్రతను విశ్వసింపుచు, శాంతి ప్రబలియున్న కాలమున భారతవర్షమునందలి నిరంకుశ రాజ్యాధికారవర్గముతో వివాదమునకు గడంగితిమి. యుద్ధసమయమున అంతఃకలహము సమసిపోవలయును! వివాదము లంతరింపవలయును.

"అనాలోచితముగ, మా కడనే శూన్యమగు సమరోత్సాహము నితరులలో జనింపజేయజాలక పోయినను మేమును, మాకు వశవర్తులగువారలును సంబంధించినంతవరకు, పాలకులు భయముదక్కి గండెలపై జేతులువైచి కొనుడని ధైర్యము గరపెదము. రాష్ట్రపాలకులను మండలాధికారులను, అటుండనిండు. పౌరసంక్షోభము నడంపవలసిన యెడ క్షుద్రగతుక భటునకైన తోడ్పడి వారికి వశవర్తులమై మెలంగెదము. ఇంతకంటె అధికముగ చెప్పజాలము. తక్కువ యొప్పుకొనజాలము. ఇత్యాదియే మాసిద్ధాంతము. దీని నెన్నడును విడనాడజాలము."

మిత్రులారా! కామ్రేడు పత్రికలోని నాదీర్ఘవ్యాసభాగములచే మిమ్ముల విసిగించియుందును. నాయుద్దేశము నెఱుంగదలచని మీరు నన్ను దప్పక మన్నింతురు. ఎట్టి అన్యాయములకును, నిరంతర నిర్లక్ష్యములకును గురియైనను మేమెట్టి సహనమును బ్రదర్శించితిమో దెల్పుటకును భారతవర్షమున వసించుచు మహమ్మదీయు లెట్టి సద్భావములతో మెలంగిరో లోకమునకు జాటుటకును, యీవ్యాసభాగము నిందు వివరించితిని.

టర్కీపట్ల భారతీయ మహమ్మదీయుల భావము

టర్కీయుద్ధరంగమున ప్రవేశించుటకు పూర్వము, ప్రభుత్వప్రేరణవలనను వారిద్వారాను కీర్తిశేషులైన తలాట్ పాషాగారికి యుద్ధప్రవేశమును గూర్చి బహుజాగరూకతతో నాలోచించి దిగవలయునని

డాక్టరు అన్సారీగారితో కలసి నేను తంతివార్త నంపితిని. లండను టైమ్సు మొదలగు పలుకుబడిగల పత్రికలయొక్క దుష్టయుక్తులగు బెదరింపులచే టర్కీ యుద్ధమున ప్రవేశించుట తప్పని సరియగుసమయమున కూడ "టర్కీయొక్క కర్తవ్యమును" గూర్చి నాచే వ్రాయబడినట్టియు, దీర్ఘమయినట్టియు, ఆంగ్లపత్రికా సంపాదకులచే మెచ్చుకొనబడి తమపత్రికల నందనువదింపబడి నట్టియు, టైమ్సు నందలి వ్యాసమునకు ప్రత్యుత్తరమైనట్టియు, 'కామ్రేడు'నందలి వ్యాసముచేత, హైందవమహమ్మదీయులు తమవిదేశీయప్రభుత్వమునకు సహాయముచేయుట కెంతవరకు సిద్ధపడిరో తెల్లముకాగలదు. విపులదీర్ఘాలోచనముచేసి తేల్చినట్టియు, ముసల్మానులను తమనిశ్చితతీర్మానముగా చేసికొనుడని సలహా నిచ్చినట్టియు నా వ్యాసమునందలి యభిప్రాయముల నిందు బొందుపరచుచున్నాను:

"నిజమైన దేశభక్తులందరును, హక్కులకొరకధికారవర్గముతో తమరుసల్పు ఆందోళనాధ్యాయమును కటిపెట్టి దానివయిపున కిప్పటిలో దృష్టిని మరల్పజాలరు. మనము ననుభవించు నిబ్బందులును, మనము కోరుచున్న సంస్కరణములును నెట్టివైనను, యింతకంటె తగినసమయము కొరకై వేచియుండగలవు.

"మన సమస్తకోరికలును తీర్చబడినను అనగా మనము కోరు ప్రగతులను సమ్మతించుచు మనకు మహమ్మదీయ విశ్వవిద్యాలయ మొసంగబడినను, పత్రికాశాసనము రద్దుచేయబడినను, యింకయేల— సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము లొసంగబడినను, నిప్పుడిట్టి విషయములకు తరుణము కాదని ప్రభుత్వము వారియెడల నమ్రముగ నివేదించి యట్టి సంస్కరణములను వందనములతో నిరాకరించవలసియున్నది. శాంతి కాలమే సంస్కరణముల నిచ్చిపుచ్చుకొనుటకు తగిన కాలము. మనము రష్యాదేశమునందలి పోలులవంటివారము కాము! మనకు లంచము పెట్టనవసరము లేదు!"

'మార్నింగుపోష్టు'యొక్క కలకత్తా లేఖరి వంటివానికికూడ నట్టి యుద్దేశ్యము సమంజసముగానే గన్పట్టెను. అయినను, యీవ్యాసమును వ్రాసినందుకే నా 'కామ్రేడు' పత్రికా ముద్రాలయముయొక్క ధరావతును కోల్పోవుటయు, తత్ఫలితముగ నాపత్రిక నాపివేయుటయు తటస్థించుట చిత్రము!! అట్టి సందర్భముననే యింగ్లండునందలి ప్రసిద్ధవార పత్రికలలో నొకటియగు 'న్యూస్టేట్సు మను' పత్రిక "భారతదేశమున రాజభక్తిని ప్రోత్సహించుట"యను పరిహాసగర్భితమగు శీర్షికతో వ్రాసిన ప్రధానవ్యాసమున యిండియా ప్రభుత్వమును తీవ్రముగ ఖండించెను. టర్కీతో యుద్ధము సాక్షాత్తుగ సంభవించినప్పుడు, భారతీయ వార్తాప్రచరణసంఘముయొక్కయు, రూటరుయొక్కయు, ప్రతినిధి యొకడు ఢిల్లీలో నాతో సంభాషించి, తరువాత మరియొకమాఱు కలసినపుడు రాజప్రతినిధియును సంభాషణము నాపత్రికలలో ప్రచురించుటకు పూర్వమే చదివి యానందించిరని నాతో చెప్పెను. టర్కీతో నింగ్లాండునకు యుద్ధము తటస్థించినను, భారతీయ మహమ్మదీయుల రాజభక్తి నిలిచియే యుండునని నేను నొకపత్రికలో వ్రాసియుంటిని. ఇప్పుడుకూడ నావిశ్వాసము గట్టిగ నిల్చియే యున్నదని సంభాషణమునందు తెల్పితిని. భారతదేశముయొక్క శాంతిని కాపాడుటకుగాను, ఆత్మలను భగవదర్పణము చేయుచు యుద్ధమున మాత్రము ప్రభుత్వమునకు సాయము చేయవలయునని నేను ముసల్మానులను కోరితిని. పరస్పరము పోట్లాడుకొనుదంపతుల సంతానముయొక్క స్థితితో వారిస్థితిని పోల్చితిని.

"తల్లిదండ్రులలో న్యాయాన్యాయము లెవ్వరివైనను, ఎల్లప్పుడు దానివలన నిబ్బంది వచ్చునది సంతానమునకే కదా."

మహమ్మదీయుల "రాజభక్తి"యొక్క పరిమితి.

ఈ సంభాషణమునందును, 'కామ్రేడు' పత్రిక యంతరింపక పూర్వము వ్రాయబడిన యంత్యవ్యాసమునందును కూడ, బ్రిటను దేశమును తన్మిత్రులచేతను, మహమ్మదీయమతమును గూర్చియు, తత్పవిత్రక్షేత్రముల గూర్చియు చేయబడిన పవిత్రవాగ్దానముపై, ముసల్మానులు సంపూర్ణవిశ్వాసము కలిగియున్నారని గట్టిగ చెప్పితిని. అరేబియాదేశముపై దండెత్తగూడదనియు, పవిత్రక్షేత్రములపై స్వతంత్ర మహమ్మదీయరాజ్యముయొక్క యధికారమున కెట్టి భంగమును కలుగకూడదనియు నేను నొక్కి వక్కాణించితిని. మతరాజభక్తులలో వారి రాజభక్తియే మాకు కావలయును గాని, వారి మత మెట్లైనను మాకు జోక్యము లేదని, మన మహమ్మదీయేతరప్రభుత్వమువారు రక్షప్రాయమై పడరో, భారతీయ ముసల్మానుల యీ మాత్రపు కోర్కెలనైనను పాటింపవలదా? ప్రతివాడును ఏవిషయముల రాజాజ్ఞకు లోబడవలయునో, యేవిషయముల దైవాజ్ఞకు లోబడవలయునో తెలిసి ప్రవర్తింపవలయునను క్రీస్త్వాజ్ఞలను తప్పక భారతీయ ముసల్మానులు నిర్వర్తింతురని చెప్పి నా సంభాషణము పూర్తి చేసితిని. వార్తాపరీక్షాధికారి తమ మతమునందాసక్తి గల క్రైస్తవుడయ్యు, మిగిలినవార్తనంతయు నున్నది యున్నట్లుంచి, యేసుక్రీస్త్వాజ్ఞగలభాగమును మాత్రమే కొట్టివేసెనని, యాసంభాషణమును వ్రాసికొనిన ప్రసిద్ధపత్రికాప్రతినిధి నాకు తెలియజేసెను. దూరదర్శియగు నా యధికారి మతమునకంటె రాజ్యాంగమే ప్రధానమని తలంచెగాన, రాజునెడల కర్తవ్యమును వారికి తెలిపినయెడ, వారికి మతము పట్ల చూపవలసిన కర్తవ్యమెక్కడ జ్ఞప్తికివచ్చునో యని భయపడెను కాబోలు!

ముస్లిము మతతృణీకారము; వారి హక్కులయెడ నిరసనము

అచిరకాలముననే నేను చెప్పినట్లు జరిగెను. మనయెడల వారిచే చూపబడిన కృతఘ్నతయొక్క చరిత్రము కేవలము మొన్న మొన్నటి దగుటచే దానిని విపులముగ తెల్పుట యనావశ్యకము. యుద్ధకాలమున ఖాలీఫాపైనను, మతరక్షణకొరకై పోరాడువారిపైనను యుద్ధముచేయుచున్న మన ప్రభుత్వమునకు, తమ మతధర్మములకు విరుద్ధమైనను కూడ, భారతీయ మహమ్మదీయులు సాయముచేయవలెనని

వచ్చెను. సిరియా, పాలెస్తీనా, మెసపొటేమియా, భాగములు గాగల 'జజీరతుల్ అరబ్' దేశము, వారి మతధర్మానుసారముగ నెన్నడును మహమ్మదీయేతర పాలనమునందుండుట స్పష్టపడకుండుట విధియైనను, బ్రిటను చేతను ఫ్రెంచివారి చేతను నది యాక్రమింపబడి, వారిమతకర్తయొక్క యంత్యాజ్ఞాపాలనకు విరుద్ధముగ నిప్పటికిని విదేశీయ పాలనము నందే యున్నది. మతకర్తయొక్క వంశీయుడును మహమ్మదీయమత పాలకుడును నగు ఖాలీఫా యధీనమునుండి మహమ్మదీయుల పవిత్ర క్షేత్రము లపహరింపబడెను. ఆ క్షేత్రములు కేవలభవనములవలె చిన్నవి కావు. విశాలదేశ భాగములు. ఖాలీఫాయే వానికి ధర్మానుసారముగ పాలనకర్త. వానిలో నత్యంతపవిత్రములగు మెక్కా, మెదీనా, జెరూసలెము మను మూడు పవిత్రనగరము లిమిడియున్నవి. ఈనాటికిని వాని నాక్రమించి పాలించి కాపాడునవకాశము ఖాలీఫా గారికి కలుగకపోయెను. ఖాలీఫా గారి రాజ్యము విచ్ఛిన్నము చేయుటయు, అందలి భాగములపై మహమ్మదీయేతరపరపాలనమును విధించుటయు. విమత రాజ్యముల యొత్తిడిచే, టర్కీని తన స్వమతమును రక్షించుకొనజాలనంత బలహీనను జేయుటయు, తమవిధ్యుక్తధర్మము లని మిత్రమండలి లోని రాజ్యములన్నియు గొంతెత్తి చెప్పినవి. అట్లనిన కోరినవారిలో తుదివరకును గొప్పగ నిర్దయతో వాదించిన దొక్క బ్రిటను దేశమే.

రణధర్మములకును శాంతిధర్మములకును గూడ విరుద్ధముగ తాత్కాలికసంధియైనతరువాతకూడ పైని చెప్పిన నిరంకుశవిధానము నచ్చులలోనికి తెచ్చుటలో గ్రీసుదేశ మింగ్లాండుచే నియమింపబడిన ప్రతినిధి యయ్యెను. లాసేను సంధియందు యిస్మతుపాషా గారికి మిత్రమండలివారందరునుకూడ విఘ్నముల గల్పించినను ఈ విషాదకరమగు చరిత్రయొక్క తుదివరకును ఘాజీముస్తఫా కమాల్ పాషా గారి కింగ్లాండే ముఖ్య ప్రతికక్షి. మహమ్మదీయేతరులచే బలవంతముగ నాక్రమింపబడినట్టియు పరిపాలింపబడుచున్నట్టియు దేశములందలి మహమ్మదీయులకు స్వయం నిర్ణయాధికారమును నిరాకరించుట మొదలగు పరోక్షసాధనములచే కూడ మహమ్మదీయ ప్రజలును రాజ్యములును శిక్షింపబడిరి. పరిస్థితు లిట్లుండ శాంతిసభయందు ప్రాతినిధ్యము లేకపోవుటచేతను, మిత్రమండలిసమావేశములో ప్రాతినిధ్యమున్నను ప్రతినిధులనబడువారు నిజమైన ప్రజాప్రతినిధులు కాకపోవుటయును గాక పత్రికాశాసనము, హింసాదేశఘాతుకశాసనము, 1818 సంవత్సరపు 3వ సూత్రమును, ఇవిచాలక దేశమునందు కొన్ని భాగములలో నీపైవానికి తోడుగ సైనికశాసనమును నుపయోగించుట మొదలగు హేయములునట్టియు భయంకరములైనట్టియు నిరంకుశాయుధములచే భారతమహమ్మదీయాభిప్రాయముల నణచుటకు ప్రయత్నములు సలుపబడెను.

కాలము పునస్సమ్మేళనమునకు తగియుండెను

మహమ్మదీయ రాజ్యముల యెడలను, ప్రజలయెడలను దానిచే జూపబడిన విరోధమునకు ఫలితముగ దానికొరకన్ని విధముల త్యాగము గావించినను నీవిదేశమహమ్మదీయేతర ప్రభుత్వముయొక్క సహాయ సానుభూతులపై యాధారపడియుండుట పొరబాటనియు, తమకు నిజముగ సహాయసానుభూతులు వలయుచో హిందూదేశమునందలి సోదరమతసంఘములతో న్యాయమైనట్టియు శాశ్వతమైనట్టియు సంధి చేసికొనవలయుననియు, భారతీయమహమ్మదీయుల యభిప్రాయములు మారెనని మున్నె విన్నవించితిని. తూర్పుబంగాళమునందలి మహమ్మదీయుల యెడల చూపబడిన ద్రోహముచేత పైయభిప్రాయములే నిజమైనవని స్థిరపడిపోయెను. అంతియగాక మరల హిందూమహమ్మదీయమైత్రి యాలవడుటకు తగినకాలము తటస్థించెను.

వివాహశ్చ వివాదశ్చ సమయోరేవ శోభతే

యెవ్వనట్లు వ్యవహారములందును, మైత్రియందును, పరిణయము నందును, బాంధవ్యమునందును, యెవ్వరెవ్వరు కలియుచున్నారో వారి వారికి భేదములు తక్కువగను, సామ్యము లెక్కువగ నుండుట యవసరము. రాజకీయమునకూడ ఈసూత్రము వర్తించుచున్నది. సంపన్న, దరిద్రులయొక్కయు, బాలవృద్ధులయొక్కయు, పండితపామరుల యొక్కయు, కలయిక, సంభవమే యైనను, సర్వసర్వత్రకిష్టమైనవిషయము కాదు. ఒక్కతరమునకు పూర్వము బలవంతులను దుర్బలులను నొకకాడిని కట్టి నడపుటకును ప్రతిఘటించుట సయ్యదుఅహమ్మదుఖాను గారి సహజ సూక్ష్మదర్శిత్వమును చాటుచున్నది. మింటో-మార్లే సంస్కరణములనుగూర్చి చర్చింపబడుచున్న కాలమున, రాజ్యాంగవ్యవహారములలో ముఖ్యముగ కావలసిన స్వపక్షనిర్వాహణశక్తిని కొంత సంపాదించిరి. ట్రిపోలీయుద్ధము సంభవించినవాడిగ వారు ప్రభుత్వముయొక్క నిర్బంధవిధానమును ప్రతిఘటింపవలసియే వచ్చెను. భారతభూమియందలి మహమ్మదీయ సంఘము, తనకంటె రాజకీయవ్యవహారములయందు ముందంజవేసిన సంఘములతో కలసికొనుటకీమహత్కాలమున బహుపట్టుదలతో శ్రమపడి దాదాపు వానితో కలసికొనగలిగెనని చెప్పుటలో నాకు నాస్వసంఘమును పొగడుకొను నుద్దేశ్య మెంతమాత్రమును లేదు.

కలయిక

మేము నిర్బంధితులమై యుండ, నేనును నాసోదరుడును సూచించిన ప్రకారము, 1915 సంవత్సరమున మహమ్మదీయమహాసభ బొంబాయి నగరమున సమావేశమాయెను. ఇచ్చటనే ఆసంవత్సరము కాంగ్రెసు మహాసభయు జరుగనుండెను.

చిరకాలము కాంగ్రెసు వ్యవహారములలో బాల్గొనినధీరుడు, మజురల్ హాకుగారీ మహమ్మదీయమహాసభకు మహావైభవముతో నధ్యక్షు డయ్యెను. ఈతడు, మహమ్మదీయ మహాసభాసంస్థాపకులలో చేరెన్నికగన్నవాడు. మహమ్మదీయులందరును, ముప్పదిసంవత్సరముల క్రిందట సయ్యదు మహమ్మదుఖాను చెప్పినమార్గముననే నడచుచు కాంగ్రెసు మహోద్యమము పట్ల, వైమనస్యమును చాటుచున్నను, ఈతడు మాత్రము ధీరుడై కాంగ్రెసునే యనుసరించియుండెను. కాంగ్రెసు, మహమ్మదీయ, మహాసభల ప్రముఖుల రావించి యొక్కచో సమావేశమొనర్చి, యుభయపక్షములకును మైత్రి సమకూర్చుటకై యొక సభగావింప మహమ్మదీయసంఘముచే నీత డనుజ్ఞాతు డయ్యెను. ఆజ్ఞా

గారి ప్రేరేపణయు, సభాధ్యక్షుని బలసత్వములును, మహమ్మదీయుఁడై సుప్రసిద్ధ దేశభక్తాగ్రగణ్యుడైన, మౌలానా హజరతు మోహినీ గారి అకుంఠితధైర్యసాహసములును, అన్నియు గలసి, యీ యుభయసంఘములకును, నైకమత్యమును నొనగూర్ప తోడ్పడెను. ఈ కలయికయే, యితిహాసప్రసిద్ధ మగు, లక్నోపుర యొడంబడికకు గారణభూతమై చెన్నారెను.

మహమ్మదీయ సంఘాభ్యుదయ మెంతత్వరితముగ నుండెనో, యొకానొక మహమ్మదీయవితర్కకుఁడు గావించిన హాస్యరసపూరిత మగు నీక్రింది విమర్శనలబట్టి సుబోధక మగును:—"బొంబాయినగరమున జరుగుచున్న అఖిలభారతజాతీయమహాజనసభ కధ్యక్షుడగు, వంగదేశీయుడగు నవాబు లార్డుసింహాగారును, పరిసరాష్ట్ర మగు బీహారునందు వసించుచు సోదరన్యాయవాది యగు, మహమ్మదీయ మహాసభ కధ్యక్షుడగు మజూరుల్ హాకు గారును, నొక్క రైలుబండి మీదనే బొంబాయి నగరమునకు బోవుచుండుట తటస్థించెను. ఆయిద్దరును గలసి బొంబాయికి బయనమొనర్చుచు, పోల్చిచూచుకొనుటకై వీరలొండొరులు తమ యధ్యక్షోపన్యాసముల, నడిగి తీసికొని పొరబాటున నెవరి యుపన్యాసముల వారు మరలనీసికొనమరచుట అంతట విధివశమున మజూరల్ హాకు గారు, నిశితవాగ్జాలపూరిత మగు వంగదేశీయుని యుపన్యాసము తనమహమ్మదీయ సభాస్తారులకు జదివెనట, నిరంతరరాజభక్తిపరాయణు డగు మజూరల్ హాకు గారి రసవిహీనమై యుత్సాహభావశూన్యమైన యుపన్యాసమును సింహాగారు తన ప్రతినిధులకు జదివి వినిపించెనట."

బొంబాయిసమ్మేళన మెట్టి యనివార్యములగు భావిపరిణామములకు గారణభూతముగా నుండెనో, ఆంగ్లప్రభుత్వమున క్షీపట్టున గోచరించెను. ఇట్టి శుభసూచనలతో ప్రారంభమయిన మహమ్మదీయ మహాసభను ఏతత్సభాకార్యనిర్వాహకులు రహస్యముగ ముగింపవలసి వచ్చెను. ఈవిషయము ఇతిహాసప్రసిద్ధము. కాంగ్రెసు మస్లిము మహాసభ లంతటనుండియు ప్రతివత్సరమును, నొక్కచోటనే సమావేశమై, సంపూర్ణ సంయోగ భావములతో కార్యనిర్వహణ మొనర్ప దొడంగెను. భావిఫల మనివార్యము. ఈ సందర్భము ప్రభుత్వమువారలు ముందే గ్రహించి యుందురు. అహమ్మదాబాదునగరమున కాంగ్రెసు మహాసభాధ్యక్షపీఠము నధిష్ఠింపవలసిన తరుణమున ఏతత్సభాధ్యక్షుడు, అలిపూరు కారాగృహమున బంధింప బడియుండ ఆసంవత్సరమే మస్లిము మహాసభాధ్యక్షపదవి నలంకరించిన, ఏతత్సభాధ్యక్షుడు తన యధ్యక్షోపన్యాసకారణమున సార్వభౌమునితో రణముదలపెట్టె నను నెపంబున, విచారింపబడి, న్యాయవిచారణసంఘము (జ్యూరీ) ఆత డట్టి దోషము నొనర్పలేదని నిర్ణయించినను, రాజద్రోహ మొనర్చెనని శిక్షితుడై అహమ్మదాబాదు కారాగృహమున బందీయయ్యెను. బంగాళమునందును తదితరప్రాంతములందును, చిత్తరంజనుడు స్వరాజ్యపక్షమునకు దిగ్విజయము జేకూర్చుచుండ, హజరతు మోహానీ మహాత్మునితోబాటు యెఱ్ఱవాడచెరసాలలో నిర్బంధావాస మనుభవించుచుండెను. ఇంతియ [illegible], ఖైదీలు నేరములుచేయుటకు అవకాశములు దక్కువగనున్నను, హజరతు మోహానీ గారెట్లో తనకీర్తిను ద్విగుణీకృతమొనర్చుకొని, యిది వఱలో జ్యూరీ గావించిన పొరబాటును సవరించి, గౌరవప్రదుడై, మహమ్మదీయ సంఘమున కెంతయు, కీర్తిసంధాయకుడయ్యెను.

నిఖిలభారతీయక్షేమమును మహమ్మదీయులు గుర్తించుట

నిరంతరమును విదేశపరిపాలకుల తోడ్పాటునకే యాసింపక, సోదరసంఘములపై నపోహల దరిజేరనీయక మహమ్మదీయ సంఘముల క్షేమమును బరిరక్షించుటతోడనే యంతయు దీరిపోవలేదు. భారతీయులకును, భారతవర్షమునకును గావింపబడు యన్యాయపరంపరల జూచి, మహమ్మదీయులు, యుపేక్షవహించినయెడల వారలు, మానవాతీతులయినను గావలయు, పశుప్రాయులైనను గావలయు. ఆంగ్లేయ [illegible], ప్రజల కొదవిన కష్టముల నెప్పుడో యొకప్పుడు, నివారింపక పోదని తమనాయకులింతవరకును నుపోద్బోధించియుండుటచే, మహమ్మదీయులు, "తొందరయేల, నిదానించి చూచెదము గాక" యను సిద్ధాంతము నవలంబించి, చిరకాలము నిదానించిరి. కాని వారు జూచిన దేమి? భారతీయులకు జరిగిన యన్యాయపరంపరలు, దుష్టశిక్షణ మొనర్చినదియు లేదు. దుర్ణయము లొనర్చినవారిని బశ్చాత్తప్తుల జేసినదియును లేదు. ఎట్టకేలకు వారలయోరిమి తరిగిపోయెను. ప్రతివత్సరమును మహమ్మదీయులు తండోపతండములుగ కాంగ్రెసు సభ్యులుగ జేరిపోవ నొడంగిరి.

ఇయ్యది యెంతయు శుభసూచకము. ఏలనన మహమ్మదీయు లిప్పుడు, స్వల్పములగు ప్రత్యేకసంఘక్షేమముల నే గాక నిఖిలభారత క్షేమమును బరిరక్షించుటగూడ వారివిధ్యుక్తమేయని, వారలు గుర్తింప నారంభించిరి. మహమ్మదీయు లంతమాత్రమున, భారతీయులు గాక పోలేదని వారలు, మునుపటికంటె నెక్కువగ గుర్తింపసాగిరి. కలకత్తా, బొంబాయి, ఢిల్లీనగరములలో జరిగిన భారతీయ మహాసభలు "జాతీయ" బిరుదునామమును సార్థకముజేసికొనెను. ముప్పది సంవత్సరముల క్రిందట తాత్కాలికావసరములబట్టి కాంగ్రెసు మహాసభకు బోగూడదని సయ్యదు అహమ్మదుగారు గల్పించిన యాటంకముల సంపూర్ణముగ దొరవాడి 1919 సంవత్సరమున అమృతసరమున గావింపబడు కాంగ్రెసు మహాసభకు బోవుడని మహమ్మదీయ జనసంతతుల బురికొల్పిన మహాపుణ్యము డయ్యరు సేనానికి దక్కెను. అమృతసర కాంగ్రెసుమహాసభ యట్లు భారతజాతీయవికాసమును బ్రకటన మొనర్చెను. డయ్యరుసైనికభటులు విడిచిన తుపాకిగుండ్లు హిందూమహమ్మదీయ విభేదములను బాటింపలేదు, మహమ్మదీయులకంటెను రాజభక్తిపరాయణులగు మనసిక్కువీరులుగూడ హిందూమహమ్మదీయులతోబాటు తమరక్తధారలచే నమృతసరపుణ్యభూమిని దడిపి రక్తసిక్త మొనర్ప భగవాను డుద్దేశించెను.

మహాత్ముని యాగమనము

జలియన్వాలాబాగునందు ప్రజ లనుభవించినకష్టము లనూహాతములు; సంతోషముతో ననుభవించినవి కావు. పిమ్మట పాలకకర్తల

పాంచాలమున సైనికశాసనము ప్రయోగించి బీభత్సపరిపాలనమును నెరపి తద్రాష్ట్రప్రజలభయభ్రాంతులజేసి నిశ్చేష్టితుల నొనర్చివైచినట్లు గాన్పించెను. కాని అందరును గలసి బాధల ననుభవించుటవలన పాంచాలదేశీయులకు జాతీయమతాభావములు స్ఫురించెను.

ఇందులకు విషాదమొందినది యొక్క పాంచాలరాష్ట్రమే గాదు. దేశారాధకు లెందరో పాంచాలదేశమునకు బోవదొడంగిరి. ఈమహాసందిగ్ధకాలమున జరిగిన యితిహాసప్రసిద్ధ మగు విషయము మహాత్ముని యాగమనము. వారలు సయితమిది ప్రసిద్ధమగు విషయమని యొప్పుకొందురని నానమ్మకము. ఆంగ్లులను, ప్రపంచమున తక్కిన రాజ్యములలోని ప్రజలను, మహాత్ముని యద్భుతకథనము తెలిసియేయుండుటచే మరల నిచ్చట విస్తరింప నవసరము లేదు. భారతవర్షమున న్యాయము గల్గనిచో, భారతభూమికి స్వరాజ్యము లభింపనిచో, ఖండాంతరముల వసియించు హైందవులకు న్యాయము గల్గునని తలంచుట వెర్రియని మహాత్ముని దక్షిణాఫ్రికా యనుభవములవలననే యీతనికి దెల్లమయ్యెను. దీనియర్థము బ్రిటీషు సామ్రాజ్యముతోడి సంబంధము దెగపోవలయునని గాదు. ఎవనికూరిమి ప్రశంసాపాత్రమయ్యెనో ఆట్టిమహాత్ముడే గాక, అంతసహనము గలదని చెప్పుకొననేని నాయంటి యీతని యనుచరులుగూడ కడపటి నాలుగువత్సరములనుండియును మహాకష్టము లనుభవించుచుండినను, భారతవర్షమునకు దగినస్వరాజ్యము బ్రిటిషుసామ్రాజ్యముతోడి సంబంధమునకు విరుద్ధము కాదని యిప్పటికిని నమ్మెదరు. కాని బ్రిటిషు పరిపాలకుల హృదయము మార్పునొందవలయును. వారలు పూర్వ మొనర్చిన యకార్యములకు ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొనవలయును. మహాత్ముడు మాతృదేశమునకు దిరిగివచ్చినది నిక్కముగ దాస్యబంధనములనుండి భారతభూమిని దప్పించుటకే.

కాని మహాత్ముడు విశ్వసించినట్టియు తనసోదరదేశీయుల కుపదేశించినట్టియు మార్గములు రాజకీయములే. ప్రధానమైన పాశ్చాత్యఖండమున రాజకీయము లని పిలువబడునట్టివి కావు. మానవకళ్యాణమునకే యవతరించిన మహాప్రవక్తలకు వలెనే యీ యనఘుని తత్త్వశాస్త్రజిజ్ఞాసకై విభాగ మెట్టున్నను జీవితము నిశ్చయముగ భిన్నభావసమ్మేళనము. ఆయనదృష్టియందు మతరాజకీయములు పరస్పరవిరుద్ధములు గావు.

క్రీస్తుయూదులును: సమానపరిస్థితులు

అతడొనర్చిన యుపదేశములబట్టియు అతడనుభవించిన కష్టములబట్టియు మహాత్ముని క్రీస్తుతో కొందఱు పోల్చుచున్నారు కానియీ యుపమానము పలువురు గుర్తించినదానికంటె నింకను జాలదూరము వర్తించును. క్రీస్తు యూదుడై జన్మించెను. వాని యనుచరులందరును అతడు దావీదువంశమున జన్మించిన దేవదూత యనియు, అంతరించిపోయిన యూదుల స్వాతంత్ర్యాధికారముల మరల వారికి జేకూర్ప నవతరించెననియు యాతనిని శ్లాఘింప దొడంగిరి. సమేరియా రాజ్యమున వసియించిన దశజాతులకథనమువలన పాపఫలశాపధర్మము విదితమయ్యెను. శుద్ధకాల మీజాతులు దుష్కృత్యముల గావించి ధర్మగ్లాని యొనర్చుటచే తత్పాపఫల మనుభవించిరి. ఇత్యాది యితిహాసగంగమున జరిగిన గొప్ప విషాదకథనము. క్రీస్తు జన్మింపక పూర్వ మేడువందల సంవత్సరములక్రిందట నీదశజాతులను అస్సీరియా రాష్ట్రముచే బరాభూతులై నాశముగావింపబడిరి. హతశేషులు చెల్లాచెదరైరి.

ఈ పాపపరిణామసూత్రము మరల నూటపాతిక వత్సరములకు బిమ్మట, పాపకృత్యము లొనర్చుటలో వీరికి దీసిపోవని జూడియా ప్రజల విషయమునగూడ నిక్కమయ్యెను. బాబిలోనియా దేశాధీశ్వరుడగు, 'నెబుకాడ్నెజారు' నృపాలుడు, సోలమనుచే నిర్మింపబడిన దేవాలయమును విధ్వంస మొనర్చి యూదుల బందీలగా గొని దేశభ్రష్టుల గావించెను. అప్పటినుండియు యూదులు పగదీర్చుకొనుటకును, వీగిపోయిన స్వాతంత్ర్యాధికారముల మరల సముపార్జించుకొనుటకును దలంపుగొనిరి. 'సైరసు' విజయమునవలన వారల యాసలు ఫలించిన ట్లగపడెను. దేవాలయ పునర్నిర్మాణము ప్రారంభమయ్యెను. దావీదువంశజన్ముడైన, జెరుబ్బాబిలు, వారల కెన్నటికైన స్వాతంత్ర్యసంపాదన మొనర్చి కీర్తిగాంచునని యాతనిపై యాశబెట్టుకొనిరి. దావీదువంశము, జెరుబ్బాబిలుతో పునర్జీవితమై; దేవదూత జ్యోతిషము నిజమయ్యెనని తలంచిరి. కాని యా కాలమున దేవదూత జ్యోతిషము ఫలింపలేదు. జక్కరయా సింహాసన మధిష్ఠించినంతనే జెరుబ్బాబి లదృశ్యుడయ్యెను. అతడేమయ్యెనో తెలియదు. అతడెన్నడును గిరీటము దాల్పలేదు. అతడు పితరుల సింహాసన మధిష్ఠింపలేదు. యూదులిక నెన్నండును స్వాతంత్ర్యసౌఖ్యము ననుభవింప నీశ్వరు డనుగ్రహింపలేదు. కాని గ్రీకులును, రోమనులును, రాజ్య మేలినంతకాలమున, యూదులు తమ యాశల వీడలేదు. గ్రీకు రోమక నాగరికతలు, మహావైభవముతో ఆసియాఖండమునకు వెడలినప్పుడు, యూదులకు మరల ఆశలు చిగిర్చెను. న్యాయాధికారియై పగదీర్చునని, యూదులు దేవదూత నెంతయు ప్రేక్షించిరి. పరిభవచింతానలముచే క్రాగి, దురభిమానప్రేరితులైన యీ యూదులలో జనించిన క్రోధాగ్ని జల్లార్చుటకై ప్రపంచమంతను నల్లలాడింపగల యొక మహావిప్లవము, ఒక పునరుద్ధారణ, మావశ్యకమయ్యెను.

రోమకసామ్రాజ్యమునుండి యొకవిధముగ స్వాతంత్ర్యమును సంపాదింపగలిగిన "హెరాడ్" ఏసుక్రీస్తు జననమొందిన సంవత్సరప్రాంతముననే చనిపోయెను. అతని మువ్వురుకుమారులును ఆంగ్లేయుల పరిపాలనక్రిందనున్న మన "రాజా" లస్థితిని బోలి, రోమనులకు సామంతులైరి. ఏసుక్రీస్తు బాల్యమునందు రోమచక్రవర్తియగు "అగస్టసు" యెరూషలేము పట్టణపాలకుడైన "ఆర్కిలాసు"ను పదభ్రష్టుని గావించినపిమ్మట, స్వపరిపాలనాఛాయయైన లేకుండ నశించెను. అంతటనుండియు సామ్రాజ్యప్రతినిధిచే పరిపాలింపబడు సిరియారాష్ట్రమునందు "జూడియా" యొక అంతర్భాగమైపోయెను. క్రైస్తవమత చరిత్రయందు ప్రసిద్ధిగాంచిన "పాంటియస్ పైలాటు" లోనగు పరిపాలకులు పలువురు రోముపక్షమున నధికారము నిర్వహించుచు ముఖ్యవిషయములలో సిరియాను పాలించు రాజప్రతినిధికి లోబడి [illegible]

తమపాలనయందున్న ప్రజలలో, నిరంతరము ప్రజ్వరిల్లుచుండిన మహానలమును చల్లార్ప విశ్వప్రయత్నము లొనర్చుచుండిరి. యూదుల మత ఆవేశమువలన రగుల్కొల్పబడిన యశాంతి యా కాలమునందంతటను యెరూషలేము పట్టణమును కలవరపరచుచునే యుండెను. తమప్రాణములైన సరకుచేయని మతావేశపరులు ప్రతిదినమును రోమకపతముము నిర్మూలింపవలెననియు, హేరోడ్ ప్రభువుల కాలములో యూదుమతమునకు విరుద్ధముగ నెలకొల్పబడిన చిత్రకళానిర్మాణముల ధ్వంసము గావింపవలెననియు యత్నించుచునే యుండిరి. "సమారిటను"లు కూడ నిట్టియుద్యమములచే నావేశింపబడి యుండిరి. యూదుల సిద్ధాంతములకు వ్యతిరేకముగ ప్రవర్తించినవారి నెల్లరను సంహరించుటయే తమ ధర్మమని విశ్వసించి, అందులకు సంసిద్ధులైయుండిన "జెలోట్సు" "సికారియై"యను రహస్యహంతకులును బయలుదేర నారంభించిరి. వీని యన్నిటికంటెను ఏసుక్రీస్తునకు సంబంధించినయుద్యమ మొకటి యుండెను. అందు ప్రధానుడు "లీలియా" వాస్తవ్యుడగు "జూడను" విదేశీయ ప్రభువులచే పన్నుల విధించుటయందుపయోగింపబడుటకై ప్రారంభింపబడిన జనాభా పద్ధతి ప్రజలకెల్లరకును ఏహ్యముగ నుండెను. క్రైస్తవశకము ౬ వ సంవత్సరమున నేర్పాటు గావింపబడిన జనాభావలన విదేశీయ ప్రభుత్వమునెడ గల మతవిద్వేషము మరింత ప్రబలి దేశమునందల్ల కల్లోలము కాజొచ్చెను. యూదుల ప్రతిఘటన్వితకార్యములకెల్ల పుట్టినిల్లనదగు నుత్తరప్రాంతమునందు విప్లవము ప్రారంభమయ్యెను. ఫ్రెంచి చరిత్రకారుడగు "రినాన్" చెప్పినటులు, "ఎల్లరును నొకమహాత్ముల ముదయింపనున్నదని విశ్వసించిరి. మతగ్రంథములకు వివిధములైన విపరీతార్థముల కల్పించి తమతమల యాశలనన్నిటిని ధ్రువపఱచుకొనసాగిరి. ధర్మాత్ములకు శాంతిని ప్రసాదించి, భగవన్నిర్దిష్టకార్యమును శాశ్వతముగ సఫలమునొందింపనున్న, భావిరాజ్యస్థాపనా సూచనలును విధానములును కూడ ప్రాతనిబంధనగ్రంథములందలి ప్రతిపంక్తియందును వారికి గవ్పట్టినట్లయ్యెను."

ఏసుక్రీస్తు గావించిన నైతికపరివర్తనము

ఏసుక్రీస్తు తనమతబోధను ఉపక్రమించుసమయమునకు ప్రపంచ పరిస్థితుల పరికించి, సంస్కరణసాఫల్యమునకై నేమార్గము నవలంబించి, యెట్టిసాధనముల నుపయోగింపవలెనో ముందుగ నిర్ణయించుకొనవలసియుండెను. పశుబలప్రయోగము అన్ని సందర్భములందును త్యాజ్యమని ఏసుక్రీస్తు రూఢిగనమ్ముటచే, అహింసాతత్త్వమునందే సంపూర్ణవిశ్వాస ముంచె నని, క్రైస్తవమతాచార్యులు బోధించుచున్నారు నే నట్లు దలపను. తత్కాలశాస్త్రములబట్టి యప్పటికి దౌర్జన్యపద్ధతుల నవలంబించుట యసంభవమని యాతని తలంచినందువలననే ఆతడు అనిరోధపద్ధతిని చేపట్టెనని నమ్ముచున్నాను.

అనగా, పశుబలమును ఆత్మసమర్పణచే నిర్జింప నిశ్చయించెను. ఆటుతరువాత కర్బలా రణరంగమున 'హుస్సేను' సైత మటులనే గావించి తన ఉభయులకు భేదమేమున హుస్సేను పాణితలమున ఖడ్గము ధరించియే మరణించెను. క్రీస్తుచేసికొనిననిర్ణయమునుగూర్చి మనయభిప్రాయ మెట్లున్నను 'జూడస్'వంటి ఆనాటి కేవలరాజకీయసంస్కర్తలకును నాతనికిని మూలసూత్రమునందే గొప్ప భేదమున్న సంగతి నిశ్చయము. ఆనాడు ప్రజాసామాన్య మవలంబించుచున్న రాజద్రోహ పద్ధతులు నిష్ఫలములని జూడస్ చరిత్రవలన ఆతనికి స్పష్టమయ్యెను. "నా రాజ్య మీయిహలోకమునకు సంబంధించినది కాద"ని యేసుక్రీస్తు చెప్పినప్పుడు ఆతని యుద్దేశ మేమి? సైతానును (అనగా ఈలోకపు రాజును) సైతానుసాధనములచే చంపదలపలేదని దీనిభావము. ఆయనపద్ధతులు యీలోకసామాన్యపు" పద్ధతులు కావు. కాని, అంతమాత్రముచే నాతడు "పారలౌకికు"డని చెప్పుటకును వీలులేదు. దానిభావ మేమనగ, ఆతడీలోకసామాన్యపద్ధతి నవలంబించువాడు కాడని మాత్రము అర్థము. ఆతడు తన జీవితారంభమందే రాజకీయవిప్లవకారుడుగ మాఱుట కెంతయో ఉద్రేకముండెను. కాని అతడాయుద్రేకమునకు లొంగక దానిని జయించెను. ఆతడు గావింపదలచిన విప్లవము నైతికవిప్లవముగాని రాజకీయవిప్లవము కాదు. కాని, పాప మాతనికి "విప్లవకారుల" యవస్థ మాత్రము తప్పినదికాదు. అప్పుడు రాజ్యాధికారిగనున్న "పైలాటు" గారి యుత్తరువుప్రకారము మాతనిని సిలువపై వేసిరి. ఈకొరతవేయు నప్పుడాతనిని పరిహసించుటకై ఆతనికి "యూదులరాజు" అనుబిరుదమునిచ్చిరి. పైకి ఇది పరిహాసాస్పదవాక్యముగ గాన్పించినను, ఇది నిజముగ ఆ రోమకు అధికారియొక్క అనుమానములను సూచించుచున్నది. స్వతంత్రమనగ అన్నిటికంటెముందు సత్యము ఆత్మపారిశుద్ధ్యములుండితీరవలె నని క్రీస్తుయొక్కమతము. "రినాన్" అను ఫ్రెంచి చరిత్రకారుడు తనకాలమునకు సరిపోయినమనిషి యని నాతాత్పర్యము. ఆతనికి అన్నిటికంటె రాజ్యావసరములే చాల ఎక్కువైనవి. తక్కిన వన్నియు దానిముందర తీసి దూరముగ పెట్టవలసినదే. "దేవునిదూత" నని చెప్పుకొనుచు ప్రతిపక్షమందును మతాధికారమే యుండితీరవలెనని చెప్పు యేసుక్రీస్తు సిద్ధాంతము రినాన్ గారి కెంతమాత్రమును బోధపడదు. అయినను ఆతడు తెల్పిన యీక్రింది సారాంశముతో మాత్రము నేనేకీభవించుచున్నాను. "గాఢమగు దేశాభిమానియు, నిశితమగు ప్రజాస్వామికవాదియు నగు యేసుక్రీస్తు తనకాలమందున్న లౌకికోద్యమప్రవాహము నడ్డగింప యత్నించియుండడు కాని, రాజకీయము అప్రధానమైనదని చెప్పుటలో ఆతడు లోకమునకు ప్రకటించినదేమనగ:—సర్వమునను ఒక్కదేశమే కాదు; పౌరు డౌటకంటె మానవమాత్రుడగుట మనకు చాలప్రధానమైనది; ఉన్నతమైనది." శత్రువులపై పగదీర్చుకొనవలెనని ఇస్రాయేలీయులు లోలోనమండుచుండిరి. కాని పగదీర్చుట మనపని కాదు. ఇది భగవంతుని కర్తవ్యము. దెబ్బకు దెబ్బ కొట్టవలెనని చెప్పు వారికి యేసుక్రీస్తుచేసిన బోధ యేమనగ:— ఎవరైన నీ చెంపమీద కొట్టినచో, ఆతనికి నీ రెండవ చెంపను కూడ అందియ్యుము.

ఇంతవఱకు పరదేశస్థుడగు క్రూరప్రభువునుగూర్చి చెప్పబడెను. ఇక, తనస్వదేశస్థుని గూర్చి చెప్పెదను. స్వీయుడగు తన దుర్జనునకు లోనై, పరప్రభువులందలి భయముచే పరప్రభువుల యాశ్రయమున

సుంకముల వసూలుచేయు నౌకరిమైపోయిన తనస్వదేశస్థుడగు యూదు డుకూడ యేసుక్రీస్తుయొక్క అపారమగు ప్రేమసముద్రమందు హాయిగ దేల్గాడినవాడు. త్యాగకష్టానుభవములచే స్వశక్తి సంపన్నతయు, హృదయనైర్మల్యముచే పశుబలోద్ధ్వంసమును సాధించుననుమాట అనాది నుండియును ప్రథమమానవసంతానమగు ఆబెల్, కెయినలనాటినుం డియు—వచ్చుచునే యున్నది. కాని, యీసిద్ధాంతము క్రీస్తుకాలపు పరిస్థితుల కెంతయో యెక్కువగ తగియుండుటచేతను, అతనియుపదేశ ములలో యీభాగముమాత్రము కొంచెమువివరముగ మనకిప్పటికిని మిగిలి యుండుటచేతను యీనాటి క్రైస్తవులును, చరిత్రకారులును కూడ, దీని నొక విచిత్రముగ—ఒక్క యేసుక్రీస్తు మాత్రమే చెప్పిన దానినిగ— తలంచుచున్నారు.

ఏసుక్రీస్తు—గాంధి

ఏది యెట్లున్నను, మహాత్మాగాంధికూడ ఈవిధిగ్రాంశమునే బోధించెను. కాని, సర్వవిధముల ఆయేసుక్రీస్తునే పోలిన యీకాలపు మానవుని పరమదుష్టునిగ భావించుటయు,—సర్వవిధముల శాంతి దూతను బోలి లౌకికవ్యవహారములందు అద్వితీయముగ పాటుబడుచున్న వానిని శాంతికి భంగకారుడని శిక్షించుటయు— నను నీరెండుపనులు క్రైస్తవ ప్రభుత్వముచాలనే పడెను. క్రీస్తు రాకపూర్వము "జూడియా" దేశములో నెట్టిపరిస్థితు లుండెనో, గాంధిమహాత్ముడు రాకపూర్వము హిందూదేశపు రాజకీయపరిస్థితులుకూడ సరిగ అస్థితినే పోలియుండెను. పూర్వము జూడియాదేశస్థులకు యేసుక్రీస్తు ఎట్టి మందు చెప్పెనో, యీనాడు గాంధిమహాత్ముడుకూడ భారతదేశపు రోగముల కుదుర్చుటకై వెదకులాడుచున్న వారికి సరిగ అట్టిమందునే చెప్పెను. కష్టసహనమువలన ఆత్మపరిశుద్ధత, రాజ్యభార నిర్వాహణకై నైతికసాధన, స్వరాజ్యసంపాదనకు ముందు ఆత్మశిక్షణ—యిది మహాత్ముని ముఖ్యసిద్ధాంతము—ఇది మహాత్ముని గాఢవిశ్వాసము అహమ్మదాబాదు కాంగ్రెసుసభతో మహోన్నతపద మలంకరించిన ఆమహాద్భుతవత్సరమందు నివసించు భాగ్యమబ్బిన మానవులు గాంధి మహాత్మునకు అంతలేని ప్రజాసమూహములమనోవాక్కర్మములం దనతి కాలములో నెంతటి మహాద్భుతపరిణామముల నొనర్చెనో కండ్లార చూచియుండిరి.

మహాత్ముడు - సత్యాగ్రహము

గాంధిమహాత్మునకు యిండియాగవర్నమెంటుతో ప్రత్యక్షసం బంధము గలిగియుండెను. అనేకసార్లు వైస్రాయికి సలహాచెప్పెను. బ్రిటిషు గవర్నమెంటు దక్షిణాఫ్రికాలో కష్టదశయందున్నప్పుడు గాంధిమహాత్ముడు యిండియాలో—ఉచితముగ—సైన్యమునకు శిపా యిలనుచేర్చి వారికి సహాయముచేయుచునేయుండెను. అహింసామహా తత్త్వస్వరూపమేయైన యీమహాత్ముడిట్లు రక్తపాత మొనర్చు శిపా యిలను తయారుచేయుచుండుట చూడగ చాలమందికి ఆశ్చర్యము గలి గెను. కాని, యింతరాజభక్తిగలిగిన పౌరుడు—గవర్నమెంటున కింతటి ఉగ్రమమైనదను—గవర్నమెంటు చేసిన యొకానొక చట్టమును ధిక్కరింపక తప్పినదికాదు. యుద్ధారంభమందు యిండియాయొక్క ప్రభుభక్తినిగూర్చి యెంతయో కృతజ్ఞతను జూపుచుచేసిన బ్రిటిష్‌వారి ప్రకటనలను చదివినవారెవరు, యుద్ధానంతర మాకృతజ్ఞతయొక్క పరి ణామ మీరౌలటుల చట్టరూపముదాల్చునని కలలోనైన తలంచియుండరు.

భారతరాజ్యాంగమందు భారతీయుల కెక్కువభాగ మిచ్చెద మని మెక్లిజెమ్స్పడి సంస్కరణప్రణాళిక యొకటి ఆలోచనలో నుండెను. ఇదిగో! ఈచేతితో భారతీయ కెక్కువస్వాతంత్ర్య మియ్యబోవు చున్నామని యొకవైపు పైకి మాటలుచెప్పుచుండగనే రెండవచేతితో నిదివరకే నిర్బంధన మొనర్పబడియున్న కొంచెపు స్వాతంత్ర్యము లనుగూడ త్వరత్వరగ నపహరించుచుండెను. ఆ ౧౯౧౯ సం॥ ఏప్రిల్ ౨౮ వ తేదీని నేనును నా యన్నగారును చింద్వారా ప్రవాసమునుండి అప్పటికి నాల్గుసంవత్సరముల క్రిందట మాస్వాతంత్ర్యము నపహరిం చిన దేశసంరక్షణశాసనము నుల్లంఘించి జైలునకు పోవ నుద్యుక్తులమై యీక్రిందివిధముగ వైస్రాయి గారికి వ్రాసితిమి.

"ఇప్పుడు యుద్ధము ముగిసినది. కాని దానివలన బుట్టిన క్రౌ ర్యముమాత్ర మింకను యథేచ్ఛగ చరించుచునే యున్నది. భుజబలమున కంటె నెక్కువ న్యాయమైనట్టి పద్ధతిపై ప్రపంచగతిని నిర్ణయించు టకై పారిసుపట్టణమందు సమావేశమైనవారు ప్రజాసేవకులే గాని ప్రజలపై యజమానులు గారని ఒకమూల మహాగంభీరవాక్యముల బ్రక టించుచు నింకొకమూల భారతప్రజలు తమ చావుబ్రతుకులకు సంబం ధించినవిషయములనుగూర్చి వారు నోరెత్తి చెప్పుటకైనను వీలులేకుండ ఆటంకపరచుచున్నారు. మానోటికి వేసిన తాళము నింకను తీసివేయక పోవుటయేగాక భగవంతుడు వాగింద్రియము ననుగ్రహించిన ముప్పది మూడు ప్రాణికోట్లయొక్క నోళ్లను బంధించుటకై గవర్నమెంటువా రొక చెప్పనలవిగాని నిరంకుశ రీతిగ నిప్పుడు నిర్మింపబడిన రౌలటు చట్టమువల్ల న్యాయపరిపాలన మంతమొంది తత్‌స్థానమున క్రౌర్యమే రాజ్యముచేయును.

భారతదేశమందున్న ప్రతిజాతిని ఈ చట్టము బాధించున దైనను, ముఖ్యముగ ముసల్మానులే దీనికి ముందుగ ఆహుతియగుదురు. "ముద్రణశాసనము" వల్ల బాధ నొందినది ముఖ్యముగ ముసల్మా నులే. ఏ ఒంటికొట్లలోనో, యే మురుగుడులంకలలోనో, న్యాయ విచారణ గాని, విడుదలయాశ గాని లేక జైళ్లలో మ్రగ్గుచున్న దురదృష్టవంతు లగు బంగాళాయువకులను విచారించినచో "దేశసంరక్షణశాసనము" వల్లకూడ నెక్కువగ బాధ నొందినది ముసల్మానులే. "అధికారవర్గము చేతికి రాక్షసబలము నిచ్చినను పరవా లేదు, వారుదానిని రాక్షసబుద్ధితో నుపయోగింపరు. అని-పాపము!— లేని ఆశను తెచ్చిపెట్టుకొని ఆశించువారికికూడ మా స్వానుభవము నొక్కసారి చూచినచో వారిని బాధించుచున్న యీపిచ్చిభ్రమ తొలగి పోగలదు. గవర్నమెంటువారిచట్టమును "జాగ్రతగ, విచక్షణతో" నుపయోగింతురనుటకు యెట్లో మాకు బాగుగ తెలియును. [illegible]

చెప్పక, "విచారణాధికారులు" చాటున రహస్యముగ కూర్చుని చేయు ఈ వగుబాట్ల "విచారణ" యెట్లుండునో మాకు స్వానుభవవిదితమే. ఒకన్యాయశాస్త్రముగాని, సూత్రముగాని లేక అడ్డగోలుగ ప్రోగుచేయబడిన రహస్యపు సాక్ష్యముతో, వ్యవహారమును నడపుచు, నలుగురి మొగము చూడజాలని రహస్యపు రిపోర్టులను తయారుచేయుచు, ఇంత శ్రమపెట్టి తుదకు నిరపరాధి యని త్రోసివేయుచు, కూర్చుండు ఈ "విచారణాధికారులను మేము బాగుగ నెఱుంగుదుము. స్వానుభవముచే నిన్ని సంగతుల నెఱిగినమాకీవిషయమై గట్టిగ మాట్లాడుట కధికారము గలదు. కావున ఈచట్టము విషయమై మేము చెప్పునదేమనగ:— ప్రపంచమందు అయిదవవంతు మానవకోటిని ధర్మేతరమార్గముల శిక్షించుటకై యేర్పడినచట్టమే యీ క్రూరనిరంకుశచట్ట మని మా నిశ్చయాభిప్రాయము.

సత్యాగ్రహమును ప్రారంభించిన తత్క్షణమే రౌలటుబిల్లుల యొక్క సంపూర్ణస్వభావమును గాంధిమహాత్మునకు తెలియజెప్పిన వారము మేమే; ఆభాగ్యము మాకే అబ్బినది. ఆసహాయోద్యమము యొక్క ప్రథమదశ యిదియే. ఢిల్లీ, అమృతసరము, లాహోరు, అహమ్మదాబాదు, తదితర గుజరాతుప్రాంతములలో జరిగిన విషయములు తరువాత వచ్చినవి. "నేను చేసినతప్పు హిమాలయపర్వతమంతయెత్తు ఉన్నద"ను మహాత్మునివాక్యమును గవర్నమెంటువారును, తదనుచరులును ప్రపంచమునకు చాటించుచున్నారు. కాని, ఆకాలమందు మహాత్ముడీరీతిగ దేశస్వాతంత్ర్యసంరక్షణార్థమై ప్రజాశక్తుల నన్నిటిని ఐక్యమొనర్పక ఊరకున్నచో, ఆత డొనర్చిన తప్పు హిమాలయపర్వతశిఖరములకంటె నింక నెత్తుగ దాటిపోయెడిది. కాని, యీసంగతిని ఒప్పుకొందమను సరళస్వభావము వారికెవరికిని నున్నట్లు గన్పట్టదు.

మహాత్ముడొనర్చిన "హిమాలయమంతటితప్పు"—ఎంత యెక్కువగ చూచుకొన్నను—ఏమిటిది! ప్రజలలో నెంతవఱకు ఆత్మనిగ్రహము కలదో, యెంతవఱకు సాధనకలదో,—సరిగా అంచనా వేసికొనలేకపోయెను.—అంతియేగాని, అంత కెక్కువతప్పు లేదు. కాని మహాత్ముడు రౌలటుచట్టము నెదిరింపక ఊరక కూర్చుండియున్నచో ఆత డొనర్చినపాపమునకు మితియే లేకుండెడిది. ఎన్నిప్రాయశ్చిత్తము లొనర్చుకొన్నను దానిని వదలించుకొనలేక పోయెడివాడు. క్రోధోద్రేకపూరితులైన ప్రజాసమూహములయొక్క దౌర్జన్యమునంతను త్రాసులో నొకప్రక్క నుంచుడు; ఈబిల్లులవల్ల మనజాతిపై బడవేయనెంచిన మహాదాస్యమునకు మాఱుమాటాడక తలయొగ్గుటలో గల పిఱికితనమును త్రాసులో రెండవప్రక్క నుంచి చూడుడు.

ఇట్టి దౌర్జన్యమందు నాకెంతటి అసహ్యమున్నను నేను త్రికరణశుద్ధిగ చెప్పునదేమనగ:—శుద్ధస్ఫటికాకృతియగు ఆమహాదేవుని సింహాసనము నెదుట నే నావిచారణదినమందు ఈ దౌర్జన్యమువలన కలిగిన పాపమునంతను నెత్తిపై వేసికొని నిలుచుండగలను గాని, అంత పిఱికితనముగ దాస్యమునకు తలయొగ్గుట యను అవాచ్యపు పాపమునకు మాత్రము నేనాదేవుని యెదుట సమాధానము చెప్పజాలను.

ఇట్లు చెప్పుటలో నాఱుదీర్ఘవర్షములు కఠినశిక్ష ననుభవించి తీఱవలయునని శాసించిన న్యాయాధికారియెదుట మననాయకు డెప్పుడు తనతప్పునొప్పుకొనెనో యప్పటికి నాల్గువర్షములకు పూర్వపు పరిస్థితులగూర్చి మాటలాడుచున్నాను. ఆమహానీయుడు "నేను నిప్పుతో నెల్లాటను చేయుచున్నాను" అనుటయేగాక "నేనట్లుచేయనే చేసితిని. నన్నిప్పుడే వదలినను ముందుకూడ నట్లే చేయగలను" అనికూడ సెలవిచ్చెను. కేవల ముపయోగించినపద్ధతులనే గాక తుదివఱకుకూడ ఆయన యేసుక్రీస్తునే యనుకరించెను. ఏమైననుసరే! తా నొనర్చ గంకణము గట్టినపనిని చేయనుద్యుక్తుడయ్యెను. దానివలన తనకు మరణదండన విధింపబడు నను భయముకూడ తనకర్తవ్యమునుండి యాయనను మరల్పజాలక పోయెను.

దౌర్జన్యరాహిత్యము

దౌర్జన్యరాహిత్యసూత్రముపై నావంటివారి యభిప్రాయమును గూర్చి మరల కొంచెము ముచ్చటింతును. నేను దుర్మార్గము నెట్టిదైనను యెదిరింపగూడదను ధర్మమును నమ్ముక్రైస్తవుడనుగాను. అధికసంఖ్యాకులగు క్రైస్తవులును క్రైస్తవరాజ్యములు కూడ నిట్లే నమ్ముచు ధర్మములో గాకపోయినను నాచరణములో నాతో నేకీభవించినారు. ఈరాజ్యములకును, ప్రజలకును మొన్న జరిగిన యైరోపాసంగ్రామము, తమమతధర్మమగు దౌర్జన్యరాహిత్యసిద్ధాంతమును ఆచరణమునం దుంచుటకు మంచియవకాశమును కల్పించెను. కాని యొక్కరాజ్యమైనను ఆసూత్రము నాచరణమునకు తెచ్చుకొనలేక పోయెను. యుద్ధము చేసి ధర్మమును సాధించుటె పాప మని మనస్సాక్షి కల్గి, నమ్మినదానినెల్ల నాచరణమునం దుంచుకొనుచున్న కొందఱు క్రైస్తవులు "దొంగలని హేళనముచేయబడి పరిహాసాస్పదులై తుదకు దేశద్రోహు లని శిక్షింపబడిరి. అంతియగాక ప్రతిదేశమునందలిమతసంఘములును, తమతమజాతీయపతాకముల నాశీర్వదించి ధర్మయుద్ధమునకై తరలునపు డెట్లు పంపబడుదురో తమసైనికుల నట్లు పంపిరి. తుదిమతకర్తయగు మహమ్మదు దేవు డాయన (నాశీర్వదించుగాక!) యొక్కయనుచరుడను నిజమైన ముసల్మానుడను నైన నేను యుద్ధముచేయుట తప్పనియే నమ్ముచున్నాను. యుద్ధముకంటె నింకను గొప్పతప్పు లున్నవనికూడ నమ్ముచున్నాను. ఖొరాను "మతవ్యవహారములలో బలవంతము లేద"ని చెప్పుచున్నది. ఏలన మతవిశ్వాసములకును, దౌర్జన్యములకును సామాన్యధర్మము కాదు. రెండును భిన్నాధికరణములను కలవి. కాని యొకమహమ్మదీయునకు యుద్ధము తప్పనిసరియగునపుడు, శత్రువునకు దౌర్జన్యమే మార్గమగునపుడును, నేను మహమ్మదీయుడను, మహమ్మదుయొక్క యనుచరుడనైనను వెనుదీయక దానిసాధనముచేతనే వాని నెదిరించి వానియాయుధముచేతనే వానిని శిక్షించుట యవసర మని తలంచుచున్నాను. శత్రువు దౌర్జన్యమునే సాధనముగా గ్రహించి ఆయాయుధమునే నాపై ప్రయోగింప సమకట్టినయెడల వానికెదురెత్తుగ తగ్గింపకుండను నాపకుండను నెంతదౌర్జన్యమును చూపగల్గుదునో యంతయును చూపి నామతమును నేను రక్షించుకొందును.

కొరానుచెప్పినట్లు శత్రు "వస్త్రసన్న్యాసము చేసినప్పుడు" వాకత్తినికూడ నొరలోపెట్టుకొని తీయవలయును. కొరానుధర్మము ప్రకారముగ యుద్ధముచేయుట పాపకార్యమే. కాని పరమతపీడనము యుద్ధముకంటె పాపకార్యముగాన, యుద్ధసాధనములతో దానిని మాపి వేయవచ్చును. మతపీడన మాగిపోయి, ప్రతివానికిని భగవదనుగ్రహమును సంపాదించుటకు ప్రయత్నముచేయు స్వాతంత్ర్యము లభించినప్పుడు యుద్ధముకూడ నాగిపోవలయును. ఇదియె మహమ్మదీయమతమున దౌర్జన్యముయొక్క పరిమితి యని నాయభిప్రాయము. ఇంతకంటె నెక్కువ దౌర్జన్యము నుపయోగించుట భగవదాజ్ఞోల్లంఘనమే యగును. నేను గాంధిమహాత్మునితో కలిసి పనిచేయుట కొప్పుకొంటిని. ఆయనతో కలిసిపనిచేసినంతకాలము ఆత్మరక్షణమునకైనను దౌర్జన్యమార్గము ననుసరింపకపోవుటయే మాయిద్దరికిని జరిగినయొడంబడిక. నేనుస్వబుద్ధిప్రేరితుడనై యీయొడంబడికను చేసికొనుటకు మూడుకారణములు కలవు. మనము దౌర్జన్యమునకు గడంగకుండగనే జయము నొందగలమనునది మొదటిది. 32 కోట్ల జనసంఖ్యగల దేశము దౌర్జన్యమునకు గడంగుట యపకీర్తికరమగుట రెండవది. దౌర్జన్యముచే వచ్చిన జయము భారతదేశమునందలి యుద్ధకుశలు లగు జాతులే సంపాదించిన దగుటచేతను, నట్టిజాతులకును సామాన్యప్రజలకును నుండు సంఘర్షములు ప్రపంచమునందలి యన్నిదేశములందుకంటె ఈ దేశమున నెక్కుడుగ నుండుటచేతను ఆజయ మన్నిజాతులును కలిసి ప్రయత్నించి పొందని దగుట మూడవకారణము. మనము కోరు స్వరాజ్యము సర్వజనానుభవనీయము కావలయును. మరియు నందరు ప్రజలయొక్కయు బుద్ధిపూర్వకమగు త్యాగముచే పొందగలిగినది కావలయును. అట్లే కాకపోయిన తద్రక్షణకు మరల యుద్ధకుశలు లగు జాతుల సాహాయ్యము కోరుట యవసరమగును. అట్లెన్నడు నుండరాదు. స్వరాజ్యము అల్పసంఖ్యాకుల యత్యధికత్యాగముచే గాక, అధిక సంఖ్యాకుల పరిమిత త్యాగముచే సంపాదితమై యుండవలయును. దౌర్జన్యవిరహిత అసహాయోగమున నిర్మాణాత్మకకార్యముయొక్క స్వరాజ్యసంపాదనాశక్తిపై నాకు సంపూర్ణమైన విశ్వాసము గలదు. గాన నాకు దౌర్జన్యమునే పట్టుకొని వ్రేలాడునవసరము లేదు. ఈ కార్యక్రమముచే మనము సత్వర స్వరాజ్యసంపాదనమున విఫలుల మైనను, బుద్ధిపూర్వకముగను సంతోషముతోను కష్టముల ననుభవింపగలుగు శక్తి, దౌర్జన్యమే యుపయోగింపవలసి వచ్చుకాలమునకు తగిన క్రమశిక్షణము నొసంగగలదని నాకు తెలియును. మనఃపూర్తిగ నాచరణమునం దుంచియు, తదాచరణమున నవశ్యములగు స్వల్పత్యాగములకు ప్రజల నలవాటుపరచియు, పనిచేసినయెడల తత్కార్యక్రమము భగవదనుగ్రహముచే మనలను విఫలీకృతమనోరథుల జేయజాలదు.

స్వరాజ్యసంపాదనమున జాతియొక్క కర్తవ్యము

ఈమాత్రపు స్వల్పత్యాగములను చేయజాలని యస్మద్దేశీయులను "యుద్ధమునకు వెడలు సైనికు డెంతటి త్యాగమునకు సంసిద్ధుడగుచున్నాడో యాలోచించితిరా?" యని యడుగుచున్నాను. బైబిలునందు చెప్పినట్లు "మిత్రునికొరకు ప్రాణత్యాగముచేయుటకంటె నధికమగు ప్రేమ మానవుడు చూపజాలడు." 16 లక్షలభారతీయసోదరులు తమకెంతమాత్రమును సంబంధములేనివిషయమున ప్రాణముల నొసంగుటకు యుద్ధమునకు వెడలిరి. భారతజాతీయతయని మిన్నునకు పొగడుకొనుచున్న మనము అసహాయోద్యమఫలితముగ చేయవలసిన స్వల్పత్యాగములు చేయ వెనుదీయవలయునా? మనము చేయుచున్నపని, నిజముగ మనము చేయవలసియున్న కార్యములో నొకలేశమైయున్నది. స్వరాజ్యము కరతలామలకమై లభించిన వెనుక యుద్ధభటుడు చేయవలసిన త్యాగముకంటె నెక్కుడు త్యాగము చేయవలసి యున్నది. ఒకధర్మముకొరకై బలియగుట మనమనుకొనునంతటి కష్టకార్యము కాదు. సర్వకాలములందును, సర్వదేశములందునుకూడ నట్లు త్యాగము చేయువారలుండిరి. ఒకప్పుడు మిగులక్షుద్రవిషయములకైనను గడ త్యాగమాచరించుట సంభవించుచున్నది. ఒక యాదర్శముకొరకై బలియగుట యంతకఠినకార్యము కాదు. ధర్మనిర్వాహణముకొరకై జీవించి కష్టించి తన్నిర్వాహణమున వచ్చుకష్టముల ననుభవించుట అంతకంటె కష్టతరమైన కార్యము. ఇప్పుడు మనము పడుకష్టముయొక్క పరిణామము భారతదేశమును స్వర్గతుల్యముగ చేసి ధర్మసంస్థాపనము చేయుటగాన యది కష్టతరమగు కార్యము.

అసహాయవాదుల దౌర్జన్యము; తత్ప్రతికక్షుల దౌర్జన్యము; అందలిభేదము

నాహృద్గతాభిప్రాయము లిట్లుండుటచే, దేశమును కల్లోలవిప్లవములపాలుచేయుటయే యసహాయవాదులకృత్యమని మనను మనప్రతికక్షు లాపాదించు సాహసమునకు నే నచ్చెరువందుచున్నాను. దౌర్జన్యపక్షమునుండి తమ్మును గాపాడుచున్న మనము దేశమునందంతటను దౌర్జన్యరాహిత్యమును గూర్చి పూచీపడవలయునట! ఎవరు మనవద్దనుండి యిట్టి వాగ్దానమును కోరుచున్నారు? తమచేతనే జలియన్వాలాబాగునందు వధింపబడిన పసిబాలుర రుధిరధారలచే సిక్తములైన వారిహస్తము లింకను మాగలేదు. ఇప్పటికి వారు పశ్చాత్తప్తులైనచిహ్నములు గానరావు. మనమిప్పటికి తత్పాపకారులను శిక్షింపనేలేదు. ఇట్లు వారుచేసినట్టియు కండ్లకు కట్టినట్లగపడుచున్నట్టియు ద్రోహమును, చౌరీచౌరాయందును బొంబాయియందును జరిగిన దౌర్జన్యమునకు మనఃపూర్వకముగ సంపూర్ణబాధ్యతను మన నాయకాగ్రగణ్యుడు వహించుటతో పోల్చినయెడల అసహాయోగులయొక్కయు, నిర్దయులైన తత్ప్రతికక్షులయొక్కయు నైతికశక్తిలోనిభేదము తేటతెల్లము కాగలదు. చౌరీచౌరాహత్యలకు నేనే కారకుడనని చెప్పిన మహాత్మునియొప్పుదల వాక్యముల నీక్రైస్తవప్రభువులు ప్రపంచమునకు చాటుచున్నారు. కాని సెంటుపీటరు మాల్కసుయొక్క చెవిని కోయుటకు కారణము యేసుక్రీస్తు పర్వతముపై చేసినమతబోధ యని యందురు కాబోలు!

చౌరీచౌరావంటి విషాదకరములగు సందర్భముల బరీక్షించినప్పుడు, చేసినదుష్కార్యములనే గాక, నిరోధింపబడిన దౌష్ట్యమును కూడ పరిశీలించుట యావశ్యకము. అసహాయోద్యమారంభమునుండియు

భారతీయజనులకు గల్గిన భావోద్రేకము, భారతదేశచరిత్రమున నభూతపూర్వమైయున్నది. ఉద్రేకపూరితమైన జనసమూహము కోపమునే చేయు నష్టానుమునుగూర్చి చింతించుటగాక, యిట్టి స్వల్పనష్టమాత్రముతో భారతదేశముయొక్క పౌరుషము పునరుజ్జీవన మొందినందులకు సంతసింపవలయునున్నది. కోట్లకొలది ప్రజలు స్వాతంత్ర్యార్థులుగా కై ప్రేరేపింపబడ, గాంధీమహాత్ముల నాయకత్వము క్రిందనున్నంత శాంతి పూరితులైయున్న మరియొకయుదాహరణము ప్రపంచమున లేదనుట నిస్సంశయము. ఇట్టిసందర్భములే క్రొత్తయున కాటపట్టిన యూరోపా ఖండమునందలి దేశములలో జరిగినయెడల రక్తప్రళయమే జరిగియుండును. అట్టి ప్రళయము భారతదేశమున జరుగకుండుటకు గాంధిమహాత్ముఁడును వారి యనుచరులే ముఖ్యకారణము.

సహాకారము

దౌర్జన్యరాహిత్యమునుగూర్చి చర్చించుచు, ప్రధానవిషయమును మరచితిని. ఇప్పుడు మరల కథాంశమునకు వచ్చెదను. అమృతసరమహాజనసభలో నుపపాదింపబడిన ప్రధానతీర్మానము సంస్కరణముల గూర్చినదే. ఆ మహాసభ జరిగి, ఇప్పటికి నాలుగువత్సరములైనను, ఈ విషయమున గావింపబడిన చర్చలలో శాసనసభాప్రవేశకక్షి నాయకుఁడగు దేశబంధు దాసుగారును, మదీయ గురువర్యుఁడగు స్వర్గీయ లోకమాన్యుఁడును, శాసనసభాప్రవేశమున 'కొంతిమాత్రము' నంగీకరింపలేదనియు, మహాత్ముఁడే యాతీర్మానమున కొకసవరణ నుపపాదించెననియు, నెరింగినచో చాలమంది కాశ్చర్యము గల్గును. రాజప్రకటనమున గావింపబడిన వాగ్దానానుసారముగ సంస్కరణములను ఫలోన్ముఖమునకు దెచ్చుటకై యధికారవర్గముతో సహాకారమొనర్ప, కాంగ్రెసు సభాముఖమున ప్రజల బురికొల్పుటకై మహాత్మునిచే నొక సవరణ యుపపాదింపబడెను. ఏపక్షమును తమపట్టునువీడలేదు. అట్టితరుణములందు, మామూలుగా జరుగునట్లు విషయనిర్ధారణసభయందు గావింపబడు చర్చలవలన కాంగ్రెసు మహాసభా కార్యక్రమము, నిలిచిపోవ దొడంగెను. కాంగ్రెసుమహాసభ యంతకును ముగియదయ్యెను. మీతో నిదివరకే మనవిచేసినట్లు నేను కాంగ్రెసు వ్యవహారములలో పాల్గొనుటకదియే ప్రథమము. క్రొత్తవాఁడనైనను, నేనొనర్చిన కార్యము ఆకర్షణీయమై ప్రాముఖ్యమయ్యెను. నాసోదరుఁడును, నేనును, చిత్తరంజన, లోకమాన్య, మహాత్ములకు మువ్వురకును, నంగీకారమగు మార్గమునొండు కనుగొనవలయునని ప్రయత్నించితిమి. ఎట్టకేలకు కృతార్థులమైతిమి. "బాధ్యతాయుతపరిపాలనమును సత్వరముగ సముపార్జించు నుద్దేశముతో వీలగునంతవరకును సంస్కరణచట్టమును వినియోగించుకొనవచ్చునని యీసభవారలు దలంచుచున్నా"రని, బిపిన్ చంద్రపాలుం డొకసవరణ నుపపాదించెను. నేను దానిని బలపరచితిని. అంతటితో కాంగ్రెసుసభ వాతావరణము ప్రశాంతమయ్యెను. వాదప్రతివాదము లుడిగెను. "సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వము సత్వరలో స్థాపించుటకై వీలైనంతవరకును, యీ సంస్కరణముల కొనసాగింపవచ్చునని యీసభవారు నమ్ముచున్నా" రని యుపపాదింపబడిన తీర్మానమును ఉభయపక్షులవారును నామోదించుమనిరి. భారతవర్షము బాధ్యతాయుతప్రభుత్వమునకు తగియున్నదనియు, రాజకీయసంస్కరణములు అసంతృప్తికరము లనియు అసంతృప్తికరము లనియు ఆశాభంగకరము లనియు, స్వయంనిర్ణయ సూత్రముల ననుసరించి బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వమును స్థాపించుటకై పార్లమెంటుసభ వేగమే ప్రయత్నములు సల్పవలయు ననియు, మున్ను గతులతో దాసుగారొకతీర్మానము నుపపాదించిరి. ఈతీర్మానమును కాంగ్రెసు మహాసభ యంగీకరించెను. మహాత్ముఁడును, నాతనిసహచరులును, అమృతసరస్సునందుగూడ ప్రభుత్వముతో సహాకారమొనర్చుటకు సంసిద్ధముగా నుండిరని తెల్పుటకే యీవివరముల నిచ్చుట ముచ్చటించితిని. ఇప్పటి పరిస్థితులు విపరీతముగ మార్పు జెందినను, నేను చాలకాలము నాసోదరుల నెడబాసి చెరసాలయం దుండియుంటచే నీమార్పు నా కచ్చెరువు గలిగించెను. అంతటనుండియు హిందూమహమ్మదీయు లొకరియెడ నొకరు శత్రుత్వమును పాటించుట మానిరి. ప్రత్యర్థులమనియైన దలంచుకొనరైరి. వా రంతట నుండియు, సోదరులును సహచరులునై మెలంగఁదొడంగిరి. ఆచారదూరమై ఆర్భాటసహితమై తైలనష్టియై ఫలశూన్యమైన యుపన్యాసపరంపర లంతిమొందెను. కాంగ్రెసు తీర్మానములు నిరుపయోగమగ తీర్మానములే యనియు, ప్రజలు వాని నాచరించుటకై తీర్మానించుకొని రనియును దెల్పుటకై నొకవిధమగు పట్టుదల ప్రజల నావహించెను. మరియు నికముందు దైనందినదకార్యమానవమాత్రునకు భీతినొంది భారతీయుఁ లేకార్యమును జేయ నొల్లరని తెల్లమయ్యెను. ఈవిపరీతపరిణామము, నన్నాశ్చర్యనిమగ్నుని జేసి, నేనమృతసరస్సున నుపన్యసించుచుండ నొకానొక సోదరపౌరుని పద్యపాదమును జ్ఞప్తికి దెచ్చెను. ఆపద్యమున నిట్లు రచియింపఁబడియుండెను:—"మద్యపాత్రము మరలదరిగి వచ్చుసరికి యొకశతాబ్దము గడచినట్లుండెను. మద్యవిక్రయశాలను వీడునపుడు మాకు ప్రపంచమంతయు మార్పు జెందినట్లుండెను."

సహాకారమును వీడి సహాయనిరాకరణము నవలంబించుట

ఇంతవరకును ప్రజల ప్రవర్తనలోను భావప్రపంచమునందును జనించిన మార్పులనే వివరించితిని. ఇంతేగాక వారల రాజతంత్రము గూడ ఆకస్మికముగ మార్పుజెందెను. అమృతసరస్సున ప్రజల నధికారులతో సహాకారము సల్పుడని ప్రేరేపించిన మహాత్ముఁడే, ప్రథమమున సహాయనిరాకరణవాది యయ్యెను. రాజకీయవ్యవహారముల నిట్లు మార్పునొందించినదేది? యుద్ధసమయమునను ముఖ్యముగ ౧౯౧౮ సంవత్సరాంతమున తాత్కాలికసంధి గావింపబడిన పిమ్మటను ప్రభుత్వమునెడ నాయభిప్రాయములుగూడ మార్పుజెందె నని యొప్పుకొనక తప్పదు. ఈప్రభుత్వమువలన కేదియో లాభ మొనగూర్చునని యాశల జెనంగి, ౧౯౧౧ సంవత్సర ప్రారంభమునను ౧౯౧౮ సంవత్సరాంతమునను వెనుకటి 'కామ్రేడు' పత్రికలలో నేను వ్రాసిన వ్రాతలను మరల నిప్పుడు జదువుచుండ రూపవాళిన్యమైన యొకశరీరముయొక్క శల్యములను బరికించుచుండినట్లుండును. ప్రభుత్వముతో సహాకార మొనర్చు విషయమున ౧౯౧౯ సంవత్సరము డిసెంబరుమాసమువరకును మహాత్మునకును లోకమా

వ్య దేశబంధులకును మధ్యస్థముగా నుంటిని. చివరకు కాంగ్రెసుసభ కూడ ఈస్థానమునకే వచ్చిచేరెను. అప్పుడుకూడ ప్రభుత్వముతో నట్టి సహకారము సాధ్యమగునను నాశ నాకంతగా లేకుండెను. మహమ్మదీయుల (సర్కారుతో) సహకార మెట్టి విపరీతపరిణామమునకు గారణభూతమగునో నాకు నిశ్చితమయ్యెను. అమృతసరవీథులందును-ప్రజలుపొట్టనే ప్రాకినవీథులు-జలియన్వాలాబాగునందును మానియన్వాలాభవనమందును జరిగినదురంతములు అధికారుల దురాగ్రహమునవలన జనించి యొకదానికింకొకటి సంబంధములేని సంభవములు గావనియు ఈదుర్ణయపరంపరలు విదేశీయ నిరంకుశప్రభుత్వములకు దప్పక కలుగుచుండు వ్యాధిచిహ్నములనియు నేను దృఢముగ నమ్మితిని. ఈరోగము అట్టిరాజ్యాంగపద్ధతితోనే పుట్టియుండుననియు అట్టిపద్ధతి మారనంతవరకు నట్టిసంభవములు మరల మరల జరుగుచునే యుండుననియు పరిపాలకుల హృదయములు సంపూర్ణముగ మార్పునొందనగాని ప్రభుత్వము జలియన్వాలాబాగుపరంపరలే యగుచుండు ననియు నేనెరింగితిని. నూతన శాసనసభల ప్రారంభోత్సవము సల్పుటకై కన్నాటు ప్రభువు భారతవర్షమున కరుదెంచిన తరుణమున "జరిగినదేదో జరిగినది, జరిగినది మరచిపొండు మన్నింపు" డని వాక్రుచ్చెను. నేను మన్నించుటకు ఇదివరకును సిద్ధముగా నుంటిని. ఇప్పుడును సంసిద్ధముగా నున్నాను. కాని మరచిపోవజాలను.

మరచిపోవను. మరచిపోవుటయన మేల్కొన్నవారలు మరల నిద్రించుటయే యగును. నిజతత్త్వమును దెలిసికొనుటకుపూర్వము కనుచుండు రమ్యమగు కలలనే మరల గనుచుండుట యగును. అప్పటికింకను మహాత్ముడు యథార్థమును గ్రహింపలేదు. ఆయనలో మార్పు తర్వాత జనించెను. అమృతసరసభ ముగిసినపిదప చాలరోజులవరకును, ఇంగ్లీషువారు పశ్చాత్తాపపడుచుందు రనియే ఆయన యాశించుచుండెను. ఖిలాపత్తుయొక్క స్వాతంత్ర్యగౌరవములను, పునరుద్ధరించి "జజీరతుల్ అరబ్బును" వీడిపోయి, పంజాబుదురంతములకు తగిన ప్రతీకార మొనర్తురనికూడ యాశగొనెను. అయ్యది కేవలము ఆశయే గాదు. సంపూర్ణవిశ్వాస మనజెల్లును. ఇవియె యాయన కింతవరకును ధైర్యము గొల్పెను. ఆయనకుగూడ భ్రాంతివిచ్ఛేదమయినతోడనే ఆయన కార్యక్రమమును తయారుచేయుటలో ఇంగ్లీషువారు సద్భావప్రేరితులని దానెన్నడును నమ్మజాలనని సూచించినపుడు, మేముకూడ ఈయన తీవ్రముగా బోవుచుండెనని తలంచితిమి. అందులకాయన "నూతనముగ మార్పుజెందినవాడ నగుటచే మరింత యుద్రేకపూరితుడనైతి" నని తెల్పెను. ఖిలాపత్తు రాయబారుల ద్వారా ఇంగ్లాండునకు సందేశ మంపినపుడు, నారాయబారులు ప్రధానమంత్రి యగు లాయిడు జార్జిగారిని దర్శించి విఫలమనోరథు లయినప్పుడును, యింగ్లాండుదొరతనమువారి కంపబడిన కడపటి రాయబారమట్లు ఫలరహిత మైనప్పుడును, ఇక దరఖాస్తులతో లాభములేదని తేలినప్పుడును, పంజాబు దురంతములు, పొరపాటున జరిగెనని త్రోసివేసినప్పుడును, నిరపరాధులగు భారతపుత్రుల హతముగావించిన హంతకునకును, దుర్ణయముల "పొరపాటు"ని సమర్థించి ఆయుధభటులచే పూజ్యుండై [illegible] యధికారికిని, నిజముపేదలగు హైందవుల కష్టార్జితమునుండి పెన్షనుల నిచ్చినప్పుడును, మహాత్మునకును సహకారమునందు విశ్వాస మడుగంటెను.

సహాయనిరాకరణము

సహాయనిరాకరణమును గూర్చి విశేషముగ పలువురు చెప్పియున్నారు; పలువురు వ్రాసియున్నారు. అట్టి స్థితియం దింకను దాని భావము తమకు బోధపడలేదని మనవిరోధులును, కొందఱు మనమిత్రులు సయితము అనినపుడు, నే నీయుపన్యాసమువలన వారినితృప్తిపఱుపజాలను. కావున సహాయ నిరాకరణ మనిన నేమియో క్లుప్తముగ చెప్పి వదలివేసెదను—పాపమును మన మెదుర్కొనజాలకపోయినను అధమపక్షము దానికి సహాయముచేయకుండనైన నుండవలెను. సహాయనిరాకరణసిద్ధాంత మిదియే. సహాయనిరాకరణోద్యమమున కర్తవ్యము త్యాగపరంపరలు గావించుటకు భారతజాతి సంసిద్ధమైనచో, ప్రస్తుతవిదేశీయప్రభుత్వము స్తంభించి పోవునను మాట వాస్తవము. అట్టిఫలితము కలుగవచ్చునని మన మెఱుగుదుము. కాని కేవలము అందులకే మనము కృషి సలుపుటలేదు. మనయుద్యమము విధ్వంసమునకే యేర్పడినదని దానినామమునుబట్టి తోచుచున్నను, నిజముగ నట్టిది కాదు. విధ్వంసమునకన్న నిర్మాణమే దానిముఖ్యోద్దేశమై యున్నది. ప్రత్యక్షముగ నితరులను స్తంభింపజేయునుద్దేశము దానియందు లేదు; మన శక్తియే స్తంభించియుండుటచే మనయశక్తతను పాఱదోలుటకై సర్వయత్నముల సల్పుట ప్రధానవిషయము. సహాయనిరాకరణకార్యక్రమమందలి ప్రతివిషయమునకును విధ్వంసముతోపాటు బలవత్తరమైన నిర్మాణవిధికూడ గలదు. మననిర్మాణశక్తి నెట్లు విజృంభింపజేయుదుమో, దానినిబట్టియే మన జయాపజయములు నిర్ణయమగును. కాని విధ్వంసకార్యమును మానివేసి, అనగా, ప్రభుత్వమువారు తమ శాశ్వతకళ్యాణమునకును మన వినాశమునకును తోడ్పడుటకై నిర్మించిన సంస్థాపనల నన్నిటిని మన మింకను నుపయోగించుకొన దలంచినచో, మనకు జయమును లేదు, అపజయమును లేదు. మనజాతి కేవలము నశించిపోవును. ఒకవేళ ప్రభుత్వమును స్తంభింపజేయుటయే మన ప్రత్యక్షోద్దేశమైనను ఉత్తమనైతికధర్మమునకు వ్యతిరేకము కాదు. నాటి ఏసుక్రీస్తు నేటి మహాత్మాగాంధి గారల ప్రేమతత్త్వమునకు నైతము వ్యతిరేకము కాదు. మఱియు అట్లు ప్రభుత్వమును స్తంభింపజేయుట తప్పకసాధ్యమనికూడ నేను నమ్ముచున్నాను. మిత్రులారా! నేను కారాగృహవాస మనుభవించుచుండిన ప్రథమదినములలోనే మనదేశపు చెఱసాలలలో గన్పట్టు సహాకారపద్ధతుల గమనించి యాశ్చర్యమున మునిగితిని. మాసమునందంతయు సక్రమముగ ప్రవర్తించిన ఖైదీలకు ప్రతిమాసమునకును కొన్నిదినములు ఖైదు తగ్గింపబడును. ఈపద్ధతి ప్రతిఖైదికిని వర్తించును. కాని జైలు ఉద్యోగులకు నమ్మకము గలిగించి వారిదయను సంపాదింపగలిగిన ఖైదీలు కొందఱు ప్రతిమాసమునకును తమఖైదునందెక్కువరోజులు తగ్గింపును పొందుటయేగాక కాపలావారుగను ఓవరుసీర్లుగను ఉద్యోగములను సంపాదింపగలుగు

దురు. వారు ఖైదుగా నున్నంత కాలమును ఇంకను అనేకములైన సౌకర్యముల ననుభవింతురు. చెఱసాలయని వ్యవహరింపఁబడు స్వాతంత్ర్యద్వారమును జొచ్చినవారు పలువురీసభాస్థలి నలంకరించి యున్నారని నమ్మెదను.

జీతములు పుచ్చుకొని పనిజేయు మామూలు 'వార్డరు' లతో పాటు, రాత్రివేళల గస్తీతిరిగి చెఱసాలను గాపాడుచుండు నీఖయిదీ వార్డరుల పనివిశేషమును వారెల్లరును (చెఱసాలకేగిన మిత్రులు) బాగుగ నెఱుంగుదురు. జీతము పుచ్చుకొను వార్డరులు కొద్దిసందియును సాధారణముగ సుఖనిద్ర ననుభవించుచునో, లేక కునిపాట్లు పడుచునో, రాత్రిగడపుచుందురు. అసలు పనియంతయు జేయుచుండు ఖైదీ వార్డరులు, రాత్రి ప్రతి అరగంటకును జైలునాలుగుమూలలు ప్రతిధ్వనించుచున్నట్లు 'అంతా సురక్షితముగ నున్నదని' కేకలు వేయుదురు. ఖయిదీ లీప్రకారము సేవఁజేయుచున్నంతవఱకును, జీతము పుచ్చుకొను వార్డరులు నిష్కల్మషహృదయులైనవారివలె హాయిగ నిద్రపోవచ్చును. మిత్రులారా! ఇదియే సహకారపద్ధతినిగూర్చి నే జెప్పదలఁచిన నీతికథ. మనము మనస్వాతంత్ర్యమును గోల్పోయినాము. మనవలెనే స్వాతంత్ర్యరహితులైన మనదేశీయులు కొందఱు సర్కారునకు తోడ్పడుట వలన, మనల నణఁచిపెట్టుటకు వీలగుచున్నది. ప్రభుత్వమున కీవిధముగ తోడ్పడుచున్న మనదేశీయుల కెవ్వరికో కొన్ని స్వల్పసదుపాయము లున్నట్లగపడినను, నిజమునకు వారును మనవంటి బానిసలే మనతోడి బానిసలు భారతవర్షమను నీవిశాలకారాగారమున నెల్లదిశలనుండియు "అంతయు సురక్షితముగ నున్నదని యభయమిచ్చుచు కేకలిడుచున్నందున నేగదా, మన యజమానులగు స్వల్పసంఖ్యాకులైన విదేశీయులు హాయిగ విశ్రాంతిగైకొనుచు నిద్రింపఁగలుగుట! ఈ రెండుస్థితులకును గల భేదమొక్కటిమాత్రమున్నది. మామూలు చెఱసాలలో వార్డరులుగను ఓవరుసీరుగను నుండి తమతోడిఖయిదీల నణఁచిపెట్టియుంచినఖయిదీలు, తక్కిన ఖయిదీలకన్న కొంత త్వరితముగ బంధవిముక్తుల మగుదు మని యాశగలదు. కాని మనసహకారవాదస్నేహితులన్ననో, మనవంటి బానిసలగుటయే గాక మనకన్న ముందుగ విడుదల నొందఁగలమనుతృప్తి నైన ననుభవింపఁజాలరు. ఇదొకచిత్రము. వీరు దాస్యము ననుభవించుచున్నామను జ్ఞానమైనను లేక, తమ్ము బంధించుసంకెలలఁ జూచుకొని మురిసిపోవుచున్నారు.

నేను చెఱసాలలో వ్రాసినట్లు;

"వెఱ్ఱివాడా! నాకై చింతింపకుము. నీ దాస్యమును గూర్చి విలపింపుము.— నీవు దివ్యాభరణ మని దేనిని చూచుకొని సంతసించుచున్నావో, అదియే నీకు శృంఖల మగుచున్నది."

మహమ్మదీయుల కొక ధర్మసందేహము

మిత్రులారా! సిపాయివిప్లవమునాటి నుండి నేఁటిసహాయనిరాకరణకాలమువఱకును గల చరిత్ర నంతయు నింతవిపులముగ చర్చించి, మీకును నాకును గూడ బాగుగ తెలియఁజేసితినని తలంచుచున్నాను. పూర్వచరిత్ర నవలోకించుటలో నాయుద్దేశ మొకటి గలదు. మీపై నిరంకుశాధికారము నే వహింపఁజాలను. అయినను మీ తోడ్పాటు నాశించుచున్నాను. మహాత్మునికిఁగల ప్రతిభ నాయందులేదు. మిమ్ము సమ్మోహితుల జేయవలెనను వాంఛగాని అందులకు వలయు వశీకరణశక్తిగాని నాకు లేవు. నాజీవితకాలమునం దర్ధభాగము క్రమపడి తప్పుత్రోవల సంచరించి, చివరకు కావించుకొనిన సిద్ధాంతములను మీకును తెలియజెప్పవలెనన్న, మనకు పూర్వము అనేకతరములవారి యనుభవమును బట్టి కూడ నాయుద్దేశముల యాథార్థ్యము తెల్లడికాఁగలదని రుజువుచేయుటకంటె వేఱుపద్ధతి కలదా? ప్రత్యక్షానుభవమే మన విజయచిహ్నము. ఏలయన మనల బాధించిన అస్త్రసముదాయమే అనుభవము. అఱువది వత్సరములనుండియు జరిగిన చరిత్రాంశములనుబట్టి నా సోదరమహమ్మదీయు లనుసరింపవలసిన మార్గమునుండి వారిని త్రిప్పివేయవలెనని ప్రబల యత్నములు సలుపఁబడుచున్నవి. కావున నీసందర్భమున వారి యనుభవమే వారికి పరమప్రమాణమని హెచ్చరించుచున్నాను. సహాయనిరాకరణోద్యమము నిష్ఫలమైనదని యొప్పుకొందము. మహమ్మదీయేతరులగు సోదరదేశీయులతోడిసహకారము కేవలము అసంభవము బూటకము వెఱ్ఱియే, అనుకొనుఁడు. (వాదమునకై తప్ప నేను వీనినంగీకరించుట లేదు.) అటులైనను సహాయనిరాకరణము కాక వేఱుమార్గమును మనము సూచింపవలెను గదా! ఈవిషయమున నాసోదరమహమ్మదీయులు నామార్గమునే యనుసరింప నక్కఱలేదు. నాకే వారు మార్గదర్శకులు కావచ్చును. మనవిదేశీయయజమానులపట్ల సహాయనిరాకరణమును, తోడిబానిసలతో సహకారమును అసంభవములైనచో వేఱుమార్గమేమి చూపెదరు? తక్కినసంఘములతో సమానులమగుటకును ముందునకుసాగి వృద్ధి నొందుటకు బదులు వెనుకకు నీడువవలెనా? విదేశీయులగు ప్రభువులతో సహకారమును నెరపి పూర్వమువలె మహమ్మదీయేతర ప్రజలతో పోరాడుదమా? అట్లొనర్చినచో ట్రిపోలీ బాల్కనుయుద్ధముల పిమ్మటను వంగదేశవిభజన రద్దుకావింపబడిన సందర్భమునను జరిగినదానికన్న నెక్కుడు న్యాయము మనకు గలుగఁగలదను నాశయున్నదా? లేదు. లేదు. స్నేహితులారా! ఆయధ్యాయము ముగిసినది. మరల నావంక చూడఁజాలము. విదేశీయులపట్ల సహాయనిరాకరణము, స్వదేశీయులతో సహకారమును తప్ప మీకుగాని నాకుగాని వేఱుమార్గము లేదు. లేనిదాని విషయమై చర్చించి కాలహరణ మొనర్పనేల?

మాంటాగూగారి రాజీనామా; దాని ప్రముఖత

లాసేనుసంధి యైన తరువాత మన కసంతృప్తికారణమే లేదని చెప్పుచున్నారు. ఒకటిన్నర సంవత్సరములు దాదాపు ఏకాంతశిక్ష ననుభవించినందుచే ప్రపంచవ్యవహారములతో నాకు సంబంధము లేకపోయెను. ఆకారణమున నాసంధి యెట్లుసంభవించెనో నాకంటె మీకే బాగుగ తెలిసియున్నది. నే నింకను కారాగృహమున నున్న కాలమున చేసికొనబడిన "సెవర్సు" సంధిని మార్చవలెనను ప్రయత్నసందర్భమున జరిగిన విషయములన్నిటినిగూర్చి కొంతకాలము ఆకాలమున ప్రకటింపబడిన ప్రభుత్వపత్రిక సూచనలనుబట్టి తెలిసికొనగలిగితిని. మంత్రివర్గ

సహితములైన రాష్ట్రీయప్రభుత్వములయొక్క సలహా గొని, కేంద్రప్రభుత్వమువారు ఇండియా మంత్రిగారికి పంపిన సుప్రసిద్ధమైన తంతివార్తను మీరెరిగియే యున్నారు. అందు మహమ్మదీయ క్షేత్రములపై ఖాలీఫాగారి పరిపాలనము తప్ప, 'జజీరతుల్ అరబ్'ను ఖాళీచేయుటను గూర్చి ముచ్చటింపకయే పోయిరి. అందుచే వారు మహమ్మదీయాశయములను తృప్తిపఱుపక పోవుటయేగాక మహమ్మదీయ మతధర్మములనైనను పాటింపకపోయిరి. ఇండియాప్రభుత్వమువారు "భారతదేశము యొక్క కోరికలను సంపూర్ణముగ సంతృప్తిచేయుట యసంభవము కావచ్చునని మాకు తెలియు"నని వ్రాయుచు, జజీరతుల్ అరబ్ నుగూర్చి తమకొరకు కోరలేదని గట్టిగా కాకపోయినను మొత్తముమీద నొప్పుకొనినారు. ఛేంబర్లేనుగారు మాత్రము తురుష్కుల ప్రియమిత్రుల కోరికలనుకూడ నివి మించినవి" యని చెప్పుటకు సాహసించిరి. అట్లయ్యు నట్టితంతివార్తయొక్క ప్రకటనమువలన ప్రపంచమునందంతటను గొప్పకలవరము కలిగెను. ఇండియామంత్రి రాజీనామా నివ్వవలయునని ప్రధానమంత్రి బలవంతముచేసెను. ఆరాజీనామాను శ్రీ చక్రవర్తిగారు "దయతో నంగీకరించిరి." అనగా మాంటాగూగారు నీచముగ పదభ్రష్టుడుగా జేయబడెను. పార్లమెంటున యూనియనిస్టు కక్షులలో నధికసంఖ్యాకులు ఛేంబర్లేనుగారి ప్రకటనమును, స్వాగతమును సూచించు గంభీరకరతాళధ్వనులతో గ్రహించి" రని రూటరు ప్రకటించెను. "భారతదేశ గర్భశత్రువులు సంపూర్ణానందముచే నోడలు మఱచిరి" అని రూటరు మరల వ్రాసెను.

"మాంటాగూగారి రాజీనామాను ప్రకటించినప్పటి కరతాళముల ప్రతిధ్వని యెన్నడును వినియుండలేదు. యూనియనిస్టుల స్థానమునుండి బయల్వెడలినను దీర్ఘమగుటచే సార్వజనీనముగ కనబడెను. కొందఱు ద్రేకపూరితులు చేతిరుమాళ్ళనుగూడ విసరిరి." స్వపరిపాలనము విదేశీయప్రభుత్వము దాన మియ్యవలయునను నభిప్రాయమునే యిప్పటికిని నమ్ము భారతీయులలో, కార్మికపక్షము అధికారపదవికి వచ్చినయెడల తమ కేమోతవ్వి తలకెత్తుదు రను నమ్మకము కలదు. ఈ పక్షముయొక్కయు మాంటేగూగారి స్వంతపక్షముయొక్కయు అప్పటి యభిప్రాయము నీక్రిందివాక్యముచే రూటరు తెలియజేసెను. "లిబరలు లేబరు పక్షములవారు మూకీభావముతో ప్రకటనమును శాంతిముగ గ్రహించిరి."

ఇందుచే నాపక్షములవారికి కూడ మాంటేగుగారి రాజీనామా సాక్షాత్సమ్మతము కాకపోయినను, అసమ్మతము కాదని తేలుచున్నది. ముసల్మానులకును బ్రిటిషుదేశమునకు మధ్యనుండు తగాదాలను సంతృప్తికరముగ పరిష్కరించుటలో మహమ్మదీయనాయకుల కున్నంత పరితాపము ప్రభుత్వమువారికికూడ కలదని యిప్పుడువారుచెప్పవచ్చును. "ఇండియాప్రభుత్వము బ్రిటిషు ప్రభుత్వముయొక్క బహుదూరస్థమైన సేవకప్రభుత్వముమాత్రమే యగుటచే, ఇట్టి సందర్భముల నెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో యావిధిని సూచించుట" లార్డు కర్జన్ గారి "కసపాట్యకరముగ" కన్పట్టుచుండ మన కట్టిపరితాపమువలన నేమి ప్రయోజనము కలుగును! పోనిండు, మాంటాగూగారు తన్ను మన్నించి [illegible] రికనుదాయని సంతోషించుచుండ నాయనను శిక్షించుటకు కొంచెము భూస్వాము లార్డు కర్జన్ గారు నైమాటను వ్రాసిరి. "[illegible]" నగరమునకు [illegible] రెండుశక్తులున్నవని మాంటాగూగారికి తెలియదు కాబోలు! లార్డు కర్జన్ గారి న్యాయస్థానము మాంటాగూకంటె నేరస్థులను మన్నించివదలదు, అదే నేరమునకు బెదరించియు శిక్షించియు తప్పక రెండు శిక్షలను వేయగలదని తెలియదు కాబోలు! ప్రభుత్వముతో సహాయనిరాకరణమును, మనలో పరస్పరసహాయమును. నను నీ రెండు పద్ధతులుకూడ రుచింపని మితవాద మహమ్మదీయసోదరులలో నొక్కడైనను బ్రిటిషువారు భారతీయమహమ్మదీయులభావములను లేశమాత్రమైన నాదరించెదని గుండెపై చేయివేసికొని చెప్పగలడా? ౧౯౦౫ సంవత్సరమున బంగాళావిభజనసందర్భమున మహమ్మదీయుల [illegible]దనని బడాయికొట్టిన వెనుకటి వైస్రాయిగారు, (కర్జను) ౧౯౧[illegible] సంవత్సరములో [illegible] శిలాఫలకమును భగ్నముచేయుటచే [illegible] కలిగిన సంతాపమునుగూర్చి యేమి చెప్పెనో చూడుడు. మాంటాగూగారికి ఆయన వ్రాసిన యుత్తరములో నిట్లు వ్రాసెను: "ఈ సందర్భమున హిందూదేశము [illegible]సిట్టియు, చేయుట కనుమతి ఒసంగబడినట్టియు సంరంభము నాకర్థమగుటలేదు. ముసల్మానుల వ్యవహారములలో, భారతదేశాభిప్రాయమా ఎల్లప్పుడును, సిద్ధాంతము" కేంబ్రిడ్జి యందు గల నియోజకవర్గము నెదుట మాంటాగూగారి క్రింది విధమున నుపన్యసించిరి:—

"సెవర్సుసంధియందు ఇండియాప్రభుత్వమువారుకూడ పాల్గొనిరి. ఆసంధిచే శాంతియే నెలకొల్పబడినయెడల యిండియాప్రభుత్వము భక్తితో దానిననుసరించెడిది. నే నెల్లప్పుడును తలచినట్లుగనే శాంతిస్థాపన[illegible] వారు దాని మార్పుగోరిరి. తమదేశములందు నాసంధిచే శాంతిభంగము కల్గునెడల తా మూరకుందురా యని కనడా, దక్షిణ ఆఫ్రికా, ఆస్ట్రేలియా, దేశములను ప్రశ్నించుచున్నాను." ఆయధినివేశరాజ్యములందు స్వపరిపాలనము కలదనియు, తన రాజీనామా తరువాతకూడ నుద్యోగమునే పట్టుకొని వ్రేలాడుచున్న రీడింగుగారి పరిపాలనమునందున్న దేశమున నట్టి స్వపరిపాలనము లేనేలేదనియు పాపము మాంటాగూగారు మఱచిరి కాబోలు! ఏవిదేశప్రభుత్వము సెవర్సుసంధిసందర్భమున తన స్వల్పసిఫారసులను సంపూర్ణముగను బహిరంగముగను, తృణప్రాయముగను నిరాకరించెనో, అట్టి ప్రభుత్వముయొక్క యొత్తిడివలన, కొన్ని శతాబ్దములనుండి శత్రుతపూర్వుడగు మహానాయకుని నాలు వత్సరములు కారాగృహమున నుంచిన దీయ స్వాతంత్ర్యముగల యిండియాప్రభుత్వమే! డాక్టరు సప్రూగారుకూడ భారతదేశమునకును, అధినివేశరాజ్యములకును గల యీభేదమును సామ్రాజ్యసమావేశ సందర్భమున మఱచిపోయెను. మనవలెనే యొకప్పుడు కోరికలన్నియు నిరాకరింపబడిన ఐర్లండుదేశ ప్రతినిధి బ్రూగారి కప్పుడు జ్ఞాపకము చేయవలసివచ్చెను. మాంటాగూగారు తన కేంబ్రిడ్జి యుపన్యాసమున వాదించిన దానినే మాంటాగూగారితో మనము వాదించితిమి. కాని మాంటాగూగారు దీనిని వాదించి నిష్ఫలమనోరథులై కొట్టివాదనము చేసినందుల కిండియాప్రభుత్వము వారనేక విధముల శిక్షించిరి. అట్లాగుట మాంటాగూగారు మనయెడల సానుభూతిని చూప్పు

చున్నారని నాతో చెప్పిన మిత్రులు ఆసానుభూతి యిప్పుడెంత యసమర్థమైనదియు తెలిసికొనగలరు. మాంటాగూగారు బద్ధగము చేయబడక పూర్వము కలిసి మాటిమాటికి వారికి రాజీనామా నివ్వుట కవకాశములు కలిగెనని నేననేకసార్లు లభిప్రాయపడితిని. నా యభిప్రాయములు నిజమనియే మాంటాగూగారి యీ క్రింది వాక్యములు తెలియజేయుచున్నవి. "నేను నేకసార్లు రాజీనామానివ్వ బ్రయత్నించితిని. తమకు చేయబడిన పవిత్ర వాగ్దానము తృణీకరింపబడెననియు పునరావృత్తిరహిత మయ్యెననియు భారతీయ ముసల్మానులకు తెలియజేయుట కిష్టములేక నేననుమానించితిని." తుట్టతుద కాయన రాజీనామా యివ్వనేయిచ్చెను. ఇప్పుడాయన ప్రభుత్వవర్గమున లేకపోవుటయు నొక కామన్సుసభలో సభ్యుడు గాగూడ లేడు. ఇంతకంటె మనకాశయమును పునరావృత్తిరహితముగ కోల్పోతిమని వేఱె దృష్టాంతమేల ?

మిత్రులారా ! వస్తుతత్త్వమున కాలము మించలేదు ! భగవదనుగ్రహముచేతను మనహృదయపూర్వకైకమత్యముచేతను మనము మన యాశయములను పూర్తిచేసి తీరుదము ! లేదా తత్ప్రయత్నమున ప్రాణము వీడుదము !

ఇంగ్లాండు, లాసేనుసంధి

వెనుక నేను చెప్పినవిషయములన్నియు ౧౯౨౨ సంవత్సరము నాటివి. మనయభిప్రాయములను తగినట్లాలోచింతుమని మనకు వాగ్దానము చేయబడెను. ఇంతలో తురుష్కులతిధైర్యముతో బ్రిటిషువాగ్దానముల సరకుగొనక తమశక్తిపైనను భగవత్కటాక్షముపైనను నాధారపడి బ్రిటనుయొక్క నిర్ణయప్రతినిధిని గ్రీసును సముద్రమున బడవైచిరి. అప్పుడీన్యవహారమునుగూర్చి యింగ్లాండుయొక్క యభిప్రాయ మెట్లుండెను? ఆసందర్భమంతయు నాకంటె మీకే యెక్కుడుగ తెలియును. అందుచే దానిగూర్చి కాలయాపన మొనరింపను ఇంగ్లాండు యుద్ధరంగమున జయింపబడి రాజనీతి యను పేరుగల కుతంత్రములచే యుద్ధఫలములను టర్కీ కండకుండ జేయవలయునని ప్రయత్నించెను. ఇచ్చటకూడ స్వసహాయనిపుణులైన తురుష్కులకు విధిసాహాయ్యము సమకూరెను. లాసేనుసంధి తురుష్కులెంత రణశూరులో యుద్ధము చేయుటలో యంతరాజనీతికోవిదులని స్పష్టీకరించెను. లాసేను సంధి యెట్లు సంధర్భపడెనో లార్డుకర్జను చెప్పినమాటల నాలోచింతము. టర్కీనుండి త్రేసుదేశమును ఏషియాయందలి తురుష్కుల గృహములనుకూడ దోచుకొనుడని గ్రీకుల నింగ్లీషువా రుద్బోధన చేసిరి. ఒకకాలమున కాన్‌స్టాంటినోపిల్ పట్టణమును గ్రీకులస్వాధీనము చేయవలయునని ప్రయత్నించిరి. కగ్జీ విచారణతరువాత తనపుత్రులను ఫిరంగులపాలు చేయుటకు నిరాకరించిన భారతదేశమును నమ్మజాలక విజయులగు తురుష్కులపైన యుద్ధము చేయుటలో నధినివేశరాజ్యములను సహాయము చేయుడని కోరి విఫలమనోరథులైరి. అట్లొచ్చిన బ్రిటిషువారిప్పటికైనను పశ్చాత్తప్తులైనట్టి సూచనము కన్పట్టుచున్నదా! సెవర్సువంటి యొడంబడికలకును లాసేను సంధికిని నుండుకారణములందలి భేదమును కర్జనుగారీక్రిందివిధమున సామ్రాజ్యసమావేశమున తెలపిచ్చినారు. "ఇదివఱలో యుద్ధానంతరము చేసికొనబడిన యొడంబడిక లన్నియు జయమునొందిన జాతియొక్క బెదరింపులచే జరిగినవి. జయమునొందిన రాజ్యములన్నియు చేరి యపజయము నొందిన రాజ్యములు లేకుండగనే వారికి చెప్పకుండనే వారి షరతులను నిర్ణయించి వారిని శిక్షించుట యాచారమై యున్నది. అంతయు సిద్ధముచేసినతరువాత నోడిపోయినవారికి తెలియజేయుటయు వారప్పుడు మామూలుప్రకారము లబలబలాడుటయుకూడ నాచారము. అట్టి పరిస్థితులలో సెవర్సు సంధిషరతులు తయారుచేయబడి నిర్ణయింపబడెను. కాని టర్కీ ప్రతినిధు లావషరతుల నొప్పుకొననే లేదు. లాసేనునందు పరిస్థితులు మరియొకలాగుండెను. అచ్చట టర్కీకూడ యన్నిరాజ్యములతో సమాన ప్రతిపత్తులుగలిగి సంధికి గడంగెను. సంధియందలి ప్రతిషరతును వారితో చర్చించు నావశ్యకత యుండెను. కత్తిని చూపుటచే గాక చర్చచేతను వాదముచేతను, రాజీచేతను వారి నొప్పింపవలసి వచ్చెను."

లాస్సేన్ సంధిని కర్జనుప్రభువు సమర్థించెను. మిత్రమండలియొక్క కుటిలరాజనీతిని గొనియాడెను. ప్రధానములేవైనను అంతప్రాణావసరములు కాని విషయములను గూర్చి గట్టిపట్టుబట్టి సంధిసభను విచ్ఛిన్నము చేసి, మరల యుద్ధము తెచ్చిపెట్టుటకు మిత్రమండలివారి రాజనీతి సమ్మతింపలేదని కర్జనుప్రభువు చెప్పుచున్నాడు. ఈ వైయంశమునుగూర్చి విమర్శించుచు ఒక భారతీయపత్రిక—తురుష్కులయెడ అంతసానుభూతి గలదని ప్రసిద్ధిపడయని ఒకానొక పత్రిక యీ క్రింది విధముగ వ్రాసెను:

"యుద్ధము చేయుటకు ఇష్టములేని కారణమున నెమ్మదిగ, జాగ్రతగ సంధి చేసికొనుటయే వివేకమనుకొను రాజనీతి యెన్నడును ప్రశంసాపాత్రము గాజాలదు. కర్జనుప్రభు విట్లు చెప్పుచున్నాడు. మిత్రమండలివారికి యుద్ధముచేయుకోరిక లేదని తురుష్కులకు బాగుగ తెలియును. అయినను తమలోని యతివాదు లెప్పుడును యుద్ధమునకు కాలుద్రవ్వు నుద్రేకములో నుండుటచే తురుష్కులే చాల భయపడుచుండిరి. నిజముగ సంధికై యాశించు తురుష్కనాయకుల కోర్కెలు యెంతవఱకు దేశములోని అతివాదులయొక్కయు, జాతీయవాదులయొక్కయు దుర్నివార్యమగు మహోద్రేకము నాపగలవో మిత్రమండలివారికి నిశ్చయముగ తెలియదు." కర్జనుప్రభువు చెప్పిన యీవాక్యములనుబట్టి తేలినసారాంశ మేమనగా:— తురుష్కులు కేవలము కత్తిపోటుచేతనే తమ కోర్కెల నెరవేర్చుకొని రని సిద్ధించుచున్నది. లాస్సేన్‌సభలో పాలకపాలితులపదవులు తలక్రిందయ్యెను. లాస్సేన్ కద్ద సంధిషరతులను నిర్ణయించినవి తురుష్కులే. వీరు నిర్ణయించిన షరతులకు మిత్రమండలివారు యుద్ధానంతర మిదివఱకు జరిగినసంధులలో వలెయే యిన్ను మిత్రమండలివారు ఒప్పుకొనక తప్పినది కాదు...... వేయేల లాస్సేన్‌లో కత్తి త్రిప్పినవారు తురుష్కులే; మిత్రమండలివారు గొణుగుకొనుచు విధిలేక తలయొగ్గవలసి వచ్చెను. చాలమంది యీ సంధిని తీవ్రముగ ఆక్షేపించిరి. ఈ ఆక్షేపణకు సమాధానము చెప్పుచు

కర్జను ప్రభు విట్లు చెప్పెను: ఈ "ఆక్షేపించువారు కేవల నిష్కళంక హృదయులని చెప్పుటకు వీలులేదు; అప్పటి పరిస్థితులలో నింతకంటె మంచిసంధి యింకొకటి యుండజాలదు."

లాసేన్ సభలో తురుష్కులు కొంత సంపాదింపగలిగిరి. ఎట్లు సంపాదింప గలిగిరి? తురుష్కులకు న్యాయము చేయుటకు మన మంచి బుద్ధి యింగ్లీషువారికి పుట్టుటవల్ల కాదు. ఖిలాఫతువిషయమై భారతీయ ముసల్మానులకు గల గౌరవ భావమును, మత విశ్వాసములను మన్నించుటకు మన భావము యింగ్లీషువారికి కలుగుటవల్ల కాదు. ఇది గాక, మిక్కిలి యింగ్లీషువారికి తురుష్కులపై బహిరంగముగ ప్రబలమైనద్వేష మున్నప్పటికిని, యిస్లాము మతవిశ్వాసములందు యింగ్లీషువారి కెంతనిరాదరణ యున్నప్పటికిని—తురుష్కులు లాసేనునందు జయమొందగలిగిరని ప్రపంచమునకు మరియొకమారు తెలియ వచ్చెను. లాసేనునందు కర్జనుప్రభువు ఇంకొకమారు కత్తి త్రిప్పెడివాడే; కాని, పాపము!— కత్తి తనచేతిలోనుండ నింకొకనిచేతిలోనికి పోయెను!

నే నింతవఱకు బుద్ధిపూర్వముగ, కేవల మొక్క మహమ్మదీయాశయములనుగూర్చియు, ఖండాంతరములం దున్న తమసోదరమతస్థుల యెడ తమకు గలసానుభూతిని గూర్చియు మాత్రమే చర్చించితిని. లాసేన్ సంధిసభవల్ల మన జాతీయవ్యవహారము లన్నియు పూర్తిగ పరిష్కారము కాలేదు. భరతఖండస్థులగు సమస్తజాతులవారికి సామాన్యధర్మముగ వర్తించు జాతీయాశయములన్నియు సంతృప్తికరముగ నెఱవేఱలేదు. ఇవి నెఱవేరకపోవుటయే గాక, ముసల్మానులకు ప్రత్యేకముగ సంబంధించిన మతవిషయికమగు "జజిరత్-ఉల్-అరబ్"కూడ యీలాసేనుసంధివలన పూర్తిగ పరిష్కారము కాలేదు. కాని, యేది యెట్లున్నను, భారతీయు లెల్లరకును సమానముగ వర్తించు జాతీయాశయములే ప్రత్యేక మహమ్మదీయాశయములకంటె చాల నెక్కువగ నున్నవి. లాసేన్ సంధివల్లగలిగిన ఫలితమంతయు నొక్కటే గలదు:— తురుష్కులు తమస్వరాజ్యమును పోగొట్టుకొనలేదని యీసంధిసభ ప్రపంచమునకు చాటినది. నూటయేబదిసంవత్సరములకు పూర్వము మనస్వరాజ్యము పోయినదని ప్రకటించితిమి. తురుష్కులుకూడ అట్లే తమ స్వరాజ్యముపోయినదని యికకొద్దిలో ప్రకటించెడివారే. కాని యీసంధిసభ వచ్చి తురుష్కులు తమస్వరాజ్యమును పోగొట్టుకొన లేదని చాటినది. ఖిలాఫతు సంఘములు కోరినమరతులును, అందు ముఖ్యముగ "జజిరత్—ఉల్—అరబ్"నకు సంబంధించిన మతాశయములును సంతృప్తికరముగ నెఱవేఱక యింతవఱకట్లే నిలిచియున్నవి. ఒకవేళ, యివన్నియు సంతృప్తికరముగ పరిష్కారమైనను ముసల్మానులు గవర్నమెంటుతో సహాయనిరాకరణమును మానుకొందురా? తక్కిన భారతజాతులతో సహకారమును మానుకొందురా? మహమ్మదీయేతరసోదరులవల్ల మనఃపూర్వకముగ అంతసహాయమును పొంది కూడ, మహమ్మదీయు లిప్పుడట్లుచేసినచో నింతకంటె అవాచ్యమును, సిగ్గుమాలినదియునగు మిత్రద్రోహ మెండబోదు. ఇదియొక సంగతి.

ఇక రెండవ సంగతి యేమనగ:— భారతీయముసల్మానులు తురుష్కులకును, అరబ్బులకును, స్వరాజ్యము రావలెనని ఒకమూల యెంతో యాతురపడుచు, మరియొకమూల తమసొంతస్వరాజ్యము విషయమై బొత్తుగ మాచుకొనుటయే లేదని దీనివల్ల రుజువుకాగలదు. దీనినిబట్టి, "ఉట్టికెక్కలేనమ్మ స్వర్గానికెక్కగలదా?" యను సామెత వీరికి తప్పక వర్తించును.

సహాయనిరాకరణముగాక వేఱొకభయంకరమగు గత్యంతరము

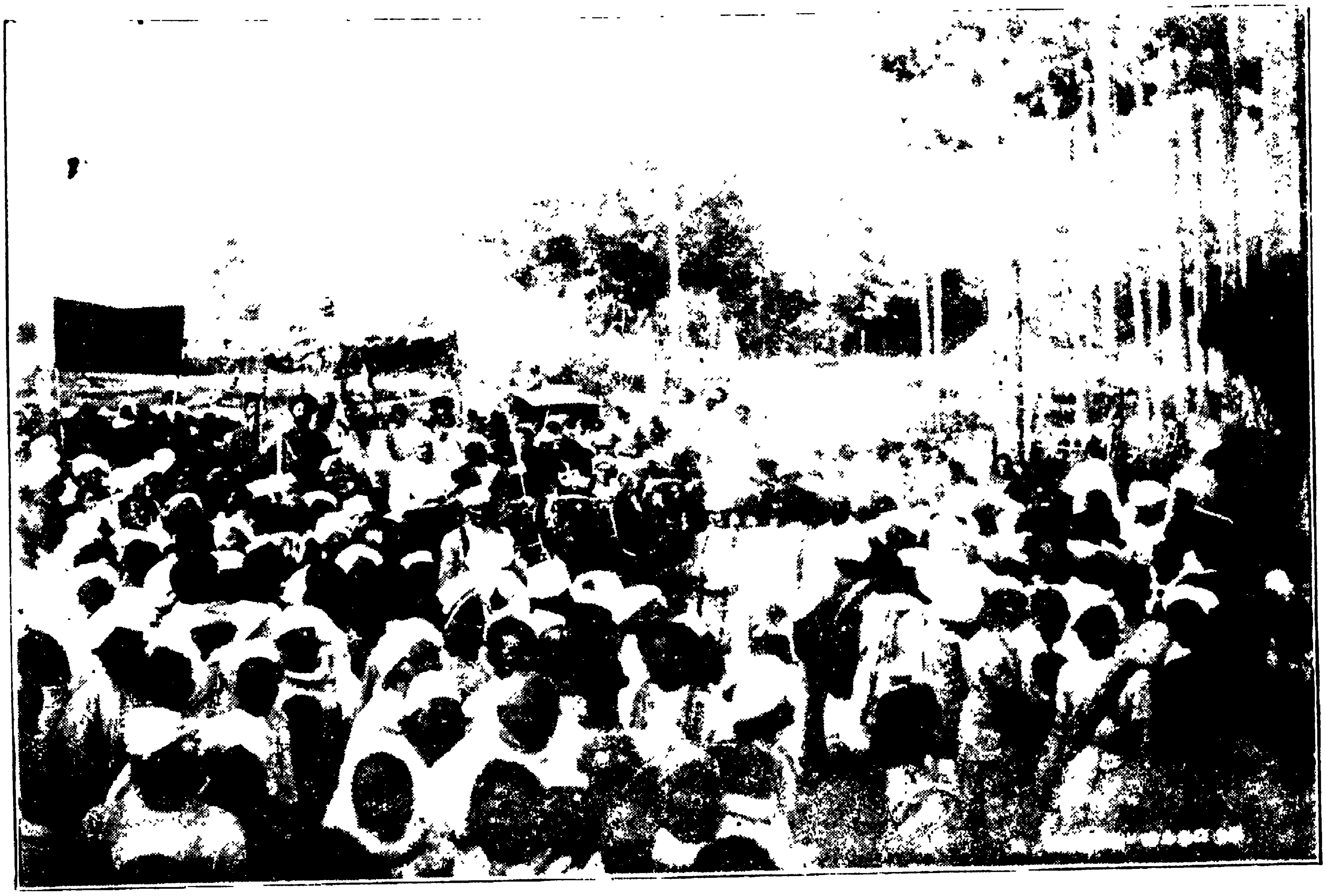
మిత్రులారా! మీకు మరల చాలశ్రమ నిచ్చుచున్నాను గాబోలు. అయినను దీనికొక కారణము వచ్చినది. అందుకు నన్ను మన్నింతురు గాక. ముసల్మానులు ఇంగ్లండుతో సహాయనిరాకరణము మాను కొనవలసినదని కొందఱు చెప్పుచున్నారు. కాని, వారికి నేను చెప్పున దేమనగ:—

మన మిదివఱకు యింగ్లండుతో చేసిన సహకారమువల్ల కలిగిన విషాదానుభవములయొక్క ఫలితముగ మన మిక వారితో సహకారము చేయగూడదని విధిలేక నిర్ణయించుకొంటిమి. మన మిప్పు డిట్టినిశ్చయమునుండి మరలుటకు పూర్వము నిజపరిస్థితుల నొకసారి పరికించి చూడుడని కోరుచున్నాను. బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమందు భారతదేశము కూడ యింగ్లండు అధినివేశములతోపాటు సరిసమానమగు భాగస్వామి గానంతవఱకు—భారతరాజ్యము ఆఱువేలమైళ్లదూరమందున్న బ్రిటిషు గవర్నమెంటుకు లోబడి దానికి ఉపాంగమై యున్నంతవఱకు—యిండియా గవర్నమెంటువారు చాలమంచివారని సంపూర్తిగ రుజువుచేసినను మేముమాత్రము వారు దయాదాక్షిణ్యములతో సంతృప్తి చెందజాలమను మాట నిశ్చయము; ముమ్మాటికి నిశ్చయము. పరప్రభుత్వమునకు భక్తిజూపుటయే గాక, మానవుడు భక్తిచూపవలసిన విషయము లింకను పెక్కులు గలవు. భారతీయముసల్మానులు తమదైవమునకును, తమతుది ప్రవక్తకును భక్తిజూపినకారణముచే వారిగవర్నమెంటునకు ద్రోహము చేసినను నేరమున—మమ్మును కరాచీలో శిక్షించినట్లు—శిక్షించుచున్నంతవఱకు—మాతుదిప్రవక్త తననిర్యాణకాలమందు మాకు విధించిన భగవన్నియమమునకు విరుద్ధముగ మా యిస్లాముపుణ్యభూములు మహమ్మదీయేతరులచేతులలో నున్నంతవఱకు— దౌర్జన్యరహిత సహాయనిరాకరణము గాక, మాకింక మరియొక్కటే గత్యంతరము గలదు. మిత్రులారా! ఆ భయంకరమగుగత్యంతరము యుద్ధ మొక్కటే! మన పద్ధతిని నిరసించువారిలో చాలమంది గవర్నమెంటునిన భయపడి చచ్చు చానిసలేరై యున్నారు. అదిగాక యేమాత్రము త్యాగముకూడ చేయుట కిష్టపడనివారగుటచే, వారా భయంకరమగు గత్యంతరమును గూర్చి కలలోనైన తలంపజాలరు. కావున మనపద్ధతులను మార్చుకొనవలెనను మాట మనచెవి కెక్క నోకనీయకుడు.

మహమ్మదీయేతరులతో మహమ్మదీయులసహకారము

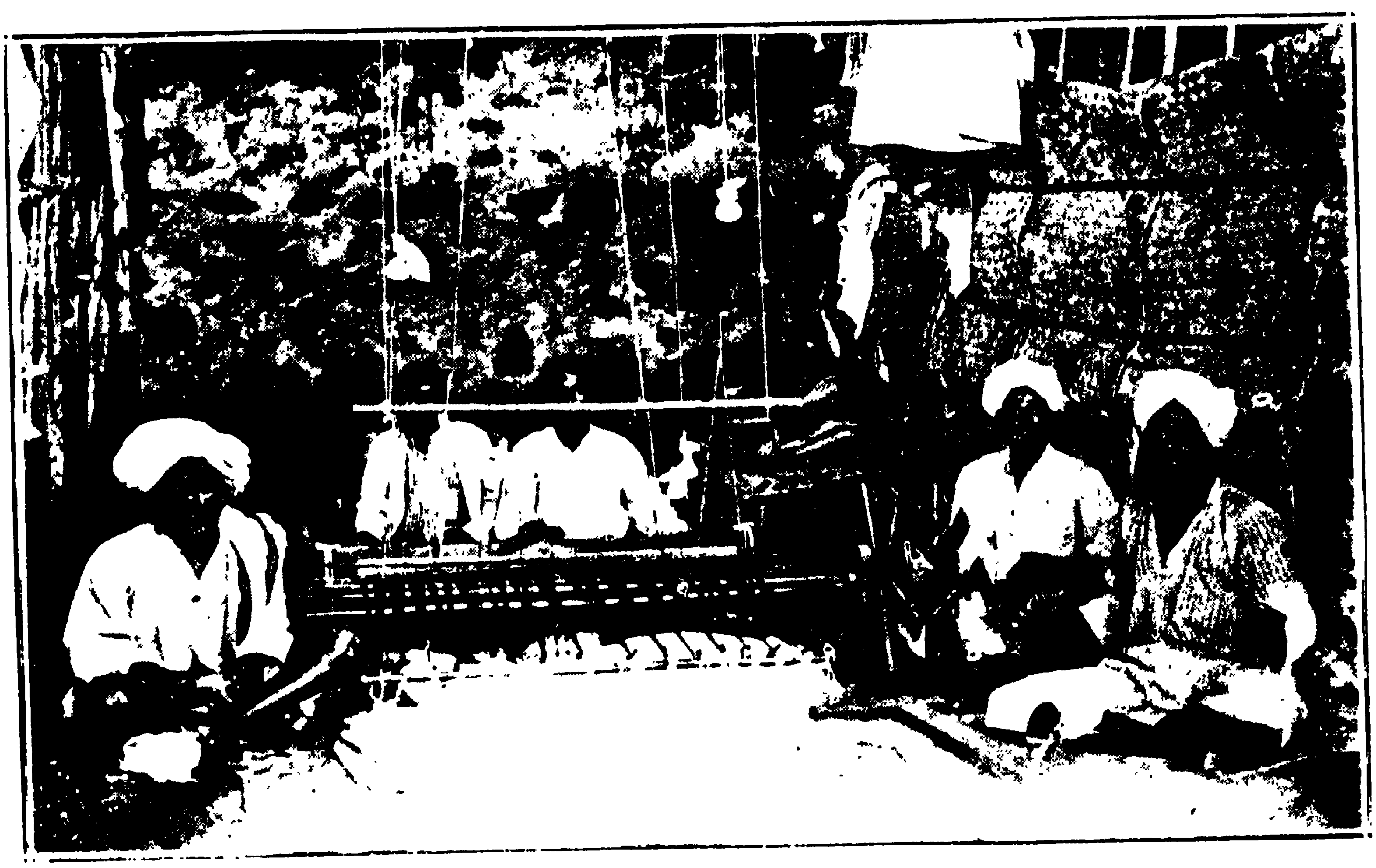
ఇంగ్లండుతో సహకారము చేయకపోయినచో, ఇక మనమహమ్మదీయేతరులతోకూడ సహకారము చేయ నవసరములేదని యర్థమగునా!

The Procession held in honour of the Congress President, Cocanada

[illegible]

Weaving Industry of the Adi-Andhras, Cocanada

ఆదిమాంధ్రుల ఖాద నేతపరిశ్రమము, కాకినాడ కాంగ్రెసు ఖాదప్రదర్శనము

The Hindi Mahasabha, Cocanada

హిందీమహాసభ - కాకినాడ

హిందూమతమందు గాఢమగుభక్తి గల ఆగాంధిమహాత్ముడు యిస్లాము మతమునకై పాటుపడుటవల్ల జైలునకు పోయెను. ఆ మహాత్ముడట్లు జైలునకుపోయినపిమ్మట అట్టివాని తోడిమతస్థులతో మనమిప్పుడు సహకారముమానుకొనవలసినంత అవసరమేమి గలిగెను? హిందూముసల్మానుల కిప్పుడున్న సంబంధము సరిగ రెండుసంవత్సరముల క్రింద నున్నట్లు లేదని నాకు తెలియును. ఏ ఒక్కజాతిగాని కేవలము నిర్దోషి యనియు, తప్పంతయు రెండవజాతిదే యనియు నిజముగ దేశభక్తు డెవడయిన చెప్పగలడా? మిత్రులారా! కుతంత్రమునందు నాకు నమ్మకము లేదు. అందులో రహస్యతంత్రమునందు నాకు బొత్తిగ నమ్మకము లేదు. కాని కేవలము "ఉభయత్ర దోష మున్న"దను మాటను మాత్రముచెప్పి యీ సమస్యను త్రోసివేయుటకు నేను నిష్టపడను. మలబారు, ముల్తాను, ఆగ్రా, సహరన్‌పూరు మున్నగు ప్రదేశములలో మన దురదృష్టవశమున మహాసంతాపకరము లగు ఘోరకృత్యములు జరిగెను. ఈ యుభయజాతులలో నెవరియం దేదోష మున్నదో కనుగొనుటకై జాతీయపంచాయితీ నొకదానిని నిర్మించుటకు నేను పూర్తిగ సమ్మతింతును. ఈ ఘోరకృత్యములవల్ల నెక్కువగ బాధనొందిన జాతి నాయమాత్రమే గాక తదితరజాతివారుకూడ బాధ నొందినట్లు వారేఒప్పుకొందురు. తామే తప్ప తక్కినజాతివారు బాధనొందలేదని ఎవరును (బాగుగా బాధనొందినవారు కూడ) చెప్పజాలరు. కాబట్టి సరియైన విచారణలేకుండ నేరమునంతను ఒక్కజాతినెత్తిమీదనే వేసి, దాని నే నిందించినందువల్ల ఫలితమేమియు నుండదు. అది న్యాయముకూడ కాదు. ఉభయసంఘములనుండి సరియైన ప్రాతినిధ్యముతో నొక విచారణసంఘము నేర్పఱచుటకు నేను ఢిల్లీలో నెంతమాత్రమును వెనుదీయలేదు. కాని యిట్టి విచారణసంఘమువల్ల సరియైన ఫలితమెప్పుడును నింతవఱకు లభించియుండలేదు. దానికి కారణముల నేనిటు వివరించుట అనవసరము. ఏదియెట్లున్నను, మనకు రెండుసంగతులు మాత్రము స్పష్టముగ గనబడుచున్నవి. ఈ ఉభయసంఘములలో దోషమెవరిదని మనమిచ్చట విచారించుచుండగ గవర్నమెంటు కోర్టులు ఊరకుండవు. వానిపనుల నవిచేయుచునే యుండును. గవర్నమెంటు కోర్టులలో ప్రమాణముమీద నిజమో, అబద్ధమో సాక్ష్యమిచ్చివేసిన పిమ్మట మనజాతీయ విచారణసంఘమువల్ల నిజమును తేల్చుట చాలకష్టమగును. అదిగాక గవర్నమెంటుకోర్టులలో సాధారణముగా అనుమానరహిత మని చెప్పుటకు వీలులేని యేసాక్ష్యాధారములవల్లనో — కొందఱు దోషులుగ నెంచబడి శిక్షింపబడినపిమ్మట ఉభయసంఘములకును సమాధానము కుదుర్చుట బహుకష్టమగును; ఏలయనగ.— తప్పు ఎవరిదో కనుగొనుటకంటె కూడ ఉభయసంఘములకును పొత్తుకలుపుటయే చాల అవసరమై యున్నది.

దివ్యౌషధము

ఇక కర్తవ్యమేమి? ఒకపక్షముయొక్క వాదమునుమాత్రమే యొప్పుకొనుట సమంజసము కాదు. మరియు నట్లుచేయుట, ఎవరిపక్షము విచారణయేలేక నిరాకరించితిమో వారియందు రాజీని మార్పునకును కావలసిన మనోధైర్యమును కుదుర్చజాలము. వెంటనే యాచరింపవలయునని నేను నొక్కిచెప్పుచున్న ప్రతీకారము అన్నిటికంటె కార్యకారి. మఱియు నీవిషయమును ఢిల్లీయందు కూడిన యుపసంఘము చర్చించునపుడు డీసద్ధతి నే సిఫారసుచేసిరి. హిందూమహమ్మదీయ వైషమ్యముల పరిణామములుగా నెచ్చటెచ్చట నల్లరులు జరిగెనో యచ్చటికెల్ల వెళ్లి విచారణచేయుటకొక యుపసంఘ మేర్పాటుచేయబడి, యందున సభ్యులుకూడ నిర్ధారణమైనతరువాత, కొంత చర్చ జరిగినపిమ్మట అందు నాయకులభావములలో మంచిమార్పు కొంత కలుగుటచే, నీపద్ధతి నంతను రద్దుపఱచుటకు సిద్ధమైతిమి. రెండువత్సరములకు పూర్వము చేసినట్లు వెనుక జరిగిన విషయముల మఱచి సోదరభావము హృదయపూర్వక సహకారము చేసికొని స్వరాజ్యము సంపాదింపవలెనను నుద్దేశము జనించెను. మహాత్ము డిట్టియైక్యమును బోధించి యాచరించెనో యాధైర్యదేవతాప్రసన్నభాగ్యము మగల నిరుపక్షముల నాయకులను పొందగలిగిరి. పక్షజయములనొందుట నీచమనియు, తలచెను. కాని యొకస్వల్పకారణమున భేద ముద్భవిల్లి రెండు సంఘములును విడిపోయెను. సోదరులారా! ఐక్యదేవతా పునరుద్ధరణము లభించునట్లును యీమాఱు తద్దేవతాకటాక్షము వెనుకటివలె తాత్కాలికము గాకుండునట్లును, భగవంతు డనుగ్రహించుగాక! అంతియకాదు! జాతీయైక్యము మూలమున కలుగు స్వాతంత్ర్య దర్శనములును, తదైక్యమును, మనశ్శత్రువులకు నెదుట కనబడుగాక. అట్టియైక్యమునకు ముందు దాస్యసంబంధముక్లి సుఖముగ గనబడు సర్వము అనుహానాసౌందర్యములను వీడి శాశ్వతనాశమును పొందగలదు.

ద్వేషకారణముల తుచ్ఛత్వము

అట్టి ప్రాముఖ్యవిషయములు అలంకారయుక్తమగు వాగాడంబరముల వలన పరిష్కరింపబడ వని నమ్ముడు. హిందూ మహమ్మదీయ సమస్య, అత్యంత—అత్యంతయేకాదు—ప్రాణావహమైనసమస్యయైనను, హిందూ మహమ్మదీయుల యైక్యమును భంగము కలిగించుకారణములు మిక్కిలి తుచ్ఛములు. అన్నిటికంటె ఈకారణముల తుచ్ఛత్వమునకే నేను సిగ్గుపడుచుంటిని. ఈ కారణము లెంత తుచ్ఛములైనను, వానివలన కలుగుచున్న అనర్థముల దలంచినప్పుడు సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత స్వపరిపాలనమునకు మనకర్హతలేదని మనశత్రువులు మనపై మోపు నపవాదమునకు, సమాధానము చెప్పజాలకున్నాము. నా సోదర మానవుల ఆరాధనాపద్ధతుల నెన్నడును, పరిహసించు వాడను గాను.

రాజవీథిలోనికి వంగియున్న రావికొమ్మను నఱికి, యొకగజము త్రోవ నాక్రమించినందువలన గలిగినట్టిగాని, ప్రార్థనలు జరుగుచుండగా ప్రార్థనాలయముల యెదుట (మసీదులయెదుట) మృదంగములు, తప్పెట్లు మున్నగువానిని వాయించుటవలన గలిగినట్టిగాని, యల్పసంతుష్టికై మతరాజకీయ సంపాదనాప్రయత్నముల భగ్నమొనర్చు సోదరదేశీయులును స్వార్థులును గలరని తలంచినపుడు నేను మిగుల దిగులుపడుచుందును. మంచి చెడుగుల గుర్తింపలేక, యింత యవివేకశూన్యుల మైతిమేని, మర్మమువిడిచి యట్లే యొప్పుకొందము. స్వాతంత్ర్యమునాటు

నింక దలంపకుందము. సామ్రాజ్యబహిర్గత స్వరాజ్యము మాట యటుండనిచ్చి, సామ్రాజ్యాంతర్గతస్వరాజ్యమునైనను దలంపవద్దు. కెనిడాకును మనవంటి బానిసలకును సంబంధ మేమి? మనకును కెనియాకును సంబంధ మేమి? వాని గుఱ్ఱపుసాలలలో స్థానమునకైన నర్హత లేనప్పుడు సార్వభౌముని ప్రాసాదమున స్థానమునకై వెంపర్లాడ నేల? మహాత్మదీయ పవిత్ర క్షేత్రము బహిరంగ దర్శనశాలలందును, విలాసమందిరములందును, నిలయమైన మన కేల? మహాత్ముని యపవిత్ర స్థానములలోకెల్ల మహాపవిత్రమైన మొక్క పుణ్యభూమిని బహిష్కరింప నేర్పడిన నూతనపాలకులు సామ్రాజ్యదొరతనముచే బోషింపబడుచు దుర్బలురై, సామ్రాజ్యప్రదర్శనములోని యాటబొమ్మగా గాక, భగవానుడు దన్ను మానవునిగా సృజియించెననుమాట నెఱుంగక, తన్ను దామఱచి నప్పుడు తన పూర్వీకుల సింహాసనమునుండి ద్రోసివేయబడి, పదభ్రష్టుడైన మనకేమి? ఆ ఘనకార్యక్షేత్ర వృత్తాంతములును వాయిద్యములతో గూడిన యుత్సవములును దప్ప నన్యములు మనదృష్టికి గాన్పింపనియెడల మన కాంగ్రెసుసభలును, ఖిలాఫతు సభలును, కేవలము హాస్యాస్పదములు. "ఇంక విరమింతము, హాస్యప్రదర్శనములవలన ప్రయోజనము లేదు" బాల్యచేష్టల కింక స్వస్తి జెప్పెదము. తత్క్షణమే వెనుకకు మరలి, మన బాగును మనము గుర్తించుకొనుటకై యింటనుండియు బాటుపడెదము. బానిసజాతి కదియే చేయదగినపని. స్వాతంత్ర్యనామమును వృథా గా కళంకభూయిష్ఠ మొనర్పవద్దు. మన యొజ్జలవలె మనవైరులు చెప్పిన మాటలనే బలపఱచెదము. ప్రాచ్యమత ప్రవక్తలెవ్వనిగూర్చి పక్షపాతరహితులై మన కుద్బోధించియుండిరో, అట్టిభగవానుడు, మనల స్వపరిపాలన కనర్హులజేసి, ఐరోపాఖండమున వసియించు శ్వేతముఖులకే యట్టి యర్హత యొసంగి, భారతవర్ష పరిపాలనము ఆచంద్రార్కము వారలకే పట్టముగట్టి, మానవకోటిలో నైదవవంతు ప్రజల కన్యాయము జేసెనని యొప్పుకొందము. ఆధ్యాత్మికపరులకు, మనపూర్వీకులగూడ నపకీర్తి పాలు గావింప నిశ్చయింపమేని, పక్షపాతరహితుడగు భగవానుని దూషింప నిశ్చయింపమేని, మన యాదర్శముల సఫలమొనర్చుటకై పరివర్తన మొందెదము. ప్రజాసంతతుల నడుగంటజేయక యుద్ధరింతము.

ద్వేషమూలము

జనసామాన్యముయొక్క హీనస్థితినిగూర్చి చెప్పితిని గాన, వారిని గూర్చి యింకొకమాటకూడ చెప్పవలసియున్నది. గవర్నమెంటు విశ్వవిద్యాలయములలో నొసంగబడువిద్యను విమర్శించుచు నేనును ౧౯౦౮ సం॥లో వ్రాసినవ్రాతలు ఇప్పటికిని నిజముగనే యున్నవి. ఈరోజున కూడ "మూఢత్వమనునది అల్ప విద్యావంతులనే మదోన్మత్తుల జేయుచున్నదిగాని అమాయకులును, విద్యావిహీనులు నగు జనసామాన్యమును కాదు" మనమతచందులు నభిమానించునే గాదు మనము పరమతస్థులతో కలహించుట. మనలోనుండు స్వాతిశయము, తుచ్ఛస్వార్థములవల్లనే మనమిట్లు కలహించుచున్నాము. మహాత్ముని యాగమనమువల్ల ఈచిన్న చిన్న "రాజ్యము" లన్నియు నశించినవి. అంతయు నేకముగ ఒక్కటే అఖండమగు "రాజ్యము" స్థాపింపబడెను. ఈ అఖండరాజ్యమునకు ప్రధానసేవకుడుగ నుండుకీర్తి ఆమహాత్మునకబ్బెను. కాని తమసింహాసనముల గోల్పోయిన యీ పిల్ల "రాజులు" ఒక్క అఖండమగు జాతీయ పతాకము క్రింద దేశసేవ చేయుదమనుబుద్ధి వీరికి గల్గక కలుగ లేదు; అందుచే వారు లోలోపల గొణుగుకొనుచునే యుండిరి. కానిమహాత్ముడును వారిప్రధాన అనుచరులును, బయటనున్నంతకాలము ఈచిల్లర రాజులు తిరుగుబాటుచేయుటకు ధైర్యములేక యూరకుండిరి. వారికి భారతదేశమందు రెండే గత్యంతరములుండెను. పారిపోవుటకు కాని సర్వప్రజలచే బహిరంగముగ చీవాట్లయినను తినవలెను; లేదా లోలోన గొణుగుకొనుచు మెదలకుండ జాతీయోద్యమమునం దైన నుండవలెను. కాబట్టి వారు వీనిలో రెండవదానినే యవలంబించిరి. కాని, మహాత్ముడు ఎరవాడజైలునకు పోగానే, వీరు తలల నెత్తిరి. కాని, ఆయున్నతస్థాన మలంకరించుటకు వీరికి సమర్థత లేకపోవుటచే, వీరు జాతీయోద్యమమును నాశనముచేసి తమతమ "చిన్న రాజ్యముల"ను తిరిగి స్థాపించుకొనుటకయి వీరు శాఖాభిమానములను, యీర్ష్యలను నిరంతరము—బహిరంగముగ కాకపోయినను—పరోక్షముగనయిన పురికొల్పిరి. మహాత్ముని యాగమమునకు పూర్వము అనేకపిల్లకాలువలు—కొన్ని చిన్నవి, కొన్ని పెద్దవి—దాదాపు ఒకేదిశకు ప్రవహించుచుండెను; ఈకాలువలలో చిన్నపడవలు నడచుచుండెను. కాని మహాత్ముడు రాగానే, యివన్నియు నేకమై ఒక్క మహానదియై గంభీరధ్వానముతో సాగరసంగమ మొనర్చుటకయి ప్రవహించుచుండెను. ఈపిల్లకాలువలన్నియు ఆమహానదికి ఉపనదులయ్యెను. విశాలమగు ఈ గంగాప్రవాహముపై బలిష్ఠమగు నౌకయొకటి నడచుచుండెను. ఈనౌకను ఉత్సాహవంతులగు నావికులు నడుపుచుండిరి; ఈ నావికుల కందఱకును మహాత్ముడు నాయకుడుగ నుండెను. ఈనావపై జాతీయపతాక యెగురుచుండెను. మహాత్ముడు జైలునకు పోయిన తరువాత అల్పమానవులగువారికి గలిగిన అల్పబుద్ధి యేమనగా:—ఈ పెద్దనావను తీసివేసి, చిన్న చిన్న పడవలను జేయవలెనని వీరు సంకల్పించిరి. కాని మహాగంభీరధ్వానముతో సాగరసంగమ మొనర్పబోవు యీమహానదియందు రవడికి ఈచిన్నిపడవలు నిలువనేరవు. కావున వారు ఈప్రకృతినే తలక్రిందు చేయదలచిరి. అనగా, ఈమహానది చీలి వెనుకకుపోయి, చిన్నచిన్న పిల్లకాలువలుగ ప్రవహింపవలెనని వీ రాజ్ఞాపించిరి. కాని, ప్రకృతిని వీరు నిరోధింపజాలరు. గంగాప్రవాహమును వెనుకకు మరల్పదలచుట నిష్ప్రయోజనమని యెంతటిమూర్ఖునకైనను తెలియును. ఈకాంగ్రెసు మహాసభ పేరిటను, భారతజాతి యంతటిపేరిటను, వేయేల సర్వనియామకుడగు ఆ భగవానుని పేరిటను, నే నీయల్పాశయులగువారికి హెచ్చరించి చెప్పునదేమనగ:—మీరెంత తన్నుకులాడినను మీరు జయింపలేరు. మీరు పన్ను కుతంత్రములను భారతజాతి యుపేక్షింపజాల దని యెఱుంగుదురుగాక.

సహనము, భ్రాతృవాత్సల్యపూరితములగు ఆ స్వప్నములు

మిత్రులారా! రాజకీయరంగమందుకూడ నేరస్థులను దండించుట నిరుపయోగముకాదు. కాని రాజకీయవిభేదముల నే విదియును చెప్ప

నట్లు ఒక్కటే తిరుగులేని మందుకలదు. అందరుకూడ గిరంనాస్తి యను కొని వెనుకటి వాని నంతను మఱచిపోయి ఒకరినొకరు గుర్తించవలసిన వలెను. అందరిలోను ఇట్టిభావము పుట్టినట్లు సేయుటయే దీనికి తగిన మందు. కాని, యిది ఒక్కటియే చాలదు; సంతోషకరమగు నిట్టి సంభవ త్యములకు మిక్కిలి బాగుగనుండ వారింపవలె నన్నచో కలహకారణములను తొలగింపవలెను. అన్ని విషయములలోను సదా ఒకరీతిగ నుండవలెనని మనము తరుముగ బట్టుబట్టుచుందుము. ఇట్లు పట్టుబట్టుట వలన ఒక్కొక్కప్పుడు మందులేగాదు; విశాలహృదయులగువారిలోకూడ చాలమంది యిట్టి పట్టుబట్టుదురు. దేశములో చెదరిపడియున్న నానావిధములగు మతసిద్ధాంతములనన్నిటిని కలిపి ఒక్కముద్దగ చేసిపెట్టవలెనని మతసంస్కర్తలు యత్నించిరి. కాని యిది చాల అపాయకరమైనసంగతి. అక్బరో గాని ప్రతిపక్ష సంస్కర్తయగు నట్లే చేసెను. అన్ని మతములలో నుండియు కొంచెము కొంచెముగ తీసికొని ఒకచోట చేర్చి దానిని కలిపి ఒక క్రొత్త మతముగ చేసినచో నిది అందరికిని సమ్మతముగనుండునని వారు తలచిరి. ఈరీతిగ ఐకమత్యము, సమానత్వము సిద్ధించునని వారూహించిరి. కాని సర్వమతముల నిముడ్చుకొనగల యిట్టిమిశ్రమతములవల్ల ప్రపంచమందు శాంతియు ఐకమత్యమును పెంపొందినట్లు చరిత్రయందెచ్చటను లేదు. మీదు మిక్కిలి యిప్పటికి కలహించుచున్న మతములలో నిదికూడ నింకొకటి కాజొచ్చెను. అందుమూలమున నిదివఱకున్న విభేదములు మఱింతయెక్కువయ్యెను. సదుద్దేశములతో ప్రారంభింపబడిన యీ మతసంస్కరణము లిట్లు నిష్ఫలమగుటవల్ల తుదకు ప్రజలు గత్యంతరము లేక పరమతసహనము నేర్చుకొనక తప్పినదికాదు. సహన మనగ ఉపేక్ష కాదు; దృఢ విశ్వాసము లేకపోవుటకాదు. స్వమతమందు మనకున్న గాఢవిశ్వాసముతోపాటు మనజీవితమం దిదికూడ నింకొక గట్టితత్వమై యున్నది. కేవలము పరస్పరవిరుద్ధాభిప్రాయములు గల తనతోడి దేశీయునితో ఒకానొక అమెరికను దేశస్థుడు చెప్పినమాటలకంటె నే నీవిషయమై యెక్కువగ విప్పి చెప్పజాలను. అతడు చెప్పినమాట లివి:

"నీవు చెప్పిన ప్రతిఅక్షరములో నేను తీవ్రముగ వ్యతిరేకించుచున్నాను. కాని, నీ కామాటలు చెప్పుటకు సంపూర్ణమైనహక్కు గలదని నేను వాదింతును; అట్టి నీ హక్కును నిలువబెట్టుటకై నా శరీరములో నెత్తురుచుక్క ఉన్నంతవఱకు పోరాడి తీరుదును." మిత్రులారా! ఇదే! నిజమైన సహన మనగ నిదే! మతస్వాతంత్ర్యమున కెప్పుడైన భంగము కలిగినచో, తద్రక్షణార్థమై ముసల్మానులు పోరాడి చావవలెనని విధించు కొరాను గ్రంథము సహనమునుగూర్చి యీరీతిగ చెప్పుచున్నది.— "నీకు నీ మతము, నాకు నామతము." మన మీ సూత్రముపై నడచుట కంగీకరించుచు, అన్ని మతములకు సామాన్యధర్మములుగ నుండువానిని సదాయెత్తిచెప్పుచు, అన్ని మతములకుగల యాధ్యాత్మిక సంపత్తిని గ్రహించుచు, మనము వ్యవహరించినచో ఈ లోకమందు కలహ మేయుండదు. ఎల్లెడలను శాంతియు, హాయియు, రాజ్యముచేయును.

ఈ తత్త్వమును ప్రస్తుతపరిస్థితులకు వర్తింపజేయుట

నేడు భారతవర్షమందు నానాజాతులమధ్య నున్న పరిస్థితులకీ తత్త్వమును వర్తింపజేసి చూతము.

ఉదాహరణ:— పల్లకుల యొద్దవెంట మేళతాళములతో ఉత్సవము చేసికొనుటకు వీలున్నప్పుడు,- ఉచితరీతిని దైవారాధన మొనర్చుకొనుట లోనగు ఏ సహజమగు హక్కు భంగము కలుగనంతవఱకు ముసల్మానులెవరను హిందువులయొక్క గాని యితరుల మహమ్మదీయేతరుల యొక్క గాని ఉత్సవములను అడ్డగింపరాదు. ప్రాణమునకు గాని, శరీరమునకు గాని హాని లేకుండ పోలీసు వారి పాటలతో అను మతితోగ వీధులవెంట ఉత్సవముతో తీసికొని పోవుటకు వీలున్నప్పుడు, మహమ్మదీయేతరు లెవరును అట్టి యుత్సవమును అడ్డగింపరాదు.

ఈ యుత్సవములు శాస్త్రసమ్మతము లగునో కావో సందేహాస్పదము. అయినను అట్టి యుత్సవములు చేసికొనుచుండగ మధ్య త్రోవలో నడ్డమువచ్చిన చెట్టుకొమ్మలను కొట్టివేయుటకు దాని యజమాను డంగీకరించి తీరవలెనని ఉత్సవము చేసికొనుచున్న మహమ్మదీయులు పట్టుబట్టుట కేహక్కును లేదు. అందు ముఖ్యముగ ఆచెట్టు అతని స్థలములో నుండి అతని సొంతఆస్తి అయినప్పుడును, అతడు దానిని పూజ్యభావముతో చూచుకొనుచున్నప్పుడును, మహమ్మదీయు లట్లు పట్టుబట్టుట కేహక్కును లేదు. ఆచెట్టునం దాతనికి పూజ్యభావ మేర్పడుట సహేతుకమో, నిర్హేతుకమో యనుసు చర్చింప నవసరములేదు. అది మనపనికాదు. పారశీకులు అగ్నిని పవిత్రమైన దానినిగ నెంచి పూజింతురుగాక. పూజ్యమైన యీయగ్నిహోత్రములో చుట్టను గాల్చి, దాని నపవిత్ర మొనర్పరాదని పారశీకులు తలంతురుగాక. అయినను, బహిరంగప్రదేశములలో చుట్ట కాల్చకూడదనుచట్టము లేనంతవఱకు పారశీకేతరులు వీధులలో చుట్టకాల్చకూడదని పారశీకులునిర్బంధింప రాదు. అదే రీతిగ, జంతువులను చంపుట చట్టవిరుద్ధముకానంతవఱకు, తనతిండికొఱకో యితరులకొఱకో, బలియర్పణాదులకొఱకో, ప్రత్యేక మాజంతువునెడ క్రౌర్యమును ప్రకటించువిధమునగాక సామాన్యరీతిగ నెవడైన కోడినో, ఆవునో, పందినో, తదితరజంతువునో చంపినప్పుడు పొరుగింటివాడు వచ్చి తానది సహింపజాలననియు, యేప్రాణియు చంపబడగూడదనియు, తాను గోవును తల్లితో సమానముగ జూచుకొందుననియు, అసహ్యకరమగు పందిమాంసమును తినుట తనకు గిట్టదనియు, తన మతరీత్యా జంతువుల నింకొక రీతిగ చంపవలసియుండు ననియు లోనుగాగల కారణములచే అభ్యంతరపెట్టగూడదు. కాని యీసందర్భమందు మన మింకొక విషయమును మాత్రము గుర్తింపవలెను. ఆ చంపబడు జంతువు ఆ చంపువానిదే యైయుండవలెను గాని, తన పొరుగింటివాని నుండి బలాత్కారముగ లాగికొనినది కాగూడదు. కాని నా హక్కును నేను స్వేచ్ఛగ వినియోగించుకొనుచుండగ, దానిని చూచి రెండవ వాడు సహింపగలస్థితి—అయ్యో!— మనదేశమున కింకను రాలేదు. పైపెచ్చు మనలో చాలమంది ఇదినాహక్కు అని చెప్పుచు, తమ పొరుగువారికి ఇబ్బంది కలుగజేయవలయు ననుసంకల్పముతోనే వారా హక్కును వినియోగించుచున్నారు. తప్పక పొరుగువారికి నిబ్బంది కలుగజేయు విధముగనే వారా హక్కును వినియోగించుచున్నారు. మతనిబంధనలందు చెప్పబడినరీతిగ నెవరైన ఉత్సవములు చేసికొనుచుండగ తదితరమతస్థులు దానిని చూచి వెక్కిరించుటయు, కొందఱు

తమ ఉపాసనాస్థానములలో ప్రార్థనలు చేసికొనుచుండగనో, లేక యేవలెనో కర్మ జరుగుచుండగనో యితరులు వచ్చి డప్పులతోడను, వాదిత్ర జంత్రములతోడను సక్కని సంగీతము గాక బుద్ధిపూర్వకముగ మహారణ ఘోణధ్వనిని జేయుచు లోపల జరుగుకర్మకు భంగము కలిగించుటయు, హిందువులకు పవిత్రములగు చెట్లకొమ్మలను తీక్షణమై ప్రేలాడుచున్న వానిని, నిర్హేతుకముగ కొట్టివేయుటయు; అందు ముఖ్యముగ కేకెంతలు గొట్టుచు నలికివేయుటయు చుట్టుపాగను పాగేకుని మొగముమీద గాని, శిక్కు మొగముమీదగాని వదలుటయు; అల్లరికొఱకు హైనుల కెదురుగ అనేక ప్రాణికోట్లను చంపుటయు; ఆవులకు మెడలో పూల దండలువేసి హిందువులున్న వీధులగుండ ఊరేగించి కసాయికొట్టము నకు తీసికొనిపోవుటయు; లేక హిందువులు చూడకుండ తప్పించుకొన లేని ప్రదేశములలో గోవులను చంపుటయు; — మొదలుగాగల అనేక యకృత్యములు సంఘములమధ్య పట్టుదలలు ప్రబలినప్పుడు తఱుచుగ జరుగుచుండును. ఇట్లు క్రోధము రగుల్కొను పనులు చేయుటచేతను, పొగరుబోతుతనముగ నితరులను జూచి కేకెంతలు గొట్టుటచేతను పరుష భాషణములు బయల్వెడలును. దానిమీద చేతులుకలిసి గుద్దులాట లోనికి దిగును. దీనివల్ల తఱుచుగ ప్రాణనష్టముకూడ సంభవించును.

వీనితో నెగ్గుటెట్లు?

ఇటువంటి వివాదాంశముల నన్నిటిని సమగ్రముగ పరిష్కరించి శాంతిని గాపాడగల సమర్థమైనపట్టి యొక్కటియు గానరాదు. వీని కన్నిటికిని పూర్తిగవర్తింపగల "జాతీయపు టొడంబడిక" నా కేదియు గానరాకున్నది. ఇతరప్రపంచము జూచి మనలను నవ్వినను సరే యనుకొని ప్రతి చిన్న వివరమును, ప్రతి చిల్లర తగాయిదాను ఒక్కదాని నైన వదలిపెట్టకుండ దానిలో నిమిడించి, పెద్దభారముగ చేయునదు న్నను నాకట్టి "యొడంబడిక" యేదియు గన్పట్టకున్నది. కాబట్టి దీనికి నాకొక్కటే మంచిమందు గన్పట్టుచున్నది. ఎవరి హక్కులను వారు చక్కగ వినియోగించుకొనుటకు తగిన సరియైన వాతావరణమును కల్పింపవలెనని నేను మరల నొక్కిచెప్పుచున్నాను. ప్రధానమగు కలహకారణములను గుర్తించి, ఆ యా సంఘములకు చెందిన నాయకుల నొక సమాధానమునకు గల్పించి, ఆకలహకారణముల తొలగింపజేయ వలెను. ఈపని నిర్వహించుటకు కాంగ్రెసువంటి జాతీయసంస్థకు సాధ్యముకాగలదు. ఈపనిని కాంగ్రెసు చేసితీరవలెను. కాంగ్రెసుమహాసభ యిట్టి నాయకులద్వారా ప్రజాభిప్రాయమును చక్కగ తనవైపునకు త్రిప్పుకొనుచు, ప్రజలలో నెట్టి యకృత్యములు జరుగకుండ జాగ్రత్తగ కాపాడుకొనుచు, ధైర్యమును ఆత్మవిశ్వాసమును గోల్పోకుండ నుండవలెను. మరియు నింకొక విషయములోకూడ కడుజాగరూకతగ నుండవలెను. ఏసంఘమునగాని తనహక్కులను వదలుకొనుమని కోరగూడదు. ఇప్పటి పరిస్థితులలో నిట్లు చేసినచో, అది తనకు మించిన త్యాగము కావచ్చును. స్వరాజ్యమే మనయాదర్శము; అది కొద్దిలో మనకు లభింపగలదు; అయినను దానిని మన మింకను పొందకలసి యున్నాము మనుష్యులమను మాటమాత్రము మరచిపోగూడదు. స్వరాజ్యము మనకు పూర్తిగ హస్తగతమగువరకు, గవర్నమెంటువలె ప్రజలను నిర్బంధించు టకు మన కేమియు అధికారముద్ర లేదు. మనము కేవలము ప్రజలను బ్రతిమాలుకొనుటచేతను, ప్రోత్సహించుటచేతను, మనము స్వయముగ చేసి చూపించుటచేతను మాత్రమే ప్రజలచేత పనులను చేయింప వలసి యున్నది. రేపు మనకు స్వరాజ్యము వచ్చినప్పుడుకూడ, వారికి తగిన ప్రతిఫలము చూపకుండ తమహక్కులు వదలుకొనితీరవలెనని గొప్పగొప్ప ప్రజాసంఘములను మనము బలప్రదముగ నిర్బంధింప జాలము. అట్లు నిర్బంధించుట న్యాయముకూడ కాదు.

గోహత్య.

ప్రస్తుతము విచారణీయాంశములలో గోహత్య యొకటి. నాహిందూసోదరుల దృష్టిలో గోవు యెంతపవిత్రమైనదో నే నెఱుగుదును. గోవును రక్షించుటకై మా నాయకు డెంత తాపత్రయపడెనో నాకంటెను నా సోదరునికంటెను యెక్కువగ తెలిసినవారెవరైనను న్నారా? అంతటి స్వార్థరహితబుద్ధితో ఖిలాఫతు ఉద్యమమును నడిపించిన మానాయకుని మహోదారబుద్ధి కేవలము అతీతమైనది. తాను ముసల్మానుల గోవును—అనగ ఖిలాఫతును— సంరక్షింప సమకట్టితినని ఆమహాత్ముడే చెప్పుచుండెడివాడు. తానిట్లు చేసినచో, దానికి ప్రతిఫలముగ మహమ్మదీయులు తనగోవును సంరక్షింప నుద్యుక్తులగుదురని యాతడుద్దేశించెను. దయకు ప్రతిఫలము దయయేగాక వేరొండు లేదని తమ మతగ్రంథములనుండి నేర్చుకొనిన మహమ్మదీయులు తాను చేసినదానికి ప్రతిఫలముగ తనగోవును సంరక్షింప బూనుదురని ఆమహాత్ముడాశించెను. గోవునందు మహాత్మునకున్న ప్రేమను ఈరీతిగ వ్యక్తపఱచెను. ఖిలాఫతు మహమ్మదీయులకు గోవని మహాత్ముడు మనోహరరీతిగ వర్ణింపకముందే మాయిరువుర సోదరుల మెన్నడును గోవును చంపగూడదని శపథము చేసికొంటిమి. అప్పటి నుండి మాయింటిలో నౌకరులుకూడ గోమాంసమును తినుటనుమాని వేసిరి. మాతోడివసతులనుకూడ యిట్లు చేయుడని ప్రోత్సహించుట మావిధిగ పెట్టుకొంటిమి. నేనుగాని, మా అన్నగారుగాని యెప్పుడును గోవును వధింపలేదు. కాని, మేకలను బలియిచ్చితిమి; యేదో యొక జంతువును బలియిచ్చుట మామతవిధియై యున్నది. ఈరీతిగ మనము చాలవరకు పనిచేయవచ్చును. హిందూమహమ్మదీయైక్యత యేర్పడిన యీ మూడునాలుగు సంవత్సరముల యనుభవమునుబట్టి స్వరాజ్యము రాకముందే గోవధను నామమాత్రావశిష్టముగ తగ్గించివేయవచ్చునని తెలిసికొంటిని.

ఆహారమునకై సాధారణముగ సంవత్సరముపొడవునను జరుగు గోవధపూర్తిగ నిలిచిపోవలెనని నాకెంతయో గట్టికోర్కె గలదు. కాని, అది యింతత్వరలో నిలిచిపోవలెనని నేను ఆశించుకోర్కె యిప్పటిలో నెరవేఱునట్లు నాకు గోచరమగుటలేదు. ఎక్కువ ఖరీదు గలమాంసమును కొనుక్కొనగల మహమ్మదీయులు సాధారణముగ గోమాంసమును తినరు. కాని, పట్టణములలోనుండు పేదమహమ్మదీయులకు అదే ప్రధానమైన ఆహారముగానున్నది. [illegible]

వచ్చిన నేను, వా రిప్పటిస్థితిలో గోమాంసభక్షణము మానుకొనుట యెంతకష్టమో యెఱుంగుదును. "ధాన్యముతో ధాన్యము కలుపుకొని తిను" మనుష్యులను చూచినప్పుడు పఠాను మనుష్యుడు ఆశ్చర్యపడ మానడు. "మాకు మాంస ముండితీరవలెను; చివరకు కుక్కమాంస మైన సరే మాకుండితీరవలె"నని రాంపురపు హాస్యగాండ్రు చెప్పుదురు. ఒకప్పుడు రాంపురసంస్థానములో, బ్రిటిష్ మునిసిపాలిటీలలో చేసి నట్లు మాంసపు దుకాణములనన్నిటిని మూసివేసి, ఒక్కచోట నే పెద్ద మాంసపు మార్కెట్టును పెట్టిరి. దీనివల్ల ప్రజలందరికిని మాంసము సప్లయిచేయుట బహుకష్టమయ్యెను. సప్లయి చాలనందువల్ల పోటి యెక్కువయ్యెను. ఈ తరగతిమహామ్మదీయుల విషయములో మాత్రము ప్రస్తుతస్థితిలో ఆర్థికముగ తప్పనిసరి యగుచున్నది

ఈ సందర్భములో గోవధను మాన్పుట కొక్కటే మార్గము గలదు. ఇప్పుడు తక్కిన మాంసము బహు యెక్కువ ఖరీదునకు అమ్మ బడుచున్నది. సామాన్యులు కొనుక్కొనుటకు వీలులేనంత ప్రియముగ నున్నది. కావున ఈ మాంసపు ధరను తగ్గించి గోమాంసమునకును, తక్కిన మాంసమునకును ఖరీదులోగల తారతమ్యమును తగ్గింపవలెను. అసలే పేదపడియున్న యీదేశములో ఏసంఘముయొక్కగాని జీవన విధానమును యెక్కువ ఖరీదు గలదానినిగ జేయుటకు నేను అంగీకరిం పను. అన్ని సంఘములకంటె మా ముసల్మాను సంఘము కడు పేదసం ఘ మని యెల్లరంగీకరించిన విషయమే. కావున వారివిషయములో కూడ జీవితముయొక్క ఖరీదును యెక్కువ జేయజాలము. ఇచ్చట నిం కొక విషయమును చెప్పకతప్పదు. ఎక్కువ ఆవులు హిందువులకే కలవు; అవి పాలిచ్చుట మానివేసిన తరువాత యజమానులు లాగోవు లను అమ్మివేయకుండ తమవద్దనే యుంచుకొన్నచో గోవధ యిప్పటి కంటె చాల తగ్గిపోవును. మన మిప్పటికైనను గొఱ్ఱెలు, మేకలు, మొ దలగు వానిని వృద్ధిచేసి గోవును సంరక్షింపవచ్చును. మన స్వరాజ్య గవర్నమెంటులో ఆదాయవ్యయనిర్ణయ మొనర్చుకొన్నప్పుడు మిలి టరీ ఖర్చులోనుండి చాలవఱకు తగ్గించి యీపనికై వినియోగింపవ చ్చును. అప్పుడు మన కీపని చాల తేలికయగును. అయినప్పటికి స్వరా జ్యము వచ్చువరకు కనిపెట్టుకొనియుండక యీరోజునుండికూడ గోమాం సభక్షణ మానివేయవలసినదని నా సోదరమతస్థులను వినయపూర్వక ముగ ప్రార్థించుచున్నాను. స్వరాజ్యము వచ్చినపిమ్మట మానివేసినచో అప్పు డది త్యాగమనిపించుకొనదు. భారతదేశమందున్న వివిధసంఘము లకు సాంఘిక రాజకీయ వ్యవహారములందు స్వీయధర్మమైన సమష్టికు టుంబతత్త్వమే యాదర్శముగ నుండవలెనుగాని యింగ్లీషువారనుష్ఠించు చున్న పోటీపద్ధతి పనికిరాదు. ఒకవేళ మనదేశములోని వివిధసంఘ ములకు పోటీయుండవలసినచో అది పరస్పరసహాయమందును, ఆత్మార్ప ణమునందును మాత్రమే యుండవచ్చును. తనకెంతయో ప్రియమైన వాక్కులను గాఢముగ నాటుకొన్న భావములను ఏసంఘము వారు సోదరసంఘములకొఱకై భారతవర్షముయొక్క శాంత్యై క్యతలకొఱకై యెక్కువగ వదలుకొందురో ఆసంఘమువారే తుట్ట తుదకు అందరికంటె యెక్కువ అజేయు లగుదురని నామతము.

ప్రాతినిధ్యమునందును పరిపాలనమునందును వివిధమతములయొక్క భాగనిర్ణయము

వివిధమతవైషమ్యములకున్న ముఖ్యకారణమును గూర్చియు, విద్యావంతులగువారు తమస్వార్థములకొఱకు వాని కపార్థములు కల్పిం చి యెట్లు దుర్వినియోగము చేసినదియు తమకు వివరించియున్నాను. వైషమ్యములకు గోవధయు సంగీతముతో నూరేగింపులు మొదలగు విషయములు మాత్రమే కారణములు కావు. స్థానికములును రాష్ట్రీ యములును అఖిలభారతీయము లగు సంస్థలలోని ప్రాతినిధ్యమును ఉద్యోగము లనుభవించుటలోని హెచ్చుతగ్గులును పరస్పరవైషమ్యము లకు మూలకారణములై యున్నవి. ఈవిషయములలో సామాన్యజను లపై నేరము మోపుట సమంజసము కాదు. మంచివిగాని చెడ్డవిగాని స్వార్థములను మతరక్షణమనుమిషక్రింద నిట్టిపరిస్థితులకు ముఖ్యకారణ ములగుచున్నవి. ఇందువలన గలిగెడి యన్యాయము ఎక్కువ సమర్థత యనియు నెక్కువ విద్యావిషయికములైన యోగ్యతలనియు సమర్థింప బడుచున్నవి. ఎవరు దీనిని సమర్థించుచున్నారో వారే విదేశీయాధికారు లిట్టి మినహలు కల్పించినప్పుడు దగాశూన్యముగ ఖండించుట చూడ మిక్కిలి యాశ్చర్యము గానున్నది. ఇట్లు పదవులాక్రమించినవారు తా మందరికంటె ననుభవముకలవారమను నపోహను పోగొట్టుకొననంతకా లము అల్పసంఖ్యాకుల తెలివి ప్రజాశయముల నెట్లు కాపాడగలదో నా కు తెలియకున్నది. మీరు విశాలహృదయులై దేశభక్తితో పాటుపడవల యు నుద్దేశ్యముకలవారు కానంత కాలము ఒక్కసంఘమువారియొక్క విద్యాధిక్యత యితరసంఘములవారి కుపద్రవకారణముగ తోపకమాన దు. ఒకప్పు డుద్దేశ్యము మంచిదే యైనను ననుమానమునకు కారణమగు చున్నది. సోదరులారా! ఇది వెనుకటి తరమువారు చేసిన యన్యాయ ఫలముగ ననుభవించుచున్న ప్రారబ్ధము. అనవసరముగ కోపపడకుండ మన ము దానిననుభవించితీరవలయును. వర్తకమునవలె రాజకీయమునందుకూడ పలుకుబడిని సంపాదించుకొనవలసి యున్నది. అందుచే ప్రజల నాకర్షిం చుటకై చేసెడి ప్రగల్భములకంటె కార్యాచరణమును తత్ఫలితముగా వచ్చులాభములును కాలక్రమమున మనకు పలుకుబడి నియ్యగలవు. అల్పసంఖ్యాకులు గల సంఘములు అధికసంఖ్యాకులు గల సంఘములు చేసిన యాహ్వానముల ననుమానముతో చూడక వారితో కలసి పనిచే సిన యెడల స్వతంత్ర స్వరాజ్య సంపాదనమార్గమున చాలదూరము నడచియుందుము. కాంగ్రెసునుసామాన్యరంగస్థలమున కందరకును మన యుద్దేశ్యములు దేశభక్తిపూరితము లని చాటుటకు మంచియవకాశముల నొసంగుచున్నది. ఆలస్యమైనను పలుకుబడిని సంపాదింప నిది మన మేమియు చేయజాలము. అకారణమైన యనుమానములకు కోపపడుట యు, అట్టి యనుమానములు కలవారినోళ్లను మూసి వారికి మనపై లేని నమ్మక మున్నదని చెప్పుచు మోసము చేయుటయు మంచిపని కాదు. శాసనసభలకు వెడలవలెనని తీర్మానించుకొనిన మనవారిని, అధికారి వర్గమువారిని కూడ మనకొసంగబడిన స్వల్పశాసనాంగసంస్కరణముల నిచ్చుటకు బలవంతపెట్టిన [illegible]

పఱచియుండవచ్చును. ఒకవేళ తృప్తిపఱుపకపోయినను మనమందఱము ను జాతీయాదర్శముగా నుంచుకొనిన స్వరాజ్యముకొఱకు ప్రయత్నించి త్వరలో సంపాదించుటకు మనల నింకను పురికొల్పవచ్చును. అప్పుడు మనము ప్రాతినిధ్యము గల యన్ని సంస్థలందును వివిధసంఘము లనుభ వించు భాగలబ్ధములను నిర్ణయించుకొనవచ్చును. సోదరులారా! ఇంకను కొంతకాలమువఱకు ప్రత్యేకనియోజకవర్గము లేకుంత నెగ్గలేమని యను మానించుచున్నాను. కాని యల్పసంఖ్యాకు లగు సంఘము వారు అట్టి యేర్పాటు లనవసరమను కాలము వచ్చునపుడు మిక్కిలి సంతోషింప గలనని నొక్కి చెప్పుచున్నాను. ఆర్మీనియాయను పేరుగల టర్కీ దేశము యొక్క తూర్పుభాగమునగల క్రైస్తవ సంఘములనుగూడ భారతీయ దేశమునందలి పద్ధతిని నెలకొల్పవలయునని నేను గట్టిగా వక్కాణించి తిని. అందుచేత నా హృద్గత నిజాభిప్రాయములను మీరు బాగుగా తెలిసికొనగలరు.

ప్రత్యేకనియోజకవర్గసిద్ధాంతమును వదలివేయుటకు పూర్వము రెండుపనులు చేయవలయును. అల్పసంఖ్యాకమగు సంఘము తన యిష్టమువచ్చిన భారతీయుని ప్రతినిధిగా నెన్నుకొనుస్వాతంత్ర్యముగలిగి యుండుట మొదటిపని. ఏదినమున నొకమహమ్మదీయేతర సంఘము నన్ను తమ ప్రతినిధిగా నెన్నుకొనునో యాదినమును నాకు మిక్కిలి గౌర వప్రదమని భావింతును. నేనునమ్మకముతో వోటునిచ్చుటకు ఖిలాఫతు కొరకు ఘోరయుద్ధమొనర్చిన శ్రీగాంధిమహాత్ముడుగాక మఱియొక మహమ్మదీయుడు గానరాడు!

క్రమముగ పరిస్థితులలో కొంతమంచిమార్పు కలిగినవెనుక ప్ర త్యేకనియోజకవర్గము బదులు సంయుక్తనియోజకవర్గము నేర్పాటు సేయుట రెండవపని. మార్లేసంస్కరణములు చర్చింపబడు కాలమున కొన్నితావుల సంయుక్తనియోజకవర్గము నుండనిచ్చి కొన్ని సభ్యత్వము లను కోల్పోవుటకంటె సభ్యులసంఖ్య యల్పమైనను ప్రత్యేకనియోజక వర్గమును కోరుట క్షేమకరమని వాదించు శ్రీసయ్యదు అమీరాలీగారిని ప్రతిఘటించితినని మీలో కొందఱకు తెలియును. సంఘములందలి పరస్పరవైషమ్యములడుగంటినకొలది క్రమముగ ప్రత్యేకనియోజకవర్గము లచేత నెన్నుకొనబడు సభ్యులసంఖ్యను తగ్గించి సంయుక్త నియోజక వర్గపు ప్రతినిధులసంఖ్యను హెచ్చింపవచ్చును. తుదకు ప్రతినిధులం దఱును సంయుక్తనియోజకవర్గముచే నెన్నుకొనబడునట్లు చేయవచ్చును. ఇట్లే యుద్యోగముల విషయమునగూడ సంఘప్రాతినిధ్యము నిచ్చుట కంటె సామాన్యముగ యోగ్యతనే ముఖ్యముగా గొనుపద్ధతి నవలం బింపవలయును.

కొన్నిస్థలములలో చర్చింపబడు విషయము లల్పములైనను ప్రజ లుద్రేకపూరితులగుట కవకాశము లుండుటచే స్థానికసంస్థలప్రాతి నిధ్య విషయములలో పైసందర్భములను తప్పక నాలోచింపవలయును. మ్యునిసిపల్ సభ్యత్వముల విషయములలో పంజాబునందున రెండు సంఘములకును వచ్చిన వైషమ్యములకు పైనచెప్పిన విషయములే కారణములని యీయుదాహరణము విశదకరముగ నున్నది. లెక్కింపబడుట ఇది యాన్వాలాబాగును, హైందవులు కడుపులమీద ప్రాకింపబడినవిధి యు నిజముగ పంజాబురాష్ట్రమందలివా యని యూహ్యపడుచుండును. ఎంతలో నారాష్ట్రము తనకు కలిగిన యవమానమును మఱచెను.

సంకుచితదృష్టి

ఈ యుపన్యాసమునందలి అథమభాగమున ౧౯౦౮ సంవత్సర మున నేనిచ్చిన వారియొక్క యుపన్యాసమునందలి భాగము ననువదిం చుచు అందఱకు సమానమగు శత్రువు నొకని నెదిరించుట యను మాత్ర ముపై కేవల మాధారపడి దానికలననే సంఘముల నైక్యము పొసగగల దనుట పొరపాటని చెప్పితిని. పంజాబున సైనికశాసనోపయోగకాలమున జరి గిన దురంతములనుగూర్చి యూరక పాడినదే పాడుచుండుటచే నైక్యము ను కుదుర్చుకొనగలమని పిచ్చినమ్మకము కలవాడను కాను. మంత్రి వర్గము చేయుపను లెడల నసమ్మతిని చూపుకాలమున ను, కష్టకాల మందును, పెక్కుమారులు సంయుక్త ప్రభుత్వములెన్ని సృష్టికాలేదు! ఎన్నికల జయము చేకూరినవెంటనేగాని, మొదటిదినములోనే ఎన్ని భగ్న ములు కాలేదు! మనము పొందవలెనన్న స్వరాజ్యము సంపాదింపవలెనన్నను దానిని నిల్పుకొనవలెనన్నను, బాధానుభవసామ్యము గాక మఱియొక బంధనముచే నన్ని సంఘములకు నైక్యము కుదురవలయును. హిందూ మహమ్మదీయులకునుండు పరస్పరవిభేదములను గోరంతలను కొండంతలుగ చేయు మహానుభావులకు నేనొక్కవిషయము జ్ఞాపకముచేయుగలయును. ఆరెండుసంఘములవారును పరస్పర మొకరినొకరు పెట్టినబాధలు జలియన్వాలాబాగులో అందఱును చచ్చినంతవఱకు కాల్చినను జనరలు డయ్యరుయొక్క నిశ్చయముకంటెను, జనుల నొకవీధిలో పొట్టలతో ప్రాకించిన జాతీయావమానముకంటెను క్రూరము లైనవియా! ఉత్తర దేశస్థులమైన మేము దృష్టిసంకోచమునకు లోనైయున్నామనియు, కాల ము గడచినకొలదిని వెనుక గడచినదానిని క్రమముగ మఱతుమనియు నాయభిప్రాయము. తుదకు ప్రస్తుతము పడుబాధలు కొలదికాలముక్రిం దట పడిన భయంకరములైన బాధలను సంపూర్ణముగ మఱపించుచు న్నవి. ప్రతిసంఘమును తమయొకటి సంఘము చేతిలో పడిన బాధలను మాత్రమే జ్ఞాపకముంచుకొని తా నితరసంఘములను పెట్టినబాధలను మఱచుట యెంతయో విషాదకరము!

పోకిరీజట్లు

నేనిప్పుడ నేకసంఘములనుగూర్చి మాటలాడితిని. ప్రజలలో కల్లో లములు పుట్టినప్పుడు నితరులకు బాధ కలుగజేయునది సంఘముల కావు. ఇండియాప్రజలలోనున్న పోకిరీజట్టులే శాంతిప్రియు లగువారికి బాధ కలిగించుచుందురు. ఈ పోకిరీలు ఏసంఘమునకును చెందరు. వారిది ప్రత్యేకమొకసంఘము. వారికేమి దొరకినను సంతసమే. యు ద్ధసమయమున పాంచాలరాష్ట్రమందలి కొన్ని జిల్లాలలో మహమ్మదీయ పోకిరీలవలన శ్రీమంతులగు హిందువులు బాధల నొందినపుడు, లాలా లజపతిరాయిగారు అమెరికాదేశమున ప్రవాసమనుభవించుచు వ్రాసిన వ్యాసము నాకు బాగుగ జ్ఞప్తికివచ్చినది. అప్పటికి పరప్రభుత్వమునకు

లు విజృంభించునేమో యనుభీతి వ్యాపించెను. కాని లజపతిరాయిగారు మాత్రము హిందువులు ధనికులగుటచే బాధింపబడిరిగాని, హిందూ ధర్మము నవలంబించుటచే కాదని సత్యాగ్రముగ బోధించిరి. ధనికులకును నిర్ధనులకును గలవైరమేగాని, హిందూమహమ్మదీయవిభేదము కాదు. ఈరెండుసంఘములేగాక, మధ్యనుండి మనపోరాటముల చూచి సంతసించు పరాయివారు (విదేశప్రభువులు) న్నరను వనమీసందర్భమున ముఖ్యముగ గమనింపవలసి యున్నది. ఉత్తరహిందూస్థానమున మతవిద్వేషములు ప్రారంభమైనపిమ్మట, రవీంద్రనాథకవివర్యులందునుగూర్చి అనేకపర్యాయములు మాటలాడి యున్నారు. కాని వారి యుపన్యాసములను పత్రికలలో చదివినప్పుడు ఆయనగారే ౧౯౧౭వ సంవత్సరమున బీహారురాష్ట్రమునం దింకను ఘోరములగు విషయములు.

గోహత్య సందర్భమున బుద్ధిపూర్వకముగ సలుపబడినపుడు వ్రాసినదానిని వారే మఱచిపోయినారా యను సంశయము కలిగినది. కవీశ్వరులు రైలుబండిలో బ్రిటీషు సైనికోద్యోగితో కలసి ప్రయాణము చేయుచుండిరి! ఆ యుద్యోగి భారతీయాశయములను పరిహసించుచు "ఏమండీ! వేఱువేఱుమతములవారు ఒకరితో నొకరు కలహించుచు, మధ్యశాంతిస్థాపనకై అప్పుడప్పుడు నన్నును నాసైనికదళమును పిలిపించుకొనవలసినస్థితియందుండి, మీ భారతీయులు స్వరాజ్యము నేలెత్తు కొందురు?" అనెను. మనబాధల జూచి సంతసించువారున్నారను విషయమును కవిగారాసమయమున జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని, సైనికోద్యోగి కందులగూర్చి తెలియజెప్పెను. బ్రిటీషువారు రాకపూర్వమీతగాయిదీలు లేకుండెనా అని యుద్యోగి నురలనడుగ, కవిగారిది వాస్తవమేయని యొప్పుకొనుచు, అప్పటికిని భేదమొకటిగలదని వెంటనే బోధించిరి. బ్రిటీషువారు రాకపూర్వమును హిందూమహమ్మదీయ పోరాటములుండెను. కాని, అందువలన శాశ్వతశత్రుత్వమేర్పడక, అచిరకాలముననే సమాధానము కుదురుచుండెను. కోపము చల్లారినతక్షణమే, మనమందఱమును మంచికో చెడ్డకో కలసి యొకదేశమున నివసింపవలసి యుంటిమనియు, ఏదోవిధముగ స్నేహభావమును సంపాదింపనిచో జీవితమంతయు దుర్భరముగ నుండుటచే సత్వరముగ పొత్తు కలుపుకొని ద్వేషభావమును పోద్రోలుటయే సమంజసమనియు, గ్రహించుచుండిరి. కాని మూడవవారైన విదేశప్రభుత్వము వచ్చినప్పటినుండియు, అట్టి పోరాటము లధికమై అట్టి కలయికలు అపురూపమై పోయెను.

"యీసా"యొక్క చేయి; "జేకబ్" యొక్క స్వరము.

కుటుంబములో భార్యాభర్త లిరువురేగాక, మధ్య మూడవది అత్తగారుకూడ నున్నచో తమ కెంతఘోరముగ నున్నదో భారతదేశ స్త్రీలకును, యూరపుదేశపు పురుషులకును బాగుగ తెలియును. కుటుంబములో అత్తగారు స్థిరముగ నుండు వ్యక్తియగుటయే గాక, కుటుంబచక్రమంతయు ఆమెయొక్క లేయే త్రిప్పుచుండును ..త్రిస్థితిలో అసంతోషముయొక్క పొందికయెట్లుండునో వేఱుగ చెప్పనక్కఱలేదు. అదిగాక యింతకంటె ఘోరమైనసంగతి యింకొకటి యున్నది:—అత్తగారి చేతులలోనున్నది. ఆమె భార్యాభర్త లిరువురికిని మాతృస్థానమందున్నది. అందుచే, సందర్భానుసారముగ నిరువురిని ఓదార్చుచుండును లేదా ఒకరిని ఓదార్చి, రెండవవానిని చీవాట్లు పెట్టుచుండును. అందుచే భార్యాభర్తలకు పొత్తుకలియక "ఎవరికి వారు విడిగనుండిన, బాగుండును రా" యనిపించుచుండును. కాని రెండుముఖములు గల యీ అత్తగారి మాటలకు లోబడకుండ వివేకముతో నున్నచో యీ మెతంత్రములు మనల నేమియు చేయజాలవు. అవి మనకు నవ్వును మాత్రము పుట్టించును. హిందువునకు కోపము వచ్చునట్లుగ మహమ్మదీయుడు గోవును చంపినప్పుడు గాని, లేక ప్రార్థనజరుగుచుండగ మసీదుముందునుండి హిందువు లెవరైన మేళతాళములతో ఊరేగినప్పుడుగాని మనమేమి చేయుచున్నాము? ఒకరి గొంతుకల నొకరు నఱుకుకొనుటకు పరుగెత్తుచున్నాము. కాని యీసందర్భమున మనమొకసంగతిని మాత్రము మఱచిపోవుచున్నాము; ఏమనగా:—

గవర్నమెంటువారెవరైన మహమ్మదీయు నొకని ఏ రాజద్రోహనేరము క్రిందనో శిక్షింపదలచినప్పుడు అతనిని పట్టియిచ్చుటకు మన మహమ్మదీయులే యెందఱు బయలుదేఱుట లేదు? అట్లే హిందువులను బట్టియిచ్చుటకై హిందువులే యెందఱు బయలుదేఱుట లేదు? ఈసందర్భములో ఉభయసంఘములును ఒకేతరగతిలో నున్నవి. ఎంత చండాలపుపనినైన చేయుటకు సిద్ధముగనున్నవారు ఉభయసంఘములలోను గలరు; ఇది మనకప్రానుభవైకవేద్యమే. ఒక మహమ్మదీయుడు తనసోదరమహమ్మదీయునే—వేయేల తనమహమ్మదీయసంఘము నంతటినే—హింసించుటకు సిద్ధముగ నున్నప్పుడు ఇక హిందువు మనలను హింసించినాడని యావేళపడనేల? అయ్యా! అసలునిజము అదికాదండీ! పోకిరీలవలెనే ద్రోహులుకూడ ప్రత్యేకమొక్కసంఘమునకే చెందియుండలేదు. వారు ఉభయసంఘములలోను నున్నారు. వారిది ప్రత్యేకమొకతెగ. ధనమదాంధులు ఒక్క యింగ్లండులోనేగాక ప్రపంచమందంతటను గలరని లేబరు (కార్మిక) కక్షివారు చెప్పినమాటలుమీ కెఱింగియే యుండును. అట్లే ద్రోహులు అన్నిసంఘములలో నున్నారు. వీరినందరిని ధనమంతకంటె నెక్కువగ ఖండింపవలసినదే. ఏమహమ్మదీయుడో రాత్రివేళ హిందూదేవాలయములో గోమాంసము వేసియో, విగ్రహములను పగులగొట్టియో దాని నపవిత్రమొనర్చవచ్చును. కాని తక్కినమహమ్మదీయసంఘమంతయు (హిందూసంఘమువలెనే) యేపాపమెఱుగక పోవచ్చును. అట్లే యేహిందువుడో మసీదులో పందిమాంసము వేసియో కొరాను పాడుచేసియో దురాగతమొనర్చవచ్చును. కాని తక్కిన హిందూసంఘమంతయు కేవలము నిరపరాధము గావచ్చును.

దీనికంటె స్పష్టమగు నుదాహరణ మింకొకటి గలదు. మంత్రి మహమ్మదీయుడైనచో మహమ్మదీయుల కెక్కువయుద్యోగము లియ్యవచ్చును. హిందువుడైనచో హిందువుల కెక్కువపక్షపాతము జూపవచ్చును. వారెవరలమువారైనను వారు పరప్రభుత్వమునందంతర్భాగములై యున్నారనుట స్పష్టము. చేతులు "యీసా" చేతులే, కాని గొంతుమాత్రము "జేకబ్" గొంతుకయై యున్నది. తయ్యారు, ఒడయ మలపెంఛనుల నింకను నిలిపివేయవలసియున్న రాష్ట్రప్రజలు, తమకును

లను ఖూనీలుచేసినవారికి తమసొమ్మునిచ్చితీర్చవలెనని నిర్బంధించుగవర్న మెంటుతో సహకారమొనర్చుటకు సిద్ధముగనున్నారు. కాని, తమ పొరుగువారును, తమతో సమానముగ స్వప్నముగ ననుభవించిన వారును నగు వారితో మాత్రము సహకారము మానుకొనుచున్నారు. ఎందువల్లనో? ఇతర సంఘమునకు చెందిన మంత్రి యెవడో యొకడు తనసంఘము వారికి, యీసంస్కరణమువల్ల తనకు లభించిన యేయల్పాధికారమును బట్టియో, లేక తుచ్ఛమగు పక్షపాతమునకో, తన కిష్టములేని విధమున చూపించెనట! ఈకారణముచే ఆసంఘముతో తాము సహకారము మానుకొందురట! అట్లయినచో సహాయనిరాకరణ మనగ నేమో నాకర్థమగుటలేదు. ఇప్పుడే యుద్యోగముల మానుకొనుమనుట కొంచెము కష్టమని తెలిసియుండియు, ఉద్యోగములు రాజీనామాయిచ్చిన వారిని కాంగ్రెసు బాహాటముగ ఆహ్వానించుచున్నది. గాని కాంగ్రెసు మనుష్యులమని చెప్పుకొనువారిలో కొందరు, సహాయ నిరాకరణమును గూర్చి గాంధిమహాత్ముడు తమకు చెప్పినదంతయు మరచిపోయిరి. ఎందువల్ల ఎవడోమంత్రి తనసంఘమువానికి నెక్కువగ నేవో యల్పయుద్యోగపదవుల నిచ్చెనట! ఇట్లు చెప్పిన మంత్రి నాస్వమతస్థుడైనచో నాపరితాపమునకు మితియేలేకుండెను. అదిగాక యిట్టి యల్పయుద్యోగములు తమకు రాలేదనుయేడ్పు నాస్వమతస్థులనుండి వచ్చినచో, నాకప్పుడు గలుగుసిగ్గు పైనగలిగిన పరితాపమునకంటె వెయ్యిమడుగు లెక్కువగ నుండును. ఒకప్పుడు మాస్వమతస్థులుకొందఱు ముల్తాను మశీదులలో పగిలిపోయియున్న పాత్రలను, గోడమీదనున్న గీట్లను హాకీంఅజ్మల్ ఖాన్ సాహెబుగారికి చూపించి "ఇదిగో! హిందూ దేవాలయములు పాడైపోయినచో, మన మశీదులుమాత్రము పాడుకాలేదా"యని యతికి ప్రతిగ చెప్పినప్పుడు తన కెంతటి సిగ్గుబాటును అవమానమును గలిగెనో అజ్మల్ ఖానుగారు నాతో చెప్పిరి. వారికి త్వరలో సంపూర్ణారోగ్యము గలుగుగాక యని మనమందరము ప్రార్థింతము.

వివేకురాలియొక్కయు అవివేకురాలియొక్కయు నీతికథ

ఈవిషయమై హిందువుల యుద్దేశ్యములు, మందిరికానసియే తలంచియుంటి నేని దీని నెన్నండును నేను ముచ్చటించియుండను. నేనిట్లు చేయుటకు గారణమేమన మహమ్మదీయుల భావసంచలనముకూడ ముఖ్యమని నేను నమ్మజాలను. ఈ యుభయపక్షములును ఈతుచ్ఛభావములకు లోనైనవిరే. మహమ్మదీయులు మెరుగైనను హిందువులనుగూర్చి వచియుంచియుండను.

ఏలయన ఒకసంఘములోని వ్యక్తి వేఱొక సంఘములోని వ్యక్తులను మందలించుటవలన లాభము లేదను సంగతి యనుభవమువలన నే నెరుంగుదును. అపని వారలకే వదలివేయవలయును. ఒకేపట్టణమున ఒకేచోటను వసియించు చిన్నబాలురు కలిసి యాడుకొనుచు యల్పవిషయములలో తగవులాడుకొనుచుండుట యెన్నిమాఱులు మనము చూచియుండలేదు! ప్రతిబాలుడును తనతల్లియొద్దకు బరువెత్తి తక్కిటియాటకాండ్ర దుర్మార్గకథనమును తనసద్గుణసంపత్తి జాలిగలుగునట్లు వర్ణించుచుందురు. వివేకురాలగు తల్లి వానియందేలోపమున్న దని తన కుమారుని కీవాట్లుపెట్టును. తన తనయు డింకను కొండెములుచెప్పుట మానకుండునెడల స్నేహపాత్రులుగాని పిల్లలతో నాడుకొనవలదని యామె వానికి హితముజెప్పును. పిల్లలకందఱకును సామాన్య ఆటభూమి యగు వాకిటికి బోవలదని యాజ్ఞాపించును. సద్గుణగరిష్ఠులగు మనబాలు డొంటరిగా నుండవలసి వచ్చును. కొద్దికాల మెడబాటుతో, తప్పు తోడిబాలురది కాదని తలంపసాగును. రెండుమూడురోజు లయినతరువాత వారల సంపూర్ణముగ దోషరహితుల నొనర్చివేయును. మరల తనతోడిబాలురతో నాడుకొననిమ్మని తనతల్లి నడిగి యామె యంగీకారమును బడయును. తాను మంచివాడననియు, తోడివారలు చెడ్డవారనియు, తోడిబాలురపై దోషముల నెన్నవలదని మందలించి తల్లి పిల్లవానికి బుద్ధులుచెప్పి మరల వారలతో నాడుకొనబోవ మ్మనును. శాంతి గూర్చుట కియ్యదియే మార్గము. వివేకురాండ్రగు తల్లులను, అవివేకురాండ్రగు తల్లులనుగూడ జూచియుంటిని. బహుశః రెండవతరగతి వారలసంఖ్యయే యెక్కువగనుండును. అవివేకురాండ్రగు తల్లులు తమ తనయులు తోడిబాలురతో తగవులాడి సాంఘాతికని తోడ్పాటు నకును తమయొద్దకు బరువెత్తివచ్చినప్పుడు తమ చిన్నతనయుల కొదవిన కష్టములకు విచారపూరితలై కన్నీరుపుచ్చెదరు. కొంతతడవట్లు విచారించి సక్రోధలగుదురు. వారలకు విషాదముతొలగి క్రోధ మంకురించును. పిమ్మట వారలు తమతనయుల యాదుష్టబాలుని తల్లియొద్దకు బోయి యామె తనయుడొనర్చిన దుశ్చేష్టలను తమ ప్రియసుతుల కొదవిన కష్టములను నేకరువుపెట్టుచు యామె తన తనయునికి సరియగు బుద్ధులు గఱపలేదని నిందింప నారంభింతురు. అందుల కాతల్లి ఫిర్యాదుజేసినబాలుడు పెద్ద దుష్టుడనియు పనను అది వాని తప్పు కాదనియు, ఆపిల్లవానిని పోషించు తల్లితప్పే యనియు బదులు జెప్పును. తగవులాట ప్రారంభమగును. ఉభయులకతులును తిట్టుకొన నారంభింతురు. ఉభయపార్శ్వములనుండియు దూషణశరజాలములు గురియుచుండును. ఇరుప్రక్కలను నేడుతరములవఱకును తిట్టుదిననివారుండరు. అంతట మగసైన్యము రంగస్థలిని ప్రవేశించును. అతడును అంతవివేకశూన్యుడును అంతటి దురభిమానప్రేరితుడును నైనయెడల, దూషణశతఘ్నుల విడువ నారంభించును. వైరికక్షుయొక్క మర్యాదను మంటగల్పును. ఈరణగొణ ధ్వని విని యెదిరిపక్షుసహాయసైన్యము యుద్ధభూమిని తాకినతోడనే యాతడు వాగ్యుద్ధమున సంధికోరును. కాని యెదిరిపక్షువీరుడు కార్యశూరు డగుటచే తిన్నగ శత్రువీరుని తల పగులవేయును.

అంతటితో నాపోరాట మంతరించునెడల ఈపట్టణభాగ మదృష్టముజేసికొనినదే కలహకారులగు నాబాలకద్వయము ఒకరిభుజముల మీద నొకరు చేయివైచికొని, రక్షకభటులు తమ తల్లిదండ్రులను నడిపించుకొని పోవుచుండ తాము మాత్రము ఉప్పట్లను, బంతులాటను ఆడుకొనుటకై నడచిపోవుటయె యిందలివిచిత్రము. వివిధకక్షులకుజనించు అంతఃకలహములు, (నేనప్పుడప్పుడు గావించినట్లె) స్వపక్షసదుద్దేశముల బ్రకటించుకొనుటవలనగాని, నిష్కపటమై నిష్పక్షపాతమగు బుద్ధితోడ నుభయకక్షులకును మధ్యవర్తి గానుండుటవలనగాని, దీరవనియు, స్వపక్షదూషణకు గుడియగుటయే యట్టి యంతఃకలహముల దీర్చుటకు త్తమమార్గమనియు, ననుభవమువలన విదితమయ్యెను. ఈవిషయమున

నాకును నా సోదరునకును విశ్వాస ముదయించుటచేతను, నేను స్వపక్ష దూషణకు బాల్పడియుంటినటచేతను నిష్కళంకమైన దేశభక్తుని ధర్మమును నిర్వర్తించుటకు నే నవకాశ సంపాదించుకొంటినని నాకు సంతుష్టి గల్గుటయేగాక రెండుపక్షములకును సమాధానము కుదురునను నాశలు జనించుచున్నవి. వివిధపక్షముల ప్రతులకును దేశీయరాజకీయ సాధనముల సిఫారసు జేయుచున్నారని వేరె చెప్పనక్కఱలేదు.

సంఘటనము

నాయుద్దేశము నింతవఱకు విప్పిచెప్పిన పిమ్మట సంఘటనమును గూర్చి వేరె వచింపవలసియుండునని తోచదు. నే నీ సంఘటనము నెన్నడును దూషింపలేదు. ఎవ్వరేని యట్లు దలంపక విరుద్ధభావములతో నుండిరేని వారలు పొరపడియుందురు. లేకున్న సందర్భవశమున నే నాడిన మాటలనుగాని నేనిచ్చిన యుపన్యాసములనుగాని యితరులు పొరపాటుగా జెప్పిన విని యపోహపడియుందురు. ఇయ్యది కేవలము నా హిందూ సోదరులకు సంబంధించిన విషయము. సంఘటన మావశ్యకమని వారలు తలంచునెడల నావిషయమున దము యిష్టమువచ్చినట్లు చేసికొనుటకు వారలకు స్వేచ్ఛ నొసంగవలెను. ప్రతిసంఘమునకును, తనకు అవసరమనితోచిన సాంఘిక సంస్కరణముల గావించుకొనుటకు హక్కు గలదు. అస్పృశ్యతను దొలంగించుటకును అంత్యజుల తక్షణమె, సంఘమున జేర్చుకొనుటకును ఈ సంఘటనము నిర్మింపబడియున్నయెడల, కాంగ్రెసువాదిగను మహమ్మదీయునిగను గూడ మిగుల సంతసించెదను.

హిందూమతమున కొదవిన నస్పృశ్యతాకళంకమును దొలగించుటకు యావచ్ఛక్తిని వినియోగింపవలెనని నాగపూరు కాంగ్రెసునందు ప్రతినిధుల హెచ్చరించినప్పుడును నిమ్నజాతులయెడ జూపబడు నిరాదరణ విషయమున హిందూమతము సంస్కరింపబడుట వాంఛనీయమను నుద్దేశమును బెంపొంద జేయవలయునని మతగురువుల వినయపూర్వకముగ వేడుకొననప్పుడును, ఈ సమస్య కాంగ్రెసు మహాసభయొక్క ప్రత్యక్ష సానుభూతిని బడసెను. ౧౯౨౧ సంవత్సరాంతమున స్వరాజ్యవాంఛకు, అస్పృశ్యతానివారణ మొక నిదర్శన మని మహాత్ముడు నిర్దేశించెను. హిందూమతమున నావశ్యకమగు సంస్కరణముల గావింప, పూర్వాచారపారీణులకు నిలయము లగు హిందూమతసంఘములు సంకల్పించుకొనునెడల, ఆవిశాలహృదయుని, నాతని యనుచరులను సంతోషభరితుల జేయును.

కాని యీవిషయము చాలకాలమువఱకు జరుగకయే యుండెను. మలబారులో జరిగిన విషాదసంభవములు దవ్వుల నున్న పాంచాలహిందువుల నాగ్రహపూరితుల జేసినపిమ్మటను, ముల్తాను పట్టణమున వసియించు హిందువులు రక్షణశూన్యు లగు మహమ్మదీయమూకల ద్వేషానలమునకు గుఱియై వంతలనొందినపిదపను, ఈ సంస్కరణమును గడుదీక్షతో కొనసాగింప మొదలిడిరి. ఈసందర్భములే భారతజాతీయైక్యతకై పరితపించువారలకు విషాదము గలిగించును. ఏలయన నూతనస్థాపితమగు సైకమత్య మింకను బలీయము కాలేదని వారలెఱుంగుదురు. విఱిగి ఔషధ చికిత్సనుండి, యప్పుడే కట్లువిప్పబడిన యవయవమునకు, మోయలేని బరువు నెక్కింపజనదు. ప్రతియపోహను ప్రతివదంతిని నిజమని నమ్మకపోయినను, వేగమె తొలగింపబడకపోయినయెడలగాని, నిజముకాదని ఋజువు కాకపోయినయెడలగాని, దానివలన కల్గుహానినిమాత్రము చులకన చేయజనదు. నిమ్నజాతులను హిందూసంఘమున జేర్చుకొనుట మాత్రమే అస్పృశ్యతానివారణోద్దేశము గాదనియు, ముందుగజరుగబోవు పోరాటములలో నిమ్నజాతులను హిందువులకు సహాయులుగ జేసికొనుటకే యీ యస్పృశ్యతానివారణోద్యమము బయలుదేఱెననియు, కొందఱు మహానుభావులు వదంతులు పుట్టించుచున్నమాట వాస్తవము. “దౌర్జన్యరాహిత్యము అసహాయోద్యమతీర్మానమున ముఖ్యభాగ మగుటచే, దానిని ముఖ్యముగ గమనింపవలసిన” దనియు; వాక్క్రియల యందు దౌర్జన్యరాహిత్యము ప్రభుత్వమువట్ల నెంతయావశ్యకమో ప్రజలలో నొండొరులయెడగూడ నంతయే యావసరమనుసంగతి, ప్రజలకు దెలియజెప్పవలయుననియు, దౌర్జన్యభావములు నిజమగు ప్రజాస్వామ్యతత్వమునకు విరుద్ధమగుటయేగాక, సహాయనిరాకరణోద్యమ ప్రణాళికలోని నిక్కటి యంశముల యాచరణకుగూడ భంగము గల్పించు ననియు, మహాత్మునియనుచరుల కుపదేశించియుండ, ఇట్టి పరిస్థితులు వారికి సంతాపకారణము గాకుండునా? అస్పృశ్యతాకంటకమును నిర్మూలించుటలో దౌర్జన్యమునకు గడంగి, యిదివఱకున్న దౌర్జన్యమును మఱింత వృద్ధి యొనర్చితిమని మనల లోకము నిందించునెడల, మహాత్ముని హృదయము పరితపింపదా? మిత్రులారా! వారల కొదవిన కష్టముల నివారించుటకే నిమ్నజాతులతో చెలిమిజేయవలెను. ఇతరులకు బాధకల్గించుటకుగాని, మనకుగల్గిన బాధలకై నితరులపై పగదీర్చుకొనుటకుగాని వారలతో మైత్రి యొనర్పదగదు.

సంఘటనోద్యమముయొక్క యింకొక లక్షణ మేమనగా:— వ్యాయామసాధనయం దెక్కువగ అభిలాషను గలిగించెను. ఇదంతయు మంచిదే. మనభారతప్రజలలో నెవరినుండియైన స్తబ్ధతయు, పిఱికితనమును పీడిపోయినచో, మనము సంతోషింపవలసినదే. కాని, దీనిలోగూడ భావశుద్ధి గావలసియున్నది. క్రిందటి సెప్టెంబరులో ఢిల్లీలో జరిగిన హృదయపూర్వకమగు చర్చవల్ల అన్ని సంఘముల యువకులకును పనికివచ్చు “అఖాడా”లు నిర్మించుట తనకును సమ్మతమే యని పండితమదనమోహనమాళవ్యాగారు లోకమునకు ప్రకటించుటకు అవకాశ మేర్పడెను. ఇందుకు నాకు చాలసంతోషమైనది. మఱియు ధన ప్రాణాదులయొక్కయు—చెప్పుటకు నాకు విచారమగుచున్నది— సోదరీమణుల మానముయొక్కయు సంరక్షణార్థమై సామాన్యమగు స్థానికపౌరభటవర్గము నొకదానిని నిర్మింపవలెనను తన మొదటియుద్దేశమును కూడ మాళవ్యాగారు ప్రకటించిరి. తనయుద్దేశము ఒక్క హిందూసభచేతనే నిర్మింపబడుటచే, అది అన్నిమతములను బంధింపజాలదను ఉద్దేశముతోనే మాలవ్యాగారు తమతీర్మానమును సవరించి, హిందూభటవర్గమును నిర్మించుటకు సమ్మతించెను.

కాంగ్రెసువారేర్పరచిన సమాధాన కమిటీయొక్క సంఘటనము

హిందూమహమ్మదీయులతో పూర్తిగ శోధించిన పిమ్మట, "హిందూ మహమ్మదీయైక్యసంఘము" వారు చేసిన సూచనలన్నిటిపై కొన్ని తీర్మానములను కాంగ్రెసు సభకు శిఫార్సుచేసి పంపిరి.

ఈ తీర్మానములను కాంగ్రెసు తక్షణమే యంగీకరించినది. కావున వానిని మనమాచరణయం దనుష్ఠించునట్లు చూడవలసియున్నది. ఐకమత్యమునకు భంగము కలుగకుండ నివారించుటకై మనము మొట్టమొదట ప్రతిజిల్లా కేంద్రస్థానమందును జిల్లా కాంగ్రెసు కమిటీల యాజమాన్యముక్రిందను, ఖిలాఫతుకమిటీలు హిందూసభలు బాధ్యతగల యితరస్థానికసంఘముల సహాయముతోడను, మిశ్రమసంఘములను ఏర్పరచి జిల్లాలయందంతటను శాంతిభద్రతలను కాపాడవలెను. ఇట్టి శాంతి భద్రతలకు భంగము గలిగించు నేసందర్భమైన తటస్థించినచో దానివల్ల కలుగు చెడుగును తగ్గించుటకై వీరుయత్నింతురు; సత్యాగ్రహమును సంతృప్తికరమును నగు సమాధానమును కుదుర్చుదురు. ఎవరికైన క్రోధోద్రేకము గలిగినప్పుడు వారు తగిన నిగ్రహముతో వర్తించుటకై పురికొల్పుదురు. తమయిబ్బందులను తీర్చుకొనుటకై తమంతట తామే దెబ్బలాడకుండ ఈకమిటీలవద్దకు వచ్చి చెప్పుకొనునట్లు చేయుదురు. అప్పటినుండియు కొన్ని జిల్లాలలో కాంగ్రెసుకమిటీలు పనిచేయుటయే మానివేసినవి. యు కొన్నిచోట్ల కాంగ్రెసులో పనిచేయువారే సంఘములమధ్య కలహముల పెంచుటలో నాయకత్వము వహించి రనియు వినుటకు నాకెంతయో సంతాపమును దుఃఖమును గలిగించెను. కావున జిల్లాకమిటీలు చేయు పనిని తనిఖీ చేయుటకై తనిఖీబోర్డులను కొంతకాల మేర్పరుపవలసి యుండును. అసలు జిల్లా కాంగ్రెసు కమిటీలే లేనిచోట యీ తనిఖీ బోర్డే తత్స్థానమున పనిచేయుచుండును. ఇట్టిస్థిరమైన రాష్ట్రీయ బోర్డును భారతీయ సమాధానబోర్డును అవసరమని నాకుతోచుచున్నది. ఇట్టిబోర్డులే యిదివఱకున్నచో సంతాపకరములగు కొన్ని కలహములు జరుగకుండ పోయెడివేమో. మన మెంతజాగ్రతపడినను తప్పకజరిగితీరు సంఘట్టనములనుగూర్చి దరియాప్తుచేసి ముందుగ తెలిసికొనుటకుగూడ ఈబోర్డు లుపయోగపడవచ్చును. అవసరమైనచో దీనినిబట్టి నేరమెవరిదో తెలిసికొనుటకుగూడ అవకాశముండును. మన మీయేర్పాటుల నన్నిటిని చేసికొని సిద్ధముగనుందుము; ఇట్టి పోకిరీతనమును రూపుమాపి శాంతిభద్రతలను, అంతర్జాతీయసౌహార్దమును నెలకొల్పుటకు మనము బద్ధకంకణులమై యున్నామని ప్రజలకు తెలియగనే, యిట్టి తగాదా లన్నియు మాసిపోవును. ఈ తగాదాలను తీర్పవలసిన అవసరమే మనకు తగ్గిపోవును.

"పౌరభటదళము"

దేశమందంతటను కాంగ్రెసుయొక్క స్థానిక సంఘములు తమ యాజమాన్యముక్రింద పౌరభటదళముల నేర్పరుపవలసినదని ఢిల్లీకాంగ్రెసు తీర్మానించినది. ఈదళములలో అన్నిమతములవారు చేరవచ్చును. శాంతిభద్రతల గాపాడుటయు తదితర పౌరధర్మముల నెఱవేర్చుటయు యీదళముల యొక్క విధి.

ఇంతియగాక, స్థానిక కాంగ్రెసు సంఘములు ప్రజలలో సేవా పరిశ్రమయం దభిరుచిని వృద్ధికావించి వారికెల్లవిధముల దోడ్పడునట్లు తీర్మానింపబడెను. ఈవిధముగ మనదేశీయులు స్వసంరక్షణ మొనర్చుకొన సమర్థులు కాగలరు. కొన్ని కులములవారు స్వంతముగ 'అఖాడా'లను పెట్టుకొనిరని వినియున్నాను గాని, కాంగ్రెసు సంఘములు కాంగ్రెసు పక్షమున పౌరభటవర్గములను, 'అఖాడా'లను నేర్పరచుటకు తగినసావకాశము కలిగినటు లగపడదు. అజమీరునందుమాత్ర మొక సేవాపరిశ్రమపాఠశాల గలదు. అందలి విద్యార్థులు కొందఱు ఢిల్లీ కాంగ్రెసుకు వచ్చియుండిరి. వారి శరీరసౌష్ఠవమును జూచి సంతసించితిని. అంతేకన్నను, వారనుష్ఠానముచే నానంద మొందితిని, స్థానికముగ నేర్పడిన హిందూమహమ్మదీయకలహములలో, తమ తమ సంఘముల పక్షమున చేరి పోరాడవలదని వారి నెంతో వేడినను, వారట్లు కావింపక శాంతిధర్మమునే యారాధించిరట. ఈవిషయ మెఱింగినవారెవరైనను, జాతీయైక్యత శాంతిస్థాపనములను కాపాడు విషయమున కాంగ్రెసు సంస్థలకు పలుకుబడిలేదని చెప్పసాహసించెదరా? మన అర్జునలాలుసేథీ, మౌలానా మొయినుద్దీను, మిర్జాఅబ్దుల్ కాదరుబేగు గారలవంటి సత్పురుషులెచ్చటనుండినను, అచ్చటనెల్ల శాంతియొనగూడునని మనము విశ్వసింపవచ్చును. ఒకవేళ నశాంతి ప్రబలినను, సాధ్యమైనంత త్వరితముగ యథాప్రకారము శాంతి నెలకొల్ప వీలగును. ఐచ్ఛికభటదళముల నేర్పఱచుటకై డాక్టరు హార్డేకరుగారు కృషిసల్పుచున్నందుల కెంతయు సంతసించుచున్నాను.

మిత్రులారా! నేను నేనీ కాంగ్రెసుసభాధ్యక్షత వహించుచుండినను, నిజముగ 'హార్డేకరు' గారి స్థానమున నేను నిలిచి పనిచేసినచో నాకెక్కువ యుత్సాహకరముగ నుండును. మనదేశమునందు ప్రజలు గుంపులుగ చేరినపుడు మిగుల శాంతముగనే ప్రవర్తింతురు. కాని వారి నింకను శాంతముగ నుంచవలెనన్నను, లేక యిప్పటికన్న విశేషముగ సుశిక్షితులొనర్పవలెనన్న, పౌరభటవర్గము లెంత యుపకరించునో సర్కారువారు గ్రహించియున్నచో, ఐచ్ఛికభటులవైనను, వారిని సమకూర్చు నాయకులవైనను, విపరీతములైన క్రిమినలు చట్టముల నుపయోగించి యుండరు. దేశమున శాంతిభద్రతల వ్యాపింపజేయుటను గూర్చి సర్కారువారికి నిజముగ సదభిప్రాయ ముండినగదా పైయాలోచనలు వర్తించుట. ఈవిషయమున నాకొకింత స్వలాభాపేక్షయు కలదు. నిరంతరము ప్రయాణముచేయుచు అసంఖ్యాకములగు బహిరంగసభల కేగుట, దురదృష్టవశమున నొకపర్యాయములు ఊరేగింపు టుత్సవములతో నాహ్వానింపబడుచుండు నావంటివానికి, సాధారణముగ నిల్లుకదలనివారికంటె పౌరభటవర్గప్రయోజనము బాగుగ తెలియగలదు. ఒక్కొక్కప్పుడు నాగౌరవార్థము ఊరేగింపు టుత్సవములు జరుగుచుండగనే, ఎవరియు త్తరక్రియలందు వారు పాల్గొన వీలులేదను సంగతిని మఱచి ఆపట్టణమందలి ఐచ్ఛికభటవర్గమునకు నేనే నాయకత్వము వహించి వారిని నడిపింప నువ్విళ్లూరుచుండుదును.

మన పోకిరీల గౌరవభాగములు

సంఘటనోద్యమమును వదలుటకు పూర్వము మన స్త్రీల గౌరవ రక్షణమునుగూర్చి యొకమాట చెప్పెదను. ఇది నాభార్య చెప్పినదే గాని నా సొంతమాట కాదని యొప్పుకొనుచున్నాను. ఆమె 'ఆలోక్మా' పట్టణమున హిందూస్త్రీలధికముగ నుండిన యొక మహిళాసభయం దుపన్యసించుచుండెను. ఆలోక్మాయందు మహమ్మదీయులు మిక్కిలి స్వల్ప సంఖ్యాకులు. అట్టి ప్రదేశమున నొకవేళ మహమ్మదీయులపై ద్వేషముచే వారిని హింసింప నొకయల్లరి ప్రారంభమైనచో తన్నును తన కుమార్తెను మానభంగము కాకుండ కాపాడుటకు తన పురుషబంధువు లెవరును లేనిచోడల తప్పక మొట్టమొదట కాన్పించిన హిందువును— అతడు పోకిరీయైనను సరే—'అన్నా' యని పిలచి, తన్ను తన పిల్లలను కాపాడుమని వేడియుండునని నాభార్య చెప్పెను. హిందూదేశమందలి పోకిరీలకు సైతము స్త్రీల మానసంరక్షణముపట్ల నున్న లక్షణములు కల వని యీమెవిశ్వాసము. భారతదేశము దెచ్చటనైనను సరే, ఆప్రకారము విపత్తునుండి కాపాడుమని వేడుకొనిన సోదరియొక్క మొఱ నాలకింపనేని పోకిరీలు విశేషముగ నుందురని తలంపను. మిత్రులారా! ఆ గుండ్లగుపాకులు స్వార్థమైనప్పుడుకూడ, కేవలము విశ్వాసమువలన దుడుకుతనమును జయింపగలవు. కావుననే, మనకున్న మనుజస్వభావమును బాగుగ గుర్తెఱిగిన షేక్స్పియరుమహాకవి యిట్లు చెప్పెను:

"చెడుగునందు సైతము మంచితనముయొక్క ఛాయ కాన్పించును." మనలో పరస్పర విశ్వాసమును పురికొల్పి, ఆవిశ్వాస బలిమిచే మనలో నీచాతినీచులగు వారియందు సైతము "మంచితనపుఛాయలను" వృద్ధినొందింప తోడ్పడుదురుగాక యని నాసోదరీమణులను ప్రార్థించుచున్నాను.

శుద్ధి

హిందూమహమ్మదీయుల స్నేహభావమును చెడగొట్టిన మఱియొక యుద్యమము 'శుద్ధి'. 'ప్రబోధకమత' మనిన నాకు గౌరవము కలదు. 'ప్రబోధకమత' మనగా సత్యమును వ్యాపింపజేయుటయు నమ్మకముతేని వారికి నమ్మకము పుట్టించి వారిని మనలో కలుపుకొనుటయు, పవిత్రధర్మము లని యుద్ఘోషించుమతము లని నాయభిప్రాయము. "మాక్స్ముల్లరు" పండితుని యభిప్రాయముకూడ నిదియే. సత్యమని మన సార నమ్మినదానిని మనోవాక్కాయకర్మములందు వ్యక్తపఱచుటయు, ప్రపంచమునందలి ప్రతిజీవికిని తనసత్యసందేశమును చాటి తాను నమ్మినదానినే మానవులందఱును నమ్మిననే గాని తృప్తినొందజాలకుండుటయు, ప్రబోధకుని లక్షణములు. క్రైస్తవ, బౌద్ధ మహమ్మదీయ మతములు ప్రబోధక మతములు (Missionary religions) యూదుల పారశీకుల హిందువుల ధర్మము లట్టివి కావని సాధారణముగ నెంచబడుచున్నది.

హిందూమతమునుగూర్చి నా యసంతృప్తి కారణ మిదియే. అలహాబాదులో 1907 సంవత్సరమున నుపన్యసించుచు హిందూమహమ్మదీయులలో భేద మిట్టిదని చెప్పితిని:—

"మహమ్మదీయులు కావించిన గొప్ప నేరమేమి? ఏదో చప్పిడి భోజనము తినసిద్ధముండుకొని మహారాజభోగ్యమని దానిని పొగడుచు ప్రపంచమందలి యెల్లజనులు తినపదార్థములనే రుచిచూడవలెనని బలవంతముగనైన వారినోట గ్రుక్కుచున్నారేగదా! హిందువులన్ననో, తమపాకశాస్త్రపాండిత్యమునకు గర్వపడుచు ఎవ్వరికిని తెలియకుండ చాటుగ వంటయింట చేరి తోడిమానవులనీడయైన తమభోజనమునకు సోకకుండ ఒకకబళమైన నీయక భుజించుచున్నారు."

నేనీ విషయమును కేవలము పరిహాసముగ చెప్పియుండలేదు. తనవిషయములో నిట్టివైపరీత్య ముండుటకు సమాధాన మేమి యని నేనొకపర్యాయము మహాత్మ గాంధీగారి నడిగితిని. హిందువులును తక్కిన మతములవారివలెనే మతప్రబోధము చేయగలరని పరితపించిన నేను, నేడు నాహిందూసోదరులు చూపుచున్న మతవ్యాపకదీక్షను నిరసింతునా? అట్లొనర్చుట స్వవచనవ్యాఘాతము కాదా?

ఇంతకన్న నొక ముఖ్యవిషయము కలదు. మల్కానా రాజపుత్రులు నిజముగ మహమ్మదీయమతసిద్ధాంతముల నేమియు నెఱుగక హిందువులే యని అందఱును తలంచునట్లు ప్రవర్తించుచుండ, తమతోటి మహమ్మదీయు లీస్థితిని గమనించి వారి నుద్ధరింపవలసిన బాధ్యతను గూర్చి ఒలనంతమముగనైన హెచ్చరిక యొనర్చినందులకు శుద్ధిసంస్కర్తలపట్ల మహమ్మదీయులు కృతజ్ఞులై యుండవలదా? మహమ్మదీయమతమునుగూర్చి యజ్ఞానమున మునిగిపోవుటయేగాక, మహమ్మదీయాచారములనైనను సక్రమముగ నిర్వహింపని లక్షలకొలది తోడి మహమ్మదీయుల స్థితిని వీరు గుర్తింపకుండ నేల యుపేక్ష వహించిరి.

ఉభయమతములవారును స్వీయమతముల బోధించుటకును అవలంబించుటకును సంపూర్ణస్వేచ్ఛ యుండవలయును. ప్రపంచమున వేర్వేఱు విజ్ఞానసాంప్రదాయములు కలవు. ప్రతి సాంప్రదాయమును వ్యాప్తి నొందించుటకే సర్వప్రయత్నములును జరుగగలవు. ఉత్తమమార్గములలో నేది యుత్తమమో మనబుద్ధిచాకచక్యమువలన గ్రహించి నిర్ణయించుకొనవలసిన స్థితిగలం దున్నాము. ఒకానొక ధర్మము నవలంబించువారిని ధ్వంస మొనర్చుటవలన నాధర్మమును నశింపజేయు విపరీతపద్ధతిని— నిష్ఫలపద్ధతిని మన మవలంబింప గోర్కె లేదు. స్పెయిను దేశమునందలి (మతమున వేఱుసిద్ధాంతముల నమ్మువారిని హింసించుటకై ఏర్పడిన) "ఇంక్విజిషను' పద్ధతులవంటివి రూపనాశన మొందినవని నమ్మెదను. భేదాభిప్రాయములు గలవారిని చంపి, భేదాభిప్రాయములనే చంపదలచువా రుండబోరు. నేటికాలమున నభివృద్ధిమార్గము వేఱు. ప్రత్యక్షముగ, శాంతముగ, మనమతమునం దితరులను జేర్చుకొనవచ్చును గాని, బుద్ధిపూర్వకముగ విచక్షణ గావించి మతమును మార్చుకొనవలసినదే గాని, బలవంత మెచ్చటను పనికిరాదు, మలబారునందు కొందఱు ఉద్రేకపూరితులగు మాపిళ్లాలు, హిందూమత సూచకమగు జుట్టును బలవంతముగ గొఱిగించి, మహమ్మదీయ మతములో కలుపుకొనినట్లు చెప్పబడినమతవ్యాపకపద్ధతిని జూచి నిజమగు మహమ్మదీయు డెవ్వడైనను సంతసింపగలడా? ఐహికము లగు వాంఛ

లను పురికొల్పి మతమునందు చేర్చుకొనుటకూడ, భగవంతునిదృష్టి యందింతకన్న నుత్తమము కాదు.

జమీందారులును, సాహుకార్లును, నెచ్చుసంఖ్యగల చుట్టుప్రక్క ప్రజలను, వైరీతిగ బలవంతము పెట్టిన యొకపక్షమువారిని అట్లు జరుగలేదని ఎదిరిపక్షమువారును వివాదపడుచున్నారు. జాతీయైక్యత కిది మిగుల భయంకరము. అట్టిపటుసహాయము ఈ దేశజనకులు నన్ను (బహుసంఖ్యాకుల మొత్తముగా కలుపుకొను) పద్ధతిని వీడవలయునని తీర్మానమును. ఏస్వల్పవిషయమున గలిగినకోపములవలననో, కుంటుకలుగును. అందువలననే డిల్లీకాంగ్రెసులో నియమింపబడిన హిందూమహమ్మదీయసంఘమువారొక ముఖ్యతీర్మానమును సూచించిరి. వానినే కాంగ్రెసు ఆమోదించెను. 'శుద్ధి' యుద్యమముగలవను అందులకు వ్యతిరేకముగ బయలు దేఱిన యుద్యమమువలనను గలిగిన చిక్కులనుగూర్చి విచారించుటకును బలవంతము భయము అక్రమపు యొత్తిడి లోనగువాని ప్రయోగించి కేవలము మతోద్ధారణోద్దేశమునకు వ్యతిరేకముగ ప్రవర్తించినట్లు ఏయేప్రదేశములనుండి ఆరోపణలు వచ్చెనో ఆప్రదేశముల స్వయముగ వీక్షించి, అట్టి విక ముందెన్నడును జరుగకుండున ట్లొనర్చుట కెట్టిచర్యలవసరములో సూచించుటకును; ఒకసంఘము యేర్పాటు కావలెనని తీర్మానింపబడెను. పాశ్చాత్యదేశములందు ప్రతిరాజకీయపక్షమువారును తమగౌరవముపట్ల నెక్కుడభిమానమును చూపుదు—లేని యభిమానమునైన నటించుచు— నుందురు. శాసనసభలో "అక్రమపు వర్తనపట్టము" అను పేరిట లంచములు మొదలైన దురాచారముల మాన్పుటకై చట్టములను కావించెదరు.

మన యుద్యమము ఆధ్యాత్మికమైనదని విజ్ఞప్తిగుచుండుటనము, మనగౌరవమును నిలువబెట్టుకొనుటకై మిగుల నభిమానపూరితులమై యుండవలెనుగదా. కేవలము చట్టమువలనను జేయరాలకపోయినను, ఆచరణమందైనను; కాంగ్రెసువంటి జాతీయసంస్థ తనపలుకుబడిని వినియోగించి సర్వసంఘములును కొన్నినియమములను పాటింపవలెనని విధింపవలెను. ఉభయపక్షములవారును, ముదుపది సంవత్సరములకు రానున్న జనాభాలెక్కలను దృష్టియందిడుకొని, (మాసంఘములో ఎక్కువమంది గలరని చూపుటకు) పనిచేయుచున్నారేగాని భగవంతునిమాత్రము మఱచిపోయినారు. అట్టి సందర్భములలో నాకు విసుగుజనించి, మన పూర్వికులు తలలను లెక్కపెట్టుటకు బదులు (అనగా సమ్మతులను తీసికొనుట) తలలను నరుకుటచే తమ వ్యవహారములను పరిష్కరించిన మహాత్కాల మెప్పుడు మరలి వచ్చునాయని పరితపించుచుందును.

లోగొనుబలేక మార్పు

రావిచెట్టు ఈ సిరిశిచెట్లు ఊరేగింపులను గూర్చిన పోరాటములు చిలిపివి. సాంఘిక పరిస్థితులను సరిగ సవరింపనిచో తగాదాకు కారణభూతముగాగల విషయ మొకటి యేర్పడును. ఇదేదనగ, హిందూసంఘము నిమ్నజాతుల తమలో త్వరగ నిముడ్చుకొనలేకపోయినచో వారు మతాంతరులై పోవచ్చును, ఇదివఱకే క్రైస్తవమిషనరీ లీపనిని చురుకుగ చేయుచున్నారు. దానికై వారినెవరు నేమియు ననరు. కాని మహమ్మదీయ మిషనరీలు బయలుదేఱినచో హిందువులందఱును తత్క్షణమే గగ్గోలు పెట్టుదురు. గుంటపలుకుబడి గలిగినట్టియు ధనికుడైనట్టియు పెద్దమనిషి యొకడు నిమ్నజాతులను కలుపుకొనుటకై నాకొకమార్గమును చెప్పెను. హిందూమహమ్మదీయులతో నొకయొడంబడిక చేసికొని దేశము ననేకభాగములుగ విభజించి కొన్ని భాగములలో మహమ్మదీయులును మఱికొన్నింటిలో హిందువులును పనిచేయుచు సంవత్సరములో గాని అంతకెక్కువ కాలములో గాని తమ సరిహద్దులలోనికి వెళ్లియుండు నిమ్నజాతులను ఇముడ్చుకొనుటకు గాని లేక తీసికొనుటకు గాని వీలుండునో అట్టి అంచనాలను తయారుచేయవలెను.

ఈసంఖ్య, ఆయాసంఘములవారు తెచ్చుకొనగల సామర్థ్యమీదను, ప్రచారకులమీదను ఇదివఱకు నిముడ్చుకొన్న సంఖ్యమీదను ఆధారపడియుండును, ఈరీతిగ నిమ్నజాతులను తమలో నిముడ్చుకొనుటకు ఉభయసంఘములకు నక్కునిస్వేచ్ఛ యుండును. ఈమార్గమును మాహిందూసోదరు లెట్లు గ్రహింతురో చెప్పజాలను. అయినను నేను మనః పూర్తిగ, నిర్మలమగు మనస్సుతో ఈసక్కమును తాత్కాలికముగ వారి యెదుట ప్రసాదించుచున్నాను. నేను చెప్పుచున్న దేమనగ: బరోడా సంస్థానములో నున్న "కాలీపరజాలను" మధ్యరాష్ట్రములలో నున్న "గోండులను" చూచితిని. వారిస్థితిజూచినచో మనకుండవలయును సిగ్గుతో తలవంచుకొనవలసినదే. అది మన కెంతయు అవమానకరముగ నున్నది. వారిని హిందువులు తమలో నిముడ్చుకొనకపోయినచో, నితరులు ఇముడ్చుకొందురు, ఇముడ్చుకొని తీరవలెను. అప్పుడు పూర్వాచారపరాయణులగు హిందువులుకూడ వారిని అంటరానివారినిగ చూచుట మానుదురు. మతాంతరులు కాగనే వారేమో తమాషాగా మాఱిపోయినట్లు గన్పట్టుదురు అట్లయినచో, వారు మతాంతరులగుట కిది యెక్కువ ప్రోత్సాహము నిచ్చుటలేదా?

పత్రికలకర్తవ్యము

నేనింకొకమాట చెప్పునదేమనగా:—మతాంతరులనుగ చేయుటలో అంగీకరించు సహృద్భావము ప్రబలుట అన్నిటికంటె నెక్కువైనట్టియు, తిరుగులేనట్టియు దివ్యౌషధమని మరల నొక్కి చెప్పుచున్నాను. కాని, యీసహృద్భావము పత్రికలకున్నదో లేదో చెప్పజాలను. ఇప్పుడు మనదేశములో కొన్నిచోట్ల నున్న పత్రికల హద్దు పద్దు లేక పాక్షికదృష్టితో పనిచేయుచున్నవి. నేనుకూడ పత్రికాధిపతినే; పత్రికాస్వాతంత్ర్యసంపాదనకై పోరాటములో నేనుకూడ కొంత కష్టమనుభవించితి ననుసంగతి తమకు తెలిసియే యుండును. పాపము:—గతించిపోయిన ముద్రణశాసనము క్రింద పెట్టబడిన ప్రధానమైన కేసులో నేనుకూడ ప్రధానపురుషుడుగ నుండు గౌరవము—అది గౌరవమేమైనచో—నాకు లభించినది. ఈశక్కును లేవగొట్టినది నేనే; కాని దానిని చంపివేయుకాలమందు నేను లేకపోయితిని. ఈపైనిర్బంధములు కొన్ని పోయినవి గనుక మనమే యిప్పుడు యెక్కువనిగ్రహముతో పనిచేయవలసిన యవసరము చాల గలదు. కాని, పంజాబులోని దేశ

భాషాపత్రికలను చూడగ, కాంగ్రెసువారందఱును కలిసి దానిని సర్దుబాటు చేయరైరో, నిరంకుశాధికారము లొసఁగిన ఆకిస్కావాలి చట్టము మరల సమాధిలోనుండి లేచివచ్చిన బాగుండునురా యనిపింపగలదు! ఆచట్టము మరల బ్రతికివచ్చినచో, దానిని వినియోగించుటకై పంజాబు పత్రికలలో అధికారులకు అవకాశము కొరవడని కాదు; ఏలయన, పీనల్ కోడ్డు ౧౫౩ ఏ- శిక్షనుక్రింద నేరమును, ౧౨౪ ఏ- శిక్షను క్రింద నేరమును అధికారవర్గమువారిదృష్టిలో సమానములు కావు.

ప్రెస్సు ఇప్పుడు గతించిపోయినను పీనల్ కోడ్డును, జైలు కోర్టులును గవర్నమెంటుకు చాలును. ఈకోర్టులలో గవర్నమెంటుచేత పెట్టుబడి పెట్టబడిన ఉద్యోగస్థులు తమకు గలిగెనని చెప్పిన యవమానములకై ప్రతిఫలమును పొందగలరు. కాని ప్రజలొక్కరికే దిక్కులేదు. కాని ప్రజ లిట్టి దిక్కులేనిస్థితిలో నుండకుండ రక్షించుట మనపనియై యున్నది. క్రిందటి సెప్టెంబరులో ఈపత్రికల విషయమై యొక తీర్మానమును కాంగ్రెసుకు శిఫార్సుచేయవలసినదని "హిందూ-మహమ్మదీయైక్య" సంఘమును ప్రోత్సహించినవాడను నేనే. భారతదేశమందలి పత్రికలకన్నిటికిని నొక హెచ్చరికపత్రమును పంపుచున్నట్లు వర్కింగుకమిటీని ఆజ్ఞాపింపవలసినదని మేము కాంగ్రెసును కోరితిమి. అందలి విషయము లేవనగా:—

వివిధసంఘముల పొందికకు సంబంధించిన విషయములను చర్చించునప్పుడు బహునిగ్రహముతో ప్రవర్తించుట అత్యావసరము. మరియు ఈనానాసంఘముల తగాదాలను వివరించునప్పుడును వానిమీద వ్యాఖ్యల వ్రాయునప్పుడును చాలనిగ్రహము చూపుట అత్యావసరమని హెచ్చరింపవలెను. భారతవర్షముయొక్క అత్యున్నతక్షేమమునకు భంగకరమై వివిధసంఘములకు పరస్పర ద్వేషమును పెంపొందించునట్టి ధోరణి నవలంబింపవద్దని వారిని నాపత్రికలలో ప్రార్థింపవలెను. ప్రతిరాష్ట్రమందును, చిన్నకమిటీ యొకటి యుండవలెను; సంఘములమధ్య కలహమును పురికొల్పగల యేవిషయమునైన నేపత్రికయైన ప్రకటించుచున్నట్లయిన అట్టిపనిని మానుకొనవలసినదని యీకమిటీవా రాపత్రికను ప్రార్థింపవలెను. సుహృద్భావముతో చెప్పిన యీమాటలను ఆపత్రిక వినకపోయినచో, దానిని బహిరంగపఱుపవలెను.

అప్పటికిని వినకపోయినచో ఆఖరుకు కాంగ్రెసువారందఱును ఆపత్రికను బహిష్కరింపవలెనని ప్రకటింపవలెను. ఈతీర్మానమును కాంగ్రెసు ఆమోదించినది. కాని దాని నింకను ఆచరణలో బెట్టుటకు కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గమునకు తీరిక దొరకలేదు కాబోలు. హిందూమహమ్మదీయైక్యతను పునరుద్ధరించుటకు మన మిదిగాక యింకొకపనికూడ చేయవలసియున్నది. అది చాల అవసరము. కాంగ్రెసుక్రింద శాశ్వతముగనుండి పనిచేయుటకు తగినసిబ్బంది నేర్పాటు చేయవలెను. ప్రతిరాష్ట్రములోను ప్రతిజిల్లాలోను నిట్టి సిబ్బంది యుండితీరవలెను కాంగ్రెసులో నట్టితీర్మానములను ప్యాసుచేసి గౌరవముగ సొమ్ము పుచ్చుకొనకుండ పనిచేయుకార్యనిర్వాహకులమీద వదలివేసిన లాభము లేదు. జీతము లిచ్చి శాశ్వతముగ కాంగ్రెసుక్రింద పనిచేయు సిబ్బందిని తగినంతమందిని ఏర్పాటుచేయవలెను.

మిత్రులారా! మొన్న ఢిల్లీలో చేసినవానినే నేనిప్పు డిక్కడ మరల చేయుచున్నట్టు మిమ్ముల విసిగించుచున్నానే గాని నే నిప్పుడు క్రొత్తగ చెప్పబోవుసంగతి యేమియు లేదని మీరనుకొందురు కాబోలు. ఇదిగాక మనము ఏకతీర్మానములను గట్టిగ కొనసాగించుటకు మనము కంకణము గట్టుకొన్నచో నే నిప్పుడు క్రొత్తగ కావలసిన విశేష ముండనక్కఱలేదు.

ప్రస్తుతపరిస్థితులు మమ్ములను సంతృప్తుల జేయజాలవనియు నేకీభావము గల్గియుండుటకు సంకల్పించుకొంటి మనియు, ఢిల్లీసభలో మనము లోకమునకు ప్రకటింపగల్గితిమి. దీనితో వాతావరణము కొంతవఱకు చల్లబడెను. అదియేకాదు జాతీయవైమనస్యముల నడంచుటకు ప్రతిక్రియలం గూర్చితిమి.

కాని దానినాచరణలోనికిఁ దెచ్చుటకు మాకింకను సావకాశము లభింపలేదు. మన మిత్రులలోను ఢిల్లీతీర్మానమును బరీక్షించుటయందును, వానికర్థము జేయుటయందును, విమర్శించుటయందును, చాల కాలము గడిపితిమి. కాంగ్రెసువాదులలోఁ జాలమంది ఎన్నికల (శాసనసభ) తొందరలో నుండిరి. జాతీయైక్యతను బునరుద్ధరించుటకు వేఱొండు మార్గముల నవలంబింపక పోవునెడల నిదివఱకే యవలంబించిన పద్ధతుల నాచరణలో బెట్టుట కార్యనిర్వాహకవర్గముయొక్క విధియై యున్నది. కాని మీరలందఱును సంకోచరహితులై వారికి తోడ్పాటు నొసంగిన గాని శాశ్వతఫలితము నొసంగు కార్యము నెద్దానిని వారలు చేయజాలరు. నిక్కముగ, మీరలే బలీయులగు మీకార్యనిర్వాహకులు ప్రారంభమగు నూతనవత్సరమున మీ యాజ్ఞల నిర్వర్తించుటకు మీచే నియోజితుడ నైతిని. కాన మీయాజ్ఞల నిర్వహణమున మీ సేవకునికి తోడ్పా టొసంగెదరు గాక యని మిమ్ము వేడుచుంటిని.

ఈ పరిస్థితుల గుర్తించి కర్తవ్యమునకుఁ గడంగెదరుగాక యని పత్రికానిర్వాహకులకందఱకును, హృదయపూర్వకముగ విన్నపమంపు కొనుచున్నాను. పత్రికాసంపాదకుఁడనగు నాకు, ఆశాభంగము గల్గింపకుందురుగాక. ఈమధ్య నేను బీజపూరునకు బోయినపుడు, తొలిసారి విఖ్యాతమగు గోపురమును దర్శించితిని. అద్భుతమగు కట్టడమును గాంచి నావలెనే యచ్చెరువొందుచున్న యొకమిత్రుఁడు గొప్పతనమునకై విఖ్యాతిఁగాంచు ఐరోపాఖండమున నెచ్చటనైన, గోల్ గుమ్మాజు వంటి ప్రతిధ్వనించుమహాభవనము లెచ్చటనైనఁ గలవా యని, మెల్లని కంఠస్వరముతో నన్నడిగెను. అంతటి మెల్లనికంఠస్వరముతో మాటాడినను, ఒకమూలనుండి యొకమూలకు నామిత్రునిపలుకు లంత విస్పష్టముగా వినబడుట మిక్కిలి యద్భుతవిషయము. ఒకమాఱు పల్కిన, తొమ్మిదిసారులు ప్రతిధ్వనించుట మతింతద్భుత మయ్యెను. నామిత్రుఁడు బీజపూరుపట్టణపుఁ బూర్వవైభవమును దలంచుకొనుచు నొక్క త్రుటికాలమున తన్మయుఁడయ్యెను. తన మహమ్మదీయపూర్వులబుద్ధివైభవమునకును పనితనమునకును సగర్వుఁ డయ్యెను. కాని యూరపు

ఖండమున ప్రతిధ్వనించు భవనము లింతకంటెను నద్భుతము లని మరల మెల్లని కంఠస్వరముతోనే బదులు చెప్పినతోడనే యాతడు వెళ్లిపోయెను. ఐరోపాఖండమునందలి ప్రతిధ్వనించుగృహములు పత్రికా కార్యాలయము (వార్తాశాఖ) లని నేను నుడివితిని. పత్రికానిర్వాహకునియేకాంతమందిరమున రహస్యముగా పిడిచిన యెట్టిస్వల్పపుమాటయైనను ఖండఖండాంతరములకు వినబడునట్లు ప్రతిధ్వనించును. పిమ్మట నయ్యదియే సహస్రసంఖ్యాకుల నోటినుండి వెలువడి మహాధ్వని యగును. వాస్తవము నెవ్వరును వినిపించుకొనరు. అసత్యధ్వానముల ప్రపంచమును మాఱుమ్రోయించుట యెంతసులభమో సత్యగర్జనలనే ప్రతిధ్వనింపఁజేయుటకూడ నంతసులభమే. భారతవర్షమునం గల పత్రికాకార్యాలయములు సత్యమును ప్రతిధ్వనించుభవనములు కానున్నవో, అసత్యమును మాఱుమ్రోగించుగృహములు కానున్నవో, యిప్పుడే నిర్ణయించుకొనవలయును.

స్వరాజ్యము - అన్యదేశీయుల దౌర్జన్యము

హిందూమహమ్మదీయసమస్యనుగూర్చి ముచ్చటించుట విరమింపక పూర్వము నే నొక్కమాట చెప్పి విరమించెదను. స్వరాజ్యము చేకూరునెడల భారతవర్షము హైందవమహమ్మదీయుల మతవాంఛల నన్నిటినిదీర్చి వారల సంతృప్తులఁ జేయునని నేను వక్కాణించుచున్నాను. స్వరాజ్యము సర్వరాజ్యము. అందఱిరాజ్యము స్వరాజ్యము స్వధర్మమిమిడియున్నది. ప్రాచ్యదేశమున నట్లె యుండవలయును. ఢిల్లీనగరమున మొగలాయి సింహాసనమును ముసల్మానులే యధిష్ఠింప నవసరము లేదు. తురుష్కమహాసామ్రాజ్యము సింహాసనవిహీనమై ప్రజాస్వామ్యముగఁ బరిణామమొందుట మనము చూచియేయుంటిమి. మహమ్మదు సంతతివారగు ఖలీఫాలు ప్రజాసేవకులై ముప్పది వత్సరములు సత్పరిపాలన మొనర్చిరి. వారల దలంచి యేమహమ్మదీయుఁడు గర్వపడఁడు? నాగరికప్రపంచమున చాలభాగము మహమ్మదీయమతమును వ్యాపించెను. అప్పటికిఁ గనిపెట్టఁబడిన ప్రపంచములోని అన్ని ఖండములలోను మహమ్మదీయసామ్రాజ్యము విస్తరిల్లెను. కాని తరువాతి మహమ్మదీయ విజయములును, తరువాతి సామ్రాజ్యవిజృంభణములును మహమ్మదీయులకు మొదటి ముప్పది వర్షములలోఁ జేకూరిన విజయపరంపర లంత ప్రశంసాపాత్రములు గావు. బైజాంటైను ఇరానియను సామ్రాజ్యముల నుండి యరుదెంచిన రాయబారులు తమతమరాయేలికల నిరంకుశాధికారములనుగూర్చి బడాయిగొట్టుచుండ, మహమ్మదీయ రాయబారి తమ యేలిక ను తామే నియోజించితిమనియు ఈశ్వరధర్మమును ద్రోసిపుచ్చినెడ, తత్క్షణమే యాతని పదభ్రష్టుని జేసెద మనియు సగర్వముగఁ బలికిన దీకాలమునకే. దైవభీతిగలట్టియు, శౌర్యవంతులైనట్టియు తురుష్కులు హతాశులై ఓటమిఁ జెందుటకు సిద్ధముగా నున్న ఫుడు విజయమును బడయుట వృథగాదు. విజయానంతరమున అనివార్యముగ గల్గు కార్యములు దీరినపిమ్మట ఈశ్వరసహాయమును గొని 'ఓమరైదు' 'అబ్బాసైదు' సామ్రాజ్యవైభవముల గాక రాజులు లేనికాల మగు ఖిలాఫతుకాలము నాఁటివైభవములనే మరల నెలకొల్పెదను.

ఖలీఫాకును తక్కిన మహమ్మదీయరాష్ట్రములకును గల సంబంధము లెట్లు నిర్ణయింపబడవలయునో యీ విషయమును గూర్చి నాకు కొన్ని యభిప్రాయములు గలవు. కాని ముచ్చటించుట కిది సమయము గాదు.

భౌతికవిషయములలో పరిపాలకుఁ డెవఁడైనను, ఈశ్వరుని ప్రభుత్వముదప్ప వేఱొకని ప్రభుత్వము లేదనియు, ఆయనను సేవించుటకే మన మాజ్ఞాపింపఁబడితి మనియు, గుర్తించునెడల తమ మతవాంఛల నన్నిటిని దీర్చుకొనఁగలరని నామహమ్మదీయసోదరులకు నేను మనవి చేయుచున్నాను. అన్ని మతములలో వలెనే మహమ్మదీయమతమునందుగూడ, ప్రతిమహమ్మదీయుడును తప్పక చేయవలసిన కార్యములు కొన్నియు, తప్పక చేయఁదగని కార్యములు కొన్నియుఁ గలవు. ఈ చేయదగిన పనులకును, చేయఁదగని పనులకును మధ్యనిశాలమగుభూమి గలదు. అందాతడు దనయిచ్చవచ్చినతెఱంగున విహరింపవచ్చును.

చేయఁదగిన కార్యముల చేయవలదని గాని, చేయఁదగని కార్యముల చేయవలసినదని గాని యాజ్ఞాపించుమనుష్యమాత్రునికి వశవర్తులైె ముసల్మానుఁ డెవ్వఁడును మెలంగఁజాలఁడు. అట్టిమానవుడు, తనకుటుంబము లోనివాఁడైనను, పరిపాలకులలోనివాఁడైనను, యజమానునకుఁ జెందినవాఁడైనను, స్నేహితుఁడైనను, విరోధియైనను, మహమ్మదీయుఁడైనను, మహమ్మదీయేతరుఁడైనను సరే మతసంబంధవిషయములందు మహమ్మదీయుల రాజ్యాధికారమునకు భంగము రానీయకుండునంతకాలము అట్టి రాజ్యాధికారము ఖలీఫా చేతియందుండునంతకాలము, మహమ్మదీయులు మహమ్మదీయపాలనకు లోఁబడినను మహమ్మదీయేతరులపాలనకు లోఁబడినను సరే విచక్షణ లేదు. మహమ్మదీయులు కోరునది తమ మతవిషయములందు తమధర్మముల నిర్వర్తించుటకు స్వేచ్ఛయే. మహమ్మదీయ నృపాలుఁడైనను సరే, ఖలీఫాయైనను సరే, యీశ్వరునికి జోహారులొనర్పవలదని శాసించునెడల, అట్టి ఆజ్ఞల నుల్లంఘింపవలెను. మహమ్మదీయ ప్రభున కొసంగఁజాలనిది మహమ్మదీయేతర ప్రభువుల కొసంగఁజాలము. ఏలయన, అయ్యది ప్రభున కొసంగబడునది గాదు; ఈశ్వరుని కొసంగవలసినది. ఇట్టి విషయములో స్వరాజ్యసర్వసర్మ ప్రభుత్వమునకు, హృదయపూర్వకమగు భక్తివిశ్వాసముల నేలకు జూపఁగూడదో నాకు దెలియకున్నది.

భారతీయమహమ్మదీయుల సహాయమును గొని ఆఫ్ఘనిస్థాన ప్రభువగు అమీరుగారు హిందూదేశముపై దండెత్తువచ్చుననుట అనవసరమగుభయమునకు కేవలము పిఱికితనమును భీతియునే కారణములు. వానిని గెలువవలెనని ధైర్యముపూని యాత్మనిగ్రహము వహింపవలయును. జవాహరలాల్‌గారు "స్వరాజ్యప్రాప్త్యనంతరము మనపై కెవరువత్తురో చూతు"మని చెప్పినవాక్యములు చదివినపుడు నాహృదయమున నానందము జనించెను. అట్లే జరిగినయెడల నిజముగ నెవరు వచ్చినను మనకు భయము లేదు. 150 వత్సరముల దాస్యానుభవముతరువాత కష్టపడి స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించినవారి చేతులలోనుండి దానిని లాగికొనుట సామాన్యకార్యము కాదు. అట్లు దండెత్తివచ్చునది హిందువైనను మహమ్మదీయుఁడైనను వాని నెదుర్కొనవలసి వచ్చినయెడల నెవరిని మీరి

ప్పుడు గౌరవించితిరో అట్టి నేను నాయకశక్తి పొందుటకు సంసిద్ధుడనై యొక సైనికపదవి నాక్రమించుకొనుటకు సిద్ధముగా నున్నాను. నేనెన్నటికిని మిమ్ముల ద్రోహముచేయను.

అఫ్ఘనిస్థానము

1921 సంవత్సరమున నేను చెన్నపురిలో నిచ్చిన యుపన్యాసము అధికారవర్గమునకు మిక్కిలి రాజద్రోహపూరితమని తలంపబడుచున్నది. అందు బెటులాలు చెఱసాలనుండి నేనును నాసోదరులును కలసి వైస్రాయిగారికి వ్రాసిన యుత్తరములో నేవిషయముల వ్రాసితిమో సరిగా నవియే చెప్పబడినవి. ఆ యుపన్యాసము అఫ్ఘనిస్థానమునందుగూడ గౌరవపాత్రము కాలేదు. మనము పలుమారులు వారికి మనపై దండెత్తివచ్చు నభిప్రాయ మున్నదనుట విని వారికి కొంచెము కోపముకూడ వచ్చియుండుట వింత కాదు. అఫ్ఘను అమీరుగారు విదేశీయసామ్రాజ్యము లేకయే తనరాజ్యమందు కట్టుబాట్లను చేయుటయును ఉన్న శక్తులను వినియోగించి పఱచుకొనుటయు జరిపించుట వినినయెడల మనకు అఫ్ఘనువారు దండెత్తుట యనునభిప్రాయమే యుండకుండును. ఆయనకును ఆయన ప్రభుత్వమునకును ఉన్న కాలము తనదేశమునందలి వ్యవహారములకొఱకే సరిపోవగలదు. భారతదేశముపై దండెత్తి జయించుట యెట్లను విషయమునకు కాలము చాలదు. అఫ్ఘనిస్థానము దండెత్తివచ్చిన నిట్లు చేయుదమని నేనుచెప్పినయెడల వారికింతకోపము వచ్చినయెడల అట్టివిషయము చర్చించుటకు నా కంతకష్టముగ నుండవచ్చును? నేను మహమ్మదీయుడ నగుటచే నాభారతీయత్వమునకు హాని రాలేదు. అట్టిచో తమదేశ మెంతబలహీనమైనదైనను విదేశీయరాజుయొక్క ముట్టడికిలోనై సులభముగ కబళింపబడ నమకొనుట మనజాతి కెంత యవమానమో మీరే యూహింపుడు?

"నాల్గవవారు నన్నే కొట్టగలరు"

సోదరులారా! మన ప్రస్తుతస్థితిని పోల్చుటకు సరిపోయిన యొక కథను చెప్పుచున్నందులకు క్షమింపుడు. ఆకథావక్త యెవ్వడో కాని నిశ్చయముగ మనకాలమునాటికి మిక్కిలి ప్రాచీనకాలమున నలిలినవాడు. ఏలన కోమటి పిఱికివాడని చెప్పెను. నావైశ్యస్నేహితులు నన్ను మన్నింతురుగాక. ఈకాలమున వైశ్యులనుగూర్చి యట్లు చెప్పుటకు వీలులేదు. ఏలన ఇటీవలికాలమునందలి భారతీయనాయకులలో నత్యుత్తమధైర్యశాలియగు గాంధిమహాత్మునును ఆయనముఖ్యానుచరులలో నొకడై ఆయనకు ప్రియమైనవాడగు సేఠ్ జమ్నాలాలుబజాజీగారును వైశ్యులే. శ్రీబజాజీగారిని నేను "నావైశ్యస్నేహితు"డని పిలుచుచుందును. ఒకకాలమునందు నల్గురుబాటసారులు మార్గమధ్యమున కలసి నిర్భీతికొఱకై యందఱను కలసినడుతుమని నిర్ణయించుకొనిరి. ఒకనాడు సాయంకాలమున వారు బందిపోటుదొంగలచే పట్టుబడినవారు వారివద్దనున్న వస్తువులనన్నిటిని ఇండని బలవంతపెట్టిరి. అప్పుడు దొంగలుకూడ నల్గురే యని తెలిసికొనిరి. వారిలో నొకరాజపుత్రుడు తోడిపఠానుతో దొంగలలో నెల్ల బలవంతుని తాను కడతేర్పగలనని రహస్యముగ ననెను. పఠాను స్నేహితుడు ప్రత్యుత్తర మొసంగుచు తమువారిబలవంతునితో పోరి గెలువగలనని చెప్పెను. మిశ్యవకస్సునున్న మూడవనాడు బ్రాహ్మణుడుగావున "మూడవవాని నేను క్రిందపడవేయగలనని చెప్పెను. అంత నాల్గవవాడు నన్నే కొట్టగలడు" అని వాక్రుచ్చెను. అట్టియెడ తాను మొదటవలె నొక్కనితోగాక యిద్దఱితో పోట్లాడవలసివచ్చునని బ్రాహ్మణుడు తనుదీయుటకు నిశ్చయించుకొనెను. పఠానుడుకూడ ముగ్గురతో పోరాడవలసియుండునని వెనుకకు తగ్గెను. రాజపుత్రుడుకూడ నలుగురితో పోలేనందున దొంగలకు లొంగెను. మిగిలిన ముగ్గురును ఒక్కొక దొంగను గెలువగలగని యెంతధైర్యముతో నుండెనో నాలవవాడు నాలుగురిని నన్నే కొట్టగలడని అంతనమ్మకముతో నుండుటచే నింతయూడెను.

ధైర్యమును, నమ్మకమును నుంచవలెను

సోదరులారా! ఇప్పటి వైశ్యుడే మననాయకుడగుటచే, యుద్ధము మొదలిడుటకు పూర్వమే యపజయ మొందెదమను నభిప్రాయమును వీడుటకు తగినసమయము కాలేదు. ఇటీవల నిద్దఱు వృద్ధులును నొకయువకుడును నగు అరబ్బులు జరూసలెములో నున్న బీర్ మహమ్మదీయ దేవాలయములను బాగుచేయుటకై ధనము సేకరించుటకు ప్రభుత్వముయొక్క యనుమతితో రాయబారముగ వచ్చియుండిరి. వీరు ముగ్గురును హిందూదేశముపై దండెత్తివచ్చుచున్న అరబ్బుసేనలోని ప్రథమభాగమని తమ రహస్యవిలేఖరిచే తెలుపబడెనని యొక ఢిల్లీ వార్తాపత్రిక వ్రాసెను. ఇట్లు భయపెట్టుటచే, స్వరాజ్యమును సంపాదింపజాలము. ఇదియే మనకున్న కొంచెమునుకూడ కోల్పోవుటకు మార్గము. ఈవ్యవహారములు చూడ బైబిలునందలి, యూదులకు భగవంతుడిచ్చిన శాపము జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది.

తురుష్క-సందేశము

ఇప్పుడు మహమ్మదీయులకు రెండువిధములైన కర్తవ్యములు కలవు. వారు భారతీయులేగాక వారు భారతదేశీయస్వాతంత్ర్య సంపాదనముకొఱకు పాటుపడుట వారికర్తవ్యము. భారతదేశ మొక్క హిందువులదే కాదు. అందువలన నట్లు జరుగుట యసంభవమైనను, నొకవేళ హిందువులు తత్సంపాదనమునకు వలసినత్యాగమును చేయుటకు వెనుదీసినను, మిగిలిన భారతీయులందఱ సాహాయ్యము లేకయే తామొక్కరే స్వరాజ్యమును సంపాదించెదమని చెప్పి పాటుపడుట వారికర్తవ్యమైయున్నది. వారుమహమ్మదీయులగుటచేగూడ వారు స్వరాజ్యసంపాదనముకొఱకై పాటుపడవలయును. పారీసునందును, స్విట్జరులండునందును, రోమునందును తురుష్కుల కొందఱను నేను గలసితిని. మహమ్మదీయు లధికసంఖ్యాకులుగగల సేనలను తమపై పోరాడుటకు పంపినమనము, వారి పరాజయము తరువాత వారికి సంధిసౌకర్యములు కలుగజేయుటకు రాయబారము పంపుట వారి కత్యాశ్చర్యమును గొల్పెను. తురుష్కులకత్తులకు గాని జర్మనులఫిరంగులకు గాని భయపడని భారతీయమహమ్మదీయులలో చాలమంది యుద్ధకండరము లను కత్తులపోటులలో

కారాగృహము లన్నను భయపడుదురని పరస్పరవైరుధ్యమును విప్పి చెప్పితిని. అదివిన్నంత నే నాతుమహమ్మద్ పాకు లర్లైటకు గానున్న నెలలు సంవత్సరము లుండ శైర్యమున్నను, పోలీసుల నిర్బంధమున్నను దాస్యమును రూపుండజేయుటకు పూర్వము, వెంటనే గౌడబోభాగారి దేశమునకు వెడలి స్వదేశదాస్యశృంఖలావిచ్ఛేదనము గావింపుడని నన్ను హెచ్చరించిరి ఆ కెట్లనిరి:—

"టర్కీయందును, జలసంధయందును సింగ్లాండునుజయించితిమి. పాలస్తీనాలోను, మెసపొటేమియాలోను మాకెమిక్కిలి యొత్తిడి కలుగఁజేయుచున్న హిందూభారతీయసేనలను మే మాపఁజాలకున్నాము. మీరు స్వతంత్రులై, ఖాలీఫాసేనలతో పోరాడుటకు మహమ్మదీయులు లాగికొని పోబడుటకు వీలులేకున్న యెడల టర్కీయును ముసల్మాను మతమును క్షేమముగా నుండఁగలవు. మీస్వదేశమున స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుట మాకును మీకునుగూడ క్షేమకరము. మీహిందూసోదరులు తమకొరకేకాక స్వరాజ్య మిపుడు మనిమీకొరకై యవసరము కాదనియు తలంపకుందురు గాక! వారి నంతసంపూర్ణమనస్సుమున నుంచుటకే మనలను బోధింపవలెనని ప్రయత్నించుచున్నాము."

ప్రాచ్యరాజ్యసమ్మేళనము

సోదరులారా! నాహిందూసోదరనాయకు లనేకులు ఇతర ప్రాచ్యరాజ్యములతో కొంతసంబంధము కలుగఁజేసికొనుటకు ప్రయత్నించుచున్నారని వినుటకు సంతసమగుచున్నది. వారిరాజకీయాభిప్రాయము లుత్తుంగహిమాలయశిఖరములను గభీరసముద్ర వైశాల్యమును దాటి వెలికివచ్చినది. ప్రతిప్రాచ్యముయొక్క స్వాతంత్ర్యము స్వస్వాతంత్ర్యసంపాదనమునకు సాయముచేయఁగలదనియు వానినన్నిటిని సమ్మేళనము చేయవలయు ననియు నభిప్రాయపడుచున్నారు. అమృతసరములో గాంధిమహాత్ముఁడు ఖిలాఫతు సమస్యతో నేకీభవించినపుడు ఈయభిప్రాయమునకు పునాదివేసెను. హిందువు లిట్టి ప్రాచ్యరాజ్యసమ్మేళనముకొఱకు పాటుపడుచుండ మహమ్మదీయులు మహారాష్ట్రములోని యల్లరులు స్మర్నా యందలి రంగములతో పోల్చవచ్చునని చెప్పెడి యొక పత్రికావిలేఖరియొక్క వాక్యముల గొని హిందువులతో సహాకార మొనర్పకుండుట బహుచిత్రము! ఇంతకంటె హాస్యాస్పదమును, నసంభవమును, వేరొకటి కానరాదు! ఈ రుష్కు లీపోలికను వినిన యెడల మనలనుగూర్చి యెక్కువగ కృతజ్ఞతఁ బూనుదు రనుకొనుట పొరపాటు.

ముసల్మానుల యంత్యప్రశ్న

మహారాష్ట్రములో హిందువులే యెక్కువబాధల ననుభవించిరి. కాని యీమహారాష్ట్రపు అల్లరులను సహాయనిరాకరణమును సహకారమునకు వచ్చుకారణముగఁగూడ చెప్పెడువారి నొక ప్రశ్న యడుగుచున్నాను. "ఇట్టి యకారణమైన బాధలను బ్రిటిషు ప్రభుత్వ ముండఁగనే ముసల్మాను లనుభవింపలేదా?" ఇదియే నాప్రశ్న. అప్పుడు మండలపాలకుడు హిందువుకాక లేక యసహాయోద్యమమునందు పాల్గొనుచున్న మహమ్మదీయుఁడా? తుదకప్పటి న్యాయాధికారి ముసల్మానుఁడా కాడా? ఆయన సంపూర్ణుడై తనకర్తవ్యమును గోల్పోయి నీతిలేని ప్రభుత్వముతో సహకార మొనర్చలేదా! ఇవి మాదు ప్రత్యేక ప్రశ్నలు కావు. అంతయు నొక్కటే ప్రశ్న. ప్రభుత్వమునందును వారికి సహాయముచేయువారును, మహారాష్ట్రమునందలి మహమ్మదీయుల సంరక్షణ బాధ్యతనపుడు, అట్టి సహకారము నింకను సాధ్యమగునేమో ప్రయత్నించు లోనర్చిన నంతకంటె వారు సురక్షితముగ నుందురని పూచి యెక్కడ కలదు? ఇదియే ప్రశ్న! నే నంత యాగిన నీప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరము రాదని నాకు నమ్మకము కలదు.

అవి యట్లుండ, ముసల్మానుల పవిత్రక్షేత్రములు మహమ్మదీయేతరుల పాలనమున నే యున్నవి. తప్పక నేను మాటలు భగవద్భావము నొసంగు సతిమహమ్మదీయుఁడును పవిత్రమైన (కాబా) మక్కానగరమునైపు తిరుగుచున్నాఁడు. నేను బీజపూరు చెఱసాలలోనున్నకాలము నాస్వధర్మమున కొకవిమయము కట్టియొక్క ప్రశ్నను పద్యమున వ్రాసితిని. దానికింక నెవ్వరును ప్రత్యుత్తరమిచ్చియుండలేదు.

"మనము ప్రతిదినమును ధ్యానించుటకే కాబావైపు తిరుగుచున్నాము. అట్టి కాబానగరము శత్రుహస్తమైనందుల కామనకు మన మేమని ప్రత్యుత్తరము నొసంగగలము?"

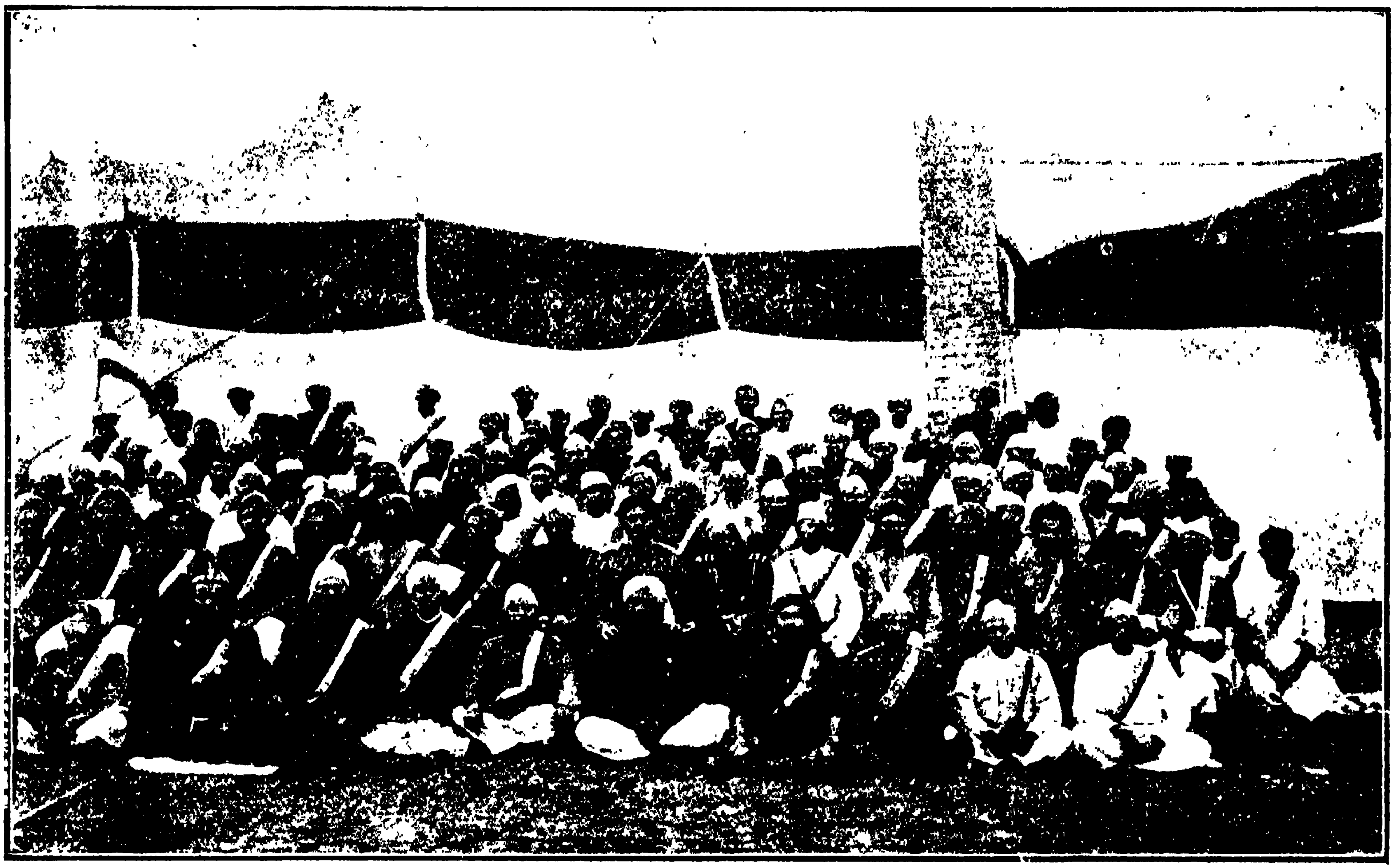
యుద్ధానంతరసందర్భములు

సోదరులారా! హిందూమహమ్మదీయసమస్యనుగూర్చి నే నెంత చెప్పఁగలనో యంతయును చెప్పితిని. ఇంతవిపులమైన చర్చవలనను మనలో వనకు పరస్పరసహాకారముయొక్కయు విదేశీయప్రభుత్వములసహాయముయొక్కయు నావశ్యకతనుగూర్చి నేను వారిస్వాదయముల నమ్మింపలేకపోయిన యెడల నేనే గౌఁడిపోయిన ట్లొప్పుకొనవలసియున్నది. ఒక్కనిమయము మాత్రము నిశ్చయము. ఇప్పుడింతకాలస్యమున హిందువులనుండి మహమ్మదీయులుగాని మహమ్మదీయులనుండి హిందువులుగాని తప్పించుకొనఁజాలరు.

హిందువు లెవ్వరైన నట్టియుద్దేశము గలవారున్న నట్టిశరణము, 1200 సంవత్సరములక్రిందట సింధుదేశమున మహమ్మద్ ఖాసీ మడుగిడనదే వెడలిపోయినదని నమ్మవలెను. అప్పుడు ముసల్మాను లల్పసంఖ్యాకులు. ఇప్పుడున్నట్టో యేడుకోట్లవఱకు వారిజనసంఖ్య వృద్ధియైనది. ఒకవేళ ముసల్మానులకుగూడ నట్టియభిప్రాయమే యున్నయెడల వారికిగూడ తరుణము పోయినది. ఆసేతుహిమాచలము వారేకచ్ఛత్రముగా నేలినప్పుడొక్క హిందువైన లేకుండ నాశనము చేయవలసియుండును. ఒకపారశీకసామెత చెప్పినట్లు యుద్ధానంతరము మరల పోట్లాడుకొనవలసివచ్చిన నెవరిచెంపలు వారు కొట్టుకొనవలసియున్నది. ఒకరినొకరు నశింపజేయ లేనప్పుడు ఒకరికొకరు సహాయముచేసి వైమనస్యములను పరిష్కరించుకొనుటయే ముఖ్యావసరము. కావున మహమ్మదీయులు స్వరాజ్యసంపాదనము స్వార్థముకొఱకు మాత్రమేకాక

[illegible] - [illegible]

The Volunteers of the Cocanada Congress

[illegible], కాకినాడ

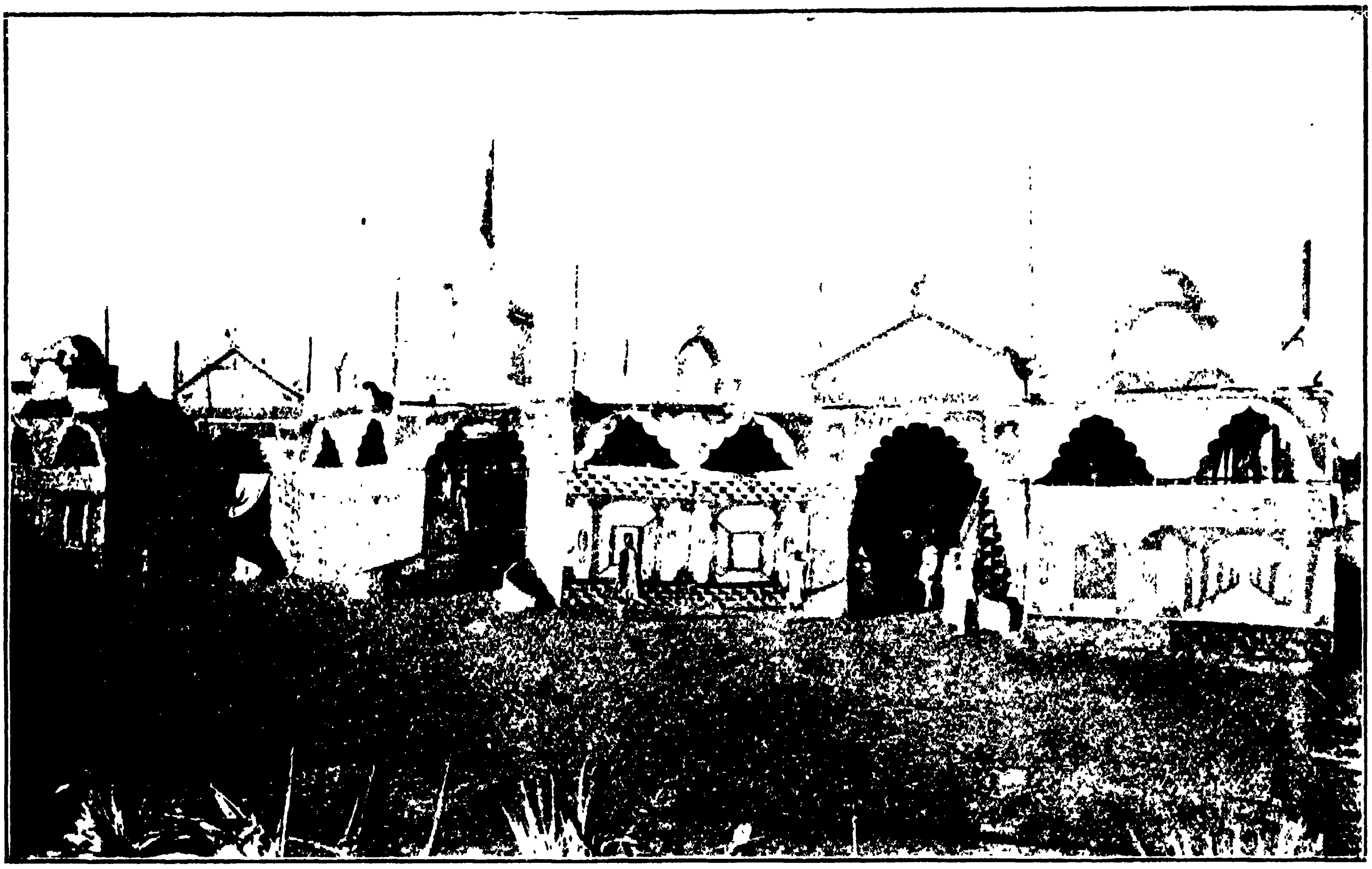
Srimati Kastanbai Gandhi Addressing the Ladies' Conference, Cocanada

శ్రీమతి కస్తూరిబాయి గాంధిగారి యుపన్యాసము, కాకినాడ

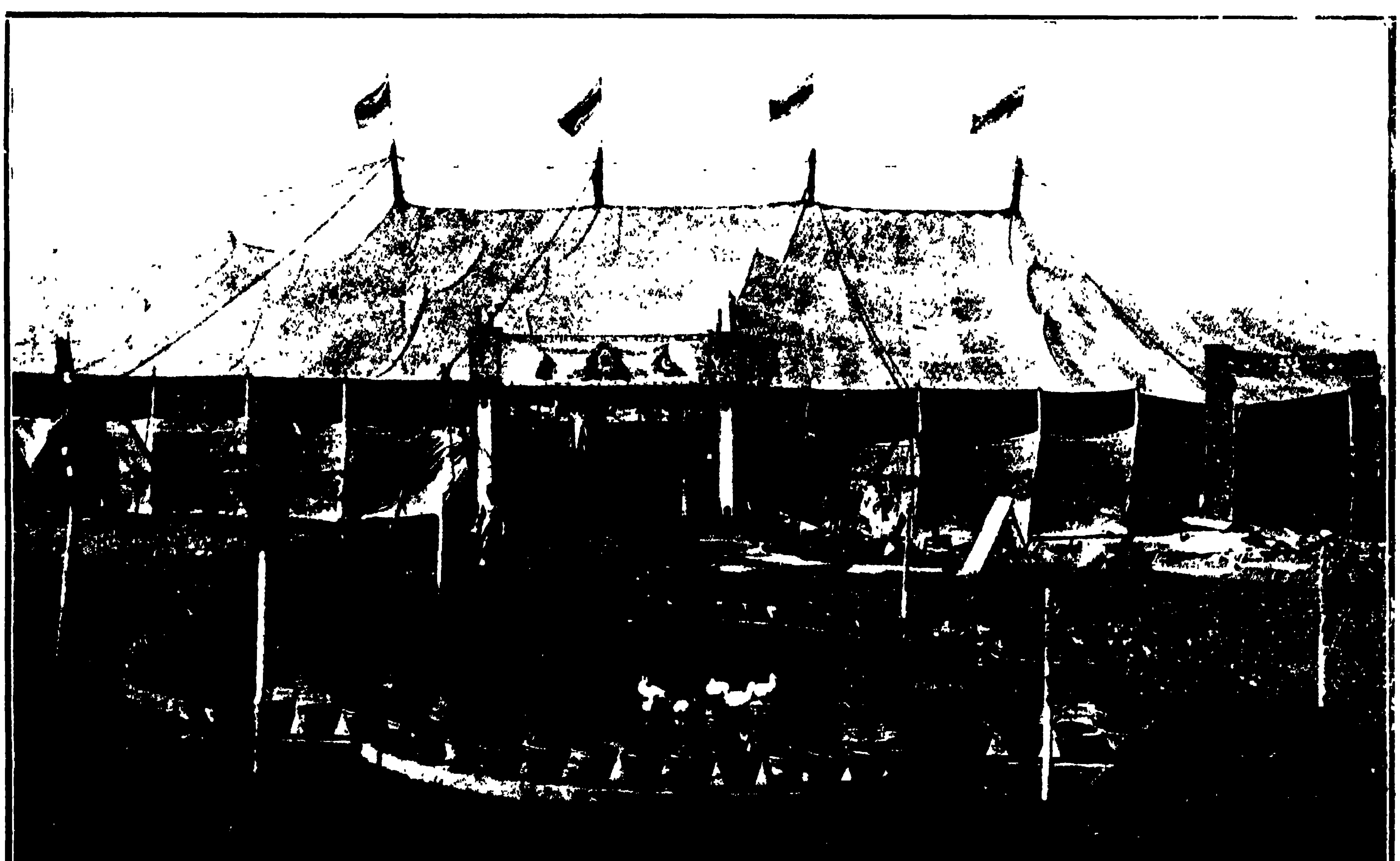
ఆంధ్ర [illegible] - సంస్థా[illegible]

The Khilafat Pandal, Cocanada

ఖిలాఫతు మహాసభా మంటపము, కాకినాడ

The Khaddar Pandal of the 38th Indian National Congress, Cocanada

౩౮-వ జాతీయమహాసభ - ఖద్దరుగుడారము, కాకినాడ

శత్రువిరోధముచేకని హిందువులకనుమానము పోగొట్టవలయును. హిందువులుకేవలము ధిక సంఖ్యాకత్వమును మహమ్మదీయుల దాస్యముకొఱకుపయోగించుట లేదని వ్యక్తీకరింపవలయును. ప్రత్యేకముగ నన్నడిగిన, ప్రస్తుత దాస్యమును వీడి విదేశీయులకుగాక హిందువు ఖామందుగాగల దాస్యము నొప్పుకొనుటకు సంసిద్ధుడనై యున్నాను. ఏలయన నిట్టిమార్పువలన 25 కోట్ల నాదేశీయుల దాస్యమునైన సద్దగించినవాడ నగుదును వారు కూడ దాస్యమున నున్నారు గనిన, పాశ్చాత్యసామ్రాజ్యము మనపై నవిచ్ఛిన్నముగ పారుచున్నదనియే కదా యర్థము! 1916 వ సంవత్సరమున మననాయకాగ్రేసరుండైన శ్రీ॥ శ్రీ॥ బాలగంగాధరతిలకుగారితో మహమ్మదీయులకు సౌకర్యము లెక్కువగ నొసంగుచున్నారని తెల్పినపుడు ఆయన "మన మెన్నటికి వారి కెక్కువ యీయజాలమని" చెప్పినవాక్యముల నెంతయర్థమును మారదృష్టియు గలదు! హిందువులు నైక్యమును తలపెట్టకుండగనే హిందూమహమ్మదీయమైత్రిని చెప్పుట దౌర్బల్యసూచకమని నాతో చెప్పు ప్రతివానికిని "హిందువులతో వ్యవహరించునపుడు దౌర్బల్యమనునదియేలే"దని నేను ప్రత్యుత్తరమియ్యవలసియున్నది. దుర్బలులే యితరులకు దుర్బలులుగ కనబడుటకు భయపడుచుందురని నమ్మవలసియున్నది. ఏసమస్యను సంపూర్ణముగ పరిష్కరింపనిమన మేమియును చేయజాలమో యట్టివిషయము మాటలతో విరమించుచున్నాను.

కౌన్సిలు ప్రవేశము

ఢిల్లీలో ప్రత్యేకకాంగ్రెసుసభ శాసనసభాప్రవేశమును పరిష్కరించుటకై సమావేశమైనను, అచట చర్చింపవలసిన ప్రధానవిషయము హిందూమహమ్మదీయైక్యతయే యై యుండెను. నేనిప్పుడు విశేషభాగము హిందూమహమ్మదీయైక్యతనుగూర్చియే చెప్పితిని. కారణమేమనగ:— అది ప్రధానమైనవిషయ మగుటయేగాక రెండవదియగు శాసనసభాసమస్య మన అదృష్టమువల్ల నిప్పుడంతరించినది. ఢిల్లీలో నాప్రార్థనమీద కాంగ్రెసుసభ శాసనసభలపై ఆంక్షను తీసివేసి, మతసంబంధమైనట్టిగాని మనస్సాక్షిసంబంధమైనట్టిగాని అభ్యంతరములు వారులేని అప్పుడు జరిగినయెన్నికలలో వోట్లీయవచ్చు ననియు, శాసనసభలకు నిలువవచ్చుననియు అనుజ్ఞ నొసంగినది. మఱియు మూడుసంవత్సరముల క్రింద అంతజయప్రదముగ జరిగిన శాసనసభాబహిష్కారప్రచారమును నిలిపివేయవలసినదని కూడ ఢిల్లీ కాంగ్రెసు చెప్పినది. ఎన్నికలు పూర్తియైనవి. సంవత్సరకాలమునకు పైగా మన పని నంతను పాడుబెట్టి మనలో సహనమును పోగొట్టి నానాభ్రష్టము చేసిన యీసమస్యను తిరిగి రేపుటవల్ల ప్రయోజనమేమియు నుండదని నాబుద్ధికి తోచుచున్నది. త్రివిధబహిష్కారమునుగూర్చి నాకెక్కువ పట్టుదల యున్నది. వానినిగూర్చి నేను డిల్లీవిషయనిర్ధారణసభలో తీవ్రముగ—మాస్వరాజ్య పార్టి స్నేహితులు చెప్పినట్లు అతితీవ్రముగ కూడ—మాట్లాడితిని. నాకిప్పటికిని ఆయభిప్రాయములే యున్నవి. అవసరమని నాకుతోచినచో, నిప్పుడుకూడ నేనంతతీవ్రముగనే మాటాడుదును. దేశాభ్యుదయమునకును కాంగ్రెసుయొక్క పురోగమనమునకు నిది తోడ్పడునని నాకుతోచినచో, నేను తిరిగి అంతతీవ్రముగనే యీరోజు నకూడ మాటాడుటకు సిద్ధముగనున్నాను. కాని యిప్పు డట్టియవసరమున్నట్లు నాకు నచ్చలేదు. స్వరాజ్య పార్టివారి యభిప్రాయములను నా మనస్సొప్పలేదు. అదిగాక ఏమాత్రము దేశాభిమానముగల భారతీయుడైనను దేశీయమహాసభనుండి చీలిపోవునట్లు చేయగల యేయొక్కమాటయు నా నోటినుండి జాఱగూడదని నేనునిశ్చయము చేసికొంటిని. వేయేల! కీర్తిశేషులగు మార్లే గారు చెప్పినమాటలను నేనేయిప్పుడు చెప్పుచున్నాను:— "మితవాదులను దరికి చేరనీయుడు." భారతీయులకు తాను చేయగల న్యాయమునే తనదేశీయులుకూడ చేయవలసినదని హెచ్చరించుటలో ధైర్యమును చాకచక్యమును చూపినవాడు మార్లేప్రభువు. మొన్న తటస్థించిన వీరిమరణముచే ప్రపంచ మిట్టివానినొకని గోల్పోయెను.

మితవాదులు; సామ్రాజ్యసభ

క్రిందటి యెన్నికలవిషయమై నేను సాక్షికదృష్టి వహింపను. వోటు అధికారము బహుసంకుచితముగ నుండుటచే, జాతియొక్క నిర్ణయ మీయెన్నికలవలన సిద్ధింపజాలదు. కాని అన్నిటికంటె నెక్కువ నిశ్చయముగ తేలినవిషయమేదైన నున్నచో అది యొక్కటే గలదు; ఏమనగ:—భారతవర్ష మిక నెన్నడును తనపరిపాలకులతో సహకార మొనర్పదు. సహకార మొనర్చుటకు తిరస్కరించుచున్నది. మనము మొన్న నాలుగుసంవత్సరముల క్రింద నేయభిప్రాయములలో నుంటిమో, యిప్పుడట్టి యభిప్రాయములలో నున్న కొందఱు దేశీయులకుగల భ్రమ వీడుటకై యీమధ్య ననేకసందర్భములు తోడ్పడెను. ఖండాంతరములందలి భారతీయుల స్థితినిగూర్చి సామ్రాజ్యసభలో జరిగిన చర్చలు లోకమందంతటను బాహాటముగ బ్రచురింపబడినవి. ఇవన్నియు విన్నతరువాతకూడ, ఈయల్పమైనయెఱకై యాశించుచేప బుద్ధిహీనమైన చేపయై యుండవలెను. లక్ష అఱువదివేలమంది భారతీయులున్న దక్షిణాఫ్రికా బిగ్గరగ బిగిసియున్నది. కెనియా మొదలగు "క్రౌను" కాలనీల విషయములో నేయేమి చేయుటకు చేతగాక స్వతంత్రరాజ్యముల అంతరంగిక విషయములలో మేమేమిచేయుటకు మాకు మొగతనము లేదని స్పష్టముగ ఒప్పుకొనక యేదో తుచ్ఛమగు తీర్మానము నొకదానిని చేసికొన్న సామ్రాజ్యప్రభుత్వమువారు తమ తీర్మానము నిప్పుడు రద్దుపరచుకొందురను ఆశలేదు. తన తుచ్ఛతీర్మానమును రద్దుచేసికొనుటకు చేతగాక "మరల మీసంగతి యింకొకసారి వినెద"మని చెప్పినది. ఇక తక్కిన వలసరాజ్యములు "సానుభూతిని" చూపుచున్నవట! "సానుభూతి"కేమి తక్కువ! దానికి దమ్మిడియైనను ఖర్చులేదు. అయినను అది చూడబోయిన "కొమగటామారు" ఓడకు సంబంధించిన 1100 భారతీయుల విషయములో ఆ "సానుభూతి" కూడ సున్నయైనది. నూఱుమందిమాత్రముకూడ లేని కెనడాలో కొంచెము బాగుగనున్నది. డాక్టరుసప్రూగారు మనభారతీయులపక్షమై సామ్రాజ్యసభలో చేసిన ఉద్రేకపూరితమగు సేవకు నేను సంపూర్ణమైన విలువ నిచ్చుచున్నాను. వారు పొందిన జయము సంపూర్ణమైనదే. కాని మొదటినుండియు వారిగమ్యస్థానము బహు తక్కువగ నుండెను. కావున వారుపొందినజయము మాకు—వారికివలె ఆతాకుతుతగలనిమాకు—వేడిపుట్టింపలేదు, మా కిది చల్లగనే—చప్పగనే—కన్పట్టెను.

ఈసందర్భమున నాకొకవిధ జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది. నాస్నేహితుడొకడు చాలఘనముగవచ్చు ఉద్యోగమునువదలివేసి బి.ఏ ప్యాసైన సుబ్రహ్మణ్యదీయు దేవుని ఇదివరకు చేయని విధముగ క్రొత్తోవ ద్రొక్కి బొంబాయిలో కమిషన్ యేజెంటుపనిపట్టుకొనెను. అతడు నాకొకనాడు కనిపించి బహుఉల్లాసముతో నావద్దకువచ్చి తనకానాడు నూటికి నూఱుపాయలు లాభమువచ్చినదని చెప్పెను కాని కొంచెము నేను వివరముల నడిగితిని. అతనాదినమున డజను జపాను పేపరుకట్టలనమ్మెనట. తనకువచ్చిన నూటికి నూరుపాళ్ళలాభము ఆఫీసు అద్దెకు సరిపోదట! అనేక సంవత్సరములు కొట్టుకొనగ కొట్టుకొనగ తుదకు 1921 లో ఖండాంతరముల భారతీయులకు సమానస్థానము నొసంగుట వాంఛనీయమను భావము నంగీకరించుచు సామ్రాజ్యనాటక ప్రదర్శనముల నన్నిటిని నడపించుఅధికారియైన స్మట్సు సేనాని అసలు ప్రధానపాత్ర లేకుండ ఈ నాటకమును ఆడించెను. అట్లయ్యును తనకువచ్చిన నూటికి నూఱులాభమును చూచుకొని మురియవలసినదని మన భారతదేశము నడుగుచున్నారు. పోనీ అది చూడబోయినను ఆలాభము నుంకింకను చేతికిరాలేదు. రెండుసంవత్సరములైన తరువాత మరల దానికొరకై సామ్రాజ్యసభలో పోరాడవలసివచ్చెను. ఈ బేరముయొక్క స్వభావమునుగూర్చి అనుమానములు పుట్టెను. సొమ్ము ఇచ్చివేయుట అవసరమా లేక వాంఛనీయమా యను అనుమానము పుట్టెను. ఈ సందర్భమందు అసలు బేరము నే రద్దుచేయవలసినదని స్మట్సు సేనాని కోరెను. ఈయేజెంట్లిద్దఱిలో సమాధానము కుదురలేదు. స్మట్సు సేనాని భారతదేశమునకు అంతరంగిక స్నేహితుడను క్రొత్తవిశేషము నొకదానిని యీయిద్దఱ యేజంట్లలో నొకఆయన కనిపట్టెను. ఈయన కనుగొన్న క్రొత్తవిషయము కొలంబసు కనుగొన్న క్రొత్తవింతకంటె నెక్కువగ నున్నది. ఈ యేజంట్లకు ఇట్లు సమాధానము కుదురకపోయినను, భారతవర్షమునకు మరల అదృష్టము తోడయ్యెను. మనకు మరల నూటికి నూఱులాభములు వచ్చెను. ఈలాభము మనచేతికి ఇప్పటిలో వచ్చు ఆశ యేమైన నున్నదేమో స్వయముగ కనుగొని వచ్చుటకై ప్రతిభాగస్వామివద్దకు వెళ్లుటకొరకు "ఓడసంఘము" బయలుదేఱును. ఇది మన కిప్పుడు వచ్చినలాభము. డాక్టరు సప్రూగారి ట్రావెలింగు యేజంట్లలో కొందఱు నిరుద్యోగపు పెద్దలు ఉన్నారు. వారికి "జాన్ బుల్, సన్స అండు కో" వారి భాగస్వాములతో ప్రత్యక్షముగ వ్యవహారము జరుపుకొను గొప్ప గౌరవము లభింపగలదు.

వచ్చినలాభము నే నేమొతగ్గించి చెప్పుచున్నాననే అనుమానము లేకుండ, "ఇండియా, అండ్ కామన్ వెల్తు". అను సంపాదకీయ వ్యాసముయొక్క తుదిభాగమందు టైమ్సుపత్రిక బహుశ్రమపడి తేల్చిన సారాంశము నిట వివరించుచున్నాను: "బ్రిటిషు గవర్నమెంటుయొక్కయు, ఖండాంతరములందలి అధినివేశరాజ్యములయొక్కయు, ప్రతినిధులు చూపిన సానుభూతియు, సుహృద్భావమును, సమష్టి సామ్రాజ్యమందు భారతదేశమునకు గల భాగమునుగూర్చి వారు త్రికరణశుద్ధిగజూపిన మెప్పును—ఇవన్నియు ఒకయెత్తు. తదితరభాగస్వాములతో భారతదేశము స్వయముగ రాయబారములు నడుపుకొనుహక్కు ప్రత్యక్షముగ నంగీకారమగుట యింకొకయెత్తు, రెండవదానికంటె మొదటిది తీసిపోదు. నిజమే, డాక్టరు సప్రూగారును, వారిరాచతోడును కలిసి భారతవర్షమునకు "తదితరభాగస్వాములతో స్వయముగ రాయబారము నడుపుకొను హక్కుయొక్క ప్రత్యక్షాంగీకారమును" సంపాదించుకొని వచ్చినమాట వాస్తవమే. కాని యీబేరము ఎప్పుడు ముగియును? సొమ్ము మనచేతిలోనికి యెప్పుడు వచ్చును? అది యెంతమొత్త ముండును?

చక్కగ సకాలములందు సామ్రాజ్యసభలు ఒకదానివెంట మరియొకటి తప్పక జరుగుచునేయుండును; సందేహములేదు. ఒక్కొక్క సభయందు భారతదేశపు పరాధీనదశ అంతకంత కెక్కువగ లోకమునకు ప్రకటితమగుచునే యుండును. కాని సామ్రాజ్యాధికారపు పౌరులు భూగర్భమందలినుట్టిపోతులవలె దట్టముగ మననెత్తిమీద అంతులేకుండ నానాటికి పెరిగిపోవుచున్నప్పుడు మానవస్వభావము ఎంతకాలము ఓరిమితో ఆశపెట్టుకొనియుండగలదు? సామ్రాజ్యమందు మనము పొందుచున్న చీమనడకయభివృద్ధిచూచి యెంతమితవాదియైనను సంతృప్తి జెందజాలడు. మనకు కనీసపు న్యాయమును గలుగజేయుటకై యింగ్లండునకు అంతులేని గడువు నియ్యగల ఉదారుడు "లిబరల్సు"(ఉదారులను)అని చెప్పుకొనువారిలోగూడ లేరు. అందులో ముఖ్యముగ తప్పుడు విద్యాపద్ధతివల్ల మనదేశములోని పుంస్త్వము, పౌరుషము నానాటికి క్షీణించిపోవుచున్నదనువిషయము వారికి ప్రతిదినము ప్రత్యక్షముగ గోచరించుచున్నప్పుడు—గోచరించితీరవలసియున్నప్పుడు—ఎవ రెంక ఓపికపట్టగలరు?

మనకు వీడినంత సంపూర్తి మనమితవాదులకు గూడ భ్రమ వీడినప్పుడుకూడ మనము పరిష్కరింపవలసిన విషయ మింకొకటి యుండియే యున్నది. అప్పుడు "వీరెంతవఱకుపోవుటకు సిద్ధముగనున్నారు!" సహాయనిరాకరణతత్త్వము మొదటినుండియు "అత్యధికసంఖ్యాకుల అత్యల్పత్యాగము"నే కోరెను. గాంధియుగానంతరము "అత్యల్పత్యాగ"మనంబడినది తత్పూర్వయుగమందు సాధారణముగ "అత్యధికత్యాగ" మనంబడినదానికంటె చాల ఎక్కువయై యుండవచ్చును. కాని పరిమితత్యాగతత్త్వమువలన స్వరాజ్యము రానూరాదు; వచ్చినను నిలవనూ నిలువదు. డాక్టరు సప్రూగారిపద్ధతి బాగున్నదనియే యనుకొందము; కాని దాని ననుష్ఠించుటకు దానిలో నేమున్నది! కేవలము తీర్మానములు, పిటీషనలు, ఖండనలు మిక్కిలియెక్కువగ చేసినచో ఆఖరుకు ఒక దిలిపి హారతాళము! ఇంతేనా! అంతయు నింతేయైనచో యీ వెఱ్ఱిరాజకీయము నింక కట్టిపెట్టిపోదము. ఎవరిపూర్వజులు "రన్నిమీడ్" రణరంగమందు స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించిరో, యెవరిపూర్వజులు "బాస్టీల్" కోటను నేలమట్టము చేసి స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించిరో అట్టివారికి రాజకీయముతో చెర్లాటలాడుటకు చెల్లిన చెల్లుగాక! కాని మనమున్నూ యింకను స్వాతంత్ర్యపట్టాను (మ్యాగ్నకార్టాను) సంపాదించుకొనలేదు; "హక్కులబిల్లు"ను సంపాదించుకొనలేదు; కావున రాజకీయముతో — పాశ్చాత్యదేశస్థులవలె — మనమిప్పుడు చెర్లాటములాడుటకు నింకను వీలులేదు. మనముచాలకాలము "పీనల్ కోడ్డు"ను మించిపోకుండ

యోచించెడివారము "డైసీ" మొదలగు రాజ్యాంగవేత్తల గ్రంథములందలి విషయములను గూర్చి మాటలాడినచో మనము చాలపైకి వచ్చితి మని మన మిప్పుడు తలంచుచున్నాము. కాని మనభావము లీమెట్ల నన్నిటిని దాటిపోయి వీనికతీతములగు చారిత్రాంశములను గమనింపవలసి యున్నదను విషయము మఱచితిమి. మితవాదులు చాల తెలివిగలవారని నేనుఒప్పుకొందును; కాని తెలివిమాత్రము చాలదు; దానికి వెనుక శక్తి యుండవలెను. ఇదే ప్రధానమైనది. పరప్రభుత్వమునుండి తనదేశమునకు స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించిన ప్రతిమానవుడును అపరిమితమగు బాధ్యతను వహింపవలసియుండెనని ప్రపంచచరిత్ర చాటుచున్నది. అట్లే తానుకూడ తనదేశ విముక్తికై అపరిమితములగు బాధ్యతలను వహింపవలసి యుండునని ప్రతిమితవాదియు గట్టిగ గ్రహించినచో చాలును. అంతయు సరియగును. అతనికి కాంగ్రెసుమహాసభయే తగినస్థానమగును. వెనుకటి యలవాటువల్ల అతడు మెట్టుమొదట నెమ్మదిగ నడచును గాక. స్వరాజ్యపార్టీనాయకులు తా మెంతయు ఉగ్రమైనను పోవుటకు సిద్ధముగనున్నా మని చెప్పుటచేతనే నేను వారిని కాంగ్రెసులోనుండి తఱిమివేయుటకు నిష్టపడలేను.

బార్డోలీ, స్వరాజ్యపార్టీ

స్వరాజ్యపార్టీలో చాలమంది యీగోజులకు తామిదివఱకు కష్టపడి సంపాదించుకొన్న పాశ్చాత్యమనస్తత్వమును వదలకుండ నిలుపుకొన్నమాట వాస్తవమే. అందుచేత వారు పార్లమెంటరీచర్చలకును వాదప్రతివాదములకును తఱుచుగ డంగుచుందురు స్వసంరక్షణార్థముసైతము దౌర్జన్యమును ప్రయోగింపరాదను భావమునే మనఃపూర్తిగ వదలివేసిన వీరు తమనోటికి చప్పగనున్న బార్డోలీ విధానమును కొంచెము రుచికరముగ చేసికొనుటకై వాగ్యుద్ధమను మసాలా కావలెనని కోరుచున్నారు. మనభారతీయులయొక్క జీవితవిధానమందు సంపూర్ణమగు గొప్ప మార్పును చేయుటయే గాక, ఆర్థికదాస్యమునుండి మనలను తప్పించి అసంఖ్యాకములగు మేళ్లను చేకూర్ప సమర్థమైన రాటముయొక్క ప్రభావమును వారిలో చాలమంది పూర్తిగ గ్రహింపలేదు. గాంధిమహాత్ముడు దేశమును స్వరాజ్యద్వారమువద్దకు తీసికొనివచ్చి ఆకస్మికముగ నిలిపివేసిన తోడనే దేశమందు జనించిన నిరుత్సాహముయొక్క మూర్తిభావమే యీస్వరాజ్యపార్టీయై యున్నది. స్వరాజ్యద్వారముచెంతకు చేరిన తరువాత, సమష్టిశాసనోల్లంఘనముద్వారా ఆతలుపును పగులగొట్టి లోనికిపోవుట వివేకము గాదని మహాత్ముడు ప్రకటించెను. మఱియు శత్రువుమీదికి కవ్వించుచు పోవుపద్ధతిని నిశమానివైచి మన కాపుదలమీఁద మనముండవలెననియు మహాత్ముడప్పుడు ప్రకటించెను. ఇదంతయు ప్రజాసమూహముల నిజతత్త్వమెఱుంగనివారికి ఓటమిగఁ దోఁచెను. అందుచే నిరుత్సాహము గలిగెను. ఆనిరుత్సాహముయొక్క స్వరూపమే యీస్వరాజ్యపార్టీ. కరాచీజైలునుండి బీజపూరుజైలునకు పోవుచు మధ్యత్రోవలో బార్డోలీలో నేను మహాత్మునితో చెప్పినట్లు అతఁడొనర్చినమార్పు తనబలమునే సూచించును గాని, బలహీనతను సూచింపదు. ఆయన యింకొక కొద్దికాలము బయటనుండినచో, ఈ యుద్యమస్వరూపమునంతను పూర్తిగ మార్చివేసెడివాఁడు. బార్డోలీయొక్క మొదటి నిరుత్సాహపు దెబ్బనుండి ప్రజలు తెప్పరిల్లక పూర్వమే ఆయన జైలునకు పంపఁబడెను. ఆయనను ప్రేమించువారు కోట్లకొలఁది ప్రజలున్నను ఆయనయెడబాటుచే గలిగినబాధ ప్రతివారికున్నను, బార్డోలీ కార్యక్రమమునకు ప్రాణముపోయఁగలవారెవరును లేకపోయిరి. మఱియు మహాత్ముని దుష్టునిగ భావించి చెఱసాలలో నుంచుటవలన ప్రభుత్వము వారు ప్రజలచేతులలో పెట్టిన ఆయుధమును పూర్తిగ వినియోగింపగలవారును దొరకలేదు. చౌరాచౌరీయుదంతమైనపిమ్మట దౌర్జన్యరహితమైన సమష్టిశాసనోల్లంఘనము సాధ్యము కాదని నిరుత్సాహవాక్యముల జెప్పినవారిమాటలను వినుటలో మహాత్ముడు సరియైనపనిచేసెనో లేదో నేనిప్పుడు చెప్పజాలను. కాని గాంధిమహాత్ముని చెఱసాలలో వేసిన తత్క్షణమే దౌర్జన్యరహితమైన శాసనోల్లంఘనము సాధ్యమయ్యెడిదని నాదృఢవిశ్వాసము (నేనే యున్నట్లయిన) నేనప్పుడు నానాయకుని మాటపైన తిరస్కరించి గవర్నమెంటు నాచేతి కందిచ్చిన యవకాశము (ఆయుధము) నాధారము చేసికొని గవర్నమెంటుతో పోరాడియుందును. వైద్యునకు జబ్బుగనున్నప్పుడు మా అన్నగారు చెప్పినట్లు— ఆవైద్యునేమందు వేసికొననియ్యరు మహాత్మాగాంధిని చెఱసాలలో ఒడవేసినప్పుడు (బొంబయిగవర్నరు చెప్పినట్లు బ్రతికియుండగనే పూడ్చినప్పుడు)మన మాతని దౌర్జన్యరహితతత్త్వమును మన్నించిన చాలియుండెడి. శాసనోల్లంఘనమునుకూడ నిలిపివేయవలసిన దని ఆయన చెప్పిన మాటను పాటింపనవసరముండదు. మన మట్లు చేసియున్నచో అసలు స్వరాజ్య పార్టీ పుట్టియుండక పోయెడిదేమో!

కాంగ్రెసునకును, స్వరాజ్యపార్టీకిని నికముం దుండఁబోవు సంబంధము

స్వరాజ్యపార్టీయొక్క యుత్పత్తినిగూర్చి మన కెట్టియభిప్రాయములున్నను అట్టిపార్టీయొకటి యున్నదను విషయమును మఱచిపోవుటకు వీలులేదు. ప్రారంభదశలో అది కొద్దిగనే యుండెను. కాని, "శాసనోల్లంఘనకమిటీ"వారి సంచారమువల్ల ప్రజలయొక్క దృష్టినిర్మాణవిధానమునుండి మరలి, మనయువకులలో యుత్సాహవంతులగువారిని చాలమందిని శాసనసభాప్రవేశవాదులలోనికి దింపెను. ఈ కమిటీ పర్యటనమువలన మనలో అత్యుత్తములగువారియొక్క కాలమును దృష్టియు శక్తియు దానిక్రింద ఖర్చుపడెను. నిర్మాణకార్యక్రమము చక్కఁగ కొనసాగుచు, యువకులందఱును తమ కాలమునంతను దాని కొఱకే వినియోగించి యున్నయెడల యీశాసనసభాప్రవేశవాదులస్థితి యెట్లుండెడిదో మన మిప్పు డూహించుట నిష్ప్రయోజనము; అట్లూహించుట భావికర్తవ్యనిర్ణయమున కేమైన తోడ్పడవచ్చును. అదిగాక, శాసనసభా బహిష్కార ప్రచారమును నిలిపివేయుచు ఢిల్లీలో చేసిన తీర్మానమే గయలో చేసియున్నట్లైన, మా స్వరాజ్య పార్టీవారింక నెంతయెక్కువగ ఎన్నికలలో జయమొందెడివారో యూహించి మాడుఁడని యిటు నాస్వరాజ్యపార్టీ స్నేహితులు నన్ను హెచ్చరించుచున్నారు.

దానికి నేను చెప్పుసమాధాన మొకటి యున్నది. అది నాయొక్క అహంభావముమీద నాధారపడియున్నది. నేనే గనుక గయలోనుండి అంతవివేక మని చెప్పుటకు వీలులేని పద్ధతిని తమరు అనుసరింపవద్దని వారిని బతిమాలుకొని యున్నచో, అసలు స్వరాజ్య పార్టీ యనునది పుట్టియుండెడిదేమో యూహింపుడని నేను వారి నడుగుచున్నాను. కాని, ఇవన్నియు నిప్పుడు వట్టిగాలిలోని యూహలు. స్వరాజ్య పార్టీ యనునది యీరోజున నున్నది. ఆపార్టీ యందు నానారకములగు తత్త్వములున్నను, అది యీరోజున సంఖ్యయందు బలముగనే యున్నది; అది తన నాయకాగ్రణియొక్క సుగుణసంపత్తి యందుగూడ మొదటి నుండియు బలముగనే యున్నది. అదిగాక, అన్నిటికంటె నింకొక్క విశేషమేమనగ:—అది తనస్వీయమైన మతనైతిక బాధ్యతమీద శాసన సభలకు పోవచ్చునని ఢిల్లీతీర్మానము అనుజ్ఞనిచ్చెను. అది ఎన్నికలకు వెళ్లినది. తనకు ప్రతిపక్షమందున్న యపారశక్తులనుబట్టియు, తనశక్తులను కూడదీసికొనుటకు తనకున్న బహుకొద్ది కాలమునుబట్టియు, తన పార్టీలోనున్న యత్యుత్తము లగువారు ఎక్కువ కాలము శిక్ష ననుభవించుటచే ఎన్నికలకు నిలుచుటకు వీలుకలుగకపోయినందున గలిగిన యిబ్బందినిబట్టియు — చూచినచో స్వరాజ్యపార్టీ యెన్నికలలో చాల జయము పొందెననియే చెప్పవచ్చును. అది గాక, వోటర్లజాబితాలు బహులోపభూయిష్టముగ నుండెను. ఏలయనగ, మూడుసంవత్సరముల క్రింద మితవాదులుతప్ప తక్కినవా రెవరును వానిమొగమే చూడలేదు. మొన్న స్వరాజ్యపార్టీలో చేరినవారుకూడ ఆఖరువఱకు స్వరాజ్య పార్టీలో చేరుదమా వద్దా యనియు, ఎన్నికలకు నిలుతమా వద్దా యనియు డోలాయమానమానసులైయుండిరి. వోటర్లలో చాల మంది తమకు వోట్లిమ్మని యడిగిన వ్యక్తులకు వోట్లనియ్యక కాంగ్రెసు నకేయిచ్చిరి. అది గాక యింకొకరహస్యము, ఎవరితోను చెప్పవద్దుసుమండీ గాంధిమహాత్మునకే వోట్లనిచ్చిరి! ఈసంగతి విన్నప్పుడు మనస్నేహితులలో చాలమందికి గాఢమైన విచారము కలుగవచ్చును. గాంధిమహాత్మునినామము నట్లు దుర్వినియోగము చేయుట పాపమని తలంచువారును గలరు.

అట్టివారియందు నాకు చాల సానుభూతిగలదు. అట్టి రాజకీయ పద్ధతులను నేను సమ్మతింపను. కాని ఆప్రకారముగ ప్రజలు వోట్లిచ్చి పంపిన అభ్యర్థులు తత్ప్రతికక్షులకంటె మహాత్మునకు బహుదగ్గఱలో నున్నారను విషయముమాత్రము మనము జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను. అది గాక యీఅభ్యర్థులలోనే మహాత్ముని వెక్కిరించువారుకూడ గలరు. నవనాగరికతాభివృద్ధి నొందుచున్న యీరోజులలో స్త్రీలుకూడ దూరముగ పాఱవేసిన పనికిమాలిన రాటమును తీసికొనివచ్చి అదే మోక్ష మిచ్చునని నమ్ముకొను యీ వెఱ్ఱి యలౌకికమహాత్ముని చూచి పరిహసించువారుకూడ గలరు. అధికారధూర్వహులతోడను యుద్ధకాలమందు అమెరికనులంతవారికే పంగనామములు పెట్టిన రీడింగువంటి వైస్రాయితోడను వ్యవహరింపవలసియుండగ ఇట్టితప్పులను అవకతవకలను చేయు యీఛాందసుడు తమ కెక్కడ దొరకెరా యనుకొనువారుకూడ గలరు. తమ ఎన్నికలలో మహాత్మునియొక్క నామమాహాత్మ్యము వీరికి స్వానుభవగోచరమై యుండును. తమ కెంతటి తెలివితేట లున్నను మహాత్ముని యనుచరులగు ప్రజాసామాన్య మిచ్చు సాహాయ్యముమీదనే శాసనసభయందు తనయొక్క పిలాంటలనులు నిలిచియున్నవని వారికి గోచరించియుండును. ఎన్నికలలో వీరికి గలిగిన యీస్వానుభవము చాల విలువగలది. స్వరాజ్యపార్టీ నాయకులు తాము జయ మొందిన సందర్భమందు మే మనుకొన్నరీతిగనే వారు చూపిన సుహృద్భావము, నిగ్రహము, ఔదార్యము నిజముగ ప్రశంసాపాత్రములు. ఇవి కాంగ్రెసున కెంతయు నమూల్యములగు ధనములు. వారిస్కీమునందు వారి కున్నంత నమ్మకము మనకు లేనిమాట వాస్తవమే. నిర్మాణ కార్యక్రమము గాక శాసనసభలే స్వరాజ్యమును తెచ్చిపెట్టునను భావము ప్రజలమనస్సులలో నెచ్చటనైన దాగియున్నచో నొకమూల దానిని తీసి పాఱవైచి మన మింకొకమూల తమయిష్టమువచ్చినట్లు చేసికొనుటకు స్వరాజ్యపార్టీవారికి సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య మిచ్చుచు, వారికి జయమగుగాక యనికూడ మనము కోరుచుండవలెను. మనము ఢిల్లీలో శాసనసభాబహిష్కార ప్రచారపు హక్కును అమలుజరుపుకొనకుండ నూరకుంటిమి. అంతమాత్రముచే మనతత్త్వమును వదలుకొనలేదు. ఈరోజునగూడ వదలుకొనము. స్వరాజ్యపార్టీవారు కౌన్సిలులో చేయవలసినపనిని నడపించుబాధ్యతను మనము వహించుట కంగీకరించినచో అప్పుడు మనతత్త్వమును వదలుకొన్నట్లగునుగాని అంతవఱకు కాదు. ఈబాధ్యతను మన మంగీకరింపజాలము. నిర్మాణకార్యక్రమమునకు స్వరాజ్యపార్టీవారు మనవలె తగినంతకాలమును వినియోగపఱుపజాలరు.

అయినను, యోగ్యత గల స్వరాజ్య పార్టీనాయకులు తమశక్తి వంచనలేక మనకు సహాయముచేయుటకు ఉద్దేశించియున్నారని నాకు పూర్తిగ నమ్మకము కలదు. యీరీతిగ వారు కౌన్సిలులో తమయొక్క బలమునుకూడ పెంపొందించుకొన నుద్దేశించియున్నారు. వారెప్పుడైన నిక ముందు శాసనసభలను విడిచి రావలసివచ్చినచో మన సంయుక్త ప్రయత్నములవల్ల నాయానియోజకవర్గములలో నప్పటికి గావింపఁబడి యుండుపని యెట్లుండును? "వారు వెళ్లిపోయినప్పుడు ఒక్కకుక్క కూడ మొఱుగలేదని" అధికారవర్గమువా రనకుండ నుండుటకు వీలేర్పడును. వారు కౌన్సిళ్లలో పడినశ్రమవల్ల స్వరాజ్యము లభించినచో, దానిని నేనుమాత్రము వద్దనను. కాంగ్రెసుప్రతిష్ఠను నిల్పుటకై శాంతియు, సుహృద్భావమును, ఐకమత్యమును ఢిల్లీలో అవసరమైనచో, ఆప్రతిష్ఠను మఱింత హెచ్చుచేసి నిర్మాణకార్యక్రమమును కొనసాగించుటకు మన కీరోజున అవి మఱింత యెక్కువగ కావలసియున్నవి.

నిర్మాణకార్యక్రమము

ఈకార్యక్రమమందలి యభిమానముచేతనే, నేనప్పుడు ఢిల్లీలో మన తగాదాల నేదోవిధముగ పరిష్కరించుకొని తీరవలెనని అంతపట్టు పట్టితిని. చాలరాష్ట్రములలో ఒకసంవత్సర మంతయు వృథాగా పరస్పరము నిందించుకొనుటలతో పాడయిపోయెను; 'మహాత్మునివిడుదల కేవలము పిటీషనులవలన గాక మనస్వకృషివలన గావలసియున్నది.

అట్లయినచో, ఆయన హృదయపూర్వకముగ నమ్మిన నిర్మాణవిధానమును మరల కొనసాగించుట అత్యవసరము. మహాత్ముడు చెఱసాలకు వెళ్లినతరువాత దేశ మెంత భ్రష్టమయ్యెనో నే నప్పుడు పూర్తిగ తెలిసికొనలేదు. "మీ రేమిపనులు చేసితి"రని నే నడిగిన ప్రశ్నలకు నాకు వచ్చిన కొన్ని జవాబులవలన నే యేకారణముచేతనైన నేమి దేశములో నెంతమాత్రమును పని జరుగలేదని నాకు తెలిసెను. పనిచేసిన గుజరాతువంటి రాష్ట్రములు లేకపోలేదు. ఈపనియొక్క గౌరవము నామిత్రులు శ్రీయుత వల్లభాయి పటేలుగారికిని మహాత్ముడు వెనుక నుంచి పోయిన యనుచరులకును చెందు చున్నది. విద్యావిషయమై వారు చేసినంత పనిని ఏయితరరాష్ట్రములు చూపజాలవు. గుజరాతురాష్ట్రమే లేకపోయినచో, తక్కిన రాష్ట్రములలో తయారైన ఖద్దరు అమ్మకము గాక చాల కాలము నిలిచిపోయియుండెడిదే. మహాత్మునిగొప్పతన మేమనగ, ఆయన గుజరాతుదేశముయొక్క స్వరూపమునంతయు మార్చివేసెను; అంతియే గాక, భారతదేశముయొక్క స్వరూపమునుకూడ ఆయన మార్చివేసెను. ఆయన యేరాష్ట్రమునుకూడ అదివఱకున్నట్లుగ నుంచకుండ మార్చివేసెను. గుజరాతులో నింకొక విచిత్రమైనసంగతి జరుగఁబోవుచున్నది.

మహాత్ముడు చెప్పిన అత్యున్నతపదవియే కావలె నన్నచో ఏప్రాంతమును శాసనోల్లంఘనమునకు సిద్ధము కాలే దనుకొను వారికి ఆశ్చర్యము గలిగించుపనిని గుజరాతుదేశ మిప్పుడు చేయఁబోవు చున్నది. కాని గుజరాతు చూపిన నిదర్శనము ప్రజల నంతగ నాకర్షింపలేదు. కాని, మనము స్వార్థవిషయముతో కన్నులు మూసికొని యుండఁజాలము.

ఒక నౌకాదళములో అఖిగుపడవ యెంత నెమ్మదిగా నడచునో నౌకాదళమున కంతటికికూడ అంతవడియే యుండును. మనసౌకాదళములో నెమ్మదిగ నడచుపడవలు అయ్యో!—చాల ఉన్నవి. కాని, భగవదనుగ్రహమువలన అవియున్నియు సముద్రయానమునకు పనికివచ్చునవిగనే యున్నవి. డిల్లీకాంగ్రెసు అయినతరువాత "మార్పు వద్ద"ని చెప్పుపార్టీలో వారొకరు "యంగు యిండియా" పత్రికలో వ్రాసినవానికంటె నేనిప్పుడు "మార్పువల"దను వాస్నేహితులయెదుట ఎక్కువ గట్టి విమర్శనాసిద్ధాంతములను ప్రసాదింపఁజాలను.

"కేవలతర్క హేతువాదములకు పరిమితిగలదు. అవి దాటఁజాలని మెట్టు, ఎచ్చటనో యొకచోట తాఁకుచున్నవి. కొన్ని తీర్మానములు కార్యాచరణవంటివి. అవి హేతువాదమున కతీతములైనవి. హేతువాదము వలన నమ్మకము పుట్టింపఁజాలనపుడు ప్రత్యక్షానుభవమే మనకు గుణపాఠముల నేర్పగలదు. మన మట్టిసందిగ్ధావస్థలో పడితి మని గుర్తింపగలిగితిమి. ఒకసంవత్సరపర్యంతమును వాదనల గావించి గావించి తక్కిన పనులన్నియు కట్టిపెట్టుటచే మనకు స్వోత్కర్షయు ఎందుకును పనికిమాలిన సంతృప్తియు నధికమయ్యెను. స్వరాజ్యపక్షమువారికి మాధ్యస్థులకు మహమ్మదాలీగారికి మాత్రమె గాక మనవంటి మార్పువొల్లని శుద్ధఅసహాయవాదులకు సయితము పరీక్షాసమయ మేతెంచెను. నిజపరిస్థితు లెంత విషమించినను వానిని గమనించుట మనవిధి. కలకత్తా ప్రత్యేక కాంగ్రెసు నాఁటినుండియు గాంధిసిద్ధాంతము సర్వత్ర అజేయమై యుండెను. అందువలన గాంధిశిష్యులకు మనము ఎప్పటి కప్పుడు నూతనవాతావరణత కార్యదీక్షారాహిత్యమునను లోపములకు లోనగుదుమను భీతియే కలుగుచుండెను. అపజయ మందఱకు నొకవిధముగ శుభావహము. మనలో సత్యమే యున్నయెడల అపజయఫలితముగ నాత్మపరీక్ష కావించుకొని మరల ధైర్య మవలంబింపగలుగుదుము. అట్లుగాక కేవలము స్థబ్ధులుగ నుండుటయును ప్రత్యక్షనిదర్శనముల జూచిననిమ్మకు నైనను మనయభిప్రాయముల మార్పు నిచ్చగింపకుండుటకును మాత్రమే గాంధిసిద్ధాంతముల నుపయోగింపదలచితిమేని మనగురుమూర్తిని నిజశిష్యులము కాలేము. ఆయన ప్రపంచమునకు చాటినదివ్యసందేశమును కాపాడ నసమర్థులము. ప్రత్యక్షనిదర్శనమే పరమప్రమాణము."

నిజమే, ప్రత్యక్షానుభవమే తప్పక పరమప్రమాణము; సత్యమైనట్టియు నిశ్చితమైనట్టియు ప్రమాణము. మిత్రులారా! మీరును నేనును స్వరాజ్యవాదులును మార్పునంగీకరింపజాలనివారును ఎల్లరును ప్రత్యక్షనిదర్శనములచే పరీక్షింపబడుదుము. మనయోగ్యత లందువలన తేలగలవు. కావున నే కార్యాచరణకు గడంగు డని సందేశము నొసంగుచున్నాను. ఇది చెప్పుట సులభమే గాని చేయుటమాత్రము కష్టమైన సందేశము. అందువలన పనిచేయువారికన్న వంకలపెట్టు వారధికముగనున్నారు. సక్రమముగ కార్యనిర్వాహణ మొనర్చుటచే గలిగిన మహదానందము పనిలేని విమర్శనములవలన సిద్ధింపజాలదు. కవిత్వమునందలి సృజనశక్తిని గూర్చి యొక సంస్కృతకవీశ్వరుడు చెప్పినట్లు "గొడ్డురాలికి ప్రసవవేదనానుభవ మెట్లు లేదో అట్లే నూతన శిశుసందర్శనానందమును స్పర్శసౌఖ్యమును గూడ అనుభవైకవేద్యములు కావు." వేదనాఫలితముగనే భారతవర్షము స్వాతంత్ర్యపునర్జీవితము నొందఁగలదు.

బార్డోలీకార్యవిధానము నెఱవేర్చితీరవలెను

మనమిప్పు డేమిచేయవలెనని మీరు నన్నడుగవచ్చును. పలువురచే నపహాసింపఁబడిన బార్డోలీకార్యవిధానముకన్న నుత్తమమైనది వేఱొకటి లేదని నేను దీర్ఘాలోచనాఫలితముగ ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నాను. మన కార్యవిధానమందు కష్టపరంపరలు వచ్చుటచే నొకదానివెనుక నొకటిని విడనాడినచో మన మెప్పటికిని నేపనియు చేయజాలము. అసహాయోద్యమము విఫలమైన దని పలువురు చెప్పుదురు. దీనిభావ మేమి? వారో మనమో లేక ఉభయులమో మనలక్ష్యమునకు తగిన త్యాగమును చేయజాలకపోతిమి.

మహాత్మునికార్యవిధానము సులభసాధ్య మని ఇదివఱకే చెప్పియుంటిని. శాసనసభలలో మరల ప్రవేశింపవలసి వచ్చినదని న్యాయవాదులును వ్యాజ్యము వేయకతప్పనది కాదని కక్షివాదులును, పిల్లవానిని మంచిపాఠశాలకు పంపకుండు టెట్లని తలిదండ్రులును అనుచున్నారుగదా. సర్వసామాన్యుఁడైన యొక యుద్ధభటుఁడు ఎట్టి త్యాగమును గావింప సంసిద్ధుఁడై యున్నాఁడో మీరు జ్ఞప్తియందుంచుకొనరాదా!

ఖద్దరుపని: స్త్రీలు

కద్దరుగుడ్డనైనను కట్టజాలనివారినిగూర్చి మన మేమనుకొనుటవలనను ప్రయోజనములేదు. అట్టివారైనను, దేశభక్తిశూన్యులనిగాని,

స్వార్థపరులని గాని చెప్పవలనుపడదు. మాంద్యమువలనను అలసత్వమువలనను నట్లున్నాను. వారిమాంద్యమును పోగొట్టవలసియున్నది. అట్లు చేయగల సమర్థులు భారతనారీమణులకన్న నెవ్వరు గలరు ? ఎవ్వరెట్లు మార్పు జెందినను, మనస్త్రీలుమాత్రము గాంధిమహాత్మునియున్న తాదర్శములను విడనాడలేరు. మహాత్మునకును, భారతజాతికిని, తమకును, శ్రేయోదాయకమగుమార్గమునే వారనుసరించుచున్నారు. జమ్నాలాలు బజాజ్, మగనలాలు గాంధి, ఛగనలాలు గాంధీ గార్లవంటి అనుభవశాలుర సహాయ సంపత్తితోడను, గుమాస్తాలు, లెక్కదారులు మొదలగువారితోడ్పాటుతోడను, ప్రతిరాష్ట్రమునందును, మండలమునందును స్త్రీలే కద్దరు నిర్మాణకార్యమును సంపూర్ణముగ తమస్వాధీనము చేసికొని నిర్వహింపగలరు. పురుషులు కారాగృహముల కేగుచుందురు. కాని, స్త్రీలు మాత్రము సర్వదా తమ కద్దరుపనిని జయప్రదముగ కొనసాగించుచుండవలెను.

తక్కిన శాఖలనుగూడ చక్కనిస్థితియందుంచవలెను. కద్దరు తరువాత జాతీయవిద్యాశాఖ ప్రాముఖ్యమైనది. యావద్భారతజాతీయ విద్యాసంఘము నిర్మింపుమని నేను బెజవాడలో తగినంతపట్టు పట్టకపోతినని చింతించుచున్నాను. ఇప్పుడైనను యావద్భారతదేశమునకును, ప్రతిరాష్ట్రమునకును, విద్యాసంఘము నేర్పఱచి మనబాలబాలికల విద్యావిధానమును మనము నిర్వహింపవలయును. అన్నిశాఖలను గూర్చియు ప్రత్యేకప్రత్యేకముగ చెప్పనవసరములేదు. కార్యాలోచనవిధానమునందలి ప్రతియంశమును అవశ్యాచరణీయమే. కాని మనము 1921 సంవత్సరములో నవలంబించినపద్ధతినే తిరిగి యవలంబింపవలయును. అనగా సంవత్సరమునందలి వేర్వేఱు సమయములలో, వేర్వేఱుశాఖల యభివృద్ధికై ప్రత్యేకకృషి సలుపవలెను.

ధనము

ధనములేనిది వృథావాగ్వాదమంతయు వ్యర్థమగును గాన, సంవత్సరమంతయు మనము శ్రద్ధవహించి ప్రయత్నములన్నియు కేంద్రీకరించి పనిచేయవలసినది ధనసంచయము. మహాత్ముని కార్యక్రమమువలననే మనము యరవాడచెఱసాలయొక్క తాళపుచెవిని తయారుచేయ గలమనియు, నేపనియు ధనములేనిదే చేయజాలమనియు, దేశము విశ్వసించినయెడల వలయుధనము నీయకమానదు. ఎప్పుడో నిర్ణీతకాలమున మనము కోరు చందాలు పెద్దవిగాక, అల్పమైనను బీదలకుకూడ తమశక్తికొలదిని సహాయముచేయుట కనువగుధనసేకరణోపాయములచే జాతీయకోశమును నింపవలయు. అప్పుడప్పుడు బీదవాడు దానముచేయుటకువీలగునట్లు. తక్షణము వసూలుచేయబడు చందారూపము మొదలగు ననేకవిధముల ధనమును సంపాదింపవలయును ఇంతియగాక వోటర్లసంఖ్యకు సరిపోవు కాంగ్రెసు సభ్యుల నొక్కవిసరున చేర్చుటకు తగినయేర్పాట్లు చేయవలయును. మనము పట్టుదలతో పనిచేసినయెడల నొకకోటిరూప్యంబులు సేకరించుట యొకకష్టము కాదు.

కార్యదర్శులు, శాశ్వతోద్యోగులు

ధన మెంత యవసరమో మహాత్ముని కార్యక్రమమును సాధించుటకు నీర్యవంతమైనయొకసంస్థ యంతయవసరము. సంపూర్ణముగ వేతనములులేని జనసమూహము చేయబడిన ఫలపూర్తియగుట దుర్లభము. ఒకజిల్లాలోని యొకికభాగమునకు చాలని సంఖ్యగలయుద్యోగియులతో నింతవిశాలదేశమున నింతకాల మింతపనియెట్లుజరిగెను. మిక్కిలియాశ్చర్యకరము. ఇప్పుడు విషమమైన పరిస్థితులు తటస్థించినవి. అర్హతగలిగి నమ్మకముగల ప్రచారకులు జాతీయసేవకు కావలసియున్నారు. అట్టివారెక్కువమంది మనకులేరు. సంపూర్ణముగ దీనియందు ప్రవేశించినట్టియు, అసహాయోద్యమముచే కొన్నివిధముల నష్టమునొందినట్టియు వకీళ్ళగుంపు పొకవైపు కలదు. వారుకూడ మన ముపయోగించుకొన నిశ్చయించినయెడల వద్దనువారు కారు. ఈ రెండువిధముల పరిస్థితుల నాలోచించి విషయములను బాగుగా పరిశీలించి విధినిర్ణయము చేయవలసియున్నది. మన ప్రచారకులకు ప్రస్తుతపద్ధతుల ననుసరించి యత్యంతావసరము లగు వేతనముల నొసంగి పనిచేయబడియున్నది. కాని యా ప్రచారకులు మన కిచ్చటలో సంపూర్ణత్యాగముచేసి జాతికొఱకు కన్నివిధముల పాటుపడినవారుగా నుండవలయును. ఒకతరగమున సంపూర్ణత్యాగశీలురచే నిర్వహింపబడిన కార్యము మరియొకతరమున దొంగలచే పనిచేయబడవచ్చును. కాని యెంతత్యాగశీలురైనను జీవించియున్నంతకాలము అన్నవస్త్రములు కోరుదురుగదా!

తిండిపోతులు గోరుదానికంటె అత్యధికమగుధనమును దీసికొనుచున్నను నవలలోవర్ణించిన అలివరుట్విస్టులవలె విజాతీయసేవకులుచాలదు చాలదని వాపోవుచుండుటజూచుచుంటిమి, "హైందవ సివిలు సేవకులు", హైందవులునుగారు సివిలియనులును గారు; సేవకులును గారు; కాకపోయినను ప్రపంచములో నేప్రాంతమునను నింత గొప్పజీతములుకొను ఉద్యోగీయులు లేరు. ఈయుద్యోగులు ప్రపంచములోనిదేశములలో కెల్ల బీదదగు నీదేశమునుండి ధనములాగి పీల్చిపిప్పిచేయుచున్నారు. తక్కటియుద్యోగస్థులకు ధనగ్రహణాదికార్యముల మార్గదర్శకు లగుచున్నారు. ఎన్నిమారులు జీతములు హెచ్చించినను వెంటవెంటనే అయ్యోజీతములు చాలవని ముజ్జలిడుచునే యుందురు. అయినను వీరలే జాతీయసేవకుల కళంకవ్యర్థ్రులని నిందింతురు. దేశారాధకులకు అల్పవేతనముల నొసంగ కాంగ్రెసుసభకు శిఫారసుచేయు నెడల నీమయుద్యోగులును వారల వెనుక తాళమువేయు పత్రికానిర్వాహకులును ఈ నిష్కళంకసేవకులను తూలనాడెదరు. వేలకొలది జీతముల గొనువారలు నూర్లకొలది జీతములగొనువారలపై నధికారముజేతురు. ఇట్టివి నిత్యమును జరుగుచున్న పనియే దానిని గూర్చి మనముచింతింప నవసరములేదు.

ఇట్టివియే కాంగ్రెసు గావింపవలసిన ముఖ్యవిషయము. కాంగ్రెసుకార్యముల సంవత్సరము పొడుగునను నిర్వర్తించుటకు ఉత్తమ సంస్థల నిర్మాణ మొనర్చుటకై ప్రయత్నముల సల్పవలయును. సాధ్యమగునెడల ఢిల్లీవంటి మధ్యప్రదేశమున జాతీయకార్యదర్శి నొక్కని నెలకొల్పవలయును. అట్లే రాష్ట్రములందును జిల్లాలందును కార్యదర్శి

కార్యాలయముల స్థాపింపవలయును. ఇచ్చట చేయవలసినకార్యముల వివిధశాఖలగా విభజింపవలయును. కార్యనిర్వాహకవర్గములోని సభ్యులు మధ్యప్రదేశమునందైనను అవసరమగునెడల ఎచ్చటగావింపబడినను సభకు హాజరగువారలుగా నుండవలయును. ఈసంస్థలలో జరుగుచున్న పనిని తనిఖీచేయుచుండవలయును. మొదటినెల గడచినపిదప ఆదాయమునకంటె వ్యయము ఎక్కువకాగూడదు. ఇంగ్లాండుదేశమున రక్షణసైన్యము క్రొత్తప్రదేశములకు ప్రచారకుల పంపునప్పుడు వారల కొకవారమునకు భోజనవసతులకు సరిపోవుధనమునిచ్చి పంపెదరు. ఆవారమురోజులలో వారలు రాబోవువారమున భోజనవసతులకు గావలయుధనము నార్జింపవలయు. పిమ్మట వారలు కేంద్రసంస్థకు ధనము సముపార్జించి పంపవలయును. కాంగ్రెసు సభ్యుల జేర్చుటకుబోవు మనప్రచారకులయెడ నిట్టిమార్గము నొక్కదాని నవలంబింప వలయును. ఇట్టిసంస్థల నొక్కసారి నిర్మించునెడల దేశమున వరల సంచలనముగలుగునని నాకు విశ్వాసము గలదు.

అప్పుడు 1921 సంవత్సరములో జరిగిన పనికంటె 1924 సంవత్సరములో నెక్కువపని చేయగలుగుదుము. ఇప్పటికిని, 1924 సంవత్సరమునకును ఒక్క గొప్పభేదము గలదు. అప్పుడు కాంగ్రెసు కార్యముల నడిపించుటకు మహాత్ముడు బయట నుండెను. ఆయన నేడు మనకు గానరాకుండినను ఆయన లేనిలోపమే ద్విగుణీకృతశక్తితో మనల కార్యాచరణకు గడంగునట్లు చేయవలయును. సిలువ లేక పోయిన క్రైస్తవమతమును, కెర్బాలా విషాదము లేని యెడల మహమ్మదీయ మతము ఎట్లు పెంపొందగల్గును? మన సిలువవలన మనము సంపూర్ణముగులాభమును బడయలేదు. కారాగృహమున బంధింపబడియున్న యామహానాయకునియందు వాత్సల్య మేమైన మీకు గలదేని, మిత్రులారా! యిప్పుడైనను కార్యాచరణకు గడంగుడు. ప్రజాసంతతుల మనకు తోడ్పాటొసంగుటకు హెచ్చరించి మహాత్ముని సహస్రసంఖ్యాకు లగు నాతని యనుచరులను బంధించియుంచిన బాస్టీలు కారాగృహమును విధ్వంస మొనర్చి భారతవర్షమునకు దాస్యవిముక్తి గల్గింతము.

సిక్కులును, నభారాజ్యాధీశ్వరుడును

సిక్కుసోదరుల దృష్టాంతము మనకు గలదు. వారలధైర్యము మనస్థయిర్యము అన్నిటికంటెను వారలదౌర్జన్యరాహిత్యము, నా కనూయపుట్టించుచున్నవి. నభాసంస్థానాధీశ్వరుడు, పదభ్రష్టుడయ్యెను. నభామహారాజును రాజ్యములోనికి రానీయకుండ జూచుటకుం దాను దృఢసంకల్పము చేసికొంటినని విదేశీయప్రభుత్వాధికారి చేసినప్రకటనయందలిమాటలు దైవదూషణగ నున్నవి. మహారజుగారితరఫున నేను వాదించుటలేదు. కాని యిదిమాత్రము నిశ్చయము. వారిని నిందించువారందఱు చెప్పుమాటు నిజ మయినను ఆయనయొక్క లోపములను గుఱించి ఆయన పదభ్రష్టుడు కాలేదు. ఆయనయొక్క సుగుణములకు ఆయన పదభ్రష్టుడాయెను. నేనుగూడ ఒక హిందూదేశపు రాజుయొక్క పాలనలోని వాడను. ఇంకను అనేకమయిన హిందూదేశపు సంస్థానములయొక్క యనుభవము నాకుం గలదు. హిందూదేశపు సంస్థానములలో రాజకీయసంస్కరణములు జరుగవలయు నని కోరునట్టి అనేకమంది స్నేహితులు నన్ను సమీపించుచుండెడివారు. కాని, హిందూదేశపు రాజ్యములు ఇండియాయొక్క తక్కినభాగముల కంటె దేశక్షేమాభిలాషులకు అది ప్రస్తుతము ప్రమాదభూయిష్ఠముగాం గన్పట్టుచున్నను, అవి మనవి యని వారితో చెప్పి అప్పటికప్పుడు వారిని ఆపుచుండెడివాడను.

ఒకసారి హిందూదేశమునకు స్వరాజ్యము వచ్చినయెడల ఆశ్చర్యయుక్తమగు శీఘ్రకాలములో స్వదేశరాజ్యములన్నియు మారునని నేను చెప్పితిని. ఈ రాజ్యమువచ్చులోపుగా స్వదేశసంస్థానాధీశుల యొక్క అనుమానములను రెచ్చగొట్టకలదు. వారియొక్క కష్టములను గ్రహించినట్టుగా తెలియంజేయు ప్రతిఅవకాశమును మనము ఉపయోగింపవలయును. ఈ అన్యదేశనిరంకుశత్వమునుండి వారుగూడ బాధపడవలయునని మనము గ్రహించినారము. అని వారికి మనము తెలియంజేయుకలయును. ఇదియంతయు మనకుదృతిగా ఉండవలయు నని చెప్పుచుండెడివాడను. కాని ఆచెప్పుకాలమందు సర్కారువారు మన కింత త్వరగా అవకాశమును కలుగజేసెదరని నేనెఱుంగను. కాబట్టి యిప్పుడు మనకట్టి అవకాశము వచ్చినది. కాని మనము దానిని ఉపయోగించుకొనవలయును. దానిని ఉపయోగించుకొనుటలో మనమతముయొక్క క్షేమమును మనము ఉపయోగించుకొనినవార మగుదుము. విదేశనిరంకుశత్వపు బరువునుండి స్వేచ్ఛను పొందుటకు స్వమతస్థులయెడ ఆయన సానుభూతిని ధైర్యముతో చూపి వారిపవిత్రమయినగురుద్వారములను సంస్కరించుటకు చేసినప్రయత్నమునకయి నాభారాజుగారు కొంతవఱకయినను బాధపడెను. సర్వకాలమును ఇండియాస్వదేశరాజు లందరు తమకు లోబడియుండవలయునని కోరు నిరంకుశ ప్రభుత్వమునకు వ్యతిరేకముగా నిలువంబడిన యొక స్వదేశసంస్థానాధీశునికి సహాయము చేయుటకు ధైర్యమును కలిగినటువంటి సిక్కులు వారెంతయో బాధపడుచున్నారు నేనిదివఱకు చెప్పినట్టుగా గురుద్వార ప్రబంధక కమిటీవారిని, అకాలీదళమును న్యాయవిరుద్ధములగు సభలుగా గవర్నమెంటువారు చెప్పుట అది ఆసంస్థలకు గాని సిక్కుసంఘమునకు గాని ప్రత్యేకముగా కలిగిన అపాయకరమగుదెబ్బ కాదు యావత్తుదేశమునకు వేసిన సవాలు. ఈసవాలు మనము ఒప్పుకొనక పోయినచో జీవింప దలచిన ప్రతిసంఘమును యీప్రకారముగానే చూడబడును. అప్పుడు మనము ఆలోచింపవలసినది యీదఫా యెవరికి కష్టములు వచ్చునా యనియే.

శాసనోల్లంఘనము

పొల్లుమాటల సానుభూతియే కాకుండ మన సిక్కుసోదరులకు సహాయము చేయుటకు మన మిదివఱకే నిశ్చయించుకొంటిమి. కాని దానికంటె కొంచెమెక్కువగ కావలయును. మహాత్మగాంధిగారి అరస్టుదగ్గరనుండి రాష్ట్రపు మొత్తముమీంద శాసనోల్లంఘనము చేయుటకు మనకు అవకాశము కలిగియుండలేదు. కాని శాసనోల్లంఘనము సులభమైనవిషయము కాదను విషయము మనము మఱవగూడదు. అంతు

లేనిబాధలను పొందుటకు మనము సిద్ధముగానుండవలెను. ౧౯౨౧ సం॥లో జరిగినంతమాత్రమయినను నిర్మాణ కార్యక్రమము ఈ సంవత్సరమున జరుగలేదు. కాబట్టి దేశ మెంతబాధను పొందుటకు సిద్ధముగానున్నదో తెలిసికొనుటకు కష్టముగా నున్నది. మనము తిరిగి నిర్మాణ కార్యక్రమము ద్విగుణీకృతశక్తితో మొదలుపెట్టినయెడల శాసనోల్లంఘనము సాధ్యముమాత్రమే కాదు ఢిల్లీలో ఏర్పాటు చేయఁబడిన శాసనోల్లంఘనకమిటీవారు వి శేషఫలవరితముగుచని చేయుటకుశక్తిగలిగియుందురు. యెందుకనగా స్వరాజ్యము మనము సంపాదించుటకు పూర్వము శాసనోల్లంఘనము చేయవలయుననిమాత్రము మనము అంగీకరింపవలెను. దీనివిషయమై యేమియును పొరపడవలదు. త్యాగమున కేమాత్రమును వెనుదీయఁగూడదు. స్వాతంత్ర్యసంపాదనకై ధైర్యముగా నిలిచి జయిలునకు పోయివచ్చిన నాస్నేహితులకు ముఖ్యముగా ఈ విషయమును చెప్పుచున్నాను.

ఆపని నే మరలఁ జేసినయెడల మరల కారాగృహవాసమునకుఁ బాల్పడెదమనుభీతిచేఅట్టిపనినిమరల జేయుటకు వెనుదీయుదు రేనిఅట్టివారు మనకు పనికిరారని ఘంటాపథముగాఁ జెప్పుచున్నాను. తొలిసారి కారాగృహవాసము వారలయెడ నిరర్థకమయ్యెను అట్టివారలీ యుద్యమమున ప్రవేశింపకయుండవలసినది. ప్రవేశించి తిరిగి శిక్షింపబడినంతనే విదేశప్రభువుల తమాపణ వేడుకొనియుండవలసినది. ఈబాధలన్నిటికిని లోనయి పిమ్మట పశ్చాత్తాపబడుటకంటె తెలివితక్కువ వేఱొకటి యుండఁబోదు. నేను బీజపూరుజయిలులో నుండినప్పుడు ఇట్లు వ్రాసి యుంటిని. "పాపము చేయకుండుటకంటె పాప మెద్దియునకలదేని, అయ్యది శిక్షింపఁబడినపిమ్మట చేసినదానికై వగపుచెందుటయే."

స్వాతంత్ర్యమునకు దగ్గఱిమార్గము

నెచ్చెలులారా! కడువీగ్ఘమగు కార్యక్రమమును మీయెదుటఁ బెట్టితిని. మీ కియ్యది చప్పచప్పగా నున్నయెడల నేనేమియును చేయజాలను. స్వాతంత్ర్యమునకు రాజమార్గములేదు. దగ్గఱిత్రోవయొక్కటి యేగలదు. అది యెద్దియన మృత్యుసదనమునకు బోవుటయే. అరుచియైన పదార్థమునకు రుచి కల్పించునది యేదియన మహాకార్యముల సాధించుటకయి ప్రాణములర్పించుటయే. మనకార్యనిర్వాహకవర్గములోని సభ్యులందఱును ఒక్కనాఁడు ప్రాణము లర్పించుటకు సంసిద్ధులగుదురేని స్వరాజ్య మొక్కసంవత్సరములో తప్పక సమకూర్చెదనని చెప్పసాహసించుచున్నాను. వారితీర్మానము కేవలముమామూలువ్యర్థపదసంకలితము కాక సభ్యులదృఢసంకల్పమును సువ్యక్తము చేయఁగలయును.

అట్టిసంకల్పమును, అఖిలభారతసంఘ సభ్యులే పూనినయెడల స్వరాజ్యమొక్కమాసములోబడయఁగలము. కాననెచ్చెలులారా! స్వరాజ్యము మనచేతులలో నున్నది. మీరందఱును దేశమాత కేకఁబెట్టినప్పుడు మీప్రాణము బలిదాన మొసంగుటకు సంసిద్ధులగునెడల ఈరోజుననే స్వరాజ్యము స్థాపింపఁగలము. మన మిందులకు సంసిద్ధులము గాకుంటిమేని ఉత్సాహశూన్యమై చప్పచప్పగానున్నదని బార్డోలికార్యక్రమమును ద్రోసిపుచ్చితిమేని కాంగ్రెసు సభాలక్ష్యమును మార్చుటకై చర్చించుట నిరర్థకము. కార్యాచరణకై నడుములబిగింతము. అవసరమయ్యెనేని, మాతృదేశ స్వాతంత్ర్యసిద్ధికై ప్రాణముల నర్పింప గంకణము గట్టుకొనెదము. ఒక్కవత్సరమట్లు నిష్కళంకమగు కార్యాచరణకు గడంగివారెదము. సంవత్సరాంతమున ఈప్రభుత్వము మన నాయకశ్రేష్ఠుని బిలువనంపి పశ్చాత్తాప మొందకపోవునెడల స్వరాజ్యమును ప్రసాదింపకపోవునెడల ఈశ్వరసాక్షిగా నొక్కక్షణకాలమైనను ఆలసింపక స్వాతంత్ర్య ధ్వజము నెత్తెదము. ప్రజాస్వామ్యమును వివిధమతసమ్మేళనము ప్రకటించెదము గాక. మిత్రులారా, మీయొద్ద సెలవుగైకొను చున్న సభాధ్యక్షుఁడప్పుడు అచ్చటచ్చట [illegible] డనుమానింపఁబడినట్లు బ్రిటిషు [illegible] సంధించుబంధనముల ద్రెంచివేయుటకిష్టగింపకపోడు. ౧౯౨౧సంవత్సరమున మనమొక్క సంవత్సరకాలము నిర్ణయ మొనర్చితిమి. ప్రభుత్వమునకుగూడ నొక్కవత్సరమే గడు వొసంగితిమి. కాని యీయొడంబడికలో మనము నెఱవేర్పవలసిన వంతును నెఱవేర్పలేదు. మనము గాంచిన అసంపూర్ణకార్యములకు ప్రతిఫలముగ స్వరాజ్యము గోరజాలము. నాగపురకార్యక్రమమునకు మరలుదము లెండు. ఈశ్వరునిపై భారమువైచి మనకు ధైర్యస్థైర్యములను పట్టుదలయు వివేకము నొసంగుగాక, యని యీశ్వరుని ప్రార్థించుచు నాయకశ్రేష్ఠుఁడు నిరూపించిన కార్యక్రమమును నిర్వర్తింప మరల మొదలు పెట్టెదము. మన మాయనకు దగిన యనుచరులమే యగుదుమేని పోయినస్వాతంత్ర్యమును మరల నెలకొల్పెదము. విజయసిద్ధికై యొనర్చుప్రార్థనగా గాక, విజయమును బడసినరీతి గావించు జయధ్వానముగా 'మహాత్మాగాంధికిజై' యనుశబ్దముల గావింతము.

మహాత్మ గాంధికి జై.

తీర్మానములు

నాయకులమరణము

(1) దేశమునకు అమూల్యమగు సేవచేసిన శ్రీయుత యస్, కస్తూరిరంగఅయ్యంగారు, బాబు అశ్వినీకుమారదత్తుగార్ల మరణములకు కాంగ్రెసుమహాసభవారు చింతిల్లుచున్నారు.

రోగపీడితులై యున్నను అవమానకరమగు షరతులతో కూడిన స్వాతంత్ర్యమును అంగీకరింపక, కారాగృహమునందు రోగముతో పలుబాధల ననుభవించుచు హరదేవ నారాయణసింగుగారు, పండిత ప్రతాప నారాయణవాజపేయి గార్లు మరణించిరి. వీరిమరణమునకు కాంగ్రెసుమహాసభవారు చింతిల్లుచున్నారు.

జాతీయఒడంబడిక

(2) ఢిల్లీ కాంగ్రెసు సమావేశమున నియమింపబడిన ఉపసంఘమువారిచే తయారుచేయబడిన జాతీయఒడంబడికపై ఆ ఉపసంఘమువారు ప్రజాభిప్రాయములను గైకొని తమ సంపూర్ణనివేదికమును యావద్భారత కాంగ్రెసుసంఘమువారికి 1924 మార్చి 31 వ తేదిలోగ పంపవలెను. ఉపసంఘసభ్యులలో నొకరగు సర్దారు మెహతబుసింగుగారు ప్రస్తుతము కారాగృహమునం దుండుటచే వారిస్థానమున సర్దారు అమరుసింగుగారు ఉపసంఘసభ్యులుగ నియమింపబడిరి.

త్రివిధబహిష్కరణము

(3) కలకత్తా, నాగపూరు, అహమదాబాదు, గయ, ఢిల్లీ కాంగ్రెసుమహాసభలయందు ఆమోదింపబడిన అసహాయోద్యమతీర్మానములను ఈసభవారు ఆమోదించుచున్నారు.

ఢిల్లీమహాసభయందు శాసనసభాప్రవేశ విషయమై ఒక తీర్మానము ఆమోదింపబడుటచే, కాంగ్రెసువారి త్రివిధబహిష్కరణవిధానమునందు మార్పు కలిగినదేమోయని కొందరు సందేహించుచుండుటచే ఈ కాంగ్రెసుమహాసభవారు త్రివిధబహిష్కరణమును ఆమోదించుచు బహిష్కరణవిధానము మారకూడదని తీర్మానించుచున్నారు.

ఈ త్రివిధబహిష్కరణ విధానమే కాంగ్రెసు నిర్మాణ కార్యక్రమమునకు ఆధారముగ నుండవలెను. బర్డోలి కార్యక్రమమును సంపూర్ణముగ కొనసాగించి, శాసనోల్లంఘన ప్రయత్నములకు సంసిద్ధులై యుండవలయునని కాంగ్రెసుమహాసభవారు దేశీయులను ప్రోత్సహించుచున్నారు. త్వరలో ఈ ఉద్దేశములు సఫలమగు విధమున రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘములు పనిచేయవలెను.

స్వచ్ఛందసేవకులు

(4) కాంగ్రెసువారిచే నిర్ణయింపబడిన జాతీయ కార్యక్రమము కొనసాగుటకు ప్రజలు క్రమశిక్షపొందుట అవసరము.

యావద్భారత కాంగ్రెసుసంఘమువారి ఉత్తరువులకు లోబడి పనిచేయుటకు సంసిద్ధులైయుండు క్రమశిక్షపొందిన దేశసేవకు లుండుట అవసరము. కావున యావద్భారతస్వచ్ఛందసేవకులసంఘము స్థాపింపబడినందులకు కాంగ్రెసుమహాసభవారు సంతోషించుచున్నారు.

కాంగ్రెసు డిపార్టుమెంటులు

(5) నిర్మాణకార్యక్రమము సంపూర్ణముగ కొనసాగుటకు ఒక్కొక్కపని చేయుటకు, ఒక్కొక ప్రత్యేకశాఖ నేర్పరచుట అవసరము. ఇట్లు కాంగ్రెసుకార్యక్రమమును కొనసాగించుటకు ప్రత్యేకశాఖల నేర్పరచు విషయమై కాంగ్రెసు సంఘమువారు యావద్భారత కాంగ్రెసు సంఘమువారికి త్వరలో సలహాలు పంపవలెను. జీతముల పుచ్చుకొని పనిచేయు ప్రచారకుల నియమించుట, ఒక్కొక్కశాఖకు కేంద్ర, రాష్ట్రీయ, స్థానికసంఘముల నియమించుట మున్నగు విషయములకు సంబంధించిన సంపూర్ణకార్యవిధానమును కార్యసంఘమువారు తయారు చేయవలయునని కోరడమైనది. అవసరమైనచో కొన్ని మార్పులతో ఈకార్య విధానమును ఆమోదించి, దానిని అనుసరించి పని చేయుటకు యావద్భారత కాంగ్రెసు సంఘమునకు అధికార మియ్యబడినది.

కెన్యా

(6) కెన్యాయందలి భారతీయులపట్ల తమకుగల సానుభూతిని కాంగ్రెసు మహాసభవారు ప్రకటించుచున్నారు. భారతదేశము స్వరాజ్యము పొందినగాని విదేశములందు భారతీయు లనుభవించుచున్న అక్రమములు కష్టములు అంతమొందవని కాంగ్రెసుమహాసభవారి అభిప్రాయము. అయినను కెన్యాయందలి భారతీయుల పరిస్థితులను పరిశీలించి, అధికారుల అక్రమములను ప్రతిఘటించుటకై సహాయమిచ్చుటకు, కెన్యాయందు జరుగనున్న భారత కాంగ్రెసు సభకు శ్రీమతి సరోజిని నాయుడు, జార్జి జోసఫ్ గార్లు కెన్యాకు పోవలయునని తీర్మానింపబడెను.

సిలోను కార్మికులు

7. సిలోనునందలి దక్షిణ ఇండియా కార్మికుల పరిస్థితులను పరిశీలించి ఒకనివేదికమును కాంగ్రెసు కార్యసంఘమువారికి పంపుటకు ఈ క్రింద పేర్కొనబడినవారిని ఉపసంఘముగ నియమించుటకు కాంగ్రెసు మహాసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

ఎం. ఎ. అరుళానందం, ఎ. వి. డయిసు, పెరియసుందరం, ఎల్. ముద్దుకృష్ణను గార్లు.

విదేశములందలి భారతీయులు

(8) బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునందలి దేశములందు భారతీయులు ఎన్నియో అవమానములకు పాలగుచుండుటచే ఆదేశములకు భారతీయులను కూలీలుగ పంపుట సంపూర్ణముగ ఆపు విషయమై ప్రజలు ఆలోచింపవలయు నని కాంగ్రెసుమహాసభవారు సలహా ఇచ్చుచున్నారు. ఈ విషయమై వివరములను పరిశీలించి యావద్భారత కాంగ్రెసుసంఘమువారికి త్వరలో ఒక నివేదికమును పంపుటకు కార్యసంఘమువారిని కోరడమైనది.

అకాలీల సంగ్రామము

(9) శిరోమణి గురుద్వార ప్రబంధకసంఘము అకాలిదాలులను అణగద్రొక్కుటకై ప్రభుత్వమువారు గావించుచున్న ప్రయత్నములు దౌర్జన్యరహితసంగ్రామమును కొనసాగించుటకు సంఘముల నేర్పరచు కొను వాక్కు భరతీయులకు లేకుండునట్లు చేయుటకై కావింపబడు చున్న ప్రయత్నములని కాంగ్రెసుమహాసభవారు ప్రకటించుచున్నారు. ఈ విధమున స్వాతంత్ర్యోద్యమమునే అణగద్రొక్కుటకు ప్రభుత్వము వారు యత్నించుచుండుటచే సిక్కులకు తోడ్పడుట అవసరము. హిందువులు, మహమ్మదీయులు, క్రైస్తవులు, పార్సీలు, భారతీయులందరు సిక్కులు గావించుచున్న పోరాటమునకు ధనసహాయము మనుష్యుల సహాయ మొసగి అన్నివిధముల తోడ్పడవలయునని కాంగ్రెసు మహాసభవారు కోరుచున్నారు.

సత్యాగ్రహసంఘము

(10) శాసనోల్లంఘన ప్రయత్నముల గావించుటకు ఢిల్లీ కాంగ్రెసుమహాసభయందు నియమింపబడిన సత్యాగ్రహసంఘము రద్దు చేయబడినది. ఈ సంఘమువారు చేయవలసిన పనులను కాంగ్రెసు కార్యసంఘమువారు చేయుచుందురు.

వినాయక దామోదరు సవర్కారుగారు

(11) ఇంకను వినాయక దామోదర సవర్కారుగారు నిర్బంధమునం దుంచుటను కాంగ్రెసుమహాసభవారు ఖండించుచున్నారు. సవర్కారుగారియెడల తమకు గల సానుభూతిని వారికుటుంబమువారికి కాంగ్రెసువారు తెలియజేయుచున్నారు.

ఖద్దరుబోర్డు

(12) యావద్భారత ఖద్దరుబోర్డును స్థాపించుటకు తీర్మానించడమైనది. ఈక్రింద పేర్కొనబడినవారు బోర్డుసభ్యులుగ నుందురు.

సేఠు జమనలాలు బజాజుగారు (అధ్యక్షులు) వల్లభభాయి పటేలు, మగనులాలు గంధి, శంకరు జగజీవనుజ్వేరి, వెల్లినప్పుడు బెల్గాంవాల్ల, షౌకతాలిగార్లు (సభ్యులు); శంకరలాలు బాంకరుగారు (కార్యదర్శి). యావద్భారత కాంగ్రెసుసంఘమువారికి లోబడి భారత దేశమునందంతటను, ఖద్దరు కార్యక్రమమును కొనసాగించుటకు ఈబోర్డువారికి అధికారమియ్యబడినది. అవసరమైనచో అప్పుచేయుటకు కూడ వీరికి అధికారమియ్యబడినది. బోర్డుసభ్యులు మూడుసంవత్సరములు అధికారమునం దుండెదరు సంవత్సరమున కొకపర్యాయము లెక్కలను నివేదికమును బోర్డువారు యావద్భారత కాంగ్రెసు సంఘమువారికి పంపవలెను. ఖద్దరు కార్యక్రమమునకు ఈబోర్డు కేంద్రసంఘముగ నుండును. రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘములవారిచే స్థాపింపబడిన ఖద్దరు డిపోల్లకై వీరికి అధికారముండును. రాష్ట్రీయకాంగ్రెసు సంఘములతో కలసి బోర్డువారు అవసరమైనచోట్ల ఖద్దరు డిపోలను స్థాపించెదరు.

కాంగ్రెసు నిర్మాణముసవరణలు

(13) కాంగ్రెసు నిర్మాణమునందు ఈక్రిందిసవరణలు గావింపబడెను.

ఆర్టికలు 2 (ఎ) 'క్రిస్తుమసు సెలవులు' అను మాటలకు బదులు 'డిసంబరు కడపటివారము' అని యుండవలెను.

(బి) అధికసంఖ్య గల రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘముల కోరిక మీదను లేక యావద్భారత కాంగ్రెసు సంఘమువారు స్వయముగనైనను కాంగ్రెసు మహాసభను సమావేశపరుపవచ్చును. యావద్భారత కాంగ్రెసు సంఘమువారు స్వయముగ కాంగ్రెసు మహాసభను సమావేశపరచుటకు హాజరైన సభ్యులలో మూడింట రెండు వంతుల మంది కాంగ్రెసు మహాసభ ప్రత్యేక సమావేశమును ఆమోదింపవలెను. ఎచ్చట మహాసభ జరుగవలెనో యావద్భారత కాంగ్రెసుసంఘమువారే నిర్ణయించెదరు.

ఆర్టికలు (3) ఇండియను జేవనలు కాంగ్రెసు నిర్మాణమునందు ఈ క్రింద పేర్కొనబడినవి చేరియుండును. (1) జాతీయమహాసభ (2) యావద్భారత కాంగ్రెసుసంఘము (3) రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘములు (4) జిల్లాకాంగ్రెసు సంఘములు (5) సబ్ డివిజనులు, తాలూకాతహశీలు, ఫిర్కా, ఇతర స్థానిక కాంగ్రెసుసంఘములు. (6) కాంగ్రెసువారిచే అంగీకరింపబడిన విదేశములందుండు కాంగ్రెసు సంఘములు. (7) కాంగ్రెసు సన్మానసంఘము.

విద్యాభివృద్ధికిని, ప్రచారము సలుపుటకును పైసంఘములు ప్రత్యేకమహాసభను జరుపవచ్చును.

ఆర్టికలు (5) పంజాబు సరిహద్దురాష్ట్రములు ఒక రాష్ట్రముగ నుండును. ఈసవరణకు అనుగుణమగు విధమున ఆర్టికలునందలి ఇతర భాగములు సవరింపబడవలెను.

ఆర్టికలు (6) (సి). రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘమువారిచే తయారుచేయబడిన నిబంధనల ననుసరించి కాంగ్రెసుసంఘములు సంవత్సరమున కొకపర్యాయము రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘసభ్యుల నెన్నుకొనెదరు.

(డి). నవంబరు 30 వ తేదిలోగ రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘములు తమ నివేదికమును యావద్భారత కాంగ్రెసు సంఘమువారికి పంపెదరు.

(ఇ) రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘమువారిచే ఏర్పరుపబడిన గడువులోగ కాంగ్రెసు చందా చెల్లింపనివారు ఎన్నికలయందు పాలుగైకొనగూడదు.

ఆర్టికలు (7) నాలుగణాల చందా సంవత్సరము జనవరి 1 వ తేది ప్రారంభమై డిసెంబరు 31 వ తేదితో అంతమొందును.

ఆర్టికలు (18) (బి) సాంవత్సరిక సమావేశమున నియమింపబడు ఆడిటరుచే యావద్భారత కాంగ్రెసుసంఘమువారి లెక్కలు సంవత్సరమున కొక పర్యాయము ఆడిటుచేయబడును. [illegible]

కాంగ్రెసుసంఘముల లెక్కలను పరిశీలించుటకు ఈ ఆడిటరుకు అధికార ముండును.

(సి) రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘముల లెక్కలు సమముగ ఆడిటు చేయబడుచుండుటకు యావద్భారత కాంగ్రెసుసంఘమువారు తగువిధమున ప్రయత్నించుచుండెదరు.

ఆర్టికలు 19. పేరా 1. ఇందులో 875కి బదులు "360" అని యుండవలెను.

పేరా 7. ఈ పేరాకు బదులు ఈక్రిందిపేరా చేర్పవలెను.

రాజీనామావల్లను మరణమువల్లను మరి ఇతర కారణములవల్లను యావద్భారత కాంగ్రెసు సంఘమున ఏర్పడు ఖాళీలు, రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘమున ఏర్పడు ఖాళీలు రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘములవారిచే భర్తీచేయబడుచుండును.

8 వ పేరాలో 15 కు బదులు 30 యుండవలెను. ఈ పేరా కడపట ఈ క్రిందివాక్యములను చేర్పవలెను:—సభను సమావేశపరచుటకు తీర్మానింపబడిన పిమ్మట రిక్విజషను కోరిన విషయములే కాక ఇతరవిషయములను కూడ కార్యక్రమమునందు చేర్పవచ్చును. కాని సంపూర్ణకార్యక్రమము ముందుగ సభ్యులకు పంపబడవలెను.

యావద్భారత కాంగ్రెసు సంఘమునకు కోరము 50 గ నుండును

ఆర్టికలు 24:—సాంవత్సరికసమావేశము ముగియగనే యావద్భారత కాంగ్రెసు సంఘమువారు సమావేశమై తమలో 9 మందిని ఎన్నుకొనెదరు. ఈ తొమ్మిదిమంది, అధ్యక్షుడు, కార్యదర్శులు, కోశాధ్యక్షులు కాంగ్రెసు కార్యసంఘసభ్యులుగ నుందురు. వీరు అన్ని విషయములందును యావద్భారత కాంగ్రెసు సంఘమునకు బాధ్యులై యుందురు.

ఆర్టికలు 29:—కాంగ్రెసు మహాసభయందు కార్యక్రమము ఈ క్రిందివిధమున జరుగును.

(ఎ) విషయనిర్ధారణసంఘమువారిచే ఆమోదింపబడినతీర్మానము.

(బి) 25 మంది ప్రతినిధులు ఒకతీర్మానమును అధ్యక్షునకు వ్రాసిపంపవచ్చును. ఈ తీర్మానముపై విషయనిర్ధారణసంఘమువారు ఆలోచించెదరు. విషయనిర్ధారణసంఘమున మూడింట ఒకవంతు సభ్యులైనను ఈ తీర్మానమును ఆమోదించిన మహాసభయందు ఈతీర్మానమును చర్చకు తెచ్చుటకు అధ్యక్షుడు అనుమతి ఇయ్యవచ్చును.

ఆర్టికలు 31:—ఎన్నికల తగాదాలను పరిష్కరించుటకు 12 మందిని యావద్భారత కాంగ్రెసు సంఘమువారు ప్రతిసంవత్సరము ఎన్నుకొనెదరు. ఈ 12 మందిలో తగాదాపడియున్న రెండుపక్షములవారు ఇద్దరిని పేర్కొనెదరు. కాంగ్రెసు అధ్యక్షుడు మూడవవానిని పేర్కొనెదరు. ఈముగ్గురు ఎన్నికతగాదాలను తీర్చెదరు.

ఆర్టికలు 33:—కాంగ్రెసు కార్యక్రమము సాధ్యమైనంతవరకు హిందుస్థానియందు జరుపవలెను. ఇంగ్లీషు, ఆయాప్రదేశములందలి దేశభాష ఉపయోగింపబడవచ్చును.

కార్యదర్శులు

14. కడచిన సంవత్సరము పనిచేసిన కార్యదర్శులకు వందనము లర్పింపబడెను.

అధికారసభ్యులు

15. ఈక్రింది అధికారులు రాబోవు సంవత్సరమునకు నియమింపబడిరి.

కార్యదర్శులు:—పండిత జవహరిలాలు నెహ్రూ, డాక్టరుకిచ్లు, గంగాధరరావు దేశపాండీగార్లు.

కోశాధ్యక్షులు:—వేల్జిలక్ష్మనప్పు, శేఠవశంకరు జగజీవనుజరాం గార్లు.

ఆడిటరు:—మెసర్సు సి. హెచ్. సోపరివాల అండు కంపెని.

అఖిలభారత ఖద్దరు ప్రదర్శన ప్రారంభోత్సవము - కాకినాడ

ఆచార్య ప్రఫుల్లచంద్ర రే గారి మహోపన్యాసము

ఆంధ్రదేశాంతర్భాగమున అఖిలభారత ఖద్దరుప్రదర్శన ప్రారంభోత్సవమును జరుపు గౌరవము నాకొసంగ మీరు దయతో నన్నాహ్వానించినప్పుడు, అచట సమావేశమైన వివిధరాష్ట్రప్రతినిధు లందరకును రాటము ఖద్దరునుగూర్చి నాభావములను వెలిబుచ్చుటకు మహదవకాశము గల్గెనని సంభావించితిని.

నిర్మాణకార్యక్రమ స్తంభనము

ప్రప్రథమమున నేను ఒక విషయమునకై గల్గిన మనోవేధను దెలుపవలయును. దాని నిప్పుడే బైటికి చెప్పెదను. ఖద్దరు ఖద్దరు అని నోటితో అనుటతో మాత్రము సరిపోవుచున్నది. రాటమును గూర్చి ఉపేక్షయు పరాభూతియు యెక్కువగుచున్నది. ఇకను నిర్మాణకార్యక్రమమువిషయము మొత్తమునీడగూడ నట్లేయున్నది. శాసనసభల వోటింగుగోలలో రాటముయొక్క మృదుమధురగానము మణిగిపోయినది. ఈసందర్భమున నాకుగల్గిన వేధ యింతింత గాదు. మరల వెనుకటి మందబుద్ధి ఉపేక్షాభావములు ఆవహించుటనుజూడ ఆత్మవిషణ్ణమును జెందుచున్నది. మన మహానాయకుడు గాంధిమహాత్ముడొసంగిన అద్భుతసందేశము నాయకత్వము అన్నియును పిచ్చిగోలలతోను అల్లరులతోను సమసిపోవుచున్నవి. నేను చెప్పునది విశదముగ జెప్పెదను. రాజకీయనాటకము లాడువారితోను, భావోద్రేకులతోను నా కెట్టికలహమునులేదు. ఈభావోద్రేకమును నాటకమును ప్రజల ఉత్సాహమును పురికొల్పుటకు మంచివియే కాని ప్రజలు నిరాటంకముగ అవిచ్ఛిన్నముగ కార్యనిర్వాహణమును జేయకుండిరేని ఈనాటకము లన్నియు వేళాకోళములై దేశభక్తునకు నష్టమును, శత్రువునకు సంతోషమును గల్గుచుండును. దేశముయొక్కస్థితి చూచుసరికి నానోటినుండి యిట్టిమాటలురావలసివచ్చెను. నిర్మాణకార్యక్రమము దాదాపు అంతయు స్తంభించిపోయినది. ఇప్పటికి సంవత్సరన్నరనుండియు, అదేముఖ్యవిషయమగునటుల శాసనసభాప్రవేశవిషయమును గూర్చి పూర్వాపరములను ఒకటేతీరున లాగుచుండిరి. ఇకను రాటము ఖద్దరు జాతీయపాఠశాలలు, అస్పృశ్యత, పంచాయితీలు, గ్రామసంఘనిర్మాణములు యివన్నియును ఒకమూలజేరెను. అవియన్న వెక్కిరింపుభక్తి గల్గి నెమ్మదిగ మూలకు ద్రోసిరి.

ఏమి యీపతనము?

1921 నుండియు యేమియీపతనము? శాసనసభలలోనికిపోయి ప్రతిష్టంభ అసహాయమును జేయుపని పటుతరమైనదా కాదా యను స్వల్పవిషయమును గూర్చి తగాదాలు పడుటకేనా, విద్యార్థులు వేలకొలదిమంది పాఠశాలలనుండి బయటికి వచ్చినదియు, పిల్లలు, పెద్దలు, స్త్రీలు, పురుషులు ఒకరికన్న నొకరు ముందుకుజని జెయిలుకు తీర్థయాత్రస్థలమని జనినదియు, దేశనాయకులు యిటుకలకప్పుడును గానివిధమున ఊపు ఊపినదియు యిందుకేనా? దేశము స్వాతంత్ర్యపు ఆకలితో గొట్టుకొనుచు యీవృథాచర్చలుగాక జీవదాయకమగు పదార్థమును గోరెను. అదృష్టవశాత్తు యిట్టి సందిగ్ధసమయమునకు ఒకలోకోత్తరనాయకుడు సంభవించెను. ఆయన మాటలప్రోగుగాడు. ఆయన మోక్షము నొసంగునట్టి మార్గమును సంకుచితమై క్లిష్టమైనదానిని చూపెను. ఇప్పుడా నాయకుడు మనలోలేడు. అందుకని మనము ఆమార్గమును తప్పుదమా? మోక్షమార్గము సులభమైనది గాదనియు, మంగలకత్తివలె పదునైనదనియు, వానిని పొందుట కష్టమనియు, అందభివృద్ధిగాంచుట కష్టమనియు ఉపనిషత్తులు చెప్పుచున్నవి. ఐతే మిత్రులారా, యిది యొక్కటియే మార్గము. మరియొకటి యేదియును లేదు.

నాహృదయమందలి ఆవేగమువలన నేను వలయుదానికన్న తీవ్రముగ మాటాడియుండవచ్చును. కాని నేను బెంగాలులో నిర్మాణకార్యక్రమవిషయమును జూడ నాహృదయము అత్యంతశోకావిష్టమాయెను. ఇతర రాష్ట్రములందు ముఖ్యముగ మీ ఆంధ్రదేశమున పరిస్థితులు ఇంతకన్న నెక్కువ ఆశాజనకములుగ నుండవచ్చును. తోటనాయకుడు జాగ్రత్తగ త్యాగముతో వేసిన చిన్నబీజము నాటుకొని ఆకువేసి పెద్దదైన మహావృక్షము గావచ్చును.

గృహరాట్నము

దేశము అనుష్ఠింపవలసిన నిర్మాణకార్యము నందలి వివిధాంశములలో, గాంధిమహాత్ముడు ముఖ్యమని నొక్కిచెప్పినదియు, ప్రజల ఆర్థిక సౌభాగ్యమునకు అవసరమును ముఖ్యము నగునదియు విశ్వాసశరణీయము నని రాటమును గూర్చి చెప్పబడెను. ఎంతదుర్బలుడైనను, ప్రతివాడును, స్త్రీపురుషులు అందరును నిత్యాదాయమునకు బాగా డబ్బు చేర్చుకొనునుపాయ మేది? ప్రతివారును తమకు అవసరముగ కావలసినవాని నన్నిటిని సమకూర్చుకొనుటలోనే ఆ ఉపాయముగలదు. అందుకు మార్గము అందర అందుబాటులోను సులభముగ నున్నది. గృహరాట్నముకన్న యీ కావలసినవాని నన్నిటిని సమకూర్చుమార్గ మేది గలదు? ఎంతటి దుర్బలస్త్రీయైనను దాని నుపయోగింపగలదు. ఎంతటి బీదవాడైనను దానిని సంపాదించుకొనగలడు, లేదా తయారుచేసికొనగలడు. బాగుచేసికొనగలడు. దానివలన జనసామాన్యము మొత్తముమీద సంపాదించుకొనుదానికిబ్బడి ఆదాయము వచ్చును. పోనీ దానివల్ల డబ్బురూపముననే అక్కర లేదన్న కాపువానియింటికి కావలసిన గుడ్డల ఖర్చంతయును గిట్టును. అంతియగాక యింకను మిగులునుకూడాను. ఇది తప్ప మరి యేమార్గమును లేదు. వ్యవసాయము గలదుకాని దానితో కాపు

వాని కాలవ్యవధి యంతయును తీరదు. శక్తితగ్గదు. ఇంతవరకు పురుషుల మాట జెప్పితిని. ఇకను స్త్రీలు సంవత్సరమంతయును కొంతకాలమును నూలు వడకుటకు వినియోగింపవచ్చును. ఆనూలు కుటుంబమునకు కావలసిన గుడ్డలకు సరిపోవును. తర్కవిచారణచేసి చూచినను యిదియే పటుత్వముగ గాన్పించుచున్నది. స్వానుభవమునుబట్టి ఈసందర్భమున ఒకటి జెప్పెదను. సిల్హటు కరువులోను, ఉత్తరబెంగాలు వరదలప్పుడును సహాయము జేయుటకు యీరాటమునే ప్రవేశబెట్టితిమి. సిద్ధాంతమందే గాక ఆచరణయందు దీనిసత్యము దెలిసెను. రైతుకు మరియొక జీవనోపాయ ముండినయెడల ఒకసంవత్సరము పండనంతమాత్రమున అయ్యో యెట్లాయని భయపడనక్కరలేదు. మేము రాటమును మూడిని యిచ్చి నూలువడుకుటను ప్రవేశబెట్టినపుడు బీదకాపులు స్త్రీపురుషు లందరును దానిఫలితముల గాంచి అది దైవదత్తమని భావించిరి.

కొన్ని స్వల్పసంఖ్యలు

కొన్ని స్వల్పసంఖ్యలు చూచినయెడల * నీవిషయమై యేమాత్రమును అతిశయోక్తి జెప్పనట్లు దెలియగలదు. భారతీయునకు సంవత్సరమునకు మొత్తముమీద నెంతయాదాయము వచ్చును? నౌరోజీ, డిక్బీ, రోమేశదత్తు గారలు యీవిషయమును పూర్తిగ చర్చించిరి. కర్జను ప్రభువారితో గూడ నీవిషయమై చర్చించిరి. బ్రిటిషుప్రభుత్వము క్రింద అత్యంతక్షేమము నొందుచున్న భారతీయునకు ఒక్కొక్కనికి సంవత్సరమునకు మహా 80 రూపాయలు వచ్చునని చెప్పగలైను. కావున యీలెక్కవిషయమై సంశయింప నక్కరలేదు. రాజప్రతినిధి వేసిన యీలెక్కప్రకారమే రోజుకు ఆదాయము అణా కాని వచ్చును. రాటము వలన యీ యాదాయమునకు నెంతచేరునో చూచెదము. రోజుకు రాటము 8 గంటలు త్రిప్పినయెడల బాగా వడుకగలవాడు రోజుకు 2 అణాలను సంపాదింపగలడు. మనము లెక్కలో జాగ్రత్తగనుండి పనిజేయు గంటలు తగ్గించినను, తయారుతగ్గినను, రోజుకు ఆదాయము యిబ్బడియగు ననుటకు యే మాత్రమును సందియములేదు.

నేనీ విషయమై యెక్కువగ జెప్పనక్కరలేదు. సంఖ్యలు జూచిననే సంగతు లన్నియు దెలియగలవు. మఱియొక విషయమును గూడ జ్ఞాపక ముంచుకొనవలయును. నూలువడుకు పనిదానికి మాత్ర మది యుండదు. అందరును దానిని గృహపరిశ్రమముగ నుపయోగించునెడల అది యితర స్వల్పగ్రామపరిశ్రమలకు ఆధారముగ నుండును. గ్రామమంతయును రాటమును పనిజేయునెడల నేతమగ్గముగూడ త్వరగ పనిజేయుచుండును. దానితోబాటు రంగులు వేయువానికిని వడ్రంగికిగూడ పనిదొరకును. సత్యమును జూచి యెడల నూలువడుకుటయే గ్రామజీవితమునకు ప్రధానపరిశ్రమము. గ్రామమునకు కావలసిన వస్తుజాలమును సమకూర్చుటకును స్వాధీనమైయుండునటుల జేయుటకును యీపరిశ్రమ కన్న వేరొకటిలేదు.

ఖద్దరు - పటుతరపరిశ్రమము.

ఈ పరిశ్రమవలన ధైర్యసాహసములును చురుకుదనమును స్వయంసహాయమును అలవడి గ్రామములందు నూతనజీవితము యేర్పడి యిప్పుడు నెమ్మదినెమ్మదిగ ఆవేశించుచున్న వినాశమునుండి తప్పించుకొనవచ్చును.

ఈసంఖ్యలను వ్యక్తులవిషయమున గాక దేశము సంతకును వర్తించునటుల లెక్కజూచునెడల దీనిఫలితము మరింత యెక్కువగ గాన్పించును. భారతదేశజనసంఖ్య 32 కోట్లప్రకారము జూచినను కర్జను ప్రభువులెక్కప్రకారము సంవత్సరమునకు 960 కోట్లరూపాయలు ఆదాయమువచ్చును. జనసంఖ్యలో 4వ వంతు రోజుకు రెండుగంటలు వడికినను సంవత్సరాదాయము 90 కోట్లు యెక్కువగును. ఇదంతయు నూలు నేతవలనగూడ గాక ఒక్కవడుకుటవల్లమాత్రమే. ఇందు యింకను వడ్రంగులు కమ్మరులు మున్నగుపనివారల ఆదాయముగూడ చేరదు. ఇందువలన విదేశములకుబోవు 60 కోట్లు 70 కోట్లమొత్తము మనదేశములోనే యుండి, దేశము భాగ్యవంతమై, సగము మాడుచున్న బీదకాపుల జీవరక్తము బలపడును.

కొందరీసంఖ్యలపై పరిహాసము జూచి వేళాకోళము జేయవచ్చును. అట్టివారిని పాపమనిమాత్ర మనవలయును. వారలకుండు సంకుచితభావాదర్శములతో యీపరిశ్రమయొక్క మహాద్భుతఫలితములను వారు గ్రహింపజాలరు. ఈజాయింటు స్టాకుకంపెనీలు, ట్రస్టులు, మున్నగునవి గూడ వానికి సరిరావు. ఇట్లు విశ్వానుసరణీయమైనయెడల, నీపరిశ్రమము చాల పటుతరమైనది కాగలదు.

విభాగసమస్య

విభాగసమస్య చాల ముఖ్యమైనది. ధనము బైటికెక్కడికి పోకుండ దేశములోనే ఒకచోట నుంచువిషయమైన యెడల, ఆపనిని పెద్దపెద్ద కంపెనీలు యేయెలెక్ట్రికుపనరుమిల్లులనో బెట్టి పనిజేయవచ్చును. కాని యీధనవిభాగమునకు మిల్లులును యితరకంపెనీలును చాలవు, మిల్లులు లాభముల దీయునేగాని వానిని పంచిపెట్టజాలవు. వస్తునిర్మాణముకన్న పంచిపెట్టుట తక్కువ అవసరమైనదికాదు. మనదేశములో అదృష్టవంతులగు మిల్లుయజమానులు విపరీతలాభముల గొట్టి బలియుచుండినయెడల, లక్షులకొలదిమంది మాడునపుడు మనకు వచ్చులాభమేమి? ఇందువలన ధనభాగ్యములలో అసమానత్వ మేర్పడును. ఆకలి, పనిలేకుండుట మున్నగునవి మరింతఘోరముగ గాన్పించును. ఇప్పుడున్న క్లిష్టసమస్యకు తోడు మరియొకసంగ్రామము ఒక తరగతికిని మరియొక తరగతికిని సంభవించును. దీనినిబట్టి నేను చెప్పునది పెద్దరకపుపరిశ్రమలన్నియు అణచివేయవలెనన్నను ఆపని జరుగదు. ఐతే అంత అపాయకరముగ నుండని మార్గములవలన అట్టిఫలితమే చేకూరునెడల అది నిజముగా మంచిదే. ఇట్టివిభాగకార్యము రాటమును ప్రవేశపెట్టిన యెడల దానియంతట నదియే జరుగును. ఈవిషయమునే గాంధిమహాత్ముడు చక్కని వచనములలో నిట్లుచెప్పెను. "వర్షము జేసినటుల మనుష్యుడు యెంత తెలివిగ పనిజేసినను నీరు భూమి యంతను పర్వునటుల జేయజాలడు. దానికి ఇరిగేషను శాఖగాని పూర్వాచారచట్టములుగాని, పరీక్షగాని, నీటితీరువగాని యేమియు అక్కరలేదు. అంతయును సులభముగ నెమ్మదిగ జరుగును. అది పరిపూర్తి బొందెనేని దానివిష

యమై ఆలోచింపనక్కరయే లేదు. రాటమునకు గూడ అట్టిపర్వణ విభాగశక్తియే గలదు. బహుసులభముగ లక్షలకొలది ఇండ్లలో భాగ్య ముండునటుల జేయును."

రాటపువిలువ

రాటమువల్ల కలుగు అమూల్యమగులాభ మొకటియున్నది. ధనమును సమముగ పంచిపెట్టను. ఆర్థికదుర్దశను అంతమొందించుటకు ప్రబలసాధనము. రాటము భారతదేశమునకు క్రొత్తదికాదు వ్యవసాయము వెనుక వనుకుటయే భారతదేశ పరిశ్రమలయందు అనాదినుండి అగ్రస్థానము నాక్రమించియున్నది నూరుసంవత్సరములకు పూర్వముకూడ గ్రామములందలి ప్రతిగృహమునందును రాటములుపయోగింపబడుచుండెను రాటము లేని గృహము అరుదుగనుండెనో ఎంతమందికి లాభకరముగ నుండెనో తెలుపుటకు 1798-1814సంవత్సరములందు భారతదేశపు ఆర్థిక పరిస్థితులను గురించి డాక్టరు ఫ్రాన్సిస్ బుకానను గారు ప్రకటించిన నివేదికమునందలి కొన్ని భాగముల నీదిగువ నుదహరించుచున్నాను:—

"పాట్నా బిహారుజిల్లాల జనసంఖ్య 3364420. వీరిలో 330426 మంది దినమునకు కొన్నిగంటలకాలము రాటముపై నూలు వడకుచుండిరి. సగటున సంవత్సరమున కొక్కొక్కరు రూ 7-2-9 సంపాదించుచుండిరి. వడకిననూలు ధర రూ 2367277/. ప్రత్తిధర 1286272 రూపాయలు పోను 1081005 రూపాయలు మొత్తముమీద లాభము కలుగుచుండెను.

షహాబాదు జిల్లాయందు వడకుట ప్రధానపరిశ్రమగ నుండెను. 159500 మంది స్త్రీలు సంవత్సరమునకు 2258000 రూపాయల విలువ గల నూలును వడకుచుండిరి. ప్రత్తివెలపోను ఒక్కొక్కగృహమునకు కొంత ఆదాయమైనను ఏర్పడుచుండెను. (ఆకాలము 22 లక్షలు ఈ కాలము కోటిరూపాయలతో సమానముగ నుండునని గ్రహింపవలెను.)

భగల్పూరుజిల్లా జనసంఖ్య 2019900. స్త్రీలు 160000 మంది వడకుచు సంవత్సరమునకు 4½ రూపాయలు సంపాదించుకొనుచుండిరి.

గోరకుపూరు జిల్లాలో 175600 మంది స్త్రీలు సగటున సంవత్సరమున కొక్కొక్కరు రూ 2-2-0 లాభమును సంపాదించుకొనుచుండిరి.

దినజాపురజిల్లాలో ఉన్నత తరగతులకు చేరిన స్త్రీలు కూడ వడకుచుండెడివారు. బ్రాహ్మణస్త్రీలుకూడ విరామసమయములందు వడకుచుండిరి. 8 లక్షలమంది స్త్రీలు సంవత్సరమునకు సగటున ఒక్కొక్కరు మూడురూపాయల సంపాదించుకొనుచుండిరి.

పూర్ణియాజిల్లాలో వడకుట గౌరవమగు వృత్తిగ పరిగణింపబడుచుండెను. జిల్లాయందలి స్త్రీలందరు విరామసమయములందు వడకుచుండిరి. జనసంఖ్య 2904380.

తూర్పుమైసూరునందు బ్రాహ్మణులు తప్ప మిగతజాతులకు చేరిన స్త్రీలందరు ప్రతివారము నూలుకొని వడకి అమ్ముచుండెడివారు. కోయంబుత్తూరు జిల్లాలో వ్యవసాయపు కుటుంబములకు చేరినవారందరు చక్కగ వడుకగలవారు.

నేతగాండ్రు

నేతగాండ్రు సంఖ్యకూడ అధికముగనుండెను. పాట్నా బీహారు జిల్లాలయందు 750 మగ్గములుండెను 540000 రూపాయల విలువ గల గుడ్డలు ప్రతిసంవత్సరము తయారగుచుండెను. లాభము 81400 రూపాయలు. ఒక్కొక్కమగ్గమున సగటున 108 రూపాయలు లాభము కలుగుచుండెను. ఒకమగ్గమునకు ముగ్గురు పనివారున్న చాలును. ముద్దుగుడ్డలు నేయువారికి మగ్గమునకు 84 రూపాయలలాభము కలుగుచుండెను.

షహాబాదు జిల్లాలో 7950 మగ్గములుండెను. భగల్పూరు జిల్లాలో పట్టుబట్టలు నేయబడుచుండెను. 3276 మగ్గము లుండెను. ఒక్కొక్కపనివారికి సగటున 46 రూపాయలు లాభము వచ్చుచుండెను. ఈ జిల్లాలో పట్టుగుడ్డలు నేయుటయు కాక నూలుగుడ్డలు నేయుటకు 7279 మగ్గము లుండెను. సగటున ఒక్కొక్క పనివానికి 2 రూపాయలు లాభము కలుగుచుండెను.

గోరకుపూరు జిల్లాలో 5434 నేతగాండ్రు కుటుంబము లుండెను. 6174 మగ్గములుండెను. ఒక్కొక్క మగ్గమునకు సంవత్సరమునకు 88 రూపాయల ఆదాయము కలుగుచుండెను.

డంగరుపూరు జిల్లాలో వడుకు ప్రత్యేక నూలుతో గుడ్డలు నేయబడుచుండెను. నెలకు ఒక మగ్గమున 20 రూపాయలు వెలగల గుడ్డలు తయారగుచుండెను. 800 మగ్గములు ఈ జిల్లాయందుండెను.

తూర్పుమైసూరునందు నేతగాండ్రు దినమునకు 4 అణాలు సంపాదించుకొనుచుండిరి.

ఈ లెక్కలపై వ్యాఖ్యాన మొనర్చుట అనవసరము. ఈ విధమున నేతగాండ్రు విరామసమయములందు నూలువడుకు స్త్రీలు దేశపు ఆదాయమును కోట్లకొలది రూపాయలు అధికము చేయుచుండిరి. అందరు నూలువడకుచుండుటచేత భారతదేశమునుండి గుడ్డలు విదేశములకు ఎగుమతి చేయబడుచుండెను. ఈ విషయమై మహాత్ముడు చెప్పిన విలువగలమాటలను ఈ దిగువ నుదహరించుచున్నాను.—

ప్రతిగ్రామమునందును, నగరమునందును, జిల్లాయందును, వాటి వాటి అవసరములకు కావలసినంత నూలుగుడ్డలు తయారగుచుండెను. ఈ కారణమువల్ల రైల్వేఖర్చులు, కమీషను వర్తకుల దోపిడి లేకుండెను. ఇట్టి పరిస్థితులు ఈ కాలమున ఏర్పడుటకు వీలులేకుండిన విదేశ వస్త్రములను బహిష్కరించి ఈదేశమునందు తయారగు గుడ్డలు దేశమందంతయు సమముగా వ్యాపించునట్లు పనిచేయవచ్చును.

మహాత్ముని అద్భుతవాదము

ఈసమస్యను తనసహజ సుందరవాక్యములతో మహాత్ముడు ఈక్రిందివిధమున వివరించెను:—

మిల్లుగుడ్డలకు బదులు నేతగుడ్డల నుపయోగింపవలెనని నేను బోధించుచు అభివృద్ధికి ఆటంకము కలుగజేయుచున్నానని నన్ను కొందరు ఆక్షేపించుచున్నారు. మిల్లులను అణగద్రొక్కవలయుననుట నాధ్యేయ

దేశముకాదు. భారతదేశమునందొక్కొక్కనికి సగటున 13 గ॥ గుడ్డ కావలెను. భారతీయులకు మొత్తముమీద కావలసిన గుడ్డలలో సగము వంతుకూడ మిల్లులు తయారుచేయుటలేదు. భారతదేశమున ప్రత్తిపంటమాత్రము సమృద్ధిగ నున్నది. లక్షలకొలది ప్రత్తిమూటలు ప్రతిసంవత్సరము జపానునకు లంకాషైరునకు ఎగుమతి చేయబడుచున్నవి. చేతితో వడకి గుడ్డలు నేయుటకు మనకు సామర్థ్య మున్నను విదేశములకు ప్రత్తిని ఎగుమతిచేసి వస్త్రములను దిగుమతి చేయుచున్నారు. వ్యవసాయమునకు తోడుగ మరియొకవృత్తి భారతీయుల కుండుట అత్యవసరము. నూతన యంత్రసామగ్రులవల్ల ఈప్రాచీనరాటపు పరిశ్రమ అంతరించినదని చెప్పుటయందు సత్యములేదు. ఈస్టుఇండియా కంపెనీవారు దురుద్దేశముతోడను అక్రమపద్ధతులతోడను ఈపరిశ్రమను అణగద్రొక్కిరి. మిల్లు పరిశ్రమాభివృద్ధికి భంగము కలుగని విధమున రాటపు పరిశ్రమకూడ వృద్ధిచెందవచ్చును. ఈప్రాచీనపరిశ్రమ పునఃసుస్థాపిత మొనర్పబడిన విదేశములకు పోవుచున్న కోట్లకొలది రూప్యములు మనదేశమునందే నిలచియుండును.

గంగను గంగోత్రికి నెట్టగలమా ?

ఆక్షేపించుటకు వీలులేనివిధమున స్పష్టముగా సహేతుకముగ మహాత్ముడు తనకార్యక్రమమును సమర్థించెను. కాని ఈకార్యక్రమమును ఆక్షేపించువా రెంతమందో యున్నారు. ఈకాలమున విద్యుచ్ఛక్తి స్టీముయంత్రాలయములు అధికముగ నుపయోగింపబడుచుండగ రాటమును నమ్ముకొనుట అవివేకమని కొందరు అభిప్రాయపడుచున్నారు. ఆధునికపద్ధతుల నంతరింపజేసి ప్రాచీనపరికరముల నుపయోగింపనెంచుట నాగరికతకు భంగము కలుగజేయుటయని కొందరు చెప్పుచున్నారు. రాటము యంత్రములతో పోటీచేయజాలదనియు ఇతరదేశముల చరిత్ర తనవాదమును నిదర్శించుచున్నదనియు గంగను గంగోత్రికి నెట్టజాలమనియు తంతివార్తలు టెలిఫోనులు, రైలుమార్గములు, విద్యుచ్ఛక్తి కాలమును సంపూర్ణముగ మార్చుచుండ పిచ్చిభ్రమలకు లోనగుట అవివేకమని కొందరు నిరసించుచున్నారు.

ఆక్షేపణలు అధికముగనున్నను నావిశ్వాస మెంతమాత్రము క్షీణించుట లేదు. ప్రతివాదములు బలవంతములైనవే గాని ప్రతిపక్షులు పరిస్థితులను సమముగ గ్రహించుటలేదు. నాకట్టి పిచ్చిభ్రమలు లేవు. ఆధునికయంత్రాలయములను పొగగొట్టములను అంతరింపవలయునని నేను కోరుటలేదు. నాపూర్వచరిత్రవల్ల నాకు పాశ్చాత్యనాగరికతయందును, పాశ్చాత్యయంత్రముల పట్లను ద్వేషము లేదని మీరు గ్రహింపగలరు. నేను 8 సంవత్సరములు ఇంగ్లాండునందుంటిని. బెంగాలునందు పాశ్చాత్య నాగరికతకు చేరిన ఒకపరిశ్రమ వ్యాపింపజేయుటయందు అధికముగ పాటుపడియుంటిని. దేశీయు లుపయోగించుసబ్బునుబట్టి ఆదేశపు నాగరికతను సూచించుననియు దేశమునందు తయారగు గంధకధృతి ఆదేశపుపరిశ్రమాభివృద్ధిని సూచించుననియు జర్మనీ శాస్త్రజ్ఞుడు లీబిగు నూరుసంవత్సరములకు పూర్వము చెప్పియుండిరి. విదేశములందు తయారగు సబ్బులతో పోటీచేయు సబ్బులను తయారు చేయు వంగరాష్ట్రమునందలి యంత్రాలయములకును నాకును కొంత సంబంధమున్నది. బెంగాలు కెమికలు ఫార్మాస్యూటికలు వర్క్సు కంపెనీని స్థాపించినవారిలో నేనొకడను. ఈకంపెనీవారు అధికముగ గంధకధృతిని తయారు చేయుచున్నారు. ఈ కారణములవల్ల పాశ్చాత్యనాగరికతను నేను ద్వేషించుటలేదని స్పష్టమగుచున్నది. కావున రాటముభారతదేశమునకు ఆర్థికముగ మోక్షము నొసగునని చెప్పునప్పుడు యంత్రములవలని లాభమునుకూడ గుర్తెరిగి చెప్పుచున్నానని మీరు అంగీకరింపవలెను.

ఇది మిల్లులపై దండయాత్ర కాదు

ఈసందర్భమున మహాత్ముడు నిట్లువ్రాసెను:—

" నేను అభివృద్ధికి ఆటంకము కలుగజేయుచున్నానా ? యంత్రములకు బదులు రాటములు మగ్గము లుపయోగింపబడవలయునని కోరుచున్నానా ? రైలుబండ్లకు బదులు యెద్దుబండ్ల నుపయోగింపవలయునని కోరుచున్నానా ? యంత్రాలయముల నంతరింపవలయు నని కోరుచున్నానా ? పలువు రిట్టి ప్రశ్నలు నన్ను అడుగుచున్నారు వారికి తగువిధమున ప్రత్యుత్తర మిచ్చెదను.

యంత్రాలయము లంతరించిన నేను చింతింపను. అది గొప్ప దురదృష్టమని నేను తలంపను. కాని యంత్రాలయములందు తయారు అగు గుడ్డలకు తోడుగ రాటములు మగ్గముల సహాయమువల్ల గుడ్డలు తయారు కావలయుననియు విదేశములకు పోవుచున్న కోట్లకొలది రూప్యములు భారతదేశమునందలి బీదకుటుంబములయందు నిలచియుండవలయుననియు నేను కోరుచున్నాను. భారతీయులందరు తమ విరామకాలమున రాటములపై వడకుటకు సంకల్పించుకొనిన గాని నాయుద్దేశము నెరవేరదు".

వడకుట-సంసారధర్మము.

రాటము ఆర్థికముగ లాభకరము కాదనియు యంత్రములతో పోటీ చేయజాలదనియు వాదించుట అప్రస్తుతము. యంత్రాలయములందు అధికముగ తయారగు గుడ్డలతో ఖద్దరుగుడ్డలు పోటీచేయువచ్చుననికూడ చెప్పజాలము. ఇదియొక వ్యాపారము కాదు. ప్రతియింటి దొడ్డియందును ప్రత్తిని పండించి ఆప్రత్తిని ఆయింటివారు వడకి, గ్రామమునందలి నేతగానికి స్వల్పముగుకూలి ఇచ్చి ఆనూలును గుడ్డగ తయారుచేయించి ఆగుడ్డలను ఆకుటుంబమువా రుపయోగింపవలెను ప్రతిదినము మనము అంగళ్లయందు అన్నము కూరలు మున్నగునవి కొనుటలేదు. ఇంటియందు వంట చేసికొని భుజించుచున్నాము. మనకు కావలసిన ఆహారమును మనమెట్లు స్వయముగ తయారుచేసికొనుచున్నామో అట్లే కుటుంబమునకు కావలసిన గుడ్డలను కుటుంబమువారు తయారు చేసికొనవలెను. ప్రత్తిని కూడ కొనకూడదు. ఇంటిదొడ్డియందు కుటుంబమునకు కావలసిన ప్రత్తిని పండించుకొనవలెను. ఆహారము ఎట్లు తయారుచేసికొనుచున్నామో అట్లేధరించుకొనుటకు గుడ్డలుకూడ తయారుచేసికొనవలెను. ఈకార్యక్రమమును ఆక్షేపించుట కెవ్వరును సాహసింపరు. ప్రతిపక్షుల ఆక్షేపణలన్నియు ఈకార్యక్రమమునకు అనువర్తింపవు.

కాని ఈవిధమున ప్రతిగృహమునందు జరుగుట అసాధ్యము. కొంతమంది ఇతరవృత్తులయందుండి ఈవృత్తిని అవలంబింపజాలకపోవచ్చును. కొన్నిగృహములందు నూలు అధికముగ తయారు కావచ్చును. ఈనూలుతో తయారు అగు గుడ్డలు ఇతరులు కొనవచ్చును.

అందరు వడకవలయునని కాంగ్రెసువారు కోరుచున్నారనికొందరు ఆక్షేపించుచున్నారు. లండనునందు ప్రకటింపబడు 'నేషను' పత్రిక ఇట్లు వ్రాసెను. — "రాటమును వ్యాపింపజేయుట వెనుకబడిపోవుట యగును. గంటకాలములో సులభముగ యంత్రములు చేయతగిన పనిని వదలి లెక్కలేని విద్యావంతులు శ్రమపడవలయునని కోరుట విపరీతముగ నున్నది." కాని ఎల్లరు వడకవలెనను అంశమును ఇద్దరు కార్యమును ప్రతిపాదించినవారు అంగీకరించిరేయున్నారు.

బీదలకు మోక్షము

అందరు వడకవలయునను వాదమును కొంతవరకు ఆక్షేపింపవచ్చును. ఒక క్రొత్తఉద్యమము వ్యాపింపవలయుననిన చదువుకొన్నవారు ఆయుద్యమమునందు పనిచేసినగాని సామాన్యజనులు అనుసరింపరు. విద్యావంతులు చేయుపని గౌరవకరమైనదనితలచి సామాన్యులు వారు చేయునట్లు చేయుదురు. కావుననే ప్రారంభమున విద్యావంతులు, అందరు వడకవలయునని, మహాత్ముడు కోరెను. కాని నిజముగ ఈరాటము నుపయోగింపవలసినవారు గ్రామములందలి వ్యవసాయదారులు, పనివారు. వారికి వ్యవసాయమువలన వచ్చుఆదాయముస్వల్పము. పంటలు సమముగ పండకున్న కడుపునిండ కూడ దొరకుట దుర్లభమగును. లక్షలకొలది బీదలకు ఈరాటము ఆర్థికముగ మోక్షము నొసగును.

దేశమునందంతయు గొప్పమార్పు కలుగవలసినపుడు పనివారియొక్కయేగాక యజమానులయొక్క దృష్టికూడ మారుట అవసరమని ఆర్థికశాస్త్రజ్ఞుడగు జాను స్టూవర్టు మిల్ గారు చెప్పియుండిరి.

నష్టమైనను స్వదేశీగుడ్డలనే కొనవలెను

ప్రతిగృహమునందును రాటముధ్వని వినబడుచుండి, నేను సూచించిన విధముననే గృహమునకు కావలసిన గుడ్డలు ఆగృహమువారే తయారు చేసికొనుచున్న, గుడ్డల వెల విషయమై ఆలోచించుట అనవసరమగును. విదేశవస్త్రములపోటీ, అధికమగుధరలు మున్నగు ఆక్షేపణలన్నియు అప్రస్తుతములగును. తమగృహములందు తమకు కావలసిన వస్త్రములను తయారుచేసికొన జాలనివారు కొంత దేశభక్తిని చూపవలెను. దేశీయపరిశ్రమలపట్ల సానుభూతి చూపవలెను. మన ప్రభుత్వము జాతీయప్రభుత్వము కాదు. దేశీయ పరిశ్రమలను వృద్ధిచేయవలయునని వారికట్టి ఉత్సాహములేదు. ప్రభుత్వమిట్లుండుటవలన మనము దేశక్షేమమును కోరుచు ఈదేశమునందు తయారగు గుడ్డలనే ఆదరింపవలెను. 1908 సంవత్సరమున వాగ్దానమొనర్చిన విధమున నష్టమైనను స్వదేశవస్త్రములనే ధరించుటకు సంకల్పించుకొనవలెను. దీనితోపాటు స్వదేశీగుడ్డలు అధికముగ తయారై వెల అధికము కాకుండునట్లు పనిచేయవలెను. ఇట్లు చేయుచున్న రాజకీయోద్రేకము ననుసరించి ఏర్పడు ఖద్దరుఅభిమానము తాత్కాలికముగనుండునేగాని శాశ్వతముగ నుండబోదు. ఇష్టమున్నవారు యంత్రములను స్థాపింపవచ్చును. వారిప్రయత్నముల నాక్షేపించువారెవ్వరు నుండరు. కాని మిల్లులను స్థాపించుటవల్ల ఆర్థికసమస్య తృప్తికరముగ పరిష్కరింపబడదు. ధనవిభజనము సమముగ జరుగదు. మిల్లులను స్థాపించుటకు అధికముగ ధనము కావలెను. ఇది ధనవంతులకు సంబంధించినపని. నిజముగ ఈఆర్థికసమస్య అంతమొందవలయుననిన రాటమే సాధనము. ఏవిధముగ నాలోచించినను రాటముతప్ప వేరుసాధనము కనబడుటలేదు.

గ్రామములకు మరలుడు

మిత్రులారా! మీరిపుడు, యీపురాతనరాటము, చూడగానే అనుకొనునట్లు నిస్సారమగు ఆర్థికసంపద కాదని నాతో నేకీభవించెదరని తలంచెదను. ఏదో మధ్యయుగమునాటి ప్రాత వస్తువని లెక్కలేకుండ తీసి పారవేయుటకు వీలులేదు. ఆర్థికవేత్తలు నిశ్చయముగ నుండు కాలము పోయినది. మాంచెస్టరునందలి ఆర్థికసిద్ధాంతులు వెనుకటివలె వారి సిద్ధాంతములందు నిరంతరాయముగ విజయమును గాంచుటలేదు. మహామహా ఆర్థికవేత్తలే యీ ఆర్థికశాస్త్రము సరియైనది గాదనియు, చాలవరకు సాంఘికశాస్త్ర మనియు, ప్రపంచములో వివిధభాగములందలి సాంఘిక పరిస్థితులు మారుచుండుటతో నదియు మారుచుండుననియు కనుగొనిరి. పారిశ్రామికవిప్లవపు మొదటి మెరపులో, కూలిఖర్చు తగ్గుటయు, కార్మికసామర్థ్యమునుపవిత్రములని తలంచినవి అనుమానగ్రస్తము లాయెను. మనుష్యుని మ్రింగివేయు యంత్రసామగ్రి యీ 20 వ శతాబ్దమునందు సిద్ధాంతరూపకముననైనను మనుజునకు యజమానుడుగ గాక సేవకుడాయెను. ఈ యంత్రములవలన గల్గువిసుగుతనము, మొద్దుతనము, తెలివిలేకుండ యేకో త్రిప్పుట మున్నగు నవన్నియు కనుగొనబడెను. "మనుష్యుడున్నాడు, అతని వైపు మరలుడు, గ్రామములకు మరలుడు" అనుమాటయే వినబడుచున్నది. గ్రామములందు కుటుంబమధ్యమున శాంతముగ పనిజేయు గ్రామస్థునియొక్క వ్యక్తిత్వము, శాంతారోగ్యకార్యమానసములను ఇప్పుడు ఆర్థికవేత్తసగూడ ఎక్కువగా న్పించెను. పారిశ్రామిక దేశమగు ఇంగ్లాండులో గూడ 41 సంవత్సరముల క్రిందనే జోసెఫు చేంబర్లేను గారు '8 ఎకరములకును ఒక ఆవుకును' ప్రతినిధిగ నుండెను. నేనీవాక్యములను వ్రాయునపుడు బాల్డ్విను ప్రధానమంత్రి గృహపరిశ్రమలను గూర్చి చెప్పినమాటలు జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నవి. ఆయన యేమి చెప్పెనో వినుడు.

"ప్రజలను పల్లెలలో నుంచుటయేగాక, అచటనుండు చిన్న పురాతనపరిశ్రమలు కమ్మరి, రాటము, మాదిగవారల పరిశ్రమలు నాశనము గాకుండ జూచుటకుగూడ ప్రభుత్వమువారుఆలోచించుచున్నారు."

ఇంగ్లాండులోనే గొప్ప గొప్ప రాజనీతిజ్ఞులు విజ్ఞానవంతులు అట్లు ప్రోత్సహించునపుడు, గృహపరిశ్రమల సంస్కారముగల భారతదేశమున కవి యెంత అవసరమో వేరుగ చెప్పవలయునా? మన సాంఘిక ఆర్థికములకు యెక్కువగ వర్తింపని ఆర్థికాభివృద్ధి సిద్ధాంతములయందున్న శ్రద్ధాభక్తితో అంతయును పోగొట్టుకొనజాలము.

[illegible]

The Adi-Andhra Bhajan Party, Cocanada

[illegible]

The Gandhi Nagar, Cocanada

గాంధీ నగరము - కాకినాడ

Members of the Hindestan Seva Mandal, Cocanada

హిందూస్థాన్ సేవాదళసభ్యులు - కాకినాడ

Lady Volunteers of hte Congress, Cocanada

౩౮-వ జాతీయసభా యువతీసేవాబృందము - కాకినాడ

మనకండ్లయెదుట గాన్పించుచున్న యీ ఆర్థికవిపత్తునే రామ్సే మాక్డొనాల్డుగారు గ్రహించి తమయొక్క 'భారతప్రబోధము' అను గ్రంథమునం దిట్లు వ్రాయుచున్నారు: —

"అభివృద్ధిమార్గమున జరుగు సంశయము లకుటాంగా నార్థికసంబంధ దిట్టిమార్పు జరుగవలెనని చెప్పబడెను. ఇదిరో పాశ్చాత్యులు మూర్ఖతతో జేయుచుండ్రాలేరు. సంఘనిర్మాణమున విచ్ఛిత్తి గల్గినగాని మోక్షము గలుగదను మాటలో మనమున్నాము. వెనుకటిగ్రామజీవనములో సంఘజీవనమునందు వివిధప్రయోజనములు అన్యోన్యాశ్రయములుగ జేయు నిర్మాణమొకటి యుండెడిది. ప్రథమమున దేశమునకు భూమికము ముఖ్యమైనది. కాపునకు పొలము గలదు. డబ్బున కప్పిచ్చువాడని నిరసించినను ఆయన సంఘమునందు అవసరమాయెను. ఇప్పుడది అంతయును పోయినది.వ్యవసాయదారునకు ఎక్కువ పరుగెత్తినది.ఆయన నేలను పండించిన పంటకు మంచిడబ్బు వచ్చును. లేనిచో కావలసినవాని యన్నిటికిని దూరపు లనే యిచ్చును. ఆర్థికజాతియంతయు విచ్ఛిన్నమైనది. ఒకపని కింకొకపని మారకము పోయి కొనుక్కొనవలసి వచ్చెను. పండినపంట తీసికొని పోగా దానిఖరీదుమాత్రము మిగులును. ఈదరలు సాగుచుండును. డబ్బు అప్పిచ్చువానికి ఇప్పుడు సంఘప్రయోజనము పోయి యితరుల పైబడి తినవలసివచ్చెను.కుయుక్తుల కాపిటలిసమువలన అది విదేశీయమగుటచే ఇండియాలో మంచివానికైనను వినాశ మగుచుండెను. పాశ్చాత్యాభివృద్ధిమార్గములు ప్రాచ్యదేశాభివృద్ధిమార్గములు గావు. వెనుకటి పరపతిపద్ధతు లన్నియు తలక్రిందై, కాటకపరిస్థితి లన్నియు పోయి వెనుకటి ఆర్థికమంతయు వినాశనమై, యీవినాశనమునుండి అభివృద్ధి వచ్చునని సంతోషించి ఆనందించుచుండుట యేమాత్రమును మంచిది గాదు"

నిరాఘాటపారిశ్రామికము

ఇట్టి హెచ్చరిక యెప్పుడును గావింపబడలేదు. భారతదేశము సర్వనాశనమై యుండవలెనన్న ఈ మాటల సత్యము జేయు వీలులేదు. స్వాభావికముగ అభివృద్ధి జెందిన పాశ్చాత్యదేశమునందుగూడ యంత్రముల ప్రతిభ విజయవంతము గాలేదు. అట్టితరి వానిని ఇండియాలో తెచ్చి పాతినపుడుమాత్రము విజయమందునా ? అమెరికా చూడుడు. ఈ మధ్యనే న్యూయార్కుపట్టణమందు ఆ యంత్రములమధ్య పాడుగాలి పీల్చుటవలన పనిజేయువారల పిల్లలు మామూలు బరువుకన్న 15 పౌనులు తక్కువున్నటుల చదువుచుంటిని. ఇల్లులేక, వాకిలిలేక, డబ్బులేక జనసామాన్యము నిరాఘాటమగు పారిశ్రామికము ననుసరించుచున్నది. మరియొక్క వైపున ధనవంతులు అధికారముతో సంతోషము ననుభవించుచు నెవరైనను సరే తమయిష్టమువచ్చినప్రకారము సంచరించునట్లు జేయుచు, స్వప్రయోజనముల గడపుకొనుచున్నారు. ఇట్టిమహాసంఘర్షణ ముదయించుటచేతనే మార్క్సిజము, లెనినిజము, బోల్షివిజము తలయెత్తి నాగరకత నంతను వమ్ముజేయునట్లు భయపెట్టుచున్నవి.

ఈ విషయము నిరాతంకముగ సుస్పష్టముగ పోవుచుండెనేని భవిష్యత్తు భయానకముగ నుండును. ప్రపంచము యథాస్థితిని బొంది సౌఖ్యముగ నుండవలెనన్న, ఈ ప్రకృతి విరుద్ధమగు, మానవవినాశకరమగు విషయములన్నియు రూపుమాపవలయును. దానికొఱకే నవీనసౌందర్యదృష్టి యవసరము. అది యెంతయును నిస్సారముగ నున్నది. సౌందర్యదృష్టితో బట్టి చూచిన అది కుంఠితమే యగును.

ఆధునిక నాగరకత

ఆధునిక నాగరకతను గూర్చిన యీ విషయము డాక్టరు ఆర్. ఆస్టిన్ ఫ్రీమనుగారు చక్కగ వర్ణించును ఆధునికనాగరకత వికారమునకును, చేతిపనుల అద్భుతమహిమకును బోల్చిరి. ఆయన యీ యింటివద్ద నేసిన గుడ్డను గూర్చియే వ్రాయుచు నిట్లు వ్రాసెను.

"యంత్రములవిూద కాక స్వహస్తములతో తయారుచేయబడిన దుస్తులను గాక స్వయముగ ఇంటివద్ద నడికి నేసిన గుడ్డలను సగము జీవితము గడపువాడు ధరించునెడల ఒక పురాతన పరిశ్రమ పునరుద్ధరింపబడును. జాతీయవస్త్రసంస్కరణమును అనుభవములోకి దెచ్చుటనుగూర్చి చాల చెప్పవలసియున్నది. మనము కొనునట్టివన్నియు నేపరిస్థితులలో తయారగుచున్నవియో వాని నన్నిటిని తెలిసికొనవలయును. అప్పుడు నోరువాయిలేక ఫ్యాక్టరీ పనివలన తయారగు వస్తువులందుకన్న చేతితో జేసిన వస్తువును జూచినపుడు సంతోష మెక్కువగును. ఇప్పుడు మనస్సులు ఒకఫర్కుకి అలవాడినవి. దానికి తగినవస్తువులున్నవి. అవి ఒకదాని కొకటి తగ్గిపోయినవి."

ఇంగ్లాండు భారతపరిశ్రమల చంపినవిధము

భారతపరిశ్రమలకు రక్షణ నొసంగకుండ, ఇంగ్లాండు వానిని అణచివేయుటకు శక్తినంత నుపయోగించెను. ఇండియాకు ఇంగ్లాండు చేసిన అపాయమునంతను వివరింప గష్టముగ నుండును.

భారతదేశపు నేతగాండ్రపుయు చిత్రకారులకును గావించిన దురంత అన్యాయములను వివరించుచు పట్టునూ చుట్టువారల బొటనవ్రేళ్లు తెగగొట్టి చుట్టుటకు వీలులేకుండ జేసినటుల బోల్టుగారు దెలుపుచున్నారు. శిల్పను చరిత్రకారుడు వ్రాయుచు "సింహాశ్చర్య మేమియు లేదనియు; విదేశపు ఉత్పత్తిదారులు రాజకీయ అన్యాయసాధనముల ప్రయోగించి సమానమగుతూలతో పోటీ జేయువానికి ఊపిరాడకుండ జేసి" రని వ్రాసెను.

విద్యావంతుల కొఱకు విజ్ఞప్తి

"లాంకషైరు మూలముగ మనదేశము నీచమై నిరాధారమై పోయినపుడు ఇంకను అచటి గుడ్డలను దెప్పించియే ధరించెదరా?" యని నేను భారతవిద్యావంతుల నడుగుచున్నాను. విదేశపు విలువగుడ్డ మనశరీరముపయి బరువుగ నుండలేదా? నే నిట్లు మాటాడుట లాంకషైరుపై ద్వేషమువలనగాక, మీరు విద్యావంతులు విదేశీయుల గుడ్డలను తెప్పించక పోయిన కూడల లక్షలకొలది మంది! అన్నము

పుట్టినను ప్రేమతో నిట్లు వ్రాయుచుంటిని. ఇందువల్ల మన పారిశ్రామిక ఆర్థిక రాజకీయ జీవితములందు నూతనయుగము ప్రవేశించును.

మహాత్మునకు వినుతి

మిత్రులారా! నే నింతటి దీర్ఘోపన్యాసము గావించి మీకు కష్టము గలుగజేసినందుకు క్షమింపవలెను. మనస్సునకు నొక విషయము కష్టము గలుగ జేసినపుడు అపుకొనుట కష్టము. ఎన్నియో విషయములు బయలుదేరును. నేను చెప్పునది చాలవరకు అనవసరమే. ఏలనగా నాకన్న నెక్కువగా మాటల చేతగాక జీవితాదర్శమువలన మహాత్ముని జూచి దాని సత్యమును నమ్మిన మీ యెదుట నేనింతగ జెప్ప నక్కరలేదు. ఆ శుష్కశరీరుడు ఖద్దరు అంగవస్త్రమును ధరించి, మహోన్నత గాంభీర్యముతో భారతదేశమంతయు ప్రబోధము గాంచునటుల జేసెను. ఆయన సాధించిన ఆదర్శముల బొందుటకు ఎంతటి కష్టములైన బొందునటుల జేసెను. అట్టి మహాత్ముని ప్రబలవిన్నపముచే నా స్వల్పయాత్రను విన్నపమును తోడు జేసెదను.

నేను ముగించునప్పటికి నాదృష్టి యంతయు ఈ ఎరవాడ జెయిలులో ఇనుపఊచల వెనుక నున్న భారతమహాత్ముని దివ్యపరిశుభ్రాత్మపై బోవుచున్నది. ఆయన భారతి మోక్షమార్గము నాలోచించి బోధించి దీపించెను. ఆయన భౌతికశరీరము అచ్చటనున్నందులకు మనము దుఃఖమును బొంది సిగ్గుపడవలయును. ఐనను ఆత్మ మనతోనే యుండి యెప్పుడు మనము మందమతిలో బడిపోయినను లేవనెత్తుచుండును. ఆ ఆత్మనివ్యాప్యము మనలను స్వాతంత్ర్యమార్గమున దీసికొని పోవు గాక! మనము అట్టి ఆదర్శపురుషుని నుచితముగ ననుసరింతుము గాక!

గాంధిమహాత్మునకు జై

అఖిలభారత స్వచ్ఛంద సేవకుల మహాసభ - కాకినాడ

శ్రీయుత జవహరిలాలు నెహ్రూగారి యుద్బోధనము

అధ్యక్షుడగు జవహరలాలు నెహ్రూగారు ఉపన్యసించుచు మాతృదేశముయొక్క దాస్యబంధములను తొలగించి విముక్తి నొనర్చుటకును, భారతదేశమునకు సేవయొనర్చుటకును అధికారయోగ్యతను సంపాదించుట ఎట్లు? అనునదియే ప్రస్తుతసమస్యయనినుడివెను. "స్వాతంత్ర్య వీరులముగా నిచ్చట సమావేశమైతిమి. వీరులవలె మనము కార్యశూరతను గన్పరుపవలెను గాని మాటలతో సంతృప్తినొందరాదు. స్వాతంత్ర్య దేవతయొక్క పీఠమువద్ద బలియగుటకు సిద్ధముగ నున్న గొప్పస్వచ్ఛంద సేవకదళమును మన మేర్పరుపవలెను. భారత స్వాతంత్ర్య సంపాదనోద్యమమునకు దౌర్జన్యరాహిత్యమే పునాది. అందుచే భారతదేశమున నుపయోగపడు సేవ నొనర్పగోరు స్వచ్ఛందసేవకసంఘములు దౌర్జన్యరాహిత్యమును మూలసూత్రముగా నంగీకరించుట యవసరము."

క్రమశిక్షణావశ్యకత

భారతదేశములోని స్వచ్ఛందసేవకదళముల పుట్టుకనుగురించియు అభివృద్ధిని గురించియు, ప్రభుత్వమువారి సేవకసంఘములను చట్టవిరుద్ధములుగా నిర్ణయించినపుడు ప్రజ లొసగిన ప్రత్యుత్తరమునుగురించియు నుడువుచు, జాతీయోద్యమమునందు వివిధవిషయములందు విజయము గాకపోయినందువలన గాన్పించు లోపములను, నాగపురవిజయము పూర్తియొనర్చెనని అధ్యక్షుడు నుడివెను. "వేలకొలది భారతీయ యువకులు ధైర్యముతో బాధల నెదుర్కొని కష్టముల భరించిన విషయమును మీ రెరుగుదురు. అవసరమైనపుడు పిలుపుదగిలినతోడనే ఇంకను వేలకొలది ముందునకు వచ్చెదరనుట కెట్టి సందియము లేదు. మనస్వచ్ఛందసేవకులలో క్రమశిక్షణ మెంతశూన్యముగ నున్నదియు, అట్టిస్థితివలన నిదివరకు మనయుద్యమమునకు ఎంతనష్టము గలిగినదియు మనకందరకును దెలియును. ఇది స్వచ్ఛంద సేవకుల తప్పు గాదు. క్రమశిక్షణను కవాతును నిర్లక్ష్య మొనర్చి మనశక్తినంతను ఉద్బోధనలందును, విజ్ఞాపనలందును వెచ్చించుట మనతప్పు. క్రమశిక్షయు తరిఫీతును గలిగి సైనికులవలె పనిజేయువారు అవసరమా, లేక ధైర్యవంతులుగ, తరిఫీతులేనివారును బాధల నోర్చి జెయిళ్లకు వెళ్లగలవారు అవసరమా యను ప్రశ్నను మన మిప్పుడు పరిష్కరించుకొనవలెను. తరిఫీతును, క్రమశిక్షయు గల దళమునే సంపాదించుటకు మనము ప్రయత్నింపవలెనని నాదృఢాభిప్రాయము. అట్టిశిక్షణ లేనిది, మనప్రయత్నములును సాహసధైర్యములును సఫలములు గాజాలవు."

నిర్మాణసూచనలు

తరిఫీతును, క్రమశిక్షయుగల స్వచ్ఛందసేవకులనుండి కొంతమందిని నిర్మాణ కార్యక్రమమునకును కొంతమందిని శాసనతిరస్కారమునకు నిర్ణయింపవలెను. వీరుబాధ్యతాయుతమగు కార్యమునకు నియమింపబడక పూర్వము, కాంగ్రెసు స్వచ్ఛందసేవకుని ప్రమాణమును గైకొనవలెను. కాంగ్రెసు నాయకులనుండి పూర్తి మగుసహాయము లేదని స్వచ్ఛందసేవకోద్యమము జయప్రదము గాజాలదు. ఈయుద్యమము ప్రత్యేకముగా నున్నయెడల రెండుశాఖలవారికిని పరస్పరసంఘట్టనోపద్రవము గలుగు నవకాశము గలదు. అందుచే నీయుద్యమము కాంగ్రెసునకు లొంగియుండవలెను. అఖిలభారత జాతీయసంఘమువారు ఈయుద్యమమును సరిగ నడపుటకు ఒకవిధానమును నిర్ణయింపవలెను. రాష్ట్రీయకాంగ్రెసుసంఘము లాయా రాష్ట్రములలో స్వచ్ఛందసేవకసంఘము నేర్పరచి నడపుచుండవలెను. అంతేగాని రాష్ట్రీయసంఘము కంటె తక్కువ సంఘము లేవియు సైనికసంఘవ్యవహారములలో జోక్యము పుచ్చుకొనరాదు. వివిధరాష్ట్రములలోని సైనికసంఘముల యన్నిటియందును సహకారము నెలకొల్పుటకుగాను అఖిలభారతస్వచ్ఛంద సైనికపరిపాలనాసంఘ మొకటి యుండవలెను. ఈ సంఘమువారు కాంగ్రెసు వర్కింగు కమిటీవారిసూచనల ప్రకారము పనిజేయుచుందురు.

ఆంగ్లేయులయొక్క నిజమగు బలము వారి క్రమశిక్షణమునందే ఇమిడియున్నది. స్వచ్ఛందసేవకసంఘములవారు వారియాదర్శమును గమనించి అందువలన లాభము నందవలెను. చీకటిరోజులు గడచినవి. తిరిగి పని ప్రారంభింపబడుచున్నది. ఇంకను కొన్ని అపజయములు గాన్పించుచుండవచ్చును. కాని దేశముకొరకు పోరాడుటకు ప్రారంభించుటకు ఒక్కశుభశకునమైనను జాలును.

అఖిలభారత హిందీ సాహిత్యసమ్మేళనము-కాకినాడ

ఆహ్వాన సంఘాధ్యక్షులు అగు శ్రీయుత కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారి ఉపన్యాసము

హిందీసాహిత్యసమ్మేళనముయొక్క విశేషాధివేశ సందర్భమునందు ఆంధ్రరాష్ట్రపక్షమున మీకు స్వాగతంబు నొసంగగల భాగ్యము గలిగినందులకు సంతసించుచు నేను మీ కీపురమునకు స్వాగతంబు నొసంగుచున్నాను. హిందుస్థానిభాషకు నిలయమైన ప్రయాగక్షేత్రమునకును దక్షిణాపథమునందు గల కాకినాడకును విశేషాంతరము గలదు. కాకినాడ సామాన్యమైన నూతనపట్టణము. కాశీగయాప్రయాగలవలె పుణ్యక్షేత్రము గాని ప్రాచీనపట్టణము గాని కాదు. ఈ సామాన్యపురమునందు సంపన్న గృహస్థులైన మీకు సదుపాయములను గల్పించుట దుర్లభము. పదార్థాభావమువలన లోపములు గలిగినను మా సంకల్పము సత్కారముగ గ్రహించి మా లోపములను మన్నించెదరుగాక. దేశభాషావ్యవహారములందు ఉత్తరభాగమునకును దక్షిణదేశమునకును భేదమున్నను అనాదిసిద్ధమైన భారతసంస్కారము భారతదేశమును బలవంతమైన భౌతికపాశములచేతను గాక ధర్మయుక్తమైన జ్ఞానపాశముచేతను బంధించుచున్నది. విశాలదృష్టిగల మహర్షులు విజ్ఞానపాశముచేతను భారతవిభాగములను బంధించి విశాలమైన భరతఖండమునందు భావైక్యమును గల్పించిరి. సంస్కృతభాష వేదశాస్త్రములు పురాణాగమములు మతాచారములు సమానప్రయోజనములు నానాప్రాంతములందుగల భారతహృదయములను బంధించుచున్నది. భాషలు వేరైనను భావములు సమానమైనపుడన్యోన్యవిశ్వాసము సులభము. వంగ మహారాష్ట్ర ఘూర్జర కర్ణాటకాంధ్రాదిభాషలు వేరైనను సామాన్యసంస్కారము భేదభావము నంతరింపజేయుచు సహజబాంధవ్యమును పోషించుచున్నది. సామాన్యసంస్కారము గల ప్రజలకు సామాన్యభాషాప్రయోగము సుకరముగనున్నది. సామాన్యసంస్కారము లేని ప్రజలకు సామాన్యభాషాప్రయోగము దుష్కరముగనుండును. సామాన్యసంస్కారము గల భారతప్రజలకు స్వదేశీయమైన హిందుస్థానిభాషను నేర్చుకొనుటయందుగల సౌకర్యములు విదేశీయమైన యాంగ్లభాష నభ్యసించుటయందు గలుగవు. సామాన్యసంస్కారమునకు దోడుగ భాషాబాంధవ్యమును హిందుస్థానిభాషను భరతఖండమునకు సామాన్యభాషనుగ జేయుటకు దగియున్నది.

ఈ యనుకూలపరిస్థితులను వినియోగించి హిందీసాహిత్యప్రచారమును హిందీభాషాప్రచారమును జేయుటకు 1910 వ సంవత్సరమునందు పండితమదనమోహన మాలవీగారియధ్యక్షత క్రిందను కాశీనగరమునందు గూడిన హిందీసాహిత్యసమ్మేళనసభ నేడాంధ్రదేశమునందు గూడుట విచిత్రముగ దోచును. ఈ విచిత్రమునకును నితరవిచిత్రములవలె గాంధిమహాత్ముడు కారణభూతుడు.

హిందీసాహిత్యసమ్మేళన ముపక్రమించిన కార్యమును గాంధిమహాత్ముడు సహజపరిణామముగను బోధించెను. హిందుస్థానిభాష భారతభూమికి సహజముగ సామాన్యభాషయై యున్నది. ఈ భాష సులభముగను దేశమునందంతటను తెలియుచున్నది. వీరైనను నీభాషను విజ్ఞానలాభమునకు గాకను నుద్యోగలాభమునకు నేర్చుకొనుచున్నారు. నిరంతరము స్వదేశప్రయాణమున కాంగ్లేయులు సంసిద్ధముగనున్నపుడు ఆంగ్లభాషకును విజ్ఞానమునకును వ్యాపకము గలుగదు.

7 కోట్ల మహమ్మదీయులును 0 కోట్ల హిందూస్థానులును 8 కోట్ల యితరులును......కోట్ల ప్రజలు గ్రహింపగలరు. ముప్పది కోట్ల ప్రజలయందును 25 కోట్ల ప్రజలకు సామాన్యముగ దెలిసిన హిందుస్థానిభాషను భారతరాష్ట్రభాషనుగ భగవానుడే చేసెను. బ్రిటీషు ప్రభుత్వము కోట్లకొలది రూప్యములను వ్యయముచేసి 150 ఏండ్లు పాటుపడియును 100 కి 9 మంది మాత్రమె ఆంగ్లభాషను నేర్చినవారు గలరు. ముప్పదిమూడు కోట్ల భారతీయులందు 25 కోట్ల ప్రజలకు హిందుస్థానిభాష సహజముగ వచ్చుచున్నది. నాలుగువందలేండ్లు భరతఖండమును పాలించిన మహమ్మదీయసోదరుల కీభాష మాతృభాషవలె నున్నది. ఇంకను 1000 ఏండ్లు గడచినను ఆంగ్లభాష ఎన్నటికిని రాష్ట్రభాష గాజాలదు. ఆంగ్లేయులు భారతభూమిని భాగ్యభోగముల కేర్పడిన పాడిమావునుగ జూచుచున్నారుగాని ధర్మారాధనమున కేర్పడిన ధర్మక్షేత్రముగ జూచుటలేదు. సందులనుగట్టి యాంగ్లభాషను రాష్ట్రభాషను జేయుటకు జేసెడి ప్రయత్నములన్నియును నిరర్థకములై భారతబంధనమునకు దోడ్పడుచున్నది. పాశ్చాత్యసంసర్గము భారతజీవనప్రవాహమును సంకుచితము చేసినది. భాషయందును భావములందును విజ్ఞానమునందును స్థితిగతులందును పరాధీనస్థితి యేర్పడినది. మనతత్వ మంతయును మనకు దెలియని విదేశీయభాషమీదను విదేశీయసంస్కారమునందును నిలిచియున్నబ్రతుకే దుర్భరమైనది. మిల్టను బైరనాదులమీదను గల యభిమానము మహానుభావులైన పోతనతులసీదాసాదులమీదను లేదు. ఇల్లు ఒళ్లు గుల్లయై యిరువదేండ్లు శ్రమపడి సాధించిన భాషయును విజ్ఞానమును నాత్మోద్ధరణమునకు గాకను ఆత్మబంధనమునకు దోడ్పడుచున్నది. పరాధీనస్థితిని ప్రతిక్షణమును సంస్మరింపజేయుచు దురారాధ్యములైన భాషాసంస్కారములాత్మోద్ధరణమునకు దోడ్పడుట దుర్లభము. దేశోద్ధరణమున కాత్మసమర్పణము చేసిన లోకమాన్యతిలకు లోకమాన్యుని గాంధిమహాత్ముని మహాపరాధులనుగ నిర్ణయించిన సంస్కారమాత్మోద్ధరణమునకు నిరుపయోగము. ఈసత్యమును బాగుగ గ్రహించిన గాంధిమహాత్ముడు హిందీభాషను రాష్ట్రభా

వనుగ జేయుటయందు గల యవసరము గ్రహించి కార్యాచరణమునకు బూనుకొనెను. కాంగ్రెసువ్యవహారములందు నిరాటంకముగ నేలుచున్న యాంగ్లభాషను సింహాసనము నుండి దింపి హిందీభాషను సింహాసనము నెక్కించి దాని స్థానము నొసంగి భారతజాతీయజీవనమునందు నూతనశకమును నిర్మించెను. జాతీయ జీవనిర్మాణము స్వల్పసంఖ్యాకులైన యాంగ్లవిద్యాసంభవులనుండి బహుసంఖ్యాకులైన ప్రజాముఖమును జేరినది. దేశమునం దంతటను హిందీభాషాభ్యాసముమీద నభిరుచి గలిగినది. హిందీసాహిత్యవ్యాపనమునకై కంకణముగట్టుకొనిన సాహిత్యసమ్మేళన నిర్వాహకులు చెన్నపురియందు కేంద్రకార్యాలయమును స్థాపించి దక్షిణప్రాంతమునందు హిందీప్రచారమునకు దోడ్పడినవిధమును నాంధ్రదేశమునందలి హిందీప్రచారము విశదము చేయుచున్నది. హిందీప్రచారమున కాంధ్రదేశమునందు ప్రభుత్వావలంబనము గాని ప్రజాదరణము గాని విశేషముగ లేకపోయినను యువజనోత్సాహము వలనను ప్రచారకులయుత్సాహమువలనను ముఖ్యముగ శ్రీయుతులు హరిహరశర్మ హృషీకేశశర్మగారుల పూనికవలనను హిందీప్రచార మతిత్వరితగతిని వ్యాపించినది. ఆంధ్రదేశమునందు వ్యాపించిన విధమునను ద్రవిడకర్ణాటక దేశములందు వ్యాపింపలేదు. హిందీసాహిత్యసమ్మేళనమువారు చెన్నపురియందలి కేంద్రస్థానము ద్వారా చేసినసహాయ మాంధ్రదేశమునందు హిందీప్రచారవ్యాపనమునకు గొంత దోడ్పడినది. అందుల కాంధ్రులపక్షమున కృతజ్ఞతను దెలుపుచున్నది. ముందును హిందీ సాహిత్యసమ్మేళనమువా రాంధ్ర హిందీ కార్యాలయమునకు పూర్వమువలెనే సహాయము జేయుదురని నమ్ముచున్నాను. ఆంధ్రదేశమునందు హిందీప్రచారము స్వయంసహాయముమీదనే యాధారపడియున్నది. ప్రజల విరాళములే ఈయుద్యమము నింతవరకును బోషించినవి. ముందును నీయుద్యమము నధికతరోత్సాహముతో నాంధ్రులు పోషింపవలసి యుందురు.

ఆంధ్రయువజనులందు హిందీ ప్రచారముపట్ల గల యభిమానమే ఈవిశేషాభివృద్ధికి కారణము. భరతఖండమునందలి సహజమైన భాషాప్రయుక్తరాష్ట్రవిభాగములను బ్రిటిషు ప్రభుత్వ మధ్యాహ్నము జేసి దేశభాషలను కుప్పింపజేసినది. మూడు నాలుగు దేశభాషలు కలిసియున్న రాష్ట్రమునందే భాషకును పోషణము లేక అన్ని భాషలును క్షీణించినవి. రాజకీయపరిజ్ఞానము గల కాంగ్రెసు దేశమునందలి సహజమైన భాషాప్రయుక్త భాషావిభాగములను నవలంబించి ప్రజాజీవనమున కుత్తేజము గలుగ జేసినది. ప్రజలు మాతృభాషాముఖమునను వ్యవహారక్రమమును నడుపగల విధము బోధ్యమైనవి. అన్ని వ్యవహారములకును నాంగ్లభాషయే సాధనమను వెట్టిభావ మంతరించినది. ఆంధ్రదేశమును నొక కాంగ్రెసు ప్రాంతముగను నంగీకరించుటవలననే ఆంధ్రదేశమునందు కాకినాడయందు కాంగ్రెసుగూడుటయును హిందీ సాహిత్యసమ్మేళనము గూడుటయును సాధ్యమైనవి. ప్రత్యేకస్థితివలనను రాజకీయవ్యవహారములందుగలిగిన ప్రయోజనములను సఫలము చేయుటకు గాను హిందీ ప్రచారమునకు ప్రాంతీయ కార్యాలయమును స్థాపింప వలయు నను సంకల్పము గలిగినది. ఆంధ్రదేశమునందు ప్రాంతిక కార్యాలయమును స్థాపించుటవలనను హిందీప్రచార మధిక వేగముగ జరుగుట నిశ్చయము. ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము గలిగి స్వయంపోషణమునకు దగినదైన ప్రాంతములందు ప్రత్యేక కార్యాలయములను నేర్పఱచుటయును వ్యవహారధర్మము. అసంబద్ధ కార్యాలయమును పోషించుటకు హిందీసాహిత్యసమ్మేళనము కొంతసహాయమును జేసినను భారమంతయును నాంధ్రులమీదనే యుండు నని యాంధ్రులు గ్రహించి పాటుపడవలసియుందురు.

హిందీప్రచారము చేయుటయందు సాహిత్యసమ్మేళనమువి మర్శము కొన్ని సంశయములు గలుగుచున్నవి. హిందీసాహిత్యవ్యాపనమునకును హిందీవ్యాపనమునకును సన్నిహిత సంబంధ మున్నను రెండు విధములైన వికాసములను [illegible] దక్షిణ ప్రాంతములందు సాధ్యము గాదు. ఆంధ్రదేశమునందు హిందీ ప్రచారము వ్యవహారార్థమవసరమగుచున్నది గాని సాహిత్యవ్యాపనార్థమవసరమగుట లేదు. సాహిత్యము మాతృభాషయైన ఆంధ్రభాషాముఖముననే జరుగవలసియున్నది. ఈలక్ష్యమును విస్మరించుటవలనను గలిగిన దుష్పరిణామములను ఆంగ్లభాషాప్రచారము విశదము చేసినది. ప్రజలయందు సహజరీతిని విజ్ఞానవ్యాపనము దుర్లభమైనది. ఆయా స్థానములందు తిరిగి చిక్కుపడకుండుటకై ఆంధ్రదేశమునందలి హిందీప్రచార కార్యాలయము శ్రద్ధ వహింపవలయును.

హిందూమహమ్మదీయ సమ్మేళనమునకును భారతజాతీయైక్యతకును స్వధర్మనిర్వాహణమునకును స్వాధీనస్థితికిని సాధనమైన హిందీ ప్రచారవిషయమై మహాసభయందు విమర్శ చేయబడి సాధనలు నిర్ణయింపబడును. గాంధి మహాత్ముడు జాతీయవిద్యకు రాటము, హిందీ మూలాధారములని చెప్పియుండెను. మహాత్ముని నిర్బంధకాలమునను వారియుపదేశముల నాచరించుచు మన ధర్మమును నిర్వహించి దేశమోక్షమునకు పాటుపడుట మనవిధిగ నున్నది. దేశభక్తుడును త్యాగమూర్తియును విద్యాసంపన్నుడును నైన శ్రీయుత శేట్ జమునాలాలు బజాజు గారి యాధిపత్యము క్రిందను హిందీ సాహిత్యసమ్మేళనసమావేశము జయప్రదముగ జరుగుటకు భగవంతుని వేడుచు ఆంధ్రదేశపక్షమునను మాస్వాగతంబును గైకొని లోపభూయిష్ఠమైనను భక్తియుక్తమైన యాతిథ్యము స్వీకరించి మమ్ము కృతార్థులను జేయుటకు మిమ్ములను వేడుచున్నాను.

భారతవర్షమున ఏకజాతి గాను ఏర్పడవలసిన ఏకభావమును ఏకలిపియును గూడ నుండుట యవసరము. ఏలిపిలో అన్ని శబ్దములను సరిగా వ్రాయవీలగునో ఆలిపియే ఏకలిపిగా నుండదగినది. అట్టి లిపి నాగరిలిపి యొక్కటియే యని నాఅభిప్రాయము. హిందువులు సంస్కృతముతో పాటు ఉరుదుభాషను ముసల్మానులు ఉరుదుభాషతోపాటు సంస్కృతమును (నాగరి) అభ్యసించి భాషాప్రచారము మొనరించి హిందీ ఉరుదుభాషల నభివృద్ధిపొందింపవలెనని గాంధిమహాత్ము డాదేశించెను. దక్షిణాపథమున నివసించుచున్న మనము హిందీ సంస్కృతభాషల నభ్యసించుటకు నాగరిలిపినిగూడ నభ్యసించి మేలుపొందవలెను. ఇష్టమున్నవారు ఉరుదుభాషనుగూడ నభ్యసింపవచ్చును.

శ్రీయుత బాబూ రాజేంద్రప్రసాదుగారి అధ్యక్షోపన్యాసములోని భాగములు

ప్రపంచమునందలి భిన్నభిన్నములగు రాష్ట్రములయొక్కయు, జాతులయొక్కయు చరిత్రమును చూచినచో రాష్ట్రములకును భాషాసాహిత్యములకును ఘనిష్ఠమగు సంబంధ మున్నట్లు తోచును. ఇట్లుండుట సహజము కూడ. ఏమనగా రాష్ట్రములలో నేమి జాతులలో నేమి ఐక్యమనునది ప్రధానమగు నంగము. ఇయ్యది ఎంత వ్యాపకత్వముతో నున్న నంతటిస్థిరత్వము రాష్ట్రమునందు కలుగును. ఈ ఐక్యములలో గూడ తక్కిన యన్నిటికిని భాషైక్యమే మూలకందము. రాష్ట్రసంఘనిర్మాణసాధనము లగు భిన్నభిన్నవ్యక్తుల తలంపులను భావములను పరస్పరము వెల్లడించికొనగల్గిన నే భాషైక్యమునకు సార్థకత గల్గును. ఈ మహాకార్యము సాధింపవలెనన్నచో ఏకభాషావశ్యకత అవసరమగు చున్నది. సాహిత్య మన నేమనుకొంటిరి? మనుష్యజాతియొక్క ఉన్నతాత్యున్నతమును సుందరతిసుందరమును అగు భావగుచ్ఛమే సాహిత్యము. ఈ గుచ్ఛమునందిమిడియున్న బాహిరమగు సౌందర్యము ఆంతరమగు సౌగంధ్యము మనస్సులను మోహింపజేయుచున్నది.

భావము తత్త్వవేదనమును, ఉన్నతపథము నలంకరించు సంకల్పశక్తియును ఆజాతి విస్తృతి నొందగలవు. ఎప్పుడీరెండును ఉన్నతపథము నందగలవో అప్పుడు ఆద్వితీయ మాజాతియొక్క సాహిత్యరూపమునకే యుండగలదు. కనుక నేజాతియొక్క గాని రాష్ట్రముయొక్కగాని విజృంభణముతోపాటు ఆజాతియొక్క గాని రాష్ట్రముయొక్క గాని సాహిత్యము కూడ ఉన్నతిని విజృంభణము నొందుట స్వాభావిక మగుచున్నది. ఇట్లే సాహిత్యముయొక్క అవనతికూడ తజ్జాతియొక్క గాని తద్రాష్ట్రముయొక్క గాని పతనస్థితిపై నాధారపడియుండును.

ఉదాహరణమునకై ఇతరప్రమాణము లేల? భరతవర్షము యొక్క చరిత్రను తీసికొనుడు. మహాభారతము రామాయణము ఉపనిషత్తులు మున్నగునవి మనదేశ మత్యున్నతస్థితి నొందిననాడు వ్రాసినవే కదా. బౌద్ధులయొక్క రాజ్యము భరతవర్షమున ఆమూలాగ్రము వ్యాపించి వారియొక్క ప్రభుత్వ గౌరవాదులు ఖండాంతరములకు సైతము వ్యాపించినాడు పాళిభాషయును పాళీసాహిత్యమును వారి సామ్రాజ్యముతోపాటు నిరవధికమగు నౌన్నత్యమును గడించుచు పెరుగ సాగినది. బౌద్ధయుగము నాటి చరిత్రము నెఱిగిన సుప్రసిద్ధ చారిత్రకుడు డాక్టరు రీసు డేవిడ్సు ఏమనినాడో వినుడు — "రాజనైతికస్థితితోపాటు భారతవర్షమునందు భాషాప్రాధాన్యముయొక్క కేంద్రము కూడ మార్పు నొందుచువచ్చినది. తొలుకొల్త ఆ కేంద్రము పంజాబునందును ఆపైని కోసలమునందును ఆ పిమ్మట మగధదేశమునందును ఉండెడిది. చివరకు సంస్కృతభాషయే సమస్తభారతవర్షమునకు ఏకభాషగా నున్ననాడు కూడ పశ్చిమభారతమునందు — (అనగా భరతఖండముయొక్క పశ్చిమప్రాంతములయందు) ఆయా ప్రాంతీయములగు భాష లున్నట్లులు తెలియుచున్నది." మఱియును డాక్టరు డేవిడ్సు అభిప్రాయము ననుసరించి బౌద్ధయుగము భారతీయ సాహిత్యముపాలిటికి ఒక స్వర్ణయుగము. బౌద్ధమతముయొక్కయును బౌద్ధసామ్రాజ్యముయొక్కయును అవనతికి పిమ్మట వైదికమతమును వైదికజాతియును మరల తలయెత్తుటతోపాటుగా సంస్కృతభాషయును సాహిత్యమును కూడ మరల విజృంభించినట్లు పొడగట్టును.

భారతీయ పురాతత్త్వపండితులలో మిక్కిలి ఖ్యాతి వహించిన డాక్టరు భండార్కరు కూడ వ్రాసినారు గదా — "బౌద్ధధర్మము కొంచెమంత తలవాల్చగనే బ్రాహ్మణమతము మెల్లగా విజృంభింప సాగినది. అంతవరకు పాళీభాషద్వారా నిర్వర్తితమగు కార్యమంతయును అది మొదలుకొని సంస్కృతభాషద్వారా నిర్వర్తితము కా సాగినది. ఆకాలపు సంస్కృతభాషయొక్కయును ప్రాంతీయములగు దేశభాషలయొక్కయును చరిత్రమును గమనించినచో రాజనీతియొక్క ఆక్రమణస్థితి గోచరింపగలదు. క్రమక్రమముగా భారతవర్షమునందు మరల హిందూమతము రెండవమాఱు స్థాపితమై గుప్తవంశ్యులగు రాజుల ప్రభుత్వము ఏర్పడిన పిమ్మట సంస్కృతసాహిత్యమునకు గూడ మంచి దినములు వచ్చి పునర్విజృంభణము కలిగినది. మహాకవి కాళిదాసు భట్టబాణుడు మున్నగు కవిపుంగవుల యావిర్భావసౌభాగ్యము ఈ విజృంభణకు గల్గిన ఫలితమే!" — అని.

"గుప్తరాజుల రాజ్యపాలనమున — అనగా దాదాపు క్రీ. ౩౮౦-౬౦ వఱకు గల కాలమున — అథాత్తు నాలుగయిదు శతాబ్దులలో — అన్నివిధములగు క్షేత్రములందును అత్యధికముగా మనోవికాసస్థితి కలిగినట్టి సమయము. ఈ కాలమును విదేశరాజ్యచరిత్రలతో పోల్పవలసి వచ్చినచో ఆంగ్లచరిత్రమునందలి ఎలిజబెత్తు కాలముతో పోల్పదగి యున్నది. భారతవర్షమున కాళిదాసమహాకవియొక్క ప్రతిభయెదుట — ఇంగ్లండులో షేక్స్పియరు నెదుట తక్కిన కవులవలె నే — భారతవర్షపు ఇతరకవు లందఱును నిస్తేజస్కు లగుచుండిరి. కాని ఎలిజబెత్తు నాటి సాహిత్య మెట్లు షేక్స్పియరు లేకున్నను ఉన్నతకోటికి జెందియుండెడిదో, అట్లే భారతవర్షమునందు కూడ కాళిదాసుని గ్రంథములు మిగులక పోయినప్పటికిని, ఇతరకవుల గ్రంథము లైనను సాహిత్యదృష్టిని ఆకాలపు అగ్రస్థానము గ్రహించినట్లు నిరూపింపగల్గియే యుండెడిది. మృచ్ఛకటిక ముద్రారాక్షసములు కూడ ఈనాటివే యందురు."

ఇక హర్షవర్ధనునిరాజ్యము ఒకవైపు హిమాలయము మొదలు చేసికొని నర్మదానదీపర్యంతములు ఘూర్జరదేశము సౌరాష్ట్రదేశము వఱకును విస్తృతి నొందినది. సుప్రసిద్ధ చీనాయాత్రికుడు హ్యూయను త్సాంగు హర్షవర్ధనుని రాజ్యవ్యవస్థాములను మిగుల ప్రశంసించుటయే గాక మిక్కిలి ధర్మాత్ముడగు రాజశేఖరుడనియును పొగడియున్నాడు. హర్షవర్ధనుడు మున్నగు గుప్తవంశీయులగు రాజులు కేవల మొక్క ఉత్తరభారతవర్షమునే గాక దక్షిణమున చిట్టచివరవఱకు గూడ తమ రాజ్యమును వ్యాపింప జేసిరి. హర్షవర్ధనుడు కేవలము అద్వితీయుడు. చక్రవర్తిగా మాత్రమే గాక స్వతఃప్రజ్ఞాధికుడగు కవిగాను దార్శనికుడుగాను విఖ్యాతి గన్నవాడు. ఆయన వ్రాసినవ్యాకరణములు నాటకములు మున్నగున వెన్నియో నేటికిని లభించుచున్నవి. "ఉత్కృష్ట

సోపి నవిర్యాతి బాణో హృదయమ వర్తిని"—అన్న ప్రఖ్యాతికి గుఱియై— గద్య కావ్యప్రపంచమును కాదంబరీరూప కాదంబినీమాలికచేత నలంకరించిన బాణభట్టు మన యీ హర్షవర్ధనుని ఆస్థానకవియే! ఈ విధము గానే హిందీసాహిత్యముయొక్క చరిత్రమును పరీక్షించినను కూడా— చందబరదాయియొక్క కావ్యాగారము హిందూచక్రవర్తియగు నంతిమ మహాప్రాణముగా అగు పృథ్వీరాజుయొక్క సమయమునను, భూషణకవి యొక్క సమ్మానము శివాజీమహారాజుయొక్క కాలమునను జరిగినట్టులు కన్పట్టును. కేవలము ఒక్క హిందీభాషాచరిత్రమే గాక, భారతవర్ష మునందలి ఇతరములగు ప్రాంతీయభాషలయొక్క స్థితిగతులను పరికించి నప్పటికిని ఎప్పుడు ఏప్రాంతములలో ఏభాషను మాటలాడుజనులలో రాష్ట్రీయభావము ప్రబుద్ధమై యుండినదో, అప్పుడు ఆ ప్రాంతపు ఆ భాషలవారి సాహిత్యమే ఉన్నతశిఖము నొందినట్టులుగా గూడ కనిపింపక తప్పదు. ప్రస్తుతపు బంగాళీ మరాటీ గుజరాతీ భాషలయొక్క సాహిత్యాభివృద్ధియే నా పైసిద్ధాంతమునకు ఉదాహరణముగా నుండి సాహిత్యముయొక్క అభ్యున్నతికిని రాష్ట్రీయభావముననును అన్యోన్యము ఘనిష్ఠమగుసంబంధము కలదని తేటపఱుపగలుగుచున్నది. ఈ విషయ మును ధ్రువపఱచుటకు యూరోపుఖండముయొక్క సాహిత్యచరిత్రము గూడ ప్రబలమగు ప్రమాణము కాగలదు.

[పిమ్మట గ్రీసు ఫ్రాంసు మున్నగు విదేశసంబంధములగు సాహిత్యచరిత్రల వికాసస్థితి వర్ణింపబడినది. స్థలాభావమున దాని నిట పరివర్తింపమైతిమి.]

* * * *

నేను వీనియొక్క అమూల్యమగు సమయమునంతను విదేశేతిహాసముల నుదాహరించి రాష్ట్రీయతాసాహిత్యములకు గల ఘనిష్ఠమగు సంబంధమును రూపించుటకై కొని గోరగించితిని. ఇప్పుడు మనము దేశోద్ధారమునకును స్వరాజ్యప్రాప్తికిని నై అతిమహత్తరమును పవిత్రతమమును అగు సంగ్రామమునందు తగుల్కొని యున్నాము. కాని నా మనవి యేమనగా ఐక్యములేని రాష్ట్రీయత వ్యర్థప్రయత్నము. మఱియును రాష్ట్రీయత ఏకత రాష్ట్రీయహృదయమునందు తనంతదాను సర్వ సాధారణమగునట్టి భాషద్వారా తన భావములను వెల్లడింప గోరుచున్నది. నేడు భారతవర్షమునందు అనేకభాషలు వ్యవహరింపబడుచున్నవి. మూడేసికోసుల కొక్కొక్క భాష చొప్పున మాఱుచున్న వన్నను అతిశయోక్తికాదు. అయినను - ముఖ్యములగు ప్రాంతీయభాషలని ప్రసిద్ధిని గడించినవి యున్న, దినదినమును (ప్రాచీనగ్రంథములు మాత్రమే గాక) అనేకగ్రంథములు, క్రొంగ్రొత్తగ విరచింపబడుచున్నవియై నగు బంగాళీ మరాటీ గుజరాతీ అఱవము తెలుగు కన్నడము మలయాళము పంజాబీ సింధీ అసామీ ఉరియా మున్నగున వెన్నియో గలవు. ఈప్రాంతీయభాషలు ఆయా ప్రాంతవాసుల అసాధారణమగు ప్రేమకు పాత్రము లనుటకూడ నిజమే. కాని హిందీభాషను రాష్ట్రభాషగా జేయుటకు యత్నించుట యనగా రాష్ట్రీయములును అంతఃప్రాంతీయములు నగు కార్యములను నిర్వర్తించుటకై సర్వవ్యాపియును సర్వజనసాధారణమును అగునట్టి భాష యొకటి యుండవలయు ననుటయే గాని, ఆయాప్రాంతములందలి జనుల ప్రేమకు పాత్రములైన ప్రాంతీయభాషలను లోపింపజేయుట గాని వాని స్థానమునందు హిందీభాషకు పట్టాభిషేకము చేయుట గాని ఎంతమాత్రమును గాదు. ఎవ్వరికైనను ఒకవేళ ఇట్టి అభిప్రాయమున్న దనుకొన్నను అది సర్వదా అసంభవము. ఎటులనగా బంగాళి సుందరమగు తన వంగసాహిత్యమును విడువజాలదు. గుజరాతీ తన గుజరాతీసాహిత్యమును విడదు. ఇట్లే తక్కినభాషలు గూడను. అయితే ఒకమాట మాత్రము నిజము అది భరతవర్షమున కింతటికిని ఏదో యొకభాష ఏకభాషగానుండనిది రాష్ట్రీయకార్యములు చక్కగా నెఱవేఱజాలవు అనుటయే. ఇప్పటికి ముప్పది యెన్మిదేండ్లకు పూర్వము దేశీయమహాజనసభ ఏర్పఱచినప్పుడు అప్పటి నాయకులు కేవలము ఆంగ్లేయము నే మధ్యస్థభాషగా చేకొనగల్గిరి. నాడు మొదలు నేటివఱకు అఖిలభారతవర్షీయములగు రాష్ట్రీయకార్యముల నిర్వహించుపట్ల ఇంతదనుక ఆంగ్లమే చాలవఱకు ఉపయోగింపబడుచు వచ్చినది. ఆంగ్లభాషద్వారానే మనదేశముయొక్క రాజకీయభావములు ఆంగ్లభాషాభిజ్ఞులలో ప్రచారమునకు తేబడినవి. మఱియును భారతవర్షమునందలి నవశిక్షితుల సంఘమునందు రాష్ట్రీయభావమును అంకురింపజేసిన పుణ్యము నిజముగా నాంగ్లభాషకే దక్కినది. కాని భారతవర్షమునందు ఆంగ్లభాషాశిక్షితులసంఖ్య నేటికిగూడ నూటికి అయిదార్గుఱకన్న నెక్కువ కన్పట్టదు. కారణ మేమనగా రాష్ట్రీయజీవప్రవాహము ఈకొలదిమందివఱకే ప్రసరించి ఆగిపోవుచున్నది. పోనీ, ఆంగ్లమే సమస్తభారతవర్షమునకు ఏకభాషగా ఎప్పటికైన రాగల దేమో యనుకొందమన్నచో ఆయాశ నిరాశయే! రాష్ట్రీయభావములు భారతవర్షమునందు సర్వే సర్వత్ర - ప్రతి భారతీయుని హృదయమునందు - వాడు ధనికుడైనను దరిద్రుడైనను - స్త్రీయైనను పురుషుడైనను పిల్లలైనను పెద్దలైనను సరియే - సరిసమానముగా వ్యాపింపజేయవలసియుండుట అవసరముగునేని - సర్వసాధారణముగా వాడుకకు రాగల యిట్టి ఏకభాషయుండుట అత్యంతము ఆవశ్యకము. పోనీ, ఈ ఏకభాషాస్థానము ఆంగ్లమునకే ఇత్తమనుకొన్నను — నూటయేబదేండ్లకుపైగా ఆంగ్లపాలనము స్థాపింపబడియున్నను, తొంబదేండ్లకుపైగా ఆంగ్లవిద్యాశిక్షణము దినదినము బలాత్కారముగా త్రాగింపబడుచున్నను, ఇప్పటికి నూటికి ఏ యైదార్గురో ఆంగ్లమును జదువను వ్రాయను నేర్చుకొనగల్గిరన్నచో-ఆంగ్లేయభాష భారతవర్షపు ఏకభాషగా నుండుటకు సర్వదా అర్హత గడించుట అసంభవ మని స్పష్టమగుచున్నది కదా! కాబట్టియే మనము దేశభాషల నాశ్రయింపవలసి వచ్చినది.

* * * *

హిందీ ఆయాప్రాంతికములగు భాషలయొక్క స్థానమును ఆక్రమింపజాలదని వెనుకనే చెప్పియుంటిని. దానిని (అనగా హిందీని) సమస్తమగు దేశముయొక్కయును తదంతర్గతప్రాంతీయములయొక్కయును వ్యవహారములపట్టుల వాడవలయును. భరతవర్షమున కంతటికిని

రాష్ట్రభాష గా నుండదగిన యోగ్యతగలదు. తక్కిన ప్రాంతిక భాష లెన్ని యున్నను నిజమునకు అవి ప్రాంతిక భాషలు మాత్రమే. ఈ ప్రాంతిక భాషలయొక్క సాహిత్యము చాల ఉత్కృష్టమైన దనుటయును, ప్రాచీనమైన దనుటయును ప్రస్తుత కాలమునందు వానికి గల గౌరవము ఉత్తమమైన దనియును నేను ఒప్పుకొందును. కాని వాటి ప్రచారము ఆయా ప్రాంతములందు మాత్రమేగదా. ఇక హిందీ అన్నచో ఉత్తర భాగము విహారప్రాంతము సంయుక్తరాష్ట్రములు రాజపుత్రసంస్థానములు మధ్యపరగణాలు పంజాబు- ఈ దేశములలోనే గాక సింధు గుజరాతి మహారాష్ట్రము మున్నగు దేశములందున్న జనులందరికిని చక్కగా తెలిసినభాష. పెద్దపెద్దపట్టణములు మంచిమంచివ్యాపారస్థానములు తీర్థస్థానములు మొదలగు నన్నిచోట్లను హిందీని అర్థము చేసికొని మాటలాడ గల్గుచున్నారు. ఇకను కేవలము దక్షిణదేశమునందు మాత్రము ఇది వ్యాపింపలేదు. రాష్ట్రీయ కార్యములందు నిమగ్నతను వహించి ఆసాము మొదలుకొని పెషావరు దావణకును గల ముఖ్యముఖ్యస్థానముల నన్నిటిని పూనాను, ఢాకా మొదలుకొని నేను తిరిగితిని. అన్నిచోట్లను హిందీలోనే సంభాషించితిని. నేను చూచిన ప్రదేశములలోని జను లందరును నాభావములను చక్కగా గ్రహించుకొనిరి. స్త్రీల సమావేశములలోకూడ నేను ప్రసంగించితిని. నా భావముల నన్నిటిని వారి మనస్సుల కెక్కునట్లు కన్పరచితిని.

హిందీభాషాసాహిత్యము చాల ప్రాచీనమైనది. సుందరతరమును గౌరవపూర్ణమును నైనది. ఈ విషయమై నేను ప్రత్యేకముగా చెప్పవలసిన దేదియును లేదు. గత అధివేశములు సభాపతుల సంభాషణాదులను తాము పఠించినచో హిందీసాహిత్యమునందు గల చారిత్రక గ్రంథముల నొకమారు వీక్షించినచో దీనియొక్క ప్రాచీనతయును మాధుర్యమును గాంభీర్యమును చిత్తమునకు రాగలవు.

* * * *

మనకు రాష్ట్రీయతను నిర్మించుటకును దేశమునందు ఐక్యమును నెలకొల్పుటకును ఏకభాష మిక్కిలి యావశ్యము. దేశముయొక్క ఉద్ధరణము ఈ రాష్ట్రీయతపైనను ఐక్యముపైనను ఆధారపడియున్నది.

అఖిలభారత కిలాఫతు మహాసభ - కాకినాడ

మౌలానా షౌకతాలీగారి అధ్యక్షోపన్యాసము

మౌలానా షౌకతాలీగారు, తానొక పెద్ద ఉలేమాపండితుడు గాకున్నను, రాజకీయవేత్త గాకున్నను, యీసంవత్సరము సభకు అధ్యక్షునిగ నెన్నుకొనినందులకు ప్రత్యేక సంతోషకృతజ్ఞతలను దెల్పిరి. సామాన్యముగ మహమ్మదీయుల భావమానసముల గ్రహించుటలో, తనసోదరమతపండితులలో, తనకన్న నెక్కువ తెలిసినవారు లేరని ఆయన చెప్పెను.

బ్రిటిషుప్రభుత్వము

అంతట ఆయన బ్రిటిషుప్రభుత్వమునెడల మహమ్మదీయులకు గల భావమునుగూర్చి మరల మరల చెప్పెను. "ప్రతిమహమ్మదీయునకును ఇప్పుడు గ్రేటుబ్రిటనునుగూర్చి తెలిసినది. ప్రపంచములో నేభాగమునందైననుసరే మహమ్మదీయునివద్దకు బోయి ఇస్లాముకు పెద్ద శత్రువెవరని అడిగిన గ్రేటుబ్రిటను ఇంగ్లీషువారనియే ప్రత్యుత్తరము వచ్చును." షౌకతాలీగారింకను ఉపన్యసించుచు ప్రభుత్వమువారు కిలాఫతు నాయకులందరనున్న వారి హిందూప్రోత్సాహకులనున్న నిర్బంధింపవచ్చును, లేదా చంపవచ్చును. కాని వారు కిలాఫతు సదుద్యమమును మాత్రము చంపజాలరు. (హర్షధ్వనులు) అట్టిప్రయత్నము లన్నియు సామ్రాజ్యవిచ్ఛిన్నమునకు దారిదీయును. "అన్నిసామ్రాజ్యములును ప్రపంచములోని భాగ్యము లన్నియుగూడ పవిత్రస్థలములపై యొదురు దిరిగి ఒకఅంగుళము ఒక రక్తాంతమైనను తాళజాలవని నేను మరల చెప్పుచున్నాను. బ్రిటిషుప్రభుత్వము విదేశాంగవిధానమును ప్రాచ్యవిధానమును మార్చుకొని సంస్కరించుకొనవలెను. లేకున్నయెడల మహమ్మదీయున కెవనికిగాని శాంతమానస ముండదు. నేను ప్రభుత్వమునకును సామ్రాజ్యమునకును విరోధినని బహిరంగముగ జెప్పుచున్నాను. ప్రభుత్వమువారు వెనుకకు మరలవలెనని నేను చెప్పునపుడు ఆప్రభుత్వమునకు కాలకూటవిషము నొసంగకుండ బ్రిటిషుసామ్రాజ్యము రక్షింపబడి జాతీయైక్య మేర్పడుటకై మంచిసలహా నిచ్చుచున్నానని చెప్పెదను."

ద్వేషము లేదు ప్రేమయే

షౌకతాలీగారింకను ఉపన్యసించుచు తనకును తనసోదరునకును ఇస్లాముపై ప్రేమలేదనియు, వారు దేశభక్తులు గారనియు ప్రభుత్వమువారునిందించుచు వారికి బ్రిటిషువారియెడ ద్వేషముమాత్రము గలదందురని చెప్పిరి. ఈసందర్భమున ఆయన ఓపియం ఆఫీసరుగ 17 ఏండ్లు పనిజేసినట్లును, ఆయనసోదరునకును బ్రిటిషువారియెడ ప్రేమ గలదనియు ఎన్నెన్నియో విషయములు చెప్పెను. ఆయనజాతివారు గూడ మొన్న మొన్నటివరకును బ్రిటిషువారియెడ అమితభక్తిగల్గి హిందువుల హక్కుల నణచివేసి యితర మహమ్మదీయదేశముల బానిసలుగ జేయుటలో సహాయముగూడ జేసిరి. అట్టుల భక్తిగల మహమ్మదీయులే యిపుడు బ్రిటిషువారెట్టివారో కనుగొనిరి. ప్రభుత్వకార్యనిర్వాహకసభ్యులుగ నున్న మహమ్మదీయులు సర్ మహమ్మదు షఫీ, సర్ అబ్దుల్ రహిమాన్ మున్నగు గంటివారలకు గూడ వారిహృదయాంతరాళములందు కిలాఫతువాంఛితములతో సంపూర్ణాంగీకారము గలదని ఆయన నిర్భయముగ జెప్పెను.

జజైరతులు అరబు

షౌకతాలీగారింకను ఉపన్యసించుచు జజీరతులు అరబును మహమ్మదీయులకు వదలివేయవలెనని కోరెను. బ్రిటిషువారు ప్రాచ్య

దేశములోని యూరోపియను ప్రభుత్వములతోగాని, మహమ్మదీయ ప్రభుత్వములతోగాని స్నేహభావముతో లేరనియు మహమ్మదీయ దేశముతోనైనను యుద్ధము చేయవచ్చిన భారతమహమ్మదీయులు ప్రతిరోధించెద రనియు, ఆయన ఇంకను హెచ్చరించెను.

ఆఫ్ఘనిస్థానము

ఆయన ముఖ్యవిషయముగ ఆఫ్ఘనిస్థానముమాట చెప్పి బ్రిటిషు వారు యిదివరలో లంచములకు దిగి అఫ్గనులను దుర్నీతిపరుల జేసిరని నిందించిరి. సరిహద్దులందు కోట్లకొలది వృథాగా పాతిపెట్టబడెను. ఆఫ్గనుల యిండ్లును స్త్రీలును పిల్లలును హతము చేయబడెను. సరిహద్దుపాలనావిధాన మంతయును మార్పుగావలయును. ఆఫ్గనులతో నెట్టి జోక్యము గలుగకుండ స్వతంత్రముగ జీవించునటుల వదలివేయవలయును. ఆసమస్య యెంతటిబెదిరింపులతోగాని యుద్ధముతో గాని పరిష్కారముగాదు. ప్రభుత్వమువారు ఆఫ్గనిస్థానమునకు శాంతిస్థాపకులను దాను, మహమ్మదాలీగారలు మున్నగు కాంగ్రెసునాయకులను పంపిన వారు శాశ్వతమిత్రత్వము నెట్లు చేకూర్చెదరో చూడవలయును. ప్రక్కనున్న మహమ్మదీయ రాజ్యముతో పోరాటము వచ్చినపుడు అందు బ్రిటిషు సిపాయిలే, బ్రిటిషుధనాగారమునుండి ఖర్చుతోనే పోరాడవలెనని ఆయన విశదము జేసెను. (హర్షము)

కిలాఫతు ఉద్యమము

ఆగాఖానుగారి లేఖను ప్రచురించుటవలన ఫలితముగ నీమధ్య వచ్చిన కిలాఫతువివాదమునుగూర్చి చెప్పుచు ఆయనకు మీర్ అసదు అలీగారియొక్కయు ఆగాఖానుగారియొక్కయు చిత్తశుద్ధియందు సంకోచ మేమియు లేదనియు, సహనముతో నుండి ఆలోచింపవలెననియు గోరిరి. కిలాఫతునుగూర్చి విశదము జేయుటకు వారిరాయబారము అంగోరాకును, యితరస్థలములకును పోనున్నది. ఆగాఖానుగారు వ్రాసినట్టి వ్రాతలు సరియైనవైనను భారతమహమ్మదీయుల భావములను వారు గమనింపకపోవుటవలన భంగకరముగనే యుండును. బ్రిటిషు వారు ఏమియైనా ఆశపెట్టుటవలన అరబ్బులు అత్యాశాపరులైరని ఆయన భావము. అరబ్బులయెడ మహమ్మదీయులకు ప్రేమ గలదని హామీ జేయుచు పవిత్రస్థలములు ప్రపంచములోని మహమ్మదీయులందరకును చెందియున్నవని ఆయన ప్రకటించెను. ఐతే కిలాఫతుఉద్యమము విజయవంతముగ ముగియుటకు వారు మరల మేలుకొని పనిజేయుచుండవలెననియు, యిపుడు మరల ప్రబోధము గాంచుచున్న ఉత్సాహమును జూచి యిదివరకున్న దేశమును ముందువలెనే ప్రబోధము గాంచుటకు నాలుగునెలలు చాలుననియు ఆయన చెప్పెను. పనిచేయుట కిప్పుడే నిజమైన అవకాశము గలదు. ప్రచారకులు కావలయును. వారు తమ శక్తివంచన యింతయు ధారపోయుచుండుటల వారిని కిలాఫతునిధినుండియే పోషింపవలెను. శత్రువులు నిరాధారముగ, నిధులవినియోగము గూర్చి చేయుచున్న దుష్ప్రచారములవల్ల కిలాఫతు నిర్వర్తనమునుండి వెనుదీయరాదు.

సంగతాన్ శుద్ధి ఉద్యమములు

జాతివిద్వేషములగూర్చి చెప్పుచు సంగతాను, శుద్ధి ఉద్యమములు యీసమయమున రాకలసినవి కావని చెప్పి మహమ్మదీయులు వానివలన అనవసరముగ ఉద్వేగమును బొందిరని విచారించి జమైతుల్ ఉలేమావారుగూడ అందుకొంతవరకు పాల్గొనినందులకు చింతను దెల్పిరి. ఏమైనను సరే, వారు కిలాఫతు ప్రశ్ననుండి వేరువిధముగ తమశక్తిని త్రిప్పరాదు.

గోహత్యను సంపూర్ణముగ మానివేయుటయే మంచిదని ఆయన వ్యక్తాభిప్రాయము. కాని జాతీయప్రభుత్వ మేర్పడి ఒకటిరెండు కోట్లను వెచ్చించి పశువులసంఖ్య వృద్ధియగునట్లుచేసి గోమాంసము ధరతగ్గునటుల జేసినచో యిది సాధ్యము కాగలదు.

తుదకు ముగించుచు తమమతస్థులు మరిపవిత్రస్థలములు స్వాతంత్ర్యము బొందుటకై పనిజేయవలెనని విజ్ఞప్తి జేయుచును, బ్రిటిషు ప్రభుత్వము అమెరికా ఐర్లాండు దేశములందువలె అంతయు పోక ముందు వెనుకకు మరలవలెననియు విజ్ఞప్తి చేసిరి.

యావద్భారత గ్రంథాలయమహాసభ - కాకినాడ

శ్రీయుత జయకరుగారి అధ్యక్షోపన్యాసము

పదిసంవత్సరములనుండి చక్కగ వృద్ధిచెందుచున్న ఆంధ్రగ్రంథాలయోద్యమకార్యవిధానమును పరిశీలించుటకు నాకు అవకాశ మేర్పడినందులకు సంతసించుచున్నాను. ఆంధ్రదేశమున నేను కొంచెముగ పర్యటన మొనర్చినను ఆంధ్రగ్రామములు తమప్రాచీనసహజసౌందర్యము కాపాడుకొనియున్నవి. పాశ్చాత్యనాగరికతాభివృద్ధివల్ల ప్రస్తుతము గ్రామములసౌందర్యము అంతరించుచున్నకాలమున ఆంధ్రులు తమగ్రామముల సౌందర్యము కాపాడుకొనుచుండుట ప్రశంసనీయము. ఆంధ్రుల ప్రాచీనసాంప్రదాయములు నాగరికత విజ్ఞానము వారి గ్రంథాలయోద్యమమునందు ప్రకటింపబడినవి. ఆంధ్రగ్రంథాలయోద్యమము ప్రాచీనపద్ధతుల ననుసరించి అవసరమగు పాశ్చాత్యపద్ధతులనుకూడ [illegible] అనుసరించెను. ఆంధ్రగ్రంథాలయము కేవలము పుస్తకభాండాగారముగ లేదు. ఆయా గ్రామములందు సాంఘికరాజకీయ మత వాఙ్మయ విషయములందు సదభిప్రాయములను కలుగజేయుటకు ఈ గ్రంథాలయములు యత్నించుచున్నవి. కొన్ని గ్రంథాలయములవారు సాంఘికసేవ చేయుచున్నారు. మరికొందరు పోటీపందెముల నేర్పరచుచున్నారు. ఈవిధమున సంపూర్ణాభివృద్ధి గాంచునట్లు ప్రయత్నించిన యస్. వి. నరసింహారావుగారికి ఇతరులకు వందనము లర్పించుచున్నాము.

మహారాష్ట్రమునందు కూడ గ్రంథాలయోద్యమము వ్యాపించుచున్నది. 120 ప్రతిష్ఠాపన లున్నవి. ఇతరరాష్ట్రములందు ఇట్టి ఉద్దేశములతోనే కొందరు పనిచేయుచున్నారు. చెన్నపురియందు జరిగిన యావద్భారతగ్రంథాలయమహాసభ ప్రథమసమావేశమున తీర్మానింపబడిన విధమున యావద్భారతగ్రంథాలయసంఘమును స్థాపించుట అవసరము.

భారతదేశీయ సంఘ సంస్కరణ మహాసభ - కాకినాడ

శ్రీయుత దివానుబహాదరు సర్ టి. సదాశివ అయ్యరుగారి అధ్యక్షోపన్యాసములోని కొన్ని భాగములు

ప్రియమగు సోదరీమణులారా, సోదరులారా!

సన్నిమహాసభ కధ్యక్షత వహింపుడని కోరినందులకు నేను మీకెల్లరకును కృతజ్ఞుడను. బొంబాయియందు పీఠమెక్కు డాక్టరు అని బెసెంటుగారి యధ్యక్షత క్రింద సమావేశమైన సంఘప్రచారకులసమావేశమునందువలె పెద్దవిషయములను గాక, హిందూసంఘములోని ప్రస్తుతపు ఆచారములకు సంబంధించిన సంస్కరణములను చర్చించుటకే ఇట్టి సభ లుద్దేశింపబడినవని నేను తలంచుచున్నాను. "భారతదేశీయ" సంఘ సంస్కరణమహాసభ యను పేరు కొంత అపార్థములకు అవకాశ మిచ్చును. మన మహమ్మదీయ క్రైస్తవసోదరుల, సోదరీమణుల సంఘములందలి లోపముల నీ సమావేశములందు చర్చించుటయే లేదు. ఒకవేళ వారిలో సుప్రసిద్ధులగు హిందువులు క్రైస్తవులు ఈ మహాసభకు సానుభూతి గలిగి వచ్చి యుండినను, ఉపన్యసించినను గూడ మనము వారి లోపములను గూర్చియు వారి దురాచారముల గూర్చియు మాటలాడుట అధికప్రసంగముగ వారు భావింతురేమో యనియు నేను తలంచుచున్నాను. కనుక "అఖిలభారత హిందూసంస్కరణ మహాసభ" యను పేరు ప్రస్తుతపు పేరుకన్న పెద్దదిగ నుండినను, అపోహల కవకాశ మీయకుండవచ్చును.

మన కార్యక్రమము

ఈ సందర్భములలో మనపని స్పష్టమైనది. ౧. హిందూకులములు ౨. హిందూస్త్రీల యభ్యున్నతి. 3. ఆహార, పానీయములకు చిత్వము, హిందూదాంపత్యము. ౪. ఉన్నతకులములని వ్యవహరింపబడెడు సంఘములవారి విదేశాటనము. ౫. హిందూనిమ్నజాతులు. వారు దేవాలయములోనికి ప్రవేశించుట.

ప్రస్తుతపు కులములు పోవలెను.

నేను మొట్టమొదట కులములనుగూర్చి ముచ్చటించెదను. ఈ విషయమై కఠినభాష నుపయోగించినయెడల మీరు నన్ను మన్నింతురుగాక! తీయని మృదు వచనములు జడమతుల మాంద్యమునుండి పురిగొల్పజాలవని ఆరంస్ట్రాంగు అను ఆంగ్లేయుడొకడు చెప్పియుండెను. పురుషసూక్తమునుబట్టి యాలోచించునెడల, మతము మానవాళిని అధ్యాత్మికదృష్టికొంకకు త్రిప్పుటకు మారుగ, మనము మతమును ద్రవ్యార్జనసాధనమునకై యొటుల క్రిందికి లాగితిమో వితపుచున్నది. విమర్శనజ్ఞానముతో పలువురు బైబిలులోని ప్రాతసిద్ధాంతములను కొన్నిటిని మార్చిరి. అయినను బైబిలునకు విలువ అట్లే యున్నది. అట్లుండుటయే గాక, నవీనశాస్త్రపరిచయమునుబట్టి చదువను చదువను బైబిలునంకను ఎక్కువగ పూజించుచున్నారు. ఈదేశమునందు ఆంగ్లేయవిద్య నభ్యసించిన భారతీయులు హేతువాదమునకు చెల్లనిపండితుల యభిప్రాయములనే తలల కెక్కించుకొనియుందురు, మనజాతికే విమర్శనాధిక్యత తక్కువ. మనము ప్రశ్నలు చర్చలు, సూక్ష్మభేదములందుమాత్రము కాలమును గడపుదుము. ప్రస్తుతపుకులములపద్ధతి కఠినమైనది. ప్రాతకాలపుది. నేటిపరిస్థితులకు సరిపోవునదికాదు. నేడు ఆచరణలో నున్నట్టి పద్ధతిపోవలెను. మొదట మహానీయుడు వైవస్వతమనువు స్థాపించిన కాలమున ఆకులాచారములవలన అనేకశతాబ్దములవరకును సంఘమునకు లాభకరముగ నుండెను కాని ఆకులాచారములు నేడు సంఘమునకు అభ్యంతరములై సంఘాభివృద్ధిని వక్రతిపరచుచున్నవి. బ్రాహ్మణ శూద్ర నామములు ఇప్పుడేమాత్రమును బ్రాహ్మణుని, శూద్రుని లక్షణములను గాని, వృత్తులనుగాని సూచించుటలేదు. నేడు హిందువులను బ్రాహ్మణులని శూద్రులని ప్రత్యేకముగ వ్యవహరించుట వికృతమైనది. అబ్కారి కంట్రాక్టరులు, తప్పుసాక్ష్యమిచ్చువారు, సేద్యముచేయువారు, వర్తకులు, ధనస్వాములుగను, శాస్త్రులలో ప్రభుత్వ కార్యనిర్వాహక సభ్యులు, రాజులు జమీందారులు గురువులు మన ది. బ. వేంకటరత్నంనాయుడుగారు, బాబు భగవాన్దాసు సర్ జె సి. బోసుల వంటి బోధకులును గలరు. బీద వారికి అప్పిచ్చి వారిని కొల్లగొట్టి వారి కుటుంబములను నిర్మూలముగ గావించెడి బ్రాహ్మణులను కొందరను నెరుంగుదును. అబ్రాహ్మణులే అద్వైతము, అహింస, అనునీతులను చెప్పుచుందురు. ఈనిజమగు వర్ణసంకరము కేవల రక్తసంకరమునకన్నను నీచమైనది. హిందూసంఘమున మతబోధకులుగ ప్రసిద్ధిజెందిన కేశవచంద్రసేను, వివేకానంద, సర్ జె. సి. బోసు, సర్ పి సి. రే, గాంధియోగి, ప్రొఫెసరు వేంకటరత్నం, రామలింగస్వామియోగి, బాబుభగవాన్దాసు మున్నగు మహనీయులు జన్మతః బ్రాహ్మణేతరులైనపుడు బ్రాహ్మణేతరులలో ఏకొలదిమంది మాత్రమే అట్టివారుందురని వాదించుట వ్యర్థప్రసంగముగ నుండును. మనము కలియుగమునందున్నాము. మానవుని పరిణామము ననుసరించి మన సంఘాచారములను సవరించుకొనుచుండవలెను. నాలుగు యుగములందును, ఆయాపరిస్థితులనుబట్టి భగవంతుడే తన యాకృతిని తనదేహమును మార్చుకొనెనని మన మెరుంగుదుము. కలియుగమునందు జపతపములను గావించుటకు జన్మతః శూద్రుడైనను అనర్హుడు కాడని ఉత్తరరామాయణమునుబట్టి మనము స్పష్టముగ గ్రహించుచుంటిమి. బ్రాహ్మణత్వమునకు బుజు ప్రవర్తనయేగాని పుట్టుకయును, సంస్కారమును వేదపఠనమును గావని మహాభారతము తెలుపుచున్నది. మనువు చెప్పినదేమి? "విద్యావిహీనుడైన బ్రాహ్మణుడు కొయ్యయేనుగు తోలుజింక, వంటివాడు. బ్రాహ్మణుడు విద్య నభ్యసించి మతబోధయందు కాలము గడుపక ఇతరవృత్తులందు ప్రవేశించెనేని ఆ జన్మమునందే బ్రాహ్మణత్వమునకు అనర్హుడు,

శూద్రునకు పుట్టుకవలన బ్రాహ్మణుడును, బ్రాహ్మణుడు ప్రవర్తనము వలన శూద్రుడును అగుచున్నారు. ఈక్రమమే క్షత్రియునికిని, వైశ్యునికిని గూడ అన్వయించును. ముఖ్యముగ యోగ్యతయు గావించు నట్టి ప్రవర్తనగాని పుట్టుకగాదు." బ్రిటిషు మదరాసు రాజధాని యందు నిజముగ బ్రాహ్మణులని వ్యవహరింపదగిన వారు ఒకవందమంది యైనను, కలరని నాకుతోచదు. స్వదేశసంస్థానములుగాక, బ్రిటిషు మదరాసురాష్ట్రమున సుమారు 3 కోట్ల ముప్పదిలక్షల మంది హిందువులు ఉన్నారు. వారిలో జన్మతః 1 కోటి అర్ధలక్షలమంది బ్రాహ్మణు లున్నారు. వృత్తినిబట్టి 1½ లక్షమంది బ్రాహ్మణులు ఉన్నట్లు మదింపువేయబడినది. కాని వీరిలో వంటవారు, దేవాలయములలో చాకిరి చేయువారు, పురోహితులు, తాము చదువు మంత్రముల యర్థముల తెలిసికొనక అక్రమముగ నుపయోగించెడి పంచాంగపు బ్రాహ్మణులు, భిక్షమెత్తుకొనువారు గలరు. ఉపాధ్యాయులలో జీతమునకై కాలముగడపువారు ప్రాథమికవిద్యాలయములందలి యుపాధ్యాయులు గలరు. వీరిని తక్కువతరగతి వైశ్యులనుగ పరిగణింపదగును. వీదరికమునందే యుండవలెనని ప్రతిజ్ఞగొని ఏపనిదినమునకు భోజనము కన్న నెక్కువపదార్థములను సేకరించుకొననివారు, పరార్థపరులు, సేనాపరాయణులు సుమారు వందమందికన్న ఎక్కువలేరు. ఈ వందమందిలోను అనేకులు జన్మతః బ్రాహ్మణులు.

జన్మమా, ప్రవర్తనయా?

మన మందరమును మొదటిలేక స్వాయంభువమను సంతతివారము. ఒకమనువువెంబడి మరియొక మనువు వరుసగ వచ్చుచు ప్రత్యేక జాతిని ఏర్పరుచుకొనుచుండెను. మనము ఆర్యులము. 7-వ లేక వైవస్వతమనువు సంతతి వారము. చైనా, బర్మా, జపానులందుండెడి జాతుల ఆదిస్థాపక ఆదిపురుషుడు చాక్షుషమనువునుండి వచ్చినవాడే ఈ వైవస్వతమనువు. కనుక మనమందరమును మానవులము, ఒకేరక్తము, మన నాళములందు ప్రవహించుచున్నది. కులము మొదటలేదని పురాణములయందే స్పష్టము గావింపబడినది. ఈ కులము అవసరముబట్టి మొదట త్రేతాయుగమున ప్రారంభమయ్యెను. కలియుగమునందు మానవుని నిజకులమును కనుగొనుటకు స్వభావము, జ్ఞానము, వృత్తినే ఆలోచింపవలెనని మధ్యకాలపు మహనీయులును సిద్ధాంతీకరించుచుండిరి. ప్రస్తుతకాలమున మదరాసురాజధానిలోని హిందువు లనేకులు స్వభావమును బట్టియు, వృత్తిని బట్టియు వైశ్యులు. వారిని బ్రాహ్మణులని గాని శూద్రులనిగాని పిలుచుట చోద్యముగ కన్పించును. వైశ్యులము కాబట్టి మనకు ఉపనయనమును, గాయత్రి గలవు. మొదల్యారులు, పిళ్లెలు, నాయడులు, కమ్మలు, రెడ్లు, అయ్యర్లు, అయ్యంగార్లు రావులు, ఆచార్యులు అందరును చాలవరకు వైశ్యులే. అయినను కోమట్లలోనివారికి గూడ వైశ్యులని వ్యవహరించుకొనుట కధికారము లేకుండునటుల కొందరు బ్రాహ్మణనామధారులు సన్యాసు లని వ్యవహరింపబడెడు వారిచే శ్రీముఖముల బంపునటుల చేయుచున్నారు.

మదరాసు హిందువులు శూద్రులని వ్యవహరింపదగినవారు 3 కోట్ల 8 లక్షలలో 2 కోట్లమంది యున్నారు. శూద్రుడనుపదమునకు ఒక గొప్ప అర్థమును, ఒకతక్కువఅర్థమును గలవు. స్పష్టమైనభక్తితో కొలుచువాడు శూద్రుడని గొప్పభావము. ఎట్టిగుణవృత్తి నిక్కలమ స్వతంత్రాలోచనము లేక సేవాదాస్యము ననుసరించిన పనులను చేయువాడు శూద్రుడని తక్కువభావము. అట్టిశూద్రులు ప్రస్తుతము చాల కొలదిమంది మాత్రమే యున్నారు. నేను పైన ఒకచోట చెప్పినటుల హిందువులనేకు లెక్కుమ, కులమును బట్టియేమైన వైశ్యులు. నామిశ్రులు వి. గోపాలకృష్ణయ్య (తిరువనంతపురం రిటైర్డుజడ్జి) సర్ శంకరనాయరుల వంటి వారిని శూద్రులని వ్యవహరించుట అసహ్యము, అవమానకరము. తిరువాన్కూరు కోర్టులలో సాక్ష్యమిచ్చుటకు ఎవరైన నాయరులు వచ్చినపుడు, వారిని వాదిప్రతివాదులు శూద్రులుగ భావింప బడుచున్నారు. నిమ్నజాతులలో ననేకులు స్వభావము, వృత్తినిబట్టి వైశ్యులుగ పరిగణింపబడదగినవారు ఉన్నారు. మదరాసు సెన్సు రిపోర్టును బట్టిచూడ, 1000 మంది పంచములలో 320 మంది భూస్వాములుగను రైతులుగను నున్నారు. ఈ 320 మందియు గాయత్రీమంత్రము నేర్చుకొనుట కర్హులు. భాగ్యమువలన నైతికాభివృద్ధి కర్హులగుచున్నారని ఏసుక్రీస్తు చెప్పియుండెను. భాగ్యవంతులందు కన్న బీదవారియందు నిమ్నజాతులయందు సుగుణములను వెదకుటకు ప్రయత్నింపవలెనని సి. ఎఫ్. ఆండ్రూసుగారు తెలిపియుండిన యభిప్రాయముతో నేను ఏకీభవించుచున్నాను. మానవసంఘాభివృద్ధికి నాలుగుకులములును అవసరమనుట నిర్వివాదాంశము. ఒక్క కృతయుగమునందుమాత్రమే ఎట్టిభేదములును లేక వేలకొలది సంవత్సరములకాలము సుఖముగ గడచెను. నాలుగు కులములకును ముఖ్యముగ నుండెడి గుణములు నాలుగు గలవు. వానిని అన్నిటిని జనసముదాయములాభినిమిత్తమై యుపయోగింపవలెను. రాజసము అధికమై, ఆస్తికొరకై ఆకాలమునందు దగినట్లు ఒకకులము అపకారమునకు పూనుకొని ఇతరకులములను నణచుటకు ప్రయత్నించుచుండును. ఈకలియుగమునందు, పోరాటములు, పోటీలు ఎక్కువగ నుండునపుడు సహకారము, సమానత్వముమీద నాధారపడెడి ఒకేకుల ముండవలెను. కలియుగమునందు రెండేరెండు కులము లుండవలెనని తమిళయోగిని అవ్వయారు చెప్పెను. స్వార్థత్యాగము గావించువారు ఇతరుల కొరకువారు ఒకకులము. రెండవకులమువారు తక్కువకులము. స్వలాభపరులు, భోగులు. భారతదేశమున లక్షలకొలది సన్యాసనామధారు లున్నారు. వారిలో ననేకులు గంజాయి, నల్లమందు, సారాయి, మున్నగుదురభ్యాసములకు లోనై తక్కువ కులమునం దుండదగినవారు. వీరు తమ మాంద్యమును వదలి భారతదేశమునకు లాభకరముగ నుండునటుల చేయుట మనకర్తవ్యము. ప్రస్తుత మందు వందలకొలది భేదములు ధర్మమాత్రముల నాధారపడి యుండుటలేదు. చాలవరకును అవి సంఘవైకల్యమును సూచించును. స్వార్థపరులు స్వార్థరహితులు ధర్మమార్గావలంబనులు అధర్మప్రవర్తకులు అను రెండు తెగల కనుగొనబడగును.

ఈ కులములను గూర్చి ఇంతదూరము చర్చించినందులకు మీరు నన్ను క్షమింతురు గాక. హిందూసంఘములోని దురాచారము లన్నియు నీకులభేదములపైననే ఆధారపడియుండును గావున దీనిని పరిష్కరించిన గాని ఆగురాచారములు తొలగవను సదుద్దేశ్యముతోనే నట్లు చేయవలసి వచ్చెను.

హిందూస్త్రీలు

నేను సూచించిన అయిదు ముఖ్యాంశములలో హిందు స్త్రీల నుద్ధరించుట రెండవది. వ్యవసాయము కూలిపనిచేసి జీవించు కుటుంబములలో స్త్రీలుకూడ పనిచేయవలసినవారగుటచే నితరతరగతుల వారికన్న వారిలో పురుషులకును స్త్రీలకును సమానముగు స్వాతంత్ర్యము లున్నవి. విద్యావిషయములందును, సాంఘికవిషయములందును, ఆధ్యాత్మిక విషయములందును పురుషులతోబాటు స్త్రీలుకూడ అభివృద్ధిగాంచుట యావశ్యము. కేవలము పురుషులఅభివృద్ధివల్లనే మన కోరికలన్నియు నీడేరజాలవు. స్త్రీలు అన్ని విధముల నభివృద్ధిగాంచుట సంఘమునకే లాభకరమగును. ఉత్తర హిందూస్థానమున వాడుకయందున్న ఘోషాపద్ధతి అంతమొందవలెను.

బాల్యవివాహము

బాల్యవివాహమును గురించి మార్గరెటు కజిన్సు సతి ఈక్రింది విధమున వ్రాసియుండెను:—బాలికలు రజస్వల కాగానే వారిని తల్లులుగ మార్చుచు సంసారభారమును తలకు చుట్టి విద్యావిషయములందు గాని మరి ఇతరవిషయములందు గాని వృద్ధిగాంచుటకు అవకాశమియ్యకుండుట విపరీతముగ నున్నది. పది పండ్రెండు సంవత్సరములు నిండగానే బాలికలు పాఠశాలలకు పంపబడరు. అదిమొదలు రజస్వల అగునంతవరకు ఇంటియందు ఖైదువలె నుంచబడుదురు. వంటచేయుట తప్ప మిగిలిన ఎట్టివిద్యయందు ఆబాలికలకు శిక్ష ఇయ్యకూడదు. కొన్ని కొన్ని కుటుంబములలో బాలికలు చదువుకొనుట సంగీతము నేర్చుకొనుట తప్పుగ భావింపబడుచున్నది. గడపదాటి వెలుపలకు పోగూడదు. దేహపరిశ్రమ ముండదు. ఎవరో ముద్దుబాలికలుతప్ప ఇతరులు ఎట్టి విపరీత నిర్బంధములవల్ల ఉత్సాహహీనులై క్రమముగ వివేకము నాత్మబుద్ధి లేనివారయ్యెదరు. మతముపేరుచెప్పి పౌరులు హింసింపబడుచున్న విధముననే పాతివ్రత్యమను పేరిట హిందూమహమ్మదీయ స్త్రీలు అణగద్రొక్కబడుచున్నారు. దేశాభివృద్ధికి కాని జ్ఞానాభివృద్ధికి గాని ఎట్టి అవకాశము లేదు. చదువుటకు అవకాశముండదు. ఇతరులతో మాటాడుటకు అవకాశములేదు. కడకు శుభ్రమగుగాలిని పీల్చుటకుగూడ వీలు లేదు. జీవితమునందు అనుభవములవల్ల జ్ఞానము పొందుటకు అవకాశము లేక ఎట్టి స్వాతంత్ర్యములేక వ్యర్థమగువిధమున జీవితములను గడపుచుందురు. సిగ్గువల్లను భయమువల్లను పీడింపబడుచు, పరిచయములేని భర్తనుకూడి స్త్రీలు, 'వంశోద్ధారకమగు ప్రథమగర్భమును దాల్చుచున్నారు."

పురుషులు స్త్రీలకు తోడ్పడుట అవసరము. కాని వారిని అనవసరముగ పీడింపక వారి అభివృద్ధివిషయమై కొంత సానుభూతి చూపిన చాలునని వివేకానందగారు చెప్పియుండిరి. శాంతము, ఓర్పు, తుదవరకు ఉత్సాహము పట్టుదల మనస్త్రీలకు సహజగుణములుగ నున్నవి. క్షమ, స్మృతి, ధృతి, ఇవి స్త్రీలయందు మూర్తీభవించి యున్నవని భగవద్గీతయందు 10 వ అధ్యాయమున శ్రీకృష్ణుడు చెప్పియుండెను.

వివాహసమస్య

ఒకభర్తకు ఒకభార్యయుండుట ఈకాలమునకు అన్నివిధముల నున్నతాదర్శమై యున్నది. విద్యాభ్యాసము ముగించిన యువకుడు స్త్రీలకు కావలసినవిద్య పొందిన యువతిని పెండ్లాడుట శ్రేష్ఠమగు వివాహము. వంశమును వృద్ధిచేయుట దేహమును ఆత్మను పరిశుభ్రముగ నుంచుకొనుట ఇవి ధర్మబద్ధమగు పుణ్యకార్యములు. పురుషులు స్త్రీలు భిన్నదృష్టులు గలవారగుటచే వారిరువురును కలసి సాంఘికఆధ్యాత్మిక మతవిషయక సంసారధర్మములను నిర్వహించుట వివాహముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఇంద్రియసుఖములు ధర్మవిరుద్ధములు కావు. స్త్రీలు పురుషులు సమానహక్కులు బాధ్యతలు గలవారై సంసారధర్మమును గ్రహించుటను వివాహకార్యము సూచించుచున్నది. పూర్వకాలమున మహాత్ములు వీరులు సంపూర్ణవిద్యావంతులగు స్త్రీలకు పుట్టియున్నారు. పురుషుని గర్వమువల్లను స్వార్థపరత్వమువల్లను స్త్రీలు అణగద్రొక్కబడుచున్న ఈకాలమునందు ఒక్కవీరునినైనను మనము చూచుట లేదు. ఈ విపరీతపరిస్థితులకు కారకులు మనమే యగుటచే ఈ విపరీతఫలితముల నంతమొనరించుశక్తి మనకున్నదని అనిబిసెంటుగారు చెప్పియుండిరి. ఇదంతయు కర్మఫలితమని దురభిప్రాయపడుట తప్పు. ఈ విషయమై సర్. జానువుడ్రాఫ్ గారు చెప్పినమాటల నీదిగువ నుదాహరించుచున్నాను.—"పురుషులు స్త్రీలు మహాశక్తి గలవారు. వారికిగల సంకల్పబలము ననుసరించి వారిశక్తి వికసించుచుండును. మన మెట్లుండవలయునని సంకల్పించుకొనెదమో అట్లే మనముండగలము. మనము మహాశక్తియం దొకభాగమని ప్రతివారు గ్రహించిన అద్భుతమగు ఫలితము ఏర్పడును."

వివాహమంత్రములందు వరుడు కన్యను ఈక్రిందివిధముగ బోధించును:—

"గృహమునకు అధికారిణిగ నుండుటకై నీవు నీ గృహమునకు పొమ్ము. గృహాధికారిణి యగుటచే మతధర్మముల కొనసాగింపుము. మన మిరువురము గలసి ఏడడుగులు నడుచుటచే మనమిరువురము సంసారమునందు భాగస్థులమైతిమి. నిన్నువిడిచి నేను నన్నువిడచి నీవు వేఱుగనుండుటకు వీలులేదు. మన మిరువురము కలసి యుండెదము. అన్యోన్యప్రేమతో అన్యోన్యమైత్రితో కష్టసుఖములను కలసి అనుభవించుచుండెదము."

ఆహారము, పానీయము, దాంపత్యము

ఇది మూడవ విషయము. స్వల్పమగు అల్కహాలుతో కూడిన మద్యము పాశ్చాత్యులకు అపరిశుద్ధమగు పానీయము కాజాలదు. కాని అనాదినుండి మద్యమును నిషేధించుచున్న కుటుంబమునకు చేరిన మహమ్మదీయునకు అది అపరిశుద్ధమగుపానీయ మగును. ప్రాచీనకాలమునుండి.

మద్యపానమును నిషేధించిన బ్రాహ్మణుల కది అపరిశుద్ధమగుపానీయము. అపరిశుద్ధమగు పానీయములను మత్తుకలుగజేయు గంజాయి, నల్లమందు, వీటిని ఋగ్వేదమునందలి మంత్రములు నిషేధించుచున్నవి. పొగాకు కూడ అపరిశుద్ధమైనదే. దేహమునందు తమోగుణమును వృద్ధిచేయునది అపరిశుద్ధమైనదిగ గ్రహింపవలెను. ప్రాణాధారమునకును ప్రాణబలము నకును గాక కేవలము జిహ్వేంద్రియచాపల్యమునకు తిను ఆహారమే అపరిశుద్ధమని చెప్పవలసియున్నది. రజోగుణమును వృద్ధిచేయుపానీయము కొంతవఱకు అపరిశుద్ధమైనదనియే చెప్పవలసియున్నది.

పైని వివరించిన సూత్రములను ఆధారముగగైకొని శుభ్రమగు ఆహారమును పానమును గ్రహించుచు దేహమును శుచిగనుంచుకొనుట అవసరము. ఆహారవిధానమునందు అకస్మాత్తుగ మార్పు కలుగజేసిన ఇబ్బంది కలుగును. మద్యపానమునందలివిషమును వెలుపలికి తఱిమివేయుటకై దేహమునందలి శుభ్రమగు రక్తము ప్రయత్నించుచుండును. మద్యపానము అధికమైన రక్తముచేయవలసిన యీపని మరింత అధికమై దేహదార్ఢ్యమునకు వినాశకరమగును. ఇంతేకాక ఆధ్యాత్మికవినాశము నకు ఆధారభూతమగు రక్తనాళముల పటుత్వమును మద్యపానము క్షీణింపజేయును. రాజయోగము నభ్యసింపదలచినవారు మద్యమును సంపూర్ణముగ విసర్జింపవలెను. ద్విజులు (బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యులు) తెలియక మద్యము రుచిచూచిన నైన నూతన యజ్ఞోపవీతములను ధరించవలయునని మన ధర్మశాస్త్రమునం దున్నది.

దృష్టిదోషము

ఆహారవిషయములందుకూడ ఈసూత్రములే అనువర్తించును. మాంసశాకాహారములందేవి అపరిశుద్ధములో మనధర్మశాస్త్రమునందును ఇతర స్మృతులందును వివరింపబడినది. ఉల్లిపాయలు మున్నగునవి తమోగుణమును, మిరపకాయలు మున్నగునవి రజోగుణమును వృద్ధిజేయును. సత్త్వగుణప్రధానులు, రజోగుణప్రధానులు, తమోగుణ ప్రధానులు ఇష్టపడు ఆహారము భగవద్గీతయందలి 17 వ అధ్యాయమున వివరింపబడినది. పాసిపోయిన ఆహారము చల్ది ఆహారము తమోగుణమును వృద్ధిచేయును. శుభ్రమైనవియు, రుచితోగూడి నవస్తువులు సత్వగుణమును వృద్ధిచేయును. భక్తితోను ప్రేమతోను ఇయ్యబడుఆహారము శక్తిగలుగజేయును. తనపై భక్తిగలశూద్రసేవకునిచేతి ఆహారమును బ్రాహ్మణుడు భుజించుట తప్పుకాదు. దక్షిణదేశమున ఆచరణయందున్న దృష్టిదోషసిద్ధాంతము శాస్త్రసమ్మతము కాదని చెప్పవలసియున్నది. ఈ ఆచారము వివిధసంఘములందలి విభేదములను అధికముచేయుచున్నది. పూర్వాచారపరాయణులగు బ్రాహ్మణులకన్న కొంతమంది ఆంగ్లేయులెంతయో పరిశుభ్రముగ నుందురు. పూర్వాచారపరాయణులగు బ్రాహ్మణులు కొందఱు అపరిశుద్ధమగుదుర్వాసనతో కూడిన నీటితో ముఖప్రక్షాళన మొనర్చుకొని స్నానముచేసి వీధులయందొకవంక నడిచిపోవుచుండుట ఆశ్చర్యము కలుగజేయుచున్నది.

ఇవన్నియు మతసాంప్రదాయముల భావార్థమును గ్రహింపక కేవలము కర్మకాండతో తృప్తిపడుటవల్ల కలుగు అనర్థములు. క్రియమీద దృష్టియేగాని ఫలితముపై దృష్టిలేదు. స్నానముచేయుట ముఖ్యముగ పరిగణింపబడుచున్నది. కాని దేహశుచి ప్రధానముగ భావింపబడుచున్నది. మతాచారములు సాంప్రదాయములు ఇట్లు విపరీతముగ వ్యాపించుటను పూర్వమునుండియు భక్తులు ఖండించుచుండిరి. దేవాలయములందు దృష్టిదోషముగాని పంక్తిదోషముగాని లేదు. దేవునికి నివేదింపబడిన ఆహారము ఇతరజాతులవారిచే స్పృశింపబడినను పరిశుద్ధమైనదిగనే పరిగణింపబడుచున్నది. పైన సూచించినవిధమున మతాచారములు విపరీతముగ అవలంబింపబడకుండుటకై వట్టిపద్ధతులు ఏర్పడినవి. దేవాలయములం దాచరణయందున్న పద్ధతి గృహములందుగూడ అవలంబించుట తప్పుకాదు. వైష్ణవులందు ఈ వైపరీత్యము అధికముగ నున్నది.

ప్రాగ్దేశకొఱకు పాశ్చాత్యులు ఆదివారమును ప్రత్యేకించినారు. ఆదివారము నాటి శక్తి శరీరాయాసము కడపటివఱకు జీవితమును ప్రోత్సహించుచు పుణ్యప్రవర్తనమునకు మార్గదర్శిగనుండవలయునను ఉద్దేశముతో ఈ ఆచారము ఏర్పడినది. కాని ఆదివారమునకు ఇతరవారములకును సంపూర్ణముగ భేదముండవలయునని కాని ఇతరవారములందు తప్పుచేయవచ్చునని గాని ఉద్దేశము కాదు ఇట్లే దేవాలయములందు అవలంబింపబడు పద్ధతులు మనకు ఆవశ్యములు. గృహమునందుకూడ అవలంబింపదగినవి కాని వేఱులేదు

ఇతరవర్ణములవారిచ్చు ధనమును పుచ్చుకొని ఆహారము తిను బ్రాహ్మణుడు, ధనమిచ్చువారుచూచిన దృష్టిదోషమేర్పడునని తలచుట విపరీతముగ నున్నది. పరస్పరప్రేమవల్లను భగవన్నామోచ్చారణవల్లను వ్యక్తులు తమ పవిత్రతను కాపాడుకొనవచ్చును.

దాంపత్యము

స్త్రీపురుషసంబంధ పవిత్రతను గురించి కొంత చెప్పుట అవసరము వ్యభిచారము 3 విధములు. కామముతో పరస్త్రీని చూచుట కూడ వ్యభిచారమగుచున్నది. మనసునందు వ్యభిచారచింత గలుగుట కూడ ఒక విధమగు వ్యభిచారమని క్రీస్తు చెప్పినారు. స్త్రీపురుష సంబంధములందు పవిత్రత కాపాడుకొనవలయుననిన శుభ్రమగు ఆహారము పానము గ్రహించుటు, తగువిధమున దేహదార్ఢ్యమును కాపాడుకొనుటు, సృష్టేంద్రియములపట్ల గౌరవభావ ముంచుకొనుట అవసరము. కామోద్రేకమును అణచుకొనుటకు శక్తిలేనపుడు వివాహమాడుట శ్రేష్ఠము. వివాహ ఉద్దేశమును ముందే వివరించితిని. కొన్ని తిథులయందు దంపతుల సంయోగమును మనశాస్త్రములు నిషేధించుచున్నవి. భార్య గర్భము దాల్చినపిమ్మట స్త్రీపురుషసంబంధము విసర్జనీయము. "స్వస్త్రీగమన మపి పరిసంఖ్య" అని చెప్పబడినది. వేదమునందు సూచింపబడిన జీవబలి, సురాపానము, స్త్రీపురుషసంబంధములు అపూర్వవిధులు కావు. కేవలము పారిసంఖ్యవిధులు. ఉద్రేకమును ప్రతిఘటింప శక్తిలేని మానవులకొరకు ఈవిధులు ఏర్పరుపబడినవి కామమును అణగద్రొక్కుటకు వీలులేకుండిన, దుర్వ్యాపారమువలన మానవుడు అధోగతిపాలు గాకుండుటకై వివాహపద్ధతి ఏర్పఱుపబడినది. కొంతమంది

తమజ్ఞానమును దుర్వినియోగ మొనర్చి కేవలము తుచ్ఛమగుఇంద్రియసుఖ మును సంపూర్ణముగ అనుభవించుటకు ప్రయత్నించుచుందురు. ఇట్టి వారు జంతువులకన్న అధములు. జంతువుల కొక కాల ముండును.

పశుప్రవృత్తి

సంఘమందలి దుష్ప్రవర్తనములు ప్రపంచమునందలి అన్ని దేశ ములందును అధికమగుచున్నవి. హిందూసంఘమున వ్యభిచారమే వృత్తి గాగలజాతి యొకటియున్నది. ఈసమస్యక్లిష్టమైనది. ఇట్టి విషయములను మఱుగునందుంచుటవల్ల లాభము కలుగదు. ఈవిషయములను ప్రస్తావిం చుటకూడ తప్పనికొందఱు అభిప్రాయపడుచున్నారు. దేహదార్ఢ్య మును శుచిత్వమును కాపాడుట కేర్పడిన ఉపనయనము బ్రహ్మచర్య జీవితము ప్రస్తుతము నిష్ప్రయోజనమై కేవలము క్రియాకలాపముతో ముగియుచున్నది. సంఘమునందలి ఈలోపములు దోషములు అంత మొందించుటకు శక్తినియ్యవలయునని భగవంతుని కోరుచున్నాను. ఈ విషయమై ఎట్టిసలహా ఇచ్చుటకు నాకు శక్తిగాని అనుభవముగాని లేదు. సాంఘికదుర్వ్యాపారముల తీవ్రతను తగ్గించుటకు వ్యభిచారమే వృత్తిగ నుంచుకొను జాతి నొకదానిని ఏర్పఱుచుటవల్ల లాభముండునని పూర్వము కొందరు అభిప్రాయపడిరి. ఏవగింపు గలిగించు ఈసూచన నిష్ప్రయోజనమని అనుభవమువల్ల స్పష్టమగుచున్నది. దక్షిణఇండియాలో కొంతమంది భోగముజాతివారు తమవృత్తిని విడనాడి వివాహము చేసికొను టకు యత్నించుచున్నారు.

ప్రస్తుత మిట్టివివాహములు అధికముగ జరుగుచున్నవి.

డాక్టరు గౌరుగారి చట్టము ననుసరించి ఇట్టి వివాహములు చట్ట సమ్మతము లగుచున్నవి. భోగముజాతివారు బాలికలను దత్తుతీసికొను టను కొంతవఱకు నిషేధింపవలెను. ఇట్టి సదుద్దేశముతో ఎవరైనను ఒక బిల్లు నుపపాదింప నుద్దేశించిన పూర్వాచారపరాయణు లందఱు గొల్లని గోలపెట్టెదరు. రజస్వలావివాహమును చట్టసమ్మతి మొనర్ప గౌ॥ శాస్త్రిగారు యత్నింపగ మతసాంప్రదాయములు ధ్వంసముచేయ బడుచున్నవని పూర్వాచార పరాయణులు గొప్ప ఆందోళన మొనర్చిరి.

పూర్వాచారములనుండి తప్పించుకొనుట కష్టముగ నున్నవి.

ఈ విషయమై ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగరు డిట్లుచెప్పెను:—

"ఆచారమా! నీబలము అద్వితీయమైనది. నీశక్తికి అంతులేదు. శాస్త్ర ప్రమాణముకన్న నీకు ఎక్కువ అధికార మున్నది. క్రమము అక్ర మము అను విచక్షణ నీకు లేదు. ఆచారము శాస్త్రమునకు విరుద్ధముగ నున్నను ఆచారమే పూర్వమగుచున్నది. మతసాంప్రదాయములను తిరస్కరించినవారు ఆచారబద్ధులైనంతమాత్రమున సంఘమునందు గౌర వింపబడుచున్నారు. శాస్త్రములగౌరవము అంతమొందినది. సోదరు లారా! ఈవైపరీత్యమును అంతమొందింప మీరు ప్రయత్నింపవలెను. శాస్త్రములను ఆధారముగ గైకొనుడు. చాలకాలమునుండి ఆచరణ యందున్న చెడువాడుకలను అంతమొందింపుడు. ఈ ఆచారములవల్ల మనము తప్పుదారులయందు ప్రవర్తించుచున్నాము. భర్తృవిహీనలపట్ల కఠినమనస్కుల మగుచున్నాము. యుక్తాయుక్తవిచక్షణ లేక పుణ్య పాపపరిశీలనము లేక ఇట్లు ఆచారమునకు దాసులమై యుండుట హేయము.

విదేశప్రయాణము

హిందువులప్రాచీనచరిత్రను, ఋగ్వేదమునందలి ఓడప్రయాణ ములవర్ణనలను, అరేబియా, సిరియా, పర్షియా దేశములకును భారతదేశ మునకుగల వ్యాపారసంబంధమును, చదువువారికి, హిందువులలో ముఖ్య ముగ వైశ్యులు ఓడప్రయాణముల చేయుచుండిరని స్పష్టముగ విదితము కాగలదు. విదేశములందు సంచరించిన సోదరవైశ్యులను నేటి వైశ్యులు వెలిపెట్ట జూచుట విపరీతముగనున్నది. విదేశములు మోటుస్థితిలో నుండి నపుడు, నాగరకులగు హిందువు లచ్చటకు వెడలి కొన్నిదినము లుండి నివాస మేర్పరుచుకొనుట ఏవగింపబడుచుండెను. పూర్వకాలమున హిందూరాజు లనేకులు సముద్రముల దాటి దిగ్విజయయాత్ర సల్పు చుండిరి. శ్రీకృష్ణభగవానుడుకూడ తన మనోహరమగు ద్వారకానగర మును సముద్రమధ్యమున కట్టించుకొని ఆరోగ్యవసతుల నన్నిటిని ఒప్పి యుండునట్లులు ఏర్పాటుచేసెను. ఎవరైన ఆయనను చూడవల సినచో, వారు సముద్రమును దాటవలసి యుండెను. బ్రాహ్మణోత్తము లట్లే చేయుచుండిరి. ఒక్కశిశుపాలుడుమాత్రము శ్రీకృష్ణుడు సము ద్రమధ్యమున నివాస మేర్పఱుచుకొని సంరక్షించుకొనినందులకు ఆయన నాక్షేపించెను మోటువిదేశములకు బోయి శాశ్వతమగు నివాస ముల నేర్పరుచుకొనిన కొన్ని ఆర్యకుటుంబములు తమవ్యక్తిత్వమును, తమనాగరకమును పోగొట్టుకొనినందున, మధ్యకాలమున సముద్రప్రయా ణము నిషేధింపబడెను ఇప్పుడు ఇంగ్లాండు,అమెరికా, జపానువున్నగు విదేశములందు భారతదేశమునందు కొన్ని కొన్ని భాగములందు నాగరకత హెచ్చుగ నున్నది. గతశతాబ్దమధ్యమునుండి సుమారునది సంవత్సర ములక్రిందటివఱకును, వివేచన లేనియువకులకు విదేశములకు వెడలుట వలన జాతీయతకు విశిలత్వము గలుగునను భయ ముండెను. కాని ఇప్పు డావిధముగ భయపడవలసినయవసరము లేదు.

మీరుమిక్కిలి కొంతకాలము దేశమును విడిచి విదేశములకు వెడ లినయెడల, భారతీయుల దేశాభిమానము హెచ్చుననియు తలంపవచ్చు ను. గాంధి మహాత్ముడే విదేశములందు కొంతకాలము నివసింపక యుండిన, ఆయన ఇంతటి దృఢమగు దేశభక్తుడై యుండజాలడనియు నేను తలంచుచున్నాను. విదేశములందుండుటవలన హిందువులలోని యుపసంఘములకే యైకమత్యము గలిగినట్లుల, హిందువులును, మహమ్మ దీయులును భారతక్రైస్తవులును, కలిసి ఏకభావమున పనిచేయుదురు. ఏకోద్దేశ్యము ననుష్ఠించినగాని,ఒకేవిధముగ కార్యమునుసాధించుటయందు విదేశములందు జాత్యాధిక్యతభావమును గలిగియుండినపుడు ఆ భావ ములను ఎదుర్కొనుటయందుగాని జాతీయ ఐకమత్యము అభివృద్ధియగు చునే యుండెను. విదేశములందు కూడినవివిధమతస్థులకును అన్యోన్య మతసహనభావము, ఏర్పడెను. భారతీయులు విదేశములందు కూడి మన భారతమాతనుగూర్చి సంస్మరించుకొనినపుడుగాని, స్వదేశమునకు ప్రయాణము కావలెనను అభిలాష జనించినపుడుగాని, జాతి, మతభేద

ములు స్ఫురింపకుండెను. వంటపాత్రలను ముట్టరాదు, కపటాచారములు, అంటరానితనము మున్నగునవి విదేశయాత్రలవలన పోవును. విదేశప్రయాణము, మన పవిత్రదేశమునందలి భాగములకు వెడలుట మనమనోవికాసమునకు, మానవాళియెడ ప్రేమ మున్నగు గుణములకు తోడ్పడును. మనయువకులు విద్యార్థులు జపాను, అమెరికా, ఇంగ్లాండు దేశములకు బోయిరేని దేహకష్టమునెడల వారి కుండెడి నిర్లక్ష్యభావము మాఱిపోవును.

విదేశప్రయాణముల గావించినందులకు సంఘబహిష్కారణము గావించుట ఈకాలమున ఆత్మవినాశకరముగ నుండును. వివేకానంద స్వామిని మలబారు దేవాలయమునుండి వెడల నడిపినపుడు "ఈభాగము ఉన్మత్తులనివాసస్థానమని నేనూహింపనైతి" నని చెప్పెను. సర్ శంకరనాయరుగారు ఇంగ్లాండునకు వెళ్లినందున, ఆయనను మలబారు దేవాలయములలోనికి రానీయరు. భగవత్ప్రేరణగల మహనీయుండెవడైన విదేశములందు సంచరించి భారతదేశమున ప్రచారము గావించునపుడు, హిందువు లాయనను బహిష్కరించి వెడలగొట్టుదురా! ఇట్టి వైపరీత్యము లంతమొందుగాక! ఒక దేశమునుండి మరియొక దేశమునకు ఎట్టినిర్బంధములేక జనులు పోవుచుండుట తప్పని కొందరు వాదించుచున్నారు. ఆఫ్రికా, ఆస్ట్రేలియా అమెరికా దేశములందు శ్వేతజాతులవారు భారతీయుల రాకను నిషేధింపవచ్చును. కాని అన్నివిషయములందును తెమర్చుము ప్రకటించుట భారతీయుల లక్షణము. నాకు రాజకీయ విషయములందు అధికముగ అనుభవములేదు. కాని దక్షిణాఫ్రికాయందు భారతీయులపట్ల ఆంగ్లేయులు అన్యాయముగ ప్రవర్తించుచున్నారని చెప్పి దక్షిణాఫ్రికా శ్వేతజాతులవారిపట్ల భారతీయులు అన్యాయముగను క్రమముగను ప్రవర్తించుట రాజకీయధర్మమైనను నేనాపద్ధతిని ఎంతమాత్రము ఆమోదింపను. పుణ్యభూమియగు భారతఖండము ఒక ప్రత్యేకప్రదేశము కాదు. దేవీస్వరూపము. ఆదేవికి అందరిపట్లను అవ్యాజమగుప్రేమ గలదు. శ్వేతజాతులవారైనను భారతదేశక్షేమముకోరు ఆండ్రూసు, నివేదిత, బెసాంటు మున్నగువారిపై భారతమాతకు అధికమగుప్రీతిగలదు. ఇట్టివారీదేశమునం దుండుట అన్నివిధముల భారతదేశమునకు లాభకరము. కావున నే దేశవృద్ధి గాంచవలయుననియు, క్రమక్రమముగ ప్రపంచమునందలి అన్నిజాతులవారికిని ఐకమత్యము కుదురునట్లు భగవంతు డనుగ్రహించుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాను.

నిమ్నజాతులు

ఇంక నిమ్నజాతులవిషయమై కొంత చెప్పెదను. దివ్యజ్ఞానసమాజస్థాపకులలో నొకరు నిమ్నజాతుల అభివృద్ధికి నధికముగ పాటుపడుచుండిరి. మానవులలో కడపటి తరగతులకు చేరిన జాతులవారిని సంరక్షించుట, అభివృద్ధికి దెచ్చుట పరమేశ్వరారాధన యగుచున్నదని క్రీస్తు చెప్పెను. మహమ్మదుప్రవక్తకూడ ఇట్లే చెప్పియుండెను. క్రైస్తవ మహమ్మదీయ మతగురువులు, ఆర్యసమాజ, బ్రహ్మసమాజములకు చేరినవారు, ఇతరసేవకసంఘములు నిమ్నజాతులయభివృద్ధికి నధికముగ పాటుపడుచున్నారు. నిమ్నజాతులకు విద్యగరపి వారితో కలసియుండుటవల్ల వారు వృద్ధిచెందెదరని నా మిత్రుడొకడు చక్కగ సలహా ఇచ్చియుండెను. ఎన్ని తరాతరములనుండి వారిట్లు అణగద్రొక్కబడియుండుటచే వారి కిప్పుడు మనసత్సంకల్పములందెట్టి విశ్వాసము లేకున్నది.

వ్యక్తులపవిత్రతను కాపాడుకొనుట యావశ్యకము కాని పవిత్రత చెడిపోవునను భయముతో సూర్యోదయము మొదలు మరల సూర్యోదయమువఱకు ప్రతిమనుష్యునకు దూరముగపోవుచు ఒకటే పిచ్చిభ్రమయే యుండుటవల్ల పవిత్రత క్షీణించునే గాని వృద్ధిజెందదు. అపవిత్రలగు ఇతర స్త్రీలను తాకగూడదని స్త్రీలు చీరకొంగులను దగ్గరకు లాగుకొనెదరు. బ్రాహ్మణులు వీథులందుపోవుచు మాలవారిని చూచిన కసరి దూరముగ పొమ్మనిచెప్పెదరు. ఇదంతయు తమపవిత్రతను కాపాడుకొనుటకు చేయుపనులు. కాని ఇట్లు చేయుటవల్ల వారు తమకోపము, సహనశక్తియు లేకుండుటను ప్రకటించుచున్నారు. కోపము సహనభావము లేకుండుట మిగుల అపవిత్రమగు గుణములని వారు గ్రహించుటలేదు. బ్రాహ్మణులు బ్రాహ్మణేతరులు నిమ్నజాతులను అలక్ష్యముచేసి పాపకర్మ మొనర్చియున్నారు. ఇందులకు పరిహారముగ వారు నిమ్నజాతులను వృద్ధికి తేకున్న భారతజాతి వృద్ధిచెందజాలదు. పూర్వాచారపరాయణులగు హిందువులు క్రైస్తవులను మహమ్మదీయులను తాకుటకు సంశయింపరు. కాని సంపూర్ణవిద్యావంతులును శుద్ధపవిత్రతగలిగి బ్రాహ్మణులను పోలియుండునట్టి తియ్యతెగకు చేరినవారిని దేవాలయముల సమీపమునకుగూడ రానీయరు. దేవాలయములందు దేవతలు ఇట్టిచర్యను ఎంతమాత్రము ఆమోదింపరని నేను నమ్ముచున్నాను.

సాంఘికసంస్కరణము

సాంఘికసేవ అవశ్యమనియు సంఘసంస్కరణ నిషిద్ధమనియు కొందఱు చెప్పెదరు. కాని యీరెంటికిని ఎట్టిభేదము లేదు. యజ్ఞము, దానము, తపస్సు అన్నివర్ణములవారు చేయవలయునని శ్రీకృష్ణుడు భగవద్గీతయందు చెప్పెను. మానవులకన్న అధికమగుశక్తి గల దేవతలకు చేయబడు పూజావిధియజ్ఞము. తోడివారికిని తమకన్న తక్కువతరగతులవారికిని చేయుసహాయము దానము. ఆత్మనిగ్రహము ఆత్మాభివృద్ధి కొఱకు చేయబడుసాధనము తపస్సు. అగ్రజాతులకును అంత్యజాతులకును సేవజేయుటకు ఈ ధర్మములు చెప్పబడినవే గాని వ్యక్తుల ప్రత్యేకలాభములకు గాదు.

నిమ్నజాతుల నుద్ధరించుట స్త్రీలను అభివృద్ధికి తెచ్చుట విద్య సంపూర్ణముగ వ్యాపించునట్లు చేయుట బ్రాహ్మణుల ధర్మము. దేవాలయాధికారుల ధర్మము మఠాధిపతుల ధర్మము. మఠాధిపతులు దేవాలయాధికారులు తమవద్దనున్న ధనమును సద్వినియోగ మొనర్చి ఇట్టి లాభకరమగు పనులు చేయకుండుట గొప్పతప్పు. నిమ్నజాతులయందు తెలివిగలవా రనేకులున్నారు. వారిని అణగద్రొక్కుట దేశమునకు అనర్థదాయకము.

నిమ్నజాతులవారికి హిందూసంఘమునం దెట్టిహక్కులు లేవు. దేవాలయములలోనికి వారు పోగూడదు. ఇట్టి పరిస్థితులలో నిమ్న

పొందిన నిమ్నజాతివారు హిందూసంఘమునందుండుటకు ఇష్టపడుటలేదు. హిందూమతమును కాపాడుటకు మతాచారములను కాలానుసరణముగ మార్చవలెను. నిమ్నజాతులనుభవించుచున్న అక్రమములను అంతమొందించుటయేగాని ఇతరమతములవారు హిందూమతమునందు చేరి హిందువులనిపించుకొనుటకు కూడ అవకాశమేర్పడవలెను.

నిజమగు మతశక్తి ఎంత క్షీణించునో మతాచారములు సాంప్రదాయములపై పట్టుదల అంతయధికమగును. క్రీస్తుపుట్టుటకు పూర్వము యూదులెట్లుండిరో హిందువులిప్పు డట్లున్నారు. హిందూపురోహితులు ధర్మమును బోధించు పురుషులుగారు మతాచారములను నిర్వహించు యంత్రములుగ నున్నారు. శాస్త్రముల భావార్థము ఎవ్వరు గ్రహించుటలేదు. ఆడంబరముతో గూడిన ఆచారములకు ప్రాముఖ్యమియ్యబడుచున్నది. నిజమగు ధర్మము, నిజమగుభక్తి, నిజమగు సత్ప్రవర్తనము కనపడుటలేదు. సాంప్రదాయక, ప్రాచీనాచారములు నిరంకుశముగ నున్నవి.

ఈ ఆచారపిశాచము ప్రేమ సత్యములను మ్రింగివేయుచున్నది. కావున నిజముగ సంఘమును సంస్కరింపవలయునని యర్థములేని ఈ సాంప్రదాయములను అంతమొందించి మానవ సౌభ్రాతృత్వము ఆధారముగ గైకొని నూతన సాంప్రదాయములను స్థాపించుట అవసరము.

ముగింపు

హిందువులందు సంఘసంస్కరణమునకు పాటుపడవలయునని కోరుచున్నారు. కొంతవరకు అస్పృశ్యత దృష్టిదోషము మున్నగుదురాచారములు అంతమందినవి. ఈ సందర్భమున భారతిసమాజము వారు చేయుచున్న కృషి ప్రశంసనీయము. ఈ సమాజమువారు ఆంగ్లేయులను కూడ తమసమాజమునందు చేర్చుకొనుచున్నారు.

యువకులసహాయము అవసరము. పునర్జన్మసిద్ధాంతములను నమ్ముచున్నాను కృతయుగము రానున్నది. యువకులు ఈ కాలమున ఆధ్యాత్మిక నైతిక విషయములందు ఉన్నతాదర్శములు గలవారైయున్నారు. యువకులయందు ఈసంస్కరణాభిలాష వృద్ధిగాంచవలెను. అప్పుడుగాని మన ప్రయత్నములు విజయముగాంచవు. భగవంతుడు మన ప్రయత్నములకు తోడ్పడు గాక!

అఖిలభారత విద్యార్థిమహాసభ - కాకినాడ

శ్రీయుత దేశబంధు చిత్తరంజనదాసుగారి అధ్యక్షోపన్యాసము

చిత్తరంజనదాసుగారు అధ్యక్షస్థానమునుండి యుపన్యసించుచు, పాశ్చాత్యులు భారతదేశమును విజ్ఞానరూపమున జయించిరని నుడివినంశములను చింతను దెలిపెను. మన మెప్పుడు మాటలాడుకొనుచున్నను మనదేశీయాదర్శములను గురించి చింతించుకొనుటుకంటె అవమానకరమగు విషయము మరియొకటి లేదు. పాశ్చాత్యుల స్వయంనిర్ణయముయొక్క అర్థమేమాత్రమును నిజమైనదిగాదు. వారి విజ్ఞానము ననుసరించి అది నిజముగావచ్చును. ప్రతిజాతియు, తనకు సరిపడుసూత్రములను దానే నిర్ణయించుకొని, తన జాతీయశక్తి నభివృద్ధిపరచుకొనునట్లుండవలెను. "ఆంగ్లదేశములోని కామన్సుసభ, నిరంకుశాధికార స్వభావులసభ. ఇప్పటికిగూడ పరాసు శాసనసభ నిరంకుశాధికార స్వభావులసభయే. కార్మికులు సమ్మెకట్టినయెడల ప్రభుత్వసైనికులు వారిని తుపాకులచే కాల్చిచంపెదరు. ఇది స్వతంత్రమా? స్వరాజ్యమా! జాతియొక్క ఆత్మపరిజ్ఞానమును క్రమక్రమముగా నభివృద్ధిపరచి దాని ననుసరించి స్వరాజ్యమును ఏర్పరుపవలెను. ఇందుకు కన్నితరగతుల వారిని, అన్నిమతములవారిని, పల్లెటూరివారిని పట్టణవాసమువారిని అందరను దగ్గరకుదీసికొని రావలెను. కాని ఈశక్తి యంతయు నొకచోట కేంద్రీకరింపబడరాదు. ఇప్పటికే కాంగ్రెసునందు ఇట్టికేంద్రీకరణ మధికముగ జరిగెనని తలచుచున్నాను. ప్రతివానికిని స్వాతంత్ర్యముండవలెను. నాకు స్వాతంత్ర్యముగావలెను. భారతజాతీయమహాసభయేయైనను ఒక కేంద్రసంఘముక్రింద నణగద్రొక్కబడియుండుటకు నే నంగీకరింపను. మనము ప్రతివిషయములోను భారతీయులసముముగానేయుండవలెను." అసత్యమాత్రములకును, విదేశీయాదర్శములకును మనము మోసపోకూడదు. మనస్సుచుట్టును ఆవరించియుండు అసత్యవిషయము లన్నిటితోడను అసహకారము నవలంబించిననే మనస్సు అభివృద్ధియై నిర్మాలిన్యము నందగలదు. అదేవిధముననే ఒకజాతిగూడ ఆజాతినణచివేయు శక్తులన్నిటితోడను అసహకార మవలంబింపవలెను. జాతి అభివృద్ధినందిననేతప్ప దానివలన మానవజాతి కుపయోగముండజాలదు. భగవంతుడు మనకొసగిన హక్కును వదలుకొని మనలను బ్రిటిషువారియధీన మొనర్చుకొనిననేతప్ప బ్రిటిషుప్రభుత్వముతో మనము సహకారమొనర్పజాలము. దేనితో సహకారమొనర్చుటవలన నాయభివృద్ధికి భంగకరముగనుండునో ఆ శాసనసభలను ఇతరసంస్థలను భగ్నమొనర్చుటకు నే నుద్దేశించితిని. నిరంకుశాధికారవర్గమును నాశనమొనర్చుటయె దేశముయెదుట ముఖ్యమగు నిర్మాణకార్యమని నేను తిరిగి నుడువుచున్నాను. తమ పుత్రులు పాఠశాలను వదలివేసిరను కారణముచే వారిని గృహములనుండి వెడలనడచిన తలిదండ్రులను బెంగాలునందు నే నెరుగుదును. అట్లు తమ పిల్లలను గృహములనుండి వెడలగొట్టిన తల్లిదండ్రుల చర్య అవమానకరము. నాకండ్లార గాంచియు నట్టిచర్యల నాపజాలకపోవుట నాకవమానకరము. (ఇచ్చట దాసుగారికండ్లనుండి శోకముచే కన్నీరు దొరలెను.)

అసహకార మొనరించుటకు మీకు ధైర్యములేనియెడల అసహకార మొనర్చినవారికి సహాయ మొనర్పుడు. మీకు రెండుకబళముల ఆహార ముండునెడల నొకకబళమును వారికొసగుడు. మీరు కళాశాలలోనుండియును, దేశసేవ యొనర్చుటకు మీకు చాల సదుపాయములు గలవు. మీరు గ్రామములకు జని ప్రజలకు బోధింపవచ్చును. మాలువడుకుటను, నేయుటను వారికి నేర్పుడు. ఈవిధముగా నిశ్శబ్దముగా పనిచేసి స్వరాజ్యసంపాదనకు మీరు దోడ్పడగలరు."

అఖిలభారత ఐచ్ఛికభట ప్రథమ మహాసభ - కాకినాడ

ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులగు శ్రీయుత కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారి ఉపన్యాసము

రాష్ట్రసేవామండల సోదరులారా!

రాష్ట్రసేవా మండలసభ్యులకు మిమ్ము ఈపురాతన ప్రఖ్యాత భూమి కాహ్వానించుటకు పరమానంద మగుచున్నది. కాకినాడరేవు బ్రిటిషువారి వ్యాపారమువలన సృష్టింపబడినదైనను ఆంధ్రదేశమునందు పురాతన సాంప్రదాయములు ఆర్యవిజ్ఞానమయములగు నెన్నియో గలవు. మీకు, నవ్యభారతనిర్మాతలకు, స్వాగత మొసంగు భాగము నాకన్న నెక్కువ అర్హులగు వారలపైబడిన బాగుండెడిది. మీకీ గాంధినగరమున స్వాగత మిచ్చుటలో నూతన జీవితమునకును మహదాధ్యాత్మికతకును స్వాగత మొసంగుచున్నాము. ఈ నిరాడంబరశాంత నిర్మాణముల జూడ మహాత్ముని సేవాకష్టానుభవాదర్శములు సత్యాగ్రహులకు స్ఫురణకు రాగలవు.

సోదరులారా! మీరు సందిగ్ధ కాలమునందున్నారు. జీవిత తరంగములు అతివేగముగ చలించుచున్నవి. సాంఘిక మత రాజకీయ ఆధ్యాత్మిక పురోభివృద్ధి ప్రపంచము నంతను మార్చివేయుచున్నది. నూతనాదర్శములును జీవితధర్మములును బయలుదేరుచున్నవి. బోల్షివిసము కమ్యూనిజము సోషలిజము కమ్యూనియాలిజము, ఫాసిస్టిజము, మిలిటారిజము ఇవన్నియును, మానవప్రకృతిని వినాశముజేయు రోగచిహ్నములు కొన్నిమాత్రమే.

పైనున్న దేవతలు ప్రస్తుతస్థితిగతులు మార్ప ప్రయత్నించుచుండగా క్రిందనున్న ఉపగ్రహములు వెనుకటిస్థితిగతులనే నిలువబెట్టుటకు శక్తిప్రయత్నముల జేయుచున్నారు. ప్రపంచమహాసంగ్రామ సమయమున జేసిన మహాత్యాగములును బాధానుభవమును మానవహృదయమును మార్పలేకపోయెను. సాంఘిక, మానసిక, రాజకీయ మతాధిక్యమువడి తగ్గలేదు. ఐరోపీయజాతులు వెనుకటి ఆటనే ఆడుచున్నారు. శ్వేతజాతి రాజకీయసంస్థలమునందు దూగులాడుచున్నను వారి ఆధిక్యస్వాతిశయమువలన లక్షలకొలది మందికి అమితదుఃఖము గలుగుచున్నది. ఎవరియిల్లు వారు చక్కబెట్టుకొనజాలని వారు ఇతరుల యిల్లు చక్కబెట్టజాలరు. ఆత్మక్షేమము, అతిశయము మాత్రమే వారిభావముల నాక్రమించియున్నవి. వారు చేయుపనులు మానవస్వత్వముల కపాయముజేయుచు బాధలగల్పించుచుండును. కండ్లు మూసికొని స్వాతిశయముతో అధికారమును పూజించుచుండుటచేతనే దానివలని భయోత్పాతమును ప్రపంచము తప్పించుకొనుటకు నూతన భావమును, నూతన కార్యాచరణమార్గములును ఆచరణలోనికి వచ్చెను. పాశ్చాత్యదేశము స్వాతిశయముచే బాధపడుచుండ ప్రాచ్యదేశము దుఃఖముచే బాధపడుచున్నది.

శ్లో॥ అసౌ మయా హతశ్శత్రుర్హనిష్యే చాపరానపి ।
ఈశ్వరోఽహమహం భోగీ సిద్ధోఽహం బలవాన్ సుఖీ॥

పశుబలము భౌతికవాంఛల నారాధించుటవలన ప్రపంచము అసురశక్తిపాలిత మాయెను. భగవద్గీతలో జెప్పినటుల సైతాను పరిపాలనము ఆత్మవినాశమునకై సంతోషించి నిజమగు ధర్మమును తలక్రిందు జేసెను.

“యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత; అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహం”

మనమందరమును పూజించు మహాదేశభక్తుడు లోకమాన్యతిలకు దీనిని తుదిసందేశముగ దేశమున కొసగెను.

దేశమును నిర్ణీతప్రదేశమున జేర్చుటకై మననాయకుడు, మిత్రుడు, తత్వవేత్త, గాంధిమహాత్ముడు ఈలోకమాన్యుని సందేశము నాచరణలో బెట్టెను. శాంతి స్వాతంత్ర్యములకు నిజమగు మార్గముగ దౌర్జన్యరహిత అసహాయసాధనను మహాత్ముడు మనకు జూపెను. ఈఐచ్ఛికభటమహాసభ యీనూతనసాధనవలన గల్గినదే. ఈ సాధనభారతవర్షమును అసురులపాలినుండి తప్పింపగలదు. మీరు సత్యాగ్రహులుగనుండి పొందినపరీక్షలును, లోలత్వములును జూడ భారతమాత మహాసంరంభమునందలి సంకెలలనుండి విముక్తిబొందుటకు మంచి శిక్ష బొందినసత్యాగ్రహసైన్య ముండుట అవసరమని దెలియగలదు.

ఈసంరంభముయొక్క అతిశయమును జూడ, సుశిక్షితయోధుడగు అర్జునునకు మహావిఖ్యాతకురుక్షేత్రసంగ్రామరంగమున గల్గినట్టే నిరాశ కల్గును. అర్జునుడు లోలోన నెంతయో సంతాపము నొంది తుదకు శ్రీకృష్ణుని ఆజ్ఞను అనుసరించి విధినిర్వాహణమున విజయుడాయెను. మనల నిపుడు తీవ్ర అసమానపరిస్థితు లెదుర్కొనినవి. మనలో మనకు తగాదాలును, పైనిర్బంధములును మనయథావిధికృత్యములను గూడ స్తంభింపజేసినవి. మనము చేయుపనుల కాటంకముగల్గినపుడు మనస్వాతంత్ర్యవాంఛ ముందుకు పోవుటకు ఏమియును తోచకుండజేయును.

జాతీయమహాసభ, పక్షవిభేదములు

మన భారతదేశీయమహాసభయందు పక్షవిభేదములు గల్గినవి. బార్డోలీ నిర్మాణ కార్యక్రమము అట్లే నిలిచియున్నది. మార్పు కావలెనను వారును వద్దనువారును నింకను వాక్సంరంభము సల్పుచున్నారు. హిందూమహమ్మదీయులకును బ్రాహ్మణబ్రాహ్మణేతరులకును విభేదము లెక్కువగుచున్నవి. ప్రతిసంవత్సరము [illegible] కలరా ప్లేగు కాటకములవలన వేనవేలమంది హతమగుచున్నారు. [illegible]

Hindi Girls' School, Cocanada హిందీ బాలికాపాఠశాల, కాకినాడ

Hindi Girls' School, Present: Srimati Kasturi Bai Gandhi హిందీ బాలికాపాఠశాల- శ్రీమతి కస్తూరిబాయిగారు, కాకినాడ

Libraries, Conference, Cocanada

గ్రంథాలయ మహాసభ, కోకనాడ

Sjt. Jayanti Kamesam Pantulu Garu

శ్రీయుత జయంతి కామేశంపంతులుగారు

Sjt. Paramatmuni Narasimhayya Garu B.A .B L.

శ్రీయుత పరమాత్మని నరసింహయ్యగారు బి.ఏ., బి.ఎల్.

[illegible]

Sjt. Kiravadi Ramakrishna Rao Garu, B.A. Usmania.

శ్రీయుత కిరవాడి రామకృష్ణరావుగారు

బి. ఏ., ఉస్మానియా

Late Brahmasri Kotra Lakshminarayana Sastri Garu

కీ. శే. బ్రహ్మశ్రీ, కొట్ర లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రి గారు

Late Muttaraju Subbarao Pantulu Garu, M.A.

కీ. శే. ముత్తరాజు సుబ్బారావు పంతులుగారు, ఎం.ఏ.

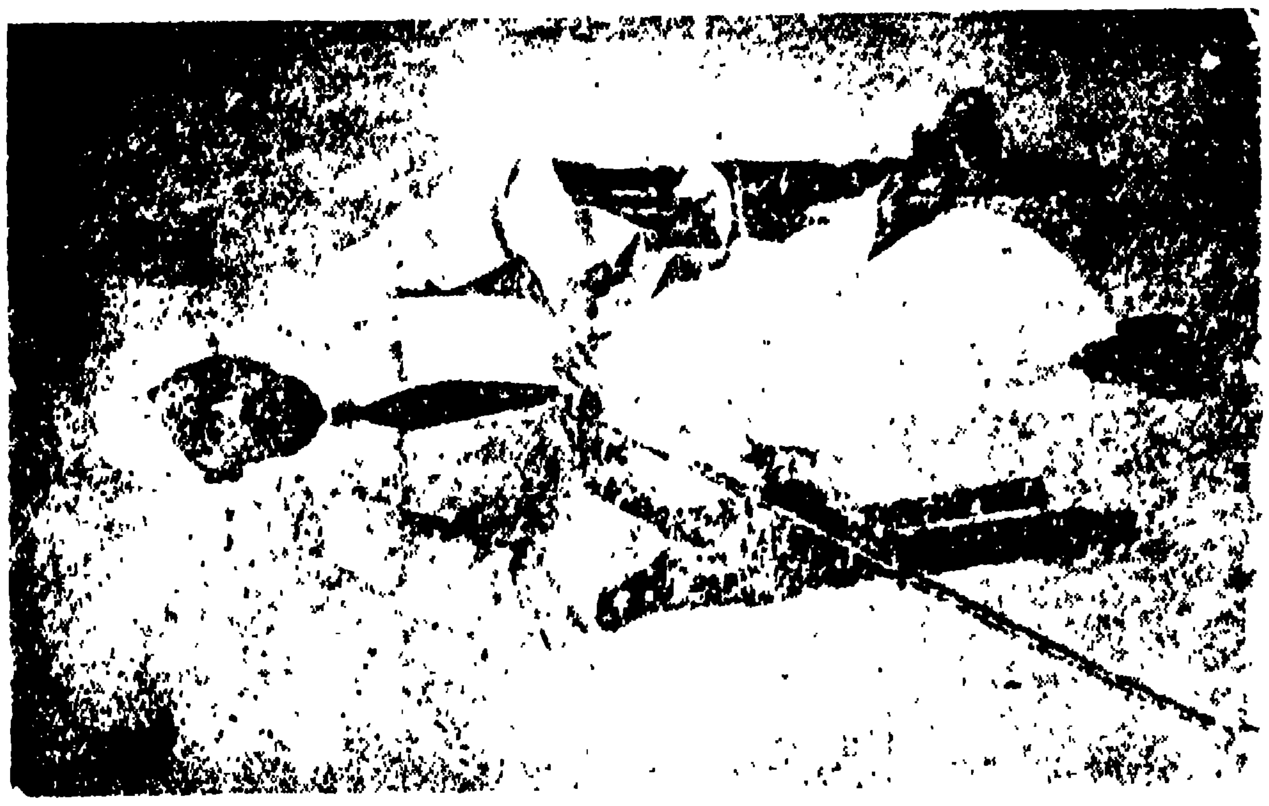
Brahmasri Kotra Syamala Kama Sastri Garu

ఆంధ్రవిద్యావాచస్పతి, కావ్యనిధి,

బ్రహ్మశ్రీ, కొట్ర శ్యామలకామశాస్త్రిగారు

Sjt. Separi Lakshmanarasayya Garu, M. A., Andhra Padmasali

శ్రీ [illegible]

Sjt. Duggirala Radhakrishnamoorti garu

శ్రీ [illegible]

Sjt. J. V. Krishnarao Garu

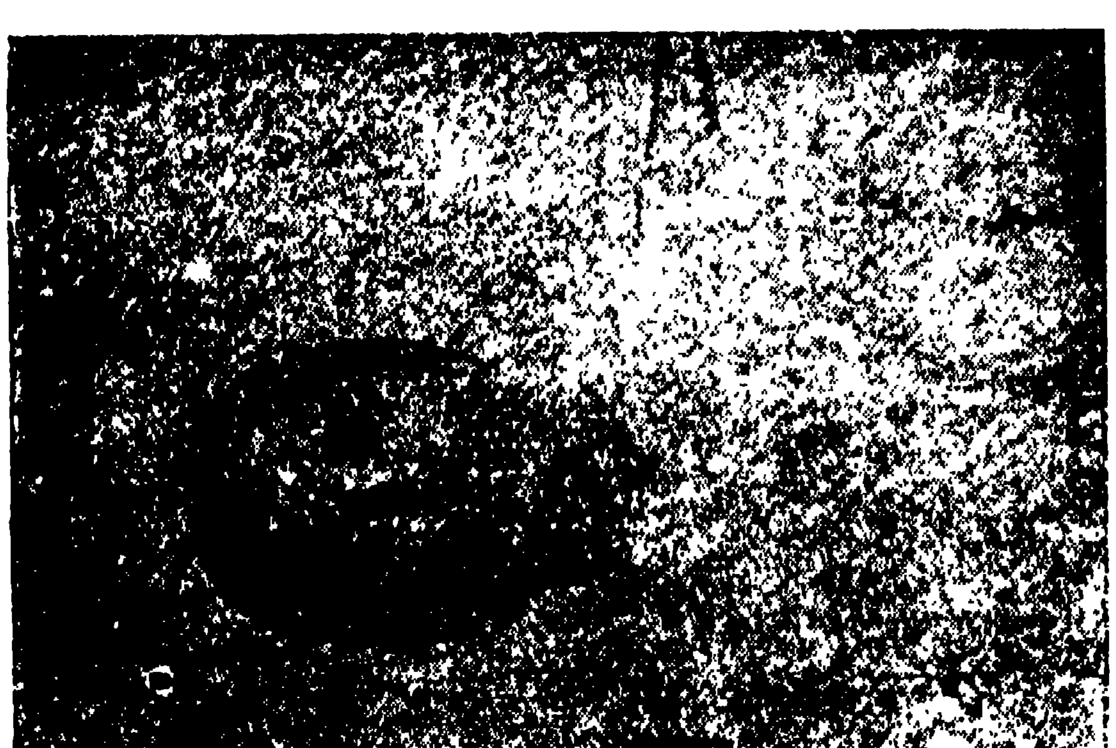
శ్రీయుత [illegible] గారు

Sjt. J. V. Narayana Garu

శ్రీయుత [illegible] గారు

Sjt. Samudrala Venkataramachari Garu

శ్రీయుత సముద్రాల వేంకటరామాచారి గారు

Sjt. Motaparthi Venkatanarayana Garu

శ్రీయుత మొటుపర్తి వెంకటనారాయణ గారు

౧౧

అట్లు రామలక్ష్మి పతిని వలచి భాగ్యమును వలచి పిట్టి నా పోవుచుండ లోనికి కొన్ని వచ్చుచున్నట్లు సడి యయ్యెను. రామలక్ష్మి యాసనమునుండి దుఃఖమాపుకొని కన్నులు తుడుచుకొని తొంగిచూడ నాయుడమ్మగారు మజాతీయోపసంఘాధ్యక్షురాలును పరిశ్రమాలయాధికారి యునైన సీతారామయ్యగారును ప్రత్యక్షమయ్యెను. ఆయనతో గూడ రామలక్ష్మి పెద్దనాయనయు మరియొక పెద్దమనిషికూడ నుండిరి. రామలక్ష్మి వారిని జూచినంత తన శీర్ణంపుపైట చేతులను రెండుభుజముల సవరించి కప్పుకొనుచు లేచి యిట్టి పెద్ద మనుష్యులు తన సన్నిధియందు కేతెంచినప్పుడు చేయదగిన చేయజాలని తన చేతనమునకు లోలోన సిగ్గుచెందుచు నమ్రతయై గోడకానుకొని నిలువబడెను. సీతారామయ్యగారు రామలక్ష్మిని జూచి "అమ్మాయీ! నీవు వడికిననూలును అఖిలభారత దేశీయ మహాసభా శిల్పరు ప్రదర్శనమున కంపితిమి. వివిధరాష్ట్రములనుండి వచ్చినమంచినూళ్లలో నెల్ల నీనూలు చిక్కని సన్ననిదిగ నాణ్యమైనదిగ పరీక్షకులు నిర్ణయించిరి. ప్రశస్తమైననూలును వడికినవారి కివ్వనిశ్చయించిన ప్రథమబహుమానము నూటపదునారు రూపాయలు నీ కొసంగిరి. అన్ని ప్రాంతముల నూలును ప్రదర్శించినప్పుడు వానిలో నెల్ల నీనూలు ఉత్తమబహుమానమును బడయుటచే వడికిన నీకేకాక, ప్రదర్శించిన మాపరిశ్రమాలయమునకేగాక, మన తెలుగుదేశమునకే యసమానఖ్యాతి వచ్చినది. మహాత్ముల దేశమున కీబహుమానము లభ్యమైనందులకు మన యాంధ్రులెల్లరు సంతోషమనుభవించుచున్నారు. ఇదిగో బహుమానద్రవ్యములు గైకొనుము" అని సీతారామయ్యగారు పలుక, ఒక్కసారిగ మనమున క్రందుకొని తీవ్రమానోద్రేకమునకు గన్నీరు మున్నీరుగా విలపించుచున్న రామలక్ష్మికి పెద్ద ఆయన యేమిచెప్పగనే గూరించి సాత్త్విమహాత్మ్యమును సత్యవాక్పరిపాలనమువలె అసామాన్యముగ లభ్యమైన బహుమానమున కమందానందముతో నుబ్బితబ్బిబ్బైయున్న రామలక్ష్మి గోయి లీపట్టి యీ బహుమానము నందుకొనుచు "బాబూ! మహాత్ముండు నుడివి నట్లు నిజముగా నీరాట్నము మహాలక్ష్మి సుమండీ!" యనెను

శరద్రాత్రి - నాయకాన్వేషణము

కొణిదెన - బాలకృష్ణయ్య గారు

అయ్యారె! మూలనున్నమము సర్థనిశీథిని వేణుసంజ్ఞచే
నొయ్యన జేరఁబిల్చి, యిపు డోయదునందన! మోసగించి మా
నెయ్యము వీటిఁబుచ్చెదగునే? యిటులేగితొ; వేగ డాయరా
వయ్యా! కటాక్షముంచగవయ్యా! కనుంగొనుమయ్యా! బంధులన్.

చ. అలలను వీరటుంచుఁ బరిహాసము యాత్రశరణ్య! నీవ కా
డ బలము సర్వజంతులకు? ధర్మము నమ్మినవారి నిట్లు పే
డబమున కాననంబునఁ డటాలున వీడి చనంగ? రావె వే
గ బదులుపల్కవే! సతులఁ గాంచి దయామతి నాదరింపవే!

సీ. అకులై నచలింప వడిభూజములఁజూడు; కాళిందిఁదరఁగలుగల్గుటుడిగె
జాబిల్లి దివినుండి జరుగఁడు గాంచుమిా; వేగు రేపనెడివివేక మెడలె
ప్రకృతి యశ్రులు రాల్చి పరితపించెడిఁ గను; హిమకణంబులు తీవ
[గముల జాఱె
వేథోండమెల్ల వెల్వెలనయ్యెఁజెలకింపు, భూతజాలంబులపోక లడఁగె
గీ. సనఘ! నీవిరహం బిట్టు లన్నిటికిని
జీవితేచ్ఛలఁ బోఁగొట్టి చేవఁ దొలఁగఁ
బెట్టె; నే వచ్చి చేపట్టి పెంపవయ్య!
భక్తపాలనశీల! గోపాలబాల!

శా. ప్రోడుల్ వేఁజిగురింప, నాలగమి మోము ల్వాడి యాలింప, మా
వాడల్ గోపనితంబినీమణులు వహ్వా! యంచుఁ బ్రేమింప, నీ
వీడన్ మంజులవంశనాళమును నిప్డే కావ మ్రోయించి తా
రా! డాఁగం జనసేల నోయి? యదుబాలా! వేణుగానప్రియా

మ. అలవంశీకలనాద మాధురి, మహాత్మా! మార్గముల్ జూపఁగా
సలుపన్ జాలితి వింతదాఁక నెవియో శక్త్యానుసారంబు, నేఁ(?)
డెలమిన్ పిల్లనగ్రోవితోడఁ జనియెందే నీవు దాఁగుంట, మా
తెలువుల్ మాటలెగాక; కార్యసరణిన్ దీర్ప న్సమర్థంబులే?

చ. జలజలమంచు నశ్రువులు జార్చుచు, నీవిరహంపుటార్తియు
మ్మలికముఁ బెంప నెంతొ సుకుమారపు లేఁదలిరాకువాతెఱల్
చలనము నొంద సద్దెసలు జాలిగ నిన్నె తలంచి చూచుచున్
కొలిచెడితీవఁబోండ్లఁ గనుఁ గొమ్మ, రయమ్మున రమ్మ, మాధవా!

మ. పనిగా నెన్నివిధంబులన్ దెలిపినన్ బాటించి నాబోధలన్
వినరున్ జేయరు నేకమై మనరుచూ వీరంచుఁ గోపించి నీ
యనుకంపామతి మానిపోవఁ దగదయ్యా; రమ్మహో! విశ్వమో
హనసంగీతకళావినోద! మముఁ గార్యారంభులన్ జేయఁగన్.

మ. గోష్ఠ [illegible] సేయఁ గోట్లో నుండి కాపాడి [illegible]
ల్లగమున్ [illegible] ప్రేమ గోపకులను లీలన్ [illegible] భావింప, న
[illegible] స్వార్థ [illegible] సోగిన్ భో కార్యదక్షుండయిన
మునిలోనానుడిగోపా! [illegible], మానుష్యక్ [illegible] భావింపనే.

ఉ. ఏయి [illegible] నీ పని? [illegible] కంగు [illegible]!
[illegible] మద్వర్తి? రేపటికి మానుష్యుఁ గలంపు [illegible]? మా
[illegible]! యిట్టి సాధుసింహ [illegible]! నీ
[illegible] వేద్యములు [illegible]! గోపాలా!

సీ. [illegible] ధ్వంసంబు, గాపుంబు మంగులకై యరిగితో?
[illegible] నాగులఁజక్కాడిన శ్రీమంబు, [illegible] గైపోయినావో?
గోగోపగోపకాంతలకుల [illegible], పసితేనపను నెత్తి పసిడినావో?
కంసాదిఘోరుల హింసింపఁడనవిద్దు, [illegible] నేర్వను సంము నేఁగినావో?
ఎటు సున్నావో? మా [illegible] దేవ సేయు
మానదో? యెప్పుడో నీరాక మరల మమ్ముఁ
గలయఁ? దెల్పుము మోహనాకార! ధీర!
భక్తపాలన! కృష్ణ! గోపాలకృష్ణ!

ఉ. చిక్కనిపంచదాస్నెల నిశీథిని పార్శ్వగఁ జేయు, హాయిగా
నిక్కడి సైకతస్థలుల నేయు సుఖింపఁగఁ జల్ల గాలిలో
నొక్కఁడనైను సట్టపవి గోపిక నీపాదరింద్లఁ జీఁకటిక్
జిక్కి శ్రమంబు నొందఁ జనఁ జెల్లునె? మోహనకృష్ణ! పిన్నవై.

చ. వనటఁ గలంగి మాకుఁగ నవాస్వపుబాసల నొంది కంది యూ
తనలకు గోపిలొగ్గ టయిదా! నినువంటిజగత్కుటుంబికిన్
పనిగఁ దసంతఁ గష్టములఁ బాల్గాని బిడ్డలఁ బ్రోదసేయఁడే
జనకుఁడు? నట్ల నీకు సహజంబ కదా శ్రమ కోర్చుటల్ ప్రభూ!

సీ. ఓతిపాలమా! [illegible] సకప్రీతిసహజోన్న వాపంస్ఫిత ప్రాణసఖుఁడు?
[illegible] సేఁడు, గనరాని మానసత్యకానిజాడ?
పంకజా! [illegible] విదరింపనే మావిభుండు?
పున్నాగమా! [illegible] నీపై నెక్కియున్నాఁడె? మాచిన్ని
[మన్నె కేఁడు?
కానంగా నీవు మ మ్మేలు ఘనుని నమళ
మా! యశోదా సు! కంటివా? మందహాస
చంద్రకాసూందిశారదచంద్రవదను?
భాగవతీ నామ ప్రపంచుఁ గృపాళుఁ గృష్ణు.

ఉ. తిన్నసిమాచు పల్కులను దేనియ లొల్కెడివాఁడు, హింసకున్
గన్నులుమూయువాఁడు, దయగల్గిన పల్లనిచూపువాఁడు, పే
రెన్నిక గన్నవాఁడు, మము నెన్నఁడు బాయనివాఁడు, దాఁగనో
పున్న మచందమామ! యెటుపోయెనో యూలినిజాడఁ జూపుమా.

సీ. రసయాన మీఅమందని నాథునకుఁ దెల్పఁ, బోప నిద్దుర మాని లేవవమ్మ!
బాసఁ దప్పనటంచుఁ బలుకు మాస్వామికి సరస మాంద్యము మాని
[సాగవయ్య!
మాతప్పులను గావుమని మాగురునితోడఁ, దెలుప నీవింక నిలువుమన్న!
నీకుఁగా సర్వంబు నిరసించిరని ప్రభు, నరసిచూపెడుగనుల్ దెలు
[పుము చెలీ!
గీ. ఓయమున! యోయి మారుత! యోమధ్యరీశ?
ఓసిపద్మిని! మానాని యొడలినాయ,
ఘనబలంబును, నెమ్మోము కనులసొగసు
నరయ మీరలె మేటిచుట్టాలు గాన. 15

వేమన - కాలనిర్ణయము

బండారు తమ్మయ్యగారు

ఆఫరాస్యులగునాంధ్రులలో వేమనయోగీంద్రుని పేరెఱుంగనివాఁడును, ఆతని పద్యములలో నొక్కటైనను గంఠస్థముగా నివాఁడును నుండ నేరఁడనుట యతిశయోక్తి కాదు. తెనుఁగు వాఙ్మయములో వేమనశతకమునకు, సుమతిశతకమునకు నున్న ప్రచారము మఱి దేనికిని గానరాదు. వేమన పాండితీసంపన్నుఁడు గాకపోయినను నాతని కవితాప్రతిభ నిరుపమానమై సర్వాంగసమమయినది. ఆతని పద్యములు నీతులకు నిధానములు. మతసాంఘిక దురాచారములకు మహోగ్రకుఠారములు. ఈ మహాకవి చరిత్రమును బరిశోధించి పుస్తకరూపమున నూతనముగా వెలయించి కీర్తిశేషులయిన శ్రీ వంగూరి సుబ్బారావుపంతులుగారు ఆంధ్రలోకమునకుఁ జిరస్మరణీయులు.

శ్రీ సుబ్బారావుగారి సిద్ధాంతములు కొన్ని కేవల మూహలపై నాధారపడియున్నవి. వేమన స్థలనిర్ణయము, కులము, కుటుంబముఁగూర్చి సుబ్బారావుగారి సిద్ధాంతములను శ్రీ వేటూరి విశ్వనాథశర్మగారు సారస్వతానుబంధములలో విమర్శించియున్నారు. సుబ్బారావుగారు తలంచినట్లు వేమన కొండవీటిరాజవంశమునకుఁ జెందినవాఁడు గాక కర్షకకుటుంబమునకుఁ జెందినసామాన్యపు రెడ్డి యనియు, ఆతని జన్మస్థలము కొండవీడు గాక నెల్లూరుజిల్లా పొదిలి తాలూకా మూగచింతల యనియు, ఆతనితల్లిదండ్రులు కర్నూలు జిల్లా మార్కాపురము చెంతనుండిన కటారుపల్లెలోఁ గొంతకాలముండియుండురనియు, కొండవీడునందుఁగూడ వేమన కొంతకాలము నివసించియుండుననియు, ఆతఁడు సిద్ధిపొందినతావు శ్రీసుబ్బారావుగారు తలంచినట్లు కడపజిల్లాలోని కటారుపల్లె కాదనియు దానిని సరిగా నిర్ణయింపు నాధారములు లేవనియు శ్రీవిశ్వనాథశర్మగారి విమర్శనముయొక్క సారాంశము లయి యున్నవి. వేమన పద్యములను బట్టియుఁ గొన్ని పూర్వకవిస్తుతులనుబట్టియు శ్రీసుబ్బారావుగారు వేమన కాలనిర్ణయమును జేసి యాతఁడు క్రీ. శ, 1412 సంవత్సరమునఁ బుట్టి క్రీ. శ. 1480 సంవత్సరమున మరణించి యుండునని సిద్ధాంత మొనర్చిరి. శ్రీవిశ్వనాథశర్మగారీనిర్ణయమును గూర్చి యంతగాఁ జర్చింపక దానినొకవిధముగా నంగీకరించిరి. కాని యీకాలనిర్ణయములోఁగూడ శ్రీసుబ్బారావుగారు కొన్ని భ్రమప్రమాదములకు లోనయిరని యే నాయభిప్రాయము.

“ఇతఁడు 17 వ శతాబ్దమువాఁడయి యుండునని బ్రౌనుదొరగారనిరి; ఇప్పటికి 300 సంవత్సరములక్రితమువాఁడై యుండునని క్యాంబెలుదొరగారు వ్రాసిరి. ఇప్పటి కైదువందలనలువదిసంవత్సరములక్రితమువాఁడని పూర్ణయాచార్యులుగారు పీఠికలో వ్రాసిరి. వీరి ననుసరించియో కాఁబోలు నిక్కన్నగ్రంథకర్తలును నిలయోగ్యవిధముగఁ గాలనిర్ణయ మొనరించిరి. కాని వారట్లు నిర్ణయించుటకుఁ దగిన యుపపత్తులను జూపరైరి. వారియభిప్రాయములు నాధారరహితములే గాని యిదమిత్థమని కాలనిర్ణయము 1920 వఱకును కాలేదు” అని వ్రాసి, శ్రీ సుబ్బారావుగారు 1920 సంవత్సరములో జరిగిన వేమనజయంతినాఁడు శ్రీయుత కే. వి. లక్ష్మణరావు పంతులుగారు పైగ్రంథములను బరిశీలించి వ్రాసిన వ్యాసభాగము నుదాహరించి, తమను శ్రీలక్ష్మణరావుగారు వేమనపద్యములందలి తురకపదములను బట్టి తురకల ప్రభుత్వ మాంధ్రదేశమున రెడ్లప్రభుత్వము పోయినతరువాతనే సాగినది కావున నితఁడు 15 వ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వుఁడు కాఁడనుట స్థిరమనియుఁ, దరువాత నెంతకాలమునకుఁ బుట్టెనో తెలియదనియు, వ్రాసిరనియు, అందుపైఁ దా మొనర్చిన కాలనిర్ణయమును లక్ష్మణరావుగారికడఁ దెల్పినప్పుడు కాలమునరిగ నున్నదని వారుమిక్కిలి సంతోషించిరనియు, లిఖించిరి.

వేమన కాలనిర్ణయ మొనర్చుటకు వేమనశతకమునందే తగిన నిదర్శనములు కొన్నియున్నవని శ్రీ సుబ్బారావుగారు మునుముందు “పరఁగ రాయనికులు బాచనిధన మెల్ల, బట్లపాలు కవుల పాలు తలఁప, నోరహీనజనుని ధనము దాయాదుల, పాలు జారకాంత పాలు వేమ!” అను పద్యము నుదాహరించి యీ నామముగలవారు పలువురున్నందున నిందుదాహరింపఁబడిన భాస్కరుఁ డెవఁడయి యుండునని కొంతచర్చ సలిపిరి. అది యనవసరము. ఆబాదాతయై ధనము బట్లపాలు చేసి బాచఁడను ముద్దుపేరితో నిప్పటికిని బట్టు కవులస్తుతులందు స్థిరజీవియై యున్న రాయనభాస్కరుఁ డొకఁడే. ఆతఁడు కొండపల్లిలో మంత్రిగానుండి యనవేమారెడ్డిచే నగ్రహారాదుల నందినవాఁడు. అనవేముని యనంతరము కొమరగిరి రెడ్డికాలములో నాతని మఱఁది కాటయవేమునియొద్ద మంత్రిగానుండినట్టు లొకచాటుపద్యమును బట్టి తెలియు రాయనభాస్కరుఁడు గూడ నీతఁడే యైయుండిన నుండవచ్చును. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1880. 1400 ప్రాంతముల నుండినవాఁడు. కృష్ణదేవరాయల యనంతరము గూడఁ గొందఱు రాయన భాస్కరు లున్నందున వేమన కృష్ణరాయలకుఁ బూర్వ మున్నట్టు లాధారములున్నఁ గాని యాతఁడు పైపద్యములో 1381 ప్రాంతమున నున్నరాయని భాస్కరునే పేర్కొనెనని చెప్ప వీలు లేదని వ్రాసి శ్రీ సుబ్బారావుగారు వేమన కృష్ణదేవరాయలకుఁ బూర్వుఁడుండె ననుటకుఁ గొన్ని యాధారములను జూపిరి. వానిని ముందుదాహరించి చర్చించెదను. ఏది యెట్లున్నను పైపద్యము వేమన వ్రాసినదే యని యంగీకరించినను దానిని బట్టియే యాతని

కాలనిర్ణయ మొనర్చి యాతఁడు రాయనిభాస్కరుని కాలమునఁ గాని యాతని యనంతరము సమీపకాలములోఁ గాని యుండెనని చెప్ప వీలు లేదు. భాస్కరుని కీర్తి యప్పటికి నిప్పటికి నిలిచియున్నదే. కావున వేమన యీ భాస్కరుని యనంతరము చాలకాలమునకు వెలసినప్పటికిని గూడ నీ పద్యమును జెప్పి యుండవచ్చును. వేమన కృష్ణరాయలనుఁ బూర్వుఁడనుటకు శ్రీ సుబ్బారావుగారు చూపిన యాధారము లివి.

(1) ఎమితాటి వెల్లాల్గిర్గవ మల్లారాధ్యుమువంశజు యీ క్రింది పద్యములు.

ఉ. ఇట్టి మహాప్రధానపర మేశ్వరమూర్తివి గాన నీవు చే పట్టితి, మేలు మంచి పురపాలక! కాళనమంత్రిచంద్ర! ము న్నట్టిగఁ గృష్ణరాయజనకాంతున కీయక దాఁచినట్టి యా గట్టి కిట్టియైన యొఱ్ఱ విరాజితమల్హణ కావ్యకన్యకన్.

చ. వినుతు లొనర్తు నాంధ్రసుకవిప్రభు నన్నయభట్టుఁ దిక్కయ జ్వను శివదేవు భాస్కరుని జక్కన నాచనసోము సర్వదే వుని ధనమాయు వేము నలపోలినఁ గల్లలమల్లి వీరభ ద్రుని శరభాంకు వీరకవిధూర్జటిఁ గేతన భట్టబాణునిన్.

(2) నిమ్మ లక్ష్మణకవి తన కంచి యేకామ్రనాథ శతకములో "భీమ వేమానంత బిరుదుకవుల" అని కవిస్తుతిలో వేమనను జేర్చె నుట.

(3) క్రీ. శ. 1590—1620 ప్రాంతమునవుండిన పింగళి యెల్లనార్యుఁడు తోభ్యచరిత్రములో

సీ. భక్తమై రేణుకా ప్రమథోత్తము నుతించి,
మాయదేవాహ్వయు మహిమఁ బొగడి
వెలఁగి యథావాక్యముల నన్నయాయగారి
భజియించి ప్రముక్కడి పాలకుర్కి
సోమన్నగారిఁ బ్రస్తుతిచేసి ప్రియమంది
శివదేవముఖసత్కవుల నెంచి
గణపతిదేవుని ఘనత సన్నుతిచేసి.
వేమనఁ గీర్తించి విమలమతిని
గీ. వ్యాస వాల్మీకి కాళిదాసాదిఘనుల
నన్నపార్యుని దిక్కన యజ్వనెఱ్ఱ
ప్రెగడ ధూర్జటిఁ బోతన భీమకవిని
జెలఁగి శ్రీనాథముఖకవి శ్రేణిఁ దలఁచి.

(4) 15, 16 శతాబ్దమునవాఁడని చెప్పఁబడు శివయోగీంద్రుఁడు రచించిన- 'అన్యవాద కోలాహలము'లో

"వేమయ్య నేకాంత రామయ్య బల్లేను, మల్లయ్య నల్లయ మది భజించి" అని వేమయ్య భజింపఁబడుట.

(5) క్రీ. శ. 1581 ప్రాంతమువాఁడయిన తురగా రామకవి నాగర ఖండమందలి యీ క్రిందిపద్యములో వేమనను నుతించుట,

సీ. ప్రాచేతసుఁ బరాశరకుమారుఁ గాళిదా
సు మయూరు భవభూతిఁ జోరు దండి
బాణు ధనంజయు భారవి జయదేవు
భాసుని శ్రీహర్షుఁ బ్రవరసేను
మల్హణు, బిల్హణు, మాఘు, మురారిని
క్షేమేంద్రు, మయూరాలు, సోమనాథు
శివతత్త్వు, శివదేవుఁ, జిమ్మయ భవహారు
శరభాంకు, రాజశేఖరుని, వేము
గీ. నన్నపను, దిక్కనాఖ్యుఁ, బ్రబంధపరమేశు,
సాధు, నాగిర్వణాచార్యు, జంద్రవాలి
భాస్కరుని, నల శ్రీనాథభట్టు, భీము,
సోము, నమరేంద్రుఁ, దలఁతు నుత్సాహ తాల్మి.

ఈపద్యములలో నుదాహరింపఁబడినవేముఁడు మనవేమనయే నా యని నాసందేహము. ఇందుఁగూర్చి చర్చింపవలసినకార్యము మనము ముందుగా రెండు ముఖ్యవిషయములను విచారింపవలసియున్నది. పూర్వకవులు వేమనకవితాప్రతిభను గుర్తించి తమకవిస్తుతిలోఁ జేర్పఁ దగినవానినిగ నాతనిని గణించిరా యనునది మొదటివిషయము. వా రట్లు గణించిరని నేనలంపను. శ్రీసుబ్బారావుగారే తమ గ్రంథపీఠికలో నేఁటివిద్యార్థులు, ఆంగ్లమానససంభవులయినట్లు మన ప్రబంధ కవులు సంస్కృతమానస సంభవులయిరని చెప్పుచు "వాఙ్మయమున వేమన్న స్థానము" అను శీర్షికక్రింద నీక్రిందివాక్యములు లిఖించిరి.

"నేఁటి యాంగ్లమానససంభవులగు విద్యార్థులవలె నాకాల మందున్న సంస్కృతమానస సంభవులగు ప్రబంధకవులతో నీతనికిఁ బోలిక లేదు. వారిప్రపంచము వేఱు. ఈతనిది వేఱు. వారిది పాండిత్య ప్రదర్శనము." "రాజానుగ్రహము, గజ్జము కోకలు అగ్రహారము, కీర్తి, ప్రౌఢకవియను ఖ్యాతి"-ఇవి వీరి యాదర్శములు. వేమన్నకవి గౌరవమెఱుఁగును. తాను గవినని యెఱుఁగును. తనకు సంస్కృతము రాదని తెలియును. కవులను ప్రసిద్ధిగలవారు తన్నుఁ గవియనరని సంపూర్ణముగఁ దెలియును. కాని యాతఁడు కవిగా నుండవలె నను కోరికకంటె యోగిగా నుండవలెనని కోరినవాఁడు."

కాఁబట్టి సంస్కృతమానస సంభవులయిన పైకవీశ్వరులు, సంస్కృతభాషాపాండిత్యము లేని మనవేమనను గవిగా గణించి యాతనినే తమపద్యములలో నుతించి రనుట కవకాశము లేదు. శ్రీవీరేశలింగము పంతులుగారివంటి యాధునికకవిశ్రేష్ఠులే వేమనను గవిగా గణించి తమకవిచరిత్రములో నాతనికి స్థానమొసంగఁజాలకపోయిరి.. ఇఁకఁ బూర్వప్రబంధకవులమాట చెప్పనేల? ప్రబంధకవులు వేమనను గవిగా గణింపక పోయినను వారిలో శైవులైనవా రాతనిని మహాశివభక్తునిగాఁ దలంచి యాదృష్టిలో నయిన నాతనిని దమకావ్యములందు నుతించిరా యనునది రెండవవిషయము. వేమన వీరశైవమతప్రాశస్త్యమును గుర్తించి, "ఆఱుమతములపయి నధికమైనమతము, లింగమతముకంటె లేదుజగతి."“వీరశైవమార్గ విధము లెఱింగియు బ్రహ్మవిద్యమీఁదఁ బురఁ

గనేని, చెలఁగి పులినిబట్టు సింగపుఁ బిల్లయా" ఇత్యాది పద్యములలో వీరశైవమును, "కం. భవనామమఁడు శరభాంకుఁడు, శివకేలుఁడు సేయు గోట సిద్ధేశ్వరుఁడు గా, శివభృత్యుఁడు మమయాలుఁడు, శివమయు చిన్మయుఁడు సోమశేఖరునుఁడు గా." అను పద్యమునఁ బురాతనవీరశైవులను నుతించినను మొత్తముమీఁద నాతని పద్యములను బట్టి చూడ నాతఁడు కేవల వీరశైవుఁడగునా యని నా సందేహము. శ్రీ సుబ్బారావుగారు "కావున మన వేమన్నకవి సూడ శైవమతాభిమానియే యైనను వీరశైవుఁడు కాఁడు. వేమన్నచరిత్ర వ్రాసినకాశ్య మాతఁడు కేశవాస్తుని పుత్రుఁడనియున్నది. అయినను వేమన్న యాతనివాక్యములదే నద్వైతి. ప్రవర్తనచే, వాక్కుచే, మనస్సుచే నాతఁడు ద్వైతి. పూర్వసంస్కారమో బాల్యసంస్కారమో యను శైవమునందలి యభిమానమును మాత్రము విడిచినట్లు కనఁబడదు" అని వ్రాసి మఱియొకసందర్భమున "నాతనిమతము కేవలాద్వైతము గాక శివాద్వైతమో, యద్వైత శైవమో యగు నని శంకించిరి. వేమన వీరశైవుఁడయినను గాకపోయినను శైవమతవిశ్వాస లీతనిని మహాశివభక్తునిగ గణించి తమ గ్రంథము లందు నుతించిరనుట కవకాశములు లేవు. (వీరభద్రవిజయములో బమ్మెరపోతన తన గురుఁడయినయిటువారి సోమనాథునిగూర్చి వ్రాయునపుడు సోమశేఖరుఁడనికూడ వాడియున్నందున, పై "భవ మారుఁడు" అను పద్యమందలి "సోమశేఖరగురుఁడు" అతఁడేయై యుండుననియు, వేమన పోతన లిరువురుగూడ నొక్కగురుని శిష్యు లనియుఁగూడ శ్రీ సుబ్బారావుగారు వ్రాసిరి. వేమన పదునేనవ శతాబ్దమునాఁ డనుటకుఁ బ్రబలాధారము లున్నప్పుడే యీయూహ నిలువనేర్చును గాని లేనిచో నిలువనేరదు. సోమశేఖరునకు గురుని శేషణమును జేర్చినమాత్రమున వేమన యాతనియొద్ద నుపదేశమందిన శిష్యుఁడని తలంప నవసరము లేదు. పాల్కురికి సోమునియనంతర మెప్పటికో వెలసిన పిడుపర్తి సోమనాథాదులు తమ గ్రంథములలో నాతనిని సోమగురుఁడని వ్రాయుచువచ్చిరి.)

ఇఁక శ్రీ సుబ్బారావుగారు దాహరించిన పై పద్యములను గూర్చి క్రమముగా విచారింతము.

1. ఎడపాటి ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ యుదాహరించిన కృష్ణరాయఁడు విద్యానగర ప్రభువగు కృష్ణదేవరాయఁడే యని యెట్లు చెప్పఁగలము? కృష్ణదేవరాయల కాలమువాఁడగు ధూర్జటి తరువాత పద్యములోఁ బూర్వకవిస్తుతిలోఁ జేరియుండుటచేఁ గూడ నీ విషయము శంకింపఁ దగియున్నది. ఏది యెట్లున్నను రెండవ పద్యములో నుదాహరింపఁ బడినవేముఁడు మనవేమనయనుట కవకాశము లేదు. అందుఁ జేర్పఁబడిన సర్వదేవ భవమూరులవలె శివకవిగఁ గాని, నన్నయ తిక్కనా దులవలెఁ బండితకవిగఁ గాని సంస్కృతమాన సంభవుఁడయిన యెఱ్ఱా ప్రెగ్గడ మనవేమనను గణించియుండఁడు కదా! ఇందలి భవమూర శబ్దము వేమనకు విశేషణమని సుబ్బారావుగారు తలంచిరి. అదిసార పాటు. ఇవి వ్యస్తపదములు. భవమూరుఁడు వేఱు. వేముఁడు వేఱు. ఇరువురుకూడ మనవేమనకంటె వేఱయిన మహాశివభక్తులు కాఁదగును.

2. ఏకామ్రనాథలింగశతకకర్త పేర్కొనిన వేముఁడు వేములవాడ భీమకవివలె బిరుదు (హస్తంపు) కవులలోఁ జేరినవాఁడని యాపద్యము వలన స్పష్టమగుచున్నది. అతఁడు మనవేమన యే యని తలంచు టెట్లు? భీమకవి మన్ననుఁబోలినవాఁ డాం ధ్రకవిగాఁ బరిగణింపఁబడినవాఁడు గాకపోయినను, గనపద్యములలోఁ బాలుపంచుకొనుచుఁ దట్టినకారణమున నే వేమనవినిదురకవులలోఁ జేరెనా? ఇది విచారణీయము.

3. పల్లనార్యుని సీసపద్యములో మొదటి నాలుగుపాదముల లోను జేర్పఁబడినవారు దేశకవులు గారు. వారు వీరశైవమతా చార్యులు, మతోద్ధారకులు, మహాశివభక్తులు నై యున్నారు. కావున వారిలోఁ గీర్తింపఁబడిన వేమన మన వేమనకవి యనవీలు లేదు. దేశకవి స్తుతి యెత్తుగీతిలోనే యారంభమైనది. దానిలోఁ బ్రథమపాదమున సంస్కృతకవులు, రెండవపాదమున నాంధ్రకవులు నుతింపఁ బడిరి.

4. అన్నమాంబ కోలాటములో గ్రంథకర్త నాగేంద్రుఁడే యనుటకు కాధారములు లేవు. దానిని రచించినవాఁడు పిడుపర్తి సోమనాథుఁడని కొందఱు వ్రాసిరి. అదియు యథార్థమని చెప్ప వీలు లేదు. ఈ విష యమై "పిడుపర్తి సోమనాథకవి అన్నమాంబకోలాటాలు గ్రంథమా?" అను శీర్షికతో సారస్వతానుబంధములో నేను వ్రాసిన వ్యాసము నవలో కించుఁడు. ఇందలి సీసతిక పద్యములోఁ జేర్పఁబడిన వేమయ్య మనవేమన కాఁజాలఁడు. అందు స్తుతింపఁబడిన పెక్కుశరణారివలెనే యాతఁడు బసవ పురాణాదిగ్రంథములలో వర్ణింపఁబడినపురాతన వీరశైవులలో నొకఁ డు. అతఁడు చేటులవేమయ్య కావచ్చునని నాతలంపు. ఈ వేమయ్య చరిత్రము పండితారాధ్యచరిత్రములో వర్ణింపఁబడినది. "ఈవేమన్న శివభక్తులలోనివాఁడై యుండును." అని శ్రీ సుబ్బారావుగారుకూడ ఫుట్‌నోటు (Foot note) లో శంకించిరి.

5. నాగరఖండమందలి సీసపద్యములో మొదటి నాలుగుపాదము లలోఁ జేర్పఁబడినవారు కేవలము గీర్వాణకవులును, శైవ గీర్వాణ కవులు నైయున్నారు. కావున వారిలోఁ జేర్పఁబడినవేముఁడు గీర్వాణ భాషాపాండిత్యము లేని మనవేమన కాఁజాలఁడు. ఈ పద్యములో నాంధ్రకవిస్తుతి యెత్తుగీతిలోనే యారంభమైనది. ఈ పద్యములం దుదాహరింపఁబడిన వేముఁడు మఱియొకఁడయి యుండును? పురా తన వీరశైవులలో బలిదేవవేమనారాధ్యుఁ డొకఁడు పండితారాధ్యచరి త్రమున వర్ణింపఁబడినాఁడు. అతఁడు శాపానుగ్రహసమర్థుఁడు; కవియు నఁట. బసవేశ్వర పండితారాధ్యులకు సమకాలీనుఁడగు నొక బలిదేవ వేమనారాధ్యుఁడుకూడ నున్నట్లు పండితారాధ్యచరిత్రమువలనఁ దెలి యుచున్నది. పాల్కురికి సోమనాథుని గురువుయొక్క తాతకూడ బలి దేవ వేమనారాధ్యుఁడే "పేరెన్నఁబడిన శ్రీ బలిదేవవేమ, నారాధ్యు లను పరమారాధ్యదేవు, మనుమని శిష్యుండు..." అని సోమనా థుఁడు చెప్పికొనినాఁడు. ఈ మువ్వురు నొక్కపురుషుఁడే యైనఁ గావచ్చును. రెడ్డిరాజులు తమపేరును వేమన యను వీరశైవమతా చార్యుని నామమును బట్టి ధరించియుండురని శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు శృంగార శ్రీనాథములో వ్రాసిరి. పైనిచెప్పిన వేమనా

రాధ్యుఁడే యీ మహానుభావుఁడా? ఈ వేమనారాధ్యుని శ్రీ సుబ్బారావుగారు తమ వేమన యను గ్రంథమున "వేమన రసాయనము" అను ప్రకరణములోఁ బేర్కొని యాతని సంతతివారు నేఁటివఱకుఁ గన్నవరమున నున్నట్లు, శిలాదానపత్రము సాక్ష్యమిచ్చుచున్నదని వ్రాసిరి. కావునఁ బై నుదహరించిన వేమన యీ శివదేవవేమనారాధ్యుఁడుగాని మరియే శాసనములోఁ జేరిన మఱియొక వేమన కాని కావచ్చునని నా యభిప్రాయము, ఈ చెప్పిన కారణములచేతఁ బై పద్యములఁబట్టి శ్రీ సుబ్బారావుగారు చేసిన వేమనకాల నిర్ణయము సరికాదని యూహింపవలసి వచ్చుచున్నది. పూర్వులు వేమనను యోగిగా గణించినట్లు కవిగా గణింపకుండుటచేఁ బూర్వకావ్యములు మనకు వేమనకాల నిర్ణయమున నుపకరింపవనియే నా నిశ్చయము. "ఇట్లే ప్రసన్నాంజనేయ శతక కర్తయగు నరసింహదాసు మొదలగు నలుగురు కవులు వేమనను గొనియాడియుండిరి" అనిమరి శ్రీ సుబ్బారావుగారు వ్రాసిరి. ప్రసన్నాంజనేయ శతకకర్త శతకాంతమున "మంగళము యోగివేమన్నగారిఁ దెలుపు" అని వ్రాసియున్నాఁడు; ఈయోగి వేమన మనవేమనయే కావచ్చును. ఈ శతకకర్త వేమన శిష్యుఁడయి యుండును. ఇట్లే తక్కినవారును వేమనశిష్యులై యుండవచ్చును. వీరు సుప్రసిద్ధులు కానందున వీరి కాలనిర్ణయము మొనర్చుట కంతగా నాధారములు లేవు. కావున వేమనకాలనిర్ణయమునుబట్టియే వీరి కాలములఁగూడ నిర్ణయింపవలసియున్నదే గాని వీరి శతకములఁబట్టి వేమన కాలనిర్ణయము మొనర్చు నవకాశములు లేవు. ఇఁక వేమన కాలనిర్ణయమున కాతని పద్యములే ముఖ్యశరణ్యములు కాఁదగియున్నవి. శ్రీ సుబ్బారావుగారు లిఖించినట్లు వేమనశతకము వ్రాసినగ్రంథముగాక (వేదమువలె) వ్రాయనిగ్రంథముగ నయి యున్నది. "వేమన చెప్పినది వేదము" అనుసూక్తి యీవిషయమునుబట్టియుఁ గూడ సార్థకమగుచున్నది. తనకుఁ దోఁచిన భావముల నెప్పటికప్పుడు వేమన పక్షివలెఁ బాడుచుఁ బోయెనే గాని వానిని నాతఁడు గ్రంథరూపమున వ్రాసినట్లు కానరాదు. పైఁగా వేమన శిష్యప్రశిష్యులు వేమనాంకితముగా వ్రాసిన పద్యములుగూడ రానురాను నీపద్యసముదాయములోఁ జేరి యుండును. వేమనపద్యము లేవియో యాతనిశిష్యులపద్యము లేవియో సరిగా నేర్పఱించుట దుస్తరము. కాఁబట్టి పలుప్రక్షిప్తములతోఁ గూడిన వేమనపద్యములను బట్టి యాతని కాలనిర్ణయ మొనర్చుట ప్రమాదరహితమయిన మార్గము గాకపోయినను వేఱుదారి లేనందున నదియే శరణ్యమగుచున్నది. వేమనపద్యములందలి తురక పదములను బట్టి శ్రీలక్ష్మణరావుగారు తెలిపినట్లు వేమన క్రీ. శ. 15 వ శతాబ్దము తరువాతివాఁడనుటకు సందేహము లేదు. నేనీవ్యాసమును వ్రాయుచుండఁగా శ్రీవేటూరిప్రభాకరశాస్త్రిగారు సారస్వతానుబంధములో "వేమనయోగిదేశకాలములు" అను శీర్షికతో వ్రాసినవ్యాసమును జూచుట తటస్థించినది. శ్రీశాస్త్రిగారు "ప్రాకటముగ నిట్టి లోకములో గంటు, పల్లిముత్తఁ డెన్నఁ బరమగుణుఁడు; అన్నదానము నను. హరుపూజచేతను, హరునిఁ గాంచె లోన నరసి వేమ" అనుపద్యమునఁ బ్రాఁతవ్రాఁత ప్రతులలోఁ గొన్నిటియందు "గంటుపల్లి" కిమాఱు "గుంటుపల్లి" యని యున్నదనియు, మఱియు నీపద్య మర్థసందర్భము పొసంగునట్లుగా నందు "పరఁగ రాయనికులు బాపనిన్ మెల్ల..." అను పద్యమునకుఁ దరువాతనే యున్నదనియు, గుంటుపల్లె ముత్తామాత్యుఁడు శా. శ. 1545 (1623 ఎ. డి.) లో మృతిచెందినట్లు నాఁటి పద్య మున్నందున వేమన యాతనికాలములో నుండినట్లు నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చుననియు వ్రాసిరి. ఈపద్యము ప్రక్షిప్తము గాని, వేమనశిష్యులు చెప్పినది గాని గాక వేమన స్వయముగాఁ జెప్పినదే యని యంగీకరించినను దానినిబట్టియే వేమన ముత్తనామాత్యుని కాలములో నున్నట్లు తలంపరాదని నా యభిప్రాయము. రాయని భాస్కరుని ప్రశస్తిని బట్టి వేమన యాతని యనంతరము చిరకాలమున కాతని నెట్లు పేర్కొనెనో యట్లే ముత్తనామాత్యునిఁగూడ దా నాతని యనంతరము పలికినప్పటికిఁ గూడఁ బేర్కొనియుండవచ్చును. అన్నప్రదాతలు, సత్రదాతలు నగు పుణ్యాత్ములు స్థిరకీర్తులగుటచే నేకాలములందును గీర్తింపఁబడుచునే యుందురు. కొన్ని పద్యములను బట్టి వేమన క్రీ. శ. 1623 తరువాతనే యుండెననుట కవకాశ మేర్పడుచున్నది. "శ్లో. అవసరపఠితా వాణీ గుణగణరహితాపి నహి పరమోదం; రతిసమయే యువతీనాం భూషాహానిశ్చ భూషణం భవతి." అను పండితరాయల శ్లోకమునకు వేమనపద్యములలో నీ క్రిందియనుకరణ మున్నది.

"గీ. ప్రస్తుతంపువేళఁ బద్యంబుచదివినఁ
ఒప్పు లున్న నగలనొప్పియుండు
వెలఁది (పడఁతి) సురతవేళ బిత్తరి (ప్రౌఢయై) యుండదా
విశ్వదాభిరామ వినురవేమ!"

వేమన క్రీ. శ. 1412-1480 నడుమ నుండినట్లు తాము తలంచుటచే శ్రీసుబ్బారావుగారు పండితరాయలే వేమన ననుసరించినట్లు వ్రాసిరి. పండితరాయ లాంధ్రదేశమున జన్మించినను ఢిల్లీశ్వరుసభయందుఁ గవీశ్వరుఁడుగానుండి యుత్తర హిందూస్థానమందే కాలము గడపినవాఁడు. ఆంధ్రభాషాప్రచారము లేనియాదేశమున నుండిన గీర్వాణకవీశ్వరుఁడు వేమన తెలుఁగుపద్యమును విని దానిని సంస్కృతీకరించెనని తలంచుట యసంగతము. పండితరాయలు మొగలు చక్రవర్తియగు షాజహాను (క్రీ. శ. 1628-1658) నాస్థానమందుండినవాఁడు. ఆంధ్రదేశమున నాతనిగ్రంథములకు వ్యాప్తికలిగినతరువాతనే పై శ్లోకార్థమును విని వేమన తెలుఁగుపద్యమును జెప్పియుండుననితోఁచుచున్నది. శ్లోకమును పద్యమును బరిశీలించి చూచినప్పుడు మొదటిదానినిబట్టి రెండవది వెలసినట్లు కనఁబడును. మఱియు "పేట సైదు మొగలు పాలఁగుపతానులు, తురకలు దొరతనము తొలుతఁ జేసి, రాఁగ రాఁగపిడిచి రౌతులై కొలిచిరి, విశ్వదాభిరామ! వినుర వేమ!" అను పద్యమునుబట్టి వేమనకాలము నాఁటికి మహమ్మదీయుల ప్రభుత్వముకూడ క్షీణదశకు వచ్చినట్లు స్పష్ట మగుచున్నది. మొగలుచక్రవర్తియగు ఔరంగజేబు (క్రీ. శ. 1658-1707) అనంతరమే మహమ్మదీయప్రభుత్వమున కిట్టిదశగలిగినది. కావున వేమన క్రీ. శ. 1650, 1700 ప్రాంతమున జన్మించి యుండుననుట సమంజసముగ నుండునేమో

యని తోచుచున్నది, "క. సంపన సంవత్సరమునం, బొందుగం గార్తీకశుద్ధ పున్నమవారంబున, వింధ్యాద్రిసేతు సంధిన సంమున సొక వీరుం డేలు సగుణ వేమా!" అను పద్యమును వేమన తన్నుద్దేశించియే చెప్పియుండునని దానిని బట్టి కొంద రాతండు జన్మించిన నందన సంవత్సరమై యుండునని తలంచుచున్నారు. ఇది సందేహాస్పదము. మఱియు వేమన శార్వరి సంవత్సర చైత్ర శుద్ధ నవమినాడు సిద్ధిపొందెనని యాతనిభక్తులు తలంచుచున్నారట. దీనికిం గూడ సరియగు నాధారములు లేవు. ఇది నిజమే యైనచో వేమన క్రీ. శ. 1652 సంవత్సరమున జన్మించి 1720 సంవత్సరమున మరణించియుండు నని తలంపవచ్చును.

మహాశయులారా! వేమన కాలనిర్ణయమునకుం బలుమార్గము లన్నియు సందేహాస్పదములుగ నున్నవి. నా యభిప్రాయములు సరియైనవేయని నేను చెప్పజాలను. శ్రీ [illegible] గారివంటి పరిశోధకులు నిర్ణయించిన కాలము ప్రమాణములు కావని తోచుటచే నీవిషయమును విశేషించి పరిశోధించి సత్యమును దేల్చగను విశ్వాసముతోనే నీవ్యాసమును వ్రాసితిని. విజ్ఞులు క్షమింతురుగాక!

పసిరి మొగ్గలు

అడివి బాపిరాజు గారు

పాపాయి:— ౧

పాపల కెల్లా పాపాయైన
పాపా యనెడు ప్రణవా మైన
పాల సముద్రుడు చేతుల తోడా
మట్టా కుయ్యాల జోలల వ్రాప
ఎట్టి వారికీ తెలియందంకే
సృష్టి రూపరి బందిన నవ్వా
చిన్న కెంపులా పెదవుల వెలగా
చేతిని పాదం చేరగ బట్టీ
చూత ఫలంనా బుఱుకుచు తానూ
తొనల రూపమున దేహం బెల్లా
ద్యుతుల నీనుచు వొరయుచు నుండా
నిన్నే నీవు తెలియ నట్టుగా
మిన్ను రంగునా బొజ్జ బాబువై
కన్నుల లోనా ప్రేమ కాంతులూ
అన్ని దిక్కులా వ్యాపింపంగా
అంతులు లేని పాపా యైన
పాపల కెల్లా పాపా యైన
పాపాయి వచ్చీ రాని కబురులా
ఆడుకొందము రమ్మా! రమ్మా!
పాడు కొందమూ పాపాయి రమ్మా!

తారలు:— ౨

తమ్ముడ! ఒక సా రిట్లా రా
తమ్మా మొగమూ పై కెత్తూ
మినుకూ మినుకూ చుక్కలు రా
కనుగొంటివ అవి యెవరంచూ
వాడీ పోయిన పువ్వులనే
దేవుడు చుక్కల చేయును రా

జోల:— 3

ఏడవకు ఏడవకు వెఱ్ఱి చిన తల్లి
ఏడిస్తె నీ కళ్ళు నీలాలు గారె! ॥హాయి॥
లలల లలల లల హాయీ!
హాయి వారింటికే పోయి వద్దామా
అందెల్లు బేడీలు తెచ్చు కుందామా
అందెల్లు బేడీల అంగిలా ధ్వనులూ
అడుగడుగు ముసినవ్వ అమ్మాయి అంకం॥హాయి॥
లలలలలలలల పిల్లీ!
పిల్లీ పిల్లీ పిల్లలకు తల్లీ
పెట్టవే అమ్మాయి పట్టు జడ గంటా
పట్టు జడ గంటలూ పైడి నాగరమూ
కట్ట కాసుల పేరు కంటెగల వన్నె ॥హాయి॥
లలలలలలలలల మఱ్ఱీ!
మఱ్ఱి చెట్టూ క్రింద తొఱ్ఱ నాగన్నా
నాగన్న బువ్వలకు నాలు గప్పాలు
అప్పాలు చాలునే అమ్మాయి కెపుడూ
ఆవు పాలా బువ్వ లాకళ్ళు తీరు ॥హాయి॥
లలలలలలలలల దాయి!
దాయి దాయి రావె దాయిల్లు పోవే
తల్లి వస్తాడు మా తల్లికే మొగుడు
మగడు వచ్చి కట్టు మంచి మూర్తాన
మంగళ సూత్రంబు మాలచ్చి మెడలో ॥హాయి॥

౪

చిన్ని చిన్ని గోరూ వంకా లెన్నిచేరీ యున్నాయో
గన్నేరు పూలా మొగ్గాలన్నీ గుత్తూ లున్నాయి
పూలా పూలామంచూగుళ్ళా ముత్యాల వెలుగూలయితే
మొలూచేరూచిన్నిపాపలు బాలా చంద్రా రేఖాలయిరి

కవితాస్వరూపము

ఒక ప్రసంగము

యనమండ్ర నారాయణమూర్తి గారు, బి. ఏ.,

చిరకాలము క్రిందట మీరాబాయి రచించిన శాంతభక్తిరసప్రధానములగు కీర్తనలును, అఖండవైరాగ్యద్యోతకములగు లోకోక్తులును నేటికిని నుత్తర హిందూస్థానమందు బండితపామరసామాన్యముగ నత్యాదరముతో స్మరింపబడుచున్నవి. మీరాబాయి పరమ భాగవతోత్తమురాలని నొక్కి యుపదేశించు ప్రసిద్ధ మహోన్నత. ఈమె కాలనిర్ణయమును జీవితవృత్తాంతమును గూడ పలువురు పలువిధములుగ జెప్పుచున్నారు. కొందరామె ధర్మపత్ని కుంభమహారాణాయనియు, చిన్ననాటనుండి సతీపతులిద్దరును కవితాప్రియులనియు, యౌవరాజ్యావస్థయందంతటను కావ్యరచనయే వ్యసనముగా గాలము గడపిరనియు వయసు మీరి యధికారము వహించిన కాలది కుంభునికవిత శృంగారరసాయత్తమై ప్రసంగము రాజసప్రధానమైనదనియు, మీరాబాయి కృతియు, సఖియు, జేర్పులుగూడి నుత్కటభక్తివైరాగ్యమయములు గాజొచ్చెననియు జెప్పుచున్నారు. రానురాను వారికిం గారణాంతరములచే సంభవించిన పరస్పరవియోగమున కాదినిశ్చయబీజ మీవైమత్యమే అయి యుండవచ్చును. ఏది యెట్లున్నను రసైకమూలమై, స్వభావానుకరణప్రధానమైన కావ్యరచనకు కుంభుని, ధర్మప్రతిష్ఠాపనము, పరతత్త్వప్రతిపాదనము, స్వభావసంస్కరణమును ప్రధానాశయము గాగల రచనకు మీరాబాయిని ప్రతినిధులుగ జేసి యీప్రసంగము రచింపబడినది.

పాత్రములు:—

[౧. కుంభుడు—ఉదయపురయువరాజు. ౨. మీరాబాయి—తద్ధర్మపత్ని. రంగము—ఉదయపురరాజధానియగు చితోడ్ నగరమందు యువరాజు భవనోద్యానవనము.

కాలము:—వసంతదివసాంతము. ప్రవేశము:—కుంభుడును మీరాబాయియును లతాగృహోప్రాంతమున జంద్రకాంతోపలవేదిపై బఱచిన తెల్లపట్టుపరుపుపై ముఖాముఖిగ గూర్చుండిరి. పుస్తకములును లేఖనోపకరణములు నందందు జెదరియుండును.]

మీ:—అట్లే యయినచో "విశ్వశ్రేయః కావ్యం" అనువిధి యేల కలుగవలయును?

కుం:—ఆహ్లాదముకన్న శ్రేయ మేమి? కవిత కాహ్లాదజనకత్వమే ముఖ్యాశయము. సమస్తశాస్త్రములకును, విద్యలకును, సమస్త సద్వ్యాపారములకుంగూడ.

మీ:—ఎక్కడి కాయాహ్లాదమునకు? మితియు మేరయు లేని యాహ్లాదము ప్రమాణ మెట్లు కాగలదు? కిరాతునకు జీవహింస యాహ్లాదము. ప్రాకృతజనంబునకు మృగముల కట్లే యుదరపోషణమును దన్నిమిత్త మనాగ్రహప్రాణిభంగము నాహ్లాదము; లోభికి స్వకీయసుఖహింసాకరమైన ద్రవ్యసంగ్రహము; సంసారికి విషయసంగము; సన్న్యాసికి సంగత్యాగము; కావ్య మిందఱకు నిన్నివిధములగ నాహ్లాద మెట్లు కలిగించును? ఇంతియ గాక నీవలసుఖలోభత కాముభోగేచ్ఛవంటి దౌటను పామరలక్షణముగును గాని యుత్కృష్టకావ్య మాన మెట్లు కాగలదు?

కుం:—వానిలో సదసద్విభేదము లేదా? ఎట్టి యుత్కృష్టసుఖము మహాకావ్యఫలము కాగలదో అట్టిసుఖమే లెక్క. తదితరము కావ్యప్రశంసయందు దురూహ్యము. సహృదయరంజనమే కావ్యమూలము. రసవిహీనులును ప్రాకృతులును కవితావిషయోదాసీనులుగా దలంపుము.

మీ:—మహాప్రభూ! మీ రానతిచ్చునదియే కవితాతత్త్వమయ్యెనేని పామరులగతి యేమి? వారి కాహ్లాదము గలిగించుకృతులో కృతులు కావయ్యె; సత్కావ్యములయం దట్టివారి కాహ్లాదము కలుగదయ్యె. శ్రేయోభివృద్ధి రసజ్ఞులకే యని నిర్దేశించినచో 'విశ్వశ్రేయః' అనువాక్యము సార్థక మెట్లు కాగలదు.

కుం:—ప్రేయసీ! భ్రాంతివిడిచి చక్కగా బరికింపుము. సంగీతసాహిత్యాదిరసప్రధానవిద్యాలన్నిటికి బండితపామరభేదము లేక విశ్వము రంజింపజేయుసామర్థ్యము కలదు. "శిశు ర్వేత్తి పశు ర్వేత్తి" యనుపరమార్థము నిరర్థకమేనా? కావ్యప్రాణమైనరసమునకు ప్రాణము స్వభావానుకరణము. అన్నచో భగవత్సృష్టికి ప్రతిసృష్టి జేసి కృతికర్త విశ్వకర్తయై విశ్వవిహితుడై భూజనంబుల వాసికెక్కు.

మీ:—విశ్వరంజకుడై యని యానతిండు. విశ్వహితకారిత్వము దానికి పై మెట్టు. ఇందులకై సామాన్యకవులు యత్నింపనేరరు. ఉన్నది యున్నట్లు వర్ణించుట విశేషమే యగుగాక! అందు సరసవిరసవిభేదము లున్న నుండుగాక! కాని యట్టి భేదమును జాలదు. యథావస్తువర్ణనమెంత రసవంతముగా జేసినను మహాకవి కానేరడు. స్వభావసిద్ధములగు వర్ణనాంశములును విభావాద్యౌచిత్యమును వ్యంగ్యప్రధానమై రసోచితాలంకారమయమగు శైలియును కర్ణరసాయనమగు పదరచనయుం గవితకు ముఖ్యలక్షణములే; కాని వానితో సంతుష్టినొందిన రసకవి విశ్వమనిపించుకొనును. శబ్దాద్యలంకారములతో నింద్రజాలము విరచించెనేని చమత్కారకావ్య మనిపించుకొనును. కాని తాము మునుమున్న వాక్రుచ్చిన సదసద్వస్తువివేచనమును పరమార్థప్రతిపాదనమును జగత్

త్త్వనిరూపణమును, మహాకావ్యోద్దేశ్యములు. వీనివలననే విశ్వ శ్రేయము సమకూడును. ఇట్టి కవిత్వమే సాధనముగ తానసనివ్యక్తుల నెందఱ పండితపామరసామాన్యముగ భోగింపుటకు మహాభాగధేయము. రసకవిత్వమునకు రసాహాయ్యనమే పరమావధి. నీతిబోధయు నున్నయతి రసస్ఫూర్తియు, ఆ ప్రసిద్ధియు మహాకావ్యఫలంబులు.

కుం:— ఇహిహీ!! ఈనాటిదానికి గాన్యము లేల? రసభావాలంకారము లేల? ఛందోనియతి యేల? నీతి మంచిదనియు, దుర్నీతి కూడదనియు రెండుముక్కలు చెప్పిన చాలదా? శృంగారాదిమహారసములు పెల్లుబికియుండక గవిత కవని యేమున్నది? సౌందర్యనిరూపక కావ్యములని కాదు. పరమార్థవిచారము పలయు నేని వేదాంత మభ్యసింతుము గాక! వాసప్రస్థమునకు బోదుము గాక! చాలకేని నొక్క మాఱు సన్న్యసింతుము గాక!

సీ. చేను చిగురించు, పింగంబు నలపించు
దినవమ్ము పైత్యని బ్రాంతుజేయు
ధనము హృద్యవిలాస వన కేళి యనిపించు
నార్తుని సలరించు నర్థి నించు
భువన మర్శిలి దారమున జక్కగనగూర్చు
నితేవ్వన నోలలాడించు మనసు
జగదంతరంగమా సౌమనస్యము దెల్పు
జాట్టరికము గల్పు సురసగులకు
వెల్తి పసిడు విరులు విరిబోండ్లు రంగమ్మ
రసము సౌమ్మ, శీవి, రాజసమ్మ,
వంటిబొమ్మ కొసగు మానుష తేజంబు
కవిత పట్టిముదుక కఱకు గురువ?

మీ:— ఏలినవారు కవిసార్వభౌములు. తాము సెలవిచ్చినదాని కన్న ప్రమాణము లేదు. నాయెఱింగినది రసాస్వాద ముత్కృష్టమైనప్పుడప్రయత్నముగ నజ్ఞాతముగను దమంతన వచ్చు రెండుముక్కలాత్మానందమునొల కల్లుకొనుటయే. నాకు లక్షణశాస్త్రముతో బని లేదు. కాని మొన్న శ్రీదర్బారువా రనుగ్రహించిన పండితసభలో శివనారాయణపండితు లుపన్యసించినశాస్త్రార్థమును సవిస్తరముగా విని లక్ష్యలక్షణసమన్వయము చేసికొని కొన్నియంశములు మనస్సున బట్టించుకొంటిని. ధర్మాభినివేశము లేని రసపోషణము శవాలంకరణమువోలె నిష్ప్రయోజనము. నిత్యానిత్యవస్తువివేకమునకుం గొఱగాని లోకానుభూతియే నిరర్థక మన్నచో గవికల్పితలోకానుభూతి మాట సెప్ప నేల? నిరర్థకమే గాదు. దుర్భరము. పీడాకరము. ఏరసమైనను ధర్మానుసారిగ బుష్టియైనదే హితకారి. తద్వ్యతిరేకము భగవదుద్దిష్టమైన లోకస్థితికి బ్రతికూలమై యమంగళదాయకమగును. చెల్లెలిపై వలపును తల్లిపై బరాక్రమమును మహారసములగు శృంగారవీరము లెంతపల్లవిరిసిన నేమి శ్రేయోదాయకములు కానేరవు సరిగదా! తమ రానతిచ్చిన యాహ్లాదమునకుం గూడ బాహ్యములై జుగుప్స పుట్టించును. శాస్త్రలోకజ్ఞానము కవిత కుపాంగము. కవితాహార్మ్యరోహణమునకై లోకజ్ఞానము సోపానము. ఆహ్లాదము మిథ్యముగాని యాశీయము గాదు. ఆహ్లాదమును వారసన్ని కవిధర్మజనులహ్యాసియములం బట్టి విశ్వోపయుక్తముగా సంస్కరింపును.

సీ. సర్వభూతములందు సర్వేశ్వరు దెలుంగు,
హృదయంబు సర్వభూతము దెలుంగు,
సుఖదుఃఖముల కంటి నీలకిభవోల్లోల
కల్లోల మొకనాటకముగ జూచు,
దేహము గాఱించి యందు విశ్వహితంబు
ముద్రించు, విశ్వాత్మ మూర్తి నించు,
దివ్యసృష్టిని సర్వదిక్కాలముల జూచి
నేననే వ్వనిపుణూదీక్ష గాంచు,
గనిక మాత్రుడే కవి?— యతిబ్రహ్మ యనుడు
ధర్మసంస్థాపకుడు జగత్త్రాత యనుడు.
వానిమాటలు మంత్రములో వానిలోక
మహిత కావ్యంబు, గీతి విశ్వాతిశాయి.

కందుకి ప్రవేశించును:—

కం:— మహాప్రభూ, సాయంకాలము కావచ్చినది. ఆజ్ఞానుపరిష్ట జ్ఞాపకము మనవిచేసికొనుచున్నాను.

కుం:— ఆ, అవును. దేవీ! మహాప్రభువువారితో గలసి వాహ్యాళికి బోవలసియున్నది. పిలిపించికొనక ముందే హజూరునకుం బోయి శలవును వేచియుండుట యుక్తముగా నుండును.

మీ:— చిత్తము. గండి లేతిమి.

[కందుకినిష్క్రమించును]

కుం:— (పొంతనాగము యువరాజ్ఞితో గలసినడచి—సాలోచనముగా) ప్రాణసఖీ! ఇట్టిరమణీయరచనాధురంధరియగు ప్రకృతి కన్న గవీశ్వరు లెవ్వరు? ఈయనల్పకల్పనాప్రావీణ్యము, అనంతకృతిబాహుళ్యము, అసంఖ్యాకరూపగుణవిభేదమును ఆమహాదేవికే చెల్లును. తలపడలప.

మీ:— స్వామీ! ఒకవిధాన ప్రకృతియే మహాకావ్యము. పరమాత్మ కృతికర్త.

కుం:— ఆగు! నేజెప్పబూనినదియే యది. బ్రహ్మానంద మాశయము.

మీ:— భగవంతునికి—కవికిని నట్లే—కవియాత్మానందమునై సృష్టియొనర్ప జగత్తునకు శ్రేయము సమకూరును. విశ్వశ్రేయము కాని వ్యాపారమందు మహాకవి కానందమే కలుగదు. కవియాత్మ కేవల ప్రత్యగాత్మ గాదు; జగదాత్మయే. తనహృదయమునుమిష పెట్టి మహాకవి విశ్వహృదయముతో జొక్కును; విశ్వచక్షువుతో జూచును; కులజాతిమతభేదము లాతనికుమ్నతత్త్వ మెన్నటికిం బంకిలము సేయలేవు; వేయేల? జగన్మయుడౌటను కవికి జరాచరభేదమే స్ఫురింపదు. ఏతాదృశమగు కవి నైసర్గికము తత్కవితాద్వారమున లోకమంతటికి విధియై తదాచరణము సమస్తపురుషార్థసంపాది యగును.

కుం:— కానిచో యానందము శ్రేయస్కరంబగును. తిరిగితిరిగి నాత్రోవకే వచ్చితివి.

మీ:— కేవలేంద్రియానందము కాదుగదా — ఇంతియుకాదు, కేవల మనోబుద్ధిగోచరమగు నానందము కానిదో, ఎందువలననగా యద్భుతము ఆత్మైకగోచరమై పరమార్థమూలమైన యానందమే కావ్యాశయము.

కుం:— ప్రకృతిసాదృశ్యముచే నావాదము బలము చేసితివి. ఇంక నొక విశేషము: ప్రకృతియందు శుభాశుభములును సమగుణ్యములును విస్పష్టపడిగ మిళితములై యుండునట్లే కావ్యమందును ఉండవలెను గదా నావాదము. ప్రకృతికి గర్తకు లేనిదగ్ధోద్ధారము కృతికర్తకు మాత్రమే నా కావలయును? స్వభావసౌందర్య ప్రదర్శనమాత్రమునే నిపితాసక్తి యనుమంచి దర్శింపక మతో నని యేవి? అంత సాహసమున కెవ్వడు సమర్థుడు?

మీ:— కవిస్వభావ ప్రతిబింబనము ప్రకృతిశాస్త్రముల పని కాని కవితది కాదు. ప్రకృతియందు గల నిమ్నోన్నతముల సవరించి యశుభముల నడంచి శుభములను, అధర్మముల నడంచి ధర్మమును ప్రకాశింపజేసి భగవంతునియనంతకల్యాణశీలతను సమర్థించుట కవితాసిద్ధి. నా కూపటమునకును చిత్రపటమునకును భేదము లేదా? ద్వంద్వభూయిష్ఠమైన సామాన్యలోకమును బ్రమరించినకవి ద్వంద్వాతీతుడును లోకపావనుడును అగు భగవంతునాశయము నిరసించినవాడే యని నమ్ముదు. అభూతకల్పనలచే సృష్టికి వన్నె వెట్టినవాడే కవి. మహాకావ్యలోకమున, దృశ్యమానలోకమునందువలె గాక, సత్యజ్ఞాన దయాశాంత్యాదిమహాగుణములు విధులు కావు. నైసర్గికములు అధర్మము దుర్బలము. స్వర్గము కరతలామలకము.

కుం:— చక్కగా జెప్పితివి! ప్రాచీనకవిత్వమం దంతటను దటాకించిన యసంభావ్యకల్పనల నన్నిటి నొక్కమాటతో సమర్థించి వైచితివి!! ఆకల్పనలచంబడిని లోకమందు వెలసిన కృత్రిమమతములను వికృతదైవములనుగూడ సమర్థించి లోకోద్ధారము చేతువుగాక!!!

మీ:— మహాప్రభూ! ఏకవిత్వమందైన నేమి, యేమతమందైన నేమి, కల్పనలు కల్పనలే. వానిపరమార్థము నిజముగాని యవి పట్టిసాంకేతికప్రాయములే. సాంకేతికములను వస్తుభ్రాంతితో బూజించుట తప్పే. కాని యవాఙ్మనసగోచరవస్తువులకు సాంకేతికము లుంచగూడదని వాదులాడుట యంతకన్న తప్పు. దేశకాలశృంఖలితములైన ప్రకృతికిని దదాధారకులకును సంభావ్యాసంభావ్యభేదములు గలవు గాని దుర్ఘటఘటనాసమర్థులును లోకోత్తరులు నగు కవిబ్రహ్మల కసాధ్యములు నసంభావ్యము లేవి?

కుం:— చాల్చాలు! ఈవాక్యార్థములింతటితో గట్టిపెట్టుదుముగాక!!

ఎఱిగియు నీవు నే నీచర్చలందు
బ్రాక్పశ్చిమములాట వాదింతు; నేటి
వనలక్ష్మిహావాయలు నీవైరాగ్యమునకు
దగిననిరుత్తరోత్తరమంచు దలచి
అరయవో మాధవునవతరించుటలో
పికమాలికలు దెల్ప, నకనకల్ వదలి
వేగిరపడి లేచి, వికచాస్య యగుచు,
కేలచ్చుపట్టుమునస్తాలు గైసేసి
కమ్మనివలపుచొక్కపుటంతరాత్మ
వలిపుచ్చె బసలాలుక్కవిరిచప్పరముల
కనుము నాథునిమూర్తి కౌగిటన్ గఱగి
కుసుమహర్షాశ్రువుల్ గురిసె నందంద
సుసుమాస్మితజయఘంట కొనలంత్రి మ్రోయ,
శన విందు లోకంబు కనువిందు సేయ
హృదయము నిదురింప దేని నీవేళ
నెవ్వాడు పులకింప డివ్యసద్యుతికి?

మీ:— పరమసాధ్వీమతల్లి భర్తృసమాగమనాకాంక్ష గనుక బులకింపవలసినదా, తన్మయముకావలసినదా! కాని యంతటితో జాలదు.

వనము, వసంతుండు, వసుధ, వారాశి,
చిగురు, చేవయు వానిసేవకై బుట్టు,
పెరుగు, జక్కడగు, నూపిరి తీయు టాది
అఖిలచరాచరవ్యాపార మెల్ల
వలపు వైరాగ్యమ్ము వాదమ్ము భేద
మావిశ్వచైతన్య సేవయై మిగులు
ఎఱిగి, యెఱుంగక, యీ విశ్వ మెల్ల
పరిపక్వమగువిశ్వపతిభోజ్యముగను
కాలభేదమె గాని కర్మ లన్నిటికి
గతియొక్కటియె విశ్వగమ్యదాస్యమ్ము
ప్రకృతిని భేదంబు బరికింప కెవడు
సము డయి వశి యయి సదయాత్ము డగుచు,
నఖిలవిశ్వము జుట్టునంతరిత్సమ్ము
లీల,విష్ణువునందు లీనమై చరము
నచరము, సదసత్తు లల్పాధికములు,
తానును, పెరవాడు, తనవాడు, వైరి,
సకల మేక మటంచు జాటించు, నొక్క-
వాడె ధీరుండు తత్త్వజ్ఞుండు వాడె
భవ్యకావ్యతపమాపట్టభద్రుండు!!

౧ కంచుకి ప్రవేశించును;

౧ కం:— మహాప్రభూ! దర్బారుకొలవగుచున్నది.

కుం:— ఇదె వచ్చితిని — నెచ్చెలీ! వేళయపడినట్టే అయినది. ఈచర్విత చర్వణమందు మునిగి మహారాజాజ్ఞ మరచిపోతిని.

౨ కంచుకి ప్రవేశించును;

౨ కం:— స్వామీ! పితాజీవారియాజ్ఞ యగుచున్నది.

కుం:— (వేగిరమునడచుచు) వచ్చితి, వచ్చితి.

3 కంచుకి ప్రవేశించును

3 కం:— మహాప్రభూ, సర్కారువారు తొందరపడుచున్నారు. బండిలో గూర్చున్నారు. చిన్నగా తమ్మును బండియొద్దికే తెంచేయమని సెలవయినది. [అందరును తొందరగా నిష్క్రమించుచున్నారు]

రాటము

భూతపురి నారాయణస్వామి గారు

కన్నులు విప్పి లోకములు గన్గొని యున్నతపాటుఁ జెందఁగా
  మున్నొకకాలమున్ భరతభూమి యశశ్శ్రీగందు కాంతితో
  సన్ననిజిల్గువల్వలఁ బ్రచారము సల్పి ప్రశస్తి కెక్కఁగాల్
  నిన్ను వరించి కాదె? జననీ? సకలార్తి హరంబగు రాటమా !

ఉ. మే మొకయన్యజాతికిఁ మిక్కిలి దాసుల మైతిమంబునన్
  నీమహిమంబు గుర్తెఱుఁగనేరక నిన్నొకమూలఁ ద్రోసి, పె
  న్బాములఁ జిక్కి కుందితిమి; భారతభాగ్యపురంధ్రియైన గాం
  ధీమహనీయమూర్తి కృపఁ దిర్గి జనించెను మాకు నేఁటికిన్.

క. ఎక్కడిదో కదు రాదెదినో
  అక్కడె కలవుంటె దెసెడునార్యోక్తి సదా
  నిక్కమని తెలిసె నేఁటికి
  దిక్కయి నిలువంగ రాట దీనతఁ బాపన్.

ఉ. చీర లొసంగి కౌరవులచేఁ జెడకుండఁగఁ గృష్ణుఁడావు మే
  తీరున యాజ్ఞసేనిఁ గడతేర్చెనొ యవ్విధమీవు వస్త్రముల్
  గోరినవారి మాకొసఁగి లోకములన్నియు సంభ్రమింప మా
  భారతజాతిమానముఁ గృపామతి నిల్పఁగదమ్మ! రాటమా!

తే. స్త్రీలసద్గుణములు ప్రకాశింప సొంపుఁ
  బెంప నన్యోన్యరాగంబు దంపతులకు
  నింప గృహము స్వర్గంబు గావింపఁ జాలు
  రాటమా! నిన్ను నేమని ప్రస్తుతింతు?

సీ. తరుకుచెర్కులపైని తగలంబుఁ దప్పించి
    నిర్మోహసంస్థితి నెగడఁజేసి
  తగనివస్తువులఁ జిత్తంబు పోఁడఁగ నీక
    యేకాగ్రవృత్తిని జోకపఱచి
  కలఁక లేనట్టి యస్ఖలితదృష్టిని గూర్చి
    యలనూత్రమందున నిలువరించి
  శ్రవణపేయముఁ జేయు ప్రణవ నాదంబుచే
    నానందబ్రహ్మంబు నలవరించి
  జీవయాత్రకుఁ దుది ఫలసిద్ధియైన
  ముక్తికిం దార్చు సద్గురుమూర్తివగుచు
  మింమకృప మాకు సాక్షాత్కరించినావు
  రాటమా! బంధనమ్ములు రాలకున్నె?

సీ. పరులయల్పమ్ములఁ బడఁగొట్టి మోదాబ్ధిఁ
    దేల్చుటఁ బండితారాధ్య వగుదు
  మాకసన్ని కొటలఁ గొల్లఁబోని ప్రతిభ
    దునుమఁజూ ఘట గమాదేవి వగుదు
  స్వాతంత్ర్యగాన విస్తారసాధుగర్యంబు
    శ్రోశించు మాకు ముద్దరాల వగుదు
  నరతలావాలంబుగా నోచి యులస్వరా
    జ్యాకృతితోడఁ బ్రత్యక్ష మగుదు
  డేలుపడకుండఁ గ్రమ్మఱ శీలకంబు
  సత్యమాయునశేజం బహింసాప్రతిమంబు
  గాంధిప్రోక్త ప్రతిజ్ఞాత్మకంబు నైన
  రాటమా! నీవు ఘన మంత్రరాజ మగుదు.

సీ. వివిధజాతులలోన భేదముల్ నశియించి
    దైక్యమత్యంబు పెంపందుకొనుడు
  హైందవజనుల మనోభీష్టసిద్ధికై
    యాశిస్సు సుగలనే నందుకొనుడు
  భారత స్వాతంత్ర్య పరమసాధనమును
    దేశజనులకు బోధించుకొనుడు
  మొగి 'అహింసా పరమోధర్మ' యనుటఁ బ్ర
    పంచమునందుఁ జాటించుకొనుడు
  నిన్ను గాంధిమహాత్ముండు నిండు ప్రేమ
  కేతనముపైనఁ ముంచి సెక్కించినాఁడు
  తానకము తేజ మానంద్ర తొగకముగ
  నల్లగళలనుబాఁపి నర్తిల్లుమమ్మ!

సీ. గాంధిమహాత్ముండు కనకాసనంబున
    నంచితగతిఁ బ్రతిష్ఠించియుండ
  ఉత్కళ్ సేబూని 'యాచార్యుఁడు ప్రఫుల్ల
    చంద్రుండు' పూజలు సలుపుచుండ
  అతిభక్తిఁ నైడంటు 'అలీసహోదరుల్'
    వింజామరంబులు వీచుచుండ
  ఆలసరోజినీద్యాది లలనాశిరోమణుల్
    ముత్తెంపుటారతు లెత్తుచుండ
  భక్తజనములు భుజములఁ బట్టి మోయ
  పార్శ్వములఁ గొల్చి పండితుల్ స్వస్తిఁ బాడ
  రాటమా! దేవివై, యనురాగరీతి
  కళితచిత్తవై యింటింట వెలయు మమ్మ!

శ్రీ గాంధి ఆంధ్ర జాతీయ మహావిద్యాలయము—ఏలూరు

బ్రహ్మశ్రీ ఆచార్య పస్స పార్వతీశం గారు ఎం. ఏ, బి. ఎస్. సి. (డిప్లమా ఇన్ ఎడ్యుకేషన్, ఎడింబరో.)

శ్రీమత్పరమేశ్వరనిర్మితంబగు నీ చరాచరాత్మకమగు ప్రపంచమున మానవులు సర్వోత్కృష్టులని చెప్పవచ్చును. మానవుల ఘనతకు వారి యసాధారణశక్తియే కారణము. స్వశక్తిచే మానవు లెట్టి కార్యములనైన సాధింపఁగలరు. మహాకవి కాళిదాసు —

శ్లో. మరుపృష్ఠాన్యంభాంసి నావ్యాః సుప్రతరా నదీః
విపినాని ప్రకాశాని శక్తిమత్త్వాచ్చకార సః."

అని చెప్పినట్లు మరుప్రదేశముల నఖాతజలప్రపూరితములుగను, దుర్గారణ్యములఁ బ్రాణిసంచారయోగ్యస్థలములుగను, నొనరించుశక్తి వంతులు మానవులే. ఇంతియ యేల? ఆర్యభారతుల యాకాశగమనము, పరకాయప్రవేశము, మృతసంజీవిని మొదలగుశక్తులు జగద్విదితములే కదా! ఆయ్యలఘనిమ్మద్వారా కథనము లార్యసంతతి కెనుకగాదృష్టాంతములై తిన్నశక్తినిర్ణాయకము లగుటలేదా?

ఇట్టి యపూర్వశక్తి నొసంగున దేది? జ్ఞానము. ఈ విమలవిజ్ఞానమే లేక లక్ష్మీదాయకమే విద్య యనంబడును. ఈవిద్యయే మానవుని మానవత్వప్రతిష్ఠాపకము. విద్యావిహీనుని కఖిలప్రపంచ మంధకారబంధురమైయుండును. అవిద్యాతిమిర నాశానుండిలం జొరవింపఁ జన్మమఖాక్షిప్రసార మంతరించు నన వింత యేమి? విద్యానక్షువో యట్లుగుంగక స్వతంత్రముగ నిరాఘాటముగ నవర్తింపఁజాలును. కాన విద్యయేఁ మానవునకు బ్రధానచక్షుర్యాతము.

"క. పలుసందియములఁ దొలఁచును, వెలయించు నగోచరార్థవిజ్ఞానములో
కుల కక్షి శాస్త్రమయ్యది, యలవడ దెవ్వనికి వాఁడె యంధుఁడు
అనునూక్తి నాలింపుఁడు. [జగతిన్."

అగుట విద్య నార్జించుటయే మనుజుని ప్రధానకర్తవ్యమని తేలుచున్నది. ఐహికాముష్మికభేదమున నీవిద్య ద్వివిధావిభజ్యము. అందాముష్మికవిద్య జీవితాంతమునఁ బరలోకసౌఖ్యముల నొసంగఁజాలి యుండును. ఐహికవిద్య సోపానరూపమున దాని కుపకరించుచున్నది. ఐహికవిద్య చతుష్షష్టికళామయము. ఐహికవిద్యచే మానవుఁడు సక్రమాభివృద్ధిఁ గాంచి స్వతంత్రుఁడై సౌఖ్యజీవనమున నలరారుచు దేశమునకును, కులమునకు, జన్మమునకును వన్నెఁ దూర్పఁ జాలియుండును. మఱియు ధర్మప్రవర్తనమును, దేవ పితృ భక్తిని, సత్య ధర్మ క్షమా శాంతాది సద్గుణములను గల్గి తన్మూలమునఁ గుదురు విరాగియై, సంసారబంధ ముక్తుఁడై, యాముష్మికవిద్యాభిసారియై, తత్త్వజ్ఞుఁడై, విజ్ఞుఁడై నిష్కళంకనిరవధికానందమయమైన కైవల్యపదంబునుగూడ నందఁజాలి యుండును. ఐహికవిద్యకు లౌకికమనియు, నాముష్మికవిద్యకు వైదికమనియు నామాంతరములు గలవు. లోకస్థితిరక్షణపరాయణు లగు నరపాలుర విద్యాభివృద్ధియందుఁగూడఁ బ్రోత్సాహము మెండుగ వృద్ధిపొందుచునుండెడివి. ఈవిద్యలు రెండును మతానుప్రాణితములు, మతవిరుద్ధముగఁ బ్రవర్తింప శక్తిసంపన్నములు కావు.

కాని యన్నిదేశములందును విద్యాస్వరూప మొక్కటే యుండునని కారాదు. మన మతవిద్యాచార సాంప్రదాయము లన్యదేశీయులకు భిన్నములుగా నుండును. వారి మతవిద్యాచారసాంప్రదాయములు మనకు విరుద్ధములుగ నుండును. కాన నెవరి మతవిద్యాచారసంప్రదాయములను వారు సంరక్షించుకొనుచుఁ దమ్మాత్మమునఁ గృతార్థత నొందవలసియున్నది. కాని దైవవిపాకమున మనదేశ మన్యాయత్తమైయుండుటచేతను బరిపాలకులగు పాశ్చాత్యులు తమ మతవిద్యాచార సంప్రదాయము లీదేశమునఁ బ్రబలింప బద్ధకంకణులై యుండుటచేతను, వారు తమ విద్యాలయముల మన కొసంగువిద్య కేవలసేవకావృత్తికి నుపకరించునదే యగుటచేతను, బాలకు లెప్పుడును బరిపాలకుల ననుకరించుట మానవస్వభావ మగుటచేతను, ప్రస్తుతము మనము స్వమత విద్యాచార సంప్రదాయవిహీనులమై, స్వాతంత్ర్య విహీనులమై తుదకు వ్యక్తిత్వమునుగూడఁ గోల్పోవుస్థితికి వచ్చియున్నాము.

ఇట్టి సంకటస్థితియందు దేశదౌర్భాగ్యమును గమనించి తన్నివారణార్థము లోకోత్తరుండగు గాంధిమహాత్ముఁడు త్రివిధబహిష్కారరూప నిర్మాణరూప ముగు సహాయనిరాకరణోద్యమమును విజృంభింపఁజేసి దశదిశలు మారుమ్రోగునట్లు విజయశంఖధ్వాన మొనరించుట యానేతుగీతావల మస్మదాదు లెల్లరము వినలేమా! అట్టితఱి భారతభూమండలంబున వివిధప్రాంతముల ననేక జాతీయవిద్యాలయ ప్రతిష్ఠాపనము లొనరింపఁబడినవి.

తత్కాలముననే పూర్వమొకప్పుడు వేఁగిదేశమునకు రాజధానియై యనంతవిభవశోభితంబై యొప్పిన వేఁగిగ్రామంబున కనతిదూరంబున నున్నట్టియు, నమితవిభవాఢ్యులును, సౌజన్యముఖర సద్గుణాలంకారులు నగు వైశ్యరత్నముల కావాసమైనట్టియు, పశ్చిమగోదావరీమండలమునకుఁ బ్రధానస్థానమైనట్టియు, నేలూరనంబడు హేలాపురంబునఁగూడ సుస్థిరముగ నుండునట్లు జాతీయవిద్యాలయము నొకదానిని శ్రీ గాంధిమహాత్ముని పేరఁ బ్రతిష్ఠింప శ్రీమోతే గంగరాజుజమీన్దారు ప్రముఖులగు పౌరశ్రేష్ఠులకుఁ గుతూహలము జనించియుండెను. తత్ఫలితముగఁ గొలఁదికాలమునకే చాలధనము చందాలమూలమున నార్జింపఁగలిగి యుండిరి. ఆ సమయముననే

పురుషోత్తముండను మహాత్ముఁ డాంధ్రదేశపర్యటన మొనర్చుటకేని కొని యుండుటచే సధర్మపత్నీసమేతుఁడై యీ భవనంబునకు విచ్చేసి విద్యార్థుల కక్షరాభ్యాస మొనరించి పవిత్రాశీర్వాదములతో శ్రీ గాంధి ఆంధ్ర జాతీయ మహావిద్యాలయ సంస్థాపనము గావించెను. అనంతర మచిరకాలముననే సౌరాష్ట్ర కృషిస్వర్గమునా రింపుచుండగ లక్ష రూప్యముల యమూల్య విద్యాలయమునకు మూలధనముగా నుండి స్థిరోపాధిని గల్గించియున్నారు. తొలుత ముప్పదిమంది విద్యార్థులతోఁ బ్రారంభింపఁబడిన యీ విద్యాలయము క్రమక్రమాభివృద్ధి నొంది నేఁటికి 220 మంది విద్యార్థులతో విరాజిల్లుచున్నది.

ఇట్టి విద్యాలయమున కిట్టి స్థానము లభించియుండుట ప్రశంసార్హము. ఈ విశాలోద్యానవనముసఁ గృష్ణావాహినీ తీరమున నానావిధ వృక్షలతాదుల మధ్య దోచుచుండు నాశ్రమవాటికలు మనోహరంబులును, నాగరికప్రాయంబులును, విద్యార్థుల కారోగ్యప్రదంబులును నై మాకుఁ బ్రాచీనార్యుల యాశ్రమములవలె నేత్రోత్సవం బొనరించుచున్నవి. ఇట్టి యుత్తమాశ్రమవాతావరణ ప్రదేశమున బాలురు తమ చిన్నచేతులను జోడించి, 'ఓం నమః,' 'సర్వం బ్రహ్మ' యను ప్రణవార్థ వాక్యముల నెలుఁగెత్తి యుచ్చరించుచు దైవప్రార్థనాదికముల నొనరించుచుండగను, సధ్యాపక సహితులై శీతలతరుచ్ఛాయల నుపవిష్టులై, పాఠములఁ జదివెడు కాలములను, నాశ్రమమునందలి స్థావరజంగమాత్మక ప్రకృతి చిత్రములఁ గాంచి చిత్రించుచుండుటను, వివిధ వృక్షసేవనపాదులు కావించుచుండుటను, బలువిధములగు పంతువాయిత్యాదులు తమ ద్వారా వినిర్మితమైయున్న సమయమునను, మఱియు వ్యాయామము, పశులకాహారజలసేచనము, మొదలగు సత్కార్యనిర్వహణకృత్యములందుఁ బ్రవర్తించుచుండెడి బాలురఁ గనుగొన్న, యే నిర్మానస మానసపుణ్యాపార్థిని నొలయాడి భారతభావ్యభివృద్ధి నిశ్చిత రూపమున సమన్వయింపఁ జేసి యెనుపండును? ఇట్టి యాశ్రమప్రాయము విద్యాలయమున విద్యార్థులను దేశమునకును సౌభాగ్యప్రదంబగు విస్తృత సంపూర్ణజాతీయపద్ధతులపైఁ గూర్పఁబడుచున్నది.

సహజముగ దేశీయ భాషామతసాంప్రదాయాదులఁ జక్కఁగ గ్రహించినప్పుడు సర్వదేశీయముల గ్రహించుట సులభసాధ్యమగు టచేఁ బ్రాథమికవిద్యాశాఖయందు మాతృభాషకుఁ బ్రాముఖ్యత యొసఁగఁబడియున్నది. ప్రాథమికవిద్యాశాఖయందలి యాఱుతరగతు లలో మొదటిమూఁడుతరగతులందును కేవలమాంధ్రభాషయే బోధింపఁ బడును. నాల్గవతరగతినుండి విద్యార్థు లందఱికి హిందీభాష నేర్పఁ బడుచున్నది. వలయువారికి ఐదవతరగతినుండి సంస్కృతభాషయును, నాఱవతరగతినుండి యాంగ్లభాషయును నేర్పఁబడుచున్నవి. పిమ్మట నున్నతవిద్యాశాఖ ప్రారంభింపఁబడును. ఇందు మూఁడుతరగతులు కలవు. ఈశాఖయందు విద్యార్థు లాంధ్రము, సంస్కృతము, హిందీ, యురుదు, నాంగ్లమనను వీనిలో నేరెండుభాషలందైన నసామాన్య పాండిత్యమును నాయుర్వేదము, నేత, వ్యవసాయము, వాణిజ్యము, మొదలగువానిలో నేదైన నొకవృత్తివిద్యయందు నైపుణ్యమును బాగుగ సంపాదింపవలసియుండును. ఈరీతిని సోపానక్రమముగ నితరగతులందును నీ విద్యాలయమున విద్య నభ్యసించిన విద్యార్థి స్వతంత్రజీవనోపాధి సంపాదింపఁగలిగి జనకీవితమును ధార్మిక నైతికభూయిష్ఠముగ నొనరించు కొని దేశోపకృతికిఁ దోడ్పడఁ జాలియుండును. ఈవిద్యాలయమున నేర్పఁబడుచున్న వివిధవిషయముల సంక్షిప్తవివరము విశదీకరింపఁ బొందు పఱుపఁబడుచున్నది.

ఆంధ్రము

విషయపరిజ్ఞానమునకు భాషాశక్తి ముఖ్యావశ్యకము. పరభాష లెంతెన్నిగ నేర్చినను, మాతృభాషయందలి విషయపరిజ్ఞానము చేయుటకు సరిపోదు. మఱియు బాలుర కది స్వభావసిద్ధమై సంపూర్ణ మనోవికాసహేతుభూతములు కాఁజాలవు. ఏ భాషామాలయందు మనపెద్దలు తొలఁబాడి వైశిష్ట్యము మనల లాలించిరో, కనితో నవ్వయినాఁడుని ముద్దుపల్కులఁ దొలుత మన యూహలఁ బరిష్క్రమింపఁ జేసెనో, యెంతయో మనల నెటులఁ బెంచెనో, యట్టిమాతృభాషాజ్ఞానమే మనోవికాసదాయకమై యొప్పును. కావున నీవిద్యాలయమున మతనైతిక రాజకీయార్థికాదివిషయము లెల్ల మన దేశభాషయగు నాంధ్రమునందే గఱపఁబడుచున్నవి. ఇట్లాంధ్ర భాషకుఁ బ్రధానస్థాన మిచ్చియుండుటచే చిన్నతరగతులందు శతకము లును, బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ల వారి సుబ్బారాయకవి ప్రణీతంబులగు నార్య కథానిధులును, నున్నతశాఖలోని తరగతులందుఁ గవిపుంగవులగు తిక్కన పోతనాదిమహాకవుల భారతభాగవతభాగములును బఠనీయగ్రంథములు గా నేర్పఱిచి నిర్దుష్టమగు మృదుమధురభాష నేర్పఁబడుచున్నది. ఇందుచే బాలురకు స్వచ్ఛమైన దేశనిభాష వ్రాయఁ జదువ నలవడు చుండుటయే కాక వారు భారత భాగవత రామాయణాదిగ్రంథము లందలి సంప్రదాయములను ధర్మములను విశ్వాసములను స్వయముగఁ గూడ గ్రహింప నవకాశము లభించుచున్నది.

సంస్కృతము

మన శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసములును, కావ్యనాటకాలంకార ములును, మఱియు వివిధశాస్త్రములునుగూడ సంస్కృతభాషయందే యుండుటచేతను, మన యాంధ్రమున కది మాతృభాష యగుటచేతను, జాతీయపాఠశాలలయందు సంస్కృతభాషాబోధన మత్యవసర మనుట నిర్వివాదాంశము. కావున సంస్కృతభాషకుఁగూడఁ గొంతవఱకుఁ బ్రాముఖ్యత నీయఁబడుచు, యీవిద్యాలయమున బాలురకు మూఁడవ తరగతినుండియు, సంస్కృతవిద్యనుంటఁగను వమరకోశము పఠింపఁజేయఁ బడుచున్నది. ప్రధానముగ సంస్కృతభాష నభ్యసింపఁగోరువారి కైదవతరగతినుండియుఁ బద్యాపాఠాభివర్ధకములగు గ్రంథములు విశేషముగ బోధింపఁబడుచున్నవి. విద్యాలయమున సంస్కృతప్రాధాన్యముగఁ జదువు లన్నియుఁ బూర్తిచేసినవారికిఁ గావ్యనాటకాలంకారసాహిత్యమును, వలయుపాటి వ్యాకరణపరిజ్ఞానమును గలుగును.

హిందీ

భారతవర్షమున విశేషవ్యాప్తి గాంచినట్టియు, సులభగ్రాహ్యమైనట్టియు, దేశాభిమానులగు జాతీయమహాజనసభవారిచే హిందూదేశసర్వసామాన్యభాషగ నిర్ణయింపబడినట్టియు, హిందీభాషను జాతీయవిద్యాలయములు దీనిగూర్చి ప్రాముఖ్యమునుగూర్చి వేఱుగఁ జెప్పవలసినది లేదు. ఈభాష నాల్గవతరగతినుండియే ప్రారంభింపబడి ధారాళముగ సంభాషించుటకును, గ్రంథార్థముల సంపూర్ణముగఁ దెలిసికొనుటకును వలయు సామర్థ్యము సంపాదింపఁగలుగునటుల బోధింపబడుచున్నది. ఇప్పటివిద్యార్థులు హిందీసాహిత్యసమ్మేళనమువారి పరీక్షలకుఁ బోయి కృతార్థులగుచున్నారు.

ఉరుదూ

హిందూమహమ్మదీయ సమ్మేళనమునకు సాధనముగ నీవిద్యాలయమున నురుదుభాషకూడ బాగుగ నేర్పఁబడుచున్నది. ఈశాఖ నానాఁటికి వికసించి యభివృద్ధినొందుచున్నది. ఇంకను మహమ్మదీయసోదరుల ప్రోత్సాహమున వృద్ధినొందఁగలదు.

ఇంగ్లీషు

హిందూదేశమునందుఁ బ్రస్తుతము రాజభాషగా నుండుటం జేసియుఁ బెక్కుభాషల నుండు వివిధవిషయసమన్వితములగు గ్రంథములు ఆభాషలోనికిఁ బరివర్తింపబడి గ్రహింపఁదగియుండుటం జేసియు, ఖండాంతరముల విశేషవ్యాప్తిఁ గాంచియుండుటంజేసియు, జాతీయవిద్యాలయములందుఁగూడ నాంగ్లభాష నేర్పవలసియున్నది. కావున కోరువారికి నాంగ్ల మాతృభాష మూఁడవతరగతినుండి ప్రారంభింపబడి యాంగ్లేయగ్రంథములందలి సారమును గ్రహింపఁగలశక్తి యొసఁగఁబడుచున్నది.

ఇతిహాసము - భూగోళము

"మానవుఁడు తెలిసికొనఁదగినవానిలో ముఖ్యమైనది మనుజునిఁ గూర్చినవిషయమే" అను సూక్తియందెంతయు సత్యముకలదు. ఈవాక్యమునందలి మనుజశబ్దమునకు మనుష్యజాతియనియే భావము. మనుష్యజాతియొక్క పూర్వస్థితిని దెల్పునదే యితిహాసము. ప్రతిజాతియొక్క భావిస్థితియుఁ బూర్వపరిస్థితులపై నాధారపడియుండును. భూతకాలీనస్థితి పరిణామమే వర్తమానపరిస్థితిరూపమును దాల్చుచుండును. కావున నౌన్నత్యమును బడయవలెనన్న ప్రతిజాతికిఁ దనపూర్వస్థితిగతుల సంపూర్ణజ్ఞాన మవసరము. అట్టిజ్ఞానమును సమకూర్చు నితిహాసముయొక్క ప్రాముఖ్యమును వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. ప్రతిబాలునకు స్వదేశేతిహాసము తెలిసియుండవలెను. భారతవర్షేతిహాసాధ్యయనము మనయువకులహృదయసీమల దేశాభిమానాంకురముల సుస్థిరముగ నాటఁగలదు. కావున జాతీయవిద్యాలయములందు జాతీయేతిహాస మవశ్యపఠనీయముగ నియమింపవలయును. ఈశాస్త్రశాలయందు మనదేశముయొక్క సాంఘికార్థికరాజకీయచరిత్రలు బాలురకుఁ బ్రధానముగఁ గఱపఁబడుచున్నవి. దేశముయొక్క ప్రాచీనాధునాతన పరిస్థితిజ్ఞాన మొసంగుటయే కాక మహాపురుషుల జీవితచారిత్రములును, జాతీయోద్యమచరిత్రయు, జాతీయమహాజనసభాసంవిధానమును గూర్చి బోధింపఁబడుచున్నవి. మఱియు నన్యదేశీయవిషయములు కూడ వలయునంతవఱకు బోధింపబడుచున్నవి. 7వ తరగతినుండి యర్థశాస్త్రమును, రాజనీతిశాస్త్రమును, నభిమానవిద్యలుగ నేర్చుకొన నిచ్ఛగలవారికి కీపాఠశాలయం దవకాశము కలదు. భారతవర్ష భూగోళములు ప్రపంచభూగోళమునుగూడ నవీనపద్ధతుల ననుసరించి గఱపఁబడుచున్నది.

మతబోధ

మానవులు ధర్మవర్తనులై పుణ్యశీలురై జన్మసాఫల్యము నంపఁ గలుగుటకు దైవాంశసంభూతు లనఁదగు వివిధమతోద్ధారకులు తమ జీవితములను ధారవోసి యాయాదేశకాలపాత్రానుసరణము లగు పరిస్థితుల కనువగురీతిఁ బెక్కు నియమవిధు లేర్పఱిచి యున్నారు. స్వమతాభిమానులై తమతమమతనియమములను భక్తిశ్రద్ధలతో నాచరించు ప్రజలేరాజ్యమున నుందురో యది శ్రీరామరాజ్యమువోలె సౌఖ్యావహమై యుండు ననుటకు సందియము లేదు. ప్రజలు తమమతవిశ్వాసములఁ గోల్పోయి స్వేచ్ఛాచరులై గుప్తిపరులై పాపభీతి లేక సంచరించు నప్పు డారాజ్యమున జనించు నశాంతినిఁ బాపద్రోహులకు రాజశాసనములు కఠినదండనములు మొదలగు ప్రక్రియ లేవియుఁ బ్రయోజనకరములు కాఁజాలవు. అందుచే నైతికాధ్యాత్మికవిజ్ఞానప్రదము లగు మతవిషయిక విద్యలను రాజ్యమున నెలయింపఁ జేయుట శాంతిస్థాపకకార్యపరాయణు లగు భూపాలుర విధ్యుక్తధర్మము. తొల్లి నైతికమతాదిక విద్యలయం దత్యున్నతి వహించి కర్మభూమి యని ప్రసిద్ధిచెందిన పవిత్రవంతమగు నీ భరతఖండ మిప్పుడు విధివశమున గర్హ్యమగు పరాధీనస్థితియం దుండుటచే పూజనీయములును బుణ్యప్రదములు నగు హిందూమహమ్మదీయాది మతము లన్నియుఁ గ్రమక్రమముగా దమ మహాత్వములఁ గోల్పోయి నామమాత్రావశిష్టములు కాఁబోవు దుస్థితికి వచ్చుచున్న వనుటయం దతిశయోక్తి యింతమాత్రము లేదు. మనకు స్వరాజ్యము లభింపఁగనే భారతీయు లెవరి మతానుసారము వారు విజ్ఞానవంతులై నీతికోవిదులై ధర్మానురక్తులై ధన్యశ్రేష్ఠములై వెలయఁగలుగుట కర్హములగు సాధనములు రాజశాసనానుసారము, మనకుఁ దప్పక చేకూఱఁగలవు. అంతవఱకును బాలుర హృత్సీమలందు మతవిశ్వాసబీజములు లెస్సఁగ నాటుకొనఁ జేసి వారి భావ్యున్నతికిని, దేశసౌభాగ్యమునకును దోడ్పడుట యుపాధ్యాయుల ప్రథమకర్తవ్యమని చెప్పనొప్పును. కావున నీ విద్యాలయమునఁ జిన్నతరగతులందు నైతము మతబోధనమున కనువగు నార్యకథానిధులు ప్రధానపాఠ్యపుస్తకములుగ నేర్పఱచి సందర్భానుసారముగ భారతవిజ్ఞానము, హిందూమతధర్మములు, నార్యసంప్రదాయములు, సదాచారములు మొదలగునవి బాలురు గ్రహించులాగున నుత్సాహకరములగు సంభాషణముల మూలమున నుపాధ్యాయులు బోధించుచున్నారు. మఱియు మూఁడవతరగతినుండి మతవిద్యకుఁ బ్రత్యేకింపఁబడిన కాలమున విద్యార్థులకు స్వమతాభిమాన [illegible]కము

లను వివిధవిషయములు విపులముగ బోధింపఁబడుచున్నవి. ఇం తియేకాక నిరినిమాలిస్టాసనులును బుద్ధ్యనికిన్ర నను మహాత్ములను, ఏసుక్రీస్తు, రామమోహనునను, బుద్ధుఁడు మున్నగు మహనీయుల జీవితముల విద్యార్థులకుఁ జక్కఁగ వివరించి వారికిఁ బాపభీతిహ్రీ ష్ణుత, భూతదయ, పరోపకారచింత, సర్వమానవసౌభ్రాతృత్వము మొదలగు సద్గుణములలవడునట్లుపాధ్యాయులు మిగుల శ్రద్ధఁ దీసికొను చున్నారు. మఱియుఁ బవిత్రపర్వదినములందు విద్యార్థులు జాతీయోత్సవము నాచరించి యాత్మపారిశుద్ధ్యమును బొంది దైవముకంటను మహాపురుషులందును గల తమ యనన్యజానురాగమును సఫలపఱచు కొనుచున్నారు.

ఆయుర్వేదము

మానవుల కన్నిటికంటె నవశ్యవాంఛనీయము లగు నాయురారోగ్యముల వృద్ధిఁ బొందింపఁ జాలి వేదప్రాయ మనఁదగు నాయుర్వేదముకూడఁ బ్రస్తుతము కృశీభూతమై యుండుటచేఁ దదభివృద్ధి యత్యంతాభిలషణీయమై యున్నది. మఱియు దీనివలనఁ బరోపకారమును స్వతంత్రజీవనముకూడ లభించుననుట నిర్వివాదాంశము. కావున నిది కూడ నీ విద్యాలయమునఁ బ్రధానవృత్తివిద్యగ నేర్పఁబడుచున్నది. ఇం దాయుర్వేదము శాస్త్రమూలముగను బ్రత్యక్షమూలముగను గూడ మూఁడుసంవత్సరములలోఁ బూర్తిగ నేర్పుట కేర్పాటు గావింపఁబడి యున్నది. ఇచ్చటినుండి విద్యార్థు లఖిలభారతాయుర్వేద పరీక్షలకును, నాంధ్రాయుర్వేద పరీక్షలకును, డాక్టరు ఆచంట లక్ష్మీపతిగారి ప్రత్యేకపరీక్షలకుఁగూడఁ బోయి కృతార్థులగుట కవకాశము గలదు. కేవలము గ్రంథములను జెప్పుటయే కాక వివిధములగు సాధనములుగూడఁ దయారుచేయింపబడుచున్నవి. ఈ వత్సరమున 12 మంది విద్యార్థులకుఁ బైనుదహరింపఁబడిన కొన్ని పరీక్షలకుఁ బోఁజాలియున్నారు. ఈ శాఖ ఆయుర్వేదవిద్యాపీఠమంత్రి కవిరాజ శ్రీమాన్ ప్రతివాదిభయంకర కృష్ణమాచార్యులవారి శిక్షణమునఁ దృప్తికరముగ వృద్ధి నొందుచున్నది.

నేత-నూలువడుకుట

గాంధిమహాత్ముని యాదేశములలోఁ బ్రధానస్థానమలంకరించిన ఖద్దరునిర్మాణవృత్తి వృత్తులన్నిటిలో నగ్రగణ్యమై యున్నది. తత్ప్రోత్సాహకముగ నీపాఠశాలయందు బాలురందఱకు నూలువడుకుట నేర్పఁబడుచున్నది. కొందఱు విద్యార్థులు మిక్కిలి చురుకుగ నాణ్యమును సన్నమునగునూలు తీయఁజాలియున్నారు. ౭వ తరగతినుండియు నేతను వృత్తివిద్యగఁ గైకొన్న విద్యార్థులందఱు శిక్షకునిసహాయ మపేక్షింపకయే స్వయముగ నాసుపోయుట, కండెలుచుట్టుట, పడుగుతోడుట, పరికేయుట, నేయుట మున్నగు వస్త్రనిర్మాణకృత్యము లన్నియు నిపుణతతో నిర్వర్తింపఁజాలియున్నారు. ౫వ తరగతినుండియు బాలురు కండెలుచుట్టుట మొదలగు కొన్ని వస్త్రనిర్మాణ కృత్యములను నేర్చినవారును బాగుగ జేయఁగలిగియున్నారు. ఇం కను గ్రామవిస్తరము లల్లుటయుఁ గట్టుట, యుద్యానములు పెంచుట మొద లగు పనులన్నియుఁ దోఁటకాలమునందే నేర్పఁబడినవైయున్నవి.

వ్రాత ము

కళలలో నొకటియగు వ్యాఖ్యాస్త్రానము ప్రసారములలోను నవ్రతముకూడ నీపాఠశాలయందు నేర్పఁబడుచున్నది. విద్యార్థులు గోడవాలు, దొడ్లు, కవాటసామగ్రులు మొదలగునవి తయారుచేయుచున్నారు.

వాణిజ్యశాఖ

దేశమున కార్థికాభివృద్ధిసాధనములగు వృత్తులలో వాణిజ్యము ప్రధానమైనదగుటచే నీశాఖ విద్యాలయమున నేర్పాటుచేయఁబడినది. ఇచ్చటఁ గమర్షియల్ కరస్పాండెన్సు, బుక్కుకీపింగు, టైపురైటింగు, షార్టుహాండు మున్నగునవి చక్కఁగ నభ్యసించి విద్యార్థులు వ్యాపారకౌశలము గలవారగుచున్నారు.

చిత్రలేఖనము

మనోవికాసహేతుభూతములగు కళలలో నొకటియగు చిత్రలేఖనమునఁ బ్రారంభభాగము నేర్పఁబడుచున్నది. బాలురు సామాన్యముగ వృక్షములయు పశుపక్ష్యాదులయు గోపురముల చిత్రింపగలిగి యున్నారు. ఇంక నీశాఖ బాగుగ వృద్ధినొందు నవకాశములు కలవు.

వ్యాయామము

"శరీర మాద్యం ఖలు ధర్మసాధనమ్" మనునట్లు ధర్మనిర్వాహమునకు శరీరధారణపోషణములే ముఖ్యములై యున్నవి. కాన వాని నభివృద్ధినొందించు వ్యాయామము మనుజున కత్యావశ్యకము. కాన బుద్ధిబలముతోఁబాటు విద్యార్థులకు దేహబలముకూడ నొసంగుబాధ్యత జాతీయవిద్యాలయములపైనున్నది. అందుచే జాతీయపద్ధతుల ననుసరించి యీవిద్యాలయమున బాలురకు వ్యాయామ మొసంగబడుచున్నది. ఇం దెక్కుడభిమానముగల బాలురకు సాము కుస్తీ మొదలగునవి నిపుణులగు నొకయుపాధ్యాయుని యాజమాన్యమున మిక్కిలి చక్కఁగ నేర్పఁబడుచున్నవి. ఈసంచికయందు పత్రాంతరమునఁ జిత్రింపఁబడిన వ్యాయామవిద్యార్థులదృశ్యమే యీవిషయమును విదితము చేయఁగలదు.

విద్యార్థిసంఘము

విద్యార్థులవక్తృత్వమును, విమర్శనశక్తియు, రచనాసామర్థ్యమును, విషయపరిజ్ఞానమును, భావప్రకటనాకౌశల్యమును బెంపొందించుటకై విద్యార్థిసంఘ మొకటి "ఆంధ్రసాహిత్యచర్చాసంఘ" మను పేర నెలకొల్పఁబడినది. ఇందు మత సాంఘిక రాజకీయవిషయములఁ గూర్చి ప్రతివారము మన్నతతరగతులవిద్యార్థులు విద్యాధికులగువారి యాధిపత్యమున సభలు జరిపి చర్చించుకొనుచు ఫలము నొందఁగలుగు చున్నారు.

రాత్రిపాఠశాల

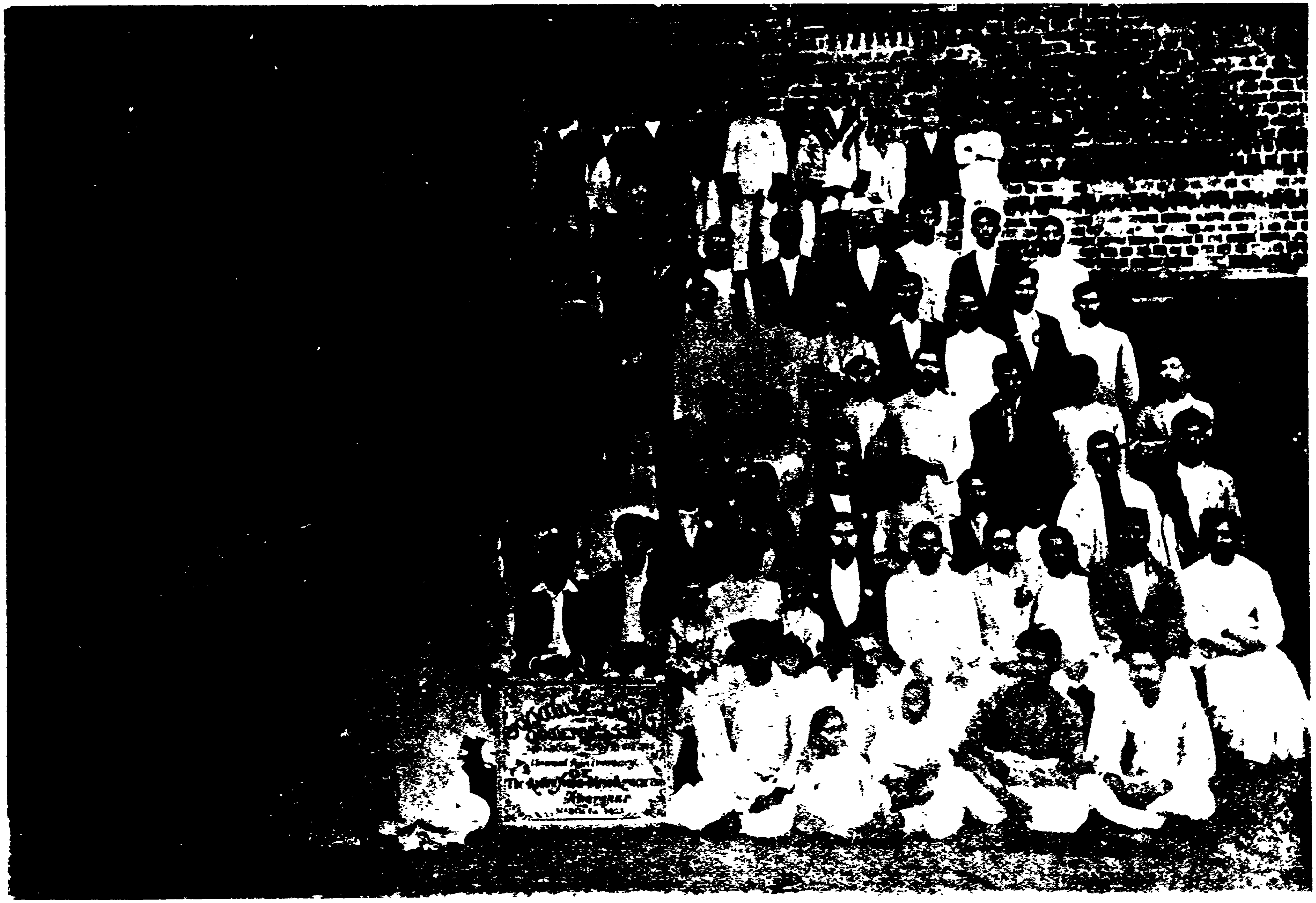
పగలు నియమితకాలమునందు పాఠశాలయందున్న శ్రీ విద్యార్థులను విద్య నేర్పవలసిన బాధ్యత కలిగి పిలువబడి బాలుర గ్రామములోని విద్యాలయములలో గూడ నీవిధోపాధ్యాయులు ప్రయత్నించుచు యుపాధ్యాయుల విధ్యుక్తధర్మము. ఈ యుపాధ్యాయులు పగలు పాఠశాలయందు పనిచేసి యలసియుండుటచే నాయకుల గట్టిపట్టుదలయుండినగాని రాత్రిశాలలయందుపాధ్యాయులు పనిచేయుటకు శ్రద్ధగ జరిపించుట యావశ్యకము. కావున నీవిద్యాలయమునందు గొంత యుపాధ్యాయులు రాత్రిశాలలందు నియమింపబడియున్న విద్యార్థులను రాత్రులయందు నియమముగ రప్పించి వారితో శ్రద్ధగ పాఠములను జదివించి యుపయోగకరము లగు విషయముల బోధించుచున్నారు. మఱియు దేశమునకుగూడ సకాలమునకు విద్యార్థులనంపజేసి మేల్కొల్పి విద్యాపఠనము, వ్యాయామము, స్నానాదికృత్యములు నొనరింపజేసి సదభ్యాసము, క్రమశిక్షణము, నారోగ్యము గూడ కలుగజేయుచున్నారు. ఇంతియకాక గురుశిష్య నిరంతరసాంగత్యమువలని లాభములుగూడ విద్యార్థులు పొందగలుగుచున్నారు.

ముగింపు

ఈవిధముగ శ్రీ గాంధీయాంధ్రజాతీయమహావిద్యాలయము సక్రమాభివృద్ధి గాంచుచు దేశోపకారకులును, పవిత్రశీలురును, త్యాగశీలురు నగు విద్యార్థిబృందమును భారతదేశోద్ధరణమునకై సమకూర్పగలిగి జాతీయవిద్యాభిమానుల మానసములందు సంతసము ప్రవేశింపజేయుచున్నది. "శ్లో. గుర్జనః పరిహర్తవ్యో విద్యయాలంకృతోపి సన్, మణినా భూషితి స్సర్పః కిమసౌ న భయంకరః" అనుసూక్తి ననుసరించి యీవిద్యాలయము విద్యార్థులకు సత్ప్రవర్తన మలవడుటయే ముఖ్యాదర్శముగ గ్రహించినది. ఇట్టి విద్యాలయములే దేశపురోభివృద్ధికి హేతుభూతములై యుండుటం జేసి వీనిని బాగుగ వ్యాప్తిబొందించి పోషింపవలసినబాధ్యత ధనాఢ్యులును, ధర్మశీలురు నగు దేశీయులపై నున్నది. కావున నట్టిదేశీయులు గొంతవఱకు కెలుగాచి నీవిద్యాలయములకు గలువుటకు దగినతోడ్పాటు నొసంగి శ్రీ గాంధిమహాత్ముని దేశ సలహాను నీమహావిద్యాలయము సర్వార్థసంజ్ఞితముగ నొనరించి భావిభారతసంతతి కృతజ్ఞతకు పాత్రులై కృతార్థత నొందుదురు గాక! ఆంధ్ర దేశమున నిప్పుడిప్పుడు కొన్ని జాతీయవిద్యాలయములు స్థాపింపబడియున్నవి. కాని వానిలో నధికభాగము ధనసహాయాభావముచే గృశీభూతములై నామావశిష్టములుగ నున్నవి. అట్టివానికిం దగినసహాయ మిప్పు డిప లభింపకుండుట మిక్కిలి విచారకరము. ఇట్టి ప్రజాహితసంస్థలు ప్రస్తుతము ప్రజాపోషణచే జీవించుటచే యరుట సంగతైన దేశీయులు సర్వశ్రేష్ఠమార్గముల నన్వేషింపపట్టుగాలమానమెంతవఱకు సమ్మతము నున్నాము. మఱియు నాశిష్టములగువిద్యాలయములైన విద్యావిధానాలంబనమునను, బోధనగ్రంథాది నిర్ణయాంబునను బోస్పదనవాంఛలపట్టుదలను సుస్థాపించుటకు నొకయాంధ్రజాతీయ విశ్వవిద్యాలయము యొక్క యాజమాన్యమున బాగుగ బనిచేసి యశస్సుగాంచునట్లొనరించుటకు జాతీయవిద్యాభిమానులగు విద్వన్మణులు సత్వరముగ గదలుట యావశ్యకము. దేశభక్తుల కమితానందదాయక మగునట్లు శ్రీగాంధిమహాత్ముడు దేశవాసుల స్వరాజ్యశ్రమము దొసర్చునపుడు ముగించి మరల నుసనమానవాతీతసామర్థ్యములను గ్రియారూపమున నెల్లడింప నుత్సాహితులై యేతెంచెను గావున జాతీయవిద్యాలయములు సర్వాంగసౌష్ఠవముతో నలరారుచు మహోన్నతస్థితిని దప్పక పడయగలవనియు సమీపకాలములో నీ విద్యాలయమాంధ్రదేశ జాతీయవిశ్వవిద్యాలయముగ నొనరింపబడి తన విధ్యుక్తధర్మమును సక్రమముగ నాచరించి ధన్యత నొందునని విశ్వసించుచు దచ్ఛుభసమయప్రాప్తిం జేకూర్పబరమేశ్వరుని మనసారబ్రార్థించుచున్నారము.

"శ్లో. స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః
గో బ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం
లోకా స్సమస్తా స్సుఖినో భవంతు."

Andhra Young Men's Association, Second Anniversary, Kharagpur

ఆంధ్రయువజనసంఘము; ద్వితీయవార్షికోత్సవము, ఖరగ్పూరు

Sree Krishna Devarayalu's Andhra Bhasha Nilayam, Hyderabad

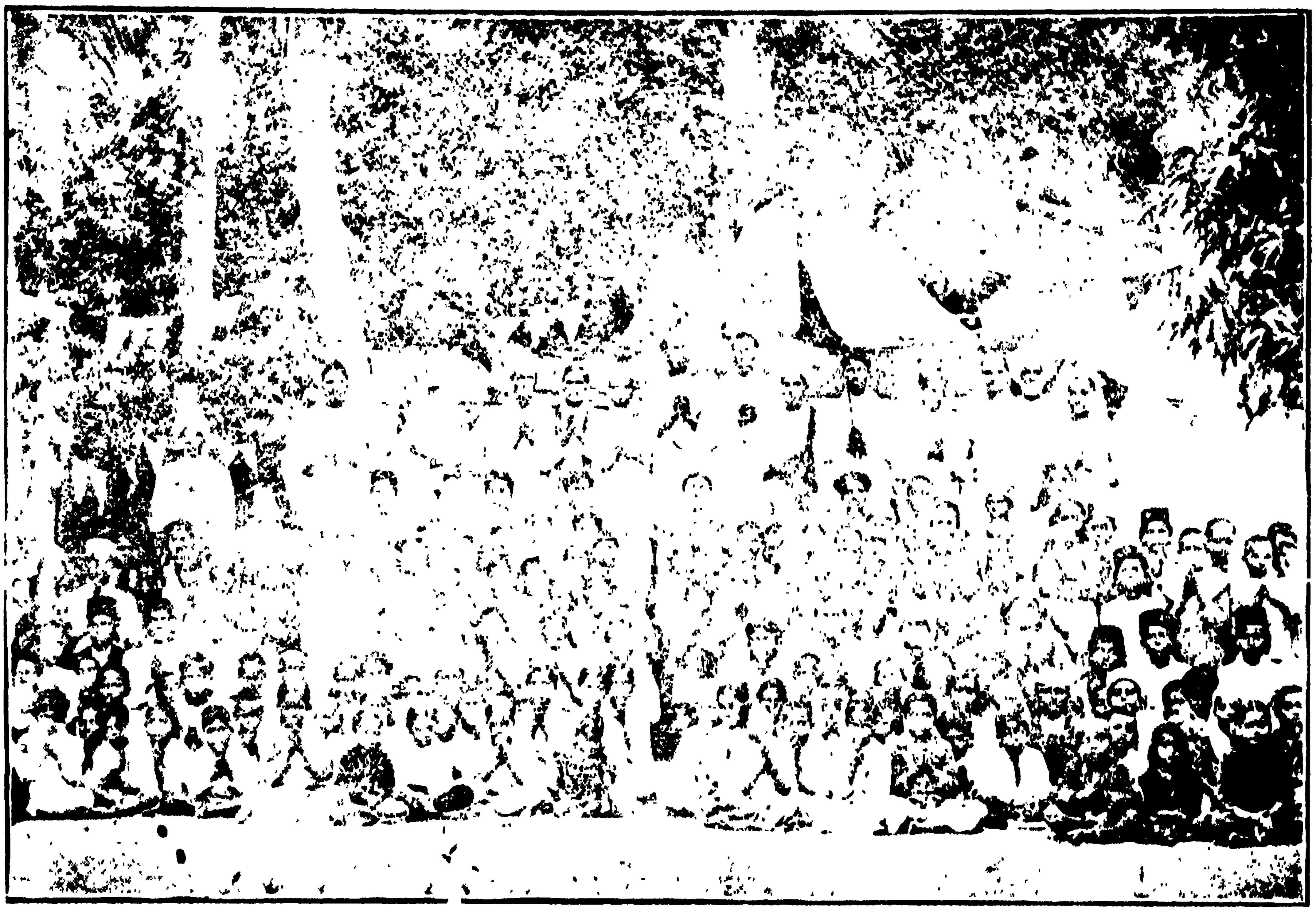

శ్రీ కృష్ణదేవరాయల ఆంధ్రభాషానిలయము, హైదరాబాదు

Teachers of the Gandhi National School, Ellore, with Acharya Gidwani

శ్రీ గాంధీ జాతీయవిద్యాలయోపాధ్యాయులు, ఏలూరు, శ్రీయుత ఆచార్య గిద్వానిగారు

PUPILS OF GANDHI NATIONAL SCHOOL, ELLORE

శ్రీ గాంధి ఆంధ్ర[illegible], ఏలూరు

RECREATION GROUND, GANDHI NATIONAL SCHOOL, ELLORE

శ్రీ గాంధి ఆంధ్రజాతీయవిద్యాలయ వ్యాయామశాల, ఏలూరు

WORKSHOP, SREE GANDHI NATIONAL SCHOOL, ELLORE

శ్రీ గాంధీ ఆంధ్ర జాతీయ విద్యాలయ కర్మాగారము, ఏలూరు

AYURVEDIC DISPENSARY

శ్రీ గాంధీ ఆంధ్ర జాతీయ విద్యాలయము
ఆయుర్వేద వైద్యశాల, ఏలూరు

NARAYANAVARAM BOARD SCHOOL

నారాయణవరం బోర్డుస్కూలు, బాలబాలికలు, ఉపాధ్యాయులు

ఆనందము

"ఆనందో బ్రహ్మ"

పొక్కులూరి లక్ష్మీనారాయణ గారు

ఆనంద మనేక విధములు. అందు ముఖ్యములగు కొన్నిటిని మాత్ర మిచ్చట వివరింప బ్రయత్నించెదను. భౌతికానందమునకు వాక్పాణిపాదపాయూపస్థలును, త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణములును కేంద్రస్థానములు. కొక్కొక్కడు దక్కొక్కని న్యసించి సంతసించును. వేరొకడు తన గానమాధురిచే తానే యానందాంబుధి నోలలాడును. శిల్పశాస్త్రనిపుణుడగు మరొకడు స్వీయకర్తృత్వవిశేషంబున కెలరును. ఒకతె యంచనడల మించు నీతి నటించుచు తన యానమునకు తానే సంతసించును. చల్లనిపిల్లగాడ్పులు మేన సోకిన హాయి నొందనివా రుండరు. గానమాధుర్యరసాస్వాదనంబు సమస్త ప్రాణికోటికిని కర్ణపేయంబు. షడ్రసోపేతములగు పదార్థములు భుజించుచు మానవులు రసనాసంతుష్టి నొందుదురు. గులాబివంటి పుష్పరాజ మెట్టివాని కైన ఘ్రాణేంద్రియానందము గూర్చును. నాట్యము, గానము, కవిత్వము, శిల్పము మొదలగు సకలకళాకౌశలంబులవలన గలిగిన యానందమున కీదశేంద్రియములును జన్మస్థానములు. ఇంద్రియసుఖమునకును మనసునకును సంబంధమున్నను మనసువలన బ్రత్యేక మానందింపగలవిషయములు కొన్నిగలవు. అందు ఊహ (Imagination) శాస్త్రము (Science)ను ముఖ్యములు. మనము కన్నులు మూసికొని యింద్రియాతీతములగు విషయములను భావనాప్రపంచమున గల్పించుకొనుచు నందలి వైచిత్ర్యములకు అద్భుతానందమును బొందుట మనయనుభవములోనిదే. స్వప్నావస్థయందలి సంతోషకరములగు ప్రదర్శనము లిట్టివే. అట్టియూహాశక్తి సక్రమమార్గమున నభివృద్ధి నొందెనేని నేకాగ్రచిత్తతయు దానివలన గలుగు ఫలితములును సుసాధ్యము లగును. శాస్త్రజ్ఞానవిషయమున మనకు గలుగునానంద మిది యింతయని చెప్పగల వారి కెల్లరకును విదితమే. మానవునియొక్క విజ్ఞానసంపత్తి యంతయు నిరంతరానుమానసిక శ్రమాపాదంబున బ్రతిఫలించుచున్నది. మానసికానందముల నతిత్యాగము, ప్రేమ, దయ, శౌర్యము, రాగము, ద్వేషము మున్నగు సుగుణదుర్గుణములు నుద్భవించును. భౌతికానందముకంటె మానసికానందము మృదుతరమును, కష్టసాధ్యమును, అల్పమనస్కుల కతీతమును, చిరస్థాయియు నగుచున్నది.

భౌతికానందము శరీరధారు లెల్లరకు ననుభవసాధ్యము. మానసికానందము జ్ఞానవంతులకు మాత్ర మనుభవైకవేద్యము. కాని రెండును వినశ్వరములే. అట్టి యానందానుభవానంతరమున గలుగునది తత్ప్రతికూలమగుదుఃఖమే. కాని నిత్యానందము సుఖదుఃఖసమ్మేళనముగాని ప్రత్యేకసుఖము కానేరదు. అట్లయ్యు ధీమంతులగువా రెందరెందరో భౌతికమానసికానందలోలురై దుఃఖరూపమగు శాశ్వతబ్రహ్మానందమును బొందు బ్రయత్నింపకున్నారు.

ఇంద్రియములకంటెను ఇంద్రియకేంద్రస్థానమగు మనసుకంటెను విజ్ఞానఖనియై విలసిల్లు నాత్మపదార్థము దివ్యమై పిపీలికాదిసమస్తజీవరాసులయందును, ప్రకృతి సంసర్గమువలన తమోగుణాచ్ఛాదితమై "మసిపాతగట్టిన మాణిక్యమువగిది" నిజరూపసంపదలను దాత్కాలికముగ గోల్పోయి నివృత్తిమార్గాన్వేషణంబు గావించుచున్నది. ఆత్మానందముకొఱ కనేకజన్మము లెత్తుచున్నది. ప్రకృతి కర్మబద్ధము గదా! ఆత్మ విజ్ఞానమయమును ఆనందమయయము నని చెప్పబడియున్నది. ఆత్మానందమునకు బ్రథమమున మనోబుద్ధీంద్రియములుచక్క

బడినగాని యోగాదికరములన్నియు మానవుని యాత్మోన్నతి సాధకములకు మాత్రమే శాశ్వతానందమునకు మార్గముఁ జూపఁజాలవు.

కామక్రోధాదులఁ ద్యజించి సర్వభూతసమత్వమును భావించుచు నెనరును నిఖిలభూతములకును గల మాయావిభేదమును నిజమగు నైక్యమును గుర్తించి జ్ఞానపిపాసు వైనయెడల మునుపే జన్మస్థుండగు నహంకారము లగు శరీర ధాన్యాదిసంపదలును సురాపానాదిభోగవిశేషములును లేకున్న బ్రహ్మసంసర్గికచిత్తుండై తన్మయత్వము నొందఁ గన్నుఁ దాఁ దెలిసికొని విజ్ఞాననిధియై నిరంతరానందమున నోలలాడు చుండును. "నకర్మణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగేనైకే నామృతత్వ మానశుః" అనునమృతత్వమును బొందును. అట్టిస్థితియందే ప్రాకృతదేహత్యాగమునందును దానికిని సచ్చిదానందస్వరూపుఁడగు పరమాత్మకు నభేదము సిద్ధించును. మానవుఁ డనేకజన్మాంతరసంసారకారాగారబద్ధుఁడగు నేని సశు శృంఖలావిమోచనమును, శాశ్వతమగు బ్రహ్మానందమును గలుగును. ఈ యానందమే మాత్ర మనంతము. సంపూర్ణదుఃఖరాహిత్యము. దీనికొఱకే హంసలును, పరమహంసలును, కర్మయోగులును, భక్తులును నిశ్చయముగ నెన్నిలయెదుటనే దుష్కృముల నిచ్చెడి దుర్గుణవర్గమును, దుర్మార్గసంసర్గమును ద్యజించి పరమస్వాతంత్ర్యులై పరమాత్మస్వరూపులును, పరమాత్మయునై బ్రహ్మానందము నొందుచున్నారు. ప్రథమమునఁ జెప్పఁబడిన యానందము లీబ్రహ్మానందము నెదుట ప్రచండమగు భానుతేజము నెదుట మిణుఁగురుఁబురువుల వంటివి. మానవుఁడు సర్వకాలసర్వావస్థలయందుఁ దట్టియ ప్రతిమానమగు బ్రహ్మానందము నొందుటకు తాత్కాలికానందములఁ ద్యజించుట పరమకర్తవ్యము.

బ్రహ్మచర్యము

కాట్రావులపల్లి రామమూర్తి గారు

అరుణోదయస్నానమపురూపమైపోయె, సంధ్యావనమ స్తృతుల్ సన్నమయ్యె
నిత్యాగ్నిహోత్రంబు సిరుగారుచునుండె, బ్రహ్మయజ్ఞము పటాపంచలయ్యె
వేదపాఠక్రియల్ వికలమై చెడిపోయె, నాత్మవిచారణం బాగిపోయె
మౌంజియు నజినంబు మటుమాయమైపోయె, పాలాశదండంబు మూలఁ బడియె
తలఁప శృంగారరసపూరితంబులైన, నృత్తగీతవినోదప్రవృత్తితోడఁ
గాలమంతయు నూరక గడచుచుండె, బ్రహ్మచర్యమ! నీకింక బ్రదుకు గలదె?

సీ. ఆంజనేయునిఁ జేరి యసురులఁ బరిమార్చి, సీతను రాముతోఁ జేర్చినావు
గంగాసుతునిఁ జేరి కదనరంగమునందు, ఘనతరమౌ కీర్తిఁ గాంచినావు
ద్రోణనందనుఁ జేరి రూఢప్రతిజ్ఞతోఁ, బాండవేయుల గోడుపఱచినావు
శుకయోగి జతఁగూడి శుద్ధతత్త్వమహిమ, జీవకోటికి బోధఁ జేసినావు
ఇట్టి శక్తి నీయందు నిం కెంత కలదొ, పలుక వశమె? శేషునికైన నలువకైన
నిన్నుఁ గొల్చెడువారికే నిఖిల జగము, సారహీనంబుగద బ్రహ్మచర్యవ్రతమ!

మనుచరిత్రము - స్ఖాలిత్యములు

యడ్లపాటి వేంకటసుబ్బారావు గారు

ఆంధ్రప్రబంధముల కెల్ల మనుచరిత్రము శిరోభూషణమని చెప్పుట అతిశయోక్తి కాదు. భావవికాసము, వర్ణనాపటుత్వము, మృదుపదలాలిత్యము, చిత్రకళానైపుణ్యము, సమయస్ఫూర్తి మొదలగునవి, పెద్దన కవితాకన్యకు అమూల్యభూషణములు. వీనిని గురించి నే నిప్పుడు వివరింపదలఁచుకొనలేదు. దుర్ముఖిసంవత్సరాది సంచికలో "మనుచరిత్రవిమర్శనము" క్రింద వివరించి యున్నాను. దుందుభినామసంవత్సర ఫాల్గుణ సు ౭ శనివారము సారస్వతానుబంధములో శ్రీయుత గాడేపల్లి అనంతరామమూర్తి పంతులుగారు మనుచరిత్రమున స్ఖాలిత్యములనుగురించి వ్రాయుటచేత నే నీవ్యాసము వ్రాయు ప్రసక్తి కలిగినది. వారే చివర "ఇట్లన్యోన్యవిరుద్ధములైన వ్రాతలుండుటకు కారణము అల్లసానిపెద్దనపొరపాటో లేక యీవిషయము ఒప్పులుగ సవరించుటకాధారము లేమైనఁగలవేమో తెలుపఁ జదువరులు ప్రార్థితులు" అని వ్రాసియున్నారు. అవి సమర్థనకు సాధ్యములే యని మనవి చేయుచు నా యభిప్రాయములను క్రింద వివరించుచున్నాను. వాటిని పాఠకమహాశయులు పరిశీలింపఁ బ్రార్థితులు.

రామమూర్తిగారుకనఁబఱచినస్ఖాలిత్యములు పెద్దన శేముషీమహిమకు కొఱంత నాపాదించుటకు మాఱుగ పెద్దన కవితాసామర్థ్యము అనుగుణపదప్రయోగశక్తి పాత్రమనోవ్యాపారములస్వభావలక్షణవ్యక్తీకరణము మొదలగు విషయము లెన్నియో తెలియుచున్నవి.

వారు స్ఖాలిత్యము లని కనఁబఱచినవి రెండు. అందులో మొదటిది ఆంధ్రలోకమునకు చిరపరిచయమై ఖండనప్రతిఖండనముల నిగ్గుదేరి స్థాయిభావము వహించి యున్నది. ఆనందవారి మనుచరిత్ర వావిళ్లవారి మనుచరిత్ర పీఠికలు ఈవిషయమున పెద్దనపొరపడినట్లు తెలుపుచున్నవి. "కుతపకాలము" "మధ్యాహ్నము" ఈ వివాదాంశమునకు మూలకారణములు. కొందఱు పెద్దన కాలనిర్ణయము చేయుటలో పొరపడె ననుచున్నారు. ప్రవరుఁడు మఱునాఁ డుదయమున వెళ్లెనని కొంద అనుచున్నారు. సాయంసంధ్యావందనాదికృత్యము లాచరించుటకుముందు పాదప్రక్షాళనసమయమున గాని మఱునాఁ డుదయమున అనుష్ఠానస్నానసమయమున గాని పసరు కరఁగిపోనకుండునా? కనుక ప్రవరుఁ డాదినముననే వెళ్లెనని కొందఱనుచున్నారు. సిద్ధుఁ డారాత్రి ప్రవరునింటనే యుండి మఱుదినమున పసరు పూసివెళ్లె నని కొందఱివాదము. కాని యీవాదమున కాధారము లేదు. సిద్ధుఁడు అప్పుడే వెళ్లినట్లు స్పష్టముగా నున్నది. అట్లయిన ఈవివాదాంశము తీరు టెట్లు? నా కొక అభిప్రాయము తోఁచుచున్నది. అది సమ్మతమైన కావచ్చును; కాకపోయిన పోవచ్చును. అదే సిద్ధాంతమని నేను సాహసించి చెప్పుట లేదు. కవిచిత్రప్రయోగములచేతను ధ్వనిసాహాయ్యముచేతను నేనీదిగువ యభిప్రాయమును వెలిపుచ్చ సాహసించుచున్నాను. నీరు తగిలిన మాత్రముచేత కరఁగిపోవక విశేషకాలము నీహారవారిసాహచర్యము కలిగిన కరఁగిపోయెడి పసరు లేమైననున్నవేమో యని నాతలంపు. సిద్ధుఁడు ప్రవరాఖ్యునిపాదములకు పూసిన పసరట్టిగుణము కలిగినదేమో యని తలఁచుచున్నాను. ఆపసరున కట్టిగుణమున్నటులు కొన్ని విషయములవల్ల స్ఫురించుచున్నది. అతిథిసత్కారములై భోజనములై, ప్రసంగము లగునప్పటికి మూఁడుజాములు గడచిపోయి యుండును. సిద్ధుఁడప్పుడు ప్రవరునిపాదములకు పసరుపూసెను. అప్పటికే వేళ యతిక్రమించినందునను సాయంకాలకృత్యములకు వేళ యైనందువలనను ప్రవరుఁ డాదినమున వెళ్లుటకు సంకల్పించి యుండుట సంభవింపదు. మఱునాఁ డుదయమునసే వెళ్లనిశ్చయించియుండును. కావున పాదప్రక్షాళన సమయమున పాదలేపనము కరఁగిపోవునేమోయని సిద్ధుని యడుగకుండునా? అడిగియే యుండును. నీటివలన కరగునది కాదని సిద్ధుఁడు చెప్పియుండవచ్చును. తాను పుణ్యక్షేత్రముల సందర్శింపవలయుననిగదా ప్రవరుఁడు పాదలేపనము గ్రహించినది. పుణ్యక్షేత్రముల సందర్శించి గ్రుంకు లిడకుండ వచ్చునా? అది నీటివల్ల సులభముగా కరఁగిపోవునదే యైనయెడల అప్పుడు కాలికి పూయించుకొను

టకు బదులు పసరు తీసికొని భద్రము చేసికొని యుండును. అప్పుడు ప్రవరునకు హిమాలయప్రాంతమునకు వెళ్లి నందుకు [illegible] "[illegible] యాత్ర [illegible] ధన్యత్వముగా [illegible]" అని సిద్ధుని ప్రార్థించినాడు. ఈ క్రింది పద్యములలో [illegible] రెండు ముఖ్యవిషయములు తేలుచున్నవి.

ఉ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] గదా క్షేత్ర[illegible].

మాయా ద్వారక మున్నగు పుణ్యక్షేత్రములను వెళ్లక ఈ మంచుకొండలకు వచ్చితినా యని చింతిలు చున్నాడు. 'మంచుగొండకు' అను పదప్రయోగమును గమనించు పాఠకులు సార్థకులు. [illegible] విశేషము స్ఫురించుచున్నది. పుణ్యక్షేత్రముల దర్శించునపుడు పవిత్రజలస్నాన మొనర్చుట సహజము గనుక ప్రవరుం డావిధముగ చేసెనను పాద లేపనము పోయెడిది కాదనియు "మంచుగొండకు" వచ్చుటచేతనే కరఁగిపోయిన దనియు ధ్వనించుచున్నది. "బుద్ధిజాడ్యజనితోన్మాదల్" అను పదప్రయోగముచేత నీ యభిప్రాయమును కవి సూచించుచున్నది. తనకు బుద్ధిమాంద్యము కలిగినదని నిందించుకొనుచున్నాఁడు. నీహారవారిచే పాదలేపనము కరఁగిపోవు నని తెలిసికూడ బుద్ధిమాంద్యముచే గలిగిన వెర్రివలన మంచుగొండకు వచ్చితి నని చింతించుచున్నాఁడు. దీనిని బట్టి నీహారవారిలో విశేషకాలము తిరిగిన కరగిపోవు నని సిద్ధుఁడే ప్రవరాఖ్యునితో చెప్పినట్లు స్ఫురించుచున్నది. ఈవిషయములను వివరించి చూడగా పెద్దన పొరపాటు లేదనియు ప్రవరాఖ్యుఁడు మఱుదినమున వెళ్లెననియు తిరిగి యింటికి వెళ్లఁదలఁచుకొనునప్పటికి "నలినీబాంధవభానుతప్తరవికాంతస్యందినీహారకందళ చూత్కారపరంపరల్ పయిపయిన్ మధ్యాహ్నమున్ దెల్పుట" నిజమేననియు, ఈ విషయములను పెద్దనమహాకవి ధ్వనిప్రాధాన్యమువలనను, అట్టిపదప్రయోగములవలనను పాఠకలోకము గ్రహించునటులు చమత్కారముగ దిద్దె ననియు మనవి చేయుచున్నాను.

ఇఁక రెండవ స్ఖాలిత్యమును గుఱించి విచారించెదను వరూధిని ఒకచోట చావు లేనిదిగను మఱియొక చోట చావు గలదిగను కవి వర్ణించెనని దోషారోపణ చేసిరి. ప్రవరాఖ్యునిచే తిరస్కరింపఁబడి "మృతిలేసినాదు చెల్వింతయు శూన్యగేహమున కెత్తినదీపిక యయ్యెనక్కటా" అని విలపించినది. మాయాప్రవరాఖ్యుని చూచి "చావో [illegible] నీయొకట [illegible] భూసురగ్రామణీ" అని దీనాలాపము లాడినది. మాయాప్రవరాఖ్యుఁడు వెళ్లి పోఁదలంచినపుడు "పంచతఁ బ్రాపించి మీఁద పాపం బిడుదునో" యని భయపడినాఁడు. ఇవి అన్యోన్యవిరుద్ధములుగా పైపైని చూచువారికి కనఁబడుచుండుట వాస్తవము కాని కవిప్రతిభావిశేష మిక్కడనే వెల్లడియగుచున్నది. ప్రథమమున తనను చావులేనిదని పలికిన వరూధిని తత్త్వము వేఱు. తనను చావుగలదని పలికిన వరూధినితత్త్వము వేఱు. తాను గంధర్వస్త్రీననియు అతిరూపలావణ్యవతి ననియు అహంభావసమన్వితురాలై ప్రవరాఖ్యుని వశపఱచుకొన గలుగుదాననని గర్వము వహించియుండెను. ప్రవరాఖ్యుఁడు విడనాడినపుడు దుఃఖములో ఆ యహంభావస్ఫురణముచేత తన యమరత్వమును నిందించుకొన్నది. ఈపట్టున కవి [illegible] అమానుషప్రవృత్తిమగ్నురాలై యుండెను. కనుక అట్లు వర్ణించెను. మాయాప్రవరాఖ్యుని దర్శనమునకు వరూధినితత్త్వము మారినది. వరూధిని కతఁడు మాయాప్రవరాఖ్యుఁడని తెలియుటచే గాదు. ఆసంగతి యామెకు తెలియదు. నిజమైన ప్రవరుఁడనియే నమ్మినది. లభింపఁడనుకొన్న వాఁడు మరల లభించుటయే చిత్తవృత్తి మార్పు చెందుటకుఁ గారణము. అదివఱకు వరూధిని కున్న అహంభావత్వము నశించినది. "ఇంతలు కన్నులుండ" అనుచు నర్మగర్భముగాఁ బలికిన ప్రౌఢతనము మారినది. తన అమరత్వమును విస్మరించినది. ప్రవరుని వలె తానుగూడ మానవమనస్త్వము వహించినది. మానవప్రకృతిధోరణి ననుకరించినది. ఏవిధముగా నైన ప్రవరునిమనసు కరఁగించి వానిని చేపట్టుటయే వరూధిని దృష్టి. కనుక ఏవిధముగా దీనాలాపము లాడిన వాని హృదయము కరఁగునో ఆవిధమును తలపోసినది. చావున కెత్తు వేసినది. అందుపైనైన వానికి దయకలుగదా యని ఆమె యాశ. మోహపరవశత్వమున నున్నపుడు విచక్షణావిచక్షణాజ్ఞానశూన్యత కలుగుట సహజము. కనుక వరూధిని తన అమరత్వమును విస్మరించు టొకవింత గాదు. ఈమార్పు సహజప్రవృత్తి ననుసరించి యున్నది. మఱియొక విషయము. కవిమనోభావములు సహజపరిణామములను తాల్చుచుండును. విరక్తి కలిగినపుడు చావు

పెట్టుకొనుట స్త్రీజనస్వాభావికము. [illegible] ప్రకృతిసిద్ధముగ సహజపరిణతమును లోకమునకు తెలియఁజేయుట కవి దృష్టియై యున్నది. లోకస్వభావమునకు భిన్నముగ కవి [illegible]. లోకమును చిత్రించుటయే కవిముఖ్యోద్దేశము. కనుక ఈ సందర్భమున సహోదరిమనోభావమును చిత్రించునపుడు కవి [illegible] మర్త్యసహోదరి [illegible] సహోదరి కాదు. సహోదరి [illegible] చేసెనో యని మాయాప్రవరాఖ్యుఁడు [illegible] పట్టిదే. ఇక్కడ [illegible] లోకసామాన్యస్థితి మీఱిపోయున్నది.

పెద్దనగారి [illegible] [illegible] కాన్పించుచున్నది. [illegible] [illegible] "సాలగ్రామము మున్నుగాఁ గొనుఁడు" అని చెప్పి మాయాప్రవరాఖ్యుఁడు సహోదరితో "గ్రహాణాంక [illegible] దూరదేశమునకు [illegible] గ్రాసమునకు" అని చెప్పినట్లు కవి చేసియున్నాఁడు. దీనిని అన్యోన్యవిరుద్ధగుణవర్ణనమని కొందఱు ఆక్షేపించియున్నారు. ప్రవరాఖ్య సహోదరీపాత్రములను [illegible] దిద్దిన పెద్దన కీర్తి [illegible] దోషారోపణచేయుట వింతగానున్నది. బాగుగ పరిశీలించి చూచిన ఇక్కడ [illegible] ప్రతిభ [illegible]. ప్రవరాఖ్యుఁడు సాలగ్రామదానము [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] సమ్మతించి [illegible] మాయాప్ర[illegible] [illegible]. [illegible] విడువవలసివచ్చిన కారణమును చెప్పలేదు. సహోదరికి [illegible] సమాప్తము [illegible]. దాని నాధారముగ [illegible] వాని [illegible] నిర్ణయింపవలెను. [illegible] కవి మాయాప్రవరునిచే రాఁదగినసందర్భముగా [illegible] చెప్పించినాఁడు. మాయాప్రవరుని [illegible] [illegible]. అప్పుడు [illegible] [illegible] [illegible] గదా! [illegible] [illegible] కేవిధమైన యాధారము లేనట్లు సహోదరికి నమ్మకము చేయుటకు కవి ఈవిషయమును గూర్చి మాయాప్రవరాఖ్యునిచే చెప్పించెను గాని అన్యోన్యవిరుద్ధగుణవర్ణన చేయవలెననికాదు. ఈసందర్భమున పెద్దనగారి ప్రతిభాశక్తి దూరదృష్టి చెప్ప నలవిగాకుండుట లేదా?

పరిణామగీతి

తురగా వేంకటరామయ్యగారు

చేరితి నాశాపర్వత - శృంగమ్ముల విహరింపఁగఁ
  జూచితి మానవలోకము - సొలపులఁజూపులు లేఁతగఁ

పువ్వులవాసన లానితి - నవ్వుల కోరుల మొలఁగతిఁ
  గేరుచుఁ దేనియఁ గ్రోలుచు - మీఱితి దైవికధర్మము

కోయిలపాటలతీవల - సాయమ్మున గంధర్వులఁ
  గలసియు వీణియతంత్రుల - గానము మ్రోయించితి తీటి

తెలిమబ్బులతేరులపై - సలరుచుఁ గరువలివీధుల
  విహరింపుచు నాబలమే - వెలలేనిదిగాఁ దలఁపఁగ

నెదురయ్యెను గాలపురుషుఁ - డేలెడుచలిగాడ్పుబలము
  కరుగసాగెఁ దేరులు నంబరము వీఁగెఁ గండ్లఁ దిరిగె

గాలితి నకపెట్టున సుడి-గుండమ్ములతండమ్ముల
  బడలె మేను సడలె మనసు-దడఁబడుచుంటిని దేవా!

ఏలెదవా? మొసళులపెను-నోళులలో పడెదవో?
  నీదే భారము దేవా! నిగమాలకుఁ దలపూవా!

చూపుం ద్రోవలదీపము - జూపింపుము పెనుఁజీకటి
  తెరలనడుమ మానవుఁ డెట్టు-దీయను ఆనందపథము

పాడెదఁ గల్యాణగీతి - భరతమునకుఁ దగినరీతి
  త్రిజగన్మోహనగానా - యీశ నన్ను దరిఁ జేర్పఁగ

రామా! రమ్మిఁక! వేంకట - రామమనోసరసిజాత
  కవితాసుధఁ గ్రోలి ధన్యుఁ గావింపఁగ నీకేసరి

చంపితివా? హంతకుఁడవు - సాఁకితివా పాలకుఁడవు
  కీర్తియు నపకీర్తియు నీ - కే వదలితి రఘునృపతీ.

అథర్వణ వేదము

ఎస్. కె. వేంకటేశం గారు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి.

ప్రథమమున అనేక వేదములు ఉండినవనియు వానిని విస్మృతము లయినవని వ్రాయుచున్నా మనునది తెలిసిన విషయము. యజ్ఞయాగాదులు చేయునపుడు ప్రయోగ మంత్రములలో శాఖామంత్రములను దండా కారముగ చెప్పుట వాడుకలో నున్నది. ప్రయోగము లను నిర్ణయించిన సూత్రకారులు కూడ నామంత్రము లను వేదమంత్రములుగనే యెత్తి వ్రాసియున్నారు. ఇట్లు అనేక వేదములు ఉండినవని తెలియగా "ఋగ్యజుస్సా మాథర్వాణి ఛందాంసి" అని నాలుగువేదములు మాత్రమే యెచ్చటను ప్రశంసింపబడియున్నవి. వానిలో 'త్రయీ' అని ఋగ్యజుస్సామములను మాత్రము ప్రాముఖ్యముగా నెత్తి వాడియున్నారు. మన్వాదులు ఈ మూడు వేదములను నెక్కువగ ప్రశంసించియున్నారు. అయినను గాయత్రికి నాలుగుపాదము లున్నవని వాడుకలో నున్నది. వానిలో నాలుగవపాదము మాత్రము సాధారణముగా నుచ్చరించుట అలవాటులో తప్పిపోయినది. బ్రహ్మయజ్ఞమును ప్రశంసించు కాలమునందు యజుర్వేదారణ్యకములో నాలుగు వేదములను గూడ ప్రతిదినము పఠింపవలయునని చెప్పియున్నది. అథర్వణ వేదములో అన్నికర్మలకు మూలాధారముగాను, చాల సారాంశముగాను నుండు నొకమంత్రమును మాత్రము బ్రహ్మయజ్ఞమునందు పఠయించుచున్నాము. ఈ మంత్ర పఠనము, గాయత్రికి నాలుగవపాదము ఉన్నదనే వాడుకయు, నాలుగు వేదములు ఉన్నవని శాస్త్రములలో వినిపించుటయు, వీనివలననే అథర్వణవేదము ఒకవేదమని నమ్మియున్నాము. అంతకు మించి ఆ వేద మెట్టిదో, దానిలోని మంత్రములు ఏ కర్మలయం దుపయోగపడునో వాని ఫలాఫలము లెట్టివియో దానికి వేదమనుపేరు తగునో తగదో అను, ఈ విషయములనుగురించి మన మేమియు, విచారణ చేయకనే, ఇటీవల పాశ్చాత్యపండితులు వ్యాకరణశాస్త్రమును గురువుగా నమ్మి కేవల సంస్కృతజ్ఞానముమాత్రము గల పండితుల సాహాయ్యమునుమాత్రము గైకొని అథర్వణవేద మంత్రములకు అర్థమును వ్రాయబూని, కొన్నిచోట్ల సరియైన అర్థములు మఱికొన్నిచోట్ల యపార్థములు వ్రాసి, వారికే అర్థముకాని మఱి కొన్ని తావుల, ఆ మంత్రములు మిస్టేక్ (Mistake) అనగా ఏమియో అవి అని వదలివేసినారు. ఈ ప్రకారముగా అర్థములు చేసి, వానితో తృప్తిగొనక, ఈ అథర్వణవేదమంత్రములు క్షుద్ర మంత్రము లనియు, నీచమైన వ్యక్తిగల మంత్రవేత్తలు ఉపయోగింపవలసినమంత్రము లనియు చెప్పియున్నారు. శూన్యము, ద్రోహకర్మము ఇటువంటివానికి ఇంగ్లీషులో బ్లాక్ ఆర్ట్సు (Black Arts) అనిపేరు. ఈ మంత్రములు బహులముగ ఉపయోగపడునటులు వీబరు (Weber) మ్యాక్డానల్ (Macdonall) ప్రభృతులు వ్రాసియున్నారు. ఈ వేదము నవీనమైనదనియు, కడపటిదనియు, ఎవరో కొందర వలంబించి పూర్తిగా పాటింపలేక పోయిరనియు, పూర్ణముగ వేదమువలె గ్రాహ్యము గాదనియు వచించియున్నారు. వారి వాక్యములు వేదవాక్యములవలె కేవల పాశ్చాత్యవిద్యావలంబులైన నవనాగరికులైన మన చరిత్రవేత్తలుగూడ పూర్ణముగ నమ్మి, బాలుర పఠనీయగ్రంథములైన హిందూదేశచరిత్రములయందును తదితరస్థలములందును ప్రకటించుచున్నారు. వీరిలో కొందఱు పాశ్చాత్యులు మనవారుగూడ వేదార్థములు వ్రాయునప్పుడు విద్యారణ్యులయిన సాయణాచార్యుల వారు వేదసంస్కృతమును కొన్నిచోట్ల అర్థము చేయజాలకపోయిరని యనుకొని తలచి వారిభాష్యమునకు ప్రతిభాష్యము వ్రాయబూనిరి. వ్రాయనిండు; వీరే నవీనవిద్యారణ్యులని యనుకొనెదము.

మఱియు అథర్వణవేదము బ్రహ్మవేదమని చెప్పబడియున్నది. ఏదో మూడు వేదములను హోత, అధ్వర్యు, ఉద్గాత వీరుముగ్గురు ఆక్రమించుకొనినదిచూచి, ఈ వేదమును బ్రహ్మకు వేదము లేకపోయనే యని చింతించి అథర్వణవేదమునకు బ్రహ్మవేదమని పేరిడిరట. ఇట్లు గూడ పండితులు వ్రాసియున్నారు. సాయణాచార్యులు అథర్వణ వేదభాష్యములో, ఈవేదమునకు అథర్వాంగి

రస్సనే పేరెట్లు గలిగినదని ప్రశంసించి ఇది ఏకోనవింశతి యు, ఇరువదికాండలచే సంపన్నమైనదనియు వ్రాసి, "అతఏవ సర్వసారిత్వాత్ అయం వేదః శ్రేష్ఠః" అని చెప్పు చు "శ్రేష్ఠో హి వేద స్తపసోధి జాతో బ్రహ్మజ్ఞానాం హృ దయే సంబభూవ" "ఏత ద్వై భూయిష్ఠం బ్రహ్మ యద్ భృగ్వంగిరసః యేంగిరసః, సరసః, ఏధర్వాణస్త ద్భేషజం యద్ భేషజం త దమృతం య దమృతం తద్బ్రహ్మ" అని గోపథబ్రాహ్మణమునందు ఉదహరించి "ఏవం సారభూత బ్రహ్మాత్మకత్వాత్ బ్రహ్మకర్తృక ఇతి పాదనాచ్చ అయం బ్రహ్మవేద ఇత్యప్యాఖ్యాయతే" అనివ్రాసిరి. కనుక నాలుగువేదములలో అథర్వణవేదము బ్రహ్మాత్మకమైనదియు, బ్రహ్మకర్తృకప్రతిపాదనము గల దియు కనుక బ్రహ్మవేదమని పేరు గలిగినదని చెప్పిరి. గోపథబ్రాహ్మణములో "చత్వారో వా ఇమే వేదా ఋగ్వే దో యజుర్వేదః సామవేదో బ్రహ్మవేదః" అనిగూడ వ్రాసిరి. ఈ బ్రహ్మవేదము సర్వభిషజ్యమనియు, అమృత తుల్యమనియు సిద్ధమంత్రమనియు గూడ తెలియుచున్నది. "న తిథి ర్న చ నక్షత్రం న గ్రహో న చ చంద్రమాః । అథర్వమంత్ర సంప్రాప్త్యా సర్వసిద్ధి ర్భవిష్యతి"అని ఉదాహ రించినారు. మఱియు స్కాందములో కమలాలయఖండ మునుండి ఈఅథర్వణమంత్రముల జపమాత్రమున నభి మతఫలములు సాధితమగుచున్నవనియు చూపియున్నారు

అథర్వణవేదము ఇందువలన శ్రేష్ఠమైన వేద మని యు అథర్వణమంత్రములు క్షుద్రమంత్రములు గాక సర్వసిద్ధమంత్రములనియు తెలిసినది. ఇంతేగాక "తదేవం ఆముష్మికఫలేషు దర్శపూర్ణమాసాదిషు అయనాంతేషు త్రయీవిహితకర్మసు అపేక్షితం బ్రహ్మత్వం అనన్యలభ్య త్వాత్ అథర్వవేదైక సమధిగమ్యం ఇతిస్థితం తద్వదేవ ఐహికఫలాని శాంతిక పౌష్టికాని కర్మాణి రాజకర్మాణి అపరిమితఫలాని తులాపురుషాదిమహాదానాని చ అథర్వ వేదఏవ ప్రతిపాదితాని, పౌరోహిత్యం చ అథర్వవేదె నైవ కార్యం" అనిసాయణాచార్యులు విస్తరముగా వ్రాసి యున్నారు. శాస్త్రోక్తప్రమాణముగూడ నిందులకువెల్ల డించియున్నారు. ఇందువలన మిగతమూడువేదములు ఆముష్మికఫలములను ఎదురుచూచుచున్న వనియు అట్టి ఆముష్మికఫలమును గోరుచు క్రతువులను జేయువారికి సర్వైహికఫలముల నిచ్చుటకు అథర్వణవేదము ముఖ్య సాధన మని గ్రంథముద్వారా ఏర్పడినది.

కేవలము ధర్మమార్గమును అవలంబించినవారే అథర్వణవేదకర్మలను చేయదగినవారని అథర్వణవేద ప్రయోగములైన కౌశికసూత్రములందును కేశవ పద్ధతిలో చెప్పియుండు విషయములవలనను తెలియు చున్నది. కౌశికసూత్రప్రారంభములో ఆర్యసర్మము ననాలంభించిన మనము దేవపిత్రుకార్యములను ఎట్లా చేయవలయును అని ప్రశ్నమును చెప్పి, దర్శపూర్ణ మాసేష్టులు అథర్వణవేదమంత్రములతో చేయు క్రమమును సవిస్తరముగా సూత్రములలో వ్రాసి అట్లు యజ్ఞసంబంధమైన యన్నిటి ముగించినపిదప సకల కర్మలను చేయుటకు ప్రయోగసూత్రములను చెప్పి యున్నారు. కేశవులు ఇట్లు ప్రారంభించెను. "సంహి తాధ్యయనానంతరం విధే రధికారః సంహితావిధిం వక్ష్యామః శాంతికపౌష్టికాభిచారికాద్భుతాదీనికర్మాణి సంహితావిధౌ ఉక్తాని" అని ప్రారంభించుచు త్రివి ధాని కర్మాణి విధికర్మాణి అవిధికర్మాణి ఉభయకర్మాణి త్రిః ప్రమాణకో విధిః ప్రత్యక్షం అనుమానం శబ్దం చేతి" అని ఈప్రకారముగా వేదకర్మలకు ధర్మసూత్రము ననుసరించువిధమున విధులను సూచించియున్నారు. మరియొకచోట శిమజ్యాకాండమునందు అన్నసంబం ధముగాను కేవలకర్మసంబంధమైన వ్యాధులకు ఈవేదమం త్రములు విధింపబడినవని చెప్పియున్నారు. "తత్ర ద్వి విధా వ్యాధయః ఆహారనిమిత్తా అశుభజననపాపనిమిత్తా శ్చ, తత్ర ఆహారనిమిత్తేషు చరకవాహటసుశ్రుతేషు వ్యా ధ్యుపశమనం భవతి అశుభనిమిత్తేషు అథర్వవేదవిహితేషు శాంతికేషు వ్యాధ్యుపశమనం భవతి" అని స్పష్టముగా వ్రాసియుండుటవలన ఈ మంత్రములు శూన్యములు పెట్టి విరోధులను చంపుటకును, క్షుద్రకర్మలలో అధ ర్మమైన యాభిచారికప్రయోగములు చేయుటకును, ఉపయోగింపబడ లేదనియు, అట్లు ఉపయోగించుట ఈవేదముయొక్క ఉద్దేశ్యము గాదనియు స్పష్టముగా దెలియుచున్నది. ఇట్లే కొన్ని కర్మవ్యాధులకు ఈ మంత్రములను ఉపయోగించగా దుష్టఫలములను గూడ చూచినాడను. మఱియు జాతకర్మ ఆయుష్యకర్మ, నిష్క్రమణము, అన్నప్రాశనము, చౌలము, ఉపనయ నము, వివాహము, గర్భాధానము, పుంసవనము, సీమం తము, ఇట్టి గృహ్యసంస్కారములన్నిటికి నీవేదమునందు అన్యవేదాపేక్ష లేకయే మంత్రములు ప్రయోగములు

కూడఁ గలవు. ఇక శాంతికర్మ పౌష్టికకర్మ రాజకర్మ లీని లో ఈవేదమును పరిపూర్ణముగ వివరించుట యన్నియు చాల విస్తరముగ గాని చెప్ప నలవిగాదు. ఇప్పుడు మనము మంత్రశాస్త్రము తంత్రశాస్త్రము అని ఉపయోగించు ప్రయోగములు మంత్రములు ఇవి యన్నియుఁ బరిశీలింపఁగా, అథర్వణవేదకర్మలు కాలక్రమమున మనదాకల యొక్క పోషణ తప్పిపోయినందువలనను, అథర్వణవేదము తెలిసిన పురోహితులు లేకపోయినందువలనను అథర్వణ ప్రయోగములు వ్యర్థమై మంత్రములని తంత్రములని శూన్యములని జాలములని ఈ ప్రకారము బయలుదేరి వానిని అభ్యసించువారియందు కనఁబడుచుండిన కొన్ని కొన్ని శోచనీయములగు కృత్యములవలన ఇదియే అథర్వణవేదకర్మలు కాబోలు ననుతలంపు పుట్టి అథర్వణ వేదము వేదతుల్యము గాదనియు, వేదమే గాదనియు, బ్లాక్ ఆర్ట్స అనఁగా క్షుద్రోపాసనలయందు ఉపయోగమగు మంత్రములు ప్రయోగములుగల యాభర్యాలవలన ప్రమాణానర్హమైన వేదసంగ్రహమనియు వాడుకలోనికి పాశ్చాత్యపండితులును వారిమాటలయందే అభిమానముగల మన ఆర్యవేత్తలును అభిప్రాయపడుట మనభరతఖండమునకును ఆర్యధర్మమునకుఁగూడ చాల హేయమని తలఁచెదను. ఇకనైన ఈ దురభిప్రాయమును వదలి ఆర్యులు ఈ అథర్వణవేదమును పరిశీలించి దాని విశేషములను తెలిసికొందురు గాత! అథర్వణవేదమునందలి విశేషాంశములను అనుభవములను చూచి మున్ముందు వ్రాయుటకు మహనీయులు నా కనుగ్రహింతురుగాత!

దివ్యగానము

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

శ్రీయుత గ్రహాయ సత్యాయ సేవక భక్తజనప్రకాశాయ
పాయ సమగ్రకౢప్తసగుణ నైజజనాయ మహోదయాలయా
యాయ దురాసదాయ విమలామహిమాహ్వయనాయ కలింపనూ
ర్యాయ మహోమహాయ గుణగర్భిగృహాయ నమో నమోఽస్తు తే.

మ. నవనీలాభ్రసమానవర్ణఘనవే నానాశుభాసాదినే
అవలీలాపరిభూతిసర్వరిపవే ఐశ్వర్యసంధాయినే
అవితోర్వ్యాదిసమస్తలోకతతయే ఆహేయపర్యంకినే
భవతే మంగళమూర్తయే భగవతే భవ్యం పరస్మైనమః.

గీ. సాక్షి మాత్రంబ వీవు; దృశ్యము త్వదన్య
భూతమేయని, తదనన్య భూతి వదియు
నని విమర్శించి తద్బుద్ధి నంత విడిచి
పొలుచుదురు చిదానందసంపూర్ణులయి సతము.

మ. భవదీయప్రియమాయ దుర్గుణములన్ బంధించి జీవిన్ హరిం
చి వసుప్రాతము బాధపెట్టెను; సుప్రశేణుల్ విడంగొట్టి స్తో
త్రువు దుర్గామృతమందు నీకృపకు నంతుం గాన మైనన్ రమా
ధవ! యోగ్యుండ వటంచు నిన్నసతిగాఁ దన్మాయనం ద్రేలొకో!

చ. ఒకపురి భక్తకాంక్షియయి యుండి భుజింపక చూచుచున్న నెం
చక భుజియించె స్వైరగతి స్వాదువుగా నితఁ డజ్ఞుఁడై యటం
చకములు బొంది దీనతఁ ద్వదాశ్రయ మందఁగ శీఘ్రయుంచి పం
చ కరుణనానిఁ జేయు ఘనఘాతుకునిన్, గాఁ జ్యోతినామయా పుఁగాన్

శా. ఆమర్త్యాన్న మనుత్తమంబును ననింద్యవ్యాకులం బచ్చటం
గాముల్ కోరున దుండదంచు సుఖభోగంబొందు దొక్కండదే
భూమిన్ జ్ఞాతరహస్యు నేసుకృతి నో పొందింతు వచ్చోటికిన్
క్షేమం బ్రహ్మముఁ బంపవే గురుఁడు చెప్పన్నీకు నీచాతురిన్.

మ. మనుజామర్త్యసురేంద్రముఖ్యులకుఁ దన్మాహాత్మ్య మసాధ్యమై పం
చనమై నిర్భ్రమాదికంబులగు శేశంబుల్ మహోసంపత్తో
శనిధం బొంటివి నీవ! వారకుగ నిస్సంశయంపు నిర్ద్వంద్వ
ర్ధను గా నేనువినా మరొండు 'నహి' మద్ధామంబు లేనందువున్.

మ. విరజాబాహిని నగ్నిసూర్యశశభృద్విద్యుత్ప్రదీపాళికిం
బరమై నిర్భయమైన తానకమునన్ వాసించి కాఁజేయు దే
వ్వరి సర్వస్వము నో తమోఽవిరళభావస్ఫూర్తి నాశ్చర్య ను
ద్ధరయన్ దుఃఖము నొంపఁ జాలయతఁడు బోధానంతరం బేనియున్.

ఉ. లేనిగుణాలు నీకుఁ బొగడించి నుతింపఁగఁ జేయుడింత; లో
కానను నాకుఁ బంచిన దొకండును లేదని యెన్నఁ డొందు వీ
వే నిను; నీపదప్రతతి యొల్లయు మిథ్య తలంప నోఁతుగా
నీనిరహంక్రియుండవను నిశ్చయశం బెట్లు గొంటి నబ్బురా.

మ. ఎలమిన్ నీప్రియమాయ దానసతియై యీపుర్ భిదాబుద్ధినిం
గలుగంజేసి భవన్నిశాంతవిముఖులుగా ద్వైతజాతీయశ
వులఁ గల్పించుమ సంశయంపుఁ బెడదుం బోల్పార నీయున్కి లే
నుల కామావిశయంబు మాపు మది సమ్మోహనంబు మాకిచ్చెదున్.

మ. తనుభృత్సృష్టిపదములన్ గుణత్రయముచేతం గట్టి తర్వాత వే
దనముంబొందుమఁ 'బాహిమా' వనుచుముక్తత్వంబుఁగాంక్షింపుమన్
బ్రాణిపాలింపఁగ వారలం జెఱపి జీవన్ముక్తులం ద్రోయు దం
తను దుర్గామృతమందుఁగా ని'నహి'దానన్ శోక మాపంతయున్

మ. ప్ర. నలువారన్ సర్వకల్యాణమును భవదధీనంబుగాఁజేసి తద్దు
ర్లలితాసారంబు కోశవ్రజము నొసఁగి వేర్పాటుఁ బొందించి తా జీ
వుల మోహం బెట్టి మాయాపురుషుఁడయితి వన్ బుద్ధి నవ్వారి తామై
గలియన్ ధ్రుత్యాప్తసద్వ్యక్తతి ననళనులై గాంధ్రుఖేదం బిదేలా

గీ. కేలులేదు గ్రహింతువు; కాలులేదు
పఱతు; కన్నులేదు కనుదు; మఱియు వీను
లేదు వినుదు; నిన్ జూడఁగల్గినది జ్ఞాన
దృష్టి బ్రహ్మర్షులును నిన్నుఁ దెలియలేరు.

మ. స్వపదం బెత్తును భక్తకోటి కనుచున్ [illegible]
పపదాపన్నులకుం దెగన్ విపదభావం [illegible] బ్రసాదింతు వి
శ్వపతీ! నీవు నివృత్తుఁడౌను నిరతస్వర్వాసులం జేరి త్వ
త్కృపఁ జాలన్నదు పంగు [illegible] నివృత్తుండు గాఁ డెన్నఁడున్.

మ. భవదానుష్ఠితిఁ జేసికోఁగ నొక ప్రొంపర్యం బ్రాప్తత్యాధ్య దు
ర్భవరోగంబు నొనర్చి దుస్సహము సర్వస్వాపహారక్రియా
వ్యవసాయంబును బూని నాకు ఫుదు నేనం జేయుమా! లేనిచో
ధ్రువమే నీకిఁక మృత్యువంచుని తదార్తుం గొందు నిన్నొల్లఁగన్.

మ. కొలుపంగావలె సంతతంబు ఫలముం గోరంగరాదెప్డుఁ బ్రా
క్ఫలలేశంబును భోగ్య మన్నఫలసంఘంబున్ సమర్పింపఁగా
వలయున్; సర్వము దేవ! బాగున్యతభావంబె భవత్సేవకున్
ఫల మాక్షింపమ యుట్టిసేవను నమోవాకంబు నీమాయనున్.

మ. అనువేళ్యున్ నను గ్రహింతునని యత్యంతంబు వంచించి త్వ
జ్జన బృందంబు హరించి [illegible] నవసర్వస్వ సంపత్తులన్
అనలాహస్కరచంద్రమోఽద్యుతిరమాహాతీతమౌ యెట్టి ని
ష్పునరావృత్తి పదంబులోనొ పదఁద్రోపుం ద్రోయఁగాఁ బాడియే?

సీ. మొదలింట నన్నుఁట మూర్తివై భావత్క విభిస్తనుశ్రేణి విస్తరించి
వానిలోఁదగిలించి భ్రాంతిమద్ద్వైజతతిఁబివపదద్వయములు [illegible] జేసి
తదుపరి పక్షపాతంబు సంధానించి యగతులు కావుట హ్లాదమొంది
తద్ద్వైజశ్రేణి నంతర్గతంబుగఁ జేయువాఁడవు గాదె? యోపద్మనాభ!
గీ. ద్విజనితతి భవన్మ్ముక్తి విధిన్స నంబు
దృష్టపూర్వంబు గాద యీపృథివియందు
నెందు శ్రుతపూర్వమును గాద యేమనంగ
నమ్మ నిన్నోరమాప నోజ్ఞాతతరణి!

శా. పౌరాణుండవు నీవు మాయయనఁగాఁ ద్వద్భార్య నిన్నెప్డు డా
సారంగాక్షి స్పృశింప దీవరిన నిస్సంగుండవేలా! మహా
ధీరుల్ నమ్మరు రావధూమణి ప్రసూతిం గాంచె నాయా జగ
ద్వారంబున్ భవదీయసన్నిధిని మాత్రం బుండి యున్నట్లుగన్.

శా. స్వైరంబై భువి సంచరింప మనమున్ సాధించి రోధించి వి
స్తారంబైన ఫలప్రదానమున నాకం బెట్టి జ్ఞానాహ్వయాం
భార శ్రేణికిఁ గాపుబెట్టి ఫలభాక్కుండేయ కర్ధానిమా
యారీతిం జడమంచుఁ ద్రోసి గ్రహియింతాలాభ మొక్కండవే.

శా. పౌరాణుండవు నీవు స్వైరవతి త్వద్భార్యాజనం బైన మా
యారామామణి త్వద్భవంబులు జడవ్యక్తుల్ 'నసౌఖ్యంహి' సం
సారం బందు జగత్ప్రభుండ వయినన్ స్వామి! యిన్నబంబు సం
సారంబందున రోసి యాశ్రితులద్వైత్వాస్పృశ్యులం జేతు నాన్.

మ. కరుణాంభోనిధిమధ్యసంభవమహాకల్లోలమాలాపరం
పరలై పాతకభక్తలోకజనతాపద్గ్రంథిసంభేదా

ర్తరికాబృందము లైన తావకకృపాగంభీరముల్ ప్రసారించి యీశ్వర! రక్షింపుము నన్ను నీ మాయకు దుర్జ్ఞానగ్రంథిసంధి నున్.

న. సద్గురుప్రమేయ సత్వమనుండవు కావున నొద్దనుండి గురుం
నరుఁడైన నా దిలించి [illegible] ద్వైతప్రియత్యభక్తి నీవు నే
యుగుడు; నీదీయసంశ్రయం జెప్పినయేని సృష్టించులు నోరం
నదువు శుభంబు లన్నె యదిగూర్చి [illegible] ఫలదేరి మేనియున్?

మధ్యాక్కర.
భావత్కగుణజాలబద్ధహృదులట భక్తులు ముక్తు
లే? నీనావిష్టులట సుఖాంభోధి నేలా! మునిఁగిరో?
దేవేశ! ధ్యానించి నిన్నుఁ ద్వత్ప్రకృతిని బొంగురుగట
యేవిధి మాయదుఁగరో? యిదెల్ల నీయింద్రజాలంబు.
గీ. ఉన్న దెది పోదు; లేని సౌఖ్యోదయంబు
రాదు; తావక సాక్షాత్కరణము చేతఁ
గాన నిజరూపభవన మొక్కండె ఫలము
తెలియ కీతత్త్వ మేదియో ఫలముఁగోరి
కొలుచునట్టి యబోధులకును జనరకు
ఫల మనుపమభ్రాంతి విలయము గట!
గీ. అఖిల భూతిప్రకృతి వీవె యనుటఁ బ్రేమ
నిధివి; నీప్రేమ పాత్రుండు, నీదు సేవ
కుఁడు, సదంభ మన్యప్రేమ; క్షోణినిరుప
ధికకృపాంభోధివని నీకుఁ బ్రకటకీర్తి.

మ. యతివర్యస్మృతిబృందరజ్జుపరిబద్ధాత్మస్వరూపుండవై
యితరుల్ ముక్తిని గాంతు సేయఁగ సతం బేలాగు నీబూనితో!
క్షితిఁ ద్వద్భక్తిమహాబ్ధిమగ్నవిబుధశ్రేణుల్ తరింపంగ నే
గతిఁ గల్పింపఁగఁ బూనితోయి! తెలియంగాలేము నీతత్త్వమున్.

చ. ఎఱిఁగియునుం ద్రివిక్రముఁడ వీ వనుచున్ హృదినేల యుంత్రో స
త్పురుషులునిన్నిఁకేమి గతిపొందె యవిద్యను దమ్ముదారలే
మఱవఁగ; నాక్రమించి హృదిమాత్రమె మిండది త్వద్వశంబు గాఁ
బఱిపి త్వదీయరూపమున నవారిగ మాపెదు నామరూపముల్.

ఉ. ఉన్నదియేని లోకముల నుండదు భాగము గొంచె మేని; లే
కున్నను లేదు బొత్తిగను; నున్నది యేమొయటన్నప్రత్యయం
బున్నది; కానఁ ద్వత్ప్రకృతి నొప్పుగఁ జెప్పఁగలే కుదాసులై
సన్నుతిసేయుచుండ్రు బుధసంతతి నిత్యము మోదపూరమున్.

సీ. మచ్చరంబునకైన స్మరియింపఁగా నిన్నుఁ బడయఁజేయుదువు నిర్వాణఫలము
నుచ్చరింపంగ నన్యోద్దేశమున నేని నీపేరు భవభూతి దూపు మాపుఁ
బత్రంబుగాని పుష్పంబుగాని ఫలంబుగానీ జలంబులుగాని మరియు
నేలేక మిచ్చినదృప్తిని గ్రహియింతువీయకున్నను వహియింప వలుక
గీ. తావకావ్యాజకరుణా సుధాసముద్ర
మునకుఁ జెలియలికట్ట దాఁబొలుచునొక్క
క్షీరసాగరకన్యకాచిత్తపంక
జాతకోరక ఖాలకద్యోతమూర్తి!

నాగార్జునాచార్యుఁడు

దువ్వూరి జగన్నాథశర్మ గారు

క. కుశలస్మృతిధానదశా, విశుద్ధతేజులు; వివేకవిలసితు; లగుపు
ణ్యాశరీరులస్మరణమె దు, ర్దశలం దొలఁగించు నించుధర్మసమృద్ధిన్.—అవదానకల్పలత.

చరిత్రాత్మకమైనయాసక్తి మెండుకొనియున్నవారి చిత్తసీమలందు మహాపురుషులు సంచారమొనర్చుచుందురు. అందువలన మహాపురుషు లనఁబడువారికి వ్యక్తిఁజెంది రనుసవస్థను లౌకికప్రసక్తిచేతమాత్రమే చెప్పఁదగును కాని వారు నిజముగాగతించినవారు కారు. మఱియు మహాపురుషులు సుహృదులహృదయాకాశమునం దట్లు లీలాసంచారము గలిగి వ్యక్తులను తాదాత్మ్యమార్గంబున మహాపురుషులను గావింపఁగలరు? కావున మహాపురుషసంస్మరణము నెట్టివారైనను గావింపఁగల్గినవారైనచోఁ దాము సమున్నతచిత్తులు కావచ్చును. ఆర్యులు బుద్ధి నంతర్ముఖము గావించి భరతఖండముమీఁదఁ బఱచినగతకాలమువంక తమహృదయాకాశము వహిముఖము గావించిరేని అందు మహాపురుషులలో ద్యోతకమగువాఁడు నాగార్జునాచార్యుఁ డొక్కరుఁడు!

స్థలము:—

చారిత్రకులుచెప్పు సాంప్రదాయము ననుసరించి యీతని నివాసస్థలమును జేర్కొనవలయు నన్నచో సర్ ప్రఫుల్లచంద్ర రాయ్ గారు సెలవిచ్చినదానిని బట్టి ఘూర్జరదేశమందలి సోమనాథపురిదగ్గఱ దయిహాక్ గ్రామ మగుచున్నది. ఏడవశతాబ్దమధ్యమున హిందూదేశమును జూడవచ్చిన చీనాయాత్రికుఁడగు హూయనుత్సాంగు వివరించిన దానిని బట్టి కోసలదేశమున కాగ్నేయమూలగా నలువదిమైళ్లదూరమందున్న "పోలోమో లో కివి" యనుపర్వతము నాగార్జునుని యాశ్రమమున్న స్థలమని తెలియవచ్చుచున్నది. త్రివిష్టపదేశమందున్న బౌద్ధగ్రంథములు నాగార్జునుఁడు నిర్యాణమందినస్థలము శ్రీశైలమని వివరించుచున్నవి. కాశ్మీరరాష్ట్రమై విరాజిల్లుచున్న రాజతరంగిణి నాగార్జునాచార్యుఁడు కాశ్మీరరాష్ట్రారణ్యమున నాలుదినములు సంచరించెనని చెప్పుచున్నది. హిందూదేశచరిత్రమును వ్రాసిన స్మిత్తుమహాశయుఁడు అమరావతి బౌద్ధస్తూపముతో నాగార్జునునికి సంబంధము దెలుపుచున్నాఁడు. నాగార్జునవిరచితమైన సిద్ధవినోదన మను గ్రంథము అతని నివాసప్రదేశము నీక్రిందిరీతిగా నెఱిఁగించుచున్నది.

"సిద్ధనాగార్జునో నామ పురాఽసీత్ తాపసో మహాన్
శాంతో దాంతో జితాత్మా చ నియతః ప్రయత శ్శుచిః;
ఉవాస స చిరం సోఽపి రేవాతీరే మనోరమే
శాంతినికేతనే తత్ర ఆశ్రమే చిత్తహారిణి" అని

ఈతఁడు రేవాతీరమందు శాంతినికేతనమను ఒక మనోహరమైన యాశ్రమమునఁ జిరకాలము వసించెనని ఈయర్థము తెలుపుచున్నది. రేవానది నర్మదయని మనలోఁ బ్రసిద్ధి కెక్కియున్నది. కాఁబట్టి నర్మదవెంగటనుండినవాఁడని నాగార్జునుఁడు తెలిసికొనఁబడుచున్నాఁడు. ఇన్ని వ్రాఁతలను బట్టి నాగార్జునుని వాసస్థలము నిర్దేశించుటకు ఒకదాని కొకటి పోలికలేక విస్సంప్రతి గలుగుచున్నది. ఐనను నాగార్జునుఁ డొకసిద్ధుఁడు. విశేషించి మతస్థాపనాచార్యుఁడై యుండి బౌద్ధులచే బోధిసత్త్వుఁడుగా నెన్నఁబడుచున్న వాఁడు. అందువలన దేశద్రిమ్మరియై యుండి—ఘూర్జరుఁడై యుండినట్లు కొందఱకును, కోసలేయుఁడై యుండినట్లు కొందఱకును, కాశ్మీరవాసి యని కొందఱకును, శ్రీశైలేయుఁడైనట్టిగాని అమరావతీయుఁడై నట్టి కాని ఆంధ్రుఁడని కొందఱకును, ఇట్లు పల్వురకుఁ బలురీతులఁ దోఁచుచున్నాఁడు. ఇందేదియును గాదనువిమర్శకు మనము చోటీయనక్కఱ లేదు. ఏల నందురా? మంత్రౌషధసిద్ధిచే సిద్ధుఁడని తెలిసికొనఁబడుచున్నవాఁడు మహత్తరమయినపాదవిన్యాసమున నిత్యసంచారము నొందఁగలవాఁడై ఎల్లదేశములవారికిఁ దమలోని వానివలెనే విశ్రుతపూర్వుఁడుగాఁ గలఁడుకదా! కావున నట్లు నిలుకడ లేక నిత్యసంచారము సలుపఁగల సిద్ధునికి నివాసస్థలమును నిర్ణయించువాదమునకై జొరఁబడుట ఏబుద్ధిమంతుఁడును తనకర్తవ్యమని రాఁజాలఁడు. గనుక, నాగార్జుని నివాసస్థలమునుగూర్చి పైరీతిగా నెంత యేమి వ్రాసినను అది నమ్మవలసినదియే యగుచున్నది.

కులము:—

న్యాయముచేత బౌద్ధమతస్థులకుఁ గులగోత్ర సంబంధమైన యభివాదన చిహ్నముతోఁ బనిలేదు. కాని అది యిటీవలి సంప్రదాయము. ఇక్కలి సనాతనుఁడైన యమరసింహుఁడు తాను బౌద్ధసంస్థలోనివాఁడయ్యు బౌద్ధమతస్థాపకుఁడైన శ్రీబుద్ధుని వివరించు సందర్భమున నిట్లని కులగోత్ర సందర్భము లిచ్చియున్నాఁడు.

గౌతమ శ్చార్కబంధు శ్చ మాయాదేవీసుత శ్చ సః
సశాక్య సింహస్సర్వార్థసిద్ధ శ్శౌద్ధోదని శ్చ సః—అని

బుద్ధుఁడు గౌతమగోత్రజాతుఁడనియు, సూర్యవంశ క్షత్రియుఁ డనియు మాయాదేవియొక్క గర్భసంజాతుఁడనియు శుద్ధోదన మహారాజపుత్రుఁడనియు సర్వార్థసిద్ధుఁ డని యాతనికి నామకరణము చేయఁబడెననియు సూర్యవంశమున శాక్యులనఁబడువారి శాఖ

యందుఁ గల్గినయుత్తమపూరుషుఁడనియు నిర్వచింపఁబడియున్నాఁడు. శాక్యసింహాశబ్దార్థము పరిశీలింపఁగలవారిచే గర్భశాస్త్రపరిభాషా లోఁగల లిచ్ఛవిక్షత్రియులలోని ఒకశాఖవారగు శకవంశజులకుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. లిచ్ఛవిక్షత్రియులు యజ్ఞయాగాదికర్మలను మాని కర్మఠులగుసూర్యవంశజులనుండి వేఱుపడిన యొకశాఖవారైయున్నారు. కాఁబట్టి బుద్ధునిజన్మస్థానము లిచ్ఛవికుటుంబముగాఁ దెలియుచున్నాము. దత్తుమహాశయుఁడు నాగార్జునుని బుద్ధుని మేనమామగా నెఱుంగుచున్నాఁడు. ఇది నిజమగునేని నాగార్జునుఁడు జన్మతః సూర్యవంశములోని లిచ్ఛవిశాఖీయుఁడైన క్షత్త్రియుఁడని పేర్కొనఁదగియున్నది. నాగార్జునుని ప్రసంగము వచ్చినప్పుడు రాజతరంగిణి ఆతఁడొక భూమీశ్వరుఁడని చెప్పియుండినది. బుద్ధుఁడు జన్మించినకుటుంబము భూపాలకకుటుంబము. నాగార్జునుఁ డాతని మేనమామయై యుండినచో రాజతరంగిణి చెప్పినట్లుగా నాగార్జునుఁడు కూడ భూమీశ్వరుఁడేయని విశ్వసింపవలసియున్నది. ఈయుపంతము నాగార్జునునికి బుద్ధునికి సమకాలమువానినిగాఁ గూడ తెలుపఁగలుగుచున్నది. ఈయంశ మిట్లుండనిండు.

శీలము:—

శివస్య ప్రియశిష్యస్తు త్రికాలజ్ఞో మహామతిః
వశగా న్యధితిష్ఠంతి మంత్ర కర్మాణి చ ధీమతః—అని

నాగార్జునునిగూర్చి సిద్ధవినోదనమను గ్రంథము చెప్పుచున్నది. దీనినిబట్టి ఆమహామతి మూఁడుకాలముల నెఱుఁగినవాఁడు; మారణోచ్చాటనాదిషట్కర్మలను వశపఱచుకొని యున్నవాఁడు; మహేశ్వరుని ప్రియశిష్యుఁడు అని తెలియుచున్నది. తుండి యాతనికి శిష్యుఁడని వినవచ్చుచున్నది. ఇట్టి యీనాగార్జునుఁడు గొప్పప్రవక్తయని బౌద్ధగ్రంథములు పేర్కొనుచున్నవి. శైవుఁడని వినఁబడుచున్న నాగార్జునుఁడు బౌద్ధపీఠము నధిష్ఠించినయాచార్యుఁడని సిద్ధుఁడని చెప్పఁబడుట సంశయమును గలిగించుచున్నది. హీనాయనులని మహాయనులని బౌద్ధులు రెండుతెగలుగ నున్నారు. అందు మహాయనపద్ధతికి నాగార్జునుఁడు స్థాపకుఁడు. ప్రాజ్ఞపరిమితములను మహాయన సూత్రములకుఁ గర్త నాగార్జునుఁడు. మహాయనమనఁగా నౌక ప్రాకృతికమహోదధినుండి తరించుటకు భక్తులకు ఆశ్రయమైనదియని మహాయనపద్ధతిని నాగార్జునుఁడు నెలకొల్పెనఁట! విగ్రహారాధనమున కవకాశమిచ్చుచు బుద్ధుని విగ్రహముగాఁ బూజించు పద్ధతి గల హీనాయనపద్ధతికంటె నుత్తమమైనదిగా మహాయనపద్ధతిని బౌద్ధులు భావించుచు దాని నవలంబించిరఁట! బ్రహ్మ, విష్ణు, శివ, సరస్వతి, గణేశులనఁబడు దైవతములతో ఆ విగ్రహముల శిరస్సునందు బుద్ధుని నెలకొలిపి వారికి ఉపాసకులని పేరుపెట్టి బోధిసత్త్వగణముగా హీనాయనులను వేఱుపఱచి తాను పతంజలియోగశాస్త్రఫక్కికలో తన మతమును వ్యాపింపఁజేసెనఁట! ఆర్యదేవుఁడు, అశ్వఘోషుఁడు, మున్నగువారు మహాయనపద్ధతిలోని వారే! సిద్ధనాగార్జునుఁడు శైవుఁడని సిద్ధవినోదనము తెలుపుచున్న యంశము [illegible] ఆతఁడు మొదట ఉపాసకుఁడై హీనాయనపద్ధతిలోనుండి శిష్యుఁడ గావించియుండి, ఇటీవల పతంజలియోగశాస్త్రము ననుసరించి యోగసిద్ధిఁబడసి ఆ పద్ధతిని బౌద్ధులలో మహాయనమను పేరిట వ్యాపింపఁ జేసియుండెనేమోయని యూహించుట కవకాశమిచ్చుచున్నది. పుట్టుకచేత క్షత్రియుఁడైయుండి అవలంబనముచే తన కుటుంబములోని వారిచే నెలయింపఁబడిన బౌద్ధమతస్థుఁడైయుండి, పాతంజలయోగశాస్త్రాదికమును సమధికాభ్యాసము గలుగుటచే నందలి యుత్తమత్వమును తా నవలంబించిన మతములోనికిఁ బ్రవేశపెట్టఁబడఁ బొఱవడిన భూపాలుఁడయి అన్నిటిని విడిచి సిద్ధినొందిన సత్త్వమూర్తి యని యంతవఱకు నాగార్జునుని దెలియుచున్నాము. ఇఁక మీఁదనీతఁ డెప్పటివాఁడను సంశయమును జర్చించెదను.

కాలము:—

టిబేటు దేశచరిత్ర కర్తయగు తారానాథుఁడు క్రీ. శ. 180-220 లకు నడుమ నాగార్జునుఁడున్నవాఁడని కాలనిర్ణయముచేయ యత్నించినాఁడు. క్రీ. పూర్వము 150 సంవత్సరముల నాఁడు హిందూదేశముమీఁదికి గంగానదివఱకు దండెత్తివచ్చిన గ్రీకు మీనాండరుతో మోవిమయికమైన చర్చయందు మన నాగార్జునుఁడు పాల్గొనెనని ఒక పాళీగ్రంథము చెప్పుచున్నట్లు డత్తు తెలిసికొనియున్నాఁడు. ఈయంశము తారానాథుఁడు చెప్పిన దానిని కాదనఁ జేయుచున్నది. స్మిత్తు మహాశయుఁడు హువిష్కునికి—కనిష్కునికి సమకాలీనుఁడై క్రీ. తరువాత 162 ప్రాంతములందు నాగార్జునుఁడుండినట్లు వివరించుచున్నాఁడు. క్రీ. తరువాత రెండవశతాబ్దాంతమునను మూఁడవశతాబ్ద ప్రారంభమునను శ్రీయజ్ఞశాతకర్ణియుండినట్లు వ్రాయుచు ఆంధ్రుల చరిత్రము నాగార్జును నాతని సమకాలీనుఁడని చెప్పుచున్నది. బుద్ధనిర్వాణానంతరము నాలుగువందల సంవత్సరముల నాఁటివాఁడు కనిష్కుఁడని—క్రీ. తరువాత 78-100 సంవత్సరప్రాంతములందున్నవాఁడని, ఆంగ్లవిద్యావిశారదులు భావించుచుఁ బరింబఁగ నాగార్జునుఁ డప్పటివాఁడని నిర్ణయించుచున్నారు. బుద్ధునికిఁ బిమ్మటఁ బార్శ్వకుఁడు తత్పీఠాధిష్ఠాతయైనట్లును తరువాత అశ్వఘోషుఁడు పీఠస్వామి యైనట్లును ఆతనివెనుక నాగార్జునుఁడు పీఠాధ్యక్షుఁడైనట్లును, ఈ కాలము బుద్ధనిర్వాణానంతరము 500 సంవత్సరములు కాఁదగియుండుననియుఁ గావున క్రీ. తరువాత రెండవశతాబ్దమందు నాగార్జునుఁడుండినవాఁడనియు మఱికొందఱు చారిత్రకులు వాకొనుచున్నారు. ఇట్లు పెక్కండ్రు వ్రాసిన వ్రాఁతలవలన నాగార్జునుఁడు క్రీస్తుపూర్వము రెండవశతాబ్దము మొదలు క్రీస్తుతరువాత రెండవశతాబ్దము వఱకు మొత్తము నాలుగువందల సంవత్సరముల నడుమ నెప్పుడో యుండినట్లు నమ్మవలసియున్నది. బుద్ధుని మేనమామయే నాగార్జునుఁడై యుండవలెనను గాథను నమ్మితిమేని క్రీస్తుపూర్వము ఆఱవశతాబ్దము మొదలు క్రీస్తుతరువాత రెండవశతాబ్దపర్యంతముగల కాలములో నాతని కాలమును స్థిరపఱచఁ దగియున్నది. ఎట్లయినను నాగార్జునుని కాలము నిర్వివాదమైనదిగా నింతవఱకుఁ దేలియుండలేదు. మన మొక రీతిగా దీనిని నిర్ధారించుట కవకాశమున్నది. అభిమన్యుఁడు కాశ్మీరరాజ్యము నేలినప్పుడు నాగార్జునుని ప్రబోధమువలన కాశ్మీరరాష్ట్రి

ప్రజలు నీలపురాణోక్తమైన ఆచారములను నిరాకరించి యాగమద్వేషులయి ప్రబలిరని కల్హణుఁడు వ్రాసియున్నాఁడు. ఈ యభిమన్యుఁడు కనిష్కుని పుత్రుఁడు. అశోకుని రాజ్యమేలినతరువాత జికానుఁడు, తరువాత కనిష్కుఁడు, అతనితోఁ గూడ హువిష్కుఁడు, జుష్కుఁడు, తరువాత అభిమన్యుఁడు, అటు తరువాత గోనందుఁడు రాజ్యాధీశులైనారు. కనిష్కుఁడు మొదలగువారు శాక్యవంశజులు. భారతయుద్ధమునకు పిమ్మట 2268 సంవత్సరములనాఁడు గోనందుని పరిపాలన జరిగెను. ఈనందుని తండ్రి అభిమన్యునినాఁడు మన నాగార్జునుఁడున్నాఁడు. కావున మనము ప్రస్తుతము వాడుచున్న లోకధాతువు ప్రకారము వీరికాల మెప్పుడో వివరించఁదగియున్నది. గణించి చూడఁగా మృగశీర్షానక్షత్రప్రాంతమందు సప్తర్షు లుండినప్పుడు నాగార్జునుఁ డుండియున్నాఁడు. ఇయ్యది క్రీస్తు పూర్వము 250-150 సంవత్సరముల నాఁడని చెప్పఁదగియున్నది. కృత్తికయందు సప్తర్షు లుండినప్పుడు ఆంధ్రరాజ్యమారంభమైనదని మత్స్యపురాణము వివరించుచున్నది. ఆంధ్రరాజులలోని శాతకర్ణి మన నాగార్జునునికి మిక్కిలి చెలిమిగూర్చినవాఁడుగాఁ జేర్కొనఁబడుచున్నాఁడు. కావున బి. సి. 250-150 సంవత్సరప్రాంతములందు నాగార్జునుఁ డున్నాఁడని నమ్మఁదగియున్నది.

వృత్తము:—

ఈతని గూర్చి ఇఁకను గొంచెము చెప్పి యీ వ్యాసమును ముగించెదను. ఈ మననాగార్జునుఁడే యేలోహమునైనను బంగారము చేయఁగలవాఁడని, ఆదిమ్మను భారత భూమియందు వెలసిన రసాయనికశాస్త్రవేత్తయని తెలియఁదగియున్నది. మఱియు శాతకర్ణిని ఏవో గుళికలు సేవింప నియోగించి చిరజీవిని జేసినట్లు కీల్ మున్నగు పాశ్చాత్యరసాయనికతంత్రజ్ఞులు నమ్ముచున్నారు. ఈతఁడును 4-5 వందల సంవత్సరములు జీవించియుండెనని నమ్ముట కవకాశములు సమకూరుచున్నవి. సుహృల్లేఖ మున్నగు కావ్యములను నిర్మించియు రతిరమణము మున్నగు కామ్యగ్రంథములను నిర్మించియు ప్రాజ్ఞపరిమితాదిమతగ్రంథములను నిర్మించియు రసతంత్రముపై గొప్పగ్రంథములను వ్రాసియు పటుపక్షిమున్నగు మూలికల సాహాయ్యమున నేఁటికిని బంగారుచేయఁగల సిద్ధులమూలమునను అమరావతి శ్రీశైలము మున్నగుచోట్ల నిర్మితములయిన శిలాచిత్రముల పేరుపెట్టియు నేఁటికిని, ఎప్పటికిని మనకు సంస్మరణీయుఁడైయున్న యీ నాగార్జునికి నమస్కారము.

మాలా పంచరత్నాలు

మంగిపూఁడి వేంకటశర్మ గారు

ఎండవానలందు హిమమందు నిరులందు
పగలు రాత్రి యనక పాటుపడుచు
ప్రజకు సుఖముగూర్చు పరమోపకారియా
మాల శివుని యకుమాల గాదె?

తాను చెమట లోడ్చి ధాన్యాలు పండించి
గాదులందు జేర్చి కాపులిచ్చు
కూడు చాలనట్టి కూలికే ప్రార్థించు
మాల దివ్యకుసుమమాల గాదె?

అధికబలము గల్గి యడకువచే మించి
పేదయయ్యు దొంగ వృత్తిలేక
మాయలేక న్యాయమార్గాన వర్తించు
మాల విష్ణుతులసి మాల గాదె?

గుడిసెలందు నుండి కుక్కిమంచములందు
పండి దుంప తూడు వండి తినుచు
చింపి గుడ్డ కట్టి చిత్తాన రంజిల్లు
మాల హేమపుష్పమాల గాదె!

ఘనత వచ్చు పనులు ధనమిచ్చు పనులును
మీదివర్ణములకు మీదు గట్టి
జీవితంబు నిత్య సేవకై యర్పించు
మాల సుగుణరత్నమాల గాదె?

రాజ్యాంగతంత్రమున పక్షాభిమానము

అత్తిలి సూర్యనారాయణగారు

స్వాతంత్ర్యము లయిన నానాదేశముల యందలి రాజ్యాంగప్రతిష్ఠాపనములు జనసామాన్యమునకు ప్రియమున స్వరాజ్య ప్రబోధమును గలిగించియు, అజాగరూకతను తొలగించియు, ఉద్యోగోత్సాహములను పెంగించియు, క్రియాజ్ఞానమును రూపుమాపుచుండుట మహోపకారమై యున్నది. ప్రజాధికారముచేతనే నడుచు స్వరాజ్యములకు మూలాధారము దృఢముగా నుండవలయునన్న జనసామాన్యమున విశేషముగా విద్యావ్యాప్తి యుండవలెనిప్ప డని యెంతెంతయో చెప్పుచుండ వినుచుందుము. అది సత్యమే యగును; గాని, ప్రజలను విద్యావంతులనుగాఁ జేయుసాధనములలో స్వరాజ్యము నెకల్గి యుండుటకంటె నెక్కుడు పటిష్ఠమైనది వేఱొకటి యుండఁబోదనుమాట మఱవఁగూడదు. ఐశ్వర్యవంతులకు వలసినన్ని విద్యాలయములు లభింపవచ్చును. క్షీణాధిక్యమందుటకై వారికి నానావిచిత్రవస్తు ప్రదర్శనములు, గ్రంథములు, నాటకములు, దేశాటనములు సుసాధ్యములయి యున్నవి. జనసామాన్యమునకో స్వరాజ్య ప్రతిష్ఠాపనములే సర్వాంగశిక్షను గల్గించుచున్నవి. అవియే వారికి విశ్వవిద్యాలయములై యుపకరించుచున్నవి. స్వాతంత్ర్యశోభితము లయినరాజ్యములయందు ప్రతిపౌరునికిని దురతిక్రమణీయము లయిన బాధ్యతలు గలవు; భజనీయము లయిన పరమధర్మములు గలవు. అట్టిపౌరులలో నొక్కొక్కరును లోకహితార్థము మహత్తరములగు విషయములనుగూర్చి చర్చింపవలసి యుండును; ఉత్కృష్టప్రయోజనములను నిర్ణయింపవలసి యుండును; లక్షల కొలది, కోట్ల కొలది యైనజనాళి క్షేమమును, సంతతివారి భావికళ్యాణమును, పురస్కరించుకొని యెన్నెన్నో పాలనశాసన పద్ధతులు విధింపవలసియుండును. ఎప్పటికప్పుడు దేశమునందు తలయెత్తుచుండెడి యంతస్సంబంధములను గుర్తించియే కాక, యితరదేశములతో సహితము తాపెట్టి సంబంధముగలిగి మెలఁగవలయునో నిశ్చయించుకొని, యట్లు సకలనాగరికలోకముతోడను సమన్వయింపఁదగు రాజనీతిపద్ధతిని వెలయింప వలసి యుండును. స్వదేశపాలనముతోఁ దనకు సంబంధము గలుగఁగానే లోకహితజీవనము నిత్యవిధి యగుచున్నది. లోకశ్రేయమే యేకాదర్శము, లక్ష్యము నగుచున్నది. ధర్మవిధేయుఁడై యిట్లు వర్తిల్ల నేర్చువాని కాత్మవికాస మెన్నండును వెనుకఁబట్ట నేరదు.

దేశాభివృద్ధికరముగాఁ దోఁచెడి బహువిషయములలో నలుదెసల నభిప్రాయభేదములే గాక, యవలంబింపఁదగు విధానములలోనో యనుసరింపఁదగు మార్గములలోనో భిన్నత యేర్పడి, యుక్తాయుక్తతలను గూర్చిన చర్చలు బయలు వెడలునప్పుడు, ధీశక్తులకు జీవశక్తియు [illegible] గలిగి, ప్రా[illegible]కముగా స్వబుద్ధిశక్తిములు విశాలములు నయిన విషయములను బరిశీలించుటకు విశేషమైన యూహాశక్తి యుపయోగించును. అభ్యాసవశమున నిదియే స్వభావముగ పరిణమించుచుండును. నిరంకుశపాలనములోఁ దానెన్నండును గని యెఱుంగని పటిష్ఠతయు (Robustness), శక్తియు (Force), ధీవిశాలతయు విస్ఫారము లగును.

రాజ్యాంగవిషయములలో పక్ష (Party) మన నెట్టిది? స్వబుద్ధి ననుసరించి దేశహితాచరణమే దీక్షగాఁ గల్గియుండునట్టిది. కూటమి (Faction) యన నట్టిది కాదు. ప్రత్యేకముగా నొకకొందఱు వ్యక్తులకో, ప్రజాసమూహమునఁ గొన్ని శాఖలకో, యేవో కొన్ని ప్రయోజనములను పెంపొందింపఁ బాటుపడునదే కాని, సమష్టితో సమష్టిసౌఖ్యాభివృద్ధి నర్థించునది కాదది. ప్రాచీనము లయిన గ్రీకు నగరరాష్ట్రముల (Greek City States) యందుండిన కూటములట్టివే. ఆంతిమకాలమునందే రాజ్యవ్యవహారములు నడుపునట్టి యభిజనులు (Oligarchs), జనసామాన్యాధిపత్యమును ప్రతిష్ఠింప నభిలషించు సామాన్యతంత్రపక్షావలంబులకు (Democrats) రాజ్యాధికారమున స్థాన మీయకుండుటయు, మఱి వీ రధికారము వహించినప్పుడు వారి కీయకుండుటయు, వాని కప్పటి ముఖ్యధర్మసూత్రము లయి యుండినవి. వ్యవస్థాపకసభలో (Senate) నల్పసంఖ్యాకులయిన యభిజనులచేతనే రాజ్యాధికారము వహింపఁబడుచు నచ్చిన కాలమున సామాన్యతంత్ర పక్షావలంబులకును, మఱి వీరే యధికారమునకు వచ్చినపుడు వారికిని, సకలాధికారములును పదవులును బోకుండునట్లు చేయుటయే పనిగా నుండెడిది. ఇది క్రీస్తుజననమునకు ముందు రెండవశతాబ్దములోని గాథ. అయినను, అప్పటి యభిజనపక్షవాదుల యదృష్టమున, ఆకాలములో ప్రజాధికారపక్షావలంబుల మని బయలువెడలినవారును దమవలెనే దుష్టులో భ్రష్టులో లంచగొండులో యై యుండినందునను, దుర్మార్గమే శరణముగా సాధనముగా గల్గి యుండినందునను, వారి స్థితి కంతగా భంగము కలుగలేదు. చిత్తవృత్తులై కుటిలములై నికృష్టములై యుండ, మఱి యేయుద్యమము విజయ మందఁగల్గును?

మఱి, యింగ్లండుదేశములోనో, ప్రాచీనధర్మసంరక్షకు లయిన ఉదారపక్షావలంబులయినను, 'విగ్గు' లయినను 'టోరీ' లయినను, పైకి మఱియెన్నెన్ని మాఱుపేళ్లతో బయలుదేఱువారైనను, మాఱుపన్నమాట లేక యేకరీతిగా స్వదేశక్షేమమునే లక్ష్యముగా నిల్పుకొని వచ్చుచున్నారు. అదే యీ రాజ్యతంత్రమునందలి విశేషము.

రాజ్యాంగవ్యవహారాదులందు నెట్టిపద్ధతు లవలంబించిన పక్షమున దేశమున కధికప్రయోజనకరమను విషయమున నభిప్రాయభేదములు గలుగుట సహజమే. కాని, యట్టిభేదములు స్వల్పకారణములనుబట్టి యున్నఁ డను గలుగరాదు. అనల్పము లయిన ధర్మభేదము లున్ననే యట్టిపక్షములు వంద్యము లగుచున్నవి. ప్రబలధర్మసూక్ష్మవిభేదములే లేకయున్న, మఱి పక్షములుండ నిమిత్తమే లేదు. మఱి యేవిధములయినసూటంకములును గల్పింపక, విదేశవస్తువులను స్వదేశమునకును, స్వదేశవస్తువులను విదేశములకును బంపుకో నిచ్చిననే దేశాభివృద్ధికరమని నమ్మువారు కొందఱును, మఱి సుంకములు విధించి రక్షణపద్ధతు లవలంబించిననే కాని స్వదేశవస్తూత్పత్తికి మహోన్నర్థమవు నని దృఢముగా విశ్వసించువారు మఱి కొందఱును, భిన్నాభిప్రాయములు గల్గియుండవచ్చును. ఐశ్వర్యాభివృద్ధికై ప్రాచ్యమైన సామ్రాజ్యము నిల్పుకొనుటయుక్తమేయని తలపోయువారు కొందఱుండ, అట్టిది తఱుచుగా యుద్ధాదుల దింపి, వ్యసనాదుల నింపి, తీఱని నష్ట మాపాదించు ననియు—జనసంఖ్యాపాటవాదులు క్షీణించిపోవు ననియు — నైతికదోషములు హద్దుమీఱి పోవు ననియు—నమ్మి, కలదానితోనే సంతృప్తి నహించి, శాంతిపథమునఁ జనుచుండుటే భద్రప్రాప్తికి మూలమని యెన్నుచుండువారు మఱికొంద ఱుండవచ్చును. అభిప్రాయభేదము జనించుటకిట్టి ప్రబలనిమిత్తమున్నపుడే పక్షావలంబనము ప్రయోజనకరమును వంద్యము నగుచున్నది; లేదేని నిష్ఫలము నింద్యము నగుచున్నది.

కేవలపక్షాభిమానములు సర్వదా దేశవినాశకరములు కాకపోవచ్చు ననుమాట సత్యమే కాని, యవి పరిశుద్ధసత్యమును, నిష్పాక్షికన్యాయమును, ఆత్మనిగ్రహమును, దయాదాక్షిణ్యములను, నిరంతరము ద్రుంగినేయుచుండు ననుట యంగీకరింపక తప్పదు.

ఎవరికి యుక్తమని తోఁచుపక్షములో వారు చేరుట ధర్మమే యగును; గాని, యంతరాత్మబోధనల నతిక్రమింపకుండుట యత్యంతాభిమతమే కాని, కేవల పక్షాభిమానము దారుణదుర్గుణముల జ్వలింపఁజేయు ననుమాట విస్మరింపరాదు. మంచియో చెడ్డయో యొక్క సామాన్యధర్మమును నిర్వర్తించుటకై పదువు రొక్కచోఁ గూడిన యెడల, వారు చెప్పెడుదాని నెల్ల ప్రతిఘటించుటకే, స్వలాభార్థమే మఱి కొందఱు బద్ధకంకణులై యభిముఖముగా ప్రతిపక్షము వహించి కూర్చున్నయెడల, తా మెల్లరు నొక్కచోట నేల కూడవలసి వచ్చినదో యామాటయే మఱచిపోవుటయు, నూతనావేశము నందుటయు, ప్రతిపక్షులవంగానే జనించు తీవ్రవిముఖత వహించుటయు, భీకరాకృతులఁ దాల్చి, ద్వేషరోషానలము దరిగొని మండఁబెట్టక మానదు. ఒక్కప్రయోజనమును గూర్చి కాని, మఱి యభిప్రాయము గూర్చి యొకానొకఁడు తానొక్కఁడై పెక్కండ్రతోఁ బ్రతిఘటించి పోరువేళ, తా నంతటిపని చేయుచుంటిఁ గదా యను గర్వాతిరేకమును, జిగీషను, ఆగ్రహాదిస్వకీయ రాగోద్రేకములను నిజముగా నణఁచిపెట్టుకొనుట—పెట్టుకోఁగలుగుట—యెంత యసాధ్యమైన పని! మఱి, తా నొక్కఁడును గాక పదువురతోఁ గూడియే యొకపక్షమునఁ బోరుచుండఁ బటక్షించునపుడు, మఱి వారందఱిహృదయములను ఆవేశించియున్న నిష్ఠురతయు నిర్ఘృణతయు, మొండిపట్టుదలయు, అక్కసును, ఆవేగ మందక యుండవచ్చునా?

"పగవగ గొన్న మారొక్కనక పల్కక యుండఁగ వచ్చునే?"

ఇది యటుండ, స్వపక్షవిజయము లభించినదనఁగానే విశాలధర్మముమాట వెనుకఁబెట్టి, ప్రతిఘటించుటే పోరాటముగా మాఱి, యధికారాపేక్షయు, స్వగౌరవాభిరతియు, పరపక్షనిర్మూలనదీక్షయు, జయకాంక్షయు, పిచ్చిపోవుఁ గదా! వీనిచేఁ గల్గు తెంపరితనము, పిడివాదము, దుష్టబుద్ధి,—ఈదృశదుర్గుణపుంజభారమే కదా దేశచారిత్రయుగములోని దారుణవారణఘట్టము!

పక్షవాదములు ప్రబలిపోవునపుడు, ముందు భేదము కల్గుటకేది కారణ మనువిచారముతోఁ బ్రసక్తియే లేకపోవును. ఒక గజము నేలవిషయమే కావచ్చును; మఱి, యొకయుత్సవములో ముందెవ్వరు సాగిపోవలయు నన్న యల్పవిషయమే కావచ్చును. ఇట్టియల్పవిషయములందైనను పోరాటమే తలయెత్తినా, మఱి హఠవాదము (self-will), ద్వేషబుద్ధి (Ill-will), జిగీషారోషావేశము (The rage for victory), అవమానజనితభీతి (The dread of mortification), పరాజయభయావేశము, నివి యవి యననేల? యిత్యాది దుర్గుణపిశాచగణము తాండవమాడఁజొచ్చి గోరంతలనే కొండంతలుగాఁ జూచి, యమ్మయో యెంతేమున్నది! మనపక్షమునకును దేశమునకును మహోపద్రవము కలిగినదని బాహాటముగాఁ బ్రకటింపఁదొడఁగుటయు నౌదార్య మనుమాట వెనుకఁబెట్టి ప్రతిపక్షుల యెట్టిగుణముల నైనను ప్రబలదోషములుగానే పరిగణించి చాటుచు, స్వపక్షదోషములను వంద్యగుణములుగానే నిశ్చయించి గణుతించుచు, మొండితనము మీఱిపోవుటయు సంభవించి, స్వార్థమే పరమార్థమై గర్వమే సర్వమై, గణనాతీతము లయిన గళగండములు గంటుమిగులక మానవుకదా!

ఇట్లు కేవలపక్షాభిమానముచే నలువురును బాడెడిపాటయే పరిపాటియై, గుణాగుణవిచారము కుంటువడిపోయి విమలనీతిధర్మములు విస్మరింపఁబడి సంకుచితభావములే సర్వోత్కృష్టములుగాఁ బొడకట్టును. ఈవిధముగా వివేకమే విలుప్తమైనపుడు, మానవుఁడు మఱి స్వర్గరాజ్యాధిపత్యము పడయఁగల్గినను, దాన నేమి ప్రయోజనము! అది యెంతకాలము నిలువ నేర్చును? సర్వగుణములలోను వివేకమే దివ్యగుణ మనియు, నది సంఘహృదయమున లోపించి యన్యాయమే ప్రజ్వలినయెడ, సమాజక్షేమమునకై బాహ్యాధికారము ప్రతిష్ఠింపక తప్ప దనియు సాక్రటీసుమతము ననుసరించి 'ప్లేటో' యను రాజనీతిశాస్త్రకారుఁడు నిర్ధారించి యున్నాఁడుకదా!

రోమకరాజ్యము—రాజ్యాంగపక్షములు

రాజ్యాంగమునందు పక్షములు బయలుదేఱిన నవి యెట్లు ఉండఁ దగునో తెలిసికొనుటకై, పూర్వకాలమున రోమకసామ్రాజ్యమున నవి యెట్లులుండెనో, మఱి యింగ్లాండులో నెట్లు మాఱుచు వచ్చుచున్నవో మనము గుర్తెఱుఁగక తప్పదు. మొదట రోమకసామ్రాజ్య

ములో ప్రభుజన మను నొకతెగగలివారును, జనసామాన్యపక్షమను
మఱియొకతెగవారు నుండిరి. ఈరెండుజాతులలోను మొదటివారే
సర్వాధికారులై యుండ, రెండవతెగగలివారు అధికారరహితు లయి
సందున హక్కులకై పోరాడుచుండిరి. కాని, దేశశత్రువుల నెదుర్కొన
వలసివచ్చినప్పుడు మాత్రము, వారిలో వారికి పరస్పరసహాయము వల
యుచునే వచ్చెను. తమలో నేవో యభిప్రాయభేదములు నధికార
భేదములు నున్నంతమాత్రమున, వారిదేశభక్తి కెన్నండును లోపము
కలుగ లేదు. తర్వాత, మఱికొంతకాలమునకు వారిలో శ్రేయోదాయ
కముగా సమత్వము నెలకొనెను. అనంతరము దేశములోని పేదలకును
సంపన్నులకును పోరాటము ఉదయించెను. అటుపిమ్మట, అధికారము
వహించి యుండిన అభిజాతులును, మఱి ఉద్యోగాదులలో లోక
స్వాధికారకాంక్షగలిగియుండి 'నోవిహామినీ' లని, నెడి బ్రదికినవాం
డ్రని, నిన్న మొన్న తలయెత్తినవాండ్రని, తెగడువడుచు వచ్చిన యనధి
కారసభ్యులకును, కయ్యములు తలయెత్తెను. ఉభయులును ప్రాయిక
ముగా వ్యవహారాదులలో లంచగొండులే యైయుండినను, నీతిబాహ్యు
లేయై యుండినను, నిశ్చయముగా నిచ్చటనే తొల్దొల్త రాజ్యాంగ
పక్షములు బయలుదేఱినవి. అయినను, వారి నీతిరాహిత్యమును,
అధర్మపరాయణతయు, విధి ననుసరించి విషఫలములఁ గొనియే వచ్చె
ను. కాలక్రమమున వారిర్వురును ధర్మశూన్యులే యై, భ్రష్టత
నందియుండ, జయశాలి యైనయుద్ధవీరుఁడు, బలవంతుఁ డొక్కఁడు,
జూలియసు సీజరు విజృంభించి, మొదట నట్టిప్రజాస్వామిక మను స్వ
రాజ్యమును కూలఁద్రోసెను. ఒక్కరాజునకో, మఱియేనాయకునకో
లోఁబడి యుండిరెు, పైకి మాత్రము స్వరాజ్య మనుపేర పైచిన్నెలు
గలిగియుండిన యొకచండమగుప్రభుత్వమే, నిరంకుశప్రాభవమే జూలి
యసు సీజరు నధికారమాక్రమింప సాగఁ జొచ్చెను.

ఈవిధముగా స్వార్థపరత్వమే కల్గియుండి, యట్టివృత్తులే
యావేశించియున్న యేపక్షమైనను, తనలోంటియుద్దేశమునే కూర్చి
వేసికొని, ప్రజాస్వామికమును మూలముట్టుగా వినాశముపాలు
చేయును.

మఱి ఇంగ్లాండు చరిత్రధోరణి నించుక పరిశీలింతము. పదునే
డవశతాబ్దములోని రాజద్రోహపూర్వక మైన యంతఃకలహముతో,
సంగ్రామముతో నొకయుద్యమము సాగుచూపి కడకు రాజును దేశ
భ్రష్టుని జేసి యెట్టకేలకు మొత్తముమీఁద నిరంకుశరాజ్యమును నిర్మూ
లముచేయుటతో నది పరిసమాప్తి నందినది. ఈవిప్లవము జరగఁగానే
పెద్దపెద్దవిషయములలో భిన్నాభిప్రాయములు కలుగుట సహజమే
యై పోయినది. ఇంగ్లండులో నిట్టిభిన్నపక్షములచేత నడుచు పాలన
తంత్రము మొత్తముమీఁద సరళముగానే సాగుచు వచ్చుచు, బహు
తరముగా శ్రేయోదాయకముగానే పరిణమించుచున్నది.

ఏయాధారములను నిమిత్తములను బట్టి యాంగ్లదేశమున పక్ష
ములు తలయెత్తుచు వచ్చినవో పరిశీలించిననే కాని, రాజ్యాంగవ్యవ
హారములలో నవి యెట్లుండుట ఫలప్రదమో, మఱి యెట్లున్న ననర్థ
దాయకమో నిశ్చయించుకొనుట మనదేశములో నసాధ్య మగును.

సంఘటనమును 'విగ్గు' లను పార్లమెంటుపక్షమువారును 'టోరీ' లను
రాజపక్షావలంబులును నేఁటివఱకు నచ్చట పక్షములు సాగుచున్నవి.
విగ్గులు పరిశ్రామికపక్షవాదులు, టోరీలు భూస్వామిపక్షవాదులు
నయి యుండిరందున పరిశ్రామికవాణిజ్యసంబంధము లయిన మహో
ద్యమము లెల్ల 'విగ్గు'లచే నామోదింపఁబడుచుండినవే కాని, టోరీల
సమ్మతి వడయుచుండినవి కావు.

అనంతరము, గంభీరభేదము గలవిషయములను వైషమ్యము
లను బట్టి కలిగినవి. పైఁ జెప్పిన 'టోరీ' లే 'హైచర్చి'యను పూర్వా
చారపరాయణశ్రేణికి సంబంధించినవారై యుండ, 'విగులు' 'లో
చర్చి' యనువారును, పూర్వసంప్రదాయము లంగీకరింపని "డిస్సెం
టరు" లనెడి నూతనసంస్కారపక్షమువారును నై యుండిరి.

తర్వాత, ప్రచండముగా ఫరాసీవిప్లవ మయి, తన్మూలమున
ధార్మికాందోళనము సకలవిషయములలోను ప్రారంభమై, యాత్మవిచార
మతిశయించుటతోడనే, గ్రక్కునఁ గ్రక్కు మనక పాక్షికభేదములు
మూలకొదిఁగి పోవలసిన విధి తటస్థించెను. ఇది నూఁతనయుగము.
అతివాదు లయిన 'విగ్గు'లు మాత్రము, ఏ ధార్మ్యునంటివాని నాయక
త్వముక్రిందనో తొంటిరూపముననే దృఢముగా నిలిచి యుండఁగల్గిరి.

అటువెనుక, పార్లమెంటువిధానమును సంస్కరింప వలసిన
సమస్యవిషయమై భేదములు పొడమెను. అప్పుడు 'విగ్గులు' సంస్కార
సుముఖులై, 'టోరీ'లు మార్పులకు విముఖులై, పోరాటము సాగింపఁ
దొడఁగిరి. పర్యవసానమున, సంస్కారపక్షమువారే విజయసిద్ధి
గాంచుటయు, 1832-వ సంవత్సరములో సభ్యనియమనస్వాతం
త్ర్యము ప్రజలలో నెండఱకో లభించుటయు, శాసనరూప
ముగా వారి యధికారార్హత నెలకొనుటయుఁ దటస్థించెను. 1867-వ
సంవత్సరము రాఁగానే, యప్పు డధికారములో నుండిన 'టోరీ' పక్ష
మువారు, వేఱొక సంస్కరణశాసనము కావించి, ప్రజాధికార
మును విస్తరిల్లఁజేసిరి. ఇదియే తురీయయుగము. ఇందు, స్వదేశ
లాభమే వారికి ఏకలక్ష్యమైయుండెను; గాని, యంగప్రాయముగా
పూర్వపద్ధతుల నంటఁబెట్టుకొని యుండుట కాదు.

ఈ యంశమునుబట్టి చూచినయెడల పక్షవాదములు అభివృద్ధి
కరముగా మార్పులు చెందుచుండవచ్చు నని మనము గ్రహించుకొ
నగును. అట్లగుటకు, సర్వపక్షములవారికన్నులయెదుట దేశహి
తమే ప్రధానమై, ప్రథమగణ్యమై యుండవలయుఁ గాని, స్వపక్షము
వారి కేనాలు నుద్యోగాదులలో సంపాదించుకొనఁగల్గుటే పరమార్థ
ముగా నుండరాదు.

అనంతరము ఇంగ్లాండులో నైదవయుగము ప్రారంభమైనది.
అప్పుడు, ఉదారపక్షమువా రయిన 'లిబరలు' లకును, స్వేచ్ఛా
వాణిజ్యవాదులకును, గల్గిన పోరాటముతో నిది భిన్నత దాల్చి చండ
తరపక్షవాదములు బయల్వెడలినవి. భూస్వాములు ఎగుమతి దిగు
మతులవిషయమున నిరాతంకముగా జరుగు వాణిజ్యము కూడదని స్వ
లాభపరాయణులయి ఘోషపెట్టిరి. కడకు, ఈ పోరాటమున స్వేచ్ఛా
వాణిజ్యవాదులకే విజయము ప్రాపించెను.

[illegible], ఐర్లండు దీవివారికి స్వరాజ్యము సమకూర్చు విషయమై, ఇంగ్లాండు స్కాట్లాండు దీవులతోఁ గలసియే యుండవలెనని వాదించెడి కొందఱు గ్లాడుస్టను మహాశయుని చేతిక్రింది యుదార పక్షీయులంగూడ ఐర్లాండు స్వరాజ్యపక్షీయులంగూడతో నైజములు గలిపి మఱియొకటై ఘనము, నిలువఁగానే మఱి రెండు ప్రబలపక్షములు తలచూపినవి. ఇందులోఁ గొందఱుదారపక్షమువార మని చెప్పుకొనువారే వెనుకంజ వేసి, వేఱుగా నిల్చిరి. ఇటీవల, ఐర్లాండును స్వతంత్రరాజ్యముగా పరిగణించినప్పటి నుండియు, నిటునటనే మొదట బయలుదేఱిన యీ క్రొత్త పక్షములు కేవలము వాణిజ్యము విషయమైన భేదములు సూచించుటకే యున్వయింపఁబడుచున్నవి.

ఇంతలో, 18-వ శతాబ్దమునుండియు వాణిజ్యవ్యవహారములలోఁ గల్గుచు వచ్చిన విఘ్నములవలనఁ బనివాండ్రకుఁ గల్గిన విపత్తులను సంక్షోభములను అణఁచివేయుటకై, జీవనోపాధికి పనులు లభింపఁజేయుటకై, యందునుగూర్చినవిషమసమస్యలఁ బరిష్కరించుటకై యిప్పుడు పక్షము లవలంబింపఁబడి యున్నవి.

ఈ యంశములన్ని బట్టి, మొత్తముమీఁద దేశమునకెల్ల లాభకరము లయిన విషయములను గూర్చియే, తాత్కాలిక పరిస్థితుల నెదుర్కొను వ్యవహారముల పరిష్కారము చేయుటకే, యాంగ్లదేశమున పక్షములు రూపొందుచుండిన వని సులభముగా గ్రహింపవచ్చును.

స్వపక్షమువారి ధర్మము లెట్టివో, వాని ముఖ్య మొగము లెట్టివో, లెస్సగా నెఱిఁగి యుండకపోయినను, పరపక్షమును పరపక్షమువారిని తెగడుచున్నంత మాత్రమున నొకనిని ధనవారిలోఁ జేరినవాఁడే యని భ్రమపడుచున్నంతకాలము, పక్షవాదములకు, రాజ్యాంగవ్యవహారములలో, గురుస్థాన మిచ్చిన, ప్రయోజనము కలుగుట, వట్టిమాట. ఒండొరులలోఁ గల్గు ద్వేషాసూయాదులు, వెనుకటిమంటలు, దేశసంబంధివ్యవహారముల నడుపునపుడు పైకొనుచుండి, సామాన్యధర్మమునకే భంగము కలుగుచుండునేని, స్వరాజ్య సోపానములలో మొదటిమెట్టయిన నెక్కనేర్చినవారము కాము. సభల కెక్కి యేమి చేయవలయునో చర్చించువిషయ మెట్టిదో, దాని యుద్దేశము ఫలము నెంతవట్టు పోవచ్చునో, భావనాశక్తిబలమున గాంచింపఁజేరనివారిలో పక్షవాదములు నిలువుకొన్న నేమి ప్రయోజనము? ఉపన్యాసము లిచ్చిన నేమిఫలము? షేక్స్పియరు మహాకవి రచించిన నడివేసఁగిరాత్రి నాటకములో నొక ప్రస్తావనలో ఒకఁడు "సింహపాత్రమునకుఁ గావలసిన 'పార్టు' అంతయు నీవు వ్రాసికొనియుంటివా?" యన, "లేదు బాబూ! వ్రాసిన దేమైనా ఉన్నట్టాయెనా, నాకు దయచేయండి. వల్లించవలెనంటే, నాకు కొంచెము ఆలస్యము అవుతుండండి." అని చెప్పఁగా, "అబ్బే! అలాంటి ప్రయత్నము ముందుగా ఏమియు చేయ నవసరము లేదు. నోటికి వచ్చినట్టెల్ల అప్పటికప్పుడే ఊళవవచ్చును." అని సంభాషణము జరిగినవిధముగా, నేదో యొకప్రశ్న మడిగి, "సరియైనపద్ధతిని, సరియైనవారిని, సరియైనచోట, ఈప్రశ్నము అడిగిన, బాగుగా నుండు నేమో, యన్నట్టు ఒక సమాధానము పడసి, కడకు దాని నుపసంహరించుకో వలసి యుండెడివారిని బోలు సభ్యులసంఖ్య శాసనసభలలోఁ బెరిఁగిన నేమి లగ్గు? అట్టియెడ, పక్షవాదములతోఁ బని యేమి? తక్కిన పక్షములవా రెవ్వరును మనోరథములుగా, ఆదర్శములుగా, పెట్టుకొని యుండని సమష్టిదేశధర్మమును ప్రత్యేకముగా నొకదానిని గల్గి యుండని కారణమున, బ్రాహ్మణేతరపక్షమువంటి పక్షములు నిశ్చయముగా రాజ్యాంగపక్షములుగాఁ బరిగణింపఁ దగ వనియే నిర్ధారింపక తప్పదు. ఆంగ్లాదిదేశములలోఁ బక్షములు తలయెత్తుట వేఱు. అవి యాకస్మికభావముతో, నిర్దిష్టధర్మసంరక్షణార్థము బయల్వెడలినవి. పరాధీనదేశములలోఁ బక్షాభిమానము లుండుట విడ్డూరము! ఎవరికిష్టమైనపక్షమున వా రున్నారు మన క్షేమని మన ముపేక్షాభావమునూని యుండుటయు నసంభవమే. దురహంకారముచేఁ బిచ్చియెత్తినపక్షవాదులు, కంటఁబడువారినెల్ల కాటువేయుమనే యుందురు. ఎమర్సన్ మహాత్ముఁడు వచించినవిధముగా నట్టికాటుతో మనకును పిచ్చియెత్తిపోవును. విశ్వధర్మమునకే, ధర్మపక్షమునకే, భరతఖండమున స్థానమీయఁదగు గాని, యర్థధర్మములకును, పాక్షిక ధర్మములకును ప్రమేయమే యనుచితము. ఇది గ్రహింపఁగల్గు ధర్మపరాయణులు లేరా, నేఁడును మనయార్యావర్తమున? ఓం తత్సత్.

ఉషః ప్రబోధము

పెనుమర్తి వేంకటరత్నముగారు

ఉ. ప్రాంబరవీథికావిహరణాంచితమంగళ విహంగగానదా
నంబుల నీమనోమ్ముదురసంబుల నొక్కట నేకవించి నై
శంబు జనంబులన్ నిదురలన్ దిగఁగొట్టి పవిత్రసూత్రపా
దంబులసేవఁ జేయఁగ నొసర్పు దొరంకొను మాంధ్రపుత్రకా!

సీ. గౌతమీస్రోతస్వినీతరంగాళిలోఁ, బలిబిలినాగాల విలసనంబుఁ
దెలుఁగుఁ గవిత్వంపు తేటవెల్గులలోన, ముసురుకొన్నట్టి సమస్యాపహాసంబుఁ
బలనాడువీరనర్తకుల లాస్య మొనరించు, బాలచంద్రునిశౌర్యప్రాభవమ్ముఁ
బలుపుఁ జూపిన యోరుగల్లుకోటగోడల, వలపించు కాకతీయులకుసుమమ్ము
నొకటఁ దలపోతఁ గోష్ఠశాష్పోదకములు, కనుగొలంకులఁ జాఁదిని నుతిముగిలును
మఱచిపోతివి నీయశోమంగళగీతి, జాగృతికెలయి తు. నాంధ్ర యోషాసుపుత్ర!

సీ. పరువెత్తినారు కృపాణానలోకన, చలితహృదయులైరి శత్రుజనులు,
వినుతించినారు నీ ఘనపరాక్రమమును, మధురగీతముల సామంతనృపులు,
ఆశ్చర్యమొందినా రనుపమశిల్పక, ళాభిజ్ఞతను గని యఖిలజనులు,
ధన్యులైనారు నీ ధారుణీస్పర్శచేఁ, బరదేశవాసులౌ ధరణీధవులు,
నేఁ డిటుల స్మరణమాత్రమై నెగడెఁగాని, పూర్వపదరమణీ సుపూర్వపౌరుషాగ్ని
దహ్యమానవిరోధివితాన మట్టి, మహితచారిత్ర! శ్రీయాంధ్రమాతృపుత్ర!

సీ. కృష్ణరాయనియశోగీతికావళిఁ బాడుఁ, దుంగభద్రాంతస్తరంగమాల
కాకతీయాంధ్రుల వీక యోర్గలుకోట, రామణీయకమునఁ బ్రేమికొనియెఁ
జాళుక్యకీర్తికన్యాలసగమనంబు, గౌతమీవీచికాపూత మయ్యె
బొబ్బిలికోటలోఁ బౌరుషజ్వలనంబు, జంగాలకతల విశ్రాంతినొందె
వీరపలనాడుశోభావివిక్త మగుచు, నస్సులఁ దొరంగఁ జేసెడు నత్తియుగళి
స్మృతికిఁ దెమ్మ భవత్పూర్వవితతయశము, మహితచారిత్ర! శ్రీయాంధ్రమాతృపుత్ర!

సీ. కుసుమగుచ్ఛములలోఁ గ్రొందేనెఁ జిలికించు, కవితారభటియందుఁ గమ్మదనము,
వీరాదిమానసవిదళన మ్మొనరించు, విక్రమలక్ష్మీపవిత్రపూజ
శారదాంబావిపంచీరవమ్ముఁ దార్చు, మంజులసంగీతమధురిమంబుఁ
గోటగోడలపైనిఁ గ్రొత్తందనముఁ గుల్కు, లాలితశిల్పకళాపటిమము
నెడఁదఁ దలపోసి, కాలంపుఁగడిమిచేత, దాస్యపిహితములైన చిత్తములలోన
వెల్లువగ శౌర్యబీజాలఁ జల్లుమయ్య! మహితచారిత్ర! శ్రీయాంధ్రమాతృపుత్ర!

గీ. డంబుమీఱెడి తారకాధ్వంబునందుఁ, గురిసెదరు; దేవతావళి విరులవాన
విప్రసత్తము లాశీఃపవిత్రగీతి, నాలపింతురు! శుభ మగు నాంధ్రతనయ!

శాసనావళి

సి. ఆర్. కృష్ణమాచార్యులు గారు

చెన్నరాజధాని ఆర్ష విచారణశాఖ*లో రెండు ఉపశాఖ లున్నవి. ఒకటి కేవలము పురాతన దేవాలయములు, కోటలు, మసీదులు, సమాధులు, మున్నగు కట్టడములను వెదకి, పరిశీలించి, వానిని కాపాడుటకు గానున్ను, మఱియొకటి దేశములోని శిలాశాసనములను తామ్రశాసనములను పరిశీలించి వానిలోని సంగతులను ప్రకటించుటకున్ను ఏర్పడియున్నవి. ఈ విచారణశాఖలు యిప్పటికి సుమారు 30 సంవత్సరములుగ చెన్నరాజధాని ప్రభుత్వమునకు సంబంధించి యుండినవి. ఆ కాలమునందంతటను హిందూదేశములోని యేయేరాజధానికి సంబంధించిన ఆర్ష విచారణశాఖలు ప్రత్యేకముగ నుండినవి. ఇటీవల నిరుటినుంచియు యీశాఖ సామ్రాజ్య ప్రభుత్వమునకే సంబంధించియుండునట్లుగ నేర్పాటు చేయబడినది. ఈ యేర్పాటువలన నొక మార్పుమాత్రము తటస్థించినది. ఇదివరకున్న యేయేటికిని ఆర్షవిచారణాధ్యక్షులైన ఆర్కియలాజికల్ సూపరింటెండెంటులు తమ వార్షికనివేదికల (Annual Reports)ను ప్రత్యేకముగ నాయారాజధాని ప్రభుత్వముల క్రింద ప్రకటించుచుండిరి. వీనియందు క్రొత్తగ కనుగొనబడినపురాతనకట్టడములను గుఱించినవ్యాసములును వర్ణనలును ప్రకటితము లగుచుండినవి. ఇదిగాక సర్కారువారి యాధీనములోనికిని వారి పోషణలోనికిని తీసికొనబడిన వాటికి జరిగిన జీర్ణోద్ధారములవివరమున్ను అందులకుగాను వ్యయమైన పైకములవిషయమున్ను వ్రాయబడుచుండును. పైన చెప్పంబడినమార్పుయొక్క ఫలితముగ యీవార్షికనివేదికల ప్రచురణము నిలిపివేయబడినది. ఇందుకు మారుగా ప్రతి సంవత్సరమునకును హిందూదేశమునకంతకున్ను ఒకటే వార్షిక ఆర్ష విచారణనివేదిక ప్రకటించబడును. కాని శాసనోపశాఖయొక్క వార్షిక నివేదికమాత్రము మునుపటివలెనే ప్రత్యేకముగ ప్రకటింపబడుచుండును.

ప్రత్యేక శాసనోపశాఖ చెన్నరాజధానిలో మాత్రమున్నది. దక్షిణదేశములో దొరకుశాసనములసంఖ్య గొప్పది. కావుననే యిచ్చట నొకప్రత్యేకశాసనశాఖ స్థాపింపబడినది. ఈ శాఖవారిచేత సంవత్సరమునకు సుమారు ౬౦౦ శాసనములకు తక్కువ కాక సంపాదింపబడి వానిలోముఖ్యాంశములుగల ప్రస్తావనలు (Notices) యీ శాఖయొక్క వార్షిక నివేదికలో ప్రకటింపబడుచుండును. ఈ కారణమున నీ నివేదిక యితర ఆర్ష విచారణ శాఖలనివేదికలవలె గాక వేఱై యున్నది. ఈ విషయమును గమనించియే ఆర్ష విచారణ సర్వాధికారియైన డైరెక్టరు జనరల్ గారు శాసనశాఖయొక్క వార్షికనివేదిక పూర్వమువలె, ప్రత్యేకముగనే ప్రకటించవలసిన యేర్పాటు చేసియున్నారు. ఇది యెంతయు సంతోషింపతగిన విషయము. ఏలననగా ౬౦౦ శాసనములు పూర్ణముగా ముద్రింపబడుటకు యెన్నియో సంవత్సరములు పట్టును. దేశచరిత్రకివి యందిచ్చు సామగ్రి చాల విలువగలదై యున్నందున సద్యఃఫలముగ నీ వార్షికనివేదికలలో ప్రకటితములగు శాసనప్రస్తావన లెంతయు నుపయోగకరములు.

ఆంధ్రప్రపంచ మిటీవల జ్ఞానార్జనకై చేయు ప్రయత్నములు పలు తెఱంగులై యున్నవి. అభినవాంధ్ర సారస్వతముయొక్క విలాసము లన్నివిధములను విలసిల్లుచున్నవి. బంగారుకు పదునాఱువన్నె లెక్కిన యట్లుగా దీనికి క్రొత్తవన్నెలు పుట్టుకొని వచ్చుచున్నవి. చారిత్రకాన్వేషణాసక్తి యనూనముగ నాటుకొని మొలకలెత్తి యున్నది. ఈ సమయమున నాజ్ఞానవృక్షమునకు ఆలవాలమని చెప్పతగిన శాసనావళిలోని సారము నాంధ్రచదువరులకు నందిచ్చు టెంతయు నవసరమైన పని. శాసనశాఖయొక్క వార్షికనివేదికలోని ముఖ్యాంశములే యాంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలో ప్రకటించబడుట సమంజసమేకదా! ఈ ప్రకటన మాంధ్రప్రపంచమున కభిమతమే అగునని మానమ్మకము. ఇందున మఱియొక ప్రయోజనము గలదు. పూర్వులగొప్పకట్టడములు నమూల్యవిషయములు గల శాసనములును

* ఆర్కియాలాజికల్ డిపార్టుమెంటు.

జనులయొక్క శ్రద్ధయున్ను మహా[illegible]మైన [illegible] ణమును [illegible]యోగమునకును [illegible]. ఇది య[illegible] సం[illegible] వేఱొండు [illegible]. లోకసామాన్య[illegible] ముల స్వభావములు [illegible] తెలిసినవారే యేము. 'రాజా రాష్ట్రకృతం పాపం రాజ పాపం పురోహితః' యనియున్నది. 'భర్తా చ స్త్రీకృతం పాపం శిష్యపాపం గురుస్తథా' యనియు చెప్పబడినది. తెలియనివాడు చేయుపాపములకు తెలిసినవా[illegible] [illegible] పాపములకు బాధ్యులౌచున్నారు. తెలిసి వాడు చేయు పాపములకు ముందు వెనుక చూచు[illegible] వారు [illegible] కారకులగుటచే బాధ్యులగుచున్నారు. ఈపౌరాణికుల స్వభావము లెట్లుండినను [illegible] అమరావతిస్తూపములోని విలువగలిగిన యనేక చిత్ర[illegible] కములును శాసనపురాతత్త్వము రాజావారిరెడ్డి వెంకట[illegible] నాయనింగారి దుర్వినియోగమునకు [illegible]? [illegible] ఆనక[illegible] "యెందుకు" [illegible] మనసున నేలాటి శంకయును లేక నిట్టి[illegible]ములను పునాదులకును సున్నముకు వినియోగింతురా? [illegible] టికి నిలచియున్న యిగాక [illegible] పురాతన శాసనములు వీటితో నశించిపోయినవో యెవరెరుంగుదురు? ఇదిగాక పూర్వకాలపురాజాధిరాజులు తగినమైన వారికి భూమ్యాది దానములు నిచ్చుచు ఆచంద్రార్కము శాశ్వతముగ నిలుచుగాక యని తామ్రపత్రములమీద వ్రాయించి యిచ్చి యుండగా నాపత్రము లిపుడు పడుపాటులను తెలుసుకొని నచో [illegible]. పామరులచేతికి యివి దొరికినక ముందే దారిద్ర్య నిహతులైనవీరలు కంసాలి దుంగడికి కొనిపోయి కరగించి కడుపార కుడుచుటకు పోయెదరు. ఆచంద్రార్కము నిలుచుగాత యని యిచ్చినదానము వానలో గలసిపోయినది. దానపట్టమును శ్లాఘనీయముగ వ్రాసిన హేమకారుని జాతివాడే యిపుడాకింతయు వెనుదీయక పత్రముల నక్షరస్థితికి కారణమూహించకనున్న కటికివాడు మృగమును కత్తితో నఱికినట్లు రేకులను రెండుగా నులితో తునియగొట్టి కుంపటిలో వేసి కరగించు మహాపాతకము నొడిగట్టుకొనుచున్నాడు. దేశమున కిట్టిబుద్ధిజాడ్యమున్ను దౌర్మనస్యమున్ను జనించినవి! కరగించుకంసాలి కటికివానికంటెను కడునింద్యుడు కాదా? కటికివాడు మృగమాత్రమును వధచేయువాడు. [illegible]యున్నవో, దానముచేసినరాజు [illegible] కాలధర్మవశమున [illegible] ఆచంద్రార్కమును నామమును [illegible] శాసనమును [illegible] [illegible] దానము పడసినది [illegible] దేవదూషణ [illegible] బ్రహ్మహత్యయును చేసినవా[illegible]. [illegible] శాసనకర్తను శాసన [illegible] నాశనము చేసినవా[illegible]. ఇట్టి శాసనములు [illegible] సామాన్యము [illegible] విద్యావంతుని [illegible] మునకు [illegible] శాసనావళిసారాంశమును ప్రచురింప బూనితిమి. [illegible] దేశమున నిక పౌరా[illegible] ముగాని శాసనశిలానాశముగాని తామ్రశాసన హత్యగాని జరుగకుండ నుండునని నమ్ముచున్నాము.

ఈ శాసనశాఖవారు 1921-22 సంవత్సరమున జరిగించిన విమర్శనలను పేర్కొనెదము. ఈ సంవత్సరమున 808 శిలాశాసనములను వీరు సేకరించిరి. వీనిలో 665 శాసనములయొక్కసంగతులు వార్షికనివేదికలో సూచింపబడియున్నవి. ఇవిగాక 16 తామ్రశాసనములనున్ను సేకరించి వీనిలో విషయములను గుఱించియు వ్రాయబడియున్నది. ఈ తామ్రశాసనములలో చాల నవీనములైన వెవ్వియును లేవు. కాని యొకటి రెండు మాత్రము ముఖ్యమైనవి యున్నవి. గోదావరిజిల్లాబోర్డు పెసిడెంటుగారి మూలముగా బందరుదేశీయకళాశాలకు చేరిన మహారాజరాజశ్రీ పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారుకంపిన చాళుక్యుల రాజయినట్టియు ఇంద్రభట్టారకునను నపరనామముగల ఇంద్రవర్మమహారాజు యొక్క శాసనము నూతనచారిత్రకాంశము. ఈ చాళుక్యుల యితరతామ్రశాసనములను బట్టి చూచిన నితడు ఏడుదినములే రాజ్యముచేసినట్లు కనబడును. కొంతమంది యభిప్రాయము ఇతడు సింహాసన మలంకరించలేదనియే. అట్టి సందేహాస్పదముగానుండు విషయమున నీతామ్రశాసనము ఇతడు రాజ్యముచేసినందులకు గొప్పరుజువుగ నున్నది. ఈ శాసనపట్టములకు తగిలించియుండు వలయమున కిమిడ్చబడిన ముద్రికమీద "త్యాగధేనువు" అని వ్రాయబడియున్నది. ఇది ఇంద్రవర్మయొక్క ప్రధానగుణమైన దానశీలమును ప్రచురించునట్టిబిరుదుగా నుండ

వలెను. భారద్వాజగోత్రీయుఁడును వాజసనేయ చరణీయుఁడునైన చంద్రశర్మ యను బ్రాహ్మణునికి కొండ నాగూరను గ్రామమును బ్రహ్మదేయముగా రాజు యిచ్చిన ట్లిందు చెప్పఁబడియున్నది. శాసనలేఖకుఁడు కనకరాముఁడు.

ఈ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారే మఱియొక శాసనమును పంపిరి. ఇది ప్రధానరాజవంశములకు చేరినదిగాని సంబంధించినది గాదు. ఇది మలయములనాఁడు సూర్యవంశప్రభువులకు సంబంధించినది. ఈ వంశమువారు దాశరథిరామునియనుగ్రహమువలన వృద్ధిచెందినట్లు చెప్పుకొనియున్నారు. వీరు మధ్యరాడ్పురవరాధీశ్వరులు. సర్పమును పట్టుకొనియుండు గరుడపక్షియును దర్పణమును వీరి ముద్రికలాంఛనములు.

కృష్ణజిల్లాలోని ఏలూరు డిస్ట్రిక్టుకలెక్టరు పంపిన మఱియొక్క చాళుక్యశాసనమున్ను కలదు. ఇది తూర్పు చాళుక్యులలో నొకండగు ప్రసిద్ధరులోత్తుంగచోడను పేరితో చోళసామ్రాజ్యసింహాసనము నలంకరించిన వాని కుమారుఁడగు ద్వితీయరాజరాజుయొక్క శాసనము. ఈశాసనములో నితనికి 'సర్వలోకాశ్రయ శ్రీ విష్ణువర్ధన మహారాజు' అను చాళుక్యబిరుద మివ్వబడియున్నది. ఇతఁడు చోళసింహాసనమున కధిపతి కాక ముందు వెంగి రాజ్యమునకు రాజప్రతినిధిగా నున్నప్పుడు యీ శాసన మనుగ్రహించి యుండవలెను. శాసనము యొక్క యుద్దేశమే మన, రాజుకు ముఖ్యమిత్రుఁడగు నట్టియు సహకారియయినట్టియు సామంతరాజయినట్టియు ముమ్మడి భీముఁడను సూర్యవంశ ప్రభునకు వేయి గ్రామముల వేంగివిషయమున కధిపతిగ కార్యనిర్వాహకము చేయుటకుగాను ౧౨ గ్రామములను పన్ను లేకమన్నియనిబద్ధ మాధిపత్యముగ నిచ్చుట. రాజరాజు గంగకళింగకుంతల రాజులతో చేసిన యుద్ధములలో ముమ్మడిభీముఁడు చాల తోడ్పడి యుండెను. శాసనకర్త ముత్తయభట్టు. శాసనలేఖకుఁడు పట్టాలుఁడు. శాసనకాలము సుమారు క్రీ. శ. ౧౦౭౫ సంవత్సరము. శాసనములో చెప్పఁబడిన హద్దులలో నిరవద్యపురమును ఊరు చెప్పఁబడియున్నది. ఈ నిరవద్యపురముననే తూర్పు చాళుక్యభీమునికిని, వల్లభాహ్వర నామమగు రాష్ట్రకూట వంశప్రభువగు ద్వితీయకృష్ణరాజుయొక్క సేనానియైన దండెనగుండనకును యుద్ధము జరిగియుండెను.

ఈ సంవత్సరమున గంజాముజిల్లాలోని మునగ వలసయను గ్రామమువద్దనున్న 'దంతవక్త్రుకోట'యను పాడుపడినస్థలము పరీక్ష చేయబడెను. ఇది ఇచ్చటిలో కొట్టిలో పురాణ ప్రసిద్ధుఁడగు దంతవక్త్రునియొక్క కోటయని చెప్పబడుచున్నది. అందులకు రూఢియైన యాధారము లెవ్వియును గానరావు. ప్రదేశమునయొక్క నైఋతిమూలను యిది పురాతనస్థలముగ నుండియుండ వలెనని తోఁచుచున్నది. ఇపుడు నిలిచియున్నంతవరకు దీని యాకృతి యీక్రిందివిధమున వర్ణించబడియున్నది.

కోట ప్రాకారము మంటిదేను. రాతికట్టడ మెక్కడను కానరాదు. ఇప్పటిస్థితిలో ప్రాకారము కొన్నిచోట్లలో ౩౦ యడుగుల యెత్తుండును. క్రిందిభాగమున ౪౦ మొదలు ౫౦ యడుగులవరకు మందముండును. తొల్లి దీనికి నాలుగు సింహద్వారము లుండినట్లు చెప్పుదురు. కాని యిప్పుడచ్చటచ్చట వానకు మన్ను కరగి గండ్లు పర్పడియున్నవి. ప్రాకారము వర్తులముగా పోయియున్నది. దీనిచుట్టు కోటకు మూడుమైళ్లకు పయిననుండవలెను. మునగవలసకు చెంతనున్న కోటభాగమున ఎఱ్ఱరాతితో చేయబడిన కొన్నివిగ్రహములు మాత్రము దొఱకినవి. వీనిలో ముఖ్యమైనది కోట దుర్గవిగ్రహము. దీనికి సామాలమ్మయనుపేరును గలదు. దీని పనితనమునుబట్టి యిది ౫౦౦ సంవత్సరములకంటె పూర్వకమయి యుండ వచ్చును. విగ్రహములో విచిత్రాంశ మేమన కిరీటమునకు ముందుభాగమున మూడుశిరస్సులు అలంకారముగా చూపబడియున్నది.

కోటయావరణములో నచ్చటచ్చట యిటుకరాతి ముక్కలును కుండపెంకులు కానబడుచున్నవి. అదిగాక మధ్యప్రదేశమున కొన్నికొన్ని భాగములు దాదాపు ప్రాకారపు ప్రస్తారపు మెత్తున కున్నవి. ఇవియన్నియును పురాతనజనస్థానములకు రూఢియైన చిహ్నములు. ఈప్రదేశమును త్రవ్వి పరీక్షించిన యప్పటివాసగృహములు దేవాలయము లెవ్వియైన బయలుపడుననుటకు సందేహము లేదు.

శ్రీకాకుళమురోడ్డురైలుస్టేషను నుంచి మునగవలసకు పోవుదారిలో పాండవులమిట్టయను నొక తిప్ప మీద కొన్ని 'డాల్మెను' లను మంటపము లున్నవి. ఇవి తిప్పమీద నమర్చబడియున్నవి. వీనికి ప్రక్కల లోను పైనను నుండురాళ్లు చెక్కరాళ్లుగాక బండరాళ్లుగ నున్నవి. వీనిలో చిన్నవి పెద్దవి కూడనున్నవి. ఒకదానిగ

యెత్తుగల డాల్మెను* మంటపముగాడ నిలచియున్నది. ఇది యీప్రదేశముయొక్క ప్రాచీనత్వమును స్థాపించు చున్నది. ఇదిగాక యీకొండలో నొకస్థానమున గుహ యొకటి యున్నది. ఈ గుహకు పైభాగమునుండు కొండ రాతిలో పైవాననీళ్లు లోనికి జారకుండునట్లు కొంత సన్నని కాలువ తీయబడియున్నది. ఈ కాలువనుండి వాన నీళ్లు ఒకప్రక్కకు పారిపోవుటకు కిది యొక పూర్వపు యుపాయము. ఇట్టి కాలువలు నశ్మకమునను పూర్వపు పాండ్యరాజ్యమైన యిప్పటి మధుర తిరునల్వేలి జిల్లాలలో కొన్నిచోట్ల కనుగొనబడిన గుహాలయములందు యున్నవి. ఈ గుహాలలో కొన్నింటియందు రాతిలోనే చెక్కిన పడకలున్న వాటికి తలగడలున్ను తీర్చబడియున్నవి. వీనిని అరవమునందు 'పంచపాండవ పడుక్కై' యనియు యింకను కొందరు 'పాండవమెట్టె' యనియును పిలుతురు. ఇందు పూర్వపు శాసనములున్ను వ్రాయబడియున్నవి. అక్షరములనుబట్టి యివి అశోకుని కాలపుశాసనములుగ గాని లేక తత్కాల ప్రాంతమునకు సంబంధించినవిగ గాని యుండవలెను. వీటిభాష యింకను నిర్ణయింపబడ లేదు. అది కేవలము ప్రాకృతముగ కనుపడదు. కేవల ద్రావిడముగను కనుపడదు. ఈ పురాతనగుహలను బోలుగుహ యీ పాండవమెట్టలో దొరకుటమెంతయు గమనించతగినది. ఈగుహాలో పడకలుగాని శాసనములు గాని దొరకకున్నను దానిస్వభావమును కొండయొక్క పేరున్ను యీప్రదేశము పురాతనమని రూఢిపరచు చున్నది.

శ్రీకాకుళముకోటకు రెండుమైళ్ల దూరములో నుండు సైలాడయను గ్రామమువద్ద కొండయొక్క దక్షిణపు పార్శ్వమున నొక నైసర్గికగుహ యున్నది. ఇందు ఇపు డొక శివలింగమును సంగమేశ్వరుడను నామముతో పూజచేయుచున్నారు. పరీక్షమీద యీగుహలోని పూర్వపుమూల విగ్రహము జైనవిగ్రహముగా కానవచ్చినది. ఇది నిలువబడియున్నది. ఇదిగాక గుహకు వెలుపల యిరుపార్శ్వములను రెండుజైనవిగ్రహము లున్నవి. ఈ విగ్రహములసాన్నిధ్యమునుబట్టి ఈగుహ తొలుదొలుత జైనాలయముగనుండెననుటకు సందేహములేదు. గంజాము జిల్లాలో నిప్పటికి జైనవిగ్రహములు గాని యితర చిహ్నములు గాని విశేషముగ దొరకి యుండలేదు.

1921 సంవత్సరమున చెన్నరాజధాని ఆర్కియాలజికల్ డిపార్టుమెంటువారు కళింగపట్టణ తాలూకాలో భైరవకోన యను ప్రదేశమున కొన్ని రాగిశాసనములను కనుగొని యుండిరి. వానిని వారే పరిశీలనకు వ్రాసియుంచిరి. అందలి శాసనములున్ను శాసనాధికారిచేత పరీక్షింపబడినవి. అక్షరస్వభావమునుబట్టి వీనిలో పురాతనముగ నున్నవి క్రీ. శ. ౬. 7. శతాబ్దమునకు సంబంధించియుండవలెను. శిల్పవైఖరియును మిగుల సూక్ష్మముగా నున్నది. ఈ శాసనములలో నొకటి "శ్రీదామోదరేశ్వరంబు" అనియున్నది. ఈసంవత్సరమున నెల్లూరిజిల్లాలో కందుకూరితాలూకాలో నొకగ్రామమున దొరకిన పురాతనతామ్రశాసనమున పేర్కొనబడిన అనంతశక్తి దామోదరవర్మయను రాజు యొక్కపేరు జ్ఞాపకము వచ్చుచున్నది.

విశాఖపట్టణము జిల్లాకు సంబంధించిన జయపూరు సంస్థానములోని కొన్ని శాసనములు మొన్నటి యీసంవత్సరమున పరీక్షచేయబడినవి. వీనిలో ముఖ్యమైనవి రెండు. నవరంగపూరుతాలూకాలో పొడాగడ యను గ్రామమునకు చెంతనుండు పోడాగడ్ అనుకొండమీద నొకపురాతన శిలాశాసనము దొరకినది. ఇది 1921-22 సంవత్సరమునపరీక్షించబడిన శాసనములన్నింటిలోను పురాణమైనది. క్రీ. శ. 5 వ శతాబ్దపు ప్రాతతెనుగు అక్షరములలోను సంస్కృతభాషలోను వ్రాయబడియున్నది, ఇందు నల వంశపురాజు భవదత్తునిపేరు చెప్పబడియున్నది. నల వంశపురాజు లుండినట్లు మన కింతవరకు చాళుక్యులశాసనములవలన మాత్రము తెలియును. చాళుక్యప్రథమకీర్తివర్మ వీరిని నాశనముచేసినట్లును వీరు తొలి చాళుక్యుల యభివృద్ధికి యాటంకముగ నుండినట్లును చెప్పబడియున్నది. ఇంతవరకును నలవంశపురాజుల స్వంతశాసనము దొరకలేదు. ఈపొడాగడ నలశాసనము చరిత్రకు నూతన సామగ్రి యగుచున్నది. భవదత్తుని కుమారుడు భ్రష్టమయి పోయిన పితృపితామహీయమైన రాజ్యసంపదను తిరుగ సంపాదించి తనతల్లి చేత నర్పించి రాజ్యమును తిరుగ నిలిపినట్లు చెప్పబడియున్నది. శాసనప్రారంభ శ్లోకమున హరిస్తోత్రము చేయబడియుండుటనుబట్టి యీరాజు వైష్ణవుడని చెప్పవచ్చును. బ్రాహ్మణులకు, యతులకు, దీనులకు, అనాథులకు అవారిగ అన్నమిడుటకు ఏర్పాటుతో నొకసత్రము నితడు నిర్మించినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

* ఇది యిప్పటి మంటపమువలె తీర్చిన రాళ్లతో కట్టబడినది కాదు; కాని యాకృతిలో మంటపము వలె కనబడుచుండుటచే పూర్వులు మంటపమని చెప్పవచ్చును.

ఈనవరంగపూరు తాలూకాలో నగే దొంగ్రియ నుగ్రామమునకు సమీపమున నున్నయానెపల్లో నాగరి లిపితో వ్రాయబడిన సంస్కృతశాసన మొకటి దొరకినది. అక్షరములు క్రీ. శ. ౧౧, ౧౧ శతాబ్దములకు సంబంధించి యున్నవి. వీనిలో కావ్యాగమ స్మృతి పురాణాభరతాస్తీతి శాస్త్రములలో ప్రవీణుఁడైన పండితాచార్య రాణక శ్రీ యోగీశ్వరునిగూర్చి చెప్పబడియున్నది. విగ్రహమహాదేవియును రాణి పేరున్నట్లు కనుపించుచున్నది. ఈ పై రెండు శాసనములవలన విజన్నీ దేశమిప్పటివలె పూర్వము మోటుభూమి కాక నాగరికత కలిగిన దేశమై యున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఈ విజన్నకీ పశ్చిమభాగమున నానుకొని యుండు బస్తరు రాష్ట్రము కూడ నిప్పుడు కేవలము అడవిదేశముగ కనుపించినను దాని యడవులలో పూడపోయి యుండు దేవాలయమయూర్త్యకల్పవైఖరియును వానిలోనిశాసనములును యీదేశముయొక్క పూర్వపునాగరికతను విశదపఱచుచున్నది.

నెల్లూరిపురమునకూడ కొన్ని జైనవిగ్రహములు క్రొత్తగ కనుగొనబడియున్నవి. ఇందు ఒకటి వెంకటగిరి రాజాగారి కాలేజ చెంతనున్నది. ఇది నిలచి యుండు విగ్రహము. తలకు పైభాగమునందు సర్పఫణాపితానమునుబట్టి యిది పార్శ్వనాథవిగ్రహమను టకు సందేహము లేదు. మరియొకటి యీపురములోని దడువాయిపేటలోని నృసింహస్వామివారి యాలయములో నున్నది. ఇది కొన్నిసంవత్సరముల క్రిందట రాకకోనేటిని త్రవ్వుచుండగ దొరికిన కారణమున దీనికి "కోనేటిరాయి" యను పామరనామము ఘటించినది. కాని యిది జైనుల యిరువదినాలుగుతీర్థంకరులలో నొకరి మూర్తి యనుటకు సందియమే లేదు. విగ్రహముయొక్క వైఖరి యతిప్రాచీనముగను తేజోవంతముగను ఉన్నది. ఈ ప్రాంతమున నింతటిశిల్పచాతుర్యముగల విగ్రహము దొరకియుండ లేదు. ఇంకను యిట్టి యమూల్యములయిన పూర్వకవిగ్రహము లెన్ని మరుఁగునఁబడియున్నవో చెప్ప జాలము. చదువనేర్చినవారును వ్యక్తిపరులును యిట్టి పౌరాతనములను వెదకి చూచి, కాపాడి వాని నాదరించి నయెడల జ్ఞానప్రవృద్ధికి చాలతోడ్పడినవారగుదురు.

ఆంధ్రదేశమున ప్రతిగ్రామముననుఅర్థవిచారాభిమానులు సభజేరి మాయమూల్యపౌరాతనముల మూలముల నెఱుంగ నుద్యుక్తులు కావలెను, దేశాభిమానమను సౌధమునకు తొలిసోపానము పౌరాతనముల యెడ గౌరవము. ఇది యికమీద నైన ఆంధ్రదేశమున వృద్ధి జెందునను ఆసతో నీవ్యాసమును విరమించుచున్నారము.

భీష్ముఁడు

వెలగపూడి దానయ్యచౌదరి గారు

౧

సీ. శ్రీకరకురువంశ క్షీరాబ్ధియందున, నుడుపతివలెఁ బుట్టు వొందినాఁడు
తల్లి గంగాదేవి తనవెంటఁ గొనిపోయి, నేర్పింప విద్యల నేర్చినాఁడు
తండ్రి సౌఖ్యమునకై తనరాజ్యలక్ష్మిని, వైవాహికంబును వదలినాఁడు
కాశీశుతనయలఁ గడిమిమైఁగొనితెచ్చి, యనుజన్ములకుఁగూర్చి యలరినాఁడు
అంబవక్రపుఁగోర్కె కనిసేయుగురునితో, న్యాయంబుకై సుద్దులాడినాఁడు
అవినీతవర్తనుం డతఁడెట్టిఁడైనను, శిక్షించి నీతి రక్షించినాఁడు
అతివృద్ధుఁడయ్యు దా నఖిలయోధులకును, ప్రక్కలో బల్లెమై ప్రబలినాఁడు
అంపశయ్యాగతుం డై యెల్లధర్మముల్, బోధించి కీర్తిని బొందినాఁడు
గీ. పరమత్యాగియు శాంతుఁడు భక్తవరుఁడు, సతులపుణ్యుఁడు వీరుఁడు నమలగుణుఁడు
ధీవిశాలుఁడు ధీరుఁడు దేవమాని, వర్గనుతుఁ భీష్ముఁబోల నెవ్వారు గలరు?

బ్రాహ్మణ యోధుఁడు

౧

ఉ. శ్రీయుత! విప్రవర్య! గుణశేఖర! నెల్లురినున్నసిద్ధిభూ
నాయకవంశనాథ! శరణాగతవత్సల! సూనృతవర్య! శ్రో
త్రాయనితుల్యవిక్రమ! రణస్థిరపాల! కృపాంతరంగ! ధా
రేయ! సుధీ! సిద్ధయమాత్యసుతా! రణతిక్కనాహ్వయా!

సీ. ఏప్రొద్దుఁ జూడ నీయింట వేదరవంబు, మొగయుచుండెడిఁ గీర్తి నెరపినావు
ఏప్రొద్దుఁ జూడ నీయింట బ్రాహ్మణ్యంబు, ప్రేమమీర భుజియింపఁ బెట్టినావు
ఏప్రొద్దుఁ జూడ నీయింట యోధులు కూడి భక్తియుంబు నుతియింపఁ బరఁగినావు
ఏప్రొద్దుఁ జూడ నీయింటనే శ్రీదేవి, వసియింపఁ దలఁచక మెసఁగినావు
మనుమసిద్ధికిఁ గూర్చినమంత్రివగుచుఁ, భోజ్యముగ రాజ్యము నిల్పి ప్రబలినావు
ధర్మమార్గావలంబివై తనరినావు, ధీర! శ్రీబ్రాహ్మణయోధ! తిక్క! నీవు

మ. కృపుఁడున్ ద్రోణుఁడు బ్రాహ్మణీయుంబటె ననఁదిక్కన్ గొప్పంబోక యే
కపులోద్యోగముపొందఁ బోవక మహాశాస్త్రంబులన్ దాల్చి ఘో
రపరాక్రాంతిని వైరిసేన నసిధారన్ దున్ని తూఁగాడుచున్
విప్రుల్ ద్రోవ్యతిత కీర్తిఁ బొందితివిగా విశ్వంబుపైఁ దిక్కనా!

చ. కదనమునందు శత్రునృపుల ఖడ్గముచే హతమార్పఁ బూనుచున్
బాదువఁగఁ జూచి భీతిమెయి భోరున నేడ్చుచు వైరివీరు ల
ల్లదె యమకత్తి కత్తి! యదె యయ్యదె డాలు! సతండె తిక్కడం!
చదనద మొందె పాటునటు లాలము సల్పుదు ఖడ్గతిక్కనా!—

సీ. శ్రీమన్మసిద్ధిరాజ్యోన్నతకొల్లను, దండనాథుండవై తనరినావు
ఎదిరించువారున్నైన బ్రదికిపోవఁగనీని, శౌర్యంబు జగతిపైఁ జాటినావు
శరణుఁజొచ్చినయెట్టి యరినైన సరక్షించు, కరుణారసంబుచేఁ గ్రాలినావు
కాటమరాజేంద్రు ఘనతరసైన్యాళి, చెదరి దిక్కులఁ బాఱఁ జేసినావు
పలుకులందును సత్యంబు నిలిపినావు, దానములుచేసి యర్థులఁ దనిపినావు
కీర్తికన్యనువరియించి కేరినావు, వీరశేఖర! సిద్ధన తిక్క! నీవు

ప్రాచీనభారతసమరతంత్రము

డి. యస్ శర్మగారు

ప్రపంచమునకు నాగరికత నైపుణ్యమునందించిన ఇది యెల్లకళల యొక్క ప్రాభవాళి. సుప్రసిద్ధులైన భౌగోళికవర్గ వస్తుస్తంభిత దృశ్యజగమును పాలించినకాల మొకటి యుండెను. జీవస్థానములు నితరభూఖండములు భౌగోళికవర్గప్రమాణమున విశ్వమానవస్వామ్యమునకు వల దొత్తుగా నుండెను. విశేషకాలప్రసరణాదిన్యాయములు తెలిసిన నా జానపదునకు గాంచలేనన్ని సర్వశాస్త్రములను తెలుసుకొనవలె భారతనగ్గియనాగరికత కందించిన నిరంతరశ్రద్ధ. అట్టి విశ్వవ్యాపితమగు హైందవనాగరికత సాంఘిక, నైతిక, రాజకీయ, వైద్యమ, సర్వశా ఆర్థికాదులు పెక్కువ్యవస్థలకు మాతృగర్భ మయ్యెను. వ్యవస్థలకు గాలానుసారముగ నసంఖ్యాకప్రణాళిక లంకురించెను. అందు రాజకీయసంబంధయుద్ధతంత్ర మొకటి. ఇది మనపూర్వుల ధీకౌశలమును, కార్యసాధనత్వమును స్థాలీపులాకన్యాయమున్నతన గుణాస్వాదులకు రుచించును.

పూర్వపురాజనీతిసంబంధమున రెండుప్రధానగ్రంథము లిప్పటికిని ప్రమాణములై నిలిచియున్నవి. 1 శుక్రనీతి. 2 కామందకీయము. ఈరెండును రాజనీతిపారగులైన శుక్రాచార్యునివలనను, చంద్రగుప్తుని రాజ్యాభిషేకముచేసిన చాణక్యునిప్రియశిష్యుడైన కామందకునివలనను, అనుశాసితములై యున్నవి. యుద్ధవిద్యాసంబంధమున నీరెండును బహుళవివరణమును దెలుపుచున్నవి. అగ్నిపురాణమునందును, శాంతిపర్వమునందును, రాజధర్మనిరూపణములు చాలవరకు నాలోచింపఁబడియున్నవి. ఇవి స్మృతులందు సహితము ప్రసక్తములు. మనుశాస్త్ర సప్తమాధ్యాయమున సమరసమస్యఁగూర్చి తెలుపఁబడియున్నది.

యుద్ధము

యుద్ధ మొకటి విశ్వమునందు నమంగళకార్యము. అతిప్రాచీన కాలమున జనులు యుద్ధస్పర్శ తగులకుండ జాగరూకులై యుండిరి. కాని దస్యులవిజృంభణ మణఁచుటకు యుద్ధ మావశ్యక మైనట్లు కనఁబడుచున్నది. పిదప సమరము కులవృత్తిగా మారిపోయినది. ఉభయపక్షములకు రాయబారములవలన సంధికుదరనపుడు దుఃఖమునకు నిలయమగు భారతయుద్ధమువంటి పోరాటమును దలపెట్టక వీలు లేదు. క్రోధపౌరుషావేశితములగు రెండు మొనలు సమరముఖమున దాఁకినపుడు ఒకటి నెగ్గుటయు నొకటి వీఁగుటయు స్వతస్సిద్ధము. యోధగణము యుద్ధము సర్వోత్కృష్టపుణ్యకార్యమనియు, నీశ్వరున కది ప్రీతిపూర్వక మైనదనియు దృఢవిశ్వాసమును గలిగియుండెను. యోధుఁడు సమరప్రాంగణమున విజయకల్యాణమును వరించి జీవనపుటనంతసౌఖ్యములు భోగించుచుండెను. వీరుఁడు వీరశయనము నలంకరించిన జీవన లీలాసంగమున నోలలాడి స్వర్గసదనమున నూయలలాడును. సైనికుఁడు దుష్ట మహోపాసకుల మునిఁగియున్నను, దేశారాధనమునకై తనప్రాణము యుద్ధవేదికకు బలియిచ్చి యమరత్వమును నంపఁగలుగుచున్నాఁడు. మనపెద్దలు విజయార్థముఁగూర్చి యింద్రుని కొనరించిన స్తవములు ఋగ్వేదమునఁ గనఁబడుచున్నవి. జనని శిశువుఁగనుమాత్ర నిబరియుటకు నోములు నోచి తపస్సు చేయుచుండెను. క్షత్రియులు యుద్ధజీవనమయ్యు బ్రాహ్మణావశ్యకప్రభులుగను నీవృత్తియందు దగ్గరులు కాఁ జొచ్చిరి. రక్షణమునకు యుద్ధవిద్య ప్రధానసాధనముగాఁ బరిగణింపబడెను. అట్టియుద్ధమును విడిచిపెట్టవలయునని యే స్మృతియు నుపదేశింపలేదు. దేశప్రాణరక్షణముల కన్యోన్యోపాయములు విఫలము లైనపుడు యుద్ధసాహాయ్యమును వెదుకవలెనని స్మృతిసమూహమున బ్రతిపాదింపఁబడియున్నది. యుద్ధమువలన నెల్లరకు దుఃఖము నష్టము తప్పనివైనను శాత్రవభయము పోవును. శత్రుశేష మెవరికైన ననర్థదాయకము. ఎట్టివాఁడయినను దాసత్వశృంఖలమునుండి విముక్తుఁ డగుటకు శత్రువిజయమును జేయక తీఱదు. ధర్మశాస్త్రమునందును, అర్థశాస్త్రమునందును యుద్ధకారణములు పెక్కులు వక్కాణింపఁబడియున్నవి. కాని యుద్ధ విముఖులగువారిని సర్వదా మృతప్రాయులుగఁ జేసి వేయును. సమరము తొలుత ధర్మమున నడచినను, తుద కధర్మమునకు దిగక మానదు. కావున యుద్ధ మన్యాయప్రత్యక్షపరిణామ మగుచున్నది. కాని మనము సమరకారణములను పుంఖానుపుంఖముగా నాలోచించినచోఁ, పరదారాపహరణము, పరరాజ్యాక్రమణము, బలవంతునివలన దుర్బలుఁడు పీడింపఁబడుట, లోనగునవి ప్రాప్తించునపుడు, యుద్ధ మత్యావశ్యకముగఁ గనఁబడుచున్నది. ఇట్టియుద్ధశబ్దకళంకమును మానవలోకమునుండి శుభ్రపఱుపవలె నన్న విశ్వమానవసోదరత్వమును, సత్యాగ్రహప్రధానమగు నహింసావ్రతమును నాచరణములోనికి రావలయును. అపుడు కదా మనమహర్షులయాశ్రమములయందలి పులియు మేఁకయు బుసలాడుకొనుట యథార్థమై ప్రపంచపరిజ్ఞాననేత్రమునకుఁ బట్టియున్న యసంఘత్వ మొక్కటి స్తలోఁ నెగురగొట్టి వేయును. 'సంఘే శక్తిః కలౌయుగే' యనుట సార్థకపడును. యుద్ధము మంచిదా? చెడ్డదా? యనువిషయము సందిగ్ధప్రశ్నము. కావున దీనిచర్చ తదాసక్తులకు విడిచిపెట్టుచున్నాఁడను.

యుద్ధనిమిత్తధనము

ఫలమును గాని, విజయయశస్సును గాని యర్థించుసంగ్రామమునకు ధనము మూలమై యున్నది. దుర్గనిర్మాణము, వ్యూహముల రక్షణాన్వేషణము, సైనికులసముచితసజ్జీకరణము, సమరసమయమున

Late Sjt. Muttaraju Sivakamayya Garu, B. A., L. T.

Sjt. Buddharaju Achyutaramaraju Garu

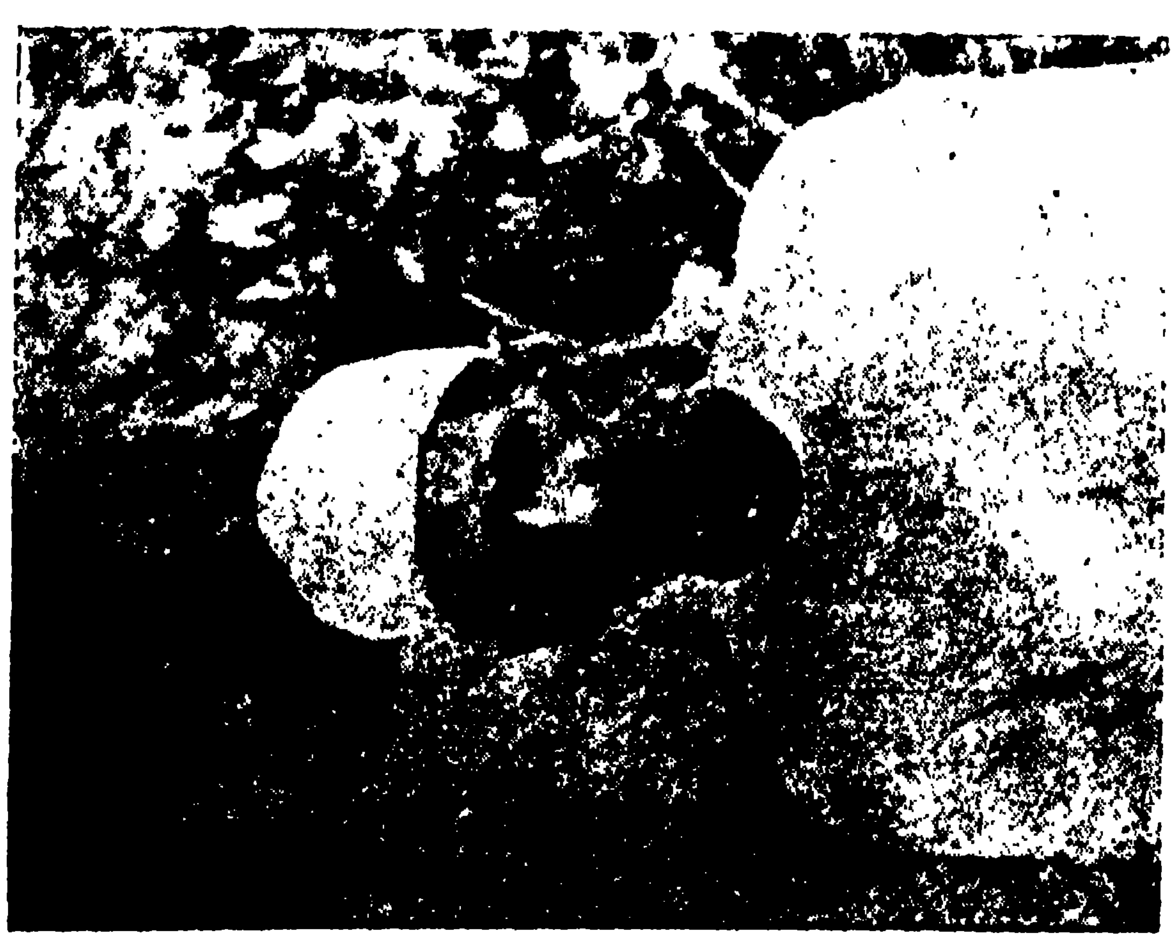
Sjt. Anvarul Jaman Garu

Sjt. Deshamukh

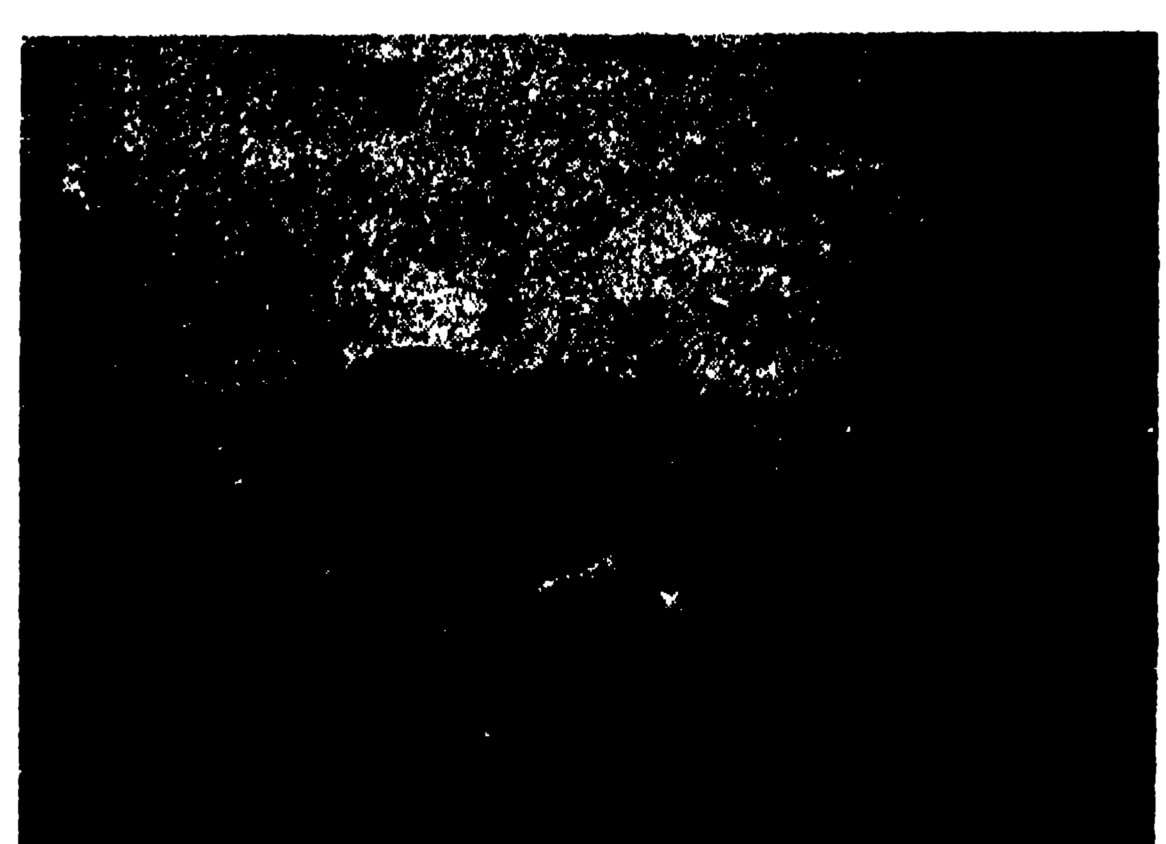

Sjt. Mohan Lal Pandya Garu

శ్రీయుత మోహనలాల్ పాండ్యాగారు

Sjt. Moulana Syyad Moula Saheb

శ్రీయుత మౌలానా సయ్యద్ మవులా సాహెబ్

Sjt. Sridhar Lele

శ్రీయుత శ్రీధర లేలే

Sjt. Dandu Narayanaraju Garu, B.A., B.L.

శ్రీయుత దండు నారాయణరాజుగారు, బి.ఏ., బి.యల్.

Sjt. Vallabha Bai Patel

శ్రీ యుత వల్లభాయి పటేలు

Sjt. Pandita Santanam Garu

శ్రీయుత పండిత సంతానముగారు

Sjt. Doctor Varadarajulu Naidu Garu

శ్రీయుత డాక్టరు వరదరాజులునాయుడుగారు

Sjt. Acharya Gidwani

శ్రీయుత ఆచార్య గిద్వానీ

దళముల [illegible] ... [illegible]. బుద్ధిమాంద్యము [illegible] ... యుండిన [illegible] ... స్థిరపడియున్న [illegible] ... ముకలననే ప్రయాణ [illegible] ... సామ్రాజ్య [illegible] రాజ కోశమై [illegible], [illegible] నములలో మొదటిది [illegible].

దుర్గములు

సామ్రాజ్యకేంద్రస్థానమున దుర్గనిర్మాణము [illegible]. దుర్గము [illegible] విధములు. [illegible], [illegible] లకు [illegible] దుర్గముల నిలుపవలయును. [illegible], [illegible], అక్షయములుగా నుంచవలయును. [illegible] దుర్గము [illegible] లకు [illegible] ము [illegible]. [illegible] సేనావ్యూహములను [illegible] కర్మక్షేత్రము; సమరప్రాంగణ [illegible]. అది సైన్యములకు స్వీయ గర్భమున స్థానమిచ్చి కాచు చుండును. విపక్షసేనలను [illegible] నందు నిమిత్తమైనది; సామ్రాజ్య [illegible] [illegible] దుండును. దుర్గము [illegible] మండును. [illegible] సహితమై [illegible] యుండును. దుర్గసమాశ్రితుండైన స్వపక్ష [illegible] [illegible] యుండును. దుర్గము [illegible] [illegible] నుండును. దుర్గము [illegible] యయ్యెనది దుర్బలస్థితి నుండునప్పుడు [illegible] [illegible] తెచ్చిపెట్టును. స్వాభావికము, కృత్రిమము నని దుర్గములు ద్వివిధములు. మనుశాస్త్రమున, మహాభారతమున స్వాభావికదుర్గవిషయము వర్ణింపబడియున్నది. అగ్నిపురాణమున శుక్రనీతియందును ఉభయ దుర్గములవర్ణనములు కలవు. నదీ, నగ, సింధు, గిరి, వనములు స్వాభావికదుర్గము లనంబడు. విశ్వకర్మనియమాహాకౌశలమున నిర్మింపబడిన దుర్గమునకంటె స్వాభావికదుర్గము శ్రేష్ఠమైనది. మానవుడు నిర్మించిన దుర్గము లాఱువిధములుగా నున్నట్లు యాజ్ఞవల్క్య, శుక్రనీతి, అగ్ని పురాణము, కామందకీయము, [illegible] భాష్యాదులలో వివరింపబడియున్నది. 1. ధనుర్దుర్గము. ఇది [illegible] ప్రాంత మును లేక ప్రత్యేకదిగమున బంచయోజనాధిక [illegible] మున నుండు నొక బయలు. శత్రుశిబరములకు పీలుపడని [illegible] నున్న కట్టడము. 2. మహీదుర్గము. ఇది కడువిశాలమైన బహిరంగస్థలము; అభేద్యమైయుండును. ఇందద్వారోపాకులు, రథసమూహములు క్రిక్కిఱిసి యుండును. 3. అబ్దుర్గము. ఇది చిత్తడినేలచేత గాని నీటిముంపుచే చోటుచేత గాని చుట్టబడియుండును. ఇది సేనాసురక్షితస్థలము. 4. [illegible] ... [illegible] నుండి [illegible] ... [illegible]. 5. [illegible] దుర్గము. ఇది [illegible] ... [illegible]. 6. [illegible] దుర్గము. [illegible] ... [illegible] మైనది.

[illegible] ప్రత్యేకించి [illegible] నిర్మించవ [illegible]. [illegible] ప్రతిసో [illegible] 88 దుర్గము [illegible]. [illegible] యందు [illegible] స్థాన [illegible], [illegible] దుర్గమున [illegible]. దుర్గములు [illegible] భూ [illegible], [illegible], [illegible] యుండును. ప్రతి దుర్గము [illegible], గల్ప్రములు గల [illegible] ద్వారములు గలిగియుండును.

దూత

రాష్ట్రసంరక్షణమునకుఁ గల యుపకరణములలో దూత ప్రధానమునవాఁడు. [illegible] తన మిత్రులనుండి కాని శత్రువులనుండి కాని, [illegible] కాని, [illegible] [illegible] యున్నది. [illegible] కార్యమును దూత సాధించుచుండును. కాన రాజు నకు [illegible] ప్రముఖుఁడగుచుండును. దూత లోక జ్ఞానము, [illegible] సేవ్య, గలిగియుండవలయును. [illegible] నివేకయుక్తములు [illegible] యు, గంభీరతయు, [illegible] లు మాటాడినను తన లోగుట్టు బయలుపెట్ట కున్నట్టి [illegible] యు గలిగి, రాజభక్తుఁడై యుండును. నాటక రంగమున [illegible] నాటకకళలలో మూర్తిమంతుఁడై యున్నట్లు దూత శస్త్రాస్త్రములపాండిత్యము కలవాఁడై రంగస్థలమున మహావీరుఁ డుగ నిలిచియుండుట కలదు. రాజునకుఁ దీఁగలేనితంతి వాఁడు. [illegible] యమానుషీయకార్యముల నాంజనేయుఁడగుచుండును; సందిగ్ధ సమయమున సంజయుఁడగుచుండును. పవిత్రచరిత్ర, సంపూర్ణగర్భిణి యగుసీత నకారణమున ఘోరాటవులకుఁబంపించినట్లు చేసినదుర్ముఖుని [illegible] దూత స్వీకరించరాదు. తిమ్మగ సఖండాంధ్రరాజ్యలక్ష్మిని సంపతిల్లఁజేయుటకు [illegible] పద్ధతియే కదా మూలస్కంధము. పూర్వపురాజులక్రిందమున రాజ్యములను [illegible], యశంబు నొందుచుండిరి.

ప్రాచీనభారతవర్షము రాజనీతిచేతను, ఆర్థికతత్త్వవిశారదుల చేతను విఖ్యాతిగాంచి, యిపుడు కనులు మూసికొని నిద్రావస్థయం దున్న విదేశీయుల వంచిస్థితిలోనికిఁ దెచ్చియుండె నని, యీవ్యాసము పాఠకమహాశయులకు భారతమాతృగౌరవమును ఇంకొకసారి స్మరింపఁ జేయును గాక.

శ్రీ రామస్మరణామృతము

జనమంచి సీతారామస్వామి గారు

శ్రీ బరివిందుకు సాటి జగతి లేదనిపించె
మహనీయరామనామంబు గాదె
హనుమంతు నవలీల నంబుధి దాఁటించె
మహనీయరామనామంబు గాదె
అలయశోకవనంబునందు సీతను గాంచె
మహనీయరామనామంబు గాదె
రావణానుజునకు రాజ్యలక్ష్మి నొసంగె
మహనీయరామనామంబు గాదె

తే. అహహ! శ్రీరామనామ మాహాత్మ్య మెన్నఁ
దరమె ధాతకైనను వాణితాతకైనఁ
గాన నిన్ స్మరగింపు మింక నను రామ!
సకలగుణధామ! లోకైకసార్వభౌమ!

సీ. భవదీయపాదాబ్జభజనచేతనె కదా
పోతన్న కబ్బెను భూరికవిత
భవదీయపాదాబ్జభజనచేతనె కదా
త్యాగయ్యకృతు లయ్యె నమృతనిధులు
భవదీయపాదాబ్జభజనచేతనె కదా
గోపన్న యయ్యె నీ కూర్మిసఖుఁడు
భవదీయపాదాబ్జభజనచేతనె కదా
రఘునాథభూపతి ప్రణుతికెక్కె

తే. నిన్ను మనసార సేవించు నిర్మలులకుఁ
జేకుఱెడు భాగ్య మేమని చెప్పఁగలను!
గాన నిన్ స్మరగింపు మింక నను రామ!
సకలగుణధామ! లోకైకసార్వభౌమ!

ఉ. తియ్యఁగనుండుఁ దేనియలు తియ్యఁగనుండును బంచదారయున్
దియ్యఁగనుండు నిక్షువును దియ్యఁగనుండు ననంటిపండులున్
దియ్యనివట్టి వెన్నొ జగతిం గలవైనను రామనామపుం
దియ్యఁదనంపుసాటి యగు తియ్యన యొందును లేదు రాఘవా!

చ. నిను నొకసారి చూచిన మునీశ్వరులైనను మోహ మంది ని
న్ననయము నట్లె చూచుచునె యుంచును గోరుదురంట యౌర! నీ
యనుపమరూప మొక్కపరి యైనను జూపవె నాకు రామ! ని
న్నను టిఁక నెప్పుడెప్పుడని కన్నులు కాయలుగాచె రాఘవా!

ఉ. "రామపదంబు సోఁక నొకరాయి వనంబున రామయయ్యె, నా
రాముమహత్త్వ మిట్టిదని ప్రస్తుతిచేయవశంబె" యం ద్రహో!
నీమహనీయపాదములు నిత్యము సోఁకెడు నామనంబు దా
నేమిసుభాగ్యమొందెడినో యింకని యుర్వి నెఱుంగరు రాఘవా!

మ. "వనమందుండి శరీరరక్షణ మొనర్పన్ నన్నియోగించి, కు
ఱ్ఱని పైఁ బెట్టితివమ్మ యీభువనభారంబెల్ల; నేకార్య మె
వ్వని కెంతే సులభంబొ యంచును దలంపన్, నీవు నాయందమా
పినదే హెచ్చుగుపక్షపాత మని తోఁపింపన్నదా తల్లిరో"
అని కైకేయిని మెచ్చు నీకుఁ బ్రతియా హా నీవెగా! రాఘవా!

ఉ. ఎక్కడనైన "రామ" యను నెవ్వరిపల్కును విన్నఁ దత్క్షణం
బెక్కడలేని మోదమున నెంతయుఁ బొంగుచు, "రామ, రామ" యం
చక్కపి కేఁగి, పాడుచును నాడుచు సొక్కుచు నశ్రుధారలన్
గ్రక్కున రాల్చు పావనిముఖాంబుజ మెన్నఁడు చూతు? రాఘవా!

ఉ. అక్కఱలేదు వాహనము, లక్కఱలేదు ధనంబు, కీర్తియు
నక్కఱలేదు, జవ్వనులు నక్కఱలే దధికారయోగము
నక్కఱలేదు, నిక్కముగ నక్కఱలే దిల నెట్టిభోగముల్
చిక్కులఁ బెట్టకుండ ననుఁ జెంతను జేర్చినఁ జాలు రాఘవా.

శా. నీతండ్రిన్ మును సత్యబద్ధుఁ జలుపన్ నీ వెల్ల రాజ్యంబు సం
ప్రీతి న్వీడి ప్రయాణమాయెడ, "నను న్నీవెంటఁ గొంపోవరే
మీతోఁ గూడ వసించునప్పుడు వనంబే నాకయోధ్యాపురం
బై తన్వి న్గలిగించు నంచెఱుఁగరే ప్రాణేశ్వరా" యన్న యా
సీతాదేవి మహోక్తులెల్లపుడు రక్షించు న్నమున్ రాఘవా!

శిశుక్రీడాపరత్వము

కొప్పర్తి నారాయణమూర్తి, బి. ఏ., ఎల్. టీ., గారు, సాహితీసమితిసభ్యుడు.

శిశువుల కుండెడు వారిపుట్టుకతోడనె కొన్ని సామాన్యలక్షణము లుండును. అందు చురుకుదనము విశేషముగా నుండు టొకటి. ఈ కారణముచేతనే పసిశిశువులందును అవయవచలనమును చూచుచున్నాము. కొన్నివారములు పెరిగినపిల్ల యయినను కాళ్లను చేతులను కదల్చుచుండును. కాని అది కదల్పవలెనను నుద్దేశముతో కదల్పదు; దానిలో నిమిడియున్న చురుకుదనము పైకుబికి అవయవచలనపూర్వకముగా మనకు తెలియబడును. తనకాళ్లుచేతులు కదలుచున్న శిశువునకు మిక్కిలి సంతోషము. మన మాకదలికకేమాత్రము ఆటంకము కలుగజేసినను అది యేడ్చుచు తనయనిష్టతను జూపును. తిరుగ ఆయాటంకమును తీసివేసినతోడనే ఏడ్పుమాని కరపాదములను విచ్చలవిడిగ కదల్చుచు ఆనందించుచుండును.

రెండు మూడు మాసములు వచ్చినపిమ్మట నోటధ్వనిచేయుట కొంతవరకు దానికి పట్టుపడును. అప్పుడు కొన్నిహల్లులను 'క,' 'ప,' మొదలయినవానిని తెలుపుగ నుచ్చరించుచు నాడుకొను చుండును. అక్షరముల నుచ్చరించునపుడు కలుగుధ్వనివలన దాని చురుకుదనమును చూపుట కొకమార్గము కలుగుటచేతనే శిశు వట్టిధ్వని చేయుచుండును. ఇందు శిశువునకు నియమితోద్దేశమేమియు నుండదు.

రమారమి సంవత్సరము గడచునందు శిశువు ఒకచోటనుండి మరియొకచోటునకు పోవ కొంతవఱకు కలవడియుండును. ఈ శక్తిని ఆధారముగ జేసికొని దానిని పలువిధముల పలుమాఱులు కదల్చియు, ఆ వస్తువును నేలపై కొట్టి అట్లు చేయుటచే కలిగిన శబ్దమున కానందించియు, నాడుకొనుచుండును. ఇప్పుడు శిశువు నవయవచలనము పూర్వమున్నంత విచ్చలవిడిగ నుండదు; దానిని కొంతవఱకు శిశువు తనవశము చేసికొని యుండును. శరీరము, కన్ను, చెవి మొదలయిన యింద్రియములు చురుకుగా పనిచేయుటయే యీయీడుశిశువుల కానందము. 'అక్క', 'అమ్మ', 'తాత', 'అత్త',—ఇట్టి శబ్దముల నుచ్చరించి ఆధ్వనివిని యానందింతురు. ఇదియే వారియాట.

శిశువులకు భావనాశక్తియు కల్పనాశక్తియు మిక్కుటముగ నుండి మనము గ్రహింపగష్టముగ నుండుమార్గములు వారిని సంచరింప జేయును. శిశువులందలి యిట్టిశక్తి యేమాత్రమయిన క్రియారూపమున స్పష్టపడినపు డాశిశు వాడుకొనుచున్నదని యందుము. "మేము బువ్వాలాట ఆడుకొంటాము" అని శిశువు లనుట మన మెఱిగినదే. ఇట్టి శిశువుల యాటలందు చాలవఱకు కల్పనముండును. కొంతవఱకవి ప్రపంచముతో సంబంధించి యుండకపోవు.

శిశువుల కెవరయిన నాటల నేర్పింపవలెనా? ఒకవేళ నేర్పినను అది వారికి రుచించునా? వారివారి యూహనుబట్టి, కల్పనాసామర్థ్యమునుబట్టి, శిశువులే యాటల నేర్పాటుచేసికొందురు. అవియే వారి కాహ్లాదకరముగా నుండును. శిల్పి, చిత్రకారుడు, కవి—వీరు శిల్పము, చిత్రము, కావ్యములయందువలె తమ 'కళ' నెట్లు చూపుదురో యట్లే శిశువులును వారియాటలమూలమున వారియందలి కళాప్రజ్ఞను స్పష్టపఱతురు. వారిమనస్సునకు మోదము కలుగజేయు నూహను తగురీతిని తగురూపమున జూపుటకు వారలందు మిక్కిలి పోలిక గలదు. ఆరూపములలో ఆట ముఖ్యమయినది. ఆటయందు సృష్టి నుంచి ఆడుచున్న శిశువున కింకేమియు గోచరింపదు. ఆకలికూడ బాధింపదు. తన యాటయందు తనకు తోడ్పడువస్తువులే యప్పటికి తనస్నేహితులు, తనసర్వస్వము. తన యూహాప్రకారము ఆడుకొనుటయందే సర్వవిధముల ప్రయత్నించును.

ఎడమచేతిని దొప్పగా పెట్టి అందుండి దేనినో కుడిచేతితో తీసినట్లు నటించి చిన్నస్తంభముపై పూయుచుండు రెండేండ్లన్నరపిల్లను చూచితిని. కుంకుమభరిణనుండి కుంకుమము తీసి యొకరికి బొట్టుపెట్టుట శిశువునుద్దేశము. దీనినే పైకి ఆటరూపమున చూపుచుండెను. ఈయాట యాడునపుడు కుంకుమభరిణి లేదని తలచి ఆటను మానివేయునా? లేక దానికై ప్రయత్నించునా? అది లేకపోవుట ఆటంకమా, లోపమా? తన కంటిబాటులో నున్నవస్తువులనే తనయాటలో కావలసిన ఉపకరణములుగాను, పాత్రలుగాను భావించి తనయూహను వెల్లడిపుచ్చును. కఱ్ఱను గుఱ్ఱముగా భావించి పిల్లలాడుకొనుట గలదు. చిన్నబల్లకు తాడుకట్టి దానిని బండి యని తోలుచుందురు. రెండుగోడలమూలను ఇల్లుగా జేసికొందురు. పరిస్థితులనెల్ల వారి యాటకనుగుణముగ నుండువస్తువులుగ భావించి యాటలాడుకొందురు. ఆయాటలమధ్య ఆయాపరిస్థితులు కేవలము తామనుకొనినవస్తువులే యని గట్టినమ్మకము. ఇట్లు శిశువులు తమయాటలయందే తాము లీనమయి, పరిస్థితుల యాటంకమును వారి భావనాదార్ఢ్యముచే జయించి వానిని తోడ్పడ జేసికొందురు. ఒక్కొకపుడు పరిస్థితుల కనుగుణముగ తనయాటలు కొంతవఱకు మార్చుటయును గలదు.

ఈవిధమున భావనాశక్తిచే ప్రేరేపింపబడి రూపకప్రదర్శనమందు పాల్గొనుటకు శిశువులకు ఆటలయందుగల యమితోత్సాహమే కారణము. పిల్లి కుక్క వీనిపిల్లలకును కొంతవఱకు భావనాశక్తి యున్నప్పటికిని అవి శిశువులవలె పలుపాత్రల స్వీకరించుకొని యాడుకొనజాలవు. గుడ్డపేలికను చూచి దానితో చెలగాటలాడుట కుక్కపిల్లకును, పిల్లిపిల్లకును సహజమే; కాని కుక్కపిల్ల లింకొకజంతువువలెగాని, మనుష్యునివలెను గాని నటించి యానందింపలేవు. ఇతరమును

జులయొక్కయు, జంతువులయొక్కయు చేష్టలను జూపి వానివలె నటించుట శిశువులకే చేతనవును.

కేవలమన్యరూపధారణము శిశుస్వభావమునకు చెల్లును. గుడిలోని దైవప్రతిమ, మహారాజు, రాణి, దుకాణదారుడు, చాకలివాడు, అదియిది యననేల? ఉత్కృష్టజీవనముగలవారిని, అత్యల్పజీవనము గలవానిని, కడకు అచేతనపదార్థములరూపమునుగూడ శిశువు భావమున ధరించి యాడును. పువ్వుల నమ్మువానివలె నొకప్పుడు కేకవేయుచు నటచి యింటనున్న యందరిని జేర్చి,

> 'పువ్వులమ్మ పువ్వులోయి!
> మేలుగులాబీ పువ్వులోయి!
> ఎంతో పెద్దవి పువ్వులు
> బాగావిడిచిన పువ్వులు
> కొనరమ్మా యీపువ్వులు.'

అని యఱచును.

ఇక కొంతసేపటికి గుడ్డలమూట నొకదాని బుజాన వేసికొని, చాకలివానివలె బట్టల నొప్పగించును. మఱియొకకొంతసేపటికి చేతుల మీదను మోకాళ్లమీదను ప్రాకుచు 'అమ్మా' 'అమ్మా' యని ఆవు లఱచునట్లు అఱచును. అట్లుచేయునపుడు దగ్గఱ మనుష్యులనుగాని వస్తువులనుగాని పొడవబోవుటయు గలదు. చిన్నచీమ యయి కుట్టబోవుట గూడ కొందఱుశిశువులందు చూచియున్నాము. మూడుసంవత్సరముల యీడుపిల్ల గంభీరగాంభీర్యముతో, "నేను నాన్నని, కచేరినుంచి వస్తానట, మీకు మిఠాయి తెచ్చిపెడతానట." అని చెప్పుచుండగా వింటిని. శిశువులభావమున పొందుటకు ప్రపంచమున దేవ్వనిగాని, యేవస్తువుగాని అసాధ్యమైనది కాదు.

పసితనమందు పిల్లలకు వస్తుచలనమందెట్లు ఆసక్తియు ఆనందము కలుగునో, అటులే రూపకముల ప్రదర్శించుటయందును గూడ వారు త్వరితకాలములో తమ రూపముల మార్చుచుందురు. ఆవువలె కొంతసేపు నటించిన ఆక్రియయందుత్సాహము తగ్గి చాకలివానిగా మాఱును. ఒకేదానిపై దృష్టి నిలిపి యుంచుట శిశువులచేత గాదు. కాని, వారెదిగిన కొలది, అయిదారు సంవత్సరముల వయసు రాను వారు దినమంతయు ఒకేరూపమున నున్నట్లు భావించుచు, నటించుచుందురు. "అక్కా! నేను బొమ్మలను అమ్ముతున్నానే; ఆరోజున నీకిచ్చిన బొమ్మ యెక్కడ పెట్టావు?" అని యొకపిల్ల యడిగెను. ఆ పిల్లయే, "పాపాయీ, ఇవాళ నేను నీకు అమ్మని; నీకు బువ్వపెట్టి ఉయ్యాలా ఊపుతానే" అని పదినెలల పిల్లతో చెప్పుచుండెను. ఒకరోజున, ఆదినమంతయు 'పాపాయి'కి సంరక్షణ చేయుటలోనే గడపిన దాపిల్ల.

పైని చెప్పినట్లు మార్పు అనిన పసివాండ్రకు మిక్కిలియిష్టము. ఈకారణముచేతనే యయియుండవచ్చును, వారు అన్యరూపముల ధరించినట్లు భావించి నటించుట. వారెప్పుడు రూపమును మార్చి వేఱురూపమును పొందినట్లు ఊహింతురో, అప్పుడే వారి పరిస్థితులను నూతనరూపమునందు వారి కుచితమని తోచునట్లు మాఱుచుండును. వారిభావమందు ఏదయిన పనిచేయవలెననియు, అట్లు చేయుటకు వీలుకానపుడు, ఆయా చేతల నటించుటయు మిక్కిలి పసిపిల్లలకుగూడ స్వభావమే. ఏడాదిలోపుపిల్ల దగ్గఱనున్న పాత్ర నందికొని దానిని నోటియొద్ద బెట్టుకొని అందేమియు లేకున్నను త్రాగుట నభినయించును. వర్షము కురిసి చిన్నగుంటలో, కొంతనీరు చేరినది. దానిని చూచినతోడనే చెఱువు జ్ఞాపకమువచ్చినది కాబోలు. పిమ్మట చెఱువునొద్ద బట్టల నుతుకుట స్మరించియుండునోపును. సుమారు మూడున్నర సంవత్సరముల పిల్ల చిన్నగుడ్డను గుంటవద్దకు తీసుకొనిపోయి దానిని ఉతుకుచున్నట్లు నటించును. పుల్లను తీసికొని మరియొక చిన్నపుల్లతో ఫిడేలు వాయించినట్లు గీయుచు ఏదియో, పాటపాడుచు నాడుకొనును.

పిల్లలకు పరులను చూచి వారిరీతులను బాగుగ గమనించి ఆరీతుల నభినయించు శక్తియు నాసక్తియు ఎక్కువగ నుండును. పిల్లల యాటలలో చాలవఱకు అభినయ ముండుననుమాట వాస్తవమే; కాని తామట్లు అభినయించుచున్నట్లు వారెఱిగి యుండరు. ముదుసు కొంత కాలమువఱకును అట్లు వారికి తెలిసినయెడల ఆటలయందలి సారమంతగ గ్రహించి వారంతగ నానందింపరు. అయినను ఈసందర్భమున నింకొకటి యోచింపవలసియున్నది. గాజుల నమ్మువానివలె నటించు పిల్లవానికి వానివద్ద నిజమయినగాజులు లేవనియు, తానిచ్చునవి గాజులు కావనియు, తాను పుచ్చుకొనునవి నాణెములు కావనియు తెలియకుండునా! వయసు కొంత వచ్చినవారికి తాము ఆట నాడుచుంటిమనియు నిజమయినచేత చేయుట లేదనియు తెలియును. ఇట్టిపిల్ల లేదయిన వారితో వారే, అనగా ఒంటరిగా నాడునప్పుడు పెద్దవారెవరయిన చూచుచున్నట్లు తెలిసినచో నవ్వి సిగ్గుపడుదురు.

పిల్లలు ఆటలాడుట వారి యానందముకొఱకే గాని ప్రదర్శనము గావించి యొరులమెప్పు వడయుటకు గాదు. తన యూహలకు సరిపోవునట్లు వస్తువుల నమర్చి యుంచి వానితో తాము సంబంధము కల్పించుకొని వానిని తమకు తోడ్పడునటులు చేసికొనుటయే వారి యానందమునకు కారణము.

చిన్నపిల్ల లిట్టి నాటకముల నాడునపుడు నియమితరంగములతో గాని యుపకరణములతో గాని వారికి పనిలేదు. కొంతమంది పిల్లలు కలిసియాడునపుడు తగుపాత్రధారు లుందురు. అట్లు లేకున్నను నాటకమున కభ్యంతరము కలుగనేరదు; ఏలన ఒక్కశిశువే చుట్టుప్రక్కల నున్న వస్తువులలో కొన్నిటిని పాత్రధారులనుగా భావించి మఱికొన్నిటిని వలయునుపకరణములనుగా నుపయోగించి తానే సూత్రధారుడయి నాటకమంతయు జరపుకొనును. ఇట్లు ఒకేపిల్ల నాటకమంతను ఆడుటకు కల్పనాశక్తి మిక్కుటముగా కావలెను. తానొక్కతెయే ఒకమూల కూర్చుండి రెండు పాదములు పొయ్యివలె దగ్గరగా జేర్చి దానిపై 'ఉత్తుత్తి'బువ్వను వండి 'ఉత్తుత్తి' అతిథులకు [illegible]

భోజన మిడుట చూచియే యుందురు. కేవలకృత్రిమచేష్టల చేయుట యొంటరిగనుండుపిల్లలకు సహజము; వీనికై యెక్కువ భావనాశక్తియు, చురుకుదనము, తెలివియును కావలెను. లేకున్న అచేతనపదార్థముల తనమిత్రులగా భావించి వానితో మాటలాడుచుండుట సాధ్యమగునా!

బాహ్యప్రపంచమందు శిశువులకు కనబడని వస్తువులను పరిస్థితులను వార లూహాప్రపంచమునుండి గ్రహించి వానిలోపమును దీర్చికొందురు. కొంతకాల మట్లు జరిగిన పిమ్మట 'ఉత్సాహ' ఆటలయందాసక్తి తక్కువయి కేవలవస్తురూపములయిన బొమ్మలనే చెలికాండ్రగా చేసికొని వానితో నాడుకొనుచుందురు.

బాలురును బాలికలును బొమ్మలను తమపుత్రులవలె తలంచి మిక్కిలి ప్రేమింతురు. ఈ యవస్థయందు వారికిబొమ్మలే ప్రపంచమంతటిలో ముఖ్యమైనవి. బొమ్మలతో నాడుట తన్మయత్వమును జెందిప్రపంచమునే మఱచియుందురు.

కొంచెబడువున్న చిన్న రాతిని నిలువబెట్టుకొని దాని ముద్దొనుము చూచి యనేయేసుని మూడు సంవత్సరముల యీడుగల పిల్లను నే నెఱుగ, 'పాపాయి' 'అనుకొమ్మ నీకు తెలియదా?' అని బదులు చెప్పెను. ఆరాయి నిజముగ పాపాయి యనియు తనభావనయే నిజమనియు ఆబిడ్డ కెంత నమ్మకమో. రాతిని కాళీమీద పడవేసికొనునని భయమునుతో, అంగడికిబోయి చందనపుబొమ్మను, చెక్కటిబొమ్మను, కొనితెచ్చి బిడ్డ కిచ్చితిని. ఈబొమ్మను చూచుటతోడనే అధికోల్లాసము జెందె తన (రాతి) పాపాయిని గూటిలోనుంచి చందనపుబొమ్మను చేతబట్టుకొని కొంచెము సేపుమాత్రమే గంతులు వేయుచుండెను. పిమ్మట నీబొమ్మను వదలివేసి తన (రాతి) పాపాయినే చంక బెట్టుకొని తిరుగుచుండెను. శిశువులకు తా మేర్పఱచుకొనిన బొమ్మలయందే యెక్కువప్రీతి, యెక్కువ విశ్వాసము కాబోలు!

ఈ 'పాపాయి'కి ప్రాణ మున్నదనియు తన కున్నట్టియూహలు ఇష్టానిష్టములు, భావములు, చేష్టలు ఉండుననియే బిడ్డకు పరమ విశ్వాసము. ఆరాతిని తనబుగ్గదగ్గర నిడుకొని 'నన్ను ముద్దెట్టుకో అమ్మా' అనును. తనకు నిద్రవచ్చినపుడు 'పాపాయికి' కూడ నిద్ర వచ్చునని భావించి 'పాపాయీ నిద్రవస్తుందా? జోజో!' అని చెప్పి దగ్గఱ నెవరయిన శబ్దము చేయుచుండిన వారిని జూచి 'నాపాపాయికి నిద్రవస్తుంది; ఇక్కడ అల్లరి చేయకండి!' అని ఆజ్ఞాపించును. 'పాపాయి'కి సౌఖ్యమును గూర్చుటకు ప్రపంచమంతయును బాధ్యులని బిడ్డ యుద్దేశము. ఆపాపాయికి నూనెపట్టించి నీళ్లుపోయును; బువ్వబెట్టును, తనప్రక్కనే పరుండబెట్టుకొనును, పాలిచ్చును, దానితోనే దినమంయు గడపుచుండును. చెలికాండ్రతో గూడ నాడునపుడును 'పాపాయి'నిగూడ నాటలో నొకరినిగా చేసికొందురు.

తనసౌఖ్యమును చూచుకొనుటకంటె, 'పాపాయికి' సౌఖ్యమును గూర్చుటయే ముఖ్యము, బిడ్డకు. తండ్రి కచ్చేరీకి పోవునపుడు, 'నాన్నా! నాపాపాయికి మిఠాయి తెచ్చిపెట్టు, మరచిపోకు' అని ధైర్యంతో చెప్పును. గచ్చునేలపై 'పాపాయి'కి గుడ్డలను పఱచి, ప్రక్క నమర్చి దాని నుంచును. దానిప్రక్కను తాను వట్టిగచ్చుపైననే పండుకొనును.

ఇట్లు ప్రేమాతిశయమును జూపుచున్నను, ఒక్కొకప్పుడు 'పాపాయి'పై కసరుకొని శిక్షించుటయు కలదు. ఒకరాతిముక్కను తెచ్చి దానిని బొమ్మగా భావించి దానిని నిలువబెట్ట ప్రయత్నించినను ఆరాయి క్రిందకు పడిపోవుచుండెను.

అప్పుడు బిడ్డకు మిక్కుటముగకోపమువచ్చి 'నువ్వు చెప్పినమాట వినవు, నిన్ను ఎత్తుకోను, పో' అని తాను లోనికి పోయెను; కాని దానితలపు ఆరాతిపైనే యున్నది కాబోలును. తిరిగి కొంతసేపటిలో వచ్చి 'ఏడవకమ్మా, ఏడవకు; ఎత్తుకుంటానులే' అని తనపశ్చాత్తాపమును వెలిపుచ్చి బొమ్మను లాలించెను.

శిశువులందఱు గాన్పించు నిట్టివిభ్రమమునకు వారికల్పనాశక్తి యొక్క యుత్కృష్టతయే కారణము. బొమ్మలను నిజమయినపిల్లలవలె నుపలాలింతురు. ఆబొమ్మలకు ఉపచారముల చేయుటయందెక్కువ ఉత్సాహము. చంద్రులులేని బొమ్మకంటె చంద్రులున్న బొమ్మపై నెక్కుడు ప్రేమ. ఏలన, దానికి కలుగువ్యాకుల అవకాశ మున్నది.

ఇట్టిభ్రమను లోనయియుండు శిశువులకు, నా రాడుకొను చిన్నవి వట్టిబొమ్మలని మనము చెప్పిన వారికమితమైనకోపమువచ్చును; వారిమనస్సున కింపయినను నొప్పికల్గును; అమ్మను తమ బొమ్మలను గూడ గూర్చించినట్లు వారు నిజముగా దలంచి యలుగుదురు. ఒకపిల్ల 'కుక్కపిల్ల'వలె నున్నకట్టబొమ్మతో ఆడుకొనుచుండ, దాని కఱ్ఱతో జేసిరని యెవరో యనగా వినిన, దాని కెంత కోపము వచ్చెనో ఈ క్రిందిపద్యమువలన తెలియును.

అమ్మా! నే నాడుకోను చిన్నమ్మతోటి,
నాడుకుక్కపిల్లను చూసి నవ్వుతుంది.
కఱ్ఱముక్కలతో దీన్ని కట్టిరంట!
కుక్క కాదంట మాడవే! ఒక్కమాటు.
పిచ్చి పట్టింది కాబోలు పిల్ల కిప్పు!
ఇంత మంచిది యుంటుందె యెక్కడైన?
అస్తమానము నాకేసి చూస్తు ఉంది,
కళ్లు మూయదె మూయదు కాస్త యైన,
నేను లేకుంటె పాప మింతేను సేపు,
గొల్లు మని యరుస్తుంది నాపిల్ల, కాదె?
బుల్లి దించక్క యీకుక్కపిల్ల నాది
లే దిలాంటిది చిన్నకు లేదు కాదె!
అమ్మా! నే నాడ నింక చిన్నమ్మతోటి.
కుక్కపిల్లంటె దానికి యెక్కిరింత
పట్టి లాగుతుందే దీన్ని గట్టిగాను.
పాప మాకలి అవుతుంది పాలు దీని
కడుపు నిండాను పొయ్యాలే! కన్నతల్లి!
కఱ్ఱముక్కలతో దీన్ని కట్టిరంట,

కుక్క కాదంటి చూడవే, ఒక్కమాటు;
అమ్మ నే నాడ నింక నిన్న మ్మతోటి!

పైని చెప్పబడిన యుదాసీనీయాంశములకు ఈ పద్యము దృష్టాంతముగ చెల్లును.

ఇంత భ్రమావిష్టులయి సంచరించు నవస్థయందును కొన్నిక్షణములలో బొమ్మలయందు నిర్లక్ష్యభావమును జూపుటయును గలదు. ఆతరుణములందు బొమ్మల నెచ్చోటనున్న నచ్చోట పారవైచి యుందురు. బొమ్మలు సజీవులు గావనియు, నాటవస్తువులనియు రానురాను శిశువు లప్పుడప్పుడు తెలిసికొందురు కాబోలు. తెలిసికొన్నను, వారీ విషయమును బాగుగ గ్రహించి యిదివఱకున్న భ్రమయూహలను మార్చుకొనుటకు తగుకాలము కొన్ని సంవత్సరములు జరిగినగాని తటస్థింపదు. శిశువులకు ప్రప్రథమమున బొమ్మలయందు పూర్ణవిశ్వాస ముండును. వయసు వారనుమానపడుచుందురు గాని విశ్వాసమును పూర్తిగ పోగొట్టుకొనరు. సుమారు పది వత్సరములు గడచినపిమ్మట బొమ్మలనైజమును గ్రహించి వాని నంతగ జేర్చుకొనరు.

ప్రపంచమందలి ప్రతివస్తువునకును స్వతంత్రముగా వర్తించు శక్తి గలదనియే శిశువులయూహ. కదలుచున్న బొంగరమును ఆపుటయందు వారికుత్సాహము. ప్రాకుచున్న చీమను జూచిన దానిచలనము నాప జూతురు. కదలకుండనున్న వానిని కదపప్రయత్నింతురు. తమ యిష్టము వచ్చినటుల ఇతరవస్తువులను వర్తింపజేయుటకు మిక్కిలి ప్రయత్నింతురు. అట్లు చేయగల్గిన మిక్కిలి యానందము, చేయలేకపోయిన వారు చిన్నపోయినమోముతో నుందురు. ఇతరవస్తువులను స్వాధీనపఱచుకొనుట వారి యాసక్తి.

కొంతకాలము జరిగినపిదప ఆటలయందు తోడివారితో పందెమువేసికొని వారిని గెలుచు నుద్దేశముతో వర్తించుటకు వారు మొదలిడుదురు. ఈ యుద్దేశమయినను చాలకాలదికాలముండి, ఆట ముగియకపూర్వమే క్షీణించిపోవును. ఇద్దఱు పిల్లలు పందెము వేసికొని పరుగిడుదురు. కొంతదూర మరిగిన నొకపిల్ల వెనుకబడును; అయినను ముందుపోవుచున్న పిల్ల పోవుట మానక పరుగిడుచునే యుండును. పరుగిడుటకు గెలుచు నుద్దేశము కారణమయినను, కొంతసేపయిన పిమ్మట ఈయుద్దేశము పోయి, పరుగిడుట కేవల ముద్దేశరహితమైన యాటగా మాఱును. పందెమున గెలువవలెనన్న ఆసక్తియు పూనికయు తగ్గిపోయి ఆటగా పరుగెత్తుటయందు పూనిక హెచ్చును. ఇట్టిపూనికయు తగ్గిపోయి ఆటగా పరుగెత్తుటయందు పూనిక హెచ్చును. ఇట్టిపూనికమూలమున తమ యవయవములను, చుట్టుప్రక్కల నుండు వస్తువులను శిశువులు స్వాధీనపఱచుకొను చుందురు. ఇందు వారిశక్తి హెచ్చినకొలది నూతనవస్తువులనుగూర్చి ఎక్కువగా తెలిసికొనవలెనని కుతూహలము హెచ్చును: శిశువులు జ్ఞానమును సంపాదించుటలో నిది యొకముఖ్యమైనమార్గ మని వేఱుగ చెప్పనవసరము లేదు.

ఇదివఱకు చెప్పఁబడిన యంశములఁబట్టి శిశువులకు ఆట లెల్లపుడును ఆహ్లాదకరములుగ నుండుననియు, హాస్యోపేతము లనియు తలఁచెదరేమో, అట్లుగాదు. పిల్లలకు 'బూచాడు' ఎంతభయంకరముగ నుండును! అయినను వానిని వారియాటలయందు పిల్లలు సూచించుట మానుదురా? దయ్యములు, రాక్షసులు, దొంగలు, అరణ్యము మొదలయినవి వారికి భీతిని కలిగించును. ఇట్టివానికిని ఆటలయందు తావిత్తురు. పిల్లలయందలి భావముల నేది యెక్కువగ కదల్చి యుద్వేగ జేయునో దానియందే వారి కాసక్తి; ఏభావము జనించినను సరియే.

అందుచేతనే దయ్యములనుగూర్చి తెల్పుపుక్కిటిపురాణములందు శిశువులకు నభిరుచి యెక్కువ. ఆటయందు 'ఆవు'గా భావింపబడిన పిల్ల పొడువవచ్చిన, నాటలోనివారు నిజముగా ఆవుపొడువవచ్చిన ఎంత భయపడుదురో, అంతభయమును పొందుదురు.

పెరుగు నమ్మువానివలె నటించుచున్న పిల్లవాడు, ఎంతయో శ్రమపడుచు, అతిజాగ్రత్తగా స్వల్పవిషయములలో గూడ వానివలెనే యాచరించుటకు ప్రయత్నించును. నెత్తిపై నున్నతట్టను పట్టుకొనుటలో నేమి, నడచుటలో నేమి, కేకవేయుటలో నేమి, ఎల్లవిషయములందును వానివలెనే చేయుట కెంతయో యోచించి వర్తించును. ఇది సులభమా? హాస్యమా? కేవల ముల్లాసదాయకమా?

పైని ఉదాహరించినవిషయము లన్నియు సామాన్యముగా ప్రతిశిశువునకును వర్తించినను, ఏయాటయందును శిశు వెట్టియాట లాడు ననువిషయము దానినైజమునుబట్టి యుండును.

శిశువుల చేష్టలందు మనకు అత్యద్భుతమును గొల్పువిషయము నొకదానిని చెప్పవలసియున్నది. కదలికగల ప్రకృతియందలివస్తువులు తనవలెనే యాట లన్న కుతూహలము కలవనియు, తన చెలికాండ్రే యనియు, తన్ను ఆడుకొనుటకు పిలుచుచున్నవనియు భావించును. ఇట్లు భావించుట యుద్దేశపూర్వకముగ కాకున్నను, మన కెంత హృదయరంజకముగను, ఆశ్చర్యముగను ఉండునో యించుకయోచించిన చాలును. ఈ క్రిందిపద్యములు ఈ విషయమును స్పష్టపఱచుచున్నది.

అమ్మ, చూడవె ! ఆడుకొనుటకు
పిలచు చున్నవి వెళ్ళివచ్చెద.
ఆకు లల్లల లాడుచున్నవి
చేతసైగల చేయుచున్నవి॥ అమ్మ॥
పిల్లగాలులు మెల్లమెల్లన
తాకి పోవును త్వరగ రెమ్మని॥ అమ్మ॥
ఆకసంబున ఆతురముగా
మెలగుచున్నది మేఘ మల్లదె ! ॥అమ్మ॥
చెట్టుపై నవె పిట్టలున్నవి
రమ్మ రమ్మని రవము సేయుచు॥ అమ్మ॥
నాదు రాకకు నమ్మకముతో
ఎదురు చూచును ఇసుక మింటను॥ అమ్మ॥

చెఱువులోపలి చిన్న కెరటము
కదలుచున్నది ముదము జెందుచు॥ అమ్మ॥
ఘుమ్ము ఘుమ్మను కమ్మతావుల
పొల్పు జూపును పువ్వు లెంతయో॥ అమ్మ॥
ఇంతమందియు ఎంతసేపుగ
వేచియుండిరో ప్రేమతో మతి ! ॥అమ్మ॥
వీని జేరక నేను మాత్రము
ఇంటనుండుట ఏల అమ్మరో? ॥అమ్మ॥

* * * * *

గాలి

నాతోడ నాడును నన్నాడనీదు
నన్ను ముట్టుచునుండు నాకంట బడదు
చెట్లచాటున నుండి చెంతకు వచ్చి
ప్రొద్దున లేపును ముద్దుల బెట్టు
పవళించు సమయాన పాడుచు విసరు
ఎండవేళను నైన నెగురుచు వచ్చు
నను జూచి పోవంగ కనులారగాను
వడవడ వణకుచు వానలో దడిసి
వదకుచు వచ్చును బెదరించి పోవ
మేఘాల దరుమును మెట్టలపైకి
సంతోషమును గూర్చు చాలగా నాకు
పడుచు లేచుచు వచ్చు నడిరేయి నైన
భ్రాంతి పుట్టినయపుడు పాప మాగాలి
గట్టిగా దానిని పట్టుకో జూడ
మాయమైపోవును మంత్రించినట్లు!

నిజముగా జరిగిన రెండుకథల నీక్రింద చెప్పుచున్నాను. వానిని బట్టి శిశువులకు ఆటలయం దమితకుతూహల మని తెలియవచ్చును.

అయిదుసంవత్సరముల బిడ్డ గంతులు వేయుచు చెలికాండ్రతో నాడుకొనుచుండ, వానితల్లి ఆట తెలియమిచే అల్లరి యని యుద్దేశించి, "అబ్బాయీ, చూడరా, కాంతం అల్లరి చేస్తుంది" అని తన పెద్దకుమారుడు, ఇరువదిసంవత్సరముల వయసు గలవానితో ఫిర్యాదు చేసెను. అతడు వచ్చి బిడ్డను చేయిపట్టుకొని తాను చదువుకొను గదిలోనికి తీసుకువెళ్లి కూర్చోబెట్టి ఇంక ఎప్పుడయినా అల్లరిచేశావంటె గుంజీలు తీయిస్తాను, జాగ్రత్త. మాట్లాడకుండా అలాగ కూర్చో." అనిచెప్పి తాను పుస్తకమును చూచుకొనుచుండెను. రెండునిమిషములు మాత్ర మట్లు కూర్చుని "అన్నా, గుంజీలుతీస్తాను, వెళ్లనిస్తావా?" అని మిక్కిలి అమాయకముగా పిల్ల అడిగెను. అన్నగారు నవ్వి, ముద్దుపెట్టుకొని, వెళ్లి యాడుకొమ్మని బిడ్డకు సెలవిచ్చెను.

నేను నాస్నేహితులు నొకయంశమునుగూర్చిచర్చించుచు గదిలో కూర్చునియుండ బిడ్డ (మూడున్నరఏండ్లది) వచ్చి అలమారులోనున్న పుస్తకాలను కదపి క్రింద వేయుచున్నది. నే నాబిడ్డపై కొంచెము కోపపడితిని. అంత నాస్నేహితుడు నన్ను జూచి, "పిల్ల అంటే నీకు యెక్కువగారాము. కొంచెము భయంచెప్పకపోతే నెత్తెక్కి తొక్కుతుంది" అని నన్ను నెపపెట్టినాడు. నే నాతనితో "ఏలా భయం పెట్టాలో నాకు తెలియకుండా ఉంది. నీవు కొంచెం భయంచెప్పుమా!" అని కోరితిని. అప్పు డాతడు కళ్లు గామెడు, ముక్కుమూరెడు, మొగము జెత్తెడుచేసికొని కోపమునునటించి బిడ్డనులాగి క్రిందకూర్చోబెట్టి చేతుల ముడిపించి "అల్లరిచేస్తే తన్నేస్తాను చూడు, కదలకుండా కూర్చో" అని ఆజ్ఞాపించినాడు. పిమ్మట మేము తిరిగి వాదములోనికి దిగితిమి. బిడ్డ చెప్పినరీతిని కూర్చున్న దేగాని దృష్టిమాత్రము అలమారుపైనే యున్నది. రెండునిమిషములు కూర్చున్నట్లే కూర్చుని, "నా కాచిన్నపొత్తకం ఇయ్యవూ?" అని వ్రేలితో చూపి యడుగుచునే లేచి అలమారువద్దకు పోయినది! తనశక్తియందు హెచ్చునమ్మకము గల్గియుండిన నామిత్రుడును విరుగబడి నవ్వసాగెను.

వర్షము

శృంగారకవి సర్వారాయఁడు గారు

నెమ్మది రాతి రెల్లరును నిద్దురవోయినవేళ నాకస
మ్మిమ్ముల నిర్మలం బయి రహింప నదెంతటివింతో?ఁ చీకటుల్
గ్రమ్మ దనంత వాయువులు ఘుమ్మని వీవఁగ రేచిమేఘబృం
దమ్ములు కాఱుగ్రమ్ముకొని తామరతంపర లై తళత్తళల్
గ్రుమ్మరఁ గర్ణభేదనముఁ గూర్చు సెళప్పెళ లుప్పతిల్ల గ్రీ
ష్మమ్ము నడంప దాడిగొనుచందమునం జెలరేఁగి కాయమా
నమ్మున పొట్లకాయలగణమ్మన ధారల పెల్లుగట్టి భాం
డమ్ములఁ ద్రిమ్మరించిన విధమ్మున నిమ్మహి యెల్ల నించి సం
ద్ర మ్మొనరించి వెల్లువపరంపర మేలును గీడుఁ గూర్చి శా
నిమ్మకు నీరుపోసినటు నెమ్మది నుండినయంత లేచి భే
కమ్ములు కంఠము ల్గళిపి గాఢరవమ్ము లొనర్చ్పజాడ వా
ర్ష మ్మొనరించె విప్రవిసరమ్ముల వేదనినాదశైఖరిన్.

వర్ణ వికాసము

చిల్లరిగె శ్రీనివాసరావు గారు

వర్ణభేదమునుగూర్చి యనేకదురభిప్రాయములు ప్రబలియున్నవి. దానినిగూర్చి చిక్కుదీసి తెలియఁబరచుటకుఁ బ్రయత్నించు ప్రతివారును మఱింతచిక్కును గల్పించి పోవుచున్నారు. మనువు ప్రధానముగ నాలుగు వర్ణములను గూర్చి చెప్పుచు సంకరజాతులు వీనినుండి క్రమ అక్రమ సంయోగమువలన గల్గినవని చెప్పుచున్నాఁడు. ఈ మాటలు కేవల రూఢములుగఁ దీసికొనిన యెడల సంఘములోను సంయోగముకంటె దుస్సంయోగ మెక్కువగ నున్నట్లు బోధపడును. మనుస్మృతియందు ఒక్క యుదాహరణ తీసికొందము. చండాలజాతి సంకరజాతి యని మనువు చెప్పినాఁడు. బ్రాహ్మణస్త్రీయందు శూద్రపురుషునికి కల్గిన సంతానము చండాలుఁ డని చెప్పియున్నాఁడు. ఈ భారతదేశమునందు ప్రస్తుతము అయిదవవర్ణము పంచములు లేక చండాలురున్నారు. మనువు చెప్పినమాటయే సత్యమనిన యెడల ఎంతమంది బ్రాహ్మణకన్యలు శూద్రసంపర్కమును పొంది యున్నారో? యోచించిచూడుఁడు. శాస్త్రస్మృతికారకులయొక్క వచనము రూఢముగాఁ దీసికొనఁ గూడదని స్పష్టముగా కనఁబడుచున్నది. ఇట్టి వాక్యము నేబ్రాహ్మణుఁడును దనకు గౌరవముగాఁ దీసికొనఁడు. ఎక్కడనైనను ఒకటిరెండు లేక కొన్ని దుస్సంయోగము లుండిన నుండవచ్చునుగాని కేవల మొకసంఘమంతయు నటు లుదయించినదని చెప్పవచ్చునా?

ఈ వర్ణభేదమును గూర్చి స్మృతికారకులును వ్యాఖ్యానకర్తలును దప్పుచెప్పుటయుండ నవీనవిద్యావంతులును ఈ కలవరమునకు కొంత కారకు లగుచున్నారు. ఆర్యు లెప్పుడో మధ్యయేషియానుండియో మఱి యెచ్చటనుండియో భారతదేశము బయటనుండి దండెత్తివచ్చినారని సిద్ధాంతమును పాశ్చాత్యులు ఈమధ్యకాలమున బయలు దేఱఁదీసినారు. ఆ పాశ్చాత్యులయొక్క శిష్యులైన మనమందఱమును కొంత తెలిసియు కొంత తెలియకయు ఆ భ్రమలో పడిపోయినాము భారతదేశములో పుట్టి యుత్తమవర్ణములోనికి వచ్చుట యసాధ్యమని మనకందఱకును ఒకపిచ్చ పుట్టినది. మనలను పరిపాలించువారు నేఁడు శీతలదేశవాసులైనందువలన ప్రాచీనకాలములో నెల్లప్పుడును శీతలదేశవాసులే వీర్యవంతులనియు అట్టివారినుండియే నాగరికత యుద్భవించినట్లును మనము భ్రమపడుచున్నాము. స్వర్గీయ బాలగంగాధరతిలకుగారు ఆర్యులయొక్క ప్రాచీననివాసము ఉత్తరధ్రువమునొద్ద నని రుజువు చేయుటకు ప్రయత్నించినారు. ఆరుజువును గూర్చి ఇక్కడ విమర్శించుటకు అవసరము లేదు. అది సత్యమైనను బ్రాహ్మణ నాగరికతమాత్రము ఈదేశములో ప్రబలినదని చూపింపవచ్చును. ప్రాచీనకాలములో మానవసంఘములు భూమిని అంటిపెట్టుకొని యుండక పశుపాలకవృత్తిలో నుండి యొకదేశములోనుండి ఇంకొకదేశములోనికి ప్రవహించుచుండెడివి. కావున భారతదేశమునకు బయటనుండి యేసంఘములైన వచ్చియున్నను, అదేవిధముగ భారతదేశమునుండి సంఘములు బయటకుబోవుచుండెడివి. ప్రాచీనగ్రంథములగు వేదములందు ప్రాచీనకాలమునాఁటి సమస్తనాగరికసంఘములయొక్క విజ్ఞానము నుండియుండవచ్చును. వేదములు వేదవ్యాసునిచే క్రోడీకరింపఁబడినవని కూడ మనము చెప్పకొనుచున్నాము.

ఈ ఆర్యులదండయాత్రనుగూర్చి పాఠశాలలయందు చదువుకొనినందువలన బ్రాహ్మణులు పరదేశమునుండి వచ్చి ఈదేశీయులపై సాంఘికముగ నత్యాచారము చేయుచున్నారను నభిప్రాయము ప్రబలుచున్నది. ఈ యభిప్రాయముచే బ్రాహ్మణులు నిష్కారణముగ గర్వపడుచున్నారు. తక్కినవర్ణములవారు వారియెడల నిష్కారణముగ ద్వేషపూరితు లగుచున్నారు. ఈ యార్యులదండయాత్ర మిథ్యయని యెఱుంగుటకు నేను భారతీయులను సవినయముగ ప్రార్థించుచున్నాను.

వర్ణభేదము హిందూదేశములో ఆధ్యాత్మిక ఉత్తమసృజనమను ధర్మముమీఁద నాధారపడియున్నదని హ్యావెల్ చెప్పుచున్నాఁడు. వర్ణభేదము ఆధ్యాత్మికోత్తమ సృజనముమీఁదనే కాదు ఆధిభౌతికోత్తమసృజనముమీఁదకూడ నాధారపడియున్నదనిమనము

చెప్పవచ్చును. శరీరముఖమైన ఖరిలక్షణములను పరీక్షించి చూచినప్పుడు ఉత్తమకులములందు అధమకులలక్షణములును అధమకులములందు ఉత్తమకులలక్షణములును గాన్పించుచున్నవి. ఇది కేవలము అక్రమసంయోగమువలన నని హ్యావెల్ చెప్పినట్లు చెప్పుటకు వీలు లేదు. ఈ యుత్కృష్టనికృష్టలక్షణములు ఒక సంఘము నందే వధూవరుల నేర్పాటుచేయుటవలం గలుగుచున్నది. ఎంత నీచసంఘమునకైనను జాగరూకతతో వివాహసంబంధములు జరిపినయెడల నుత్తమరూపవిలాసములు సంతానమునందు కనఁబడునట్లు చేయవచ్చును. వృక్షములందును పశువులందును సత్సంపర్కముచేత నుత్తమజాతులను బుట్టించుట లేదా? అటులే జ్ఞానముగల మనుష్యులందు తగు జాగరూకత తీసికొనినయెడల నుత్తమరూపలావణ్యములు వచ్చునట్లు చేయలేమా? చేయవచ్చును. మనుజులందును పశుపక్షులందువలెనే రూపమే కాదు ముఖ్యము; గుణముకూడ ముఖ్యమే.

ఇఁక చిత్తవైఖరిని పరీక్షించి చూచినపుడు ఉత్తమవంశసంతానములందు కొన్నిచోటుల నధమలక్షణములును అధమవంశసంతానమందు కొన్నిచోటుల నుత్తమలక్షణములును గాన్పించుచున్నవి. దీనికి కారణము కేవలము కర్మ యనియే మనవారెంచుచున్నారు. అది కావచ్చును కాకపోవచ్చును. పూర్వజన్మ విచారణలోనికి మనము ఇప్పుడు పోఁజాలము. కాని ఈ జన్మలో మనకు తెలిసినంతవఱకు మంచిగుణములు సత్సహవాసమువలనను దుర్గుణములు దుస్సహవాసమువలనను గలుగుచున్నవని మనము చెప్పవచ్చును. సహవాసము అనగా పరివేష్టనము. మనుజుఁడు కేవలము జననీజనకుల యొక్క సంతానమే కాదు; సమాజసంతానముకూడ నైయున్నాడు. తనచుట్టు నున్నవారియొక్క గుణదోషములు మనుజునికి కొంతవఱకు అంటును. అయితే మనుజుఁడు వానిని కొన్నియెడల నతిక్రమింపఁగలడు. ఆసంగతి వేఱువిషయము. మనుజుఁడు తల్లిదండ్రులకు బుట్టి శక్తిచాతుర్యములందు తల్లిదండ్రులను అతిశయించికూడ ఒక్కొకప్పుడు పోయినటులే, సమాజసంభవుఁడైనను ఒక్కొకప్పుడు సమాజము నతిశయించికూడ పోగలఁడు. ఒక్కొకప్పుడు క్రుంగికూడ పోవచ్చును. మనుజుని విషయములో నానాకారణములన్నియు నరయుట మనకు సాధ్యము కాదు. మనుజుని చిత్తమును మంచికిగాని చెడ్డకుగాని చలింపఁజేయు యీవస్తురహస్యప్రవృత్తాంతములును మన బహిరంగమైన లెక్కలోనికి రావు.

అయితే భౌతికరూపమునందుగాని చిత్తరూపమునందుగాని మనదేశములోని ప్రాచీనకాలపు పండితులు ఉత్తమప్రజననమును గూర్చి బుద్ధిపూర్వకముగా ప్రయత్నము చేసినట్లు మనగ్రంథములందు గాన్పించుచున్నది. పాశ్చాత్యదేశములో నవీనకాలమునందు ఉత్తమప్రజననమును (Eugenics) గూర్చి సర్ ఫ్రాన్సిస్ గిల్టన్ అను పండితుడు విశేషముగా పరిశ్రమచేసినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఈయుత్తమప్రజననమును గూర్చి మనవారలు చేసిన ప్రయత్నము పూర్తిగ కొనసాగినదా కొనసాగుటకు సాధ్యమా యనుమాట వేఱు. దానిని గూర్చి నే నిప్పుడు విమర్శింప దలఁచుకొనలేదు. ఇట్టి ప్రయత్నమునందు చాల కష్టము లున్నవనుమాట సత్యమే. త్రాగుబోతులును రోగపీడితులును సంసారము చేయుటవలన నీచసంతానమును బడయుచున్నారు గావున నట్టివారిని సంఘము నభివృద్ధిచేయకుండ కట్టుబాటులు చేయవలెనని సర్ ఫ్రాన్సిస్‌గిల్టను చెప్పుచున్నాడు. ఇది పూర్తిగ కొనసాగించుట కష్టము. సందేహాము లేదు. ఆసంగతి మనకు ప్రస్తుతవిషయమున కవసరము లేదు.

కాని మనసంఘములో నట్టియుత్తమప్రజననమును దృష్టియం దుంచుకొనియే బ్రాహ్మణులు సంఘమునుండి వేరుపడియున్నారు. వారు కొంతవఱకు మద్యమాంసనిషేధమువలన నుత్తమప్రజననము సేయఁగల్గిరి. వారు సంఘములోనుండి పై నిషేధమువలన వికాసము పొందిన వారమని జ్ఞాపకముంచుకొన్నంతకాలమును సంఘములో నొకశాఖగా సంఘము నంటిపెట్టుకొని వారున్నారు. కాని వారు రానురాను తమసంబంధమును మఱచిపోయి పైనుండి అనఁగా భారతవర్షముబయటనుండి గాని బ్రహ్మముఖమునుండి గాని వచ్చినామని భ్రమపడి తమబలమును తేజస్సును గోల్పోయిరి. ఒకచెట్టుయొక్క పుష్పము దానికే జ్ఞానమున్నయెడల తనకళ యంతయు వేళ్లనుండి వచ్చుచున్న దని తెలిసియుండవలెను. చెట్టు నంటియున్నప్పుడే పుష్పముయొక్క పరిమళమును ప్రకాశము నున్నవి. చెట్టునుండివిడివడిన నది తనలావణ్యమును గోల్పోవును. ఆవిధముగనే సంఘములోని యన్నివర్ణములవారు ఒక్కపోషకరసముచేతనే పెంపఁబడుచున్నారు. ప్రస్తుతము అన్నివర్ణములవారును ఒకరితో నొకరు సంబంధ

బాంధవ్యములు మాని విడివడి యుండుటచే నొకరిపై నొకరు పరాశ్రయజీవులై యుండి యత్యాచారములు సలుపుకొనుచు పరస్పరనాశనకారకు లగుచున్నారు.

ఈయుత్తమస్పృజనముకొఱకు చేసిన ప్రయత్నము మనకు మళయాళదేశములో నిప్పటికిని కనఁబడుచున్నది. ఇట్టిప్రయత్నము ఒకప్పుడు మనభారతదేశమునందంతటను నుండెనని చెప్పుటకు దృష్టాంతము లున్నవి. కాని ప్రస్తుతము మన మాయాచారములను అర్థముచేసికొనలేకపోవుటచేత నది బ్రాహ్మణులు నెలకొల్పినయత్యాచారముగా గాన్పించును. మళయాళదేశములోని బ్రాహ్మణులు దానియర్థమును గ్రహింపఁజాలక తాము నాయరు సంఘమునకు భిన్నులమనియు నాయరులపై తా మత్యాచారముచేయునధికారమును సంపాదించితిమని తలంచుచున్నారు. నాయరులు నంబూరి బ్రాహ్మణులు భిన్నజాతివారై తమ్ము వశముచేసికొని యట్టిదురాచారమును దెచ్చి తమపై బలవంతముగా వేసినారనియుఁ దలంపవచ్చును. కాని ఇది యథార్థము కాదు. బ్రాహ్మణనాయరు లిద్దఱును ఒక్కజాతివారిపైన జెప్పిన యుత్తమస్పృజనమును దృష్టియందు పెట్టుకొని యీయాచారమును మొదట పెట్టియుండిరి. కాని రాను రాను దానియొక్క యుద్దేశము చెడిపోయినందున నది దురాచారముగా పరిణమించినది. కాని వర్ణభేదమును గూర్చి విచారించినపుడు మొదట కొన్ని నాయరుజాతి యందలి యుత్తమతరగతులవారే నంబూరి బ్రాహ్మణులుగా వికాసము నొందియుండిరని మనము చెప్పవలసి యున్నది.

ఈ యుత్తమస్పృజనమును దృష్టియం దుంచుకొని యే సమస్తప్రాంతములలోని వారును తమతమ సంఘములనుండి యుత్తమవర్గములు అనఁగా వైశ్యక్షత్రియ బ్రాహ్మణవర్ణములను వికసింపఁజేసికొనిరి. ఆ కారణముచేతనే ఒక్కొక ప్రాంతములో వేఱువేఱు వైశ్యక్షత్రియ బ్రాహ్మణశాఖలు గాన్పించుచున్నవి. పంచద్రావిడ బ్రాహ్మణులును పంచగౌడ బ్రాహ్మణులును ఇంకను సారస్వతచిత్పావనులును మొదలగుబ్రాహ్మణులును ఇంక ననేకనాడిభేదములున్నబ్రాహ్మణులును పరీక్షగ విచారించినయెడల తక్కువవర్ణములనుండి వికాసము పొందినట్లు గల్పించుచున్నది. ఈ బ్రాహ్మణులు ఒకప్పుడు తక్కినవర్ణములతోపాటు మద్యమాంసములు పుచ్చుకొనుచుండినట్లు మన గ్రంథములందు కాన్పించుచున్నది. అంతేకాక గొప్పప్రఖ్యాతి వడసిన బ్రహ్మఋషులును శూద్రయోనులందు పుట్టినటుల గన్పించుచున్నది. ఈ సంగతులన్నియు నిక్కడ నేకరువుపెట్టిన గ్రంథబాహుళ్యమగును.

మద్యమాంసనిషేధము మంచిదైనను, అట్టి నిషేధము పూర్తిగ తమసంఘమునందు నెఱవేఱుటకు బ్రాహ్మణులు చేసినయేర్పాటులు కడు లెస్సైనవైనను నేడు దానిరహస్యము నెఱుగనికారణమున బ్రాహ్మణులును బ్రాహ్మణేతరులును వేరువేరైరి. ఈవిధముగనే బ్రాహ్మణులు తరువాత తక్కినవర్ణములవారును పూర్వమొక్కసంఘమైనను వేరువేరుగ చీలిపోయి తమతమ వర్ణములమధ్య నభేద్యమైనగోడలను నిర్మించుకొనుచున్నారు. మన ప్రాచీనగ్రంథములను బట్టి చూడ ఒక వర్ణములోనిపురుషుడు తనకంటె తక్కువవర్ణపుస్త్రీని వివాహము చేసికొనవచ్చునని యున్నది. ఈకాలములో నంతమాత్రము అవకాశమును లేదు. రానురాను వర్ణభేదముయొక్క కాఠిన్య మెక్కువగుచున్నది గాని తక్కువగుట లేదు. దీనికి కారణము వీరందఱును ఒక్కకడజాతినుండి వికాసముపొందినామని యెఱుఁగక ఎవరిమట్టుకు వారు ఆకాశమునుండి యూడిపడితి మని యనుకొనుచున్నారు.

గుణకర్మలవలనను విద్యాధనములవలనను వచ్చు వర్ణభేదము పూర్తిగ మానవజాతినుండి పోవలె నని నా యుద్దేశమును గాదు. పోవునని నాయభిప్రాయమును గాదు. కాని వ్యక్తులు తమగుణకర్మలయొక్క ఫలాఫలములను సులభముగ ననుభవించుటకు సంఘమునం దవకాశ మింతకంటె చాల ఎక్కువ యుండవలయు నని నేను చెప్పుచున్నాను.

స్మరణ

శ్రీమాన్ బాలకవి, ధూపాటి – కొండమాచార్యులు గారు

నవరత్నమాల

శారదయామిని నీసమయచంద్రికలన్ యమునాస్రవంతికా
తీరమునందు సైకతపు తిన్నెలపై మురళీమనోజ్ఞగీ
తారవమాధురుల్ సెలప తన్మయతన్ గృహముల్ త్యజించి గో
పీరమణుల్ నిను న్వెదకి వేసరిరంట! నిజంబె? మాధవా!

సీ. నవనీలనీరదనవ్యవిలాసముల్,
తనువల్లి యెల్లెడఁ, దనరఁజేయ
రవికరోద్దీప్తమౌ రమ్యాంబరమ్మట్లు
బర్హిబర్హప్రకళల్ పరఁగుచుండ
శారదపూర్ణిమాచంద్రబింబము బోలి
వదనంబు వెలుఁగొంది వఱలుచుండ
విశ్వసమ్మోహనా వేణునినాదంబు
జగమెల్ల నిండి హర్షము నొసంగ
ఏది మఱియొకసారి వాయింపు మంచు
రాధ పలుమాఱు నిన్నుఁ బ్రార్థనము సేయ
గోపగోపీజనంబులు గోగణములు!
పారవశ్యతఁ జెందఁగాఁ బాడినావె!

మ. అలరుందేనియ లానునట్టిమధుపం బాలాపము ల్మాని ని
శ్చలమై యుండ వసంతకోకిల వృథాసంగీతము ల్వీడి కే
వలపాకార్థ్యంబు వహింప గోపరమణీభావంబు లుప్పొంగ స
ల్లలితంబౌ మురళీరవామృతము సెల్లన్ దిక్కుల న్నింపితే!

గీ. వేణునినదంబు వినినంత వెఱ్ఱియగుచు
అల్లనాఁ డయ్యొ! రాధ! చంద్రాతపమున,
బృందలో నెల్ల నినుఁగూర్చి వెదకెనంట
మఱచినాఁడవె? యెఱుఁగవే? విరహబాధ!

సీ. వెన్నముద్దల మ్రింగ వేంచేసినప్పుడు
దొంగలలో గజదొంగ వైతి
మకరిప్రాణము దీసి మత్తేభరాజంబుఁ
గాపాడి యార్తరక్షకుఁడ వైతి
మోహితాఖిలగోపముగ్ధలన్ దనియించి
కరుణించి రసికశేఖరుఁడ వైతి
తగ యుక్తిచేత యుద్ధమునందు దుష్టులన్
సమయించి లోకికోత్తముఁడ వైతి

గీ. అన్నిటను నీవె! గానవిద్యాప్రవీణ!
చతురనటమూర్తి! నీ కేది సాటి గలదు!
ఆత్మకుసుమం బిదే కరుణాలవాల!
పారితోషకమయ్య! గోపాలబాల!

గీ. ఎచట నున్నావొ యెవ్వరి కేమియెఱుక
కేశవా! మాధవా! హృషీకేశ! యనుచు
ఎంత బతిమాలినను పల్కవేల కృష్ణ!
పలికినంతనె పోవునే భాగ్యమెల్ల!

గీ. చిన్నిపాపలు దోఁగాడుచున్నయపుడు
నీదురూపంబు గనుపట్టు నెమ్మనమున
వరవసంతపుకోకిలపాట వినఁగ
వేణుగానంబు వీనులవిందు సేయు

గీ. కరముశుభదంబు లీలాశుకప్రణీత
కృష్ణకర్ణామృతంబు నొక్కింత చదువ
సరిగ నీరూప మచట సాక్షాత్కరించు
వేణుగానధ్వనుల్ వినుపించు నిజము

శా. ఆపోతన్న రచించినట్టి భవదీయంబైన విన్నాణముల్
రేపున్ మాపు పఠించునట్టియెడ నీరీతుల్ మనోజ్ఞంబు నా
శాపూర్ణత్వము నందఁజేసి నిను గాంచన్ గోర్కె గల్గించి నీ
ప్రాపున్ జేరియు వేణుగీతికలకై ప్రార్థింపగాఁ జేసెడిన్.

జాత్యభిమానము

కొండిపర్తి వీరభద్రాచార్యులు గారు

జాత్యభిమాన మనఁగా నేమి? దాని స్వరూప మెట్టిది? దీనినిర్వచనము సులభముగాదు. కాని కొంతవఱకు యోచన చేసినయెడల నొకరీతిగ దీనిని నిర్వచనము చెప్పవచ్చును. ఒకజాతియందలి ప్రజలను సామాన్యముగ సమిష్టివ్యక్తిత్వ ప్రేరేపింపఁగలభావము; దీనికి మూలస్థానము ప్రజలహృదయము. కావున నొకజాతియందలి ప్రతిబాలుడును, బాలికయు జాత్యభిమానమును హృదయమున దాల్చియే జన్మించు ననవచ్చును. వారా భావమునకు రక్షకులై యున్నారు. వారి హృదయపేటికయం దీదివ్యరత్నము నునిచి భగవంతుడు వారిని సంరక్షకులుగ నియమించియున్నాడు. ఇది ప్రతిష్ఠితమై పాటింపదగినమహా నిక్షేపము. దీని నన్యాక్రాంతముచేయుట కెవనికిని సమ్మతి లేదు. కాని దీనిని సానపట్టి మెఱుగిడి మహాప్రకాశవంతముగ నొనర్చుటయే గాని, లేక దాని మెఱుపును మాలిన్యమును జెందించి తేజోవిహీనముగ నొనర్చుటకు గాని వారికి వీలున్నది. ఈ మణిరాజముయొక్క విలువను మహిమను గుర్తించినవాడు దానిని ప్రకాశమునకు దెచ్చుటకే తానిభువిని జన్మమెత్తినట్లుల భావించి మెలగును. దానికంతకు మించినగమ్యమే యుండదు. కాని దాని మహిమ గోచరింపనివాడు స్వార్థపరుడై, ఉదాసీనమనస్కుడై, దానియెడల తూష్ణీంశీలు డగును.

ఒకజాతిలో జననమందు ప్రతిబిడ్డయు నీ జాత్యభిమానమను రత్నరాజమును సంరక్షించు బాధ్యతతోడనే పుట్టుచుండును. దానిని సానబట్టి మెఱుగుపెట్టించి తేజోవిరాజితముగ నొనర్చుబాధ్యత ప్రతివానియందును సహజముగ వెలయుచున్నది. ఒకడు మహాధీశాలియై సామాన్యమానవాతీతకార్యముల గావింపజాలువాడైనను, లేక సామాన్యుడై మితప్రజ్ఞతో నొప్పువాడైనను, లేక దీనుడై క్షుద్రజీవితమును గడపువాడైనను నీ జాత్యభిమానరక్షణబాధ్యత వానియందు నిలిచియే యుండును. ఆ బాధ్యత నతడెంతవఱకు నిర్వహించునా యను విషయమువేరు. బాధ్యత గలదాయనువిషయము వేరు. ఆబాధ్యతను నిర్వహించుశక్తిగాని, వసతిగాని యున్నదా యను విచారణవేఱు. బాధ్యత వానిపైన గలదా లేదా యను విచారణవేఱు. శక్తి సమర్థతలను బట్టియు, అనుకూలప్రతికూల పరిస్థితులనుబట్టియు నీబాధ్యతను నిర్ణయించుటకు వీలు లేదు.

ప్రతి నరునందును ననన్యసామాన్యమగు ప్రత్యేకలక్షణము లుండితీరును. ఆ ప్రత్యేకలక్షణములే వాని వ్యక్తిత్వమును నిరూపించుచుండును. వాని ననుసరించియే యొకని యోగ్యతను గుర్తింతుము.

ఒకడు విశ్వాసపాత్రుడనిగాని, క్షుద్రస్వభావుడని గాని, క్రూరుడని గాని, దయాళుడని గాని, యభిమానశీలు డనిగాని, యుపాయ్యుడని గాని నుతింపుటకు వాని విశేషలక్షణములే యాధారములు. ఒకానొకవ్యక్తి గావించిన కార్యముల బట్టియే యొకని పాత్రతను నిర్ణయించుటకు వీలుండదు. తాత్కాలికముగా సంఘటిల్లు పరిస్థితుల ననుసరించి భీరువు వనితయు మహాసాహసకార్యము సలుపగలరు; మహాసాహసికుడు భీరుత్వమును జూపవచ్చును. బహుకృపణుడు ఘనతరత్యాగమును గావింపవచ్చును; సంతతత్యాగశీలుడు సానుభూతి జూప నోడవచ్చును. వీనిని పాటింపవలదు. ఒకనియందు స్థిరతరమై వర్తిలు వ్యక్తిత్వలక్షణముల ననుసరించి వాని యోగ్యతను నిర్ణయింతుము. అదేరీతిని జాతులగుణములనుగూడ గణన చేయవలసియుండును. జాతు లనగా మనుజులసమాగమములే యగును. కావున నొకజాతియొక్క పాత్రతను బరిగణించునప్పు డందుండునరుల యొక్క శీలమునే పాటించవలసియున్నది. అందువలననే యొకజాతియొక్క ప్రతిభను సంరక్షింపవలయుననిన నందలి జనగణమునకు సామాన్యమగు సద్గుణములను గుర్తించుటయు, వానిని సంరక్షించుటయు ప్రధానము. ఈనాటిపసివారు ముందునాటిపౌరు లగుదురు. వారేజాతిగ నేర్పడనున్నారు. వారిభావనలును వారిదైవములును జాతియొక్క భావములును దైవములును నగును. వారిశీలము జాతియొక్కశీల మగును. వారియందు స్థిరతరమై వెలయు నాదర్శాభిమానము జాత్యభిమాన మనంబడును. ఈవిచారణయందు తాత్కాలికావస్థలు జాత్యభిమానసూచకములు గావని జ్ఞాపకముంచుకొనవలయును.

నేటి భారతదేశము పూర్వకాలపు భారతదేశము కాదు. పరిస్థితులు చాలగ మారియున్నవి. వాని కనుగుణముగ పైకి దృశ్యమగు స్వరూపమునందు మార్పులు గాన్పించుచున్నవి. అయినను భారతజాత్యభిమాన మనగా నేమనియు, భారతజాతీయత యన నేమనియు విమర్శించునపుడు మనము భూతకాలమును పరిశీలింపక తప్పదు. ఆవిచారణానంతరము మాత్రమే మనము భవిష్యత్తునుగూర్చి యోజన చేయుటకు నవకాశము గల్గుచున్నది. భారతజాతిని భవిష్యత్కాలమున మహాప్రతిభావంతముగఁ జేయ నెంచితిమేని ఆనిర్మాణకార్యమునకు భూతకాలమునందు దిగంతవ్యాప్తమై వెలిసిన భారతాధిక్యతయే పునాది యగును.

నూటయేబదివత్సరములక్రిందట బ్రిటిషువారు భరతదేశపరిపాలనమును సాగించిరి. ఆ కాలమున దేశీయప్రభువులు పరస్పరవైమనస్యములతో దమలో దాము పోరాడుకొనుచు, బ్రిటిషువారి సహాయమును గోరుచువచ్చిరి. ఒండొరుల సాధించుకొనుటలో నొకరు బ్రిటిషువారి సహాయమున వైరిని నిర్జించెడువారు. త్వరలోనె తమవంతు వచ్చి మొదట మిత్రులైవచ్చిన బ్రిటిషువారిచే నిర్జితు లయ్యెడివారు.

ఇట్టుల బ్రిటీషు యిండియాసామ్రాజ్యము నిర్మిత మైనది. ఈ ప్రభుత్వముక్రింద ననేక పరివర్తనములు జరిగినవి. కాని ప్రజలందు భారత జాత్యభిమానము నాశము గాలేదు. బ్రిటిషురాజ్యమును సుస్థిరముగ దేశమున నాటినను, దేశాభిమానము శూన్యమై పోయినట్టుల గాన్పించినను జాత్యభిమానము నివురు గప్పిన నిప్పువలె నున్నదే గాని సమసిపోలేదు. దీని నెఱుంగక విదేశీయప్రభుత్వోద్యోగులును, వారి ననుగులజూచి సంచరించి దేశీయోద్యోగిసర్గమును నధికారగర్వము పెంపు సేసి నిరంకుశపాలనము నారంభించిరి. భారతీయుల సామర్థ్యము నిరాధారముగ భావింపబడినది. వాగ్దానములు, జాలములు, ప్రజలను మోసగించునవి. చిరకాలనిష్క్రియాపరులై నిర్వీర్యులై ప్రజలు నాశము గాగలరు. కాని భగవదిచ్ఛ వేఱుగా నున్నది. అధికారులు గావింప సాగిన యవమానములు హఠాత్తుగ ప్రజలను మేల్కొల్పెను. ప్రజల సుర్గ్రమములు తొలగినవి. తమ జాతిగౌరవప్రతిష్ఠలు నష్టమై పోయెనని గుర్తించిరి. జాత్యభిమానము ప్రజ్వరిల్లినది. ఇక భారతీయాభీష్టము ననుసరించి పరిపాలనము మారకతప్పదు. కాలచక్రము కదలినది. దానిని వెనుకకు సంపుటకుగాని యాపుటకుగాని యొరులకు శక్తిలేదు. వారు స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములను గోరుచున్నారు. ఇది రాజద్రోహ మనిన ఫలము లేదు. వివేకము గల్గినచో రాజశాసనముల నందు కనుగుణ్యముగ సవరించి ప్రజాభీష్టము ననుసరింపవలయును. వయసునకు శైశవమున కేర్పడిన శాసనములు మారక, వానితోనే నరుడు జన్మించెనని వాదించుట వెఱ్ఱితనము. కాలపరిస్థితుల ననుసరించి యాచరణ యోగ్యములు గావని స్పష్టపడిన శాసనములను శాశ్వతముగ నిలుపబూని జాతీయజీవప్రవంతిని వెనుకకు నెట్టు ప్రయత్నము విఫలము గాక మానదు. అందుకై పూనుకొనినవారికి భంగపాటు తప్పదు.

ప్రజలు స్వయంనిర్ణయాధికారమును జన్మస్వత్వముగ గుర్తించిరి. స్వపరిపాలనమును గోరుచున్నారు. ఇందొక సూక్ష్మరహస్యమున్నది. వారు కోరునది తాము నిర్ణయించినట్టులు పరిపాలనము సాగవలయుననియేగాని, తాము రాజకీయోద్యోగముల నన్నింటిని బొందవలయునని కాదు. మొదటిది ప్రధానము, రెండవది అప్రధానము. కాని మొదటిదాని నిర్వహణమునకు రెండవ దనివార్యముగ నొనర్పబడెనేని నదియు తప్పదు. రెండవపరిస్థితి గల్పించుటయో, తప్పించుటయో ప్రస్తుతపు పాలకుల చేతులలో నున్నది. తాము ప్రజాప్రతినిధులుగ మాటి వారి నిర్ణయములకు విధేయులై వర్తించుట కొడంబడిరా యుభయపక్షములకును క్షేమము.

భారతీయు లెల్లరును జాత్యభిమానజ్వలితు లయినారు. వారు అహింసావ్రతమును బూనినమాట నిజము. వారు బాధలనన్నిటిని దామే సహించుటకు నొడంబడిరనుట తథ్యము. కాని, వారు నిష్క్రియులై కూర్చుండరు. సత్యాగ్రహము నాచరింపబూని యుండిరి. సంపూర్ణస్వరాజ్యము సాధించువఱకును దీక్షను విడువరు. కొందఱు నెమ్మదిగను, మఱికొందఱు వేగముగను, నింక మఱికొందఱు సత్వరముగను, స్వరాజ్యస్థాపనము గావింపగోరుచున్నారేగాని, స్వరాజ్యస్థాపనము నుపేక్షించుట కొడంబడుభారతీయు డొక్కడును లేడు. ఒకపక్షమువారు శాసనసభలద్వారమున కార్యసిద్ధి బడయనెంచుచున్నారు. ఒకపక్షమువారు శాసనసభల పెత్తనముండ స్వయముగ నిర్మాణకార్యక్రమమువలన సిద్ధసంకల్పులు గాజూచుచున్నారు. మఱియొకపక్షమువారు ముందుగా శాసనసభలను భగ్నము గావించి తాని పూనాయులమైన నిర్మాణ కార్యములు సాగింప నెంచుచున్నారు. అందఱును నేకొలది మార్గములు గయు భేదముల తోడనో స్వరాజ్యస్థాపనము గావింప కృతనిశ్చయు లయియే యున్నారు. తీవ్రపక్షముల వ్యాపారములను మార్చివేయు భూకంప జాలమే మహావృక్షముల ఫలములను నష్టము చేయును. భూగతమై యున్న కంపనములను ప్రసర్జనము గావించును. అట్టులనే పాలకుల తీవ్రచర్యలు, కొందఱి జాత్యభిమానమును ప్రజ్వరిల్లజేసి యాత్మార్పణకు సంసిద్ధులను జేయుచున్నవి; ఇతరుల కొందఱి దేశాభిమానము వ్యక్తము గాక వారివారి సాంసారికతాపత్రయములక్రింద నలుగుపడియుండ, వారి బంధుమిత్త్రవర్గమునకు గల్గిన బాధలవలన వారినిగూడ సిద్ధసంకల్పులనుగ నొనర్చుచున్నవి. నిర్బంధశాసనములు దేశభక్తుల నెందఱినో కార్యరంగమునకు దెచ్చినవి. అంతటికిని మూలబలము జాత్యభిమానము. ఒక్క ప్రాణశక్తి యనంతరూపములు దాల్చినట్టులు నీజాత్యభిమానము కార్యరంగమున ననంతస్వరూపములు దాల్చి వెలుగుచున్నది. అజ్ఞానముచేత పాలకులు దానికి జాతిభేదమును గల్పించుచున్నారు. ఈ కార్యము లన్నింటికని రూపభేదమే గలదు గాని మూలస్వభావమున భేదము లేదు.

భారతీయులు తమజాత్యభిమానమును సంరక్షించుకొనుచున్నంతవఱకు, వారు దేశమాతృభక్తిపరులై వెలుగుచున్నంతవఱకు, వారహింసాసత్యవ్రతముల నిర్వక్రముగ గాచుకొనుచున్నంతవఱకు వారజేయులై వర్ధిల్లగలరు? భారతీయులందు విశ్రమైయున్న విభిన్నమతస్థులును, సంఘములవారును నొక్కొక్కడ విడిపోవుచుండవచ్చును, పరస్పరము పోరాటముల జరుపుచునుండవచ్చును. కాని తరుణము వచ్చునెడ, నేవో యొక మహాత్కార్య మాసన్నమైనప్పుడు ఏమహాత్ముడో యవతరించి వారినందఱ నైక్యము చేయగలడు. అప్పుడు త్రింశత్కోటి కంఠములు నేకమై భారతమాతృస్తవము చేయగలవు. జాత్యభిమానము వారి నెల్ల బంధించియే యున్నది. వారు దానియునికిని విస్మరించుచున్నారు. దానిని కార్యరంగమున ప్రకటించుటకు ప్రబోధము మాత్రమే యవసరము. కించిజ్ఞులకు భేదములుమాత్రమే గోచరించుచుండును. అన్నిటికిని నడుమగన మూలాధారమై వెలుగు జాత్యైక్యభావము పర్వసమయములందుమాత్రమే దృగ్గోచరము కాగలదు. భారతసోదరులారా! నిస్పృహులు గాకుడు. ప్రబోధము గాంచుడు. మిమ్ము మీరు తెలిసికొనుడు. మీజాత్యభిమానమును బ్రకాశమునకు రానిండు. సర్వమును విజయము గాంచును.

శారదా హారావళి

విద్వాన్ కత్తి కామేశ్వరశాస్త్రి గారు

శ్రీరక్షీరపటీరహీరశరడిండీర స్ఫుటప్రోల్లస
త్సారాకారవిహారహారిసుగుణాధారా స్ఫురత్సాధ్వలం
కారా చారుసురీతిజాతివిమలాఖ్యా సల్ప నాదుజి
హ్వారంగంబున నిల్చి నిత్యరసధారాసారముల్ శారదా!

చాతుర్యాతిశయంబుచే సరసులన్ సంతోషసంపూర్ణ స
చ్చేతోయుక్తులఁ జేయుచుందువు భళీ! చింతింప నీయందు దో
షాతంకంబులు గల్గియున్నయపుడున్ సారాతిదూరుల్ నినున్
బ్రీతిన్ జూడక యున్న లోపమటవే భీతిల్లకే శారదా!

ఆనూసాతిశయాతిమాత్రపరిశేదాత్యంతవిచ్ఛేద మై
నూయారీతి సుబంగబంధురగతి స్వాహ్లాదముం గొల్పి వే
హాయిం దేల్చును నన్ని వేళలను దా నస్పష్టశైథిల్యమా
నీయాశ్లేషము గోరకుందురె బుధుల్ నిత్యంబు నో శారదా!

శాంతస్వాంతనితాంతకాంతమయిదాఁ దర్శింప నక్లిష్ట మ
త్యంతప్రౌఢివిగూఢముల్ ఘనవినేయంబుం బ్రతీతంబు నే
కాంతాహ్లాదము నీప్రసాదము మదిం గాదంచు వేఁ బల్కు నా
చింతాక్రాంతనరుండు ధన్యుఁడగునే చింతింప నో శారదా!

దురితప్రక్రమభంగభీషణ మనన్ దోషప్రశోషంబనన్
ఘరలోనన్ సరసుల్ నుతింప మృదుమధ్యప్రౌఢజాత్యుల్లస
త్సరసాశేషవిశేషబంగసమతాసౌఖ్యంబు లేకున్న నా
పురుషుం డెట్టుల ధన్యుఁడౌ గద సదామోదప్రదా! శారదా!

ధీమన్మాన్యసనవిశ్రుతాతికనదుద్వేలాత్మసారంబునన్
వామాక్షీమణి తావకీనమృదువాగ్వస్తుస్ఫురద్వ్యాసమున్
కామోపార్జిత ధీవిదగ్ధ నిరలంకారాతిరమ్యంబు నా
నీమాధుర్యము పెంపు లేద పొగడన్ నేనేడ నోశారదా!

ఒకనాఁడైనను నిష్ఠురాక్షరము లోహో! నీయెడం గానమే
యొక నాఁడున్ శ్రుతిదుష్టవాక్యరచనాయోగంబునున్ గానమే
ఇతర గ్రామ్యాదులయందునున్ సరళతోపేతాత్మవై యుండు నీ
సుకుమారత్వము సెన్న నాకుఁ దరమే శోభాస్పదా! శారదా!

వ్యర్థన్యాసపదంబు లెయ్యెడ నదృశ్యంబై విరాజిల్ల న
త్యర్థంబుల్ విలసిల్ల భాసురములై యర్థంబు లాహా! యపు
ష్టార్థంబన్నది యెట్టులుండును భవత్సాన్నిధ్యముం దూర! నీ
యర్థవ్యక్తి నుతింపఁగా వశమె సర్వార్థాస్పదా! శారదా!

శ్లాఘాపాదిత భాసురార్థనిచయావ్యక్తిప్రపంచాత్మ స
[illegible] భా [illegible]
నాదేశస్పృహణీయ దివ్యతర సన్మానేద్ధనూత్కర్ష నీ
యౌదార్యంబు నుతింపఁగా వశమె సారార్థప్రదా! శారదా!

ఓజోరాజితరాజరాజమహిమా; వ్యోమస్పృశద్దివ్యవి
భ్రాజత్కీర్తి మహాజనస్తుతనిజవ్యాపారపారీణనా
నాజాత్యంచితతాండవప్రకరణానందప్రదానేద్ధనీ
యోజం బయ్యరె! యేజనుండు పొగడన్ యోగ్యుండగున్ శారద!

సత్యంబున్ వచియింతుఁ గన్పడు సదాసారంబె నావాక్కులం
దత్యుక్తుల్ మఱిగానరావ యిఁక గ్రామ్యంబన్న నెట్లుండునో
నిత్యోల్లాసితతావకీనఘనకాంతిన్ గానకున్నన్ నరుం
డత్యంతంబు నభాజనుం డనఁగఁ దప్పా చెప్పుమా శారదా!

సిందూరస్ఫుటమూర్తి గౌణఫణితి శ్రీసేవ్యమానా! సెబాస్!
మందుల్ ధీరులు నీసమాధికి నమస్కారంబులం జేసి యా
నందోద్వర్ధి సమాధిఁ బొందుదు రిలన్ భక్తుండు తాదాత్మ్యమున్
బొందంగా నది యద్భుతంబు గుణసంపూర్ణాత్మ! యోశారదా!

ఘనదివ్యార్థము నిచ్చుమాటలె యలంకారంబులై యొప్పు నో
వనితా! నీకనుధీరులన్ గనఁగఁ దద్వాక్కుల్ సదాహీనశో
భనసారాతిశయోక్తులై మరియుఁదా వక్రోక్తులై యుండునో
యనఘా! సంతత సద్గుణోజ్జ్వలసువర్ణాలంకృతా! శారదా!

ఘనహీనస్థితి శూన్యరమ్యవిషయాఖ్యానప్రసంగంబునం
దనఘా! నిన్నుపమానభూషితను జేయన్ సాటి లేదంచు స
జ్జనబృందంబు నుతింప భాసురయశస్సారంబులన్ గన్నదా
సునిజన్మంబె కృతార్థమయ్యెడి గదా చూడన్ సదా శారదా!

కాంతంబై సరసైకవేద్యరసమై కాంతా! యసాధారణో
దంతంబై మఱి మందబుద్ధులకు వేద్యైన్యాకరంబైన నీ
యంతశ్శాంతి బహిఃప్రకోపనవిరోధాభాసమున్ గాంచి తా
మెంతో సంతస మొందకుందురె బుధుల్ హృద్యాభిధా! శారదా!

వేరేలా పటుసారలభ్యమయి సాధ్వీ! తా నసాధారణం
బై యర్థంబులు పెక్కులిచ్చి సతతం బానంద మొందించి స
ద్గేయంబై యిలరాజభూషణసువృద్ధిం గాంచి విఖ్యాతమౌ
నీయాశ్లేషసుఖోన్నతిన్ నిరతమున్ నేఁ గోరుదున్ శారదా!

రసముం గల్గిన వస్తువుల్ సతతమున్ రంజిల్లు నెంతేని యా
రసమున్ వీడిన జీవశూన్యసుశరీరంబట్ల తుచ్ఛంబులై
యిసుమంతైన రుచింప వట్టు లగుటన్ వీక్షించి నీయున్ [illegible]
[illegible] ప్రాణముగాఁ [illegible] బుధుల్ [illegible] శారదా!

గుణముల్ గల్గిన నేరసంబులును గల్గుం గావఁగా నెంచియున్
గుణముల్ వీడిన నుండవీవు మతినీకున్ సంతతప్రోల్లస
ద్గుణముల్ శోభను దెచ్చునట్టు లగుటన్ గుర్తించినీకున్ సదా
గుణముల్ ప్రాణము లన్న పెద్దల సువాక్కుల్ తప్పులా శారదా!

మధువుం గ్రోలిన తేంట్లచందమున ధీమంతుల్ కడుంజిత్తస
మ్మదముం బొందుదు రెద్దిగల్గ ధరకుం బ్రాణంబు తానెద్ది యీ
య్యది నీవస్తువులందు నీపలుకులం దత్యంతముం గాననా
వదికాదే రస మారసంబు గలుగన్ హర్షింపరే శారదా!

లలితంబౌ భవదీయ శోభకును మూలంబౌ రసం బెన్నఁగాఁ
గలకాలంబును నీకు నొప్పగు నలంకారంబె యౌ నన్న పె
ద్దలవాక్కుల్ నిరసించి యొక్కఁడను మాత్రంబే యలంకారమున్
పలుకుల్ తామెటు భూమిలో వెలసెనో భావింపవే శారదా!

ఇక్షుక్షీరగుడాదు లెంతయుమనోహృద్యంబులై యుండినన్
వీక్షింపన్ రుచిభేదముల్ సతతమున్ పెక్కౌచుఁ గన్పట్టువా
మాక్షీ! తొమ్మిదియౌ సదో యనఁగ సామాన్యంబు కాకున్నచో
దక్షుం డెవ్వఁడు చెప్ప నీదురసముల్ తత్సంఖ్యలున్ శారదా!

మహి నాస్వాదముచేయుచున్న కొలఁదిన్ మాధుర్యవంతంబులై
యహితుల్ సైతము మెచ్చ రిచ్చవడి యాహా! యర్థగంభీరమా
మహితంబున్ భవదీయమున్ పొగడఁగా మాబోంట్లకున్ శక్యమే
బహిరంతస్స్ఫురదారసప్రసరమున్ పాకంబు నో శారదా!

పటుసారుల్ భళియంచు నిత్యము నుతింపన్ స్వల్పసారాళికిన్
గటువై దుర్ఘటమై వితుచ్ఛజనదుర్గ్రాహంబులై రమ్యమా
స్ఫుటరాజద్భవదీయపాకమహిమాభూమంబు శ్లాఘింపఁగాన్
జటులాత్ముం డిఁక శక్తుఁడౌనె రసనానాట్యాంచితా శారదా.

అతిమాత్రంబు నుతించుమంద్రుగద వాచ్యానంతరశ్లాఘ్యమున్
మతిలో నీవగు మంజులధ్వనిని భామా! వెండియుం దావకా
ద్భుతశయ్యాసుఖపారవశ్యకలితాత్ముండైన యాధన్యుఁ డం
చితయుష్మత్స్తవముల్ త్యజించి తరముల్ సేవించునే శారదా!

ఉచ్యంబై హృద్యమైక వేద్యరసమై శ్రోతవ్యమై యొప్పు నీ
వాచ్యం బయ్యది యింపునింపుగద యో వామాంగి! తా వెండియున్
వాచ్యార్థానుపపత్తి హృద్యశుభకుంభల్లక్షణాలక్షితా
శోమ్యం బౌఁగద నిన్ను వీడి నరుఁ డెచ్చోభాస్పదా! శారదా!

అలమోహంబు నశించునైనను భవద్వ్యాసంగసంజాతబు
ద్ధులు మాత్రంబు దినాళిమొంద విఁక వృద్ధుల్ గూడ నెల్లప్పుడున్
భళి! నీతోడ రమించుచున్న కొలఁదిన్ భామామణీ పాటవం
బులనున్ వీక్కలి గల్గియుందురు గదా పూజాస్పదా శారదా.

అనయం బంబరభాసి దివ్యగతి వృత్తాత్యంతహృద్యంబు స
జ్జనసుశ్లాఘసువర్ణకాంతియుతమున్ సమ్మోహనాళక్తిపా
వనముం దాళసునారికేళఘనమున్ వామాక్షి నీదైనయా
స్తనయుగ్మంబును బొంపకున్న నసునే ధన్యుండు దా శారదా!

ఆహా! యేండ్లకొలంది యెంతయును నిద్రాహారముల్ మాని నే
నోహో కొల్చుచునుంటి నింక వశమం దుంచున్ భళీయంచు నే
మోహంబెంతయు నొంది ముందువెనుకల్ మోసంబుచేఁ గానకే
యీహారావళి నీకు నిచ్చితిఁ గృపన్ వీక్షింపవే శారదా!

భక్తిమార్గము

వారణాశి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి గారు

గురుసంసారజనుర్జరామరణముల్ గుందింప దేహంబు దు
ర్భరమై తోఁపకమున్న హస్తచరణవ్యాపారముల్ హద్దు మీ
రి రహిం బోవకమున్న మానసలసత్క్రీడాదురూహాపరం
పరకున్ లోనయిపోకమున్న జగతిం బారత్రికాపేక్షికిన్
స్మరవైరిస్మరణంబు భావ్యము తలంపన్ నిండుప్రాయంబునన్,

మ. పాదముం దోడనె యంతరించు హృదయాంభోజంబునం దూహ లె
క్కుడుగా, నక్కులజాతరై విధవరై క్రోశించు బాలామణీ
జడమక్షోజములట్లు కాన మది నాసం జెంద కీసర్వముం
బడమిన్ శ్రీశివచోదితంబనుట యొప్పున్ సాత్త్వికజ్ఞానికిన్.

మ. తనుకావింపఁదలంచినట్టిది సమస్తంబున్ వృథా చేయవ
చ్చును లేదా? మరి దేనినో సలుపవచ్చుం గాని చింతింప న
య్యనఘుం డిందునయుం డనాథునిగఁ జేయన్ లేఁడు తానుండఁగా
నని భావించి నుతించు టొప్పతని నే యాముష్మికార్థార్థికిన్.

శా. అధివ్యాధిపరీతమై యమునిమేషాపాయమై తుచ్ఛమై
క్రోధాద్యుద్భవమై మహాగహనమై క్షోణీస్థలీభారమై
బాధాసంయుతమై మహార్తసుఖమై వర్ధిల్లు సంసారమం
దీర్థార్తిన్ రుచిలేనివాఁడు తగు గౌరీకాంతసంసేవకున్,

యజ్ఞములు

వెదురుమూడి రామ లక్ష్మీ నరసింహారావు పంతులు గారు, బి. ఎ.

భూవలయమునగల మతములన్నియు నాచారకర్మాంగము లు. అందు, భారతదేశ మాదినుండియు నట్టి మతధర్మాచరణయందు నగ్రేసరమై యొప్పు. అట్టి హైందవదేశమున నాదినుండియు నాచరింపఁబడుచున్న మతధర్మములలో యజ్ఞము లాచరించుట యొకటి. ఉత్తమధర్మానుష్ఠానమునకు పెద్దానికైన బరిత్యజించుటకు యజ్ఞమని పేరు.

రామాయణమహాభారతాది యుత్కృష్ట గ్రంథపఠనమునుండి యజ్ఞము లనునవి మనదృష్టికి మిగిలిన ప్రాచీనములే కాని నవీనములు గావని నొక్కి చెప్పనగును. ఈగ్రంథములఁ జదువుటవలన నింతొక్క విషయము మనకుఁ దెలియనగును. గ్రంథములలో నేనిని జదివినను, మొత్తమునఁ గ్రత్వాచరణ క్షత్రియులయందున గనిపించుచున్నది. అచటచట నగ్రజన్ములు సప్తతన్తులఁ జరపినట్లున్నను, నగటున వారు, ఆదేష్టలుగ నున్నట్లు దోఁచును. కాని, యాయజూకులుగ నున్నట్లు పొడగట్టదు. అట్టి సమయమున నిప్పుడు కొందఱు బ్రాహ్మణు లీ మఖముల నేల సల్పుచున్నారో నాకుఁ దెలియదు. ఒకచో వా రాచరించినను యథాశాస్త్రీయములైన యజ్ఞము లింకెన్నిగలవో నా కంతయు సందేహముగ నున్నది. ఒకరిద్దఱు చేయుచుండుట నేను గంటిని. వానింజూడ నాకు యజ్ఞాభిప్రాయమునకు విరుద్ధముగను దీక్షితాదిభేదజచిహ్నములఁ దగిలించుకొనుటకై చేసినట్లను గనిపించెను. నేను జూచుటయే కాక మన్మిత్రులు గొందఱు నాతోఁ జెప్పుచుండ వింటిని. వారును నా కట్టియభిప్రాయమునే యిచ్చిరి. అనఁగా దేశమునం దాచరింపఁబడు యజ్ఞములన్నియు నట్టివని కాదు. కాని మొత్తమున నట్టివనియు నెవరేకార్య మొనర్చినను పూతమతులై, ఆశర్జము సలుపవలె ననియు మదీయాభిప్రాయము.

కొంద ఱీయజ్ఞములను బ్రహ్మవేత్తలుగావలెననియు, మఱికొందఱు స్వవాంఛాసిద్ధికిని నాచరించెడివారు: అట్లు చేయుటలో నాయగ్వారదేవతాసంతృప్తికై జంతువులను, కొన్నిస్థలముల మనుష్యులను బలి యిచ్చుచుండిరని వింటిమి, చదివితిమి. అంబరీషుఁడు తొల్లి నవస మొకటి చేయ నెంచి తద్దేవతకు నాహుతిగా నరుఁనీయవలసి, కొంతధనమునకు శునశ్శేపునిఁ గొనుటయు వానికేనమావయగు గాధినందనుండు మంత్రోపదేశమున వానిని రక్షించెననియు మనము రామాయణమునఁ జదివియున్నాము.

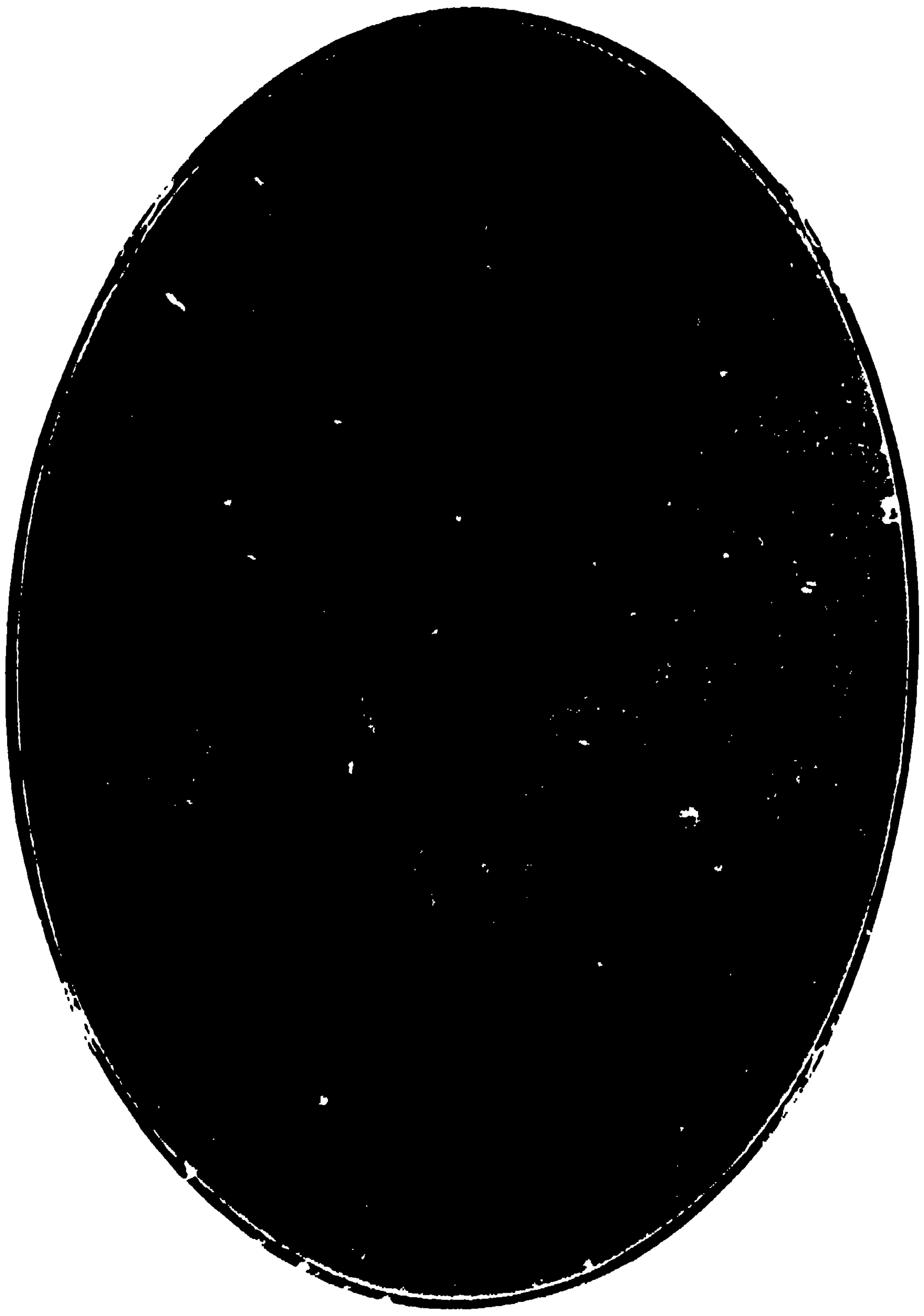
అయితే, మనశాస్త్రము లన్నియు నేకగ్రీవముగా "నహింసా పరమో ధర్మ"అని ఘోషించుచుండఁగా వారట్టిఘోరాఘభూయిష్టంబైనకర్జములను యాచరింపవలయునని కొందఱు ప్రశ్నింపనగును. అందులకుఁ బ్రత్యుత్తరము వెంటనే యున్నది. వా రభినవరీతిని జంతుహింస నాయుష్యసహాయమునఁ జేయక, మంత్రశక్తిచే నాజంతువున కేవిధమైన బాధయును లేకుండఁ బ్రాణమును తీసి సర్వజంతువాంఛయగుస్వర్గము నిడెడివారని పురాణేతిహాసంబులఁ జదివియున్నాము. అట్టియోగబలిము వారియందు నుండుటచేతనే వా రట్లు యజ్ఞములఁ జేసెడివారు. దానఁ దమమనోవాంఛ యీడేరుటయే గాక, నామృగముయొక్క కోర్కె—స్వర్గప్రాప్తి—లభించెడిది. కావున వారు పాపకారకులుగారు. యోగప్రాప్తిచేఁ బ్రాణముఁదీయనగునా యని కొందఱు తర్కించుకొనవచ్చును. యోగమనఁగా జితేంద్రియత, మనోనిశ్చలత, సమాధి ఈ శక్తిచే నెట్టి కార్యములనైనను సాధింపనగును. ఇందులకుఁ దార్కాణముగాఁ బ్రస్తుతమున "మెస్మరిస్టు" అని మీరుఁ బిలుచువారి సాధనల నక్కడక్కడఁ గాంచుచునే యున్నారు కదా! ఇది ప్రథమస్థితి. ఇదియే తమస్థితి కభివృద్ధిఁ జెందినచో నామానవుఁడేకార్యమైనను సలుపఁగలఁడు. కావున నిందు నమ్మరాని దేదియు లేదు. అయితే మనపూర్వులు మఖము లాచరించిరని మనవారిప్పుడు కొందఱు సలిపి జంతుహింసఁ జేసి పాపము నొడిఁగట్టుకొనుచున్నారు. మంత్రశక్తిచే జంతువుల ప్రాణములఁ గష్టము లేకుండఁ దీయు సామర్థ్యము లేని వీరీయజ్ఞములఁ జేసి యేమి మోక్షమును మూటగట్టుకొనుచున్నారో నాకుఁ దెలియదు. దాన వారికిఁ గేవలము నరకప్రాప్తియే కాని ముక్తి లేదు. కావున మన మట్టివారియందు నెట్టి గౌరవభక్తుల నుంచరాదు. పూర్వీకు లనుష్ఠించిరి కాన, నేనును అనుష్ఠించెదనని, తమకును, పూర్వీకులకునుగల తారతమ్యముల గణింపక సవనాచరణఁ జేయువారికి ద్వైతమతసిద్ధాంతు లగు శ్రీమధ్వాచార్యులవారు నిజమృగమునకు మారుగా పిండిబొమ్మను బలియిచ్చి సంతృప్తిని బొందవలయునని చెప్పిరి. ఇది యొకవిధముగ నున్నది.

శ్లో. మాంసంనజాయతే భూమ్యాం నవృక్షేన చ పర్వతే
జీవఘాతసముత్పన్నం హేయం మాంసం వ్రతార్థిభిః

అనెడి మాణిక్యమాలావచనానుసారముగా మాంసవర్జన సదాచారులయందు వర్తిల్లుచున్నది. కావున దీనికిఁ బ్రతికూలముగ వర్తించువారు దురాచారులగు చండాలురే అయినను స్వనవాంఛానఫలతకై అన్యప్రాణములఁ దీయుటకు యజ్ఞకారకుల కెట్టియధికారమును లేదు. కావున నట్టిజన్మముల సలుపువారలు చండాలురవలె నుసంఘము వర్జింపవలయును. అయితే యాగములఁ జేయనే కూడదా యని ప్రశ్నింపనగును. అందులకుఁ బ్రత్యుత్తరము నానావిధ విమర్శనానంతరము చెప్పనగును.

యజ్ఞము లాఱువిధములు:— జ్ఞానయజ్ఞము, దేవయజ్ఞము, పితృయజ్ఞము, బ్రహ్మయజ్ఞము, భూతయజ్ఞము, మనుష్యయజ్ఞము.

Sjt. Vasireddy Venkatasubba Dasu Garu

శ్రీయుత వాసిరెడ్డి వెంకటసుబ్బదాసుగారు

Sjt. Suryadevara Sanjivarayanam Garu

శ్రీయుత సూర్యదేవర సంజీవరాయణంగారు

శ్రీ సీతారామ వైశ్య సంఘ స్థాపకులు, అధ్యక్షులును

Late Kavyanidhi
Chelikani Latcha Rao Garu

కీ. శే. కావ్యనిధి చెలికాని లచ్చారావు గారు

Late Pandit Vanguri Subba Rao Garu

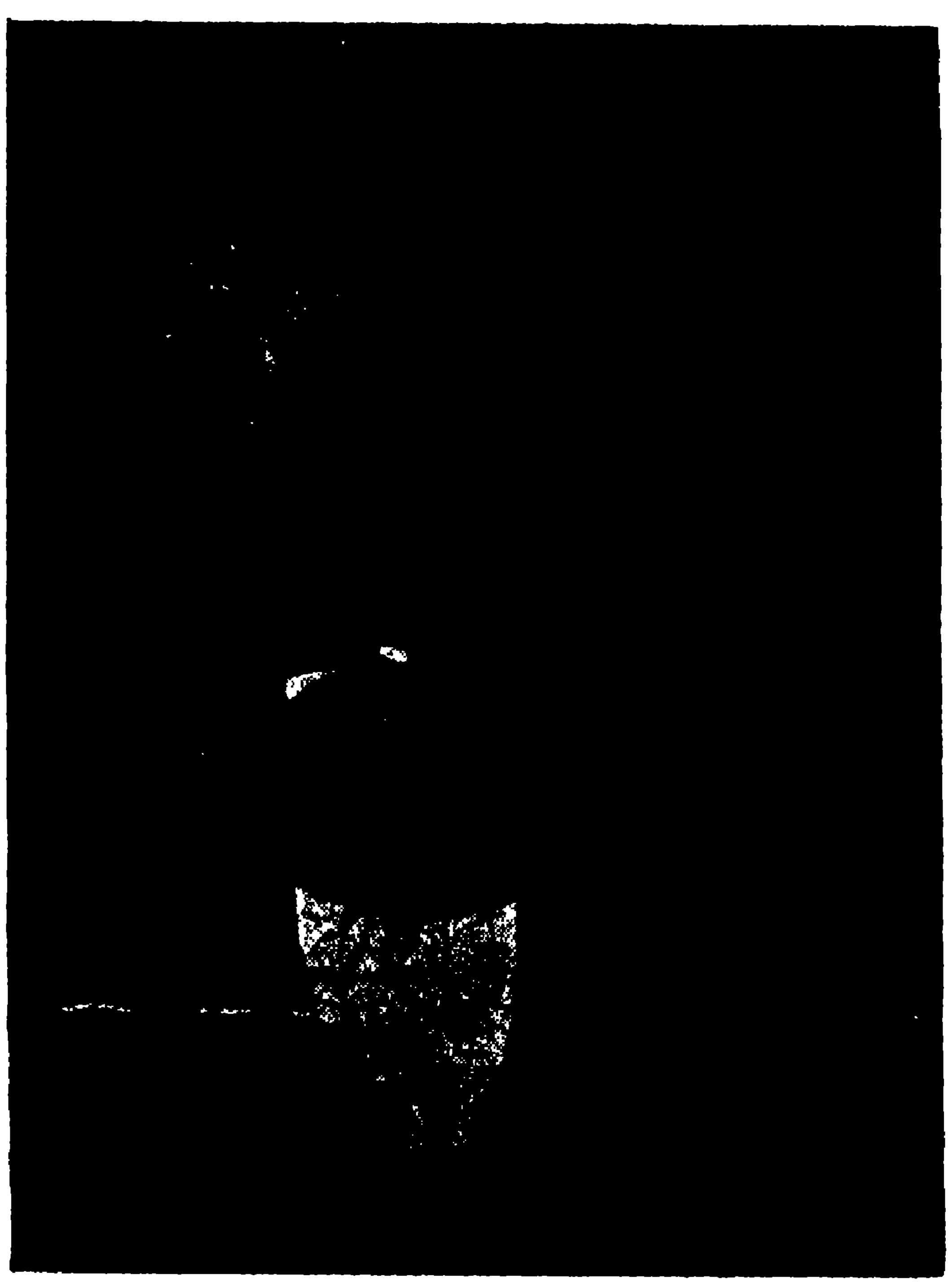
కీ. శే. పండిత వంగూరి సుబ్బారావు గారు

Calcutta Students

కలకత్తా విద్యార్థులు

Sjt. Sabbarapu Appalaswami Garu

శ్రీయుత సబ్బారపు అప్పలస్వామిగారు

Sjt. Kandregula Ramachandra Rao Garu,

Editor, 'The Congress' (Now in Jail)

శ్రీయుత కాండ్రేగుల రామచంద్రరావు గారు,

కాంగ్రెసు పత్రికా సంపాదకుడు

జ్ఞానయజ్ఞవ్యవహారికమును గూర్చి తైత్తిరీయోపనిషత్తునం దీవిధముగాఁ జెప్పఁబడియున్నది. ఇందాత్మ యజమానుఁడు; శ్రద్ధ యతనిభార్య; వక్షఃస్థలమే యజ్ఞవేదిక; శరీరజనితరోమములే దర్భలు; శిఖయే వేదము; శరీరమే సమిత్తు; హృదయమే యూపస్తంభము; కామమే యాజ్యము; తపస్సే యగ్ని; శాంతమే దక్షిణ; క్రోధమే పశువు; వాక్కు హోత; నేత్రమే యధ్వర్యుఁడు; ప్రాణ ముద్గాత; శ్రోత్రము త్రేతాగ్నులు; ప్రాణధారణావధియే యజ్ఞదీక్ష; మనస్సే బ్రహ్మ; యజమానునిజ్ఞానమే హోమము; అహోరాత్రములే పూర్ణిమామావాస్యలు; ముఖమే యాహవనీయాగ్ని; సంచారాదివ్యాపారములే అగ్నిష్టోమాదులు; అన్నపానములఁ గైకొనుటయే సోమపానము; ఋతువులు పశుబంధములు; చావు యజ్ఞాంతమునఁ జేయుదీక్షావిసర్జనస్నానము.

అగ్నిముఖముగను బ్రాహ్మణముఖముగను మంత్రపూర్వకముగ దేవతల కొసఁగునాహుతులు దేవసవన మనఁ బరఁగు.

పితృదేవతలఁగూర్చి విప్రముఖముగను, అగ్నిముఖముగను, అన్నోదకాదితర్పణముల నాచరించుటే పితృయజ్ఞము.

అతిథుల నభ్యాగతుల నాదరించుట మానవయజ్ఞము.

జంతువులఁ బలియిచ్చుట భూతయజ్ఞము.

ఈ యధ్వరమున తొల్లి మనరాజవరులు దేశక్షేమముకొఱకై బలులవలన నద్దేవతలఁ దృప్తిపఱుపఁ జేసిరని గ్రంథములఁ జదివియున్నాము. వెండియు, వారు మృగముల మంత్రశక్తిచేఁ జంపిరనియు నట్టి యజ్ఞములును స్వర్గభోగాదులకు మార్గదర్శకము లనియుఁ బెద్దలవలన వినియున్నాము. కాని నా కిం దెంతమాత్రమును నమ్మకము లేదు. దేవతలు విష్ణుతేజులు. దయార్ద్రహృదయులు. భూతదయాతత్పరులు. కావున వారెన్నఁడును జంతువుల బలియిచ్చుటచేఁ దృప్తి నొందరు. అట్లు తృప్తినొందుట భూతదయారహితమగు నసురపిశాచగణగుణము. కావున దేవతలతృప్తికై బలియిచ్చుట యన్న వారి కీర్తికిఁ గళంకమే. కావున జ్ఞానులగువారీయజ్ఞమును బరిత్యజింపవలెను. ప్రథమమునఁ జెప్పిన పంచసవనములును సదాచరణీయములుగాని, శక్తులగాలేదు, యథాశాస్త్రానుసరణి నాచరింపనగును. జ్ఞానయజ్ఞము వీనియం దుత్తమోత్తమము. ఏలయంటిరేని ఇందు బాహ్యోపకరణము లక్కఱలేదు. దేహాంతమున నిస్సంశయముగా ముక్తినిచ్చును.

జ్ఞానయజ్ఞమునుగూర్చి చదివినవారికిఁ బ్రతియజ్ఞమునందును కావలసిన యుపకరణములు తెల్లముగను. అందుఁ జేరనిది. *ధవిత్రము లేక, ధువిత్ర మను నుపకరణ మింకొక్కటి కలదు.

భూతయజ్ఞమునుగూర్చి యొకమాటఁ జెప్పి యీచిన్నవ్యాసమును ముగించెదను.

భూతయజ్ఞ మన జంతువులను బలియిచ్చుట యని పైభాగమునఁ దెలిపితిని. ఇది కేవలము వామమార్గులఁ బోలు కుత్సితజనుల యపార్థమని కొందఱు మహాపండితు లీ విషయమునఁ గొన్నిదినములకుఁ బూర్వము సమర్థించిరి. మానవయజ్ఞమువలెనే భూతయజ్ఞ మనఁగా జంతువుల బలియిచ్చుట కాదనియు, అతిథుల నభ్యాగతుల నాదరించినట్లే, మృగకోటిని ఆదరించుటే భూతయజ్ఞ మనియు, జిహ్వాచాపల్యముచే నా మాంసభక్షణకై మనుష్యులు కొంద ఱీయపార్థమును గొనివచ్చిరనియు దానఁ బూర్వక్రతువులకుఁ బ్రత్యేకసవనములకు దేవతాబలులకు నుపమానముఁ దెచ్చుట దోషయుక్తము, నరకప్రాప్తి యనియు వారు చెప్పిరి. ఇదంతయు కారణయుక్తముగను నమ్మకమునకు వీలుగను నున్నది. ఇట్లు వామమార్గులచే నిత్యమును ఎన్ని సద్విషయములు, దుర్విషయములుగా మార్పఁబడుట చూచుట లేదు. కావున నీయర్థమందు దీనిని మనము గైకొనినచో, దేవసాన్నిధ్యమునకు మార్గదర్శకము లగు నీపంచయజ్ఞములను నిరాటంకముగఁ జేయవచ్చును.

కావున సోదరులారా! సవనాచరణయందు జీవహింస లేకుండఁ జూడుఁడు. యథాశాస్త్రపుఁబంథను త్రొక్కుఁడు. భూతదయ యను సంఘసద్గుణమును గౌరవింపుఁడు.

* ధవిత్ర మనఁగా, నిఱ్ఱితోలుతోఁ జేసిన విసనకఱ్ఱ.

* ఒంటరి కాపుకన్నె

అధికార్ల సూర్యనారాయణరావుగారు, బి. యే., బి. యల్.

అలరి చూడుము! ఒంటరిగ నట
చెలువు మీరెడు కాపుపిల్లను
పొలము కోయుచు మధురగానము
పలుకుచున్న దదే!
నిల్వు మిచ్చట, వేగనడువుము
మెల్లగా! వరిగోయు చొక్కటె
చల్లనౌ కంఠమున నంతా
గీతమును బాడున్.
వినుము విందుగ కన్నెపాటను,
తనివి దీరగ గ్రోలి యలరుము,
వినుము, చల్లని లోయ యంతయు
పాటతో నిండెన్.
అలసి సొలసిన బాటసారులు
ఆలకింపగలేదు సుమ్మీ
చెలియగానము మించు తీయని
పులుగుపాటలను.
వన్నెగులుకువసంతకోయిల
నెన్నడును నాలించి యెరుగము
కన్నెపాటను బోలె ముదమిడు
గాన మొలికింపన్.
ఏరి గూరిచి పాట పాడును
యెరుగువా రెవ్వరును లేరే?
మురువు గులికెడి ముద్దు గొంతున
ముచ్చటగ బాడున్.
చిన్నకాలపుచింత లెన్నునొ?
మున్నుజరిగినపోరు లెన్నునో?
వన్నెదొరగినపూర్వగాథల
వరుస లెన్నునొకో?

దినదినము సహజముగ బరగుచు
మునుపుజరిగిన ముందురాగల
వనటతెరగులో కష్టనష్టపు
అనుభవములోకో?
వేనిగూరిచి పాటపాడెను?
వేనిగతులు పవిత్రమాయెను?
అటులె బాలిక పాడె పాటకు
అంతు లేనటులు!
అంతు లేనటు లామె పాడెను
సంతసంబున వరిగోయుచు
నెంతొ ముదమున వినుచు నిలచితి
నట్టె ప్రతిమవలెన్.
సాటియెరుగని మధురిమము గల
మేటిగానము నాటె నాత్మను,
పాటలాధరిపాట వీనుల
సోకకుండినను!

జ్ఞానోదయము

కనులు కలకదేరంగ దర్పణమునందు
మురువుగులుకెడి ముఖబింబ మరసినాడ
కాంచినాడను పర్వతాగ్రమును వీడి
నవనవవసంతశోభితానందవనము
మంచుతెరలు వీడగ బరికించినాడ
మహితతేజముగల భానుమండలంబు
తనువు బంధించు లోకసూత్రములు సడల
పోల్చుకొనినాడ విశ్వేశు పుణ్యమూర్తి
తలపుల కఠోరరోషంబు తొలగిపోవ
చెలియరో! నీదుహృదయంబు తెలిసినాడ!

* వర్డ్స్వర్తుకవిరచితమగు The Solitary Reaper అను కావ్యమునకు తెనుగు.

వైద్యగ్రంథములు

(ఒక భిషగ్వరుఁడు)

పూర్వకాలమున మనదేశమున వైద్యవృత్తి మిక్కిలి ఉచ్ఛస్థితియం దుండెడిది. రాజులు వైద్యులను సన్మానించుచుండిరి. అగ్రహారాదుల నిచ్చి గౌరవించుచుండిరి. దానికి తగినట్లు వైద్యులుగూడ గొప్ప ప్రతిభతో వారికార్యములందు నిపుణులయి గౌరవమును సంపాదించుచు రాజులకు "ప్రాణాచార్యులు" గ నుండిరి. పూర్వపురాజులు వైద్యుల నెట్లు గౌరవించినదియు, వారు గౌరవార్హములగు పనులనేమేమి చేసినదియు, కొన్ని చారిత్రకవిషయములనుండి మనము గ్రహింపవచ్చును. అట్టివిషయములను చెప్పు రెండుశాసనాదులను కీర్తిశేషులయిన గోపాలాచార్యులుగారు "శ్రీధన్వంతరి" పత్రికయందు నిదివఱకు ప్రకటించియున్నారు. అవి రెండును ప్రసిద్ధములే; ఆశాసనములు పరహితాచార్యున కిచ్చిన అగ్రహారదానాదులను దెలుపుచున్నవి. ఆశాసనములు రెండునుగాక శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు రచించిన "శృంగారశ్రీనాథ" మను గ్రంథమునందు మఱి రెండుశాసనములు ప్రకటించినారు. ఈశాసనములు రెండును రెడ్డిరాజుల కాలమునాటివి. మొదటిశాసనమున రెడ్డిరాజులలో ప్రఖ్యాతుడగు పెదకోమటివేమారెడ్డి క్రీ 1440లో పరహితాచార్యునిపుత్రులును, భూలోకధన్వంతరియు నగు భాస్కరార్యునకును, రెండవశాసనమున భాస్కరార్యుని పౌత్రుడగు సింగనార్యునకును, పొన్నుపల్లి యను నగ్రహారము దానమిచ్చినట్లు చెప్పబడియున్నది.

పరహితాచార్యు డను వైద్యవరుఁడు, కప్పను మ్రింగుటచే, దానియెముకలు గ్రుచ్చుకొని, బాధపడుచున్న పామునకు చికిత్సచేసి బ్రతికించినాడట! ఇట్లు చేయుటచేత "పరహిత" యను నది అన్వర్థనామముగా గూడ నేర్పడియుండును. అది మొదలుకొని వారివంశము పరహితవంశమని పిలువబడుచుండవచ్చును. పరహితాచార్యునిపుత్రునకు భూలోకధన్వంతరి యను బిరుదుగూడ నుండిన ట్లున్నది. శాసనమునం దిట్లు కలదు:—

"…………మండూకశల్యవ్యథితసర్పప్రాణాభిరక్షణాత్, ఆసేదుషాం పండితానాం కులే పరహితాభిధామ్।
…………భూలోకధన్వంతరయే సతః పరహితస్యచ, పుత్రాయ భాస్కరార్యాయ పండితేంద్రాయ ధీమతే…"

ఈపరహితవంశమువారు అంతటిగొప్పవారయి, గొప్పకార్యములు చేసి, రాజులచే సన్మానింపబడుటయేగాక వారికీర్తి శాశ్వతముగ నెలకొనునట్లు కొన్ని ఆయుర్వేదవైద్యగ్రంథముల గూడ రచించియుండవలయును. శ్రీ చెన్నపురి ఆయుర్వేదకలాశాల పుస్తకభాండాగారమందు "పరహితసంహిత" యను ఆయుర్వేదవైద్యగ్రంథ మొకటి గలదు. ఈగ్రంథ మిదివఱ కెచ్చటను దొరకలేదు. ఇట్టిపేరుగల పుస్తకమున్నట్లు ఉత్తరదేశపు కవిరాజులు కొందఱు వ్రాసిరేగాని దానియాకరము దెలుపలేదు. ఆయుర్వేదకలాశాలయందున్న గ్రంథముగూడ సమగ్రముగ లేదు. రెండవయధ్యాయము నుండియు యెన్మిదియధ్యాయములతో సంపూర్తినొందినది. మొదటి గ్రంథభాగము కొంత దొరకలేదు. చివరభాగముకూడ కొంత లోపించినట్లున్నది. కౌమారభృత్యము మొదలుగా గలిగి, శల్యతంత్రము, అగదతంత్రము, గ్రహచికిత్స, యిందు విపులముగ వివరింపబడియున్నవి. చివరభాగమున కొన్ని రసాయన, వాజీకరణయోగములు కలవు. కొన్నియధ్యాయాంతములయందు "ఇతిశ్రీనాథపండితస్యకృతౌ పరహితసంహితాయాం…………"అని గద్య కలదు. ఇంతకంటె గ్రంథమునం దెచ్చటనుగూడ గ్రంథకర్తవంశాదిప్రశంస గానరాదు. గ్రంథారంభముగాని, చివరభాగముగాని దొరకినయెడల దానినుండి యేమైన కొంత బయల్పడవచ్చును.

ఈ శ్రీనాథపండితుడు పయిన పేర్కొన్న పరహిత వంశములోని పండితుడే కావలయును. పరహితవంశ్యులు తెలుగురాజులగు రెడ్డిరాజులచే గౌరవింపబడియుండుట చేత వీరు ఆంధ్రులుగానే భావింపఁబడవలసియున్నారు. వీ రాంధ్రులు గానిచో తెలుగుదేశమున నుండి తెలుగు రాజులచే సన్మానింపఁబడి అగ్రహారాదుల గైకొనుట సంభవించియుండ నేరదు.

ఈ పరహితసంహిత గూడ, నేతద్వంశ్యులగు పండితులచేత నేరచింపఁబడినది గావలయును లేనిచో గ్రంథముల కానామ మిడుట సంభవింపదుగదా! విషయపరిచయమునకయి అచ్చటచ్చట కొంత గ్రంథభాగము నీక్రింద జూపెదను:—

స్తన్యపానవిచారమ్:—

మాతురేవ పిబేత్ స్తన్యం తద్ధ్యలం దేహవృద్ధయే;
స్తన్యాభావేన సచ్ఛాగం గవ్యం వా తద్గుణం పిబేత్.

వ్రణరక్షణే క్రిమిదోషః:—

అరక్షయా వ్రణే యస్మిన్ మక్షికా నిక్షిపేత్ క్రిమీన్ తే భక్షయంతః కుర్వంతి రుజాశోఫాస్రస్రంసనాన్.
సురసాది ప్రయుంజీత తత్ర ధావనపూరణే; సప్తపర్ణకరంజార్క నింబరాజాదనత్వచః

గర్భస్రంసనలక్షణమ్:—

వస్తౌ పార్శ్వద్వయే శ్రోణ్యాం జఠరే త్వర్థ వేదనాః; పరివృత్తిశ్రమో నాభిశూలం హృదయసీదనమ్;
పాండుత్వం చేతి గర్భస్య స్రంసమానస్య లక్షణమ్"

తచ్చికిత్సా:—

గర్భే నిపతితే తీక్ష్ణం మద్యం సామర్థ్యతః పిబేత్;
గర్భకోశవిశుద్ధ్యర్థ మార్తిస్మ విస్మరణాయ చ.

ఉన్మాదనిర్వచనము:—

ఉన్మాదో నామ మనసా దోషై రున్మార్గగై ర్మదః;
సదోషః సన్నిపాతాది విషభూతసముద్భవః. విరుద్ధ దుష్టాశుచిభోజనాని ప్రధర్షణాద్దేవగురు ద్విజానామ్; ఉన్మాదహేతు ర్భయహర్షభూతో మనోవిఘాతో విషమాశ్చ చేష్టాః.

శుక్లక్షయే కారణాని:—

శుక్లంతు చింతావ్యాయామవ్యాధిభిః కర్మకర్శనాత్; క్షయం గచ్ఛ త్యనశనాత్ స్త్రీణాం చాతినిషేవణాత్.

శుక్లక్షయా ద్భయా చ్ఛోకాత్ అవిస్రంభాదసేవనాత్; అతిహర్షా దతిస్థౌల్యా త్కాలోపచయతః స్త్రియాః.

ఇంకను చూపఁదగినమంచిపట్లు చికిత్సాభాగమున గలవుగాని, విస్తరమగునని విరమించినాను.

ఈ గ్రంథముగాక, సంస్కృతమునను, తెలుఁగునను మఱికొన్ని వైద్యగ్రంథములు గలవు. అందు కొన్ని అపూర్వములయినవి గూడ నున్నవి. వాటినన్నిటిని గూర్చి యిచ్చట విస్తరించిచెప్పుటకు స్థలము లేదు. కొన్నిటినామములుమాత్ర ముదాహరించెదను. కాశ్యపసంహిత, ఆయుర్వేదసూత్రములు, ద్రవ్యరత్నావళి, ఆనందకందము, కల్యాణకారకము, చారుచర్య, ఏకాక్షరనిఘంటు, కార్మణము, వీరభట్టీయము, వైద్యభేషజతర్కము ఇత్యాదులు.

సంస్కృతగ్రంథములుగాక తెలుఁగుగ్రంథములు గూడ చాలగలవు. ఎక్కువగా పద్యరూపమున నున్నవి. త్రిదోషములగూర్చి తెలుపు గ్రంథములు తెలుఁగున లేవు. నిదానవిషయములు అష్టస్థానపరీక్షనుగూర్చి యుండునే గాని, పంచలక్షణనిదానమునుగూర్చి తెలుపు గ్రంథములు లేవు. తెలుగున ఆయుర్వేదవాఙ్మయము పూర్తి నొందించుటకయి, చికిత్సాభాగములే గాక, శాస్త్రచర్చకుఁ బూనుకొని, త్రిదోషసిద్ధాంతమును విపులముగా జర్చించుకొన్ని పుస్తకములు వచనరూపమున బయల్వెడలవలసియున్నవి. కలాశాలయందు గ్రంథముల నన్నింటిని గూర్చి వేఱొకపుడు వ్రాయదలచి యింతటితో నీవ్యాసమును ముగించుచున్నాను.

కాలధిక్కృతి

నోరి నరసింహశాస్త్రి బి. ఏ.

సాహితీ సమితి సభ్యుడు

మహాతీతము నీమహత్త్వము త్వదీయోదాత్తరూపమ్ము న
మ్మోహం బందగ జేయు జూచునెడ సంపూర్ణమ్ముగా, మాదు శో
భాహీనాత్ముల యల్పశక్తియె మమున్ భావించి కాపాడ లే
దా హింసింపవె కాలమా! భయదమౌ స్థైర్యప్రతాపప్రభన్.

నీయాజ్ఞన్ శిరసావహింత్రనిశమున్ విశ్వంభరాభారధౌ
రేయప్రాభవశాలు లెల్ల నృపులున్ లీలన్ మహేంద్రాదులన్
మాయం జేసి విచిత్రముం గనదు నిన్వర్ణింపగా వేర నే
లా యాస్సృష్టి విధాతయేని భవదీయాజ్ఞానుసంవర్తిగా!

ఈవేళన్ జనసంకులం బవిరతస్వేచ్ఛామధూపాత్త మో
హావేశంబున సల్పుచుండెడి సమీకారంభముల్ నృత్తలీ
లావాద్యధ్వనిసంతతుల్ చెలగు నేడన్ విందు వచ్చోట రే
పే విస్రబ్ధ విలాసనృత్యముల ఘోషింపన్ పిశాచాంగనల్.

నీ కాఠిన్యము నీస్వభావమువలె న్నిస్సీమమై భేదచిం
తాకార్యక్రమబుద్ధి బూనదు, సదా నైశ్చల్యసంశోభి యై
లోకక్షేమవిపక్షశిక్షణ మెటుల్ రూపించు నారీతి న
స్తోకశ్రీకరమూర్తులౌ బుధజనుల్ శోషింపగా గాంచెడిన్.

ఫుల్లంబై మృదుపత్రమై సుమధురామోదంబునై చిత్రవ
ర్ణోల్లంఘీకృతశక్రచాప మయి పొల్చుం బుష్పరాజం బక
స్మాల్లభ్యం బయినంత దాని సొబగున్ శ్లాఘించు మాత్రంబు లో
నొల్లంబోయి యపాత్తకాంతి యగు నీయుద్యత్ప్రభావంబునన్.

నీదుశ్శక్తి తిరస్కరించు తమితో స్నేహాతురుల్ రాగజో
న్మాదోద్రేకత గౌగిలించుచును ప్రేమన్ ముద్దులం గొంచు, న
మ్మోదాశ్రుల్ జడివార బూన ప్రతినల్, మోచించు గౌగిళ్లు, పెం
పేదున్ చుంబన, లింకు నశ్రులు, పతిజ్ఞేచ్ఛల్ మరుద్రూపమా!

ఏమాత్రంబు భవత్ప్రతాపమహిమం బిచ్ఛావిధిం గాంచగా
లేమిం గాదు మదీయజృంభణము, స్వల్పీయంబు నాశక్తి యౌ,
నామాటల్ శమియించుగా కనిలసంచారంబులం, దింతలో
నేమాయెన్ హృదయంబు నిండిన [illegible] [illegible]?

రసము - రసాయనము

కామఋషి – మృత్యుంజయవర్మ గారు

ఆయుర్వేదవిజ్ఞానమున రసతంత్రములు ముఖ్యముగాఁ బరిశోధనీయములు. అన్నిశాస్త్రములకంటె రసశాస్త్రవిషయిక చర్చ వచ్చినప్పు డెంత తెలివిగలవానికైన తెలిసితెలియనివిషయములు వేనవేలు గలవు. గనుక రసశాస్త్రకోవిదులు నాయీసాహసమునకు క్షమించి లోపములను సవరింపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను. దక్షిణదేశమున రసమును విరివిగా వాడుదురు. కాని యీపద్ధతు లగస్త్యసాంప్రదాయప్రసిద్ధములై యున్నవి. ఆంధ్రదేశమున నాయుర్వేదగ్రంథములు టీకాతాత్పర్యసహిత మాంధ్రలిపియందు ముద్రింపఁబడని లోపముచేతను, ఆంధ్రవైద్యులలో నూటికి తొంబదిమందికి సంస్కృతభాషాపరిజ్ఞానము లేకపోవుటచేతను, ఆంధ్రవైద్యులకు చికిత్సాసామర్థ్యము క్షీణింపఁ జొచ్చినది. వంగపాంచాలాద్యుత్తరదేశములయందును, బొంబాయి, పూనా మొదలగు పశ్చిమప్రాంతములయందును నాగరలిపియందు రసార్ణవాది రసతంత్రములు చరకసుశ్రుతాద్యాయుర్వేదగ్రంథములును ముద్రింపఁబడుటచేత నాయాప్రాంతములయం దాయుర్వేద మభివృద్ధి నొందుచున్నది. ఆంధ్రదేశమున గ్రంథసహాయము లేకనో రససంస్కారములు తెలియకనో, కష్టమని యుపేక్షించుటవలననో, అసంస్కారాసిద్ధమైనదోషయుక్తరసమును బ్రయోగించుటవలన ననేకవిఘ్నముల నోరుపట్టి, కీర్తి సడిపోయి, తాపమోహమూర్ఛామరణములకు రోగులు లోనగుచుండుటచే నాంధ్రలోకము రసముయొక్క పేరు విన్నంతమాత్రముననే భయపడుచున్నది. శాస్త్రీయసంస్కారములచేత దోషరహితము చేయఁబడినవిషము లమృతప్రాయము లగును. రసము ద్రవరూపమైన లోహమై యున్నది. సృష్టిలో మొదట స్వర్ణాదిసర్వలోహములు ద్రవరూపముగా నుండి రానురాను ఘనీభవించినవి. అట్లే భూగర్భశీతోష్ణపరిస్థితుల ననుసరించి రసము కూడ ఘనీభవించి రజితమువంటిలోహ మగును. ఆకాలము మనము చూడనిది. అయినను, ఓషధి కట్టు, గ్రాసములవలన రసమును ఘనీభవింపఁజేయవచ్చును. అట్లు ఘనీభవించినది రసలోహ మని పేర్కొనంబడును. రసమును లోహరూపముగా మార్చుటకు ముందుగా నితరలోహమిశ్రమము కాకుండ శుద్ధిచేసికొనవలయును. రసమును వెల్లుల్లితో నూరి యొకకుండలో నుంచి పైన నొకకుండ బోర్లించి గాఢముగా చీరమన్ను లిచ్చి యాతనివెనుక మూడుయామములు క్రమాగ్నులచే వండగా నాగవంగాదిలోహపిష్టమును గ్రింద విడిచి నిర్దోషమైన రసము పైకుండకు లేచి పట్టుకొనును. అట్టి స్వచ్ఛమైన రసమును జాగ్రత్తగా దీసి నిమ్మకాయరసమునఁగాని కాంజికమునఁగాని కడిగి చిక్కని గుడ్డలో వేసి యేడుపర్యాయములు పిండఁగా పలచఁదనము, చురుకు గలరసము వెలువడును. ఇది యష్టసంస్కారములు చేసిన శుద్ధరసమువలె యోగములఁ జేర్పందగును. ఇట్లే యూర్ధ్వపాతనయంత్రసహాయమువలన నింగిలీకసౌవీరములనుండి తీయఁబడినరసమును యోగములం జేర్పఁదగును. ఇట్లు సంస్కరింపఁబడిన శుద్ధరసము నొకమూసలో వేసి కోష్ఠియంత్రమందుంచి స్వల్పాగ్నిమీఁద పెద్దయెలుకచెవియాకురసమును పైన పోయుచుండఁగా రసము ఘనీభవించి రసలోహ మగును. దాని నెన్ని పర్యాయములు కరఁగించినను స్వర్ణాదిలోహములవలె మరల మరల నది కరఁగుచుండును. ఇది మూలికాబద్ధమగు రసలోహము. పెద్దయెలుకచెవియాకును సంస్కృతమున 'బృహదాఖుకర్ణి' యని పిలువంబడును. నిఘంటురత్నాకరమున "రసబంధకరీ నేత్ర్యా రసాయన్యగ్నిశూలనుత్ । జ్వరం కృమీన్ ప్రమేహాంచాఖువిషంచైవ వినాశయేత్." అని చెప్పఁబడినది. ఇది చిన్నయెలుకచెవివలెనె యుండును. కాని ఆకు లంతకంటె పెద్దవిగాను ఆకు అడుగున బూడిద చల్లినట్లును, యాకున కడుగున తొడిమ కలిగి యాకుయందున మృదువైన నూఁగుముండ్లు కలిగియు నుండును. చిన్నయెలుకచెవివలెనె తీఁగె ప్రాఁకును. దీనిని హిందీభాషలో 'బడామూసాకానీ' యనియు, వంగభాషలో 'ఉన్దురకానీపానా' యనియు, మహారాష్ట్రభాషలో 'ఉందిరకానీభోపనీ' యనియు గుజరాతిభాషలో 'ఉందరకనీ' యనియు ఫారసీభాషలో 'సబెర్' అనియు, అరబ్బీభాషలో 'అజానుల్ ఫార్' అనియు, యుత్కలభాషలో 'శరదమ్' అనియు లాటిన్ భాషలో ఆయీపోమియా రేనిఫోర్మిస్ అనియు వాడుదురు. రసము మూలికాబద్ధము చేయఁబడినట్లే తామ్రాదిబద్ధము చేయంబడును గాని యీ రసలోహము మిశ్రమరూప మగుటచే నప్రశస్తము. ఇట్లు చేయఁబడిన రసలోహమువలన కాయసిద్ధి, యమరత్వము మొదలగు దివ్యగుణములు కలుగునని రసతంత్రములయందు వర్ణింపఁబడినది. రసము లోహరూపమైనచో నద్దానివలన దేహము లోహరూపముగా నగునని రసతాంత్రికుల నిశ్చయము. ఇట్టి రసలోహసేవ చేసి జరామరణవర్జితులై వేనవేలు పూర్వఋషులు జీవన్ముక్తిని బొందినట్లు రసేశ్వరసిద్ధాంత రసేశ్వరదర్శనములు సర్వరసతంత్రములు ఘోషించుచున్నవి. "రసస్య మనసశ్చైవ చంచలత్వం స్వభావతః; రసబంధో మనోబంధః కిన్న సిద్ధ్యతి భూతలే" స్వభావముచేత రసమనోధర్మములు చంచలమైనవి. రసబంధ మనోబంధములు సిద్ధించునెడల జీవన్ముక్తిని బొందఁగలఁడని భావము. రసమనోబంధములవలన చిరకాలజీవులై యారోగ్యవంతులై యాధివ్యాధులు లేక యనేకజన్మములలో సాధింపందగినమోక్షము నీజన్మముననే సాధింపవచ్చునని రసేంద్రమతసిద్ధాంతమై యున్నది. "రసశ్చ పవన శ్చేతి కర్మయోగో ద్విధా మతః" రసబంధము [illegible]

విరోధము ఈ రెండును జ్ఞానప్రదములైన కర్మయోగము లని రసేంద్ర చింతామణి యందు శ్రీరామచంద్రగుహులను రసశాస్త్రవేత్తచే వర్ణింపఁబడినది. ఇట్టి రసలోహము లోహరూపముగా నుండుటవలన సేవించునప్పుడు సమగ్రజీర్ణము కానేరదు. అట్టిలోహమును స్వర్ణాది లోహములవలెనే మాఱక ప్రసిద్ధములగు మూలికలచే భేదించి భస్మము లేక సిందూరములుగా మార్చి సేవించి యాయురారోగ్యములను బొందెదరు. అవియే రసాయనములు. "యజ్జరావ్యాధివిధ్వంసభేషజం తద్రసాయనమ్." ఏది ముదిమిని వ్యాధిని నిర్మూలము చేయునో యది రసాయనము. పరిశుద్ధమగు రసమునకు సమగంధకము చేర్చి కజ్జలీకరించిన నల్లనికాటుకవంటి చూర్ణ మగును. దానిని పైశిప్రత్తిపువ్వుల రసమున మర్దించి చిన్నచిన్నమాత్రలు గావించి శాయాసమ్కముఁ జేసి గాజుకుప్పెలో వేసి వాలుకాయంత్రసహాయమున నాలుగుయామములు క్రమాగ్నులచే వంటగా రసము గంధకజారితమై సిందూరమగును.

దీనిని సమసిందూర మందురు. పైప్రకారమే రసమునకు రెండురెట్లు, మూడురెట్లు, నాలురెట్లు గంధకము చేర్పఁబడి పాకసిద్ధములైన సిందూరములకు క్రమముగా ద్విగుణసిందూరము, త్రిపాకసిందూరము, షడ్గుణసిందూరము అని వ్యవహరింతురు. ఇట్లు గంధకజారితములైన రససిందూరములే రసాయనము లగుచున్నవి. గ్రాసవిధానము ననుసరించి యిందు స్వర్ణాదులు రత్నాదులు చేర్పఁబడి దివ్యరసాయనము లగుచున్నవి. స్వర్ణమున కెనిమిదిరెట్లు రసము రసమునకు రెట్టింపు గంధకము కజ్జలీకరించి పూర్వోక్తప్రకారము వండఁగా సిద్ధమగు రసాయనమునకు పూర్ణచంద్రోదయ మని ప్రసిద్ధము. ఇందు రసమునకు మూడురెట్లుగంధకము చేర్పబడినప్పుడు మకరధ్వజమను రసాయనమగుచున్నది. ఇందు పూర్వభాగానుక్రమణికగా మరలమరల గంధకమును జేర్చి వండినయెడల గుణోత్కర్ష కలిగి ద్విపాకత్రిపాకాది చంద్రోదయమకరధ్వజము లను దివ్యరసాయనము లగుచున్నవి. అందలి లోహములు రసగంధకహతములై దేహమందు సమగ్రజీర్ణభావమును బొందగలభస్మము లగును. ఇట్లే స్వర్ణపుష్పరసాయనము, స్వర్ణరసాయనము, కాంతవల్లభరసము, మేహవంగరాజీయము, మొదలగు ననేక రసాయనములు ప్రసిద్ధములై యున్నవి. రసము గనిలోఁ బుట్టును. గనులనుండి యీవలకు తీయునప్పుడు నాగవంగములందు కలిపి సహజచాంచల్యమును తగ్గించి బరువు గలదానిగాఁ జేయుదురు. ఇట్టిరసమునందు నాగవంగాదిద్వాదశదోషము లున్న వని రసశాస్త్రవిశారదుల వలనఁ జెప్పఁబడినది. కనుక "అతో దోషనివృత్త్యర్థం రసశోధ్యః ప్రయత్నతః, శోధితో రసరాజస్తు సుధాతుల్యఫలప్రదః, దోషహీనో యదా సూత స్తదా మృత్యుజరాపహః, సాక్షా దమృత మ ప్యేవ దోషయుక్తో రసో విషమ్." ఇట్లాయుర్వేదప్రకాశ మను రసతంత్రమున రసమాధవునిచే వర్ణింపఁబడినది. కనుక దోషవినాశనమునకు- "అష్టాదశైవ సంస్కారా ఊనవింశతికాశ్చచిత్, సంప్రోక్తా రసరాజస్య వసుసంఖ్యాః క్వచి న్మతాః." అనునభిప్రాయభేదముల ననుసరించి పదునెనిమిదియు, పందొమ్మిదియు, ఎనిమిదియు, సంస్కారము లెవరియిష్టానుసారము వారు చేయందగును. ఈమూడువిధములు కూడ రసతాంత్రికు లంగీకరించియున్నారు. కనుక నాక్షేపణ చేయందగినది కాదు. 1 స్వేదనమువలన తీవ్రత్వము, 2 మర్దనమువలన సమలత్వమును, 3 చారణమువలన బలకరణమును, 4 జారణమువలన బంధనంబును, 5 ద్రావణమువలన నేకత్వమును, 6 రంజనమువలన రక్తత్వమును, 7 సారణమువలన వ్యాపిత్వమును, 8 క్రామణమువలన క్రామిత్వమును, సిద్ధించును. 1 స్వేదనము, 2 మర్దనము, 3 మూర్ఛనము, 4 ఉత్థాపనము, 5 పాతనము, 6 బోధనము, 7 నియమనము, 8 సందీపనము, అనునవి యష్టసంస్కారములు. 1 అనువాసన, 2 గగనాది గ్రాస, 3 చారణ, 4 గర్భద్రుతి, 5 బాహ్యద్రుతి, 6 యోగజారణ, 7 రంజన, 8 సారణ, 9 క్రామణ, 10 వేధన, 11 భక్షణములని పదునొకండును పూర్వోక్తములగుసంస్కారము లెనిమిదియు కలిపిన పందొమ్మిది సంస్కారము లైనవి. ఈ ఊనవింశతిసంస్కారములు రససిద్ధికొఱకు రసకోవిదులు వచించిరి. అందు స్వేదనాదిదీపనాంతములవఱకుఁ గల యెనిమిదిసంస్కారములు దేహసిద్ధికొఱ కేర్పడినవి. "ఇ త్యష్టౌ సూతసంస్కారాః సమా ద్రవ్యే రసాయనే, శేషా ద్రవ్యోపయోగిత్వా న్న తే వైద్యోపయోగినః." అని వాగ్భటమున వచింపఁబడినది. ఇందులో నష్టపాతన తిర్యక్పాతనము లను రెండువిశేషసంస్కారము లనుగూడఁ జేయుదురు. ఈ రససంస్కారము లెట్లు చేయవలసునో యాక్రమములు గ్రంథవిస్తరభయంబున వివరింపంబడుచున్నవి. సర్వరోగనివృత్తికొఱకు స్వేదనాదిదీపనాంతరములవఱకు నెనిమిది సంస్కారములు చాలు ననియు నంతపరిశుద్ధమైన రసమునకైన గంధకజారణ మావశ్యకమనియు శుద్ధమైనను గంధకజారితము కానిరసము యోగములఁ జేర్పం దగదనియు, మృతామృతరసములు పాకావలేహగుళికాచూర్ణాదులయందు గంధకజీర్ణమై కాని స్వర్ణాదిధాతుజీర్ణమై కాని రసాయనము లగుచున్నవనియు, అట్టిగంధకజీర్ణితమైనరసమునకు రసోపరససాధారణరసములు, ధాతూపధాతువులు, రత్నోపరత్నములు, విషోపవిషములు శుద్ధమైనవి చేర్చి నవరత్నచింతామణి, నవలోహచింతామణి, త్రైలోక్య చింతామణి, మహారాజమృగాంకము మొదలగు ననేకరసరసాయనములు కల్పించి దేహబలానుగుణ్యముగా సేవింపం జేసి సర్వరోగముల నిర్మూలన మొనర్పఁదగుననియు "సమే గంధేతు రోగఘ్న" అనున్యాయముచేత గంధకమిశ్రమము కానిరసము రోగహరణసమర్థము కానేరదనియు రసాయనగుణోత్కర్షకొఱకు గంధకజారణానంతరము హేమాభ్రకాది సత్వసమ్మేళనము చేసి మారణవిధిచే హతము గావించి యద్దానిని శ్వేత్రీకరణపూర్వకముగా యుక్తానుపానభేదములచే రోగానుగుణ్యపథ్యయోగములు కల్పించి మండలము లేక ఆఱుమాసములు, సంవత్సరము, లేక యావజ్జీవము లేక యవకాశము వెంబడిని పౌనఃపున్యముగా సేవింపందగు ననియు, రసమాధవునిచే వచింపఁబడియెను. అందు మూర్ఛనమునుగుఱించి నిర్గంధసగంధమూర్ఛనములని రెండువిధములు వర్ణింపఁబడినవి. విషాద్యోషధీసమ్మేళనమువలన రసము నిర్గంధమూర్ఛనము చేయఁబడును. ఇందు గంధకసంపర్కము లేదు. ఇది

పరమయోగులసమ్మతమనియు పారాంతరభేదముచే పామరరోగిసమ్మతమనియు వర్ణింపఁబడినది. ఇఁక సగంధమూర్ఛనమున గంధకము రసమునకు చేర్పఁబడును అని బహిర్ధూమాంతర్ధూమనిర్ధూమములని మూఁడు విధంబులు. ఇట్లు మూఁడైనప్పటికి 1 గంధపిష్టి 2 గంధబద్ధ 3 గంధజీర్ణ 4 సగంధకజ్జలి 5 ధాతుపిష్టి అని యైదువిధములు. మూర్ఛనమునకు శబ్దములు కొంచెము మర్థాంతరములు గలవి. కాచకూపి, కాచసంపుట, స్వర్ణయంత్రములచేత నాలుగేట్లు గంధకమునకు సంబద్ధమై ధూమావేశనములచే బద్ధముచేయుటవలన రసాయనము లగుచున్నవి.

బద్ధ మనఁగా స్వాభావికద్రవత్వమును క్రమాగ్నిభేదముచేత ఘనీభూతముగాఁ గాని, భస్మరూపముగాఁగాని చేయుట. శుద్ధరసమునకు లవణమిశ్రమము గావించి యూర్ధ్వపాతనయంత్రమున క్రమముగ్నులచే వండిన యంపరసము పైకుండను భస్మీకరించి పుష్పవలె యంటుకొనును. ఇందు గంధకసంపర్కము లేదు. ఇట్లే నాలుగైదు సార్లు లవణమిశ్రమముచేసి వండిన నిర్దుష్టమైనభస్మ మగును. ఇట్టియస భస్మమునకు గంధకమిశ్రమము చేసి విధిప్రకారము సేవించిన సర్వరోగములను బోఁగొట్టును. దీనినే కుమాయని యునానీవైద్యులచే పిలువఁబడును కాని కొందఱు ద్రాక్ష, తాటిబెల్లము మొదలుపెట్టి గంధకమిశ్రమము గావించెదనే వాడుదురు. కాని యది శాస్త్రీయము కాదు. ఇంగిలీకము సౌవీరము అనునవి రసమయములే. రసగంధకములు పాషాణాదిద్రవ్యముల చేర్చి వండి చేయుదురు. ఇందు రసము నూర్ధ్వపాతనయంత్రసహాయమువలనఁ గాని యధఃపాతనయంత్రసహాయమువలనఁ గాని తీయవచ్చును. అట్టిరస మష్టసంస్కారములచే శుద్ధమైన రసమునకు తుల్యముగా నుండును. కాని యింగిలీకరసమున వంగత్వదోష మున్నదని కొంద ఱనుమానించుచున్నారు. ఇంగిలీకములో నున్నప్పుడే గాని యింగిలీకమునుండి తీయఁబడిన రసమునకు వంగత్వదోషము లేదని రసవిజ్ఞులయభిప్రాయమై యున్నది. కాలానుగతముగా రసతంత్రవిజ్ఞాన మభివృద్ధినొందినకొలఁది నిపుణుల రసశోధకుల రసపరిశోధనలవలన, శ్వేతాభ్రకము సీసాంజన రసాంజనాద్యంజనపంచకము, కృష్ణాభ్రకము, రాజావర్తమణి, శిలోద్భవరత్నములు తాళకము మృదారు చిన్ని మొదలగు కొన్ని ఖనిజములు రసగర్భితములై యున్నవని యనుమానించి వానివానినుండి ప్రత్యేకప్రత్యేకముగ నధఃపాతనయంత్రసహాయమువలన రసమును వేఱుచేయుటకు ప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. వానివాని పర్యవసానములు, మార్గములు నాచే వ్రాయఁబడుచున్న రసతంత్రవిజ్ఞాన మను రసగ్రంథమున విరళముగా నుదాహరింపఁబడును. కనుక గ్రంథవిస్తరభయంబున నిందు నింతటితో విరమింపఁబడెను. రసేంద్రచింతామణి యను రసశాస్త్రమున రససిద్ధాంతప్రకరణమున "మూర్ఛితో హరతే వ్యాధిం మృతో! జీవయతి స్వయం, బద్ధః ఖేచరతాం కుర్యాద్రసో వాయుశ్చ భైరవిః." మూర్ఛను బొందినరసము వ్యాధిని కుదుర్చును. మృతమైనరసము రోగిని బ్రతికించును. బద్ధమైనరసమువలన ఖేచరత్వాది సిద్ధులు గలుగును. అవియు దేహదార్ఢ్యము తగ్గవలయునన్న వెంట్రుకలు నరయువలయునన్న, రసభస్మమందు బుద్ధి యేలాగు పుట్టును? అనఁగా రసభస్మసేవవలన దేహదార్ఢ్యము దృఢపడునని భావము. ఎంతవరకు రసమును సేవింపఁడో యంతవఱకు రోగవిముక్తి యేలాగుకలుగును? ఈశరీరము ఏలాగున ధరింపఁబడును? అని వర్ణింపఁబడినది. లోకము రసమువలన ననేకప్రత్యవాయములు గలుగు నని పొరపాటు పడుచున్నది. సంస్కారరహితమైన యశుద్ధరసమువలన ప్రత్యవాయములు కలుగును గాని సంస్కారసహితమైనట్టియు నిర్దోషమైనట్టియు పవిత్రమయినట్టియు రసమువలన నట్టిప్రత్యవాయము కలుగక జరామరణవర్జితమైన కాయసిద్ధిని కలుగఁజేసి యాయురారోగ్యములను వృద్ధిచేయును. ఈ రసవిద్య శ్రేష్ఠమైనదియు, భుక్తిముక్తుల నిచ్చునదియు, దుర్లభమైనదియుఁ గనుక ప్రాజ్ఞానసంపన్నుఁ లైనప్పటికి నెవరు సంస్కారరహితమైనట్టియు పవిత్రమైనట్టియు శుద్ధరసమును నిందింతురో వారు పాపాత్ములనియు రసనింద చేసినవారితో సంభాషణమును స్పర్శయును చేయరాదనియు రసేంద్రచింతామణియందు శాసింపఁబడెను. అనఁగా నిర్దోషమైనపదార్థమును గుఱించి యపవాదములు కల్పించి వృథా నిందచేయరాదని యభిప్రాయము. శాస్త్రీయముగా వ్యక్తమైన రసేంద్రలక్షణము "అంతరే రక్తతేజాః బహిస్ఫురశ్చ భ్రావస్థాయీ స్థిరో ధూమః; హేమాదిధాతుభోక్తా తత్ప్రవర్తా, స్యాన్మృత్తోపసూత్సేః." అనియు, "అ తే జా అ గు రు స్వభ్రోశోహాహా సంవళశిరసః; యదానాంతర్గతే వహ్నౌ నోర్ధ్వం గచ్ఛేత్ తదా మృతః." రసము ద్రవరహితమును, తేజోరహితంబును, అగ్నియందు స్థిరముగా నిలుచునదియు, తెల్లనివర్ణము కలదియు, అగ్నియందు వైచిన నెగరకుండునదియు స్వర్ణాదిధాతువులను గ్రసింపఁగలదియు, లోహాదులను భేదింపనదియు, చాంచల్యము లేనిదియు, అగ్నిసంస్కారమువలన యూర్ధ్వగామిగాక నిలుచునదియు మృతరసేంద్రమని తెలిసికొనవలయు నని రసమార్గజ్ఞునియభిప్రాయము. అట్టిమృతరసేంద్రము "రసాయనం త్రిదోషఘ్నో యోగవాహ్యాతి శుక్రలః భస్మసూతో ఽ ఖిలాతంకనాశన స్త్వనుపానతః" త్రిదోషనాశనము శుక్రవృద్ధి కలిగించి యోగవాహియై యనుపానవిశేషములచే సకలరోగముల నిర్మూలించును. అట్టిమృతసూతము రసాయన మగుచున్నది. ఇది యిట్లుండఁగా నాంగ్లేయరసశాస్త్రవేత్తలు చేసిన రసపరిశోధనలవలన తేలిన రసౌషధము లాయుర్వేదరసతంత్రజ్ఞులయభిప్రాయమునకు చాల దూరముగా నున్నవి. పాశ్చాత్యరసౌషధములు కేవలము కొన్నికొన్ని ప్రత్యేకవ్యాధులను గుదుర్చుటకే యేర్పడినవి గాని సర్వరోగనివృత్తి కొఱకును రసాయనసిద్ధి కొఱకును ఏర్పడినట్లు కనిపింపవు. 1 హైడ్రార్జిరమ్‌కమ్‌క్రేటా అనఁగా గ్రేపౌడరు. ఇందు రస మొకభాగము, రెండుభాగములు సీమసున్నము చేర్చి నిలువచేయఁబడును. 2 పిలూలా హైడ్రార్జిరి. అనఁగా బ్లూపిల్; 3 హైడ్రార్జిరి ఆక్సిడమ్ రూబ్రుమ్ అనఁగా రెడ్ మెర్క్యురిక్ ఆక్సిడమ్. 4 హైడ్రార్జిరి ఆక్సిడమ్‌ఫ్లావమ్- అనఁగా యెల్లో మెర్క్యురిక్ ఆక్సైడ్; 5 హైడ్రార్జిరి- పెర్‌క్లారిడమ్. ఇది మెర్క్యురిక్ సల్‌ఫేట్ సోడియం క్లోరైడ్ మాంగనీస్ డై ఆక్సైడ్‌లయొక్క సమ్మేళనము. 6 కాలోమెల్- అనఁగా రసభస్మము. దీనినే సబ్‌క్లోరైడ్ ఆఫ్ మెర్క్యురీ అనియు, మెర్క్యు

రైస్ క్లోరైడ్ అనియు, హైడ్రార్జిరి సబ్‌క్లోరిడమ్ అనియు పిలుతురు. ఇది మెర్క్యూరస్ సల్ఫేట్ సోడియమ్‌క్లోరైడ్‌కలిపి వండి చేయుదురు (7) పిలులా హైడ్రార్జిరిసబ్ క్లోరైడ్ కంపోజిటా అనఁగా ప్లమ్మర్సుపిల్ అందురు. (8) హైడ్రార్జిరి అమోనియేటమ్ డబ్రల్. దీనినే అమోనైడ్ ఆఫ్ మెర్క్యూరీఅనియు మెర్క్యూరిక్ అయొడైడ్ అనియు, బిన్అయొడైడ్ ఆఫ్ మెర్క్యూరీ అనియు పిలిచెదరు. దీనిని మెర్క్యూరిక్ క్లోరైడ్, పొటాసియమ్‌అయొడైడ్, సమ్మేళనమునవలన జేయుదురు. (9) వైకర్ అసిని గూయియోక్ హైడ్రార్జిరి అయొడైడ్. దీనినే డినోవన్ సు సొల్యూషన్ అందురు; (10) గ్రీన్ అయొడైడ్ ఆఫ్ మెర్క్యూరి; (11) వైకర్ హైడ్రార్జిరి నైట్రేటిస్ ఆసిడస్. దీనినే మెర్క్యూరిక్ నైట్రేట్ లేక, పర్ నైట్రేట్ ఆఫ్ మెర్క్యూరీ అని అందురు. (12) హైడ్రార్జిరమ్ అమ్మోనియేటమ్ అనగా అమ్మోనియేట మెర్క్యూరి (13) సాల్ అలెంబ్రాత్ అనఁగా అమ్మోనియా మెర్క్యూరిక్ క్లోరైడ్ అందురు. ఇదే డబుల్ క్లోరైడ్ ఆఫ్ మెర్క్యూరీ అన్డ్ అమ్మోనియమ్. ఇది జలమున కలియును దీనిని దారుణమైన సర్పాయివ్యాధులందు మాత్రమే ప్రయోగింతురు. ఇట్లెన్ని విధముల పాశ్చాత్యరసౌషధములు అభివృద్ధిగాంచినను రసాయన ప్రసిద్ధములగు రసౌషధ మొక్కటియు నందు గన్పించుట లేదు. పాశ్చాత్యరసశోధకులు సింగను రసముతో స్వర్ణాదిధాతుసమ్మేళనము జేసి రసాయనౌషధములుగా మార్చగల యభివృద్ధికి రాలేదు.

నవరత్నములు అంజనపంచకము, స్వర్ణాదినవలోహములు మొదలగు ననేకఖనిజములయొక్క యుపయోగములు పరిశీలించి భస్మ, రస; రసాయనములుగా మార్చి యనేకరోగములను నిర్మూలముసేయు ప్రజ్ఞ ఆయుర్వేదరస తంత్రజ్ఞులవలన నభివృద్ధి నొందినది. కాని, యింకను, ఈ యభివృద్ధి చాలదు. దేశకాలానుగుణ్యముగా నాయుర్వేదములను రసతంత్రములను గొంతవఱకు సవరింపవలసియున్నది. అందుకు సమర్థులైన పండితులు పరిశోధకులు కావలయును. ఈ కాలమున నాయుర్వేదమునకు ఆదరణ తక్కువగా నుండుటవలనను పాశ్చాత్య వైద్యము ప్రబలియుండుటవలనను ఆయుర్వేదపునరభివృద్ధికి మార్గము కనిపించుట లేదు. గతానుగతికముగా బోవునంప్రక్రియ విడిచి పూర్వశాస్త్రములను విమర్శకులు విమర్శించి పరిశోధకులు పరిశోధించి యనుభవసిద్ధమైన విషయములు తీసివేసి నిదానచికిత్సాభాగంబులు సవరించుట యవసరమైయున్నది. రసతంత్రవిజ్ఞానము లేనిదే నిదానచికిత్సాజ్ఞానములు శోభింపవు. కనుక ఆయుర్వేదాభిమానులు ప్రభువులు నభిమానించుకొని రసతంత్రముల నాంధ్రగీర్వాణ తాత్పర్యసహితము ముద్రించి ఆయుర్వేదప్రపంచము నుద్ధరింపవలయును. అప్పు డాంధ్రవైద్యులకు రసతంత్రవిజ్ఞానము, దానివలన చికిత్సాపరిజ్ఞానము కలుగును. ఇట్టి శుభకాల మచిరకాలమున సిద్ధించుటకొఱకు శ్రీహరి నహర్నిశము ప్రార్థించుచున్నాను.

కాకినాడ కాంగ్రెసునం దెత్తిన యఖిలభారతీయ స్వరాజ్యపతాకము

చాగంటి విశ్వపతిశాస్త్రి గారు

స్వాతంత్ర్యఘటనమాత్ర శంకాసంకీర్ణ
　　స్తంభాగ్రవాయు స్పర్శోత్సవంబు
పాండుసిందూరహరిత్ప్రకటవర్ణత్రయ
　　స్ఫురితజాత్యైక్యసంశోభితంబు
స్వప్రజాదైన్య నిర్వాపణశపథసం
　　స్ఫురితసర్వోన్నతవిష్ణుపదము
నాత్మసందిష్టశాంతాళియాకర్షితా
　　నేకఖండప్రజాలోకనంబు
గీ. నసహానవిపక్షవర్గభీత్యావహంబు
　　శ్లాఘ్యభారతస్వాతంత్ర్యలాంఛనంబు
　　మానరక్షణాగుణపక్షమండితంబు
　　నఖిలభారతీయస్వరాజ్యధ్వజంబు.

ఉ. పడుకుఁడి దారమున్, సకలభారతజాతులుఁ గూడియుండుఁడీ
　విడువుఁడి స్పర్శదోషమును, వేగ స్వరాజ్యము సేకుఱుంగ; నన్
మును లనిశంబుఁ బ్రేత్యకపనోగతులందుఁ బరిస్ఫురింప నో
ప్పెనుఁ గనుఁడీ! త్రివర్ణముల విన్నున భారతకేతనం బదే!
　గీ. పశుబలులదైనయంత్రపు బలిమికంటె
　　నాత్మబలుల తర్జనిబల మధిక మనెడి
　　సూత్రమును దెల్పు జంత్రపుశత్రువైన
　　రాటనంబునఁ బొలుచు భారతపతాక.
　గీ. ధరణి భారతస్వాతంత్ర్యధనము, కీర్తి
　　ధనము, ఘనముఁ బెరుంగ విస్తార మగుచుఁ
　　గోట్ల కపుడు ముప్పదిమూఁడుకోట్ల ప్రజలు
　　పడగ నెత్తుదు రిట్లె నాధ్వజము దనరు.
శా. బాలార్కప్రతిమానరత్నరుచియుం బద్మాక్షపాదద్వయాం
　కాలంకారముఁ గల్గు భూభరణశేషాహిస్ఫటం బోలి, ద్వే
　ష్యాలోకోరుభయంకరంబును బ్రశాంతాత్మప్రవంద్యంబునై
　క్రాలుం గావుత! భారతధ్వజ మిలం గల్పాంతపర్యంతమున్.

'ఇంపీరియల్ ప్రిఫరెన్సు' భారతదేశమునకు లాభకరమా?

కందుకూరి ఈశ్వరదత్తుగారు బి. ఏ.

క్రిందటి సంవత్సరము డిశెంబరు పదునెనిమిదవ తేదీని వంగదేశీయవణిక్సంఘమువారి సమక్షమున మాట్లాడుచు 'ఇంపీరియల్ ప్రిఫరెన్సు'ను గూర్చి యిట్లు మనరాజప్రతినిధియైన రీడింగు ప్రభువు పల్కెను. 'ఈపద్ధతివల్ల భారతభూమికి కొన్ని లాభములు చేకూరును. అందు ముఖ్యముగా రాజకీయార్థికలాభములు గమనింపఁదగినవి.'*

ఈ 'ఇంపీరియల్ ప్రిఫరెన్సు పద్ధతి' యనఁగా నేమి? ఈసమస్య యెట్లు పుట్టినది? దీనిచరిత్ర యేమి? భారతదేశమున కుపయోగకారి యగునా? యను ప్రశ్నలను మనము విచారింపవలసియున్నది.

'ప్రిఫరెన్సు' అనునది రక్షణపద్ధతి (Protection)యం దొక సాంప్రదాయము. దీనియర్థ మేమన: బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునందలివివిధ రాష్ట్రములు, ఆయాదేశములందు లేనివైన యుపస్వపదార్థసంచయములే (Raw materials) గాక యంత్రికశాలలు, హస్తశాలలు మొదలగు సర్వకళలకును, అన్యదేశములనుండి వచ్చుసరకులకన్న ప్రాముఖ్యము నిచ్చుట. ఒక యుదాహరణ మిచ్చినఁ జాలును. హిందూదేశమునకు ఇంగ్లండునుండియు, జపానుదేశమునుండియు బట్టలు దిగుమతి యగుచున్నవి. జపానునుండి వచ్చుబట్టలపై దిగుమతిపన్ను నూటికి పదిరూపాయిలు విధించినయెడల, ఇంగ్లాండునుండి వచ్చువానిపై నూటికి పదిరూపాయలకు తక్కువగా దిగుమతిపన్ను వేయవలెను. అనఁగా అయిదురూపాయిలో, ఎనిమిదిరూపాయిలో దిగుమతిపన్ను ఉండవలెను. ఇదియే యీసాంప్రదాయముయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఇంగ్లాండుదేశము స్వేచ్ఛావ్యాపారపద్ధతిని అవలంబించుచున్నది. (Free Trade) ఇతరదేశములు అనగా ఫ్రాన్సు,అమెరికా,జర్మనీ, మొదలగునవి రక్షణపద్ధతి నవలంబించి, యింగ్లాండుదేశమునుండి వచ్చుసరకులపై చాల యెక్కువైన దిగుమతిపన్నులు విధించుచున్నవి. అందుచేత బ్రిటిషుసరకులు ఆదేశములందు చలామణీయగుట లేదు. బ్రిటిషు కళలు క్షీణదశకు వచ్చుగతి పట్టినది. కళలు క్షీణించుట వలన దేశమునందు పనివారలకు పనిలేక దారిద్ర్యము పెరుఁగుట తటస్థించినది. అందుచే నశాంతి ప్రబలమయ్యెను.

ఇట్టి యవస్థలు మాన్పుటకై ఈ శతాబ్దప్రారంభమునందు జోసెఫ్ ఛాంబర్లేన్ గారు మనము ప్రస్తుతము విచారించుచున్న సాంప్రదాయమును వాడుకలోనికి తెచ్చినయెడల బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునకు క్షేమకర మని యుపన్యాసముల నీయ ప్రారంభించెను. కాని యీ పద్ధతి 1902 వ సం. నకు పూర్వమే అమలులోనికి వచ్చినట్లు కనఁబడుచున్నది. 1897 వ సంవత్సరములో కెనడారాష్ట్రము బ్రిటిషు సరకులపై తక్కువసుంకముల విధించెను. (2)

ఈ పద్ధతియొక్క ముఖ్యోద్దేశములు ఏవి?

(1) బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునందలి వివిధరాష్ట్రములయొక్క పరస్పరవ్యాపార వృద్ధి గాంచుటయు, నందుచే సామ్రాజ్యమునకు లాభము కల్గుటయు.

(2) సామ్రాజ్యము బలపడుటయు.

(3) సామ్రాజ్యమునందున్న యన్నిదేశములు లేక యేవియు తమ తమరక్షణపద్ధతుల మాన నవసరము లేదు. సామ్రాజ్యములో స్వేచ్ఛావ్యాపారమును స్థాపించుటయుఁ గాదు.

(4) ఈ పద్ధతిని అవలంబింపవలెనను బలవంత మేమియును లేదు. ఆయాదేశములయొక్క పరిస్థితులను బట్టి ఆయాదేశములు ఈ పద్ధతిని అవలంబింపవచ్చును.

(5) ఇంగ్లండు వీలైనయెడల సామ్రాజ్యమునందలి రాష్ట్రముల నుండి దిగుమతియగు వస్తువులపై చాల తక్కువసుంకముల విధింపవలయును.

ఈ పద్ధతి హిందూదేశమున కుపయోగమా, కాదా యను ప్రశ్న 1903 వ సంవత్సరములో ప్రారంభమయ్యెను. అప్పటి హైందవదేశపు కార్యదర్శియైన హేమిల్టన్ ప్రభువు భారతప్రభుత్వమువారి కీక్రిందితంతివార్త నంపెను. 'అధినివేశముల సభయందు పక్షకరమైన పన్నులనుగూర్చిన (Preferential Duties) తీర్మానము ఆమోదింపబడెను. ఆ తీర్మానము నాచరణలోనికిఁ దెచ్చుట యందు, మీ దేశమున కానీతి యెట్లు పరిణమించునో వెంటనే జవాబు నీయవలెను. భాగ్యవశమున హైందవప్రభుత్వమువారీపద్ధతికి విము

---

* "She is the only country in the Empire which does not respond to Preference. There are benefits to India Capable of easy and immediate Comprehension. Other benefits are claimed for the system, which demand and deserve close study. There are also political and other aspects as well as economic for consideration. .... Viceroy before the Bengal Chamber of Commerce 18-12-1923.

(2) The question of Imperial Preference in the British Empire first took practical shape in 1897 when Canada partly in pursuance of a liberal Tariff Policy reduced her duties on Br. Goods..................Indian Fiscal Commssion Report Page 120.

ఖులై యీ క్రిందికారణములచే నాపద్ధతి మాకు పనికిరాదని ప్రత్యుత్తర మిచ్చిరి.

(1) దీనివల్ల బలవత్తరమైనలాభము లేవియు కలుగవు.

(2) ఈ పద్ధతి నవలంబించి బ్రిటిషు సరకులపై స్వల్పసుంకములు విధింపగా, నితరదేశములవారు మాదేశమునుండి వచ్చుసరకులపై పెద్దసుంకములు విధించి వర్తక వ్యాపారమునకు నష్టము కలుగజేయుదురు.

(3) ఈ పద్ధతి ప్రభుత్వాదాయమునకు నష్టము కలుగజేయును.

(4) బ్రిటిషు సామ్రాజ్యమునుండి హిందూదేశమునకు దిగుమతులు నూటికి 75 వంతునను, హిందూదేశమునుండి సామ్రాజ్యములోనికి నూటికి 47 వంతునను అగుటవల్ల ఈపద్ధతి యీ దేశమునకు బొత్తిగా లాభకారి కాదు. హిందూదేశమునుండి ఎగుమతులు ఇతర దేశములకు ఎక్కువ పోవుటచేత నితరదేశములవారు, ఇండియా బ్రిటిషు సరకులకు ప్రాముఖ్యము నిచ్చినయెడల కోపముచేత ఎక్కువ పన్ను విధించినయెడల హిందూదేశ వర్తకవ్యాపారమునకు నష్టము అపరిమితముగా కలుగగలదు. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునుండి దిగుమతులు ఎక్కువయగుటచేత వానిపైని ఎక్కువపన్నులు వేయవలసిన యెడల హిందూదేశముయొక్క ఆదాయము తగ్గిపోవును.

(5) పూర్వపు అనుభవమును బట్టి ఇండియా యొక్క వాణిజ్యవ్యాపారపన్నుల నెప్పుడు చర్చించినను, హిందూదేశముయొక్క హితమునే ఆలోచనచేయుట లేదు. ఇంగ్లాండునందలి కొందరి వ్యాపారస్థులలాభమునే చూచుచున్నారు. హిందూదేశమునందలి కళలకు రక్షణ ఆవశ్యకమై యున్నను, లేదా ఇప్పుడు కోరబడినను, ఆరక్షణవిధానములు ఇంగ్లాండుదేశమునుండి యీ దేశమునకు వచ్చుదిగుమతులను బాధించును. కాని అన్యదేశములనుండి యీ దేశమునకు వచ్చుదిగుమతులను అంతగా బాధింపవు. ఒకవేళ, అన్యదేశ దిగుమతులపై, ఇంగ్లాండునుండి వచ్చుదిగుమతులపైకంటె ఎక్కువపన్నులు విధించినను, ఇండియా దొరతనమువారు పైని పేర్కొనబడిన రక్షణపద్ధతిని అవలంబించినయెడల లాంకషైరు వర్తకులు కాని, బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు కాని, ఆ పద్ధతుల నామోదింతురని మేము తలపజాలము. కావున మాకీపద్ధతి అవసరము లేదు.

మరల 1913 వ సంవత్సరమువరకు దీనిప్రశంస రాలేదు. ఆసంవత్సరమున సామ్రాజ్యశాసనసభయందు గంగాసింగుబహద్దూరు గారు తీర్మానమును ప్రవేశపెట్టిరి. ఆతీర్మాన మిట్లుండెను:

"చీనాదేశముతో చేసుకొన్న ఒడంబడికప్రకారము నల్లమందు నుండి వచ్చుఆదాయము తగ్గిపోవును. గనుక, సపక్షకరమైన (Preferential) పన్నుల విధించుచో, నింగ్లాండునకును, ఇండియాకును, అధీనదేశములకును చాల లాభకరముగా నుండును."

ఈతీర్మానమునకు గవర్నమెంటు అధికసభ్యుడైన విల్సన్ దొరగారు వ్యతిరేకముగా మాటలాడుటవల్ల తీర్మానమును తీసివేసి వేయవలసివచ్చెను. అనగా గవర్నమెంటువారే ఈపద్ధతికి విముఖులుగా నుండిరి.

మరల దీనిప్రశంస 1917 సంవత్సరమునందు వచ్చెను. ఆసంవత్సరమున సామ్రాజ్యయుద్ధాంతరంగికసభ కూడెను. ఆసభకు మన దేశమునుండి, మెస్టను దొరగారు, సింహాగారును, బికనీరుమహారాజు గారును ప్రతినిధులుగా పోయిరి. ఆసభయందు ఈతీర్మాన మామోదింపబడెను. "సామ్రాజ్యమునందలి ప్రతిరాష్ట్రమును, విశ్రమండలి వారిస్వస్థినిగూడ గమనించుచు, సామ్రాజ్యమునందలి యితరభాగములందు ఉత్పత్తికాబడు అవశ్యపదార్థములకు యంత్రకళలకు, హస్తకళలకు, అనుకూలములగు వర్తకుల నేర్పరచి సౌకర్యమును కలుగజేయుట హాయియను. ముఖ్యమాత్రమును అంతరంగికసభవారు ఏకగ్రీవముగ నామోదించియున్నారు."

ఈసభ జరిగినదిమొదలు ఇండియా ప్రభుత్వమువారి యాదర్శమునందు కొంచము మార్పు కలిగినది. 1918 వ సంవత్సరమునందు తేయాకుకు నీ పద్ధతి యవలంబింపబడినది. 1919 వ సంవత్సరమునందు జంతువులచర్మములకును తోళ్లకును (Hides and Skins) ఈ పద్ధతి ఆచరణలోనికి తెచ్చిరి. మనదేశమునుండి సామ్రాజ్యములోని దేశముల కెగుమతి యైనయెడల నూటికి 10 వ వంతును, ఇతర దేశముల కెగుమతి యైనయెడల నూటికి 15 వ వంతును పన్ను విధింపబడెను. ముఖ్యముగా ఈచర్మవ్యాపారమునకు రక్షణ మత్యంతావశ్యకము. సామ్రాజ్యములోని దేశములకు పన్ను తగ్గించి యెగుమతి చేసినయెడల వర్తకులకు చివరకు ఎక్కువ నష్టమే కలుగుచున్నది. ఈ దేశమునందు చర్మములను పరిశుభ్రముచేసి జోళ్లు మొదలగు వస్తువులు చేయు కర్మాగారములు తక్కువ. కాబట్టి చవుకధరలకు ఈచర్మములనుకొని యింగ్లాండు, అమెరికాదేశములు చక్కగా చర్మములచే జోళ్లు మొదలగునవి తయారుచేసి తక్కువధరల కిక్కడ అమ్ముచున్నారు. అందుచేత ఈ దేశమునందలి జోళ్ల పరిశ్రమములు మొదలగునవి అభివృద్ధి పొందుట లేదు.

మరల నీసమస్య మొన్నమొన్న గవర్నమెంటువారిచే నియోగింపబడినఫిస్కల్ కమీషన్ వారి విచారణనిమిత్తమై జారీచేయబడినవి. వారు విచారించి యీ సమస్య ప్రస్తుతము హిందూదేశమునకు వర్తింపజేసినయెడల విశేషలాభము లేదని తేల్చిరి. 1903 వ సంవత్సరమునకును, ఇప్పటికిని విశేషము వ్యత్యాసము లేదని కూడ వ్రాసియుండిరి. * ఈక్రిందిపట్టికవల్ల ఎగుమతి, దిగుమతులలో విశేషభేదము కలుగలేదని కనుగొనవచ్చును. వ్యత్యాసము లేనప్పుడు 1903 వ సంవత్సరమున గవర్నమెంటువా రిచ్చిన సరియైన ప్రత్యుత్తరమే ఇప్పుడును వర్తించును.

---

* The Government of India found in 1903 that ⅔ of the total imports came from the Br. Empire. Indian exports went preponderatingly to foreign countries. The situation in broad outline is the same........................ Fiscal Commission Report Page 129.

ఇండియానుండి	1919 ఎ.	20 ది.	1920 ఎ.	21 ది.	1921 ఎ.	22 ది.
(1) సామ్రాజ్యమునకు	44%	61%	43%	66%	37%	66%
(2) ఇతర దేశములకు	56%	39%	57%	34%	62%	33%

అనగా సామ్రాజ్యమునుండి దిగుమతులు హెచ్చగుచున్నవి. ఇతర దేశముల కీదేశమునుండి ఎగుమతులు హెచ్చగుచున్నవి. అనగా ప్రస్తుతస్థితి యెట్లుండెననఁగా- సామ్రాజ్యమునుండి మూఁడువంతులకు రెండువంతులు దిగుమతులగుచున్నవి. సామ్రాజ్యమునకు ఎగుమతులలో మూఁడువంతుల లోకసం తగుచున్నది. (1/3) ఫిస్కల్ కమీషనువారు గీక్రింది యభిప్రాయములను తమనివేదికయందు వ్రాసిరి.

(1) ఏవస్తువునకును సామ్రాజ్యశాసనసభవారియిష్టము లేనిదే 'ప్రిఫరెన్సును' ఇయ్యఁగూడదు.

(2) రక్షణము ఆవశ్యకమైన సరకులకు 'ప్రిఫరెన్సు' పద్ధతిని ఇవ్వఁగూడదు.

(3) హిందూదేశమునకు నష్టము నమ్మునని తోఁచినయెడల ఈపద్ధతిని మానివేయవలెను.

కాని ప్రత్యేకనివేదికయందు హైందవసభ్యులు ఇట్టి యభిప్రాయమును వ్రాసిరి.[1] "హిందూదేశమునకు సంపూర్ణ బాధ్యతాయుతపరిపాలనము వచ్చినఁగాని యీపద్ధతిని అవలంబింపఁగూడదు. హిందూదేశమునకు తనయెగుమతిదిగుమతులపై సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము కలిగియుండినఁగాని యీపద్ధతి పనికిరాదు. అట్టిది సంపూర్ణముగా నెన్నుకొనఁబడినశాసనసభవారి వోటుపై నాధారపడియుండును.

అదియుఁగాక మనకు అధినివేశనములతో నర్తకవ్యాపారము చాల తక్కువ. ఇట్టిస్వల్పవ్యాపారమునందు ఒకరికొకరు 'ప్రిఫరెన్సు' చూపుటవల్ల లాభ మేమియును లేదు. ఇంగ్లండునకు 'ప్రిఫరెన్సు'ను చూపినచోఁ గల్గునష్టముల నిటవలకే వ్రాసితిమి.

యుద్ధానంతరము ఇంగ్లాండుయొక్క పరిశ్రమలస్థితి చిక్కులలో పడెను. రష్యాదేశముతో వర్తకవ్యాపారము లేదు. ఫ్రాన్సు రూర్ ప్రాంత మాక్రమించినది. అధినివేశనములు సంరక్షణము (Protection) నవలంబించెను. ఫ్రాన్సు, అమెరికాదేశ యులు బ్రహ్మాండమైన దిగుమతిపన్నులు విధించెను. జర్మనీయవస్థ వర్ణింప నలవికాదు కదా. ఇట్టి ప్రపంచస్థితిలో స్వేచ్ఛావ్యాపార పద్ధతి అవలంబించిన యింగ్లాండు దేశముయొక్క పరిశ్రమలు అడుగంటఁ జొచ్చెను. దేవుఁడా! ఇట్టిగతి ఎట్లు తప్పిపోవును? అని రాజ్యాంగవేత్త లాలోచింపఁ దొడంగిరి. క్రిందటిసంవత్సరాంతమందు సామ్రాజ్య ఆర్థికసభ యొకటి సమావేశపఱచఁబడెను. ప్రతిసామ్రాజ్యమునందలి ప్రతి రాష్ట్రమునుండియు ప్రతినిధులు ఆసభకు పోయి యుండిరి. ఇండియా నుండి మన పార్లమెంటుసభ్యుఁడైనఇన్నీసుదొర ప్రతినిధిగా పోయెను.

సభయందు ఇతరసమస్యలతో పాటు ఈ ప్రిఫరెన్సు పద్ధతి కూడ ఆలోచనకు పెట్టఁబడినది. అధినివేశనములనుండి సరకులకు మేము ప్రిఫరెన్సు ఇచ్చెదము. మాసరకులకు కూడ అధినివేశనములవారు 'ప్రిఫరెన్సు' ఈయవలెనని సభలో ఇంగ్లండుపక్షమున కోరఁబడెను. అధినివేశములవారీపద్ధతికి పూర్తిగా నిష్టపడలేదు. ఇప్పుడు ఇంగ్లండునకు పట్టుకొన్న పెద్దచింత యేమనఁగా, తనసరకుల ప్రపంచమునం దెక్కడను చలామణియగుటకు వీలులేదు. కనుక సామ్రాజ్యమునందున్న ఇండియా, ఆస్ట్రేలియా, కనడాదేశము ఆమొదలగువానికి ప్రిఫరెన్సు ఇచ్చినచో సామ్రాజ్యమంతయు నొకవ్యాపారక్షేత్రముగా మారి తనసరకులను చెలామణీ కావించుకొనవలెనని తనభాగ్యమే తాను మానుకొన్నయెడల ఇతరదేశములయొక్కగతి యేమి? భారతదేశమున ఇండియాప్రతినిధి ఈ 'ప్రిఫరెన్సు' మాకక్కఱలేదని చెప్పెను. అతఁడును దానికి తన ప్రత్యుత్తరమే ఇచ్చెను. ఇంగ్లాండునుండి నూటికి 75 పాళ్లు దిగుమతులును, ఇంగ్లాండునకు నూటికి పాతిక పాళ్లు ఎగుమతులును గనుక ఈపద్ధతి అవలంబించినచో నిండియాకు చాలనష్టమని చెప్పెను. అది గాక ముఖ్యముగా ఇంగ్లాండు, నూలు, నూలుగుడ్డలను విశేషముగా ఇండియాకు దిగుమతి చేయుచున్నది. ఆవర్తకము మనకు గుత్తగా గొనియున్నది. ఆపని కితరులు పోటీ లేరు. పోటీయున్నచో, ఇంగ్లాండు నూలుసరకులకు 'ప్రిఫరెన్సు' నిచ్చి, యితరదేశముల పట్టులపై పెద్ద సుంకముల విధింపవచ్చును. మీఁదుమిక్కిలి అట్లు ఎక్కువసుంకముల విధించినచో ఇక్కడిమిల్లు పరిశ్రమలు మరియు నాటికి అడుగంటి రూపు లేక పోవును. ఈయభిప్రాయమునే పండితుఁడు కాలేగారు తమగ్రంథమునందు వ్రాసియున్నారు.[2]

ఉదాహరణ ఇంగ్లాండుయొక్క అభిప్రాయ మేమనఁగా, ఇక్కడి నుండి ఎగుమతి కాఁబడు ఆహారపదార్థసంచయముపై పన్నులను విధింపమని. దీనియర్థ మేమనగా హిందూదేశము బ్రిటిషువ్యాపారులకు గుత్తగా చేయుటయే. ఇట్టిప్రిఫరెన్సునే చూపినయెడల హైందవ ఆదాయమున కెంతో నష్టము సేపహారఁగలదు. ఇదివఱకే దెబ్బదికోట్ల రూపాయిలు ఒక్కబొట్టలకే హిందూదేశమునుండి యింగ్లండునకు పోవుచున్నవి. ఈ నష్టముతో పాటు ప్రిఫరెన్సును చూపినచో ఆదాయమునందు కూడ నష్టము కలుగును. 'ఈ ప్రిఫరెన్సుమంతయుఁ జూచినయెడల ఇదియొక గారడీగా తోఁచుచున్నది. కాని, వ్యాపారముగా తోఁచదని కాలేపండితుఁడు వెనుకనుగాహారింపఁగ్రంథమునందే వ్రాసియున్నాడు.[3]

ఈసంవత్సరములో బొంబాయి కూడిన హైందవార్థికసభ కగ్రాసనాధిపతి వహించుచు శ్రీ విశ్వేశ్వరయ్యగారు ప్రిఫరెన్సు మన కిప్పుడు అవసరము లేదనే చెప్పిరి. ఈ పద్ధతికి హైందవాభిప్రాయము ప్రతికూలమా? ప్రస్తుతము నూతనముగా వచ్చిన లేబర్ గవర్నమెంటువారీపద్ధతిని అవలంబింపరు. వారు స్వేచ్ఛావ్యాపారసమర్థకులు.

ఇట్టి స్థితియందు నైప్రాయిగా ఈ వ్యాసము మొదట వ్రాసిన విషయమున పల్కుట హాస్యాస్పదముగ లేదా?

1 Indian Fiscal Commission Report Minute of Dissent P. 193. The logical conclusion is that India cannot accept the principle of Imperial Preference until she has attained responsible Government to regulate her Fiscal policy by the vote of a wholly elected Legislative.

2 India and Imperial Preference in Indian Economic and Industrial Problems (Prof. Kale).

3 This is not business but Juggling' Indian Economic and Industrial Problems' (Prof. Kale).

ఆయుర్వేద సంస్కరణము

ముదిగొండ బుచ్చయ్యలింగశాస్త్రి గారు

శ్రీజగదీశ్వరనిర్మితంబగు ప్రపంచమునకు నాధారభూతంబులు వేదంబులు. వేదధర్మములు బోధపడుటకు పరమకారుణికులగు ఋషులు వేదార్థప్రతిపాదకములై ఆచారవ్యవహారములను తెలుపు స్మృతులను స్వనామకములుగా మన్వాదిస్మృతులను రచించిరి. అట్టి శ్రుతిస్మృతులు సర్వసామాన్యజనులకు బోధపడుటకై అష్టాదశపురాణములను వ్యాసమహర్షి రచియించెను. ఇంక వేదస్మృతిపురాణములలో ఆయుర్వేదము గలదు. స్మృతులన్నియు ఆచారకాండను బోధించును. "ఆచారా దాయుర్లభ్యతే" యనుసూత్రప్రకారము ఆయుర్వేదమునందలి యారోగ్యభాగమును స్మృతులు ఆచారభాగమును వక్కాణించినవి. వాగ్భటాచార్యులు బాహట మను వైద్యగ్రంథమును వ్రాయదలచుకొని స్మృతులయందలి దినచర్యను గ్రహించి రెండవ అధ్యాయమునకు దినచర్యాధ్యాయ మని యారోగ్యమునకై ధర్మశాస్త్రమును పురస్కరించుకొని వ్రాసియున్నాడు. వ్యాసమహర్షి పురాణములయందు నీభాగమును వదలక గారుడాదిపురాణములయందు నిదానచికిత్సాక్రమములను విస్తరించియున్నాడు. వేదతుల్యములగు నాగమములయందు, కల్పములు, వ్యాహారమంత్రతంత్రములు వేనవేలు గలవు. కాబట్టి యుపవేదమగు నాయుర్వేదము నాలుగువేదములవలెనే స్మృతిపురాణములయందు మఱియు ఆగమములయందును జెప్పబడి యున్నది. అందుచే నాయుర్వేదము చతుర్వేదములతో సమమైనదగుటచే సంస్కరణార్హము గానేరదు

మఱియు సంస్కరణార్హ మెద్ది యనిన, ఆయుర్వేదము అష్టతంత్రములతో గూడినను మన మిపుడు రెండువిధములుగా విభజించుకొందము: ౧ శస్త్రచికిత్సావిధానము. ౨ ఔషధచికిత్సావిధానము. ఈ రెంటియందును హిందూస్థానములో ఆయుర్వేదమునందలి శస్త్రవిభాగము లోపించుచు సాధకులయందు నామావశిష్టమై యున్నది. విద్యలకు పూర్తిగా నాశనమ్మందు తనేరదు. సద్యస్కాలమునందు ఆంగ్లవైద్యశస్త్రచికిత్సావిధానము మనకు లేదని ఆయుర్వేదపరిపాటి లేనివారు కొందరందురు. సుశ్రుతమునందలి సూత్రస్థానము ౨౫ అధ్యాయములలో నొక్కొకసూత్రమునందు ఆంగ్లవిధానమంతయు చక్కగా వ్రాయబడియున్నది. బాగుగా విచారించినచో సుశ్రుతమునందలి సూత్రాభిప్రాయములు ఆంగ్లేయులకుగాని తదితరులకుగాని బోధపడినటులుదోచదు. అట్టిసుశ్రుతమునందలి శస్త్రవిధానమును తిరిగి మనవారు ప్రారంభించుటయే సంస్కరణ మని తలంపవలయును.

మఱియు నిదానచికిత్సాభాగమునందు శతగ్రంథములు కలవు. చికిత్సయందు దాఱితేఱిన యనుభవవృద్ధవైద్యులు గలరు. కాబట్టి ఈవిషయమునందు సంస్కరణ యనావశ్యక మని చెప్పితీరవలయును.

మఱియు కార్యక్రమమునుగుఱించి విచారింతము. మనదేశమునందు కార్యక్రమమున నిపుడు కొన్ని యేర్పాటులు జరిగినను చాలాకాలము కార్యక్రమము తప్పిపోయినది. ఇప్పటికైనను నిదానచికిత్సాభాగములే పాఠ్యక్రమమందున్నవిగాని శస్త్రచికిత్సావిధానము మిగిలియున్నది. కాబట్టి యెంతవఱకు మనము శాస్త్రప్రకారము పాఠ్యక్రమమును నేర్పఱుపమో అంతవఱకు పాఠ్యక్రమము సంస్కరణావసరమును కోరుచునే యుండును.

మనగ్రంథముల గౌరవమును ఆలోచింపుడు. వేదతుల్యమగు ఆయుర్వేదమును జదివి సుశ్రుతాది ఋషులు చరకసుశ్రుతాదులను రచించిరి. మఱియు వాగ్భటభావమిశ్రాదులు అష్టాంగహృదయభావప్రకాశాదిగ్రంథములను రచియించిరి. ఇట్టియుద్గ్రంథములు సంస్కరణార్హము లెంతమాత్రమును గానేరవు. మనకు లోబ

దుసవి శాస్త్రములు గావు. మనలను శాసించు వేదశాస్త్రములు సంస్కరణార్హములైనచో వానికి గౌరవ ముండ నేరదు.

మనఋషిప్రణీతవైద్యగ్రంథములు నాంగ్లేయులు చదువుకొని పరిశీలించి సుశ్రుతమునందలి యస్త్రములు శస్త్రములు ఈ మొదలగునవి యన్నియు స్వీకరించి యుపయోగమునకుం దెచ్చియున్నారు. ఈవిషయము మనకందరకును దెలిసియుండుటచే మిక్కిలి వ్రాయనక్కరలేదు.

ఆంగ్లేయులయొక్క పాఠ్యక్రమాదులను ఆంగ్లేయసాహిత్యమును గుదిరినపిదప ఆయిదుసంవత్సరములు చదువుదురు. పిదప నొక్కొక్కవిషయము నొక్కొక్కరు స్వతంత్రముగ చికిత్సలు చేయుచుందురు. వారు చదువుకొనుకాలమునందు అనుభవయుక్తముగా చదువుకొనియెదరు. మన గ్రంథకర్తలచే వ్రాయబడిన గ్రంథములను చదివి ఆంగ్లవైద్యముగా మార్చుకొని ప్రసిద్ధిని గాంచిరి. వారిచదువునకు సాధ్యములయందు పెంచబడు నౌషధజాతమునకు సంబంధమును గలుగజేసిరి. వారి ఔషధములకు బలి వారికి గావలసినవసరములు. వారలవైద్యమునకు ప్రభుత్వసహాయము, ద్రవ్యసహాయము, మతిసహాయము ఈ మొదలగుసహాయములు గలవు. మరియు సర్వసాధారణముగ వారియౌషధములని ప్రసిద్ధిని బొందినవి. ఆంగ్లవైద్యునకు [illegible] చెల్లు. అటులైన వారికంపెనీలలో నౌషధమును కొని తేవలయును. ఇట్టిసౌకర్యము లుండుటచే వారిలో నెందు గురువైద్యులేక సమావేశముగా చేరినను కలహములుండ నేరవు. పరస్పరాభిప్రాయంబుల నిచ్చుకొందురు. రోగులకానందముగా నుండును. ఆంగ్లవైద్యమునం దిట్టిసౌకర్యము లుండుటచే సంస్కరింపబడిన దని నమ్మవలయును.

ఆయుర్వేదీయుల పాఠ్యక్రమము నాలోచింపుడు. మనవైద్యులలో ప్రతివైద్యుడు గ్రంథమును చెప్పును. అవి గురువులయొద్ద జదివినట్లుండవు. నిఘంటువులు చదువుటలేదు. ('నిఘంటునా వినా వైద్యః') యనువచనమువలన నిఘంటువు మొదట జదువవలయును. వైద్యుడు గాబోవునతడు కాళిదాసత్రయమైనను జదివితీరవలయును. పిమ్మట లఘుత్రయబృహత్త్రయములలో అవసరభాగములను జదువవలయును. మరియు, భస్మములు, వంటౌషధములు, ఖల్వీయౌషధములు, లేహపాకచూర్ణాదులను అనుభవముగల గురువులయొద్ద నభ్యసింపవలయును. గురువులు చేయు నిదానచికిత్సల నరయవలయును. ఈ యాయుర్వేదవిద్య కంగములుగా జ్యోతిషమంత్రశాస్త్రము లుండవలయును. అపు డాయుర్వేదీయవైద్యులు ఆంగ్లేయవైద్యులతోపాటు సంస్కరింపబడినవారని తలంపవలయును. అటులుగాక ఇపుడున్న విధానమాశ్రయించువఱకు సంస్కరణ మవసర మనియే నుడువుచుందురు.

మరియు, చదువులయందు చికిత్సలయందు, నియమము లేదు. వైద్యులం దైకమత్యము గానరాదు. ఒకరియందు లోకులకు నమ్మకము లేదు. సత్యము లేదు. పూర్వాచారము లేదు. కష్టపడుట లేదు. ఔషధములు దొరకునన్న నమ్మకము లేదు. దొరకినను తాజేయగలనన్న నమ్మకము లేదు. ఈవ్యాధి నామూలముగుదునా లేదా యనువిచారము లేదు. సహింపు లేదు. ఇతరుల ఔషధములయందు గౌరవము లేదు. తాజేయుట లేదు. అనేక లేదులు ఆయుర్వేదీయులనుదుటయున్నందువలన సంస్కరణ మవసరము.

ఇన్ని లేదులు సంస్కరణహీనతవలన సంభవించినను దేశీయులపుణ్యలేశమువలన బీజరూపములుగా హిందూదేశమునం దున్నవి. ఎవ్వి యన: గ్రంథములు, నిదానములు, చికిత్సలు, అనుభవశీలురగు ఆయుర్వేదవైద్యులు, ఈ మొదలగునవి గలుగుటయే గాక మెవరి యౌషధములయందు వారికి నమ్మకము గలదు? బాగు చేయుదునన్న నమ్మకము గలదు. వస్తుసామగ్రి గలదు. మూలికాదులు కలవు. మనయార్యులలో చాలమందికి మనయౌషధములయందు నమ్మకము గలదు. విదేశీయౌషధములు సేవించువారికి నాయుర్వేదీయౌషధములయందు నమ్మకము గలదు. విచారణశూన్యతచే లేవనుకొన్నవన్నియు కొద్దిగానైనా గలవు. ఉన్నదనుకున్న ఆయుర్వేదవిద్య కన్నియు పరిదృశ్యమాన నాంగ్లేయవిధానము మాత్రము లేదని ప్రపంచానుభవమే చెప్పుచున్నది. కాబట్టి సంస్కరణాసంస్కరణలు ఆయుర్వేద

మునకు గలవు, ఈవైద్యమున కుండు అసంస్కారముల దప్పించిన సానబట్టబడినమణివలె ప్రకాశించును.

ఆయుర్వేదమునకు సద్యస్కాలసంస్కరణము

౧-పాఠ్యక్రమము

౨-శస్త్రచికిత్సావిధానము

3-చికిత్సాభాగము

౧. పాఠ్యక్రమమును ఆయుర్వేద మండలి వారు ప్రారంభించియున్నారు. అనుభవనీయులగు గురువులయొద్ద చక్కగా జదివిన జాలును.

౨ శస్త్రవిధానము: శస్త్రచికిత్సావిధానమును ప్రారంభింపవలయును. విద్యావంతులు, ధనవంతులు, ప్రజలు, ఇతర లందఱు అభిమానించి తగినసహాయ మొసంగిన శస్త్రచికిత్సావిధానము సాగును.

3. చికిత్సావిధానము ౪ విధములుగానున్నది. అందు మొదటిది మూలికాదిచికిత్సావిధానము. మనకు చరకసుశ్రుతాది గ్రంథములు మూలికాచికిత్సనే బోధించుచున్నవి. అందుచే ప్రజలకు, నిలువచేయుటకు అత్యంతోపయోగము; కాబట్టి విద్యార్థులకు ప్రథమమునందు మూలికావిధాన మంతయు అనుభవపురస్సరముగా బోధింపవలయును. ఈ మూలికావైద్యమునందే లేహ పాక చూర్ణాదు లలవడును.

రెండవది రసవైద్యము. ఈ వైద్యము శ్రీమంతులసహాయముచే ప్రసిద్ధిజెందదగినది. ఈవిధానము గురుసాంప్రదాయములు తెలిసికొని అతికష్టముచే సాధింపదగినది. ఈ రసవైద్యమును జేయువారే వైద్యశబ్దమున కర్హులు.

మూడవది శస్త్రవైద్యము. ఇది కేవలము శైశవదశయందున్నది. ఈ విధానము నుద్ధరించుటకు దేశీయులయనుగ్రహ ముండితీరవలయును. అందఱుగా దేశీయులందఱు గలసి యుద్ధరింపదగినది.

నాల్గవది, మంత్రవైద్యము. దీనినే సిద్ధవైద్య మందురు. ఈవిద్య ఆత్మసంబంధ మైనది. ఈవిద్య ఒకరిసహాయముచే రానేరదు. ఈవిద్య యుత్తమవిద్య యని వైద్య శాస్త్రాభిప్రాయము. శక్తిపాతమునకు దీనికి సంబంధము గలదు. కాబట్టి ఈవిద్య స్వంతముగా సంపాదించుకొ తగినది

ఈ విధానములన్నియు వృద్ధిబొందినయెడల ఇతర దేశీయౌషధములు చికిత్స లనవసరములు. స్వవిద్యచే దేశమున కొకగౌరవము సంభవించును. ఇట్టి యభివృద్ధికి జనపదవాసులు, పట్టణవాసులు వైద్యుల రావించి సభలు జరిపి ద్రవ్యసహాయముచే శాలలను స్థాపించి విద్యార్థులను సంసిద్ధులను జేయవలయును. మనదేశ మన్నిటికి ప్రయత్నము జేయువారలకు సులభ సాధ్య మైనది. సంస్కారణములలో నిది యొక ముఖ్యవిధానము.

వైద్యులసంస్కారం

అనుభవశీలురగువారు, వృద్ధవైద్యులగువారు అసహనపిశాచములనుపారద్రోలవలయును. ఇంతవఱకైనను రహస్యముగా నుంచని ఋషిసాంప్రదాయపరులమగు మనవారిలో గ్రంథములను జూపనివారు, చికిత్సలను జెప్పనివారు, అన్నియు రహస్య మనువారు, చదువుకొనుచున్న సంగతులు శిష్యులలో నొకరికి జెప్పవారు, మాయాచారము గలవారు, పరుల మందుల దూషించి తమదుమ్మును సొమ్ము జేయువారు, ఇతరవైద్యుల సహించనివారు, పరుల యౌషధములు మారణమందగారము లనువారు, ఇట్టి వారు చాలమంది గలరు. వీరలచే హిందూదేశమునందు ఉత్తమవిద్యలను జెప్పకపోవుటచే మాసిపోయినారనివాడుకకలదు. ఇట్టి యపవాదమును వైద్యలోకము పోగొట్టుకొను ప్రయత్నమును జేయ ప్రారంభించిన, ఆయుర్వేదీయులు సంస్కారులగుచున్నారని యెల్లలోక మానందించును.

సంస్కరణ మనుసరి కోపము గాదు

ప్రతిమనుజునకు, ప్రతివస్తువునకు, ప్రతియొక దానికి సంస్కరణ మవసరము. వేదములు స్వరయుక్తముగా నుండవలెను. విద్యలు కంఠస్థముగా నుండవలయును. మనుజులు శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగములు గలవారై యుండవలయును. మణులు చెక్కబడవలయును. ఈప్రకారముగానే ఆయుర్వేదము పైజెప్పినప్రకార

ముగా సిద్ధముచేయవలయును. దేనియందైనను ఆచరణ యందున్నవన్నియు సంస్కరింపబడినవనియు, ఆచరణ యందు లేనివి సంస్కారాభాసము లనియు గుర్తెఱుంగవలయును. సంస్కరణశబ్ద మెప్పుడును పూర్వస్థితికి కారణము. సంస్కరణ మావసర మనిన మొదల పూర్వస్థితి తెల్పియు రావలెను.

ముఖ్యవిషయము; ఆయుర్వేదీయులు నెలకొకసారిగాని, సంవత్సరమున కొకసారి గాని తమ చికిత్సానైపుణ్యమును, తమనూతనవిధానములను, గ్రంథములయందలి నువిశేషములను, నివారణ పొందిన వ్యాధులను, వ్యాధినివారకౌషధములను పత్రికాముఖంబున వెల్లడించుట ఆయుర్వేదమునకు గొప్ప సంస్కరణ మని తలంపవలయును.

కాలప్రభావము

దుగ్గమహాంతి సీతారామ శర్మగారు

క్షతిని సంగ్రామంబుఁ గల్పించి యలయించి, కూల్చియుంటివికదా కొన్నినాళ్లు
క్షుత్పిపాసలను సంక్షోభింపఁ గల్పించి, గుండెఁ జేసితికదా కొన్నినాళ్లు
అన్యోన్యవిద్వేష మంతముందింపక, గొడవఁ జేసితికదా కొన్నినాళ్లు
సహజధైర్యప్రదర్శన మొనర్పకను గూర్కొనఁగఁ జేసితికదా కొన్నినాళ్లు
అక్కటా! యిన్ని తెలుఁగుల ననవరతము, దారుణాఖిలవహ్నిమాధ్యంబునందుఁ
ద్రోయఁబూనఁగ ధర్మమొ! తులనతనమొ! అహహా! కాలమ! నీచర్యలద్భుతములు.

సీ. అశ్రాంతభోగాశ్రయంబైన దేవేంద్ర, పదవిఁ బొందఁగఁ బాటు పడఁగ లేదు
స్వర్గలోకస్థసుశర్మాసనము సధి, స్థిరపడఁగా మదిని వాంఛింప లేదు
సకలలోకముల దళిత మీటఁ బాలింపఁ, ఎగుశక్తినిమ్మని తెలుప లేదు
కామ్యప్రదంబైన కల్పవృక్షంబు మా, పెరటఁ జేర్పుమటంచుఁ బెనఁగ లేదు
కడుపునిండుగఁ గూడును గట్టగుడ్డ, సరసముగ లభియించినఁ జాలు ననుచు
నోరి ప్రజ లెల్లరును నిన్ను గోరుచుండ్రు, కాలమా! మొ[illegible] కడకు నీక.

సీ. పాపకారణమను భయ మొకింతయు లేక, పరకాంతలను బట్టఁ బట్టలేదు
సాటివారలశౌర్యసంపదముఁ గాంచి, యీర్ష్యాగరంబుచే నిండలేదు
స్వార్థభోగాభిలాషను లాంతివారల, సంపదున్నతికి నాసింప లేదు
సర్వలోకముల మాసములు లేరని గర్వ, మొప్పఁగా నెలుగెత్తి చెప్పలేదు
సాధువులము; ఘోరదారిద్ర్యసాగరోర్మి, జాలమధ్యనిమగ్నవిస్తారదీన
మానసులము; మక్కటా! యింక మాకుఁ దగదె, కాలమా! మాపొడల నింతకఠిన మాన!

సీ. అభ్రంకషంబులై యలరారుధనధాన్య, రాసుల నెప్పుడు సరయుటలొక్కొ!
శిల్పవిచిత్రకళావిశేషనైపుణ్యముల్, గనులార నెప్పుడు కాంచుటొక్కొ!
అన్నోదకములు కాపన్నతం బొందక, ముదముతో నెప్పుడు మురియుటొక్కొ!
దారుణాపద్బంధనములేకను లోక, కల్యాణ మెప్పుడు కాంచుటొక్కొ!
యనుచు మానసవీథి నహర్నిశములుఁ, జింతనలు సేయుచుండ్రు వర్జితముదాత్మ
లగుచు మాసప్రజ లెల్ల రత్యాతురమునఁ, గాలమా! నీప్రభావంబుకతనఁ గాదె!

ఆరోగ్యసాధన

బొల్లాప్రగడ సుందరగోపాలరావుగారు

మంచి ఆరోగ్యము, ఉత్సాహము, సంతోషము సదా కలిగి యుండవలెనని కోరినవారు ఉదయమున లేవవలెను. లేవగనే మలవిసర్జనము చేసికొనవలెను. మలవిసర్జన మయినను కాకపోయినను లేవగనే బయటకువెళ్లి కూర్చున్న యెడల నొకటి రెండు రోజులు కాకపోయినను మూడవరోజున తప్పక విరేచనమగుటకు ప్రారంభమగును. అటుపిమ్మట పండ్లుతోముకొని ముఖముకడుగుకొనవలెను. ముఖము కడుక్కునే కాలమందే చల్లని నీటిని పుడిసెళ్లో పోసికొని అనగా అరచేయి గిన్నవలెచేసి దానిలో పోసుకుని మొదట కుడికంటిరెప్ప తెరిచి 10 లేక 12 సారులు రెప్పలు వేయుచూ తెరచుచూ కడిగినకంటిలోని పుసులు, జిడ్డు నీళ్లలోనికివచ్చి కన్ను పరిశుభ్రముగాను నిర్మాలిన్యముగాను ఉండి రక్తప్రవాహము చక్కబడును. 10, 12 సారులు నీళ్లు క్రొత్తగా చేతిలో పోసికొనుచుండవలెను. ఒకమారు కన్నుకడిగిన నీటితో తిరిగి కన్ను కడుగరాదు. ఎడమకన్నుకూడా 10 లేక 12 సారులు కడుగవలెను. ఇట్లు చేయుటవలన కండ్లకు ఏవిధమైన జబ్బు రాకపోవుటయేకాక దగ్గరచూపు చత్వారముకూడా రాకుండా చేయగలసామర్థ్యము ఈపనియందున్నదని నిపుణులగు వైద్యులువక్కాణించి యున్నారు. కన్నులు కడుగుకొని తరువాత ముఖము కడుగుకొని, బట్టతో తుడుచుకొని, కడుపు పట్టినన్ని చల్లనినీళ్లు త్రాగవలెను. ముక్కు రంధ్రములు బాగుగాకడిగి ఒకముక్కు రంధ్రము వ్రేలితో మూసి రెండవరంధ్రముతో ముక్కులోనికి నీళ్లు, చేతిలో పోసికొని గాని గిన్నెలోపోసికొని గాని లాగుకొని నోటితో విడువవలెను. ఇదేప్రకారం రెండవ ముక్కుతోనూ చేయవలెను. ఇట్లు చేసిననన్నటికి పడిసెము పట్టుట మొదలైన ముక్కు సంబంధవ్యాధులు గాని గళవ్యాధులుగాని రానేరవు. ఈపనితోపాటు 'భస్త్రిక' అను హఠయోగప్రదీపికలోని యోగమును చేసిన నాసికావ్యాధులురాకపోవుటయేగాక శ్వాసకోశముబాగుపడి ఊపిరితిత్తులు స్ఫుటపడును జీర్ణశక్తి వృద్ధిచెందును. చర్మము చక్కగా పనిచేయును. అనగా చర్మమునందలి రంధ్రములయందలి మలినము పోయి చెమట మొదలగు పదార్థములు చక్కగా బయటకు వచ్చుటవలన రక్తము శుద్ధి అగును. 'భస్త్రిక' అనియు 'హఠయోగ'మనియు వ్రాయుటవలన ఈపని అసాధ్య మని చదువరులు ఎంతమాత్రము భయపడవలసిన అవసరము లేదు. తెల్లవారు జామున మంచిగాలి తగులు ప్రదేశమునకువెళ్లి కుడిముక్కు మూసికుని యెడమముక్కుతో గట్టిగా కమ్మరివాని తిత్తి యూదునప్పుడు, పాము బుసకొట్టునప్పుడు అగు శబ్దములాగు ఊపిరి లోపలికిలాగి పైకికూడా అంతగట్టిగను త్వరగాను వదలవలెను. ఈప్రకారము 5 మాట్లతో ప్రారంభించి క్రమముగా 33, 66, 100 దఫాలవరకును చేయవచ్చును. ఒకేసారి సంఖ్య హెచ్చించకూడదు. చాలనిదానముగ ఒకటిరెండు సంవత్సరములలో ఎక్కువ సంఖ్యకు రావలెను. సామాన్యముగా 6 మాసములు అయినతరువాత 33 సంఖ్యవరకూ ఒక్కముక్కుతో పీల్చుట వదలుటకు రావచ్చును. ఈప్రకారమే యెడమ ముక్కుమూసి కుడిముక్కుతో పీల్చి వదలుచుండవలెను. ఊపిరిపీల్చునప్పుడు మెడను పైకి క్రిందకు, గడ్డము మెడ క్రిందిగుంటకు తగులులాగున ఆడించుచుండవలెను. ముందు కుడిముక్కుమూసి యెడమముక్కుతోను అటుపిమ్మట యెడమముక్కుమూసి కుడిముక్కుతోను గాలి లాగి బలముగా వదలినతరువాత, రెండు ముక్కులతోను గాలి మెడను పైకిఎత్తి పీల్చి మెడను వంచి ఊపిరి బలముగా వదలివేయుచుండవలెను. ఇదే పద్మాసనముగాని బద్ధపద్మాసనముగాని వేసి చేసిన భస్త్రికాయోగ మగును. లేదా నిలుచుకొని గాని నడచుచుగాని చేసిన నాసికా రంధ్రములందలి మలినముపోయి దేహారోగ్యము గానుండును.

భస్త్రికచేసి ముక్కులు శుభ్రపరచుకున్నపిమ్మట కడుపునకు వెక్కసమగు లాగున చల్లని రాగిపాత్రలో రాత్రికాలమందు పోసి యుంచిన నీళ్లు త్రాగవలెను. ఇట్లు నీరు త్రాగి తిరిగి నిదురపోగూడదు. దీనికి వ్యతిరేకముగా నిదురపోయినయెడల ఉబ్బుజాడ్యము వెంటాడించి మరణము ప్రాప్తము కాగలదు. నీరుత్రాగుటవలన కడుపులోని పసరు తేమడ మొదలగునవి పైకి వెళ్లిపోవును. కడుపు శుభ్రపడును. నీళ్లతో కళ్లు కడుగుకొని నాసిక శుభ్రపరచి, కడుపు బాగుపరచినతరువాత ఒళ్లువంచుట, తిప్పుట సాగతీయుట మొదలగువ్యాయామములు చేసినయెడల రాత్రి నిద్రయందు రక్తనాళములయందు నిలిచియున్న విషపదార్థములకు చలనముగలిగి కొట్టుకొనిపోయి దేహారోగ్యముగా నుండి జీర్ణశక్తి బాగుపడును. దేహపరిశ్రమ అయినతరువాత గుండెదడ అణగినతోడనే శరీరము చెమటతో నున్నప్పటికీ లెక్కచేయక చల్లనినీటిలో చర్మము కందులాగున ముతకతడితువాలుతో రుద్దుకొనవలెను. అటు పిమ్మట స్నానంచేసి పొడిబట్టతో తుడుచుకొనవలెను. స్నానము చేసినతరువాత ఒకఘంట అయినపిదప ఆహారము ఉద్దీపకపదార్థములు లేకుండా తీసికొనవలెను.

భోజనానంతరము ఘంటన్నర అయినతరువాత దాహము త్రాగవలెను. భోజనకాలమందు నీరుత్రాగగూడదు. ఇట్లు త్రాగుటవలన జీర్ణమునకు కావలసిన కడుపులో పుట్టురసములు పలుచన అయి జీర్ణముకాక అజీర్ణము పుట్టును. ఘంటన్నరఅయినది మొదలు తిరిగి భోజనము అరఘంటకు చేయుదు మనునంతవరకూ ప్రతిఘంటకూ నీరు త్రాగుచుండవచ్చును. భోజనానంతరము కొంచెము విశ్రమించి యెండకు వెరవక ఎండలో బాగా చెమటపట్టులాగున నడచుటయో మరి తోటపనియో వ్యవసాయపుపనియో చేయవలెనుగాని మూలదూరి యెండకువెరచి యింట్లో నీడనువెదకుకొని కూర్చుండుటయే వ్యాధికికారణమగును. పైనచెప్పిన క్రియలన్నియు ప్రత్యేకప్రత్యేకముగా చేయుటకు 5 లేక 10 నిమిషములకన్న నెక్కువ కాలము పట్టదు. సందేహము లున్న టపాబిళ్లలు పంపిగాని, స్వయంగా రాజమహేంద్రవర్గమునందు సూర్యకిరణ ప్రకృతిచికిత్సారోగ్యజ్ఞానాశ్రమము స్థాపించిన ప్రకృతిచికిత్సప్రోత్సాహకర్త యగు బొల్లాప్రగడ సుందరగోపాలరావును కలుసుకొనిగాని తెలుసుకోవలెను.

చిత్రపటముల వివరణము

కెమల్ పాషా:—వీరు తుర్కీ రిపబ్లికు అధ్యక్షులు. వీరి విషయము సుప్రసిద్ధము. తుర్కీ రాజ్యమును పునరుద్ధరించుటకు వీరి శౌర్యసాహసములే ముఖ్యకారణమయ్యెను. వీరిసతీమణి లతీఫుహానము గారు. ఈమె శ్రీమంతుడగు నొకస్మిర్నా వర్తకునికూతురు. ఈమెకు 19 ఏండ్లు వయస్సు. ఈమె మిగుల చదువరి. ఫ్రాన్సులో నీమె విద్యనేర్చినది. ఆంగ్లస్త్రీలవలె నీమె దుస్తులను ధరించును. ఈమె గొప్పసంఘసంస్కారిణి. తురుష్కజాతీయస్త్రీ ప్రబోధమున కీమెయే పునాది.

జయంతి కామేశం పంతులుగారు:—వీరి నివాసము గంజాము మండలములోని కొత్త అగ్రహారము. వీరు ఘనతవహించిన న్యాయవాదులు. స్వయముగ నపారధనము నార్జించిరి. నిరతాన్నదాత. ఆంధ్రకర్ణుడనివీరాంధ్రదేశమున పేరుగాంచిరి. వీరు పెక్కుచోట్ల నన్నసత్రములను గట్టించిరి. ఇతర ధర్మకార్యములను పెక్కింటి నొనరించిరి. కవీశ్వరుల నాదరించిరి. జానకీవరశతకము, రామశతకము, మొదలయిన గ్రంథములను రచియించి కవియై వెలసిరి. వీరు 1846 వ సంవత్సరమున జన్మించి యాంధ్రదేశము నలుగడల సమకీర్తిని వ్యాపింపజేసి 1886 వ సంవత్సరమున కీర్తిశేషులైరి. వీరి దాతృత్వమునుగూర్చినవానుడికథలు పెక్కుగలవు.

శ్రీయుత జే. వి. కృష్ణారావుగారు:— వీరు బరంపురనివాసులు. వీరు కొంతకాలము మిడిల్ స్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయులుగనుండి యసహాయోద్యమము నవలంబించిరి. వీ రాఱుమాసములు కాంగ్రెసుప్రచారకులుగా నుండిరి. 108 సెక్షనుక్రింద నాలుగేలలు కఠినశిక్షకులోనై మదరాసు కారాగృహమున నుండిరి. ఇప్పుడు గంజాముజిల్లా కాంగ్రెసు ప్రచారకులుగా నున్నారు.

శ్రీయుత జే. వి. నారాయణగారు:—వీరు తొలుత బ్రాహ్మమత ప్రచారకులుగనుండిరి. దేశాభిమానాతిశయముచేఅసహాయవాదులై కాంగ్రెసుప్రచారకులైరి. 108 సెక్షనుక్రింద నొకసంవత్సరము కడలూరునందు కారాగృహవాసము ననుభవించిరి. వీ రిపుడు 'జ్యోతి' అను వారపత్రికకు సంపాదకులుగా నున్నారు.

శ్రీయుత మొటపర్తి వెంకటనారాయణగారు:—వీరి వాసస్థానము, దెందులూరు, ఏలూరుతాలూకా. వీరు తొలుత గ్రామాధికారిగా నుండిరి. అసహాయోద్యమసందర్భమున నాయధికారమును మానుకొని దేశసేవకై పాటుపడుచుండిరి. నిమ్నజాతి విద్యాభివృద్ధికై రు 5000/-విలువగల తనయాస్తిని బందరు ఆంధ్రజాతీయకళాశాలపరముగా నప్పగించిరి. వివేకానందపఠనమందిరోద్ధారకులలో వీరొకరు. వీరు జయసంవత్సరమున జననమంది రుధిరోద్గారియందు కాలధర్మమునొందిరి,

కీ. శే. బ్ర. కొట్ర లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారు:—వీరు లక్ష్మీనారాయణీయమను శుద్ధాంధ్ర ప్రతిపదార్థ పర్యాయపద నిఘంటువు, కరప రామలింగశతకము మొదలైన గ్రంథములను రచియించిరి. బ్ర. శ్రీ. శిష్టుకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు వీరికి గురువులు మామగారును.

ఆంధ్రవిద్యావాచస్పతి, కావ్యనిధి, బ్ర. కొట్ర శ్యామలకామశాస్త్రిగారు:—వీరు బ్ర. కొట్ర లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రిగారి తృతీయపుత్రులు. లక్ష్మీనారాయణ నిఘంటురచనమున దండ్రికి గడుంగడు తోడ్పడినారు. వీరి నివాసస్థానము కాకినాడ మండలమునందలి కరప గ్రామము.

కీ. శే. ముత్తరాజు సుబ్బారావుగారు:— వీరు ఎం. ఏ. పరీక్షయం దుత్తీర్ణులై ఒందరు నోబిలుకళాశాలలో చారిత్ర కోపన్యాసకులుగ నుండిరి. వీరి స్వగ్రామము నెల్లూరు. ఆంధ్రనాటకముల యందును ద్రచనమునందును వీరికి జాల నభిమానముగలదు.కృష్ణతులాభారము,రణతిక్కన, చంద్రగుప్త మున్నగు నాటకములను వీరురచియించిరి. ఉద్యోగమును నిర్వహించుచునే క్షయరోగపీడితులై వీరు 1922 వ సంవత్సరమున మృత్యువువాతఁబడిరి.

కీ. శే. ముత్తరాజు శివకామయ్యగారు:—వీరు బి. ఏ. పరీక్షయం దుత్తీర్ణులై నెల్లూరులోను కావలిలోను హైస్కూళ్లలో నుపాధ్యాయులుగనుండివన్నెకెక్కిరి. నెల్లూరులోనున్న కాలమున పురమందిరమునకును ప్రోగ్రెసివుయూనియనుకును కార్యదర్శిగను,ఫండు ఆఫీసు కోశాధిపతిగను ఉండిరి. మఱియును నేకఘనకార్యములయందును పాలుగొనుచుండిరి. తరువాత గుంటూరుజిల్లా ఇంటూరు లోయరుసెకండరి పాఠశాలా ప్రధానోపాధ్యాయులుగా రెండేండ్లు పనిచేసి దానిని హైస్కూలుగా మార్పించిరి. విద్యార్థుల విషయమున చాలశ్రద్ధతో పాటుపడుచుండెడివారు. వీరు తుదకు ఇంటూరునందే 30-10-1922 నాడు మృతిజెందిరి.

శ్రీయుత పండిత సంతానముగారు:— వీరి జన్మభూమి మద్రాసు రాజధాని. వీరు విద్యాసంపన్నులై పంజాబునందు న్యాయవాదివృత్తి నవలంబించి మిగుల కీర్తిని గడించిరి. సహాయనిరాకరణము నవలంబించి తమవృత్తిని బరిత్యజించి దేశసేవకు బద్ధకంకణులైరి. పంజాబురాష్ట్రీయ కాంగ్రెసుసంఘమునకు గొంతకాల మధ్యక్షులుగ నుండిరి. వీరు లాలాలజపతిరాయిగారితో రాజద్రోహమునకని కారాగృహవాసమును గొంతకాల మనుభవించిరి.

ఆచార్యగిద్వానిగారు:—పంజాబురాష్ట్రమున ప్రభుత్వపు విద్యాశాఖయందున్నతోద్యోగమును వహించియుండి అసహాయోద్యమసందర్భమున నాయుద్యోగమును వదలుకొనిరి. అదిమొదలు దేశసేవాపరాయణులైరి. గుజరాతునందు జాతీయవిద్యావ్యాప్తికై సకలశ్రమను గైకొనుచుండిరి. అకాలీలకు సహాయముజేయుటకు వీరు బూనుకొనిరి. నాభా అధికారుల ఆగ్రహమునకు గురియై, నేడు నాభాలో కారాగృహమున నిర్బంధితులుగ నున్నారు.

శ్రీ గాంధిదాసు కాళ్లకూరి కృష్ణమూర్తిగారు;—వీరు విశాఖపట్టణంజిల్లా పాలకొండగ్రామనివాసులు. స్వరాజ్యాందోళనసందర్భమున పదినెలలు శిక్షకులోనై రాజమహేంద్రమున కారాగృహప్రాప్తిని గాంచిరి. దేశసేవాపరాయణులై తనగాంధిదాసబిరుదమును వీరు సార్థకముగానింపుకొనుచున్నారు.

శ్రీయుత, సేపూరి లక్ష్మీనరసయ్యగారు:—వీరు కర్నూలు జిల్లా నివాసులు. ఆంధ్రప [illegible] లము వీరిజననముచే వన్నెగాంచినది. ఈజాతివారిలో మొట్టమొదట ఎం. ఏ. పరీక్షయందు కృతార్థులైనవారు వీరే.

శ్రీయుత సబ్బారపు అప్పలస్వామిగారు:—రాజమండ్రివీరివాసస్థానము. వీరు రాజమండ్రి మునిసిపాలిటీకి వైసుచేరుమెనుగానుండిరి. అసహాయోద్యమావలంబకులై దేశసేవచేయుచున్నారు. రాజకీయాందోళన సందర్భమున చెన్నపురిలో కొంతకాలము కారాగృహప్రాప్తులైరి. ప్రస్తుతము వీరు రాజమండ్రికాంగ్రెసుపక్షనాయకులుగా నున్నారు. వీరి వయసు 45 ఏండ్లు.

శ్రీయుత కాండ్రేగుల రామచంద్రరావుగారు:—వీరు రాజమండ్రినివాసులు. కాంగ్రెసుపత్రికకు రెండవసంపాదకులుగానుండిరి. బీ. ఏ. సీనియరు తరగతిలోనుండి సహాయనిరాకరణముకారణముగా చదువుమానివేసిరి. దేశసేవయే వీరికి ముఖ్యవిధియైనది. ఈనడుమనే వీరు రాజద్రోహమునకని రెండేండ్లు శిక్షనుబొంది యిప్పుడు జెయిలులో నున్నారు. వీరు శ్రీగజవల్లి రామచంద్రరావుగారికి బావమరదియగుదురు.

శ్రీ దండు నారాయణరాజుగారు:— బి. ఏ., బి. ఎల్. నరసాపురముతాలూకా ముగల్తుఱ్ఱు గ్రామము వీరివాసస్థానము. వీరు క్షత్రియవంశజాతులు. ఏలూరున న్యాయవాదిగానుండి సహాయనిరాకరణముకారణముగా తమవృత్తిని చాలించుకొనిరి. అదిమొదలు కాంగ్రెసుప్రచారకులై తమదేశభక్తిని వెల్లడిచేయుచున్నారు. రాజద్రోహమును బోధించునుపన్యాసములను గావించిరని వీరిపై రాజాంగమువారు తప్పుమోపి తుదకు నిర్దోషియనియెంచి యభియోగమును రద్దుచేసిరి. వీరు ఖద్దరువ్యాప్తికై [illegible] పాటుపడుచున్నారు.

డాక్టరు సయ్యదు మహమ్మదుగారు:—వీరు ఇండియా ఖిలాఫతు సంఘకార్యదర్శిగానుండిరి. రాజకీయాందోళన సందర్భమున వీరికి కొంతకాలము కారాగృహప్రాప్తికలిగినది. వీరు హిందూముసల్మానుల సమైక్యతకొరకై పాటుపడువారిలో నగ్రగణ్యులు. వీరు బీహారు రాష్ట్రమునకు జెందిన మహమ్మదీయులు

శ్రీయుత మోతీలాలు ఘోషుగారు:—వీరు అమృతబజారు పత్రికాసంపాదకులుగానుండిరి. వీరు రమారమి యొక్క సంవత్సరము క్రిందట కీర్తిశేషులయిరి. వీరు సుప్రసిద్ధులగు జాతీయవాదులు.

Printed and Publishd by K. Nageswara Row, at the Andhra Patrika Press, No. 7, Thamu Chetty Street, G.T. Madras.

REBUILT TYPEWRITERS

—:o:—

REBUILT UNDERWOOD AND REMINGTON No. 10 MODEL TYPEWRITERS JUST ARRIVED.

REALLY HIGH GRADEREBUILT TYPEWRITERS.

YOUR ORDERS FOR REBUILT UNDERWOOD AND REMINGTON No. 10 MODEL TYPEWRITERS WILL BE REGISTERED.

—:o:—

Apply for farther particalars to:—

Telephone : **No. 3.**

Y. NARAYAN,
Proprietor.

Telegrams : **"TYPIST"** Madras.

Y. Narayan's Typewriter Supply Agency.

364, Typewriter Corner, Esplanade, MADRAS.

దియునైటెడ్ ఇండియాలైఫ్ అస్యూరన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్

హెడ్ ఆఫీసు - మద్రాసు

చెన్నపురిలో మొట్టమొదట స్థాపింపబడిన హిందూదేశీయ భీమాకంపెనీ యిదియే!! కడచిన 5 సం॥లనుండి పాలిసిహోల్డరులకు 1000 కి రు 75 లు చొప్పున బోనసు ఇయ్యబడినది. వాటాదారులు, పాలిసిహోల్డరులు ఈ రాజధానిలోనున్నవారే. సొమ్మును విదేశములకు పోనీయక ఈరాజధానియందే దాచబడియున్నది.

ప్రీమియములు మిక్కిలిన్యాయముగా వసూలుచేయబడును. హక్కులను త్వరలో తీర్మానము చేయుటకు కావలసిన అవకాశములన్నియు గలవు.

చెల్లదగని పాలిసీలకు ప్రత్యేకసదుపాయములు గలవు. దరఖాస్తుదారులు దయచేసి మాకంపెనీ షరతులను ఇతర కంపెనీలతో సరిపోల్చి చూడవచ్చును. వారికి ఈషరత్తులు లాభకారిగా నుండునట్లు తోచినవారు చెన్నపురియందుండు మాకంపెనీవారితో కలిసి, మాట్లాడవచ్చును. మిక్కిలి ధారాళమైన షరతులపై పనిచేయుటకు ఏజంట్లు కావలెను షరత్తులకు ఈ దిగువ విలాసమునకు వ్రాయవలెను.

కె. ఎన్. గోపాలయ్య, మేనేజరు.

సీతారామాచార్య బ్రదర్సు

హిందూమూలికా వైద్యస్థానము—రాజమహేంద్రవరము

ప్రమేహబిందుఘృతము

ఈ నాగరికతాకాలమున సవామేహవ్యాధి యొకటి బలవత్తరముగ నెల్లయెడల వ్యాపించి యున్నది. ఇది రొచ్చుమొదలు ఫిరంగివరకు పదునెనిమిది తరగతులుగ విభజింపబడి ధ్వజనాశకాది ఘోరంబులును కురూపులంజేయు కుష్టవుల కనుపొందించి ధాతుగతంబై మరణంబును సహా గల్గించి ప్రాణులను హింసించుచున్నది. యీబీజమువారికే గాక సంతానవృక్షములనుకూడ పాడుచేయుచున్నది. దీనికి సహచరులు 1 సెగ 2 బిళ్ల అడ్డగెడ్డలు. యిది ప్రారంభమున గుహ్యము నాశ్రయించినను ప్రాయశః నాశికకర్ణములు, గోరు, పెదవులు, కంఠముమొదలగు సర్వావయవములయందును సర్వసంధులయందును విద్రధి, దద్రు, పొడ, పల్లిక, వ్రణము మొదలగు భిన్నస్వరూపములు గలదై విజృంభించి వేధించును. ఆంగ్ల ఆయుర్వేదవైద్యసోదరు లనేకు లనేకరీతుల ఆసురీ (శస్త్రి)మానుషి (కషాయ, రస) చికిత్సలను జేయుచున్నారు. అనేకులు అనేకౌషధముల ప్రచురించుచున్నారు. అవి కొందరికి కొంతవరకు గుణమిచ్చియు కొందరి తత్వములకు విరుద్ధగుణములు గల్గించుచుండగా చూచి చూచి మహాత్ముల సేవచేతను స్వబుద్ధిచేతను యీ ప్రమేహబిందుఘృతమును తయారుచేసి వాడుకచేయుచున్నాము. శరీరమునందలి రక్తములోని మలములోగల క్రిములను త్వరలో నాశనముజేయును. మలబద్ధము, అజీర్ణము, అగ్నిమాంద్యము, ఆమదోషము, జలదోషము, అధ్య, అంతరాయామ, బహిరాయామ మలమూత్రబద్ధాదివాతములను వింశతిమేహములను మేహవాత, ద్వంద్వవాతములు, సుక్లార్తవదోషములు మూలవ్యాధి, భగంధరము, లూతా, గళగండ, గండమాల, శ్లీపద, విద్రధి, ఉదరరోగములు, శూల, అధ్మానము. ఉదావర్తము, ఆమ్లపిత్తము, మొదలగు సర్వదోషములను హరించును. రోగబలమునుబట్టి 12 మొదలు 16 చుక్కలవరకు వేడినీళ్లతోగాని పంచదార, బెల్లం వీటి అనుపానముతోగాని రెండుపూటల సేవించునది. నూని, ఆవ, గుమ్మడి, బచ్చలి, పులుసు, విశేషకారము, సంభోగము, కూడదు. బాలురు వృద్ధులు సుకుమారులు గర్భిణులు మొదలగు అందరు సేవించవచ్చును. పూతినాస, పూతికర్ణి, విసర్పిమొదలగు స్రావవ్రణములకు లోపలికి పైకి లేపనమునకు కూడ వాడవచ్చును. చీము, దుర్గంధములను హరించి వ్రణములను మాన్పును. బిళ్లలు, అడ్డగర్రలు అంత్రవృద్ధి శగసవాయిలు తరుణములకును జీర్ణములకును అమోఘక్రియ. ఉష్ణోదకములో యెన్నిబిందువులుపుచ్చుకొన్న అన్నిసుఖప్రవృత్తు లగును లేక, నాభికిలేపనము చేసి కాచినను విరోచన మగును. వెల ½ ఔన్సు సీసా 1-కి రు 1-8-0 పోస్టుకర్చు ప్రత్యేకము. అనేక యోగ్యతాపత్రికలు కలవు. ఆయుర్వేదఔషధములన్నియు దొరకును. యేజంట్లు కావలెను.

వైద్యభూషణ

శృంగారం సీతారామాచార్యులు,

హిందూ కెమిస్టు అండు ఫిజిషియన్.

Ringworm Cure

తామరమందు

శ్రీ. యం. కె. రావుగారు తయారుచేసినది

అనేక సంవత్సరముల నుండి బర్మా, యిండియాలో ప్రసిద్ధిగాంచినది. తామర, గజ్జి, మొలగజ్జి, నీటిలో యెక్కువగా తిరుగుటవలన వ్రేళ్ల మధ్య పాచిన దురదలును, పాచి ఖానాగాయలును, చిగురుడు వగయిరా చర్మవ్యాధులను కేవలము మూడుపూటలలో కుదుర్చును. మరియు మొదలగు బాధలు లేనందున యెల్లప్పుడు నుపయోగించవచ్చును.

వెల డబ్బి 1 కి రు 3_8_0

మూడుబుడ్లకంటె యెక్కువగా కొనబడేవారు, వర్తకులకు కమీషను యియ్యబడును.

మేనేజరు. ఆంధ్ర వస్తునిలయం,
కంటోన్మెంట్, రంగూను.

YOUR MANHOOD

Is without doubt the choicest gift which mother nature has endowed you with, but none dare deny that just like all others, this too is a conditional gift. If you don't appreciate a boon, and squander away Heaven's priceless treasures mercilessly and unscrupulously, you must be prepared to lose same for ever, and pass the rest of your days in fruitless repinings. This fact is being patently brought before our eyes in all the spheres of life. Transgression of Dame Nature's laws in the shape of giving way to youthful follies, dissipation, excesses and debauchery, wrecks

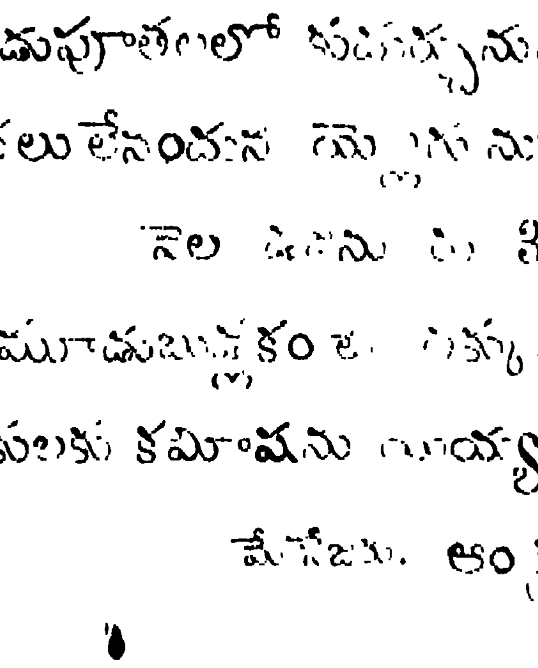
Domestic Happiness

sooner or later. Lack of Potency, Functional Weakness, and Sexual Exhaustion bring in their train, family discord and disunion, household miseries, preference of death over life, a craving for suicide, hopelessness, despondency, social immorality and depravity, Hysteria, Neurasthenia and several other individual and national calamities, too numerous to mention. How best to guard against these misfortunes, to dispel your gloom and to bring sunshine to your dreary existence, is the theme of our absolutely free brochure "Life after Death". Its perusal will prove to you beyond a doubt that our "Erectruss," priced at Rs. 20 only plus p. & p. charges, is a veritable "Messiah" for sufferers of this stamp.

HUSTION BROTHERS [A. P. A.] SOLE AGENCY,
Batala [India].

లోకప్రసిద్ధమైన సాలామిసిరి మురబ్బా

1000 రూపాయల బహుమానమియ్యబడును.

మీరు బలహీనులుగా నున్నారా? అయితే డి. మన్నాలాల్ గారిచే తయారు చేయబడిన లోకప్రసిద్ధమైన 'సాలామిసిరి మురబ్బా' ను సేవించండి. దీనిని సేవించిన యెడల ధాతుపుష్టి, రక్తపుష్టి, విశేషబలము, ఆరోగ్యము యెక్కువ మొదలైనవి కలుగును. స్వప్నస్ఖలనము, ధాతువు మూత్రములో కలిసిపోవుట, నీరుదురదు, బహుమూత్ర వ్యాధి మొదలగునవి మానును. దీనివలన మంచిగుణము పొందిన అనేకులు రంగూన్, పినాంగ్, సింగపూర్, సిలోన్, ఆఫ్రికా, కలకత్తా, బొంబాయి, మదరాస్ ఈ ప్రాంతములనుండి బహుమానపత్రికలు విశేషముగా పంపియున్నారు. కావలసినవారు అర్ధణాస్టాంపును పంపినచో, బహుమానపత్రికల కాపి పంపుదుము. ఇది అబద్ధమని రుజువుపరచువారికి పైన కనుపరచియుండు బహుమానము ఇయ్యబడును. అట్లు నిరాకరించినచో కోర్టుమూలముగా పొందవచ్చును. పార్శలను కొనునప్పుడు 'డి మన్నాలాల్' అని యుండుటను చూచి తీసికొనవలెను.

అనుపానపత్రిక పార్శలతోగూడ పంపబడును. ఏజెంట్లు కావలసియున్నది.

15 తులాలడబ్బి వెల రూ. 2-0-0. తపాలాఖర్చులు 1-3 డబ్బీలకు రూ. 0-8-0

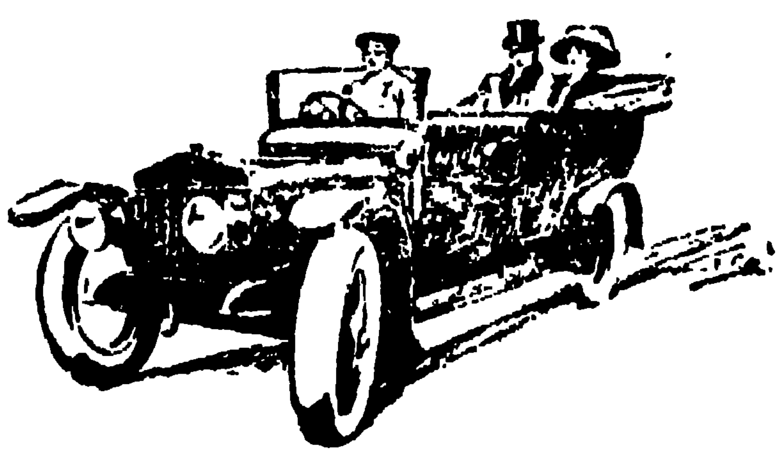
డి. మన్నాలాల్ ఢిల్లీ వైద్యులు

సాలామిసిరి మురబ్బా డిపో, బెంగుళూరు సిటీ.

గాలీసు మోటార్ ఇన్‌స్టిట్యూటు

స్థాపితము 1910

దక్షిణదేశమునందు మొట్టమొదట స్థాపించబడినది.

18 సంవత్సరముల వయస్సు గలిగిన యువకులను [illegible]

ఇతర వివరములకు ఈదిగువవిలాసమునకు వ్రాయవలెను.

గాలీసు మోటార్ ఇన్‌స్టిట్యూటు,

"గోకులం" గార్డన్ రోడ్డు, కీల్పాకం, మద్రాసు

ఏలము డిపో

ఈ చెన్నపురియందు గవర్నమెంటు సంబంధమైన ఏలంపాటలలో మే మొక్కరము. భూములు, గృహములు, ఫ్యాక్టరీలు తోటలు, మిల్లులు, కర్మాగారములు, ఇతర పరిశ్రమములు, ఇనుము, ఎంజినీరింగు స్టోరులు లోహములు, మెషినరీలు, కలపసామానులు, గృహోపకరణములు, జవళీ దినుసులు, చర్మములు, తోళ్లు, ధాన్యములు, భోజన సామగ్రులు, ఔషధములు, కెమికల్సు, గడియారములు, జేబుగడియారములు, సంగీత పరికరములు, సీమామలములు, నగలు, పింగాణీ సామానులు, కత్తులు, బోరసామానులు, కార్లు, అందమయిన సామానులు, మోటారుకారులు, బస్సులు, సైకిళ్లు, లారీలు, బండ్లు, జంతువులు, మొదలగునవి యీయూరియందున్నను, బయటియూరియందున్నను, మేము వాటిని అమ్మిపెట్టెదము. మా ఆఫీసు గదులందు అప్పుడప్పుడు ఏలము అమ్మకములు జరుగుచుండును. ఇతరవివరములకు దిగువవిలాసమునకు వ్రాయుడు.

గా. ఆండు కో.

గవర్నమెంటు ఆక్షనర్లు, స్టాండర్డ్ ప్రెస్ బిల్డింగ్సు

బ్రాడ్వే, మద్రాసు.

కుష్ఠరోగులకు వరప్రసాదము

ప్రస్తుతకాలపు అద్భుతము! ఇప్పుడే కనిపెట్టబడినది!

4 మాసములలో 200 కుష్ఠరోగులు స్వస్థపరుపబడిరి.

శ్రేష్ఠమైన తామ్రముచే తయారుచేయబడిన మా సుప్రసిద్ధమైన తామ్రభస్మముచే అన్నివిధములు కుష్ఠరోగములు పూర్తిగా బాగుచేయబడును. తామ్రమునందు విష సంబంధమైన వస్తువులు గాని, లేక కల్తీకము గాని ఉండదు. ఇది నిరుపద్రవకరమైనది. ముప్పునుండి తయారుచేయబడినది. అన్ని దేశములందును, కాలనియమత లేక స్త్రీపురుషులు దీనిని వాడవచ్చును. చేతివ్రేళ్లు, కాలివ్రేళ్లు, రాలిపోవునప్పుడు దీనిని సేవించి స్వస్థతనొందిరి. దీనియొక్క గుణము అత్యద్భుతము. తిమ్మిరి పూర్తిగా కుదుర్చబడును. స్పర్శను అంతయు కలిగించును. అవయవములందుగల కురుపులు, గడ్డలు అనేకులకు బాగుచేయబడినది. వికారముగానున్న చర్మము ఎట్టిమచ్చలు లేక మామూలుచర్మముగా చేయబడినది. చీము మొదలగువాటినుండి కుదుర్చబడినది. రక్త సంబంధమైన వ్యాధులన్నియు పూర్తిగా బాగుపరుపబడినది. అజీర్తి, గండమాలలు, సెగరోగములు, నరములకు సంబంధించిన కీళ్లనొప్పులు, దుర్బలత్వము, నడుమునొప్పి, వాయువునొప్పులు, రొమ్ముపడిసెము, దురదలు, మొదలగు వ్యాధులు తప్పక కుదురును. అనేకయోగ్యతాపత్రికలు ప్రతిదినము విరివిగా వచ్చుచున్నవి.

మ-రా-రా-శ్రీ ఎల్. డి. స్వామికణ్ణుపిళ్లెగారి అధిపత్యము క్రింద చెన్నపురిలో 25-8-23 తేదీన జరిగిన సిద్ధఆయుర్వేదీయ ఔషధసమ్మేళనమునందు బంగారు పతకము, వైద్య ఆసిరియార్ అను బిరుదు ఇయ్యబడినది.

తామ్రభస్మము అనుపానము చూర్ణముతో సహా

80 మోతాదలు ధర రు 50

40 ,, ,, రు 25

నిజముగా పేదవారుగా నున్న రోగులకు సగముధరకు పైయౌషధము పంపెదము.

తపాలుఖర్చులు ప్రత్యేకము.

ఈ పుస్తకమును చూచి ఆర్డరును పంపినట్టు తెలుపుడు.

ఆర్. ఎమ్. కె. వేలుస్వామి

వైద్యఆసిరియార్, మెడికల్ హాల్

పళని పోస్టు, దక్షిణ ఇండియా.

అమృతకల్పము; అన్ని వ్యాధులకు రామబాణము

ప్రతిగృహమందుండదగినది. అర ఔన్సు సీసా రు. 1-4-0. పావుకె ఔన్సు సీసా రు. 0-12-0.

సుప్రసిద్ధమగు మాఔషధములను గురించి ప్రశంసాపత్రము లనేకములు గలవు. వేలకొలది వాతాదారులు గలరు. యథాశాస్త్రీయముగా తయారు చేయబడు ఔషధములు. వెల స్వల్పము, ఫలమధికము. పరీక్షించుడి.

వసంత కుసుమాకరము

ఇందు, బంగారు, వెండి, ముత్యము, మొదలగు విలువగల భస్మములుచేర్చి తయారుచేయబడినది. మేహములు, క్షయ, పాండువు, రక్తహీనత, పురాణజ్వరములు, నిస్త్రాణ, శుక్లనష్టము మొదలగు వ్యాధులను హరించి మంచి బలమును, కాంతిని, వీర్యవృద్ధిని గలిగించు అద్వితీయమగు ఔషధము.

తులం 1 కి రు 15-0-0 20 మాత్రల సీసా రు 3-8-0

పూర్ణచంద్రోదయము.

బంగారుచేర్చి వంటచేయబడిన సుప్రసిద్ధౌషధము. క్షయ పాండువు, మేహము, జ్వరము, శ్వాస, కాస, శుక్లనష్టము మొదలగు బలమగు వ్యాధులను హరించి రక్తవృద్ధిని, వీర్యవృద్ధిని, బలమును, కాంతిని కలిగించుటలో అమోఘమయినది.

తులం 1 కి రు 12-0-0 20 మాత్రల సీసా రు 2-8-0

హేమసుందర రసము

బంగారు చాయగలది. ప్రమేహము, శిరరోగము, అత్యుష్ణము, కాళ్ళుచేతులు మంటలు, నిస్త్రాణ మొదలగువాటిని హరించును. తులం 1 కి రు 2-0-0

షడ్గుణ సిందూరము.

వంగౌషధము. మేహము, నిస్త్రాణ, నిస్త్రాణ, బలహీనము, పురాణయాతన, క్షయ, దగ్గు, మొదలగువాటిని హరించును. తులం 1 కి రు 2-0-0

నారశింహ లేహ్యము.

ఇది బంగారు, వెండిరేకులు, సాలామిశ్రి, మొదలగు చాలా విలువగలవస్తువులతో చేయబడినది. బలహీనులపాలిటి సంజీవి. మేహము, నిస్త్రాణ, నిస్సత్తువ, శుక్లనష్టము, అతిమూత్రము, సంభోగశక్తి లోపము, మూత్రమువెంట శుక్లపతనము, మొదలగువాటిని హరించి మంచిబలమును, వీర్యవృద్ధిని, సంభోగశక్తిని, దేహపటుత్వమును కలిగించు వరప్రసాదము.

2 డబ్బీలు చాలును. 20 తులం డబ్బి రు 2-0-0

(నోటు:—ప్రతి 20 తులముల ఈ లేహ్యము నందును రు 3—12—0 విలువగల ¼ తులం లోహాభ్రక సింధూరమును గలిపి సేవించినచో యింకా 10 రెట్లు గుణాధిక్యముగా పనిచేయుననుటకు సందియము లేదు)

లోహాభ్రక సింధూరం తులం 1 కి రు 5-0-0

మదనకామేశ్వర లేహ్యము.

ఇందు సాలామిశ్రి, సఫేదామిశ్రి, అశ్వగంధి మొదలగు అనేక మూలికలుచేర్చి తయారు చేయబడినది. వీర్యవృద్ధిని బలమును గలిగించుటలో శ్రేష్ఠమయినది. మేహము, నిస్త్రాణ, నిస్సత్తువ, శుక్లనష్టము మొదలగు వానిని హరించి మంచిబలమును, వీర్యవృద్ధిని, సంభోగశక్తిని, గలిగించుటలో అమోఘమయినది. 2 డబ్బీలు చాలును. 20 తులములడబ్బి 1-4-0

పాలసుగంధి లేహ్యము.

రక్తశుద్ధికి శ్రేష్ఠమయినది. సవామేహము, దేహపొడలు, మచ్చలు, యితర చర్మరోగములు, కీళ్లనొప్పులు, మొదలగు వానిని పోగొట్టును. 4 డబ్బీలు చాలును.

20 తులముల డబ్బా రు 1-4-0

రోజాపుష్ప లేహ్యం.

మలబద్ధముచే బాధపడు వారల కిది అమూల్యమైనది. దీనిని రాత్రి పరుండబోవునప్పుడుగాని, ఉదయమునగాని అర తులము పుచ్చుకొనిన సాఫుగా కాలవిరోచనమై దేహమునకు కులాసా గలిగించును. 15 తులముల డబ్బి 0-10-0

ప్రతాప కస్తూరి మాత్రలు.

మిక్కిలి ఘాటును సువాసన గలవి. తాంబూలములోగాని విడిగా గాని 1, 2 మాత్రలు పుచ్చుకొనిన మిక్కిలి ఆనందముగానుండుటయేగాక అజీర్ణము, వాయువు, జలుబు, జ్వరము, దగ్గు, ఉబ్బసము అల్లి, చిన్నబిడ్డ గుణము మొదలగు వ్యాధులను హరించును. నిత్యోపయోగమైనవి. బిడ్డలకు సర్వదా వాడుచుండిన అజీర్ణమును దేరనివ్వక ఆరోగ్యమును కాపాడి బలమును కలిగించును. 200—250 మాత్రల సీసా రు 0-4-0

డజను (12) సీసాలు రు 2-8-0

రాజమోహన కేశరాయలు.

ఇది మంచి నాణ్యమును సువాసనగల తలనూనె. దీనిని తలకు రాచుకొని దువ్వుకొనుచుండినయెడల వెంట్రుకలు మృదువుగానుండి నల్లపడి విస్తారముగా పెరుగుటయేగాక, మెదడుకు చల్లదనమును గలిగించి మనోహరమగు సువాసనను గలిగించుచుండును. స్త్రీలు మిగుల ప్రేమింతురు.

సీసా 1 కి రు 1-0-0 3 సీసాలు, రు 2-10-0

యింకా మావద్ద అనేక శాస్త్రసమ్మతమగు ఆయుర్వేదీయ ఔషధములు గలవు. కోరిన క్యాటలాగు యుచితముగా పంపెదము. అన్ని ఔషధములకువి.పి.పోస్టేజిఖర్చులుప్రత్యేకము.

5 రూపాయలకు పైబడిన ఆర్డరుకు 1 కి రు 0-2-0 కమీషను నిచ్చెదము.

పి. శి. ఏ అండు కంపెని, ఆయుర్వేదసమాజ్, పెరిదేపి, నెల్లూరుజిల్లా.

మహాశక వ్యాధి - జీర్ణశక్తికి

ఆయుర్వేదీయములైన ఈ మహౌషధములలో జగత్ప్రఖ్యాతి గాంచిన దివ్యౌషధము. ఆయుర్వేదముయొక్క ఉత్కృష్టతను, మహాసముద్రాగారమును వెల్లడించుటకై యీ సిద్ధౌషధమును శాస్త్రోక్తముగ తయారుచేయించి వేదపాదులకు సులభముగ నుండునట్లు స్వల్పమైన వెలకు విక్రయించుచున్నాము.

ఇందు బంగారు, వెండి, హేమమాక్షికము, తామ్రము, లోహము, వంగము, కంచు, కృష్ణాభ్రకము, ముత్యము, నాగవంగములు, శంఖపరాటములు, మున్నగువాని భస్మములు చేరియున్నవి.

శరీరము బరువుగనుండుట గండస్థలములందు ముక్కుగోళ్ళయందు వాపు, తేనుపులు, చెమట, తాపము, శూల, కడుపుబ్బరము, అపానవాతము బయలువెడలకుండుట, నీళ్ల విరేచనము, అధికముగ వచ్చుట, అన్నద్వేషము, వాంతి, సూదులతో గ్రుచ్చినట్లు అవయవములందు పోటుగల్గుట, శరీరమంతయు చిక్కి ఉదరముమాత్రము పెరిగియుండుట, గుండెలలో నొప్పి ఆయాసముగల్గుట, అధికముగ ఆమవిరేచనములు, శరీరము విన్నమగుట, ఒడలు పిరుపు, మొదలగు సకల అజీర్ణవికారములను "మహాశక్రవ్యాధి" రెండు మూడు దినములలోనే సంహరించును.

అనుపానములు:—ఈమందు ఒకటిమొదలు 3 గురివిందల యెత్తువరకు భోజనానంతరమున 1 అవున్సు మజ్జిగతేటలో కొంచెము సైంధవలవణమునుచేర్చి రాత్రి, పగలు పుచ్చుకొనిన గొంతువరకు భుజించిన గురుభోజనమునుకాని జీర్ణముగావించును. మరియు, శొంఠిచూర్ణము, వేచినఇంగువ, బిడాలవణము, ఈమూటిని చూర్ణముచేసి పైప్రకారము మజ్జిగలో వేసి ఉదయసాయంత్రములయందు పుచ్చుకొనిన గుల్మరోగము నివారించును. సారాయిలో కలిపి త్రాగిన పరిణామశూల నివర్తించును. ఉత్తరేణి కంపను కాల్చి మసిచేసి యొకమట్టిపాత్రలోనుంచి కొంచెము ఉదకముపోసి ఒకరాత్రి నిలవయుంచి మరుచటియుదయమున పైతేటనీరును వడియగట్టుకొని ఆక్షారోదకముతో మహాశక్రవ్యాధిని సేవించినయెడల జలోదరము మొదలైన యష్టవిధ ఉదరరోగములు కుదురును. కరివేపాకురసములో కొంచెము కూటిఉప్పును మహాశక్రవ్యాధినిచేర్చి గంటకొకపర్యాయము యిచ్చినయెడల 4, 5 మోతాదులలో కలరా వ్యాధిని నివారణచేసి రోగికి సంపూర్ణారోగ్యము నిచ్చును. ఉదయమున లేవగానే పరగడుపున గురిగింజ యెత్తు మందును ½ అవున్సు నిమ్మపండురసము, ½ అవున్సు అల్లపురసంతోను కలిపి సేవించినయెడల సమస్తపైత్యములు హరించును. జఠరదీప్తి నిచ్చును. ఆరోగ్యముగా అనుదినము సేవించదగినది.

మోతాదు—ఒకటి మొదలు ఆరుగురివిందలయెత్తువరకు రోగమును, వయస్సునుబట్టి వాడవచ్చును.

పథ్యములు: యింకను వ్యాధివిశేషముల కనుకూలమగు అనుపానములు వగైరా యావత్తు విషయములు మందుతో తెలుపబడును.

తులం మందుగల సీసా 1-కి రు 2-14-0 లు వి. పి. ఖర్చులు వేరు.

ఆరుసీసాలు ఒకసారికొన్నవారికి పోస్టేజీలేదు. పండ్రెండుసీసాలు ఒకసారి కొన్నవారికి ఒక సీసా యీనాము యివ్వబడును.

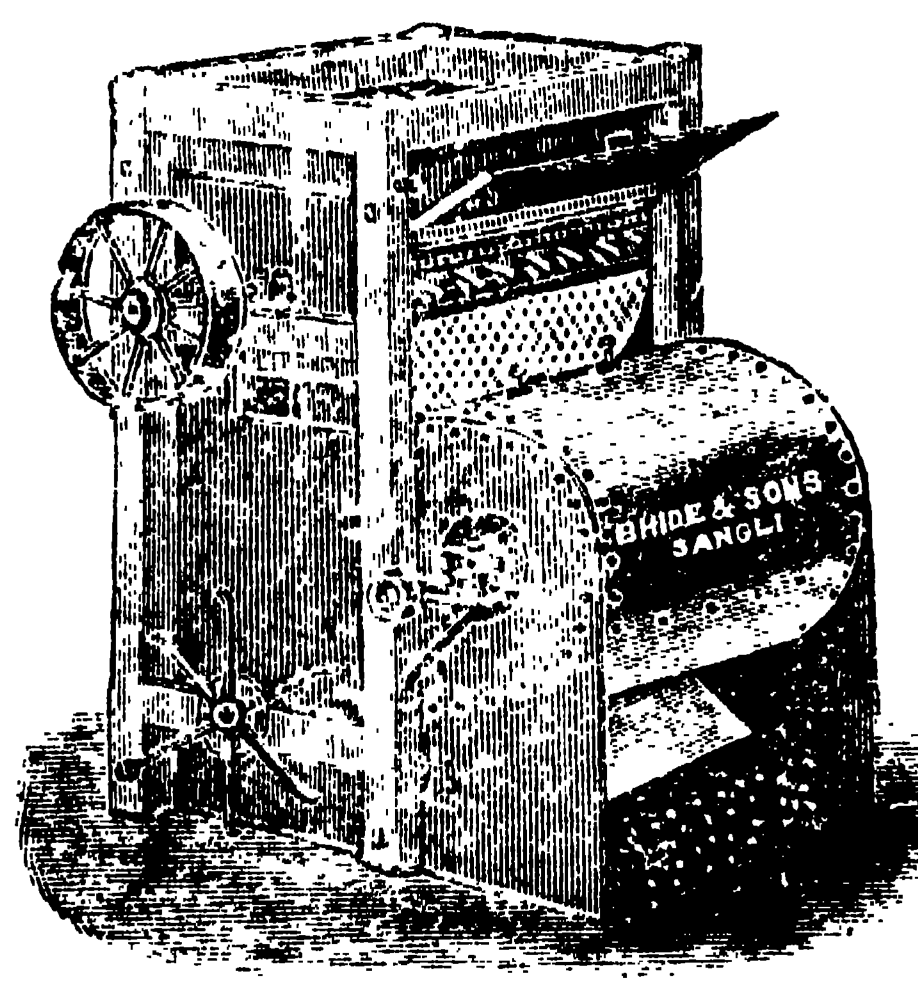
తాంబూలవటి—మనోవికాసముకు 50 మాత్రల సీసా 1-కి రు 0-4-0 కస్తూరి, పచ్చకర్పూరము, కుంకమపువ్వు మొదలగు వస్తువులు చేరియున్నవి. పోస్టేజీ వేరు.

ఇనుగంటి గోపాలరావు,
నూజవీడు, కృష్ణాజిల్లా.

Ground-Nut Decorticatoror Opener

గ్రౌండునట్ డెకార్టికేటరు లేక ఓపనర్లు

అభివృద్ధిచేయబడిన ఎంజిను, చేతితో త్రిప్పవచ్చును.

1922, 1923 సంవత్సరములందు డిశంబరు నెలలో జరిగి హిందూదేశీయ పరిశ్రమల వస్తుప్రదర్శనమునందు బంగారు పతకములు బహుమతిగా నియ్యబడినవి.

యంత్రసహాయముచే నడుపబడు వేరుశెనగకాయ నుండి పప్పును తీయు యంత్రములు లేక ఓపనరులు ఏ, బి. సి. అను మూడురకములు గలవు. అవి 5, 6, 7 బి. హెచ్. పి. ఎంజనులచేత నడుపబడి 80 మూటలు, 100 మూటలు 120 మూటలు గింజను రోజుకు 12 గంటలు పనిచేసిన తయారగును.

1500 మెషినులు అంతకు పైననే మా చేత తయారు చేయబడి యున్నవి, బొంబాయి రాజధానులలోనున్న మా కొత్తాదారులకు సరఫరా చేయబడినవి. మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైనదని, చాల ఉపయోగకరమయినదని మా కొత్తాదారులే అంగీకరించియున్నారు. మద్రాసు, కడప, హిందూపురం, కర్నూలు, నంద్యాల, బెజవాడ, విశాఖపట్టణము, కాకినాడ, అంబూరు, రాణిపేట, ఆర్కాడు, మైసూరు, దేవన్గేరి, తుముకూరు, సేలం, తంజావూరు, పొల్లాచి, తిరువూరు, మధుర, కోయంబుత్తూరు, బొంబాయి, సూరత్, పూనా, బెల్గామ్, కొల్హాపురము, సతార, గడగ్, సాంగ్లి, ధూళియా, అమల్నేరు, చాలిస్ గేయాన్, పోర్బందరు, జామ్నగరు మొదలగు ముఖ్యస్థలములందు మా డికార్టికేటరులు పనిచేయుచున్నది.

చేతితో నడుపబడు గ్రౌండ్నట్ డికార్టికేటరు గూడ పైన ముద్రింపబడిన ప్రతిమప్రకారమే యుండును. ఇద్దరు మనుష్యులు పనిచేసిన ఒక గంటకు ఒక మూట గింజలు తయారగును. ఈయంత్రమును మేము నూతనముగా 6 నెలలకు మునుపే తయారుచేసితిమి. పైన తెలుపబడిన ప్రదర్శనమునందు దీనికి ఒక బంగారు పతకము బహుమతిగా నియ్యబడియున్నది. బొంబాయి. షోలాపురము, హైదరాబాదు, దక్కను, ధూళియా, అకోల మున్నగు జాగాలకు సుమారు యీ నూతన యంత్రములను 50 సరఫరా చేసియున్నాము.

చిత్రవిచిత్రములతో వివరముగా తెలుపబడిన మా ఆంగ్ల క్యాటలాగునకు వ్రాసిన పంపబడును.

BHIDE & SONS
Sangli, S. M C.

బైడ్ అండు సన్సు, ఎంజినీర్లు,
శాంగ్లి, ఎస్. ఎమ్. సి.

అమృతాంజనండిపో వారి

మందుల పట్టిక

నెం. వస్తువు		రూ.	అ.
1. జ్వర సాధారణము మాత్రలు [illegible]		1	4
2. వజ్రకళికలు. ధాతుపుష్టికి	,,	1	0
3. జ్వరహారి. జ్వరములకు	సీసా 1-కి	0	12
4. అమృతాంజనము అన్ని నొప్పులకు	,	0	10
5. మూలశంకకు తైలము	డబ్బి 1-కి	0	12
6. తామర తైలము. తామరకు,	డబ్బి 1-కి	0	6
7. కలరా మాత్రలు. వాంతిభేదులకు	,	0	6
8. తేలుమందు. తేలు కాటుకు, సీసా	,,	0	8
9. దంతశూలహారి. పంటిపోటుకు	,,	0	8
10. కర్ణశూలహారి. చెవిపోట్లకు	,,	0	6
11. గజ్జికతైలము. గజ్జి, చిడుములకు	డబ్బి 1-కి	0	4
12. పగుళ్లకు తైలము. శీతపగుళ్లకు	,,	0	6
13. పేలకు మందు	సీసా 1-కి	0	4
14. కుష్ఠుకు తైలము.	డబ్బి 1-కి	0	8
15. దంతచూర్ణము పళ్లు తోముటకు	డబ్బి 1-కి	0	2
16. సుఖభోగిమాత్రలు	,,	1	0
17. సుఖభోగితైలము. పుష్టికి	,,	1	0
18. రోమహారి. వెంట్రుకలు ఊడుటకు	,,	0	8
19. మోహినీతైలం వెంట్రుకలు పెంచుటకు		0	12
20. చుండుకు నూనె	సీసా 1-కి	0	6
21. గ్రహణిమాత్రలు.	డబ్బి 1-కి	0	8
22. [illegible]మాత్రలు.	,,	0	8
23. కుసుమహారిమాత్రలు. కుసుమవ్యాధులకు		1	0
24. [illegible] ప్రాశము.	సీసా 1 కి	1	0
25. కఫహారి. [illegible]దగ్గులకు	,,	1	0
26. కఫహారిచూర్ణము. దగ్గు, ఉబ్బసములకు		0	8
27. సుందరి తైలము. ముఖకాంతికి		0	8
28. శిరోవేదన మాత్రలు. తలనొప్పులకు		0	12
29. నేత్రాంజనము. కంటివ్యాధులకు		0	4
30. ఉబ్బసమునకు మందు	సీసా 1 కి	2	0
31. వాయుప్రోటుకు మందు.	,,	1	8
32. విరేచనములకు మాత్రలు	డబ్బి 1 కి	0	8
33. కస్తూరిమాత్రలు. పెద్దవి, మంచివి 50-కి		0	10
34. వా[illegible] ద్రావకము.	సీసా 1-కి	0	6
35. జున్ను లేక అడిపప్పుకానా	తు 1-కి	3	8
36. మొ[illegible], మంచిది	,,	5	0
37. వెండిరేకుల పుస్తకము 1-కి		1	0
38. చందన అత్తరు శ్రేష్ఠము ఐనది. ఔన్సు 1-కి		2	8
39. బంగారు రేకులు		3	8
40. కస్తూరి	తు 1-కి	40	
41. పచ్చకర్పూరం	తు 1-కి	3	8
42. కుంకుమపువ్వు	తు 1-కి	3	8

అమృతాంజనము అన్నివిధములైన నొప్పులకు అమృతసంజీవివంటిది

చక్కని డబ్బీతో సహా సీసా 1-కి 10 అణాలు మాత్రమే.

అమృతాంజనండిపో

మద్రాసు లేక, బొంబాయి.

☞ ఒకేనిమిషములో

గుణమునిచ్చును!!

మా యొక్క సర్వతేలు విషసంహారి గుణము లేదని రుజువు చేసినవారలకు రూపాయిలు 100 యినాము. సర్వవిధములైన తేలుకాటులు, పాముకాటులు యిక అనేకవిధములైన విషపు కాటులు యీ ఔషధము ఉపయోగించిన ఒకనిమిషములోనే గుణము నిచ్చును. అనేకయోగ్యతాపత్రికలను పొందియున్నది.

ధర పాకెట్టు 1-కి 0-8-0, 12-కి 5-0-0

తపాలుఖర్చులు వేఱు.

వి. ఏ. ఎస్. పాణి అండు కంపెనీ

తపాలుపెట్టె 17, మదరాసు.

D. G. GORE.

Wholesale Importer of Perfumers & Soap-Mfrs., Requisites, Ingredients for Agarbathis and tobacco Trades, Sundries etc.

వాసనతైలము, కొన్ని వస్తువులు చేర్చుటచే తయారగు అత్తరులు, స్వాభావికముగా నుండు అత్తరులు, కెమికల్సు, ఎస్సెన్సు మొదలగునవి వాసనతైలములు, సబ్బులు, ఓటోలు, అత్తరులు, కలోన్, లెవండరు వాటరు, పౌడరు, జర్దా (తాంబూలముతోడ నుపయోగించు పొగాకు) అగరువత్తులు, మర్బత్తులు మున్నగునవి తయారు చేయుటకు సరఫరా చేసెదము. మావద్ద ఎక్కువ స్టాకున్నది. ధరలజాబితా యినాం ఆంగ్లభాషలోనే ఉత్తరములు వ్రాయవలెను.

D. G. GORE,

Sayana Buildings. Loharchal. Bombay No 2

త్వరపడుడు! ప్రతులు తక్కువ!!

జాతకరత్నము

జన్మనక్షత్రము, పుట్టిన తేదీ వేళ మున్నగునవి లేకయే సంవత్సరఫలములను క్యాలెక్టరు రీడింగుతో సహా యెన్ని సంవత్సరములకయిన తమంతట తాము జ్యోతిష్కుని సహాయము అక్కఱలేకయే వ్రాసికొనగలరు. గనుక, సంతానము మున్నగు ద్వాదశభావములతో మీమీ జాతకములను, మీరే వ్రాసికొనగలరు. ఇది యింటిజ్యోతిష్కుడు.

పి. అప్పలరావుగారు, మ్యునిసిపల్ కన్సిలర్ తిరుపతినుండి యిట్లు వ్రాసిరి:— "మీరు పంపించిన జాతకరత్నము! జ్యోతిషము నేర్చుకొనుటకు చక్కని ఉపయోగముగ నున్నదై జ్యోతిషమందు ప్రవేశము లేనివారికి గూడ చక్కగా బోధపడునట్లు వ్రాయబడినది. జ్యోతిషమునకు మిక్కిలి ఉపయోగకరము. వెల రూ॥ 2-0-0

జాతకములు సరసమైన ధరలకు వ్రాసెదము.

గ్రేట్ ఇండియన్ జ్యోతిషాలయము.

కసింకోట. (విశాఖపట్నంజిల్లా)

మానసోల్లాసినీ మాత్రలు

30 మాత్రలు 0-10-0 (పది అణాలు)

శరీరములో ఉష్ణాధిక్యముచే గలిగెడి పైత్యకారక కీమాత్రలు దివ్యామృతము. అజీర్ణము, అరుచి, ఆవులింతలు, అగ్నిమాంద్యము, దాహము, దప్పి ఎక్కిళ్లు, సర్వాంగములయందు బలక్షయము, పిక్కలు, పార్శ్వములు, శిరస్సు, వ్రేళ్లు, అస్థులు, మొదలగువానియందు గలిగెడు నొప్పులను పోగొట్టి దేహమును మంచియారోగ్యమునకు దెచ్చును. ఈ మాత్రలు మేహవాత నొప్పులకు వెంటనే గుణమిచ్చును యిందు అనేకఓషధులు చేరినవి. అనుభవముగల ఔషధమగుటచేతను పరమహంసక్రియ యని చెప్పవచ్చును. ఒక్కసారి వాడిచూచిన నిజము తెలియగలదు.

చిరునామా:— ఆయుర్వేదవైద్యనిలయం,

పోష్టు నిడుమోలు, ఎలకుర్రు; కృష్ణాజిల్లా.